Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

defect
folio 51 en laatste
blad van het 2e deel
pag. 99 deel 1 beschadigd

153 227
T.G. B3 A26

14-800

Nh 1194

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

523481.

Hier beghint tvvinter stuck des Passionaels. Dat ghehieten is Aurea legenda.

T Wellustighe sinnen wilt nv aen mercken
Der heylighen leuen/passye/ende doot.
Haer droeuigher smarten so wilt nae mercken
Sy hebbent gheleden met bliscap groot.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Hier beghint dat Prologus van dat Passionael. ende is ghe hietē indē latijn Aurea legēda: dat beduyt in duytsche die guldē legende.

Langhe tijt heb ic geweest seer onledich om wten latine in duyt te makē een boeck datmē in latijn hiet/ Aurea legēda: dat bed in duytsche die guldē legende/ of dat Passionael. Want der h ghē passien hier in staen. Eñ wel met rechte machmēse alsoe om die guldē exēpelen eñ leeringhē die daer in gescreuē sijn heylighē. Wāt cortelijc bescrijftse alder heilighen leuē/ eñ der m telaren doot/ hoe sy ghemartelijt sijn door die minne vā gode. Elc goet salich me sche eñ oec elc sondaer wil hi/ hy mach grotelijc sijn salicheit in desen boecke sce pen: in dien dz hi merckē wil eñ die woerdē cauwē die hy daer in lesen sal: w dat leuē ons herē ihū cristi die al machtich is eñ heer bouē al/ om dz hi ō die m vā ons ludē arm eñ allendich wordē wilde: so is sijn leuē alle heilighē eñ alle son darē in een exēpel om dz wi hē nauolghē souden in oetmoedichedē/ alsoe hi seit inō euāgeliē. Neemt mijn ioc op v eñ leert vā my: wāt ic bē sachtmoedich eñ oetmoe dich vā hertē. Wāt al sijn leuē dat hi op aertrijcke was vander tijt dat hi geboren was tot dz hi om ōs aen dē cruce sterf. so was hi in allendē om ōs doende te wetē dat niet salichlijc en is dā lidē vā minnē. Wāt hi seyt inō euāgelien. Mint dē eenē dē anderē/ also ic v gemint hebbe. Wāt niemāt en heeft meerre minne dā die sijn zie le voor sinē vriēt sette. Crist⁹ sette voor ōs sijn ziele/ wāt hi sterf voor ōs vā min nē Eñ ō dat wi vā minnē hē nauolghē souden in penitēciē: eñ also hy voor ōs sijn ziele geset heeft dz wi oec ō sijn geloue onse ziele auenturē soudē. Hē sijn die santē wel eñ tamelic nagevolcht. Sōmige scheidē hē butē alle ludē eñ gingē inō woes tinē eñ leefdē daer in groter penitēcien Anō regeerdē dz volc ende bekeerdēse met haer predicaciē vā harer dwalingē. anō warē oeck so vaste in harē geloue eñ mit minnē vā cristū/ dz sy ō sinē wille dē bitterē doot storuē eñ menige tormētē doech dē eer haer zielē wtē lichame scheydē: als mē in dit boec wel vindē sal dat ōs ō hei lighē leuē eñ martelie bescreuē is: ō dz wi daer i vindē sullē eñ merckē hoe vre eñ hoe seer ōs leuē vandē heilige leuē verscheydē is/ eñ dz wi ōs pinē sullē na te volgē in volmaectē geloue mit goedē werckē: wāt sint iacob seit. Ghelooue sonō werkē is doot Wāt also seit gregori⁹. Al en wordē wi niet verslagē mit wapē wy moghē nochtās wel martelarē wordē op dz wi onsen lichame bedwingē vā sijn begeer ten/ eñ willē wi vriendelijc verdragē die bitterheit deser warelt eñ ōsen euē kerstē bi staē in alre noot na ōser macht: wāt die weet hoe hi gode nauolgē mach bi goe de exēpelen vā dē heiligē eñ vrockeloest er te doen hi sal swaerliker gedoēt sijn dā of hijt niet en wiste. Also die wise mā seit. Een knecht die sijns heren wille weet eñ niet en doet hi sal wordē geslagē mit veel wōden Maer ocharmē diet wetē of sculdich sijn te wetē eñ haer volc te leerē/ die doē al cōtrarie. als priesterē eñ sonō linge prochianen: die mit harē quaden leuen haer volc dat sy lerē soudē tot duech den/ tot quaethedē treckē. Wāt sulcke is blider als hi eē onscalck wijf tot sinē wil le brengē mach/ dā of hi honōt zielē behoudē mochte. maer vā desen spreect ezechi el die pphcet. Ic sal mijn scapē eysschē vā dē harderē hāt die hē seluē mesten eñ v roeckelosen mijn scapē. eñ noch seit ysayas. O herō eñ afgod die dijn scapē achte lates waer suldi vlien als god die werelt sal slaē. Dusdanige papē en salmē nz vo gē mitte werckē: wāt int decreet is verbodē dz nyemant hoorē en sal eens priester dienst die mē weet hebbēde eē amye. Maer leyō het is nv ghecomē in ghewoent haer vuyle leuē/ also datmē nv acht eñ rekēt voor een cleyn sonde.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

...heiligen ...
...passionael: In
...en mach bi letterē
... die haer feestdagen
... heiligen dach eñ paesch

A

... Alle heilighen — I.
Van Alre sielen — iiij.
Vanden Aduent ons heren — liij.
Van Alle die onnosel kinderen — lxxxviij.
Van sinte Arsenius — xxxv.
Van sinte Agathon abt — xxxv.
Van sinte Andꝛeas — lvij.
Van sinte Anastasia — lxxxiiij.
Van sinte Anthonius — C.iiij.
Van sinte Agniet — C.xv.
Van sinte Agatha — C.xxxv.
Van sinte Amandus — C.xxxvi.
Van sinte Appolonia — C.xxxvij.

B

Vander Besnidenisse ons heren — xciiij.
Van sinte Bꝛixius — xvi.
Van Barlaams histoꝛie — xxxvi.
Van Beda pꝛiester — xlix.
Van sinte Barbara — lx.
Van sinte Blasius — C.xxxiiij.
Van sinte Benedictus — C.liiij.

C

Van sinte Cecilia — xxiij.
Van sinte Clemens — xxv.
Van sinte Crisogonus — xxviij.
Van Chꝛistus gheboerte — lxxxi.

D

Van Dertiendach — xcvij.
Van sinte Dierick — C.xix.
Van sinte Doꝛothea — C.xxxvij.

E

Van sinte Elizabeth — xvij.

F

Van sinte Felix — C.i.
Van sinte Fabiaen — C.xiij.

G

Van sinte Gregoꝛius — C.xlv.
Van sinte Gheertruyt — C.l.

H

Van sinte Hilarius — C.
Van sinte Hubꝛecht — C.lxv.

I

Van sinte Jacob martelaer — xxxij.
Van sinte Johan abt — xxxiiij.
Van sinte Johannes euãgelista — lxxxvi.
Van sinte Joest — C.xviij.
Van sinte Juliaen — C.xxij.
Van sinte Johan guldemont — C.xxiiij.
Van sinte Ignacius — C.xxx.
Van sinte Juliana — C.xl.

K

Van sinte Katherina — xxix.
Van die kercwijnghe — xli.
Van sinte Karel conic vã vꝛãcrijc — C.lxvij

L

Van sinte Lucia ioncfrouwe — lxxviij.
Van sinte Loy — C.xvij.
Van onser vꝛouwen Lichtmis — C.xxxi.
Van sinte Longinus — C.liiij.

M

Van sinte Martijn — xiij.
Van sinte Moyses abt — xxxiiij.
Van Machumeths visiringhe — xlvij.
Van Marien ontfanghenisse — lxxvij.
Van sinte Macharius — C.i.
Van sinte Marcellus — C.ij.
Van sinte Mathias apostel — C.xliij.
Vã õser vꝛouwẽ Mariẽ bootscap — .c.lviij

N

Van sinte Nicolaus bisscop — lxxiiij.
Van sinte Nicasius eñ eutropia — C.lxvij.

P

Van sinte Pastoꝛ abt — xxxiij.
Van sinte Pelagius paeus — xlv.
Van sinte Paul[9] die eerste heremijt — xcix.
Van sinte Ponciaen — C.ij.
Van sinte Pꝛisca — C.xij.
Van sinte Paulus bekeeringhe — C.xx.

A.ij.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Van ſinte Paula C.xxi.
Van ſinte Pieter ad cathedrã C.xli.
Van ſinte Perpetua en̄ felicitas C.xlv.
Van ſinte Patricius C.lvij.
Van die Paſſie ons heren C.lxi.
Van die hiſtorie hoe Pylatꝰ geborē wert C.lxiiij.

Q

Wat Quinguageſima beduyt C.xxviij.
Wat Quadrageſima beduyt C.xxix.
Van die Quatertemper C.xxix.

R

Van ſinte Remigius xcix.

S

Van ſinte Saturijn xxxij.
Van ſinte Steuen lxxxv.
Van ſinte Silueſter xci.
Van ſinte Sebaſtiaen C.xiij.
Van ſinte Scolaſtica C.xxxvij.
Wat Septuageſima beduyt C.xxvij.
Wat Sexageſima beduyt C.xxviij.

T

Van ſinte Theodorus xij.
Van ſinte Thomas lxxix.
Van ſinte Thomas vā cantelberch xc.
Van ſinte Theophilus C.xxxix.

V

Van ſinte Willebort viij.
Van die Vier gecroonde martelaers xij.
Van ſinte Vincencius C.xvi.
Van ſinte Vedaſtus C.xxxvi.
Van ſinte Valentijn C.xl.
Van ſinte Willem C.lxx.

¶ Die legende van allen lieuen heyligen En̄ waer om dat deſe hoochtijt gheordineert is te vieren nader heyliger kercken.

ALre heiligen dach was geoꝛdineert. om vier ſakē: eerſt om een tempel die ghewijt was. Tē anderē om te vhalē datmē achterge laten hadde: Ten derdē om datmē die rokeloeſheit daer me de vhalē ſoude mogen. Ten vierdē ō dat men onſe bedinge te lichter ſoude mogen verigē: Eerſt was deſe feeſte in geſet om die wijnge vandē tēpel: wāt doe die van romē alle die werlt onđ haer gedaen hadden ſo maectē ſi altē grotē tēpel eñ daer ſoe ſettē ſi indē middel harē afgod. eñ ſi ſettē al omtrēt hē die anđ afgodē vanđ pꝛouincien die onđ hē warē alſoe dat ſi mit harē aenſichtē ſtondē gheкeert tot harē afgod waert: eñ ſo wāneer enige pꝛouincie ſtac tegen romē ſo haddē ſy gemaect mittē duuelē/ dat die afgod vā dier pꝛouincie keerde ſinē rugge ten afgode waert vā romē: eñ daer mede ſo toonde hi dat hi tegen hē ſtac. eñ dā ſoe ſendē die vā romen tot dier pꝛouincien waert een ſeer groot heer van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

volcke eñ brochtenſe weđ ondđ haer heer=
ſcappie Eñ oec die vã romē en genoechdē
niet dz ſi in haer ſtat haddē die afgodē vã
alle prouincien mer ſi maectē bi na oec elc
kē afgode vã elcker prouinciē eenē tempel
in haer ſtat tot harē loue/ recht of ſi heren
haddē ghemaect vã alle prouincien: Mer
om dat alle afgoden daer nyet en mochtē
hebbē harē tēpel ſo maectē ſi met haer ſot
ticheit een meerre eñ eē wondlike tempel
meerre dã dē anderē tēpel in die eere vã al
len afgodē: wãt die biſſcoppē vandē afgo
den veynſdē hē om dat ſi dat volc te meer
bedriegē ſoudē/dat ſi vã cybilie die ſi alre
godē moedđ hietē gebodē warē of ſi vã al=
lē heidenē wildē hebbē ſege dat ſi haer ſo
nen ſtichtē ſoudē enē tēpel: Hier om leydē
ſi enē grotē tēpel dat fundamēt aē al ront
om datmē tonen ſoude in deſer manieren
vã gheſceppeniſſe die ewicheit vãdē godē
Eñ om datmē dē tēpel mittē ſtenē niet en
hadde mogen woluē om dat hi alſo wijt
was.eñ doet een ſtuc bouē der aerdē quã
ſo droechmēt vol aerde eñ in die aerde lay
demē dat gelt. eñ daer op wolueđemē dē
tēpel alſo hoge leitmen die aerde: Eñ doe
die tempel aldꝰ volmaect was.ſo gafmē
oerlof ſoe wye die aerde wt droech dat al
tghelt ſijn waer dat hi daer in vonde. Eñ
dat volc haeſte hē ſeer eñ had al die aerde
haeſtelijc wtghedragen: Daer na ſloegen
die vã romē enen pijnappel vã metael eñ
vguldē eñ maectē dien bouē dē tēpel Mē
ſeit dat in dit vguldē dinc alle die prouin=
cien wondlijc ghebeelt warē: Jae ſo wie
te romē quam dat hi weten mochte wer=
werts dz ſijn prouicie lach: mer namaels
viel die of eñ daer om bleef bouē opten tē
pel een opē gat: Jn focas des keiſers tidē
doe die vã romē weđ xp̄s geloue ontfan
gen haddē: bonifaciꝰ die die vierde pacus
was na ſinte gregoriꝰ. int iaer ons heren
vi.c.eñ v.ſo creech hi dē tēpel vãdē keiſer
eñ hi dede wt ſcrappē eñ vegē al die vuyl

heit vandē afgodē. eñ hi heylichde dē tem
pel optē vijftē dach vã meye in die eer vã
onſer vrouwē eñ alle martelaren: Eñ hy
hiete deſe kercke ſinte Maria ten marte=
laers. eñ mē hietet nv vandē volcke ſinte
Maria ter rondē. wãt doe en plachmē in
die kercke die confeſſorē niet te vieren Eñ
om dat tot deſe feeſte een grote menichte
vã volcke vgaderde. eñ dat ſi hē niet ghe
uē en mochte tot deſer vieringe om dē ge=
breke vanđ lijftocht: daer om ordineerde
een pacus die gregoriꝰ hiet datmē deſe fee
te vierē ſoude optē eerſtē dach vã nouem
ber. om dattet volc dan te bet voerſien is
vã lijftochte vã coerne eñ vã wine: eñ hy
ordineerde datmē al die werlt doer deſen
dach vierē ſoude in die eer vã alle heiligē.
die te vorē was ghewijt in die eer vã allē
afgodē: Eñ daermē die veelheyt der afgo
den plach te oefenen dair loeftmen nv die
veelheit der heiligen Ten anderē ſo was
die feeſte ingheſet om te vhalē datmē ver
let hadde wãt wi hebben veel heylighen
ghelaten daer wi ghene feeſte of ghedenc
kenis of en hilden wãt wi en mogen van
allen ſanctē niet houdē om datter ſo veel
is eñ oec om onſe crancheit: wãt wy ſijn
ſiec eñ cranc eñ wi en mochtēs al niet ge=
doen om den cortē tijt wãt wy en ſouden
niet tijts ghenoech hebbē wãt ſinte ihero
nimus ſeit in een epiſtel die hi voer ſijn ca
lengier ſcrijft dat geen dach binnē dē iaer
en is ſonđ des iaers dach dair ſijn vijf du
ſent martelaers in ghedoot: Eñ daer om
heeft die kercke wel gheordineert om dat
wi alle die heilige ſanctē dagē niet gedoē
en mogen alle vierē elc bi ſonderlinge dat
wiſe doch alle gađ vierē mogen. Waer ō
dat gheordineert is die heilige dagē te vie
ren: Daer toe ſeit meeſter willē vã anthi=
ſiodore ſes redē: Die eerſte is om die eere
die wi gode doē ō dz wi hē eerē in ſinē hei
ligē eñ ō dat wy hē wondđ predikē in ſinē
heiligē. wãt ſo wie die heyligē eert hi eert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sonderlinge dē ghenen diese heylich maec
te: Die anđ is om die hulpe vā onser crāc=
heit bi ons seluen en mogen wi gheen sa=
licheit vercrigen Eñ daer om hebben wy
noot dat die heylighen voer ons biddē eñ
om dat van hem ons mach werden ghe=
hulpen so doen wi hem eere. Ten derden
om dat onse salicheit soude meerren eñ ō
dat ons onse hope eñ onse sekerheyt sullē
wordē vermeert vander heyliger glorien
diemen ons predict op haer feeste. Wāt of
sterf like menschen also mochten verheuē
worden die ons gelijc warē om haer ver
diente also is oec wel te ghelouen dat wi
oec sullen ist dat wi dat verdienen. Want
gods hant en is niet ghecranct: Die vier=
de is om haer exempelē na te volgen wāt
alsmen haer feeste viert so werdē wi ghe
toghen hem na te volghen. Want versma
den wi bi haer exempelē dese aertsche din
ghen so minnen wi die hemelsche dingen
Dat vijfte is die scult die wi deen den an
deren sculdich sijn: Want die heiligen heb
ben van ons feeste inden hemel. Want die
heylighe sielen hebben blijscap op een son
daer dye penitencie doet: Eñ daer om op
dat wi antwoerden so ist recht om dat sy
van ons feeste doen inden hemel/ dat wy
oeck van hē feeste doen inder aerden: Die
seste redē is om te vercrigen onse salicheit
eñ eer: Wāt als wi den heilighen eeren so
doen wi onse saken eñ beiagen onse eere:
Wāt haer feeste is onse waerdicheit: Wāt
als wi onse broederen eeren soe eeren wy
ons seluen: Wāt godlike minne maect al=
le dingen ghemeen aertsche hemelsche eñ
eewige dingen: Sonder dese redē so seyt
iohannes vā damasco noch ander redenē
Dat is hoe wi haer geest eñ haer lichaem
of haer heilichdom eeren sullen: Eñ som=
mich van dier reden wordē ghenomē om
der heiligē waerdicheit. eñ sommige om
die dierbaerheit vā haren lichamen: Haer
waerdicheit is vierderhande. Wāt si sijn

gods vriendē gods kinderē gods erfgena
men eñ onse leytsmannen: eñ hi seit dese
waerdige ghetugē: vandē eerstē iohānes
inđ euāgelien: Hi gaf hē macht gods kin
deren te wordē: Vandē anderē iohannes
inder euāgelien: Nv en sal ic v niet hieten
knechtē mer vrienden. Vandē derdē pau
lus tottē romeynē: Sijn wy kinderen so
sijn wi erfghenamē Vandē vierdē seit hi
aldus: Hoe seer soudi pinē dat ghi eē leyts
man vindē mochte dat hi di leide tottē on
sterfliken coninc eñ voer hē voer die spra=
ke: die leytsmannē sijn die heiligen vā on
sen geslachte die gode voer ōs biddē. dese
eeren wi als wi in gods willē in haer eer
tempelē makē dair wi haer ghedenckenis
se in houdē Ten anderē neemtmen in die
duerbaerheit vā haren lichame: Eñ daer
seit iohannes damascenꝰ vier redē toe: eñ
augustinus doeter die vijfte toe daermen
mede opēbaert die duerbaerheit vādē hei
ligen lichamē: Wāt der heiligen lichamen
warē gods vatē christꝰ tempel eñ bussen
mit geesteliker saluē godlike fonteyne eñ
een reescap daer die heylighe gheest doer
wracht. Want eerst waren si gods vaten
Wāt hugo seit: gods vaten sijn die suuer
camerē der heiligen: Tē anderē waren si
christꝰ tēpel waer of volchter na dat god
ouermits v͛stādenisse in haer herte woen
de: daer bi seit paulꝰ: En weet ghi niet dz
v lichamē tēpelē sijn des heiligen gheests
die in v wādelt wāt god is een geest. hier
om en soudemē dā niet eerē dē leuenachti
ghen tēpel gods eñ tabernaculen: Hier of
seit ian guldemōt: die mensche heeft ghe=
noechte in die wandē te stichten. mer god
heeft ghenoechte inđ heiligen bekeerē Da
uid Here ic mīde die scoonheit dijns huys
welcke scoonheit niet die scoonhz die me=
nigerhāde marmorstenē makē mer die ge
maect wordē vā menigherhande gracien
Die een genoecht dē vleische. mer die anđ
maect dē geest leuēdich: die eē werpt neđ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

inđ tijt eñ bedriecht die oghen. Die ander sticht inđ eewicheit die ꝟstandenisse: Tē derdē warē si bussen vā geesteliker saluē van goedē roke ghegeuē den heiligen reliquien: Eñ dit en twifelt niemāt want of daer inđ woestinen wt een steenroetse eñ wt eenē steene water vloeyde. eñ wt een ezels kinnebacken sampson dranc als hy dorst hadde so en ist oec niet ongheloueli̇c den ghenen die gods macht weten eñ die eere der heiligen die vā gode is dat wt dē heiligen lichamē vloyt salue vā goeder roken: Ten vierdē sijn si fonteinen der godliker minnē: Daer om is ghescreuen: dese bleuē leuēde inđ waerheit eñ si staen mit vier tegenwoerdich voer gode: Christus die heer heeft ons ghegheuē die fonteynē der gesontheit sijnre heiliger reliquien die ons menigerhande weldadē gheuē: Ten vijften sijn si reescap dair die heilige geest doer wrochte: Dit seit augustinꝰ: Der heiligen lichamē en salmē niet ꝟsmadē. mer men salse eerē wāt doe si leefdē doe besette se die heilige geest tot allē goedē werckē Eñ daer om seit paulꝰ: Soect sijn ondervindenis die in mi spreect dat is christus: Eñ vā sinte steuē is ghescreuē dat sy niet wederstaē en mochtē der wijsheyt eñ die geest die wt hē sprac. Jtē sinte ambrosiꝰ sprac in een exametro: dat is dat alđ duerbaerste dat een mensche is een reescap der godliker stemmē eñ wt spreect mit lichameliken lippen dat hemelsche antwoert. Tē derdē so wort dese feeste ingheset om te ꝟhalē die rokeloosheit. Wāt al doē wy luttel sanctē feeste nochtās die wi doē die doē wi rokelooslic eñ wi latē in die feeste veel achter ouermits versumenisse eñ onwetenheit Eñ so dat wi inđ sanctē feeste rokeloosli̇c doen dat mogen wi al voldoē in deser feestē. eñ wi mogen ons suueren vā onse rokeloosheit: Eñ dese reden is gescreuē indē sermoen datmē op desen dach leest: Daer aldꝰ staet: Het is ghe ordineert datmē in desen dage sal hebbē ghehoechnis vā allē heiligen om dat so wat die menschelike brooscheit bi ꝟgetelhedē of onwetenheden of bi onledē vā werclijke dingē niet wel volmaectelic en heeft gedaē dattet in deser heiliger feestē sal worden voldaen: Men sal weten datter vierrehande heiligen sijn vandē nienwen testamente. die wi feestelijc vieren binnen den iare eñ die wi te gađ vierē op desen dach om dat wi hem voldoen soudē die wi rokeloosli̇c gheuiert hebbē. dat sijn apostolē. martelaren confessoren eñ maechden: Eñ also rabanus seit so sijn dese beteikent bidē vier hoeckē vā deser werelt. Bi oost so sijn beteikent die apostolē: bi zuyden die martelaers: bi noerdē die confessorē: bi west die maechdē: Die eerste sijn die apostolen eñ haer waerdichz eñ haer voerbaricheyt is openbaer om dat si bouē alle sancten sijn om vier sakē: Dit eerste is in hoechedē vā waerdichedē wāt si sijn die wise princen vanđ kerckē eñ si sullē sittē bydē ewigen verdoemer eñ rechter eñ sijn soete herders vā ons herē cudde: Bernardus: Het was betamelijc datmē aldusdanighe leeraers eñ herders sette den menschelikē geslachte die sacht wesen souden machtich ende wijs. sacht om dat si ons goeđtierlijc ontfaen soudē: machtelic om dat si ons machtelic beschermē soudē: wijs om dat si ons te leuē wisen soudē doer die wech die terstatwaert leit: Ten anderen sijn si bouen die anđ inder hoecheit vā machte: Hier of seit augustinꝰ: god gaf macht sijn apostolen bouē dye natuer om dat sise ghenesen soudē bouē die duuelē dat sise ꝟdriuē souden bouē die elementē dat sise ꝟwandelē souden bouē die sieckē dat sise vā sonden ontbindē soudē. bouē die doot dat sise versmaden soudē. bouē die engelē dat sy ons herē lichaem makē: Ten vierdē sijn si bouē die ander om die voerbaricheyt haerre heilicheit. Wāt om haer grote heilicheit eñ

volheit vā gracien die in hē was. soe licht
christus leuē eñ sijn wanderinge in hem
als een spieghel Eñ men bekende in hē al
so mē die sonne bekent aen haer claerheyt
eñ die rose aen haer roke. eñ dat vuer aen
sijnre hettē: Hier of seyt guldemōt op ma
theū: christus die sende sijn apostolen als
die sonne hair raeyen eñ also die rose harē
soetē rooc wt sendet. eñ dat vuer sijn vōc
ken: op dat te gelikē als die sonne in haer
rayen openbaert wort eñ alsomē die rose
in haer roke gheuoelt eñ alsomē dat vuer
in sijn vonckē siet/ datmēse alsoe bekende
in harē duechdē christus cracht: Ten vier
den sijn sy bouē die anđ in die cracht haer
re oerbaerlicheit Hier of seit augustinꝰ eñ
spreect vandē apostolē aldus. Vandē ver
worpenstē eñ plompsten eñ luttelsten so
worden si edel ghemaect ꝟlicht eñ verme
nichuoudicht die soete sprakē dye claerste
ꝟstandenissen eñ die menichuoudige sca=
ren der scarper der welsprekender eñ der
leeraers: Die anđ partie vanden heiligen
sijn martelaren eñ haer waerdicheyt eñ
voerbaricheit is opēbaer om dat si soe me
nichuoudelic ghepassijt warē eñ opēbaer
lic eñ vromelic: Menichuoudelic warē si
ghepassijt sonđ haer bloet storten sonđlin
ghe in drie manierē: Wāt also bernardus
seit soe sijn drie manierē vā martelien son
der bloetstorten. dat is sparicheit in ouer=
uloedicheit. dat dauid hadde. eñ miltheyt
in armoede die thobias had: eñ suuerheit
in ioncheden die ioseph hadde in egipten:
Gregorius seyt datter drye martelien sijn
sonđ bloetstorten: Wy mogen sonder yser
martelaer werdē op dʒ wi int herte wair
lic houden ghedoechsaemheit: Eñ in dien
dat wi medeliden hebben op die gene die
in lidē sijn: Wāt hi seit die rouwe heeft in
anđ ludē crācheit/ hi draecht ons herē cru
ce in sijn herte: Eñ datmē oec den viandē
mint. daer bi seit hi: te ꝟdraghen laster eñ
dē ghenē te minnē die hem hatē dat is oec
martelie in hemelrike ghepeynse: Ten an
derē is si oerbaerlic eñ dese oerbaerlicheit
is dē martelaren ꝟlatenis vā allen sondē
eñ gaf hem groot loon vā ꝟdiente eñ die
eewige glorie Wāt hē dit geschiet om dat
loon vā haren bloede. eñ hier om hietmen
haer bloet dierbaer/ dat is vol loons: Au
gustinꝰ seit wat is dierbaerre dā die doot
daermē die sondē mede ꝟlaet eñ den loon
mede ꝟmeert: christꝰ bloet is dierbaer son
der sonde. nochtās heeft hy oec ghemaect
sijnre martelarē dierbaer bloet dair hi sijn
bloet ō gaf tē loō: Wāt en maecte hi sijnre
martelarē bloet niet dierbaer/ so en soude
men dā niet mogen seggē dierbaer is ons
herē aēschijn sijnre heiliger doot. Bernar
dus seit. drie dingen sijn die der heiligher
doot dierbaer makē: dat is ruste vāder pi
nen: bliscap vā nieuhedē: eñ sekerheit vā
eewichedē Eñ ons ludē is hier in drierhā
de orbaer wāt die martelarē sijn ons ghe
gheuē in een exēpel ō te stridē: Jan gulde
mont seit: Du kerstē du biste een stout rid
der: Waēstu datstu sonđ vechtē ꝟwinnē
mocchste eñ sonđ strijt seghe hebben. ghe
bruycke dijn cracht eñ stride vromelic mʒ
dijnre macht. stride vromelic in desen stri
de merct dijn beloftē. neemt ꝟstant in diē
staet Aensiet dijn riđscap datstu geloeft
hebste eñ dien staet daer du toe gedaē bis
te eñ dat riđscap daer du dinē name toe
ghegeuē hebste: Wāt om dese belofte heb
ben si alle geuochtē. om desen staet hebbē
si alle verwonnē mit dese gherechticheyt
haddē si sege Tē anderē sijn ons die heili
ghen ghegeuē in patronē om ons te helpē
Wāt si helpē ōs mit haer ꝟdientē: Augus
tinus seit: O hoe groot is gods goedertie
rēheit wāt hi wil dat đ martelarē ꝟdien=
tē sijn onse hulpe wāt hi beproeft dye om
dat hi ons leerē sal die so driuet hi om ons
te winnē eñ hi wil dʒ haer pinē sijn onse
profijt Vādē anderē seit ons sinte iheroni
mus. of die apostolē eñ die martelarē doe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

si leefdē nochtās bidden voer die anđ doe
si voer hē seluē ghesoꝛht soudē hebbē. hoe
veel meer macht hebbē si nv als si ꝟwon
nen hebbē eñ ghecroent sijn: wāt moyses
was een mēsche eñ hi ꝟcreech by gode ge
nade ouer ses dusent mannē eñ nv als sy
bi chꝛisto sijn sullē si dan minre ꝟmogen.
Sinte paulꝰ seit: dat hē vā gode ꝟgheuē
warē inden scepe twee hondert eñ lxxvi.
sielē. eñ na dien dat hi mit chꝛisto is sal hi
dan [illegible]gen: Die derde sanctē sijn cōfesso
ren eñ haer waerdichz is opēbaer om dat
si gode in dꝛye manierē beliden. dat is int
herte mit werckē eñ mittē mōde wāt dat
belijen mitter hertē en is niet genoech son
der belijen mittē mōde: Also iā guldemōt
bewijst mit vier redē: op dat eerste seyt hi
Die woꝛtel vā belijnge is dat gheloue vā
hertē wāt belijē is die vꝛucht des geloefs
daer om ghelijc also lange als die woꝛtel
is leuēde inder aerdē dattet voelt dat sijn
telgherē eñ bladerē wt schiet mer en sciet
si niet so ꝟstaetmen sonđ twifel dat haer
woꝛtel ꝟdoꝛret is in die aerde: Also ist al-
so lange als dat gheloef vanđ herten ghe
heel is so gheeft si altoes belien indē mōt.
Eñ ist dattet belien ꝟdꝛoecht inden mont
so ꝟstaetmē dattet geloue vanđ hertē ver
dꝛoecht is: Op dat anđ seit hi: Voꝛderdet
di mitter hertē te ghelouē eñ voer die mē-
sche niet te belien soe batet oec datmē xp̄s
belijt mit ypocrijtscap al en gheloefde hy
oec niet mitter hertē mer of si di nz en voꝛ
dert die sonđ gheloue belien. also en batet
di oec niet te ghelouē sonđ belien: Op dat
derde seit hi aldꝰ: Ist chꝛisto ghenoech al
soe datstu hē kenste. al waert datstu hem
niet en belijtste voer die mēsche so sidi oec
ghenoech dat di chꝛistꝰ bekent al en belijt
hi di niet voer gode: eñ en ghenoechtet dy
niet dat hi di bekent so en ghenoecht hem
oec niet dijn geloue. Op dat vierde seit hi
aldus Ist dat di ghenoecht waer dat ghe
loue vanđ hertē so soude god dijn herte al

leen ghescepē hebbē: Nv heeft hi di oec eē
mōt ghescapē om datstu mitter hertē ghe
louen sulste eñ mitten monde belien. Tē
derdē hebbē si gode belijt mitten werckē:
Hoe een in gode belijt of oec lochent. seyt
iheronimꝰ aldꝰ op dat woert: Si seggen
dat si gode kēdē eñ seit: chꝛistꝰ is die wijs
heit die gerechticheit. die waerheit die hei
licheit eñ die starcheit. Men lochent bi on
wijsheden die wijsheit. bi ongerechtiche
den die gherechticheit. bi logenē die waer
heit. bi die sondē die heilicheit. bi blootheden
den die starcheit: eñ also dicke als wi ver
wonnē woꝛdē in sondē eñ in quaethedē.
also dicke loghenē wi gode: eñ also dicke
als wi wel doē so belien wi hē: Die vier-
de sijn maechden. eñ haer waerdicheit is
opēbaer: eerst om dat si bꝛudē sijn des ee-
wigen conincs: Ambꝛosiꝰ seit: wie mach
eenige scoonheit meer ꝟsierē han dies dat
gelijc is die vādē alre hoechstē coninc ghe
mint is eñ hi gepꝛiset woꝛt vandē rechter
eñ vā gode gheheilicht is: Altoes bꝛuyt al
toes ondertrouwet: Ten anderē wātmē
rekentse mittē engelen: Ambꝛosiꝰ: Die su
uerheit gaet bouē die menschelike natuer
wāt dair mede woꝛdē wi menschē gelijc
die engelē: mer der maechdē sege is meer-
re dan die engelē. wāt die engelē leuē son
der vleys. mer dye maechdē ꝟwinnē den
vleysche: Ten derdē wāt si sijn voerbari
gher dan die anđ sanctē: cypꝛianꝰ seit: die
maechdom is die bloeme vandē kerstelijc
ken ghestachte scoonheit eñ ꝟciertheit vā
gheesteliker gracien eñ uwe mare des lo-
ues eñ der eerē volmaecter woꝛt eñ onbe
smet gods beelde: Tē vierdē wāt men re
kentse voer die getrouwe ludē eñ want
dese voerbaricheit die die suuerheyt heeft
is voer die ghetrouwe opēbaer by veel re
denen. wāt die echtscap maect den lichaē
vꝛucht dꝛagēde. mer suuerheit maect dat
hert vꝛucht dꝛaghende: Augustinus Ede
liker verkiest hi nv indē vleische na te vol

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghen dat leuē der engelē vā dye ouermits
dē lichaē ōuneert dat ghetal der ſterfliker
mēſchē. Wāt ſuuerheit is beter eñ ſaliger
in drachtichedē mer niet dē buyc ʒ waer te
maken mer dat herte te meerrē. Wāt echt
ſcap baert kinderē des rouwen eñ ſuuer=
heit baert kinderē der bliſcappē. Auguſti
nus: Die ſuuerheit en is niet ondrachtich
mer ſi is een drachtige moedʼ vā kinderen
der bliſcappē ouermits dē man die du bıſ
te here die ōuolt die aerde mit kinderē eñ
mit deſe den hemel: Jheronimꝰ: Die echt
ſcap ōuolt die aerde eñ die maechden dat
paradijs mer die eerſte is vā menigerhan
de ſorge. eñ die andʼ van ruſte: Gilbrecht:
Die maechdom is een gheſtille vā ſorghe
vrede des vleyſchs eñ ōloſſinge vā ſondē
heerſcap vā duechdē die eerſte is goet. eñ
die andʼ beter: Jheronimꝰ: alſo veel is tuſ
ſchen echtſcap eñ maechdom als tuſſchen
gheen ſonde te doē eñ veel te doē: Op dat
ict lichter mach ſeggen als tuſſchē goet eñ
beter eñ wert ghelijct dē doerne voer den
roſen: Jheronimꝰ: Jc prijſe echtſcap om
dat ſi maechdē winnē ſo leſe ic roſen wtē
doerne eñ wter aerdē gout. eñ wtē ſcilpē
perlen ¶ Ten vijfſtē om dat ſi veel vordels
hebbē. Wāt die maechdē ſullen hebbē die
crone aureola: Aureola croon ſal weſen.
die ſonderlinge croon haers maechdoms
eñ ſy ſullē alleen een nieuwe ſanc ſingen
eñ ſi ſullē ghecleet weſen mittē ſeluen cle
deren daer chriſtus mede ghecleet is eñ ſi
ſullē altijt den lam volgen: ¶ Ten vierden
was deſe feeſte ingeſet om dat wi te lich=
ter vercrigen ſullē dat wi biddē op dat te
gheliken dat wi alle heiligē eerē eñ dat ſy
alſo ghemeynlic voer ons biddē ſullen eñ
dʒ wi alſo te lichteliker gods ontfermher
ticheit beiagē ſullē. Wāt iſt ſake dattet on
moghelic is dat veelre luden bedē nyet en
ſoudē werdē ōhoert ſo iſt ſeker dattet her
de onmogelijc waer dat alle heyligen die
voer ons badē niet en ſouden werdē ver=
hoert. Wāt die heiligē biddē voer ons met
ōdienten eñ mit begheerten. mit ōdientē
om haer weldaden in ſtaden te ſtaen. mit
begheertē om dat ſi begheren dat onſe be
gheerte ons geſchie mer dat en doē ſi niet
ſy en weten dattet gods wille is: Dat op
deſen dach alle heiligen ghemeenlijc voer
ons biddē/ dat was ghetoont in een viſi=
oen dat gheſchiede in dat iaer na dat deſe
feeſte in geſet was ¶ Doe op deſen dach
die coſter vā ſinte pieters kercke te romen
vā innichedē al die outaren ōſocht hadde
eñ oec alle die heiligen aengebedet hadde
Eñ doe hi wedʼ gecomē was tot ſinte pie
ters outaer. ſo wort hi ſlapēde: eñ hi ſach
die coninc der coningen ſitten op eenē ho=
ghen ſetel eñ al die engelen omtrent hem
ſtaende: Doe quā die maecht maria ghe=
croont mit een blinckende croon. eñ haer
volchde een onuertallike menichte vā ma
gheden Eñ die coninc ſtont tegen haer op
eñ dede haer ſitten op een ſetel beſiden hē
Hier nae quā een die ghecleet was mit ke
mels haer. eñ hē volchde eē grote menich=
te van oude eerſame luden Eñ een ander
quam daer gecleet mit biſſcops ghewade
eñ hē volchde een gheſelſcap alſo oec ghe
cleet: Daer na quam een onuertallic geſel
ſcap van hemelſche ridderſcap. Eñ daer
nae quam een ſcare van menigherhande
luden: Deſe quamen alteſamen voer des
conincs ſetel. eñ ſi aenbeden hem al knie=
lende: Eñ die ghene die met biſſcops abi=
te ghecleet was die begonſte die metten.
eñ die ander ſongen na: eñ deſe engel die
dē coſter leide ſeide hem dit viſioen eñ ſey
de: dat die maecht die voer ghinc die moe
der gods was. eñ die mitten kemels hare
ghecleet was dat was ſinte iohānes bap
tiſta mitten patriarchen eñ prophetẽ: eñ
die des biſſcops abijt hadde/ dat was ſin
te pieter mitten anderen apoſtolen: eñ die
ridders dat waren die martelaers: eñ die
ander ſcarē warē die confeſſorē: Die daer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

al quamē voer dē coninc om dat si hē dãc ken soudē vanđ eerē diemē hem op desen dach dede in die werelt eñ daer si hē ouer al die werlt biddē soudē: Daer na voirde hi hē in een stat eñ daer sach hi wiuen eñ mannē sulcke leggē op guldē beddē. anđ sittē ꝟblidende ouer die tafel mit godlike weelde: Anđ sach hi naect eñ ellēdich hul pe biddende: Eñ hi seit dat dit dat veghe- uier was: Eñ hi seide dat die oueruloedi- ghe warē die sielē die vã haren vrienden grotelikē gehulpē warē: eñ die daer in ar moede warē datmē die inder werelt niet en gedochte: Eñ hi hiet hē dat hi dit al die pacus seggen soude dat hi na alre heiligē dach settē soude alre sielē dach om datmē op dien dach ghemeene weldadē doē sou de ouer die sielen die gheen sonderlinghe weldaden vercrighen en mochten:

¶ Die legende vã allē ghelouigen sielen.

Alre sielen ghedenckenisse viertmē op desen dach om dat die sielen die geen son- derlinghe hulpe en hebben dan sullen si werden ghe- hulpen mitter ghemeenre hulpen: Want petrus damiani seyt. Doe sinte odolio hoerde datmen eenpaerlijken hoerde in cecilien die duuelen roepē eñ cla ghen dat die sielen wt harē bande warē verlost by aelmissen eñ mit bedinghen: so ordineerde hy in sijn clooster/ dat nae die hoochtijt vã alre heiligen vierē soude der ghelouigher sielen ghehoechnisse: Eñ dit wort van alle die kercken ghepresen Hier machmen twee dinghen sien: Eerst die te reynighen sijn: Ten anderē van haer hul pen: Of eerst salmē drie dingen sien. eerst wie si sijn diemen reynicht Ten anderen bi wien si ghereynicht worden: Ten der den waer si ghereynicht werdē: Drie ma nieren sijn vanden ghenen die gereynicht worden: Die eerste sijn die ghene die ster- uen eer dat si voldaen hebben dat hem ge set is: Mer nochtans soe mochtē si wel al so grotē rouwe hebbē dat sy alle haer son den daer mede of doen souden. eñ te hant te hemelrijcke waert varen al en haddē si nyet voldaen dat hem beuolen eñ gheset waer. Wãt berouwenisse is een grote ge- noecht te voldoē voer dye sondē eñ maect se reyne eñ suuer: Jheronimus seit: Voer gode en vermach niet so veel den tijt van penitencien als die rouwe noch te deruen vã eten en vermach niet also vele als dat doden der sonden: Mer die nyet voldaen en hebben haer penitencie eer dat si steruē Si wordē ghereynicht eñ ghesuuert mit ten vreesliken vier des vegheuiers. Ten si dat yemant van haren vrienden of ma- ghen voldoen eñ ghenoech doē voer hem mer datmen dese penitencie eenen anderē mach beuelen. Daer toe behorē vier sakē Die eerste sake is datmense een ander be- uelē sal dat dit voldoē moet wesen bi des priesters wille die die biecht hoert Die an der sake is datmēse ꝟwandelē moet om des geens dier te doen heeft. Wãt hi moet wesen in alsulckē staet dat hijs selue niet en soude moghen doen mer dat hi noot he uet datmen hem helpe: Dat derde is van des gheens weghen die penitencie hebbē eñ ontfaen sal. dat is dat hi si in godlijker

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

minnen eñ caritatẽ die dat ghenoech doen
eñ penitencie doet weſen verdienſtelic eñ
volmaect. Dat vierde is vander pinẽ we
ghen ghewarighe deelinge. dat is datmẽ
een minre pine moet verwandelen in een
meerre pine. Wãt een mẽſche voldoet bet
gode van hemelrike dat hi ſelue ſijn peni=
tencie doet dã een ander mẽſche voer hem
Wãt die is dꝛierhande manier van pijnen
dats eygen eñ willige. eñ alre meeſt doet
deſe ghenoech. Die anđ is eyghen eñ niet
willich eñ die is int vegheuier. Die derde
is willich eñ niet eyghen alſo is inder ver
wandelinge voer geſeit. Eñ deſe voldoet
min dan die eerſte om dat ſi niet eygen en
is. eñ meer dan die anđ om dat ſi willich
is. Mer nochtans al valtet bi alſo dat die
ghene daerinẽ penitencie of ghenoech doẽ
voer ontfaet tot voldoẽ eñ genoech te doẽ
ſterft. Mer nochtãs moet hy inden veghe
uier daer of ghepinicht woꝛdẽ. mer noch=
tans ouermits die pine die hi gedoecht eñ
die anđ voer hẽ doet ſoe wert hi te eer ver
loſt. Wãt onſe heer ihesus die rekẽt ſijn pi
ne eñ der ſielẽ pine te gader. Waer bi ſou=
de hi indẽ vegheuier hebbẽ geweeſt twee
maendẽ. ſo mach gheſchien dat hi binnen
eenre maent mach woꝛdẽ verloſt nochtans
en mach hi daer nemmermeer wt comen
voer dat die ſcult betaelt is. Mer als dye
ſcult betaelt is datmẽ dan doet dat is des
gheens diet doet. eñ het wederkeert in ſi=
nen ſcoot. Eñ en heeft hijs niet te doen ſo
keertet inđ kercken ſcoot eñ het helpt eenẽ
anderẽ die hem naeſte is die inden veghe=
uier is Die ander die int vegheuier varen
dat ſijn die voldaen hebbẽ haer penitẽcie
die hẽ geſet was. Mer bi des pꝛieſters ro
keloeſheden ſoe en was machſchien haer
penitencie niet groot ghenoech. Deſe moe
ten voldoen int vegeuier dat ſi te luttel in
dit leuen voldedẽ ten ſi dattet die grote be
rouweniſſe voldede. Wãt god die die ma
te vanden ſonden weet eñ vanden pinen
hi toedoet die pijne alſoet behoerlic is om
dat ghene ſonden onghecaſtijt en bliuen.
Waer bi die penitencie die gheſet is anter
ſi is meerre of mire of gelijc. Js ſi meerre
ſo ſal hem dat oec comen tot meerre gloꝛi
en dat hi meer doet. Js ſi ghelijc ſo iſt ghe
noech die ſonden daer mede of te doen. is
die penitencie minre ſoe ſeitmen datter te
luttel is dat voldoet god mit ſijnre gerech
ticheyt. Mer vanden ghenen die in haren
eynde om penitencie roepen./ Hoert wat
auguſtinus ſeit Die ghedoept is coꝛtelick
hi ſterft ſekerlic. Een mẽſche die wel leeft
hi ſterft ſekerlijck. Mer die int eynde penẽ
tencie doet eñ dã verſoent woꝛt verſcheit
hi ſeker dan heen des en weet ic niet ſeker
Dair om houde dat ſeker eñ laet dat onſe
ker. Sinte auguſtinꝰ ſeit dit om dat ſom
mighe luyden plegen meer rouwẽ te heb=
ben van node dan van wille eñ meer vã
vꝛeeſen der pinen dan van minnẽ der glo
rien. Die derde is inden vegheuier te gaẽ
ſijn die ghene die mit hem derwaert dꝛa=
ghen hout hoy eñ caf. Dat ſijn dye ghene
die in harẽ rijchedẽ nochtans onder gode
hem houden mit vleiſcheliker begheerten
want haer vleyſchelike begheertẽ daer ſy
in leggen datſi haer huſen eñ hair wiuen
eñ haer goet niet nochtans dat ſi yet voer
gode ſetten. Deſe ſijn ghetekent by [illegible]
dinghen eñ ſi ſullen verbꝛant woꝛden na
haer maten van minnen of te langer als
hout coꝛter als hoy eñ dat alre coꝛtſte als
caf. Eñ alſo als ons ſinte auguſtinus ſeit
Al en is dat vuer niet eewich nochtãs ſoe
iſt wonderlike zwaer. Want het gaet bo=
uen alle pinen die yemant ghedoechde in
deſer werelt in dat leuen. Nie en vantmẽ
alſulcke pijnen in deſen leuen/ al hebben
die martelaren alſoe groten pijne ghedo=
ghet. Op dat ander dat is bi wien dat die
kerſten ſielen ghereynicht woꝛden. ſo ſal=
men weten datſe die duuelen pinigen eñ
reynighen/ ende nyet die goede enghelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Wāt die goede engelen en quellen die goede niet. mer die goede engelen quellen die quade. ende die quade quellen die quade: Nochtās machmen wel ghelouē dat die goede engelē dicwil haer broeds eñ haer ghesellē vanden eñ troosten. eñ si ꝟmanē hem dat si ghedoechsaemlic ꝟdragen Si hebbē oec anderē troost om dz si seker sijn in die eewige glorie te comen: Wāt si hebben sekerheit vā glorie. nochtās minre dā die ghene die daer in sijn: mer meerre dan die inden wege sijn. Want der gheenre sekerheit die inder glorien sijn die is sonder arbeiden eñ sonder vreese want si ontbeidense/ niet om dat sise hebben eñ dat sijse niet en ontsien te ꝟliesen: mer der gheenre sekerheyt die inden weghe sijn die is mit ontbeiden eñ mit vresen: eñ die indē vegevier sijn die sijn in die middewaert. Wāt si sijn mit ontbeiden seker want si ontbeiden die glorie sonđ vreese: Wāt om dat sy haren vryen wille hebbē al vast gemaect soe weten si dat si nemmermeer sonde en souden mogen doen: Si hebben noch anderen troost Wāt si hopen datmē hē helpt Het mach geschien dattet waer is dat die duuelen die sielen niet en pinighen. mer si worden ghepinicht bi gods gherechticheden. Op dat derde waer die sielen ghepinicht worden. so salmen wetē dat si worden ghereynicht in een stat die bider hellē is diet veghevier hiet. Alsoe veel wiser luden segghen. Al segghent sommighe dat tet inder lucht is of inder vuerigher aerdē daer die sonne recht ouer gaet. mer nochtans soe worden menighe sielen in menigherhande steden ghereinicht bi die wille gods. Eñ dat veel sakē om dat si lichtelic worden ghepijnt om dat si sullen werdē haestelic verlost of om ons te leeren of om haer misdaden die si in die stadt misdaen hebbē. of om yemāts bede. Eerst om haer lichte pijne. als gregorius seyt dat sommighe sielen ghereinicht wordē in scaduwē

Ten anderen om dat si te eer verlost souden moghen werden op dat si den anderē haren noot moghen openbarē. eñ vā hem hulpe eyschen eñ allso te eer ꝟlost worden ¶ Wāt men leest van eenigherhande visschers die inden herouſt vischtē. eñ si vinghen een groot stuck ijs voer een visch eñ si warē daer of blider dan vandē vissche. om dat haer bisscop ghepijnt was vā hetten in sinen voetē eñ si leiden hem dat ijs onder sinen voeten eñ hi hadder groot solaes of. Op een tijt hoerde hi een stemme van eenē mensche wten yse. Eñ doe hem die bisscop bezworen hadde wie hi waer soe seyde hi. Ic ben een siele die in dat vervrosen ijs worde gepinicht om mynē sonden. Eñ ic soude wordē verlost op datstu dertich daghen lanck alle daghe een misse ouer mi seydes. Doen die bisscop half die missen ghedaen hadde eñ hy hē tot een ander misse bereit hadde. soe dede die duuel dat al dat volc vander stat worden vechtende. eñ die bisscop wort gheroepen om dat gherucht te stillen Eñ hi dede dat misghewade wt/ ende liet dien dach misse te doen. Eñ hi begōste weder. eñ doe hi dat twee deel vanden missen ghedaen hadde so quā een groot heer om die stat legghen Eñ van node moeste hi oec die misse laten Eñ daer nae soe begonste hi die misse weder te doen. Eñ doe hise al gedaen hadde totter laetster missen toe. eñ hy weder die misse begonnen hadde soe ontstack al die stat eñ sijn huys. Eñ doemen hē seide dat hi sijn misse liet. soe antwoerde hi. Al soude alle die stat verbranden ick en salre die misse niet om laten. Eñ als hi die misse gedaen hadde soe wort dat ijs ghesmolten. eñ dat vuer dat si waenden dat si saghen dat voir wech als een bedriechnisse vanđ stat eñ ten dede geen scade. Tē derdē om onse leeringe om dat wy weten sullē dat die sondaren grote pine liden. Alsoe te parijs gheschiede eñ alsoe die cantor van pa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

rijs beſcrijft. Wāt alſo meeſter ſylo bat ſe=
re eenē ſcolier die ſieck was dz hi tot hē co=
mē wilde als hi doot ware eñ hē dā ſinen
ſtaet ſeggē Eñ nae ſijn doot ſo opēbaerde
hi hē mit eē cappe vā perckemente die vol
geſcreuē was mit ſophiſmata eñ hi was
binnē al gedeet mz vlāmē vā vuer. eñ ſijn
meeſter vꝛaechde hē wie hi waer eñ hi āt=
woerde Jck bē die ſcolier die dy beloefde
tot dy te comē eñ hi vꝛaechde hē nae ſynen
ſtaet eñ hi ſeide. Deſe cappe ŏ weecht my
meer eñ ŏdꝛuct mi oec meer dā of ick eenē
toꝛre op mi hadde. ſi is mi gegeuē te dꝛa ō
die gloꝛie die ic hadde in mijn ſophiſmata
Eñ dz vuer daer die cap mede gedeet waſ
ondō opt vel dz is mi gegeuē ō die meniger
hāde cledcrē die ic dꝛoech eñ die vlāme toꝛ
mēt eñ ŏbꝛāt mi. eñ doe die meeſter ſeyde
dattet eē lichte pine was. ſo ſeide die dode
hē dz hi ſijn hant voerſtake Eñ doe hy ſijn
hāt voert gheſtekē hadde ſo liet hy daer op
vallen eē luttel ſweets ende doozgate des
meeſters hāt / eert eē geſcutte ſoude hebbē
gedaē: eñ hi woꝛter of getoꝛmēt eñ die do
de ſeide aldus danich bē ic al Deſe meeſter
alſo hi ŏuaert was geworden ō des mās
pine / ſo docht hi die wareldt te latē eñ in eē
oerdē te gaen Tē vierdē ō die miſdaet die
ſy gedaen hebbē in eē ſtede. Wāt auguſti=
nꝰ ſeit dz die ſielen ſomtijts haer vegeuier
doē in die ſtede daer ſi in plegē te ſondighē
Eñ hier om ſoe beſcrijft gregoꝛiꝰ eē exēpel
in dyalogo datter eē pꝛieſter was die gaer
ne plach te badē eñ hy vant enen mā dien
hy niet en bekēde altoos bereit tot ſinē diē
ſte eñ hy diende hem altoes naerſtelijc. eñ
doe hi hem gaf op enen dach een ghewijt
bꝛoot voer een benedixie ende voer dat ly=
den ſijns arbeyts. ſoe antwoerde hi dꝛoef
felijcken. Vader waer omme ſo gheefſtu
mi dit / dit is heilich bꝛoot mer ic en machs
niet eten. Want ick was hier voormaels
heere van deſer ſtadt: ende ick ben hier nv
gheſet in dat veghevier na mijn doot. Mer
ic bid v datſtu dit bꝛoot gode offerſte voer
minen ſonden Ende dan ſo ſulſtu weten
datſtu ghehoozt biſt als du hier comes te
waſſchē eñ te badē eñ dan du mi hier niet
en vindes: eñ deſe pꝛieſter die ſeide alle da
ghe een weke lanc ouer hē miſſe. ende doe
hi daer weder quam ſoe en vant hijs daer
niet. Ten vijfſten om een heylich ſants be
de. Alſomē leeſt dat Patricius een veghe=
uier ŏcreech in yerlant eñ daer of ſo is ghe
ſcreuen na ſinte benedictus dach. Op dat
andŏ dat is vāder hulpen dat die ſielen mo
ghen hebbē. Daer ſalmen dꝛie dinghē wt
merckē. Eerſt vāder hulpen diemen doet.
Ten anderen daermenſe ouer doet. Ten
derdē dieſe doet. Op die hulpe diemē doet
ſijn vier manierē die ſondlinghe dē doden
helpen. dat is der goeder ludē eñ der vꝛien
den bede eñ haer aelmiſſen endŏ die miſſen
eñ vaſten. Dat bedē vāden vꝛiendē helpt
dē ſielen dz is opēbaer alſo bidē exēpel dat
Gregoꝛiꝰ beſcrijft in paſcaſio dye een mā
vā wōderliker heilichedē was. Eñ doe ſi
tot dien tidē twee pauſen ghecoꝛē hadden
eñ doe die kercken opten enē daer na ouer
een dꝛoeghē: ſo ſette paſcaſiꝰ altoes dē an=
deren voert als ouermits dwalinghe endŏ
daer in ſo bleef hy tot in ſijn doot. Eñ doe
hy doot was ende op die bare was geleyt
eñ men hem ten graue dꝛaghen ſoude. ſoe
taſten aen eenē beſetē man eñ hy woꝛt ter
ſtōt ŏloſt. Daer nae ouer langhe tijt doen
germanꝰ dye biſſcop vā cāpanien te badē
ghinck ſo vant hi daer ſtaen die voerſeyde
paſcaſiū om hem te dienen. Doe hi hē ſach
wert hy ſeer ŏuaert eñ vꝛaechde hē wat
hi daer dede. Hi ſeide dat hi daer gheſet eñ
gewijſt was tot dier pinē alleen ō dat hy
ſijn goet denckē hilt tegē die andŏ in die kie
ſinghe die vooꝛ gheſeit is Eñ hi bat hē dat
hy onſen here vooꝛ hē bade eñ hi ſeide dat
hy hier by weten ſoude als ſijn bede ghe=
hoozt ware als hi daer wedŏ quame eñ hy
hem daer niet en vonde Eñ doe hi ouer hē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghebeden had eñ hi daer nae een luttel da
ghen wed quā so en vant hi daer pascasiū
niet. Hoe dat die dodē begheren die ghebe
dē vandē leuendē/ eñ hoe bequaem dat sy
sijn dat is opēbaer in een exempel dat dye
cantor van parijs bescrijft. Dat een man
was die vā innichedē als hi ouer een kerc
hof ghinc so seide hy De profundis. Ende
doen hē sijn viādē laechden ouer eē kerc=
hof/ so stonden die doden op. eñ elc hadde
in sijn hant sijn ghetouwe vā ambacht en
de sy bescuddē hem vromelick ende sy ver
iaechden sijn viāden. Peter vā clongi seit
datter een pape was dye alle daghe misse
dede ouer die dodē eñ hi wort hier of voer
den bisschop gewroecht. eñ die bisscop set
ten of van synen ambochte: eñ op een gro
te feeste doe die bisscop ouer een kerchof te
metten waert ghinc so stonden die doden
op ende seyden. dese bisschop en heeft ons
gheen misse laten doen/ ende hier en bouē
heeft hy onsen pape benomen/ maer en be
tert hy dit niet soe sal hy steruen. Daer na
absolueerde die bisscop dē pape ende dede
gaerne misse ouer dye dode. ¶ Die ander
manier van hulpe is dat hē aelmissen hul=
pen. Ende hier of is ghescreuen indē boec
ke vanden machabeeuschen. Dat die sterc
ke man iudas nae dien dat hy een somme
van ghelde ghemaect hadde: dat hi te ihe=
rusalem sende tien dusent pont siluers dz
men daer offerē soude voor die dodē. Om
dat hy rechtelijck ende gheestelijck peyns=
de om die verrisenis ende hoe seer dat dye
doden aelmissen helpē/ daer of seyt grego
rius een exempel in dyalogo. ¶ Dat een
ridder wort gheuoert wten lichame ende
hy quam haestelijck weder eñ seyde wat
hem ghedaen was: want hi seyde dat hy
gheuoert was tot eenre brugghe daer een
swarte stinckende vloet onder liep. Ende
doe hy ouer die brugghe quam soe quā hi
in eenen campe die vol was van rukende
bloemen. ende hem dochte dat daer warē
vergaderinghen van menschen mit wittē
cleederen ghecleet ende sy worden ghesaet
vander groter soeticheyt der welrukende
bloemē. Eñ dese proeue was op die brug=
ghe soe wie datter niet ouer lidē en moch=
te dat hi dan viel inden stinckenden donc=
keren vloet/ maer die hier ouer ghinghē die
quamen tot deser soeter stadt. Ende doen
daer die ridder quam so sach hi daer eē die
pieter hiet die seer verladen was mit eenē
groten laste van yser. Ende doe hi vraech=
de waer omme dat dit dye mā doochde so
wort hē gheseyt Dit lijdt hy daer om wāt
alsmen hem yet beual te doen van wrake
dat hi dā dat meer dede vā nidichedē dā ō
gerechticheit Eñ hi seide oeck dat hy daer
een pelgrim sach die dese brugge also stou
telick ghinck als hi heylichlijc geleeft had
de. ¶ Een andr wasser die steuen hiet doe
hi daer ouer gaen soude soe viel hi daer of
eñ hi bleef half op die brugge eñ half daer
of. Doe quamē daer wter vloet sommige
swarte morianen eñ trecten mittē beenen
nederwaert/ eñ ander witte luden trectē
mittē armē opwaerts. Eñ doe si aldꝰ stre
den: so quā dese ridder die dat sach weder
tot sinē lichame/ mer so wie daer ōwā en
mocht hi niet wetē. Eñ daer in machmen
ōstaen dz die aelmissen die steuen dede hē
daer comē te hulpe in desen stride: wāt in
dien datmē mettē beenē nederwert toech
eñ metten armen opwaert. daer in ōstaet
men dat hi niet wel wed ghestaen en had
de sinē vleyscheliken wille eñ dat hy gaer
ne aelmissen gaf. Dat die missen die dodē
oec seer hulpē dat weetmē by veel exēpelē
¶ Gregoriꝰ seit datter eē monick was in
sijn cloester die iustꝰ hiet/ eñ doe hi steruē
soude so seide hi/ dz hi heymelikē had drie
guldē. eñ doe hi was ī desen rouwe die hi
hier of hadde so sterf hi. eñ gregoriꝰ beual
den broedrs dat sy sijn lichaem mit die. iij.
gulden grauen souden in die misse eñ dat
sy segghen souden dijn ghelt si mit dy int

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

verlies. ¶Ten laetſten beual gregorius een vā den broed̃s dat hy dertich dagē ouer hē miſſe dede. eñ doe hi dit voldaen hadde ſo opēbaerde deſe dode optē dertichſtē dach een vā dē broed̃s eñ ſeide. ¶Tot nv toe heeftet mi qualic ghe weeſt mer nv iſt mi wel. Wāt huydē heb ic geſelſcap ō heilighē ontfaen / Wāt het is menich werf v̄toent dat die miſſe niet alleen en helpt dē dodē maer oec dē leuendē Wāt gregoriꝰ ſeit oec dz eē mā was die ſiluer groef in eē ſteēroetſe eñ dye ſteenroetſe viel op hē eñ doode al ſijn geſellē. eñ hi bleef aen eē ſyde vā die ſteenroetſe mer hy en mochter nz wt comē. Eñ ō dz ſijn wijf waende dz hi doot geweeſt hadde ſoe dede ſi alle dage miſſe ouer hem doē eñ ſi offerde ouer hē broot eñ wijn eñ kaerſen. Eñ die duuel hadde des nijt endō quā diē wiue te gemoete drie dagē die een na dē anderē eñ ſeide haer dz die miſſe ghedaen was eñ dz ſy ō niet ginghe ende alſo liet ſy drie daghē die miſſe achter. Eñ hier na groef een anð mā in die ſteenroetſe. eñ hi hoorde eens anðs mās ſtēme in die ſteēroetſe ropē ende ſeide hou wet ſacht / wāt op mijn hooft leit enē grotē ſteen. Eñ doe hē deſe mā ōtſach ende veel ludē v̄gadert hadde ō dit geroep te horē / ſo groef hi weder. eñ hi hoorde dz ſelue gheroep. Doe ginghē ſy alle naerre ende ſeide wie biſtu. Hy antwoerde ende ſeide. Hou wet ſachtelijc wāt op mijn hooft leit eenen groten ſteen eñ ſy groeuen vā beſydē ende quamen tot hē ende vondē ghesont eñ toghē wt. eñ ſy vraechdē hē hoe hi daer alſo langhe tijt leuende was ghebleuē. ende hy ſeide dat hē alle daghe ſond̃ drie dagen quā een broot. een pot wijs / eñ een bernēde kaerſe. Doe ſijn wijf dit hoorde ſo v̄blide ſy haer ſeer eñ ſy bekēde dat hi leuende ghebleuē was mit hoer offerhande eñ dat haer die duuel hadde bedroghen / dat ſy in drie dagē geen miſſe en had laten leſen. ende dit geſchiede in ferarien int biſdom vā garnoble Grego-rius ſeyt dat een ſcipman ſijn ſcip brac inder zee. ende een prieſter dede ouer hē miſſe eñ daer om quā hi daer na geſont wter zee: eñ doe mē hē vraechde hoe hy ontgaen was ſo ſeide hi dat een tot hē quam doe hi int middē vā der zee was eñ hy gaf hē een broot doe hi by na v̄dronken was eñ doe hi dat broot gheghetē hadde / doe wort hy weð geſont ende ſtarck / eñ mē nam hē in ſcip dat voer by hē voir. ende mē vant dat hi dz broot ontfinc in dier tijt doe die prieſter ouer hem miſſe dede. ¶Die vierde maniere dz die ſiele helpt dat is dat mē ouer hē vaſtet. Daer of ſeit Gregoriꝰ. Der doder ſielen wordē in vier manierē v̄loſt. dat is mitter prieſterē offerhāde / ende mitter heilighē bedinghe / eñ mit haerre vriendē aelmiſſen / eñ met horer maghen vaſtē. Oeck hulpt hē die penitēcie dye haer vriēdē ouer hē doen. Hier of ſeyt een leeraer een exēpel Als datter een wijf was eñ doe haer mā doot was ſo wāhoepte ſy in armoedē. eñ haer opēbaerde die duuel eñ ſeide hoer dz hiſe rijc makē ſoude wilde ſi ſynē raet doē eñ ſynen wille. eñ doe ſijt hē beloefde ſoe hiet hi hoer dat ſy arme ludē herbergē ſoude eñ ſtoetenſe des nachts wtē huyſe. ¶Tē anderen dat ſi des nachtes gheeſtelike perſonē herberghē ſoude eñ latenſe mit v̄ ontcuyſheit doen. ¶Ten derdē dat ſy mit haer clappē inder kerckē dē diēſt gods lettē ſoude. ¶Ten vierdē dat ſy dz nēmermeer biechten en ſoude ¶Ten laetſtē doe haer die doot aen quā eñ hoer ſoon haer v̄maende dat ſi biechtē ſoude ſo ſeide ſi wat ſi beloeft hadde eñ ſy ſeide dat ſy niet biechten en wilde want dat biechtē en mochte haer niet batē Mar doe hi haer aen ſach met tranē eñ hy loefde dz hi penitēcie ſelue ſoude voer hair doē ſo begōſte ſy rouwe te hebbē ende ſende hoer ſoen ō dē prieſter. mer eer die prieſter quam ſo vielen die duuelen op haer eñ ſy ſtarf van anxte ende vā vreeſen. eñ doe die ſone biechte die ſonden voor haer ende

dede penitencie: eñ als hi die penitēcie vol
daen hadde so dãcte hē sijn moedͦ vã haer
verlossinghe. Den sielen helpt oec of laet vã
der kercken Eñ daer by doe een legaet dat
vãden paeus eenen vromen ridder dat hy
int lant vã albanē wilde striden indē dien
ste vander kerckē om oflaet datter toe stōt
Ende hi voir daer ende hi duerde daer xv.
wekē ouer sijns vadͦs ziele mz twalef mã
nen. Daer na opēbaerde hē sijn vadͦ claer
der dan dye sonne eñ dãcte hē hier of. Op
eē andͦ dz is vãdē ghenē daer mē weldaet
ouer doet. salmen vier dinghen mercken.
¶ Eerst wie sy sijn die weldaden moghē
helpē. ¶ Tē anderē hoe sy hē helpen moghē.
¶ Ten derdē of sy allen effen ghelijc helpen.
¶ Ten vierdē hoe sy wetē moghen die wel-
daden die mē ouer hē doet. Vandē eersten
is te wetē dat also augustinꝰ seit. alle dye
hier steruē si sijn herde goet/ oft seer quaet
of in maten tusschē beydē die hulpe die mē
doet voor die goede dat sijn dãcke die wel
ke die mē doet ouer die herde quade sijn e-
wighe vertroestinghe vãden minderen. eñ
ouer die matelijc goet sijn so sijnt suuerin
ghē. Dese hiet mē herde goet die nadē doot
niet en gedoghen vegheuier noch helle/ eñ
vã desen sijnder drie manierē dat sijn ghe
doopte kinderen martelaers eñ volcomen
mēschē dz sijn si die welcke volmaectelijc
eñ heylichlijc ghelceft hebbē eñ hebbē ghe
sticht gout siluer eñ duerbaer steenē dz is
die minne gods eñ dye minne hoers eeuen
kerstēs eñ goede wercken so dat si niet en
dencken die wereld te behagē/ mer god al-
leen. Eñ al doē dese somtijt dagelicxe son-
de/ nochtãs so worden die sonden verteert
metter hertē van godlijker minnen/ als eē
dropel waters in een vier wordt verteert.
Daer omme en voeren sy niet van hene dz
te barnē is. Die dan voer yemãt vã desen
drien vaden inder manierē of enighe wel-
daden voer hem dede die dede hē onrecht
Also Augustinus seyt. Die voor een mar-
telaer bidt hi doet hē onrecht/ mer die voor
een goet mēsche bade daer hi voor twifel-
de of hi in hemelrijc waer. dã soude die be
dinghe sijn lof eñ dãck. eñ si soude comen
tottē genē diese dede. Also dauid seit mijn
bedinghe sullen wedͦ keerē in mijn schoot
Dese drie wort ter stōt den hemel op ghe-
daē als si steruē ende sy en hebbē geen ve-
geuier Eñ dit is beteikēt by die drie die dē
hemel ontdaen was/ wãt doen cristꝰ ghe
doopt was wort hē dē hemel ontdaē. Lu
cas seit. Doe ihesus gedoopt was eñ hi be
de doe wort den hemel ontdaen. Eñ daer
by is beteykēt dat die hemel ontdaē wort
alle die ghene die gedoopt sijn waer si iōc
of out sijn: dat sy dan storuen si voeren ter
stōt int ewighe leuē. want doopsel mitter
cracht vã cristus passie dat suuertet vã al-
len sonden. ¶ Tē anderē wert dē hemel
ontdaen sinte steuē. Jnder apostolē werc
Siet ick sie dē hemel ontdaen. Daer bi is
beteykēt dat dē hemel allē martelarē ont-
daen wert/ alsoe dat sy daer in varē als si
steruen. eñ al haddē si yet aen hē dz te bar
nen ware haer passye suuertet al. ¶ Ten
derdē was dē hemel ontdaen. Sint iohã-
nes euãgelista in apocalipsi. Jck sach een
dore ontdaen indē hemel Daer bi is betey
kēt dat dye volmaecte ludē die al haer pe-
nitencie voldaen hebbē: eñ geen dagelixe
sonden gedaen en hebbē: eñ doen sise met
godlike mīne of leggē/ dese wordē ter stōt
dē hemel ontdaen als sy steruē. Die in die
helle varen die sijn herde quaet ende wist-
men die ghene die inder hellen varen ende
die verdoemt sijn/ in gheenresins en soude-
men daer voer bidden. Also Augustinus
seit. wistic dz mijn vadͦ in die helle waer
icen bader niet meer voert aen voer dē du
uel. mer dede men enich goet werc ouer ye
mant die verdoemt waer van welcker lu
den verdoemenisse niet en weet het en sou-
de hē niet baten. dat sy souden daer bi mo-
ghen verlost worden: noch dat haer pine en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

soude daer mede geen verlichtenisse ōtfaen noch daer om en soude sy haer pine niet te lichter dragē/Want inder hellen en machmen gheen verlossenisse crighen in enighē vandē voerseiden manieren. Die te maet goet sijn/dat sijn si die mit voeren dat barnen moet. als hout eñ hoyt eñ caf. ofte soe wie niet voldaē en heeft sijn penitēcie dye hē gheset was ō dat sy te haestelijcker storuen. Dese sijn so goet niet het is noot datmen hem helpt/ noch sy en sijn so quaet dz die hulpe coemt hē te profijt. Die weldaden diemen voor desen doet/ dat sijn hoor suueringhen. Want dit sijn die ghene dye weldadē helpen moghē eñ om dese te helpen so pleech dye kercke drie manierē van daghē te houden: dat is die seuenden dach die dertichsten dach eñ iaer ghetide. Ende dese reden daer of is ghescreuē indē boeke die mitrael hiet Mē hout dē seuendē dach op dat die ziele tot des sabaoths des ewighē rust comē mach: of om dat al haer sonden moeten vergheuē wordē die sy gedaē hebbē in haer leuen dat in sinen dagē ouer ghelcdē is: of dat hem die sondē sullē worden vergheuē die si deden indē lichame dz gemaect is vādē vier elemētē eñ in die siele heeft drie crachtē. Men hout dat dertichste dat drieweruē tien heeft. om dat si misdaen hebbē teghen die drieuoudicheit endē teghen die tien gheboden gods. Men doet daer iaerghetiden om dat sy comen sullen van desen iare den ellendigē totten ewelikē iare. Eñ so wi vieren dat iaer ghetide der heilighen tot haerrer eren eñ onse oerbaerlicheyt. also sullen wi oec doē der doder iaer getide om harer oerbaerlicheyt eñ tot onser innicheit. Op dat ander hoe hem weldaden moghen helpen so salmen weten dat sy hē moghen helpen in drie manieren. ¶ Eerst om dat sy enich sijn want sy sijn een lichaem mitten ghenen die indē kerken noch striden. eñ daer om sal haer goet ghemeen sijn. Ten anderē om haer waerdicheyt die si verdienen of sy leefden. Dat hē dit soude moghē helpen/ so yst oec recht datmen den ghenē helpe die dē anderē geholpen heeft. Ten derdē om die noot wāt sy sijn in die staet dair sy hem seluē niet helpen en moghen. Op dat derde dat die weldaden hem allen staen in stadē/ so sal men wetē yst datmē weldaden doet sonderlinghe so helpet meer dan enē daer mēse ouer doet dan dē anderē. maer doet mēse int gemeen so helpēse meest dien die meeste weldaden ghedaen hebbē/ op dat sy in geliker of meerre noot sijn./ Hoe dat die vrienden moghen wetē die weldaden diemen ouer hem doet dat moghē wi weten in vier manieren. ¶ Eerst by gods vertoninghe als hem god dat vertoent. Tē anderē bi wyē dat hem die goede enghelen bootscappen. Want die enghelē die ons behoeden eñ alle onse daden mercken die wi hier doen sy gaen tot hē neder eñ boetscappē hē te hāt als een oghenblick. Ten derdē biden sielē die steruen eñ die bi hē comē: wāt die zielē die wt deser werlt varē sy mogē hē dit eñ andē dingē bootscappē. Tē vierdē mogē si dit wetē oft oec int gewaer worden eñ bi vertoninghē. Want als sy ghewaer wordē dat haer pine wort ghecort eñ verlicht so weten sy dat si worden verlicht eñ dat men hem helpt. Op dat derde dat is vādē ghenen die die weldadē doē. so salmē weten of die weldaden sullen moghē helpen so sullense moetē doē die ghene die in godliker minnen sijn/ wāt doense quade ludē so en moghen sy niet helpen. Ende hier of leestmē een exempel dat op een tijt een ridder op sijn bedde lach mit sijnre vrouwen eñ die maen scheen herde claer eñ hi wort quaet sprekende van eenen doodē ridder. die sijn ghesellle ghe weest hadde. ende ter stōt quam die dode ridder in die camer eñ seide hem. Lieue vrient en peynset vā nyemant quaet ende verghift my of ick di yet misdaen hebbe Ende doen hem die ridder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

vraechde hoet met hem stonde so seyde hy Ick doghe menigerhāde pine ten voersten Want ic besmette op eē tijt een kerchof eñ daer vant ic een man die ick sijn cappe nā: eñ die cappe is op my gheleyt ende sy weghet zwaerder dan een berch. ende hy bat hem dat hi ouer hem dede bidden. Eñ doē hi die ridder vraechde of hy van desen pape ofte van eenen anderē misse wilde hebben gheseyt. soe antwoerde die dode daer niet op mer hi scudde sijn hoeft. Daer nae seide die leuēde riddr oft hy wilde dz enich heremijt ouer hem bade. Doe seide hy och gaue god dat hi ouer my bade. Eñ doe die leuende ridder beloefde dat hijt soude doē so seyde die dode. eñ ic segghe dy datstu binen twee iaren steruen sulste. Aldus voir hy wech eñ die ridder beterde sijn leuē eñ starf in onsen heere. Dat wi segghē dz die weldaden die dye quade doē niet en helpē dat is te verstaē/ ten waer dattet sacramēteliicke saken waren als misse te doē wāt die misse en wort niet besmet vā eenē quaden papen. eñ ten waer dat die ghene dye daer doot ware oft yemāt van synē wege ghegeuen hadde om gode te gheuē of wt te reyken: maer dat salmen sonder beiden gheuen op dat hem niet en geschie alsmen van enen leset. ¶ Het was in des groten karels tiden stride een ridder die teghē die moriaens vechten soude. Eñ hy bat sinen neue waert dat hi inden stride bleue dat hi sijn paert vercochte eñ dat ghelt den armē gaue. doe hi doot was doe genoechde sijn neue dat paert also wel dat hijt seluer hilt Eñ na een luttel tijts soe openbaerde hem die doode blinckende als die sonne eñ seide goede neue du hebbest my doen wesen acht daghē in die pine des veghevuiers om dat paert dat ick dy hiet vercopen ende dz ghelt om gode te gheuen mer het en sal dy niet bliuen onuergolden. Want die duuelen sullen huden halen dijn siele eñ voerēse in die helle eñ ic ben ghereynicht eñ ben ghevaren in hemelrike. Eñ ter stont hoorden men in die lucht als ghebriesch vā leeuwen ende van beeren ende van woluē eñ sy voerden wech.

¶ Die legēde vā sinte Willebroort

Sinte Willebroort gecomē wt brytanien was ghebo ren van gheestelijken ouders ende edel na die staet der werelt./ Sijn vader was ghehieten Wilgijs vā den sassen ghebozen die met al sijn huysgesin also gheesteliken leuen leyde dat hi ten laetsten op seyde den staet sijnre riddrscap ende wert een gheestelijck monick. Ende was voertgaende in groter vuericheit eñ heylicheyt sijns leuens dat hi veel teykenē ende miraculen dede inder warelt / maer aldus was dat beghin der gheboortē des heylighen vaders sinte Willebrordus dat oeck vertoent wort dat hem god vercoren hadde daer hi noch was in sijns moeders lichaem. Sijn moeder die een goet kerstē wijf was wort vtoent een vysioen in ha

ren slapẽ. Want sy sach als haer dochte in
den hemel een nyewe maene ontfanghen
die wassende was tot dat sy al vol was:
ende dat die haestelijken in haren mont ge
uallen was. / Ter stont al haer binnenste
hoers lichaems verlichtende mit grotẽ cla
ren lichte. Des anderen daechs ghinck sy
bꝛoech ter kercken ende gaf dit visyoen te
kennen enen alten deuotẽ pꝛiester die haer
bꝛacchde of sy des nachts nae ghewoenli
ker manieren der echten bi hoꝛen manghe
weest hadde / welcken sy mit behooꝛliker
scamelheit eerbaerliken antwoerde eñ sei
de dattet alsoe gheschiet was. Doe bedu=
de haer die pꝛiester dat visioen eñ seide die
maen die ghi saecht van cleyn tot groot te
wassen / is die soon die ghy in deser nacht
ontfanghen hebt die mitten lichte d̃ waer
heyt die zwarte donckerheit des onghelo=
uen sal verlichten ende ouer al die werelt
wijt eñ bꝛeet stroyen sal dẽ cloot des ouer
sten lichts bider gracien gods. Welcke be=
dudinghe haers visioens coꝛts waer is ge
uonden. Want nae dat die salighe moeder
haer kint voldꝛaghen hadde / so baerde sy
haren soon dien haer god alsoe te voꝛẽ had=
de vertoent ende dat kint woꝛt ghedoopt
inden heilighen doopsel ende woꝛt ghehie
ten Willebꝛoꝛdus: maer onlanghe dair na
doe dat kint ghespeent was ende tot synẽ
cleynen verstandenisse ghecomen was so
woꝛttet deuote mannẽ ouer gheleuert om
dattet in heylighen scriften gheleert soude
werden: wantet een groot man woꝛden
souden. Alldaer ontfinck dat salighe soete
kint sijn eerste crune ende het woꝛt vã mi
nen oeck een monic. Dat edel kint nã daer
so seer in duechden toe dat hy mit rijpheyt
der seden ouerleet alle dye iaren kintsheyt
ende hy bleef daer inden godliken dienste
tot dat hi was twintich iaer out Uã daen
toech hy doe in yerlant begherende dẽ goe
den heylighen bisscop egberto in alre heilic
heyt om der minnen ons heren ihesu cristi
te dienen ende met hem te wesen ende dat
gheschiede alsoe. Daer wesende onder die
grote gheleerde meesters die een toecomẽ=
de pꝛedicaer was des volcx. Woꝛt hy vol
gheleert twaelf iaer lanck. In sijn dꝛien=
dertichste iaer was wassende in sijnre her
ten so groten bꝛant des gheloefs cristi dat
tet hem cleyn scheen te wesen hem seluen
alleen te voꝛderen in heylicheit sijns leuẽs
ten waer dat hi oec anderen menschẽ voꝛ=
derlijc waer in te pꝛedikẽ dat woert gods
In desen verstont hi dat omtrent der suy=
der zee was een groot lant te bouwẽ daer
luttel werck luden toe waren geset Waer
omme hy ghedachte derwaerts te varen
op dat hi mittẽ alre claersten lichte des pꝛe
dickens dat woert gods verlichtẽ moch=
te die harde herten die van langher onghe
louen verduystert waren. Alldus so nam
hy mit hem elf bꝛoeders mitter seluer min
nen gods ontsteken als hi was ende si voe
ren derwaerts te scepe. Uan dese heilighe
geselscappe woꝛdẽ dye somighe namaels
om dat sy dat woert gods pꝛeecten mitter
croen der martelien ghecroent ende som=
mighe van hem bisscoppen gewoꝛden eñ
hebben naden arbeyt der heyligher pꝛedi=
cacien in vꝛeden gherust. Doe dese heilige
man mit sinen ghesellen als voꝛen ghesei
is te scepe ghereyst waren so verleende hẽ
god van hemelrijcke eenẽ goeden wint dz
sy hoer seyl streken inden rijn. Waer dat si
opgaende vonden opten rijn voerscyt een
sterck casteel dat toe ghenaemt was Wil=
tenburch / eñ dat vtrecht is ghehietẽ. daer
namaels die heilighe man sinte Willebꝛoꝛ
dus sijn bisschops stoel gheset heeft: maer
want dat vꝛiesche volck by dat slot voer=
screuen woendẽ mit hoꝛen coninck radbo
dus alheel verhart was in dat heidensche
leuen / so dochtet den heylighen man goet
dat hy toghe in vꝛancrijck om te spꝛekẽ dẽ
edelen here puppinum van dien lande die
welcke hem ontfinc mit alder eeren eñ en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wilde niet dz hi noch sijn volc beroeft sou de wesen van so groten heilighen doctoer waer omme hi hem voersach inden eynde sijns rijcx sommighe stedē als dat hy daer wt roden soude die distelen eñ die doornē des onghcloefs ende insayen metter graci en gods dat saet des claren godliken gelo= ues. Als doe dese heilighe man mit groter vlitichz ouer al lopēde dz saet des woerts gods bider godliker gracien wijt eñ breet in veelre menschen herten ontfangē wort eñ daer grote vrucht of comende was. so verblide hy hem die voorseyde puppinus wt menichuoudicheyt der vrucht. die wt sijn predicacien ghecomen was eñ dochte om meerre goet met ripen rade hem te ro= men te senden/ op dat hi vanden heilighen vader sergius die doen paus was bisscop soude worden ghe wijt op dat hi also mit= ter benedixien des aertschē vaders eñ met synen ghebode mede ghestarct eñ geseynt meerder stātachticheit dz woert gods sou de kondighen. Doe puppinꝰ hem dit voor leide so rekende hem die heilighe man des onwaerdich eñ en wilde dat eerst niet con senteren. Aenghemerct dz hi overleide die doechden ende die heilicheyt des leuēs die tot eenen goeden bisscop toe hooren die hy nae sijn vermoeden niet in hē seluē en vāt welcke duecht ende heilicheit die heilighe apostel sinte paulꝰ sijn discipel thymothe= us leerde die in eenen goeden bisscop sullē moeten wesen Hier teghen riet hē die her= toge puppinꝰ mit alder gheesteliker waer dicheit/ dat hijt ymmer om godes willen doen soude. eñ hy dat nochtans altijt eer= baerliken eñ scaemlike weygherde. ¶ Ten laetsten wort hi verwonnen wter begeer ten des hertoechs eñ al die anđ eñ ged wō ghen hē bider ordinanciē gods eñ gaf doe sijn consent verkiesende meer oetmoedic= heyt te obedieren veelre menschen raet dā mit herdicheit sijn eyghen wille te volghē eñ alsoe wort hi doe mit eerliken geselcap te romen ghesent Maer vier daghen te vo ren eer hi te romen quam so wort die heili ghe vader die paeus in sinen slaep vanden heylighen enghel vermaent dat hi die hei= lighe vrient gods mit alre eeren soude ont fanghen om dat hy een toecomēde verlich ter van veel zielen wesen soude/ ende dair om te romen soude comen om dat hy van hem een aertsch bisscop gheconsacreert sou de worden. Ende dat hi den heilighen mā niet weygheren en soude soe wat hy hem bidden soude. Wt deser enghelscher open baringhe wort die heilighe paeus des ver sekert ende verblijt ende ontfinck hem mz alre eeren Eñ doe hy inden heilighen man bekende te wesen den vierighen brant des heylighen gheloefs eñ heilicheit des leuēs mit volcomenheit alre wijsheit ten gheset ten daghe doe hi tsamen vergadert hadde tot sijn hulpe al sijn eerbare eñ heilige prie steren/ so heeft hy den heilighen man sinte pieters kercke met behoorlike solemnitey= ten openbaerlijck in eenē aertschen bisscop gheconsacreert ende gheheilicht. eñ gaf hē eenen nyewen naem als dat hy voort aen clemens soude hieten. eñ toech hem doe aē sijn bisscoplijcke ghewade: ende gaf hem oeck aen dat cleet ofte superhumerael dat alleen naest den paeus nyemant draghen en mach hy en sy aertsch bisscop/ vercieren de hem mit alre eeren eñ glorien die tot diē state behoort. Voert gaf hi hem oec mit al re waerdicheyt van sijnre herten: alle dat hi hem bat in hulpen der heilighen eñ in al len gheesteliken dinghen ende saken ende also gheuesticht met gheesteliker benedixi en ende voersien mit godliken gauen hem mede gheuende eñ beuelende die salige ge boden sijnre auctoriteyten so heeft hi hem weder ōme ghesceynt om dat woert gods te prediken. Mit dusdanighen benedixien eñ auctoriteyten des heyligen vaders des paeus in die heylighe man. een deuoet pre= dicaer dat woert gods weder gecomē tot=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ten voorscyden hertoghe van vrancrijcke
diehem met grote eerwaerdicheit ontfan
ghen heeft hem oeck met sijnre macht ghe
sent in dat werck te prediken ende te leren
dat volc tot allen plaetsen.mer sonderlin=
ghe in die noort syde van synen rijcke dair
om ghebreck van heilighe leeraers dz licht
des heilighē gheloefs min lichtende was.
Als daer comende heeft dye heylighe bis=
scop in alle dē lande met alre vlitichcit dat
saet des woerts gods ghesayt.daert hem
dochte noot ende nutste te wesen õ die ou=
de donckerheyt des ongheloefs te verdri=
uen. Wat groter vruchten hi daer bi godli
ker gracien in die plaetsen ghedaen heuet.
Dat tuyghen huden op ten dach in steden
dorpen ende castelen al dat ynnighe volck
dat bi sijnre leere ghecomen is tot kennisse
der godlijcker waerheit. dat bewisen oec
die kercken ende gods huysen die hy in al=
len plaetsen daer ghetimmert eñ gemaect
heeft. Oeck betuycht dat veel vergaderin
ghe der gheesteliker menschē die hi in som
mighe plaetsen seer behulpelick hadde ge=
weest. Hier nae began hi buten den lande
van vrancrike ander luden vruchtbaer te
maken mettē douwe der hemelscher lerin
ghe. Want op die tijt soe en ontsach hi hem
niet te gaen totten coninc radbodum van
vrieslant mit alle synē volcke noch int hey
densche leuen te staen.eñ werwaerts dat
hi toech soe kondichde hy dat woert gods
met alle stantachticheit Ende die voersey=
de coninck der vriesen ontfinck den heyli=
ghē bisscop mit gracien der oetmoedicheit
mer sijn herde stenighe herte en wort niet
bemorwet wter fonteynen/ des salighen
woorts der predicacien vanden heilighen
bisscop. Ende doe die heylighe bisscop ver=
stont dat hy hē geen vrucht doen en mocht
so keerde hi van daer eñ stuerde sinē wech
tot dat felle volc vã denemerckē dz woert
gods te prediken. Daer op die tijt regneer
de die coninc hugerus wreeder vã moede
dan enich wilde beest / eñ herder vã hertē
dã enich steen mach wesen: dye nochtans
wtē ghebodē gods dē bode der waerheyt
mit groter eeren tracteerde. Maer doe die
heilighe bisscop sach dat hi eñ sijn volck al
so hart warē in ouder ghewoentē der af
goden eñ gheen hope en haddē vã eenighe
beteringhe des volcx/ soe nam hi mit hem
dertich iongheling hē wt diē lande eñ keer
de weõ tottē wtuercorē volcke van gode
des lants vã vrancrike. Eñ die voorselde
iongheling hē leerde hy indē weghe in dat
heilighe gheloef eñ gaf hem oec dat doop=
sel om alle periculen die inden langhē we
ghe der waterē vallē mochte: of dat hi oec
by auonturē om dat bose volc vã dien lan
de geen scade en soude lidē willende daer
in vertonē die cloecheit eñ loesheit des bo=
sen viants als bewarēde die sielen mitten
heylighē sacramēte des heren. Eñ doe die
heilighe bisscop ald⁹ reysende was so quã
hi ter plaetsen dair die landē vã denemerc
ken eñ der vriesen aen malcãder vergader
den daer hi vant een eylant dat fotice lant
ghenoēt was van enē afgod diemen daer
diende/eñ oec een tēpel of was ghetimert
welckē afgod fotis ghenoemt was welc=
ke stede vanden heydenē in also groter erē
eñ reuerencien gehoudē wort dat niemãt
vandē heyden raecte die beestē of eenighe
dinghen die dair warē. Dat oec nyemant
vter fonteynē die daer sprutēde was wa=
ter en dorste putten dã diefs ghewise Als
dan die mã gods daer te scepe aen gecomē
was so bleef hi daer eē wijl tijts tot dz on=
weõ der zee ouer gegaen was eñ hi moch
te voert varen Hier en binnē als hi verstõt
die sotte ghewoente van diē volcke eñ die
wreede moet des fellē coninck die mit fel=
re doot plach te doodē alle die ghene die in
dese voerscreuē plaetse die voerscreuē din
ghen beulecten eñ wten putte water togē
so doopte hy mit aenropinghe der heiliger
drieuoudicheit drie menschen inden putte

ende gheboet oec tot die coeken sijnre noot
drufticheit der gheenre die met hem warẽ
sla en souden alle die beesten die indẽ voer
seyden lande ginghen te weyden. Als dit
die heyden saghen met verwonderen/ soe
meenden sy dat hie heylighe bisscop met al
le sijn volck rasende soudẽ werden. of dat
sy haestigher doot steruen souden. Eñ als
sy saghen dat hem luyden gheen quaet en
ghesciede/ so worden si seer veruaert ende
gauen dat te kennen den coninck radbodo
die met groten verbolghen ende verwoet
heit opten heylighen eerwaerdigẽ bisscop
toernich wesen dochte/ ende dat hi wrekẽ
wilde dat onrecht dat welcke synẽ afgod
was ghedaen ende liet drie daghen lanck
alle daghe driewerven dat lot werpen op
ten waerden heylighen man of enich van
synen ghesellscappe dat hy dooden mochte
den ghenẽ den welcken daer dat lot op ge
uallen ware. Mer god van hemelrike die
beschermde sijn ghetrouwe volck die van
hem luden niet meer dan eenen beteykent
en worde mitten lote: die welcke martela
re gods ghemaect wort als hi gode ghebe=
den hadde. Doe soe wort die heylighe mã
gheropen totten voerseidẽ coninc ende hy
wort zwaerliken van hem beruspt waer
om dat hi sijn heilighe stede beulect hadde
eñ sijn afgod onrecht hadde ghedaen wel
ke die boden der waerheyt met stantachti
ghen moede ãtwoerde ende seyde. Het en
is god niet mer die duuel die du aenbedes
die v also bedroghẽ hout dat hi v siele bren
ghen mach totten ewighen viere der hellẽ
Daer en is maer een god die hemel eñ aer
de ghemaect heeft eñ al datter in is. Eñ so
wie hem inz waer gheloue dient die geeft
hy dat ewighe leuen/ wiens dienre ic ben
ende vermaen v hudẽ dat ghi doch tẽ laet=
sten oflaten wilt van die ydelheit der ouđ
dwalinghe die uwe ouders gehoudẽ heb
ben Eñ datstu ghelouest in eenen god den
almachtighen vađ onsen here ihesum cris=
tum/ eñ laet v doopẽ in synẽ name eñ also
ghewasschen moechst wordẽ vã alle dinẽ
sonden: mer ist dat sake datstu mi versma
dest die v den wech der salicheyt wise/ soe
sulstu sekerlijck weten datstu die ewighe
vlãme metten duuel die du dienste lydẽ pi
ne inder ewicheit. Hier toe antwoerde die
coninc seer toernich wesende eñ seyde. Ic
sye wel dat ghi onse dreyghen niet en ont=
siet ende dz uwe woerdẽ ghelijc sijn uwe
wercken. eñ hoe wel dat hy die predicaer
der waerheyt niet ghelouen en wilde. soe
seynde hi hem nochtãs mit eerẽ tot puppi=
nũ den coninck vã vrancrijck die in sijnre
coemste seer was verblijt: eñ bat hem dat
hi in dat werck der euangelien volherden
de wilde bliuen. eñ in allen steden wt tre=
den wilde die distelen eñ doornẽ der onge
louen eñ weder insayen dat woert des ge
loefs/ welcke oec die goede predicaer nyet
traechlijken voulchde omme reysde allen
plaetsen door landẽ door steden/ dorpẽ eñ
castelen biddende al den ghenen dien hi te
vorẽ ghepreect hadde dat sy bliuẽ wilden
mit goeder hertẽ inden opset eñ vasticheit
des rechtẽ gheloefs. Eñ aldus van daghe
te daghe dat ghetal der ghelouigher men=
schẽ wassende was: eñ altijt meerre scare
der ghelouiger quam tot kennisse vđ woer=
den gods So begondẽ veel van hem ludẽ
wt vuericheit des heylighen gheloefs den
man gods te offerẽ eñ te gheuẽ haer patri=
moniũ/ dat sijn haer erffelijcke goeden die
welcke ontfinc vã hẽ eñ geboot daer kerc
ken onder hem luydẽ te timmeren/ eñ set=
te priesteren in alle die kerkẽ die int woert
gods sijn mede werckers. op dat alsoe dat
nyeuwe volck hebbẽ mochte diese des hei
lighen daechs vergaderen soudẽ daer si of
mochten horẽ die salighe vermaninghe enđ
vã welcken sy ontfangẽ mochtẽ dat heili=
ghe doopsel eñ leerẽ die regule des kersten
gheloefs. eñ also ginc die man gods vã da
ge te dage voert mit godliker gracie gods.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Hier na gheuielt dat die coninc vã vrãcrike puppinus starf eñ dat sy sinẽ sone karolus besat dat rike sijns vaď. die veel landen vã nacien vã volcke an brochte ter crone vã vrancrijcke/ onder dẽ welckẽ radbodus die coninc vã vrieslant mitten zwaerde verwonnẽ wort eñ also is vrieslant aẽder cronẽ vã vrancrijc ghebrocht In welcken lande van vrieslant die heilige bisscop Willebroordus dõe wort ghesetl een predicaer/ bisscop eñ pastoor: ende sette den bisscops stoel op dye tijdt int casteel/ daer nv vtrecht is ghetimert. Die den meerre oersake hadde dat woert gods te prediken dẽ vriesschen volcke dat corts mitten zwaerde van karolus verwonnen was. eñ dat volck metten lichte des ghceloefs verlichtede so die doopende vermeerde sere dat kerstenghelouc daer hy dat vriessche volck al meest toe brochte.

¶ Van sijn miraculen ende teykenẽ die by hem ghescheden.

OP een tijt als die eerwaerdighe bisscop dat woert gods al omme hadde ghepreect eñ weder om kerende ghecomen was tot een eylant ghenoẽt walchrũ daer noch gebleuẽ was een afgod vander ouder ongheloucn/ welck beelde die heilighe man vuerich vãder godlijker minnen ontstucken brack. Dat doe die coster vãdẽ afgode seer toernich wesende/ als te willen wrekẽ dat onrecht sijns afgods mit rasender herten dat hooft des heylighen bisscops met eenen blancken zwaerde sloech om dat hooft te cloeuen. maer wãt god sinen dienre bewaerde so en hadde hy daer gheen quetsure of. Ende sijn ghesellen die mit hẽ waren die begheerden sere die ouerdadicheit des bosen mensches mitter doot te wreken. Maer die onsalighe bose mensche wort mit soeten woerden des heiligẽ bisscops wt horen handen verlost eñ quijt ghelaten/ welke nochtans van dien dage vãden duuel besetẽ wort eñ ten derdẽ daghe sijn leuen onsalichlijc eynde ¶ Op eẽ anď tijt doe die heilighe bisscop ghecomen was tot eẽre stedẽ sijns stichts die gehietẽ is zwastra na dẽ name des waters datter voerbi lidẽde was daer hy eẽ toepat gaen wilde õ cortheit des weechs/ so dz hi gaen moeste door een camp eens rijckẽ mãs die vol corens stõt. Doe wort die ghene die dz coren behoede ontstekẽ met groter toornicheit opten mã gods eñ began hem zwaerliken te blasphemeren welcke des heyligẽ mans gheselscap wilde wreken/ mer dye goede man bedwanck sijn volck met sachten moede eñ woerden dat sy hẽ lieten varen/ eñ en mochten nochtans dẽ moet des toernighen mans dye op hẽ toernich was niet v̄sachtẽ/ so keerde hi weder omme dẽ wech die hi ghecomen was om dẽ toorne des mans te voldoen: welck oec ten derdẽ dage doe hi noch niet of en liet den heyligẽ mã te blasphemerẽ daert veel ludẽ sagẽ in der seluer stedẽ starf hi haestiger doot. doe die heilighe mã om dat woert gods te predikẽ wãderde op dẽ zeekãt daer sijn gesellẽ gebrec ledẽ van soet water: eñ die heilighe man sach dat sijn ghesellẽ seer gequelt waren van dorste/ soe riep hi een van sinẽ ghesellen eñ gheboot hem dat hi gaen soude onder die tente die sy vanď sonnẽ hettẽ op geslaghẽ haddẽ/ eñ makẽ daer enẽ cleynen put in dat sant.. Eñ doe dat ghescheit was so viel die heylighe mã heymelikẽ op sijn knyen eñ bad den here die sijn volc in der woestinẽ by moyses water dede comẽ wten steene dat hi mit sijn ontfermherticheyt van die sandige aerde wilde latẽ wt springhen een fonteyne des waters. ende ter stont is sijn ghebet v̄hoort ende sonder vertreck sachmen daer een soete fonteyne van water daer sy alle gaď dẽ here of dãctẽ die dẽ heiligẽ bisscop alsoe groot maecte eñ ghewaerdicht hadde te v̄horen. Eñ alle droncke sy vã dat soete water tot dat sy ghenoech haddẽ eñ namẽ daer of mit hem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat sy behoeuen souden totter nootdrufte des aenstaende Weechs. Op een anđ tijdt als die heilige mā op reyse Was soe sach hi twalef arme mēschē te samē biddē vā den ghenē die voerbi ginghē hē Wat aelmissen te gheuē: Welck hi also als hi seer goeđtierē Was aēsach mz minlikē aēsichte geboet eē vāden sinē dat hi nemē soude die eē sonderlinge goede flessche eñ scenckē dē armē mēscē Eñ als sy alle twalef haer genoech te gedrōckē haddē dz si sat Warē eñ Wech Warē gegaen/so Wort noch die voerseide flessche vol geuōdē vādē alre beestē Wijn Eñ doe sijn volc al dit vnam so benedydē sy hē daer of. Oec so quā dese heylige mā op eē tijt te visiterē sijn clocster ghenoemt enternacū/eñ als hy sijn gebet Wt gestort hadde eñ oeck mit vredeliker vmaninghe toe ghesproken: so ghinc hi alle die Woninghe eñ huysinghe der broederē om te besiē of daer van enighen dinghen ghebrec Wesen mochte als een goet vađ eñ priester toe behoort. so quam hy ten laetstē in die kelle naer daer hi vant een Weinich Wijns in eēre tonne leggē eñ hi stack synē staf mit gracien sijnre benedixien eñ oeck mit synē gebede in dat bonge gat vāder tonnē eñ ginc Wt. Jnder seluer nacht began die Wijn in dat selue vat alsoe te Wassen dattet bouen ouerliep. Doe die ghene dat sach die dē kelre beWaerde dat bouē sijn hoep dye Wijn so ouervloedich gheWassen Was/so Wort hi seer in hem seluen verWonderēde eñ hy en dorste dat niet verzWighē dat die godlike ōtfermherticheyt door sijns knechts benedixie hadde latē ghescien Eñ hi liep des morghens vroech eñ viel den heilighē mā te voete ende vertelde hem datter Was geschiet. Als dat die heilighe man hoorde so dancte hy na sijn gheWoente den heere eñ gheboot den broeders dat sijt mirakel dat sy saghen voor sijn doot nyemāt seggē en souden. Op een anđ tijt so quā die knecht gods mit sinē ghesellen tot een huys sijns groten vrients begherende daer een Weynich tijts te rusten ende sijn moede ledē vā den langhen Weghe Wat te verlichten. eñ als hi verstont dat die vader des huysghesins ghenē Wijn by hem en hadde soe gheboot hy te halen die vier cleyne fleschkijns die sijn ghesellen met haer ghenomen hadden tot solaes des langē Weechs. eñ hi gebenedide dien inden name des gheens die inder bruloft in chana galilee Water verWandelde in Wine Siet hier een Wonder nader benedixien so droncken sy Wt eenre cleynre flessche tot dat sy sat Waren eñ genoech hadden tot viertich mānen toe. Dese selue heylighe predicaer reysde op eē tijt na sijnre gheWoenten mit haesticheyt om te prediken dat Woort gods in vrieslāt: eñ om moylicheit sijns Weechs soe Wilde hy dat die moede paerden Wat rustē eñ Weyden souden in een Weyde des riken mans Ende doe dat den rijcke man sach so Wort hi ontsteken mitten gheeste der houerdien eñ die man began die paerdē te slaen ende Wter Weydē te iaghen. Welcke die heilige mā mit vriendelijcken Woerdē toe began te spreken eñ seide laet of lieue broeder ōs verdriet te doen/Wi en sijn niet ghecomen op v lant tot uWer scadē mer tot ōser nootdrufticheyt een Weynich te rustē in uWer Weyden. Wy hebbē te doen dz Werc gods daer ghi oeck loon of hebbē sult yst sake dz ghi ons behulpelijck sijt ende lidet ons nv met goeder herten ghedencke dz Woert ōs liefs heeren ihesu christi daer hy alsoe mildelijck belouet ende seyt. Soe Wie v ontfanghet dye ontfanghet my/ende Wie my ontfanghet die ontfanght den ghenen die my ghesendt heeft. Ende Wilt mit vredelijcker hertē als een vrient Wat mit ons hene ghaen in onsen Wech te vorderen op dz ghy dan ghebenedijt Weder keerē moecht in v huys. Dien rijcke man in sijnre boser toernicheyt duerende en Wilde dye vredelijcke Woerdē des heylighen mans niet in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

doechden ontfanghen: maer hi began op=
ten heylighen man qualiken eñ verwiteli
ken te sprekē ende seide. Ghy noot mi met
v te drinckē eñ vrede mit v te makē. Weet
dat sekerlijc dat ic dat voor niet hebbe mit
v te drinckē. Die heilige man nā dat broot
wt synen monde ende seide. Soe ghi met
my niet drincken en wilt so en drinct oeck
niet. Ende terstont/ stōt die heylighe man
ende sijn ghesellen op eñ sy reysden haers
weghes. ende die rijcke man haeste hē mit
houaerdigher herten in sijn huys ende be=
gan haesteliken van binnen te verbarnen
van groten dorste begherende der barnen
der maghen mit wijn te vercoelen. Maer
die bose mont daer die heilighe man mede
gelastert was mochte dē dranc des wijns
niet ontfanghen. Tot hē wordē die mees=
ters van medecinen gheropen / dat sy den
dorst souden doen vergaen eñ gheuen den
sieken raet dat hi dranck in soude mogē ne
men. Want hem sijn longhen eñ leuer endē
alle sijn in ghedoemte vā groter droocheit
in een ghecrōpen waren Eñ daer en was
nyemant die der barnender longhē eē dro=
pel wijns in ghieten mochte. Ten laetstē
wort hy beroert met laten berouwe ende
keerde in hem seluen ende wort bekennen
de dat dat sinte Willebroort was/ dien hy
also vertorent hadde eñ begheerde met al
re herten sijn wedercoemste Des anderen
iaers quam die heylighe bisscop weder in
dien seluen weghe. ende alsoe vroech alst
die syecke vernam/ soe haestede hy hem te
moete te comen ende beliden sijn scult endē
seide hem wat pine dat hi leet: eñ bat hem
om der minnen cristi dat hi hem vāder siec
ten ontbinden wilde. Ende die man gods
wort met barmherticheit op hem bewegē
eñ maecte hem ghesont. ende gaf hem mit
benedixen drincken wt synē nap/ ende ter
stont was hi vander pinen verlost: eñ nae
dat hi ghedroncken hadde mitten heilighē
man so keerde hy ghesont tot synen huyse.

Dese heylighe bisscop Willebroord[9] was
alre eerwaerdicheyt waerdich/ bequaem
van statuer sijns lichaems van eerbarē aē
sichte/ blide van hertē/ wijs vā rade/ vro=
lijck van woerden/ beset eñ wijslick in al
len seden eñ in allen wercken gods/ wac=
ker van gode ghemint/ ende alle den volc=
ke ontfanckelijck. Eñ was indē oudē ka=
rolus heer vā vrancrijcx tiden ghewordē
out van iarē eñ volcomē in alre volmaect
heyt ende ontfinck doe van gode menich=
uoudighe vrucht eñ loon sijns arbeits. eñ
sijn heylighe siele wort vāden enghelē ge=
brocht inder ewigher glorien daer sy cris=
tū syen sal inder ewicheyt: eñ dat salighe
lichaem wort begrauen in sijn cloester ge=
noemt epternacum indē stichte van trier.
daer onse lieue here door hem veel miracu
len doet aen den ghenen die den heilighen
man aenropende sijn. Een groot wonder
gheschiede: doe die broeders dat heylighe
lichaem des heylighen bisscops mit ymmē
ende psalmen/ ende ander godlijcke dien=
sten ten graue brochten: wāt daer was so
groten soetē rocke dye alle menschen daer
roken: wes ghelijck si nye gherokē en had
den/ datmen dair wt wel mercken mocht
dat die enghelen daer teghēwoerdich wa
ren om des heylighen bisscops wtuaert te
helpen doen. Ende doemē dat lichaem in=
der tomben leggen soude/ so wort gheuō=
den dat die tombe eenen voet te cort was
ghemaect: waer om die broeders seer dro=
uich warē eñ keerden hem tot onsen heere
in haer ghebede eñ by v̄dienste des heiligē
bisscops so vonden sy na harē ghebede. soe
wanneer als si onsen here ihesum xp̄m ge
beden hadden dat die tombe die welcke te
voren eenen voet te cort was ghemaect dz
die bi miraculen ghewordē was een voet
langer dā dat heilighe lichaem waer of sy
gode dancten eñ loefdē alle gader.

Die legende van die vier ghe=
croende martelaers.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

DJe vier ghecroende martelaers. dat warē seuerꝰ eñ seuerianꝰ capafoꝛꝰ eñ victoꝛianꝰ. die dede dyoclesiaen totter doot slaen inꝫ loden wappers Eñ doemen deser namē niet weten en mochte diemen nochtās na veel iarē also ōse here wilde so wast geoꝛdineert dꝫ mē haer hoechnis vierē soude ondꝰ vijf martelarē namē dꝫ was cla[illegible]diꝰ. castoꝛiꝰ. simphoꝛianꝰ eñ nicostratus eñ simpliciꝰ / die twe iarē na dese martelarē gepassijt warē Eñ wāt dese martelarē haddē alle cōst vā beeldē te sniden. eñ om dꝫ si dyoclesiaen niet en wildē makē dē sonnē afgod noch offer en wildē so beual dyoclesiaen datmēse werpē soude in lodē vatē al leuēde eñ daer mede dede hise inde zee werpē Int iaer ōs herē. cc. eñ lxxxvij. ondꝰ dese. v. namē soe wast geoꝛdineert dꝫ mē die iiij. eerste vierē soude eñ dꝫ mēse oic hietē soude die vier gecroonde eermē haer namē vāt Mer na diē dꝫ haer namē geuōdē woꝛdē / soe bleef die castuine datmense voert aē al hieten soude die vier gecroōde.

Die legēde vā sinte Theodoꝛꝰ.

THeodoꝛꝰ was ondꝰ dyoclesiaen eñ maximiaē gepassijt in die stede maritānen eñ doe hē die rechter seide dat hi offerde eñ sijn eerste ridderscap aē name. so āntwoerde theodoꝛꝰ Jc dien minē god eñ ihesum xp̄m sinē sone. Die rechter seide so heuet dyne god enē soon Theodoꝛꝰ seide hē Ja hi Die rechter seide hē. Soudē wi hē mogē kennē Theodoꝛꝰ seide ghi sultē mogē kennē eñ tot hē comē. Aldꝰ gaf die rechter theodoꝛus respijt dat hi soude offeren. Ende theodoꝛus ghinc bi nachte in maers tempel der afgoden moeder ende ōtstacse mit viere ende een die dat sach die wꝛoechden Ende doen leydemen in eenen karker dat hy daer van honger steruen soude. eñ onse here openbaerde hem eñ seide. Theodoꝛe mijn knecht betrouwe dat ick met di ben: doe quam tot hē inden beslotē karker een grote scare vā wittē mānē eñ sy begōsten met hē te lesen eñ te biddē / mer doe dꝫ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die wachters vandē karker ſagē ſo vlogē ſy vā vꝛeſen. Eñ doe ſinte theodoꝛꝰ wt gheleit was eñ mē hē node offerhāde te doen: ſo ſeide hi/ al barnſte mijn vleys mittē viere eñ al v̄derſte mi mit menigerhāde toꝛmentē. Alſo lāge als die gheeſt in mi is ſoe en ſal ic minē god niet lochenē. doe hincmē hē aen een hout eñ men ſcoerde ſo ſeer ſijn ſyde met yſerē crawelē/ ſo datmē ſijn ribbē bloot ſach eñ die rechter ſeide hē. Theodoꝛus wilſtu met ōs weſen of mit dynen criſto. Theodoꝛꝰ ſeide hē. mit minē criſto heb ick gheweeſt eñ noch ben eñ ſalō mede weſen. Doe gebotē die rechter te barnē eñ int vuer gaf hi ſinē geeſt/ mer nochtās ſoe bleef ſijn lichaē onghequetſt vāt vier Jnt iaer ons herē. cc. eñ. lxxxvij. eñ al die daer ontrēt ſtōdē woꝛdē v̄uolt mit ſoeten roke eñ mē hooꝛde daer eē ſtēme ſeggēde. comt mijn geminde in dꝛ rike eñ bliſcap des herē/ eñ veel luden ſagē dē hemel ōtdaen.

¶ Die legende van ſinte Martijn.

Martinus was geboꝛen vā ſabarien der ſtadt in pānonien: maer hi was geuoet in papien dz in ytalien leit. Ende hi volchde ridd̄ſcap met ſynen vad̄ die eē pꝛincē was vanden ridders onder die keiſers conſtantine ende Juliane/ maer dat en dede hy ſijns dancks niet. Want nae dien dz hy een ionc kint was ſo ingeeſte hem god ſoe dat hy doen hi twalef iaeren out was teghens ſijns vaders eñ moeders ondācks ghinck ter kercken ende hi badt datmē cathecuminum maken ſoude. Ende hy ſoude doe in dye woeſtine ghegaen hebbē/ en haddet dye crancheit ſijns vleyſſches niet belet. Maer doe die keyſer wt ghegheuen hadde dat der ouder ridders ſonen ridderſchap aen nemen ſoudē vooꝛ haer vaders Martinus die heylighe iōghelinck doe hy vijftien iaer out was. doen woꝛt hy ghedwonghen ridderſcap te volghen eñ alleē mit enen knape goetlijc liet hy hē ghenoeghen/ nochtans diende hi dicke ſijn knape eñ toech hem ſijn ſcoenen wt eñ veechdeſe. Op enen winter voir hy te ambianē in die ſtat dooꝛ die pooꝛte/ eñ hem quam een arm man te ghemoete/ eñ doe deſe armen man vā nyemant aelmiſſen en ontfinc. ſo v̄ſtont ſinte Martinus dat deſe hē gehouden was: eñ hi toech ſijn ʒwaert wt ende deelde ſinē mantel dien hi bouē dꝛoech. eñ een deel gaf hi dien armen man. eñ dat ander deel dede hi wed̄ aen. Eñ opten nacht daer na ſoe ſach hi dat criſtus gecleet was met dien ſtucke vāden mantel dat hi dē armen mēſche ghegeuē hadde. eñ hy hooꝛde hē ſegghē tottē enghelē die by hē ſtonden. Martinꝰ die noch cathecuminꝰ is die heuet mi ghedect met deſen clede. Hier of en woꝛt die heylighe mā ſinte martinus niet op gebla ſen in houerdicheit mer hy kende gods goetheyt. Eñ doen hi. xviij. iaer out was ſoe dede hy hē dopen eñ om dye bede ſijns pꝛincē die hē geloefde als hi ſijn ambacht voldaen hadde dat hi die werelt laten ſoude. eñ aldꝰ volchde ſinte martinus twee iarē ridderſcap. Hier en binnen quamen die barbarinē in gallien ende iuliaen den keyſer die daer teghē vechtē wilde hi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gaf sijn ridders veel gelts. mer sinte mar=
tinus en wilde niet langer ridderscap vol
ghen eñ hi en wilde gheen soudie ontfaen
mer hy seyde totten keyser. Jck ben cristꝰ
ridder my en is niet gheoerlooft te vechten
Doe haddet iuliaen onwaerde eñ hi seide
dat hi om cristus wille sijn riddõschap niet
ouer en gaf/ mer om vrese vãdẽ stride Eñ
sinte martinꝰ die heylighe man antwoer=
de hẽ al onueruaert. Waendi dzict doe vã
vreesen eñ niet õ gode. Jc sal morghẽ al on
ghewapẽt gaen staen al tegẽ dye scare. eñ
in ons herẽ name sal ic my beschermẽ mit=
ten teykẽ des cruyces. eñ niet mitten schil
de noch mitten helme: eñ ick sal sekerlijck
doer die viandẽ gaen. Eñ hier om so dede
men hem houdẽ om datmẽ bloot werpen
soude voer die barbarẽ als hi gheseit had=
de. Eñ des anderẽ daechs senden die vian
dẽ boetscappen eñ gauen hem seluẽ op eñ
al dat heer. Eñ des en is gheen twiuel. de
se seghe gheschiede aldus sonder bloetstor
tinghe om sinte martinꝰ wille/ eñ vã dier
tijt liet hy sijn ridderscap eñ hi voir tot hy=
larium dẽ bisscop van pictuers die hi ordi=
neerde accolitus. eñ doe ꝟmaende onse he
re in synẽ slaep dat hy sijn vader ende sijn
moeder soude varen versoecken dye noch
heyden warẽ. Eñ doe hy wech voir so sey
de hy/ dat hi alte veel wederstoots ghedo
ghede. Want int gheberchte vinghen hem
die mordenaers. eñ doe die een bijl op sijn
hoeft quicte soe schutte een ander die slach
met sijn rechter hant nochtans bondẽ si hẽ
die handen op synen rugghe. eñ gauen te
wachtẽ een van dien moerdenaers. Mer
doe die moerdenaers vraechden of hy diẽ
slach niet en ontsach so antwoerde hy dat
hi nye so seker en was om dat hy wiste dz
gods ontfermicheyt quame sonderlinghe
in bedructheden. Eñ hi begonste dẽ moer=
denaers te preken eñ hi bekeerdese tot cris
tus ghelouc/ sy leidẽ martinũ weder indẽ
wech eñ beloefdẽ daer na heilichlijcken te
leuen. Eñ doe hy te melanẽ voorby ginc so
quam hem den duuel te ghemoete in eens
menschẽ ghelikenisse: eñ hy vraechde hem
werwaert dat hi ghinc. Hi antwoerde hẽ
werwaerts hem onse here riepe. Doe sey=
de die duuel. Werwaert dattu gaetste die
duuel sal dy teghẽ wesen. Eñ doe hẽ mar
tinus hadde geantwoert dye heer is mijn
hulper. Jck en sal mi niet ontsien wat mẽ
die mensche doen sal. Doe voir dye duuel
wech: ende sinte martinus bekeerde sijn
moeder/ mer sijn vader bleef ongelouich.
ende doe die ongelouicheit alle die waerlt
door groeyde ende hijt wel na alleen we=
derstõt so sloechmẽ openbaerlijck eñ ꝟdre
uen wter stat. eñ hi ghinck weder te mela
nẽ/ eñ daer maecte hi een clooster. mer dye
arrianẽ verdreuẽ hem daer wt eñ hy ginc
alleen met enen pape te galileen waert eñ
daer at hi onõ ander spise eẽ venijnt cruyt
Eñ doe hẽ dochte dat hy op die doot was
so ꝟdreef hy mit sijn bedinghe dat venijn
eñ dien anxt eñ die vrese. Eñ doẽ hy hoor=
de dat hilariꝰ weõ keerde vãdẽ ellendẽ so
ginc hi hẽ te gemoete eñ hi maecte eẽ cloes
ter neuẽ pictuers eñ hy hadde daer een ca=
thecuminũ. eñ doe hi eẽ luttelkijn vtẽ cloe
ster gegaen was eñ hy weõkeerde so vãt
hi hem ghestoruẽ sonõ doopsel eñ hi dedẽ
brenghẽ in sijn celle. eñ hi ghinc ligghẽ op
sijn lichaem eñ mit sijn bedinghe brochte
hy hẽ weder te liue. Dese mẽsche plach te
segghen/ doe die sentencie ouer hẽ ghegh
uẽ was dat hy varen soude in die doncker
stede/ so seyden twee enghelen dẽ rechter:
dat hi dat ware daer martinꝰ om badt. eñ
doe gheboot hi dat hẽ die enghelen weder
voerẽ soudẽ tot sijn lichaẽ eñ datmẽ mar=
tinũ weõ gheuen soude Noch ꝟwecte hi
eenẽ anderen dye ꝟdroncke was. Eñ doe
die vã Toers ghenẽ bisscop en hadden soe
eyschten sy martinũ al weõstõt hijt seere
Eñ een vãdẽ bisscoppẽ die ghecomẽ was
om dẽ bisscop te makẽ hi weõstont marti=

nüm seer om dat hi leelijc was van abite
eñ vsmadelic van aensichte. eñ dair was
een voerbarich bisscop onder die defensoꝛ
hiet/ dat is bescermer. Mer õ dat daer geẽ
leser en was/ soe nam eẽ den souter eñ hy
las dẽ eersten psalme dien hi vant daer dit
vers in stont. God wter kindẽ eñ der suyc
kender mont so voldedeste den lof om dat
stu selste verderuen dẽ vyãt eñ den bescer=
mer ende aldus wert die bescermer vã hẽ
allen verstoten. Doe sinte martijn bisscop
ghewoꝛden was dat hi dat gherucht vã=
den volcke niet en mochte verdꝛaghen soe
stichte hi twe milen vander stat eẽ cloester
ende daer leefde hi mit tachtich discipulen
in groter abstinencien want daer en kẽde
nyemant wijn sondẽ die siecke/ sacht abijt
veron waerden sy/ veel steden kosen haer
bisscoppen wt desen cloester. Doe mẽ dair
een oefende vooꝛ een martelaer ende sinte
martijn niet vinden en consten van synen
leuẽ soe stont hy op een tijt op sijn graf: eñ
bat onsen here dat hi hem vertonen wilde
wie hy ware ende van wat verdientẽ eñ
doe keerde hy hem omme ter luchter syde
ende sach daer staen een zwarte scaduwe
eñ sinte martinus bezwoerse. Ende hi sei
de dat hy eẽ mooꝛdenaer hadde ghewecst
eñ dat hy om sijn misdaet verslaghẽ was
ende sinte martijn dede te hãt synẽ outaer
bꝛeken. Men leest in dyalogo dat Seuerꝰ
ende gallus dz sy sinte martinus iongerẽ
warẽ eñ volmaectẽ daer veel dinghen eñ
bescreuen dz sinte seuerꝰ achter liet in sin=
te martinus leuen. dat sinte martinus op
eenre tijt voir tot valenciaen dẽ keiser om
een vooꝛbaerlike sake. Mer om dz die key
ser wiste dat sinte martinus eysschen sou=
de des hi niet en soude willen doen. Alsoe
seyde hy. Sluyt die doꝛe vanden palayse
vooꝛ hem. Eñ doe sinte martinꝰ een werf
ende ander werf woꝛt verstoten/ soe dede
hy een haer aen eñ bestroyde hẽ met asschẽ
eñ vaste een weke Eñ doe hiet hem een en
ghel ten palase wert gaen/ ende sonder ye
mants verbeyden quam hy totten keyser
ende doe hẽ die keyser sach soe en wilde hi
van grãscappen niet teghen hem op staen
vooꝛ dat met gods wille sijn setel ontstac
ende achter begonste te barren. Doe stont
hi op teghen sinte martijn om dat hi gods
wꝛake ontsach eñ hy omhelsden ende gaf
hem consent tot al dat hi wilde eer hy eys=
schede. eñ dede hem veel giften bꝛenghen
maer martinꝰ en õtfincse niet. Mẽ leest in
dat selue dyalogo doe hi die derde dode v=
wecte. Doe eẽ iõgelinck doot was eñ sijn
moeder bat sinte martijn dat hy hem ver=
wecken wilde soe ghinck hi daer die dode
was. Eñ onder een grote menichte vã hei
den soe knyelde hi/ ende doe stont dat kint
op daer sijt alle saghen ende doen bekeer=
den alle die heyden. Sinte martijn warẽ
oeck onderdanich ghevoelike dinghen eñ
groyende eñ onredelike dinghen. Onghe
voelicke dinghẽ/ als vier eñ water. want
op een tijt doe een tẽpel ontsteken was eñ
die wint dat vier verhief ten huyse waert
datter naest stont So clã sinte martijn op
dat dack vãden huyse eñ hi ghinc dẽ viere
te gemoete eñ te hant keerde dat vier wedẽ
teghẽ dẽ wint so dattet scheen dat dz eẽ te=
ghẽ die ander vacht. alsomen daer of seit.
Op eẽ tijt doe eẽ schip vderuẽ soude/ dye
scipman die noch niet kersten en was riep
sinte martinꝰ god hulpt ons: ende te hant
wert daer eẽ groot gestille. Gꝛoyende din
ghẽ warẽ hẽ oec onderdanich. wãt doe hy
in een stat eenẽ oudẽ tẽpel om ghewoꝛpen
had eñ hy een pijnboem of slaen wilde die
den tempel ghewijt was Ende doent die
doꝛpers eñ die heydenen wederstondẽ: so
seyde een man hem ludẽ hebstu betrouwẽ
in dinen god. soe sullen wi desen boom of
houwẽ eñ latẽ op dy vallen eñ is dijn god
met dy so en sal dy niet meschien. Eñ doe
hem dit lief was ende sy sinte martijn ge=
bonden hadden daer hy vallen soude/ doe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

maecte hi een cruyce ten bome wert eñ die
boom viel ter anđ sidē wert daer die dorp
luden stōdē eñ hadse bi na doot geuallen.
eñ doe si dese miraculen sagē so bekeerden
sy. onredelike beestē waren hē onderdaen
Alsmē leest in dz voerseide dialogo. doe hi
sach die hondē enē hase iaghē so geboot hy
dē hondē dz si den hase niet meer en volch
dē: eñ si bleuē te hãt staende als of sy gebō
den haddē ghe weest in harē voetstappen
Doen een serpēt ouer een riuier zwam. so
seide martinꝰ tottē serpēte. In ōs herē na
me so beueel ic dy weđ te keren eñ te hant
keerdet weđ / eñ sinte martijn ꝟsuchte eñ
seide. Die serpentē horē my die mēschē en
horē my niet. Doe eē hōt oec baste op sinte
martinꝰ discipel so keerde hi hē ten honde
waert eñ seide. In sinte martijns naē be=
uele ic di te zwigē eñ dē hōt zweech te hãt
als of hē die tōge of gesnedē ge weest had=
de. / Sinte martijn die was seer oetmoe=
dich. wãt hē ghemoete eens te parijs daer
hi quã gaē eē lasers mã die alte yselic was
eñ hi custē eñ gebenedidē ende hy wort te
hãt gesuuert. Daer hy in die sacristie was
so en besichde hi niet dē bisscops setel eñ in
die kercke en sach hē nyemãt sittē hy en sat
in een stoelkijn dat nyet subtijl en was dz
een drisal hiet. hi was vã groter waerdic
heit. Wãt mē seit dat hi gelijc dē apostolē
was dz ō die gracie vã dē heyligē geest die
bouen hē quã in eē hoep viers als hi in die
apostolen quã. Eñ daer ō plegē die aposto
len hē dicke te vãdē als haer geselle Want
men leset in dz voerseide dyalogo. Dat op
een tijt doe sinte martinꝰ allēē in sijnre cel
le was eñ seuerꝰ eñ gallꝰ voor die dore stō
den: so hoordē si daer veel stēmē sprekē eñ
si wordē seer ꝟuaert. eñ daer na doe si sin
te martijn daer of vraechdē / so seide hi Ic
salt v seggē mer ic bidde v dz ghijt niemãt
en segt. Agneta Tecla eñ Maria quamen
tot mi / eñ hi seide dz si hē niet alleen op diē
dach en ꝟsochtē mer die wijl alsoe hi seide

eñ hi seide dat hy petrus ende paulꝰ dicke
sach. Hy was oec seer gerechtich. wãt doe
hē die keiser maximꝰ node ende men sinte
martinꝰ voor drincken gaf. Eñ doe si alle
waendē dz hijt dē keiser na hē geuē soude
so gaf hijt sinē pape: wãt hē dochte dz nye
mãt waerdiger en was na hē te drincken
eñ hē dochte ōrecht dz hijt dē keiser of des
keysers vriendē voer dē pape settē soude.
Hi was oec herde doechsaem / hi hadde in
allen dingē so grote ghedoechsaemheyt al
was hi bisscop dz hi hē liet den clerckē mis
doen sonđ wrake. eñ daer ō en ꝟstack hise
niet vã hē. Nye en sach hē yemãt grã noch
droeuich noch lachē. niet anđs en was hē
in dē mōt dã cristꝰ. niet en was hē int her=
te sonđ sachtmoedichheit vrede eñ ōtferm=
herticheit. Men leest in dz voerseide dyalo
go. Op een tijt doe sinte martijn gheclect
was mit eenē ruwē cleede eñ daer bouen
met enē zwartē mãtel eñ op eē esel reet. so
quamē paerdē teghē hē eñ wordē ꝟuaert
eñ die riddđs dier op satē worden grã ende
worpē hem ter aerdē eñ sloeghē seer eñ hy
blocch vã hē ludē al zwigēde eñ doē wor=
den sy noch grãmer ō dz hē dochte dz hy ꝟ
slagē niet en geuoelde eñ hi die nz en sceen
te achten / mer hoer paerdē bleuē te hãt soe
vast staende hoe seer dat mēse sloech dat sy
hē niet en mochtē ꝟporrē / tot dz si tot sinte
martijn weđ keerdē eñ dat si haer sonden
belieden: eñ hi gaf hē oerlof wech te gaen
eñ doe gingē die paerdē wech Hi was oec
seer naerstich in bedinge. wãt alsmē leest
in sijnre legēde so en leetet nēmermeer vre
noch wile ouer hi en beede of hi en las enđ
tusschē lesen eñ arbeidē so en hilt hi nēmer
meer op vã bedingē Hi was oec seer hart.
wãt seuerus seyt. Doe martinꝰ gecomen
was in sijn bisdom / eñ hē sijn clerckē sijn
bedde gemaect haddē op veel stroes. Do
hi daer op lach so ꝟscricte hi hē dattet mo
wer was dã het plach te wesen: want hy
plach te leggē op die bloote aerde sonđ da

hy om dat hē hadde een haer. Eñ hier ō woꝛt hy beroert eñ stōt op eñ warp dat stroe al wech eñ ghinc op die bloete aerde ligghē. eñ omtrēt der middernacht so ontstac dat stroe eñ martin9 stōt op eñ doē hy wt gaē wilde so en mocht hi niet wt comē eñ dat vuer begrepē eñ ꝟbrāde sijn cleder. eñ hy gaf hē te bedinghe eñ maecte eē cruce ende bleef ongequetst int middē vādē viere/ eñ hi gheuoelde die vlamme douwēde die hi qualijc gheuoelt hadde bernēde. Die monikē woꝛdē ghewect eñ quamē tot hē ghe lopen eñ sy toghē martijn ongequetst wt dien si waendē dz ꝟbrāt hadde ghe weest Hy had oeck groot medelidē op die ghene die misdaen haddē/ wāt alle dye biechten wilden ontfinc hy mit medelidē. Wāt doe die duuel sinte martinū berispte waer om me hy tot penitēcie ontfinck die ghene die welck eens gheuallē warē. So antwoerde hi hē. Wildestu dy wachtē vāden menschē te hinderē: eñ du dine quaetheit wildes latē berouwē ic soude biō trouwē die ic in gode hebbe di barmherticheit belouē. hi was oec seer goedertierē op den armen Men leest indē voerseidē dyalogo dat doe sinte martinus op eenre feeste ter kercken wert ginc eñ hē een arm mēsche te gemoet quā al naect so beual hi synē archidiaeckē dz hi dē armen cledē soude. eñ doe hi daer mede beyde so ginc martin9 in een heymelike camer eñ dede sijn roc wt eñ gaffen dē armē mēsche eñ hi hietē wech gaen. Ende doe hē sijn archidyakē seide dz hy ter misse wert ginghe so antwoerde hy al spꝛekēde vā hē seluē dz hi niet gaen en mochte voer dz die arme mēsche eē cleet aen hadde. Eñ om dz die archidiakē niet en sach dz hi ondō al naect was ō dat hy gedect was bouen metter cappē so seide hi dz die arme mēsce al wech was. eñ sinte martin9 seide. Bꝛēghet my dz cleet eñ die arme mēsche die te cledē is die en sal niet vā hier wesen. Doe ghinc die archidiakē ter marct eñ hi cochte om vijf siluerē penninghen een cleen coꝛt rocrkē eñ warpet vā grāscappē voer sijn voeten. eñ sinte martijn deden aen eñ dye mouwē quamē tottē elleboge toe ende hy ginc hē op die knien eñ ald9 ginc hi ō misse te doene. eñ doen hi misse dede so quām er een hoep vuers neder op sijn hooft eñ veel ludē saghent. eñ hier ō seitmen dat hy den apostolē gelijc is. Meester Jan beleth seyt tot deser miraculē meer/ doen hi inder missen sijn handen ophief alsomē pleech ende die lindē mouwē neō wert vielē ō dat sijn armē te smal warē/ eñ die voerseide mouwen vāden roc niet voꝛō en reykende dan tot dē elleboge toe so bleuē sijn armē bloot Doe quamē ouermits miraculē guldē circulen mit costelike steenē gemaect eñ daer mede ꝟcierdē die engelē sijn armē. ¶ Op eenre tijt sach hi een ghescoꝛē scaep eñ seide. dit scaep heeft dat gebot vāder euāgelien voldaen. Het hadde twe rockē eñ het heeft den eenē ghegheuē die gheenē en hadde eñ so souden wi doen. Hi was oec van groter macht ouer die duuelē wāt hi verdꝛeef die duuelē wten mēsche. Men leest in dat voerseide dyalogo dat een coe beseten was mittē duuel eñ si verscoerde vele ludē. eñ si quā lopē al ꝟwoet teghē martinū eñ synen discipulen eñ hi hief sijn hant op eñ hietse staen ende sy bleef al stille staēde. eñ sinte martijn sach die duuelē op horen rugghe sittē: eñ hi beruspte se eñ seide Gaet vāder coe ende en wilt niet hinderē dat onnosel beeste. Eñ doe die duuelen op gheuarē warē soe viel die coe te hāts voer sijn voeten eñ hi hietse weō gaen ghemaclijc te harer cudde wert Hi was oec herde subtijl om die duuelen te bekennen. Want die duuelen warē hē allso sienlijck dat hise opēbaer sach in wat gedaentē dat sy hem ꝟmaecten. Want die duuelen ꝟwādelen hem somtijts in Jupiters ghelike of Martis of Veneris oft Minerue/ eñ hi berusptese alle mit hoꝛē name. ¶ Op een tijt opē

haerde hem die duuel in een coninckx gheli=kenisse ghecleet mit eenē purpurē clede eñ ghecroent mit een crone eñ mit guldē cou=sen ende met enē bliden aensichte. Eñ doe sy beide lange haddē ghezweghē so seyde die duuel. sich ende kekenne martijn wye du dienste Ic ben crist? die neᷣ climmē sal ter aerdē eñ ic wilde dy my eer ᷣtonen. eñ doe martinus vandē wonᷣ noch zweech so seide die duuel echter. Martijn waer ō twifelstu noch als du sietste wāt ic bē cris tus. doe wort sinte martijn geleert vandē heilighē gheest eñ seyde. Onse here ihesus cristus en heeft niet voer seit dz hi comē sal blinckende met een croen gecroent eñ met purpur gecleet. ic en sal niet ghelouē dz cri stus tot mi comē sal/ ten si dat ic hem sie in die maniere dat hi gecruyst was eñ mittē teykenē vā synen wonden. Ende mit dese woerden so voir hi wech eñ liet grotē stāc in die celle. Sinte martijn wiste lāghe te voren op welke tijt hi steruen soude ende hy seydet synen broeders: Hier en binnen doe hi voir in dat bisdom van condeleens om vrede te makene. Daer hy voir daer sach hi inder riuieren hoe die dukelers dye visschē vinghē. eñ hi seide dat is die manie re vāden duuelen. Si laghē na die ghene die hē niet en hoedē ende vaense dat sy des niet en wetē. ende als sise gheuanghē heb bē so ᷣslindē syse eñ sy en wordē niet ver=saet vāden ghenē die sy ᷣslindē eñ ᷣzwel ghen. Eñ hi beual den dukers dat sy wter riuieren voeren/ ende ter woestinē waert toghē ende sy dedent alte hants. Ende hy duerde inᷣ prouincien eē luttel tijts: wāt hi begonst cranck te wordē inden lichame ende hi seyde sijn iongheres dat hy steruen soude. Doe weenden sy alle eñ seydē. Va der waer om laetstu ons/ wie laetstu ons die bedroeft sijn. wāt ghi weet wel dz gie righe woluen sullen comē onder dijn sca=pen. Doe wort hy beroert mit horen wee=nē ende weende oeck ende bat. Here bē ick dijn volc nootdruftich noch en weᷣsegge den arbeit niet. Dijn wille moet ghescien wāt hi twifelde. wāt hi en wilde dese nz laten noch lange vā cristo wordē ghesche den. Eñ doe hi een stuc tijts den rede of dē corts hadde eñ hem sijn discipulen seer ba den dat hi onᷣ sijn bedde dat vā hair ende van asschen was liet leggē eē luttel stroes so antwoerde hy. Kinderē het en betaemt niet enighe kerstē mēsche te steruē/ sonder in haer eñ in asschen. wāt liet ic v een anᷣ exempel so dede ic sonde. Hy hadde altoes die oghen eñ dye handen tē hemelwaerts eñ altoos bleef hi in bedinghe mettē gees=te. eñ om dat hi opwaert altoes lach ende hē sijn priesters badē dat hi sijn lichaē ver=lichten soude eñ hē keren ouer sijn syde so seide hi. Laet broeᷣs laet mi seluē gewor den dat ic dē hemel sien mach meer dā dye aerde op dat mijn geest te godē varē mach Ende doe hi dit seide soe sach hi den duuel bi hem staen ende hy seide hē. Bloedighe beeste wat staetstu hier/ du en sulste in my niet vindē maer abrahās scoot sal mi ont=fanghen. Eñ in dese woerden gaf hi synē geest onᷣ den keyser archadius ende hono rius Int iaer ons herē. CCCC. eñ lxviij. Eñ sijn aensicht wort blinckende als dye sonne/ eñ veel luden hoorden daer dye en=gelen singē. eñ tot sijn doot soe quamē die vā pictauē eñ vā Tuers. ende daer wort een groot gestrijt: wāt die vā pictauen sei den hy is onse monick/ wi eyschē die ōs be uolen is. eñ die vā toers seiden. Hi is onse prelaet eñ hi is ons vā gode gegheuē Mer ter midᷣnacht so worden die vā pictauen alle slapēde eñ dye vā toers worpen sinte martinus tot eenre veinster wt eñ voirdē met schepē door die ligere te toers mit gro=ter bliscappen. Ende sinte seuerijn die bis=scop vā Coelen/ doe hi opten sonnendach die heilighe stedē omme ginc also hi plach na der metten op die vre dat sinte martijn starf. so hoorde hi doen die engelen singhē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

inden hemel. Ende hi riep sijn archidiaeck of hijt yet hoorde/ eñ doen hi seide dat hijt nz en hoorde eñ die bisscop seide dz hi naer st'lick luysterē soude so begonste hi synen ,als op waerts te stekē/ ende sijn orē op te houdē eñ hi stōt op sijn teen eñ hilt hē mit eenē stocke. Eñ doe die bisscop ouer hē bat so seide hi datti een stēme indē hemel hoorde: eñ die bisscop seide hē. Mijn here sinte martijn is nv ďscheidē vanď werlt eñ nv voerē hē die engelē indē hemel mer die duuelen warē daer dien houdē wilden: eñ ō dat sy niet en vōden in hē dat hoer was so gingē sy wech met scandē. Eñ dese archidiaeck merctē diē dach eñ die vre: eñ hi bekēde dat sinte martinꝰ doe ďscheidē was Seuerus eñ gallus die sijn leuē bescreuē doen hi naď metten een luttel in slaep ghe wordē was also hi scrijft/ so openbaerde hē sinte martinꝰ gecleet mit wittē clederē eñ mit enighē vuerighen aensichte eñ mit blinckendē ogē eñ mit roden hare. ende hi had in sijn rechter hāt dat boeck daer seuerus sijn leuē in gescreuē hadde: eñ na dien dat hi hē gebenedijt hadde so sach hi hē op varen inden hemel eñ hi begheerde met hē te varen doe wort hi ont waken. Hier nae quamē boden eñ seiden dz sinte martinus binnē ď seluer nacht ďscheiden was. Op die seluē dach dat sinte ambrosius die bisscop vā melanen misse dede so wort hi slapende optē outaer tussē die prophacie eñ die epistole. eñ om dz hē nyemāt en dorste wecken eñ die subdyakē die epistole nyet en dorste lesen hy en haddet beuolen: doet twee of drie vrē geledē warē so wecten si hē eñ seiden. Die vre is ouer geledē eñ dat volc ōtbeit harde moede/ onse here beuele dat die subdiakē die epistole leest. eñ hi āt woerde en weest niet gestoort/ wāt sinte martijn onse broeď is ďscheidē eñ ick heb be sijn wtuaert gedaen. mer ō dat ghi mi weeket so en mocht ic die laetste collect nz volseggē. eñ si mercten dien dach ende die vre eñ sy vōden dat sinte martijn doe ghestoruē was. also Joānes beleth seit so pleghē die coningē vā vrancrijcke hoer cappē indē stride te voeren eñ die ghene die hoer cappe wachtē die hietmē capelanē na sinte martinꝰ doot in dat vier: eñ twintichste iaer doen sinte perpetuꝰ sijn kercke grotelijc ďheuen hadde eñ hi sinte martinꝰ lichaem daer in voerē wilde een werue ander werue eñ derde weruē: eñ si warē in bedīgen eñ in vastē so en mochtē si in geensins sijn graf beroerē eñ ďporrē Eñ doe sijt laten wilden so openbaerde hē enē altē schonē ouden mā eñ seide. Hoe lange suldi betden. en siet ghi niet dz sinte martijn bereyt is v te helpen op dz ghi v handen daer aen doet. Eñ doe dede hy mz hē ludē sijn hādē daer aē eñ si hieuē dz graf op alte lichtelijkē eñ leidē in die stat daer mē hē nv ďsoect eñ daer na en wistmē niet waer dye oude mā voir. Dese ouervoeringhe viertmē in die maēt die Julius hiet.

¶ Exēpel.

¶ Men leest oec dat twee gesellē waren eñ die een was blint/ eñ die anď ďcrompē eñ die blinde droech dē ďcrompē. eñ die ďcrompē wijsde dē blinde den wech: eñ aldus badē si te gaď eñ beiaechdē veel gelts mer doe sy hoordē dat tot sinte martinus lichaē veel ludē gheneesden./ Eñ doemen hē sijn lichaē wter kerckē brochte met processien ō ouer te voerē so begōstē dese te ōtsien datmen sijn lichaē brengē soude voor dz huys daer sy woendē eñ dz sy also souden wordē ghenesen. Wāt sy en wildē niet ghenesen wesen ō dat sy hoer beiach nyet ďliesen en wilden Ende hier omme so ginghen sy wt den huyse tot eenē anderē huyse waert al daer sy waenden datmen dat lichaem niet brenghē en soude. Eñ doe sy vāden lichame aldus vloghē so quamē sy hē onuersienlick te ghemoete Eñ ō dz god den ondancbarē veel goets doet soe worden sy beyde teghē haren wille ghenesen/ al warē sy daer om seer droeuich.

Dic legende vā sinte Brictius.

BRictius was sinte martinus archidiaken eñ hy benijden seer eñ hy pijnde hē veel lasters te doen. Want doe een arm mensche sinte martinus sochte doe seide hem sinte brictius. Soect ghi diē sot/sich vā ꝟre wāt hi is dat die als eē ꝟwoede al tijt tē hemel wert siet. eñ doe die arme mē sche ōtfaen hadde vā sinte martijn dat hy bat so riep sinte martijn sinte brictiū ende seide hē. Brictius dūct v dz ic een sot bē eñ doe hijt ꝟsaecte vā scādē dz hijt niet en sei de: so seide sinte martijn. En waren mijn orē niet aē die mōt doestu dz vā ꝟre seidest Voerwaer ic segge di dat ic vā onsen here ꝟcreghē hebbe/dz ghi nae mi bisscop wor dē sult. maer weet dz ghi veel weđstoots hebbē sult int bisdō. Doe dit brictius hoor de so bespotte hijt eñ seide. En seide ic niet waer dat dit een sot was. Na sinte marti nꝰ doot so wort brictiꝰ bisscop gecosen eñ daer na so gaf hi hē tot bedinge eñ al was hi noch houaerdich/nochtās was hi reyn vā lichame. Op dat. xxx. iaer na dat hi bis scop was soe wasser een gheestelick wijf die sijn clederen pleech te wasschen. eñ sy ontfinck ende baerde eē kint. Eñ doe quē dat volc met steenen voor brictius dore eñ seiden. Wi hebbē langhe ꝟdraghē dijn on cuysheit om sinte martijns wille. mer wi en moghen nv niet meer dijn onsuuer han den cussen. Eñ doe brictiꝰ die loghē man like lochende ende hi hiet datmen dat kint voor hem brochte. Ende doet voor hē ghe brocht was doent. xxx. daghē out was so seide brictius tot hē. Ic besweere dy biden sone gods datstu voor hē allē seggest of ic dijn vađ ben eñ dat kint seyde/du en biste mijn vader niet Ende doe dat volc weten wilde wie sijn vađ was/Doe seyde sinte brictius: dat en behoort mi niet toe. ic hebbe gedaen dat mi toe behoort: mer dit volc waende dat hi al dit dede mit gokelien eñ seydē. Du en sulste niet meer ouer ōs heer licheit hebbē mitten name des valschē her ders. Doe droech sinte brictius ō hē te bewisen dat hi suuer was/bernēde colen in synē schoot tot sinte martijn tōbe voer hē allē. ende hi werp die barnēde colen neder eñ sijn cleet was onuerbrāt ende hi seyde. Alsoe als dit cleet is onuerbarnt ghebleuē vādē viere/also is mijn lichaem suuer vā allen wiuē. Mer doe dat volck niet enghe loefde so dedē sy brictius laster eñ scande/ eñ ꝟdreuē wt sijn bisdō ō dat sinte marti nꝰ woert dz hi seide voldaē soude wordē Doe voir brictiꝰ al wenēde voor dē paus eñ hi bleef daer. vij. iaer: eñ wat hi teghen sinte martijn misdaē hadde dede hi of mit penitēcien. eñ dat volc maecte Iustiniane bisscop eñ senden te romē tegen brictiꝰ dat hi dat bisdom behoudē soude teghen hem Eñ doen hi der wert voir so starf hi in dye stede ꝟcellens eñ al dz volc coes armeniū in sijn stat. mer int vij. iaer soe quā brictiꝰ weđ mit des paeus macht eñ hi nā vi. milen vanđ stat sijn herberghe. eñ armenius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ſtarf bīnē dier ſeluer nacht/ eñ bꝛictiꝰ wiſte dʒ bi opēbaringe vā onſen here eñ ſeide totten ſynē dʒ ſi opſtōdē eñ dʒ ſy mit hē voeren ō dē biſſcop vā Tuerste begrauē. Eñ doe bꝛictiꝰ tot eenre ſtede vanđ pooꝛten in quā ſo dꝛoechinē doe den dodē wt tot een anđ poorte/ eñ doe hi begrauē was ſo ontfinc bꝛictiꝰ weđ ſijn ſetel eñ hy ſatter vij. iaer daer na in eñ hi leefde heilichlic/ ende doe hi ſeuē eñ tſeſtich iaer biſcop hadde geweeſt doen ſtarf hy.

¶ Die legēde van ſinte Elizabeth.

Elizabet was eē edel vꝛouwe vā geſlachte eñ des coninex dochter vā hōgariē mer ſi was edelre int geloue eñ in geeſtelicheyt. Dit edele gheſlachte maecte ſy edelre met exēpelen eñ verclaerdeſe hē bi miraculen eñ verciердet mit graciē vā heilichedē. Deſe iōcfrouwe verhief onſen lieuē here bouē die natuer ō dat ſy coninclike ghevoet was in weeldē eñ ſy in alle kinđlike dingē verſmaet vonwaerde/ of ſi deet in gods dieſt ende hier bi is opēbaer hoe haer kintſheyt groyende was in ſimpelhedē eñ mit hoe ſoeter innichedē dʒ ſi begōſte. Wāt vā hair kintſheit ſo gaf ſy haer tot goeđ nerſtichedē eñ ſy verſmade al die ydel ſpelen ende ſy vloech tot alle voerſpoedicheit đ werlt eñ ſi was altoes in gods waerdichʒ. Doē ſinte elizabet noch iōc was/ duerde ſi alſo ſtadelick inđ kerckē in bedingē dʒ haer geſpelinnē eñ haer cameriere nauwe volghē en mochtē. Eñ als haer iōc wiuē of hair gheſpelinnē te gemoete quamē ſoe volchde ſy haer eē luttel ter capelle wert ō te ſpelen ō dat ſy alſo eē oerſaeck vant ō ter kerckē te gaē: eñ doe ſi daer in quā ſo knieldeſe of ſi lach te mael opter aerdē eñ al en cōſte ſi nʒ leſen nochtās ſo ondede ſi dicke voor haer enē ſouter ī die kercke ō datmē wanē ſoude dʒ ſy daer in laſe ō dat haer nyemāt letten en ſoude als ſiſe onledich ſaghē enđ ſy lach lanex opter aerdē mittē iōcfrouwen als in eenre maniere vā ſpele: eñ alſo mat ſy haer ō dʒ ſi in deſer manierē gode ſoude eerē eñ waerdicheit doē. Jn allē ſpelen ſo ſette ſy haer hope tot gode eñ wat ſy wan mit ſpelē doe ſy iōc was eñ dʒ ſy anđſins crighē mochte daer of gaf ſy dē armē ionc frouwē dʒ tiende deel eñ badt hē dʒ ſy dicke voor hair ſegghē ſoudē/ pater noſter eñ aue maria. Eñ doe ſy wies in outhedē ſoe wies ſy oec ī innichedē eñ ſy vercoes ōſe lieue vꝛouwe tot eē patroniſſe eñ tot eē middellaerſter/ ende ſinte iohānes euāgeliſta vercoes ſy tot eenē wachter vā harer ſuuerheit. ende ſi dede ſcriuē elcr apoſtels name in eenē bꝛief ſonđlinghe Eñ dede elcke iōcfrouwe die bi haer warē een treckē by rakē ende ſi dede haer bedinge eñ toech dꝛiewerue dē bꝛief daer ſinte pieters naem in was gheſcreuen alſoe ſy begheert hadde. Ende daer viel ſy op mit groter innichʒ ſo dat ſi nyemāt en ontſcide die yet bat in ſynē name/ ende ō dat haer die voerſpoet deſer werelt niet te ſeer hoeden en ſoude ſoe bꝛack ſy haer seluē een luttel of vā dē dꝛien

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghenoechlichedē. Wāt doet haer wel ginc
in enighē spele soe liet sijt eñ seide. Jc wil
voert gaen: mer om gods wille laet ict bli
uen. Doe sc haer ioncfrouwē riepē tē dan=
se/ende si een werfs omme hadde gegaen
so seide sy. het is genoech dat wi een werf
omme gegaen hebbē nv so latet ons laten
om gods wille eñ aldus brochte si die iōc=
frouwē vā haer ydelheit. Altoes ontsach
sy die behaechlicheit ð clederē maer si min
de eersaemheit Sy hadde oec haer seluen
geset een seker getal vā bedinghē. Eñ als
sy enighe tijt so onledich was dat sijs niet
voldoē en mochte eñ haer camerierē ðwō
ghen te bedde te gaen/so waectese mit ha
ren hemelschē brudegō eñ las haer bedin=
ghe. Dese iōcfrouwe vierde dese feestelijc
ke dagē mit so groter innichedē dat si haer
geēsins en liet haer mouwē op bestē voer
dat die misse gedaen was/sy en wilde oec
des sonnēdaechs niet dragen hantschoen
voor middach: om dat sy der feestē eer doē
wilde eñ voldoen haer in innichedē Ende
daer ō plach sy haer seluē in dusdanighen
dinghen te ꝟbinden met beloftē om datse
nyemāt en soude mogē brengē vā haer op
set. Sy hoorde dē dienst vanð kerckē mit
so groter waerdichedē dat alsmē die euā=
gelie las/of alsmē cōsacreerde dat sy haer
mouwē ontbeste als sy gebest warē eñ sy
dede haer hechtsel of/ende dat sy opt hoeft
hadde dz leyde sy neder. Eñ al wast dz sy
haer maechdō wijslick bedecte eñ onscalc
kelijck ouer liep: nochtās wort sy gedwō
ghē echtscap te doen vā haren vað om dat
sy die. xxx. vruchten ghewinnē soude dye
tgeloue der drieuoudicheit houdē mittē x.
ghebodē Hier ō gaf sy consent tot echtscap
te trecken al dede sijt node: niet dat sijt de=
de om ghenuechte mer om dat sy haers va
ders gebot niet en wilde ꝟsmadē eñ dz sy
die kinderen die sy gebarē soude tot gods
dienste soude gheuē. Wāt al was sy gebō
den mit echtscap nochtās en hadde si daer

toe gheen ghenoechte eñ dat is hier in opē
baer. Want si beloefde in meester coēraets
handē waert dat sy lāgher leefde dā haer
mā. dat sy ewelijc suuerheit soude houdē
Wāt si was des lantsgrauen van hessens
wijf also haer coninclike geslachte toe be=
hoorde eñ alsoet onse here ihesus christus
wilde/om dat sy daer veel luydē brenghē
soude ter minnē gods eñ dat syse lerē sou=
de. eñ al wast dat sy harē staet ꝟwandel=
de/nochtans en ꝟwandelde sy niet haers
hertē begheertē: hoe grote oetmoedicheyt
eñ innicheit dat sy te gode wert hadde. eñ
hoe hart ende hoe fel dat sy tot haer seluen
was eñ hoe milde eñ hoe ōtfermhertich si
den armē was/dat sullen wi hier na seg=
ghē. Want sy was so heet in bedinghē dat
sy eer ter kerckē quā dā haer ioncwiuē op
dat sy mit enighe heymelike bedinghe ent
ghe gods gracie beiagē soude Sy stōt die
wile des nachts op bedē/ eñ haer mā bat
haer dat sy haer seluē spaerde eñ haer lich
aem enighe ruste dede. Sy droech ouer eē
met een iōcfrouwe die haer sonderlinghe
grote vriendinne was dat sy op staen sou
de worde si te lange slapende eñ wectese
aenden voetē nopēde Ende op een tijt doe
wilde sy haer vrouwē voet nopen eñ met
ongheual so stiet si aen haers mās voet eñ
hi wort te hāts ontspronghen. Eñ doemē
hem dese dinghē seyde hoe dat sijt waren
so ꝟdroech hijt goeðtierlijck eñ lietet wijs
lick ghescien om dat sy gode gheuē soudē
moghelijcke offerhande vā hare bedingē.
Sy bat hem die wile mz veel tranē eñ die
tranē storte sy blideliken eñ sonð enich on
tamelijck verkerē vā haren aensichte. Ja
al wast dat sy altoes mit rouwe weende
dat sy nochtās ꝟblide/eñ dat sy hier mede
een minlijck blijscap int aensichte toende.
Sy was so oetmoedich dat si om die min
ne gods niet en ꝟonwaerde lidelijc eñ ver
worpen wort mer sy dedet met groter in=
nichedē. Wāt hi leyde in harē schoot eē siec

ke die leelick was vā aensichte eñ yselijck
vā stancke op sijn hooft. eñ si scoer hē sijn
yselick haer eñ dwoech sijn hooft eñ haer
iōcwiuē loughēder omme. Alsmē die cru
cē droech/ so ginc sy altoes beruoets inder
processien eñ si was ghecleet mit linnē cle=
derē. Eñ daer mē preecte daer sat sy onder
den armen als een arm oetmoedich wijf.
Als sy ter missen ginc vā kinde so en ꝟcier
de sy haer niet mit ghesteentē also die andꝫ
wiuē pleghē: noch en cleede haer niet mit
guldē clederē. Mer na onser vrouwē exē=
pel so droech si haer kint in haer armē tot=
ten outaer mit een lam eñ offerdet mit een
kaerse oetmoedelick/ om dat sy hier mede
wilde gheuē te kennē datmē die houerdie
vandꝫ werelt ꝟsmadē soude eñ dat sy doē
soude also ōse vrouwe dede. Daer na als
sit thuys quam so gaf sy dē clederen daer
si mede ter missen ghegaen was enē armē
wiue. Noch dede si dese oetmoedicheit al
wast dat si vrilick bouē was in waerdich
heden eñ hoge dz si ghoorsaemlick beloef
de eenē meester coenraet die arm was endꝫ
een broot bidꝫ. Al was hi van een heylige
sondꝫlinghe geestelicheyt/ mer hi was een
groot clerck. Ja dit beloefde si behoudelic
haar echtscap biden wille vā haren man.
eñ so wat hi haer beual dat dede si mz gro
ter waerdicheit eñ bliscap om dat sy daer
mede soude verdienē den loon vā gehoor=
saemhedē. ende dz si ihesus cristus exēpel
na volghen soude die sinē vader ghehoor=
saem was totter doot Op een tijt doe hiet
hise comen tot eenē sermoene eñ haer quā
eē vrouwe ouer so dz si niet comē en moch
te. ende dit misquam hē sere dat hi haer de
se ongehoorsaemheit niet ꝟlaten en wilde
voor dat hise dede ontcleden tot harē hem
de toe mit een vā haren iōcwiuen die hier
in misdaen waren eñ dat hise seere hadde
doen slaen. Sy dede haer seluē oec so gro=
te penitencie dat sy haer lichaem ꝟmager=
de met vasten eñ mit waken eñ mit disci=
plinen. Want sy bleef dick van haer mans
bedde ende waecte alle den nacht om dat
sy soude moghē beden inder heimelicheyt
horen hemelschen vader. eñ als haer noot
dwanc te slapē so sliep sy op die tapeet die
daer ghespreyt was. Eñ als haer mā nyet
te huys en was: so ꝟnachte si mittē hemel
schen brudegom in bedinghē/ wāt si dede
haer die wijl slaen vā haer ioncfrouwē in
haer camere om dat si haer om gods wille
wilde doen geesselen also hi om haer ghe=
geesselt was eñ om dat sy haer vleysch be=
dwinghē soude van alle oncuysheyt. Sy
was so wel ghemaniert in etē eñ in drinc
ken dat si somtijt tot haer mans tafel daer
menigerhāde gerechte quamē alleē broot
at. Want meester coenraet ꝟboot hair dat
sy niet ghenaken en soude vā haers mans
spise dat teghen haer cōsciencie ginghe. eñ
dit hilt si so naerstelijc als die ander meni=
gerhande spise aten dat sy mit haer iōcwi
uē vā der groefster spisen at. nochtans die=
wijl daer si ter tafelē sat so nam sy die spi=
se in haren handen eñ sneetse om datmen
wanen soude dat si daer of ate om datmē
niet mercken en soude eñ om dz si daer me
de ꝟblidē alle die ghene die daer aten. Op
een tijt doe si seer moede was vā gane/ eñ
mē haer eñ haer mā drierhāde spise broch=
te die beiaecht ende ꝟcreghē warē mit gro
ter pinē so en at si daer niet of. ende si dede
broot weekē in water eñ at dat met harē
ioncwiuen ghedoechsaemlijck. Hier ō be=
sette haer hoer man renten eñ daer of leef=
dese mit haren iōcwiuen die mit haer een=
drachtich waren. Die wijl ꝟonwaerde si
die spise vanden houe eñ sy sende om som
mighe goeder luden spijse ende al dit ver=
droech haer man gedoechsaemlijck. eñ hy
hadde also gaerne ghedaen en hadde hi nz
ontsien die verstoringhe sijns ghesins. Al
was dese vrouwe in hoger glorien. noch=
tans begheerde sy mit alre cracht den staet
der armoeden om dat sy cristū nauolghen

wilde. ende dat dye werelt niet eygens in
haer hebben en soude. Eñ hier om doe si al
leen was met haren ioncwiuen so cledese
haer mit quadē clederen eñ si leyde eē arm
hooftcleet op haer hooft eñ seide. Aldus sal
ick gaen als ic totten staet der armoedē co=
men mach. Ende al hadde si haer seluē ab
stinencie op gheleit: nochtans was sy doe
liberael opten armen dat sy hem geen ghe
breck en liet hebben / mer si diende hē allen
so mildelijc dat syse daer omme hieten der
armer moeder: want mit allen naerste soe
dede sy die. vij. werckē der ontfermhertic
heit om dz sy dat ewighe leuen daer mede
beiaghen wilde eñ dat sy des vaders bene
dixie besitten soude ter rechter siden mittē
ghebenediden. Sy clede den naectē eñ sy
gaf den armen clederē. die pelgrims ende
die vreemde ludē dede sy begrauē ende sy
hief veel kinderen wter vonten eñ sy nay
de selue haer clederē eñ si diende hem vriē
deliken. Het geschiede eens dat sy eē arm
wijf een herde goet cleet gaf. ende doe dat
wijf dese grote gifte sach so wort sy alsoe
blide dat sy ter aerden viel al of sy doot ge
weest hadde. Doe dat sinte elizabeth sach
soe wordt sy vtermaten seer bedroeft om
dat sy haer dat ghegeuē hadde om dat sy
ontsach dat sy daerō steruen soude. mer si
bat ouer haer eñ sy stont op ghenesen Sy
ende haer ionc wijf sponnen die wile wol
le eñ sy deden dair of clederē maken om dz
sy hier of den loon ontfanghen wildē van
goeden arbeyde. / Eñ om dat sy een exem=
pel van oetmoedicheit gheuē soude eñ om
dat si gode aelmissen gheuen soude vā den
arbeide harer handen. Sy voede den hon
gherighen eñ den armen gaf sy haer noot=
drufticheit also wel dat doen die lantgra=
ue haren man ghevaren was tottē keyser
fredericus: dat sy doe alle den pacht eñ al=
le dz coren wt haer schure vergaderde. eñ
sy dede alle daghe alle die arme vergaderē
eñ sy diende oetmoedelike hem daer of ha
ren noot. wāt het was doe een grote duer
tijt ende groter honger. Die wijle als haer
gelt ghebrac soe vercochte sy haer iuwelē
om dat sy den armen helpen wilde. want
sy ontooch haer seluē ende haer ioncwiuē
vele ende gaft den armē. sy gaf den dorsti
ghen drincken. Op een tijt doen sy den ar=
men bier ghedeelt hadde elck dat hijs ghe=
nocch hadde / so vantmē dattet vat niet ge
mindert en was. Sy herberchde dē armē
ende den pelgrims ende sy maecte altē gro
ten huys onder haren hoghen burch / ende
daer in hilt sy een grote menichte van siec=
ken eñ si ghinck alle daghe tot hem. Ende
en liet dz niet om die pine van nedercomē
eñ op te doen eñ sy gaf hem haer nootdruf
te ende si troestese ter ghedoechsamheit eñ
al mochte si die quade roke niet verdraghen
nochtās en veronwaerde sijs niet om die
minne gods die roke vanden siecken. mer
sy halp hem mit haren hoofdoecke vā ha=
ren hoofde. ende leydese mit [illegible]aren handē
al en mochten dit die ioncwiuen niet ghe=
doghen In dat selue huys dede sy voeden
eñ ophouden arme wiuen eñ cleyn kinde
ren eñ daer was sy soe goedertierē teghen
dat syse al moeder hieten. Ende als sy int
huys quā so volchde syse alle als kinderē
haer moeder plegē / eñ sy bleuen mit hopē
voor haer staende. mer si dede daer houdē
vogelkens eñ glasen vioelkijns om dz die
kinderē daer mede spelen soudē. eñ het ge=
uiel doen sy op werts voir indē burch dat
sy glasen vioelkijns voirde in harē mātel
eñ sy ontuielen haer vā eenre hogher roct
sen neder waert op die steenē eñ nochtans
so en worden sy niet ghebrokē Sy vande
die siecken eñ hadde so grote medelidē op
die onsalige dat sy naerstelijc sochte waer
sy woendē. eñ sy versochte naerstelijc ende
ginc vriendelijck in haer camerē beyde by
nachte eñ bi daghe. eñ dz en liet sy niet om
die lancheit vanden wege noch om moet=
heit eñ si gaf hem haer nootdruft eñ troes=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

teſe:eñ hier om ſoude ſi vijfuout loon ont
fanghen dat is vã harer waerdigher v̄ſo=
kinghe eñ vandẽ pinen vãden weghen eñ
vã haer mede doghen eñ van haer v̄troeſ=
tinghe eñ van haer giften. ſy ginc daer mẽ
den armen begroef/ want mit inniger her
ten ſoe ginc ſy totter armer luydẽliken/ eñ
die cleder ẽ die ſi mit haren handẽ gemaect
hadde dede ſi ouer der doder lichamẽ alſo
ſeere dat ſy eens haer hooftcleet ont ween
ſchoerde eñ wanter een arm mans lichaẽ
in. Sy handelde die lijcken mit harẽ hãdẽ
eñ bleef tot haer wtuaert innichlijc Hier ĩ
was oic haers mãs innichz te priſen: wãt
al was hi ſeer onledich mit veel dinghen/
nochtãs ſo was hi in gods dienſte. eñ om
dat hi tot duſdanighẽ dingẽ niet en moch=
te verſtaen ſo gaf hi ſynen wiue macht dz
ſijt al doen mochte dz gods eer was ſo dat
tet hem tween comen mochte ter ſalicheit
van harer zielen. Om dat ſinte elizabet be
geerde dz haer mã ſijn wapenen tot gods
eer beſighẽ ſoude/ ſo riet ſy hẽ ſalichlijckẽ
eñ brochtẽ daer toe dat hi ten heilighẽ lan=
de wert varẽ ſoude. eñ doe dye lantgraue
die waerdighe prince ten heylighen lande
waert voir/ die vol was vã geloue eñ in=
nicheden: ſo gaf hi gode ſynẽ geeſt tot een=
der glorioſer vrucht vã ſynen wercken eñ
aldus wert elizabet wedue mit groter in=
nicheyt om dat ſy beiaghẽ ſoude den loon
vãden weduwẽ dat tſeſtichuout is als eẽ
die tien gheboden houdet mittẽ ſeuẽ werc
ken der ontfermhertichcit. Eñ doe mẽ ver
nam dat haer man doot was ſoe wert ſy
oneerlijc verdreuen vã ſomighe vã haers
mans maghẽ als een die ſijn goet geſtroyt
eñ ghequiſt hadde ontamelijc. Om dat bi
deſen exempel haer gedoechſaemheit ſou=
de worden openbaer/ eñ om dat ſy armoe
de ſoude hebben dat ſi ſeer langhe begeert
hadde. eñ doet nacht ghewordẽ was alſo
ghinc ſy ligghen in een ſchuer eñ ſi dancte
gode ſeer. Eñ ter mettẽ tijt ghinc ſy tot die
minder broederen ende bat hem dat ſy go
de dancten van haer moyniſſe ende dat ſy
ſinghen ſoudẽ te deum laudamus. eñ des
anderẽ daechs ſo hietmenſe gaen in haers
vyants huys mit haer kinderẽ Ende men
wijſde haer een nauwe ſtadt om in te wo
nẽ. ende doe haer waert eñ haer waerdin
ne veel zwaerheden deden ſo liet ſy dat ge
ſin achter ende ſeyde. Jck ſoude alte gaer
ne eenighe goede beuelen vonde icſe. Doe
keerde ſi van node weder tot haren lande
ende ſy ſende haer kinderẽ op te voeden in
veel ſteden. Eñ doe ſy daer door eenẽ nau
wen wech daer veel modd̄ſlach ouer ſte=
nen ghinck een out wijf quam die ſy veel
goets ghedaen hadde ende ſy haer niet ru=
men en wilde/ ſo viel ſintẽ elizabeth in die
modder: ende doe ſtont ſy op end̄ vacchde
mit bliſcappen haer clederen. Hier na had
de een abdiſſe die haer moye was altẽ gro
ten mede dogẽ op haer armoede eñ ſi voir=
[...]ſe tottẽ biſſcop vã banſberghe harẽ oem
eñ hi ontfincſe eerlijc eñ docht[..] dz hiſe we
der totter echtſcap gheuẽ wilde. Doen dz
die ghene die mit haer ſuuerhz geloeft had
den hoordẽ eñ ſi hẽ ſeluẽ daer om quelden
mit weenẽ/ ſo ſeiden ſijt elizabeth ende ſy
v̄troeſteſe eñ ſeide. Jc betrouwe in onſen
here om wiens wille ick ſuuerheit beloeft
hebbe dz hi mijn meeninghe behoeden ſal
eñ hi ſal alle mẽſchelikẽ raet te niet maken
en wilt mi minẽ oem een and̄ echtſcap ge=
uẽ ic en ſal hẽ nẽmermeer conſent gheuen
eñ ick ſalt hem ontſegghẽ ende weygherẽ
daer ic can eñ mach. Eñ en mocht ic gheen
ſins ontgaen ſo ſoude ick lieuer mijn noſe
of ſnydẽ op dat ick elcke man v̄onwaerdẽ
ſoude. Eñ doe ſy tegẽ harẽ wille gebrocht
was om haer oems gebot ter burcht ſo de
de hiſe daer wonen tot dz hiſe yemant ter
echtẽ gheuen ſoude. Eñ doe ſy haer ſuuer
heit daer al weenende gode beual/ ſiet ſoe
brochtmen haer mans ghebeente alſo ōſe
heere wilde vã ouer die zee: ende daer om

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dedeſe die biſſcop weder halen / om dat ſy
haer mās ghebeente te ghemoete varē ſou
de innichlick. Aldus ontfincſe metten biſ=
ſchop mit eenre cerſamer pꝛoceſſien haers
mans ghebeente eñ ſy keerde haer tot on=
ſen here wert eñ ſeide. Here ick dancke dy
dattu my vertroeſt hebſte mit die ghebeen
ten mijns lieuen mans here du weetſte al
waſt dat hi my minde ende ic hem om die
minne van di ſo derfde icx gaerne eñ ic ſen
den te hulpe int heilighe lant. eñ al waert
mi ghenoechlijc mit hē te leuen ia mit ſulc
ker voerwaerde dat ick arm biddē moch=
te: nochtans ſo riep ic tot v oerconde dat ic
teghē dinē wille niet en ſoude willen tē le
uen weō bꝛenghen noch verloſſen om enē
penninck. Wāt hem ende mi beuele ic dijn
re gracien. Ende om dat ſinte elizabet niet
verlieſen en ſoude dye hondertuoudighe
vꝛucht diemen gheeft die volmaectelijck
houden tghebot vander euangelien dat is
den ghenen die vāder luchter ſyden tot on
ſalicheden ouer gaen ter rechter ſydē van=
der glozien So dede ſy religioes abijt aen
dat waren griſe cleaerē die oetmoedich eñ
onbehaghelic waren. eñ ſi hilt ewelijc na
haers mans doot ſuuerheit eñ volmaecte
ghehoorſaemheit eñ begreep willighe ar=
moede. haer abijt was ſo onwaerdich dz
ſy dꝛoech enen griſen mantel die ghelangt
was mit laken van ander verwe. ¶ Doe
haer vader die coninc vā ongarien hoozde
dat ſijn dochter ter groter armoeden ghe=
comen was / ſoe ſende hi een grauinne tot
haer om dat ſiſe tot haers vaders lāde we
der bꝛenghen ſoude. Eñ doe ſyſe in die ar=
me clederen ſitten ſach eñ ſiſe ſach oetmoe
delike ſitten ſpinnen: ſo riep ſy van ſcaem
ten eñ vā wonder eñ ſeyde. Nye en ſach=
men coninck dochter in aldus armen habi
te / noch men en ſachſe nye wolle ſpinnen.
Eñ doen ſy haer ſtercklijc aēſpꝛac dat ſi te
lande weō keren ſoude ſo en wilde ſy des
niet doē. Maer ſi hadde lieuer in armoedē

mitten armē te bliuē dā in rijcheden te we
ſen mittē riken om dz al haer herte in gode
gaen ſoude / eñ dat haer in innichedē geen
hinder hebbē en ſoude. Eñ ſy bat onſen lie
uen here iheſum criſtū dat hi haer gheuen
wilde v̄ſmadeniſſe vā allen aertſchen din
ghen: eñ datti wt haer herte nemen wilde
die minne vā harē kinderen eñ dat hi haer
gheuē wilde volſtāt teghē alle ſcāde eñ la
ſter. Eñ doe ſy haer bedinghe gedaen had
de ſo ſeyde onſe here dijn bedinghe is ver=
hoozt eñ ſy ſeide harē iōcwiuē. Ons here
heeft mijn bedinghe gehoozt. Wāt ic reke=
ne alle aertſche goedē niet beter dā mis eñ
ic en achte niet meer vā minē kinderē / dan
van minē ander euē kerſtē. eñ ic en acht nz
datmē my ſcāde eñ laſter doet eñ my dūct
dat ic anders niet en minne dan god. Eñ
meeſter coenraet beual haer dicke dz haer
zwaer eñ teghē was ende hi dede vā haer
gaen die ſi ſcheen lief te hebben Ja ſo dz hi
van haer ſcheide twe iōcfrouwē die haer
alte ghetrouwe waren. Dit dede deſe goe
de man om dat ſy haren wille bꝛeken ſou=
de. eñ dat ſy al haer begeertē te gode wert
keren ſoude eñ om dat geen vā haren ionc
wiuē haer ſoude doen ghedenckē haer eer
ſter glozien. In allen deſen ſo vant hiſe be
reet eñ ghehoorſaem eñ ſy was geſtadich
mitter herten in ghehoorſaemhedē. Ende
daerō hadde ſi die ſchone ſeghe vā gehoor
ſamhede. Wāt ſi ſeide. Of ic ō gods wille
aldus ōtſie enē ſterffelikē mēſche hoe ſeer
bē ic dan ſculdich te ontſien dē hemelſchen
rechter. eñ daer om willick meeſter coen=
raet die arm is eñ een bꝛootbidder gehoor
ſaemheit doē / eñ niet eenē rikē biſſcop om
dat ic vā mi doen wille alle oerſake vā tijt
lijcke troeſtinghe. Op een tijt doe ſy in een
nōne cloeſter quā om die bede vā hē luden
eer ſy oerlof hadde vā haren meeſter ſo de=
de hyſe ſo ſeer ſlaen datmē ouer dꝛie wekē
die littekenē vandē ſlaghē ſach Want ſy
ſeyde tot haren ioncwiuen om haer ende

Early European Books, Copyright © 2011. ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dye te troestē ghelijck dattet gras bedruct
wort als die vloet daer ouer loept/ eñ also
dat wast als die vloet mindert. Also sullē
wy ons oec onderhoudē als ōs liden ouer
coemt/ eñ als dat lidē wech gaet so sullen
wi ons ꝟheffen te gode waert mit geeste-
liker bliscap. Sy was oec oetmoedich dz
sy niet ghedoghē en wilde datse haer ionc
wiuē hieten iōcfrouwe oft vrouwe. mer
dat sy simpelikē sprekē soudē tot haer dat
beual sy hem alsoe die merre totten minstē
sprekē. sy wiesch die scotelen eñ dat ander
reescap vanđ cokē/ eñ om dat haer iōcwi
uen niet ꝟbieden en soudē so sende sijs an
ders waert eñ seide. Had ic een anđ leuen
gheuōdē dz onwaerdiger hadde geweest
dā dit ic sout ghecosen hebben. Eñ om dz
sy met marien dat beste deel besittē wilde
so was sy stadelijc in bescouwinge. ende
daer in hadde sy sonđlinghe gracie vā tra-
nen eñ hemelsche visioenē te sien eñ in an-
der ludē te ꝟwarmē in gods minne Ende
doe si alđ blijste scheen dā weende si soete
tranē vā innichedē so dattet sceen dz haer
die tranē wtē oghē liepē als wt eē fontey-
ne so dat sy al wenende blide scheen. eñ si
en micte niet op die leelicheit die haer van
den weenē quā mer si seide. Die seggē dat
dat aensicht vā den weenē leelict si lasterē
onsen here/ wāt sy gheuē mit bliscap ōsen
here dat si hebben. Si sach oec dicwile in
haer bescouwinghe eñ in haer ghebede he
melsche visionē. Op een vastē doe si in die
kercke was so bleef sy haer ogē houdende
opten outaer als of sy daer selue god gesiē
hadde/ eñ een langhe tijt wort sy daer ver
maect mit godliken troost Ende doe sy vā
daer weđ ghecomen was eñ si vā amach
ticheit haer hoeft liet vallē in een iōcwijfs
schoot eñ sy haer oghen opwaert hadde tē
hemel door eē veynster syēde so wert haer
aensicht so claer eñ so blide dz sy seer wart
lachende daer nae. Eñ doe si lāge in dit vi
sioen ꝟblijt hadde so wert sy wenēde. eñ
doe sy weder haer oghē toe loeck/ so wort
sy weđ wenende. Eñ aldus so bleef si tot
cōpleet tijt in desen godliken visione. enđ
doe sy lāghe geswegen hadde eñ niet en
sprac/ ten laetstē wort sy sprekende eñ sey
de aldꝰ. Heere mijn du wilste mit mi we-
sen eñ ic mit dy: eñ ick en wil nēmermeer
vā dy gescheidē wordē. Daer na doe haer
ioncfrouwē vraechdē eñ baden dat si om
gods eer ende haer leringhe wilde segghē
wat sy ghesien hadde. Om hair eendrach
ticheit so seyde si hē. Ic sach den hemel ōt-
daen eñ ihesum goedertierlijc hem tot my
waert neyghēde: eñ hi toende mi sijn vriē
delijck aensichte. Eñ om dat ick hem sach
so wort ick mit ontallike bliscap beuaen.
mer als hi mi ontginc so worde ick seer be
droeft eñ hem ontfermde mijns eñ hy ver
blide my weder ende ꝟtoende mi sijn aen
sichte weder ende seide Wilstu mit mi we
sen so sal ick mit di wesen eñ ick antwoer
de hē dat ghi mi hoordet segghen. Eñ doe
mē haer bat dat si seggē soude dat visioen
dat sy voer den outaer sach so antwoerde
si. Dat ic daer sach en behoort my nz voert
te seggē. mer ic was dair nochtās in alten
grotē bliscap eñ ic sach gods wonđ. Haer
bedinghe was dicke so heet dat die ander
daer mede ōtstekē wordē Si riep tot hair
een iōgelinc die seer waerlijck leefde eñ si
seide hē. Ic sie datstu alte ontamelike leef
ste als du dinē scepper dienē soudeste Wil
stu dat ic ōsen here ouer dy bidde: eñ hi sey
de Ja ic/ eñ des bidde ic v sere. Eñ doe sy
haer te bedinge gaf eñ sy gedachte dz hoer
die iōgelinc gebedē hadde dz sy ouer hē ba
de eñ sy sijn bedinghe dede/ so riep die ion
ghelinc mit hogher stemmen. O vrouwe
houdt op vā uwe bedinghe hout op/ ende
doe sy noch naersteliker bat so riep die ion-
ghelinc oec naerstigher eñ seide. Vrouwe
hout op wāt ic worde amachtich eñ ꝟbar
ne al/ want hi was alsoe ontsteken dat al
sijn lichaē ontsette ende zweetede. Eñ hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

warp sijn handen hier eñ daer of hi al ver woet hadde gewecst/ so dat sommige tot hē liepen eñ hildē eñ bondē alle sijn leden nat vā zweeten eñ sy en mochtē sijn hette aen haer hādẽ niet gedoghen eñ hi riep ic ꝟbarne al. Eñ doe sinte elizabet ophilt vā bedē soe ꝟginck hē sijn hette ende doe quā hi tot hē seluen eñ wort een minre broeꝺ. Dese hette ꝟtoende die grote hette die si in bedingē hadde die so groot was dz si eenē coudē dede ꝟbarnē: wāt die iōghelinc die ghewoen was ter vleyschelicheit eñ noch nzabel en was ter geestelicheit hi en mochte dit niet ꝟdraghen. sy en liet oec niet achter marien ledicheit in te scuwē voor dz sy ten hoechstē was vā volmaectē leuē: ende si hilt oec marien ambacht also voerscit is indē seuē wercken ꝺ ōtfermherticheit. eñ na dien dz sy gheestelijc abijt hadde aēghe nomē so dede sy die seuē werckē ꝺ ōtferm herticheit. want sy hadde van duarie vijf honꝺt marcke/ daer of gaf si een deel dē armen: ende mit een deel so stichte sy dat grote hospitael te maerput. Ende hier ō seydē alle die luden dat si was ouerdadich ende quistēde eñ sy hietēse al sot. eñ ō dat sy conste alle onrecht goeꝺtierlick ꝟdragē daerō ꝟwetē sy haer alle seer dat sy haestelijc haren man ꝟghetē hadde die dus ꝟblide nae dien dat si dat hospitael gesticht hadde/ so diende sy oetmoedelijc daer in als een oetmoedich wijf/ wāt sy diende dē armē soe naerstelijc dat syse bade ende sy leidese op haer bedde so dz sy mit bliscappē tot haren ioncwiue seide. Hoe wel is ōs geschiet dz wi onsen here aldus baden moghē eñ leggē. ende sy was so oetmoedich inꝺ armer dienst dat sy een kint mit enē oge ende dat scurft was op enē nacht droech ses werue totter stillen in harē armē ende sy wasschede gaerne die clederē. Sy waste oeck dicwilen een wijf die seer lazarꝰ was eñ leydese op haer bedde ende veechde haer zweren ende verbantse eñ salfdese mit saluen ende sy corte hoer haer naghelen aen haer voetē eñ ōtscoidese ende sy brochte die siecken dat sy hem biechtē eñ monighē soude eñ een out wijf dye des niet doē en wilde dede sy slaen ter wilen dat sijt dede. Ende als sy den armen niet en diende so span sy wolle die haer ghesent was wt een cloester eñ dat si daer mede ꝟdienē mochte gaf sy den armē. Eñ doe sy langhe tijt die vijf hondert marcke die sy van duarien hadde den armē ghedeelt/ ende als sy alle die arme ghescict hadde elck tot sijnre stat ō dz sy hem dienē soude. Ende hier om sette sy eenen wet so wie sijn stat ꝟwandelde tot ter armer achterdeel dat syse weꝺ ontfanghen soude datmen hoer haer cortē soude. eñ het was een ioncfrouwe die radegunde hiet die alte schonē haer hadde/ eñ sy en quam daer niet om dz sy aelmissen ontfanghē wilde/ maer om dz sy vandē soude eē van hare siecke suster. Eñ doe mense voor sinte elizabeth brochte als een die wet ghe broken hadde/ so dede si al hoer haer cortē al weerde sy haer seere al wenende. Ende doe sommich die daer ontrent stonden seyden dat sy ontsculdich was/ soe seyde sinte elizabeth. Sy en sal voert aen niet moghen mit so veel haers ten danse gaē noch daer mede ydelheit doen Eñ sinte elizabet vraechde dese maecht oft sy noch enich salich opset hadde vā leuen/ soe antwoerde si dat si ouerlanck gheestelijck abijt soude ontfanghen hebben en hadde sy hoer haer so seer niet ghemint. Ende sinte elizabeth seyde/ mi is lieuer datstu dijn haer ꝟloren hebste dan dat mijn soen keyser ware. eñ te hant so dede dese maecht dat gheestelijc abijt aen eñ leefde heylichlijc mit sinte elizabeth in dat gasthuys Doe een arm wijf een dochter ghebaert hadde/ soe hief sinte elizabeth die dochter wter vonten eñ si dedet hieten nae haer elizabeth: eñ sy gaf die moeꝺ haer nootdruft eñ sy sneet die mouwē vā haer iōcwijfs pelse om dz kindekē

daer inte winde en̄ si gaf haers selfs cou-
sen. En̄ na drie weken so vloech dat wijf
en̄ haer man en̄ lieten daer dat kint. ende
doe sinte elizabet geseit was so gaf si hair
te bedinghe en̄ die mā en̄ dz wijf en moch
ten niet verō gaen/ ende si quamē van no
de weō tot hair ende baden ōgiffenisse en̄
berispteſe vā harer ondanckelicheit alsoet
recht was: ende sy leuerde hē haer kint te
voedē en̄ gaf haer nootdrufte. Doe die tijt
naecte dz onse here sijn lieue vriēdinne vā
deser werelt halen wilde so dat sy die dat
aertsche rijc ōsmaet hadde winnen soude
dat hemelrijck. en̄ doe sy sieck lach vāden
corts en̄ sy haer aensicht ter want wert ge
keert hadde so hoordē die ghene die ō haer
stondē dat sy sanck altē soetē melodie. En̄
doe sy haer vraechde wat dat was/ so āt-
woerde sy. dat tusschē haer en̄ die wāt sat
een vogelkijn dat soetelijck sanck ende dz
dede my oec singē. en̄ in haer siecheit was
sy altoos blide ende sy en liet niet achter te
beden optē laesten dach voor haer doot sei
de si hem. Wat soudi doen of die duuel tot
ōquame. ende na een luttel so riep sy lude
en̄ gaf den duuel oerlof en̄ seide drie wer-
uē. Vlie en̄ daer na seyde sy hem Siet die
middernacht naect daer christus in wilde
gheborē worden/ ende doe hi in die cribbe
was gheleit en̄ doe die vre naecte dz si ster
uen soude so seide sy. Nv so naect den tijt
dat dye almachtige god sijnre vriendinne
siele ter hemelscher bruloft roepē sal Daer
na een luttel tijts Int iaer ons heren. M.
twee hondert ende xxvi. soe starf sy. Doe
haer lichaem vier daghen hadde ghelegħē
onbegrauen nochtans en stācket niet/ mer
daer quā soeten roke wt diese alle ōmaec
te als oft van soeten crude hadde gewe est
Doe sachmē dat veel cleyn vogelkens ver
gaōdē op die kercke en̄ nyemant en hadde
alsulcke ghesien en̄ sy songhē soetelike en̄
sy gauē so schone manier vā sange dattet
alle die ludē wonō haddē om dattet sceen
dat sy sinte elizabets wtuaert dedē. Daer
was oec een groot geroep vāden armē en̄
grote innicheit vādē volcke so dat sommi-
ghe hoer haer wtē hoefde toghē/ en̄ ander
schoerde haer clederē aē stuckē/ en̄ dit hil-
dē si ouer grote reliquiē. en̄ doe haer lichaē
geleit was inden graue so vloyde oly wt
In sinte elizabets doot so wort openbaer
hoe heilich sy was en̄ dz indē sanghe vādē
vogelkens en̄ dat sy dē duuel ōdreef wāt
dat vogelkijn dz tusschē hoer en̄ die want
sat en̄ so soetelijkē sanc/ dattet haer dwāc
te singhē dat wanē wi dattet haer enghel
was die haer gegheuē was tot enē behoe-
der die haer die ewelike bliscap boetscap-
te. Want gelijc dat somtijt dē quadē wort
gheopēbaert voor haer doot haer ewelike
ōdomenisse tot harer schādē. Also wort
oec somtijt dē goedē geopēbaert haer ewi
ghe behoudenisse tot haren trooste En̄ die
sanc die si sanc dat was die grote blijscap
die si ōfinc in deser openbaringe mit soetē
stemmē singhende. Die duuel pleech oeck
te comen totten heilighen als sy steruē om
te besyen of hi yet aen hē heuet: mer om dz
hy gheen recht en hadde aen sinte elizabet
soe vloech hy mit leeliken oerloue. Hier by
machmē verstaen hoe heylich dat sy was
daer die duuel vā vreesen of vloech en̄ die
engel die ewige bliscap boetscapte. Het is
oec opēbaer hoe suuer dz sy was en̄ dat ō
die soete roke die wt haer lichaē quā wāt
om dz sy haer lichaē hilt in haer leuē in al-
re suuerhedē daer om roeck sy wel in harē
doot. ¶ Tē derdē is opēbaer van hoe gro
ter waerdichz dz si was en̄ dz bidē vogel-
kens sange. Wāt die vogelkēs diemē sach
spelē en̄ singē bouē op die kerke wi wanē
dattet engelē warē die vā gode gesent wa
ren dat si haer siele indē hemel varē soudē
en̄ dat sy harē lichame eer doen soudē mit
hemelscher vruechden. Also totten quadē
coemt een grote menichte vā duuelen/ om
dat syse met anxte tormenten sullen: ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

haer siele ter hellē waert voerē. Ald⁹ coēt tot den goedē als sy steruē eē menichte vā engelē om dz sise sterckē sellē eñ hoer syele indē hemel voerē ¶ Tē vierdē is opēbaer hoe ōtfermich eñ hoe goedtierē si was. eñ om dz die olie wt harē lichaē vloyde / wāt sy was al haer leuē doer in die werckē der ōtfermherticheit O mit hoe groter mildic heit was harē geest in ōtfermherticheden wiens lichaem vloyde ende wert met oly daer sy diep in die aerde lach. ¶ Tē vijfstē is opēbaer hoe machtich dz sy voor gode was eñ vā hoe groter ꝟdientē. Eñ dat bi veel miraculen die si dede / wāt sint dat sy starf heeft god ō harē twille veel miraculē gedaen. vādē welcken sommich hier na bescreuē staen eñ die and̄ hebbē wi gelatē ō cortheit wille. ¶ Exēpel.

¶ Int lant vā sassen in eē cloester int bisdom van hilstien / so was een monic vand̄ grawer oerdē die henrick hiet / eñ hy was so sieck eñ hadde so groten noot dat hi alle die ꝟstoerde die by hē waren met grotē geroepe. eñ op eenē nacht so opēbaerde hem een eersaem vrouwe dye witte cleederē aē hadde eñ seide. wilde hi ghenesen wesen dz hi hē beloefde tot sinte elizabeth. eñ des anderē nachts so opēbaerde sy hē oec ende riet hē dit selue Eñ om dat die abt end̄ die prior daer niet en warē so beloefde si haer des ond̄ priors rade. eñ optē derdē nacht so opēbaerde si hē eñ maecte eē cruce ouer hē ende hi wert te hāts ghenesen. ende doe die abt eñ die prior quamē eñ dit ghehoort haddē so wordē sy seer ꝟwōdert. mer hez begōste te twifelen of hy sculdich was te voldoen dz hi beloeft hadde ō dz geen monick beloue mach sond̄ sijn ouerste Eñ die prior seyde daer toe dat die moniken dicke aldus wordē vāden duuel bedrogen ond̄ die ghedaente vā wel doē / eñ datmē daer om desen monick raden soude dat hy sijn ongheſtadighe hert vast maken soude mz biechten: ende optē nacht daer na so openbaerde hem die selue vrouwe die hē te voren openbaerde eñ seyde. du sulste altoes sieck wesen tot datstu dijn belofte voldaē hebste. ende te hant quam dese selue siecte wed̄ ende pinichdē so als sy te voren dede Doe dit die abt hoorde so gaf hi hē te hant oerlof eñ hi hiet hē was gheuē om eē beelde te makē ende hi wert ghenesen eñ voldede dat hi beloeft hadde ende daer na en ghedoechde hi niet meer van dier siecten.

¶ Het was eē maecht ¶ Exempel. die benigna hiet ende sy eyschste drincken van haren iōc wiue ende si gaf haer drincken ende seide. Neemt die duuel moet ghi drinckē / eñ die maget dochte dz door haer kele ghinc eenē barnendē brant / eñ sy riep dat sy daer of grote pine inden hals doechde eñ te hant begōste haer buyck te zwellē als eē tonne eñ haer dochte dat indē buyc een dinck liep ende si was al te onbandich ende seyde sotte reden eñ men waende dz sy beseten was mittē duuel. In dusdanighen staet bleef sy twee iaer eñ doe leydemense tot sinte elizabets graue ende daer dedemen belofte ouer haer eñ als si geleyt was op haer tombe so wort sy daer in onmachte eñ doe sy daer haer ghegeuen hadde op die tombe eē luttel broots te eten eñ een luttel wiwater te drinckē so stont si te hants gesont op daer sijt alle sagē / eñ des ꝟwōderden sy. ¶ Exēpel.

¶ Het was een man int bisdō vā vtrecht die gheerijt hiet ende hi hadde sijn een hāt al crepel ende hy versocht sinte elizabeths graf twee weruen eñ hy en wert niet ghenesen / eñ derdewerf ꝟsocht hijt mit sinen wiue mit groter innichedē. Eñ doe hi derwaert ginc so quā hē te ghemoete een eersaem out man eñ hy gruetē. eñ doe vraechde waen hi ghecomen was / eñ hi seide vā maerput daer sinte elizabeths lichaē rust: ende daer god veel miraculen doet. Ende doe hē dese mā sijn siecheit seide so hief die oude man sijn hāden op eñ seghēde hē eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

seide. Ganc sekerlijc wãt du sulste ghene sen op datstu dijn crancke hãt steecste ten hoofde van haren graue onđ den steen eñ so dattuse dieper in steecste so du eer ghene sen sulste. eñ dan sulste nicolaeus gedencken dat hi gelijc is in miraculē te doen als sinte elizabeth. Eñ hi seyde hē noch dat sy onwijs warē dye te hãt wech ginghē als sy hoer offerhande gegheuē haddē om dat hem dē heilighen ghenoechlijck waer dat mē bi hē duerde alsinē hulpe aē hē begeerde/ende te hãt so ontuoir hē die oude man eñ sy en sagens niet meer. eñ si haddē des groot wonđ eñ ginghē derwert om dat si ghewarige hope haddē dȝ hi genesen soude Eñ die mã stack sijn hãt onder den steē soe hem die oude man ghesēit hadde eñ hy toechse weđ wt al ghenesen. ¶ Exēpel

¶ Het was een man die human hiet int bisdom vã coelen dye geuanghē lach in eē kercker eñ hi gaf hē al te gode waert eñ hi aenriep in sijnre hulpen sinte elizabeth eñ meester coenraet/eñ opten nacht daer nae so openbaerde sy hē beydē mit grotē lichte Ten laetstē gaf mē op hē sentencie eñ men hinckē ende mē lietē een mile weechs verre hangē aen die galge. Eñ die rechter gaf synē vader eñ moeđ oerlof dat sy hē of deden eñ groeuen/eñ doe sijn graf gemaect was eñ doe hē sijn vader eñ sijn moeđ of gedaen haddē so begōsten sy sinte elizabet te biddē: eñ siet daer sijt alle sagē eñ ꝟwōderdē so ꝟzeeс dese die daer doot was.

¶ Exēpel.

¶ Het was een scolier die onicaert hiet eñ doe hy alte naerstich was om te visschē so viel hi in eē riuiere: eñ doe hi daer lãge in gelegē hadde eñ sijn lichaē wt ghetogē was so vãtmen hē alsoe cout eñ sonđ lijf datmē geen teykē vã liue in hē en vãt. Doe aenriepmē daer sinte elizabet eñ die dode stōt op gesont. ¶ Exempel.

¶ Een kint dat drie iaer out was eñ een half/dat ghietē was huge Doe dese doot was eñ sijn lichaē cout eñ stijf hadde ghe weest vier milen weechs lanc/so aenriep sijn moeđ mit alre innicheyt sinte elizabet eñ dat kint wort weđ leuēde. ¶ Exēpel.

¶ Het was een kint vã vier iarē ghcuallē in eenē put eñ dair quam een om water te sceppē ende vãt daer tkint ꝟdrōckē eñ hy toocht doot wt mit pinen/eñ aen dat kint waren alle die teykenen die die doden plegē te hebben Eñ men beloefde sinte elizabeth beloftē op dȝ sijt ꝟweckē soude ende te hãt wortet weđ leuēde. ¶ Exēpel.

¶ Het was een man die frederijc hiet die zwemmē conste. doe hi int water bade eñ hi eenen armen man bespottede dien sinte elizabeth sijn licht weder ghegheuen hadde ende hi hem onwaerdelijken water in sijn aensicht warp: soe wort die arme mēsche gram ende seide. Die heilige vrouwe die my ghenesen heeft / dye moet my ouer dy wrcken soe datstu nēmermeer hier wt comē en moghest sonder doot. ende doe hi des vloeckx niet en achte ende hy int twater begonste te zwemmen so verloes hy al sijn cracht eñ hi en mochte hem seluen niet meer helpē mer hi ꝟsanc als enē steen. Na langē tijt so sochtmē eñ mē toech hē wten water doot. eñ doe mē seer beweende soe begōstē sommige vã sinē magē sinte elizabet ouer hē te biddē eñ doe wort hi weder leuēde eñ stōt ghesont op. ¶ Exēpel

¶ Het was een man die ian hiet die wort sonder scult gheuãgē mit eenē dief eñ ghe wijst datmē hangē soude/eñ hi bat al dye luden dat si sinte elizabeth ouer hē bidden soudē dat si hē helpē moeste also hi ꝟdient hadde. Eñ doe hi gehãghē was so hoorde hi van bouen een stēme die seide. Hebt betrouwen in sinte elizabeth/ende du sulste verlost wordē ende te hant brack sijn seel ende hi viel of nochtans en quetste hi hem niet/mer die ander bleef hanghēde. nochtans schoerde een nyeu hemde dat hy aen hadde ende hi wort verblijt eñ seide Sinte elizabeth heeft my verlost. ende sy heeft

my doen vallen op een sacht bedde. Ende
doe sommighe seidē datmē hem noch han
gen soude so seide die rechter. die god ver=
lost heeft die en sal ic niet weď latē hāgen.

¶ Het was een cōuaers in een cloester die geestelic was die sijn vleys
so vernederde dat hi twintich iaer een pāser
droech naest synē liue eñ hy plach op hout
of op steenē te legghē. Doe dese man in die
molen was soe begreep mit ongheual sijn
hāt die molensteen eñ verperstese so dz hy
daer sijn vel eñ vleysch eñ senē in beide sy
den of wreef tottē beene so dattet sceen dz
het al ontween gestotē was in eē mortier
eñ hi was daer in so seer ghepijnt dz hi bat
datmē hē sijn hāt of sloeghe. Eñ doe hi sta
delic sinte elizabet i sijnre hulpē aēriep die
in haer leuē herde vriēdelikē had geweest
Op eenē nacht so opēbaerde si hē eñ seide
Wilstu ghenesen wesen. doe hi āt woerde
Ja ic. so nā si sijn hant eñ ghenas die senē
eñ vergaderde die beenē eñ leyď weder dat
vleys op in beydē sidē eñ maectē al gesont
eñ des morghēs vāt hi hē al ghesont eñ hy
toende al sijn cōuent dat al sijn hant gene=
sen was.

¶ Exēpel.

¶ Het was een kint dz blint geborē was
ende het wort syende ouermits sinte eliza
beths ghebede. Het was oeck een maecht
die beatris hiet dye lange tijt veel siechedē
ghadt hadde. eñ ten laetstē doe wrees an
haer lijf voor eñ achter eē houel eñ sy ginc
nederwert bockēde met al haer lichaē soe
dat sy haer gheensins op rechtē en mochte
eñ haer moeď droechse in een māde tot sin
te elizabeths graue eñ si bleuē daer tien da
ghē eñ sy en wort niet ghenesen ende haer
moeder wort gram eñ begōste te murmu
reren tegē sinte elizabeth eñ seide. Du ghe
uest alle mēschen boete / eñ du en verhoorst
mi niet. Eñ hier om sal ic weď keerē eñ be
letten al dat ic mach dat dy nyemāt en ver
soeke / ende doe sy al gram wech ginc eñ si
een mile of een half gegaen hadde eñ haer
dochter vā tormēten weende Ten laetstē
wort dese maecht slapende eñ sy sach een
schoon vrouwe mit blinckēde aēschijn eñ
sy salfde haer lichaem op haren rugghe eñ
op die borst eñ seyde haer. Stant op ende
ganc / eñ dese maecht stont op eñ vāt haer
ghenesen vā alre cromheit ende vandē ho=
uel eñ si wtseide dit visioen ende maecter
bliscap eñ vroechde mede. eñ si keerde we
der tot sinte elizabeths graue / eñ dācte go
de eñ sinte elizabeth eñ liet daer dye māde
daer mē dese maecht in droech.

¶ Exēpel

Het was eē wijf die geertruyt hiet die me
nich iaer lam indē beenē ghe weest hadde /
eñ si was crom in al haer lichaem. Eñ een
engel hiet haer indē droem dat sy ginge tot
sinte nicolaes eñ si aē hem hulpe riepe Dit
wijf dede haer draghē tot sijnre kerckē eñ
sy wort daer ghenesen int eē been eñ daer
na so droech mēse tot sinte elizabeths gra=
ue eñ men leydese op haer graf eñ dair soe
wort sy vā harer groter pinē al volmaec=
telijck ghenesen.

¶ Exēpel.

¶ Een wijf was die trigide hiet ende sy
hadde een iaer blint ge weest so datmense
altoes leyden moeste eñ sy badt sinte eliza
beth mz groter innichedē eñ si wort siēde.

¶ Het was eē man ghe=hietē heynrick die beide sijn ogē verlorē had
de ende hy wort weder syende op sinte eli
zabeths graf. Ende daer dese selue mā ge
pijnt wort vādē vloyē vādē bloede dz mē
waende dat hy daer of soude ghestoruen
hebben ende hi nam vander aerdē wt sin=
te elizabeths grauen ende hi wreeckse ende
tēperdese mit water eñ hi dranct eñ wort
al ghenesen.

¶ Exempel

¶ Exempel.

¶ Het was een maecht die machtelt hyet
die syen eñ horen verloren hadde eñ sy en
sprac niet noch en ghinc niet Eñ haer vaď
ende haer moeder vergiftense tot sinte eli=
zabeths graf eñ si wort volmaectelijc ghe
nesen eñ si dancte gode eñ sinte elizabeth.

¶ Exempel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

¶ Het was een wijf die heliderigis hiete die een iaer blint was. eñ si badt sinte elizabeth mit alre innichedẽ om te ghenesen eñ si dede hair leidẽ tot harẽ graue eñ daer wert sy metter eenð ogẽ siẽde eñ do si weð te huys quã so ghedogede sy alte grote pine in dat anð. Eñ doe si weð tot sinte elizabeth riep so openbaerde si haer eñ seide Ganc tottẽ ontaer eñ doe dẽ corporael op dijn ogen wayen eñ also sulste ghenesen ende si dedet eñ wert ghenesen

¶ Het was eẽ mã die dieric ¶ Exempel hiete die lãge in sijn benẽ eñ in sijn knien swaerlijckẽ ghepijnt was so dat hi niet gaen en mochte mẽ haddẽ ghedragẽ. Eñ hi beloucde dz hi sinte elizabets graf versoeckẽ soude met offerhãde eñ hi woẽde omtrẽt tien milẽ vã daer nochtãs en conde hi dair nau comẽ binnẽ acht dagen eñ doe hi daer vier weken gheweest hadde eñ hi gheen baet en hadde so ghinc hi weder te huys waert Eñ doe hi in eẽ stat neuẽ een anð siecke lach eñ sliep so sach hy in dromẽ dat een tot hẽ quã eñ begotẽ al met water Eñ doe hi ontspranc soe seide hi tot sinẽ geselle in grãscap. Waer om heuestu mi met water begotẽ Hi seide ic en begoet di nz mer ic wane datstu genesen sulste mz desen beghietẽ eñ hi stont op eñ vant hẽ al ghenesen eñ hi leide sijne crucke op synen hals eñ keerde weð tot sinte elizabeths graue eñ hi dãcte gode eñ sinte elizabeth eñ hi ghinc blidelic te huys.

¶ Die legende vã sinte cecilia

Cecilia was een voerbarighe maget gheborẽ wten edelẽ gheslachte vã romẽ Eñ sy was geuoet in xps ghelooue wt horer wiege. eñ si hilt altoes verborghen in haer herte xps euãgelie. eñ des nachts eñ des dages soe was si onledich met gode eñ badt hẽ dat hi haer suuerheit woude behoudẽ Eñ doe si ondtrouwet was

een iongheline die valeriaen hiet. eñ men gheordineert hadde den dach datmen die bruloft houdẽ soude soe dede si aen ouer haer blote lijf onð een hare eñ daer bouẽ was si ghecleet met gulden cleederen. eñ doemẽ daer op organen speelde so sanc si alleen dẽ heer in haer herte eñ seide. Heer mijn hert eñ mijn lichaem moet worden onbesmet so dat ic niet bescaemt en moet wordẽ eñ si vaste drie dagen in bedinge/ ende beual haer god die si ontsach. Ende doe die nacht quam dat si bi haren brudegom soude ghaen slapen so sprack si hem aldus aen. O lieue waerdighe ionghelinc ic weet een heymelicheit die ic di segghẽ sal wilstu mi zweren dattu dat houden sulste: ende doe dat valeriaen zwoer dat hy dat in gheenre wijs voert seggen en soude so seide si Jck hebbe een enghel gods tot een minnaer die mijn lichaẽ alte nauwe wacht Eñ wort hi ghewaer dat tu mi nakes met onsuuer minnen. soe sal hi di slaẽ eñ du sulste verliesen dijn minnẽt like ioget. mer wort hi gewaer dattu mi miñte mz suuer minẽ so sal hi di oec minẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghelijc mi eñ hi sal di tonen sijn ghenade
Doe wort valeriaen mit gode beroert eñ
seide Wilstu dat ic di gheloue so tone my
dinē engel eñ proeue ic waerlic dattet eē
engel is so sal ic doē dattu my rades mer
minneste enē anderē mā so sal ic di eñ hē
slaen Cecilia seide hē wilstu ghelouen in
den ghewarigē god eñ doetstu dy dopen
so sulste hē sien Hier om so gāc drye milē
vanđ stat in die strate diemen hiet appia
eñ segget dē armē die ghi dair vindē sult
Cecilia die heeft mi tot v ghesent dat ghi
mi toent den heiligen mā vrbanꝰ. wāt ic
heb tot hē een heimelic gebot dat ic hē seg
ghē moet. Eñ alstu hē siets so segt hē alle
mine woerdē eñ als hi di ghedoept heeft
eñ du weđcoēste so sulste den engel sien
Doe ghīc valeriaē derwert eñ hi vāt vr=
banū dē paeus ꝟborgen binnē der mar=
telaren graue Eñ doe hi hē alle die woer
den des maechts cecilie gheseit hadde. so
stac hi sijn handē tē hemelwert eñ seyde
Here ihesu xp̄e die sayer is vā suuerē ra=
de ontfanc dē vrucht vādē sade dattu ge
sayt hebste in cecilie / heere ihū xp̄e goede
herder: Cecilia dijn diēster dient di gelijc
eē stridige bie wāt haer brudegom die si
ontfinc also wreet als een leeu dyē heeft
si tot di ghesent als eē sachtmoedich lam
Eñ doe openbaerde daer haestelic eē out
man ghecleet met wittē cledcrē eñ hi hilt
een boec met guldē letterē ghescreuē: Eñ
doen dat valeriaen sach soe viel hi in on=
macht vā vreesen eñ die oude mā hief hē
weđ op eñ hi seide. les: eñ hy las aldꝰ eē
god. een gheloue. een doepsel. een heer va
der vā allē die bouē al is eñ met allē din=
ghē eñ in ons allē: eñ doe hi dit ghelesen
hadde so seide die oude mā gheloefste dit
of twifelste noch Valeriaen riep eñ seide
Gheen dinc en is onđ dē hemel dat bet te
ghelouē is: eñ te hant voir die oude man
wech eñ valeriaē dede hē vā vrbano do=
pen. Eñ doe hi weđquā so vāt hi cecilia
sprekēde mettē engel in die camer. eñ die
engel hadde in sijn hāt twee hoedē vā ro
sen eñ vā lelien eñ gaf dē eenē cecilien eñ
den anderē valeriaen eñ seide / hout dese
hoedē met suuere hertē eñ mꝫ suuere lich
amē want ic hebse v ghebrocht wt gods
paradise eñ si en sullen nēmermeer ꝟdor
ren noch haer roke ꝟliesen eñ nyemāt en
salse mogen sien sonđ die gene die suuer
sijn eñ du valeriaen om dattu eē oerbaer
lic raet geloeft hebste so eysche dattu wil
ste eñ het sal di gheschien Valeriaē seyde
Ic en hebbe niet lieuer in desen leuē dan
minē eenigen broeđ eñ daer om so bidde
ic dat hi met mi die waerheit bekēne: die
enghel seide. onsen here behaget dine be=
de eñ du sulste beide tot hē comē mꝫ mar
telien. Hier na quā daer in thiburcius va
leriaens broeđ eñ doe hi die rosen gerokē
hadde so seide hi. ic ꝟwonder waen hier
tot desen tijdē comet roke vā rosen eñ vā
lelien want al hadde ic rosen eñ lelien in
die hant sy en soudē mi niet mogen geuē
so soetē roke. ic segghe dꝫ ic van deser ro
ken al ꝟwādelt ben Valeriaen seide wy
hebbē hoedē die du nꝫ sien en moges die
seer ruykē vā bloemen eñ claer sijn eñ al
so ghise gerokē hebste soe sultsese oec mo
gē sien op dattu geloues. Thiburciꝰ sei
de valeriaē hoer ic dit in slape ofte segge
ste dit inđ waerheit Valeriaen seide tot
noch toehebbē wi geslapē. nv sijn wi in
đ waerhꝫ: thiburciꝰ seide waer bi weet
ste dꝫ Valeriaē seide gods ēgel heuet mi
geleert diē du sulste mogē sien doetste di
dopē eñ ꝟbloch ēste alle die afgodē eñ doe
toende hē cecilia dꝫ alle die afgodē warē
sonđ gheuoelē eñ stom so dat thiburcius
antwoerde eñ seide Die dese dingē nꝫ en
ghelouet dat is eē beest. Doe custe cecilia
sijn borst eñ seide Huyden belijc ic dattet
mine maech biste. want die minne gods
alsoe si mi heuet ꝟgadert met dinen broe
der datstu moges ghesuuert worden. eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die engel sien moges En thiburcius seide tot sinē broed̃. Broeder mijn ic bidde dat tu mi seggheste tot wien dattu mi leiden wilste Valeriaen seide tot vrbanū dē bis scop Thiburcius seide: is hi dꝫ die so dickē ꝟwesen is ēn noch ꝟborghen is in hei melicheden wāt vondemē hē mē souden. barnen ēn men soude ons met hē barnen Als wi soeckē die godheit indē heml die ꝟborgen is so sullē wi der gramscap genietē ind̃ aerdē Cecilia seide hē En waer der mer dit leuē alleen so mochten wi dit ontsien te verliesen. mer het is een and̃ beter leuē datmē nemmermeer verliesen en mach dat ons die sone gods gelcert heeft wāt al dat ghemaect is dꝫ heeft die sone ghesceepē die wten vader is gheboren. ēn al dat ghescepen is dat maect dē gheest leuende die wten vad̃ coemt Ēn dese gods soon quam ind̃ werelt ēn leerde ons met woordē ēn met miraculē datter een and̃ leuē ware. Thiburciꝰ seide Sich du segste datter eē god is ende nv segste datter drie godē sijn Cecilia antwoerde daer op ēn seide Ghelijc dat in eēs menschē wijsheit drye dingē sijn. dat is die abelheit ēn memorie/ ēn die ꝟstādenisse: also sijn oec drie personē in een godlijc wesen Doe begōste si thiburcio te predikē hoe die gods sone mēsche wort ēn ghepassijt was Ēn si toende hem veel oerbaerlichedē vā sijnre passien/ wāt die soon gods was daer om gheuāgen om dat die menschē soudē werdē ontbondē vā sondē. Die ghebenedide wert gheuloecket om dat die vermaledide benedixie soudē ontfangen Hi liet hē bespottē om dꝫ die mēschē soudē worden ꝟlost vandē duuelē spotte Hi ontfinc die doerne crone op sijn gebenedide hoeft om dꝫ hi vā ons doē soude die ꝟdomenis Hi ontfinc bitter galle om dat hi die menschē behoudē soude tottē soetē smaec. Hi was ontcleet om dꝫ hi onse ouders naect decken soude. Hi wert anden houte ghehangen om dat hi die sondē vandē houte te niet makē soude Doe seide thiburciꝰ sinē broed̃ Ontferme di mijnre ēn leide mi tot gods man daer ic mach worden ghedoept: ēn doe hi ghedoept was so sach hi dicke gods enghelē ēn al dat hi bad dꝫ geschiede hem Ēn valeriaen ēn thiburcius gheduerden in aelmissen te gheuen ēn sy begroeuē der heilighen lichamē die almachius die rechter dode. Ēn almachiꝰ riep se tot hē ēn vragede hē hoe dat sy so coen warē dat sy groeuē diemē dode om haer quaetheit Thiburcius seide hem Wi sijn haer knechtē die du segste dat verdoemt sijn wāt si hebbē ꝟsmaect dat hier schijnt wesende ēn niet en is ēn hebbē geuondē dꝫ niet te schijnt te wesen ēn is. Die rechter seide hē Wat is dat Ēn thiburcius seide hē dat schijnt te wesen ēn nꝫ en is dat is al dat in deser werlt is dat die mēsche verledet niet te wesen ēn is/ dat is der gerechtiger leuē ēn der quad̃ pine Die rechter seide: ic en wane dat dattu dit metter hertē segghestē. doe soe dede hi valeriaen bi hē staen ēn seide: dijn broed̃ en is nꝫ gesont vā hoefde/ du sulste doch gheuē moghen wijse antwoerde wāt ghi dwaelt seer die die blijscappe ꝟsmaet ēn begeert al dꝫ onnutte is ð bliscap. Doe seide valeriaen wed̃ dꝫ hi gesien hadde doet geurosen was sommige ledich staē ēn spelēde ēn die werckēde ackermannē bespottēde ēn doe die tijt quā vand̃ gloriofer vrucht so ꝟblidē dese gloriose ackerluden ēn die and̃ begonstē te weenē: aldꝰ salt nꝫ ons sijn. Nv ghedoghē wi scāde ēn pine mer hier na sullē wi ontfaen glorie ēn eeweli ke glorie ēn loon/ mer ghi die dese ꝟgācli ke blijscap hebt ghi sult hier na vindē die eewelike pine. Die rechter seide so sullen wi dā die onuerwilike princē sijn hebbē die eewige tormentē ēn ghi onwaerdige personē sult hebbē dat ewige leuē ēn bliscap Valeriann seide. ghi sijt menschē ēn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

gheen princē.ghi wert tot uwē tidē gebo
ren eñ ghi sult haestelic steruē eñ gode re
dē geuē vā alle uwe werckē Eñ die rech
ter seide Wat đmerrē wi in desen woer=
dē/offert dē godē eñ gaet wech sonđ hin
der:si seidē.Wi geuē dē warachtigē god
alle dage offerhande Die rechter seide hē
hoe is sinē name Valeriaē seide du en mo
ghestu sinē name niet vindē al vloghestu
met plumē.Die rechter seide.daer om en
is iupiter gods naem niet.Valeriaē seide
dat is eē māslachtich eñ eē putiers naem
Almachiꝰ seide/so dwaelt alle die werlt
eñ du eñ dijn broeđ bekenneste die waer
heit.Valeriaē seide wi en sijn niet allene
mer eē grote menichte heeft oec dese salic
heit:doe leuerde hijse maximū te wachtē
eñ seide hē O scone bloeme der ionger io
get.o broeđlike.begeertē waer om haeste
ghi ter doot wert als tot eenre werscap.
Valeriaē seide woude hi louē dat hi gelo
uē soude hi soude haer glorie sien na hair
doot.Maximus seide.Vertcert moet ick
worđē mz dat vuere đ blixemē belie ic nz
alleen diē gode diē du aēbedeste ist dz ge=
schiet dattu seggeste : daer om maximus
eñ alle sijn gesin eñ alle sijn ludē die dair
omtrēt warē worđē ghelouēde met vale
riaens woerdē eñ si worđē ghedoept vā
sinte vrbanꝰ die daer heimelic quam Eñ
doe die dageraet đghinc so riep cecilia eñ
seide o ghi gods ridđs werpt of die werc
kē đ dōckerhedē eñ doet aē die wapē des
lichts:doe leidemen dese twee valerianū
eñ thiburciū vier milē vanđ stat daer iu=
piters beelde stōt.eñ doe sy niet offerē en
wildē so ōthoefdemēse beide:doē swoer
maximꝰ dat hi in die vre harer doot sach
scone enghelē eñ haer sielē varēde wt ha
ren lichaē als maechdē wt haer cameren
Eñ die engelē voirdēse in hair scoot in he
melrike Eñ doe almachiꝰ hoerde dz max
imꝰ kerstē geworđē was so dede hi hē so
lāge mit wappers slaē tot dat hi sterf Eñ
cecilia begroef sijn lichaē neuē thiburciū
eñ valerianū:doe sochte almachius haer
re beyđ goet eñ hi dede cecilia voer hē brē
ghen valeriaens bruyt/eñ hiet hair dat si
dē afgodē offerde of si souđ om steruē e[illegible]
doese die pijnres hier toe dwonghē eñ sy
seer weenden dat so schonen edelen ionc
frou haer seluē al willēs ter doot gaf . so
seide si tot hē Lieue ionghelingē dit en is
niet om die iuecht te đliesen mer om te đ
wandelē dat is dat wi slijc gheuē eñ ont
fangen gout.eñ wi gheuē eē quade wo=
ninge eñ ontfangē eē duerbare woninge
Eñ wi gheuē enē cortē hornic eñ ontfaē
weđ een wider marct Woude v yemant
om penningen scellingen gheuē ghi sou=
det v daer toe seer haestē/ eñ god ontfact
eenuoudich/eñ hi gheeft weđ honđtuou
dich.geloue dz ic v segge Si seidē wi ge
louē dz xp̄s die warige god is die dusda=
nigē diēster heuet.Eñ si dede roepē vrba
nū dē bisscop eñ hi doepter meer dā cccc.
Doe riep almachiꝰ sinte cecilia tot hē eñ
seide.Vā wat ludē bistu:eñ si seide:ic bē
enich eñ edel Eñ almachiꝰ seide ic vrage
vā wat gheestelicheit du biste Cecilia die
seide:dijn vrage heeft eē sot beghin.Wāt
du wilst twee antwoerdē beslutē in een
vrage.Almachiꝰ seyde.Waen bistu dus
houerdich in antwoerdē.si seide vā goeđ
cōscienciēn eñ vā geloue dz niet geuenset
en is. Almachiꝰ seide en weetstu niet vā
wat machte dz ic bē: sy seide dine macht
is ghelijc eenen buyc die vol wints is eñ
steecter eē naelde in so wert hi te hāt slāc
eñ al datter stijf in was dz đgaet.Alma
chiꝰ seide du hebste begōnē onwaerdelic
eñ du gheduerste in onwerdichedē.Ceci
lia ātwoerde/geen onwerdichz en mach
mē hietē dā dicmē mz valscheit seit.Wāt
wi die gods naē wetē wi en mogēs niet
lochenē want het is beter salichlic te ster
uē dan onsalichlic te leuē Almachiꝰ seide
haer. O onsalighe en weet ghy nyet dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mi machte ghegheuē is te dodē eñ leuēde te makē: si seide. Nv proeue ic dattu tegē die opēbaer waerhꝫ hebste ghelogē. Wāt du mogheste die leuēde dit leuē benemen mer du en mogheste dē dodē dat leuē niet gheuē. Almachiꝰ seide haer. Laet of dine ỽwoetheit eñ offer dē godē. Cecilia seide hē: ic en weet niet waer du dine ogē ỽlo- rē hebste wāt die du godē hietste wy sien doch alle wel dattet steenē sijn. Daer om so stecket voert dine hāt eñ leer al tastende datstu niet sien en moges met dinē ogen. Doe wort almachiꝰ grā eñ dedese leiden tot sinē huse/ eñ daer dede hise enē nacht eñ enē dach lāc siedē in eē siedēde bat mer sy bleef daer in als in een cout bat/ eñ en liet geen sweet noch si en gheuoelde geen hette Eñ doe dꝫ almachiꝰ hoerde so dede hijse in dat bat onthoefden: eñ die stocker sloech drye slaghen nochtās en mochte hi haer hoeft niet af slaen. Eñ om dattet ge ordineert was datmē vier slagē niet slaē en mochte om een te onthoefdē so liet hise half doot/ eñ si leefde drie dagē/ eñ gaf al dat si hadde dē armē/ eñ alle die si totten geloue bekeert hadde die beual si vrbanꝰ dē bisscop eñ seide: Ic hebbe drie daghen vorste geleit op dat ic di dese beuelē soude eñ datstu mijn huys wijen soudeste in eē kercke Eñ sinte vrbaen groef haer lichaē onð den bisscoppē eñ wiede haer huys in een kercke: Sy was ghepassijt. Int iaer ons heeren cc. eñ xxiij. in Alexanders des keysers tidē: mer men leest elwerts dat si ghepassijt was in mares aurelijs tijden. die regneerde int iaer ij. hondert eñ xx.

¶ Die legende van sinte clemens.

CLemens die bisscop gebo rē vā edelē gheslachte vā romē: sijn vað hiet fausti- nianꝰ/ eñ sijn moeð mati diana/ eñ hy hadde twee sonē die eē hiete Faustinꝰ eñ die anð Faustꝰ. eñ om dat matidiana

haer moeð alte sconē wijf was soe wort haer mās broeð tot haer ontstekē met on cuysche minne Eñ om dat hi haer alle da ge grotē anxte dede eñ sy hē geen consent gheuē en woude eñ si hair ontsach dit ha ren mā te seggen om datse geen onurient scap tusschē twee ghebroederē maken en woude. so pensde si dat si op een tijt wtē lāde varē woude tot dat hē die ontameli ke grote minne ỽghinghe die altoes in hē wies om dꝫ hise sach. Eñ om dꝫ si dit vā harē mā soude mogen ỽcrigen so ỽsierde si eenē droom/ eñ diē droom seide sy harē mā aldꝰ. Sict eē mā opēbaerde mi in eē visioen eñ seide mi dat ic met minē kinde rē Faustino eñ fausto wter stat soude va rē eñ dat ic so lāge daer wt bleue tot dat hi mi hiet weð comē/ eñ hi seyde en dede ic dit nꝫ so soude ic met alle mine kinderē verderuē. Doe dit haer mā hoerde so ont sach hi hē seer eñ sende sijn wijf mꝫ haer ij. kinderen eñ mit veel ghesins te athenē waert dat si daer wonē soude eñ haer ij. kinderē doe leerē mer die vað hilt sijn mi ste sone clemēs met hē tot sijn solaes doe

hi xv. iaer out was Eñ doe die moedˀ mit harẽ kinderẽ voir mz een scip. doe brac dz scip des nachts eñ die moedˀ dreef sonder haer kinderẽ. eñ si wort ghewórpẽ op eẽ steen: Eñ doe si dochte dat haer kinderen beide verdroncke warẽ/ vã grotẽ rouwe woude sy haer wedˀ werpẽ in die zee om dat sy dochte dat sy daer haer kindˀ lichaẽ vindẽ soude. mer doe si sach dat sise doot noch leuẽde en soude mogẽ vindẽ/ so riep si alte iãmerlijc eñ beet haer handẽ eñ nie mant en mochtse troestẽ. Eñ doe veel wi uẽ omtrẽt haer stondẽ die haer seidẽ haer quade auontuer eñ si daer mede niet ghe troest en wert. so was daer een wijf ondˀ dic andˀ die seide dat hair mã eẽ iongelinc was eñ was ṽdrõckẽ in die zee eñ om si nen wille en wilde si daer nae gheen echt scap doẽ. Eñ doe ontfinc si eẽ luttel troest eñ bleef met dat wijf wonẽde eñ si wan mit harẽ hãdẽ daer si bi leuede: mer corts daer na so wordẽ haer handẽ so doot dat sise vã iammer mit so menige bete hadde ghescoert dz si daer niet meer mede moch te werckẽ: eñ dat wijf daer si mede woẽ de was lam gewordẽ eñ sy en mocht vã haer bedde niet op staen: Eñ aldˀ moeste matidiana biddẽ daer sy eñ haer waerdi ne op leefdẽ: Eñ doet eẽ iaer geledẽ was dat matidiana vã harẽ mã gheuarẽ was so sende haer mã qodẽ tot athenẽ dat syse soeckẽ soudẽ mer die bodẽ en quamẽ niet wedˀ. Eñ doe hi noch andˀ ghesent hadde eñ die wedˀghecomẽ warẽ eñ seidẽ dat si daer niet of en ṽnamẽ so liet hi clemẽs sy nẽ sone ondˀ behoeders/ eñ hi ghinc in een scip om te varẽ soeckẽ sijn wijf eñ sijn ki deren/ mer hi en quã niet wedˀ Dus bleef clemens beroeft xx. iaer eñ hi en ṽhoerde niet vã synẽ vadˀ noch van sijnre moeder noch vã sinẽ broeders: Eñ clemẽs gaf hẽ ter scolẽ eñ hi wert een groot philosophe Eñ hi begeerde te wetẽ eñ te onderuindẽ of die siele onsterflijc is eñ daer om ghinc hy cenpaerlijc indˀ philosophen scole. Eñ als hi hoerde dz si onsterflijc was soe ver blide hi seer/ mer alsinẽt besloet met redẽ dz si sterflic was so ghĩc hi droeflic wech Eñ doe barnabas te romẽ quã eñ cristus gheloue predicte so bespotten hẽ die philo sophẽ als een sot eñ een ṽwoede. Eñ doe clemẽs die eẽ philosophe was als sommi ghe seggen hẽ eerst mettẽ anderẽ philoso- phen bespottede eñ sijn prekinge versma de/ hi sette vã spotte barnabã een vraghe wt eñ seide Die mugge is een cleen beest kẽ/ wat bedudet datse ses voetẽ heeft eñ twee vlogelẽ/ eñ eẽ olyphãt en heuet mer vier voetẽ nochtãs ist een groot dier eñ hi en heeft daer toe gheen vloghelẽ. Barna bas seide: ick mach lichtelic antwoerden dijn sotte vraghe/ hadde ghijt gheuraget om die waerheyt te leerẽ mer nv ist sothz dat wi v yet seggen soudẽ vandẽ creatu- ren. om dat ghi niet en weect den scepper der creaturẽ: Eñ wãt ghi dẽ scepper niet en bekẽt so ist recht dat ghy indẽ creaturẽ dwaelt. Dit woert bleef vast in clemens herte: so dat hi christˀ gheloue ontfinc eñ leerdet vã barnaba. Eñ van daer voir hi tot sinte peter in indien eñ die leerde hem christus gheloue eñ hi leerde hem claeclic der sielen onsterflicheyt: Tot dien tijden hadde symon magus twee iongherẽ. dat was Aquilam eñ Nicetã: Eñ doe si sine bedriechnisse bekenden doe lieten si hẽ eñ ghinghen tot sinte Pieter eñ wordẽ syne discipulen: Eñ doe sinte pieter vraghede clementẽ van wat gheslachte hi waer: so seyde hi hem wat sijn vadˀ eñ moeder eñ sijn broeders ghescheit was. eñ hy seyde dat hi waẽde dz sijn moedˀ eñ broedˀs ver droncke warẽ in die zee eñ dz sijn vadˀ vã rouwẽ doot was Doe dit petrus hoerde so en cõste hi hẽ niet houdẽ vã weenẽ Op eẽ tijt doe quã petrˀ met sine iõgˀers aqui la eñ niceta in dat eylant daer matidiana clemẽs moedˀ woende eñ daer warẽ eẽre

hāde glasen calūnen die wondlike groot waren des sinte pieter eñ sijn ghesellscap groot wond gaf: Eñ doe hi sach dz mati diana broot bat so vragede hi haer/waer om dat sy mit harẽ handẽ haer broot niet en wonne:eñ si antwoerde.here ic heb al leen eẽ ghedaente vā handẽ mer si sijn so cranc gheworde͂ met mine biten dat ic al mijn gheuoelẽ daer in ꝟlorẽ hebbe/eñ ga ue god dat ic mi seluẽ in die zee ꝟdronckẽ hadde:eñ petrus seyde wat ist dattu seg gheste eñ en weetste niet dz haer sielẽ dye hẽ seluẽ dodẽ seer ghepinicht worden Si seide gaue god dz die sielẽ nader doot we der leuedẽ.ic soude mi seluẽ dodẽ op dz ic eẽ vre mijn lieue kinderẽ sien mochte:Eñ doe sinte peter haer die sake vā harer zee-richeit gheuraget hadde eñ sijt hẽ alle ge-seit hadde/soe seide petrus.Ic hebbe een iongelinc mit mi die clemẽs hiet eñ hi seit dat dit sijn moed eñ broeds gheuiel.Doe si dit hoerde so viel si in onmachte eñ doe si tot haer seluẽ ghecomẽ was soe seide si al weenẽde.Ic bẽ des iongheline moed eñ si viel voer sinte pieters voetẽ eñ badt hẽ dat hy haestelic haer kint woude laten sien. Petrꝰ seide:alstu den iongelinc sien sulste soe vense di een luttel tot dat wi ge uaren sijn een luttel vanden lande mettẽ scepe: Eñ doen si hem dat belouet hadde so hiltse pieter bid hāt: eñ leidese tottẽ sce pe waert daer sinte clemẽs was.Eñ doe sinte clemẽs sach dat sinte pieter een wijf gheleydẽ brocht mitter hant so lachede hi Eñ te hāt doe dat wijf neuẽ clemẽs quā soe en conste si haer niet onthoudẽ/mer si helsdẽ te hants eñ begonstẽ te cussen. Eñ clemẽs stacse vā hẽ mit onwaerdicheden als een sot wijf eñ hi wert seer ghestoert sinte pieter seyde:o sone clemẽs wat doet ste/en ꝟstote dine moed niet. Doe dit cle-mens hoerde so wert hi weenẽde eñ viel bi sijn moeder die in onmacht lach/ eñ hi bekẽde sijn moeder.Doe dede sinte pieter haer waerdinne halẽ die lam was/ eñ hi ghenasse. Doe vraechde die moeder sinte clemens na sinẽ vader/eñ hi seide. Mijn vad ghinc di soecken eñ en quā niet wed Doe si dat hoerde soe versuchte si/ mer si hadde grote blijscap om haer kint dat sy daer mede harẽ anderen rouwe ꝟtroeste Eñ hier en warẽ niceta noch aquila niet. Mer doen si quamẽ eñ dat wijf sagẽ soe vraechdẽ si wie si waer.Eñ sinte clemẽs seide.het is mijn moeder die mi god wed heeft ghegheuen bi minẽ here sinte pieter Eñ daer na seide sinte pieter wat hem ge schiet was Doe dit niceta eñ aquila hoer den so stondẽ si op eñ vā wond wordẽ si ontuerwet eñ seidẽ Here god is dit waer of ist eenẽ droom die wi horẽ. Eñ petrus seyde op dat wy nyet sot en sijn soe is dit waer:eñ si wreuẽ haer aensicht eñ seydẽ Wi sijn faustinꝰ eñ faustus die onse moe der waẽde dat wy verdronckẽ sijn inder zee.Eñ si liepen tot haer moeder eñ custẽ se/eñ si seidẽ wat is dit. Petrus seide dit sijn dijn sonẽ faustus eñ faustinꝰ/die du waẽste dat in die zee ꝟdronckẽ sijn. Doe dit die moed hoerde so viel si van bliscap pen in onmacht:eñ doe si tot haer seluen quā so seide si. Lieue kinderen ic bidde v dat ghi mi segt hoe ghi ontghinghet. Sy antwoerdẽ doe dat scip om gekeert was soe dreuẽ wi op een tafel/eñ ons vonden scipludẽ eñ namẽ ons in haer scip eñ si ꝟ wandeldẽ onse namẽ eñ vercoftẽ ons eẽ rijcke weduwe die iusticia hiete/ eñ hielt ons voer haer kinderẽ eñ dede ons leeren in allen consten.Ten lestẽ studeerden wi in philosophie eñ hilden ons aen een toue naer die simō hiete die met ons op geuoet was eñ doe wi sijn bedrieghenisse sagen so lieten wi hem altemael eñ sijn gewor-dẽ pieters iongerẽ. Eñ des anderẽ dages so nā petrꝰ mit hẽ dese drie ghebroeds cle mẽs aquila eñ niceta/eñ hy ghinc tot een heimelijke stede om te bedẽ:eñ hem sprac

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

aen een eersaem out mā mer hi was arm
eñ seide Broeder ic heb ontfermenis op v
wāt ic sie dz ghi swaerlijc dwaelt onder
een manier vā weldadē/ wāt gheen god
en is noch gheen voersienicheyt mer al dz
in die werelt geschiet dat valt bi auontu
ren eñ dat heb ick selue gheproeft die ghe
leert bē bouē die anđ in die conste mathe=
sis. Daer om so en wilt niet dwalē weđ
dat ghi bedet dā niet dat v gebuert heuet
dat sal v gheschien Eñ doe sinte clemens
op hē sach soe wort hi in sijn herte bewe=
ghet wāt hē dochte dat hi hē wel tē ande
ren tidē ghesien hadde. Eñ doe ouermits
sinte pieters ghebot clemens aquila eñ ni
ceta teghen hē ghedisputeert haddē eñ sy
met opēbaer redē bewesen haddē datter
voersienicheit waer eñ sy hē stadelic vađ
hietē ouermits reuerēcien. so seide aquila
wat noot ist dat wi hē vađ hietē als ons
ghebodē is dat wi niemāt op aertrike va
der hietē en soudē. Eñ hier na sach hi die
oude mā aen eñ seide. Vađ en nemet niet
qualikē dat ick minē broeder berispe om
dat hi di vader hiet want wi hebben dat
voerwaer dat wi niemant also hieten en
moghē Ende doe aquila dat gheseit had
de so lacheden si alle die daer bi stondē eñ
doe hi vragede waer om dz sy lachedē: so
seyde clemēs. wāt du doetste daerstu een
anđ om berispē soudes/ eñ du hietste den
oudē man selue vađ. eñ hi ꝟsaectet eñ sei
de: waerlijc ic en weet niet of ic hē vader
hiet Eñ doe si langhe ghenoech ghedispu
teert haddē vanđ voersienicheit/ so seyde
die oude man. Ic soude ghelouen datter
voersienicheit waer/ mer mijn cōsciencie
die ꝟbietet mi dat ic des niet ghelouen en
mach wāt ic weet wel dat mi ende mijn
wijf gheschiet is dat onse gheboerte ons
gaf eñ bewisede. Daer ō soe hoert mijns
wijfs geboerte eñ ghi sult wetē hoet ver
ghic. wāt si hadde in haer geboerte mars
eñ venꝰ bouē dz punt vandē hemel: eñ si
hadde die mane ten onđ gange in martis
huse eñ in dz eynde vā saturno/ eñ dit tei
ken dat maecte ouerspeelres/ eñ te vryen
dienstludē eñ pelgrimaedse te varē/ eñ in
dat water te ꝟdrinckē. Eñ het geschiede
aldꝰ wāt sy viel in eēs knechts minne eñ
om dat si ontsach dē laster eñ dz ongeual
so vloech si wech eñ ꝟdrāc in die zee wāt
als mi mijn broeđ seide soe minde si hem
mer doe hy hoer niet consenteren en wou
de so wert si een knecht minnende eñ ten
is haer niet te witē/ wāt dit dwanc haer
te doē haer gheboerte Eñ si seide eñ ꝟsier
de eenē droom dat si mit haer kinderen te
athenē waert varē soude eñ daer ꝟdranc
si in die zee. Eñ doe sijn sonē tot hē lopen
woudē eñ openbaren hē so ꝟboetet hē pe
trus eñ seide. doets niet voer dat ic wille
Eñ petrꝰ seyde hē of ic di hudē dijn wijf
toende met dinē kinderē sulstu gelouē dz
die geboertenis niet en is: Hi seide. alsoet
di onmogelic is te doen dattu segste/ also
onmoghelijc isset dat yet gheschien soude
sonđ dat die gheboertenisse wiset. Eñ pe
trus seide hē: siet dit is clemens dijn soon
eñ dese twee sijn tweelingen faustus eñ
faustinus. Doe viel dese mā in onmacht
eñ sijn sonē vielē op hē eñ ontsagen dz hi
steruē mochte. eñ doe hi tot hē seluē geco=
men was so hoerde hi al datter gheschiet
was. eñ doe quam haestelic sijn wijf/ eñ
riep al weenende / waer is mijn man eñ
mijn heer. Eñ doe si dit riep so liep die ou
de man tot haer eñ custese eñ omhelsdese
al weenēde. eñ doe si te gađ weenden/ so
quā daer eē die seide dat appion eñ ambi
on die faustiniaēs alte grote vriendē wa
rē dat si gheherberget warē met simō die
gochelaer. eñ faustiniaen was alte blyde
dat si daer gecomē warē eñ ghincse daer
ꝟsoeckē. Eñ siet daer quā een bode eñ sei
de dz te hāt te anthiochien des keysers bo
de ghecomen was die alle die gochelaers
soeckē soude eñ dodē. Doe ghic symō die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gochelaer om die hate vā fausto eñ fausti
no om dat si hē gelatē haddē/so ꝟsciep hi
haers vaēs aēsicht faustiniaens in synen
ghelike so dz hi scheen simō die gochelaer
Eñ dit dede hi om dz des keysers bode hē
vangen soude voer hē eñ dodē. Eñ symō
ghinc wt dien lāde: eñ doe faustinianꝰ ge
comē was tot pieter eñ sijn sonē so ontsa
ghen hē sine sonē om dat si simōs aēsicht
sagē/ mer si bekendē dattet haers vaders
stemme was. mer sinte pieter bekēde sijn
natuerlike aēsicht wel Eñ doe sine sonen
eñ sijn wijf vā hē vlogē so seide hi. Waer
om vliedi eñ veronwaert uwe vaē. eñ si
seidē dat si daer om vā hē vlogen om dat
si simons aēsicht aēsagen des gochelaers
wāt symon hadde eenrehande salue ghe
maect. eñ daer mede sijns selfs aensichte
mede gemaect: Eñ hier om weende hi eñ
seide. Wat is mi onsalige gheschiet dat ic
die bekēt bē op enē dach vā minē sonē eñ
minē wyue dat ic dus ꝟwādelt bē dat ic
hē niet ꝟblidē en mach eñ sijn wijf toech
hoer haer. eñ sijn sonen weendē seer. Sy
mō die gochelaer doe hi noch te anthiochi
en was soe hadde hi sinte pieter quaet ge
ruft ghemaect eñ seide dat hi was eē go=
chelaer eñ een ꝟrader eñ een māslachtige
Eñ hi hadde dat volc so seer teghen hē be
roert dat si hē gaerne gheuondē haddē dz
si hē haddē mogē scorē Daer om seide sin
te pieter tot faustiniaen die symon die go
chelaer scheen te wesen. Ganck te anthio
chien eñ ontsculdige mi daer voerdē volc
ke. eñ al dat symō vā mi geseyt heeft dat
weō segge. Eñ hier na sal ic comē te anti
ochien eñ ic sal dit aēsicht vā di ꝟiagē: eñ
voer al dat volc sal ic di dijn aēsicht weō
gheuē. Dat en is niet te ghelouē dat sinte
pieter hē hiet lieghē om dat god onse logē
nz te doē en heuet: eñ hier ō ist dat clemēs
boec daer dit in gescreuē staet onseker is.
eñ als sommige seggen niet te ontfaen in
allsodanigen puntē. mer nochtā machmē
seggē op datmē die woerdē wel mercket
dat hē petrꝰ niet en seide dat hi seggē sou
de dz hi waer symō die gochelaer. mer dz
hi dē volcke tonen soude die ghelijkenisse
sijns aēsichts/ eñ dz hi petrꝰ prisen soude
vā symōs wegē/ eñ dz hi weō roepē sou
de dat quaet dz simon geseit hadde. eñ al
seide hi dat hi symō was dat meēde hi nz
naē waerhz mer na sinē schijn Aldꝰ ghic
faustinianus clemēs vader te antiochien
waert eñ hi ꝟgaēde dat volc eñ seide Ic
symō segge v eñ belie dat ic valschelic ge
sprokē hebbe vā pieter/ wāt hi en is geen
ꝟrader noch gochelaer/ mer hi is ghesent
tot die salichz deser werelt waer bi geuie
let dz ic voert meer vā hē seide/ so ꝟdrijft
mi als een ꝟrader eñ eē gochelaer. wāt ic
doe nv penitēcie om dat ic nv bekēne dat
ic qualijc geseit hebbe. daer om ꝟmane ic
v dat ghi gelouet dz ghi eñ v stede niet en
ꝟgaet Eñ doe faustinianꝰ al gheseit had
de dz hē petrꝰ beuolē hadde/ eñ hi dz volc
tot sinte pieters vrienscap beroert hadde.
soe quā petrꝰ tot hē eñ hi dede eē bedinge
eñ hy ꝟdreef vā hē symōs aēsicht. eñ dat
volc vā antiochiē ōtfinc petrū goeētierlic
eñ mit groter eerē eñ settē hoge optē setel
Doe dit symō hoerde soe ghic hi derwert
eñ ꝟgaēde dz volc eñ seide: mi ꝟwōdert
dat ic v wel geseit heb eñ oec wel geleert
dat ghi v wachtē soudet vādē ꝟrader pe
tro eñ dat ghi hē daer na gehoert hebt eñ
hier en bouē ꝟheuē in enē hogē setel. Doe
wordē si alle tegen hē gram eñ seidē. Du
seideste ons eerghisterē dattu rouwe had
deste dattu vā hē allsoe veel quaets geseit
hadste. Mer nv sien wy wel dattu di eñ
ons bedriegē wilste eñ si liepē op hē eñ ꝟ
dreuē mit scādē All dit bescrijft clemēs in
synē boeckē. Hier na doe sinte pieter te ro
men quā/ eñ hi sach dat sijn passie naken
de was. so ordineerde hi na hē clemēs tot
eenen paeus. Ende doe petrus prince der
apostolē doot was: clemens die een voer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sienich mã was woude verwarē dat na
maels geschien mochte eñ dat is bi desen
exēpel elc soude willē nae hē ordinerē diē
hi woude eñ ons herē heilige kercke besit
ten in erftachtichedē eñ hi ordineerde dat
men voert meer die paeusen kiesen soude
vandē clercken:eñ hi liet linꝰ sijn stede be
sitten/eñ daer na clete. Sommige seggē
dat linus eñ cletꝰ geen paeusen en warē
mer si warē sinte pieters hulpers eñ dair
om rekentmense metten paeusen Eñ om
die voerseide sake so gaf clemēs dz paeu=
scap op.mer hi wort na desen weō gheco
ren eñ ghedwongē te wesen paeus eñ hi
was so heilich dat hē alle die ludē mindē
heydē iodē eñ kerstē. Hi hadde bescreuen
die arme vã allē landē/eñ die hi gedoopt
hadde en liet hi nz vã armoedē biddē.Eñ
doe hy domiciaens des keysers nichte do
micellam nonne gemaect hadde.eñ theo=
dorē sysinius des keisers vrient tē geloue
bekeert hadde eñ hise liet bliuen in haren
wille mz suuerhedē.so ghinc sysinius vã
groten toerne al heimelic nae sijn wijf in
die kercke om dat hy wetē woude waer
om dat si die kercke volghede.Eñ doē cle
mens een bedinge ghedaen hadde eñ dat
volc gheantwoert hadde amē: so wert si
siniꝰ blint.eñ hi seide tot sinē knapē:neēt
mi haestelic eñ draget mi wt:eñ sijn kna
pen leidē hē al die kerc om mer si en moch
ten die dore niet vindē. Eñ doe theodora
sach dat si dus dwaelden so ghinc si eerst
vã hē wãt sy waende datse haer mã ken
nē mochte/eñ daer na vragede sy hē wat
hem waer.Eñ die knapē seidē/onse here
woude sien eñ horē dz hē niet en was ge
oerloft.eñ daer om is hi blint eñ doof ge=
wordē: eñ doē gaf si haer te bedinghe eñ
bat god dat haer mã dair wt gaē mochte
eñ na die bedīge seide si tottē knapē gaet
nv eñ leit v heer te huyswaert. Eñ doe si
wech waren soe seide theodora sinte cle=
mēs watter geschiet was:eñ doe clemēs
tot hē om theodorē bede eñ hi vant dat hi
niet en sach met opē ogen eñ dz hi al doof
was.eñ doe clemens ouer hē bat sach hy
weder eñ hoerde. Doe hy sinte clemens
sach staen neuen sijn wijf/so wert hi ver
woet/eñ hi waēde dz hi bespot was mit
gokelie.eñ hi seide om dz hi met minē wi
ue te doen woude hebbē soe maecte hi mi
blint mit toucrie eñ hi beual sine knechtē
dat si sinte clemens bindē soudē eñ slepē:
eñ si bondē calumnē eñ steenē die daer la
ghen eñ si waendē clemēs eñ sijn clerckē
ghebondē te hebbē eñ dat dochte sisinius
oec eñ dat sleeptē si: Doe seide clemēs tot
sisinius om dattu steenē gode hietes so ist
recht dattu steenē sleepste:mer hy waēde
dat clemens ghebonden hadde ghe weest
eñ seide/ic sal di dodē:Eñ clemens ghinc
wech eñ bat theodora dz sy niet op en hil
de vã bedinghen voer dat onse heer harē
man vanghede. Doe theodora bede/ doe
opēbaerde haer sinte pieter die apostel eñ
seide/om dinē wil sal dijn man behoudē
worden op dat veruolt worde dat paulꝰ
mijn broeder seide:een onghelouich man
sal werden behoudē bi eenen ghelouigen
wiue:eñ doe hi dit gheseit hadde soe voir
hy wech:eñ te hant ontboet sysinius sijn
wijf eñ badt haer dat sy voer hē bade.eñ
si sinte clemēs voer hem liet comē:eñ doe
hi ghecomen was/so leerde hi hem int ge
loue:eñ hi doepten met drie hondert ende
xiij.mannen van sijn ghesin.Bi desen sy
siniũ worden veel luyden kersten eñ ghe
loefden. Doe gaf die graue van sacreyen
veel luden ghelt eñ roerdē een groot ghe=
rufte tegen clemens.Mamertijn die rech
ter vander stat om dat hi nyet verdragen
en mochte dat grote gherufte vandē volc
ke so dede hy sinte clemēs voer hē brengē
eñ doe hi hē berispede eñ hi hem tot hem=
wert woude brengen/so seide clemēs Ic
beghere datstu tot redē eñ verstant quaem
ste wãt al waert dat veel honden op ons

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

bassedē eñ si ons betē sy en sullen nēmer meer mogen ontnemē dat wi ỽstādelike menschē sijn eñ si onuerstandelike hondē wāt dat gheruchte dat vā onwetēde ludē gheroert is/toent dat sy niet ghewarichs noch sekers en hebbē. Doe screef mamer tijn vā hē tot trayaen den keiser eñ hi ont boet hē weð dat hi hē dede offerē of dȝ hi hē voirde in ellendē ouer die zee in eē woe stine die teghen die stat vā Trifonen leit. Doe seide die rechter al weenende tot cle mens. Dijn god die du suuerlic minste hi moet di helpē. eñ die rechter gaf hē eē scip eñ al dȝ hē nootdruftich was eñ hē volch dē veel clerckē eñ leekē inð ellēdē Eñ doe hi in dit eylāt quā so vāt hy daer meer dā twee dusent kerstē die daer ghelcit warē om marmorstenē te houdē: eñ doe si sinte clemēs sagen so wordē si weenēde/eñ hi troestese eñ seide. Onse here en heuet my hier niet ghesent tot v om mijn verdiente mer ō dat ic mede deelachtich soude wor dē uwer cronē Eñ doe si hē seidē dȝ si ses milē haer water mostē halē op haer scou ders. so seide hi hē/ bidden wi onsen here ihesum christū dat hi ons in deser stedē eē fonteyne ontdoen moet/eñ hi die dē steen sloech inð wildernisse van synay eñ daer toe oueruloedelike water wt quā dat hy ons vā onð wil geuē water dat wi daer of ỽblidē mogen Eñ doe si na haer bedin ghe herwert eñ derwert sagē. so sach sin te clemēs eē lam staen trippelē mettē rech tē voet eñ werp die aerde wt. eñ hier me de ỽtogedet hē die stat. eñ hi ỽstontet dat tet onse here ihūs was: wāt sinte clemēs sacht alleen/eñ hi ghic totter stat eñ seide Jndē name des vaders eñ des soons eñ des heiligē geests so slaet in dese stat. mer doe niemant die stadt en ghenakede daer dat lam ghestaen hadde so nam hi eē cort spadekijn eñ sloech eē cleyn slaechkijn on der des lās voetē. eñ al te hāt spranc daer een altē grotē fonteyne wt eñ wies in eē riuier eñ doe wordē si alle blide. Clemēs seide. dat gheruft des volcs ỽblijde gods stede. Om dese nyeumare quamē hē veel ludē aen eñ hi doepter op eenē dach meer dā vijf hondt. eñ si brakē der afgodē tem pel eñ binnē eē iaer so stichtē si binnē dier prouinciēn lxxv. kerckē. Na drie iarē doe die keyser trayaen regneerde Jnt iaer ōs herē C. eñ ses. Doe hi dit hoerde so sende hi derwerts enē hertoech: eñ doe die her=toge sach dȝ si al bereit warē te steruē soe weec hi die menichte. eñ hi nam sinte cle mens alleen eñ bant hē eē ancker aenden hals eñ werpen in die zee eñ seyde. nv en sullē si hē nȝ oefenē voer een god eñ al die menichte stōt optē oeuer vanð zee/eñ cor neliꝰ eñ phebꝰ sijn discipulē eñ al die anð begonstē te bedē dȝ onse here sijns marte laers lichaē wisen woude: eñ te hāt ghic die zee drie milē wech eñ si ghingen daer droech doer eñ vondē dair eē wonige als eē tempel ghemaect vā marmorsteenē eñ daer vondē si in eē arcke sinte clemēs lich aem en dē ancker neuē hē. eñ sijn iongerē wordē gheopēbaert dat sy hē vā daē niet voerē en soudē: wāt alle iare opten dach dat hi ghepassijt was seuē dagen lanc so gaet die zee drie milē verre wech eñ geeft drogē wech tot sinē lichaē. Exēpel.

Op enē dach tot sijnre feestē so ghic een wijf mit harē cleynē kinde der waert: eñ doe die daghen der feesten vol daen warē eñ dat kint sliep so hoerdemē haestelic dattet water te hope quam lopē Eñ dȝ wijf wort veruaert eñ ỽgat haer kint eñ vloech metten anderen volcke eñ daer na ghedachte sy haers kints eñ riep alte iāmerlic vā rouwe eñ si liep al roepē de op dat oeuer herwert eñ derwert of si haers kints lichaem yet vinden mochte. mer doe sijs nyet en vant ende sy alle ho=pe verloren hadde/ soe keerde sy te huys waert eñ leefde dat iaer in weenen eñ in rouwē Na dit iaer doe die zee ontdede so

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

liep sy voer al die anđ eñ quã daer haeste lic om te besien of sy yet vã harē kīde vin den mocht.mer doe si des niet en vant eñ si alle hope ꝟloren hadde so gaf si haer in bedinge neuēs clemēs graue.eñ doe si op stont so sach sy haer kint leggē slapē daer sijt gheleyt hadde.mer sy waende dattet doot geweest hadde eñ si ghīc naerre om dat lichaem te nemē.eñ doe si sach dattet sliep so wecte sijt eñ nã hē in harē handē daer sijt alle saghen Eñ sy vraechdē hem waert alle dat iaer gheweest hadde.mer dat kint seide dattet niet en wiste oft een iaer gheledē waer:mer het seide dat hem dochte dattet mer eenē nacht gheslapē en hadde: Hostiēsis die bisscop seit dz in des keisers michaels tiden was een pape die philosophꝰ ghenoēt was die vã sijnre io-ghet also ghehietē was om sinē grotē sin Doe hi te tresone was eñ hi gheuraghet hadde dye ludē vã daer vã sinte clemens historie:so seidē si dz si dair nz of en wistē recht of si wt een anđ lant gheweest had dē eñ niet vã daer geborē/wãt dat mira kel vanđ zee wech gaen lãge wijl ꝟgaen was om der gheēre sondē wille die daer woendē/eñ oec om dat die heidē dē tēpel ꝟderft haddē op die tijt dat die zee wech ghinc.Eñ sinte clemēs scrine met sinē re-liquien eñ mettē ancker in die zee gewor pen haddē:des hadde philosophus groot wonđ/eñ ghinc tot eē stedekijn dat geor gia hiet.eñ ghinc mettē bisscop mettē cler gie eñ mettē volcke om clemens lichaē te soeckē in dat eylãt daermē waende dz hi was/eñ daer groeuen sy met bedinge eñ met loue eñ met ons herē ꝟtoninge so vō den sy dat lichaem eñ den ancker daer hi mede inđ zee geworpē was:eñ si voirdē te trisone.Daer nae quã dese philosophꝰ met sinte clemens lichaem te romē/ eñ hi wert daer eerlijc gheleit in die kercke die men nv hiet sinte clemens.

¶ Die legende van sinte crisogonus.

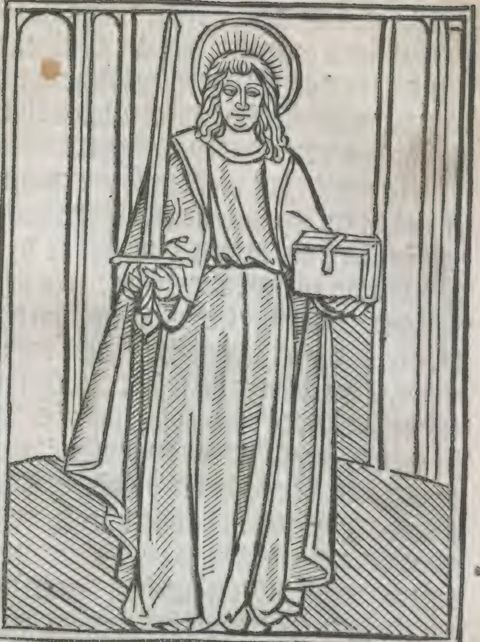

CRisogonus die was indē kercker gheleit om tgebot van dyoclesyaen dē keiser eñ sinte anastasia die voe den: Eñ doe anastasia ge leyt was in nauwer hoe-den van haren man so sendese crisogono aldusdanigen brief Den heilighen confes soer crisogone.Anastasia ic hebbe enē on ghelouigen mã: wiens bedde ic op gods ontfermherticheit mit een loghenachtige siecheit scuwe. Ende des nachtes eñ des daghes omhelseic in die voetstappen ons herē ihesu cristi om dat hi mijn goet daer hi van gheeert wort met onwaerdichedē eñ metten vuylen afgoden ouerbrenghet eñ hi heeft mi in sulcker nauwer hoeden gheleit als een gochelaer ende een verma ledyde om dat hy hoept dat ick dit leuen verliesen sal. Want anders en is my nyet dan dat ick minen gheest gheue ende ster ue. ende al ist dat ic my in desen doot seer verblide/nochtans is mijn herte in swa-ren ghedoghen dat mijn goet dat ic gode belouet hebbe aldus seer qualijckē wort

vertecrt Bliue mit gode heilige mã eñ ge dẽc mijnre. Crisogonꝰ seide eñ antWoer de haer. Besich datstu niet en Wordes ꝟ stoert in dien datmen dy dit doet die dus Wel leefste Wãt du en Worste niet bedro ghẽ mer gheproeft/Wãt di sal haestelike Weđ comẽ die genoechlike tijt: eñ na des nachtes donckerheit soe sulste gods licht bloyende aenscouWẽ eñ na dat coude ijs so sal di volgẽ die scone soete tijt blijft in õsen here eñ bid voer mi. eñ doẽ dese hey lige Anastasia aldꝰ seer vernaut Was in hoedẽ so dz si haer seluẽ nauWe en gaf eẽ vierẽdeel vã enẽ brode. Doe si Waẽde dz sy steruẽ soude/doe sende si sinte crisogo no aldusdanigẽ brief Cristꝰ cõfessoer cri sogone anastasia. dz eynde mijns lichaẽs coemt ghedẽcket mijns dz god mijn siele ontfangẽ moet als sy Wtuaert om Wiẽs Wille dz ic dit gedoge dz di dit oude Wijf segghen sal. eñ hi screef haer Weđ altoes coẽt dõckerhz voer dz licht. Aldꝰ so keert oec die salichz Weđ na die cranchz eñ dat leuẽ nađ doot met eenẽ eynde Worde be‑ slotẽ die voerspoede eñ die Wederspoede deser Werelt eñ dat mishopẽ ꝟheere den droeuigẽ ofte houerdie dẽ blidẽ. Eẽ zee is daer die scepẽ vã onsen lichaẽ in zeylẽ eñ onđ een regierẽ des lichaem so ghebrukẽ onse sielẽ ꝟ scipludẽ ãbocht eñ dã sommi ger sielẽ scepẽ sijn geuesticht mz altẽ sterc kẽ maecsel vã houte Eñ al ist dz si vandẽ grotẽ vloedẽ besloten Worden si varen al ouer Anđ sijn so broos gemaect met hou tẽ nagelẽ dz si in stillẽ vloedẽ bicãt ꝟdrẽc kẽ. Du die cristꝰ deerne sijtste ombeuanc mit al dijn herte dẽ sege vãdẽ cruce eñ be reyde di seluẽ tot gods Werckẽ Dyoclesy aẽ doe hi int lãt vã aquilẽ Was so dede hi alle die kersten doden/eñ dede crisogonũ voer hẽ brengẽ eñ seide hẽ. Ontfãget die macht vã dijn rechterscap totter eerẽ vã dinẽ ghestachte eñ offer dẽ godẽ. Crisogo nus antWoerde. Ic aẽbede enẽ god indẽ hemel eñ ic ꝟsmade dijn Werdichedẽ als slijc Eñ mẽ gaf sentẽcie ouer hẽ eñ mẽ lei dẽ tot een stede/eñ daer Wort hi onthoeft int iaer õs herẽ cc. eñ lxxxviij. eñ zelꝰ die pacus begroef sijn hoeft mz sijn lichaem

Die legende van sinte Katherina.

Katherina dye Was Costis des co‑ nincs dochter eñ sy Was geleert in allẽ constẽ Eñ maxencius die keiser dede alte gađ beide rijcke eñ arme te alexãdri‑ en ꝟgaderẽ dat si dẽ afgodẽ offerẽ soudẽ eñ dat die kerstẽ die niet offerẽ en Woudẽ soudemẽ castien. Eñ sinte katherina doe si xviij. iaer out Was doe Wort haer ghe‑ gheuen een palaes dat vol goets Was eñ rijchedẽ eñ gesindes. Eñ doe si hoerde dz gheloey vã menigherhande beestẽ eñ die bliscap der gheenre die songen/so seynde si derWert een bode eñ dede vragen Wat dat Waer. Eñ doe sijt ꝟnomẽ hadde doe nam sy met hoer ghesellscap vã harẽ pal‑ layse eñ segẽde hair eñ voir derWerts eñ sy sach daer vele kersten leyden ter offer‑ handen om die vreese des doots. ende sy Wert alte seere ghepijnt van rouWe des herten/eñ sy ghinc vromelike totten key‑ ser Waert eñ seide aldus Het Waer tame lick dat ick dy gruetede om dijnre Waer‑

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dicheit eñ om dē wech der redenē waert
datstu bekenste dē scepper des hemels eñ
du dijn hert vandē afgodē keerdeste. Eñ
sy stont voer die dore des tēpels eñ dispu
teerde seer tege dē keiser bi menigerhāde
conclusien vandē poeten vrolic eñ geeste
lic: eñ daer na quā si weð tottē ghemenē
sprake eñ seide Dit heb ic di geseyt als eē
wijs mā: wair om datstu nv hebste ꝟga
dert dese menichte om te oefenē die sothꝫ
vandē afgodē. Du ꝟwōders desen tēpel
die mit handē ghemaect is/ du ꝟwōders
die duerbare ornamentē dye wesen sullē
als ghemul vādē wint Laet di bat ꝟwō
derē vandē hemel vanð aerdē eñ vander
zee eñ al datter in is Laet di ꝟwonderen
der ornamentē ofte cierhedē ð hemelē als
die sonne eñ die mane eñ die sterrē. Laet
di ꝟwōderē harē dienst hoe dat sy vā be
ghine ð werlt tottē eynde dach eñ nacht
om lopē tē westen waert eñ comen weð
tottē oestē waert. eñ nēmermeer en wer
dē si moede Dit mercke eñ siet welc heer
machtiger is eñ als du sijnre gracie bekē
neste eñ du hē gheen ghelijc vindē en mo
gheste/ soe aenbede hē eñ louet hē wāt hi
is god ð godē eñ heer ð herē Eñ doe si ve
le ghedisputeert haddē vā des soons mē=
schelicheit so wert die keiser bescaemt eñ
en mochter niet op antwoerdē Tē lesten
seide hi tot haer. Wijf laet ons voldoē de
se offerhande eñ daer na sullē wy di dan
antwoerdē. eñ hi dedese leidē tot sinē pa
layse eñ dedese naerstelic hoedē eñ hi ver
wōderde harer wijsheit eñ harer scoon=
heit wāt si was also schoon dattet onge
lofelic was te seggē. eñ doe die keiser tot
ten palayse quā so seide hi Katherina wi
hebbē ghehoert dine sprake eñ wi hebbē
wonð vā dine wijsheit eñ om dat wi on
ledich warē inder godē offerhande/ so en
mochtē wijt niet al ꝟstaen: daer om vra=
ghen wi di vā dinē gheslachte Katherina
antwoerde Het is ghescreuē du en sulste
di seluē niet lachterē noch prijsen/ dit doē
die sottē die ydel glorie begherē. nochtās
so en segge ic di mijn geslachte niet vā ho
uerdien mer vā oetmoedichedē Jc bē ka
therina des conics costis docht Eñ al bē
ic op geuoet in purpur eñ geborē eñ in al
lē cōstē vā allē boeckē geleert nochtās ꝟ=
onwaerde ic al dit eñ bē gheulogē tot on
sen here ihesum cristū. Wāt die goden die
du oefenste sy en mogen hē seluē noch dē
anderē nꝫ helpē O hoe onsalich sijn si die
dese godē ꝟkiesen wāt al roeptmēse si en
helpē niet in node noch in ꝟnoye noch in
anxte Die coninc seide: isset also du segste
so dwaelt alle die werelt eñ du segste al=
lene waer mer nochtans so is alle woert
versekert in twee of drie oerconde/
waerstu eē engel of een hemelsche cracht
nochtā en waerdi niemāt sculdich te ghe
louē eñ nv veel te min/ wāt du biste een
broos wijf Si seide heer keiser en laet di
niet ꝟwinnē vā grāscap wāt dit seit een
poete. Regierste di so salstu eē coninc we
sen eñ dat lichaē die knecht. eñ die keiser
seide Mi duncket datstu dit voertbrēeste
mit quað scalchꝫ om dattu ons ꝟtrecken
wilste bið philosophien exemplen Ende
doe die keyser sach dat hi haer nꝫ en cōste
gheantwoerdē/ so ontboet hi heimeliken
met brieuen alle die gramariē eñ philoso
phiē eñ dedese comē te alexandrien tottē
palayse eñ beloefde hē groot goet op dat
si eē ioncfrouwe mit disputaciē ꝟwinnē
mochtē Dus quamē wt allen landē vijf
tich meesters dye bouē allē ludē gheleert
warē in alle wereltliker wijshꝫ Eñ doe
si vraechdē waer ō dat si daer warē doē
comē vā so ꝟren lāde: doē seide die keiser
Wi hebbē een iōcfrouwe dier gelijc nꝫ en
is in sinnē noch ī wijshedē die al die ludē
ꝟwit eñ si seit dꝫ ōse godē duuelē sijn eñ
ist dꝫ ghise ꝟwit so suldi kerē tot uwē lā
de mit erē. des had die eē onwerde eñ sei
de al heimelic O hoe grotē raet heeft den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

keiser die om eẽre ioncfrouwẽ wijsheit die vanð wezelt vã so ꝟre ontbodẽ heuet om datse lichtelic ꝟwinnẽ soude mogẽ eẽ die minste van onsen scolierẽ. die keiser seide Jc hadse mogẽ met bedwãge doẽ offerẽ mer mi dochte beter dz si ꝟwõnẽ worde mz uwẽ argumẽtẽ Eñ si seidẽ mẽ brẽget die iõcfrouwe voer ons dat sy dã seggen mach dz si nie wijse ludẽ en sach als si ꝟwõnẽ sal sijn vã ons õ haer ouerdadichz eñ doe katherina ꝟwõnẽ hadde dẽ strijt die haer an quã beual sy haer seluẽ õsen here Eñ siet õs herẽ ẽgel quã tot haer eñ hiet haer dat si vromelic wederstonde eñ seide haer dat si vanden meesters niet en soude werde ꝟwonnẽ mer dat sise beke ren soude eñ dat sy ghepassijt soudẽ wer den Ende doe katherina ghebrocht was voerden meesters so seide sy tottẽ keyser. Hoe ꝟmoghestu te settẽ teghẽ een maech dekijn vijftich meesters eñ du hebbes hẽ gheloeft te gheldẽ haer winninge. eñ du dwinges mi te vechten sonder loon. mer nochtã sal mijn loon wesen onse here ihesus cristꝰ die hope eñ crone is der gheẽre die voer hẽ stridẽ. eñ doe die meesters seiden dattet onmoghelic ware dat god mẽsche soude werdẽ eñ oec gepassijt soude werdẽ Doe toende hẽ sinte katherina dz dit oec heydenẽ voerseit haddẽ. wãt plato seyt dat god al omtrẽt ront is eñ genedert Sibilla seit oec. salich is die god die int hout hanget vã bouẽ Eñ doe die maghet wijslijc mettẽ meesters disputeerde eñ sise ꝟwan met claerre redenẽ so worden si ꝟwõdert eñ sy en vondẽ niet wat si daer op antwoerdẽ soudẽ eñ si wordẽ alle stom Doen wort die keyser tegen hẽ al ꝟwoet eñ berispede waer om dz sy hẽ so lichtelic lietẽ verwinnen vã eenre ioncfrouwen Doe seyde een vandẽ meesters aldꝰ Heer keyser du sulste wetẽ dz nie yemant tegen ons mochte staen wi en verwonnẽ hẽ mer in dese iõcfrouwe spreect gods gheest die ons in soe grotẽ wonder ghebrocht heeft dat wy tegen cristũ niet en weten te segghen: want wi en dorren re niet tegen seggen Daer om heer keiser en segste ons niet een beter redẽ vanden goden die wi tot noch toe gheoefent hebbẽ siet so wordẽ wi alle tot cristũ bekeert Doe dit die tyran hoerde soe wert hy al ꝟwoet eñ hietse verbarnẽ. eñ katherina ꝟstoutese totter martelien eñ leerde hem dat ghelooue Eñ doe si rouwe haddẽ dat si sonð doepsel steruẽ souden so seide die maget En ontsiet v niet wãt dat wtstorten vã uwẽ bloede sal v gheacht werdẽ voer v doepsel eñ crone. eñ doe sy ghesegent warẽ eñ sy inden vuer ghewoꝛpẽ waren so gauen si haren gheest onsen here dz haer cleederẽ noch hoer haer niet en ꝟbrande Eñ doese die kersten begrauen haddẽ/sprac die tyran der maget aen eñ seide O edele maghet gherade dine ioget eñ du sulste die anð vrouwe werdẽ ghe hieten inden palayse na die coninghinne eñ ic sal dijn beelde doen makẽ eñ settẽ middẽ in die stede eñ men sal di aenbedẽ als eẽ goddinne Katherina seide hẽ laet di te seggẽ dat misdaet waer te peynsen Jc heb mi ghegeuẽ xp̃o tot eẽre bruyt/hi is mijn glorie eñ mijn minne eñ mijn soeticheit wãt smekinge noch tormente en sal mi mogẽ brengẽ vã sijnre minnẽ. Doen wort hi al ꝟwoet eñ dedese ontcledẽ eñ met geesselẽ slaẽ. doe dede hise in eẽ doncker kercker leggẽ xij. dagen sonð etẽ. eñ die keyser voir vã daer om enige sakẽ in eẽ anð lãt Eñ die coniginne ghinc mittẽ prince vãdẽ riddð porphirio ter middðnacht totter maget indẽ kercker eñ doe die coninghine dair in quã so sach si dẽ kercker vol vã grote claerhz eñ si sach dat die engelẽ katherinẽ wondẽ drogedẽ eñ salfdẽ Eñ kaherina die begõste hẽ die bliscap te preken eñ si bekeerdese tẽ geloue eñ seide hẽ dz si gepassijt soude wordẽ eñ aldꝰ bleuẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

si ter midd̃nacht toespꝛekēde: doe poꝛphi
rius al dit ghehoert hadde so viel hi voer
katherinē voetē. eñ hi ontfinc cristꝰ gelo
ue met twee hondert ridders om dat die
tyꝛan beuolen hadde datmē haer in twa
lef dagē gheen etē gheuē en soude: so sen
de haer cristꝰ met eenre witter duuen da
ghelicx hemelsche spijse Eñ hier na open
baerde haer onsen here mit eenre menich
te vā engelē eñ maechdē eñ seidē dochter
bekēne dijn scepper om wes wille du eē
pijnlike strijt aēghegaē hebste weest vꝛo
me wāt ic ben altoes met di Doe die key
ser wed̃ ghecomē was so dede hise wed̃
voer hē bꝛēgē eñ doe hise claer sach die hi
waende dat sy ꝟdoꝛuen soude hebbē ge
weest met so lāghevastē so waēde hi dat
se yemāt in die kercker gheuoet hadde eñ
hi wert grā eñ dede die wachters pinen
Eñ Katherina seide Jc en hebbe gheē spi
se vā menschen ontfaen: mer cristus he=
uet mi ghenesen bi sinen engel Die keiser
seide onthoude wel in dijn herte dat ic di
vermane eñ en antwoerde niet ongeloef
lijcke redē: want wi en willē di niet heb
bē als eē deerne. mer du sulste wesen als
een machtige coninghinne in mijn rijcke
Die maget seide hē Jc bidde dattu oec ꝟ
staets eñ oerdelst een ghewarich oerdeel
of ic meer sculdich bē te kiesē dē eewigen
machtigen gloꝛiosen eñ schonē. ofte eenē
cranckē eñ onedele eñ lelikē Doen hadde
die keyser onwaerde eñ seyde/ kiese van
tween een: offer dē godē oft du sulste me
nigherhande toꝛmentē ghedogen Si sey
de peynse wat toꝛmentē dattu wilste eñ
en beydet niet wāt ic begeer cristū te offe
rē mijn vleysch eñ mijn bloet als hi hem
voer mi offerde wāt hi is mijn god ende
mijn minnare Doe riet hē een rechter dat
hi binnē dꝛyen dagen liet makē vier rade
ren die al omme eñ om doerstekē souden
wesen met yserē pꝛiemē eñ scheermessen
eñ dat hise daer mede ontweē soude doē
snijden eñ schoꝛen om dat hē die and̃ ker
stenen met desen exempel ontsien souden
eñ si warē aldus ghemaect dat die twee
in eēre manier keerdē eñ die and̃ twee in
een and̃ manier keerdē wāt die eē keerde
opwaert eñ die and̃ keerde nederwaert
om dat sy dē lichaem also ontween scoꝛē
soudē Doe badt sinte katherina onsen he
re dat hi dit werc bꝛekē woude om sijnre
eere eñ om der gheēre bekeringe die daer
bi stōdē omtrēt Eñ ons herē engel sloech
dat werc mit so grotē gherufte ontween
soe datter vier dusent heydenen ghedoot
woꝛdē Eñ die coninghinne die dit vā bo=
uen sach eñ tot noch toe ghezwegen had
de. so ghinc si te hants vā daen eñ berisp
te dē kieser vā deser wꝛeetheit Eñ die kei
ser woꝛt ꝟwoet doe dye coninghinne nz
offerē en woude so dede hi haer boꝛstē of
treckē eñ daer na onthoefdē Eñ doemen
se ter passien wert leyde so badt sy kathe
rina dat si voer haer bade onsen heer Si
antwoerde en ontsich di niet coninghīne
vā gode ꝟcoꝛē. wāt di sal hudē ghegeuē
woꝛdē voer dat tijtlike rijc dat eewighe
rijc voer eenē sterflikē bꝛudegō sulstu enē
ōsterflikē ontfaē Doe wert sy ꝟstout eñ
hiet den stocker dat hi niet en beide te vol
doen dat hē beuolē was. eñ die knechten
leydense wter stede eñ si trecten haer die
boꝛstē of met yseren tanghen. eñ daer na
woꝛt sy onthoeft. eñ poꝛphirius begroef
haer lichaem Eñ des anderē daghes doe
men ondersochte waer der coninghinnē
lichaem was eñ men daer vele ludē om
dodē woude soe quā poꝛphirius int mid
den vā hē eñ riep. Jc bent die cristꝰ deer=
ne heb begrauē eñ ic bē kerstē Doe woꝛt
maxenciꝰ wt sine sinne eñ gaf een groot
ghesucht eñ riep. O mi onsalige wat sal
ic doen poꝛphirius die mijnre zieelē eygē
vꝛient eñ solaes vā mijnre pinē/ hi is oec
bedꝛogen. eñ doe hi dit sine ridders seide
so antwoerdē si hē eñ wi sijn oec kersten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ sijn bereit te steruē. Doe wort die key=
ser al vℓ woet: eñ hi dedese alle mit porphi
rio onthoefdē: eñ dede haer lichamē voer
die hondē werpē. Daer na riep hi katheri
na eñ seide Al hebste mz gokelic die conin
ghinne doen dodē wilstu noch wederkee
ren so sulste die eerste wesen in minen pa
layse wāt hudē sulste moetē die afgoden
offerē of dijn hoeft vℓliesē. si seide hē doet
dat dijn herte beghecrt/ wāt du sulste mi
bereit sien alle dinc te lidē: Eñ doe hiet hi
se onthoefdē/ eñ doe sy ter stat ghebrocht
was so hief si haer ogen ten hemel eñ sey
de op hope eñ salicheit der ghelouiger. O
scone glorie der maechdē. O ihesu goede
coninc ic bidde di dat soe wie gehoechnis
doet mijnre passien oft als hi steruē sal of
in wat node dat hi mi aenroept dat hi di=
ne goedertierēheit ghewaer wordē moet
eñ hē moet gheschien dat hy bidt eñ haer
antwoerde een stēme eñ seide Coemt mi
ne gheminde coemt mine bruyt/ sich di is
ontdaen die dore des hemels/ eñ soe wye
dine passie vieren eñ ghedencken sullē/ ic
beloue hē dat si haren wille veruorderen
sullē indē hemel Eñ doe si onthoeft was
soe liep wt harē lichame melc voer bloet.
Eñ die enghelen namen haer lichaē eñ sy
voirdent vā daer opten berch van synay.
dat wel xx. dachuaerden van daer was.
eñ daer begroeuen sise eerlijc. eñ wt haer
beenrē vloeyt altoes olie die alle siecke lu
den gheneest. Si was ghepassijt onder
maxencio eñ maximiaen Jnt iaer ons he
ren .CCC. eñ x. Hoe maxencius om dese
sondē/ eñ die ander die hy dede ghecastijt
was dat is ghescreuen in die historie van
des cruces vindinghe. ¶ Exempel.

¶ Men leest dat eē monic wt dz bisdom
vā riemen voir totten berge van sinay eñ
dat hi daer bleef deuotelic seuē iaer in sin
te katherinē dienst/ eñ hi badt met groter
naerste yet van sinte katherinen heylich=
dom: eñ haestelick quā hē in die hant een
lit van eenen vingher: eñ hi ontfinc vrien
delic gods ghifte. ¶ Exempel.

¶ Men leest oec datter een was dye seer
deuoet was aen sinte katherina eñ hi aē=
riepse stadelick in sijnre hulpe. Eñ op een
tijt liet hy achter dat ghedencken vā haer
eñ haer deuocie eñ en aenriepse nyet. Eñ
op een tijt doe hi in bedinge was soe sach
hi voer hem gaen een grote menichte van
maechdē: eñ daer was een ond die scoon
re eñ claerder was dan die sonne. eñ doe
si bi hē quam so decte si haer aensichte eñ
also ghinc si voer hē. Eñ doe hi alte groot
wond hadde vā harer claerheit eñ hi vra
ghede wie dat sy waer/ so antwoerde hē
een Dit is katherina die du wel eer plege
ste te kennē: mer nv schijntet dz ghise niet
en kenste. daer om ghinc si voer di met ge
decten aensichte om dat ghise niet en ken
nes. ¶ Men sal merckē dat sinte Kathe=
rina wonderlic is in vijf puntē. ¶ Eerst
in wijshedē ¶ Ten anderē in te wel sprekē
¶ Ten derdē in volstaen. ¶ Ten vierdē in su
uerheden. ¶ Ten vijfsten in voerdeele van
harer waerdicheit. Eerst so is si wondlic
in wijshedē/ wāt si had in haer herte alle
die philosophie eñ wijsheit: wāt die phi=
losophie is wijsheit: eñ die is ghedeylt in
¶ Theorica. Practica eñ Loyca: ¶ Theorica
is ghedeylt in drien: in verstādelicheit Jn
natuerlicheit: eñ in mathematicam. wāt
sinte katherina hadde verstādelike wijs=
heit: in te kennē godlicheyt: eñ dese besich
de si inder disputacien tegen die meesters
dien sy probeerde datter een warachtich
god was/ eñ dz alle die and valsch warē
¶ Ten anderen so hadde si natuerlike wijs
heit: Jn dien dat si bekende alle dinghen
die benedē sijn/ eñ dese oerbaerde si tegen
den keiser. ¶ Ten derdē hadde si mathema
ticā/ in dien dat sy alle aertsche dinghen
vℓsmade. Als boecius seit: bi constē merct
mē die forme oft materie: Dese hadde sin
te katherina doe si hair herte toech vā lich

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

amelikeꝛ minnē:Want dat sy dese hadde
toende sy den keiser die haer vꝛaechde:eñ
si antwoerde Jc bē katherina des conics
costis dochter/eñ dese so oerboerde si son
derlinge metter coninghinnen die si stout
makede die werelt te ꝟsmadē eñ haer sel
uen eñ syse ontstac tottē hemelschē rijcke
met begheertē Pꝛactica is oec ghedeelt in
dꝛien.dz is in ethicā:in ychonomicā:pub=
licā of politicā Die eerste leert die seden te
regierē eñ die doechdē te winnē eñ dit be
hoert alle menschen toe:Die anđ leert die
gesinde te regierē : eñ dit behoert huys he
rē toe Die derde leert hoemē stedē eñ volc
eñ gemeen dinc wel regierē sal:eñ dit be=
hoert toe die ghemene rechters. Dese dꝛie
constē hadde sinte katherina/Wāt die eer
ste hadde si doe si haer in allē goedē seden
voegede.Die anđ doe si haer ghesinde dz
haer gelatē was wel regierde.Die derde
doen si die keyser leerde: Loyca woꝛt oec
in dꝛien ghedeelt.Dat is in bewisinge eñ
in pꝛoeuinghe eñ in fallacien. Die eerste
hoert dē philosophē toe:die anđ meesters
eñ disputerers:die derde dē hoenres of be
dꝛiegers Dese dꝛie constē hadde si oec om
dat vā haer ghescreuē is dat si veel dispu
teerde mettē keyser mit menigerhāde con
clusien vā menigerhāde constē. Tē ande
rē was si te ꝟwonderē in spꝛake/Wāt sy
hadde alte sconē spꝛake in pꝛedikē eñ alte
onđscheidich in te antwoerden:Alst wel
scheē daer sy dē keiser seide.du ꝟwōders
desen tēpel die mit handē gemaect is: Si
hadde oec soete spꝛake om an haer te talē
alsoet wel scheē in die coninghīne eñ poꝛ
phirio/doe sise met haer soete redē aē xp̄s
gheloue toech: Sy hadde die spꝛake seer
crachtich te ꝟwinnē/dz scheen wel in die
meesters die sy so machtelic ꝟwan.Ten
derdē was si te ꝟwōderē in volstane inđ
pinē diemē haer dede/ Want si ꝟsmadese
eñ daer bi so antwoerde sy dē keiser aldꝰ
pense wat toꝛmenten datstu moghes eñ
en beyde niet:Want ic begheer chꝛistus te
offeren mijn vleisch eñ mijn bloet doet al
dattu ghedenckes:Want du sulste mi be=
reyt sien te liden:Ten anderen in beloftē
diemen haer beloefde dat si die ander sou
de sijn inden palayse na die coninghinne
Want si daer op antwoerde. Laet te seg
ghen dat sonde waer te peynsen. Tē der
den was si ghestade inden toꝛmenten die
men haer dede wāt si verwanse alst wel
scheen doen si inden kercker gheleit was
eñ oec op die raderen: Ten vierden was
si te verwonderē in suuerheden/Want si
hielt haer suuerheyt in deser werelt daer
die suuerheyt in vꝛeesen plach te wesen:
Want vijf dingen sijnder/daer die suuer
heit in vꝛeesen mede is:dat is onghebon=
den/oueruloedicheyt/tijtlicheyt daer toe
bꝛenghende eñ lodderlike ioncheit eñ ont
bondē vꝛiheit eñ schoonheit dair toe trect
Hier onđ hielt katherina suuerheit.si had
de alte grote oueruloedicheit van dingen
Want si was achter ghebleuen nae allen
rijcken ouders: Si hadde oeck tijtlicheit
Want sy was vꝛouwe van haer seluē eñ
wanderde daghelicx onder haer knapen
Eñ sy had oeck die outheit harer ioncheit
eñ vꝛyheit van haer seluen.Want si was
alleen ghebleuen in haren palayse:si had
oec schoonheit Want si was bouen ghelo
ue schoon eñ wonderlijc te sien:Tē vijf=
sten was si te verwonderē indē voerdele
van harer waerdicheyt/ Wāt sommighe
heyligen die sonderlinghe voerdel haddē
doe si stoꝛuen als vandinge des herē.Als
sinte Jan euāgelist hadde eñ dat die olye
wt hem vloeyde.Als sinte nicholaꝰ dede
eñ wt vloeyen van melck voer bloet/dat
was sinte pauwels.Eñ dat bereidē van
den graue in sinte clemēs.eñ dat haer be=
dinge was gehoert dz was in sinte mar=
gariete.eñ al dit hadde sinte katherina al
so wel schijnt in haer legēde. Sommige
twifelen of katherina ghepassijt was vā

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

maxencio of van maximiane / wãt hozer dzie hilden doe dat keyserijc / dat was cõstantinus die nae sijn vader keyser was eñ maxencius die maximiaẽs sone was. eñ hi was keyser ghehieten te rome vanden ridders vanden dinchuse. Eñ maxencius was in oestlãt keyser ghemaect mer nae die cronike soe was maxencius te rome mer maximian⁹ in oestlant eñ woeste daer die kersten: Hier by schijntet als sommige segghen dat die scriuers bescreuen hebben maxencio voer maximianũ

¶ Die legende van sinte Saturijn

Saturijn was vãđ apostolen discipulen bisscop ghemaect inder stede vã Tolusen: eñ doẽ hy daer quã soe en gauen die afgoden geen antwoerde: eñ daer was een man die den heidenen aldus seide. Ten waer dat sy saturijn doot sloegẽ si en soudẽ anders gheen antwoerde ontfaen vanden goden. Eñ doe grepen sy saturijn als hi niet offeren en wilde eñ bonden aen een stiers voetẽ / eñ smetẽ dẽ stier met gardẽ eñ rietẽ vã bouẽ nek valiẽ van eenẽ altẽ grotẽ hoechte alle die trappẽ neder vandẽ capitoele of beelfroede eñ ald⁹ brac hem die hersen eñ die hersen viel wt eñ hi voir martelaer te gode: eñ twee wyuen namẽ sijn soete lichaem eñ groeuent diepe om die vreese vandẽ heydenen. Eñ daer na wort hi vandẽ bisscop tot een eersame stat gheuoert: Noch wasser eẽ anđ saturijn die die rechter vã rome lãghe tijt indẽ kercker hilt: eñ dedẽ daer na aen een balcke hangen eñ dedẽ slaen mz cluppels eñ dede sijn side wbarnẽ: eñ daer na dede hy hẽ of doen eñ onthoefdẽ. Int iaer ons herẽ CC. eñ lxxxvij. onder maximiaen

¶ Die legẽde vã sinte Jacob martelaer.

Jacobus die martelaer die ghetoenaemt is gedeylt hi was edel vã geslacht. mer hi was edelre van geloue / wt persen ghebozẽ van alten goeden kerstenẽ / eñ hy hadde een kersten wijf. Eñ die coninc vã persen hadden seer lief: eñ het gheschiede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat hi vã groter minnẽ bleit wert vandẽ princen om den afgodẽ te oefenẽ. Doe dit sijn moed eñ sijn wijf hoerdẽ/ doe screuẽ sy tot hẽ eñ seidẽ. Om die ghehoersamicheit eens sterflicx mensche/ so hebstu gelaten die ghene diet leuẽ is/ eñ dattu genoeghen wilste eenẽ dye te hant een vuyl aes werdẽ sal so hebstu ghelatẽ den ewigen soeten rooc. Du hebste die waerheyt in loghen verwãdelt eñ om dattu ghedaen hebste eens sterflijcken menschẽ wille so hebstu ghelaten den verdomer der leuender eñ der doder: Daer om sulste weten dat wy voert aen vreemde vã di worden sullen eñ wi en sullen nemmermeer met di wonen Eñ doe Jacob⁹ desen brief ghelesen hadde so weende hi bitterlic eñ seide O mijn moed die my droech eñ mijn wijf sijn vã mi vreemde ghewordẽ/ hoe veel meer is mi dan vremde ghewordẽ minẽ god. Eñ doe hi hẽ seluen seer quelde om sijn dwalinghe. so quã een bode tottẽ prince eñ seyde dat Jacob kerstẽ was Doe dz die prince hoerde/ soe riep hi iacob eñ seyde. Segghet mi bistu een nazarene. Jacob⁹ seide Ja ic. Die prince seide/ so bistu dã een gochelaer. Eñ Jacobus seide/ des en is niet dat ic een gochelaer bẽ. Eñ doe hi hẽ seer dreygede: so seide iacobus: dine dreyghinghen en verstorẽ mi niet wãt also die wint ouer eẽ steen waeyt/ also haestelic waeyt ouer mi dine gramscap. Die prince seide: en doet niet onwijslic dattu gheen swaer doot en sterues. Jacob⁹ seide. men mach het seggen dattet een slaep is dã die doot. om datmẽ na een luttel verriset. Die prince seide. en laet di niet die nazarene verleyden die segghen dat die doot een slaep is. wãt die grote keysers ontsienẽ Jacobus die seide wi en ontsien den doot niet wãt wi hopen vã die doot ten leuen te comen. Doe gaf die prince die sentẽcie datmẽ vã lede tot lede deelẽ soude/ om die anđ daer mede te veruaren. Eñ doe die sommighe daer om seer weendẽ vã medeliden so seide hi En weent niet op mi mer weent op di seluẽ. wãt ic vare ten hemel wert/ mer ghi sult ewige tormentẽ doghẽ Doe sloeghen si hẽ den dume of van sijnre rechter hant. Eñ sinte iacob riep met luder stemmen eñ seide O nazarene verlosser ontfanc den telghe dijnr contfermherticheit. wãt die wijngaert mã snidet vandẽ wijnrãcken die suuer telghẽ dat hy te bat wassen sal eñ te meer ghecroont werden. Eñ die stocker seide hẽ/ wilstu weder keeren mit consente noch sal ic di sparẽ eñ ghenesen: Jacobus seyde hẽ. En heb ic niet ghesien anden stoc vanden wijngaert alsmen hẽ sijn scotẽ of snydet dat hi al omme dã als die daghen verwarmen in dien tidẽ scotẽ weđ schiet: ofmẽ dan die wijngaert snijt om dat hi bet tot sinẽ tiden schietẽ sal. hoe veel meer dan sal een ghewarich kersten groeyen in cristo den ghewarighen wijnranc die gheplant is. Doe quã die stocker eñ sloech den anderẽ vingher of. Eñ sinte iacob seide: Ontfanc die twee telghen here die dijn rechterhãt plãtede. eñ hi sloech den derden vinger of eñ seide. Om dat ic van drie becoringẽ verlost ben/ sal ic bene dien den vađ eñ den sone eñ den heiligen geest. eñ here ic sal di danckẽ mettẽ dryen kinderẽ die verlost worden wten ouen des vuers eñ sal di inder martelaren choer dinen naem segghen criste. Hi sloech hẽ den vierden of/ eñ sinte iacob⁹ seide. Bescher mer der kinđ vã israhel die inden vierden ghesiachte gebootscapt waerste/ ontfanc van dinen knechte den danc vanden vierden vinger. Doe die vijfste of gheslaghen was. also seide hi mijn bliscap is veruolt Doe seide die stocker/ spaer doch nv dijnre sielen datstu niet en verderues ende en weest nyet droeuich al hebstu een hãt verloren/ wãt du hebste veel goets rijchedẽ eñ eer. Jacob seide/ als die herderẽ haer scapen scheerẽ. doen si dã die rechter side vã=

den vleische of eñ latē si die lufter side eñ oft een stom beest al haer vleys wil laten hoe veel meer sal ick dan die een redelijck mensch ben niet veronwaerden om gode te steruen: Doe ghinghen die stockers tot sijnre lufterhant eñ sloeghen den cleynen vingher of. Ende iacob seide. Heer du die groot biste eñ cleyn om onsen wil werdē wildes: hier om gheue ic di mijn lichaem eñ siele die du schiepes eñ met dinen bloede verlostes. Men sloech hē den seuenden vingher of. eñ hi seide heer seuenwerf seide ic di lof inden daghe Eñ men sloech hē den achsten vingher of: eñ hi seide/opten achsten dach was Jhesus besnedē eñ opten achsten dach besnijtmen die ioden na der ewe eñ here dijns knechts herte moet ouer liden vā dese onbesneden eñ besinet ten ouersloue hebbende dat ic comē mach tot dinen aensichte here. Men sloech hem den neghenden vinger of eñ hi seide Ter noen tijt gaf cristꝰ inden cruce sinē gheest eñ daer bi heer so danc ic di inder pinē vā minen neghensten vinger: Men sloech dē tienden of eñ hi seide Tien sijnder ghebo den. Doen seiden sommighe van dien die daer omtrēt stondē. Och die wel eer onse lieue vriēt waerste doet dat wi v radē op dattu leuen moges want al sijn dijn handen of ghestaghen nochtans sijn hier alte goede meesters die di wel sullen moghen ghenesen. Eñ iacob seide/dat en moet mi niet gheschien dat ick my veynsen soude. wāt nyemāt die sijn hant aenden ploech slaet ende afterwaert siet en is waerdich des hemels. Doen worden dye stockers gram/eñ sloegen hem sijn grote tee of an den rechterē voet: eñ iacob seyde. Cristus voet is doerboert eñ daer quam bloet wt Eñ mē sloech hem die ander tee of: eñ hy seyde/dit is nv een groot dach voer al die dagen mijns leuens ic sal huden ten starcken gode wert gaen Si sloeghen hem dē derden of eñ worpen voer hē: eñ iacobus bespottese eñ seyde: Derde tee ganc tot dinen ghesellē. eñ also een tarwen corē veel vruchten voert brenct alsoe salstu oec ten lesten met dinē ghesellen rustē. Mē sloech die ander voert al of eñ beide sine voeten eñ hi seyde/ghehore mi heere eñ behoude mi. Si sloegen hem sijn rechterhāt of/eñ hi seide/here dine ontfermherticheit moet mi helpen. Eñ ter lufterhant seyde hi: du biste god die wonderlike dinghen doetste Si sloegen den rechteren arm of eñ hi seide: mijn siele louet den here. ic sal louē minen god in mijn leuen ic sal singhen minē god also langhe als ick leue. Si sloeghen sinen lufteren arm of eñ hi seide. Die rouwen der doot hebbē mi omme gaen eñ ic sal in ons herē naem werden ghewrokē ouer hem: Eñ si quamē eñ si sloegen hem sijn lufter been of totter die Eñ iacob riep anxtelic. Here ihesu criste helpt mi. want die versuchtinge des doots hebbē mi ommegaen/eñ hi seide den stocker: onse here sal mi nv vleys aen doen dat welck uwe wonden nyet en sullen moghen smetten. Die stockers waren moede om dat sy vā des morghens totten middach ouer hem hadden gheweest: Eñ doen sloegen sy hē of sijn rechter been/ eñ trectent wt totter die: Doe riep iacobus. Here der herē hoer mi die half doot ben die heer bist der leuēder eñ der doder Here ick en hebbe gheen vingheren noch handen dat icse tot di steken mach/ eñ mijn beenē eñ voetē sijn of gheslagen. eñ ic en mach voer di niet knielen. eñ ic ben als een huys dat vallē moet om dat haer balckē ghecort sijn. Here ihesu christe verhoer my/ eñ leyde mine siele wt desen kercker: Ende doe hi dit gheseit hadde. so quam een stocker eñ sloech hem sijn hoeft of: Eñ die kersten quamen heymelic eñ namen sijn lichaem eñ grouent eerlijck: Hi was ghepassijt opten derden dach voer sinte andries dach.

¶ Die legende van die abt Pastor.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

PAstor die abt woende me-
nich iaer inđ woestijnē in
groter abstinēcien eñ ghee
stelicheyt. Op een tijt doe
sijn moeđ / eñ sijn broeđs
hē begeerdē te sien/eñ sijs
niet ꝟcrigen en mochtē/so verwachten si
eenē dach dat si ter kerckē wert ghingen.
eñ si ghinc tegen hē.eñ si vlogen eñ ghin-
gē in haer celle eñ slotē haer die dore voer
haer aēsichte.eñ si bleef voer die dore staē
eñ riep alte seer al weenende./Eñ pastor
quā totter dore eñ seide haer. O out wijf
waer om roepste aldus:eñ doe sy hē hoer
de riep si noch meer eñ weende eñ seyde.
Mijn soon ic wil v sien en bē ic niet uwe
lieue moeđ die v sogede eñ ic bē nv al vol
outhedē:haer sonē seidē hair weđ wilstu
ons hier sien of int anđ leuen:si antwoer
de.kinđ of ic v hier nyet en sie sal ic v dan
hier na sien: Si seidē mogestu vriendelic
ꝟdragen dattu ons niet en sietste so sulste
ons sonđ twifel sien.Eñ si ghinc blidelic
van daer eñ seide. sal ic v daer sien soe en
wil ic v hier niet sien.Doē die rechter vā-
den lāde begeerde dē abt pastor te sien eñ
hi niet en mochte:so leyde hi sijns susters
sone in een kercker voer eenē misdadigen
eñ seide. Coēt die abt pastor eñ bidt daer
voer sal ickē latē gaen.Eñ des kints moe
der liep voer sijn dore eñ seidet hē al wee-
nende:eñ doe hi haer niet en antwoerde.
so seyde si.Eñ al hebste een yserē herte eñ
dus des niet en wortste beroert mit mede
lidē laet di doch bughē die ontfermhertic-
heit dijns bloets.eñ dat dit mijn eengebo
rē soon is:eñ hi ōtboet haer:pastor en wā
nic kint.Doe si met rouwe ghinc so seide
haer die rechter. Segget hē dat hi beuele
mz woerdē eñ ic sallē latē gaē:mer hi ont
boet haer weđ eñ seide.onđsoecke die sa-
ken na recht eñ heeft hi dē doot ꝟdient so
doot hē.mer en ist niet also soe doet dattu
wilste Eñ pastor leerde sijn broeđs eñ sei
de dat hē eē wacht eñ merct eñ onđschey
dicheyt heeft:dit sijn werckē der sielē. Ar
moede eñ ꝟnoy eñ onderscheidicheit sijn
werckē vā salich leuē:wāt het is ghescre
uē sijn dese drie voer mi/ Noe Job eñ da
niel: Bi noe ꝟstaetmē die gene die niet en
hebbē:eñ bi iob die in vernoy sijn: daniel
die onđscheidinghe: Een monic die twee
dinghē haet die mach vry wesen vā deser
werelt Eñ doe hē eē broeđ vraechde welc
si waren: so seide hi vleyschelike ruste eñ
ydel glorie wilstu rust vindē in deser we
relt eñ hier na in allē sakē.wie bē ic eñ en
oerdel niemāt:Als een broeđ vandē gesel
scap misdaē hadde so ꝟdreef hē die abt bi
eens heremijts rade: eñ doe hi vā ghewe
ne in wanhopē gheuallē was so dedē die
abt pastor tot hē brengē.eñ hi troeste hem
vriēdelic. eñ hi sendē tottē heremijt eñ sei
de.ic hebbe vā di ghehoert eñ begeer di te
sien:eñ daer om so ghewerdige di tot my
te comē.Eñ doe hi ghecomē was so seide
pastor:Twee menschē warē die haer do
de haddē:eñ die eē liet sijn dode.eñ ghinc
des anderē dode beweenē:Doe dit die he

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

remijt hoerde so verstont hijt eñ hi hadde groot berou in sine redẽ: Een broed̃ seyde tot sinte pastor dat hi gestoert was dat hi sijn stede latẽ wilde om dat hi sommighe woerdẽ ghehoert hadde vã een broed̃ die hẽ niet ghesticht en hadde Eñ sinte pastor seide dz hi dese woerdẽ niet gelouẽ en soude om dat si niet waer en waren. mer die and̃ seide dat si waer waren wãt hẽ had det eẽ ghetrou broed̃ geseit: Eñ pastor seyde hi en is niet ghetrou diet di seyde. wãt had hi ghetrouwe geweest hi en soude di dit niet gheseit hebben. eñ die and̃ seide ic sacht mit minẽ ogen. Eñ doe hi hẽ vraech de vandẽ caue eñ vanden balcke watter waer/ so antwoerde hi. Dat caf is caf eñ die balcke is een balcke. Eñ pastor seyde: legge in dijn herte dat dijn sondẽ sijn als een balcke mer dat sine sondẽ sijn als een caf Het was een broed̃ die grote sondẽ gedaen hadde. eñ hi wouder penitẽcie voer doẽ drie iarẽ. eñ hi vraechde pastor oft vele waer: so seide hi tis vele. Eñ dier bi stõdẽ seidẽ dat hi xl. iaer penitẽcie dede: so seide hi tis vele Eñ hi seide daer toe. ic meen heuet hi berouwenisse vã al sijnre herten eñ en doet hi die sonde niet meer. dat onse here ontfaet penitẽcie vã drie dagen. Doe men hẽ vraechde vã dien woerdẽ die toernich wert op sinẽ broed̃ sond̃ sake/ soe seide hi: Van alle saken daer di dine broeder swaerheit mede doẽ wil so en wert op hẽ niet toernich voer dat hi dijn rechter oghe wt steect Eñ doet ghijt and̃s soe wertste op hem sond̃ sake toernich: Mer wil v yemãt vã gode d̃sceidẽ hier om so wert grã op hẽ. Eñ pastor seide efter wie hẽ beclaget hi en is geen monic. die monic is/ hi is altoes oetmoedich sachtmoedich vol caritatẽ/ eñ altoes heeft hi gods vrese voer hẽ dz hi geen sonde en doe Hi seide efter wãt isser drie te samẽ. van welckẽ die een wel rust/ mer die and̃ is siec eñ dãct gode mer dz die derde sijn dierẽ si ouermits caritate Dese drie sijn ghelijc recht of sy een werc dedẽ: ¶ Doe hẽ een broed̃ clagede dat hy veel gepensen hadde daer hi mede in vreesen was: soe liet hi hem in die lucht naect gaẽ eñ seide doet op dinẽ scoot eñ begrijp dẽ wint: eñ hi seide ic en mach Eñ pastor seide. du en moges die gepensen allso niet d̃biedẽ dat si in di niet en comẽ/ mer di behoert toe dat ghise wed̃ staetste. ¶ Hem wert ghevraget vã enẽ broed̃ wat hi doẽ soude vãd̃ erfnissen die hẽ gelatẽ was: eñ hi seide dat hi ouer drie dagẽ wed̃ quame eñ doe hi wed̃ gecomẽ was so seide hi hẽ segge ic di dattu dat d̃ kerckẽ geues so sullẽ si daer mede werscappẽ/ segge ic geuet dijn oud̃s so en hebste geen loon mer ghif dẽ armẽ eñ du sulste seker sijn doet dair õ wattu wilste ic en achts nz: dit staet indẽ vad̃ boec ¶ Die legẽde vã iohã die abt

Johã die abt doe hy xl. iaer ind̃ woestinẽ gewe(e)st hadde: soe vraechde hẽ een hoe veel profijts hy daer mede dede eñ gedaẽ hadde. eñ hi seide vã dier tijt dat ic eẽlic

began te wesen so en at ic niet bidd sonnē Eñ iohannes seide noch mi en sach nie yemant toernich ¶ Men leest daer dier ghelijckē dat doe die bisscop epifanius hilarionen vleysch gaf so seide hi vergheuet mi want sint dat ic dit abijt aen toech soe en hebbe ic niet ghestoruens ghegheten. Die bisscop seide. van dier tijt dat ick dit abijt ontfinc so en liet ic niemant slapen die yet tegen mi hadde/noch ic en sliep niet als ic yet teghen yemant hadde: eñ hi antwoerde vergheuet mi want du biste beter dan ic: Om dat iohānes niet en woude wercken ter ghelijckenisse den enghelen eñ om dat hi sonder of laten hem veronledighen wilde met gode so ontclede hi hē eñ bleef een weke inder woestinen: Eñ doe hy in vreesen was vā honger eñ doe hē die vlieghen eñ die wespen daer stakē/ so keerde hi weder. eñ hi clopte voer sijns broeders dore: Eñ hi antwoerde wye bistu: Eñ hi seide ic ben iohannes. eñ die broeder seide du en biste wāt iohannes is een engel geworden eñ hi en is niet meer ond dē menschen: eñ iohannes seyde waerlic ic bent: eñ hi en ontdede hem die dore niet: mer hi lieten sittē tot des morghens: eñ doe dede hi die dore op eñ seide: Bistu een mensche so hebste noot wed te wercken dattu moghes etē eñ leuē: mer bistu een engel wat sulste dā in die celle doē eñ iohā seide broeder vergeuet mi wāt ic heb gesondicht: Eñ doen hi steruē soude/so vraechdē hem die broeds wat hi hē latē wilde voer erfnisse enich salich woert dat cort waer: eñ hi versuchte eñ seide: Nye en dede ic mijn eygē wille. noch ic en leerde nye yemāt dz ic nz voer gedaē en hadde: dit is ind vad boec.

¶ Van moyses die abt.

Moyses die abt seide eenen broeder die van hem redē eyschede: sitte in deser cellen eñ si sal di alle dinc leeren: ¶ Doe een out sieck vader in egipten woude gaen/om dat hy die broeders niet te seer beswaren en wilde: so seide hē die abt moyses en gancker niet wāt du sulste in oncuysheden vallen Eñ hi wort bedroghen eñ seide. mijn lichaem is nv doot eñ du segste mi dit: Ende doē hi daer ghegaen was eñ hem een maghet diende van deuocien. so wort hi ghenesen. eñ viel daer mede in oncuysheden. eñ doe si een kint ghebaert hadde so nam dese oude man dat kint in sinen armen, in eenen groten feestliken dage. eñ hi ghinc voer alle die broeds in die kercke. Eñ doē si alle weendē. so seide hi. siet ghi dit kint Dit is eē kint der ongehoersaemheit broeders daer om wacht v wāt dit heb ic ghedaē in mijnre outheit eñ bidt voer mi. eñ hi ghinc ter cellen wert. eñ keerde weder tot sinen eersten state: ¶ Een and out vader seide oec tot eenē andere. Ic ben doot eñ hi seide. en hebbe gheen betrouwen in di voer dattu sterues. wāt al seyt die siele dattu doot biste nochtā en is die viāt niet doot: Doe een broeder ghesondicht hadde so sendē si hē tottē abt moyses. eñ hi nam een mande vol sonden eñ quam tot hem. eñ doen hem dye broeders vraechdē wat hi daer mede meēde so seide hi. Myne sonden sijn achter my lopende eñ ick en siese niet. eñ ic ben huden ghecomen om ander luden te domē: eñ doe si dit hoerdē so waren sy den broeder goedertieren: ¶ Men leest dit oec vanden abt prior wāt doe die broeders saten eñ spraken van eenen misdadigen broeder. so zweech hi eñ hi nam eenen sac vol sants. eñ des droech hi veel after eñ voer een luttel: eñ doe sy vrachden wat hi daer mede meende. Doe seide hi. die vele sanden sijn mijn sonden die ic achter mi draghe. eñ die en mercke ic niet noch en hebber geen rouwe of. eñ dat luttel sants sijn mijn broeders sonden dye ic voer hebbe eñ die merc ic. Als ic nochtās mine sondē altoes voer my dragen soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ daer om pensen eñ gode daer voer bid
den: ¶ Doe die abt moyses clerc ghewor
den was. eñ hē die bisscop een choer cleet
aē ghedaen hadde so seide hi Abt du biste
wit ghewordē:eñ hi seide van buten he
re of van binnen. Eñ om dat hem die bis=
scop proeuen wilde. so seide hi sinen clerc
ken. Als die abt ten outaer comen soude.
dat si hem onwaerdelic verstoten souden
eñ dat si hē dan na volghen souden eñ ho
ren wat hi seide: eñ si stieten hē wt eñ sei
den. moryaen ganc daer butē. eñ hi ghinc
wt eñ seide. Asschē vijster eñ ketelboeter
si hebbē di wel ghedaen wāt alstu gheen
mensche en bist. Waer om woudestu ond
dē menschē gaen. Dit is indē vaderē leuē

¶ Die legende van sinte Arsenius.

ARseni=
us doe
hinoch
inden
pala y=
se was
eñ hi badt dat hi tot sy
ne salicheit moest wer
den geleit Eñ doe hoer
de hi een stemme: Arseni vlie den mēsche
so sulste werden behouden:eñ doe hy mo
nick gheworden was. eñ hi noch dat sel=
ue badt. soe hoerde hi. Arseni vlie swijch
eñ ruste: Men leest van deser rusten. Doe
drie ghebroeders monikē ghewordē wa=
ren. soe vercoes die een dat hi vyanden te
pays brengen soude:eñ die and die sieckē
te vanden: Eñ die derde inder woestinen
te rusten Ende die eerste pijnde om der lu
den stryden te paysen. Mer hy en mochte
hem allen niet ghenoeghen. ende hem ver
droots. ende quam ten anderen ende van
ten amachtich/ soe dat hi dat ghebot nyet
voldoen en mochte: ende sy worden eens
ende quamen tottē derden dye inder woe
stijnen ruste: Ende doe si hem haer tribu=
lacie vertelt hadden: soe goet hy water in
een nap ende seyde: siet int water: eñ het
was bloet ende verstormt Ende hi seyde
efter:/ Mercket nv hoe claer eñ hoe effen
dattet nv gheworden is: ende doe sy daer
in saghen eñ sy haer aensichten sagen soe
seyde hi. Die ghene die onder den luyden
sijn sy en sien om tgheruft haerre sonden
niet: mer als si rusten so sullen si haer son
den moghen sien: ¶ Op een tijt soe vant
een broeder eenen anderen broeder inder
woestinē die al naect was eñ cruyt at eñ
hi liep van hem ende hi vloech ende seyde
ontbeyt mijns om gods wille soe volghe
ic di. Eñ hi antwoerde ick vlie van di om
gode: Ende doe hi van hem een cleet ghe=
worpen hadde: soe ontbeyde hi eñ seyde:
doe du die werelt materie vā di worpes/
soe ontbeyde ick ende seyde. Segghet mi
hoe ick behouden sal werden. ende hi ant
woerde hem eñ seyde: Vliet die luden eñ
swijcht ¶ Een edel vrouwe quam tot=
ten abt Arsenium van deuocien dat sy hē
sien soude: Ende die bisscop Theophilus
badt hem dat hy hem liet sien. Mer hy en
woudes niet doen: Ten lestē ghinc sy tot
sijnre cellen ende sy vanten voer sijn celle
ende sy viel voer syne voeten: eñ hi hiesse
met groter onwaerdicheit op ende seyde.
Wilstu mijn aensichte sien soe sicht: Mer
van scaemten soe en sach sy sijn aensicht
niet: Ende arsenius seyde: Waer om heb=
stu so groten wech aen ghenomen als du
een wijf biste Sich du sulste weder te ro
men keeren ende den anderen wiuen ver
tellen dat ghy den abt Arsenium ghesien
hebt: ende sy sullen dan oec comen om mi
te sien: Si seyde coem ick metter hulpen
gods te romen. ick en sal hier nyemant la
ten comen: Mer ick bidde v dat ghy voer
mi biddē wilt ende mijns altijt ghedenc=
kes: Hi seide weder ick bidde gode dat hi
wt mijnre herten doe dijne ghedenckenis
se: Ende doe sy dit hoerde so quam sy soe
seer ghestoert in die stat van droefheden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

began sy die rede te crighen:Doe dat dye bisscop hoerde so ghinc hise te troestẽ.mer si seide siet ic sal vã droefhedẽ steruẽ.Die bisscop seide haer en weetste niet dattu eẽ wijf biste eñ dat die viant dẽ heiligen aẽ=uecht ouermits die wiuẽ:Eñ daer om sei de hi also.wãt hi bidt altoes voer sijn sie le:eñ aldꝰ wert sy v̄troest eñ voir mit bli scappẽ tot harẽ lãde wert: ¶ Mẽ leest vã enẽ vad̄ doe hẽ sijn discipel seide.Vad̄ du biste out ghewordẽ gaen wi te gader bid̄ werelt:eñ hi antwoerde.Gaen wy daer geen wijf en is:eñ die discipel seide hem/ Wat stede isser daer gheen wijf en is/ten waer in die woestine:eñ hi seide laet ons daer vlien in die woestijn ¶ Eẽ and̄ broe der wasser die sijn oude moed̄ dragẽ sou=de ouer een riuier eñ hi wãt sijn handẽ in sinẽ mãtel Eñ si seide waer om hebstu al so dine handẽ ghewondẽ:eñ hi seide/des wijfs lichaẽ is eẽ vier/eñ doe ic di rakede so quã in mi ghedẽckenisse vã and̄ wiuẽ: ¶ Arseniꝰ daer hi sat al sijn leuẽ doer tot sinẽ wercke.so had hi eẽ doec in sijn scoot om der tranẽ wille die hẽ altoes wtẽ ogẽ liepẽ eñ hi waecte aldẽ nacht:eñ des mor ghens als hi vã moethedẽ slapẽ moeste so seide hi tottẽ slaep Coem quade knecht eñ also nam hi een luttel slaeps al sittẽde: eñ te hãts stõt hi op eñ seide:Het is eẽ monic genoech dat hi eẽ vre slaept/ op dattet een vechter is: ¶ Doe arsenius vad̄ die edel eñ eẽ senatoer was steruẽ soude/ eñ hi in testamẽt arseniꝰ grote erfnis gaf so broch temen hẽ dat testamẽt eñ hi nãt eñ wout scorẽ:mer magistraen diet hẽ brochte viel voer sine voetẽ.eñ bat dz hi des niet en de de.wãt mẽ soude hẽ sijn hoeft of slaẽ Eñ arseniꝰ seide ic bẽ eer doot eer hi:eñ õ dat ic eer doot bẽ hoe mach ic mi makẽ erfghe noot:eñ hy sende dat testamẽt wed̄ eñ en wouldes niet ontfaẽ ¶ Op eẽ tijt quã tot hẽ eẽ stẽme eñ seide.coem eñ ic sal di tonẽ der mẽschẽ werckẽ: eñ hi leidẽ wt in eẽre stat eñ hi toende hem eẽ moriaen die hout houwede eñ maecte een groot bort dat hi niet draghẽ en mochte:daer na houwede hi noch hout eñ leidet op dz bort:eñ dit de de hi lãge: ¶ Eñ hi toende hẽ efter eẽ mã die water sciep wt eẽ viuer eñ hi gotet in eẽ put eñ hi smeet water eñ hi woude dẽ viuer eñ dẽ put daer mede vollẽ ¶ Eñ hi toende hẽ efter een tẽpel eñ twee mãs die hout droeghẽ ouer dwers op paerdẽ eñ si woudẽ ouerdwers met dat hout ter dorẽ vandẽ tẽpel in varẽ eñ sy en mochtẽs niet bi brengẽ ¶ Eñ hi bedude hẽ dit eñ seide Dit sijn die draghẽ dat iock der rechtuaer dicheit als met houerdien eñ si en wordẽ niet oetmoedich/eñ daer om bliuẽ si butẽ dẽ rijcke gods: ¶ Diet hout houwet dat is eẽ mẽsche die in veel sonde is eñ al doet hi penitẽcie hi en wacht hẽ niet meer van sondẽ.hi leit altijt quaet op quaet ¶ Diet water scept/dat is die mensche die goede werckẽ doet.mer õ datter quaet mede ge menget is so v̄liest hi sine werckẽ: ¶ Eñ des saterdages ter vespertidẽ doe die son nendach quã.so liet hi die sonne achter hẽ eñ hy stac sijn handen ten hemelwert tot des sonnendaghes smorghens toe dat hẽ die sonne int aẽsichte scheen tot des mor=ghens doe sy rees eñ dan sat sy.

¶ Die legende van agathon die abt.

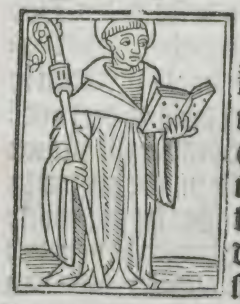

Agathõ die abt droech iij. iaer lãc in sinẽ mõt eẽ steen thẽt hi leerde swighen ¶ Eẽ and̄ broed̄ quã in die v̄gaderige eñ hi seide in hẽ seluẽ.du eñ die ezel sijt een.wãt al slaetmẽ enen ezel hi en spreect niet al doetmẽ hẽ onrecht hi en ant woert niet doet oec also ¶ Een and̄ broe der was vand̄ tafelẽ gestotẽ/eñ hi en ant woerde niet Daer nae vraechdemen hier of:eñ hi seide Jc leide in mijn herte dat ic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den hont ghelijc waer die daer butē loept alsmē hē slaet. Doemē agathon vraechde wat duechdē meest arbeyts haddē so ant woerde hi Ic wane dat gheen meerre ar beit en is dan gode te biddē wāt die vian den pijnē hem altoes eens ghebet doer te breken wāt in ander eenighen werckē of in anderen arbeyde soe heeft die mensche enige ruste: mer die bidt die heeft eē werc van groten stride ¶ Een broeđ vraechde agathon doe hi om gaen soude mittē broe ders so seide hi als oft inden eersten dage waer so en neme in di seluē gheen betrou wen. wāt si moeder is vā allē passien Ef ter so seyde hi: Wat verwect die toernige mensche doden nochtans en soude hi nye mensche behaghen/ noch gode om sijnre vrientscap: Een toernachtich broeder die seide in hem seluē. woende ic alleen so en soude ic alsoe lichtelijc niet totter grāscap beroerē: ¶ Op een tijt doe hi een kan vol lede met water. so storte die can al omme eñ hi voldese anđ werf eñ si stortede noch om/ eñ derde werf volde hise ende sy viel noch om/ eñ hi wort gram eñ bracse: Eñ doe hi tot hē seluē ghecomē was soe bekē de hi dat hē die vyant der gramscap so be spot hadde eñ seide: siet ic bin alleen noch tās ōwint mi die gramscap/ daer om sal ic weder keerē totter vergaderinge want ouer al is arbeit. eñ ouer al is lijdsamheit eñ gods hulpe noot: ¶ Het warē twe ge broeders die menich iaer te gađ gewoent hadden eñ nye en wordē si gram Op een tijt seide die een totten anderen Laet ons vechten als die menschen vander werelt doen: Eñ hi antwoerde. ick en weet nyet hoemē den kijf maect: eñ die broeđ seyde Ic sal tusschē ons beyden legghen eenen pot eñ ic sal segghen hi is mine/ eñ du sul ste seggen hi en is niet/ mer hi is mine: eñ hier mede sullē wi dē kijf beghinnē Dus settē si eenē pot tusschē hē beydē. eñ die eē seyde hi is mine. eñ die anđ seyde hi en is niet/ mer hi is mine: eñ hi antwoerde dat is hi oec doeten wech eñ ganc Eñ dus en mochtē sy onđlinge niet kiuē noch vechtē ¶ Agathō die abt was wijs ō te ōstaen eñ ontraech om te werckē sparich in spise eñ in cleder ē Eñ hi seide nie en sliep ic dat ic yet yemant in mijn herte hadde. noch ic en liet eenē anderē niet slapē die yet tegen mi hadde. Doe agathon steruen soude so bleef hi drie daghē stille legghē eñ hi hielt sijn ogē opē Eñ doe hē die broeđs nooptē soe seide hi. Ic bē tē oerdel voer gods aen schijn. Eñ si seidē ontsietste di: eñ hi seide Om gods ghebodē te houdē heb ic ghear beit al dat ic mochte. mer ic bē een mēsche eñ ic en weet niet of gode myne wercken ghenoegen: Eñ si seiden hē. en betrouwe ste niet vā dinen wercken dat si niet gode sijn. Hi seyde neen ic en ōlater mi niet op voer dat ic voer hē comen sal want gods oerdelen eñ der menschē oerdelen en sijn niet alleens: eñ doe si hē noch meer vragē woudē. so seide hi toent mi caritate eñ en sprekct mit mi niet wāt ic bē onledich. eñ doē hi dit geseyt hadde so gaf hi sinē geest met bliscapē eñ sy gauen hē sinen gheeste te vergaderē/ recht als een sijn gheminde groetet. Dit staet inden vader boeck.

¶ Van Barlaams historie.

Barlaams historie screef io hannes damascenus wāt barlaam bekeerde bin gra ciē gods iosaphat dē conic tottē gheloue gods. eñ doe al indien vol kerstē eñ mo nikē was soe verrces daer eē machtich co ninc die auenier hiet die de kerstē eñ sonđ linge die monikē seer ōuolghede: Het ghe schiede dat eē vā des conincs vriendē dye die eerste in sijn pallaes was een monick wort. Doe dit die conic hoerde wort hi al te gram. eñ dedē al die woestine doersoec ken. Eñ doemē nauwe gheuondē hadde so dede hi hē tot hē brenghen: eñ doe hi hē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

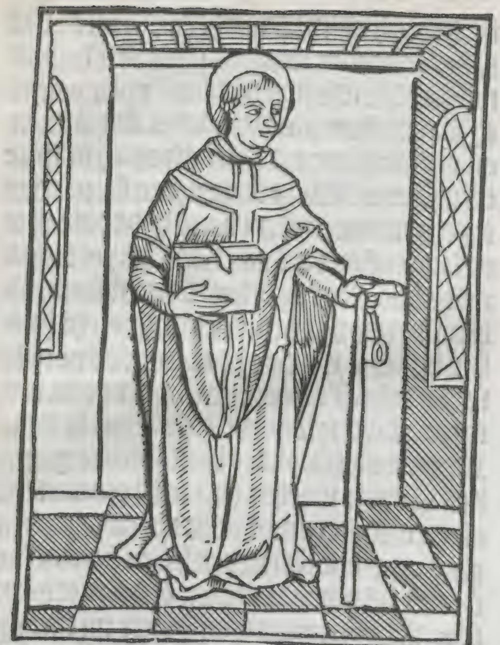

mit eenē quadē roc gecleet sach eñ hi sach dat hy vā hōger ghemagert was die met gheheelē clederē plach te wesen/ eñ grote rijchedē plach te hebben so seide hi. O sot eñ ꝟloꝛē vā hertē waer ō hebste dine eere in laster gekeert sich du hebste di gemaect der kinđ spel Hi seide wilstu vā mi reden hoꝛē waer om dz ict ghedaē hebbe so ꝟste ke dijn viādē vā di: Doe die conic vꝛaech de wie dese viandē warē: so seide hi/ grā scap eñ begheerte/ wāt dese twee belettē datmē die waerhz niet hoꝛē en mach mer om te hoꝛē datmē seggē sal. so sullē toe co mē wijsheit eñ gherechticheyt: Die conic seide hē/ het sal geschien alstu segst: eñ sei de die onwise ꝟsmadē die dinghē die sijn recht of si niet en warē/ eñ die niet en sijn begripē sy als of sy warē die niet en heeft ghesmaect die soeticheyt vā diē dingē die sijn hi en sal niet mogen leerē die waerhz vā diē dingen die niet en sijn: eñ doe hi hē veel seide vā ons herē menschelichz eñ vā dē gheloue/ so seide die conic: En hadde ic di niet ghelooft dat ic die gramscap wech doē soude so soude ic di nv ꝟbarnē dair ō staet op eñ vlie wt minē ogen dat ic di nē mermeer en sie eñ dat ic di niet en ꝟderue eñ doe dese goede mā ghīc dꝛoeflic wech om dat hi niet ghemartelijt en was. Hier en binnē doe dye coninc gheen kinderē en hadde so wert hē eē scoon soon geboꝛē eñ hi hietē iosaphat. Eñ die conic ꝟgaderde eē grote menichte om dat si dē afgodē of- ferē soudē wāt hē eē soon geboꝛē was so ꝟgaderde hi lx. astronomien eñ hi vꝛaech de hē naerstelic wat sinē soon geschiē sou de: eñ doe sy alle seidē dat hi groot wesen soude in mogenthedē eñ in rijchedē. Doe seyde eē die die wijste was vā hē allē: O conic dit kint dat di geboꝛē is/ dz en sal in dinē rijcke niet wesen mer in een anđ rijc dz onuertallike veel beter wesen sal wāt hi sal eē gewarich oefenaer wesen vandē religioen datmē kerstē hiet: mer dit en sey de hi vā hē seluē niet mer ouermits dē hei ligē geest: Doe dit dye conic hoerde so ont sach hijt sere eñ dede in die stat besidē een altē sconē pallaes makē. eñ dede daer dit kint wonē eñ dede daer met hē alte scone iongelingē/ eñ hi beual hē dat si sinē soon niet noemē en soudē noch seggē enige siec heit noch armoede noch nyet dat hē dꝛoef heit in bꝛengē mocht mer dat si alle vꝛolic heit voerleggē soudē op dat si sijn herte ꝟ onledighē soudē met bliscappē eñ dā niet pensen en soude wat hier na comē soude eñ waert dz enich vā sinē knapē siec woꝛ den so beual die coninc datmē die te hant wech dede eñ datmē eē anđ gesondē dair in sijn stede dede. die hē vā xp̄s niet seggē en soude ❡Tot diē seluē tidē was mittē co ninc eē goet kerstē mā mer dz was heime lic die die eerste was vā des conics pꝛincē Op eē tijt geschiedet dz dese mettē coninc ghīc iagē eñ hi vāt eē arm mā die eē beest gequetst had andē voet eñ lach opter aer- dē eñ hi bat dē pꝛīce dat hien ontfaē wou de wāt hi soude hē erghēs in pꝛofijt doen Die ridder seide hē: ic ontfange di gaerne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mer ic en weet nz waer in dz ic dy profite lic vindẽ ſal. Eñ hi ſeide: ic bẽ een mẽſche cẽ arſedier vã woerdẽ/ wãt wert yemãt ghequetſt in woerdẽ ſo can ic daer goede medecinẽ toe doẽ. mer die ridder en achte die woerdẽ niet die hi ſeide eñ nochtã ont finc hi hẽ eñ genaſſen õ gode. mer ſomige nidige mannẽ die benidẽ dz deſe ridder in ſo groter gracien was voer dẽ conic. eñ ſi wroegedẽ voerdẽ conic dat hy niet alleen kerſtẽ en was/ mer dat hi oec woude ſijn rijc ond̄ gaen: eñ daer om ſoe maecte hi te vriende dat volc eñ ſi ſeidẽ: Wilſtu wetẽ conic dat dit aldꝰ is ſo roeptẽ al heimelijc eñ ſegt dattu dit leuẽ haeſtelijc aen nemẽ wilſte/ eñ dat ghi dat tot noch toe met on wetẽheit ꝟuolghet hebſte: eñ dã ſulſte ho rẽ wat hi di antwoerdẽ ſal Doẽ die conic al gedaen hadde dz ſi hẽ riedẽ. eñ die ridd̄ die hẽ hier voer niet en wachte wort van vroechdẽ ſcreiende/ eñ prees dẽ conic ſinẽ wille. eñ hi voerſeyde hẽ die edelhz vã de ſer werelt/ eñ hi riet hẽ dat hi dit haeſtelic volgede. Doe die conic hoerde eñ hi voer= waert hielt dat hẽ die ghene geſeit haddẽ ſo wort hi ſeer grã nochtans en antwoer de hi niet. Eñ doe deſe ridd̄ gewaer wor de dat die conic ſijn woerdẽ ſ waerlijc ge nomẽ hadde ſo ghic hy ꝟuaert wech. Eñ hi ouerdochte dat hi eẽ arſedier vã woer= den hadde/ eñ hi ꝟteldet hẽ al eñ die ſeide Du ſulſte wetẽ dat die coninc waent dat ſtu dit hier om ſeides om dattu hẽ ſijn rijc ond̄gaen ſoudes/ daer om ſoe ſtant op eñ ſcheer dijn haer eñ doet wt dijn cleederẽ. eñ doet een celicie aen. eñ ganc wel vro tẽ conic: Eñ als di die conic vragen ſal wat du hier mede meẽſte/ ſo ſulſte antwoerdẽ Siet heer coninc ic bẽ bereyt di te volgen want al is die wech zwaer daer du voer gaen wilſte. om dinẽ wille ſal hi mi noch tans licht weſen wãt alſo du mi een ghe ſelle hebſte ghehad in voerſpoede alſo ſul ſte mi oec hebbẽ in weđſtote daer om ben

ic nv bereyt wattu ghebietſte. Eñ als die ridd̄ dit ghedaen hadde ſo ꝟwõderde die conic/ eñ ꝟſprac ſijn wederſake eñ ꝟhief deſen ridder in meerre eerẽ. Des conincs ſoon wort geuoet indẽ voerſeidẽ palayſe eñ quã tot ſijnre outheyt/ eñ was in alre wijſheyt gheleert. mer hi hadde wonder waer om dattẽ ſijn vad̄ aldꝰ hadde beſlo ten/ eñ hi vragede heimelic eẽ vandẽ kna pen die hẽ ſond̄linceſte was wat dit bedu den mochte/ eñ ſeide dat hi in grote droef heit waer om dz hi dair butẽ nz en mocht gaen ſo dat hẽ ſpiſe noch drãc en ſmaecte Doe dat die vader hoerde ſo was hi droe uich. eñ hi dede goede paerdẽ bereydẽ. eñ dede voer hẽ reye leidẽ al blaſende dat hẽ niet vuyls te vorẽ comen en ſoude eñ dat ꝟboet hi naerſtelic Eñ doe deſe iongelinc dus wt voir ſo quamẽ hẽ te gemoet lazer ſche eñ een blinde/ eñ doe hiſe ſach ſo ver wonderde hẽ. eñ hi vragede hẽ wie dat ſi warẽ eñ wat ſi haddẽ: eñ die knapen ſei den. Dit is lijden die den menſchẽ plegen te gheſchien. Eñ hi ſeide pleecht alle ludẽ te gheſchien: eñ doe ſi ſeiden neent/ ſo ant woerde hi. Weetmẽ dan wie dit doghen moetẽ/ eñ ſi ſeidẽ neen/ wãt geen mẽſche en macht wetẽ: Eñ deſe iongelinc begon ſte in anxte te weſen om deſe dinghen eñ op een ander tijt ſo vant hy een herde out man die een berompen aenſicht hadde eñ cenẽ crommẽ rugghe eñ hi ſprac al ſtame rende/ eñ hi haddes wonder/ eñ vragede dit wonder: eñ doemen ſeide dat hi tot de ſen ſtaet ghecomen was om menichuou= dicheit der iaren die hi hadde/ ſoe ſeyde hi Eñ wat eynde is hier of. Si ſeidẽ hẽ/ die doot. eñ hi ſeide haer. Js die doot alre lu= den of enighe ludẽ ſonderlinge: eñ doemẽ hẽ ſeide dat alle die ludẽ ſteruẽ moeſtẽ: ſo vragede hi hoe menich iaer datmẽ leefde. eñ ſi ſeidẽ: int lxxx. oft c. iaer wortmẽ out eñ daer nae coemt die doot: Eñ dit ouer= dochte die iongelinc ſtadelick in ſijn her

te/eñ was in groter dꝛoefheit.mer hi hilt hẽ blide voer ſinẽ vad̄ eñ hi begeerde ſeer hier in te woꝛdẽ geleert. Eñ het was int lãt vã ſannar eẽ monic woenachtich dye volmaect was in leuen eñ hiet barlaam. Deſe kẽde indẽ gheeſte des conincs ſoons wille/eñ hi nã aẽ eens coopmãs abijt/eñ quã tot dier ſtede eñ hi ghīc aẽ des conics ſoons camerlinc eñ ſpꝛac hẽ aen eñ ſeide. Ic bẽ eẽ coopmã eñ ic hebbe eẽ duerbaer ſteen te cope die die blide ſiende maket eñ die doue maket hi hoꝛẽ/eñ doet die ſtõme ſpꝛekẽ/eñ ſtoꝛt den onwiſen wijſheit in: Daer õ ſo leide mi nv tot des conics ſone eñ ic ſal hẽ deſen ſteen geuẽ Die camerlic antwoerde hẽ:du ſchijnes een mẽſche vã riper wijſheit te weſen mer dine woerdẽ en ſijn niet eendꝛachtich metter wijſheit. mer nochtãs om dꝫ ic ſteenẽ kẽne ſoe tone mi dẽ ſteẽ eñ is hi ſoedanich als du ſegſte eñ hi ſodanich wert gheꝓꝛoeuet ſoe ſal di grote eer vã des conincs ſone werdẽ ghe daen Eñ barlaam ſeide hẽ:mijn ſteen die heeft noch deſe cracht dꝫ die gene die niet eẽ claer of geſont begꝛijp vã ogẽ en hebbẽ eñ die niet en hout volle ſuuerheit.waert dat hi hẽ ſage hi ſoude die crachte vlieſen die hi heeft/ mer ic wel cõſte vã medicinẽ weet / ic ſie dattu geen gheſonde ogen en hebſte mer ic hebbe gehoert dꝫ des conics ſone is ſuuer dꝫ hi alte ſconc geſonde ogẽ heeft.Eñ hi ſeide:iſſet alſo ſo en tones mi niet wãt ic hebbe geen geſonde ogẽ/ eñ ic ben onſuuer vã ſondẽ: eñ hi ſeide dit des conincs ſone.eñ ſendẽ haeſtelijc tot hẽ:eñ doe hi voer hẽ ghecomen was/ eñ doe hẽ die conic waerdelic ontfaen hadde.ſo ſey de barlaam.heer coninc du hebſte wel ge daen datſtu vã butẽ nyet en ontſages die nederheit vã mi/ wãt eẽ groot coninc was die wt voir op eenẽ guldẽ waghen eñ hẽ quã eẽ arm mẽſche te gemoete mit quadẽ cleederẽ die ſeer mager wasEñ die conic ghīc te hãt vã ſinẽ wagẽ/eñ viel voer die voetẽ des armẽ mẽſche eñ aẽbedẽ.eñ ſtõt op eñ cuſtẽ.Mer ſyne baenroetſen haddẽ des onwaerdicheit/ mer ſi en doꝛſtẽ dẽ co ninc dꝫ nꝫ laſterẽ eñ ſeidẽt ſinẽ bꝛoed̄.hoe die conic gedaen hadde dꝫ ſine groothꝫ nꝫ en betacmde.Eñ die bꝛoed̄ beriſpede hier of dẽ conic Die conic had een ghewoente alſinẽ yemãt dodẽ ſoude dat hy voer ſijn doꝛe ſende een araut mit eẽ trompette die dair toe geſet was:eñ doet auõt ghewoꝛ dẽ was/ſo dede die conic die trõpette bla ſen voer ſijns bꝛoed̄s doꝛe:doe ſijn bꝛoed̄ dꝫ hoerde/ſo wãhopede hi vã ſine ſalichꝫ eñ waecte alle die nacht ende maecte ſijn teſtamẽt.Eñ doet dach gewoꝛdẽ was ſo dede hi ſwarte cleed̄ aen.eñ quã met ſinẽ wiue eñ mꝫ ſine kinderẽ al wenẽde tottẽ palayſe.Eñ die conic dedẽ in comẽ eñ ſey de:o ſot oftu dijns bꝛoed̄s araut oft bode diẽ du nꝫ miſdaẽ en hebſte ſo ſeer ontſiets waer õ en ſal ic dan niet ontſien die bode mijns gods diẽ ic ſoe veel miſdaen hebbe die mi claerlic met trõpetten doet te wetẽ myne doot eñ bootſcapt mi die vꝛeeſelike toecoẽſt vãdẽ domſdage Daer na dede hi makẽ vier ſcrinen/eñ die ij.dede hi buten ouer al vguldẽ /eñ dedeſe vollẽ mꝫ doder ludẽ beenres die ſtonckẽ:eñ die and̄ twee dede hi mit peck beſmerẽ:eñ dedeſe vollẽ met duerbarẽ ſteenẽ/eñ riep den herẽ dye ouer hẽ ſinen bꝛoed̄ gheclaget hadden.eñ hi ſettede deſe ſcrinen voer hem eñ hi vꝛa ghede hem welcke die duerbaerſte warẽ Eñ ſi ſeiden dat die twee verguldẽ ſcri- nen waren veel gouts waert.eñ dat dye twee ander luttel waert waren. Eñ doe dede die coninc die verguldẽ ſcrinen op: eñ te hant quã daer groten ſtanck wt:eñ die coninc ſeide hem.Deſe ſijn ghelijc die coſtelike cleederẽ aen hebben.mer binnen ſijn ſi vol ſtancs Daer na dede hi die and̄ op bꝛeken/eñ daer quã een ſoete roke wt Eñ die coninc ſeide hem Deſe ſijn ghelijc den armẽ/wãt al iſt dat ſi quade cleederẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

aen hebbē.nochtās sijn si van binnen vol
goets roocs van goedē wercken/mer ghi
mercket alleen dat vā buten is eñ ghy en
mercket niet dat van binnē is/ also die co
ninc dede also heuestu oec gedaen mi goe
dertierlikē ontfaendeEñ barlaam begon
ste hem te seggen hoe die werelt ghescepē
was.eñ hoe die mensche eerst sonde dede
hoe die soon gods mensche wort/eñ van
sijnre passien eñ vā sijnre verrisenisse/ eñ
vandē doemsdaghe.eñ vandē goeden eñ
quadē haer loon seide hi hē veel/eñ laster
de seer die afgodē aē te biddē: eñ hi seyde
hem dusdanigen exempele van harer soe
ticheit eñ sprac:Een scutter vinc eē nach=
tegale/eñ doe hise doden woude so wort
die nachtegael sprekende eñ seide. O mē
sche wat salt di batē oftu mi dodes/wāt
du en sulste dijn buyc met mi niet mogen
veruollen.mer wilstu mi latē gaen ic sou
de di drie dingen leeren eñ seggen eñ wie
dz die naerstelikē hout hi salder grote oer
baerlicheit of ontfaen. Eñ die scutter ver
wonderde doe si sprac eñ hi beloueden oec
haer dat hise soude laten gaen woude sy
hē dit leeren.Eñ die nachtegael seide Nē
mermeer en salstu pinē om dingen die du
niet crigen en moges:eñ en wes nemmer
meer droeuich om een dinc dattu verlorē
hebs eñ niet weđ crigen en moges. eñ en
gheloeft nemmermeer dat ongheloeflick
is.wachte dese drie eñ dy sal wel wesen
Eñ die scutter lietse vlieghen also hi haer
belouet hadde:Eñ die nachtegael vloech
in die lucht eñ seide.Wee du mēsche wat
quader raet hebste ghehad eñ hoe groten
scat hebstu huden verloren/wāt ic hebbe
eenē steen in mi die meerre is dā eē struys
ey.Eñ doe hy dat hoerde soe wert hi seer
droeuich dat hise hadde laten gaen. eñ hi
pijndese hē te vangen eñ seide. Coemt in
minen huse ic sal di alle goedertierenheyt
doen eñ ic sal di eerlic latē gaen.Die nach
tegael seide hē. Nv bekēne ic dattu eē sot
biste wāt vā dien dat ic v geseit hebbe al
soe hebstu cleyn profijt ghehad/want du
biste droeuich dattu mi vlorē hebste noch
tan en mogheste mi niet weđ ghecrigē eñ
du hebste di ghepijnt om mi te vangen al
stu niet en moges varē in minē wech: eñ
oec ghelouestu dat ic binnē hadde soe gro
ten steen nochtās en ben ic also groot niet
Aldus sijn die ghene sot die in afgodē ge
louē/wāt si aenbedē dat si ghemaect heb
bē eñ diese wachtē hietē si hair wachters
Eñ hi begonste veel te disputerē tegē dye
valsche ghenoechte eñ ydelheit deser we=
relt:eñ hier toe seyde hi veel exempelē.die
vleyschelike ghenoechtē begherē eñ haer
sielē latē vā honger steruē die sijn ghelijc
eenē mensche.Die vloghe vā een eenhorē
dat hi hē niet doden en soude eñ hi viel in
eenē groten put. eñ doe hi viel so greep hi
met sijn handē enē boom eñ sette sijn voe
ten op eenē glotten struuc die niet vast en
was:eñ hi sach twee musen/die een wit
eñ die ander swart/die altijt die wortelē
knagedē vandē bome die hi begrepē had=
de:eñ si haddē bi nae doer gheknaecht eñ
sach onder dē put een vreselijke drake die
vuer wt blies eñ gaepte om hē te vswel=
ghen:eñ hi sach opten struuc daer hi synē
voet op gheset hadde vier aspidē dat sijn
serpenten die haer hoeft wt staken.Ende
dese mensche hief sijn ogen op/ ende sach
een luttel honich aenden telghen vanden
boom/ende hi vergat sijnre vreesen die hi
in allen siden hadde/ ende hi gaf hem sel=
uen altemael totter soeticheit vanden ho=
nich.

¶ Nota gheestelick

¶ Die eenhorē beduyt dē doot die dē mē
sche altoes iaecht eñ begheertē te begripē
mer die put dz is dye werelt die vol is vā
allen quadē/eñ die boom is elc sijn leuen
dat hi bi nachte eñ bi dage wort verteert
eñ doer knaecht als bi een swarte eñ wit
te muys/eñ die vier serpenten die aenden
struuck laghen beduden den lichaem dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghemaect is vandē vier elementē.eñ met
ten serpentē wort dat lichaem ghecranct
met onsuuerē begheertē.Die drake is die
helle diet al verswelghet eñ die soeticheit
vandē honich is die bedriechlike genoech
te vander werelt daer dye mensche mede
verleyt wort dat hi sijn vreese niet aen en
siet.Eñ hi seide noch een ghelikenisse/die
ghene die die werelt minnē si sijn ghelijc
een mensche die drie vrienden hadde van
den welckē hi die een meer minde dan hē
seluen/eñ den anderen ghelijc hem seluē.
Den derdē min dā hē seluē of niet.Eñ doe
hy in groter vreesen was ende ghedaecht
was vandē coninc/so liep hi tottē eersten
vrient eñ sochte hulpe/eñ seyde hē hoe hy
hē altoes gemint hadde:eñ die antwoer=
de.O mēsche ic en weet niet wie du biste
ic heb ander vriendē daer ic hudē mede ꝟ
blidē moet die ic voert aen te vriende heb
ben sal/nochtās gheue ic di twee harē cle
derkijns datstu di daer mede moges dec=
ken:Hi wort bescaemt eñ ghinc tot sinen
anderen vrient eñ badt oec sine hulpe:eñ
die antwoerde Ic en hebbe die moet niet
mit di te gaen te daghingen wāt ic hebbe
veel sorghen:mer nochtās sal ic een luttel
met di gaen totter dorē vandē palayse eñ
dan sal ic te huyswert comen eñ doen mi
nen oerbaer: Eñ aldus so wert dese men
sche droeuich eñ in wāhope: eñ ghinc tot
sinē derdē vrient eñ seide hē mit bloedigē
aensichte Ic en hebbe ghenē mont met di
te sprekē.wāt ic en hebbe di niet ghemint
als ic sculdich was te doen:mer nv als ic
in tribulacien bē/eñ ic ghene vrienden en
hebbe so bidde ic v dattu mi helpes eñ dz
ghi mi ghenadich sijt:eñ die seyde hē met
blidē aensichte. Waerlic ic belie dattu mi
ne lieue vrient biste eñ ic sal ghedenckē al
le die cleyne weldadē eñ gaen voer di/eñ
ic sal dē coninc voer dy biddē/eñ hi en sal
di niet leuerē in dijnre viandē handē. Te
bedudē dit exēpel. Die eerste vrient was

die rijcheit vandē goedē da it die mensche
in veel vresen om is mer als die doot coēt
soe en heuet die mensche niet meer hier of
dā eenē armē doec daermē hē in begrauet
Die andꝰ vrient is dz wijf eñ die kinderē.
eñ die maghē die alle mede gaē tottē gra
ue eñ te hant keerē si weȝ eñ ꝟonledigen
hē mit haer sorghe.Die derde vrient is dz
ghelooue hope eñ caritate eñ aelmissen/eñ
andꝰ goede werckē die voer ons gaen mo
ghen alle die wile dat wi indē lichaē sijn
Eñ dese moghē ons helpen voer gode eñ
moghē ons vā onsen vyandē eñ vanden
duuelē ꝟlossen:Eñ noch een andꝰ ghelike
nisse seide hi. Het was een ghewoente in
een grote stede dat sy alle iaer vercorē tot
eenē prince een vreemt mā diemē nyet en
kende:eñ als hi ghecorē was so mocht hi
doen al dat hi wilde eñ hi regierde al tlāt
als hem goet dochte.Mer als dese in alre
weelden was/eñ hi waende dattet hē al
toes bliuē soude:so stondē die borgers te=
ghen hē op/eñ sleeptē al naect al die stede
doer.eñ sendē in eē eylāt daer hy niet etē
noch te drinckē en had noch cleederen:eñ
hy wort daer ghepijnt vā honger eñ van
coude.Tē lestē quā daer een ander in die
heerscappie eñ doe hi gehoert hadde wat
sijn voer vaꝰs ghescheit was so sende hi
tot dyen eylande onuertallike scat:eñ als
hi daer na in dat eylāt gesent was eñ die
andꝰ daer in groter armoedē warē so had
de hi daer grote weelde: Te beduden dit
exempel: Dese stede is die werelt:die bor
gers sijn die duuelē die ons bedriegē met
ter valscher ghenoechtē deser werelt:Eñ
als wi des niet en ꝟmoedē soe coemt ons
die doot op eñ wi wordē gheuoert in die
stat der donckerheit:eñ die rijcheit diemē
voersent/dat sijn aelmissen diemē den ar
men gheeft: Doe barlaam aldus dz kint
volcomelijc hadde ghelcert/ eñ hē dz kint
volgen woude eñ den vader latē:so seide
barlaam tot hē:Doetstu dit so sulste ghe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lijc weſen enē iongelinc die een edel wijf ondertrouwē woude. mer nochtans ver onwaerde hijt eñ vloech: Eñ doe hi in eē ſtat quā. ſo ſach hi eens armē mans doch ter arbeydende. eñ ſy loefde gode metten mōde eñ hi ſeide haer O wijf wat iſt dat ſtu doetſte. wāt du biſte arm nochtās ſoe dancſte gode al hadſtu groot goet van hē ontfaen: ſi ſeide hē. Ghelijc dat die wil eē cleyn medecijn een grote ſiecheit gheneeſt alſo woꝛt den danck in cleine een oerſake vā meerre ghiftē nochtās dat buten is en is ons niet. mer dat binnen ons is is onſe dat ic hebbe/ hebbe ic voer groot vā gode ontfaen wāt hi heeft mi na ſijn beelde ge maect. eñ heeft mi verſtandenis ghegeuē eñ hi heeft mi gheroepē tot ſijn gloꝛie: om dus vele gꝛoter ghiften iſt wel tameliken datmē hē louet: Doe deſe iongheline haer ſach eñ haer wijſheit. ſo eyſchede hi haer te wiue vā harē vad̄: Die vader ſeide: du en moghes mijn dochter niet nemē want du biſte eens edels mans kint eñ ic bē een arm man: Mer doe hē deſe iongelinc ſeer aen lach: ſoe ſeide die man ic en machſe di niet gheuē om dat ghiſe tot dijns vaders huys voeren ſoutſte/ wāt ſi mijn eenighe dochter is. Die iongelinc ſeide ic ſal mit v bliuē eñ ic ſal mi voeghen met v luden in allē dinghen: Eñ hi dede ſijn coſtelic cleet wt eñ des outs mās abijt aen eñ hi bleef met hē eñ namſe te wiue: eñ na diē dattē die oude man langhe ghepꝛoeft hadde. ſo leide hi hē in een camer eñ thoende hē een onuertellike boꝛſe vā rijchedē ſo dȝ hi des ghelijcs niet geſien en hadde eñ hi gaft hē al Eñ ioſaphat ſeide hē: deſe biſpele hoert mi redelijc toe eñ ic waen dattu dit vā mi geſeit hebſte: mer vad̄ ſegt mi hoe out dat tu biſte eñ waer du woenſte/ want ic en wil nēmermeer vā di ſcheydē. Barlaam ſeide ic ben xlv. iaer out. eñ ic wone inder wilderniſſen des landes vā ſamar Eñ hi ſeide: vad̄ my dēct dattu meer dā lxx. iaer out biſte Barlaam ſeide. wilſte wetē hoe out dat ic bē vā dien dat ic geboꝛē was ſo hebſtu wel ghewaent. mer ick hebbe niet gherekent noch en rekene hoe menich iaer ic ghelevē ben vā dier tijt dat ic gheboꝛen was wāt doe ſoe was ic vā binnen doot eñ die iarē die ic doot was en rekē ic nemmermeer mettē iarē des leuēs: Eñ doe ioſaphat volgen woude inđ woeſtinen ſoe ſeide barlaam tot hē. Doetſtu dit ſo ſal ic in dijn gheſelſcap bliuē. mer ic ſal weſen wercker mijnre bꝛoeders vā perſecucien. mer alſtu ſien ſulſte dattet pūt is ſo ſulſte tot mi comē: Ald⁹ doepte barlaam des co nincs ſone. eñ hi leerde hē wel int geloue eñ cuſten. eñ keerde weder tot ſijnre ſtat: Na dien dat die coninc hoerde dat ſijn ſo ne kerſtē was ſo wert hi alte dꝛoeuich eñ een ſijn vꝛient dye arathijs hiet troeſtē eñ ſeyde. Heer coninc ic kēne eenē oudē man eenē heremijt die vā onſer wet is die bar-laam alte ghelijc is. eñ deſe ſal hē venſen barlaam te weſen. eñ hi ſal eerſt beſcher-men dat kerſten ghelone eñ daer na ſal hi ſijn wet ꝟwandelē. eñ wed̄ roepē al dat hi gheleert heeft: eñ aldus ſal des conincs ſone tot ons keerē. Eñ die conic nam met hē dē pꝛince eñ eē groot heer om barlaam te ſoeckē: eñ hi vinc die heremijt eñ ſeide/ dat hi barlaam gheuangē hadde. Eñ doe weende die ſoon bitterlijc: mer dair na ſo ꝟtoende hem god dattet barlaam niet en was. Eñ die vad̄ quā tottē ſoon eñ ſeyde Sone mijn du hebſte mi in groter dꝛoef-heit ghebꝛocht. eñ du hebſte mine outheit ongheeert eñ hebt mi ghenomen dat licht vā minē oghen: ſone waer om hebſtu dit ghedaen eñ hebt gelatē onſer godē dienſt Joſaphat ſeide: vad̄ ic vlie die donckerhȝ eñ bē ten lichte gheulogen: ic hebbe d wa-linge ghelatē eñ die waerheyt bekēt eñ ic en arbeyde niet te ꝟgheefs wāt mē en ſal mi niet wed̄ mogen roepē vā xpo. wāt al ſoet onmogelic is metter hant dē hemel te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

reykē of die grote zee te ðdꝛogē also weet
ic oec wel dit wesen Doe seide die coninc
eñ wie is mi eē wercker vā deser quader
sondē: ic die so grote dingē di gedaen heb
be die nie vader sijn kint en dede. hier om
heeft mi tegen di doen settē die quaetheit
dijns willes tegē mijn hoeft. Wel te recht
seidē die astronomien in dine geboert dat
ghy houerdich eñ onghehoersaem werdē
soudes dine ouðs: eñ en wiltu om minē
wille niet doē so en sult ghi mijn soō niet
wesen. eñ du sulste dijns vaðs viāt wer
dē eñ ic sal di doē dat ic nie vyant en dede
Josaphat seide hē Conic waer om woꝛt
ste seerich om dat ic pꝛince bē der duechdē
wat vað was ye dꝛoeuich in sijns kints
gheluc. Wāt nv en sal ic di nēmermeer hie
ten vað. mer bistu mi tegen so sal ic vā di
vlien gelijc een serpēt: Eñ die conic ghinc
vā hē mit gramscappen eñ seide arathijs
sinē vꝛient sijns soons herthcyt: eñ di riet
hē dat hi met hē niet herdelic en spꝛake eñ
dat hi hē te bet aē hē treckē soude met soc
ten saftē woerdē: Des anderē dages quā
die conic tot sinē soon. eñ custē eñ seide lie
ue soon eere dijns vaðs outhz. eñ ontsich
dijn vað en weetstu niet dat ick dijn vað
bē eñ hoe groot goet dattet is die vader te
minnē eñ te ðblidē eñ weð om hoe groot
quaet dattet is dien te ðnamen eñ te ðon
waerdē: wāt hoe veel dat dit gedaen heb
bē si sijn qualijc gheuarē: Josaphat seide
het is tijt ghehoersaem te wesen eñ tijt te
minnē eñ tijt van vꝛede eñ tijt van stride
Wāt wi en sijn niemāt sculdich ghehoer=
saem te sijn noch vað noch moeð Doe sijn
vað sijn volstādicheit sach: so seide hi. om
dz ic dijn hertheit sie eñ du mi niet en wil
ste onðdanich sijn. so coēt doch eñ laet ōs
gaen te gað eñ laet ons wtkē ð waerheit
Wāt barlaam die di ðleit heeft heb ic ghe
uanghē Nv laet ons die onse eñ die uwe
ðgaderē mz barlaam eñ ic sal eē bode wt
sendē dat alle die kerstē comē mogē sonð
vꝛese: Eñ alsmē disputerē sal ðwinnet v
barlaā so sullē wi v gelouē. mer ðwinnē
die onse so suldi ons gelouē Dit was des
conics soō lief. eñ des conics ludē ghingē
tottē gheuāgē mā dat hi hē vensen soude
of hi barlaam waer eñ hē eerst pinē ð ker
stē geloue te bescuttē eñ dat hi hē daer na
latē soude ðwinnē. eñ aldꝰ ðgaderdē sy
alle. eñ iosaphat keerde hē te nathoꝛ wert
eñ seide O barlaam weetstu wel hoe du
mi geleert hebste eñ ist dattu dat gheloue
dat ghi mi gheleert hebt moges bescermē
so sal ic al mijn leuē in die leeringe bliuen
mer woꝛtste ðwōnē so sal ic ouer di wꝛe
kē minē laster. eñ ic sal dijn tonge eñ dim
herte wt treckē metter hāt. eñ gheuēse dē
hondē dat die anð niet en sullē doꝛrē ð co
ningē kinderē ter dwalinge bꝛengē: Doē
nathoꝛ dit hoerde so wert hi seer dꝛoeuich
eñ veruaert doe hi sach dat hi vallē soude
inð culē die hi ghemaect hadde. eñ dat hi
gheuangē was met sinē stric. Eñ hi merc
te dattet hē beter was dat hi hē an des co
nincs sone hilt om dat hi dē doot ontgaen
soude. Wāt die coninc hadde opēbaer ghe
seit dz hi sijn geloue bescermē soude sonð
vꝛese: Eñ eē vādē rethoꝛē stōt op eñ seide
Bistu barlaam die des conics soon ðleyt
heeft Eñ hi seide: ic bē barlaam die des co
nincs sone niet in dwalīge gebꝛocht heeft
mer ic hebbē daer of ðlost. Die rethoꝛ sey
de: om dat grote ludē onse godē aēgebedē
hebbē. hoe doꝛstu tegē die seggen. Hi ant=
woerde: die caldeen eñ die grieken eñ die
vā egiptē si doeldē. eñ hietē eērehāde crea
turē haer godē: Wāt die caldeen waendē
dat die elementē warē godē om dat sy ge
scapē sijn ter nutscap ð mēschē. om dat si
onð haer heerscap sijn eñ om dz si daer of
mit veel pinē werdē beulect: eñ die griekē
wanē dat misdadige mēschē godē sijn eñ
mē seit dat dese haer kinderē atē eñ dat si
haer seluē hair mālicheit of snedē eñ woꝛ
pēse inð zee. Eñ daer na woꝛt venꝰ gebo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ren vã iupiter harẽ ſoon die ghebondẽ ge woꝛpẽ woꝛt in die helle: wãt men ſcrijft dat iupiter die coninc vã aldẽ godẽ is. eñ mẽ ſeit dat hi hẽ dicwil ꝟſciep in eẽ beeſt. Si ſegghẽ oec dat venus die afgoddinne was eẽ ouerſpeelrinne wãt ſi hadde ſomtijt eenẽ putier dꝫ was martee eñ ſomtijt adonden: Die vã egiptẽ oefenẽ beeſtẽ als ſcapẽ caluerẽ verckẽ eñ aldusdanige dinghen. mer die kerſtẽ oefenẽ des alre hoechſten ſoon die vandẽ hemel ghecomẽ is eñ mẽſche ghewoꝛdẽ is Eñ nathoꝛ begonſte ſeer naerſtelic dat kerſtẽ geloue te beſchermen eñ vaſt te makẽ met redẽ: eñ die meeſters woꝛdẽ ſo ſtom dꝫ ſi hẽ niet antwoerden en mochtẽ Eñ ioſaphat woꝛt alte blide om dat onſe here biden viandẽ o̅ waerheit beſchermde: mer die coninc was alte gram. eñ hi hiet den raet ſcheidẽ/ als of hi des anderẽ dages noch hier of ſpꝛekẽ wilde: Doe ſeide ioſaphat: laet mijn meeſter te nacht met mi bliuẽ dꝫ wi te gadͤ ſpꝛekẽ mogen vã diẽ dat wi moꝛgen ſeggẽ ſullẽ eñ neem du die dijne met di eñ ſpꝛeke du met hẽ: Of neemt mijn meeſter met di eñ laet dine meeſters mit mi of anđs en doet ſte geen gherechticheit mer cracht: Hier o̅ gaf hi hẽ noch nathoꝛ. eñ hi hoepte dat hi hem noch bedꝛiegen ſoude: Eñ als des conincs ſoon met nathoꝛ te huys ghecomen was: ſo ſeyde hẽ ioſaphat. En waẽt nꝫ ic en weet wie du biſte. wãt ic weet dattu barlaã nꝫ en biſte. mer du biſte nathoꝛ die aſtronomie Eñ ioſaphat begõſte hẽ te pꝛiſen eñ te pꝛedikẽ dẽ wech der ſalicheit eñ hi bekeerdẽ eñ ſendẽ des moꝛgẽs ter woeſtinẽ waert: eñ daer woꝛt hi ghedoept eñ bleef een heremijt: Eñ het was eẽ gochelaer die thyodas hiete. eñ hi hoerde dit eñ quã tottẽ coninc: eñ hi beloeude hẽ dat hi ſinen ſoon ſoude bꝛenghen tot ſine vađlike wet Eñ die coninc ſeide hẽ. moghestu dit doen ſoe ſal ic di een beelde makẽ eñ ic ſal di ſacrificie offerẽ ghelijc dẽ godẽ: Eñ die ſeide: en hebt geen ſoꝛghe o̅ dijn kint mer ghebiede ſcone wel ꝟcierde wiuẽ in te comen om dat ſi altoes met ioſaphat ſullen ſijn eñ hẽ dienẽ eñ met hem wandelẽ ſouden: wãt hi ſeide Jc ſal een vã mijn gheeſten toe hẽ ſenden. eñ hy ſallen tot oncuyſheit verweckẽ. wãt gheen dinc en verleit een iongelinc ſoe lichtelic als dat aenſicht vandẽ wiuen: Want een coninc was die nauwe een ſoon ghewinnẽ en mochte eñ doe ſijn ſoon ghebozen was ſo ſeiden die grote meeſters. waert dat hi binnẽ x. iarẽ ſonne of mane aenſage dat hi blint ſoude woꝛden: eñ die coninc dede makẽ eñ houwen een hol in eenẽ ſteen. eñ daer dede hi ſinẽ ſoon vijf iaer in houdẽ. eñ doe die geleden warẽ. ſoe dede die coninc alle dinck voer hẽ bꝛengen dat hijt alſo ſoude mogẽ kennẽ eñ wetẽ: eñ doẽ voer dat kint ghebꝛocht was gout ſiluer eñ duerbaer gheſteenten eñ ſcone cleederẽ eñ paerdẽ eñ alrehande dinc. eñ hi vꝛaechde hoemen alle dinc hietede. ſo ſeident hẽ die knapen. Eñ doe hi anxtelic vꝛaechde hoe die wiuẽ hieten: ſoe ſeyde hẽ des conincs camerlinc al boertende/ dattet duuelẽ warẽ dye dẽ mẽſchen verleydẽ. Eñ doe die coninc ſynẽ ſone vꝛaechde wat hi vã allẽ meeſt begeerde eñ meeſt minde: ſo ſeide hi Niet vader ſo begheer ic alſo ſeer als dye duuelẽ dien den menſchẽ verleidẽ. in gheen en is miin herte ſo ontſteken als in hem: Eñ daer bi weet dat dijn ſoon en ſal niet verwonnẽ woꝛdẽ dã in deſer manierẽ: Doe dede die coninc alle die knapẽ van ſynẽ ſoon eñ dede ſcone ioncfrouwẽ bi hem eñ ſi poꝛredẽ altoes tot oncuyſheden: Eñ Joſaphat en had nyemãt die hi aenſien mocht of daer hi mede ſpꝛekẽ mocht oft daer hi mede bekent was Eñ die quade gheeſt die die gochelaer ſende hi ontſtac dẽ iongh elinc ſeer eñ oec ſoe poꝛreden die maechden van buten ter hetten van oncuyſ hedẽ. Eñ doe hi ghewaer woꝛt dat hi aldus ſeer ghepijnt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

was soe wort hi ghestoert.eñ hi beual hē
al gode eñ hi ontfinc godliken troest eñ al
sijn becoringhe vloech vā hem: Daer nae
sende hi tot hē alten schonen ioncfrouwe
eens conincs dochter . wiens vader doot
was. Eñ doe haer iosaphat predicte. soe
antwoerde sy hē. Wilstu mi behouden of
bewarē vanď afgodē oefeninge so neemt
mi te wiue wāt die kerstē mēschē en ver=
onwaerdē dat hilijckē niet mer sy prisent
Wāt haer patriarcken eñ prophetē.eñ pe
trus haer apostel haddē wiuen:Eñ iosa=
phat seide hair:Wijf du segste dit om niet
wāt men oerloeft den kerstenē wyuen te
nemē.mer niet den ghenē die xp̄m belooft
hebben suuerheit te houden. Si seide.nv
het si also du wilste. mer wilstu mijn siel
verlossen so doet mi een cleine bede eñ leg
ghe bi mi dese nacht alleen.eñ ic sal di be=
louen dat ic morgen vroech kerstē wordē
sal. wāt ist alsomē seit dat dē enghelē bli=
scap eñ vroechde is indē hemel van enen
sondare die penitencie doet:en isinen dan
nyet sculdich groot loon dien die eenen be
houden maect. Doet alleen dat ic wil een
weruē eñ also sulstu mi behoudē. eñ hier
mede begonste si hē seer te roerē: Doē dat
die duuel sach so seide hi tot sinē ghesellē.
Siet hoe hem die ioncfrouwe beroert he
uet die wi niet en mochten beroeren daer
om coemt eñ laet ons starckelijc lopē alle
die wile dat wi den tijt hebbē:Eñ doe de
se iongheline sach dat hi starckelijc gheuā
ghen was. wāt si hē beroerdē eñ die ionc
frouwe verporreden oec bi des duuels ra
de: so wort hi weenende eñ gaf hē tot be
dinghe. Eñ in die bedinge wert hi slapen
de:eñ hem dochte dat hi gheuoert was in
een pricel dat vol scone bloemen was:eñ
die bladerē vandē bloemē gauen daer soe
te roke eñ daer was die vrucht alte scoon
vā aensien eñ soet vā smake:eñ daer ston
den setelē ghemaect vā siluere eñ vā gou
de eñ vā duerbaer steenē eñ ouerleyt met

costeliken cleederen eñ daer liep alte claer
water:Eñ daer na leydē si hē in een stede
daer die mueren warē vā schonen goude
eñ wnodlike seer lichtēde.eñ eē hemelsch
ghesellscap songen daer soetē sanc. die nie
mēsche des gelijcs en hoerde: eñ mē seide
hē:dit is ď heiliger stede:eñ doe hē die mā
wilde weď brengen so bat hi hē dat hi hē
daer liet bliuē:si seidē:Du sulste hier moe
ten comē met grotē arbeyde. ist nochtans
dattu die crafte aen doetste Daer na leidē
si hē tot donckerē stedē die alď vuylhz vol
warē eñ seidē:dit is ď quaď stat: Eñ doe
hi ontwaecte.so dochte hē deser ioncfrou
wen eñ der anď scoonheit vuylre dā mis
wesende. Mer doe die quade geestē weď
ghecomē warē tot theodā.eñ hise ꝟsprac
so seydē si. Eer hi hē seghende so vielē wi
op hē eñ verstoerdē starckelijc:mer doe hi
hē gheseghent hadde. so ꝟuolgede hi ons
met gramscappē: Doē ghinc theodas mit
tē coninc tot iosaphat eñ hopede dat hi hē
soude mogen gheradē:mer dye gochelaer
die wort gheuanghen vandē ghenē die hi
vangen woude:eñ dede hē dopē eñ leyde
een heilich leuen. Die coninc wanhopede
doe eñ liet sijn sone bi sijnre vriendē rade
half sijn rijcke. Eñ al wast dat iosaphat
begheerde in die wildernisse te gaen noch
tās om dat hi dat gheloue ꝟmeerrē wou
de. soe ontfinc hi dat rijc tot eenen tide eñ
maecte in sijn stede kercken eñ crucen.eñ
bekeerdese alle tot cristū Eñ tē lestē wort
die coninc ghelouēde in sijns soons predi
cacien.eñ wort kerstē eñ wort ghedoept.
eñ hi liet al sijn rijcke sinen sone eñ hi gaf
hē seluē tot groter penitencien: eñ hier na
sterf hi heylichliken. Eñ iosaphat maecte
bariachan coninc eñ woude die wil vlien
mer dat volc vinckē:eñ tē lestē en cōde hy
nauwe ontgaē Eñ doe iosaphat doer die
wildernisse ghinc. so gaf hi eenē armē mē
sche sijn coninclike cleederē. eñ bleef in eē
arm cleet: Mer dye duuel becoerden seer.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sulcke tijt viel hi op hē met eenē ghetogen
swaerde eñ dreyghedē te slaen: sulcke tijt
opēbaerde hi hē in die ghelijkenisse vā me
nigherhāde beestē loyende eñ brieschende
Mer iosaphat seide: onse here is mijn hul
per. eñ ic en sal niet ontsiē wat mi die mē
sche doet: Doe bleef Josaphat twee iare
dwalēde inď woestinē. eñ hi en cōde bar
laam niet vindē: mer tē laetstē vāt hi sijn
spelonck eñ hi stōt voer die dore eñ seide
Benedie vaď benedie: Doē barlaam sijn
stemme hoerde so ghinc hi daer butē eñ si
custē die een dē anderē alte hertelic eñ om
helsden malcanderē eñ des en mochten si
niet vsaet worden. Eñ iosaphat seide tot
barlaam al dat hē gheschiet was: eñ bar
laam dancte gode seer: Eñ iosaphat bleef
daer menich iaer in grote penitēcie eñ in
duechdē: Eñ ten lestē wort barlaams tijt
voldaen. ende hi sterf: Jnt iaer ons heren
CCCC. eñ lxxx Eñ iosaphat liet sijn rijc
doē hi xv. iaer out was: eñ hi was xxxv.
iaer heremijt: Eñ na sterf hi vol vā goedē
werckē. eñ hy was met barlaams lichaē
begrauen: Eñ doe die coninck barachias
dat hoerde: soe voir hi derwert met eenen
groten heere van volcke. Eñ hy nam seer
waerdelijc harer beyder lichamē. eñ voir
dese in sijn stede: Eñ tot haren graue ghe
schieden veel miraculen.

¶ Die historie van die kercwijnghe

Men viert feesteric eñ hoge
lic die wijnghe vanď kerc
kē of tempel onder die an
der feesten Eñ om dat die
kercke of die tempel twee
derhande is: dat is eē lich
amelijc eñ een gheestelijc Daer om sullen
wi hier cortelic segghen vā twee wijngē
des tempels: Op die wijnghe vā des ghe
macctē tempel salmē drie dingē sien: eerst
waer om datmēse wiet: Ten anderē hoe
datmense consacreert: Ten derdē wie sy
sijn die hem ghemeynsamen ofte besmet

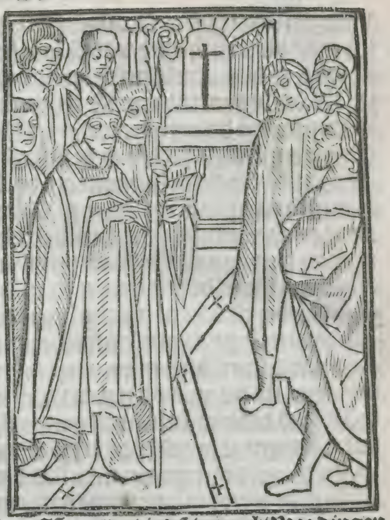

ten. Eñ om dat indē tempel twee dingen
sijn diemē cōsacreert: dat is dat outaer eñ
den tempel: Daer om salmen eerst besien
waer om datmē dat outaer wijt: ¶ Mē
consacreert dat outaer om drye dinghen.
Eerst om datmē gods lichaem daer op of
fert Genesi viij. Noe die stichten den heer
eenē outaer. eñ nam vā alle voghelen die
suuer warē eñ offerdese optē outaer: mer
dit sacrament is cristus lichaem eñ bloet.
dat wi offerē in ghehoechnisse sijnre ghe-
benedider passien: als hi ons beual doē hi
seyde: / Doet dit in mijnre ghehoechnisse.
Want wy hebben verdenckenis van ons
heren passie: Dat eerste is malinge. dat is
inden crucifixe diemen daer na maect: eñ
dit maectmē om te sien. Want men maect
in dye kercke cristus crucifixe eñ anď beel
den om datmense bedenckē sal. eñ om de
uocie mede te verweckē / eñ om leeringhe
wāt si sijn der leeker boecken: Die ander
verdenckenis is indē woerden. dat is dat
men cristus passie predict eñ dat is int ho
ren. Die derde is inden sacrament: Want
in cristus sacrament is sijn passie claerlic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vertoget: wãt in desen sacramẽt is waer lijc crist⁹ bloet eñ sijn lichaem eñ mẽ ghe-uet ons. eñ dit ỽdenckẽ geschiet ons indẽ smake. of wi dan cristus passie die wy be screuen sien eñ dienen ons preect onse be gheerte ontsteect so sal hi ons veel starcke liker ontstekẽ in desen sacramẽt om dat si daer in so claerlikẽ beteykẽt is: ¶ Tẽ an deren consacreertmẽ dẽ outaer om ons he rẽ naem daer op aen te bedẽ. Genesis. xij. Abraham stichte dẽ heer een outaer die hẽ openbaerde. eñ daer na aenriep hi ons he ren naem: also paulus bescrijft tot thimo theum. so doetmẽ dese aenroepinge inder bedingen om die quade dinghen wech te doẽ. eñ indẽ bedinge diemẽ doet om duech den te ỽcrigen of in eyschẽ diemẽ doet om datmẽ die goede dingen meerren sal of in dãcke of in eere of in loue diemẽ doet om die duechdẽ te behoudẽ diemẽ heeft: Dat andẽ roepẽ datmẽ opten outaer doet is pro perlic die misse om dz die hemelsche wort ghesent/dat is crist⁹ die dẽ vadẽ wort ghe sent dat hi die ostie cõsacreert. eñ bi hẽ sel uen wort bi ons ludẽ dẽ vadẽ wedẽ gesent om dat hi voer ons biddẽ sal: Daer õ seyt hugo. die heilighe ostie mach hieten misse wãt si is gesent vandẽ vadẽ bi diẽ dat sijn sone mẽsche wort. Tẽ anderẽ wort si vã ons gesent tottẽ vadẽ indẽ sacramẽte Ten eerstẽ wert si ons ghesent bidẽ vadẽ in hei licheden daer hi mede ons begheert te we sen. Ten anderẽ wert si vã ons gesent dẽ vader bi offerhande eñ daer mede bidt sy voer ons: Eñ men sal merckẽ datmẽ drye tongẽ singet indẽ missen/dat is Griecx He breeusch eñ latijn: om datmen daer mede beteikẽt den titel die op crist⁹ cruce gheset was. die ghescreuen was: in griecx/in he breeusch eñ in latijn Eñ hier bi ỽstaetmẽ dat alle tongẽ sculdich sijn gode te louen: die in dese drie tongẽ beteikẽt sijn: Dat la tijn is die euangelien die epistolẽ die ora-cien eñ die sanc: Dat griecx is kyrieleyson

eñ cristeleyson: Eñ dat singtmen neghen werf om dat wi comẽ moetẽ tẽ geselscap vande neghen chorẽ der enghelen: Dat he breeusche is Alleluya amẽ sabaoth ozan-na: Ten derdẽ consacreertmẽ dat outaer om te singen. Ecclesiasticus indẽ xlvij. ca pittel: Hi gaf hẽ macht teghẽ sijn vyandẽ eñ hi dede staen sangers omtrent den ou-taer. In harẽ ghelude maectẽ si grote me lodien eñ hi seit melodiẽ dat beteikẽt veel melodien. Wãt hugo van sinte victor seit dat drie gheluyden sijn die drie melodyen makẽ. want men maect gheluyt met du-wen met blasen eñ met sange totter sanc torien daer toe behoert duwen. Totter or ganen blasen eñ totten ludendẽ sanc: De se vergaderinge vã desen luden beteikent eendrachticheit vã sedẽ: dat duwen reke-nen tegen dat werc der handẽ: eñ dat bla sen vandẽ organẽ teghen die deuocie van hertẽ: eñ den sanghe dat gheraet der redẽ Eñ hi seyt daer na. wat helpt die soetichz der stemmẽ sonder die soeticheyt vã hertẽ du brekes die stemme breec oec dinen wil le. du houdes dat wel luden der stemmen houde oec eendrachticheit van sedẽ dattu bi desen exempel eens wesen moges met dijnre alre naestẽ: Eñ biden wille met go de. eñ bi ghehoersaemhedẽ met dinẽ mee-ster: Dese drie manierẽ vã ghelude mach men rekenen ten drien onderscheyde van officien der kerckẽ. als ghescreuen is indẽ boecke vã mitrael: wãt dat officie oft am bocht der kerckẽ is ghedeelt in psalmodi-en in sanghe eñ in lesen: die eerste manier van ghelude is datmen doet mettẽ duwẽ van vingheren indẽ sanctorien eñ des ghe lijcs eñ daer toe behoert die psalmodie dz is psalmen te lesen: Dauid dye propheet seyt. Louet hem in die sanctorie eñ inden herpen: die ander manier is inden sanghe als inder stemmen: eñ daer toe behorẽ die lessen. Dauid seit: singhet hem inden ghe lude: die derde maniere is als datmẽ bla-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

set als in basunen: eñ daer toebehoert die
sanc: Dauid seit: louet hē indē gelude der
basunē: ¶ Mē consacreert den tempel of
die kercke om vijf saken wille: Eerst om
datmē daer wt ꝟdriuē sal dē duuel eñ al
sijn macht: hier bi seit sinte gregoriꝰ ī dia
logo: Doemē wiede een kercke die dē goe
den kerstenē ghegheuē was vandē arria
nen: eñ mē daer in gebrocht hadde die hei
lichdoemte vā sinte sebastiaen eñ van sin
te acchte: so gheuoelde dat volck dat daer
ꝟgadert was/ datter een vercken hier eñ
daer tusschē haer voetē liep ter dorē vand̃
kerckē wt eñ niemāt en mochtet sien mer
si warender al of ꝟwondert. Eñ onse he
re ꝟtoonde dit hier om dz si alle wetē sou
dē dz die quade geest doe wter stat vloech
eñ op dien nacht dair na so hoerdemē dat
gerucht opt dack vand̃ kerckē als of daer
yemāt ouer ghelopē hadde: eñ optē ande=
ren nacht. so was daer noch meerder ghe
ruft: mer optē derdē nacht so was dair so
grotē gherucht ofmē die kercke al om ghe
worpen hadde: Eñ doe voirt wech eñ en
maecte daer gheen onstuerheit meer. mer
hi gaf hē te kennē bydē ghelude vandē ge
rucht dat hi maecte dat hy vā bedwange
scheidē moeste wt der stat die hi lange ge
houden hadde: ¶ Ten anderen consacreert
mēse om dat daer vri sullē wesen die ghe
ne die daer in vlien als die rechtē segghen
die misdadige vā bloede sal die kercke be
scermē dat si haer lijf niet ꝟliesen en sullē
noch haer ledē Eñ hier om so vloech ioab
indē tabernakel eñ begreep den eenē hoec
vandē outaer: ¶ Tē derdē consacreertmēse
om dat daer god die bedinge in ꝟhorē sal
Dit is beteikēt ind̃ coningē boec: Doe die
tempel ghewijt was: eñ salomon sijn be
dinghe dede eñ seide: Soe wie di bidt in
dese stadt/ du sulste hem verhoren inden
hemel in die stat dijnre woninghe. eñ als
ghijt ghehoert hebt soe sulstu goedertierē
werdē Wi biddē ind̃ kerckē oestwert om
drie redē: ¶ Eerst om dat wi tonē sullen
dat wi onse lantscap ꝟsoeckē ¶ Tē anderē
om dat wy aēscouwē sullē xpm geeruyst
¶ Tē derdē om dat wi tonē dat wi diē ver
soeckē die ꝟdomer toecomē sal eñ dat wi
sijns ontbeyden: wāt god heeft dat para
dijs oestwert gemaect daer hi die mēschē
wt ꝟdreef doe hi sonde gedaen hadde: eñ
hi deden wonen westwert voer dat para
dijs: Hier om bedē wi oestwert onse lant
scap soeckēde eñ begherende: Onse heere
doe hi gecruyst was/ so scuwede hi west
wert eñ dair om bedē wi derwert siende
Eñ doe hi tē tēpel voir so voir hi oestwert
op. eñ also aenbedē die apostolē: eñ hi sal
also comē als si hē sagen op varē indē he=
mel. eñ daer om sullen wi westwert bid
dē tot hē wert siende. Dat scrijft iohānes
damascenꝰ: ¶ Tē vierdē consacreertmē die
kercke om datmē daer gods loue of ghel=
dē sal. eñ dat doetmē indē seuē getidē vā=
den dage. als te mettē/ te priemē/ te tercie
te noen te sexte. te vespertide eñ te cōplete
Eñ al wairmen gode sculdich te louen in
elcker vre vādē dage/ nochtās om dat on
se crācheit dat niet en soude vermogen so
ist gheordineert dat wi sond̃linge gode lo
uē sullē in deser vrē om dat dese vrē sond̃
linge voerdeel hebbē voer die and̃ in som
migē sakē wāt ter midd̃nacht alsmē met
ten doet/ so wort cristꝰ geborē gheuangē
eñ bespot vandē ioden: In deser vren soe
roefde cristus die helle: wāt indē mitrael
is bescreuen dat hi te middernacht die hel
le roefde: dat was voerden daghe: Eñ in
den morghen stont soe verrees hy vander
doot: eñ te prieme tijt openbaerde hi: Mē
seyt oec dat hi te middernacht comē sal tē
oerdeel. want sinte iheronimus seyt. Ick
waen dat ons die apostolē hebbē ghelatē
datmē niet latē en sal den volcke vander
vigilien oft wake van paesschen voer die
middernacht. mer si sullen verbeyden die
toecoemst ons liefs heren ihesu cristi: Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

als dā die tijt gecomē is mit ꝟmoeđ seker heit so sullen si alle die feeste doen: In deser urē so singē wi gode lof om dat wi hē danckē sullē vā sijnre gheboertē ē dat hi gheuangen was ē dat hi die vaders verloste: ē om dat wi inȝ sorchuoudicheit sine toecoemst ontbeydē: Men doet oec die metten tottē morgen loue: wāt hi ꝟdranc in die dageraet die vā egiptē in die zee: ē hi sciep die werelt: Hier om gheuē wi gode lof in deser urē dat wi niet en sullē verdrenckē in die zee deser werelt met die vā egiptē. ē om dat wy gode danckē sullen van onser sceppenisse ē vā sijnre verrisenisse: Inder eerster uren so plach cristꝰ tē tempel meest te comen: ē dat volc haeste oec tot hē te comen al daer: ē hi wert oec voer pylatus ghebrocht: Doe hi verresen was so openbaerde hi tot deser uren eerst den wiuen: ē dit is oec die eerste ure van den dage. Ē hier om so gheldē wy gode lof te prieme tide in die heylige kercke om dat wi cristū nauolgen soudē: ē dat wy hē dancken sullē vā sijn verrisenis ē om sijn openbaringē Ē om dat wi gode als dat beghin vā alle dingen indē beghinne vandē dage dē eerstē lof gheldē sullē. Tot die tercie tijt was xp̄s onse here gecruyst metter iodē tongen: ē hi was vā pilatus doē gheesselē aen die calomne daer hi aen gebondē was: Ē also scolastica historia seit. so sietmē noch dat bloet ander calomne daer hi aen ghebonden was Ē oec in deser seluer uren soe was die heilige geest ghesent: Ter sester urē was hi ghenagelt aendē cruce. ē een donckerheit wort alle die werrelt doer om dat die soune zeerich was in ons heren doot ē wort ouer ghecleet met swarte cleederen om dat sy niet lichtē soude dē ghenē die onsen heer cruysten: In deser uren so at hi oec nae sijn hemeluaert met sinē iongheren: Te noen so gaf ihesus sijn gheest ē een ridder ontdede sijn side: Ē die apostolē plagen doe te bedē: ē cristꝰ voir op tē hemel: ē om dese sonderlinge sakē so louē wy gode in deser uren. Te vespertide so cōsacreerde ihesus sijn lichaem ē sijn bloet. ē dwoech sijn iongherē haer voetē: ē wort vandē cruce ghedaen. ē indē graue geleit: ē hi openbaerde hem sijn ionghherē in eens pelgrims abite: ē hier om so danct die kercke cristū in deser uren: Te cōpleet tide soe swete cristus bloedich sweet ē sijn graf was beuolē te wachten. Ē doe hi verresen was so boetscapte hi tot deser urē sinē iongherē vrede Ē hier om so danckē wi gode. Hoe wy desen lof sculdich sijn seyt sinte bernaert: Broeđ als wi offeren offerhande des loues/ so laet ons voeghen dye woerdē mettē sinnē. den sinne metter begheert. die begeert der bliscap der bliscappen: rijpheit der rijphedē. vryheit der vryheit ē der oetmoedicheit: Ten vijftē consacreertmē dē tēpel/ om datmē daer dienē sal die sacramentē der kercken. ē daer bi soe wort dye kercke als gods tabernakel daer dye sacramentē in sijn ē mē dientse ē mē gheeftse dē ghenē die daer in comē als dat doepsel: ē sommige so gheeftmē dē ghenē die wt gaen als dat leste olie: ē som gheeftmen den ghenē die daer bi wonē ē dese sijn som dienēde ē dese gheeftmen die ordinē: ē som hair vechtende ē vā desen wordē haer som ꝟwonnē ē dese geeftmē penitēcie: sommige bliuē vechtēde ē dese gheeftmē stoutheit om dat sy starcker bliuē sullen dat is ouermits vorminge: mē geeft hē spise daer si mede onthouden wordē. ē dat is ouermits gods lichaē. ē alle commer wert hē wech ghedaen datmēse niet en ꝟdriue. ē dat ouermits hilikē: Ten anderē salmē besien hoe datmense consacreert: mer eerst salmē besien vandē outaer: tē anderē vanđ kerckē Inđ consecracie of wijnghe des outaers soe sijn veel dingen eens: wāt eerst maect die bisscop vier crucē vā wiwater anden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vier hoꝛnē vandē outaor: ¶Ten anderē so gaet hi seuenwerf om dē outaer ¶Ten derdē so besprenct hise seuenwerf met ysope eñ met wiwater: ¶Ten vierdē so barnt hi wierooc daer op. ¶Ten vijften besalft hijt met cresem: ¶Tē sestē so ouerdect hijt met suuerē clederē: Hier bi woꝛt beteikēt wat si sculdich sijn te hebbē die ten outaer gaē wāt si sijn sculdich te hebbē vieruoudige caritate. dat is dat si gode minnē eñ hē seluē eñ haer vriendē eñ haer viandē: eñ dit beteykenen die vier crucen die dye bisscop maect met wywater tē vier hoꝛnē vandē outaer Eñ vā dese drie hoꝛnē der caritatē leestmen in genesi: Du sulste werden ghe breyt tē oestē/ten westē/ten noerdē/ eñ tē suyden: Of mē maect vier crucē indē vier hoꝛnē daer om/om dat daer by beteykent woꝛt dat ihūs cristꝰ onse heer die vier hoꝛnē vā deser werelt v̄sloste mettē cruce Of om te beteykenē dat wy in vier manieren cristꝰ ons herē cruce sijn sculdich te dragē dat is int herte ouermits ghepeynse. indē mont ouermits biechtē. inden lichaē ouermits castien eñ int aensichte om dat wier altoes mede seghenē sullē ¶Tē anderē sijn wi sculdich te hebbē soꝛge eñ naersticheit eñ dit is beteykēt mettē ommeganghe eñ daer om singtmē dā. Inuenerūt me vigiles: Want si sijn sculdich soꝛchuoudich te waken op haer scapen: wāt gilbrecht seit des prelacts rokeloesheit onderspottende spreect aldꝰ Eē spottelijc dinc eñ oec wel vreselic so is een blint wachter eñ eē māc loper. eñ een rokeloes prelact. eñ eē onwetende leeraer. eñ een stomme bode. Of bi dē seuē ommegangen bi om dat outaer so v̄staetmē seuē ghepensen eñ merckingen die wi sculdich sijn te hebbē op die seuenuoudighe duecht vā cristꝰ oetmoedicheyt eñ dat wi altoes daer omtrēt gaen soudē Die eerste duecht is. hi die rijc was dꝫ hy arm werden wilde: Die and̄ dat hi inder cribbē geleit was Die derde dat hi onderdanich was die oud̄s Die vierde dꝫ hi onder sijns knechts hādē sijn hoeft ned̄ hilt inden doepsel: Die vijfte is dat hi sijn iongers predicaers maecte eñ hē sijn macht gaf. ¶Tē sestē dat hi goedertierlijc sweech voer eenē ongerechtē rechter: ¶Tē seuendē dat hi goedertierlijc badt voerdē genē die hē cruystē Of bidē seuē ommegangē sijn beteikēt cristꝰ seuē wegē: Die eerste was vandē hemel in marien lichaem: Die and̄ wten lichaem ind̄ crebbē Die derde wter crebbē ind̄ werelt Die vierde vander werelt indē cruce Die vijfte vanden cruce in den graue. Die seste wten graue int voerburch. Die seuēde vandē voerburch indē hemel ¶Ten derdē is hi sculdich te hebben ouerdenckē vā xp̄s passie. Eñ dat is beteikent bidē besprengē vādē wiwater. wāt die seuē bespreyen des waters sijn seuen wtstoꝛtingen vā cristꝰ bloede: Die eerste was doe hi besnedē was: die and̄ doe hy bede voer sijn passie: die derde doe hi ghegheesselt was. die vierde doe hy gecroont was met doernē: die v. doe hē sijn handē doergeboert warē: die vi. doe hē die voetē doer genagelt warē: die vij. doe hē sijn gebenedide side ontdaē was: Wāt dese wtstoꝛtingē vā bloede warē gedaen met ysope v̄ oetmoedicheit eñ vā onuertalliker caritatē wāt ysope is eē cleen cruyt: eñ daer om bespreytmēse seuēwerf ō te beteikenē dat indē doepsel werdē ghegeuē die seuē gauē des heyligē gheest: ¶Tē vierdē sal hi hebbē heete bedige eñ deuocie. eñ dit is beteikēt bidē wiroke diemē v̄brant optē outaer. want die wieroock heeft cracht om te varen van lichticheyt des roocks te verstiuē vā hoꝛer hettē te bedinghen van harer limichꝫ/te starckē vā harer ghecrudicheit Aldꝰ soe gaet die bedinge op in gods v̄denckē: si maect die siele stijf vand̄ misdaet die ghelede is om dat si beiaghet die ghenade ende sy bedwinghet dye sonden die comen sullen om dat sy beiaget waer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dige hoede eñ ſy maect ſtarc vāð miſdaet
diemē heeft om dat ſi beiaecht ðſekerheit
Of mē mach ſeggen dat die deuote bedin
ghe beteikēt is bidē wierooc om dat ſi tot
gode op gaet:Eccleſiaſtic⁹ ſeit.des geens
bedinge die hē ðoetmoedicht gheeft ſoetē
roke:Apocalipſis ſeyt:Elc hadde ſytolen
vol vā goeð rokē dat ſijn bedingen die co
mē wt heeter hertē Apocalipſis:Hē woꝛt
ghegeuē veel wieroocs.eñ daer na ſeit hi
Die engel nam dꝫ wierooc vat eñ voldet
vā dat vuer des outaers:Ten vijftē is hi
ſculdich te hebbē claerheit vā cōſciencien
eñ vā goeder matē:Eñ dit is beteikent bi
dē creſem datmē maect vā olye eñ vā bal
ſem: wāt ſy ſijn ſculdich te hebben ſuuer
cōſciencie ſo dat ſi ſegghē mogen met ſin
te paulus:Onſe gloꝛie is ghetuych vā on
ſer cōſciencien Eñ hier of ſcrijft hi oec tot
thimotheū. wāt hi moet hebbē groot ghe
tuych vandē ghenē die vā butē ſijn:Gul=
demont ſeyt:die clerckē ſijn ſculdich geen
ſmette te hebbē/noch in woerden noch in
ghepenſen noch in werckē eñ noch in wa
ninghe.wāt ſi ſijn in ſcoonheit eñ duecht
der kerckē:eñ ſijn ſy quaet ſo makē ſi der
kerckē onreyn: Ten ſeſten ſijn ſi ſculdich
te hebbē ſuuerheit vā goedē wercken: eñ
dit is beteikent bidē cleederē diemen ouer
dē outaer leit.wāt die ghewoente vā clee
derē is gheuondē om/te deckē/te warmē
eñ te ðcierē:Mer goede wercken deckē ð
ſielen naectheit:Apocalipſis.Datſtu mo=
ghes werdē gheclcet met wittē cleederen
dat niet en openbaert die leelicheyt dijnre
naectheit:ſi ðcierē der ſielē ter eerſamheit
Paul⁹ ſeit: Laet ons aen doen die wapē
des lichts:Si ðwarmē om dat ſi ðhettē
in caritate:Job ſeit. En ſijn dijn cleederē
niet warm wāt luttel ſo ſoudet batē den
ghenē die tottē outaer ghinghen haddē ſy
die hoechſte waerdicheit eñ dat laetſte le=
uē:Bernard⁹ ſeit:het is een vuyl dinc die
eerſte ſetel eñ dat nederſte leuē.eeu hoghe
graet eñ een neð ſtaet. een ſwaer aenſich
te eñ lichte maniere . veel redenen ſonder
vꝛucht.een groeyende macht eñ een onge
ſtadich herte Ten anderen ſalmen beſien
hoemē die kercke wijt. eñ hier toe comen
veel dingē:wāt die biſſcop gaet dꝛie wer=
uen om die kercke eñ elcmael ſo coemt hy
voer die eyndel doꝛe eñ ſtoter voer met ſi=
nen ſtaue eñ ſeit Doet op uwe poertē ghi
pꝛincen:Eñ hi beghiet binnē eñ buten die
kercke met gewijt water: eñ hi maect op
dat pauimēt vanð kerckē een cruce vā aſ
ſche eñ vā ſande wten oeſtē hoec tot indē
weſtē hoec:eñ daer in ſo ſcrijft hi dā A B
C in griex: eñ hi maect crucē aendē muer
vanð kerckē.eñ die beſalft hi met creſem
eñ ſetter voer barnende kaerſen: Dat die
biſſcop eerſt dꝛie werf om dye kercke gaet
dat beteykēt die dꝛie ommegangē die xp̄s
dede doe hi ſijn kercke heilighē ſoude Die
eerſte was dat hi vandē hemel in aertrijc
quā:Die anð dat hy vanð werelt ter hel=
len voir:Die derde dat hi vanð hellen we
der quam eñ verrees eñ voir op inden he=
mel:Of hi gater dꝛie weruen om te verto
nē dat die kercke woꝛt ghewijt in die eer
der dꝛieuoudicheit. of die dꝛie ommegan=
ghen beteykenē die dꝛie ſtaten der gheen=
re die behouden ſullē woꝛdē vander kerc
ken:dat ſijn maechden.eñ die in ſuuerhe
dē leuē eñ dye in echte ſijn:eñ deſe ſijn be
teykent inð oꝛdinācie der kerckē. Als rijc
kardus vā ſinte victoꝛ ſeyt:wāt die ſacri
ficie beteykent die oerdene der maechden
eñ dat choer der oerden der gheenre die in
ſuuerheden leuen:eñ die kercke die oerdē
vanden ghehilictē. die traeſcamer oft die
gherey camer is nauwer dā dat choer.eñ
dat choer is nauwer dan die kercke:wāt
het ſijn min maechden dan die ghene dye
in ſuuerheden leuen : ende deſer iſſer min
dan die luden die inder echten ſijn:Want
dat ſacriſtie is heiligher dan dat choer:eñ
dat choer is heiligher dan die kercke:wāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

waerdiger sijn die maechdē dan die hē in suuerheden onthouden. eñ dese sijn noch waerdiger dā die in echtscap sijn: ¶Tē anderē dz dye bisscop driewerue voer die dore stoot/bediet dat hi drye oerdelsche gherechtē inđ kerckē heeft: datmēse hē is sculdich op te doen want si is sijn om die sceppnisse eñ verlossenisse. eñ ō haer glorie die hy hē beloeft heeft Vā desen drien rechtē seit ancelmus: waerlic here om dattu mi ghemaect hebste so ben ic mi seluē als di sculdich in minnē. eñ om dat ghise verlost hebste so bē ic mi seluē al sculdich tot dijnre minnen Eñ om dat ghi mi so grote dingen beloues so bē ic mi di al sculdich wāt ic ben so veel dijnre minnē sculdich meer dā my seluē so veel alstu meer biste dā ic dair du di seluē om ghegeuē hebste. eñ dien du di seluē beloueste die drie roepen: Doet op v poertē ghi princē bedudē drye machtē die hi heeft. dat is indē hemel/inđ aerden/eñ inđ hellē: ¶Tē derdē so besprcit hi die kercke binnen eñ buten met wywater: eñ dit doetmē ō drie sakē: ¶Eerst om dē duuel te verjagen. wāt wiwater heeft sonđlinge macht dē duuel te verdriuē: Dit wywater maectmē vā vier dinghen/Als vā water wijn/sout eñ assche: Eñ dese vier dingen verdriuē sonderlinge dē duuel/dat is ghewenen vā tranē. eñ dat is beteykent biden water: eñ gheestelic verblidē dat is beteykent bidē wijn. eñ rijp onderscheydicheit dat is beduyt bidē soute: eñ grote oetmoedicheit dat is beduyt biđ assche. ¶Tē anderen bespreytmēse om die kercke te suuerē wāt al dat der aerdē toe behoert was besmet eñ onsuuer om die sonde: Eñ daer ō bespreytmen die stat met wiwater dat si sal werdē ghesuuert vā alle onsuuerheit. eñ hier om wast dat in dye oude wet alle dinc bidē water wort ghesuuert. ¶Tē derden bespreytmēse om te verdriuē alle maledictie wāt vā aēbeghinne so was die aerde met haer vrucht adam bedragen./mer dat water en was niet vermaledijt eñ hier om wast dat onse here visch at: Mer mē leest niet dat hi vleysch at sonđ dat paeslā om tgebot vanđ wet te voldoē eñ om dat hi exēpel geuē soude datmē somtijt deruē soude dat gheoerloft waer eñ datmēt oec alsulcke tijt etē soude: Eñ om dat alle die maledictiē vter kerckē sullē werdē verdreuē eñ die benedictie weđ comē sal. daer ō bespreytmense met wiwater. ¶Tē vierdē so scrijftmē opt pauimēt dat griecxe eñ latijnsche A B C. eñ dat beduyt die vergaderinge vā beydē volcke of die leeringe van beydē testamentē of die articulē vā onsen geloue. wāt beyde die A B C in griex eñ in latijn ghescreuē indē cruce beteikēt die veeninge vandē heydenē eñ vandē ioden die ghemaect wort bi xp̄s ons herē cruce. Eñ hier om so maectmē dat cruce vandē oestē horne tot indē westē horne. ō datmē bi diē soude beteikenē dat die ghene die te vorē was ter rechter sidē dat hi geworde is ter luchtersydē. eñ die int hoeft was hi is gheworde in die stert: ¶Tē anderē so bedictet die leeringe vā beydē testamētē dat voldaen was bi cristus cruce: wāt doe hi sterf so seide hi het is al voldaen. Eñ men maect crucē weđkeert in die side wāt dat een testament is int anđ besloten wāt het was een rat in een rat: ¶Tē derdē so beteykenense dye articulē of puntē des gelocfs wāt der kerckē pauimēt ist fundamēt vā onsen geloue: wāt dye figurē diemē daer scrijft sijn articulē des gelocfs daer die rude eñ die onghcleerde vā beidē volcke mede werdē gheleert inder kercken die hē seluen achten sullē als ghemul eñ assche: also als abraham seide in Genesi Ic sal tot mijn heer sprekē als ic ben ghemul eñ assche: ¶Ten vierdē soe scrijftmen crucen in die kercke. eñ dit doetmen om drie redenē Eerst ō die duuel te vuarē dat die duuelē die daer wt verdreuē wordē hē sullē ontsiē als si die crucen sien eñ dat si niet meer en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sullē dorren in gaen: want sy ontsien seer
dat cruce: Jan guldemōt seit so waer die
duuelē ons herē teikenē sien so vlien si eñ
ontsien dē stoc daer si mede gheslagē siin:
¶ Ten anderē scrijftmense om vertoninge
des seghens: Want die crucen sijn cristus
bannieren. eñ om datmē wetē sal dat die
stat cristus toebehoert: daer om scrijftmē
daer crucen wāt die keyser pleecht te hou
den als hi eenighe stedē wint. soe steect hi
daer sijn teykenen Wt deser figuren is in
Genesi ghescreuen: dat iacob die steen die
hi onder sijn hoeft geleit hadde verhief in
een titel/ dat was in een craeye rcdē tytel
eñ ꝟdenckē eñ in seghe ¶ Ten derdē scrijft
mē daer crucē om te beteykenē die aposto
len: want die xij. kaersen die voer die xij.
crucē gheset sijn beteykenē die xij. aposto-
len. die alle die werelt verlichtē met cristꝰ
gheloue: Dese crucen bescrijft die bisscop
met cresem eñ setter barnēde kersen voer
wāt die apostolē ꝟlichten alle die werelt
mettē gheloue vā cristꝰ passie te bekennē.
eñ si ꝟhettense te minnen eñ salfdense ter
claerheit der consciencien eñ dat biđ olien
eñ den goedē roke/ eñ dat bider balsame:
Vandē derdē dat is bi wien dat die kerc-
ke ontreynt wort: soe salmē wetē dat wi
lesen/ dat ōs herē huys ontreynt wert vā
hē drien. als bi yroboam/ bi nabusardam
eñ bi anthiochum dē coninc: Allsomē inđ
coninghen boec leest: so maecte yroboam
twee guldē caluerē eñ sette die een in dan
eñ die ander in bethel datmen gods huys
hiete: eñ dit dede hi van ghiericheden om
dattet rijcke niet keeren en soude tot robo
am. Eñ hier bi is beteikēt der clerckē ghie
richeit die seer die kercke ontreynt ende sy
regneert nv seer in die clergie: Jheremias
Vanden minstē tottē meestē so sijn si alle
naerstich om ghiericheit: Bernardꝰ: Wie
sulste mi gheuē vā alle die prelatē die niet
meer naersticheit en heeft hoe hi dat ghelt
ghecrigen mach wter gheenre bursen die

onđ hē sijn dan haer sondē te ꝟdriuē. Die
caluerē sijn die neuen eñ die sijn in bethel
dʒ is in gods huys: eñ aldꝰ wort die kerc
ke van yroboam ontreynt: Jst datmense
timmert of sticht met woekenaers eñ mʒ
rouers goet Want men leest dat een woe
kenaer met sijn woecker eñ met sijn roue
dede hi een kercke stichtē: eñ hi dede eē bis
scop comē om die kercke te wijē: Eñ doe
die bisscop met sijn clercken dat ambocht
vanđ wijnghe dede: so sach hi achter den
outaer den duuel staen in een setel in eens
bisscops ghewade: eñ hi seide den bisscop
waer om wijet ghi mijn kercke latet staē
wāt dat recht vā deser kerckē behoert mi
toe: wāt si is gesticht vā woecker eñ van
roue: Eñ doen die bisscop daer wt vloech
met sinē clerckē vā vreesen so brac die du
uel die kercke mit grotē gherofte: ¶ Allso
men inđ coningē boec leest so ꝟbrande na
busardā gods tēpel: Nabusardā beduyt
prince der cokē: eñ hi beteikēt den ghenen
die hē gheuen ter vulsicheit eñ ter oncuys
heit die van haren buyc haer god maken:
Als paulus seyt welc god haer buyck is.
Waer om datmen die buyc haer god hiet:
hugo vā sinte victor seit aldꝰ: Mē pleget
den godē tempelē te maken eñ die outarē
te verheffen: men pleget hē knechten te or
dineren om hē te dienē: eñ men offerde hē
beesten. eñ men verbrande hem wierooc.
Mer sommiger buycken tēpel dat outaer
is die cokē eñ haer tafel. eñ die dierēs sijn
die cokers: eñ die beesten diemē offert sijn
dat ghecoecte vleys. Eñ die roke vanden
wieroock is die smake vanden roke: Die
coninc anthiochꝰ die alte houerdich was
ende ghierich Ende onreynde gods huys
ende vermeensaemdet: alsoe men leest in-
den boeck der machabeeuschen. ende hier
bi is die houerdye beteykent ende eere be-
gheerlicheyt ende ghiericheyt die alte seer
groot is inden clercken die nyet en beghe-
ren profijt te doen: Mer bouen dye ander

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te Weſen:deſe ontreinē ſeer die kercke: eñ vã deſer houerdie eñ ꝟWaentheit ſeit ſin te bernardꝰ: Si gaen eerlijc mit ons herē goede eñ ſi en gheuē dē heer geen eer: In dien dattu in deſen dagelicx ſien moghes lichter Wiuē behagelic eñ ſcariãt abijt eñ couētelic gheſinde: Sich dat gout andē bꝛeydel eñ andē ſadel eñ andē ſpoꝛē. Wãt die ſpoꝛē blinckē meer dã dat outaer: Eñ als ons herē huys bi hē dꝛiē ꝟmeenſaemt Woꝛt:alſo Waſt oec bidē anderē dꝛien geſuuert eñ geheilicht of geWijt:Wãt moyſes dede die eerſte Wijnghe:eñ die anđ de de ſalomon: eñ die derde dede iudas machabeꝰ.Eñ hier bi is beteykēt dat Wi inđ kerckē Wijnge ſullē hebbē oetmoedicheit die Welcke in moyſes Was:Wijſhz eñ onderſcheidicheit die in ſalomō Was:eñ geWaer belijen des geloefs dat in iuda machabeo Was: Tē eerſtē ſullē Wi ſien hoemen den gheeſtelikē tēpel Wijet: eñ deſen tēpel ſijn Wi ludē die ꝟgaderē int geloue. eñ deſen tēpel Woꝛt gheſticht int gheloue vã leuendē ſteenē: Sinte pieter ſeit Woꝛt geſticht als leuēde ſteenē eñ vã effenē ſteenē Hi Wert oec geſticht vã viercãte ſteenē Wãt die vier hoꝛnē vã enē geeſtelikē ſteen ſijn gheloue hope caritate eñ Werc: Deſe ſijn gelijc Wãt alſo gregoꝛiꝰ ſeyt:alſtu geloues alſo minſte. alſtu ghcloues hoepſte eñ minſte alſo begeerſtu.in deſen tēpel is dat outaer ōs herē.eñ op deſen outaer ſullē Wi gode dꝛie dingē offerē. Dat eerſte is vuer vã gheeſteliker minnē Leuiticꝰ:dat vuer ſal eeWelijc Weſen eñ nemmermeer ghebꝛekē indē outaer.dat is te Weten des hertē: Die anđ offerhande is Wieroec der Welrukender bedingen: Paralipomonō. Aaron eñ ſijn ſonē ſullē offeren Wyeroec opten outaer des holocauſten eñ des Wieroecs datmē al verbꝛant: Die derde offerhãde is ſacrificie der gherechticheit.eñ deſe ſacrificie is in offerhãde vã penitēcie in holocauſte vã minnē.in caluerē des vleyſches datmē onder doet: Dauid:du ſulſte ontfaē offerhãde der gherechticheit offerhande eñ holocauſte dan ſullē ſi ſetten op dinē outaer caluerē: Die gheeſtelike tēpel dat ſijn Wi ludē Wi Woꝛdē geWiet in manierē vãdē anderē tēpel . Wãt eerſt coemt die ouerſte biſſcop criſtꝰ eñ gaet dꝛieWeruē om die doꝛe ons hertē die beſlotē is als di ons doet ꝟdenckē die ſondē ons mōts. onſer hertē eñ ons Werckes: Ten anderē ſo ſtoot hi dꝛieWeruē voer die doꝛe ōs herten die beſlotē is om datmēſe hē opē doen ſal. Wãt hi ſtoot die hertē mettē cloppē vã Weldadē vã rade vã gheeſſelinge:eñ van deſen dꝛyen ſtotē is geſcreuē in pꝛouerbio op die quade. Ic ſtac mijn hant voert eñ vã die Weldadē die hy gheghcuē heeft. ſo ſeit hi voert. Ghi ꝟonWaert al mynē raet eñ dit is vandē goedē raet die hi hē in gaf eñ ghi ꝟonWerdet mijn beriſpē. eñ dit is vanđ gheeſſelinge die hi v toe ſent. Of hi ſtoot dꝛieWerf om dz hi roert die redelike ꝟſtandeniſſe die ſondē te bekennen eñ die begeerlike ꝟſtandeniſſe ouermits dē rouWe: Eñ die grãſcap om die ſondē te Wꝛeken eñ te ꝟonWaerdē Ten derdē ſalmen dē gheeſtelikē tempel binnē eñ butē nettē met Water dꝛieWeruen: Deſe dꝛierhande nettinge ſijn dꝛierehande tranē vã binnē. eñ ſulcke tijt vã butē: Wãt als gregoꝛius ſeit. Eens heylichs mans hert Wert beſeericht als hi penſde Waer hy Was Waer hi is. eñ Waer hi Weſen ſal. eñ Waer hi niet en is Dat is Waer/hi Was in ſondē Waer hy Weſen ſal int oerdeel. eñ Waer hi is in onſalichedē. eñ daer hi niet en is in gloꝛie Wanneer hy dan binnen of buten tranen ſtoꝛt. dat is als hi peynſde dat hi in ſondē Was. eñ dat hi daer of ſal moetē rekeninghe gheuē int oerdel: Dan beſpꝛeit hi den tempel met Water Wanneer dat hi Wenēde Wert om die onſalicheyt daer hy in is. Dan beſpꝛeyt hi dat anderWerf eñ als hi Weent om die gloꝛie / dat hy daer nyet en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

is:dã besprcit hi derdewervẽ. In dit water salmẽ mengẽ wijn sout eñ asch: wãt met desen tranẽ sullẽ wi hebbẽ wijn van gheesteliker bliscap. eñ sout van riper onderscheidichz eñ assche vã dieper oetmoedicheit. Of bidẽ wijn verstaetmẽ xp̃s oetmoedicheit die hi had doe hi mẽsche wort eñ bidẽ sout die heylicheit sijns levẽs dat allẽ menschẽ is soutinghe vã haer duecht Bider assche ꝟstaetmẽ sijn passie: eñ met desen drien sullẽ wi onse hertẽ besprcydẽ dat is met sijn mẽschelicheit daer wi mede ter oetmoedicheyt wordẽ ꝟwect eñ tẽ exempel sijns levẽs. eñ daer mede werdẽ wi gheleert tot heilicheden eñ ter ꝟhoechnisse sijnre heiligher passien eñ daer mede wordẽ wi beroert ter caritatẽ: Tẽ vierdẽ scrijftmẽ indẽ tẽpel onser herten een gheestelike A B C. of gheestelijke scriftuer eñ die ghescriftẽ diemẽ daer scrijft sijn dichtinge vã datmẽ doen sal een ghetugenisse vã gods weldadẽ eñ wroeghinge vã eyghen sondẽ: Vã desen drien seit sinte paulus tot die vã romẽ: als die heidẽ die geen wet en hebbẽ natuerlic doẽ dat haer wet toe behoert eñ soedanich wet niet en hebben so sijn si hẽ selven die wet te tonẽ dat werck ofte eewe dat in haer herte bescreven is siet die eerste so als hẽ die consciencie ghetuge gheeft siet die anđ als hẽ hoer ghepense wroegen onderlinge of ontsculdighen siet dat derde: Ten vijftẽ also sal men daer crucẽ in scrivẽ. dat is mẽ sal die penitencie aen nemẽ eñ die salmẽ besalvẽ eñ verlichtẽ met vuer. wãt men en sal alleen niet goedertierlijc ꝟdraghen mer oec gaerne. eñ dit is beduyt bid̄ salven eñ oec heetelike eñ dz is beduyt bidẽ vier: Waer of seit die heilige leeraer sinte bernardus. Die vã anxte wert gheduwet hi draghet xp̃s cruce lijdsamelic die voertganc heeft in hope hi draget gaerne. mer die in caritate voertgaet hi omhelset heetelic: Hier om aensien veel ludẽ onse crucẽ mer si en aensien niet onse salvinge Eñ die aldꝰ onsen tẽpel in hẽ sal hebbẽ ghewijet hi sal seker waerdich wesen datter xp̃s in wonẽ sal. overmits graciẽ dat hi daer na sal gewerdigen in hẽ te wonẽ overmits glorie Dat moet hi ons verleenẽ die leeft eñ regneert god bi alle werelden der wereldẽ: Amen

¶ Die legende van pelagius den paeus. eñ voert meer van alrehande historien:

Pelagiꝰ die paeus was sere heylich eñ had hẽ eerlijc in sijn paeuscap eñ tẽ lestẽ starf hi vol goeđ wercken Dese pelagiꝰ en wast niet dye voer sinte Gregorius was. mer hi was een ander voer hẽ wãt na desen pelagium quã iohannes: nae iohannes quam benedictus: daer na pelagius: eñ na pelagium quam gregorius: In dese pelagius tiden quamen die van lombardien in ytalien: Eñ om dat veel luden die hystorie hier of niet en weten so wil ic se hier scriven alsomense vint in veel croniken inder lombarden historien: die paulus haer bescriver bescreven hevet want dat volck van gravennen is eenrehande groot volck: Ende quamen van noerden wten oever vander zee: ende doe dit volc ghecomẽ was wt harẽ lande in candina

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

rien eñ ſi grote ſtridẽ ꝟwonnen haddẽ ſo
quamẽ ſy ten leſtẽ in pannonien.mer doe
en doꝛſtẽ ſi niet voert varẽ eñ bleuẽ in dat
lant eewelic wonẽde. Deſe hietẽ eerſt mi
racli.eñ daer na lombardien doe ſi woen
dẽ in germanien Soe vant die coninc vã
lõbardiẽ in eenẽ put ſeuẽ kinderẽ die daer
eẽ quaet wijf ꝟmoert hadde die ſi tot een
re dꝛacht ghedꝛagẽ hadde:eñ doeſe die co
ninc gheuondẽ hadde eñ hiſe met eẽre gla
uien van wond omme keerde.ſo begreep
een vã deſen kinderen des conincs glauie
Doe dat die conic ſach ſo begreep hy daer
een metter hant eñ hietẽ amesſioen eñ ſey
de dat hi een groot mã woꝛdẽ ſoude: Eñ
deſe woꝛt ſo vꝛoem dat die vã lũbardien
hẽ coninc maectẽ doe die conic doot was.
omtrent die tijt ons heren CCCC.eñ xc.
doe die biſſcop vã arrianẽ een man dopen
ſoude.alſo eutropiꝰ ſeit die barba hiet ſei
de hi. Jc dope di inden name des vads vi
dẽ ſoon indẽ heiligẽ geeſt Om dat hi daer
mede tonẽ wilde dat die ſone eñ die heili=
ghe geeſt minre warẽ dan dẽ vad.ſo ont=
uoer haeſtelic dz water. eñ die barba liep
haeſtelic ter kerckẽ wert: ¶ Tot dien ſel
uen tidẽ ſo leefden ſinte mardaet eñ ghil=
daert die bꝛoeders warẽ.eñ op eenẽ dach
biſſcoppẽ ghewijet warẽ. eñ op enẽ dach
ſtoꝛuẽ eñ op eenẽ dach vã criſto ontfangẽ
warẽ: ¶ Voer deſe tijt int iaer ons heren
cccc.doe in gallien die ongelouicheit van=
den arrianẽ groeyde ſo wert die innicheit
van die dꝛieuoudicheyt met ſcoonre mira
culẽ ꝟtoent als gwilbertus ſeit.wãt doe
die biſſcop i die ſtat vã naſacẽs miſſe dede
ſoe ſach hi dꝛie dꝛopelẽ alte claer die gelijc
groot warẽ optẽ outaer:eñ ſi liepẽ te gad
eñ woꝛdẽ een altẽ ſconen perle.Eñ doe ſi
dye perle middẽ in eenẽ guldẽ cruys geſet
haddẽ ſo vielẽ die and ſteenẽ of die aẽ dat
cruce ſtondẽ. Eñ deſe perle dochte dẽ goe
den ludẽ claer/mer die quade duncker eñ
dat hi die ſieckẽ gheneſet.eñ dat hy die ge
ne diet cruys aenbedẽ haer deuocie meer=
dert ¶ Hier na haddẽ die vã lombardien
eenẽ coninc die albinius hiet.die een ſtarc
vꝛoem mã was die ſtreet tegen dẽ coninc
vã gebianoꝛs eñ hi verwonnẽ eñ doden.
Hier om quã des ꝟſlagen conincs ſone te
ghen albinũ met ghewapẽder hant ſtarc
kelic. Eñ albinꝰ bꝛocht ſijn here tegen hẽ
eñ hi doden eñ vinck ſijn dochter die roſo
munda hiet.eñ hi namſe te wyue. mer hi
hadde doen makẽ vã deſer ioncfrouwen
vaders herſebeckẽ eenẽ nap eñ hi hadden
oec doẽ om leggen met ſiluer. eñ daer wt
dꝛanc hi. Jn dien tide ſo regierde die min
ſte iuſtijn dat keyſerijc.eñ hadde een pꝛin
ce tot eenẽ camerlinc die nerſes hiet die eẽ
edel vꝛoem mã was die tegen die gotẽ ge
uarẽ was doe ſi ytalien deſtrueerdẽ eñ hi
hadſe verwonnẽ.eñ archillã haer coninc
hadde hi gedoot.eñ hi hadde ytalien eygẽ
ghemaect. Eñ om grote weldaden die hi
ghedaen hadde ſo moeſt hi ghedogen gro
te vyantſcap vã die vã romẽ.Eñ hier om
ſo woꝛt hi valſchelic ghewꝛoeget voerdẽ
keiſer eñ woꝛt of ghedaen:eñ des keiſers
wijf ontboet hẽ deſe ſcãde daer toe dat ſy
hẽ ſoude doẽ ſpinnẽ met harẽ dieſtmaech
den eñ dat ſy hẽ wolle ſoude doen ꝟleſen
Eñ nerſes antwoerde op deſe woerden.
ic ſal di alſulcken webbe doen ſcherẽ dat
ghi vã di niet en ſulſte moghen doen alſo
lãge alſtu leues Eñ nerſes voir te napels
eñ ontboet dẽ lombardẽ dat ſy latẽ ſoudẽ
dat arm lant van pannonien eñ dat ſy hẽ
ꝟgaderẽ ſoudẽ om ytalien te winnẽ Doe
dit albinius hoerde ſoe liet hi pannonien:
Eñ int iaer ons herẽ.viif hond eñ lxviij.
So quã hi met die vã lombardien in yta
lien.wãt ſi hadden een ghewoente dat ſi
langhe baerdẽ dꝛoeghen. Eñ daer om op
een tijt doe ſi te ſpiers onder hẽ comẽ ſou=
den.ſo beual albinius dat alle die wiuen
hoer haer ontulechten ſoudẽ eñ legghent
omtrẽt haer kinnẽ/om dat die van ſpiers

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wanē soudē dat si al mannē warē:eñ vā
desen langhē baerdē wordē si vā dier tijt
lombardē ghehietē. Anð seggen doe si op
die nile tegen die vā wādalien vechtē sou
dē.eñ sy ghingē tot eenē die propheteerde
om dat hi voer haer ꝟwinnige biddē sou
de eñ hise benedide Doe ghingē si leggen
bi sijns wijfs rade neuē eē veynster daer
hy des morghēs plach te biddē ten oesten
wert eñ si beuolē hat alle die wiuen hoer
haer leggen soudē omtrēt haer kinnē:Eñ
doe dese man sijn venster op dede eñ hise
sach so riep hi:wie sijn dese lange baerdē
Eñ sijn wijf seide hē dat hi hē die ꝟwin-
ninge gaue die hē die mā ghegeuē hadde.
Doe si dus in ytalien ghecomē waren/so
wōnē sy vol na al die stedē eñ dodē al die
ludē:eñ so laghen si drie iaer voer papien
eñ si wonnēt:Eñ die conīc albiniꝰ hadde
gezworē dat hi alle die kerstē dodē soude
Eñ daer bi doe hi in papien varē soude so
knielde sijn paert voer die poert:eñ hoe se
re hijt met sporē sloech tē mochte nz voert
gaen voer dat die coninc sinē eet ꝟwādel
de bidē rade vā eenē kerstē:Dus quamen
die lombardē te melanē.eñ wonnē in cor
ter tijt ytalien sonð romē eñ romanien eñ
die stat is alsoe ghehietē om dat si haer al
toes an romē ghehoudē heeft:Eñ doē die
coninc albinius te virone was eñ hi daer
eē groot werscap bereit hadde.so dede hi
daer sinē nap brengē die hi vā des conics
hersenbeckē hadde doen makē.eñ hi drāc
ker wt. eñ hi dede sinē wiue rosamunda
daer oec wt drinckē eñ hi seide: Drincket
met dinē vað: Eñ doe rosamūda dat ver
staē hadde wat dat bedude.so wert si dē
coninc seer hatēde: Eñ die conīc hadde eē
leytsinā die bi een anð coninghinne came
rierē lachEñ op eē tijt doe die conīc wech
was:so ghīc die coninghinne leggē opter
camerierē bedde.eñ ontboet die leytsinan
vā hare camerierē wegen/dat hy op dien
nacht tot haer quame.Eñ doe hi daer ge-
comē was.so dede die coninghinne sinen
wille voer haer cameriere eñ dair seide si
hē:Weetstu wie ic bē Eñ doe hi seide dat
si sijn amie waer:so seide sy hē ic en bē nz
mer ic bē rosamūda waerlic du hebste hu
dē alsulckē dinc gedaē dat ghi sult albine
doden of du sulste vā hē ghedoot werden
Wāt ic wil datstu mi wrekes ouer minē
mā die vā mijns vaðs hersebeckē eē nap
ghemaect heeft eñ mi daer wt dede drinc
ken Eñ als dat die leytsinā niet en wilde
doē/mer hi gheloefde enē anderē te vindē
die dat doē soude: Eñ op eē tijt doe die co
ninc ghecomē was:soe liet rosamūda die
prince te wetē dat hy des nachtes quame
eñ si nā des conics wapē eñ dedese wech
eñ si ꝟbāt al heimelic een steecswaert dat
ouer des conincs hoeft hinc so datmē niet
wt treckē en mochte noch of doen: eñ die
conīc sliep op sijn bedde:doe pijnde hē de-
se leytsinā in sijn camer te comē:Doe dat
die conīc ꝟnā so sprāc hi vā sinē bedde eñ
begreep dat steecswaert:Eñ doē hijt niet
wt treckē en cōde.so weerde hi hē vrome
lijc met ene messe mer om dat die leytsinā
alte wel ghewapēt was soe ꝟwan hi dē
conīc eñ dodē:eñ hi nā aldē scat vādē pa-
lase:eñ vlocch met rosamūda te rauennē
Eñ doe rosamūda sach enē altē sconē ion
gelinc die rechter was vāð stat.so begeer
de si hē te hebbē tot enē mā.eñ si gaf haer
mā venijn in enē nap: eñ doē hi die bitter
heit daer of voelde so hiet hi sinē wiue dz
anð deel drinckē:eñ doe si des niet doē en
woude so toech hi sijn swaert eñ dwanc
haer te drīckē:eñ allso storuē si daer beide
Tē lestē wort adalach die conīc vā lō
bardiē gedoopt eñ wort kerstē:mer thēde
clina die coninginne vā lōbardiē die goet
kerstē eñ seer deuotich eñ innich was die
maecte te modeciē altē sconē capelle eñ tot
deser coniginnē sende gregoriꝰ die boeckē
vā dialogo eñ si bekeerde haer mā die eer
ste was hertoge vā carminēsē eñ daer na

Wert hi coninc vā lōbardien. eñ si dede hē vrede hebbē mittē keiser eñ mittē kercken eñ op sinte geruaes ende protaes dach soe Was die vrede gemaect tusschē die romeynē eñ dē lōbarden eñ dairō ordineerde die paus datmē op diē dach singē soude indē dienst vanð missen. Loquētur pacē. Eñ i sint ians baptistē daghe so Was die vrede al ghecōfirmeert. Wāt thendelina hadde sondðlinge deuocie in sint ian eñ seide dz bi sint ians hulpe dese vrede geuast Was. eñ daerō dede si in sijnre eer te madocien dye capelle stichtē. Eñ enē heiligē mā Wert ge opēbaert dz sint ian patroon eñ bescermer Was vā die ludē Doē gregori⁹ doot Was so volchde hē na sabinus/ eñ nae sabinus quam dye derde bonifacius/ ende nae die derde bonifacius soe quam die vierde bo= nifacius. Eñ ō des bedinge so gaf focas die keiser die kercke gods ponton. int iaer ons herē. vi. C. eñ x. Eñ ō des derdē boni= faci⁹ bede so ordineerde hi eerst dz die kerc ke vā romē dat hooft soude Wesen vā allē kerckē. Wāt die kercke vā cōstātinopolim screef haer die eerste vā allē kerckē In des bonifaci⁹ tiden doe focas doot Was ende eraclius regneerde Int iaer ōs herē. vi. c. ende x. so Was machumet een valsch pro= pheet eñ een gochelaer. Hy bedroech aga= rene ende die ysmahelitē: dat Waren sara= cenen in deser manierē alsomē leest in sijn historie ende in een cronike.

¶ Van machumeths visieringhe.

EEn clerck die seer ōmaert Was int hof vā romē. doe hy nz gecrighē mochte die heerscappie die hi begheerde eñ daer ō hadde hijs on Waerde eñ tocch ouer dye zee eñ mit synē visieringe so tocch hi aē hē een onuertallijc volc. eñ doē hi machumet vāt so seide hi hē dat hi hē Wel heer maken soude bouē dē volcke eñ hi voede eē duue op eñ hi stack coren eñ anð dinc in machu=

mets orē eñ sette die duue op sijn scouderē eñ dz leerde hi die duue so Wel so Wāneer sy machumeth sach soe vloech sy te hāt op sijn scouderē eñ stac harē beck in sijn oren Dese voerseyde clerc v̄gaderde dz volc eñ seide dz hi diē bouē dz volc settē soude dye die heilige geest tonē soude in eē ghelijc vā eenre duuē eñ te hāt liet hi die duue al hey melijc varē ende si vloech op machumets scouderē die onð die anð stōt eñ sy stac horen beck in sijn oren. Doe dz tvolc sach soe Waēdē sy dz die heilige geest had geWeest die op hē quā eñ die in sijn orē gods Woerdē seyde. eñ ald⁹ bedroech dese gochelaer die saraceenē eñ sy hilden an hē eñ sy Won= nē dat rijck vā persen eñ van oestērike tot alexādrien. Dit seitmē ghemeenlick maer dat hier na volcht is bet te ghelouē. Want machumet versierde nuWe eWē eñ seyde datse hē geleert hadde die heiligē geest die op hē quā in ghelike eēre duuē alsoet volc sach. eñ in sijn eWe sette hy som dingē Wt beide testamentē Wāt ō dat hi in sijn innic heyt comāscap dede eñ hi tot egipten eñ in palestinē mit camelē voir mit kerstenē eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mit ioden ſo hadde hi dicke geſelſcap ende
leerde aen hē beidē dat nyeuwe eñ dat ou
de teſtamēt. eñ daerō beſnijtmē dē ſarace
nē nađ ſede đ iodē: eñ ſy en etē geen verkē
vleiſch. eñ doē machumet hier of wilde re
dē tonē: ſo ſeide hi nađ diluuien dz verckē
geſcapē was vā dē cameels meſſe: eñ dat-
mē daerō dz verckē ſcuwē ſoude voor on-
ſuuer. eñ hi was eens mittē kerſtenē ende
ſeide dz een god almachtich was vā allen
creaturē. Deſe valſche prophete ſeyde oec
ſom waerhedē mit ſijn logenē. wāt hi ſei-
de dat moyſes eē groot propheet was mer
dz xp̄s was die meeſte eñ die hoochſte vā-
dē prophetē dz hi mit gods cracht geboren
was vanđ maecht maria ſonđ mānē ſaet
Oec ſeit hi in ſynē boeckē dz xp̄s noch een
kint was dz hi voghelkijns eñ beeſtkens
ſciep vā den ſlijm eñ dreck đ aerdē/ mer hy
deder venijn toe: wāt hy ſeide dz xp̄s niet
waerlick gepaſſijt en was noch dz hy niet
waerlic en ſtrees vanđ doot. mer dz dit eē
anđ mēſche dede dye hē ghelijc was. Een
edel vrou was die tagidam hiet. die vrou
we was vā eenē lande dat coroſenea hiet
Eñ doen ſi ſach dz alle die iodē eñ die ſara
cenen hē na machumeth hildē ſo waende
ſy dz in hē verborgē was eenrechāde godhz
eñ om dat ſi wedue was ſo nā ſy hem tot
eenē mā eñ ald' wort machumet heer vā
al dē landē eñ hy bedroech die vrouwe eñ
al die iodē eñ die ſaracenē mit ſynē logenē
dat ſy al ſeidē dat hy meſſias was die inđ
ewē beloeft was. Hier na quā machumet
aen tgrote euel eñ hi vielre die wijl of. doē
dat tagida ſach ſo wert ſi ſeer drouich om
dat ſy te hilijc hadde ghenomē enē onſuue
rē mā die mittē grotē euel beſmet was eñ
om dat hi haer ghenoech doē wilde ſoe be-
ſmeecte hiſe mit duſdanighe woerdē ende
ſeyde. Gabriel die engel die ſpreect mi die
wijl toe/ eñ om dz ic niet verdragē en mach
die claerheit ſijns aenſichts ſo valle ic dan
in onmacht. ende dat wijf eñ die anđ luy-
den gheloefden dit. nochtās leeſtmē anđs
waer. Dat enē monic was die machumet
leerde die ſergius hiet. Eñ om dat hi in de
ſer onghelouicheit eñ dwalinghe neſtoris
gheuallē was doe hi monic was ghewor
den ſo verdreef hi hē wt eñ hy quā ende hilt
hē aen machumeth. nochtās leeſtmē anđs
waer dat in dat lant vā anthiochien was
een archidiaeck die ghebreck hadde eñ ſoe
mē ſeit ſo waſt eē iacopijn die die beſnide-
niſſe preecte eñ ſy ſeggē dz criſtus niet god
en was mer een gerechtich mēſche die ont
faen was vā der maecht maria ouermits
dē heilighē geeſt eñ dit ghelouē noch die ſa
racenen. Eñ deſe voerſeide ſergius leerde
machumet dat nyeuwe eñ dat oude teſta
mēt. wāt doe machumeths vađ eñ moeđ
doot waren ſo bleef hi onđ ſynen oem die
wile dat hi een ionc kint was eñ lange tijt
ſo diende hi mit alle ſijn luydē dē afgoden
vā arabien. Alſo ſeit hy in ſijn boec dz god
tot hē ſeide. Du waerts weeſe eñ ick ont-
finck dy. Du waerts lange in die dwalin
ghe vā dē afgoden eñ daer of brocht ick di
Du waerts arm ende ic hebbe dy rijc ghe-
maect wāt al dz volck van arabien oeffen
de veneren mit machumeth voor haer af-
goddinne. Eñ daerō yſt dat die ſaracenen
noch dē vridach ī groter waerdicheit heb-
bē alſo die ioden den ſaterdach Eñ die ker
ſtē dē ſonnē dach vierē. Machumet wart
ſo ſtout om tagida ſijns wijfs grote goet
dat hi dat rijck vā arabien winnen wilde
Maer om dat hi ſach dz hi dat met crachte
niet en ſoude moghē toebrenghen ſonder-
linghe ō dat hē ſijn maghen die merre wa
ren dā hy verſmaden ſoe veynſde hi hē ſel
uen prophete. ende die hi bi crachte niet en
mochte onder brenghen dat hiſe doch met
gheueyſder heylicheyt aen hē trecken ſou-
de. Ende hi hilt hem aen dē voerſeiden ſer
gius raet die een herde cloec man was eñ
hy vraechde alle dinck vā hem eñ hi ſeidet
den volcke eñ hi hieten gabriel. Eñ aldus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

so wort machumet here bouen al dat lant
bi sijnre gheueynstheit:ẽn al dat volck be=
loefde hẽ willens of om anxt vãdẽ zwaer
de. Ẽn dat ghe warichste ẽn best te ghelo=
uẽ is dã dat anđ vãder duuen ẽn õ dat die
voorseide sergius monic was so wilde hy
dat die heiden monicx abijtẽ droeghẽ dz is
die een cuculle sonđ caproen ẽn dat sy die=
wijl knielen soudẽ als monickẽ plegẽ Ẽn
dat sy tamelick biddẽ soudẽ. ẽn om dz dye
iodẽ biddẽ west wert ende die kerstẽ oest=
wert so wilde hi dat die saracenẽ tẽ suydẽ
wert badẽ ende dit doẽ al die heyden noch
Ẽn machumet gaf veel ewen wt die hem
sergi⁹ maecte/ ẽn veel nã hier wt moyses
boeckẽ. wãt die sarracenẽ wasschẽ hẽ die=
ke sonđlinghe als sy biddẽ sullẽ sy dwaen
haer scamelheit hãden armẽ aensicht ende
mõt ẽn alle die leden vã harẽ lichaẽ om dz
sy suuerlikẽ mogẽ biddẽ. Ẽn als sy biddẽ
so belien si eenẽ god die nyemãt sijns ghe=
lijcen heeft ẽn sy aenbedẽ machumet synẽ
propheten:ẽn een geheel maent soe vasten
si binnẽ den iare ende als sy vastẽ so etẽ sy
des nachts/ maer des daechs so vasten sy
Ja vãder vre vãden dage dz si dat zwart
vãden wittẽ scheidẽ mogẽ tot dat die son=
ne onder gaet ẽn dan en darf nyemãt van
hẽ luyden eten noch drinckẽ noch bi sinen
wiue ligghen. Mer vã dat die sonne onđ
gaet thent dat si weđ rijst so moghẽ sy etẽ
ende drincken ende mit harẽ wiuen te doẽ
hebben. mer dye sieckẽ en sijn hier toe niet
verbonden. Hem is ghebodẽ dz sy eẽs des
iaers om geestelicheit wille ten gods huy=
se gaen moeten dat in metha is ende daer
aenbedẽ sy. Dat huys moetẽ si omme gaẽ
mit onghenayden clederẽ ẽn si werpẽ stee
nen door haer beenren om den duuel te ste
nẽ ẽn sy segghen dat adam dit huys stich=
te ẽn dat dit huys was die stat van bedin
ghe alle syne kinderẽ ende abrahã ende ys
mael. Ende sy segghen dat machumet dit
huys alle sijn luden ghegheuen heeft. Si
moghen alrehande vleysch wel eten sonđ
verkens vleysch ende coren. Si hebben te
gader viere of twe wiuen ende sy moghẽ
elck wijf drie weruẽ latẽ ẽn weder nemẽ.
mer bouen vier en moghen si niet hebben.
mer sy moghen hebbẽ also veel wiuen als
si willẽ die sy gecocht ende gheuangẽ heb=
ben ẽn moghense vercopen als sy willẽ tẽ
ware als sy kint droeghen Sy mogẽ wi=
uen hebben vã haer maechscap om dz dat
kint van eenen bloede sal worden ghebo=
ren ẽn om dat die vrientscapte vaster tus=
schen hem wesen soude. Sy wedernemẽ
haer besittinghe alst die eyscher mach ghe=
prouen. Die mit eens mans wijf begrepẽ
wert/ men steentẽ mit haer/ ẽn die mit enẽ
anderen wiue gheuondẽ wert. men slaet
hem tachtich slaghẽ mer machumet seyde
dat hem onse here bi gabriel synẽ engel ge=
oerloeft hadde dat hi bi ander mans wiuẽ
ligghen mochte om dat hi die heilighe mã=
nen ẽn propheten winnẽ soude. Een van
synen knapẽ die hi hadde een schoon wijf
ẽn hi verboot haer dat si mit synen here nz
en sprake. Ende op enen dach vãt hise met
hem sprekende ẽn hi verdreefse te hant vã
hem. ende machumeth namse ende reken=
de mit synen anderẽ wiuẽ Ende om dz hy
ontsach dat gheruchte vãden volcke / dat
hier om was so versierde hy dat hem eenẽ
brief vandẽ hemel ghebrocht was daer in
bescreuẽ was. Waert dz yemãt sijn wijf
liete dat sy enẽ anderẽ nemẽ mochte ẽn dit
houdẽ die saracenẽ noch. Dẽ dief slaet mẽ
een werf ende anđ werf/ derde werf slaet
men hẽ sijn hant of/ vierde werf sinẽ voet
Sy seggẽ dz god die dit ẽn dusdanige ge=
boden houdẽ hẽ dz paradijs beloeft heeft
Dit is eẽ vrijthof vã weeldẽ dat đ wast
wort mit water datter ouerloopt ẽn daer
sullen si ewelicken stoolen hebbẽ. Ẽn daer
en sullen sy niet wordẽ gepinicht mit cou=
den noch mit hitten ẽn daer sullen si leuen
met alrehande spise. wãt dat si eyschẽ dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sullen si te hāt vooꝛ hē vindē eñ si sullē ge
cleet wesen met syden clederē vā alrehan=
de verwē eñ si sullen alte scone maechden
daer hebbē Si sullē dacr l[...]ggē i alre weel
dē die die engelē hebbē Si sullē gaen met
goudē eñ mit siluerē nappē scenckēde/ eñ
indē guldē nappē sal wesen melc/ eñ indē
siluerē nappē wijn eñ si sullē seggē dꝛinct
eñ eet in bliscappē. Machumet seide dz si
indē paradijs dꝛie vloedē hebbē sullen als
vā melck vā honich ende vā wine die alte
goet wesen sullē vā gecruyde eñ dat si die
schone engelē daer sien soudē Eñ diet niet
en ghelouē gode eñ machumet dat si ewe
like sullē werden ghepijnt inđ hellen. Si
seggē dat soe wie sijn sonde vā vergheten
heeft op dat hy in sijnre doot gode eñ ma=
chumeth gelooft. Hi sal ten domsdaghe be
houdē bliuen met machumeths bedinghe
Die saracenē segghē dat dese valsche pꝛo=
phete bouē alle menschē hadde den gheest
vā pꝛophecien belokē in dōckerhedē. Sy
seggē dat hy tien enghelen hadde die hem
wachtē eñ bewaerdē. eñ segghē oeck eer
god hemel eñ aerde sciep dz machumeths
name vooꝛ gode stōt. eñ en hadde machu
meth niet ghe weest so segghē sy dz hemel
noch aerde noch paradijs niet ge weest en
hadde. Si lieghē oeck vā hem dat die ma
ne tot hē ginc eñ hi namse in sijn schoot eñ
deeldese in tween deelē eñ đgadse weder
Sy seggē oec dat hē venijn ghegeuē was
in scapē vleys eñ dz lam seyde hem. Waer
dijns dattu mi niet en etes want in mi is
venijn. nochtans starf hi nae veel iarē mit
tvenijn datmen hem gaf. ¶ Maer nv
laet ons weđ keren totter histoꝛien vāder
lomberdē. Die lombaerdē warē seer pijn=
lijc tegē dat keiserrijc vā romē/ mer sy wa
rē kersten ge woꝛden Hier na starf puppi=
nus die meeste pꝛince vā des coninckx huys
vā vꝛācrijcke eñ nae hē volchde karel sijn
soon die cutides was gehietē ende hi dede
vele verwinninghe eñ liet twe sonen dye

pꝛincen warē vanđ coninclicker salen dat
was kaerle magn⁹ eñ puppin⁹. mer kaer
le magn⁹ liet die houerdie der werelt ende
woꝛt monic te cassumens/ mer puppinus
regierde vꝛomelijc die coninclike sale. mer
om dat childeric die coninc was onnutter
eñ te sachtmoedich so ginc puppin⁹ mz sa
charien dē paeus te rade of hi sculdich wa
re coninc te wesen die hē alleen liet genoe=
ghē mittē name des coninck. Die paus ant
woerde hē dat die ware sculdich coninc te
hietē die dz gemeen dinc wel regierde. Eñ
mit deser āt woert woꝛdē die frāsoysen đ
stout eñ beslotē childerijc in een cloester eñ
maectē puppin⁹ conic. Mer doe asculfus
die conic vā lōbardien die kercke vā romē
vā haren goeden eñ heerscappie hadde be
roeft so voir stephan⁹ die paeus die na sa=
charien was tot puppin⁹ dē conic vā vꝛāc
rike om hulpe te eyschē tegē dē coninc van
lōbardien. eñ puppin⁹ đgaderde eē groot
heer eñ quā in ytalien eñ om leydē asculfū
dē conic. Eñ asculfus gaf hē. xl. ghitele dz
hy der kerckē vā romē weđ gheuen soude
al tlāt dat hi haer genomē hadde eñ al dat
goet eñ dz hyse oec nēmermeer quellen en
soude. Maer doe puppin⁹ wech was doe
en dede asculfus niet dat hi beloeft hadde
Ende nae luttel tijts doe hi te raucte wert
voir/ soe starf hy haestelike. eñ desiderius
volchde na hē. ¶ Tot dien seluē tiden soe re=
gierde ytalien dideric dye coninc vā goten
by tkeisers gebode. eñ ō dat hi arriaē was
doe boeci⁹ die philozophe raet was patri=
cius die tghemene dinck seer đhief eñ dye
macht des senatoers vā romē teghen dide
rick bescermdē. Daer ō sendē dese dideric
bocciū te papien in eē eylant eñ daer maec
te hi dz boec vāden troost: eñ ten lestē dodē
elpels sijn wijf. Men seit oec dz hi maecte
eē ymnē vāden apostolē pieter ende pau=
wels die ald⁹ begint. Festū mundi cardi=
nis ꝛc. Mer dideric starf haestelick eñ het
sach een heylich heremijt dz iohannes die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

paeus eñ chinacus die hi gedoot had/ dat ſy hẽ naect eñ beruoct woꝛpẽ in eẽ ſyende pot. Aldꝰ ſeit gregoꝛiꝰ in dialogo. Jn ons heerẽ hemeluaerts dach doe hi ſijnre doot naecte doe dede hi hẽ dꝛagẽ vooꝛ dẽ outaer eñ ſeide deuotelijck al wt die antiffen. O rex gloꝛie virtutũ. Eñ doe hi ſe geſeit hadde doe ſtarf hi in vꝛedẽ. eñ een ſo ſoetẽ rooc quã op hẽ allen dz ſi waẽdẽ te weſen indẽ paradiſe Jnt iaer õs herẽ vi.c. eñ lxxxvij. alſ mẽ in eẽ cronike leeſt dz dagobertꝰ dye goede conic vã vꝛãcrijc die lãge vooꝛ puppinus regneerde. ſinte dyonijs hadde hy ĩ groter innichz/ want als hi lotharijs ſijns vadꝰs grãſcap ontſach ſo vloech hi tot ſinte dyonijs kercke. Eñ doe deſe heilighe coninc doot was ſo wertet enẽ heiligẽ man ꝫtoent indẽ viſioene dz ſijn ziele tẽ oerdeel gheuoert was eñ veel heiligẽ woꝛpẽ hem voer dz hi haer kerckẽ berooft hadde. ende doe hẽ die duuelen tẽ toꝛmentẽ trecke wildẽ ſo quã ſinte dyonijs eñ mit ſijnre bede woꝛt hi ꝫloſt eñ ontginck ꝺ pinen. tmachſchien ſijn ſiele quã weꝺ tẽ lichaẽ/ eñ doe dede hi penitẽcie. Die coninc clodoueꝰ ontdecte ſinte dyonijs niet tamelijc ghenoech eñ bꝛac een been vã ſynẽ armẽ eñ namt vã giericheden eñ hi wert te hãt ꝫwoet.

Van die eerſaem pꝛieſter Beda.

INt iaer ons herẽ. vi. C. eñ lxxxvij. ſo was beda in engelant eñ al noemt mẽ hez in die rekeninge ꝺ heilighẽ nochtãs en hietmen gheen ſant/ mer hi hiet een eerſaẽ pꝛieſter. eñ dat is õ twe ſakẽ/ wãt om dat hi vã groter outheit blint ghe woꝛdẽ was ſoe hadde hy een leyder doer ſtede eñ dooꝛ boꝛghe. eñ ouer al ſo pꝛeecte hy dat woert gods. Op een tijt doe ſi ginghẽ doer eenen dale die vol ſteenẽ lach ſo ſeide hẽ ſijn leiꝺ van ſpot dat daer was eẽ groot volck vergadert. dat ſy ſijn pꝛedicacie al heimelijck ontbeide. Doe begõſte hi ſterkelick te pꝛeeken

eñ doe hijt int eynde geſeit hadde ewelijc ſonder eynde ſoe riepẽ die ſteenẽ bi miraculen al luyde Amen eerſaem vaꝺ. eñ õ dattẽ die ſteenẽ eerſaem by miraculẽ hietẽ daerõ hietmẽ eerſaem. Of als ſommighe anꝺ ſeggẽ die engel antwoerde hẽ eerſam vaꝺ/ du hebſt wel gheſeit. Die anꝺ ſaecken is. wãt een clerc die in hem deuocie hadde wilde een vaers makẽ dat hy wilde doen grauerẽ bouẽ ſynẽ graue. eñ dat begonſte aldus in latijn. Hac ſunt in foſſa. Dat is hier ſijn in deſen graue/ om dat hijt vaers aldus eyndẽ wilde Bede ſancti oſſa. Dat is des heyligẽ bede beenren. Mer õ dattet vaers ſo niet eynden en mochte eñ hijt dicwijl ouer ſeide eñ hi ſach dattet geen goet eynde weſen en mochte. Doe hy op eenen nacht hier op veel gepeynſt hadde ende hy des moꝛghẽs te graue quã ſo vant hi daer aldꝰ vãden engel graueert. Hac ſunt ĩ foſſa bede venerabilis oſſa. Dat is/ Hier ſijn in deſen graue des eerſaem bede beenren. Sijn lichaem eertmen te ianuen Jnt iaer ons herẽ. vij. c. doemẽ radbodus dẽ conic dopen ſoude eñ hy den enẽ voet in twater

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hadde eñ dē anderē buytē soe vraechde hy
weꝺ sinē broeꝺ ofter meer inder hellē wa
rē dā indē paradise. Eñ doē hi hoorde dat=
ter meer inder hellē warē soe toech hy sijn
voet wt eñ hi seide Het is heiliger dē mees
ten hoep te volgē dā dē minstē hoop. eñ al
dus wert hi bedrogē so dat hē die duuelen
geloefden dz sy hē des anderē dacchs veel
goet gheuē soudē: maer optē vierden dach
so starf hi vanꝺ ga doot. Mē seyt dz in cā=
panien vā ytalien corē eñ gerste viel ende
fruyt vā dē hemel. Int iaer ōs heerē seuen
honꝺt eñ viertich doe sinte benedictꝰ lich=
aem vā dē berge cassume tē cloester vā flo
riacens eñ scolastica sijnre susteren lichaē
te coromā warē gevoert. Doē karole mag
nꝰ die monic was vā cassumēs wilde sin
te benedictus lichaem te burch vā cassuno
voerē mer hi en mochte. ō die miraculē die
god dede eñ ō dat die frāsoisen so sterclick
weꝺstondē. Int iaer ōs herē. vij. C. ende
viertich so was een grote aertbeuinge eñ
veel stedē vielrenre mede eñ veel stedē vie
len op die berghē in eē cāpanie sonꝺ brekē
eñ sonꝺ die ludē te doden so ginghē si staē
ses milen van harer stede. Doe wert sinte
petronella sinte peters dochtē ouergeuoert
eñ opten marmersteen vā harē grauē vāt
men bescreuē mit sinte pieters hāt. Mijn
guldē dochter petronella Tot dien tidē ꝟ=
nielden die vā tiren armenien. eñ wāneer
doe in harē lande die sterfte was bidē ker
stenē rade so schorē sy haer hooft in gheli=
kenisse vā crucen. Ende ō dat in desen tey
kē die sterfte op hilt so bleuen sy dese sede
houdēde vā scheren. Na veel ꝟwinninge
so starf die leste puppinꝰ eñ die grote karel
regneerde na hē. Eñ in synē tydē soe was
adriaen eñ hi sende tottē grotē karel bodē
ende hi eyschte hulpe vā hē tegē desideriū
dē conic vā lōbardien die die kerke veel ꝟ=
driets dede als sijn vaꝺ hadde ghedaē. eñ
karel dede sijn bede eñ hi ꝟgaꝺde eē groot
her eñ hy voir ouer tgeberchte in ytaliē eñ
hi omleide machtelic papien die coninclije
ke stede eñ daer vinck hy desideriū eñ sijn
wijf ende sijn princē eñ sendese in ellendē
in gallien eñ hi gaf ꝺ kercke weder al haer
recht dz haer die lōberdē ghenomē hadden
Doe warē in karels heer twee vromc rid=
ders/amicꝰ eñ amiliꝰ daer mē veel won=
ders of leest eñ si bleuē doot te martacien
daer kaerle die lōbaerden ꝟwan. Eñ hier
so eynde ꝺ lōberden rijcke voert aē so had
den sy dē conic die hē die keiser sende. Doē
kaelre te romē wert voir so ꝟgaderde dye
paus enē sent vā honꝺt eñ tachtich biscop
pen. In welckē sendē dye paeus karolus
gaf recht te kiesen dē paeus eñ oec te ordi=
neren dē paeus stoel. eñ hi gaf wt dat dye
aertsch bisscop eñ die bisscoppē in allē pro=
uinciē vā hē haer regule ōtfaen soudē eer=
mense cōsacreerde Eñ karolus sonē wor=
dē te romē in coningē ghewijt Puppinus
bouē ytalien Lodewijc bouē aquiteynen
Alcuynus karels meester leefde doen pup
pinꝰ pares soon wort ꝟ wōnē dat hi tegē
synē vaꝺ ghezworē hadde eñ doen moest
hi monick werdē Int iaer ōs herē vij. C.
eñ lxxx. in henricꝰ eñ patricꝰ eñ sijns soēs
cōstantijns tidē so groef eē mā in dye lāge
muer vā trasce eñ hi vāt een steenē scrine.
eñ doe hise ghesuuert hadde eñ op geheuē
so vāt hi daer in eē mā liggēde eñ enē brief
daer dit i gescreuē was. Cristꝰ sal wordē
geborē vanꝺ maecht maria eñ ic geloue in
hē onꝺ cōstātino eñ hyreno suldi my weꝺ
syē. Doe adrianus doot was soe wort leo
paus die in allē dingē eē eersaem mā was
eñ adrianꝰ vriendē mochtēt qualijc ꝟdra=
gē dz hi aldus ꝟheuē was doe hi die meer
re letanie dede so ꝟstormdē sijt volc teghē
hē eñ si stakē hē sijn ogē wt eñ snedē hem
sijn tōge wt mer god gaf hē weꝺ bi mira
culē sijn tōge eñ sijn ogē/ eñ doe hy tot ka=
rele gecomē was so sette hy hē in sinē setel
ende dode die misdadige Int iaer ōs herē
vij. C. ende lxxx. soe lieten die vā romē by

des paeus rade cōstātine den keiser eñ ric pē alle mz een cōsent op kaerle des keisers prijs eñ dedē keiser makē bi deseer waerdighē paus leonis hāden eñ sy hietē augusto/na grotē cōstātinē so was des keisers stat cōstātinopole ō dat cōstantijn dē stoel vā romē wilde sinte pieters vicariē laten. Eñ hi ordineerde sinē stoel in die voersevde stat/mer vā waerdichedē sijn si gehetē des keysers vā romē tot dier tijt dattet keiserrijcke quā op die coninginne vā vrācrike. Mer daer na worde die gehietē die keisers vā griecken of vā cōstātinopolen. eñ dese keiser wā romē: wāt dit was herde wōderlick vā dus grotē keiser Want also lange als hi leefde soe en wilde hi geen vā sijn dochterē te hilicke gheuē. wāt hi seide dat hi haer geselscap niet deruē en mochte Eñ als alchinius sijn meester vā hē scrijft al was hy in anderē dingē salich nochtās gedoechde hi hier in die quaetheit vā werspor diger auōturen Eñ hier in wast claer genoech watti hier mede meēde/ nochtās veynsde hē die keiser hier of als oft gheen waninghe of geweest en hadde. al wast datmē daer veel of seide: wāt so waer hy voir dede hise mede varen In desen grotē karels tiden so was sinte Ambrosius missael gelatē achter. eñ sinte gregoriꝰ dienst wort alte hoechlijck ghemenichuoudicht wāt hi halp daer alte seer toe. Wāt als sinte augustinꝰ seit in sinē boecke der biechtē Doe ambrosius veel veruolginghe doechde vā iustinē die keyserrinne dye ongelouich was mittē arrianē eñ sy haer pijnde hē te verradē binnē ō kerckē mittē ongelouigē ludē so ordineerde hi psalmen eñ ymnē te singē also die vā oest plagē te doen ō dztet volc niet en soude worde vermoyt mit rouwe Mer daer na so quā gregoriꝰ eñ verwādelder veel eñ deder of eñ toe: wāt die heylige vadŏs en mochtē so schier niet ghesien al dat dē dienst toe behoorde. mer elc ordineerde dat sijn Want dat begin der missen hadde drichande verscheidēheit. Want sulcke begonnē an een lesse alsmē paesch auōt begint. Eñ celestinus die paeus ordineerde datmē int begin vander missen psalmē singhē soude. Eñ gregoriꝰ ordineerde dat men introitus vander missen singē soude eñ een vaers vandē psalmē Weleer plegē die clerckē te staen singē te circule ontrent den outaer eñ daer om soe hietment noch tchoer. mer flamina eñ thedorus ordineerden datmē op twee sydē mit boekē singhē soude: eñ dat haddē sy vā ignacius die dit gheestelick vertoont was Eñ iheronimꝰ ordineerde die epistole eñ die euangeli eñ eē groot deel vandē dienste des nachts ende des daechs Eñ ambrosius eñ gelasius dedē dat andŏ daer toe als collecten eñ den sanc eñ na die epistole: eñ voor die euāgelie ordineerdē sy die graduale die tract eñ alleluya. Eñ hilarius oft chimacꝰ als sominighe seggē of theophilus dede daer toe Gloria in excelsis eñ volmaectēt laudamus te eñ die ander Notherius ordineerde die sequencie na dz alleluya. Mer nicolaus dye paeus deedse ter missen singē. Hermanus cōtractus tortoritꝰ maectē/rex omnipotēs. sancti spūs assit/aue maria/eñ die antiffē alma redēptoris/eñ symon bariona. eñ petrus vā compostelline die bisscop maecten Salue regina. eñ sighebrecht die coninck vā vrācrijc maecte die sequēcie/sctē spūs. Als tulpinus seyt so was kaerle scoon vā lichaē mer wreet vā aensien. Hi was viij. voetē lanc. sijn aēsicht was andŏhalf spanne lanc sijn voerhoeft was enē voet breet Enē ghewapendē ridŏ die op eē paert sat doersloech hi mittē paerde mit enen slaghe vier hoefyserē wtreete hi lichtelic mit sinē hāden: hi hief mit eenre hāt tot synen hoofde enē ghewapēdē ridŏ. hi stac wel in sijn mōt eenē gehelen hase of twe hennē. Drie weruen dranck hy des daechs. Hy stichte veel cloesteren eñ hi starf heilichlijck eñ in sijn eynde soe maecte hy cristū erfghenoot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

van synē goede. Ende na hem volchde int tkeyserrijck lodewijck sijn soon die alten goedertieren man was. Int iaer ons herē viij. C. ende xv. Eñ in synen tiden so leidē die bisscoppen of alle gulde ghesmijde/ eñ duerbaer clederen eñ anđ costelike waerlijcke ornamentē. Theophilus die bisscop van orliens was valschelick ghewroecht voor den keiser ende hi deden te andegauē houdē/ eñ alsmen in een cronike leest Doe optē palmdach processie leet voor dz huys daer die bisscop in ghebonden was so ont dede hi een veynster eñ maecte een ghestille in dat volck/ ende hi sanck voor den keyser dese scone vaersen die hi ghemaect had de Gloria laus. Ende die keiser hadde grote ghenoechte dair in dat hi in hem vander vanghenisse verloste eñ setten weđ in sijn kercke. Michael des keysers legaet vā cōstantinopolen brochte lodewijck des keysers karels soon onder ander ghiften sinte dyonijs boecken vander yerarchie ghetoghē wten griex in latijn eñ die ontfinc hy mit bliscappē eñ opten seluē nacht wordē in sijn kercke ghenesen. xix. sieckē. Doe lodewijck doot was soe wort lotharijs sijn soon keyser eñ karel eñ lodewijc sijn broeder wildē op hē striden eñ indē str jt wort also veel volcx verslaghen datmen nye en wiste datter also veel volcx ꝟslaghē was eñ ten laetstē so maectē sy vrede soe dz karele regneerde in vrancrike eñ lodewijc in germanien eñ lotharis in ytalien. eñ in eē deel vā vrancrike dat na hē lotheringa geheten is. Eñ daer na so liet hi lodewijc synē soon dz keyserrijc/ eñ hi wert monic alsomē in een ander cronike leest./ In desen tiden was sergius paeus dye een romeyn was eñ eerst hiet hi verkerskē/ maer men ꝟwandelde sinen naē eñ mē hietē sergius Vā dier tijt wast gheordineert dz alle pausen moeten haer namē ꝟwandelē daerom want onse heere ꝟwandelde haer namen die hi tot apostolen coes. Eñ daer ō want sy haer namē ꝟwandelen also sijn si sculdich haer te verwandelen in volmaecheyt des leuēs. Eñ om dat die gheen die tot diē dienste werdē ghecorē nz en sullen hebben eenē leeliken naem. In des lodewijcx daghē Int iaer ons heren viij. C. eñ lvi. also men leest in een cronike/ so quelde dye duuel in dē kerspel vā maguntine die luyden so seer slaende mz hameren op die wandē vāden huysen eñ steekende eñ openbaerlic sprekēde ende onrust makēde soe dz ware dat hy in quam dattet huys ꝟbarnde. Eñ doe hier omme die papen letanyen deden: so warp die duuel steenen eñ maecte veel luden bloedende. Eñ ten lesten so hilt hi eē luttel op ende hi seide doemē dz wiwater warp was hi verborghen onđ des papen cap als onđ sijs vriens eñ hy wroechdē dz hi oncuysheit had gedaen mitter procuratoers dochter Tot dien tidē so wert die coninck van bulgatē ten gheloue bekeert mz synē volcke eñ hi wert alsoe volmaect dat hi synē oustē soon dat rijc op gaf/ eñ wert selue monic Eñ doen sijn soon iōghelic eñ kintschelijck hē weđ gheuē wilde ter heydenre wet/ doen so nam hi weđ sijn coninc rijc aen hem seluē: eñ doen iaechde hi sinē soon eñ hi vinck hem. Ende doe hi hē ghevangē hadde doen stac hi hē beide sijn ogē wt. eñ leiden doe ghevāghē in enē kerker. Eñ doe hi dit ghedaen hadde doe ghinc hi ende sette synē ioncsten sone in synen rijke ende doen wort hi weđ monic. Men leest dat in ytalien in een scoon stat die hiet birrien dattet daer drie daghē ende drie nachten bloet regende. Eñ tot dien seluen tidē soe quamen daer onuertallike veel locustē in gallien/ diemē hiet in onser talen sprinchanen: eñ die sprinchanen waren ses voeten lanck eñ sy hadden ses vloghelen. Eñ oeck so hadden sy twe tanden/ welcke tāden herder waren dan steenen. eñ vloghē ofter gheweest hadde een grote scare van volcke. Eñ dat duerde die spacie lanck vā

eender dachuaert: ende so spreyden si hem wel breet vier ofte ses milen eñ sy woestē allegader groyende dinghen in allen cruyden ende in die bomen eñ sy voeren totter zee vanden lande vā britanniē. Eñ tē lactsten worden die voorseide sprinchanē verdroncken mitten wayendē winden in die zee. mer daer na warpse die zee op dz ouer eñ vā haren stanc soe besmette al die lucht eñ hier of quam alten seer grotē starfte eñ alten grote zwaren hongher eñ also groot dat byna dat derde deel vādē volcke starf Int iaer ons heren. ix. C. ende acht eñ dertich/ so regneerde die eerste otto. Ende doe dese man otto te paesschen sijn princen of hilt eer si geseten waren so nā eens groots princen kint als kinderen pleghen die spise vander tafelen eñ die spijsdragher sloeghet sere mit eenē stocke. Doe dat kint des camerlinck syende wort soe sloech hy den voorseiden spijsdraghers doot. Ende doe hem die moghende keiser daer omme verdomen wilde sonder enighe verhoringhe so werp hi den moghendē keiser ter aerdē ende wilde hem versmoren. eñ doen hi hē luyden nauwe wten handen ghenomen was so dede hem die mogende keiser houden eñ seyde dat hi misdadich was dat hi inder feesten niet en verdroech. Eñ daer ō liet hy hem vry gaen. Na den eersten otto quam die anderde otto. eñ doē dese die wile brack die vrede vāden lande vā ytalien. so quā hi inder stat vā romen eñ hi maecte een seer grote werscap al sinen baroenē eñ synen princen eñ den bisscoppen dē kerken van grandier Ende doe sy saten ende werscapten so dede hise al heymelic om te gaen mit ghewapendē luydē. eñ daer nae beclaechde hi hē seer vāden ghebrokē vrede ende hi beual datmense lesen soude die hier ooc ī misdadich warē die dede hi daer te hant onthoofden. maer die ander riep hi ter werscappen. Na desen volchde die derde otto Int iaer ons herē xi. hondt eñ vier eñ dertich. Dese was ghetoenaemt ō werelt wonderlicheit. Alsomē in een cronike leest. so hadde dese een schoon wijf die by eenen graue ligghen wilde Maer om dat die graue so grotē misdaet nz doen en wilde. so hadde sijt so onwert dz sy desen graue so zwaerlike eñ valschelijken voer den keiser beruchte dz hē die keiser sonder audiencie dede ōthoofdē eñ hi bat eermen ōthoofden soude synen wiue: dat sy als hy doot ware proeuen soude mz eenen gloyenden yser dat hi ontsculdich ware. Eñ doe quā eē dach dat hē die keiser vermat dz hi vōnisse doē soude dē weduwē eñ den weesen. Doē quā daer des grauē weduc eñ brochte in haer armē haers mās hooft. eñ si vraghede dē keiser wat doot dat hi verdiēt hadde die eenen ontsculdighen man ghedoot had. eñ doē dit die keiser seide dz hi waert ware datmē hē sijn hooft of sloege. so seide die wedue. Du biste die mā dye minen mā sonder scult bi dijns wijfs rade dodēdest eñ ō datstu proeuē sulst dz ic waer segge so sal ict proeuē mit eenē gloyendē yser Doen dz die keiser sach so verwonderde hy hem seluen eñ hy leuerde hem seluē in des wijfs handen/ dat sy mit hē horē wille dede: mer om dye bede der bisscoppen eñ der baroenen so gaf si hem tien daghen vorste Daer na so verkreech hi vrede tegē die weduwe ende doe soe ondersochte die keyser die sake/ ende doen hy die waerheit bekende. soe dede hi sijn wijf leuende barnē ende om sijn verlossen gaf hi der weduwen vier borghen/ eñ die borghen sijn indē bisdom vā lunerē: eñ sijn gheheten van indicie of veste ō dagē te tiende achte seuen eñ seste. Na desen int iaer ons herē. M. ende twe/ so wert keyser henric die hertoge vā bauieren eñ dese gaf steuē dē serē grote coninck vā hongarien die noch heyden was galliam sijn suster te wiue. eñ si bekeerde dē coninc eñ al sijn lant tot Cristus gheloue. eñ dese steuē was so innich dz god veel

miraculen dede ō synē wille Dese henrick eñ radegundis sijn wijf bleuē maechden eñ leydē eē heilich leuē eñ storuē heilichlijc Nae desen volchde coenraet een hertoghe wt vrācrijc die sinte henricꝰ nichte tot enē wiue nā in des mās daghē sach mē eē vierighe balcke bouē đ sonnē indē hemel dye herde groot was eñ hi viel ter aerdē Dese keiser leyde in vāghenissen sommighe bisscoppen vā ytalien. Eñ om dz dye aertsch bisscop vā melanē wter vāghenisse ontlopen was so ꝟbarnde hi dat buten melanē stōt. Maer op die sinxsendach doe die keyser in eē cleen kerke gecroont wert ter missen so sloeghē so grote donreslagē eñ blixē dz sommich buten harē synne worden eñ die ander storuen Maer bruno die bisscop die die misse dede eñ des keysers rade seyde mitten anderen dat sy inder missen ghesien hadden dat sinte ambrosius dē keiser dreychde In des coenraets tiden Int iaer ons heren dusent eñ .xxv. alsomē in eē cronike leest so ontsach lupoldꝰ die graue des coninex gramscap ende hi vloech mit synē wiue in eenen bossche: ende was daer verborghen in een hutte. Ende doe die keyser in dz bosch iaechde: om dat hem die nacht aen quam so moeste hi in die hutte bliuen: ende sijn waerdinne die zwaer mit kinde was sy leide hē als sy eerlicxste mochte eñ gauen hem des hi te doen hadde. Eñ optē seluen nacht so ghebaerde dat wijf eenen sone. Ende die keyser hoorde een stemme die drieweruen tot hem riep. O coenraet dit kint dat nv gheboren is sal dijnre dochter man wesen. ende des morgens doe hy op ghestaen was/ so riep hi twe schiltknapen tot hem die hem heymelicx warē ende seyde. Gaet ende neemet dit kindekijn mit crachte vander moeder eñ slatet ouermits ontween eñ brengt my sijn herte. ende sy gingē haestelick ende namen dat kint vter moeder schoot eñ doe sy saghen dattet soe ꝟromē kint was: soe haddē sy ōtfermenis daer op eñ leydent op eenē boom dattē die beesten niet etē en soudē. Eñ sy sloegē enē hase ōtween eñ brachtē den keiser dz hert Op dien seluē dach so leet eē hertoge daer ende doe hi dz kint hoorde weenē soe dede hijt tot hē halen. Eñ ō dat hy geen kint en hadde so brochte hijt sijn wijf ende dedet voeden eñ seide dattet hem ende sijn wijf was ende hi hietet henric. Eñ doe dit kint ghewassen was soe wast scone vā lichaē wel sprekēde eñ voor alle menschen gracioes ende doe die keiser sach dat hi so scoon eñ wijs was so eyschte hy hē van sinē vader. ende doe hy sach dattet kint voor alle die ludē gracioes was. ende datten alle luden presen so begonste hi te twifelen of hy na hem regnerē soude eñ of hi dit was diē hy beuolen hadde te doden. Eñ om dat hy des seker wilde wesen so screef hi mit sijnre hant enen brief ende sendē by synen ionghelinghe synen wiue ende seide. So lief alstu dijn lijf hebste so vroech alstu desen brief ghesien hebst so doet dit kint doden. Eñ doen dese ionghelinck voir so wert hy gheherbercht in een kercke ende hi lach vā moetheden eñ sliep op sijn borst eñ die burse daer desen brief in was hinc butē/ eñ eē pape die dit sach wordt ghierich te weten wat daer in was eñ dede die borse op / eñ doe hi sach dat dien brief mit des keisers seghel besegelt was so dede hien op dat dye seghel nochtans heel bleef eñ doe hyse las so ontsach hi hem van deser misdaet ende dede subtiliken dit of. Dese sulstu doden ende screefter voor. Ghif desen onse dochter te wiue/ ende doen die keiserrinne sach desen brief mit des keisers segel beseghelt eñ sijn ogē wel kende datten die keiser selue gescreuē hadde so ꝟgaderdē si die princē eñ maechtē die bruloft ende gaf hē haer dochter te wiue eñ dese bruloft was takē gehoudē. Ende doemē die keiser seide hoe hoochlijck sijn dochter gebruloft was soe hadde hi des groot wonđ eñ hi onderuāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die waerheit vā die twe ſchilt knapē ende
vāden hertoge ende vādē pape: eñ hi ſach
wel dat hi gods wille niet wederſtaen en
mochte. eñ daer om ſende hy ō dat kint eñ
maecten vaſt ſijn behilichte ſoon/ eñ hi or=
dineerde dat hi na hē regnerē ſoude Eñ in
die ſtede daer die henric gheborē was dair
dede hi ſtichtē een cloeſter eñ dat hiet noch
brſania. Deſe henric dede alle die ſpeellu=
den wt ſynē houe: eñ datmē haer luden te
gheuē plach dat dede hi den armē gheuen.
In des keiſers tidē was die kerke ſoe ghe
deelt datter drie paeuſen waren ghecoren
Mer ten leſten gaf een pape die gracianꝰ
gehietē was een groot deel gelts: eñ daer
lieten ſi hem dat paeuſſcap eñ doe henrick
te romē wert voir om die twiſtē te breden
ſo voir hē gracianꝰ te ghemoete eñ gaf hē
een guldē croon om dat hi hē goedertieren
weſen ſoude/ mer henric veynſdet al ende
vgaderde den zeemt eñ hy v̄wan graciaē
vā ſymonien eñ hi ſette daer eenē anderen
voor hē. Nochtās leeſtmē in ponici boekē
die hi ſende ter grauinne mathadā dz deſe
voorſeyde pape vā ſimpelheden ghecocht
hadde mit gelde om dat hi wilde dē twiſt
ſcheiden/ maer daer na ſoe bekende hi ſijn
miſdaet eñ bi des keiſers raet dede hi hem
ſeluen of. Na deſen henrick ſoe regneerde
die derde henrick. In des keyſers tidē ſoe
wort brānia tot een paeus gecorē eñ wert
leo gehietē. Eñ doe hi te romē wert voir ō
dē ſetel te ontfaen ſo hoorde hi dē engel ſin
ghen God ſeit ic dācke ghepeyſen des vre=
den. Deſe ordineerde vā veel heiligē ſanc.
In dien tidē wert die kercke gheſtoert by
berganū/ wāt hi ſeide dat criſtus lichaem
eñ bloet niet waerlic en ware indē outaer
mer dzter ware bi figurē: eñ laufracꝰ dye
prior vā brenteſſen die wtē lande vā papt
en was hi ſercef vromelic teghē hē eñ deſe
was ancelmꝰ meeſter vā cātelberge. daer
na regneerde die vierde keiſer henric. Int
iaer ōs herē. M. eñ lvij. Eñ in des mās ti=
den ſo was ſonderlinghe die laufracꝰ ver
maert ende ō ſijn leeringe wille quam tot
hē ancelmus wt bourgōgien. eñ hy wert
daer na ſo v̄heuē vā veel doechdē eñ lerin
ge dat hi na hē prior wort. Tot deſen tidē
wōnē die kerſtē iheruſalē dz die ſarracenē
gewōnē haddē Eñ ſinte nicolaus beenrē
warē ouer ghebrocht totter ſtat barene eñ
dit leeſtmē daer onđ die anđ. Doemē in de
kercke diemē hiet onđ teruce ōſer vrouwē
vā caritate noch niet en hadde geſongē die
nyeuwe hiſtorie vā ſinte nicolaus ſo badē
die broeđs dē prior of ſiſe ſingē moeſtē eñ
hi en wildes niet ghedogē: eñ hi ſeide dat=
tet ontamelijck ware datmē nyeuwe ghe
woēte op brēgē ſoude: eñ doet hē die broe
ders noch badē ſo wort hi grā eñ ſeide hē.
Ghi broeđs gaet wech nēmermeer en ghe
ue icx dy oerlof datmē in mijn kerke ſpeel=
liedekēs ſinghē ſal. Eñ doe ſinte nicholaꝰ
dach quā/ ſo voldedē die broeđs mit ſeric=
hedē die vigelien vanđ mettē eñ doē ſi alle
te bedde gegaen waren ſo opēbaerde hem
ſinte nicolaus dē prior eyſelike eñ hi toech
hē mittē hare vāden bedde op die aerde vā
den dormiter eñ hi begōſte die antiffen vā
ſinte nicolaus te ſinghen. O paſtor eterne
eñ tot elcke note ſloech hi hē op ſinē naectē
rugghe mit een roede die hi in die hant had
de eñ alſo ſanc hi mz gemaeck die antiffen
tottē eynde eñ doe hi alle die moniken ghe
wect hadde mit ſynē roepē ſoe droechmen
half doot tot ſynē bedde: eñ doe hi tot hem
ſeluē ghecomē was ſo ſeide hi. Gaet ende
ſingt voortmeer dye nyeu hiſtorie vā ſinte
nicolaus. Tot dien ſeluen tidē ſoe ginc die
abt eñ xxi. monikē wtē cloeſter nobilineꝰ
eñ gingē dieper in die woeſtine ō dz ſi nau
wer regule houdē wildē eñ maecten daer
eē nyeu oerdē vā die oude. doe wort hilde
brāt die prior vā clongi paeus eñ hy wort
gregoriꝰ ghehieten Doe deſe noch minder
was: eñ hi legaet gheſent was tottē aert=
ſchē biſſcop vā lyons ſo verwā hi bi mira=

culen dē aertschen bisscop vā ebronie: van simoniē / wāt doen die aertsch bisscop niet en mochte ōwinnē sijn wroeghers soe beual die legaet dz hi segghē soude. Glory si den vaď eñ den sone eñ dē heilighē gheest Doen seide hi wel lichtelic Glorie si dē vader eñ dē soē mer dē heiligē geest en mocht hi niet seggē om dat hi indē heiligē geest gesondicht hadde. Eñ doe hy sijn sondē ghebiecht eñ of gedaen hadde soe seide hi wel volcomelic eñ dē heiligē geest Na dē vierden henrick soe volchde die vijfste henrick Int iaer ōs herē. M. C. eñ vij. Eñ hi wā papien mitten cardinalen eñ hi lietse varē mit bisscoplike ghewade. In desen tiden so ghinc bernardus eñ sijn broeders in die gracu oerde. Na henrick quam lotharius Tot desen seluē tidē so gebaerde een wonderlijke dracht mit twe lichamē die die eē vanden anderen ghekeert stonden: want voor wast een mēsche mit hooft eñ mit allen ledē eñ achter wast een hont mit hooft eñ mit allen ledē. Na desen regneerde coēraet. Int iaer ōs heren. M. C. eñ xxxviij. Tot desen seluē tidē so starf hugo vā sinte victoer eē groot leeraer in allen cōsten Eñ mē seit dat hi siec lach eñ geen spise ōthouden en mochte so bat hy harde naerstelijck datmē ons herē lichaē gheuen soude. Doe wilden sijn broeders sijn quellenisse vreden ende brochtē hē een onghewijde ostie voor ons herē lichaem. Eñ dese goede mā bekēde dit wel indē geest ende seide / broeders onse here moetet v ōgheuē waer om wildi mi aldus bespottē. wāt dit dat ghy hier brengt en is mijn heer niet. eñ te hant wordē sy ōuaert ende liepē eñ brochtē hē ons herē lichaē / maer doē hi sach dz hi des niet ōtfaen en mochte so hief hi sijn handē tē hemel waert eñ bat aldꝰ. Die sone voir op tot sinē vaď eñ mijn geest tot dien / dien sciep. Eñ mit desen woerden gaf hi synen geest eñ ons herē lichaem ontuoir vā daer Eugenius die abt vā sint anastasiꝰ wort pacus ende hy wort wter stadt gheiaecht om dz die senatoers enē anderen gemaect hadden ende hi quā in gallien / ende sende voor hem bernardum die ons heren wech preecte eñ hi dede veel miraculē Gilbrecht vā porrectine was in desen tidē Fredericꝰ coenraets neue regneerde Int iaer ons heren. M. C. enď liij. Tot desen tiden was meester pieter der lombaerdē bisscop te parijs eñ hi maectet boeck vāder sentencien eñ die glose vāden souter eñ op sinte pauwels epstolē. Tot desen tidē sachmē drie manē eñ int midden stōt een cruys eñ niet lāge daer na sachmē drie sonnē Doe wort alexāder ghecorē tot enen pacus eñ teghē hem worden ghecoren drie paeusen die eē naden anderen Octauiaen eñ Johannes van tremens die canonick tot sinte calixtꝰ ende iohannes van strumens ende die keyser hielt mit hem luyden. Die scisma eñ scelinghe duerde viertien iaer. Alsoe doe dye duytsche die te tuscalane waren ō des keysers wille ten berghe van portaeys die romeynen sloeghen eñ op hem oerloechden. ende sloeghense vanden noen totten auōt alsoe dat nye vāden romeynen so menich dusent verslaghen waren Al wast datter in henibalis daghen so veel verslaghē waren datmen drie coruen vol vingherlinge vergaderde vander gheenre vingherē die daer verslaghē waren Ende dese hanibal sende dese vingherlinghen te cartaginen. Ende van desen doden waren veel begrauen tot sinte laurencius eñ tot steuens kerke. Doe fredericꝰ dē keiser dat lant ō voir eñ hi badē soude in een riuiere so verdranc hy daer in. Mer als sommige ander seggē soe werpen sijn paert int water ende daer verdranc hy also / na desen volchde henric sijn soon. Int iaer ons heren. dusent hondert eñ xc. Tot dien tiden was grotē regē donder eñ blixem dattet nye mēsche so grotē onweder en sach alst doen was: want doe vielē hagelsteenē alsoe groot als eyerē

bicrcant met dẽ reghen eñ ꝟderfdẽ die bo=
men eñ Wijngaerdẽ eñ corẽ eñ dodẽ veel
luden Men sach oeck dit onWeð vliegẽ in
die lucht rauẽ eñ anð vogelen eñ si voirdẽ
barnẽde colen in harẽ beck eñ ōtstaken die
husen Dese hẽric Was altoes fel eñ Wreet
tegẽ die kerck vã romen. eñ daerom als hi
doot Was so sette die derde innocenciꝰ die
paeus daer tegẽ dz philippꝰ sijn broeð geẽ
keyser Werdẽ en soude eñ hi dede ottẽ soō
taken varẽ eñ daer dede hi hẽ coninck cro
nẽ vã almaniẽ ō dz hi ð kercke mede Was
Tot diẽ tiden Warẽ veel baroenẽ vã vrãc
rijc gheuaren ō dz heilige lãt te Winnẽ. eñ
sy Wōnen doe cōstãtinopelen. In desen ti
den begōste daer minrebroeders eñ predi
kers orden. Die derde innocenciꝰ sende le
gatẽ tot philips dẽ coninc vã vrãcrike dz hi
Winnẽ soude tlãt vã albigẽ: eñ dat hy die
ongelouighe dodẽ soude eñ hi vincse al eñ
dedese barnen. Eñ innocẽciꝰ croende otto
tot enẽ keiser eñ deden zWerẽ dz hijt recht
vanð kercken houdẽ soude/ mer hy deden
optẽ seluen dach tegẽ syncn eet eñ dede ro
uẽ die te romen ghecomẽ Waren: eñ daerō
ꝟbanden die paeus eñ dedẽ vãden keyser
rijc. Tot dien tidẽ Was sinte elizabeth co=
ninc dochter vã hōgarien die eẽs lãtsgra
uen Wijf Was./ Onð anð veel miraculen
die si dede so ꝟWecte sy veel dodẽ. si ꝟlich
te enen die blint Was geborẽ eñ al noch so
vloeyt olie Wt harẽ graue. Doe otto of ge=
daen Was so Wort frederic henricꝰ soẽ ge=
cosen eñ honoriꝰ die paus croenden. eñ hi
gaf dẽ paus alten goedẽ Wet ō die vriheyt
der kerckẽ eñ tegẽ die ongelouige: hi Was
rijc eñ eerlic bouẽ die anð mer hi misbruic
tet in houaerdie. Wãt hi Was fel teghẽ die
kercke eñ hi vinc tWe cardinalẽ ende dede
die prelatẽ vãgen die de negẽde gregorius
ꝟgadert hadde tẽ rade. Eñ daerō dede hy
hẽ bãnen/ eñ doe gregoriꝰ veel ꝟnoys had
de gedoocht so starf hi. eñ die vierde inno=
cẽciꝰ die vã ianuen Was hi ꝟgaderde den
raet te lyons eñ dede den keyser of/ doe hy
of ghedaen Was eñ doot soe bleef die stoel
vã dat keiserijc ydel tot nv.

Vanden aduent ons heren.

ALs die tijt des leuẽs Wort
ĩ vierẽ gedeelt als ĩ die tijt
der dWalinge eñ inð tijt ð
Weðroepinge of ð ꝟnyeu=
Winge eñ in die tijt ð soenĩ
ghe eñ ð pelgrimagie. Die
tijt der dWalinghe dat vã adam vanð tijt
dat hi van gode dWaelde mitter sondẽ eñ
duerde tot moyses toe Eñ die tijt hout die
kercke vã septuagesima tot paescẽ. Glosa
Septuagesima is alsmẽ laet alleluya
voor vastenauōt/ Wãt dã so leestmẽ dz be=
ginsel vãdẽ bibel daer in bescreuẽ is ð eer=
ster vað dWalinghe die tijt ð Wederropin
ghe of der ꝟnyeuWinghe begōstẽ vã moy
sen tot xp̄s ghoborẽ Was in Welcke tijt die
menschẽ Werdẽ ten geloue geroepẽ biden
prophete eñ ꝟnyeut. Dese tijt hout die ker
ke vanden aduent tottẽ kerstdage: Want
dã leestmẽ ysayã dẽ prophete die vã deser
ꝟnyeuWige claerlike spreect Die tijt daer
Wi by cristum in ꝟsoent Wordẽ. eñ desen
tijt hout die kercke vã paescẽ tot pinxterẽ.
Wãt dã leestmẽ apocalipsis: dz is dz boec
vanð ꝟholẽtheit dz volcomelic spreect vã
der ꝟsoeninghe. Die tijt ð pelgrimagiẽ is
dẽ tijt des leuẽs daer Wi sijn pelgrimmen
eñ altoes in stridẽ Eñ desen tijdt hout die
kerke vã belokẽ sinxsenẽ tottẽ aduẽt: Wãt
dã leestmẽ ð coningẽ boec daer mẽ in leest
vã menigerhãde striden eñ die machabeus
sche daer ōsc gheestelijke strijt mede Wert
beteikẽt Mer die tijt die daer is vã kersda
ge tot septuagesima een deel beteikẽt onð
die tijt ð ꝟsoeninghe eñ dz is die vã blisca
pẽ alsf vã kersdage tott octauẽ vã dertiẽda
ge eñ eẽ deel beteikẽt hi die tijt ð pelgrima
giẽ dz is vanð octauẽ vã dertiendaghe tot
septuagesima Eñ die vier verWanderin=
ghen vã dien tiden machmẽ nemẽ na den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vier deelen vanden iare so datmē dē win-
ter rekēt of scickt tottē eersten: eñ die lentē
totten anderē die somer dē derdē ende dye
herfst ten vierden. ¶ Tē anderē male soe
machmēse rekenē teghē die. iiij. tidē vādē
daghe so datmē den nacht rekent tottē eer
stē den morgē stōt tottē anderen den mid-
dach totten derdē dye vespertijt tottē. iiij.
Wāt al wast dz die dwalinge eer was dā
die weðropinghe / nochtās begint die ker
ke al haer officien of ambochtē bet in dien
tide der ðnyeuwinge dā indē tide ð dwa
linge als indē aduēt bet dan in septuagesi
ma eñ dz om. ij. sakē. ¶ Die eerst is dat si
niet schinē en sal vanð dwalinge te begin
nē: wāt sy hout dat dinc mer si volcht dye
ordinācie niet vanð tijt als die euāgelistē
doē. ¶ Tē anderē male / wāt mit xp̄s toe
coemst worðē alle dinghē ðnyeut eñ daer
om hiet die aduent die tijt der ðnyeuwin-
ghe. Eñ hierom in deser tijt der ðnyeuwī
ghe so beghint die kercke tamelijcke al ha-
ren dienst eñ om dz wy behoudē willē die
ordinācie vanð kerckē ghesett so sullē wy
eerst scriuē vādē feestē dye comē binnē diē
tidē daer ðnyeuwinge welcke tijt die ker
ke hout vāden aduēt tottē kersauōt. Ten
anderē male vāden feestē dye vallē binnē
der tijt die som toe behoort dē tiden ð ðsoe
ninghe eñ som wijl dē tide ð pelgrimagiē
Eñ die tijt hout die kercke van kersdaghe
tot septuagesima. Ten derdē vādē feestē
die vallen sullē binnē ð dwalinghe eñ die
hout die kercke vā septuagesima tot paes-
schē toe. Ten vierdē vandē tydē die vallē
sullen binnē dē tide der ðsoeninghe eñ dit
hout dye kercke vā paesschē tottē octauen
vā pinxteren. Ten vijften vā dien die val
len sullē binnen die tiden der pelgrimagie
welcke tijt die kercke hout vā belokē pinx
teren totten aduent.

VIer weken houtmē ons heren ad
uent. Glosa. Aduent beduyt toe
coemst om te beteykenē datter vier aduen
ten sijn Als cristus toecoemst indē vleische
inder hertē. inden doot. eñ ten domsdage.
Mer die laetste wekē en wert nau we ge-
eynt / wāt ð heiligē glorie die indē laetsten
aduēt sal werdē gegeuē sy en sal nemmer
meer eyndē. Hier bi ist dattet eerste respōs
vāden eerstē sonnēdaghe vandē aduente
heeft vier versen gerekēt mede Gloria pa-
tri et filio et spūi sancto. Om te beteykenē
die vier voerseide toecoemstē. Mer al ist dz
vier toecoemstē of aduentē sijn nochtans
so schijntet dz die kercke sonderlinge hout
ghedēckenisse vāden tween dat is vā cris-
tus ons heren toecoemst inden vleysche eñ
ten oerdeel alst wel schijnt inden diensten
vāden tidē. Eñ hier om is die vastē vāden
aduēt / som sijn in blischappē ende som in
droefheden. Wāt ouermits dye toecoemst
ons herē ihesu cristi inden vleysche soe hie
tent vastē der bliscappē. mer ouermits dē
toecoemste tē oerdeel so hietent vasten der
droefhedē. Eñ om die beteykenē soe singt
die kercke sommighe sange ð blijscappen
eñ dat om die toecoemst ð ontfermhertich
heit eñ bliscap. Mer sommighe sangē der
bliscap laet sy eñ dat ouermits die toecoēst
der wreeder gerechticheit eñ droefheit op
die toecoēst cristi indē vleische so machmē
twe dinghē merckē Als die betaemlicheit
des toecoemst eñ dat oerbaer des toecoēst.
¶ Ten eersten maectmen die betamelick
heit des toecoemstes om des mēschen wil
le die eerst inder natueren ewe verwonnē
was vāden ghebreke der godliker kennis
sen / wāt doe viel hi in altē quadē dwalin
ghe vā afgodē aen te bedē. Ende daer om
wort hi ghedwōghen te ropē eñ te segghē
Verlicht mijn ogē dz ic nēmermeer inden
dodē en slape Daer na so quā die ewe ghe
biedende eñ daer in so worðē die mēschen
ðwonnē van onmachte. Doe hy dat eerst
riep die volbrēghen wil en ghebreect nyet
mer die ghebieden sal: want inder ewē so
wert die mēsche alleen ghelcert maer niet

vādē sondē ꝟlost noch mit gheen gracy
gheholpē tot gode eñ daer omme so woꝛt
hi bed wōghen sijn stēme te ꝟwādelen eñ
seggē. Die ghebiet en gebꝛeect niet: mer die
voldoen soudē. Hier omme quā dye gods
sone betaemlike als die mēsche ꝟwonnen
was vā onwetēhedē eñ vā onmachtiche=
den. Want hadde hi eer ghecomē dan sou
de die mensche die salicheit geacht hebben
dat sy bi sijnre verdientē ware Eñ dat hy
dan der medicinen ondanckelijcke soude
hebben gheweest. ¶ Ten anderen mael
soe merctmen die betaemlicheit des toecoē
ste om des tijts wille wāt hy quam in die
volheit des tijts. Als sinte pauwels seyt.
Doe die volheit des tijdts quam: so sende
god synen soen Augustinus. Veel segghē
waer om dat cristus niet eer en quā want
noch en was niet ghecomē die volheit des
tijdts. Alsoe die ghene gescit hadde die die
maecte/ want die volheit des tijdts quam
doen die ghene quam die ons verlost van=
den tiden: want als wi vanden tiden ver
ledicht sullen sijn soe sullen wi comen tot
ter ewelicheit daer gheen tijt en is. ¶ Tē
derden maectmen om die ghemeene won
de ende euel/ want doe dat euel ghemeen
was so was betamelijck daer toe te doen
een ghemeen medecine Alsoe sinte augus=
tinus seit. Wāt doe quam een groot mede=
cijn als al die werelt dooꝛ lach quellende.
Ende daer bi so tuycht die kercke in desen
antiffen die sy vooꝛ kersauōt singt die me
nichuoudicheyt haer qualen eñ teghē elck
eyscht sy des medecijns boete. Want vooꝛ
des gods soens toecoemste inden vleysche
soe waren wi onwetende ende blint ghe=
bondē mitter eewelikcr pinen des duuels
knechte mitter quaď ghewoenten der son
den ghespannen ouerdect met duysterhe=
den: ellendich wten lantschappe ende wt
verdꝛeuen. Hier soe hadden wy ghebꝛeck
van eentre leere verlosser ontbinder wtley
der verlichter eñ van enen behouder: wāt
waer om dat wi onwetende wareu daer
by hadden wi noot van hem te woꝛdē ge=
leert/ eñ daer om roepen wi inď eerster an
tiffen. O wijsheyt die wt des alre hoech=
sten mōt biste gegaen/ coem eñ leert ōs dē
wech der wijsheit. maer ons soude luttel
voꝛderē waert dȝ wy woꝛdē geleert ende
niet ꝟlosset. Eñ daerō so eyschē wy vā hē
te woꝛdē ꝟlost als wy in die anď antiffen
roepē. O adonay eñ leytsmā des huys vā
israel/ coem ōs te ꝟlossen in dijn widē ge=
rechtē armē: mer wat sout ōs voꝛderen of
wi noch gebondē woꝛdē gehoudē naď ꝟ=
lossinghe. eñ daer bi eysschē wi te werden
ꝟlost als wi in die derde antiffen roepē O
woꝛtel vā yesse coēt te ōtlossen eñ en wilt
niet merren Mer wat soudet ōs batē den
gheuangē of wi warē ꝟlost ende ontlost.
mer noch niet en warē vā allen bandē ont
bonden so dȝ sy in haer macht warē eñ vꝛ
lijck mochtē ghaen waer dat wi wilden.
Daer omme sout ons luttel batē hadde hi
ons verlost ende ontlost waert dat hi ons
noch ghebōden hilde: eñ daer by so eyschē
wi wt te werdē gheleit vandē bandē alre
sondē. als wi in die vierde antiffen roepē.
O dauids slotel coem leit ons vtē huyse ō
geuāgenissen/ vtē huse des kerkers die sit
in dōckerhedē eñ inden scheme des doots
Mer die lāghe tijt indē kercker hebbē ghe
weest si hebbē die ogē ꝟdonckert eñ sy en
cōnen nȝ claerlikē gesiē Daer hi na dat wē
ꝟlost sijn vādē kercker so ghebꝛeect ōs dȝ
wi ꝟlicht woꝛdē dȝ wy sien mogē. Waer
dȝ wi gaē sullē mogē. Eñ hier ō so roepen
wi in die vijfte antiffen. O pꝛisende claer
heit des ewich lichts Coem eñ ꝟclaer ons
die sittēde sijn in dōckerhedē eñ in die sche
me des doots. mer of wy geleert warē eñ
vandē viandē altemael verlost eñ oec ver=
licht wat sout ons helpē moghē ten ware
dȝ wi soudē werdē behouden eñ ꝟlost eñ
hier ō so eyscē wi in die anď twee antiffen
die daer na volgē woꝛdē behoudē als wy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

seggē. O der ludē conic coem eñ behoude
dē menschē die du vā dē slijme maecste. eñ
echter O emanuel. coem ō ons te behoudē
heer onse god In die eerste vā desen twee
so eyschen wi ð heydenē salicheit. O ð lu=
dē coninc In die anð der iodē salicheit diē
god die ewe gaf als wi segghē O emanu
el onse leitsman eñ onse ewe gheuer. Dye
oerbaer des toecomste cristi is vā veel hei=
lighē in menigher wijs bescreuē wāt ihe=
sus cristꝰ seit seluer: als sinte lucas bescri=
uet dat hi ō seuen sakē gesent was. dat is
ter armer troost. ter beroerder genesinghe
ter ongheleerder ꝟlichtinge. ter sondē ꝟla
tenisse. eñ tot al des mēschelijkē geslachts
ꝟlossinghe. eñ ten loone vā ꝟdiente. Mer
sinte augustinꝰ setter drie oerbaerlicheden
vā cristꝰ toecomst eñ seit in deser quað we
relt wat isser dā werdē gheborē pijn ende
steruē. Dit seit die marcerie ons lātschaps
eñ tot deser marceriē soe quā die mercemā
neð eñ wāt elc merceman geeft eñ neemt
hi gheeft dat hi heeft. eñ hi neemt dat hi nz
en heeft / so quā cristꝰ eñ ontfinc marcerie
Hi ōtfinc dat hi oueruloeyt dz is te werdē
gheborē pinē eñ steruē / mer hi gaf weð te
werdē ꝟborẽ eñ ꝟrisen eñ ewelic regne=
rē. Echter so quā tot ons hemelsche merce
mā ō te ōtfaen laster eñ te gheuē ere te ōt=
fangē dē doot eñ gheuē dz leuē te scheppē
grote scande eñ te gheuē glorie. Gregoriꝰ
set vier oerbaerlichedē vā cristꝰ toecoemst
eñ seit Alle die houaerdighe die van adās
geslachte geborē warē sy warē nerstich in
al die voerspoeden deser werelt te soecken
die weðspoedighe te schouwē laster te vli
en die glorien te volghen. Onder hē luden
quā onse here inð mēschelicheit begheren=
de weð spoedichede die voerspoedige din=
ghē ꝟonwaerdende die laster begripende
vliende die glorie Echter cristꝰ diemē ont=
beide quā eñ comēde so leerde hi nyeuwe
dingē: eñ lerende dede hi groot wonð. eñ
wonð doende so ꝟdroech hi oft leet quae=

me. Bernardꝰ setter drie ander redenē eñ
seit. Wi pinē onsalichlic in dien euelē wāt
wi sijn lichtelick te ꝟleidē eñ crāc te werc
kē eñ broesch te weðstaen. Willen wi on=
derscheydē tusschē goet eñ quaet wi wor=
dē bedroghē pinē wi wel te doen wi ghe=
brekē / of pinē wi ōs quaet weð te staē wi
wordē ꝟwonnē. Hier ō so was nootdruf
tich die toecoēst ōs behouðs op dz hi ouer=
mits dē gheloue in ons wonē soude: ende
ꝟclarē onse dōckerheit. Eñ dat hi mit ons
bliuēde hulpe onse crancheit eñ dz hi voor
ons staēde bedenckē eñ beschermē soude
onse broesheit op dz die anð toecoemst dat
is tē doemsdaghe so machmē twe dinghē
sien / als die dingē die voor dē doemsdage
gescien sullē eñ die mittē domsdage comē
sullen. Drie dingē sullē voor dē doemsda=
ghe comē als yselike teykenē eñ antekerst
bedriegheniſſe ende anxtelicheit vā vuere
Wāt die yselike teykenē die voor dē doms
dage comē sullē die bescrijft lucas int euā
gelie Het sullē sijn teykenē inð sonnē ende
inð manē eñ indē sterrē eñ inð aerdē perse
vā ludē om die cōfusie des gheluyts vanð
zee eñ der vloedē. Die drie eerste teykenen
bescrijft iohānes indē boecke ð ꝟholenthz
Die sonne wert zwart als een harē sac eñ
die mane wert als bloet / eñ die sterrē vie=
len opter aerdē. Die sonne wert ꝟdōckert
anter ō beroeuinghe hoers lichts om dz sy
sal schinē droeuēde als die mēsche steruet
dien si diende ō meerre licht vā cristꝰ claer
heitte wikē. Of als sinte augustinus seit
Die godlike wrake sal sijn soe wreet dat
die sonne sijn wrake niet en sal dorrē aen=
sien of nadē geestelikē ꝟstādenissen. Wāt
die sonne ð gerechticheit dz is cristꝰ sal dā
dōcker sijn wāt nyemāt en sallē dorrē be=
lien. Mē hietet hier dē lichtelikē hemel / eñ
die sterrē hietē asub die gelijckeniſſe hebbē
vā sterrē eñ nað ludē wanē so sietmē dat
die sterrē vā dē hemel vallē als asub neder
coemt. Glosa Asub / dat is als die sterrē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ſchinē neder ſchietēde ghelijc vierighe vlā
mē eñ omtrēt dē doēſdage ſo ſullē die ſter=
rē ſeer neđ ſchieten: Wāt die menichte van
den vuere ſal ſeer ouervloedich ſijn. eñ dit
ſal god al doen ō des ſondaers vreſe. Oft
daer ō ſeitmē dat die ſterrē vallen Wāt ve
le ſterrē die ſchinē dat ſi vallen ſullē vanđ
heiliger kerckē/ of dat ſi haer licht ſullē on
treckē datmēſe niet ſien en ſal. Vādē vier
den dz perſen inđ aerdē ſal ſijn So beſcri=
uet ſinte matheꝰ. Het ſal ſijn tribulacie dz
nye alſulcken en was vā beghin đ werelt
Dat vijfſte teykē is die cōfuſye đ zee. Dat
wanē ſommighe dz ſal ſijn dat die zee mit
groter cracht vuaren ſal van harer eerſter
grootheit als i apocalipſi ſtaet. Die zee en
waſt nēmermeer. Of na ſommighe ſo ſalt
ſijn haer eyghē geluyt/ wāt mit grotē ghe
ruchte ſo ſal haer dye zee heffen bouen alle
berghē viertich cubitꝰ hoge/ eñ daer na ſo
ſal ſy weđ neđ dalen. Of als gregoriꝰ ſeit
ſo ſal een nyeuwe onghehoorde vſtormin
ghe werdē der zee eñ đ vloeden. Jheroni=
mus vāt inđ ioden ſcriftē vijftien teykenē
die voordē doemſdach comen ſullen/ mer
of die cēnadē anderē comē ſullen of bi ter=
minē dat en onđſcheit hi niet. Optē eerſtē
dach ſo ſal haer die zee op rechtē. xl. cubitꝰ
hoghe bouē alle bergē eñ bliuē in haer ſtat
ſtaende als een muer. Des anderē daechs
ſal ſy ſo ſeer neder dalen datmēſe nau we=
lick en ſal mogē ſien. Ten derdē dage ſul=
len die beeſtē vander zee comē bouē die zee
eñ roepē eñ brieſcē tottē hemel eñ hoer ſtē=
me ſal god alleen vſtaen. Tē vierdē dage
ſoe ſal die zee eñ dz water barnē. Tē vijf=
ſten dage ſullen die bomē eñ die crudē ghe
uen bloedighē dau. Eñ in deſen vijfſtē da
ge als ſommige anđ ſeggē ſo ſullē alle die
vogelē des hemels vgaderē indē velde elc
geſlachte in ſijnre ordinācien: eñ ſi ſullē nz
eten noch drinckē: mer ſi ſullē ſeer ontſien
die toecoemſt des domers. Jndē ſeſten da
ghe ſullen die ghetimmertē vallen Jn de=
ſe ſeſten dage alſmē ſeit ſo ſalmē van daer
die ſonne ondergaet ſullē vriſen vierighe
bloedē eñ lopē te hopē tegē dz aēſichte vā=
den firmamēte tot daer die ſonne opgaet.
Ten ſeuēden dage ſullē die ſtenē die eē te=
gē dē anderē ſtoten eñ ſy ſullen ſchoren in
vier deelen/ eñ alſmē ſeit ſo ſal dz een ſtuc
dz anđ ſtoten/ mer die mēſchen en ſullē dz
gheluyt niet vſtaen ſonđ god alleen. Tē
achſten dage ſo ſal een ghemeene aertbeuī
ghe werdē die ſo groot ſal ſijn alſmē ſeyt:
dat ghene mēſchē noch beeſtē en ſullē mo=
gē ſtaen mer ſi ſullē alle ter aerdē ghewor
pen wordē. Ten neghēden daghe ſal die
aerde al effen eñ ſlecht werden eñ alle ber
gē eñ houelen ſullen te puluer werdē ghe=
brokē. Tē tiendē daghe ſo ſullen die men
ſchē wt die houelen comē eñ ſy ſullen gaē
al v woet eñ ſy en ſullē die een dē anderen
niet mogē ſprekē. Ten elfſtē daghe ſo ſul
len đ doder gebeentē vriſen eñ ſtaē op dye
grauen/ wāt alle die grauē vanđ ſonnen
opganc tot dz ſi neđ gaet ſullen werdē ōt=
daen datter die dodē wt ſullen moghē co=
men. Ten twalefſtē dage ſullē die ſterrē
barnē. Wāt alle ſterren ſtaende eñ gaende
ſullē wt hē ſtroyen vierighe ſtertē eñ ſullē
dā daer ſchieten. Mē ſeyt oeck dz in deſen
twalefſtē daghe alle beeſtē ſullē comē ten
velde brieſſchende eñ niet eten noch drinc=
kē. Ten dertienſtē dage ſullē die leuende
ſteruē: op dat ſy vriſen ſullē mitten dodē.
Ten viertienſtē dage ſal wordē enē nyeu
wen hemel eñ een nyeuwe aerde. ¶ Dat
anđ teykē dz voor den doemſdage comen
ſal dz ſal antekerſt bedriegeniſſe ſijn: Wāt
hi ſal hē alle ludē pinen te bedriegē in. iiij.
manierē. ¶ Tē eerſtē mit behendighē eñ
mit valſche bedudinge đ ſcriften. Wāt hy
ſal hē pinen te raden eñ mitter ſcriftueren
willen proeuē dz hi is meſſias die inđ wet
beloeft was: wāt hi ſal criſtꝰ wet vderuē
eñ ſinē wet ſettē. Daniel ſeit Hi ſal gheuē
vonwaerdicheyt eñ bedroeftheit indē tē=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

pel. dat is antekerst sal sittē inden tempel
gods als god ō dat hi gods wet of doē sal.
¶ Tē anderē sal hise bedꝛieghē mit mira
culen. Paulus seit. Antekerst toecoēst sal
sijn mit des duuels wercke in allē loghen=
achtigē teykenē woerdē eñ wōderē. Apo
calipsis/ hi dede teykenē so dz hi oeck vuer
dede neď comen vādē hemel in die aerde
Glosa. Ghelijc dz die apostolē dē heiligen
geest was ghegeuē in die ghelikenisse van
vuer. also sal hi geuē dē quadē geest in ghe
likenisse vā vuer. ¶ Tē derdē male sal hi
se bedꝛieghē mit giften. Daniel seit. Ante=
kerst sal hē in veel machts gheuē eñ hy sal
dz lāt te dācke deelen. Die glosa seit Ante=
kerst sal hē veel geuē dē ghenē die hi bedꝛo
ghē heeft eñ hi sal tlant sinē herē delē wāt
die hy mit sijnre vꝛeesen niet en sal moghē
onderbꝛengē die sal hi onď doen mit gieric
hedē. ¶ Tē vierden sal hise onderdoē mz
toꝛmentē. Daniel bouē al datmē ghelouē
mach sal hijt al woestē. Sinte gregoꝛius
seit vā antekerst Hi doot dē sterckē als die
ghene die mit herten te gaď gheuoecht sijn
lichamelike ővwint. ¶ Dat derde dz voꝛ
den oerdeel comen sal/ dz sal sijn die grote
anxtelicheit vā vuere dz sal comē voer des
rechters aēsichte. wāt onse heere sal tvier
wt sendē Tē eerstē ō die werelt te ővnyeu
wē: wāt het sal suuerē eñ ővnyeuwē alle
die elementē Wāt alsomē leest in scolasti=
ca histoꝛia so sal dz vuer vijftien cubitē of
ellen/ bouen allē bergē wesen. wāt ő men
schen werckē mochtē so hoghe comē Ten
anderē sal hijt sendē ō der menschē suuer=
ringhe: wāt den ghenē die dā leuē salt sijn
haer vegheuier. Ten derdē ō meerre pine
der gheenre die ővdoemt sullē wesen Ten
vierden ō der heilighē meerre ővlichtinghe
Wāt als basilius seit. Als die werelt ghe=
suuert sal sijn so sal dā god scheidē die het
te vanď claerheit eñ alle die hette sal hi sen
dē ter ővdoemder lantscap ō dat sy te meer
sullē werdē gepinicht. eñ al die claerheyt
sal hi sendē ter gerechtiger lantscap ō dz si
te meer sullē ővblidē. Veel dingē sullē daer
sijn die mittē oꝛdeel comē sullē ¶ Dat eer
ste is des rechters berispē: wāt die rechter
die sal neď comen in dat dal van iosaphat
eñ hy sal setten die goede tot sijnre rechter
hāt: eñ die quade tot sijnre luchter hāt. eñ
het is wel te ghelouen dz hy comē sal in eē
hoge stat daer hē alle luden sullen moghē
syen. Eñ men en sal niet wanen dz alle lu
den sullen werden beuaen in alsodanigē
cleynen dale: wāt iheronimus seyt dattet
kintsheit waer te gheloueu/ mer sy sullen
daer in sijn eñ in steden dye daer omtrent
ligghen. wāt in cleynē landē so moghē on
tallicke dusent volcx wesen sonderlinghe
als sy nau we staen. Eñ yst dattet noot is
so sullen die goede sijn inď lucht mitter lit
ticheit haers lichaēs. Eñ die quade sullen
daer oec in sijn mogē mitter godliker craft
eñ dā sal die rechter mitten quaden parle=
mentē eñ valse verspꝛeken vāden werckē
der ontfermherticheit dz sise niet en hebbē
ghedaen. eñ dā sullē sy op hē weenen Als
guldemōt seit. Die iodē sullen hē bewenē
als sy hē leuende sien sulleu eñ leuē makē
dien sy achten als eenē dodē mensche eñ si
en sullen haer misdaet niet gelochenē mo=
ghē te gader geuoecht mittē gewōdē lich=
aem. Die heidenē sullen hē bewenē die be
dꝛoghē woꝛden mitter philozophē pꝛoeuē
eñ hielden voꝛ beestelijke sotheit datmen
eenē gecruystē god oeffenē soude. Die ker
stenē sondaers sullen hem bewenē die die
werelt meer beminden dā gode ofte cristū
Die ongelouige sullē hē beweenē die sedē
dz hi mēsche alleen was die gecruyst was
eñ niet god. Als sy hē sien sullen rechter te
wesen diē die iodē dodē. Alle die ghelach
ten ő aerdē sullē hē bewenē wāt tegē hem
en sal gheen macht sijn te weďstaen: noch
mē en sal nergēt mogē vlien vā sinē aēsich
te/ noch gheen stat en sal sijn vā penitencie
noch tijt vā genoech doen: wāt vā allē din

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghen en sal hē nyet bliuen dā weenē ende
screyen. ¶ Dat andŏ pūt sal sijn ondŏscheit
vā ordinācie. Wāt sinte gregorius seit dat
ter twe ordinācien sullen sijn indŏ quader
eñ boser syde/ eñ twe indŏ goedŏ sydē: Wāt
sommighe sullē wordē geoerdelt eñ ꝟua
ren diemē seggen sal. Jck hadde hōger eñ
ghi en gaeft mi niet te etē. Jc dorste eñ ghi
en gaeft mi niet te drinckē. Eñ sommighe
en wordē niet gheoerdeelt eñ si ꝟuarē als
die daermē of seit die niet en geloeft dye is
veroerdelt: Wāt die en sullen des rechters
woerdē niet ōtfaen: dye sijn geloue mittē
woerdē niet en wildē houden. Sōmighe
sullē wordē geoerdelt eñ regneren als die
mē seggē sal/ Jc hadde hōger eñ ghi gaeft
mi tetē Jc hadde dorst eñ ghi gaeft mi dri=
ken Sōmighe en sullen nz werdē gheoer
delt eñ sullē regnerē als volmaecte ludē.
die die andŏ oerdelē sullē mit dz sy die sentē
cie geuē sullen. Wāt dz sal die rechter alleē
doen mer mē seyt datse oerdelē sullē: Wāt
sy sullē biden rechter staen ende dz bistaen
sal eerst sijn ŏ heilighē eere: Wāt het sal hē
een grote eer sijn dz si sitten sullē neuen dē
rechter als hi beuolē heeft. Ghi sult sitten
op twalef stoelē eñ oerdelē die twalef ghe
slachtē vā israel. Ten anderē so sal dat be
sitten sijn ō die sentēcie te cōfirmerē: Wāt
si sullē des rechters sentēcie prisen eñ louē
als sommige tijt enighe bi enē rechter sijn
vōnisse louen eñ scriuen daer ondŏ datmē=
se louē sal. Tē derdē sal dit besittē sijn ter
quadŏ ꝟdomenissen/ die sy ꝟdomen sullen
mittē werckē haers leuēs. Ten vierdē so
sullen mittē oerdel comē dye voorbarighe
teykenē vā cristꝰ passie dz sijn/ dz cruce die
nagelē eñ die litteykenē ŏ wōdē indē lich=
ame. ¶ Ten eerstē sullē dese sijn ō te ꝟto
nē xp̄s gloriose ꝟwinninghe eñ daerō sul
lē sy in groter gloriē opēbaren Daer bi seit
guldemōt dz dz cruce eñ die litteykenē sul
len claerder sijn dā dat schijnsel vandŏ son
nen. Daer bi seit hi merck hoe groot is die
cracht des cruces./ Die sonne sal worden
verdonckert eñ die mane en sal geen claer
heit gheuē datstu bekennē moghest hoe ve
le dattet cruce claerer is dā die mane ende
lichter dā die sonne. Ten anderē sullen sy
daer sijn ō te tonen sijn ontfermherticheit
dat daer bi openbaren sal/ dat die goede bi
ontfermenisse sijn behoudē./ Ten derden
sullen sy daer sijn ō te ꝟtoghē sijn gherech
ticheit dat daer bi openbarē sal hoe gerech
telick die quade ꝟdoemt sijn ō dat sy ver=
smaet hebbē dat grote loon vā cristus bloe
de. Waer bi dat iohānes guldemōt seit dz
hem cristus ꝟwiten sal mit dese woerden
Jc ben mēsche ge wordē ō uwen wille/ ō
v ghebonden geslagen eñ gecruyst. Waer
is dat loon vā aldus groten onrecht dz mi
ghedaen is. Siet dat loon vā minen bloe=
de dat ic gaf om die ꝟlossinghe vā uwe sie
len: Waer is uwen dienst die ghi mi gege=
uen hebt voor dat loon mijns bloets. Jck
hadde v bouē mijnre glorie als ic god was
dat ic mensche wort eñ ghi hebt mi onnut
te eer ghemaect dā enich dinck: Want dat
quaetste dinc vandŏ waerelt mint ghi meer
dan mijnre gerechticheit eñ mijn gheloue
Ten vierdē sal daer sijn die wreetheit des
rechters. Wāt hi en sal niet werden ghebo
gen mit vrese: Wāt hi is almachtich. Jan
guldemōt seit. Gheen cracht en is hē wedŏ
te staen noch hi en sal niet werdē geboocht
mit ghiften want hi is alre rijcste Bernar
dus seit. Dien dach sal comē daer in waer
der sullen wesen suuer herten/ dan behen
dighe woerdē eñ een goede conscientie dā
een volle buerse. Wāt god en sal niet wer=
den bedroghē mz woerden noch geboocht
mit giften. Augustinus seit. men ontbeyt
den domsdach eñ daer sal sijn die gherech
te rechter dye geen machtighe persone wt
en neemt/ wiens pallays vol gouts eñ sil
uers is/ die hem geen abt noch graue noch
bisscop bedrieghē en mogen mit hate Wāt
hi is die alre beste so en mach in hem gheen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hate vallen. Jnt boeck der wijſheit Nyet
en hebſte gehaet vã die dingen die du ghe=
maect hebts. noch hi en ſal niet werdẽ ghe
boecht mit minnẽ want hi is die alre recht
uaerdichſte waer bi dz hy ſijn bꝛoedꝰs dat
ſijn die valſche kerſtenẽ niet en ſal ꝟloſſen
Hi en ſal oec niet werdẽ gheboecht mit on
wetẽhede/ wãt hi is die alre vꝛoetſte Leo
die paeus ſeit. Des alre ouerſte ſentẽcie is
dit. Dit is ſijn vꝛeſelijc aenſien dien dat al
geheel dinck cleyn is eñ alle ꝟboꝛgẽ dinck
opẽbaer die alle donckerheit claer is Dien
die ſtõme antwoerdẽ eñ die ſtilheit belijet
eñ ſondꝰ ſtẽme therte ſpꝛeect Eñ õ dat ſijn
wijſheit ſo groot is daer om en ſal ſijn ſen
tencie niet ꝟmoghẽ cloecheit vã voerſpꝛa=
ken of bedꝛieghenis der philoſophen/ ofte
ſchoon tale dꝰ taelmannen of behendicheit
der ſcalcker luden Vã deſen vier ſeit ihero
nimus Hoe veel ſondꝰ tonghẽ eñ ſtommen
ſullen der ſaligher ſijn dã wel ſpꝛekende.
Dit is opt eerſte. hoe veel herdẽ ſaliger dã
philolozophen. opt andꝰ hoe veel rudẽ ſali=
gher dã taelmãnẽ. opt derde Hoe veel plõ=
pe ſullen bouẽ die behendige ſijn. dits opt
vierde. ¶ Tẽ vijfſtẽ ſal daer ſijn dat yſe=
lick wꝛoeghẽ want daer ſullen dꝛie wꝛoe
gers tegẽ den ſondaer ſtaen. Die eerſte ſal
ſijn die duuel. Auguſtinꝰ Daer ſal dan be
reit ſijn die duuel eñ bꝛẽgẽ voert die woer
den onſer beloftẽ eñ hy ſal ons voer wer=
pẽ al dat wi ghedaen hebbẽ eñ in wat vꝛe
wi geſondicht hebbẽ eñ wat goet wi dan
gedaẽ ſouden hebbẽ. wãt die duuel ſal dã
ſegghẽ. Gherechtige domer toe wiſe mi de
ſen om ſijn miſdaet. Die dy niet vꝛeſen en
wilde bi gracien hi is dine bi naturẽ/ mer
mijn bi onſalichedẽ. mi heeft hi ghe weeſt
ghehooꝛſaem eñ di onghehooꝛſaem/ vã di õt=
finc hi den ſtoel der ontſterflicheit. va mi
heeft hi õtfaen t pijnlike cleet dz hi aẽ heeft
Dijn cleet liet hy/ mit mijn cleet is hy hier
ghecomẽ. gerechte rechter oerdeeltẽ mijne
te weſen eñ mit mi te ꝟdomẽ. Och och ſal

dusdanighẽ yet ſynẽ mõt moghen õtdoen
die alſo daẽ gheuõdẽ wert. dz hi bi gerech
teniſſe wert ꝟdoemt. Dye andꝰ wꝛoegher
ſal ſijn die eyghẽ miſdaet wãt die eyghen
ſondẽ ſullẽ elckẽ wꝛoegẽ. Sinte bernaert
ſeit. Dã ſal eẽ ygelic werc ſpꝛekẽ eñ ſeggẽ
Du heueſt ons gedaẽ/ wi ſijn dijn werkẽ
wi en ſullẽ di niet latẽ mer wi ſullẽ altoes
mit di ſijn eñ mit di tẽ oerdel gaẽ eñ ſi ſul=
len hem wꝛoegẽ mit menich miſdaet. Die
derde wꝛoegher ſal ſijn die werelt Gꝛego
riꝰ Jſt datſtu vꝛageſt wie ſal di wꝛoeghẽ
ſo ſegge ic alle die werelt: wãt als die ſcep
per ꝟbolghẽ wert ſo woꝛt al die werlt ꝟ=
volgẽ. Guldemõt ſeit Jn dien dage en ſal
niet ſijn dz wi antwoerdẽ der hemel ende
aerde water ſõne eñ mane/ dach eñ nacht
eñ al die warelt ſtaẽ ſal tegẽ õs in oꝛcont=
ſcap onſer ſondẽ Eñ al waert dz ſi al zwe
ghẽ: eñ õſe gepeynſe eñ õſe werckẽ ſullen
tegẽ õs ſtaẽ voer gode ſterckelijc õs wꝛoe
gẽde. ¶ Tẽ ſeſtẽ ſal daer ſijn die õbedꝛiegeli
ke tuger. wãt die ſondaer ſal daer hebben
dꝛie tughers tegẽ hẽ. Eẽ bouẽ hẽ dz is god
die rechter eñ oꝛcondẽ ſal ſijn. Jheremias
Jc bẽ rechter eñ tuger ſeit die here. die an=
der tuger in hẽ dz ſal ſijn ſine cõſciẽcie Au
guſtinꝰ So wie õtſiet die toecomẽde rech
ter. betert dijn cõſciencie want die redene
dijns mõts is oercõſcap dijnre cõſciencieẽ.
Die derde tuger ſal ſijn neuẽ hẽ dz ſal ſijn
die engel die hẽ te behoedẽ gheſet was die
tegen hẽ oercõtſcap gheuẽ ſal als een dyet
al weet wat hi gedaen heeft. Job Die he=
melẽ dat ſijn die engelẽ dye ſullẽ ontdeckẽ
alle ſijn quaetheit. ¶ Dat vij. ſal ſijn des
ſondaers ꝟperſen. Hier of ſeit gregoꝛius.
O hoe nauwe ſullen dã dye weghen ſijn
dẽ quadẽ. bouẽ ſal ſijn die rechter grã. be=
nedẽ die yſelike ſcaẽte. ter rechter ſydẽ die
ſondẽ wꝛoeghẽde. ter luchter ſidẽ ontalli=
ke veel duuelẽ ter pinẽ wert treckẽde: bin=
nẽ die barnẽde cõſciencie butẽ die barnẽde
werelt. Die onſalige ſondaer die aldꝰ be=

naen ſal ſijn werwaert ſal hy vlien. wāt
vboꝛghē te weſen ſal onmogelick ſijn eñ
te openbaren daer ſal ſijn ongedoechlick.
¶ Dat viij. ſal ſijn die ſentēcie diemē niet
en ſal moghē weđ roepē. wāt die ſentēcie
en ſalmē nēmermeer moghē weđ roepen
noch men en ſalſe niet moghen appelleren
Gloſa. Appelleren is recht begheren voer
een ouer rechter. want om dꝛie ſakē ſoe en
ontfaetmen geen appellacie in die ſake vā
rechte. Ten eerſten om dye moghentheyt
vanden rechter: wāt als een coninc eē ſen=
tencie gheeft ſo en machmēſe niet appelle=
rē binnen ſynen rijcke: wāt hi en heeft nie
mant bouen hem in ſynē rike. Nochmē en
machſe niet appellerē vanden keiſer noch
vāden paeus. Ten anderen om die kenlic
heit vāder miſdaet. want als die miſdaet
opēbaer is ſo en mach men niet appellerē.
Ten derden alſmē een dinck niet ouerdꝛa
ghē en mach om dattet niet beydē en mach
want by auentueren men ſoude ſcade ghe
doghē waert datmēt ouerdꝛoeghe. Bi de=
ſe dꝛie reden en ſalmē niet moghē appelle=
ren vā dier ſentēcie. Ten eerſtē om die mo
gentheit vanden rechter want hi gaet bo=
uē al in ewichedē in werdichedē eñ in mo
gētheden. wāt die rechter en heeft niemāt
bouē hem: want men ſoude in eeniger ma
nieren vāden keiſer of vāden paeus mogē
appelleren voer goode / maer van goode
en machmen tot nyemāt appellerē. want
hi en heeft nyemāt bouē hē. Ten anderen
om die kenlicheyt vanđ miſdaet wāt alđ
quader miſdaet eñ ſonde ſal kenlic ſijn eñ
openbaer. Jheronimꝰ. Diē dach ſal comē
dat onſe werckē ſullē werdē ghetoent als
of ſy geſcreuē warē in een tafel. Tē derdē
om dattet dinc nꝫ en ſal mogē werdē ghe=
ueſtet wāt mē en ſal daer geē ſakē vſtaen
mer men ſalt al vol doē in een cleyn wijl=
ken in een opſlach van een oghen.

¶ Die legende vanden heylighen
apoſtel gods ſinte Andꝛies.

ANdꝛeas eñ ſommige anđ
iongheren warē dꝛie wer=
uē vā onſen here gheroepē
wāt eerſt riep hiſe tot ſyne
kēniſſe als doe ſinte andꝛe
as op eenē dach ſtōt mit io
hannes baptiſta eñ mit een anđ ionger eñ
iohannes ſeide. Siet dꝫ lam gods ſyet die
of doet die ſondē der werelt. Eñ altehant
quā andꝛeas mittē anderē iōgerē eñ ſach
waer iheſus woende eñ ſy bleuē mit hem
dien dach. Eñ andꝛeas doe hi ſymon ſynē
bꝛoeđ vant ſo bꝛocht hi hem tot ihūm mer
des anderē daechs ſo keerdē ſy weder tot
haer viſcherie eñ daer na ſo riep hiſe ander
werf tot ſijnre vꝛientſcap als opten dach
doe die ſcarē quamē tot iheſum neuen dat
water genazareth dat mē hiet die zee van
galileen doē hi ghinc in ſymōs eñ andꝛeas
ſcip eñ doe ſy vingē een grote menichte vā
viſchē eñ doe ſi iacob eñ iohannē riepē die
in dat anđ ſcip warē dꝫ ſy hē helpē ſoudē
doe volchden ſy hē oeck mer ſi keerdē hem
weđ tot harē goedē. Maer daer na ſo riep
hiſe derde werf tot ſynē iongherē doe Jhe
ſus wāderde neuē die zee van galileen eñ
doe hiſe riep vāder viſcerien eñ ſeide Coēt
na mi ic ſal v maken viſſchers der ludē. eñ
doe lieten ſy alle dinc eñ volchdē hē na eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sy bleuen altoos mit hē eñ si en keerde niet
weder tot harē goedē. mer hi riep sinte an
drěā eñ sommighe anđ sijn apostel te we-
sen. Na cristus ons heren opuaert doe die
apostolē gedeelt worden door die werelt.
Doē preecte andreas te sichem: eñ mathe-
us te michegundien maer dye mannē van
daer sy ꝟsmaden al matheus predicacien
eñ staken sijn ogē wt eñ leydē in enē kerc-
ker eñ sy meenden hē te dodē in corten da-
ghē. Hier en binnen opēbaerde dye enghel
gods sinte andries eñ hietē gaen te miche-
gundien tot sint matheꝰ. Eñ doe sinte an
dries antwoerde dȝ hi des weechs niet en
wiste so hiet hi hē gaen ter zee eñ inden eer
sten scepe gaen soude dȝ hi vonde. eñ hi de
de alsoe eñ mittē goedē winde eñ dē engel
synē leitsmā so quā hi haestelic totter voor
seider stat eñ hi vant sinte matheꝰ kercker
open Eñ doe hi hē sach soe weende hi seer
eñ beede. Doe gaf onse here matheꝰ weđ
sijn oghen die hē die sondarē berooft had-
den eñ matheus ghinc vā daer eñ quā tot
anthiochiē/ mer sinte andries bleef te mar
gūdien. eñ dat volck wert ꝟtoernt dat hē
matheꝰ ontgaen was eñ si grepē sinte an
dries eñ bōdē sijn hādē eñ sleeptē doer die
straten. Eñ doe sijn bloet wt ran so bat hi
voor hem eñ mit sijn bedinge bekeerde hi
se tot cristū eñ hi ginc vā daer te anthiochi
en. Dat hier voer bescreuē is vā matheus
oghē datse hem sinte andreas verbat Ick
en waen niet datmēt sculdich is te geloue
wāt men wanen mochte dat alsoe groten
euāgelist als matheus was nyet en soude
moghen verbliden dat sinte andreas also
lichtelick verbat. ¶ Exempel.

¶ Een edel iongheling volchde sinte an-
dries teghen des vaders eñ moeders wil-
le eñ sijn vađ eñ moeđ ontstaken dȝ huys
daer hi in woende mit andries/ eñ doe die
vlāme begōste te wassen eñ op te risen soe
nā dȝ kint een vat eñ werp dat water opt
vier eñ te hāt wertet gelesschet. eñ sijn va

der eñ sijn moeđ seiden ōn se soen is een to
uenaer geworđē Eñ sy wildē mit leederē
opt huys gaē eñ si wordē so blīt dȝ si die le
rēnȝ en sagē. Doe rieper eē eñ seide Waer
om moeyt ghi v mit sotter pinē god vecht
voor hē eñ ghi en siets niet. Laet dat huis
staē dat gods torē op v niet en coēt eñ veel
ludē die dit saghen gheloefdē in gode mer
des iōghelincx vađ eñ moeđ storuē nae. l.
daghē eñ waren in een graf ghelcyt.

¶ Een wijf nam enen ¶ Exempel.
mā slachtigē man eñ om dȝ si niet en moch
te barē kinderē so seide si harer suster Gāc
eñ aenroept dyanē onser vrouwē of die af
godinne ouer mi. Eñ doe si aenriep so sey-
de die duuel. Waer ō aenroepstu my als ic
di niet helpē en mach/ mer ganc tot andre-
as die apostel die sal dijn suster helpen mo
ghen. Doe sy totten apostel quā so leide si
hē tot harer suster die in vrese was Eñ die
apostel seide haer. By gerechte so gedooch
stu dit: want du biste qualick ghehilict eñ
booslijke wordestu gedraghē eñ hebste dē
duuel raet gheuraecht: mer nochtās latet
dy rouwen eñ gheloue in cristū eñ werpt
wt dien dracht Eñ sy geloefde eñ gebaer-
de eē dode dracht eñ haer pine die ꝟginck.

¶ Een out man die ¶ Exempel.
claes hiet quā tottē apostel eñ seide. Heere
siet tseuētich iaer heb ic ghelceft in oncuys
heden/ mer op sulcke tijt nam ic dat euan-
geli eñ bat gode dȝ hi my voert aen daer of
behoudē wilde/ mer ō dat ick in die sonde
ꝟhout was eñ mit mijn quade begeertē ge
toghē so keerde ic weđ tottē onreynē wer-
kē also ic plach Op enē dach wert ic ōtste-
ken mit mijn begeertē eñ hadde ꝟgetē dat
euāgely dȝ ic op mi geleit hadde eñ ic ginc
tē bordeel wert ende te hāt seide mi tlichte
wijf gāc wt mā ganc wt/ wāt du biste eē
engel gods eñ en genaeck mi nȝ noch en co
me hier nȝ tot mi wāt ick sye wonđ op dy
Eñ ic wert ꝟwōdert vā des wijfs woer
dē eñ ic bedachte dȝ ic dat euāgelie mit my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghedragẽ hadde. Nv heilige gods knecht bidt voor mijn ſalicheit. Doe dit ſinte Andries hoorde ſo begõſte hi te wenen. eñ hi bede vã tercie tijt ter noenẽ toe eñ doen hy op gheſtaen was õ te eten ſo ſeide hy. Jck en ſal nz etẽ voor ic weet of god des outs mãs ontfermẽ ſal Eñ doe hi vijf dagẽ ghe vaſt hadde ſo quã tot ſinte andries een ſtẽme eñ ſeyde. Andreas du hebſte ꝟbedẽ dẽ oudẽ man. eñ alſo du di gemaghert hebſte mit vaſtẽ alſo moet hi hem oec moyen mit vaſtẽ eñ hi wert behoudẽ ende hy dede alſo eñ vaſte ſes maendẽ te water eñ te broede: eñ daer na ſo ſtarf hi vol goeð werckẽ Eñ tot ſinte andreas quã een ſtẽme eñ ſeide. By dijn bedinghe heb ick weð gheercgẽ nycholaum die ick verloren hadde.

¶ Een kerſtẽ iongheline ¶ Exẽpel. die ſeide al heimelijc ſinte andreas. Mijn moeð ſach dz ic ſcone ben eñ leide mi te voren vã onreynichedẽ mit haer te doen. Eñ om dz ic des niet doen en wilde ſo is ſy gegaen tottẽ rechter eñ ſy wil my op legghẽ die miſdaet vã duſdanigher groter quaetheit maer bidt voor mi dz ick aldꝰ ontſculdich nz en ſterue. Wãt als ſy my wroecht ſoe ſal ic zwighẽ eñ ic heb liever te ſterven dã mijn moeð aldus grotelijc te õturuchtẽ. Aldus ſo riepmẽ dẽ iõgelinc ten oerdel ende ſinte andries die volchde hẽ nae. Die moeð wroechde harẽ ſone ſterckelijck dat hiſe vercrachtẽ wilde. Ende doemẽ deſen iõghelinc vraechde menich werf oft wair ware ſo en antwoerde hi niet. Doe ſeyde ſinte andreas ð moeð. Du biſte wreet bovẽ allen wiven die bi dyne onreynicheyts wilſte verdervẽ dinẽ enighẽ ſoen Doe ſeide ſy dẽ rechter Here na dien dz minẽ ſoon dit doen wilde ſo heeft hi hẽ ghehoudẽ aen deſen man. Aldꝰ ſoe wort die rechter vertoernt. Ende beval datmẽ harẽ quadẽ ſone ſteckẽ ſoude in enẽ ſack die gheſalft ware mit hers eñ werpẽ in eẽ riviere maer hy hiet datmẽ ſinte andries dede in eẽ kerker tot dz hi hẽ bedochte mit wat pinẽ hi hẽ doden ſoude Mer doẽ ſinte andries bede/ doẽ ꝟvaerdeſe alle eẽ groot donreſlach. eñ een grote aerbevinghe ſloechſe alle ter neð eñ dz wijf wort geſlagẽ vandẽ blixem ende viel doot. eñ doe badẽ die anð den apoſtel ſinte andries dz ſi niet ꝟderuẽ en moeſten eñ hi bat voer hẽ. enð die rechter eñ al ſijn gheſin geloofden doe. ¶ Exempel.

Doe ſinte andreas was inder ſtede nicea doe ſeidẽ hẽ die burgers dat butẽ ð ſtat neuẽ die wegẽ warẽ vij. duuelẽ die die ludẽ die daer voerby gingẽ dodẽ. Eñ die apoſtel ſinte andreas beval hẽ dz ſi quamen in ghelikeniſſe vã hõdẽ voer dẽ volcke eñ hy geboot dz ſi gingẽ daer ſy geen mẽſchẽ derẽ en mochtẽ eñ te hantontuoeren ſi. ende doe die ludẽ dat ſaghẽ doe õtfinghẽ ſi dat kerſtẽ gelove Eñ doe ſinte andreas ghecomẽ was ter anð poertẽ vãð ſtat ſo droech mẽ daer wt enẽ dodẽ iõgelinc. doe vraechde die apoſtel wat hẽ geſciet was ende ſy ſeidẽ hẽ datter ſevẽ hondẽ quamẽ eñ dodẽ op ſijn bedde eñ die apoſtel weende eñ ſeide Heer ic weet dztet die duuelẽ warẽ die ic hier voer vanð poortẽ ꝟdreef. eñ hi ſeyde dẽ vað wat ſulſtu mi gheuẽ of ick dinẽ ſoon ꝟwecke eñ hi ſeide. Jc en hebbe niet waerder dã hẽ/ daerõ ſal ic di hẽ gheuẽ eñ die apoſtel dede een gebet eñ die iõgelinck ſtõt op eñ volchde den apoſtel ſinte andreas na. ¶ Exempel.

¶ Viertich mannẽ quamẽ mit ſcepẽ ten apoſtel õ dat ſi dz gelove vã hẽ leerẽ ſoudẽ eñ die duuel ꝟſtoerde die zee eñ ſy ꝟdronkẽ alle ende doe haer lichamẽ te lande quamẽ ſo brochtmẽſe voor dẽ apoſtel ende hy wecteſe vanð doot/ eñ ſi ſeidẽ al dat hẽ geſciet was. Hier bi leeſtmẽ vã hẽ ĩ eẽ ymnẽ Viertich iongelinghẽ die ꝟdonckẽ waren in die vloede ð zee die brochte hi weð te levẽ Doe ſinte andreas in achachiẽ was ſoe volde hi dat al met kerckẽ eñ bekeerde dat volc tot xp̃s gelove Eñ egeas des rechters

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Wijf leerde hi crist⁹ geloue eñ doopte se in
der heyligher vontē. Doe dz egeas hoorde
so quā hi in die stede patras eñ hy dwanc
die kerstenē afgodē aē te bedē. eñ sinte an=
dreas quā hē te gemoete eñ seide. di waer
noot du die biste rechter v̄ mēschē dattu be
kēdes dinē rechter die indē hemel is eñ du
hē oeffendes eñ hē te oeffenē dijn ghedach
tē al vāden valscē afgodē keerdes Egeas
seide hē. Bistu diē andreas die preecste die
ouerdadighe ewe die die princē vā romen
hebbē beuolē te niet te makē. Eñ sinte an=
dries seide hem Die princē vā romē die en
wetē noch nz dat die gods soon ghecomē
is eñ heeft geleert dat die afgodē duuelen
sijn/ welcke afgodē lerē datmen gode ver
toerne soude eñ wāneer hi vtoornt is hē ke
re vāden mēscē. Eñ wāneer hi of gekeert
is dz hise niet en vhore eñ als hise nz en v=
hoort dat sy des duuels geuangē bliuē: eñ
wāneer si ghevaen sijn vāden duuel allso
lange werdē sy bedrogē tot dat si al bloot
wten lichaem varen nyet met hē draghē=
de sonder alleen die sonden. Ende egeas
seide hem. Om dat uwe ihesus dese ydel
dinghen preecte so wort hi ghecruyst aen
dye galge des cruces. Andreas seide hē hi
ontfinck sijns dancx die galge des cruces
niet v̄ syne misdaet mer v̄ onse vlossinghe
Eñ egeas seide hē wāt hy vā sijn iōgeren
ghelevert was eñ vāden iodē geuangē eñ
vāden ridd̄s gecruyst. Hoe mochstu dan
seggē dz hi die pine sijns dancx gedoechde
Doe begonste hē sinte andries te bewisen
mit vijf redē dz xp̄s ōse heere sijns willēs
gepassijt was bi diē dat hi sijn passie voer
sach eñ dat hi synē iōgheren voerseide eñ
bi dien dz hi op sinte peter vbolgē was dz
hi hē daer of kerē wilde eñ hi seyde ganck
achter mijn wed̄ saken. Eñ bi dien dat hy
macht hadde vā beydē te gedogē eñ te vri
sen als hi seide: ick hebbe macht mijn ziele
te settē eñ te nemen. Eñ bi dien dz hi voor
wiste synē vrad̄ die hē gewecet broot gaf

nochtās en scude hijs niet eñ bi diē dat hy
die stat coes daer hi wiste dz die vrader co
mē soude eñ hi seide dz hi hier mede was.
Eñ ādreas seide oec dz dye vburgentheyt
des cruces groot is. ende egeas seide men
macht nz hietē misterie ofte vborgentheit
mer tormēte. egeas seide Tē si dattu doet
ste dz ick segge/ ick sal di dat misterie doen
procuē. eñ sinte andreas seide: waert dz ic
die galge des cruces ōtsage so en soudic nz
prekē die glorie des cruces Maer ic wil dz
stu hoorste die misterie of vborgētheit des
cruces of du yet mogest bekēnē eñ werdē
behoudē. Doe begōst hi hē die misterie des
cruces te ōtbindē eñ mit vijf redenē te pro
uen hoe tamelijkē eñ hoe nootdruftelijken
dattet was. ¶ Die eerste redē is v̄ dat die
eerste mēsche mittē houte dē doot inbroch
te: doē hi dz gebot brac so wast oec wel be
tamelic dz die and̄ mēsche dē doot vdriuē
soude bidē houte godogēde. Die and̄ is v̄
dat adā onse vad̄ diet gebot brac was vā=
der onbesmeter aerdē soe wast betamelic
dz die vlosser wort gheboren vā eēre onbe
smetter maecht Die derde redē is v̄ dz adā
sijn handē ontamelic wtstac ter spisen die
hē vbodē was/ so wast betamelijc dz dye
and̄ adā indē cruce sijn onbesmette handē
wt reckede. Die vierde redē is v̄ dz adam
soetelike die vbodē spise gesmaect hadde.
so wast daer toe behoerlick dz cōtrarie mz
cōtrarie werde vdreuē eñ dz xp̄s wert ge
spijst mit galle. Die vijfte redē is. wāt on
se cristus sijn ōtsterffelicheit soude gheuē
so wast behoorlic dat hi ōse sterflicheit aē
name. Wāt en ware god nz sterffelic ghe=
wordē die mēsche en worde niet ōsterflic.
Doe seide egeas dese ydele woerdē vtelle
dyne ludē eñ doet dz ic segge/ eñ offer den
godē. Andreas seide ic offer alle dage dē al
machtigē god eē onbesmet lā eñ alst vādē
volcke geghetē is so blijftet geheel eñ leuē
de. doe egeas vraechde hoe dz mochte we
sen mochte. Doē seide hi dz hy een discipel

wort. Eñ egeas seide Jc sal di dit doẽ seg
gẽ mit tormentẽ Eñ hi wert verbolgẽ eñ de
dẽ slutẽ in een kerckẽ. Des anderẽ daechs
so brochtmẽ hẽ ten oerdeel eñ seidẽ dz hi dẽ
afgodẽ offerẽ soude Egeas begõste hẽ ech
ter te nodẽ eñ seide. Ten sy datstu doetste
dz ic dy segge/ ic sal di doen hangẽ aen dat
cruce datstu prises. Eñ als hy hẽ met veel
tormentẽ dreychde so ãtwoerde hi Peyn-
se wat tormentẽ dy meest dunct: wãt soe
ic vromer bẽ in tormentẽ so ick bequamer
wesen sal minẽ coninc. Doe dede hi hẽ vã
xxi. mannẽ slaen eñ als hi gheslaghẽ was
so dede hy hẽ mit hãden eñ mit voetẽ aent
cruce bindẽ õ dat hi also te meer tormentẽ
soude lidẽ. Eñ doemẽ hẽ tẽ cruce wert lei
de so wort eẽ geloop vãdẽ volcke eñ sy sey
dẽ sijn onnosel bloet wert ghedoemt sonõ
sake mer sinte ãdries bat hẽ dz sy sijn mar
telie nz en belettẽ. Eñ doe andreas dat cru
ce vã vers sach so groete hijt eñ seide. god
groet di cruce dz in crist⁹ naẽ ghewijt bis-
te eñ verciert mit sinẽ ledẽ als mit duerbarẽ
stenẽ. Eer onse here op clam in dy soe had-
destu enẽ aertschẽ anxt mer nv hebste een
hemelsche minne eñ werste ontfaen voer
belofte. Hier õ coem ic seker eñ blide tot di
eñ also õtfanc mi verblidende synẽ iongher
die aen di hinc. Wãt ick hebbe altoos dijn
minnaer geweest eñ ic hebbe begeert dy õ
te helsen. O goede cruce die vã ons herẽ le
dẽ ontfangste scoonheit eñ claerheit Lan
ghe heb ic di begeert eñ naerstelic ghemint
eñ sõd aflatẽ gesocht eñ nv biste na mijns
hertẽ begeerte bereit õtfanc mi vãdẽ men-
schẽ eñ gif mi weõ minẽ meester dz hi my
by di õtfanghe die mi bi dy verloste. Eñ dit
seggẽde ontcleede hi hẽ eñ gaf sijn cledecrẽ
dẽ hangemã/ eñ ald⁹ hingẽ sy hẽ aent cru-
ce als hẽ beuolẽ was eñ twee dagẽ leefde
hi daer aen eñ preecte twintich dusent mẽ
schẽ die omtrent hẽ stondẽ. Doe dreychde
dat volc egeam te dodẽ eñ seyden dat dye
heylige man goedertierẽ eñ sachtmoedich
dese pine niet en waer schuldich te liden.
Daer õ quã egeas dat hy hẽ of doẽ wilde.
Doen hem sinte andreas sach doe seide hi
Egea waerõ comste tot ons coemste õ pe
nitẽcie so sulstuse vercrighẽ/ mer wilstu my
afdoen so weet dat ick leuẽdich niet afco-
menen sal vãdẽ cruce. Wãt ic sye te hants
minẽ coninck die mi ontbeit. Eñ doe si hem
wildẽ ontbindẽ so en mochtẽ sy hẽ gheen-
sins genakẽ wãt haer hãdẽ wordẽ te hãt
stijf. Eñ doen sinte andreas sach dz hẽ dz
volc of doen wilde so dede hi aen dat cru-
ce dese bedinghe. Als sinte augustijn seyt
indẽ boecke vã penitencie. Here en laet mi
niet of gaẽ. mer het is tijt datstu mijn lich-
aem der aerden beueels. Wãt ic hebbet al-
so lange gedraghen so lange gewaect heb
ic ghearbeit. Wãt mi beuolẽ was dz ic nv
soude werdẽ verlost vanõ gehoorsaemhz
ende vãden zwarẽ laste werdẽ ontladen.
Jc ghedencke hoe zwaer het is te draghẽ.
hoe houaerdich dz lichaẽ is te temmẽ crãc
in te voedẽ in te bedwinghẽ hebbe ic sach-
telike gearbeit. Heere du weets sekerlijck
hoe die wilẽ dattet mi of getogẽ heeft van
der suuerheit dijns scouwẽs hoe dicke het
mi heeft ghepijnt te verweckẽ vandẽ sla-
pe dijnre soeter rustẽ Hoe dicken ende hoe
groten rouwe dattet my brochte om dat
ick also langhe als ic mochte goedertierlic
desen vechtẽde lichaẽ hebbe wederstaen.
Ende verwonnẽ mit dijnre hulpe eñ onder
brocht soe eyssche ick van dy die gherech-
tich biste eñ goedertieren ghelde datstuyt
mi niet langher en beueels. Wãt ic gheue
di waerlije weder datstu mi beuaelste be-
ueeltet enẽ anderẽ eñ mi niet dz ieker nz lã
gher mede en werde belet ende hi houden
tot hi verrisen sal eñ gheuẽ dã weõ hi dz oec
õtfange dat loon sijnre pinẽ Beuele minẽ
lichame õ aerdẽ dz ic nz lãger leuẽ en moet
Ende het en beulecte mi niet langher noch
te houdene in vresen. Jck en mach niet co
men tot di die een fonteyne biste der onge-

brekẽder bliscap Doen hi dit geseit hadde so quã een grote claerheit vãden hemel ontrent hẽ een half vre. Also dat hẽ nyemant sien en mochte. Eñ als dz licht wech ginc/ so ginc sijn gheest wech mittẽ lichte. ende maximilla egeas wijf nã sint andries lichaem eñ dedet eerlicke ter aerden Maer eer egeas tot sijn huys quã so grepẽ die duuel indẽ wege: eñ hi starf voor hẽ allẽ Sõmighe segghen dat wt sinte andreas graf hemels broot gelijc meel vloyt eñ oec olie vã altẽ soetẽ roeke eñ daer in waert dye ludẽ vã dien landẽ ꝟstoẽt die vruchtbaerlicheit vãdẽ iare dz comẽ sal. Wãt als daer luttel olijs wtuloyt so sal dat lãt luttel vruchtẽ voertbrenghẽ mer vloytet seer soe salt eendrachtich sijn vã dat iaer. machschien dit was wel eer waer mer nv is sijn lichaem ouergheb rocht te cõstãtinopolen.

¶ Een bisscop die eẽ heilich leuẽ leyde hi hadde sint andries bouen die anð heilighẽ in waerdichedẽ alsoe in al dz hi dede so screef hi desen titel tot gods eere eñ tot sinte andries. Eñ dye duuel benide dit ende hi dede al sijn behẽdicheit õ desen mã te bedriegẽ eñ hi versciep hẽ in dier gelijckẽ vã altẽ schonẽ wiuẽ eñ sy quam tot des bisscops woninge eñ seide dz sy teghẽ dẽ bisscop biechtẽ wilde. Die bisscop ontboot haer dat sy teghẽ sinen penitencier te biechten soude gaẽ dien hi sijn macht ghegheuẽ hadde si õtboot hẽ weð dz si ghenẽ mẽsche sonð hẽ allecne en soude ontdeckẽ die ꝟborgentheit harer cõscienciẽ. Ende aldꝰ wort dẽ bisscop ꝟwonnen eñ dede se tot hẽ comẽ eñ si seide. Jc bidde di here õtferme dy mijns. Wãt alsoe ghi siet ick ben noch eẽ ionge iõcfrouwe eñ weeldelic opgheuoet vã mijnre ioncheit eñ oec bẽ ic vã coninclikẽ geslachte geborẽ/ mer ic ben alleen hier tot v ghecomẽ in pelgrims habite Wãt mijn vaðr is eẽ machtich groot conic eñ hi wilde mi te echtscap geuẽ eenẽ machtighen prince eñ ic antwoerde hẽ dz hy alle echtscap ꝟsmadẽ wilde: wãt ic ewelijcke xpo mijn suuerheit beloeft hebbe/ daer om en soude ic nẽmermeer moghẽ cõsent geuẽ ter echtscap Mer õ dz ic so bedwõgẽ was dz ic moeste synẽ wille doẽ of zwaer tormentẽ dogẽ so bẽ ic heimelijc geuloghẽ eñ heb lieuer ellẽdich te syne dã mijn brudegõ sijn belofte te brekẽ mer õ dz ick ghehoort hebbe die mare van uwer heilicheit so bẽ ic geuloghẽ onð die vlogelẽ uwer beschermenissen eñ hope bi v te vindẽ eẽ rustelijke stede daer ic sal moghẽ gebrukẽ dye heimelicheit vã cõtemplacie eñ scuwẽ die anxt des leuẽs eñ vlien die moyenissen vã deser werelt Eñ die bisscop ꝟwõderde hẽ vã harer edelheit haers geslachts die scoõheit haers lichaẽs eñ vã dese grote schoonheit eñ innicheit harer sprakẽ Ende hi antwoerde haer mit soeter eñ goeðtierẽ sprake wes seker dochter en õtsich dy nz. Wãt hi om wiens minne datstu di seluẽ eñ die dine aldꝰ vromelijckẽ hebste gelatẽ. hi sal di hier omme gheuẽ in desen leuẽ veel graciẽ ende na dit leuẽ die ewighe glorie. Eñ ick die sijn knecht bẽ presentere dy mi ende al mijn goet kiese waer du wilste een woninghe eñ ic wil dattu hudẽ mit mi etes eñ sy seide hẽ. Here en bidt mi daerõ niet op dat daer geen suspicie en wordt eñ dz v leuen geen gheruchte noch achterclap daer of en gedoghe Die bisscop seide wi sullẽ mit onser veel sijn eñ nz alleen daer bi en sal dair geen quaet gepeyns mogẽ werdẽ Eñ doe sy aldꝰ ter tafelẽ quamẽ soe sat die bisscop eñ sy die een teghẽ die ander eñ die anð satẽ al omtrent. Dien bisscop merckẽde naerstelic op haer eñ hi en op hilde nz haer aensichte te besien eñ te ꝟwõderẽ haer scoonheit. Eñ doen hi mittẽ ogẽ op haer staerde so wert sijn herte ghewont. Ende om dat hi niet op en hielt haer aẽsichte te besien so wonde die duuel sijn herte mit enen zwarẽ strale. Eñ die duuel wert des gewaer ende dede hoor scoonheyt meer ende meer

¶ Exẽpel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wassen. Eñ die bisschop was biden wille dat hise van onreynē werckē becoren soude alst punt gaue. Doen quā haestelijc ter doren een pelgrim eñ seer cloppende eñ ropende so bat hy datmen in laten soude. eñ doen sy hem niet in laten en wilden/ ende hy alte onrustelick was mit cloppen ende mit roepen so vraechde die bisscop der ioncfrouwen of sy wilde datmen hem in liete Ende sy seide hem. Men segghe hem eenighe zware questien of vraghen/ eñ ist dat hise ontbindet men laten dan in. eñ ist dat hise niet en mach bedudē soe verdrijftē vā bisscops aensichte als eenen onwetenden eñ onwaerdighē. Hem allen dochtet goet dat sy seyde. ende si vraechdē onderlinghe wie die vraghe voor setten soude. Eñ om datter nyemant ghenoech toe was. so seide die bisscop. Want vrouwe nyemāt vā ons luyden en is soe ghenoech als ghi dye vroeder ende wijser sijt vā sprake dā wy alle. Daer omme set ghi een vraghe voert Doen seyde sy. Wilt hem vraghen welck dat meeste wonder is dz god ye dede in eē cleyn dinck. Men vraechdet dye pelgrim. Eñ hi seide die menichuoudicheit enꝺ die voorbaricheit der aensichten. Wāt onder alle die menschen die ghe weest hebbē van den beghin der werelt eñ totten eynde vā der werelt wesen sullen/ soe en soudemen twe niet vinden die haer aensicht alleens souden sijn: eñ in dat cleen aensichte heeft god alle die sinnen vanden lichaem gheset Doen sy alle hoorden sijn āt woerde al ꝟwonderende so seyden sy dat dit een warighe ende alten goede ontbindinge was vanꝺ vrage. Doen seide dat wijf. Gheeft hem een ander meerder zwaerre vraghe. daer wi bet in moghen ghewaer werden sijn wijsheit. Men vraghe hem waer dye aerde hoechste is in al haer stede. Doemen die pelgrim dat vraechde so seyde hy. Inden hoechsten hemel daer cristus lichaē is Wāt cristus lichaem dz bouen alle hemelē is/ is vā onse vleysce gemaect eñ ōs vleys is vanꝺ aerdē eñ ō dat xp̄s lichaē bouē allen hemelē is dz daer sonder twifel die aerde hoger is dā den hemel. Die bode siende dat die pelgrim gheāt woert hadde Eñ sy presen al wōderlike seer sijn āt woerde eñ loefden sijn wijsheit grotelick. Doē seidē si weꝺ. Mē vrage hē die derde vraghe die alte zwaer is eñ ꝟborghen eñ zwaer te ōtbindē eñ doncker dz wi also sijn wijsheit proeuē moghē derde werue eñ dat hy dan waerdich sy dattē die bisscop tot sijnder tafel ōtfaet Men vraghe hē hoe verre dattet is vā den hemel totter hellē. Doemē dz die pelgrim vraechde so seide hi dē bode. Gāe tottē ghenē die di tot my sendē eñ vraecht hē naerstelick hier of. Want die plaetse soe mat hi doe hi vā den hemel inꝺ hellen viel. Wāt ic en viel nye vā dē hemel. eñ daerō so en mat ick nye die plaetse. Want dat en is geen wijf maer dye duuel/ die hē ꝟscepen heeft in een wijf. Doe dat die bode hoerde so ontsach hy hem seer eñ hy seyde voor hē allen dat hi gehoort hadde. Eñ doe sy des alle ꝟwonderdē eñ ontsaghen so voir die duuel wech van middē hē ludē eñ die bisscop quā tot hē seluen eñ berispede hem seluē eñ bat gode dz hi hem ꝟgaue syne misdaet. Eñ hi sende dē bode dz hi dē pelgrim in liete maer hy en vants niet. Die bisscop ꝟgaderde dat volc eñ seide wat hē gesciet was Eñ hi gheboot dz si alle vastē eñ biddē soudē dz god yemāt ꝟtonen wilde wie die pelgrim was die hē vā die vrese ꝟloste Eñ binnen dier nacht so wort den bisscop ꝟtoont dattet sinte andries was die in pelgrims habite quā ō dē bisscop te ꝟlossē. eñ die biscop wies meer in deuocien vā sinte andries eñ hadden voert in meerre waerdicheit eñ eere.

¶ Exēpel.

¶ Een proest vā eenre stat nā andries ackerē eñ ō des bisscops bede vā dier stat soe wort hy daer omme ghecastijt met groter siecheyt. Eñ hi ontboot den bisscop dat hy

voor hem bade ende hy soude hē die acker
weder gheuen. Eñ als die bisscop badt eñ
hi ghenesen was soe nā hi den acker weđ
Doe so bede die bisscop eñ brac alle die lā-
pen vander kerckē eñ seide dit licht en sal-
mē niet ontsteken voor dz onse here ihesus
xp̄s ghewrokē heeft vā synē viant: eñ dat
die kercke weđ verighe dz sy verloren heeft
Doe wort die proest alte siec eñ hy ōtboot
dē biscop dz hi voor hē bade eñ hi soude hē
synē acker eñ enē alsulckē daer toe gheuē
Die bisscop antwoerde hē / ic bat te hāt eñ
god verhoorde my. doe dede hem dye proest
draghē tottē bisscop eñ dwanc hem dat hi

in die kercke ghinck eñ
bade voor hem. Ende
doe die bisschop in dye
kercke ghinck soe starf
die proest. Ende die ac-
ker wordt der kercken
weder ghegheuen.

¶ Die legende van
sinte Barbara.

MEn vint indē heiligē euan-
gelio gescreuē dat onse he-
re ihūs cristus die dz hooft
is der heiliger kerckē eñ eē
here alre creaturē eē woort
ghesprokē heeft. Ghy sult
van uwe ouderē eñ vā uwe vriendē ende
vā uwe maghē ter doot ghel euert werdē:
eñ dit woert heeft hi daer om ghesproken
dat die stralen ende scutten ende quetsin-
ghe die onuersiens comen mit zwaerliken
schietē eñ wondē der gheenre herten die in
hem ghelouē. Dit selue woert is veruult
inder heiligher maghet sinte Barbara. op
dien dach dat sy na veel ende menigerhan
de pine die sy geledē hadde onthooft wort
van haer eyghens vaders handen eñ voir
wter duysternisse van deser werelt totten
claren lichte des hemels Eñ hoe dat dit ge
schiet is wort al hier te vollen verclaert al
dus. Doen die keiser vanden roomschē ry
ke ghehieten aurelius alexander of liet te
veruolghen ende wt te storten der kersten
bloet: ende dat om goedertieren bede wil-
le sijnre moeđ die ghehieten was māman
eñ hy om dat selue vanden menschen ghe-
mint wort. Ende doe oec onder den seluē
keyser sinte cornelis te romen paeus was
die welcke veel vanden edelinghē van ro-
men totten kersten ghelouε sterckende eñ
bekeerde also dat sy voor dat kersten gelo-
ue storuen ende martelaers worden ende
hy mit hem. En de doe noch onder den sel-
uen keyser inder stat van alexandrien dye
grote leeraer origenes was. so volchde na
desen keyser een ander keyser die ghenaēt
was maximiaen / een vanden roomschen
ridderen was ende sonder senatoers inset
tinghe keiser ghemaect. Ende hi veruolch
de dye kersten wredelijcke ende sette hem
sonderlinghe te veruolghen bisscoppen eñ
leeraren der heiligher kerckē. Ende om dz
hy den priester ende leeraer seer hate ende
leet hadde / ende om des kerstenē ghelouε
wille veruolchde hi oeck sonderlinge alex
ander die voor hem keiser was eñ alexan-
der moeders mannen ende haer ghesinne.
In dien tyden soe was ouer al die warelt
grote perse eñ persecucie ouer dē kerstenē
want des keysers ghebot ginc alle die we
relt door / soe waer dat die kersten ghevon
den worden datmen hē menighe pine aen
doen soude / ende ten laetsten onthoofden
sonder eenighe ghenade Ende der heyden
wreetheit wort soe groot datter binnen eē
maent seuentien dusent kerkenē ghedoot
worden om dat kersten ghelouε te verdri-
uen vter werelt Eñ die wrede keiser max
imiaen om sijn grote wreetheit eñ onghe-
nade so en leefde hi niet langer mer int der
de iaer vā sijn regnaciē so sterf hi eenē qua
dē doot Eñ doe hi als voorseit is mit grotē
moede eñ regnacie noch regneerde so was
in orientē omtrēt dē lande vā egiptē enen
grotē edelē hertoge die seer rijck eñ mach-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tich was mer ongelouich eñ afgodē aēbe
dende. Dese woende in een stat die ghehie
ten was ď sonnē stede. in welkē dz ioseph
mittē soeten kinde moeder maria. Als die
oude meesters vanď histozien seggē ō vze=
se wil vā herodes een wijl tijts woenach
tich was / vā welcker stat oec die pzopheet
ysayas bescrijft. Men vint oec vā haer ge
screuē dat sy vā nychomedien dē conic vā
bitinen alre eerst gesticht eñ gemaect was
Dese voozghenoemde hertoge hiet diosco
rus / eñ hi was der kerstenē ďuolger wzee
der dā tygris die grimmēde beesten ďhef=
fende der afgodē gunst na sijns naems be
dudenisse. Want dyoscozus beduyt der af
godē gunst eñ glozie / eñ hi nā na sijn beta
mē eñ coēste eē seer schoon persoē te wiue
die na dat die oude histozien seggē gecomē
is van die wortel yesse daer ons dye lieue
moeď gods maria wt ghebozē is mit wel
ken wiue hi oeck een conincrijck nam dat
haer by bestozuen aen ghecomē was. Eñ
daer bi was hi een coninc / maer ouermits
sijn grote tyrantscap eñ onghenade wert
hē nae sijns wijfs doot die heymelike ker
sten was dat conincrijc ontoghen mer mz
des conincs naem dese twee so edel perso
nen inder echtscap wonnē tsamē by gods
gracie een eenighe dochter vā groten loue
ende vooz alle dochterē der mēschen ouer=
schoon was vā aenschijn eñ van lichaem
Also dat alle die gheen die se saghē mochtē
vā haer scoonheit ďwonderē. Eñ dese su=
uerlike dochter bider godliker voersienic=
heit wort gehieten Barbara. Welcke naē
bedudet in onsen tonghē vzeemt om dat si
vzeemt is ende verre is van aenbeden der
afgodinghe eñ vander heyden ewe so dat
sy mit cristo mitter minnen der sielen seg=
gen mochte mijn lief mint my ende ic min
ne mijn lief Oeck beduyt die naem barba
ra een dochter der terwen dz is der terwē
sadekijn Daer sint ian of scrijft in sijn euā
gelie aldus. Ten sy dattet terwē sadeken
valt inder aerden eñ sterue eñ wort doot
soe blijftet alleen. Dit terwen sadekijn is
ihesus cristus. Also ōs sinte augustijn seit
Onse here ihesus crist⁹ was dat terwē sa
deken dat steruē soude eñ weder leuēdich
worden steruē inder ongheloucheit ď io=
den eñ weder leuē eñ wassen inden ghelo
ue vādē heydenschē volcke. Die scoonheit
vā dese edelre dochter heeft crist⁹ die eē sa=
yer is des reynen saets geteykent eñ bese=
gelt mittē segel der iōcfrouwē reynicheyt
wāt si als eē goet kint volcht synē vaď na
dat is cristū so werwaert dz hi hene gaet.
Eñ oec vā haer ionghe dagē doe haer goe=
dertieren moeď dye coninginne ghestozuē
was al was si vā heidenē ghecomē noch=
tās was si als een lely onď die doozně hou
dēde altoos geestelike cierheit vā doechde
like cierheit eñ seden. Dat.ij.cap.

D Oe dese waerdighe dochter was
van harē vaď ter leeringhe ghesēt
eñ ter scolē vādē seuē cōstē eñ si dair in stu
derēde was eñ toenam / so wozdē ten laet
sten haer inwēdighe oghen mit godlicken
lichte beschenē eñ op ghedaen. Eñ doe sy
na des heydens volcx gewoente al by tidē
inder afgodē tempel quā soe began sy mit
naersticheit te ouerleggē wattet in hadde
of bedude dz redelijke mēschē ydel afgodē
aēbedē: eñ dochte hier op also lāge dz sy tē
laetstē quā totter beuidinge ď hoger waer
heit eñ si spzac tottē genē die by haer stōdē
indē tēpel eñ seide. Wat willē dese schone
beeldē eñ gelikenisse ď mēschē willē si oec
aēghebeet wesen als eē dinc dz onbekēt is
bi dien dingē diemē sien mach hebbē si oec
wel eer mēschen geweest die wi nv aēbe=
den vooz goden. Men antwoerde haer al
dus. Ja sy hebben menschen geweest als
wy / maer beter dan wi als die hemelsche
godheyt op aertrike was. Barbara spzac
Jck soude gaerne meer weten ende vza=
ghē om te weten oft gheoerloft ware dat
ghetal vā hem eñ oeck hoe sy hietē. Want

Wie oeffent eñ aenbedet dz onbekẽt is ten
is geen dinc datmẽ anđs dã bi ſinen naine
bekennẽ mach. Si ſprakẽ tot haer o cloec-
ke maccht cn wilt nz vraghẽ hoe veel dat-
ter godẽ ſijn oft hoe ſi hietẽ. Wãt daer iſſer
ſo veel datmẽ ouermits veelheit nz en can
wetẽ ſomẽ alle die werelt dore dẽ enẽ hier
dẽ anderen daer eñ elc na dz die mẽſcẽ wil
len eñ ſo ſy vã hẽ ingheſet ſijn eert eñ aẽbe
det. Die maget barbara ſprac ick en vſtae
nz wat dat te ſeggẽ is: ſijn ſi ingeſet vãdẽ
menſchẽ/ wãt ſi ſo ingeſet ſijn ſo en ſijn ſi
geen godẽ vã hẽ ſeluen mer vã anderẽ Si
ãtwoerden noch eñ ſeydẽ: ſi ſijn alſoe wi
geſeit hebbẽ ingeſet/ mer dat is eenrehãde
wõderliker eñ onſegghelike wiſen Ende
hier tegẽ o maget en yſt nyemãt geoerloft
te ſprekẽ of te gelouen./ Met deſer queſtie
was deſe reyne maecht ſeer becõmert bei
de bi nachte eñ bi daghe eñ en wilde noch
tãs al was ſi heidẽ mittẽ heidenẽ niet vra-
ghẽ/ maer ouermits dz licht des godliken
geeſtes daer ſy mede vclaert was vant ſy
dat een anđ dinck te weſen eñ ingheſet te
wordẽ. Sy vãt oec dat deſe twee in allen
ſtuckẽ niet ouer een en comẽ noch en gelijc
ken. mer dattet een vã deſen dat is inghe-
ſet waer was eñ dz anđ is dz ſy godẽ wa-
rẽ eñ inđ waerheit hẽ ghebrack. Eñ hier õ
voelde ſy dat die werelt in dolinghe was
eñ ſonđ kenniſſe des ghewarighen gods.
Ende ſy ouerleide in haer ſeluen eñ argu-
eerde mit deſen vã deſer ſaken aldus Heb
ben onſe godẽ alſmen mi ſeit menſchen ge
weeſt ſo ſijn ſy oec gheborẽ als mẽſchẽ eñ
ſo ſijn gheſtoruen als menſchẽ twelcke al
ſoe niet te houdẽ en is. Want waren ſy go
den ſo en waren ſy noch gheborẽ noch ghe
ſtoruen alſoe als inder godheit noch begin
noch eynde en is. Want als mi dunckt die
godheit is alſulckẽ dinck dat noch geen be
ghin noch geen eynde en heeft/ daer om ſo
watter mitter tijt beghint of eyndt dat en
is niet god. Itẽ noch ſal ic hier of een anđ
arguacie makẽ eñ dat aldꝰ. Die mẽſche is
vanđ aerdẽ gemaect eñ die aerde is mate-
rie eñ is die mẽſce god ſo ſoude enich dinc
voor god eñ eer god weſen/ daer god ſijn
weſen of ſoude ontfaen eñ dz is die aerde
Eñ alſoe ſoude ic bet ſeggen dat die aerde
god waer dã die mẽſche. Itẽ noch proeue
ick dit aldus. noch aerde noch water noch
lucht noch vuer: dat vier elemẽtẽ ſijn daer
die materialick of gemaect is en ſijn vã hẽ
ſeluẽ noch oec die hemel/ bi wat ſake is dz
die mẽſche is en heeft ſijn weſen niet van
hẽ ſeluẽ Eñ ſo iſt dã noot dz ſy moetẽ heb-
bẽ eenẽ ſcepper die ſe geſcepẽ heeft eñ voor
allen dinghen geweeſt heeft. eñ die gheen
creatuer en is ſo is mi vã deſen noot te ſoe-
ken of ic ſijnre enichſins conde gecrighen.
Deſe is my wt alre hertẽ begheerten eñ te
eyſchen. Met alduſdanighe redẽ eñ argu
mentẽ vãden afgodẽ eñ mit veel anđ wa-
pẽde haer deſe ſchone maget eñ van deſen
hielt ſy raet in haer herte mit haer ſeluẽ al-
leen. Eñ als ſy ouermits haers vađs wil
ymmer moetſte inder afgodẽ tempel gaen
ſo ghinc ſy daer mittẽ lichaem eñ niet mit-
ter herten. Eñ als ſy dat gemeen volck eñ
oec die edel ludẽ ſach haer knien bughẽ eñ
hoofden neygẽ voor die afgoden die hout
eñ ſteen eñ metael waren/ ſo dochte haer
dattet ſotheyt ende ydelheit ware ende eẽ
blinde deuocie eñ nam raet mit haer ſeluẽ
eñ ſeide aldꝰ. Oft gheuiel dz ic oec moeſte
doẽ wat ſtonde my dã te doen/ ſal ic mijn
knyen bugẽ voer die afgodẽ of ſal ic teghẽ
houdẽ Iſt dz ic mijn kniẽ buge voer die af
godẽ ſo ſal ic die ghene die gevoelẽ hebben
aenbeden die gheen die onghevoelijc ſijn.
Ic bẽ die ghene die ſpreect eñ ſi ſijn ſtõ Ic
die hore eñ ſi ſijn doof. Ic die ſye eñ ſi ſijn
blĩt. ic die ruke eñ ſi en rukẽ nz. ic die taſte
eñ ſi en taſtẽ nz Ic hebbe vleis eñ ſi en heb
bẽ geen vleys al ſchinen ſy vleys te hebbẽ
of ſy vã vleys gemaect waren. Eñ iſt dat
ick teghen houde eñ niet en doe als die an-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

der/alsinen mi dā brAcht wat sal ick dan seggē. oec waert dā dat ic des gewarighē gods kennisse hadde diē soude ic voer ogē setten eñ ō sinē wille wilde ick alle die goden ꝟsmadē: mer wāt ic nv kiesen sal des en ben ic niet vroet: wat bughe ic die knyē mijns lichaems eñ niet mijns herten wat sal mi dz te staden doen of batē/ seker niet. Siet aldꝰ was dese wise maecht onseker eñ twifelde wat sy best doen mochte. Eñ al wast dz si vast wies eñ begōste groot te werdē so temde sy nochtās haers vleysch lust eñ maecte dz dē geest ondōdanich wāt die begeerte die si hadde tot gode te kennē lesschede te mael in haer den strijt die haer vanden vleysche quam.

¶ Hoe dese maecht origenes eē brief sende. Dat dede capittel.

ALs dit aldꝰ gesciet was so quā also grote rumoer eñ fame vā grotē louc totter stat vā Nychomediē die daer te kennē gaf: datter inō stat vā alexādrien eē mā was vā seer groter wijshz wiēs naē gehietē was origenes sijn wijshz eñ sijn gespraecthcit in te bewisen dz alleē eē ghewarich god is eñ die spraec was so groot dz nyemāt vā dē philozophē hē wedōstaen en mochtē Eñ die oec seker mit redē toonde die gewarige godheit eñ te niet maecte der afgodē ydelhz. Eñ als dit barbara ter oren quā soe wort si harde seer ꝟblijt ende wert vā alre zwaerheyt eñ vā allē druc ō hertē los ledich eñ vry. Doe begonste si in haer seluē te denckē eñ mit naerstichedē te soeckē hoe sy best ghefoꝛmeert eñ gheleert mochte werdē vā desen grotē leeraer endō hoe si ter waerheit comē mochte eñ god bekennē Eñ also als sy haer vadō dyoscorus haer heimelichz niet en dorste te kennē gheuen om dat sy wel sach dat hy seer ter afgodē wert geneycht was/ eñ oec daer om alre meest wāt si geloeft was die afgodinne die vasta gehietē was wien sy vā harē vadō geloeft was in ewige reynicheit haer tedienē: wat mocht sy goede maecht doen so als sy niemāt betrouwē en dorste. Sy vāt raet dat sy dese meester origenes enen brief sendē soude daer si hē al haer heimelicheit ī opēbarē soude scriuēde tot hē aldꝰ Eenē wisen eñ gheleerdē eñ vā hertē edel eñ ꝟmaerde mā tot alexādrien gehietē origenes Barbara burginne ō stat vā nichomedien sendet eñ ouerscrijft als eē deerne saluyt. eer eñ waerdicheyt mit groter bliscap eñ mit begeerlicheyt heb ic ōtfaen eñ ꝟstaē dattu biste eē predicaer eñ een bewiser ō gewariger godhz. wāt van ō tijt dat ic mijn ꝟstāt hadde/ so heb ic vā herte seer lāge begeert te gerakē tot des gewarighē gods kēnisse eñ heb in mi seluē mit redenē geproeft eñ ouergeleyt eñ gheuondē dz in hout ī steen eñ in metael geē godheyt en is eñ dz die figuer vā enē mēsche die vā enen wercmā gemaect is/ in geenō wijs mach godheit ōtfaen. of enich geuoelē datter sielen is: oec hoe scoon dz die figuer ghefigureert is Eñ des gelijc geuoel ic vā hout eñ vā steen die welke hoe si gefigureert wordē/ bliuē nochtās al dat si warē biden dingē ꝟneemtmē wat ō waerhz is. Ic hebbe die wile bidē afgodē gestaē/ mer ō te beuīden die waerhz dan ō hē aen te biddē mer om gheinformeert ende gheleert te werdē laet ick v weten: want my alsulcke formē denckē/ die noch en sprekē noch en horen eñ die niet en tastē noch en geuoelē al schinē sy of sijt ꝟmochten. Eñ als ic bi tidē geuraecht hebbe oft menschē hebbē geweest die men eert eñ aenbedet voer goden. Also heeft mē my gheantwoert dattet mēschen hebbē ghe weest eñ oec dat sy eerlijc hebbē gheleeft. Eñ hier om heb ic ouerlegghēde in mi geuōden dattet al valsche gode sijn. van welckē kenlicken is eñ openbaer dattet quade menschē hebbē ghe weest Eñ dz een mensche die geen beghin eñ noch eynde en is en mach god niet sijn die voor alle tijt geweest is/ eñ wesen sal nadō tijt wāt

yst dattet tydē sijn gemaect so heeft hi als mi dencket voor alle tijt geweest vā wien die tiden ghemaect sijn. Die mēsche wort ind̄ tijt/ hoe soude dā dat tijtlic is ontijtlic wesen. Hierō en mochte ic niet gelouē dat sy godē warē die ic wiste dz sterffelike mē schen warē. Nochtās dat ic in menige ge-peynsinghe eñ ꝟuaringhe mijns hertē bē: so heb ic ghevondē sond̄ twifel dz god on bekent is die alleen sond̄ tijt ouermits tijt maecte dingē die tijtlick sijn/ ond̄ welcke dinghē oec die mēschen sijn welcke die be-drogen heydē achtē godē te sijn die gewa-righe god al heeft hi mi onbekēt ghe weest ic hebbē altoes gemint/ desen heb ic altoes geloeft vā wien dz ic ben: door wiēs geest ic mijn leuen ōtfae als ic ghevoel op dz ick niet op houdē en soude noch rusten ter tijt dat ic tot hē quā eñ hi vant mi bekēt wair Hier ō o eerwaerdighe vad̄ so dz goede ge tuych eñ gherucht vā uwer famen tot mi nen orē ghecomē is so heb ic in minē synne eñ mijn herte gescrevē in desen brieue om dattet v condich soude wesen dz ic alle die afgodē hate eñ voer niet achte: eñ dyē god soeck ic alleen wiēs kēnisse ic ꝟnomē heb-be die bi dy is/ eñ hierō oft so is als die fa-me luyt so bidde ick v oetmoedelike dz ghi of doē wilt vā uwer dierne herte dē nacht der onbekennisse eñ brenghē mi in die son ne d̄ kēnissen eñ dat licht des claren onder scheits: wāt ic begheer te wetē eñ te kēnē den ghewarighē god. eñ of hi gewaerlick een is als ic bi wilen in my seluē mit reden ghearguecrt hebbe ende gheproeft. Voert meer wie hi is eñ hoe groot dz wilt v wer dighen mi te ontdeckē eñ mz getuge uwē legaet ofte bode die ghi mi sendē wilt te cō firmeren of ghi mi gewaerdich acht mz v gemeenscap te hebbē Int kerstē gheloue Valete/ dats blijft gesont Desen brief sen de Barbara in alexādrien seer behoedelijc tottē leeraer origenes bi eenē die sy betrou de/ eñ wien sijs wel ghelouē mochte. Eñ wāt dese twe stedē alexādrien eñ nycome dien ꝟre vā malcāderē stōden so was de-se maecht in twifel ende in anxte of die bo de die sy gesent hadde yet indē wege mes-schien mochte ouermits siecte eñ and̄ we derstoot steruē mochte eñ sy niet en gheere ghe daer haer so seer na ꝟlangde. eñ hier ō so keerde si in haers hertē camerkijn te go de eñ bat die wijl mit tranē voor den bode die sy gesent hadde eñ seide ald⁹. O heere god die minne eñ begheerte die ic tot v be-kenne so lange gehat hebbe en heeft niet te ꝟgeefs niet bewegē noch beroert. O god vā wien ic geloue dz ghi alleen sijt eñ son-der gheselle O god bi wiēs gelijc die afgo den die vāder mēschē blintheit gheoeffent werdē al nz en sijn O god die dat herte ꝟ-lichtes eer du daer in coemst O god die mi hebste doē begherē di doe ic noch niet ghe-hoort en hadde vā dy: eñ my mit redē van gewaerdigher ond̄scheit ghebrocht hebbe tot dijnre wijsheit door die afgoden blint heit sotheit eñ ydelheyt. O du heere of die begeerte die ic drage in mijn ghepense coēt vā dy eñ oftu di ghewaerdighē wilste dy te tonen mi so bid ic di dattu stieren wilste eñ sterckē mijns bodē voetē wiē ic tot dyē knechte origenes ghesent hebbe op dat my noch hē die doot voercome eer dz mi die āt woerde door hem wed̄ come.

¶ Hoe sy haer vader vroet maecte dat sy sieck was. Dat.iiij.cap.

DOe sinte barbara die reine maget mit desen eñ veel anderē gebeden aendachtich eñ becōmert was eñ harē va der dyoscorus ꝟschalcte in dyē dat sy hem vroet maecte dz si sieck was so coemt hair bode gesont eñ machtich tot alexādriē eñ vant die hi gesocht hadde origenes dē wi-sen mā in dz palaes d̄ waerdiger vrouwē māmenea des keysers moeder alexāders daer voor of geseit is daer hi onledich was om die te lerē eñ haer gesin hoe si hē hebbē soudē ind̄ kersteliker wet eñ doe hi hē ghe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

presenteert eñ ghegeuē hadde dē brief die
sinte barbara hē ghesent hadde doe wort
hi so seer verblijt dat hi rechteuoert neder
viel eñ custe die aerde eñ dancte eñ loefde
gode die wten steen der heidenheit hadde
voert gebrocht doer sijn ontfermhertichz
een dochter die abraham gheestelic toe be
hoerde. Eñ dit en hielt hi der vrouwē mã
menea niet ðholē. mer hi toonde haer sin
te barbara brief. eñ hi prees haer dat wō
derlijke geloue der edelre maget sinte bar
bara eñ veel meer loefde hy eñ prees god
die aldusdanige dingen werct indē sinen
Hi stercte oec hier mede int kerstē gheloue
der gheenre herten die onlanghes bekeert
warē. Eñ hier mede cōfirmeerde eñ stijf
de hi die minne indē kerstenē die doergaē
de is dat morch der ghelouigher sielen eñ
ontfuncte die also dat si anðs niet en soch
ten noch en begheerdē dan god. Wien oec
die heilige maecht sinte barbara met sulc
ken arenste wt haren vrien wille gesocht
hadde: Doe haeste hē die grote leeraer ori
genes die als een vloeyende vloet wt gaf
die kerstelike leere. eñ bereyde dat hi ant=
woerden soude sinte barbaren begheerte
eñ hy screef haer weð aldꝰ. ¶ Origenes
een onwairdich priester des almachtigen
gods. eñ gods predicaer eñ condigher na
sijn ðmogē wonēde tot alexandrien ont=
biet der maecht barbara. die eē dochter is
des onwaerdigen heidēs volc eñ die ouer
ghenomē sal werdē totter aengheuinghe
der wtuercorē kinð gods saluyt eñ salic=
heyt in onsen heer ihesu cristo die nieuwe
manier eñ wercken gods maect ons nieu
we bliscap. eñ si gheeft den ghenē diet ho
ren eñ kennē een nyeuwe merckinghe eñ
aensien. Wãt wie sal horē dat eenich men
sche alleen vã god ghetogen. eñ wt sijns
vrien wille sal hē vanð heidē dolinge kee
ren tottē kerstē geloue: eñ en sal dat won
der niet aensien Niemãt en heeft dese gra
cie gehad voer dese tijt dat hy comē moch
te tot ð kēnisse gods sonð meester of lerin
ge vã butē eñ sonderlinge die ðwerret is
indē stricke der afgoden: Hier om o reyne
maecht en is di anðs niet te radē of te lee=
ren dã also du ghescreuē hebste wye hi is
daer du of scrijfs. eñ hoedanich ende hoe
groot hi is. Want wie hi is dat is in sijnre
gracien die wel bekent is eñ vanden anð
tween dats hoedanich eñ hoe groot hy is
dat sal ic di wel leeren. Eñ hy screef haer
daer of veel scone leeren eñ sinnen eñ ont
boet haer dat sijt wel verstaen soude Eñ
waert dat haer yet ghebrake aen veruol=
ghinge harer begeertē. dat soude si vragē
vã sijn legaet die haer leeren soude die hei
lige kerstē eewe eñ doen ðstaen wtē boec
ken die hi met hē brochte: Voert screef hy
tot haer aldus. Dies salstu oec vermaent
wesen oft alsoe ghebuerde eñ noot waer
so en ontsich geen pine eñ sterue vrilic om
cristus name eñ voer sijn gheloue wãt hi
seit in sijn euãgelie aldꝰ: soe wie sijn leuē
set voer mi in deser werelt die sal dat vin
dē eñ bewarē int ewige leuē. Valete. dat
is blijft gesont Eñ god behoede di o doch
ter der ewiger salicheit. eñ wast altijt na
dijn begeertē inð duechdē eñ in starcheit.

¶ Hoe origenes barbara een van synen
priesteren sende Dat vijfte ca.

HIer na nam die leeraer origenes eē
vã sijn mede priesteren eñ sende hē
haestelijc der wtuercorē maecht barbara
mettē bode die sy gesent hadde die sijn bo
de den wech wisen soude: Ende als dese
twee dē wech bestaen haddē soe haddē si
groot verlangē om te ghenakē die stat vã
nichomedien eñ ouerleydent eñ dochtent
menichsins hoe si best mochtē den coninc
dyoscorus verscalckē als si quamē int pa
laes eñ sijn dochters barbara begheert te
ðuollē: dat was dat sy kerstē mocht wer
dē. Eñ als si quamē inð stat so hoerden si
seggen dat barbara siec eñ cranc te bedde
lach. eñ daer wt namē si een vont daer sy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den coninc mede mochtē ṽscalcken: Niet
dat barbara yet siec was inden liue. mer
haer quael was alleen van minnen eñ sy
was mettē gheestelikē brant soe ontstekē
dat si doe ter tijt metter minnender sielen
wel seggen mocht. Gaet eñ segt mijn lief
dat ic van sijn minne quelle. Barbara bo
de ghīc doe voert eñ quā tot haer eñ seide
Dz des meesters bode dair hi toe gewe est
hadde die stont voer die dore. eñ hi soude
gaerne tot v comē om raet te geuē vā me=
decinen op datmen so wanen mochte dat
hi waer een meester vā medecinē wonen
de inď stat vā alexandrien: Doē sinte bar
bara dat hoerde soe wert si seer ṽblijt eñ
si sprac wten gronde haers herten aldus
Die begheerten die ic vanď ghewarigher
godheit ontfangen hebbe hebbē eenē goe
den wint ghehad. doer welcken ic totter
godliker hauē der godliker kennissen ghe
raken mach: onď dese woerdē begheerde
si datmē den goedē man in soude laten co
men: eñ als hi tot haer in ghecomen was
so boot hi haer eerwaerdige groete in xp̄o
den warachtigen god: Doe si dese groete
hoerde. so stont si op eñ viel ter aerden eñ
eerdese beide dē naem eñ dē goeden bode
Rechteuoert doe dit geschiet was hoerde
si seggen dat haer vaď dyoscorus tot hair
quā: eñ doe liep si haestelic te bedde op dz
si haer vaď als si te vorē plach met siecke
liker verwē mochte vercloecken. Eñ doe
haer vaď tot hair gecomē was om te van
dē. eñ hi sach dz butē sijn wetē eē vreemt
mā bi haer in haer camer was. Doe sach
hi hē wredelikē aen eñ sprac: Wie is dese
man eñ wat doet hy hier. Doe sprack die
dochter. dit is een constich meester vā me=
dicinen eñ hi is vā alexandrien. eñ hi ver=
meet hē dat hi mi wel haestelijc ghenesen
sal: hi seit oec dat hi tot alexandriē eē mee
ster heeft die oec tegen die ghewoente der
sieckē eñ ď meesterien curieren eñ ghesont
makē can: Doe dit haer vaď hoerde ghinc
hi blydelic vā daer eñ gaf sijn dochter oer
lof dat sy vrilijc met hē sprekē mochte: eñ
hi seide doe hi wech ghīc dat hi met ande
ren dinghen moeste onledich sijn. Als bar
bara aldus oerlof hadde te sprekē metten
goedē man so sprakē sy te samē dat hē ter
herten was Eñ origenes brief wert haer
daer voert ghebrocht. eñ sy wort van die
wel ghcleerde barbara wel ṽstaen. eñ al
so origenes haer ouer ghescreuē hadde ge
brac haer yet totter ṽuolghinge harer be=
gheertē. dat vraechde si dē legaet eñ vant
in hē al harē wille: Eñ doe si bekende dat
die vaď eñ die soon eñ die heylige geest is
alleen een volmaect god. Eñ hoe die soon
gesent is vandē vaď ouermits die aenge=
nomen menscheyt eñ dat hi dē ṽlorē men
sche weď gheroepē heeft eñ die sondē der
menschē ouermits dē heyligen doepsel of
ghedwogen heeft. so begheerde si seer ge=
doept te wesen/ al wast dat sy ouermits
haers vaders hertheit haer begheerte niet
volbrengen en conste. mer doen sy als die
coninghinne vā saba ouermits mede spre
ken eñ toe sprekē des ghewarighen salo=
mons ghestarct was maecte si haer blide
eñ quā voert eñ seyde harē vaď dat si bet
daer aē waer. Eñ daer mede maecte si hē
blide: Van dier tijt ghinc die edele maget
voert eñ wies in nieuhz des leuēs soeckē
de alleen dat daer bouē is. smakende dat
daer bouē is. Eñ si pensde nacht eñ dach
in die eewe gods. Si las die euangelistē
eñ sinte pauwels epistolē eñ dauids psal
mē eñ die boeckē die haer origenes die lee
raer ghesent hadde om harē god te kennē
eñ tkerstē gheloue eñ oec om wel te leuen
eñ studeerde naerstelic eñ nam naerstelijc
bouē matē toe in die consten der heiligher
scriften al en had si gheen meester mer al=
leen bider gracien des heiligen gheests die
dz innerste des hertē bedouwet eñ nettet
Eñ om dz die coude hertē lāge redē eñ ser
monē plegē te ṽdrietē so laet ic hier achter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te ſtellē eñ voert te bꝛengen die vꝛuchten
der goeder werckē die die heilige maecht
barbara gode voert bꝛochte heymelic ſon
der ophoudē indē ghenē die warē ſuaert
te ſteruen om criſto tot dier tijt dat haer bi
gods ghenade occaſioen eñ ſtondē marte
laerſter te werdē opelic ghegheuen woꝛt

Dat vi.capittel.

Op een tijt hier na doen deſe ſuuerli
ke maecht ſinte barbara die mitten
ghewarigen lichte ſeer veel bouē die anđ
claer eñ ſlicht was eñ wādere ghinc bin
nen den houe des palaes eñ gode wel be=
haechde als heſter die ſweende conighin
ne:ſo quā haer te ghemoet coninc dyoſco=
rus haer vađ eñ hielt ſijn ogen langhe op
daer merckēde mit aendacht eñ met naer
ſte haer ſcoonhꝫ vā haer aēſicht.Eñ ſo hi
quaet eñ verkeert was bꝛuycte hi qualijc
dat in hē ſeluen goet was:Hi hoerde wel
dat ſijnre dochter ſcoonheit wijde eñ ver
re ſmaert was mer hair inwēdige ſcoon
heit die veel meerđ was en bekēde hi niet
Hi ouerleyde in ſijn hert eñ ſochte naerſte
lic manier eñ wege hoe hi dat beelde ſijn=
re dochter die vā ſo groter ſcoonheit was
mochte bꝛengen eñ houdē op dat nyemāt
des ſuuerlics aenſichts en ſoude gebꝛukē
Ten leſten hadde hi raet met ſinē voꝛſten
eñ ſeynde wt bi haren rade wiſe bodē in
veel landē om te ſkrigen goede meeſters
eñ wercludē ſteenhouwers eñ beeldema
kers vā ſteen.Doe hijſe gheeregen hadde
ſo maecte hi voerwaerde met eenen yege
liken na dat hi conſtich was ſo wat hy in
dach huerē hebbē ſoude:eñ gaf hē te ken=
nē hoe hi eenē toꝛē ghemaect wilde hebbē
die weſen ſoude viercant ſtarc eñ hoghe:
eñ daerinē niet lichtelic toecomē mochte.
Doe woꝛt dye reeſcap totter timmeringe
haeſtelick toeghemaect:eñ al datter noot
was woꝛt bereyt.Die inſtrumenten ghe
ſcarpt.Die ſteenhouwers begonden dat
werc.dat fundament woꝛt gheleit mē be
gan te metſelē die toꝛē begōſte te riſen.eñ
woꝛt na des conincs wille betamelic vol
maect.Eñ om dat eē viercāte foꝛme verre
hadde tottē viercantigē ommegāc des to
rens als hi ouer al venſterē heeft.ſo wou
de dioſcoꝛꝰ eñ geboot datmē niet dā twe
veynſterē an dē toꝛē makē en ſoude eñ aē
die nooꝛt ſide eñ aen die ſuytſide mer oeſt
eñ weſt en wilde hy niet hebbē om dꝫ die
claerheit vādē opgāc der ſonnē niet hinde
ren en ſoude đ teeder ſweender ionckfrou
we aē harē ſlaep.eñ oec als die ſonne neđ
ghinc dat ſi haer camer niet heet makē en
ſoude Eñ doe indē toꝛen al dat haer noot
was gedaen was:doen beſloot coninc di
oſcoꝛꝰ ſijn dochter barbara daer in als eē
wiſe edel waerdige ſcat Hier na doē ſi be
quaem was eñ out genoech was een mā
te nemē.doe woꝛt ſi met bedē eñ met bꝛie
uē vā veel edelingen eñ oec vā grote pꝛin
cē begeert eñ aengeſocht tot eē wiif te ne=
mē.mer haer vađ en riet haer dat noch nꝫ
hi en wilde des niet eñ hi weygerde hē al
lē eñ ſpꝛac:mijn enige dochter eñ mijn ho
pe eñ mijn huys moeđ mijns leuēs onder
ſtāt eñ mijnre ogē ſolaes en wil ic vā my
niet doē noch niemāt te wiue geuē.Bi de
ſen ſin en bleef hi niet lāge.mer om dat hi
die aertſche dingē minde eñ ſochte eñ dat
tet hē vā ſinē ridderē geradē woꝛt:eñ om
dat barbara ſijn dochter đ werlt weelde
eñ rijcheit eñ mogentheit gebꝛukē ſoude.
eñ hi der pꝛincē vꝛientſcap ſoude hebbē te
meer ſo clā hi optē toꝛen eñ leide ſijn doch
ter te voꝛē/als ſathan ſijn vađ onſen heer
gedaen hadde eñ toonde haer alđ werelt
rijcke weeldē eñ mogentheyt die ſi hebbē
mochte of ſy een mā nemē wilde.eñ hi be
coerdeſe/niet als dat hi des wilde dat ſy
hilikē ſoude.mer om te ſoeckē eñ te pꝛoe=
uē of ſijt ſoude willē conſenterē.eñ ſpꝛac
tot haer alđꝰ:Wat iſt o dochter mijn heb
hi enigē wil eē mā te nemē:ic woꝛde ſeer
aēgeſocht mit groter bedē om di wt te ge

nē: tot noch toe en heeft mi niet ter herten geweeſt. mer iſt dattet dy genoecht ic ſalt dy lief latē weſen eñ gheuē mijn conſent dair toe Hier toe antwoerde die wiſe ma get barbara ðſmadēde der werelt macht eñ ſeide. vað dat ſi verre vā mi mijn hert en moet anðs nz willē dā datſtu tot noch toe hebſte ghewilt eñ wat ic in minen ſin hebbe dat wil ic nv betugē voer di Tē is gheen mā ſo ſcoon ſo edel ſo ſtarc noch ſo rijc om wiens wille eñ minne ic begheuē ſoude willē dat mi ter hertē is. ia al wair hi des keyſers ſoon die mi gheloeft hadde een crone eñ heerſcappie des keyſerlijken rijcs al anders vað is mijn opſet eñ mijn menīge. Daer toe antwoerde die vað ſeg get mi wat is dijn meninghe. Si ſpꝛac. o vað der pꝛincē ſmekē eñ menigerhāde be loftē achte ic nyet: Die ſcone guldē foꝛme vā beeldē die ſcinē voer mijn ogē als niet Coſtelike bereytſelē eñ ſpānē trede ic onð die voetē eñ ð dienſtknechtē ſcoon dienſtē ðſmade ic als ic vað bi uwer ghenadē eñ gracien al genoech hebbe Jc heb reynichz ghe loeft die alle dinghē vā aertrijc bouen gaet eñ bi wien geen dinc wairdich te ſet tē noch te wegē en is: doe ſi dit aldꝰ ſpꝛac ſo viel die vað haer om dē hals eñ cuſteſe lāge tijt om dat hy in haer vāt duſdanige bꝛuloften dat hem wel behaechde: Eñ hi ſwoer eñ beloefde hair te makē al dz hair herte genoechde die dienē mochtē indē to- ren eñ dat hi dē toꝛē ſeer cierlijc ſoude doē makē eñ oec ſonðlinge eē bat dair ſi in ba den ſoude of ſi woude: eñ dat met edelen wercke ðciert eñ bedect Na deſe woerdē ghinc die vað vā haer. eñ ſeynde der herē bodē al ydel weð ō: eñ hi bleef bidē werc ke dat hy pijnde ſijnre dochter te maken. Welc werc eē teykē ſoude weſen vā ouer dꝛacht dat hi ſijn dochter bi hē ſoude hou dē die ghenē mā hebbē en wilde. Hier na geſchiede dat dyoſcoꝛꝰ dye conīc ontbodē woꝛt vā des keyſers dꝛoſſaet die des key ſers beueel eñ macht hadde wien hy niet ðhoꝛē en doꝛſte Eñ doe hi niet lāger beidē en doꝛſte wees hi dē meeſters vādē werc ke hoe ſi dat makē ſoudē eñ beual al dz hi liet onð ſijn dochters trouwe wiē hi wel betroude: eñ doe hi veel wercludē eñ mee ſters vandē wercke gheſet hadde eñ eenē yegelikē ghegeuē hadde ſijn loon. ſo berei de hi hē te varē om des keiſers ſakē wille verre wt ſinē lāde Eñ hi riep te ſamē ſijn beſte ridderē eñ knechtē eñ nā raet mit hē hoe hi ſinē wech aenſetten ſoude. Eñ doe diē raet geſet was. ſo voir hi ðwert daer hi weſen ſoude eñ was daer eē lange tijt

Hoe ſi vandē toꝛē ghinc Dat vij. ca.

Doe die vað wt ghīc eñ langē tijt wt bleef ſo ghīc die wiſe edel ma get ſinte barbara neð vādē toꝛē om te be- ſien dat wonðlike werc. Eñ doe ſi ghinc wanderē bi die timmeringe. eñ quā daer dat bat ſtōt dat om haer ſolaes ghemaect was eñ ſeer wonðlijc eñ coſtelic gheciert was. eñ ſy ſach dattet met figurē vander ſonnē eñ vanð manē eñ der ſterrē des he- mels ſubtilic mit wtghehouwē beeldē ge maect was ſo dat alle die gene diet ſagen ðwonderdē vā ſo coſtelikē werc. Eñ doe ſi begā te penſen optē oerſpꝛōc eñ inuloet dier dingen vā welckē ſi daer die figuren ſach ſo ſtont die engel ons herē bi haer eñ ſtoꝛte in haer als in een hebbelic eñ bequa mē vat die godlike wijſheit. mer wāt die geeſt ōs herē niet en ruſt dā op dē oetmoe digen eñ vꝛeedſamigē menſchē/ leerde eñ toonde haer die engel al dat een kerſtē mē ſche toebehoert Ghelijcker wijs als ſi oec te voꝛē van oꝛigenes legaet gheleert was Eñ doe die engel bouen al dit haer leerde vanð aengenomēre menſchz xp̄i ons herē eñ hoe dz xp̄s doer ſijn godheit in haer ge pꝛent hadde eē teikē vā ſonðlinger gracīe eñ voerdeel in diē dat hi hair gheteikēt eñ ghedect hadde mettē wiele der reynicheit om dat ſi butē hē geen anð minnaer aē ne

men en ſoude: Doe openbaerde haer onſe heer iheſus criſtꝰ in een figuer eñ ghelikeniſſe vã eẽ ſeer ſuuerlic kindekijn in welcken kinde ſy veel meer ghenoechtẽ hadde dan mẽ mochte ghewaer werdẽ. Eñ doe dit aldꝰ geſchiede ſo gaf haer die voerſeyde engel te kennẽ die paſſie eñ die pine eñ den ſcandelikẽ doot die iheſus criſtꝰ onſe heer om harẽ wille eñ om allẽ menſchen puerlic vã minnẽ geledẽ hadde eñ hi voerſeide haer dat ſi om ſinen heilighen naem veel pinen ſoude moetẽ lidẽ. op dat ſi niet alleen der maechdẽ eñ leerarẽ mer oec der martelarẽ croon beſittẽ ſoude: Doe die engel tot haer ſpꝛac eñ hiſe toe troeſte dat ſy om dye minne vã xp̄o harẽ bꝛudegom tot martelie eñ tot veel pinen te lidẽ haer ſcicken eñ bereidẽ ſoude Doe woꝛt dat ſcone kint ꝟwandelt eñ ſcheen altemael gepaſſijt eñ ghepijnicht eñ te mael bebloet/ eñ ouer gheſtoꝛt met rodẽ bloede. Eñ doẽ ſy dat ſach woꝛt ſi ſeer dꝛoeuich eñ viel van rouwe haers herten in onmacht. eñ ſi beclaechde eñ weende met alre deuocien eñ met bitterheyt haers hertẽ ons herẽ paſſie eñ doot. Eñ hier om mocht die engel wel clagen tot haer als tot der gheenre dair hi of gheſeit hadde/ dat ſi met dꝛierhãde cronen ghecroont ſoude werden als gheſcreuen ſtaet. Om dijn wel gheſcicte gedaente eñ ſcoonheit ſich dijn toeganc mit voerſpoede eñ regneer: wãt deſe reyne maget die een gẽme is der maechdẽ eñ die aldus vã des engels ꝟmaninge gheſtarct woꝛt eñ vã oꝛigenes geleert was ꝟtoende hair die heilighe dꝛieuoudicheit claerliker dan veel anđ ouermits dat godlike licht dʒ bouen in haer quã eñ licht dat ſy oec tot dier tijt doe ſi niet ghedoept en was mettẽ heiligen apoſtel wel ſpꝛekẽ mochte. Al waſt wonđ onſe wãderinge is indẽ hemel Als dit aldꝰ geſchiet was ghic dye hemelſche maget om eñ ſi ouerleide in haer herte die hoecheit des lichts vanđ heiliger dꝛieuoudicheit die alle menſchẽ ꝟlicht die comẽ in deſer werlt eñ ſi merckte eñ ſach datter nʒ dã twee veynſterẽ en ſtondẽ andẽ toꝛẽ eñ ſy ſpꝛac tottẽ meeſter vandẽ wercke aldꝰ waer om en hebdi andẽ toꝛẽ niet meer dã twee veynſterẽ ghemaeckt. Si ſeidẽ wenđ dijn vađ heeftet dus beuolẽ eñ ſo geoꝛdineert: ſi ſpꝛac En maect mijn vađ mi den toꝛẽ niet: ſi ſeidẽ. ia hi: ſi ſpꝛac. is dat alſo. ia ſeyden ſi. het is ymmer alſo. Doe ſpꝛac barbara: iſt alſo ſo moet ghi wel doẽ dat ic v gebiede dat is dat ghi bi mijnẽ beuele eñ onđ minẽ naem ſettet dã noch een venſter int oeſte tot die twee die mijn lieue vader v heeft ghebodẽ te makẽ: met dat ſi al dus ſpꝛac woude ſi dat getal der heiliger dꝛieuoudichʒ ꝟuolt hebbẽ wien ſi wt alđ hertẽ oefende eñ aẽbede. Die meeſterẽ vã dẽ werc warẽ hair onđdanich eñ al waſt dat ſi grotẽ anxt haddẽ voer haer vađ dyoſcoꝛus nochtã maectẽ ſi tottẽ tween een derde venſter ſo hẽ die maecht geboet Eñ dit is aldꝰ gheſchiet alſo god woude om datmẽ ewelic ghedenckẽ ſoude dat dit hemelſche licht ſinte barbara iae eer ſy ghedoopt was bekẽde eñ ꝟſtõt die maieſteyt eñ die mogentheit der heiliger dꝛieuoudicheit: Eñ dit en mochte oec niet anders geſchien dã die godlike oꝛdinancie eyſchede eñ alſt vã gode voerſien was dit quã die reyne maecht ſinte barbara totter gloꝛien eñ waerdicheit der martelaerſcap ſo hier na inđ hiſtoꝛiẽ bewijſt ſal werdẽ: Na deſen ſo ghinc die ſuuer maget barbara dye ꝟcierd was mit menigherhãde duechden tot dier ſtedẽ daer dat bat ſtont daer voer af gheſeit is: daer ſi in dat oeſt eynde in eẽ harde marmoꝛſteen met harẽ rechterẽ dume in dꝛucte een teikẽ des heyligen cruys als oft in een weec was hadde ghe weeſt welc teikẽ blijft daer hudẽ des dages om tot deuociẽ te ꝟweckẽ đ geenre hertẽ diet ſien Eñ doe ſi neđ ghic in die ſtede vandẽ bade dair geen water in en was ſo viel ſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

neđ ter aerdē met tranē eñ ſi badt dē here
eñ ſeide aldꝰ. O here iheſu criſte die doer
moyſes dinē knecht dedeſte inđ woeſtinē
water wt eenē harden ſteen. wilt mi hier
op doen een fonteyn vā leuēde water/ eñ
ghebenedien dat op dat ic hier indē naem
der heiligher eñ onuerſcheidenre dꝛieuou
dicheit ghedoept mach werdē eñ van alle
mijn ſondē werden ghesuuert. Eñ doe ſi
mit harē rechterē voet aendē ſteen geſtotē
hadde eñ dair een figuer vandē ſeluē voe
te bleef die nemmermeer en ſal ꝟgaen. ſo
quā daer ſo grotē water ghelopen eñ ghe
ſpꝛongen dattet haer tottē nauel toe quā.
Dit water deelde hē terſtont in vier deelē
nađ wijs eñ manier vā eē cruys: eñ daer
vier cleine fonteynē ſpꝛongen als wt den
aertſchē paradiſe vier riuirē Eñ dat noch
meer is eñ meer lofs wairdich als xp̄s ge
daē hadde inđ ioꝛdanē allſo woꝛt dit wa=
ter gheheilicht mettien dattet mittē lichaē
deſes godlijken creatuers gheraect was.
Wāt tot hudē des daechs toeuloeyen dair
die waterē der gracien eñ der ſalicheit eñ
der gheneſinge vā allē ſiectē eñ qualen in
den ghenē die te loue eñ ter eerē đ heiliger
bꝛuyt xp̄i ſinte barbara daer in tredē. Dit
water woꝛt gelijc dē water in iheruſalē/
dat ghehietē is pꝛobatica piſcina/ daermē
die oſtiē inđ ouđ eewe/ dat warē caluerē
eñ ſcapē in plach te dwaen: in welcke piſ
cine die ꝟgichtige mā doer ons herē woer
dē woꝛt geſont eñ dꝛoech ſijn bedde daer
hi ſo lāge ſiec op ghelegen hadde: Dit wa
ter is ghelijc dē leuenden water/ daer dat
vꝛoukijn vā ſamarien onſen heer om bat
daer hi op die put ſat: Dit water ghelijct
wel dat water dat indē euāgelio gehietē
is natathoꝛie ſyloe: In welckē die blinde
ſiende woꝛt dye wt ſijnre moeders buyc
blint hadde ghewees doe hi hē daer in ge
dwogē hadde: Dit is die fonteyn die niet
ꝟderuē en mach: dit is die beſlotē fonteyn
der leuenđ waterē die lopē eñ vloyen mit

een dꝛuſche vandē berge vā libaen In dit
doopſel is die onnoſel maget xp̄i barbara
bi gods oꝛdinācie eñ wille wie geen dinc
onmogelic en is vā ſinte iohā baptiſta ge
doopt eñ gheeſtelic ꝟboꝛē eñ mit dien dat
haer hooft dꝛieweruē indē water ghenet
was wert ſi gheeſtelic te ꝟſtaen met xp̄o
begrauē eñ ouermits nieuhꝫ vā leuen ver
rees ſy met hē vanđ doot. Eñ dit dat hier
geſeit is dat deſe wtuercoꝛē maecht gods
barbara vā ſinte iohānes baptiſta ghedo
pet woꝛt en ſal nyemāt twifelinge in ma
kē in enigher wijs. Wāt in hiſtoꝛien eñ in
ſcriftē leſen wi dat ſommiger heiligē ſielē
die wten lichaē ghescheidē warē in meni
gerwijs dē mēſchē dienſtelicheyt gedaen
hebben: Wāt wi leſen dat ſinte pieter der
apoſtolē pꝛince na lāge tijt dat hi van des
lichaēs bandē ontbondē hadde ghewees
quā hi tot ſint aechte indē kercker daer ſy
was eñ maectese geſont eñ ſette haer boꝛ
ſtē die haer of ghesnedē warē gelijc an ha
rē lichaē: Des gelijc leſen wy oec vā ſinte
martijn. vā ſinte nycolaus eñ vā ſinte au
guſtijn. eñ menich anđ ſanctē eñ ſanctin=
nē die dē menſchē inđ werelt veel welda
dē dienſtelic. eñ als met miraculē gedaen
hebbē: eñ hier om en iſt geen wonđ of die
nauolchſter alre duechden ſinte barbara
vā ſinte iohā ghedoopt is: Eñ vā dier tijt
voert an ꝟcoes deſe kerſtelike maget bar
bara eē volcomē leuē eñ ſi was cōtent eñ
liet haer genoegē tot harer nootdꝛuft met
ſpꝛinchanē eñ met wildē honich eñ volch
de allſo dē voernoemdē ſint ian: Vā wien
onſe heer tuycht eñ ſeit dat onđ die ſonē đ
wiuē en is niemāt opgheſtaen die meerre
was dā ſint iā baptiſt Eñ dair en is noch
en heeft geweeſt ſulkē maget opter aerdē
als barbara was. Nv laet ons dā ſegghē
tot haer dat woert dat in iudith geſcreuē
is: Du biſte gebñdijt vā god dē hogē here
voer alle vꝛouwē die opter aerdē ſijn: eñ
geloeft ſy die here die di geſent heeft eñ di

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nē name so groot ghemaect heeft dat dat lof wter mēschē mōt niet ꝟgaen en moet Eñ wi mogē noch dit wel dair seggē dat in ruths boec ghescreuē staet. Al tvolc bekēt wel datstu eē vrouwe naem biste vā groter duechdē: Hier ō soe clā dese heilige maget sinte barbara seer blidelic opten torē eñ si sach daer haers vaðs beeldē eñ af godē die daer met goude eñ met costelike gesteentē ꝟciert warē eñ si spoech in haer aensichtē eñ sprac. Alle moetē sy werden v gelijc die v makē eñ in v betrouwē: eñ si ghinc hē toe eñ bracse. eñ die stuckē gaf si dē armē: eñ si begeerde ouermits dē ael missen salich te werden. Als die propheet seit: salich is hi die ꝟstaet eñ ōtfermich is ouer die gene die behoeftich sijn eñ arme. Eñ noch op eē anð stede seit hi aldꝰ vādē gerechtigē mā. Hi heeft wide gestroyt eñ dē armē ghegeuē sijn gerechticheit die sal bliuē eñ duerē inð ewicheit Eñ doe si int hoge vādē torē was so oefēde si seer near stelic bi nachte eñ bi dage in ymnen eñ in psalmē eñ in gheestelikē cantikē singhende in haer herte eñ louende gode aldus.

DEn heer sal ic louē eñ ghebenediē tot alre tijt sijn lof sal altoes wesen in minē mont. Die acht salichedē dair onse here of seit indē euāgelio begeerde si altoes te hebbē. dat is dz si arm soude wesen vā geest. op dz si ꝟcrigē mocht die rijchedē des hemelrijcs. dat sy sachtmoedich mochte wesen. op dat si besittē soude dat lāt vā beloftē dat ich lāt der leuenð. dat si suchtē mocht eñ weenē metten ghenē die daer wonē i cedar op dz si getroost mocht werdē mettē genē die wonē in iherusalē. Dat sy hōgerich eñ dorstich eñ begherich mocht werdē ð gerechtichz op dz si ꝟsaet mocht werdē indē hemel: dz si mocht ontfermē eñ eē dochter wesen ð ontfermherticheit. op dz si vā gode ontfermherticheit mocht ꝟcrigē: dat si reyn vā hertē mochte wesen op dat si gode mocht bescouwē. dz sy vreedsamich eñ vrede makēde mochte sijn. op dat si hietē mocht eē dochter gods Dat si druc eñ perscecucie lidē mocht ō die gerechtichz op dat si winē mocht dz rijc ð hemelē. eñ op dat si tē lestē vādē mēschen ꝟmaledijt mocht wesen eñ alle quaet vā dē menschē horē ō gods wille op dat si salich mocht werden eñ ouervloedich loon hebbē mocht indē hemel. Eñ doe si mit al desen wassen woude indē here eñ tonēde wies si al willende eñ nā toe eñ ghinc so voert vā duechdē tot duechdē op dz si als die engel ghesprokē hadde mochte mitten heiligen martelarē sien eñ bescouwē god ð godē in sion dē welckē martelarē croon beloeft is gedect eñ ghemerct mittē diademe ð glorioser martelaerster Ca. viij.

NA veel tidē doe die conic dyoscorꝰ barbarē vað weð ghecomē was ꝟwōderde hē an dat werc dz barbara gemaect was. eñ wanttet hē noch wel ghedachtich was wat hi beuolē hadde te makē aēdē torē so sprac hi eñ seide: wie heeft so ꝟmetel eñ so coen geweest dz hi eē derde venster aēdē torē gemaect heeft wāt ic ker niet meer dā twee gebodē en hadde te makē. Tot desen woerdē antwoerde hē eē eñ seide Dijn dochter eñ mijn vrouwe heeft dz ꝟworuē vādē opperstē meesters eñ heeftet hē half gebedē eñ ghedwongē Rechteuoert riep dye vað sijn dochter tot hē eñ custese eñ doe hise gecust hadde vragede hi haer aldꝰ: Dochter heeftet uwen wille geweest datmē eē derde venster an dē torē makē soude: Si antwoerde Jaet vað eñ wel te rechte drie vensterē ꝟlichtē alle die menschē eñ twee ꝟduysterē. Die vað sprac: hoe isset dat drie vensterē meer ꝟlichtē dā twee Die heilige maget ꝟlicht vandē heiligen geest antwoerde eñ sprac Die drie die claerlikē ꝟlichtē. dat is die vader die soon eñ die heilige geest/ niet drie godē mer eē warachtich god eñ onuerscheidē scepper alre dingē in wiē mē gelouē moet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ aenbeden:eñ die drie personen sijn een
ghewarich god.Eñ een vã desen drie per
sonē heeft mēschelike natuer aengenomē
die heeft mi genomē tot sijnre bruyt:Wãt
god die vad̄ heeft sijn soon my ꝟsellet eñ
oec ghegeuē eer du vad̄ lest wten lãde vã
mi voirste. eñ desen heb ic mijn maechdō
belockt eñ vaste trouwe. vã wiēs minne
mi en sal mogen scheiden noch tribulacie
noch bangicheit noch persecucie noch hon
gher noch dorst noch armoede/noch vuer
noch swaert noch geērehãde perikel noch
vrese ia wairt oec noot ic soude hē die stor
le mijns lichaems ꝟwen indē bloede der
martelaerscap.op dattet werdē mocht eē
purpurē cleet dat hy ghewerdigen soude
aen te treckē hi die sidt indē throne des he
melrijcs Als sinte barbara dese woerden
ghesproken hadde soe ꝟgat die vad̄ sijns
selfs eñ wort al stijf eñ viel ter aerden eñ
lach of hi doot geweest hadde.Eñ doe hy
na een luttel tijts tot hē seluen quã eñ die
woerdē ghedochte die sinte barbara ghe=
sprokē hadde.so ꝟstōt hi wel dat si kerstē
geworde was.eñ dz si xp̄s hiete haer bru
degō te wesen. Doe wort die vad̄ so seer
ꝟwoet eñ greep eē swaert daer hi sijn ge
minde dochter mede doer houwē woude
Mer sinte barbara dede haer gebet tot go
de niet dat si ꝟuaert was of om dz si niet
gaerne steruē en soude. mer ō dat si mede
lidē mit harē vad̄ had Eñ ouermits gods
snelle goed̄tierēheit was dair rechteuoert
eē doerhouwē marmorsteen dye haer ont
finc. eñ sy wert ouergenomē in een berch
die veel holē hadde: Op dien berch warē
twee herderē die dair hair scapē hoedē eñ
die dit sagē:Eñ doe die vad̄ alle die winc
kelē eñ hoeckē vãdē huse om gesocht had
eñ hise niet en vãt so ghinc hi vter stat.eñ
clã optē berch eñ vraechde den herderē eñ
begeerde vã hē te wetē waer sijn dochter
haer geberchte had:Eñ eē vãdē tween her
derē wãt hi metter maecht medelidē had
so sorchde hi seer voer haer ō dz hi sach dz
haer vad̄ woedēde was eñ seer toernich
scheen te wesen Eñ hi sprac stoutelikē eñ
seide.ic en hebse niet ghesien wãt sy en is
voer mijn ogē nz gecomē/noch ic en weet
oec niet waer si is:Die and̄ vãdē ij.herde
rē was ongenadich eñ wreet:eñ ō dattet
hē onwaert had eñ onredelick dochte we
sen dz die vad̄ so lãge gepinicht soude sijn
met sijnre dochter te soecken so wees hise
mittē vinger Eñ god die een recht rechter
is en liet dat niet onghewrokē bliuē Wãt
ouermits sijnre wrakē so wort die herder
ter stōt ꝟwãdelt in eē marmorsteē eñ sijn
scapē ꝟwãdelden in sprinchanē.eñ so ble
uē si noch tot eē aēscouwē bi sinte barba=
ren graue tot desen dage toe:Doe die ghe
hoersamige maget barbara haer vad̄ ho=
rede en merrede si niet mer quã haestelick
eñ willichlic tot hē.Eñ doe hi sach dat sy
vri willens tot hē quã ontfermde hi haer
eñ stac dat wtgetogē swaert wed̄ in sijn
scede.Wãt hi en woudese op die tijt niet
dodē.mer hi hadse gaern tot sinē sin geto
gen eñ hi gheesseldese eñ slochse wredeli
kē seer eñ greepse bidē haer eñ tochse vã
den berge eñ brochtse wed̄ inden pallaes
dair hise sloet in eē dōcker cellekijn eñ ma
kede dat starc met veterē eñ met sloten eñ
ophilt mz hair te sprekē tot des anderē da
ges.Eñ met dit en was hi nyet te vreden
mer hy sette oec wachters diese wachten
soudē dat si nerget wt en mochte Eñ doe
quã die engel gods tot haer eñ si beual dē
here harē strijt eñ haer eynde eñ sprac mit
ten propheet tot hem alsꝰ.Mijn siel o he=
re heeft gheuangen in di

Capittel ix.

DEs anderē dages pijnde hē die bo
se vad̄ sijn docht̄ barbara vã hair
heilige opset te treckē:eñ doe hi dz in geen
rehãdewijs en cōde ghedoē so ghic hi als
een ꝟwoet mã tottē rechter vand̄ stat die
gehietē was marcianꝰ:Eñ ꝟtelde hē sijn
ongheual dat hē vã sijn dochter gheschiet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

was dat sy vādē afgodē gekeert was eñ tot cristū bekeert.eñ hi seide aldꝰ .Die on salige auōture dede mi reysen eñ ghinder varē eñ daer ō heb ic mijn dochter ꝟloren eñ eē lāge quael is quaet te genesen waer mijn dochters ꝟwoetheit versch mē sou-dese lichte vā hair doen mer laetse nv hier comē eñ laet ons nv mit herthz eñ nv mit sachticheit haer aengaē of si in enige wijs mochte ons volgen eñ consenteren: eñ en wil si des niet doen so sal ic selue nae veel manierē vā pinē die si lidē sal om dese sot heit eñ ꝟwoetheyt.eñ ten lestē met eenen swaerde haer hooft of slaen Als hi aldus tottē rechter gesprokē heeft bevwoer hi hē bid̄ godē macht dat hise bi tormentē dodē soude. Eñ hi sende eē vā sijn knechtē hae stelijc tot haer.Eñ als sinte barbara sach dat sy aldꝰ gheeyschet eñ aengetast wort badt si gode aldus O god die almachtich biste te doē dattu wilste ō dijnē wil wert ic ghetogen tottē dinchuse dairmē die mis dadige mēschē plach te ꝟwisen tot alsulc ken stede en quā ic nye.Coemt met mi eñ stant bi mi maect mi van ghemoede starc ghif mi die wapē dijnre mogentheit wāt ic totten stride gae die dijn is eñ niet mijn tegē die scare der boser sal ic stridē. Het is noot dat ic met dijn wapē ghewapēt ben op dat ic staen mach eñ ꝟwinnē eñ teyke nen vā sege weđ brengē Een wijf is crāc ker dā eē mā mer du heer maecste wel vā een wijf dat sy mās cracht heeft:ic en sal mi niet ontsien te gaen te strijde tegen die bose:eñ ist dz ic enich eñ alleē veel quaets voles ꝟstrijde eñ ꝟwinne het sal eē grote eer sijn eñ machschien aen veel sielē geen cleen gewin te wesen mer groot:Rechte-uoert als sinte barbara voerdē rechter ge brocht wert die daer te recht sat so sach si mittē ogen eñ metter hertē opwaert tē he mel eñ sprac.Wat wildeste rechter dat ic comē soude tot di.wilste mijn gheloue be soecken eñ wetē. sich ic ben kerstē eñ aen bede dē ghewarigen god eñ ꝟsmade dye valsche goden:Doe sprack die rechter tot haer.Du biste dronckē vādē wijn der on waerdicheit eñ daer ō en scaemste di niet te antwoerdē eer du gheuracht wortste mer wie heeft di dat venijn inghestort eñ ghegeuē dochter du biste bedrogen het is anđs inđ waerheit dan du waenste: Die bruyt xp̄i antwoerde eñ sprac. Ic en heb be geen fenijn ghedronckē.mer kenne die waerheit eñ ic en wane niet mer gheloue sekerlijc dattet also is als ic seide Marcia nus die rechter sprac.Keer weđ o dochter mijn tē is geen wonđ dat di die ydel eer ꝟ kerstēheit bedrogē heeft dye oec sommige vandē oudē mēschē becōmert heeft eñ be drogen: Die starcke maget vā ghemoede antwoerde eñ seide:Ic bē weđ ghecomē wāt ic heb gedwaelt.ic bē weđ ghecomē vādē ongeloef ꝟ afgodē tot minē scepper Eñ in ons en is geen ydel noch onghewa rige aenbedinge mer in v die die hoofden neyghet eñ bughet dē steen eñ metael eñ en merct nyet dat v godē sijn eeñ maecsel der cōstiger wercludē eñ dat si gewrocht sijn eñ ghemaect vā dingen die ongeuoe-lic sijn.Marcianus sprac:Dijn scoon aen schijn dat voer veel mēschē suuerlic is eñ dijn iocheit is te ontfermē. Eñ daer om om dijns vađs wille wien wy di begerē ghebetert eñ ghesuuert vā dusdanige do-linge weđ te geuē:Du biste noch indē eer sten te liden.mer ist dattu langer in desen staet vā hertē eñ vā sinne blijfste so sal ic ten laetstē dijn starcheit becoren eñ onder uinden.Die onuerwinlijke maecht sprac eñ seide du wilste mi ōtfermē mer ontfer me dijns selfs.du dreyges mi te pinighen mer sorge voer dijns selfs pijn die tijtlike tormētē eñ pinē sullē mi sendē ter ewiger bliscap.eñ dijn tijtlike hoecheit eñ eer die met alre bliscappē eñ weelden ꝟciert sijn sal destruerē eñ brengen ter eewiger pinē Doe wort die rechter marcianꝰ ouermits

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ingheuē vā harē vad̄ ſeer beroert mit toer
nicheit eñ gheboot datmenſe naect ſoude
makē eñ ſlaenſe mz ſcarpē roedē eñ ſprac
tot haer. die woerdē moetē henē gaen eñ
dē ſlagen wikē. Die glorioſe macht ꝟbli
de haer indē ſlagē eñ loefde dē here dat ſy
waerdich was ſlagen te ontfangē om ſi-
nen heilighen naem eñ ſeide aldꝰ: Ghebe
nedijt is dye here die mijn gebet ghehoert
heeft eñ ſijn ghenade niet vā mi ghekeert
en heeft. deſen dach heb ick verbeit. deſen
dach heb ic gheſocht eñ gheuondē. Doe ſi
ſeer wredelikē gheſlagē was eñ ſi volſtā
dich bleef eñ niet en gebrac. ſo geboot die
rechter datmēſe wed̄ brengen ſoude voer
hē. eñ hi ghic haer mit alduſdanige woer
dē aen. Js dijn lichaē vā hoernē gemaect
of hebſtu in di een ſtenē hert ō dattu geen
goedē raet ontfangē en wilſte. eñ du geeſ
ſelē noch ſlagē en ontſietſte:/ſich aen dijn
hoge edel geboerte eñ ontferme der gheen
re daer du of ghecomen biſte. eñ dient der
goddinnē vaſte wien dy dijn vad̄ geloeft
heeft reyn te houdē. wāt iſt dat di anders
behaecht te doen eñ di der goddinnē ſacri
ficien niet en ꝟloſſen ſo ſal ic di dat tot pi-
nen latē comē dattu butē alle d̄ werelt ge
woentē der princen gebot hebſte ꝟſmaet
Barbara ſprac. Die ſtijfheit der gherech-
ticheit en laet haer niet bugen noch bewe
ken mer ſy hout altoes een ſtarc gemoede
Jc achte beter dat ic alle mijn ledē wt ſet
te eñ gheue ter pinen dā dat ic laet eñ gae
vandē wege der gherechticheit als te oefe
nen te aenbedē eenē ghewarigen god dye
doer ſinē propheet ſeit aldꝰ. Jc bē god eñ
ſond̄ mi en is geen and̄ Eñ gheen dinc en
is ſo ongherechtich noch ſo onbehoerlic al
datmē in deſen deel volcht die princen die
willē datmē die duuelen aenbedet eñ dye
afgodē: daer die propheet of ſeit: ſy hebbē
mondē eñ ſi en ſprekē niet: ſi hebbē orē eñ
ſi en horē niet: ſi hebbē noſen eñ ſi en rukē
niet: ſi hebbē hādē eñ ſi en taſtē niet. wāt
in harē mōt en is ghenē geeſt. Hē moetēſe
ghelijc werdē dieſe makē eñ aenbedē/ eñ
in hē hopē: hier toe antwoerde die rechter
Du beſichſte meer woerden dant noot is
legt of die kiuēde woerdē eñ volcht minē
raet noch mochti behoudē weſen wāt alſ
mē mer eens geuallē en heeft ſo machmē
lichtelic beteringe doen: barbara vādē hei
ligen geeſt gheſtarct eñ indē kerſtē geloue
geueſt. ſy antwoerde hē aldꝰ: Tē is geen
and̄ behoudinge of ſalicheyt dā xp̄s ihūs
die behoud̄ der werelt die mi behoudē he
uet: Eñ doen dit ond̄ dat volc quā dat ſin
te barbara die ſtarcke maget des rechters
moghentheit gheſcoffiert hadde: Doe ghe
boot hi brieſchēde als eē leeu datmēſe ont
cleden ſoude eñ met ghedroechde ſenē vā
ſtierē haer teeder vleys ſond̄ ghenade bre
kē eñ ſlaē ſoude eñ bewriuē dat ſeer wre
delic mit haren hemde vā kemels haer ge
maect: O grote wreetheyt des tyrans die
duſdanige dingen dede doē aen ſo tederē
lichaem. mer des maechdelikē lichaēs ge-
moede wort hier mede van ſijn ſceppers
mine niet ghetogē mer al dit leet ſi vrome
lic om haer geminde brudegom: eñ doe ſi
lāge tijt geledē hadde die pijn die haer an
ghedaen wort eñ al haer duerbaer lichaē
mit bloet beſtort was eñ dair na gebarnt
ſout in harē verſchē wōden ghewor pen
was. Doe geboot die ongenadige rechter
datmēſe in eē dōcker kercker ſtotē eñ leg-
ghen ſoude eñ daer wentelē op ghebroke
ſcarpe ſteenē eñ ſceruē eñ ꝟtreckē ſo haer
doot. eñ proeuē of haer ſtarcke ghemoede
yet beweekē mocht. Als ſi ſo ſeer vā pinē
gemoeyt was of om dat hy hem beraden
mocht mit wat pinē hiſe wredelicſt dodē
mocht ſo liet hiſe ſo indē kercker ruſtē mer
die heilige maget ghic vromelic vādē aen
ſicht des raets eñ cōde wel ō ihūs naē laſ
ter eñ tormētē lidē: eñ doe ſi dus indē ker
ker was ſo omſceen hair eē claer licht des
middnachts Eñ die behoud̄ onſe heer ihe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sus xp̄s daer si al haer hoep in gheset had opēbaerde haer eñ sprac haer toe eñ seide aldꝰ O mijn wtuercorē dochter eñ bruyt wes starc eñ betrouwe wāt inden hemel sal grote bliscap wesen vā dijnre passien eñ pine. daer ō en ontsiet niet die dreighinge eñ die slagē des wredē tyrās wāt ic sal bi di wesen eñ ꝟlossen di vā alle wōdē eñ smertē die di werden ghedaen: Eñ rechte uoert sijn al hair wondē genesen also dat geen litteykē aē haer en bleef: eñ doe onse behouđ ihūs haer gebenedijt had voir hy op tē hemel daer sijt sach: eñ doe ꝟblide si haer mit onsprekeliker bliscap. eñ om dat si dus vādē heer geuant eñ getroost was eñ al danckēde sprac si aldꝰ: Dē heer heb ic ghesien vā aensicht tot aēsicht. eñ mijn siel is behouden ghewordē. Ca. x.

Doe die anđ dach an quā gheboot die wrede beest dair hi te recht sat eñ had dorst na menschelikē bloet datmē die heylige maget barbara weder brengē soude voer hē. wiēs wōdē eñ slagē wōđlic genesen warē so dz si scoōre sceen dā si te vorē was of ye geweest had: doe sprac die rechter met blidē mōde. O ghenadige eñ goedertierē godē sich barbara noch en hebbē di die goedertierē godē niet gelatē. die di noch so goedđtierlic eñ so minlic sijn dat si dijnre iōcheit ontfermt hebbē. eñ al die wondē die wi di ghisterē aē dedē doē in deser nacht genesen hebbē du siets wel of si te recht weghē woudē eñ aensien so en soudē si di niet genesen hebbē. daer om hebbē si met di haer genade gedaen ō dat tu des soudes ghedenckē. eñ comē innich eñ oetmoedich tot harē dienste eñ offerhāde Doe antwoerde die bruyt barbara die tōgē swegē veel bet die boosheit eñ ongerechticheit clappē dā si spreken. die goden die om haer sondē inđ hellē sijn eñ die du te onrecht eñ sonđ vruchte aenbedes sijn di gelijc sonđ ꝟstant eñ sonđ berocrē. Si en mogē niemāt opter aerdē gesont makē wāt waert dat si dat ꝟmochtē si souden meer eñ eerst hem seluē te batē comē voer anđ mēschē dz si niet doē en mogē Ghi onghelouige doet hē offerhande eñ offert hē wierooc: ghi sult wetē dat ghi hē mit dusdanige offerhāde meer pinē inđ hellē doet hebbē onđ dē duuelē dā si ghenade vā minē heer ihū xp̄o ontfangen. die welcke mi gesont gemaect eñ genesen heeft vā minē wōdē. hē offer ic wierooc. ic geue hē mijn gebet eñ mijn siele voer een offerhāde. eñ voert meer om dē wille vā hem bereide ic mijn lichaē tot alre pinen: Doe die rechter dit sach datsi noch stouter eñ stātachtiger was dā si ye te vorē hadde geweest so geboet hi datmēse naect mittē voetē opwert hangē soude eñ mz yserē naeldē haer side doergrauē eñ haer heilige lichaem vā allē sidē quetsen eñ scorē als si dedē soe dattet bloet liep vā hair heilige lichaē als water wt eenre fonteine Doe gheboot hi datmē met barnēdē lāpē haer wōdē yselic barnē soude: eñ die starcke macht altoes blider scheen. eñ si den heer vā bliscap loefde. so wordē an haer sidē gehoudē yserē gloeyēde platē op dz die lāpē eñ die gloeyēde platē cokē soudē dz die naeldē gewōt haddē O wreet geslacht vā mēschē die dusdanige pijn eē teeđ maget an mochte doē. mer die gloriose maget sinte barbara stōt vast vā god verciert vā duechdē eñ si en wort vā geērchāde pinē ꝟslacht. eñ die heilige maget starcte eñ wapende haer seluē mit dusdanige hope eñ seide: Mijn siel sal indē heer ꝟblidē eñ genoechte makē in harē heylgeuer: eñ indē heer sal mijn siele gheloeft werdē: ten sijn geen passien eñ pinē die te achtē sijn tegē die toecomēde gloriē die in ōs ꝟtoent sullē werdē Doe die rechter dit sach eñ scheen vā ꝟwoethz sijn sinnē te ꝟmissen so geboet hi datmēse of soude doē vā daer si hic. eñ dedese voer hē op eē bloc leggē met omghekeerdē hoefde eñ dede dz hoeft mit yserē hamerē slaē ghins

eñ weđ. Eñ doe dese heilige maecht in de
ser pinẽ was so sende si dit gebet tẽ hemel
eñ seide. Du here die woenes indẽ hemel
wilt dijn orẽ neygen tot minẽ gebede. O
mijn conic eñ mijn god sich ic bẽ gecomẽ
ten laster eñ tẽ ꝟwite eñ ic bẽ ghedreuẽ te
spotte du biste die saec mijnre pinen trect
aen wapẽ eñ nem schilt eñ speere eñ stãt
op mi te helpẽ: segt tot mijn siel siet ic ben
die salichz Als die rechter dit gehoert had
so wort hi in sijn gemoede seer ghestoert.
eñ begõste naerstelic te pensen hoe hi best
dese ꝟduldicheit eñ stantachtichz in deser
maecht verwinnẽ mocht: Eñ hi gheboot
woedende als een grimmẽde leeu dẽ pijn
res dat si haer handẽ aen barbarẽ borsten
soudẽ slaẽ eñ dat si die allẽckẽ met swaer
dẽ of souden slaen op dat die pine haer te
meer moeylijc wesen soude. O hoe groot
is dese ouervloedicheit der godliker soetic
heit. In welckẽ dese heylige maget was
swinnẽde eñ leet so grote pine recht oft eẽ
spel geweest hadde Eñ ouermits der gro
ter liefte die si droech tot haren gheminde
dochtẽ haer dye dagen der pinẽ luttel sijn
wãt doe dese alre ꝟduldichste maecht de
se pine leet so keerde si haer aensicht tottẽ
rechter eñ sprac hẽ aldꝰ toe. O du wrede
beest die mit wolfelikẽ tandẽ mijn borsten
of scoerste en weetstu niet dattu also veel
te meer mijn croon ꝟmeerres so ghi mijn
vleysch meer pinẽ aen doetste want mijn
borsten pijn dat maect mi een ꝟcoelinghe
Waer om snijtste van my dat daer is der
vrouwẽ eer of tamelicheit of wilt ghi vã
mi een mã makẽ doet datstu wilste mi ge
noeget wel een man te werdẽ op dat ic di
manlic mach verwinnẽ. tis wel tamelic
dat die borstẽ daer geen kint aengesoecht
en heeft dus ghehandelt soudẽ werdẽ eñ
ofghesnedẽ vã een vrouwe naem. op dat
die armẽ bereider soude wesen te vechtẽ.
Doe si dit gesprokẽ hadde sach si op tottẽ
hemel eñ dede haer gebet aldꝰ O god die
sittes op die thronẽ eñ oerdelste gherechte
lic wilt mi wesen een goet beschermer eñ
een stede vã toevlucht op dattu mi behou
den maecste wãt die bose heeft hẽ teghen
mi gheset. hi scoert mijn vleys met honde
like ꝟwoetheit hi heeft sijn gruwelike hã
den aen mijn borstẽ gheslagẽ eñ vã minẽ
bloede wordẽ si nat het is dijn minne het
is dijn trouwe ic lidet eñ heb gaern dat ic
ic eẽ mã bẽ. om dinẽ wil werdẽ mijn bor=
sten of gheslagen. mer ic geloue eñ betrou
dat ghi mi die sult weđ gheuẽ in hoger sa
licheit dair niet ongelijcs en is niet dat on
eersaem is ende oeck niet dat onvolmaect
is. Doe aldus der heyligher maghet bor=
sten allenckẽ warẽ of ghesnedẽ: eñ die bo
se rechter sach dat hy in haer niet vorderẽ
en conde. woude hi rechtevoert ouer haer
die wterste sentẽcie geuẽ te steruẽ. mer hy
gheueynsde sijn ghemoede eñ dede totter
boosheyt eñ ongherechticheyt noch meer
quaetheit. eñ gheboot datmen die scamel
bruyt xp̃i die dus ghecranct dus gewont
eñ aldꝰ ghepijnt was al naect soude om
meleyden doer alle die prouincie eñ dat si
van sinẽ scariantẽ of pijnres tot allẽ stedẽ
sonder ophoudẽ ghegheesselt eñ gheslagẽ
soude wordẽ op dat si alsoe van allẽ volc
ke gesien soude wesen: O waer is aldus
danige sware pijn ye ghesien of gehoert.
of waer is yseliker ye ghesien of gheuon=
den. mer dit heeft die ghenadighe goeder
tieren brudegom cristus al gheschien latẽ
op dat sijn bruyt gloriose sege soude win
nen eñ hoechlijcker ghecroont soude wor
den. Eñ mit dit en wert die gloriose starc
ke maecht niet verwonnen al wast dat si
om der eersaemheit wille des gebots ont
sach. Eñ doe dit wrede gebot ghescheide
al wast dz si die pijn niet en ontsach noch
tan sorchde si voer haer scamelheit eñ bat
met opgheslagen oghen ten hemel aldus.
O god die den hemel metten wolckẽ dec
ste eñ cledes die lelien eñ bloemẽ die optẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

velde staen met menigherhãde verwẽ. so dz salomõ in al sijn glorie also nz en moch te gecleet sijn Wilt wesen mijn bescermer eñ mijn hulper in deser stonde./ eñ decke dijns deernẽ naecte lichaem mettẽ decsel dijnre ontfermherticheẓ/op dattet vã dese bose viandẽ noch oec vã genẽ menschẽ aẽ gesien en wert: Eñ doe si aldꝰ haer gebet dede: die heere die die sine besorcht die sen de sinẽ engel neꝺ die vandẽ hemel eẽ claer stoel brocht daer hi sijn scamel maget me de decte eñ daer mede ꝟciert als eẽ bruyt die harẽ brudegom gheciert is Eñ hier en bouẽ soe starctese die engel eñ seghendese mettẽ teykẽ des heiligen cruys eñ maecte se weꝺ gesont also dat geen teikẽ vã quet suer aẽ haer lichaẽ en scheen. Eñ die bose wrede knechtẽ dye haer drcuẽ worden al blint vã die claerheit des cleedes dat haer vã bouẽ ghesent was. Doe scheen si wel te wesen als die edel vrouwe Judith die harde blide was doe holofernes hooft of was: eñ daer na vã allẽ menschẽ geloeft was: Dus was die heylighe maget sinte barbara naꝺ victorien van allẽ menschen ghemint Ca.xi.

Ende doe die bose knechtẽ eẽ straet die inꝺ stat vã nichomediẽ was ge hietẽ chalassis die heilige maget om leydẽ eñ doe sise voer des rechters aensicht ghe brocht haddẽ eñ hise sach al ghesont ghe= maect eñ root eñ wit eñ blide vã aensich te eñ oec so sconen cleet onuersiens so ede lic ghecleet wort hi vã wõder ꝟmissende sijn sinnẽ. eñ sat als een vleischelike steen Doẽ dat sinte barbara sach die herder eñ starcker was dã yser/ begonde si aldꝰ tot hem te roepẽ. O du die dinẽ vaꝺ dẽ duuel ghelijckes eñ dye gheconfuyst eñ ghescof fiert biste vandẽ heer ihesu cristo wat ver stoerste di vander gracien die mi vã minẽ brudegom gheschiet sijn Also moetẽ si ge confuyst wordẽ die der menschẽ hãtwerc ken aenbedẽ die hẽ ꝟblidẽ vã haer beeldẽ diese achtẽ godẽ te wesen Doe die rechter weꝺ tot hẽ seluẽ ghecomẽ was geboet hi grimmẽde als een leeuwe datmẽ die glo= riose maget werpẽ soude op op gherechte scarpe swaerdẽ. op dat sy also in haer lijf doersnedẽ soude werdẽ. Eñ tẽ laetstẽ doe hi bet bekende dat si onuerwinlijck was riep hi met onmenscheliken criten. Het is eẽ gochelaerster si neemt dẽ menschẽ haer hertẽ eñ maectse bijster vã haer sinnẽ Jst dat wise lange latẽ leuẽ si sal ons vã ledẽ crãc makẽ: eñ die scarẽ vandẽ ridderẽ die hẽ diendẽ eñ dat anꝺ volc dat bi hẽ stont. begondẽ tot hem te roepẽ eñ seiden. Doet ons dese gochelaerster wech want sy om me gaet met quadẽ constẽ: slaet doot dese die sonꝺ dranc eñ alleen mit nieuwer wi sen den menschẽ van haer sinnen beroeft Ter stont dicteerde die rechter eñ maecte een onrechte sentencie tegen haer eñ seide aldꝰ. Der keiserẽ mogentheit heeft wt ge gheuen eñ ghesetit. so wie ꝟsmaect dẽ heili ghen godẽ wierooc te barnẽ dat die sentẽ cie vã onthoeft te werdẽ ouer hẽ sal gaen Die heilige barbara starcker dã sampson eñ altemael onuerwonnẽ eñ wederspraec den keyserlikẽ ghebodẽ eñ was bereit eñ begheerlic hair te gheuẽ onꝺ alle meniger hande pinẽ diemẽ haer aen doen mochte. Eñ doe marcianus aldus ꝟwonnẽ was bleef die heilige maecht volstãdich eñ on= beroert indẽ heiligen gheloue. eñ si sloech marcianus met sijnre macht voer niet eñ gaf christũ haren brudegom groot lof eñ danc Eñ dyoscorus die onghenadighe co ninck en wort nyet ghestilt noch ghepayt mit al dier pinen die ouer sijn dochter bar bara gedaen warẽ: mer hy was seer toer nich om dat marcianꝰ die rechter ꝟwon= nen was: eñ hi was teghẽwoerdich dair willich eñ bereit tẽ quadẽ als die gene die hẽ ꝟblidẽ als sy hebbẽ quaet ghedaen: eñ hi greep sijn dochter met sijn sondige han dẽ eñ en woude niet gedenckẽ dattet sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vleys eñ sijn bloet eñ sijn eyghen dochter was. Eñ hi wreder dã enich grimmende beeste toechse na hē op eenē berch daer hy se onthoefdē wilde. Eñ si haeste derwert ꝟblidende. eñ volgede daer ihesum cristū mede onsen behouder die ter steden sijnre passien ghenaect daer hi voer ons steruen wilde: Alsoe dede oec sijn edel bruyt sinte barbara op dat si dat volcomen loon van harer eygē victorien ꝟcrigen mochte: Si haestede haer seer tē berge wert daer hair vad̄ was. al wast sijn eygē dochter haer met sinē wreedē handē onthoefdē soude. eñ si sprac metter hertē eñ metten monde O mijn siel en sulste god niet ond̄danich sijn van hē is mijn heyl alleen want hi is mijn god eñ mijn ontfanger eñ hi en laet mi niet: ic geloue in hē ic eere hē eñ ic minne hē hi is mijn behouder eñ helpt my. hē begeer ic eñ loue eñ om hē eñ om sijn minne en sal ic niet beroert werdē vã pine oft vã leeringe der quad̄ mēschē ic sal vromelic houdē dat kerstē geloue Eñ doe si god lof ghesevt hadde. eñ aensach dattet loon vã harē arbeit eñ dē inganc vã harer ewigher salicheit aenstaende was. soe gaf sy haer tot innigē gebedē eñ seide aldꝰ O here ihesu criste die dē hemel eñ die aerde gemaect hebste. eñ die zee haer eynde gheset hebste eñ dijn reghen ghebodē te vallē op die quade eñ die op dye zee ghehangē hebste eñ haer grote golghē eñ ꝟbolgentheyt ghestilt eñ gesaet hebst dijn heilige handē aendē cruce gherect hebste. O goedertierē god die wond̄like ghewrocht hebste ꝟhore my dijne deerne nv eñ in mijn wterste noot. Alle dingen sijn di ond̄danich O here god du biste mijn beschermer vã mynē kintschē dagen wilt minē strijt nv sluten met eenē goedē eynde eñ ghif dijn deerne dese gracie. Als dat alle die gene die in haren noot mi ghedenckē eñ ghetrouwelijc aenroepē vã dijnre godheit moetē werdē ghetroest. Eñ sonderlinge die iaerlicx den dach mijnre passien di te loue met innichꝫ houden dat si onuersienlic niet en steruen mer dat si mit ganse berouwe eñ mit ghewarige biechte dijn heilige lichaē eñ dijn bloet voer haer doot ontfangen moetē op dat si vanden viant niet bestrict noch ghevangen noch beroeft en wordē vand̄ glorien dijns heylighen aensichts. O here en wilt oec haer sondē niet ghedencken indē dage des oerdels. mer doet dijn ghenade met hē. O goedertieren scepper du weets wel dat wi vleis sijn. eñ doe si geseit hadde Amen. Quã ons herē stēme vã bouen die tot haer aldus sprac. Coemt mijn wtvercorē bruyt. coemt mijn vriendine. coēt mijn scone dochter mijn bloeme eñ mijn lelie. coemt tot mi du sulste mit dijnre maghedē croon ghecroont werdē die ic di vã beghin bereit hebbe in mijn rijc: eñ al dat ghi begeert hebt dat is di vã gode ghegeuen: Doe si dit gehoert hadde loefde si gode. eñ recte harē wittē heilighen hals wt om onthoeft te wordē vã haren wreeden vader. dat allso ghescchiet is als dat eynde daer of bewijst. Wãt dioscorus haer vad̄ nam een zwaert. eñ alsoe als hi gheloeft hadde onthoefde hise optē vierdē dach in der maent decēber met groter ꝟwoetheit die hi ter werlt ghewonnē hadde bi sijns selfs saet. sende hi ten hemel bi sinē grotē sondē eñ misdaet: Eñ aldus int iaer ons heren. CC. eñ lxvij. doen maximiaen keyser te romen was als voerseit is. eñ marcianus te nychomedien des keysers stedehouder was bloeyede die heilighe maget barbara. eñ eynde haer gloriose passie eñ martelie doe si out was xiiij. iaer: wiens siele is met grotē loue eñ eer vandē blijdē enghelen indē hemel gheuoert eñ ontfanghen Eñ doe die edele martelaerster harē strijt volbrocht hadde eñ mit groter victoriē eñ sege ruste indē here. so ghīc die wrede conic dyoscorꝰ die sijn eygē dochter gedoot had ned̄ vãdē berge d̄ onthoefdenis-

se eñ achtet voer cleen dat hi gedaen hadde. mer hi en ontghic gods wrake niet vã der groter misdaet: Wãt god die doer sijn propheet seit. Gheeft mi dijn wrake eñ ic salt wrekẽ. die sende een vuer vanden hemel daer dyoscorus vã ꝟbarnt wort also dat eẽ assche vã hẽ nyet en scheen ghebleuẽ te wesen eñ die assche vã hẽ die vloech tot ter helscher assẽ dair hi te samẽ mitter siele met dubbelð pijn ewelijc gepijnt wort

Capittel xij.

Ende op dat den hondẽ niet ghegheuẽ en soude werdẽ datter geheilicht was noch den varckenẽ die margariten. dat is op dattet gloriose lichaem der reynre maget sinte barbara niet en worde een spijse der voghelẽ eñ der beestẽ so was dair een goet kersten priester die ð heiliger maecht niet bekẽt en was. mer doe hi bekẽde dat si voer dat ghelooue cristi martelaerster ghestoruẽ was. so ghinc hi doer dõcker nacht was eñ haelde dat maechdelijke lichaem met dat heilige hoeft. Wt welckẽ lichaem eñ hoeft ghinc een soete roke der heyliger martelaerscap. eñ doe hijt met costelijker saluẽ bestrekẽ had eñ bewaert so begroef hijt met groter ende seer waerdigher eere in die selue stede nichomedien in dat graf dat hi wilẽ eer voer hẽ seluẽ gemaect hadde. Eñ hi maecte daer een cleyn woninge in welckẽ god te loue veel miraculen ghe schiedẽ ouermits ꝟdiente eñ ghebede der heiliger maget sinte barbara: Wãt die bliden wordẽ daer siende. Die cropelẽ gaende: die doue horende: die stõme sprekende Die crancke werdẽ daer starc: die droeuighe worden daer blide: Die met anderen siectẽ becommert warẽ worden daer vol comelic gesont: Eñ doen dat volc vã dier stat sach al warẽ si heydẽ dat daer so grote miraculẽ daghelicx ghescheidẽ eñ altijt meer eñ meer: soe dedẽ si maken een casse van wonderliken wercke eñ scoonheit al temael bedect mit finẽ goude eñ mit costeliken ghesteentẽ daer dat suuer lichaẽ der edelre eñ reynre maecht sinte barbara tamelikẽ eñ eerlikẽ in leggen soude: Eñ als dit aldus ghescheit was so hingen sy dat heylige lichaem metter cassen op aen vier guldẽ kethenẽ in een tempel van dier stat met groter bliscap eñ vrolicheit. eñ deden daer omtrẽt ouermits gods wille eñ scickenisse vier lampẽ te barnẽ. Wãt si hadde ghehoudẽ eñ ꝟuolt alleen dye vier euãgelistẽ ghebodẽ eñ harẽ raet: Eñ si was oec mittẽ vier cardinaelsche duechdẽ rijckelic verciert Dese kethenen waren oec wel te recht vã goude: Want gout is dat edelste metael daer die duecht der minnẽ bi betekent is. Welcke minne sinte barbara dye edele maget alre edelicst besetẽ hadde Eñ dese heylige martelaersters lichaem was vanð aerdẽ ꝟheuẽ. Wãt mitter begheertẽ was si verre vã aertsche dingen eñ bliuẽ ewelic een suuer maecht. Eñ al was sy een mensche. si leefde nochtã eens engels leuẽ. also dat si mettẽ heiligẽ iob wel sprekẽ mocht. Mijn siel heeft ꝟcorẽ op gehanghen te wesen. dat is te ꝟstaen vã allẽ lijfliken ꝟganclikẽ dingen ꝟureemt eñ ꝟueret te wesen eñ dẽ godliken eñ den hemelschen dingen met begheerte eñ mit arbeit te ghenakẽ. Eñ hier om spreect si tot haer oefenaer eñ bedelaer metter heyliger kercken ald⁹ Weest mijn nauolger also ic xp̃s nauolchster geweest heb. Wãt alsoet hier voer bewijst is so heeft die heilige martelaerster christi sinte barbara doer veel tribulaciẽ haer stoel scoon eñ claer gemaect in des lams bloet. dat daer wt neemt der werelt sondẽ Welc lam si nv volcht doer die wellusticheyt des paradijs daer si toe gheulogen is eñ versellet is den maechdeliken chorẽ eñ draecht daer een crone des ewich rijcs. Die met rosen eñ met lelien beset is eñ singhet mit bliscap eñ met vrolicheit eñ met ouermoedeliker stemmẽ dẽ soetẽ nieuwẽ sanc. Dit lam ghewerdige

si voer ons te bidden dat hi ons suuert vā allē smettē der sondē. eñ wil ons cleeden met sinē clede. eñ die hi met sinē heilighen bloede d̃gost heeft eñ niet en wil latē vallē ond̃ die vreemde dat is ond̃ des duuels macht: Eñ te loue eñ ter eerē sijns heiligē naems. hi die mettē vad̃ eñ mettē heyligē geest leeft eñ regneert ind̃ ewicheit. Amē

¶ Hier eyndt die legende vā sinte barbara: Eñ hier beghint hoe dat haer lichaem ouer gheuoert wert.

Ghebñdijt si die heer god des volcs van israhel die sijn kersten volc al soe gheweerdicht te vandē dat alle kerstē menschē met eenrehāde ghelijcheit maect ghelijc ind̃ wtstortinge des bloets eñ des waters dat wt sijn heylige side ran eñ hi en is gheen wtnemer d̃ personē mer ouermits ouervloedicheit sijnre minnē so is hi eē milde gheuer sijnre gracien: Dese here doe hi sach dat die werrelt ghinc doer die wilde bijster wegen der sondē. eñ dat ongheloue seer wies. eñ alre meest omtrent den lande vā egiptē so peynsde hi dat hise soude latē d̃gaen eñ smorense in hair sonden die in haer ongeloue bleuē eñ voldueren woudē. Eñ dede dat sommige kerstē menschē hertē d̃wect wordē. die begeert haddē dattet kerstē gheloue eñ die eer ihesu xp̄i d̃meert soude wordē: Dese sijn geuaren tegen dat lant vā egiptē om die ongelouige eñ rebel. die daer eñ and̃s wert warē te brengen ond̃ gods rijcke eñ heerscappie eñ totter moed̃ d̃ heiliger kercken eñ si voerē dat lant doer eñ sochtē die heydē eñ die ketters eñ and̃ onghelouige: eñ die hē niet bekeerē en woudē handeldē sy qualikē. mer die hē bekeerē woudē eñ penitencie doē ontfingen si ten heyligē doepsel seer goed̃tierlic: eñ si haddē victorie eñ sege ouer al waer si quamē eñ al en was dat niet sonder grote beswaernisse haers selfs heer: Wāt die heer der herē vā wien alle macht comt die indē hemel eñ ind̃ aerden ghenoemt wort vacht voer hē eñ niemant en mach sijn wille wed̃staen. Hi is here ouer al. hi wed̃staet dē houerdighen eñ dē oetmoedigē gheeft hi gracie eñ sege eñ hi en wil niet datmē dat heilich dē hōden gheeft. eñ den margaritē den verckē mer hi wil die sielen die hē deuoet sijn nemen tot hē op dat si te samē met cristo regneren: Eñ hi wil dat die heilige lichamen vādē sielē d̃heuē wordē ind̃ heiliger kercken. Wāt in diē heeft hem vā beghin wel behaecht: eñ dit is met een figuer vanden oudē testamente wel bewijst daer gescreuē staet dat enoch gode wel behagede eñ hi is ouer gheuoert int paradijs: Ist dan dat enoch alleen om sijn gerechticheit gode behaechde. Hoe veel meer sal dan dye gloriose maecht ende martelaerster sinte barbara met glorien eñ met vrolicheyt in harē lichaem ouer gheuoert werdē die in claerheit der gerechticheit blinckēde was seer soetelic ind̃ minnē seer barnēde was seer vuerichlijck die ouermits die duecht starcheit haer licht wt gaf met sond̃linge claerheit die metter verduldicheit oetmoedicheit puerheit eñ onnoselheyt d̃ciert eñ volcomelic met allē duechdē blencte ouervloedelijc: Die gloriose oueruoeringhe is haer billicx ghegheuē als daer of hout die waerheit d̃ dingē die welcke die geschiet sijn. Want dye eere volcht die duecht als haer eygē loon: Als onse here tuycht daer hi seide: die mi eert dien sal ic gheuē glorie Hier na quam die voerscreuē scaer vandē kerstē volc oec totter stat vā nichomedien daer die borghers al warē si heydē na ontallike veel miraculē die si ghesien haddē geschien tot sinte barbarē graue haer gloriose lichaem ouer ghedragen haddē met waerdicheit vand̃ stede daert eerst ruste. eñ sijt gheleit hadden inder cassen die mit gout eñ met costelijke ghesteente ghecieert was. eñ in een tēpel die si in die selue stat aen vier guldē kethenē ghehangen haddē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghelikerwijs als dat scrift vā harer bitte=
re passien daer oftughet eñ bewijst. Dese
stat belaghē die voerghenoēde kerstē ende
wōnense mer nz sonð scade vā harē volc=
ke. Eñ doe sise ꝟwildicht haddē so sloegē
sy doot sonð ophouden die ongelouige die
gode hatelijc warē/mer die hē bekerē wil
den eñ penitēcie deden ōtfingen si genade
lick tottē kerstē geloue Eñ al dit is sonder
twifel geschiet ō dz die scat sinte barbarē
lichaē ōthaelt soude werdē eñ ontnomen
dē ghenē diet onwaerdelike besaten. ende
godsoꝛdinācie eñ wille ꝟheuē soude wer
den inons moeð ð heiligher kerckē: want
god en heeft niet ghemeens mitten duuel
eñ die onreyne stede ð afgoden eñ becomt
noch en betaemt nz dē heiligē lichame sin=
te barbara Welcke steden ð afgodē dat sy
noch in desen leuen was mit so groter on=
werdicheyt ꝟsmade eñ ꝟonwaerde ende
oec bꝛac haers vaðs dyoscoꝛꝰ afgodē met
harē hāden. eñ gaf die stuckē dē armen eñ
bekēde dz allēē in god te ꝟblidē is eñ dztet
rike gods mit aelmissen te ꝟcrighen is.

DOe mitter hulpē ōs heren ihū cris
ti die ō ons aēden cruce sege vacht
ghewōnen eñ geuāghē was die vooꝛghe
noemde stat eñ die ꝟwinres beide gesont
eñ gewōt ontliepē als dē striders gewoē=
likē is dooꝛ stratē eñ doer steghē ende doer
husen ō haer ghewin/ so quamē si ten laet
sten indē tēpel daer sinte barbara lichaē in
was niet ō daer te bedē mer ō hope dair eē
scat te vindē Eñ siet een wōderlic dinck si
en sochten daer god niet nochtās vōden si
hē daer ouer hē ontfermēde eñ ghenadich
sy en kendē sinte barbara niet eñ sy en had
dē vā haer niet gehooꝛt/ nochtās haddē si=
se tot harer hulpster Want hoe vele datter
vāden gequetsen eñ ghewōden kerstē in=
den tēpel gecomē warē woꝛdē terstōt alle
gað gesont. Vāden here is dit aldꝰ gesciet
eñ het is wōderlijc in harē ogen ende oeck
indē onsen. Eñ ouermits die bliscap vā de
sen wōder dats van dese ghenesinghe be=
gheerdē sy mit naerste te soecken eñ te vin
den die sake vā deser weldaet: wāt vā na
tuerē begherē die mēschē te wetē eñ te be=
kennē. Eñ siet als si hē aldus ꝟblidē ende
ꝟwōderē vā deser gracien eñ vā deser on
ghewoenliker gesontmakinghe ende niet
en wisten waent hē quam dꝛongē sy vast
voꝛder eñ dieper indē tēpel eñ bið gracien
gods vōden sy dz si begeerdē wāt si von=
den dz heilige gloꝛiose lichaem ð wtuerco
render deerne gods op gehāgen eñ ꝟheuē
aen vier gulden ketenē. in een ouerschoon
casse na foꝛmen eñ ghelikerwijs als vooꝛ
gheseit is. Eñ die lāpen barnden daer on=
trent ð cassen mit alre werdicheit also alst
wel betaemde ð heiliger eñ der saliger vā
alsulcker maechdeliker suuerheit eñ mar=
telaerster die inð heiliger maget sinte bar=
bara blinckende warē: wāt sy en was nz
traech noch ꝟsumēde geliker wijs als dye
onwise eñ sotte dwase maechdē die ꝟdoꝛe
uen warē vāden ingange des ewigē rijcx
mer sy blencke de claerder eñ lichter dā die
sonne eñ ginc al bereit dē here te ghemoete
ende ginc mit hē totter conicliker bꝛuloftē
sy die eens conicx dochter was Eñ mit al=
lē dit si oec heeft gestaen eñ geweest gelijc
als een coninginne bidē here sterck eñ ghe
wapent mit ꝟduldicheyt in een cleet ver=
gult mitter liefeten gods. eñ beuaen mit al
rehande cierheit ð duechden mit vastichz
des kersten geloofs in allen synē articulen
eñ sy heeft gelaten eñ ꝟgeten alle tijtlicke
eertrijcheit ende mogētheit. eñ sy heeft oec
daer toe ꝟgeten mit alle dē anderē ydelen
eñ wereltlikē dinghē harē eygen vað dye
een coninc was/ eñ hier ō heeft sy verdiēt
gheeert te werdē opter aerden. Doen dye
voerghenoēde kersten gesien eñ ghemerct
haddē die grote miraculē ende teykenē eñ
die feestelijke cierheit/ die welcke die daer
bi eñ ontrēt der seluer cassen was daer dz
heylige gloꝛiose lichaem in was so sagē sy

oec ten laetsten een oude heydens priester sitten bider cassen die welcke seer ꝟuaert worde doe hi dz kerstē volc also sach comē lopē tot hē eñ hi sorchde seer eñ mishoepte vā synen liue: wāt hi vreesde rechteuoert te steruē eñ niet lāger te leuē mer wāneer als sy hē saghē so wordē sy sachtmoedich eñ goedertierē eñ sy en misdedē hem niet. Mer si sprakē hē goetlikē eñ sachtmoedeliken toe: eñ vraechdē hē wat hi daer dede eñ wat die saeck was vā soe groter feestelicheit eñ waerdicheit ende costelicheit die welcke die daer by die casse was. Hi antwoerde hē eñ seide. dat daer inð cassen geleit was dat gloriose lichaem ð edelre maget sinte barbara daer hi of seide dz sy van conincliken geslachtē gecomē was Uoert so ꝟtelde hi alle haer yesten eñ die billicx te louē eñ te prisen eñ te ꝟtellen waren. Eñ dat sy tē laetsten vā coninck dyoscorus harē cygē vað onthooft eñ ghedoot was/ eñ cristus harē brudegō harē geest gegheuen hadde wien sy oec voer haren deuotē innighē dienres gedaen hadde Hi ghetuychde oec dat na haerre bitter passien eñ doot by harer hulpe eñ ꝟdiensten veel miraculē in dier seluer stat geschiet warē/ eñ dat daer om alsulcker feestelicheit harē lichaem dz in dese casse is bewijst eñ gedaen waren. Als sy desen oudē mā haddē horen sprekē so wordē sy mit innighē ꝟwōderende al ꝟblijt. eñ so si sagē dat ouermits ꝟdienste eñ bede ð heiliger maget eñ martelaerster sinte barbara al haer wondē gesont warē ghewordē soe haeldē si indē tēpel alle dye lichamē vā allen dē kerstenē menschē dye dair indē stride ꝟslagē warē. eñ gods wōderlike mogētheit eñ goeðtierenheit maer dz is alder wonderlijcste hoe die here ghewrocht eñ gedaen heeft dz sijnre heiligher bruyts naem ewelijckē cruē eñ duerē soude/ door wiens ꝟdiensten eñ gebedē ð kerstenē lichamē vā der doot verwect heeft. Doe vielē sy alle te samē neð ter aerdē vā groter bliscappē eñ innichedē eñ weendē vā bliscappē eñ dancten eñ loofden den almachtigē god eñ sijnre heiligher bruyt sinte barbara eñ inð waerheit so is dz volck salich dz dē here heeft voor sinen god ende welc volc dē here ꝟcoren heeft hē tot eē erffenisse. wāt ter eren ons herē ihū cristi die in alle dē eyndē ouer al goet werckende is eñ te loue der heiliger maget barbara sijnre bruyt namen si haer waerde lichaē oetmoedeliken eñ mit alre vrolicheit eñ innigher sorchuoudicheit haddē sy raet hoe dz sy dat brengē eñ voerē mochtē als betamelijc was ter hoochster eñ ter waerdichster stat vā aertrike sy haddē ꝟheuē den grotē seghe eñ ꝟbliden hē alleen vā dē geestelijckē scatte die sy gheuondē haddē dat was dz heilige lichaē ð saliger maget sinte barbara. eñ si brochtē dz mit alre deuocien eñ innicheyt totter stat vā romē daert nv mit alre bliscap eñ eren geleit is op eenre stedē die welcke genoemt is sinte calixtus kerc hof daer veel heilige sancten eñ sanctinnē haer lichamē begrauē ligghen.

¶ Hoe dat haer lichaem vanð stedē daert eerst ruste gheuoert wort.

Hier na doent god wilde die eē scepper is alre dingē Eñ die den tijt scicket also als hi wil. Ist gesciet tot onser lere eñ tot loue sijnre wtuercoren heiligē dz sinte barbarē lichaē driewerue ꝟuoert is vā stede tot steden so si mit sonðlinge kennissen ð heiliger drieuoudicheit edelikē geciert was Dat is eerst vā dier steden daer si eerst ruste/ daer na als voor geseit is totter heiliger stat vā romē. Die derde volcht nv. eñ die is aldꝰ geschiet. Coninc karolꝰ die genoemt is die grote karolus/ wāt hy te samē was keiser vā dē roemschē rike eñ coninc vā vrācrike. Dese coninc karel hadde eē deuote suster wiēs name was angilberta die een cloester stichte in ytalien in eē stat die ghehietē was placēcia. Eñ dz cloester was vā sinte benedictus oerdē eñ ghe

noemt onder die ludē ſinte ſixtus cloeſter. Eñ doe deſe coninck te romē quā om daer te vāden ſinte pieters ende ſinte paulus d̄ heiliger apoſtolē kerckē ſoe bat hi oetmoe-lic eñ deuotelic dē paeus die doot was wi ens naem gehieten was honoriꝰ dat hi hē wilde ghewaerdigē te geuē dat eerwaer-dige heilige glorioſe lichaems der heiliger maget eñ martelaerſter ſinte barbara Eñ die paeus neychde hē tot des keiſers inni-ghe gebedē ende ghinc mittē cardinalē eñ mit al die clergie der heiliger ſtat vā romē mit proceſſiē daer dʒ volc vand̄ ſtat volch-de tot ſinte calixtꝰ kerchof daer voer of ge ſeit is. eñ doe ſi daer mit alre deuociē haer gebet ghedaen haddē ſo hief die paeus ſin te barbarē lichaem mit alre deuocien eñ in nicheit op eñ gaft dat dē keiſer. maer haer precioſe hoeft hilt hi ſeluer tot enē waerdē ſcat. eñ tot een ewich getughenisse dat dit aldus gheſchiet is/ eñ dit en is niet alleene daer ō gheſciet. Als dat dit edel hoeft van thooft alle der ſcathouders criſti dats vā-den paeus ſoude gehoudē wordē/ mer oic om dattet inder heiligher ſtat vā romē die dat hooft is vāder werelt eerlick ſoude ōt houden werdē. Die edel keyſer ṽblide hē ſere in geeſteliker bliſcap ſoe hi ghevoelde dʒ hi mit ſo grotē edelen cleynoot begaeft eñ gerijct was. Eñ doe hi gode lof eñ dāc gheſprokē hadde: eñ al datter noot eñ be-hoeffelick was tot ſo edelen eñ coſtelijken eñ heilighē lichame te voerē eñ bereit had de/ ſo brocht hi dat mit alre waerdichʒ eñ eeren totter ſtat vā placencien. Eñ leydet mit alre werdicheit in ſinte ſixtus cloeſter dat ſijn ſuſter geſticht hadde Int iaer ons herē. viij. C. eñ xcv. opten dach vā februa rio. Doe dochte dē volcke vā placēcien dat hē na wijſe der coninginne heſter eē nyeu licht op gegaen was een bliſcap eñ vroech de: mer meeſt dochte dat conuēt der moni ken vā ſinte ſixtus cloeſter die nv mit rech te van ſo glorioſen maghet ſpreken mogē dat woert dat ind̄ wijſheit boec geſcreuē ſtaet. Alle goet is mi te ſamē mit haer ghe comē. Deſe dingē ſijn beſcreuē in eenrechā de priuilegie des grotē coninck karels dye minſte karolus ghenoemt is.

NA veel tijts doe dit aldus gheſciet was ſo begonſtē inder ſtat vā pla cencien twiſte eñ rumoerē op te ſtaen om dat ſommighe mēſchen haddē arch wanē eñ quaet ṽmoedē ende oec ſprakē ſi onder linghe als dʒ ſinte barbaren lichaem ouer mits bedē ende gauē vā daen ſoude geno-mē weſen. Ende dit heeft god die alle her ten bekent aldus laten geſcien ō dat hi als hier na getoont ſal werdē alle twifel van der beſittinge des vleyſches dierbaer lich-aem vāder herten ſijnre getrouwer knech ten of nemē wilde. Wāt het ſijn ſommige mēſchen in veel ſtedē die ſegghen dat ſi dʒ heilighe lichaē hebbē die na ariſtotiles ſin nemen ende ṽſtaen dat deel voor al. eñ al-dus gheſciedet oec van dat hooft der heyli ger maget. Mer ſo wat reliquien ſijn die-men heeft vāden lichame der heiliger ma-ghet of vā haer glorioſe hooft hoe cleyn ſy oec ſijn/ ſy ſijn vā groter waerdichedē vā eeren eñ vā coſtelicheit. Ende daer om ſul len alle goede kerſten menſchē mit oetmoe digher hertē eñ deuocien ende mit innighe ghebedē gaen tot alle die ſtedē die mʒ haer reliquien geciert ſijn oft in harē name ghe ſticht ſijn eñ eren die. Doe die burgers vā der ſtat vā placēciē aldꝰ onderlinge twiſ-tedē/ ſo ginc die abt eñ al conuent vanden voorghenoemdē cloeſter mit groter innic-heit ende eerwaerdicheyt alſt behoorlijck was ende mʒ veel weerdighe perſonē die daer teghen woerdich warē ende ontdec-ten ende deden op die ſtede daer ſinte bar-barē lichaem in geleit was ende vondē dʒ daer Int iaer ons heren. CCC. ende lxx. opten auont van harer ouervoeringhe oft ṽſettinghe des ſeluen lichaems daer voor of geſeit is. Ende dit wel te recht geſchiet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

opten auont vā haer translacie op dz ouer mits die vindinghe des edel lichaems oec ghebreyt soude worden wide eñ syde die oueruoeringhe des seluē lichaems eñ mede om dat niet alleen wesen en soude een oueruoeringhe des lichaems mer oeck een vindinghe. In dien daghen sijn neder geleit die twisten eñ dat vraghē des volcx ō stat vā placencien die sy vā deser materiē onderlinghe haddē/ wāt sy sijn ouermits vrede eñ eendrachticheyt geworde eē hert ende ezel ende haddē enē goedē wille ouer mits sinte barbaren verdiente vrolick te leuen mit malcanderen als broeders. Syet dit is sonder twifel der heyligher maghet eñ martelaerster sinte barbaren lichaē die na veel pinen ende tormentē ontbeide dat van harē wreden vader die coninc dyoscorus haer hooft soude werdē of geslaghen eñ sy bat haren brudegom onse here ihesū cristum voor die ghene die innichlick soudē eerē geliker wijs als in haer passie claerliken ghescreuē staet dz hyse vā desen leuē niet en soude latē sceiden: si en haddē eerst gansen rouwe van haer sondē die sy ghedaen hadden eñ hadden hē wel ghebiecht ende waren ghewapēt eñ bewaert mit sinen heilighen lichaem eñ bloede dat sy ontfanghē soudē hebbē welcke hi ōs gewaerdighē wil te verlenen die daer leeft eñ regneert een gewarich god sonđ eynde inder ewicheit Amen. ¶ Exempel.

Het was een ridder die dese heylige maecht eñ martelaerster sinte barbara mz groter innicheit eñ liefte hadde in waerdicheit ghedenckēde dat dauid indē souter seyt. Loeft den here in synē heyligē Hy vaste haren auōt eñ vierdē dē hoghen dach harer passiē. eñ hier om en is hi sijns loefs niet beroeft/ wāt dat goede en blijft niet ongheloent so die eer diemē gods heilighen doet oeck gode ghedaen wert. Doe dese riđđ mitter haestē wt voir om sijn vyanden te vuolghen ende te crenckē die hy seer veel eñ sterck hadde so wort hy vā hē gheuāghē eñ mit onthoofdē gedoot/ ende den henxt daer hi op geseten hadde quā te huys besprengt mittē bloede. Eñ doe sijn huysghesin hem daer of verwōderden so ginghen sy tot harē priester om raet mit hē te nemen. Die priester nam mit hē dat heylighe sacrament ons herē lichaem eñ haeste hem als hy eerst mochte daer des doden ridders lichaem was Eñ doe sy daer ghecomē waren so vondē sy dat hooft gesceydē vanden lichaem. Ende doe die priester naer ghecomen was sprack dat hooft doe ende seide. O knecht gods die eē dragher ende een houder biste mijns heeren/ ende mijn behouder ihesu cristi en laet dy niet verdrieten mi te ghenaken/ want door dy mach ick ontfaen ghesontheyt aen siele eñ aē liue. Die priester als hi dit ghehoort hadde so wort hi versaecht eñ meende oft een fantasye ware dat is een dinck dat schijnt ende niet en is ende hi vreesde naerre te comen. Doe sprac dz hooft noch bi gods wille ende sinte barbarē hulpe eñ seyde. Coēt hier eñ toeuoech mi eñ venicht my mit minē lichame. ende door mijn vrouwe sinte barbara hulpe eñ vdientē sal ick inden genen die onser alre heil is ghenesen ende behoudē werden. Eñ doe die priester sijn gebet gedaen hadde so stont die ridder op eñ gheen litteyken vā wondē en bleef in hem Eñ hi vertelde mit waren woerdē hoe hy der heyligher bruyt cristi in innicheit ende waerdicheit hadde eñ dat hi haren auont plach te vasten eñ harē dach te vierē ende dat sy hem daer om bescheremt hadde ende behoet dat hi dat heilige sacramēt niet deruē en soude. Als hi dit gesprokē had biechte hi dē priester eñ ontfinc ons herē lichaē. Eñ doe die soen ghemaect was tusschē hē eñ sijn viandē ouermits sinte barbarē verdienste ruste hy in vredē mittē almogendē here iesu cristo. ¶ Exempel.

IN een cloester in brabant gheleghē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat ghenoemt is der heren perck by louen vāder oerdē van premonstreytē/was een broeð die hē sonðlinghe eñ aendachtelick gaf tot sinte barbara te dienē Dese reet op een tijt mit sinē hencxt int water onbehendelijc dz hi niet wel en kende eñ machsciē bi gods voorsienicheyt om dat hi opēbarē wilde sijnre hoger bruyt eñ martelaerster sinte barbaren ꝟdiente. Eñ doe hi te gronde begōste te gaē so was daer eē scoon iōcfrouwe die dē monic mittē hencxt vtē water leide te lande/ eñ doe hy opt seker was so vraechde hi mit alre vreesen eñ eer wye die iōcfrouwe was. eñ si toelachte hē soetelic eñ sprac tot hē Ic bē barbara eē deerne ons herē ihesu cristi Du hebste mi dicke dāckelike dienste bewesen eñ gedaen dair om en moechste niet ꝟgaen soe god mi dat ghegeuē heeft so lāghe alstu mi deuoet eñ innich blijfste. Om deser sakē wille was dese monic veel deuoter ð heyliger maget barbara. Eñ doe hi namaels abt ghewordē was in dz seluc cloester eerde hi die heylighe maecht eñ diendese mit sonðlingher deuocien eñ ꝟwecte anð mēschē daer toe dat syse oec na harer macht eren eñ aenbeden soudē eñ hy was des mirakels altoes aendachtich. ¶ Exempel.

HEt warē sommighe wolle coopers eñ anð coopludē die optē kersauōt hē niet en ontsaghē tegē so grote hoechtijt wt eenre hauē in engelāt die gehietē was sinte boculphus tot harē lande wert te varen eñ die oec dz ghebot gods ꝟsmaden in dien dat mē dē heiligē dagē eerē eñ vieren soude eñ dat deden si ō dat sy vā harer eygenre giericheit ꝟblint warē Aldus onachtsaem gingē sy te scepe tegē die grote hoochtijt eñ feeste. eñ doe sy vast voerē ꝟwecte die here wien die zee eñ die windē onðdanich sijn enen groten storm eñ tempeest: ō dat hi wilde doen ꝟdrenckē die bose mānē die daer int schip warē eñ eerē eñ ꝟheffen wilde die gene die dair tot sijn wtuercorē bruyt sinte barbara deuoet warē: wāt in der nacht doet noch ouer al stille was doe stōt daer onuersiens eē groot storm op vā winde. eñ die zee wort ꝟbolghē also dz hē alle hoep vā te ōtgaen te ꝟdrinckē ontogē wert. Eñ doe daer veel mishoeptē eñ verdronckē so dz scip gebrokē was. soe warē daer twe coopludē vā loeuen wt brabāt. die lange tijt tot ð heiliger maget eñ martelaerster sinte barbara vuerighe deuocie haddē gehat Dese badē eñ riepense aē mz tranē dz sy bið gracien die haer vā dē heere in haer passie gegheuē was hē niet en wilde latē steruē voor dz sy mz berou gebiecht haddē eñ mittē heiligē sacramēt bewaert warē. ¶ Tot welck gebet die heilige maget goeðtierlic cōsent gaf. Wāt doe alle die ander ꝟdronckē eñ ꝟgaen warē so dreuē sy drie dagē lanc op bordcrē inð goluē vanð zee eñ ten laetstē doe haer ledē vā coude gestoruē waren so quamē sy ouermits sinte barbarē ꝟdiētē bi dē oeuer vāð zee eñ vōdē daer sommige visschers wien si ꝟteldē vanð vreesen eñ vā dē arbeit die sy geledē haddē eñ badē hē oetmoedelick eñ innichlijck dz sy ō die minne vā sinte barbara hē te hulpe comē wildē. Eñ si seidē oec dat si dz ōtfanghē haddē vā gode dz si vā desen ellendighē leuē niet en soudē scheidē sy en warē gebiecht eñ haddē ontfaen ōs heerē lichaē eñ dat ouermits ꝟdienstē der heyliger maghet sinte barbara. Doe dit die visschers gehoort haddē doe gingē si tot eenē priester eñ brochtē mittē heiligē sacramente tot hē/ welcke priester biechte dye voorseide mānē mit grotē berouwe eñ ontfingē mit alre deuociē dz lichaē ons herē iesu cristi: eñ sy loefdē dē here eñ beualē hē seluē ð reynre maget sinte barbara/ eñ gauē rechteuoert harē geest. eñ ꝟuoldē doer sinte barbarē ꝟdienste dz sint ian seit Salich sijn si die indē here steruē. ¶ Exēpel.

¶ Inder stat vā coelen inder minre broeders kercke/ so gheuielt op enen dach doe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

men hielt die feeste vāder passien der heili= gher maget sinte barbara dattet volck dat daer ter kerckē quam eñ groot offerhande daer doen soude eñ missen eñ ghetiden vā den dage eñ oeck sermoenen van sinte bar bara alst gewoenlick was iaerlicx inŏ sel uer kerckē horen soude. Ende o leyder doe daer gods kinder ŏgadert warē doe was daer oec een onŏ hem sathanas die duuel wāt een ribaut stont daer indē weghe die vāden ghetale was der gheenre die quaet eñ valsch sprakē eñ die hoor oren stoppen als dat serpent. Dese en wilden nyemant horen op dat hi goet hadde moghen doen. maer hi brocht voort een stemme van blas phemien eñ seydē totten volcke. het waer beter dat ghi my dese offerhande gaeft dā uwer sanctinnē barbara/ want die mira= culen die vā haer gheseit sijn die sijn recht also waer alst is dat ic hier nv doot legge. Welke stemme eñ roep die here niet en liet onghewrokē. Tot wien die propheet seit Du sulste laten ŏgaen alle die ghene die lo ghentael spreken/ want die mannē die ga ren der mēschen bloet stortē eñ vol drochs sijn en sullen niet lange leuen. Eñ S[i]et son der marren soe wort ouermits die wrake gods sijn mes in sijn eygen herte gesteken Ende daer sijt alle saghen die daer teghē= woerdich waren viel hy daer neder doot. Wāt die heer heeft sijn ontfermherticheyt ghedocht in dien dat hi sijn heilighe bruyt barbara geeert heeft ende die blasphemie die teghen sijn waerheit tot sinte barbara wert ghesproken was so gruelic ghewro ken heeft.

Exempel.

TE mechelen in brabāt daer des hei lichs martelaers sinte Rombouts lichaem leit begrauē dese martelaer was een aertsch bisschop. Eñ daer ist gheschiet dat op sinte barbaren auont menigerhan= de menschen waren in een herberghe dair sy onderlinghe van so groten maecht veel ŏtelden so dat sommighe vā hem wilden haer ter eerē des daghes sonŏ vleysch we sen eñ sommighe anŏ wt meerre deuociē wildē daer toe vastē: wāt sy hadden wel ŏstaen wt ŏ heiligher magets historie dat so wie iaerlicx haer passie deuotelijck ghe dachtich waer dat hi sonŏ biecht eñ sacra mēt nz steruē en soude Doe die waert vā= dē huse dit hoorde seide hi onwijslic ald⁹ Ic heb enē goedē capoen doē bradē dair ic of etē sal. Eñ ic sal sien of ick mijn biechte niet so wel sprekē en sal eñ dat heilighe sa crament ontfaen eer ick sterue soe wel als ghi. dese selue waert ginc des seluē auōts vroech te bedde eñ des anderē daechs is hi doot op sijn bedde gheuōdē.

Exēpel.

EEn goet ende deuoet mēsche was die oec vā goeder comsten was. eñ hadde die heilige maget sinte barbara son derlinghe lief eñ plachse te eerē mit dat hy harē auont mit ghebedē plach te vastē eñ hadde harē dach langhe tijt alte seer feeste lijck geuiert. Het gheuiel tot eenre tijt doe dese mēsche mit veel gesellen in eēre tauer ne sat daer sy wt suuerē vatē dronckē Eñ doemē die vatē op nam soe seyde daer een dz was die waert dz hi enē nap ŏlorē had de. eñ hi sloot sijn dore eñ en liet nyemant wt gaē tot dz hise al besocht hadde. Ende doe daer inŏ tauernē grote roeringe eñ ge ruchte was op gestaē. Die dief die dē nap gestolē hadde stackē in des goets mās sac Eñ doe hi hē hadde latē besoeckē spranck hi voor ōtsculdich wt der dore. Tē lesten wert die goede mensche voor sculdich aen getast eñ voort gerecht gebrocht eñ als eē dief gehangē/ vā desen warē sijn vriendē eñ die anŏ so seer bedruct datmē dz niet ge segghē en soude moghē. Des auōts doen die varckēs ter herbergē liepē eñ si biŏ gal ghen liepē so volchde hē die herders: ende doe sy daer ghenaectē so riep die goede mē sche die daer gehangē was eñ seide. Coēt ende doet mi vander galghen wāt ic leue. Die herders condichdē dit inder stat ende

tot dese boetschap liep groot ende cleyn eñ sonderlinghe syne vrienden ende syne ma ghen eñ vonden hem als voerseit is leuen de. Ende doe sy hē vraechdē hoe dz wesen mochte soe antwoerde hi hē daer hi hinck ende seide. Ic en mach niet steruen: want die gloriose maget sinte barbara hout my eñ mit haer heilige handē onderstaetse mi ende doe hi mit cōsente des rechters vanđ galghen gedaen was vertelde hi twe din ghen. Dat eerst was hoe hy sinte barbara alle iare op haren feestdach sonđlinghe te eren plach. Dat ander was dat hi onscul= dich ghehanghē was eñ dat die gheen die dat gheprocureert hadde soude steruē enē quadē doot binnē den iare Eñ doe hi wat ghegeten hadde wort hi gesterct eñ ghinc te huys ende leefde dair na lange tijt ende was tot sinte barbara deuoter dā hi te vo ren hadde geweest. Cort hier na gheuielt dz die bose dief daer voren of geseyt is om een dootslach die hi gedaen hadde ghevan gē was eñ mit recht ghewijst wert ende starf enē scandelikē doot. eñ hi leet hoe hy dē nap in des voerseydē mēsches sack ghe steken hadde.

Exempel.

Het was een coepman die mit sinen ghesellen te scepe ghinc om te varē ouer zee. Dese doe hi een wijl tijts gheva= ren hadde stōt hi haestelikē eñ onbehoede liken op eñ viel wten scepe Sijn gesellen saghen dit mer wāt sy hem niet helpen en mochten/ so voeren sy eerst voort sonđ ho= pe dat sy hē nēmermeer sien en soudē ende siet een wōderlick dinck eñ hoe crist⁹ goe derticrēheit te louē is eñ oec die maget sin te barbara sijn bruyt wiē die mā iaerlicx diēst plach te doē Die maget quā dien mā in dier groter vresen te hulpe eñ hilten bo= uē twater ter tijt dat daer eē scip mit volc quā gheuarē dye hem in deser groter noot hoorden sinte barbara aenroepē eñ si had den ontfermenisse op hē eñ leydē haer scip aen mit haesten ende namē eñ hilden al ge sont daer in ende voeren so mit voerspoet voert ende quamē mit sinte barbaren hul= pe eer in die hauen dā dat scip daer hy wt gheuallen was eñ hi seide godt lof eñ sin= te barbara eñ dancte den ghenen dye hem verlost hadden eñ ghinc wten scepe/ ende doe hi optē oeuer quam en vāt hi sijn scip niet: mer doe hi daer stōt eñ mit naerste om sach of hi sijn scip yet sien mochte quā dat schip rechteuoert in die hauen eñ hi kende dattet sijns selfs scip was. ende doe was daer een die tot synē gesellen sprack aldus Siet ic sye onsen geselle dien wi waendē dat in die zee verdroncken was. Die anđ sei de hi en yst niet mer eē sijns ghelijc. eñ dye anđ seide seker hi yst. Ende doe sy opt lant waren eñ sonđ twifel saghē dat hijt was vraechden sy mit naerste/ hoe hi so grueli= kē vrese ontgaen mochte so sy meendē dat hi sonder twifel vanđ goluen vander zee verslonden ware. Hi antwoerde eñ seyde van veel iaren heb ic die gewoente gehat dat ic sinte barbaren auont plach te vastē/ eñ harē dach te vierē feestelick nae mijnre macht: eñ ic betroude in haer verdiente dz ic vā desen leuen nyet scheidē en soude sonđ der heiligher sacramentē eñ mijn siel also gode beuelen sal. Daer na vertelde hi hē hoe hi mit sinte barbarē hulpe vā anderē scip= ludē vā den goluē vanđ zee verlost was die hē wt togē in haer scip eñ settē opt lāt als si sien mochte al gesont. Dese coopmā gaf hē na desen meer tot sinte barbara te dienē dā hi te voren ghedaen hadde.

Die legende van sinte nicolaus.

Nicolaus was poorter der stede vā patria eñ was ge borē vā rikē eñ vā heyligē ludē. sijn vađ hiet epipha= nus eñ sijn moeđ iohanna Doe dese ludē in haer ionc heit dit kint ghewōnē haddē so leefden sy voort meer in suuerhedē eñ in heiligē leuē Op dē eerstē dach doē sinte nycolaus dat

kint ſoude badē ſo ſtōt hi op int becken eñ houē dit ſo en ſoecht hy mer een werf ſijns liefs moeders borſtē des woenſdaech/ eñ des vridaechs. Eñ doe hi een iongelinck was ſo ſcude hi al die anđ iongelingē kint ſheit eñ ghinc altoos ter kercke eñ ſo wat hi daer ꝟſtaen mochte vanđ heiliger ſcrif-tuerē dat onthilt hi. Eñ doe ſijn vađ ende ſijn moeđ doot warē ſo peynſde hi dz gro-te goet dz hē gebleuē was betreckē moch-te mitter eren der werlt mer tot gods loue Doen was eē ſijn gebuer die edel genoech was die drie dochterē hadde eñ maechdē warē eñ hi dwācſe dz ſi int bordeel ſoude gaē ſittē ō ſijn armoede om dz hi leuē ſou-de mittē onſcamelen loon dz ſi alſo winnē ſoudē doe dz ſinte nicolaus ꝟnā ſoe vreeſ de hy vanđ ſondē eñ wāt een cloot gouts in enē doeck eñ hi werpē bi nachte door eē venſter in ſynē huſe. Doe die mā des mor-gēs opſtōt ſoe vāt hi die cloot gouts eñ hy dancte god ende hilicte ſijn outſte dochter daer mede. Niet langhe daer na ſo werpē ſinte nycolaus noch een cloot gouts in. eñ die vader vātet echter ende hi dancte gode grotelijc eñ penyſde dat hi voort meer wa kē ſoude dat hi wetē mochte wie hi ware die ſijn armoede ſo ꝟſach Nae luttel dagē ſo werp ſinte nicolaus in dz huys eē cloot gouts die twewerue meerre was eñ mit ten cloppē vāden goude ſo ontſprāck die mā eñ liep tot ſinte nicolaus die vloech eñ ſprac hem ald' aen. Ontbeit een luttel eñ en ontloopt mi niet. Eñ aldus liep hi naer ſtelick na eñ bekende dz dit ſinte nicolaus was eñ hi viel te hants ter aerdē ende wil de ſijn voetē cuſſen ende hi en wildes niet gedoghen/ mer hy dede hē glouen dz hijs niet ſeggē en ſoude alſo lange als ſi leefde Eñ hier nae als die biſſcop vā mirrea doot was ſo ꝟgaderdē daer biſſcoppē dz ſy der ſtede enen biſſcop kieſen ſoudē. Eñ onder hē ludē was eē biſſcop vā grot macht: eñ haer alre kieſen was in ſijn macht. eñ als hiſe alle hadde ꝟmaent dat ſi vaſtē eñ bid den ſoudē ſo hoorde hi in dier nacht eē ſtē-me die hē ſeide dz hi te mettē tide voor dye kerck dore ſtaen ſoude. eñ dien hy eerſt ſa-ge ter kerckē comē die nicolaus hiet dat hy hē conſacrerē ſoude in eenē biſſcop Dit ſoe openbaerde hi die anđ biſſcoppē eñ hiet hē dat ſy alle in bedinghe ſouden ſijn eñ ſou den wachtē voor die kerc dore. Siet wō-der ter mettē tidē ſo ſtōt nicolaus op voer al die anđ als vā gode ghesent. eñ dye biſ-ſcop begrepen eñ ſeide. Hoe is dijn naē eñ nicolaus die vol ſimpelheden was ſloech ſijn hooft neđ ende ſeide/ Nycolaus. ende die biſſcop leydē in die kercke eñ ſetten inđ biſſcops ſetel al waſſet hē leet: maer ſoe hi voor dede ſo hilt hi hē in oetmoedicheit eñ in ripen ſeden Hi waecte mit bedinge. Hy dede ſijn lichaem onđ mz vaſtē. Hi ſcuwe de geſelſcap vā wiuē hi was oetmoedich alle menſchen te ontfaen naerſt in ſpreken ſnel in beraden ende wreet in te beriſpen. Men leeſt in een cronike dz nicolaus was een raet vā nycca.

¶ Exempel.

Enrehande ſcip luiden die in anxte waren te ꝟdrencken. Op enē dach begonſten ſy al wenende te bidden. Nico laus gods knecht oft waer is dat wi van dy ghehoort hebbē ſo moeten wijs nv ge-

ware worden. Altehant openbaerde dair een sijn gelikenisse eñ seide / siet ic ben hier want ghi hebt mi geroepen Ende hi begõste hem te helpen mit riemen eñ met bomē eñ mit anderen instrumentē vanden schepe ende tehãt ophielt die storm. Ende doe sy tot sijn kercke quamen bekendē sy hem sonder yemants bewisen die si nye gesien en haddē. Eñ si dancten gode eñ hem van sijn verlossinghe. eñ hi seide dattet hē gescie de bi gods ontfermherticheit eñ õ hoer geloue eñ niet by sijnre verdiētē. ❡ Exēpel.

❡ Op een tijt so was in sinte nicolaus lãde alten groten hongher also dat al den luden ghebrack daer sy of leuen souden. Eñ doe nycholaus hoorde dat in die hauē scepen aen ghecomen warē gheladē mit tarwen of mit weyte so ghinck hi te hant derwaert eñ hi badt den sciplude dat sy wt elcken schepe wilden gheuē hõdert muddecorens den ghenen die verdoruē vã hõgher eñ sy seiden. Vadr wi en doren wãt wy moetent leuerē bi matē in des keysers schueren also wijt tot alexandrien ontfinghen. Eñ nicolaus seide hē. doet nv dz ick segghe. Eñ ick beloue v in gods cracht dz ghi des niet te min en selt hebbē daer ghijt leueren sult. Doe sijt gedaen hadden ende die selue mate gheleuert hadden die sy tot alexandrien ontfinghē so seyden si tot des keysers knapen dit wõder eñ si loefdē gode seer in synē knechtē. eñ sinte nicholaus deelde dat corē elck na sijnre noot also dat sy bi mirakel. ij. iaer genoech hadden bi te leuē eñ oec genoech te sayen. ❡ Exēpel.

Als al dat lantscap dē afgodē diende voer dye ander afgoden hadde dat volck gheoeffent een beelde der onnutter dyane also seer dat tot sinte nicolaus tiden sommighe dorpers diendē der onnutter dyane religie eñ dat sy onder een boem die dyane gecõsacreert was pleghē te doē sommige vãdē heidē / maer sinte nicolaus verdreef die seden wt allen sinē landē eñ dede den boom of houwen. Hier õ wert die duuel teghen hem ꝟgramt ende hi maecte een olie die hiet midiacon die teghē die natuer in water eñ in steen barnt ende hi versciep hē inder formen vã enē heiligē wiue eñ hy quã te ghemoete sommige mannen die i enē scepe voerē tot sinte nicolaꝰ wert eñ hy seide hē aldus. Ic soude gaerne mit v varen tot sinte nycolaus wert mer ic en mach daer om bidde ick v dat ghi dese olie tot sijnre kercken draget eñ in mijnre ghedenckenissen soe salfter mede die wandē vã sijn sale eñ te hant voir sy wech eñ siet sy sagē een ander sceepkin mz eersame personē eñ onder hem was een die sinte nycolaus alte gelijc was ende hi seide hē ald[…] Ay wat heeft v dat wijf gheseyt / of wat brochtse v. eñ sy seydent hē al. Eñ hi seide hē dz is die vuyle dyane. Eñ õ dz ghi proeuē moecht dz ic waer segghe so werpt die oly in die zee eñ doe sijt in die zee geworpē haddē so wert een groot vuer in die zee teghē der naturē lange bernēde. Eñ doē sy tot sinte nicolaus quamē so seidē si / waerlic du biste die ons inder zee opēbaerdeste eñ verloste ons vã dyanē verradenisse.

❡ Exempel.

Tot dien seluen tiden was eenrehande volck dat teghen dat keyserijcke vã romen street ende die keyser seynde die princen teghen hē dz was napocianus vrsus eñ appollo. Eñ si quamen aen in die hauen van adrea ouermits dē winde die hē cõtrarie was Ende sinte nicolaus nodese mit hē te etē õ datt[…] wilde goedertierliken dat sy haer volck [...] beydē soudē te rouē dat sy te doen plegē [...] iaer mercten. Hier en binnē dz sinte nico[…]us daer nz en was so was daer die baeli[…] gehuert mz gelde. Eñ hadde beuolen drie onsculdige ridders te õthoofdē / als dz sinte nicolaus hoorde so bat hi die drie princē dz si haestelikē daer mit hē ghaen soudē. Eñ doe si ter stat quamē daer mēse onthoofdē soude so vãt hise knielēde eñ hair ogē ꝟb

jen eñ dē hanemā dat zwaert hebbe geto
ghē bouē haer hooft. eñ nicolaꝰ wert ver=
wermt mit toerne eñ liep tegē dē hācman
eñ benā hē dat zwaert wt synē handē eñ
hi ontbāt die ontsculdige eñ leidese mit hē
gesont eñ ginc tot des rechters huys ende
hi stac mit cracht op die dore die ghesloten
was eñ die rechter quā te hāt tegē hem eñ
gruetē. eñ nycolaꝰ ꝟ onwaerdet eñ seide.
Gods viāt bekeer ō ce we hoe dorstu voor
onsen oghē comē eñ du weets datstu dus
grotē misdaet hebste gedaen / eñ als hy hē
seer ꝟsprokē had so ōtfinck hi hē goedtier=
lijc te penitēcie om ō princē bede. Des key
sers princē ontfinghen vā hē die benedixie
eñ voerē harē wech ende sonō bloetstortē
dedē sy die viandē onō eñ doe sy weō qua
mē wordē sy grotelic vā den keiser ōtfaen
mer sommige benidē deser princē eerlichz
eñ mit gelde eñ mit bede voerē si tegē tkei
sers rechters dz hise voor den keiser wroe
ghē soude vā groter misdaet. als hy dit dē
keiser geseit hadde so wort hy alte tornich
ende beual dat mēse kerkerē soude eñ son=
der vraghē beual hyse te doden binnē dier
nacht. eñ doe hē die wachter dit geseit had
de so scoordē sy haer cleō eñ begōsten seer
te suchtē. Doe gedochte een van drien dat
was napocianꝰ hoe sinte nicolaꝰ die drie
ontsculdighe riddōs ꝟloste eñ hi riet hē dat
sy hē aenropē soude. Doe sy in bedinghen
warē binnē dier nacht so opēbaerde sinte
nycolaꝰ cōstantine eñ seide. Waer bi heb=
beste dē princē aldus wredeliken ende on=
rechtelikē geuangē eñ geoerdelt ter doot
sonō misdaet haestelick stāt op ende laetse
gaen eñ en doetstu des niet ic bidde god dz
hi di enē strijt toebrenge daer du in vallen
sulste eñ die beestē sullē di eten. Die keiser
seide. Wie biste die bi nacht i mijn palaes
comste eñ dit dorrest sprekē. Ende hi seide
Ic bē nycolaus bisscop der stat vā mirrea
Daer hi veruaerde dē rechter oec in een vi
sioen eñ seide. verlorē vā sinnē eñ van her
tē waer ō hebstu cōsent gegeuē inō ōtscul
diger princē doot te hāt haeste di eñ doetse
ontlossen / eñ en doetste dz niet soe sal dijn
lichaē vol wormē werdē eñ dijn huys sal
te mael te scāde werden. ende hi seide wie
bistu die ons aldꝰ dreychste. Ende hi seide
weet dz ic bē nicolaꝰ bisscop ō stat vā mir=
rea. Doe die keiser eñ die rechter ontwaec
tē so seidē si die eē tottē anderē haer visioē.
Eñ si seyndē te hāt ō die gheuāghē: eñ die
keiser seide wat toucrien toondi dz ghi ōs
mit dusdanighē dromē bespot Eñ sy ant=
woerdē hē dz si geen toueuaers en warē
eñ dz si die doot niet ꝟdient en hadden. eñ
die keiser seide hē / kendi eenē mā die nico=
laus hiet eñ doe si synē naē hoerdē stakē si
haer handen tē hemelwaert eñ badē gode
dz hise ō sinte nicolaꝰ ꝟdient ꝟlossen wil
de / ende doe die keiser al sijn leuē eñ mira=
culen vā hem ludē gehoort hadde seide hy
Gaet eñ dāct god die v ꝟlost heeft mit sijn
re bedinge eñ brengt hē wat vā den onsen
eñ bidt hem dz hi mi nēmermeer en dreyge
mer dat hi gode voor mi bidde eñ voor mi
nē rike Na luttel dagē so quamē dese drie
princē tot sinte nycolaus eñ si vielē te hāt
voor sijn voetē ende seidē. Du biste waer
lijck gods knecht eñ cristus minnare ende
doen sijt hē alle gheseit haddē. soe hief hy
sijn handē ten hemelwert eñ hi dancte go
de grotelick eñ hi leerde dē princen wel eñ
sendēse te lāde wert. Doe hē onse here ha=
len wilde so bat hi gode dz hi hē sijn enge=
len sendē wilde ende hi hilt sijn hooft neō
wert eñ hi sach die enghelē tot hē comē eñ
als hi dē psalm geseit hadde Heere ic hope
in di / in dinē hādē beuele ic minē geest daer
gaf hi synē gheest. Int iaer ōs herē. ccc. eñ
xliij. ende men hoorde daer hemelsce soete
sanghen. Eñ doe hi begrauen was in een
marmor tombe soe vloyde tot sinē hoofde
wt een fonteyn water eñ tot hem des da
ghes soe vloyet wt sijn ledē olie die cracht
heeft tegē veel siechedē Na hē quā eē goet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

man die nochtans ꝟdreuē was so liet dye olie haer vloyen eñ doe hy weder gehaelt was so vloyedet weō. Na veel tijts so be doruē die torkē de stat vā mirrea. eñ xlviij ridderē vā barrea voeren der wert eñ vier monikē toonde hē sinte nicolaꝰ tombe eñ dedense op eñ vondē sijn gebeentē vloyen de inder oly eñ voerdense eerlick te berrea waert. Int iaer ōs herē dusent eñ .lxxvij.

¶ Een man ontleende gelt ¶ Exēpel.

vā enē iode eñ zwoer hē op sinte nicolaus outaer ō dat hi anders gheen borge en had de dat hijt hē weō gheuen soude alsoe vro als hi mocht. Eñ om dz hy dat gelt langhe hilt so eyschdet die iode eñ hi seide dat hijt hē ghegeuē hadde. Die iode riepē tē oerdel eñ mē wijsde dat hijt zwerē moeste Ende dese brochte mz hē enē holen stoc die hi vol gemalen gouts hadde gedaen als of hi hē plach te besighē. eñ doe hi dē eet doē soude so gaf hi dē iode den stock te houden. Dese zwoer dat hi den iode meer ghegeuē hadde dan hi hē sculdich was. Doe hi gezworen hadde so eyschte hi synē stoc weō. Eñ die iode die dese scalcheit niet en wiste gaf sen hē weder. Doe dese die bedrieghenisse gedaen hadde eñ weō keerde so viel hi op een weghescheidinge daer neō vā vaecke eñ een wagē die seer quā geuarē dodē eñ brac dē stoc die vol gouts was eñ dz gout storte wt. Doe dit die iode hoorde soe quā hi haestelijck der wert eñ doe hi dese boosheit sach ende hē veel ludē riedē dat hi dat gout nemē wilde eñ hy en wilde tē waer dat hi die daer doot was bi sinte nicolaus ꝟdienste ꝟrese eñ seide dat hi hē soude doē dopē waer dat ghesciede eñ hi kerstē werden wilde. ende die daer doot was stōt te hāt op eñ die iode wert ghedoopt in cristꝰ name.

¶ Exempel.

¶ Een iode sach die grote crachte vā sinte nicholaus in te doen miraculen die dede maken een beelde eñ settet in sijn huys eñ als hi ergent verde ginc so beual hi hem al sijn goet mz dreyginge eñ seide dese woerden / of des ghelike. Siet nycolaus ick beueel v al mijn goet te bewaren. Eñ ist dat ghi dit mz wel en bewaert ic sal grote wrake nemen van v mit slaghen eñ mit gheesselen. Op een tijt doe dye iode wech was soe quamē die dieuen eñ nament al eñ lieten allēē daer dat beelde. Doe die iode quā ende sach dat hi beroeft was so sprack hy dat beelde toe mit dese woerdē of dier ghelike. Heer nicolaus en sette ic v niet ī mijn huys dat ghi mijn goet bewarē soudet vā den dieuen waer by wildet ghy dit doen / waer om en ꝟbodet ghi dit die dieuen niet hier om suldy grote tormenten doghen eñ ghy sultet ontgelden voor die dieuen ende aldus sal ick mijn scade verhalen in dynē tormenten eñ in dinen slagen. Aldꝰ greep die iode dat beelde eñ sloecht ende gheesselde et seer. Dit is wonder eñ seer te ꝟwonderen dair die dieuen dat goet deelden dat sy ghestolen haddē soe opēbaerde hem sinte nicolaus dit of deser ghelikker sprekende waer om ben ick ō u wen twille aldꝰ seer ghegeesselt ende aldus seer gheslaghen eñ waer om heb ick aldus veel tormentē ghe doecht / syet hoe mijn lichaem ghehandelt is siet hoe root dattet is vā dē bloede / gaet ende gheeftet snellick al weder dat ghi genomen hebt of gods wrake sal op v comē also dz v misdaet sal werdē gheopēbaert ende eick van v luden sal werden ghehangen. Wie bistu seyden sy die ons dusdani ghe dinghen seggheste. eñ hi seyde Ic ben nycolaus ihesus cristus knecht die de iodē om sijn goet dat ghi aldꝰ ghenomē hebbet dus wredeliken heeft ghegeesselt ende sy worden veruaert ende quamen totten ioden ende seiden hem den miraculē ende hi seyde hem wat hi dē beelt ghedaen hadde eñ sy gauent hem al weder. Eñ dye dieuē quamen aldus tot gherechticheit ende die iode ontfinck cristus gheloue.

¶ Eē mā vierde alle iaer gro- ¶ Exēpel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

telick sinte nicolaus feeste om sijns kints wille datter scolen ginc Tot eenre tijt soe bereyde des kints vađ een grote werscap eñ noode veel clerckē. eñ die duuel quā ter dorē in pelgrims habite eñ bat een aelmis die vađ beual haestelic sinē kinde dz hy dē pelgrim een aelmisse geuē soude. Dit kint haeste hē eñ hi en vant dē pelgrim nz/ mer hi volchde hē na. Eñ alst gecomē was tot een wegescheidighe begreep die duuel dz kint eñ worchdet. Doe dz die vađ hoorde so suchte hy seer eñ nā dat lichaē eñ leydet in eē camer eñ begōste vā rouwē te roepē eñ te segghē. soete kint hoe ist mit dy sinte nycolaus is dit dz loon vanđ eerē die ic dy hebbe gedaē. eñ doe hi dz eñ des gelike sei de so ōtwecte hi dz kit als vā enē slape eñ ontdede sijn ogē eñ stōt op. ¶ Exēpel.

¶ Een edel man bat sinte nycolaus dz hy hē enen soon đ weruē wilde vā gode ende hi beloefde dat hi dz kint tot sijnre kerken brenghē soude eñ enen guldē nap offeren soude. Dus wert die sone gheborē eñ opge uoet eñ hi dede dē nap makē. Eñ om dz hē dē nap seer wel ghenoechde so behilt hi hē tot sijnre behoef eñ dede enē anderē makē die so vele waert was eñ doe sy mit scepē voeren tot sinte nycolaus kercke wert soe hiet die vađ den sone dz hi hē water broch te indē nap die hi eerst dede maken eñ doet kint sceppen wilde so vielt mittē nap inđ zee eñ voir wech eñ sijn vader beweende hē bitterlic mer hy dede sijn belofte eñ doē hi tot sinte nycolaus outaer quā eñ hi den anderen nap offerde so viel hi vanden ou- taer als ofmē daer of geworpē hadde. eñ doe hi hē op gheheuē hadde eñ weđ opten outaer geleit hadde so wort hi voerđ daer of geworpen eñ hy hieffen derde werf op ende hi setten weđ derde werf op sinte ny colaus outaer eñ hi wort daer derde werf vorder of gheworpen. Doen sy alle đ wō derden van desen groten wonder siet soe quam daer gans ende ghesont dat kint eñ brochte den eersten nap in sijn handen: eñ het ghescheide voor hem allen. Doe hy in die zee viel dat te hant daer sinte nycolaus bereit was ende behielt onghequetst. Eñ aldus wort die vader blide eñ offerde bey de den nappen sinte nycholaus.

Een rijck man ¶ Exempel. hadde een kint by sinte nycolaus đ diente ende dat kint hiete hi adeodatus dz is van gode ghegheuen. Dese mā maecte sinte nycolaus eē capelle in sijn huys ende vierde alle iaer sijn feest grotelijc. dese stat was ghesticht bider saracenen lande. Al- dus wort geuanghen vanden saracenen adeodatus: ende hy wert ten dienste van ren haren coninck geset. Ten anderē iaer doe sijn vader sinte nycolaus feeste vierde ende dat kint voor dē coninc stont eñ hielt een gulden nap. Doe ghedochte hy sijnre vangenissen eñ des vaders ende moeders rouwe ende die blischap diemen hadde in sijns vaders huys ende hy begōste lude te suchten. Ende doe die coninc mit dreyghē hē hadde doen segghen. so seide die coninc Wat v nycolaus doet du sulste hier mz ōs wonen. Te hant quam daer een wint eñ bestiet dit huys. ende dit kint wert op ghe nomen mittē nap eñ wort gheuoert voor die kercke dore daer sijn vader ende moeđ feest deden ende sy worden seer verblijt. ¶ Nochtās leestmē anders waer dat die iongheline was van normandien eñ doē hy ouer zee voir/ soe wort hy vanden sou- daen gheuanghen ende hi dedē dicke voer hem slaen. Ende doemen hem op sinte ny- colaus dach seer slocch ende men hem hilt in enen kercker ende hi droeuich wert om sijn verlustinghe ende weelde die hi plach te hebben soe wert hy slapende. Ende doe hi ontspranc soe vant hy hē seluen in sijns vaders capelle.

Ancelmus aertsch bisscop van can telberghe eñ der enghelscer herder heyl eñ ewighe benedixie inden here.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

¶ Die historie van onser vrouwen ontfanckenisse.

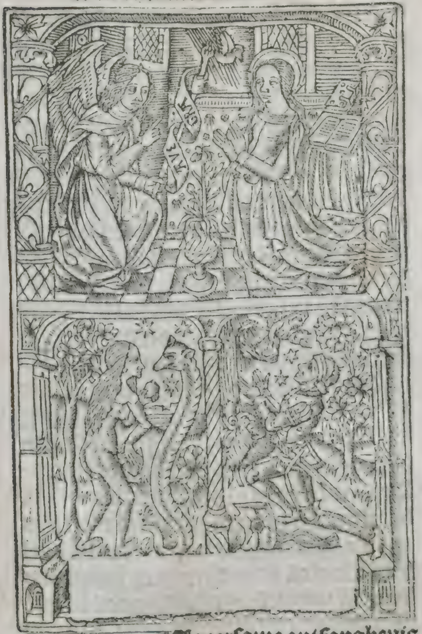

Die eersame ontfanghenis der moeder gods ende maghet maria alre gheminste broeders moet horen v lief te my te vertellen. Seker inder tijt dz behaechde der godlijcker goedertierenheyt te corrigeren dat engelsche volck van haren quade enđ noch sterckeliker onder te doen den āboch ten sijns dienst so dede hi dz selue lant onder al vechtēde willem den seer gloriosen hertoge vā noerweghen welcke willē coninc wort der engelscer eñ daer ꝟmaecte het dye eer alder kerckē waerdichz mitter cracht gods eñ sijnre wijshz Des welckē wercks die goeđtierē meninge dye duuel benidēde was viāt alre digē eñ pijnde hē dick weđ te staē sijn voerspoet als nv met bedrieghenisse sijns ghesints. Als nv mit twiste der vreemder mēr die here bescermden eñ mer die coninchē ontsiende eñ glorificerēde soe wort die bose gheest te niete Mer alst hoordē die vā denemerckē dz engelant onđ worpē was dē noermānē/ soe namē si dat zwaerlikē in on waerdē dz sy beroeft warē als vā harē eerlikē rechtē. eñ sy bereidē wapenē eñ voechdē tot hē ꝟgaderinge đ scepē op dat sy tot hē quamē eñ berouē mochtē vā dē lāde dz hem vā gode gegeuē was. Dat ꝟnā die seer wise conic willem eñ ōtboot al sinē eenrchāde geestelike abt des cloesters remenciētis eñ wert gesent in daciam op dz hi vā desen dinghē die waerheit onđsochte. Doe hi dz getrouwelic gedaē hadt begheerde hi mede te kerē tot engelant eñ ginc inđ zee eñ doe hy tehāt een groot deel vanđ zee mit voerspoet ouerledē hadde so bereide een yselic storm dē hemel eñ inder zee eñ dicke widē stōdē te hāt op in allē sydē. mer doe dye scipludē ꝟmoyt warē eñ voert aen niet wederstaē en mochten eñ die riemē ghebrokē warē/ eñ die zeylen geschoort eñ dye touwē neđ vielen doe wort ꝟlorē die hope der salicheit/ eñ doe sy mis hoeptē vā salichedē der lichamē so beuolen sy harē scipper mit groten roepē alleen die roecke of achtsaēheyt der sielen ende aenriepen deuoteliken dye alder salichste moeder gods maria als een toeuulucht der onsaligher ende eē hope der mistrooster. Ende sich sy syen haestelijcke een man van eersameliken habite verciert mit eēs bisscops cosuffel als onder dz water bidē schepe comende die tot elsinū den abt seide eñ begā hē mit dusdanige woerden te ꝟsoecken wilstu ontgaen dē anxt đ zee eñ wilstu in dijn lant comē gesont/ eñ doe hi āt woerde dz hi begeerde mz alđ herten eñ dat alleen eysche de doe sprac hi Du sulste wetē dz ic vā ōser vrouwē die moeder gods maria die du soetelic aēriepst tot dy gesent bē eñ yst dattu gehoorsaem wilste sijn mijn woerden so sulstu gesont eñ

weluarēde ōtgaen đ tegēwoerdiger vre=
sen der zee eñ hi ghelocſde hē te hāt dat hy
hē in allē dingen ghehoorsaem soude sijn
mochte hi ōtgaen die vrese Ende hi seide.
Geloeft gode eñ my datste feestlikē sultē
vierē eñ preckē te vieren dē dach der ōtfan
genisse eñ der sceppinge der moeđ cristi eñ
die wise man antwoerde. In wat daghe
salmē die feest vieren. eñ hi seide. Du sul=
ste hoge getidēlikē feest houdē op die sest
yde van decēber. Eñ die abt seide wat offi
cie sal die kerc houdē indē kerckelikē diēst.
Eñ hi seide men sal seggē al die officiē die=
men seyt in haer geboort die salmē segghē
in haer ōtfangenisse maer wtgenomē dat
mē dē naem vā haer geboorte ꝟwādelen
sal indē name đ ontfangenisse. Doe hi dit
geseit had soe voir hi wech eñ rechteuoert
wort die storm ghesacht eñ die abt quā te
lande mittē sijnē mit enē haestlikē winde
ghesont aent enghelsce oeuer ende die din
ghē dye welc hi ghehoort eñ ghelcert had=
de opēbaerde hi alle die hi mocht. Eñ wy
alre liefste broeđs ist dat wi begherē te be=
gripē die hauē der salicheit so laet ons vie=
ren mit waerdighē dienste die sceppenisse
eñ die ōtfangenisse đ moeđ gods op dz wi
vā harē soon gheloent moeten werdē mit
waerdighē loon. Echter so wort dese fees
te anđs ꝟclaert in een anđ maniere. want
in karol⁹ des conicx tidē vā vrācrijcke soe
was eenrechāde clerc eñ dyacē i oerdē broe
der des conincx vā sagariē minnēde mz al
re hertē die moeđ gods maria eñ naerstich
te singē haer getidē eñ wilde huwelicken
mit rade sijnre ouderē aē een scoō iōcfrou
we. eñ doe hi eens daechs doe die misse ge
daen was vā dē priester ōtfaen hadde vru
loftelike benedixie. Doe ghedocht hi dz hy
des daechs die getide đ saliger maget ma=
rien nz gehoudē en hadde nae sijn sede doe
dede hi se al wter kerckē gaen eñ hi seynde
die bruyt te huys eñ bleef alleen biden ou
taer Eñ doe hi alleen las die getidē đ moe
der gods eñ seggē soude die antiffen Quā
pulcra es. Dats hoe scoon eñ hoe verciert
biste mijn vriendinne Doe openbaerde hē
onse vrouwe mz twe englē die haer rech
terhāt hildē eñ seide tot hem. Ist dz ic scoō
ben eñ ꝟciert waer ōme laetste mi dan eñ
neemste eē anđ bruyt eñ en bē ic niet scoon
re dā sy eñ en bē niet die alre scoēste hebdy
oec so scoen ye gesien. Eñ hi seide haer. O
vrouwe mijn uwe schoonheyt gaet bouē
alle scoonhedē du biste verheuen bouē die
chorē der englē: du biste op ꝟheuē bouen
die hemelē đ hemelē Hierō wat wilstu dz
ic doe. Eñ sy seide hē ist datstu latest ō my
die vleyscelike bruyt daer du wilste aē cle=
uen so sulstu mi tot eenđ bruyt hebbē i he=
melrike/ eñ ist oec dztu altoes iaerlicx vier
ste die feeste mijnre ōtfanghenisse eñ pree
kest te vierē so sulste mz mi gecroēt sijn in=
dē rike mijns eengeborē soons. doe dit ge=
seit was so voir sy wech. Die clerc en wil
de tot huys niet keren/ mer sonđ raet sijns
ouders ghinc hi heymelijc in een abdie bu
ten tslants eñ wort ꝟciert mit monikē ha
bite. Eñ na cortē tijt mit ꝟdiente đ saliger
maget maria die altoes eert eñ salich ma=
ket die geen die se minnē soe wort hi patri=
arch vā aquilē eñ celebreerde also lāge als
hi leefde eñ preecte alle mēschē te vierē die
feeste đ ontfanghenisse marie indē voersei
dē dage mit properen octauen.

¶ Een sermoen vander hoochtijt.

Hier om en moet nyemant ꝟdrieten
noch zwaer sijn haer feest te vieren
want het is te wetē als in die heilige kerc=
ke geuiert wort of geeert haer geboorte al
so sal oec gheeert of geuiert wordē haer ōt
fāgenisse wāt also wel eer noot was hair
geboerte te behoudē dz mēscelike geslacht
Also wast oec noot haer ōtfāgenisse wāt
en waer sy nz ōtfangē si en waer nz gebo=
ren mittē gebodē gods: so wort sy ontfan
ghē eñ gheborē Ja seker ist dan dat aenge
sien wort die godlijcke redene so wort diē

dach hoꝛet õtfangeniſſen meerre gepꝛoeft dã harer ghebooꝛtẽ: Wãt het was meerre dinck dz adã vã gode geſcapen woꝛt/dan dz adãs kinđ vãder moeđ ghebozẽ woꝛdẽ Hier õ een yghelic biſſcop oft abt ofte pꝛelaet oeffent ofte viert naerſtelic haer feeſte eñ gebietſe vã allẽ mẽſchẽ gevuiert te woꝛden: Wãt iſt dattuſe mint mit alre hertẽ ſo en woꝛdeſte nẽmermeer ontſet van dinen gradẽ of waerdicheit. Die dingẽ die ic ſegge heb ic gepꝛoeft in mi ſeluẽ/des moetẽ ſi hebbẽ te male ſcande die ontſinde die verblint ſijn mit dõckerhedẽ der onwetenhedẽ eñ ꝟſmadẽ te vierẽ ſo grotẽ dach eñ groten ꝟbolghen ſacrament. Daerõ want in der ontfangeniſſe đ maget was vleyſchelike ꝟgaderinghe des mãs eñ des wijfs. Hierõ iſt dat dẽ ſottẽ nz en behaecht te vierẽ haer ontfangeniſſe nochtãs moet hẽ luſten te vierẽ dẽ waerdigẽ dach eñ nacht harer geeſteliker õtfangeniſſe eñ oeck dẽ tijt eñ vꝛe al iſt dz hy dẽ menighẽ onbekent is eñ welckẽ die ſcepper đ ſielẽ die weerdige ſiele ſijnre moeđ ꝟenichedẽ indẽ heilichſtẽ maechdeliker lichaẽ mitter engelſce dienſtẽ/welckẽ dach die berechter tot onſer ſalicheit maect ꝟcoes eñ heilichde onder dye anđ daghẽ als dẽ eerſtẽ dach onſer ꝟloſſinghen eñ ſalichedẽ/Wãt tis kenlijc allẽ wiſen dz twee ontfangeniſſen ſijn des mẽſcẽ als eẽ geeſtelic eñ die anđ vleyſchelic eñ in welckẽ geſciet vleyſchelike ꝟgaringe des mãs eñ des wijfs Een anđ in welckẽ dye gheeſtelike nuwe ſuuer godlike ziel woꝛt toegevuoecht dẽ lichame ouermits dẽ werkẽ gods. Iſt dz hẽ niet en behaecht te celebꝛerẽ die vleyſcelike onfanghenis đ moeđ des heeren hem moghen doch behaghen te vieren of te oefenẽ die gheeſtelicke ſceppinge hare zielẽ die ꝟgaderinge of enige haer ſielẽ eñ haers lichaems O hoe groot is die dach in welkẽ geſcepẽ woꝛt eñ geheilicht eñ geſent totten alđ heilichſtẽ lichaem der waerdiger ſielẽ õſer ꝟmaectſters. Echter moeten ſy hẽ ſcamẽ die ontſinde die daerõ deſen dach niet vierẽ en willen om dat die heilige kercke nz en pleget te vierẽ die ontfangenis vã anđ heylighẽ. Seker tis ſeer grote doꝛperheit datmẽ deſe dair in gelijct anđ heiligẽ in welckẽ god aẽ nã mẽſchelic vleys eñ die hi oeck ꝟheuen heeft bouẽ die hemelẽ eñ bouẽ die archãgelen: Wãt al iſt ſake dz niet ghegeuẽ en is anđ heyligen dz gevuiert ſoude werdẽ dẽ dach harer õtfangeniſſe: nochtãs is dẽ ghenẽ ꝟleent vandẽ heiligẽ geeſt die meerre eñ heilichſter is dã alle heiligẽ eñ ſal recht hebbẽ deſe eerlichz bouẽ anđ heiligẽ ouermits welker alle heilighẽ geſalicht werdẽ. Criſtꝰ woꝛt geſeit heilich đ heilighẽ: Want als die ouerſte berechter der heiligẽ haer gaf die waerdichz dat ſi maecht ontfaen ſoude dz vleys ghemaect dz woert eñ dz ſy maghet barẽ ſoude eñ na die dꝛacht eẽ maecht bliuẽ ſoude. ſo gaf hi oec haer te rechte die waerdicheit dat die feeſt hoꝛer ontfangheniſſe ende harer ghebooꝛte dye ſoudẽ werden ghevuiert inder heiliger kercken: Wat ſullen wi hier of merren te oefenẽ of te vieren die ontfangenis des heerẽ moeđ is te voerdenckẽ die ghebooꝛte criſti/Wãt haer õtfangeniſſe is die linie đ gebooꝛtẽ criſti. Eñ daer om ſingẽ wi in deſen dage vooꝛ die laudes in goeder manierẽ dat euãgelie des boecx der geboertẽ ende oec leſen wijt inder miſſen als inder ghebooꝛtẽ des heren. Hier om woꝛt mit rechte ghevuiert die ghebooꝛte ende die ontfangheniſſe des ſoons. Want die ontfangheniſſe/ ende die ghebooꝛte des moeders is die ghebooꝛte des ſoons. Hier omme celebꝛeren wy huyden blidelijc alle beide haer ontfangheniſſen als gheeſtelijcke ende vleyſchelike op dat wi mit harẽ verdienten eñ beden moghẽ verdienẽ te woꝛden wtgenomẽ vã waerlijkẽ ſoꝛgẽ eñ vã allen ſondẽ eñ te werdẽ geleit totter ewigher bliſcappẽ des paradijs. Des verleen ons onſe heere ihũs criſtus harẽ lieuen ſo=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ne die mitten vader ende mitten heilighen geest ende mit maria sijnder moeder leeft eñ regneert god bi oneyndelicke warelde̅ der werelt. Amen.

¶ Die legende va̅ sinte lucia.

Lucia was ee̅ maecht edel va̅ geslachte wter stede cyracusane̅ gheboꝛe̅ Eñ doe si hooꝛde die nieumare va̅ agathen doer al cecilien lope̅ so ginc sy tot haere̅ graue mit euthicien haer moeder die vier iaer hadde gedoocht tlope̅ va̅der vꝛouwe̅ sieckheyt sond̄ ophoude̅ eñ het gescie de datme̅ ind̄ missen las dz eua̅gelic dz onse here een wijf vand̄ siecte ghenas. Doe seyde lucia harer moed̄ ghelouestu datme̅ hier leest so gheloeft dat agatha de̅ ghenen heeft altoes tege̅woerdich o̅ wiens naem si ghepassijt was Eñ ist dattu mit ghelooue haer graf nakeste so sultu te ha̅t genesen. Doe al dye lude̅ wech ginge̅ so bleef die moed̄ mit die dochter in bedinghe neue̅ dz graf eñ lucia woꝛt slape̅de eñ sy sach agatha ꝟciert mit dierbare̅ stene̅ eñ staende int midde̅ der engele̅ ende sy seide haer Suster mijn lucia maecht gods geuoet wat eyschestu va̅ mi dattu selue dijnre moed̄ doe̅ moges want sich bi dyne̅ geloue is si genesen. Eñ lucia o̅twaecte eñ seide haer moed̄ Moed̄ mijn sich du biste genesen daero̅ bid ick di dooꝛ haer die di mit harer bedige genesen heeft datstu my voert ae̅ nz en hietes bꝛuyt mer dattu miter echtscap geue̅ soudes dz ghif de̅ armen. eñ die moed̄ seide Luycke eerst mijn oge̅ eñ doet da̅ mitte̅ goede al datstu wilste. Eñ lucia seide/ dattu sterue̅de gheuest dz gheuestu o̅ dattu mit dy nz dꝛaghe̅ en moges hier o̅ ghif alstu leefste so sulstu des loon hebbe̅ Doe si aldus wed̄ te huys gecome̅ ware̅ so ꝟcochte̅ si daghelicx haer goet eñ gaue̅t de̅ arme̅ Hier en binnen alst goet minrede eñ ment deelde so quae̅t luet en bꝛudego̅ te wete̅ eñ hi vꝛaechde d̄ moeder wat dat bediede. Si a̅twoerde beke̅delike̅ dat sijn bꝛuyt ee̅ beter goet geuo̅de̅ had dz sy tot haer behoef cope̅ wilde ende daer bi schinct dz sy enich goet minrede. Dese sot waende dattet aertsche goede̅ ware̅ eñ hi bego̅ste selue haer goet te ꝟcope̅. Doe al haer goet ꝟcocht was eñ de̅ arme̅ gegeue̅ so toechse die bꝛudego̅ vooꝛ pascasio de̅ recht eñ seide dz si kerste̅ ware eñ seide dz sy tege̅ des keisers wet dede Doese pascasius wilde doe̅ de̅ afgode̅ offere̅ so a̅twoerde lucia. Gode is een genoechlike offerha̅de die armen te vanden eñ he̅ in node by te staen: eñ o̅ dat ic niet meer en hebbe dz ick offere̅ mach/ so gheue ic mi selue̅ he̅ te offeren. Pascasius seyde haer/ dese woerden mochstu segghe̅ ene̅ sotte̅ kerste̅ die dijns gelijc is: mer te ꝟgeefs segstu mi die tspꝛince̅ wet houde. Eñ lucia seide hem Du houdes dijnre pꝛince̅ wet oft ee we ende ic sal houden mijns godes wet. du ontsiets die pꝛince̅ eñ ic ontsie mine̅ god. Du en wilste die niet ꝟtoerne̅: eñ ic en wil mine̅ god nz ꝟtooꝛnen. du wilste he̅ behaghe̅ eñ ick be

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

geer te behagẽ minẽ behouder daer õ doet datti goet dunct eñ ic sal doen dat mi goet dunct. eñ pascasiꝰ seyde. Du hebbest dijn goet mit dinẽ putiers ouer gedaẽ eñ dairõ spreecstu als eẽ hoere Eñ lucia seide hẽ Ic hebbe mijn goet geleit in eẽ seker stat / mer die dat lichaẽ eñ dz herte besmettẽ en wiste ic nye. Pascasius ãtwoerde Wie sijn si die dat lichaẽ eñ dz herte besmettẽ. Lucia seide ghy sijt die dat herte besmet. die raet dz die sielẽ harẽ scepper latẽ: maer die dat lichaem besmettẽ sijn die dese tijtlike ghenoechte settẽ voor die ewige weelde Pascasius seide die woerdẽ sullẽ zwighẽ alsmẽ tẽ slagẽ coemt Doe seide hẽ sinte lucia: gods woerdẽ en mogẽ niet zwigẽ. Pascasius seide haer Bistu dan god. Lucia antwoerde ick bẽ gods deerne die seyde. Als ghi staet voerdẽ coninghẽ eñ voerdẽ rechters en wilt niet voerpeysen wat ghi sprekẽ sult: want ghi en sijt nz die dat spreect. mer die geest uwes vaďs dye daer spreect in v Pascasius seide so is dã in di die heilige geest. Lucia seide die suuerlijc leuẽ sijn tẽpelen des heiligẽ geest. Pascasiꝰ seide ic sal di doẽ leydẽ tot dat bordeel datmen dy daer ỽcracht dattu dẽ heiligẽ geest verlieses. Lucia seide. Dat lichaẽ en wort nz besmet tẽ si biď ghenoechtẽ des hertẽ. Want doetstu mijn leuẽ ỽcrachtẽ so sal mi die suuerheit gedobbelt werdẽ ter cronẽ: want nẽmermeer en selstu moghẽ minẽ wille te cõsent brengẽ / sich mijn lichaem is bereyt tot alle tormentẽ wat beideste des duuels sone begin te doẽ die begeertẽ dijnre pinẽ. Doe dede pascasiꝰ putierẽ comẽ eñ seyde hẽ. Nodet tot haer alle dz volck eñ mẽ bespottese so lãge tot si doot was. Eñ doe si lucien slepẽ wildẽ doe maectese die heylighe geest so zwaer dz sise niet en condẽ beroerẽ Eñ pascasiꝰ dede daer dusent mãnẽ comẽ eñ haer hãdẽ eñ voetẽ bindẽ mer sy en condẽ se geen sins beroerẽ Eñ doe dede hi aẽ hair mittẽ dusent mãnẽ vijftich paer ossen mer nochtãs bleef lucia onberoerlijc Eñ pascasius riep doe gokelarẽ dz sise souden doẽ roeren mit haer touerien mer mẽ en condese niet ỽroerẽ. Doe seide pascasius. Wat touerie is dit dz een ionckfrou niet en worde ỽporret vã dusent mãnen. Lucia seide tẽ sijn geen touerieẽ mer het sijn cristꝰ weldadẽ. Wãt waert dattu daer noch xx. dusent toe dedest du soudes sien dz mẽ mi nz en soude moghẽ ỽporrẽ Ende pascasiꝰ waende datmẽ die touerie ỽiaghen soude waert datmẽse ouergote mz olie eñ hi hiet se ouergieten mit olie. eñ doemense oec nz ỽporren en mochte soe wort hi seer ỽgrãt eñ hiet datmẽ eẽ groot vier ontrẽt hair maken soude eñ hiet datmẽse mit peck eñ mit harse eñ mz hetẽ smoute begietẽ soude. eñ lucia seide ic hebbe respijt ỽcregẽ vã mijn martelie õ dat ic of nemẽ sal dẽ ghenẽ dye ghelouẽ den anxt der passien eñ die niet en gelouẽ hoer ỽ witẽ. Doe pascasius vriendẽ saghẽ dat hi in anxt was so stakẽ si een zwaert door luciẽ kele eñ sy en ỽloes haer sprake nz mer si seide ic segge v datter kerkẽ paeys weď gegheuẽ is. Wãt maximianus is hudẽ doot eñ dioclesianꝰ is ỽdreuẽ Eñ als agatha mijn suster is gegeuẽ ď stede vã cathenensem eẽ behouderse alsoo ben ic ď stede vã ciracusanẽ gegeuẽ eẽ ỽbidster Doe lucia dit seide soe quamẽ daer knapẽ vã romẽ eñ vinghẽ pascasiũ eñ voerdẽ gevãghẽ ten keiser wert wãt die keiser hadde gehoort dz hi alle die lantschapẽ hadde bedroeft. doe hi te romẽ quã eñ hi beclaechdet eñ hy ỽ wõnẽ wert voor dẽ senatoers so ontwijsdemẽ hẽ sijn hooft mer die maghet lucia en wert niet ỽuoert vanď stede daer si ghesteken was noch si en starf niet voor dat die papẽ quamẽ ende gauen haer gods lichaẽ Inď seluer stat is si begrauen eñ daer is eẽ kercke gemaect. Si wort gepassijt in cõstãtinꝰ eñ maximianus tiden. Int iaer ons herẽ. CCC. eñ tien.

¶ Die legende vã sinte thomas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Thomas die apoſtel doe hy
te ceſariē was ſo opēbaer-
de hē onſe heere ende ſeide
Gondoforꝰ dye coninc vā
indien heeft abbanē ſynen
proeſt geſent te ſoeken enē
man die pallaeſen makē cā coem ick ſal di
tot hē ſendē. Thomas ſeide heere ſent my
waer du wilſte ſonđ tot die vā indiē. On
ſe here ſeide. Ganc coenlick wāt ic ſal dijn
behoeđ ſijn Eñ alſtu die vā indien hebſte
bekeert tot mi ſoe ſelſtu tot my comen met
martelie. Enđ thomas ſeide du biſte mijn
here eñ ic dijn knecht dijn wille geſcie. eñ
doe abbanes opter merctē wāderde ſo ſei
de onſe here tot hē iōgelinc wat wilſtu co
pē: eñ hi ſeide Mijn here heeft mi gheſent
dz ic hucrē ſal knapē die pallaſen cōnē ma
kē: dz ſi een pallaes makē na dz werc van
romē. Doe gaf hē onſe here thomas eñ ſei
de dz hi dz wel cōde Doe ſiē wech ſceeptē
ſo quamē ſi tot eēre ſtat daer die conic feeſ
te dede van ſijnre dochter hu welike eñ de
de gebiedē dat al die ludē ter bruloft comē
ſoudē of ſi ſoudē dē conic ꝟtoernē Eñ ab-
banes eñ die apoſtel thomas gingē der eñ
daer was eē hebreuſche iōcfrou eñ hadde
eē floyte eñ priiſde elc met enē ſonđlinghē
loue: eñ doe ſi thomas ſach ſo vekēde ſi dz
hi eē hebreuſch was ō dz hi niet en at meer
om dz hi die oghē ten hemel waert hadde:
Eñ doe die iōcfrou we ſanck voor hē in he
breuſce Een god is der hebreuſcer die alle
dinc ſciep eñ maecte die zee ſo bat haer dye
apoſtel dz ſijt weđ ſingē ſoude Doē eē ſcie
ker ſach dz hi niet en at noch en drāc maer
dz hy alleen die ogē tē hemel waert hadde
ſo ſloech hi hē aē ſijn wāghe. Eñ ſinte tho
mas die ſeide hē / di is beter dz di ꝟgheuen
worde int anđ leuē eñ datſtu hier eē tijtli-
ke pine doghes daerō en ſal ic niet opſtaen
voor dz die hondē hier brengē die hant dye
mi ſloech Doe gīc die gene ō water eñ een
leeu dodē eñ drāc ſijn bloet. eñ doe die hō-
dē ſijn lichaē ſcoerdē ſo brochte enē zwar-
tē hōt in die bruloft ſijn rechter hāt. Doe ſi
dit ſaghē ſo ꝟwōderde hē allē. eñ die ionc
frou ꝟtelde dien ſijn woerdē eñ werp die
floyte wech ende viel tot ſinē voetē. Deſe
wrake laſtert ſinte auguſtinꝰ eñ ſeyt. dat
dit in ſinte thomas legende beſcreuē was
vā enē valſchē mā daer bi heeft men ſijn le
gēde in veel ſuſpect. Nochtā machmē ſeg
gē dat hi dz ſeit niet biddēde mer in manie
rē dat te voorſeggē Beſietmē nochtās ner
ſtelic ſinte auguſtinꝰ woerdē ſo en laſtert
hi al dat niet want hi ſeit aldꝰ. Die mani-
cheuſen leſen ongelouelick eē ſcrifture die
ick en weet vā wat nacien der logenē ſi ge
ſcreuē ſijn onđ des apoſtels naē die welc-
ke warē indē tidē hoer ſchines ī dye nacht
der kerckē ōtfaen. mer die heylige eñ die le
raers die doe in deſen leuē warē eñ ander
dinghē examinerē mochtē bekenden dz ſy
waer geſeit haddē. nochtās leeſtmen dair
doe thomas die apoſtel in eē werſcap van
brulofte onbekent was datten een knaep
ſloech mitter hāt dz hy doe terſtont bat die
mā eē wrede wrake. wāt doe hy wt ginc
ter fonteynē dz hi water brēgē ſoude dien
die daer atē ſo dodē eē leeu eñ ſijn hāt dair
hi dē apoſtel mede ſloech al lachende trecte
eē hōt vā dē lichaē eñ brochſe te tafelē dair

die apostel at als hi hē gebodē hadde Wat
mochmē hier wređs siē mer daer is oec ge
screuē dz hi hē genade ꝟcreech in dz anđ le
uē. Dus rekētinē dz meeste goet tegen dat
miste ō dz in deser daet dē genē die dē apos
tel nz en kendē wetē soudē hoe bequaē hy
gode was. eñ dz die gheene dye daer doot
was na dz dit leuē ewelic hope soude heb
bē mer oft waer is of nz des en wil ic niet
sceidē. Wāt waerlic die manicheuse die de
scriftuer voer waer eñ claer ōtfaen die de
kercke lastert/ si moeten hier belien die ghe
doechsaēheit die ōse here leert int euāgely
so wie di slaet inđ rechter kinnebackē/ gif
hē oec die luchter: dz mach sijn ĩ des hertē
begeerte alen doet mēt nz mitten lichaē of
seit mittē woerdē Wāt als die apostel mit
tē palme geslagē was so bat hy dē here dz
hi den ondadigē mā ꝟgaue in die anđ we
relt eñ wraectet ĩ deser werlt of gaf hē die
anđ wāge of hi hiet hē dz hi noch eens sloe
ge/ nochtās seker so hilt hi vā binnē die be
geert vā minnen eñ butē begheerde hi exē=
pel vā correxie weđ oft waer was dā ver
siert: Wāt bi dz si willē glouen dz moyses
mit dusdanighē wille ꝟsloech die dē afgo
dē gemaect hadde eñ aēgebeet. Eñ ist dat
wi die pine aensien wat is vreseliker dan
vā beesten werdē ghescoert eñ gedoot als
die rechters doen somtijt dē ghenē die vā=
der meester misdaet sijn lieuer dē beesten
doen dodē dā mittē zwaerde. Dit voorste
seit sint augustijn. Om des conicx bede so
benedide sinte thomas dē brudegō eñ dye
bruyt eñ seide. Here gif dese iōge ludē dye
benedixie dijnre rechter hāt eñ saye ĩ haer
dat saet des leuens Doe die apostel wech
was so vāt die iōgelinc in sijn hāt eē palm
tellich mz dadelen. Eñ die brudegō eñ die
bruyt atē beide vā dier vrucht eñ worden
slapēde eñ sagē beyde eē droem: Wāt hem
dochte dz hē ommehelsdē eē conic mz gem
mē ꝟciert eñ dz hi seide Mijn apostel heeft
v gebenedijt dz ghy deelachtich sijt aen dz
ewighe leuē eñ doense beyde ontwaecten
eñ sy haren droem seidē so quā die apostel
tot hē in eñ seide. Mijn conic is v nv gheo
pēbaert eñ heeft mi hier ghebrocht mit be=
slotenre dore ō dat hi mijn benedixie op v
vroechdelike makē sal Ghi hebt suuerheit
uwes vleysches die een coniginne is alre
doechdē eñ vrucht đ ewiger salicheit. die
suuer is is een suster đ engelen eñ besittin
ge vā allē goden ꝟwinnerse đ onreynichz
seghe des geloefs/ ꝟwinninghe đ duuelē
eñ sekerheit đ ewigher bliscap Wāt vanđ
vuylhz wort die sonde vā die sonde wort
smette misdaet/ ende vanđ misdaet coemt
scaemte Doe hi dit seide so openbaerdē hē
twe engelē eñ seidē Wi sijn die engelē die
gheset sijn ō v te behoeden eñ houdet wel
dz v die apostel seit so sullē wi gode offerē
alle v ghebedinghe. Dye apostel dooptese
eñ leerde hē naerstelic dat geloue. Eñ nae
veel tijts soe wordt [illegible] bruyt die pelagia
hiet nonne eñ wort gemartelijt eñ die bru
degō dyonijs wert biscop vā dier stede ge
cōsacreert Eñ nae dit quā thomas eñ ab=
banes tottē coninc vā indien. eñ die conic
gaf den apostel een wōderlijc palaes onđ
hande eñ oec grotē scat eñ voir in een anđ
lant. Eñ die apostel gaf al dē scat dē armē
eñ twe iaer lanc die die coninc wech was
so preecte hi eñ bekeerde tottē geloue eē on
uertallic volc. Doe die coninc hoorde wat
thomas gedaen hadde so dede hi thomas
mit abbanes leggē in eē diepe dōcker kerc
ker dat hise leuēde soude doē villen eñ ber
nē. Hier en binnē starf gat des conicx broe
der ende men maecte hē een altē duerbarē
graf eñ opten vierdē dach stōt die dode op
eñ doe sy hē alle ꝟuaerdē eñ vlogē so seide
hi synē broeđ. Broeđ dese mā die du villē
eñ braden wilste is gods vrient eñ alle die
enghelen dienē hē eñ sy leiden mi int para
dijs eñ toendē mi een pallaes wōderlicke
gemaect vā goude eñ vā siluer eñ vā dier
baren stenē. eñ doe ick ꝟwonderde in dye

scoonheit so seidē sy mi Dit is dat pallaes
dat thomas dinē broeď gemaect heeft Eñ
doe ic seide of ic sijn doerwachter mochte
sijn so seidē si my. Dijn broeď heeft hē sel=
uē des onwaerdich gemaect/ Wilstu daer
in wonē wi sullen onsen here biddē dz hy
di verwecke datstu dit pallaes mogest co
pen vā dinen broeď eñ gif hem weď tgelt
dat hi waende ꝟloren te hebben Eñ dit al
seggēde liep hi ter kercker waert eñ bat dē
apostel dz hijt synē broeď ꝟgaf eñ hi dede
hē die bāden of doen eñ hi bat hē dat hi na
me een duerbaer cleet eñ die apostel seyde
En waēste niet dz die ghene die inden he=
mel begerē macht te hebbē geē vleyscelick
noch aertsche dinc en draecht. Eñ doe dye
apostel wtē kercker quā soe quā hē die co=
ninc te gemoete eñ viel tot synē voeten eñ
bat ghenade. Doe seide die apostel god he=
uet v veel gedaen dz hi v ꝟtoent heeft sijn
verholentheit geloeft in cristo eñ wert ge
doopt dat ghi deelachtich sijt aen dat ewi
ghe leuē Des conicx broeď seyde hē ic sach
een pallaes datstu minē broeď heefts ghe=
maect eñ ic hebt ꝟdient te copē. Die apos=
tel seide dz is ī dijns broeďs macht. die co=
nic seyde dz sal mijn sijn eñ die apostel ma
ke di een anď/ mer en mach hi dz niet doen
so salt dijn eñ mijn sijn. Die apostel seyde
ontallike plaetsen sijn indē hemel vā be
gin gemaect diemē coopt mittē goede van
geloue eñ mit aelmissen wāt v goet mach
voer gaē mer ten mach v der wert niet vol
ghē Na eē maent dede die apostel al die lu
dē vā diē lāde ꝟgaderē eñ dede al die crāc
ke ouer een syde staē eñ bede ouer hē. ende
doe die gheleerdē antwoerdē amē/ so quā
eē claerheit vāden hemel eñ sloech alt volc
ter neď een vre eñ eē halue so dz si waendē
dat si ꝟdoruen warē vā den blixem Ende
die apostel stōt op eñ seide. Staet op wāt
die here quā hier als een blixem eñ heeft v
ghenesen. eñ stōden alle gesont op eñ loef
dē gode eñ den apostel. Die apostel leerde=

se doe eñ leerde hem xij. graden vā duech=
den. ¶ Die eerste is dat sy in gode gheloef
den die eē is in wesen eñ drie in personen.
Eñ hi gaf hē drie exēpelen hoe in eē wesen
drie personen sijn. Dat eerste is dat inden
mēsche is een wijsheit eñ daer wt coēt ꝟ=
standenisse gedēckenis eñ sin/ Want sin is
datstu vindes datstu geleert heues gedēc=
ke datstu des niet en ꝟgetes verstādenisse
dattu ꝟstaet datmē wisen mach of leren.
Dat anď exempel is dat in een wijnrācke
drie dingen sijn dat is hout die vrucht enď
die bladeren Dat derde exempel is dat int
hoeft vier sinnē sijn/ Wāt in een hoeft sijn
sien horen rukē eñ smakē. eñ al dese sijn in
eē hooft ¶ Dz anď graet is dat si gedoept
soudē werdē. ¶ Dat derde dat sy hē hoe=
den soudē vā oncuysheit ¶ Dz vierde dz
sy hē gematē soudē vā gierichedē. ¶ Dat
vijfste dz sy die kele dwingē soudē ¶ Dz
seste dz si penitēcie doen soudē. ¶ Dat se=
uende dz si hier in volstaen soudē. ¶ Dat
achste dz si dē armē herbergē soudē ¶ Dz
negēde in al dz si dadē gods wille soecken
soudē ende dien mit werckē doen. ¶ Dat
tiende dz si hē niet soeckē en soudē in bedi=
ghe te doen die niet te doē en warē eñ dz sy
dat scuwē souden. ¶ Dat elfste dat vrien
dē eñ viandē caritate doē souden. ¶ Dat
twaelfste dz sy mit allē nerste dat bewarē
soudē. Na dz hy ghepreect hadde so wor=
den daer ghedoopt elf dusent mānen sonď
die wiuē eñ die kinderē Hier na ghinc tho
mas die apostel mit haeste in indiē daer hi
ontallike veel miraculē dede. Eñ hi maec=
te oeck siēde migdoniē vriēdinne carisius
wijf die des conicx neue was Eñ migdo=
nia seide tot sinticē sal icken mogē sien. eñ
bi sinteces rade dede migdonia anď cleder
aen eñ quā onder die arme wiuē daer die
apostel preecte: ende die apostel begōste te
predikē vanď onsalicheit deser werelt. eñ
seyde dz dit leuē katiuich waer eñ broesch
te vallen eñ alte seer te vlien eñ alsmēt al=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

rebest hebbē waent so vlietet al vallende. Daer na riet hi hē dz si gods woerdē gaerne houdē soudē bi vier redē/ eñ hi prijsde hē dz woert gods bi iiij. sakē dz was blāc hedē ō dattet ꝟclaert die ogē onser ꝟstādenissen/ eñ bidē drācke om dattet ōs suuert vā allē vleischeliken begeertē Eñ bi eenre plaesteren ō dattet geneest die wōden onser sondē. eñ bidō spisen om dattet ons ghenoechte maect in hemelscer minnē. Eñ gelijc datten sielen dese dingē niet en ghedogē ten si dz hise binnē ontfaet also en helpt oec niet gods woert eenre siecker sielen/ tē sy dat sijt deuotelick hore. Doen die apostel aldꝰ preecte so gheloefde migdonia eñ sy en wilde nēmermeer bi harē mā liggen Doe ꝟcreech carisius vāden conic dz hi dē apostel indē kercker leide Ende migdonia quā tot hē eñ bat hē dz hijt haer ꝟgaue dz hi ō haer indē kercker ghedaen was eñ hi troestese goedertierlick eñ seide dz hijt gaerne gedoechde. Eñ carisius bat dē conic dz hi die conigine sijns wijfs suster tot haer sende of syse weder bekerē mochte Doe die coniginne tot haer quā so bekeerdese migdonia daer sy toe ghecomē was ō te bekerē. eñ doe sy dese miraculē sach die die apostel dede so seide sy. sy sijn vā gode ꝟmaledijt die dese werckē niet en ghelouen Doe leerde die apostel al dier warē cortelic drie punten. dat sy die kercke minnedē. den papē eerdē. eñ dat si dicke ꝟgaderē souden ō gods te horen. Doe die coninginne weder quā so seide haer die conic waer ō hebste so lāge ghemerret Sy seide Jc waen dat migdonia sot ware mer si is alte wijs. eñ sy leide mi tot gods apostel eñ hi heeft my doen bekennē dē wech der waerheit eñ sy sijn al te sot die in gode niet en gelouē. Eñ die coningine en wilde nēmermeer bi den coninc liggē. Die conic wort ꝟwōderende eñ seyde tot sinē neue. Doe ic dijn wijf weder winnē wilde so heb ic mijn wijf verlorē. eñ die mine is my quader geworde dā

v die dine Doe hiet die conic datmē dē apostel mit gebōdē hāden tot hē brengē soude eñ hi beual hē dz hi die wiuē tot haer mannē bekerē soude. eñ die apostel tuychde hē mit drie redē. dat si dat nz sculdich en warē te doē also lāge als die mānē ōgelouich warē eñ dat bi exēpel eens conicx eñ eens torēs eñ eenre fonteynē. hier bi seide hi du die conic biste en wilt geē onsuuer dienstē mer suuer knapē eñ maechdē daer ō sulste gelouē dz god wil hebbē suuer dienst ende reyn: wat misdoe ic dā of ic preecte dz god mint in sinē knechtē datstu minst in dinen knechtē: ic heb enē hogē toren gemaect eñ du seggest mi dz ickē breke die ic ghemaect hebbe. Jc heb in die aerde gegrauē eñ vā onder eē fonteyn gebrocht eñ du segste dz icse volle. Doe wort die conick grā eñ dede brenghē gloyēde yserē platē: eñ dede dē apostel daer op staen mit bloetē voetē eñ te hāts dede god daer eē fonteyn wt sprutē eñ si leste die platē. Eñ die coninc werpen doe bi sijns neuē rade in eē bernende ouen mer die wert so ghecoelt datti daer des anderē daechs wt quā gesont Eñ carisiꝰ seide dē conic doet hē anbedē der sonnē gode eñ offeren dz sijn god daer mede grā wert die hē hier of ꝟlost. Doemen hem daer toe dwāc so seide hi dē conic. du biste gereder dā dattu gemaect heeft eñ waer ō ꝟbrokeloeste gode eñ aēbedeste eē beelde. du waēste also carisius seide. Dat mijn god op mi ꝟbolgē werdē sal als ic dinē god aenbedē sal mer hi sal bet ꝟbolghē werdē op hē eñ hi sallē brekē aenbede ic hē/ daer ō sal ic dinē god aenbedē. eñ wāneer ic hē aenbede eñ mijn god dā nz of en werpt soe sal ic hē offerē/ mer werpt hi dien omme so geloue in minē god Die conic seide noch spreecstu tot mi waert vā redelikē sakē. Eñ die apostel beual in hebreusche dē duuel dye indē afgod was alsoe snel als hy knielde voor dē afgod dat hien brake dus knielde die apostel eñ seide. Siet ic aenbede. maer niet

metael Siet ic aenbede mer niet dz beelde
mer ic aenbede minē here ihūm cristum in
wiēs name dz ic dy beueel duuel die hier ī
biste datstu dit beelde brekeste eñ te hāt so
smelte dz beelde. doe riepē alle die papē eñ
die bisscop hief eē swaert op eñ doorsloech
dē heilighē apostel eñ seide Jck sal mijns
gods onrecht wrekē Eñ die conic eñ cari=
sius vloghē om dat sy saghē dattet volck
den heilighē apostel wrcken wilden ende
dē bisscop leuendich barnē Eñ die kersten
namen des apostels lichaē eñ groeuēt eer=
likē. Na lange tijt int iaer ons heerē. cc. eñ
xxx. wort des apostels lichaem geuoert in
die stede edissa/ diemen wel eer hiet rages
vā meden. Eñ dz dede alexāder ō die van
assirien bede. eñ in die en was geen onghe
louige noch iode noch heydē leuē noch geē
tyran en mach haer deren na dien dat aba=
garijs die conic vanđ stede ōtfinc enē brief
die ihūs onse here selue screef. wāt als ent
ghe luyden tegen dier stede quamē eñ als
een gedoopt kint den brief ghelesen hadde
staende op eenre poortē vāder stedē so vlo
ghē die viandē binnen dē seluen dage of si
maecten paeys beyde om die cracht vā ōs
liefs heren brief. ende bi thomas des apos
tels verdiente. Jsidorus seit vā desen hey
lighen apostel sinte thomas inden boecke
der gherechtigher doot eñ leuē. Thomas
cristus apostel eñ ihesus ghelicke horende
so was hi ongheleouich maer syende was
hy ghelouich. Hi preecte dat euangeliū die
vā persen. die van meden eñ die vā parthē
die van hyrcanis die van brachianen enđ
hi ghinc in die oestside eñ preecte daer sijn
leeringhe ende tot sijnre passien so brochte
hise ende hy was doorsteken mit sperceren
Guldemont seit oeck. doen die apostel sin
te thomas ghecomē was totter drie conin
ghen lantscappen die om cristum quamen
om aen te bedē eñ te offeren dat hise doop=
te. eñ si wordē sijn behulpers ende si sterc=
ten dat heilighe kersten geloue.

¶ Die legende van die gheboertenisse ōs
liefs heren ihesu cristi.

DJe gheboorte ons herē ihe
su cristi na den vleysche ge
schiende als sommige seg=
ghen nae dat adā gemaect
was ouer vijf dusent iarē
eñ twee hōdert eñ xxv. eñ
ander segghen vi. dusent iaer. Mer eusebi
us die bisscop seit in sijn cronike vijf dusēt
eñ neghenhonđt iaer. Jn octauiaens des
keysers tyden wāt die rekeninghe vā ses
dusent iaren vant methodius bet gheeste=
like dā bi croniken/ doen die gods soon in=
dē vleysche quā so was grote vrede in die
werelt/ dz ouer al die werlt door was vre
delic. Eñ daer was eē keiser vā rome dye
octauianus hiet bi properē naem eñ keiser
vā iulio dē keiser des neue dat hi was au=
gustus die eerst werf keyser wert gehietē
van alder werelt vā waerdichedē om dat
hi meerre was dan die coninghē die voor
waren. Eñ als cristus ghebozen worden
wilde dz hi ons vrede des tijts eñ dē ewe=
lickē vrede gheuē wilde Also wilde hi oec
dattet pays ware ouer al die werelt ī sijn
geboorte/ hierō wilde augustus die keiser
die bouē al die werelt was wetē hoe veel
stedē hoe veel castelē hoe veel dorpē eñ hoe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

veel mēschē in alle die werelt warē eñ als
mē leest in scolastica historia/ so geboet hy
dat alle die ludē gaen soudē ter stede wert
daer sy van ghheborē warē Eñ dat elc eenē
penninc die x. pēninghē waert was geuē
soudē dē rechter vādē lāde eñ belien dzhi
onđ dat keyserrijc vā romen waer: want
die pēninc hadde des keisers beelde op eñ
synē naem op ghescreuē. Men hiet dese be
lijnghe of bescriuinghe bi twen dingē Be
lijnghe hietment wāt elc die dē rechter dē
hooft tijnts gaf/ hy leide dē pēninc op sijn
hooft eñ seide mit sinē mōde dat hi onđda
nich ware den rijcke vā romē eñ dit dede=
mē voor al tvolc. men hietet bescriuinghe
wāt alsmē een seker ghetal hadde vandē
ghenē die dē hooft tijnts brochtē so screef=
ment. eñ dese bescriuinghe was eerst ghe=
daen vā cyrino dē rechter vā sirien alsomē
in scolastica historia leest/ soe was dit dye
eerste descripsie die cyrinꝰ dede. wāt men
seit dz dat lant middē in die werelt is dair
om begōstemē dair. eñ dā begōstē die rech
ters in die anđ lātscappē daer ontrent Of
mē mach segghē dz dit die eerste bescriuin
ge was. wāt sommige warē voer gedaē
bi desen. of die eerste van hoofde was inđ
stedē vā rechterē. Die ander was hoe veel
stedē indē lantscappē waren dat dede des
keisers legaet. Die derde dedemē vā lant=
scappē voer dē keiser vā rome. Josep voir
vā nazareth in die stede bethleē om dat hy
vā dauids geslachte was eñ om dz marië
tijt bi was dz si barē soude ō dz hy niet en
wiste welc tijt hi weđ comē soude so voer
de hise mz hē in bethleē eñ hi en wilde den
scat niet latē in vreemđ hāt die hē vā gode
beuolē was mer hi wilde seluer wachten
met naerster sorgen. Also vroeđ bartholo=
meꝰ bescrijft indē boecke vā cristꝰ kintshe
dē. Doē sy in bethleē quamē so sach maria
een deel vādē volcke ꝟbliden eñ een deel
suchten. eñ die engel bedude haer dz eñ sei
de dz deel vādē volcke dz hē ꝟblijt is dat
heidēsche volc dz in abrahās sade die ewi
ghe benedixie ōtfaen sal Eñ dz deel datter
sucht dz sijn die iodē die van gode ꝟsteken
wordē ō haer ongelouichz Doe si aldꝰ bei
de te bethleem quamē ō dz si arm warē eñ
ō dz die anđ ludē die ō die selue sake daer
gecomē warē al die herbergē ꝟonledicht
haddē eñ sy geen herberge crigē en condē:
so keerdē si na een gemeen huys dat tusscē
twee husen eē ouerdecsel hadde: als histo
ria scolastica seyt datmē hiet diuersorie eñ
daer plegē die burgers te ꝟgaderē op ledi=
ghe daghē. of alst regēde. of te gađ sprakē
of te gađ aten. Machschien dz ioseph had=
de daer een crebbe gemaect synē osse eñ sy=
nē ezel of als sommighe segghē/ so plegen
die dorpludē als sy ter merct quamē/ daer
haer beestē te bindē eñ daerom was daer
een crebbe gemaect Eñ ter midđnacht die
opten sondach was doe gebaerde die ma=
get maria harē soon eñ leydē op dat hoy in
die cribbe. Eñ dat hoy brochte helena na=
maels te rome. wāt die osse eñ den ezel en
wildē dat hoy niz eten. Het is te weten dat
xp̄s gheboorte wōderlike geschiede ende
menichuoudelick was ꝟtoent eñ oerbar=
lijck ꝟleent Sy geschiede wōderlic beide
vāder moeđ weghe eñ vā cristꝰ wege die
geborē wort. eñ vanđ manierē hoe hi ghe
borē wort Si geschiede wōderlijc vāder
moeđ weghe. want sy was maecht voor
die dracht eñ na die dracht. In vijf manie
rē is ꝟtoent dz si maget bleef die hē droech
¶ Eerst bidē ꝓpheet ysaias. Siet eē ma=
get sal ōtfangē eñ barē enē soē eñ sinē naē
sal gehietē werdē emanuel. ¶ Tē ande=
rē bi figurē. wāt dit was beteykent bi aa=
rōs roede dye sonđ enige hulpe bloyde. eñ
bi ezechiels poorte die altoos beslotē bleef
¶ Tē derdē biđ hoedē wāt ō datse iosep
hoede so was hi orcōde dz sy maecht was
¶ Tē vierden bidē onderuindē. wāt als
bartholomeus seyt wtē boecke van cristꝰ
kintsheit. Als die tijt quam dat maria ba=

ren soude. al wiste ioseph wel dat cristus soude werden gheborē vāder maget nochtans wilde hi houdē die sede vanden lande eñ haelde twee vroede vrouwē. dye eē hiet sebel. eñ die ander hiet salome. Maer sebel marcte eñ ondersochte eñ als sy maria maget vant soe riep sy dat een maghet een kint gebaert hadde. eñ om dattet salome niet en geloefde eñ sijt oec proeuē wilde so verstijfde te hants haer hant. Nochtans opēbaerde haer die engel eñ hiet hair dat kint tasten eñ te hāt wort sy ghenesen

¶ Ten vijfstē bi grote miraculen Als innocēcius die paus seit. so was te romē xij. iaer vrede Hier ō stichte sy altē schonē tempel des pays eñ sette daer romulus beelde eñ sy raet vracchden appollonien hoe lāge dattet duren soude. eñ sy āt woerde tot dz een maget een kint baerde. Doe sy dz hoorden seidē sy so salt dā ewelijken durē wāt sy hildent voor onmoghelijke dat een maghet ymmermeer eē kint baren soude. Eñ daer bi screuē si desen titel aender dorē vā den tempel. Ewelijck tempel des paeys. Maer inŏ nacht doe dese maecht ghebaerde soe viel den tempel al omme: eñ daer is nv eē kercke die hiet ter nyeuwer sinte marien.

¶ Ten anderen mael was dese gheboerte wŏderlike vā cristꝰ weghen. Wāt bernaerdꝰ seit dat in synē persone ꝟgaderē wŏderlijc die ewicheit ende die outheit eñ die nyeuwicheit. Die eewicheyt is dye godheit. Die outheit is dat vleys dat hi vā adam ontfinck. Die nyeuheit is die syele die nye ghescapen en wort Echter seit bernaerdus Huden heeft god ghemaect drie mixturen eñ drie wercken daer elc so wŏderlijck of is dz sulcke nye en ghescieden noch ymmeeer geschien en sullē. Wāt god eñ mēsche sijn te gader ghemengt eñ moeder eñ maghet eñ dat gheloue. eñ dat mēsceliike herte. Dese eerste sake is herde wŏderlijc want te gadŏ is ghemēgt god eñ slijme. Die moghentheit eñ die vroesheyt soe grote onreynicheit eñ so grote hoechz wāter niet hogher en is dan god eñ nz vuylre dan slijm. Tander is oeck herde wonderlijc. Wāt nye en wort gheyoort dat sy maghet was die baerde eñ dat sy moeŏ was die maget bleef Dat derde is minre dā die twee ander: maer sy en is niet min sterck. Wāt het is wŏder hoe die mēsche gheloue mach dat god mensche is eñ dat sy maget bleef die ghebaerde.

¶ Tē derdē ghesciede dese geboorte wŏderlijc inŏ manieren dat cristꝰ geborē wert. Want sijn dracht was bouen naturē om dz een maecht ontfinck bouen redene om dat sy gode wā bouen datmen pleget/ om dat sy sonder wee ghebaerde. Bouē gewoente om dz sy ontfinck vāden heiligen gheest. Want die maget ontfinc niet vā mēschelijken sade maer mit geestelike gauē: want die heilige geest ontfinc vāder magets alre suuersten ende reynstē bloede eñ maecte dair of cristꝰ lichaem. Eñ dit was die vierde maniere daer god dē mensche wŏderlijck mede maecte Wāt ambrosiꝰ seit In vier manierē mach god dē mēsce makē dz is sonŏ mā eñ sonŏ wijf als hi adā maecte vāden mā sonder wijf. als hi eua maecte vādē mā eñ vādē wiue alsmē pleget. Vādē wiue sonŏ mā als maria hudē dē soō gods baerde

¶ Tē anderē male was cristꝰ geboorte menichfoudelijc ꝟtoent. Wāt si was ꝟtoent bi alle creaturē. Want sommighe creaturē sijn die alleen hebbē wesen als die alleen lichamelick sijn. eñ somighe sijn die hebbē wesen eñ leuē also plantē eñ bomen sijn. sommige sijn die hebbē wesen leuē eñ gheuoelen als beestē. sommige sijn die hebbē wesen leuē geuoelē eñ onŏscheidē als die mēschē. sommighe sijn die hebbē wesen leuē gheuoelē onŏscheidē eñ ꝟstāt als die engelen. By al desen creaturē so was cristꝰ geboerte hudē ꝟtoent bidē creaturē die alleē lichamelic sijn dat sijn die sceppenisse hebben als bi ꝟderuen dier vā romē tēpel als

voerseit is. eñ bi romulus valle dier vā ro
mē god dye doe viel eñ wort ghebrokē. eñ
bidē valle vā anderē afgodē die i anderen
stedē vielē. Wāt mē leest in scolastica histo
ria dz iheremias die i egiptē ginc na golias
doot dz hi dē conick vā egiptē eē teykē gaf
dz haer afgodē vallē souden als eē maecht
gebarē soude. dairō settē die papē vādē af
godē i eē heimelike stede vā dē tēpel eē ma=
ghet die eē kint op die scoot hadde eñ daer
aenbedē sise. eñ daer nae doe hē tholomeꝰ
die conic vraechde wattet beduyde so sey=
dē si dz hē dz wondꝰ haer vadꝰ ghelatē had
de eñ dattet die heilige prophete haer vadꝰ
gescit hadde eñ si geloefdē dattet also ghe
scien soude. ¶ Tē āderē als bi creaturen
die alleē lichamelick warē die andꝰs open=
baerdē eñ v̄keerdē: Wāt indꝰ nacht dz xp̄s
ghebořē was so wort die nacht also claer
als diē dach Eñ als orosiꝰ eñ innocēciꝰ die
pausen seggē so v̄keerde te rome eē fontey
ne waters i olie eñ brac wt eñ vloeide tot
ten tibre eñ aldē dach door vloyde se alte se
re eñ daer is nv eē kercke die hiet sinte ma=
rie ouer die tiber. Wāt sybilla hadde gepro
pheteert dz die behoudꝰ soude geborē wer
dē als een fonteyn olie vloyē soude ¶ Tē
derden als bi creaturē die alleē lichamelic
lichtēde sijn. als bidē lichamē vādē sterrē.
Wāt guldemōt seit dz somige seggē dz op
dē dach dz cristꝰ geborē was dz dē drie co=
ninghē die doe bedē op eenē berch eē sterre
openbaerde beneuē hē die hadde eē forme
van enē schonē kinde eñ op sijn hoeft blic=
te een cruce. eñ sy sprac dē coninghē toe eñ
seide dat si in dz ioetsche lant gingē eñ sou
dē daer tkint vindē gheboren. Indē seluē
dage opēbaerde drie sonnē eñ v̄gaderden
al in eenre sonnē lichaem Eñ dair bi wort
beteykent dat alder werelt toe quā die be=
kennisse der drievoudicheyt eñ eens gods
of dat hi geboren was in welckē drie din=
ghen warē. dat was die ziele dz vleys/ eñ
die godheit in een v̄gadert. Mer in scolas=
tica historia leestmē dat die drie sonnē niet
en openbaerdē optē kersdach/ mer daer te
vorē dz was na des keysers iuliꝰ doot dat
seit eusebiꝰ oec in cronica. Als innocēcius
die paeus seit. doe octauianꝰ die keyser al
die werelt ondꝰ dat rike vā rome gebrocht
hadde so genoechde hi dē senatoers so wel
dat sy hē wildē oeffenē voor enē god/ mar
die vroede keiser bekēde dz hi sterflic was
so en wilde hi hē niet aēdragē enē onsterf=
liken naem. mar om haer aēlegghē so riep
hy sibilla een prophetisse eñ wilde weten
by horē prophecien offer ymmermeer i die
werelt soude werden enich meerder gebo
ren dan hi. Als hy inden heilighen kersda=
ghe synen raet hadde v̄gadert eñ sibilla in
des keysers camer was in bedinge so opē
baerde ontrēt dē middaghe die sonne enen
guldē rinc eñ in middē dē rinc op enē outa
re een scone maget eē kint houdēde inden
scoot Doe toechde dit sibilla dē keiser Eñ
doe die keiser in dit visioē seer v̄wōderde
so hoerde hy een stēme seggēde. Dit is dat
outaer des hemels Eñ sibilla seide hē Dit
kint is meerre dā du daerō aenbede ict. eñ
die selue camer is ghewiet in onser lieuer
vrou wē eer. daer bi hietmē se noch tot sin=
te marie inden outaer des hemels. Eñ die
keiser v̄stōt dat dit kint meerre was dā hi
eñ hi offerde hē wiroeck ende hy en wilde
voortmeer niet hietē god Orosius die seyt
hier of aldꝰ. In octauiaens tidē ontrēt ter
cie tide doen dē hemel scone was suuer eñ
claer soe wort haestelijck eenē rinc omtrēt
der sonnen dye ghelijc was dē regēboghe
tot een teykē dz een comē soude die die son
ne ende al dye werelt ghemaect hadde eñ
regneren soude. Thimotheus die historie
scriuer die vāt indē oudē historiē vā romē
Dat octauianus in sijn. xxxv. iaer van sy=
nen rike clā opten ghemenē torē eñ vraech
de naerstelijck vā gode wie dat na hem re
gieren soude dat rijcke vā romen Ende hi
hoerde eē stemme die hē seyde. Eē hemels

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

kint sond tijt wtē leuendē gode geborē dz
corts sal geborē worden sond smette van
eē suuer maget. Doe hi dit hoorde so stich-
te hi een outaer eñ daer screef hi desen titel
aen. Dits dē leuēdē gods soen outaer ¶ Tē
anderē wort xp̄s gheboorte vtoent bid cre-
aturē die wesen heeft eñ leuē als plātē eñ
bomē. Wāt bartholomeꝰ seit ī deser nacht
die wijngaerdē vā engat die dye balseme
brenghet bloeyende eñ vrucht brochte eñ
sap gaf ¶ Tē derdē bid creaturē die heeft
wesen eñ leuē eñ geuoelē als beestē. Wāt
doe iosep te bethleem keerde mz maria lei-
de hi mit hē eē os op dz hi diē vcopen soude
eñ daer mede voer hem eñ voor maria den
tijnts geldē soude eñ dz sy datter ouer ble
ue vterē souden. eñ oeck enen ezel ō datter
maria op ridē soude. Eñ die osse eñ dē ezel
bekendē by miraculē horē heer eñ al knie-
lende so aēbedē sy hē. Een luttel tijts voer
cristus gheboorte als euzebius seit so acker-
dē sommighe ludē eñ die ossen seidē tot hē
Die mēschen sullen ghebrekē meer dat corē
sal meerderē. ¶ Ten vierdē wort dese ge
boerte vtoent bider creaturē die heeft we-
sen. leuen eñ gheuoelen eñ onderscheiden
als die mensche. Eñ dat bi die herders op
haren cudde also sy slapen twe werue des
iaers inden lancsten eñ inden corsten nach
ten. Want weleer hadden die heyden een
manier dat sy telcken als die troen keerde
dat is inden somer omtrent sint ians bap-
tisten daghe eñ inden winter omtrent ker
sauont/dat sy dan pleghen te waken des
nachts om die eer vāder sonnē. Eñ mach
schien dese ghewoente was op ghecomen
onder die ioden vanden heydenen die om-
trent hē woenden Dese herders openbaer
de den enghel eñ seide dat cristus ghe borē
ware ende hi gaf hem een teykē hoe sy hē
vinden souden. Eñ met dien enghel was
een grote menichte van enghelen die seidē
Glorie si inden hoochsten gode ende inder
aerden vrede den menschen die van goedē
wille sijn. Aldus quamen die herders eñ
vondent alsoet dengel seyde. Echter was
dese gheboorte vertoent biden keyser Au-
gusto. eñ gheboot doe dat hē nyemāt god
hieten en soude. Als orosius seit Ē mach-
schien doe hi dit visioen sach inder sonnen
eñ hy ouerdochte vanden valle des tēpels
ende vander fonteynen des olijs. Eñ doe
verstont hy datter een ghe borē was in die
werelt die meerre was dan hy/so en wil-
de hi niet gehieten werden heer noch god.
Men leest inden croniken doe cristus ghe-
boorte naecte so dede octauianus die key-
ser alder werelt doormaken grote weghē
eñ verliet die van romen al haer schult Al
dus was cristus gheboorte oec vtoent by
die burgers die bi die kersnachte al die we
relt door ghedoot waren. Als iheronimꝰ
seyt eñ dede god om dat hise al wilde les-
schen om datmen voertmeer niet vindē en
soude so grotē oncuysheyt inder natueren
die hi ontfanghen hadde. Wāt augustinꝰ
seyt Doe god sach inder menscheliker na-
turen die sonde die tegen die natuere was
so hadde hi volna ghelaten mēsche te wer
dē. ¶ Tē vijftē wort cristꝰ gheboorte ver-
toent bi naturē die hebbē wesen leuen eñ
gheuoelē eñ ondscheidē eñ vstaen als dye
enghelē: Wāt die engelē boetscaptē cristꝰ
gheboorte als voerseit is ¶ Tē derdē was
cristꝰ geboerte ōs oerbaerlic vleent. Eerst
om des duuels scade: want hi en heeft nv
geen macht als hi te voren dede. Waer by
datmē leest dz sinte hugo die abt van clun
gi sach optē kersauont onse vrouwe haer
kint indē armen hebbende eñ seide. Dit is
den dach daer der prophetē woerdē in ver
nyeut worden: wat is die viāt die voer de
sen dach macht hadde ouer den menschen
Met dese soe quā die duuel vter aerdē om
dat hi onser vrouwē woerdē bespottē sou
de. maer sijn quaetheyt die locch hē want
als hy der broeders woninghe ōme ghinc
so verdreef hem wter kercken ō broeders

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

deuocie wten reuenter die lere wtē dormiter dz herde stroe vten capittel die oetmoedicheyt. Men leest oeck in petrus boec vã clungi/ dat sinte hugo dē abt vã clungi op ten kersauōt onse vrouwe opēbaerde hebbende haer kint in haer schoot eñ hy speelder mede eñ dat kint seide haer. Moeꝺ du weetste dat die kercke mit groter feestē hu den viert mijn gheboorte ende waer is nv des duuels macht/ of wat so mach hi seggē of doen. Doe scheent dat die duuel wt een hoel quã eñ hi seide. Al en mach ick nz comen in die kercke daermē di loeft. nochtans sal ic comē indē capittel eñ inden dormiter eñ indē reuēter Eñ doe hijs proefde so vant hi die dore vãden capittel alte nauwe eñ die dormiter dore alte neder eñ dye reuenter dore getralijt mit dienres des caritatē eñ mz begeerten der lessen eñ mitter soberheit der spise eñ vã drancke/ eñ aldꝰ voir hi wech mit scãdē ¶ Tē anderē ō te ꝟcrighē ꝟlatenisse der sondē. waer bi datmē leest in een boec vã exēpelē dat eē wijf die onreyn vã leuē was doe sy haer leuen ouerpeynsde so wãhoepte sy vã ghenade wãt doe sy om dz oerdel peynsde soe wijsde hi haer misdaet ter hellē dat si daer soudē werden gepinicht Eñ doe sy dochte vã dat paradijs soe achte sy haer onsuuer eñ vã cristꝰ passie ondãckelic mer doe si dochte dat die kinꝺkins lichtelick werden gheureet so begōste sy hem aen te roepē bi sijnder kintsheit. eñ haer seide eē stēme dz hair haer sonden ꝟgeuen waren. ¶ Tē derdē om die siecheit te ghenesen: want sinte bernardꝰ seyt. Dat mēschelike geslacht was ghepijnt mit drien euelē. als indē beginsel in dz middel eñ int eynde. dz is inꝺ geboertē in dz leuē eñ inꝺ doot. die gheboorte was onreyn dz leuē ꝟkeert eñ die doot vreselijcke Cristꝰ quã eñ brochte tegē dese drie euelē drie radē: wãt hi wort geborē. hi leefde eñ hi starf. Sijn geboerte suuerde ōse gheboerte: sijn leuē leerde ōs leuē: sijn doot ꝟnielde dē onsen. ¶ Tē vierdē ō dē houaerdighē te ꝟoetmoedighē. daer bi seit sint augustijn dz des gods soons oetmoetdicheit die hi ons toende in sijnre gheboortē was ons een exempel in sacramente eñ in medicine. Sy was exempel om dat wi sijn leuen na volghen souden in sacramēte daer die bant onser sonden mede soude werdē ontbōden eñ in groter medicinē daer onse houerdicheyt mede soude werdē genesen want adãs houaerdie wert ghenesen mz cristꝰ oetmoedicheit Eñ men sal mercken hoe wel xp̄s oetmoedicheit ãtwoert adãs houerdie. wãt adãs houerdie was teghē gode/ tot gode eñ bouē gode. Si was teghē gode. wãt sy was tegē sijn gebot dat hi geboot dz sy niet etē en soudē vãdē houte der constē goets eñ quaets Si was oec tot gode. wãt hi begheerde die godheit eñ geloefde dz die duuel gheseit hadde. Ghy sult sijn als god Sy was bouē gode wãt hi wilde wesen dz god nz en wilde: want doe sette hy sinē wille bouen gods wille. Mer als iohãnes damascenꝰ seit. so ꝟoetmoedichde hē die gods soē ō dē mēsche nz teghē die mēsche mer tottē mēsche. Tottē mēsche ō dat hi wert geborē gelijc dē menschen. bouē dē mēsche. ō dat hi wert geborē niet als die anꝺ mēschē. wãt sijn gheboorte was i eniger sakē ōs gelijc wãt hi wert geborē vã enē wiue eñ door die selue poorte daer wi doer geborē wordē Eñ si was oec in eenige ongelijc: wãt hi was ontfanghen vãden heylighen gheest eñ ghеboren vander maghet maria.

¶ Die legende van sinte anastasia.

Anastasia was edelre ludē dochter vã romen dz was eēs voerbarichs mãs ꝑtextatꝰ maer hi was heydē eñ fausta hair moeꝺ de kerstē was/ eñ grisogonꝰ leerde haer xp̄s geloue. eñ wert palione te wiue gegeuē. mer si veysde haer siec te wesē eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

seude sijn gesellscap altoes Eñ doe hi hoor
de dz si alleen mit eenre macht ghinck in
kerstẽ habite tot alle dẽ kerkers. eñ dz si dẽ
geuãghẽ haer nootdruftc gaf so dede hyse
alte nauwe wachtẽ. Also dz hi haer nz te=
ten en gaf eñ wildese allo ꝟderuen dat hy
haer grote goet soude mogẽ gebrukẽ. Doe
sinte anastasia waende dz sy steruẽ soude
so sende si droeuige brieuẽ tot grisogonus
eñ hi sende haer troestẽde brieuen weder.
Hier en binnẽ starf haer mã eñ si wert ver
lost vã den kercker Si hadde .iij. alte scoe=
ne machdẽ die susterẽ warẽ. eñ die eẽ hiet
agape. eñ die anđ clionia. eñ die derde yre
ne. Dese warẽ kerstẽ eñ en wilden geens
sins doen des rechters wille: eñ daer ō de=
de hise slutẽ in een camer/ daer der kokenẽ
reiscap in was eñ dye rechter seer ontstekẽ
was in horer minne die ginc tot haer ō dz
si sijn vuylicheit doẽ soude. eñ hi wert wt
synen sinne. Eñ doe hi dese maechdẽ waẽ
de tomhelsen so helsede hi potten eñ pan=
nẽ eñ ketelẽ. eñ doe hi des sat was so ginc
hy wt zwart ende leelijck mit ghescoerde
cleederen. Eñ sijn knechten die daer buytẽ
sijns wachteden doe sy hem begaet sagen
waendẽ dat hi in een duuel ꝟ wãdelt wa
re ende sy sloegẽ hem eñ vlogẽ eñ lieten al=
leen. Ende doe hi tẽ keiser aldꝰ soude gaen
eñ claghẽ hier ouer so sloegẽ sommige mit
garden eñ anđ spogẽ hẽ int aẽsicht. Ende
die ander beworpen mit slijc eñ die ander
sloeghen hẽ mit vuysten eñ waenden dat
hi ꝟ woet gheworđẽ waer: wãt sijn oghẽ
warẽ gebondẽ dz hi niet sien en soude hoe
leelick dz hi ware wãt hẽ dochte dz hi enđ
alle die ludẽ mit wittẽ geclect warẽ. Doe
hẽ die luden saghẽ eñ seiden dat hi so leelic
was so waende hi dz hem die iõcfrouwẽ
bi touerie so begaet hadden eñ hy beual dz
mense voor hem ontcleden soude dat hyse
naect sien mochte: mer haer cleder hingen
so vaste aen haer lijf datmense nz en moch
te ontcleden eñ van wõder wort die rech
ter ontslape so datmẽ hẽ nz en mochte wec
ken. Ten lestẽ worden dese maechdẽ met
martelie ghecroent Eñ die keiser gaf anas
tasia een rechter op dat hise dẽ afgodẽ sou
de doen offerẽ dat hise te wiue hebbẽ sou=
de. Eñ doe hise in eẽ camer omhelsen wil=
de so wort hi blint eñ ghinck den afgoden
te rade of hy soude moghen ontgaen. Om
dattu anastasia bedroeft heues so biste ōs
gheleuert eñ du sulste voortmeert mit ōs
werden ghepinicht inder hellen. Eñ doe=
mẽ hem thuys wert leide so starf hy in sijn
kinđ handẽ Doe leuerdemẽ anastasia enẽ
anderẽ rechter dz hyse indẽ kercker houdẽ
soude. Eñ doe hi hoorde dat sy groot goet
hadde soe seide hy haer. Anastasia wilstu
kerstẽ sijn so doet dat dijn god geboot dat
al dz hi heeft niet en latet hy en mach mijn
iõger niet wesen Hier ō gif mi al dattu he
uest eñ gãc waer du wilste eñ du sulte dã
gewarich kerstẽ wesen. Si ãtwoerde hẽ
Mijn god geboot ꝟcoopt al eñ geeft dẽ ar
mẽ eñ niet den rijckẽ ō datstu rijck biste so
soude ick tegẽ gods ghebot doen gaue ick
dy yet. Doe leidemẽ anastasia in enẽ kerc=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ker daermense pinighē soude mer theodo
ra die gemartelijt was voedese twe maē-
dē mit hemelscer spisen. Ten lestē voerde
mense mit twe hōdert maechden in een ey
lant dꝫ palmaria hiet in cristꝰ naē. Na lut
tel daghē dedese dye rechter al weđ halen
eñ anastasia dede hi barnē aē enē stake eñ
die anđ dede hi doden mit menigerhāde pi
nen. Eñ onđ hē was eē die dicke ō cristus
sijn goet ghenomē was eñ hy seide altoes
doch en suldi mi cristū nꝫ nemē Eñ appol-
lina groef anastasien lichaē eerlijck in een
prieel eñ maecte daer een kercke. Si was
gepassijt int iaer ons herē. CC. eñ. lxxvij.
onder den keyser dyoclesiaen.

¶ Die legende vā sinte steuen.

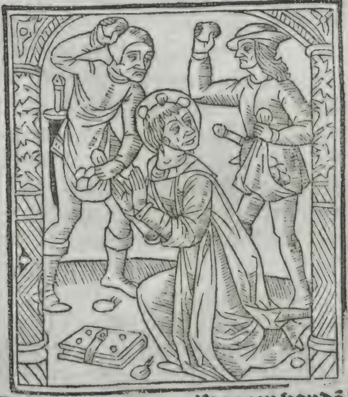

STeuen was een vandē se
uen dyakē die vandē apos
telen ten dienste ghcordi-
neert waren. Wāt doet ge
tal wies vanden ionghe-
ren die bekeert waren vā
den ioden om dat haer weduwen werdē
versmaet inden daghelijcsen dienstē. Dit
machmen in twee manieren verstaen dat
men haer weduwē niet en ontfinck indē
daghelicsen dienste/of dat sy voor die an-
der daer in beswaert waren. Wāt die apo
stelen hadden dat den weduwen beuolen
op dat sy dat te naerstelijcker souden pree
ken moghen / ende doe die apostolen sagē
dat aldus die murmuracie gherezen was
om der weduwen dienst/om dat sy dit of
legghen wildē so ꝟgaderdē sy alle die me-
nichte eñ seyden. Ten is gheen recht dat
wy gods woert laten sullen eñ dienen dē
tafelen want des herten spise is beter dan
des lichaems spise Daer om broeđs merct
onder v seuen mannen van goeder oercon
schap eñ vol des heilighen geests eñ wijs-
heden die wi setten moghen op dit werck
dat sy dienen of boden des dienres sijn eñ
wi sullen bedende eñ prekende sijn eñ de
se reden ghenoechde al die menichte eñ sy
cosen seuen mannen ende daer was steuē
die eerste of. eñ si brochtense den apostelen
eñ sy leiden te hant op hē eñ steuen die vol
gracien eñ stercheden was dede wonder
eñ grote teykenē indē volcke. Des haddē
die ioden nijt eñ begheerdē te ꝟwinnē eñ
te ꝟuaren eñ sy pijnden hem te ꝟwinnen
in drie manierē mit disputerē met valsche
ghetughē eñ mit tormentē/mer hi verwā
die disputerers eñ die valsche tughers eñ
die pijnres in elcken strijt was hem hulpe
ghegheuen vanden hemel. Inden eersten
strijt was hem ghegeuen dē heilighē geest
die hē die sprake gaf. Indē anderē een en-
gelsche aensichte. dat die valsche tughers
ꝟuaerde Indē derden sach hi cristū die hē
gereet was te hulpē eñ hi maectē sterc In
elcken strijt seit hi drie dingē. Als die aen-
gaendē strijt eñ die hulpe eñ dye seghe vā
ꝟwinnē Sijn histozien sullē wi cortelick
merckē eñ al dese dingē sien. Doe sinte ste-
uē dus veel teykenē dede eñ hi eēpaerlijck
dē volcke preecte so āgingē die iodē dē eer
stē strijt mit hē dꝫ si hē ꝟwinnē soudē met
disputaciē. Wāt sommige vanđ libertinē
synagoge eñ van cyrenē eñ vā alexandriē
eñ vanden ghenen die waren van cecilien
eñ van asyen disputeerdē mit sinte steuen
siet hier dē eerstē strijt daer na volcht sege

eñ sien mochtē niet weđstaē der wijsheyt
Ten lestē die hulpe eñ den gheest die daer
sprac. Doe si sagē dat sy hē mit desen niet
en mochtē ꝟwinnē so worpen si hem tot-
tē anderē stride dat si hē ꝟwinnen souden
mit valschē tuygers die hē wroechdē van
vier blasphemien. Doe sy hē brochtē indē
raet so wroechden si hē vā vier blasphemi
en/teghē gode/teghen moyses/teghen die
ewe/eñ tegen den tēpel. Siet dit is dē an
deren strijt. eñ alle die indē rade warē dye
sagen sijn aensicht wesen als een enghels
aenschijn siet hier die hulpe. Daer na vol-
ghet die seghe sijnre ꝟwinninghe Als die
valsche tugers vā alle desen wordē ꝟwō
nen. eñ die princē der papē seiden of dit al-
dus ware. Doe ontsculdichde hē sinte ste-
uen van desen vieren die hē die valsche tu
gers op seidē. Eñ dat eerste vā der blasphe
mien teghen gode eñ seyde dat god die tot
ten vaders eñ den propheten sprack dat hi
god der glorien was Aldꝰ prijst hi gode in
drien dinghē. dat hi vol glorien is eñ dat-
mē hem louen sal eñ dat hi glorie geuē sal
Daer na ontsculdichde hi hē vā der ander
blasphemien teghen moyses eñ hy prijsde
moyses in veel sakē. eñ sonderlinghe prijs
de hi hē in drien als vā vuericheit des rech
ten torens. wāt hi dode den mā vā egiptē
die den iode sloech eñ vā dē miraculen dye
hi dede in egiptē eñ inđ woestinen eñ van
gods vrientscappē: wāt hi sprac dicke mit
gode vriēdelic Daer na ōtsculdichde hi hē
vanđ derđ blasphemie die teghen die ewe
was eñ hi prees die ewe in drie sakē datse
was vā gods weghē diese gaf eñ van des
geens wegē diese voort gaf. dz was moy
ses eñ om haer eynde wāt si gheeft leuen.
Daer na begōste si hē te suuerē vanđ vier-
der blasphemie die teghen die tabernakel
was/eñ prijsde dē tabernakel in vier ma-
nierē wāt god beualt te makē. eñ ō dattet
int visioen ꝟtoent was eñ vā moyses vol
maect eñ datter die arcke des getuychs in
was. Eñ hi seide dat die tempel naden ta-
bernakel volchde eñ aldus soe suuerde hē
sinte steuē wel vanđ misdaet die op hē ge-
leit was. Doe die iodē saghē dz sy hē aldꝰ
niet ꝟwinnē en mochtē so gingē si hē in aē
die derde maniere eñ deden hē den derden
strijt dz si hē ꝟwinnē soudē mit tormentē
eñ pinē Als dz steuē sach so wilde hi ōs he
rē ghebot houdē vā broeđlike berispinghe
eñ hi pijndese hē te berispē in drie manierē
te begripē eñ vanđ quaetheit te bedwigē.
¶ Tē ierstē wāt hi ꝟweet hē die hertheit
harer hertē eñ dz si die heiligē gedoot had-
dē eñ seyde. Hart vā necke eñ onbesneden
vā herten eñ vā orē/ghi hebt altoes dē hei
ligen geest weđ gestaen gelijc uwe vađs
sidy oeck. Wien vā dē prophetē so en ver-
uolchdē v vađs niet eñ si dodēse die vā cri
stus toecoēste voorseidē. Hier ꝟweet hi hē
drie puntē vā quaethedē Dat eerste dat sy
dē heiligē geest weđstondē. Dat anđ dz sy
die prophetē ꝟuolchdē Dat derde dat syse
dodē. maer sy hadden een meen wijf voer
hoeft. eñ en cōden niet scamē hē of si en ꝟ-
stondē hoer quaetheit niet meer Doe si dit
hoordē so ꝟwoeden sy int herte eñ knerse
dē op hē mit tāden Eñ daer nae berispede
hise mit vresen daer bi dz hi seide dz hi ihe-
sū sach tot gods rechter syde als bereyt hē
te helpē eñ sijn viandē te ꝟdoinē: want ō
dat sinte steuē was vol vanden heilighen
geest soe sach hi inden hemel eñ sach gods
glorie eñ seide Siet ic sie dē hemel ontdaē
eñ des mēschē soon staēde ter rechter syde
vā gods cracht Al had hise aldꝰ mz vresen
eñ mz scādē ꝟwōnē nochtās en hilden sy
niet op eñ riepē mit groter stēmen eñ stop-
tē haer orē dz si die blasphemie niet horē en
soudē/eñ si maectē eē paerlic te bedruysch
in hē eñ sy worpē wter stadt eñ steenden.
Eñ sy waendē dat doe nađ ewe die gebo-
den hadde te steenen buten đ stede die blas
phemerē. eñ die twee valsche tughers die
hem eerst werpen souden nader ewe. Si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

deden haer cleder wt dat si niet besmet en
souden werden hen te ghenaken beneuen een iōn-
gelincx voeten die saulus hiet dye namaels
ghehieten wort paulꝰ. Eñ om dz saulus der
gheenre cleeđ bewaerde die dair steenden
om dat si lichtelic steenen souden. so steende
hi hem met harer alre handen. Doen steuen
noch mit scanden noch met vresen niet en
mochten bedwingen vanđ quaetheit ¶ Ten
derden male had hise gheerne mit minnen be
dwongen En wast niet grote minne die hen
toende doe hi voor hen allen bat. Voor hen sel
uen soe bat hi. dat sijn passie niet en worde
verlangt ende dat sijn viãden alsoe veel te
meer misdoen souden voor hen luyden so bat
hi dattet hen niet en worde gekent voor son
den. Sy steenden sinte steuen die seide eñ riep
here ōtfanck minen geest mer hi knielde eñ
riep mit groter stemmen eñ seide. Here en set-
te hen dit in sonden niet. Siet hier wōderli-
ke minne/ wãt voor hen seluen biddende soe
stōt hi mer voor sijn steenres knielde hi bid-
dende. wãt hi begeerde meer dat god die be
de verhoorde die hi voor hem luden dede dan
voor hen seluen. want daer die meeste sonde
was daer was die meeste bede noot Hier
in so volchde hi xp̄m die i sijnđ passie voer
hen seluen bat eñ seide. Vađ in dinen hãden be
uele ic minen geest. eñ voor die ghene die hen
cruysten seide hi Vađ vergif hen wãt si en we
ten niet wat si doen. Als steuen dit geseit had
de so sliep hi inden heere scone is ghesei t soe
sliep hi inden here eñ mz en is hi doot/ want
hi offerde een offerhãde vã minnen eñ sliep i
die verrisenisse Steuen was gesteent inden sel-
uen iare dz xp̄s te hemel voir i die eerste oest
maent daer na opten derden dach Eñ sinte
gamaliel eñ nycodemꝰ die in al đ ioden ra
de voerden kersten waren si grouen hen i gama-
liels acker eñ weenden seer op hen Ende die
kersten die in iherusalem waren worden gedaen
grote veruolginghe. want doe steuen ghe
doot was die een vanden princen was so
begonsten sy die ander te veruolgen ⁊ waer

lijck alsoe seer dat alle kersten behaluen die
apostolen die stercker waren dã die ander
worden gestroyt doer al dat ioetsche lant
als onse heere beuolen hadde. Ist dat sy v
veruolghen in die een stede so vliet in die anđ
Augustijn seit dat sinte steuen seer miracu-
len ghedaen hadde. eñ dat hi ses doden ver
weet heeft/ eñ veel luden genesen vã veel
siecten. Sonder dit vertelt hi ander mira-
culen eñ seit: datmen op sinte steuens ou-
taer blomen leyde eñ alsmense daer of nã
soe leydemense op siecken ende sy worden
wōderlike ghenesen. Oeck laken datmen
nam van synen outaer eñ op die siecken ley
de ghenas veel luden vã siecheden. want
sinte augustijn seit. dat die blomen die ge-
nomen waren vã sinte steuens outaer dat-
mense leyde op een blint wijfs oghen enđ
sy wert te hãt siende. Hi seit oec dat een vor
ste die marcialis hiet eñ onghelouich was
doe hi niet bekeren en wilde eñ hi herde siec
was eñ sijn gehilicte soen die kersten was
hi quam tot sinte steuens outaer eñ nã van
den blomen die opten outaer laghen ende
leydese al heymelijcke tot sijns ⁊ weghers
hoofde. ende doe hi daer op gheslapen had
de so riep hi voor den daghe datmen hen dye
bisscop sende/ ō dat die bisscop wech was
so quã een pape eñ doopten. als hi seide dz
hi geloefde also lange als hy leefde so had
hi dit woert altoes inden monde cristꝰ ōt-
fanck minen geest nochtãs en wiste hy niet
dz dit sinte steuens laetste woerden waren
Een anđ mirakel seit hi daertoe. Dat een
wijf was die patrina hiet die lãge in gro-
te siecheit was eñ veel raets daer toe dede
eñ sy en ōtfinc geen bate daer of. ten lesten gic
si tot een iode te rade die haer een vingerlinck
mz enen steen gaf. dz sy dz vingerlinc gorden
soude mz een corde op haer blote lichaem dz si
mz die cracht vãden steen ghenesen soude
mer doe sy sach dattet haer niet en halp so
ghinc sy tot sinte steuens kercke om dat sy
hem bidden soude naerstelic om haer salicheit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Doe so viel die vingerlinc al geheel op die aerde eñ die coerde bleef oec geheel/eñ dat wijf geuoelde dat si wel genesen was Hi seit daer noch een mirakel dat alsoe groot was. Want te cesarien dz is in capadociẽ daer was een wijf eñ haer mã was doot mer sy had veel kinderẽ/wãt sy hadde seuẽ sonẽ eñ drie dochterẽ. Op eẽ tijt doen si die moedꝰ seer grã gemaect haddẽ so vlouc tese haer kindꝰ eñ al te hãt bleef die vlouck aẽ haer kinderẽ becleuẽ mit gods wrake. eñ si wordẽ alle geslaghẽ mit eẽ yselike pine. wãt si begõden al yselic te beuẽ mitten ledẽ Hierõ warẽ si alte droeuich eñ vã scã den begõstẽ si al die werelt door te dwalẽ eñ werwert dz si gingẽ alle die ludẽ besagense. Een broedꝰ eñ eẽ suster vã desen gehietẽ paulꝰ eñ paladia quamẽ te yponẽ eñ seidẽ augustijn die daer bisscop was wat hẽ gesciet was. eñ doe si daer xv. dagẽ die kerckẽ haddẽ ꝟsocht eñ sinte steuen õ ghe sontheit haddẽ gebedẽ. Optẽ paeschdach doe alt volc ꝟgadert was so ginc paulꝰ in die capelle eñ viel voor sinte steuẽs outaer in bedinge mit groter hope eñ gheloue. eñ die wijl dz die luydẽ ontbeidẽ wat hẽ ghe schien soude so stõt hi op gesont eñ en beefde nyet meer. eñ mẽ brochtẽ tot augustine eñ toenden dẽ volcke eñ hi gheloefde hẽ te doẽ geuẽ brieuẽ vã gesontheit Doe augustinꝰ dus ten volcke wert sprac eñ paulus suster daer by stõt beuẽdc mit allẽ ledẽ soe stõt hi op eñ ginc in sinte steuẽs capelle eñ si wert slapẽde eñ stõt op al genesen. Doẽ orosius vã iheronimo tot augustino wedꝰ quã so brochte hi mit hẽ heilichdõ vã sinte steuẽ daer dese miraculen eñ veel andꝰ ghe schiet sijn. Mẽ sal wetẽ dz sinte steuen op desen dach niet gedoot en wort mer opten dach datmẽ viert doe hi geuõdẽ was. mer mẽ seit dat hi op desen dach geuõdẽ was. Mer waerõ die feestẽ ꝟwãdelt sijn dz sal mẽ seggẽ daermẽ scrijft hoc hy geuonden was. mer nv sullẽ wi segghẽ waer bi die kerke geordineert heeft dz dese drie feestẽ kersdach volghẽ. eñ dz is om twee saken

¶ Die eerste was dz xp̄s onse brudegom geborẽ wort in deser werelt dye õs hooft is so voechde hi hẽ aen drie gesellẽ eñ daer of seytmẽ int boeck õ minnẽ. Mijn geminde is blẽckẽde eñ rosende ꝟcorẽ wt dusentighẽ. Hi was blinckẽde dz is te ꝟstaen bi sinte iohãnes euãgelista dẽ duerbarẽ confessoer Rosende als bi sinte steuẽ dẽ eerstẽ martelaer ꝟcoren wt dusentigẽ als biden onnoselẽ kinderẽ. ¶ Die ander redẽ is dz die kercke al die menichte õ miraculẽ soude te gadꝰ ꝟgaderẽ nadẽ graet õ waerdicheit. Want cristus geboorte was die sake harer marteliẽ. wãt drie marteliẽ sijn dye een indẽ wille eñ indꝰ daet. dye ander indẽ wille sonder daet. die derde indꝰ dact sondꝰ wille. Die eerste was in sinte steuen. Die ander in sinte iohannes. Die derde in dye onnosel kinderen.

¶ Die legende vã sinte iohãnes euãgelista ende apostel.

IOhãnes xp̄s apostel ende euãgelista die vã gode ghemint was eñ maecht ꝟcorẽ. na die sinxsenẽ doe hem die apostolẽ scheidẽ so tide hi i asien ende stichte daer

veel kerckẽ. Domicianus die keiser doe hi die nyeumare vã hẽ hoerde so dede hi hem halẽ. eñ dedẽ werpẽ in eẽ vat vol bernẽde olie voer die latijnsce poorte te romẽ. mer also iohã suuer was vã smette soe quã hi daer wt õgequest Doe die keiser sach dz hi noch nz open hilt vã predikẽ so sende hi hẽ in eẽ eylãt gehietẽ pathmos. eñ daer was hi alleen in armoede eñ bescreef die verholẽtheit gods. Binnẽ dẽ seluẽ iaer wort die keiser gedoot eñ die senatoers wed̄ riepen al dz hi gedaen hadde eñ dus geschiede dz iohã wed̄ keerde mit erẽ te ephesiẽ die met onrecht int eylãt gesent was. eñ alt volck quã hẽ te gemoet eñ seide gebenedijt sy hi die coẽt indẽ naẽ des herẽ. Eñ doe hi in die poorte quã so droechmẽ doot daer wt drusiane sinte iohãnes vriẽdinne die begheert had sijn wed̄comẽ Eñ drusianẽ vader eñ moed̄ eñ wewẽ eñ weesen seidẽ sint ian. Sich sint iã wy dragẽ drusianẽ doot wt die al dede dattu beuaelseñ si voede õs al lẽ. eñ si begeerde seer dijn wed̄comẽ eñ seide hoe sel ic mogẽ siẽ gods apostel eer ic sterue sich du biste gecomẽ eñ ic en mochte dy nz sien. doe hiet hy die bare ned̄ settẽ eñ dz lichaẽ õtbindẽ eñ hi seide. Drusiane mijn here ihũs cristꝰ moet di ꝟweckẽ stãt op eñ gãc in huys eñ bereit mi tetẽ. Eñ si stõt op eñ begõste te gaẽ eñ sy was naerstich õ dz haer die apostel beuoelẽ hadde also dat sy vand̄ doot niet en hadde gewect geweest mer vã eenẽ slape. Des anderẽ daechs soe ꝟgaderde crathõ eẽ philosoeph eñ alt volc op die marct. Eñ om dz hy tonẽ wilde hoe datmẽ dese werelt ꝟsmadẽ soude so hadde hi twee alte rikẽ broed̄s haer goet doen ꝟcopen eñ dede hẽ copen twe preciose eñ dierbaer steenẽ eñ hi hietse hẽ breken voor al dat volck. Het gheschiede dz die apostel daer voorbi ginc eñ hy riep dẽ philosoeph tot hẽ eñ hi toende hẽ bi drie puntẽ datmẽ die werelt ꝟsmaden soude ¶ Tẽ eersten die menschẽ prisen die werelt mer god verdoemse. ¶ Ten anderẽ dat vã alsulcke versmadẽ die misdaet niet en wert ghenesen. eñ daerõ ist ydel alsomẽ die medecinẽ idel hiet daer dat euel niet mede en wort genesen. ¶ Ten derden dat haer ꝟsmaden groot loon heeft die dz sijn dẽ armẽ deylt als õse here dẽ iõgelic seide. Wiltu volmaect wesen so gãc eñ ꝟcoep al dattu hebste eñ geef den armẽ Eñ crathon seide hẽ. of dijn god gewarich is eñ wil hi datmẽ dat gelt van desen steenẽ dẽ armen gheuet. so doet datse wed̄ gheheel wordẽ. eñ tot sijnre gloriẽ dz ic ter menschẽ nyeumare dede Eñ sinte iohãnes ꝟgaderde in sijn hãt dye stucken vãden steenẽ eñ bede eñ si worden al gheheel eñ te hãt geloefde dye philosophe eñ die twe iõgeligẽ eñ si ꝟcochtẽ die stenẽ eñ gauẽ al dz ghelt dẽ armen. ¶ Twe eersamighe iõgelinghẽ by desen exẽpel ꝟcochtẽ al dat sy haddẽ eñ si gauent den armen ende volchdẽ sint ian. Op eenẽ dach saghen sy haren knapẽ mit dierbarẽ clederẽ ghecleet eñ hem seluẽ in armoede mit enẽ mãtel gecleet eñ sy worden bedroeft. Doe dat sint Jan merete om dat sy bedroeft waren: so dede hi hem halen vãden oeuer des meers roede eñ cleene steenẽ eñ hi ꝟwandelse in gout eñ in dierbarẽ steenen. Eñ sy ghinghẽ seuen daghẽ lanck tot al den goutsmeden ende die steenẽ kendẽ. Ende sy seidẽ dat si nye soe puerẽ gout eñ so goede steenẽ en saghen ende si quamẽ wed̄ ende seident sint ian eñ hi seyde hem. Gaet eñ coept weder al vlant dat ghi ꝟcocht hebt wãt ghi hebt dẽ loon vã hemelrike ꝟloren weest groyẽde dat ghi ꝟdorren moet/ weest rijke van tijtliken goedẽ dat ghi ewelike arm moet sijn. Doe begõste die apostel teghẽ die rijcheit te disputeren eñ toende datter ses dinghen sijn die ons treckẽ soudẽ vã rijchedẽ

¶ Die eerste is/ die scrifture is vãden rikẽ man die verdoemt is eñ vãden armẽ lazaro die behouden is. ¶ Die ander is die natuere. Wãt die mẽsche wort naect eñ arm

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gheboꝛē.eñ naect eñ arm ſterft hi Dat der de is die creatuer. Wāt die ſonne eñ die mane ſterrē licht ende regē.ſy gheuē alle creaturē te gaðhoer weldadē alſo ſoude ouer den mēſchē alle dinc gemeen weſen. Dye vierde is die natuer wāt men ſeit dƺ die rike woꝛt een knecht des pennicx eñ des duuels. Hi woꝛt des pēnincx knecht wāt hy en hout dat goet niet/ mer dƺ goet hout hē Hi is des duuels knecht. Wāt dƺ euāgelye ſeit. Die ghelt mint hi is des gelts knecht. Dat vijfſte is ſoꝛghe. Wāt ſi hebbē ſoꝛghe dach eñ nacht te winnē ende te bewaren. Wāt ſi hebbē pine in te winnē eñ vꝛeſe in te bewarē. Dat ſeſte is houerdie eñ hi toēde dattet goet eē ſake is ð houaerdien. diemen in twee quacthedē beiaecht dat is nv in dit quaet dƺ houerdie is eñ int quaet dƺ na comē ſal dƺ is die ewelike ðdomeniſſe eñ dƺ goet is die ſake des verlies vā twee goedē Dƺ eē goet is ī dit leuē eñ dƺ is gods gracie eñ tāder int anð leuē dƺ is die ewelicke gloꝛie. Doe ſint ian aldꝰ diſputeerde tegēt goet: ſoe dꝛoech mē daer eē iōgelinck doot wt die binnē xxx. daghē een wijf genomē hadde Eñ ſijn moeð eñ die anð dye hē beweendē quamē eñ vielē den apoſtel te voetē eñ badē dƺ hi deſen ðweckē ſoude in ōs heren naem als hi dꝛuſiana gedaē hadde. Eñ die apoſtel weende lāge eñ bede. eñ te hāts ðrees die doode eñ hy beual hē dat hi den tween iōghelingē ſeggē ſoude wat pine ſy aen gegaen haddē: eñ wat gloꝛien ſi ðloꝛē hadden. Eñ hi ðtelde veel anð pinē der hellē eñ vanð gloꝛien des paradijs eñ hi ſeide. O onſalige ic ſach v engelē weenē eñ die duuelē blide. eñ hi ſeide hē dƺ ſi ðloꝛē haddē die ewige plaetſe des paradijs die vā dierbarē ſteenē ghemaect was eñ wōderlicken claer eñ vol vā veel ſpiſen eñ weeldē eñ ewelijc durende. Eñ hi ſeide acht puntē vanð hellen. Dat was woꝛmē. dōckerheden. ſlaghē. coude. ende hitte. der duuelen aēſien. ſcāde vā ſonden eñ geween. Doe viel die iongeline die verreſen was eñ die anð twee vooꝛ die apoſtels voetē eñ badē ōtfermherticheit eñ ſinte ian ſeide hē. doet xxx. dagē penitēcie: eñ daer binnē bit dƺ die roedē eñ ſteenē weð keren ter eerſter naturē. Als dƺ gheſchiet was ſeyde hi hē. Gaet eñ dꝛaecht die roedē ende ſteenen vā daer dat ghiſe bꝛochte. Doe ſy gedaen haddē eñ die roeden eñ die ſteenē tot haer natuer ghekeert warē ſo ōtfinghē ſy weð al die gracien vā duechden die ſi te voꝛē hadden. Eñ doe ſint iā al aſien dooꝛ gepꝛeect hadde ſo maectē ſy eē ghe ruchte indē volke die dē afgodē diendē eñ ſy togē ſint iā tot dianē tempel wert eñ ſy dwōghē hem offerhāde te doē. eñ ſint ian gaf hē vā deſen tween die cuere eñ ſeyde. Waert dƺ ſy mit aen te roepē dianē haren afgod criſtꝰ kercke bꝛake dā ſoude hy den afgodē offerē. of woꝛpe hi dyanen tēpel ō mit criſtꝰ name aen te bedē dat ſi in chꝛiſto gelouē ſoudē. Doe dit die meeſte pertie vā den volcke loefde. eñ ſi alle tottē tēpel warē gegaē ſoe bede die apoſtel eñ die tempel viel alte mael. ende dyanē beelt woꝛt alte mael gebꝛokē. eñ ariſtodemꝰ der afgoden biſſcop maecte eē groot geruft indē volcke alſo dat die een pertie tegē die anð te vechtē bereydē eñ ſint ian ſeide hē wat wilſtu dat ic doe eñ werde gheureet. eñ hi ſeyde. Wilſtu dƺ ic in dinē heer geloue ſo ſal ick di venijn gheuē te dꝛinckē eñ en deertet di nƺ ſo ſalt ſchinē dƺ dijn heer die warighe god is. Ende die apoſtel ſeide doet alſtu geſeit hebſte. eñ areſtodemꝰ ſeide Jc wil datſtu ander ludē daer of ſiets ſteruen dattu di te meer ōtſietſt. eñ areſtodemꝰ gic tottē rechter eñ eyſchſte twe mānē diemen onthoofdē ſoude. eñ hi gaf hē dat venijn vooꝛ hem allē eñ alſo vꝛoech als ſijt gedꝛonckē haddē ſo ſtoꝛuē ſy. Doe nā ſint ian dē nap endð ſeghēden eñ hi dꝛanck dƺ venijn al wt. eñ ten deerde hē niet eñ daer of loefdē ſy alle gode Mer areſtodemus ſeyde. Noch is in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mit wisel. mer ist datstu ṽ weckes die ghe doot sijn mitten venijn soe sal ic sonð t wi sel gelouē. Doe gaf hē sint ian synen rock eñ hi seide. Waer ō hebstu mi dinē rock ge gheuē. Sint ian seyde dattu doch mit scā den vā dinē ongheloiuicheit comē soudes. Eñ hi seide sal mi dijn roc doē gelouē. sint ian seide. Ganc eñ legt den roc op der doð lichamē eñ segt. gods apostel heeft my tot v ghesent dat ghi in cristus name op staet. Doe hy dz gedaen had so stondē sy op. doe doopte die apostel dē bisscop eñ dē rechter in xp̄s naē mz al haer geslacht eñ sy stichtē in sint ians eer eē kerke Sinte clemēs seit alsmē leest int vierde boec vanð kerstē hisṫorie: dat sint ian tot eenre tijt bekeerde eē scone felle iongheline eñ hi beuallē enē bisscop te behoedē voor een scat. Na eē tijt so liet die iōgeline dē bisscop eñ wert eē prins der rouers. Aldꝰ quā sinte iā tottē bisscop eñ eyschte synē scat. Doe die bisscop dz ṽstont vā gelde eñ hem daer of seer ṽwonderde so seide die apostel. Jck eische vā di dē iongheline die ic dy so naerstelick beual Die bisscop seide Heilighe vader hi is doot in die siel. eñ hy is mittē moerdenarē indē berch eñ hi is haer prince Doe sint ian dat hoorde so scoerde hi sijn cleet eñ sloech sijn hoeft mit vuystē eñ seide. Jc liet dy eē goedē herder vā dijn broeðs siel. eñ hi hiet dat mē haestelic eē part bereidē eñ hi reet ōuer uaert tē berghe. Doe hi iohā sach vā grote scande sprāc hi op eē paert eñ vloech haestelick. Mer sint ian ṽgat sijn outheit ende sloecht paert mit sporen eñ riep achter den iōgeline. Lieue sone waer ō vliestu vā dinē vað ende vā eenen crancke man Lieue kint en ontsich niet. Wāt ick sal cristo rekeninge voor di gheuē: eñ seker ic wil gaern voor dy steruen also cristꝰ om ons gedoot is. Keer weder sone keer weð wāt god heuet mi gesent. eñ hi hoordet eñ keerde weder mit rouwen eñ weende alte bitterlijc Ende sint ian viel hem te voeten eñ begōste sijn handen te cussen als of hi gesuuert ware mit penitēcie. ende sint ian vaste ende bat voor hē ende ṽcreech ghenade voer hē eñ namaels ordineerde hi hē eē bisscop.

MEn leest oec in die selue historie dz sint ian te ephesen ghinc in een bat om hem te dwaen. Ende doe hi daer sach cherincus enē ongheloiuigē mā so spranck hi daer wt ende seide Vlien wi vā hier op dz die baden op ōs niet en vallē daer hē in badet cherincꝰ der waerheit viāt. So cassiaen seyt so was sint ian eens gegheuē eē vogel ende hi hiltē op sijn hāt ende streke. Doen dz eē iōgheline sach seyde hi tot sijn gesellē al lachende. Siet hoe die oude mā speelt mitten vogel als eē ionc kint Doe dz sint ṽstont so riep hi dē iongheline tot hem ende vraechde wat hi in die hāt had. ende hi seide een boge Sint ian seide wat doetstu daer mede. Die ionghelinck seide wy schieter vogelen eñ beestē mede. Sint ian seide hoe dat. Doe begōst die iongeline dē boge te treckē eñ gespannē in sijn hant te houden Ende doe sint ian niet en seide soe ontspande die iongheline dē boghe eñ sint ian seide. Soon waer ō hebste den boghe ontspānen. Ende hi seide/ hiltmē lange gespannen so soude hy crancken te schieten. Ende doe seide die apostel. Also soudē die menschen cranc werden ter cōtemplacien waert dz hi altoes in stijfhedē bleue ende geen solaes en name. Wāten aern vlieget hogher dan alle vogelē ende siet claerre in die sonne nochtās so coemt hi neð om ð naturē doot Aldꝰ ist mit des mēscē gedachte als si haer eē luttel of treckē vā cōtēplaciē als sy haer weð ṽnyeu wē soe clinmet sy te vaster op ten hemelschen dinghen. Als sinte iheronimꝰ seit doe sint ian te ephesiē woende tot int eynde sijnre outheit eñ mē hē nauwe ter kerckē dragē en mochte/ tot elcker ruste seide hi dit. Kinð mint die een den anderen. Tē lestē hadde sijn iongeren wonð waer ō dat hi dese woerdē so dicke

seide. Eñ sy seidē meester waer om sprecc stu dese woerdē altoes: eñ hy antwoerde dz dit ōs herē ghebot ware eñ heeftmē altoes minne tis al genoech Eliandꝰ seit oec doe sint ian dz euāgeli scriuē soude so hiet hi dē volcke dz vasten eñ bedē soudē datti dz waerdich mochte sijn te scriuē. Mē seit oec doe hi bat ŏ der heimeliker stat daer hy gegaē was ŏ die heilige scrift te scriuē dat hi daer nz en soude gedoghē wint noch reghē allso lāge als hi daer ouer ware. eñ dese waerdicheit houdē in stat dye elementē tot hudē. Doe sint ian .xcix. iaer out was. eñ doe cristꝰ passie ledē was lxvij. iaer onder troiano dē keiser soe opēbaerde hē xp̄s onse here mit synē iōgherē eñ seide. Mijn gheminde coemt tot my. wāt het is tijt dz stu werscapste tot mijnder tafelē mz dinē broeŏs eñ sint iā stōt op eñ begōste te gaē eñ ōse here seide hē In sonnēdaghe sultu tot mi comē Des sondaechs quā al tvolc i die kerke die in sinē naē was gemaect. eñ vā dz die hanē eerst craydē so preecte hi hē eñ bat hē dz si vast bleuē int geloue eñ nerstich i gods gebodē. daer na dede hi eē viercāt graf makē neuē dē outaer Eñ dede die aerde wt die kerke werpē eñ hi gic neŏ in dz graf eñ hi hief op sijn hādē eñ seide. Here ihūs ic come tot dijn werscap eñ dācke di datstu gewerdicht heues mi te nodē tot dijn werscap wāt du wetes dz ic di begere vā al mijnre hertē. doe hi sijn gebet gheeynt hadde so quā so grotē licht op hē dat niemant op hē sien en mochte eñ doet licht wech was so vantmen tgraf vol hemels broots dz vintmē tot noch daer/eñ inden boŏ vā dē graue so springt wt ghelijc cleyne welle also fonteynē springē eñ ŏ wordē genesen veel mēschē vā alrehāde sieche dē Admūdꝰ die conīc vā engelāt hi en cōste niemāt ōtseggē die hē bat i sint iās euāgelistē naē. Eñ het gesciede dz eē pelgri sere bat aelmissen i sint ians euāgelistē naē. Als sijn camerlinc vā hē was eñ die conic gaf hē sijn vingherlinck die seer duerbaer was ō dz hy niet anŏs reets en had. maer na veel dagē so ōtfinc dz selue vingerlinc vā den seluē pelgrim eē ridder wt engelāt die ouer die zee was dz hijt dē conick weŏ dragē soude eñ segghē dē ghenē diē eñ om wiēs wille du dit vingerlinck gauest dye sendet di weŏ. Hier bi schijntet wel dz sinte iā selue was die dē conick opēbaerde in een pelgrims abijt. Isidorꝰ seit indē boecke vā ŏ gerechtiger leuē eñ doot Sint ian ŏ wādelde gout i roedē eñ steenkēs vanŏ zee in dierbarē steenē Eñ die gebrokē steenen ŏmaecte hy weŏ eñ ŏ wecte een wedu we mit synē gebede ende enē iōgelinck maecte hi weŏ leuēde Ende doe hi venijn drāc so ōtginc hi ŏ vresen: eñ die daer mede gedoot warē ŏ wecte hi vanŏ doot.

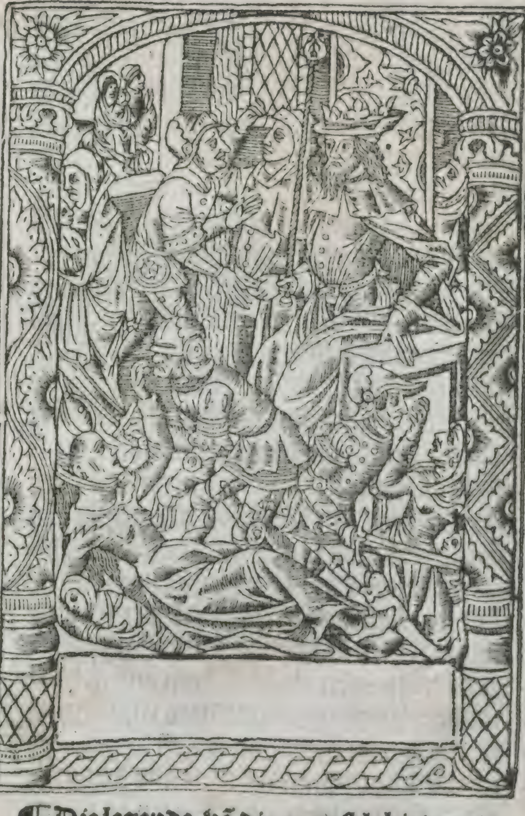

Die legende vā die onnosel kinderen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

DIe onnoſel kinderẽ warẽ
gedoot vã herodes aſcolo=
nita. Die ſcriftuer ſeit van
drie herodes die vermaert
heeft ghe weeſt haer grote
ongenadicheyt. Die eerſte
hiet aſcolonita. onð hẽ wort õſe here gebo
rẽ eñ die kinðkens gedoot. die anð hiet an
tipas/ die dede ſint iã baptiſta õthoofden.
die derde hiet agrippa/ die dede ſint iacob
dodẽ eñ ſinte pieter in die kercker legghen
Maer cort ſullẽ wi die eerſte herodes ſijn
hiſtorie ſcriuẽ Alſmẽ in ſcolaſtica hiſtoria
ſcrijft. Antipater vã idumea nã tſconincx
nichte vã arabiẽ te wiue eñ wã eẽ ſoon aẽ
haer die hi herodes hiet eñ wort namaels
gehietẽ aſcolonita. Deſe õtfinc vãden key
ſer auguſto dz rijc vãdẽ ioetſchẽ lãde. Eñ
doe wort eerſt ghenomẽ des keiſers roede
vã iuda. Deſe hadde ſes ſonẽ Dat waren
antipater alexanð ariſtobol⁹ arcela⁹ anti=
paseñ philips Alexanð eñ ariſtobol⁹ wã
hi aẽ een iodine eñ ſendeſe te romẽ datmẽ
ſe lerẽ ſoude in cõſtẽ vã bockẽ. Hier na ſoe
quamẽ ſi weð vãð ſcolẽ eñ alexanð was
eẽ vroem touenaer eñ hi was gelicẽcieert.
Eñ begõſte te diſputerẽ mittẽ vað welke
aen hẽ dz rike hebbẽ ſoude. eñ hier õ wort
die vað ꝟbolghẽ ende hy wilde antipater
voor hẽ ſettẽ. Eñ doe ſi begõſtẽ te viſieren
hoe ſy dẽ vað ter doot mochtẽ brengẽ. Eñ
doeſe die vað daer õ ꝟdreef ſo voerẽ ſi tot
tẽ keiſer õ te claghẽ ouer horẽ vað Hier bi=
nẽ quamẽ die conighẽ te iheruſalẽ eñ vra=
ghedẽ nerſtelic waer die nyeuwe conic ge
borẽ was. doe herodes dit hoorde ſo wort
hi ꝟuaert. eñ hy õtſach dz yemãt ghebo rẽ
mochte ſijn vanð werdiger coniginnẽ ge
ſlachte die hẽ ꝟdriuẽ mochte als enẽ die dz
rike onðgaẽ hadde. Hierõ bat hi dẽ conin=
gẽ als ſi dẽ conic geuõdẽ haddẽ dz ſijt hem
dã boetſcappẽ ſoudẽ eñ hi veynſde hẽ dat
hi hẽ aẽbedẽ ſoude diẽ hi begeerde te dodẽ
Mer die conigẽ keerdẽ al eẽ anð wech in
horen rike/ doe herodes ſach dz ſy tot hem
niet weð en quamẽ. ſo waende hi dz ſi be
drogẽ warẽ inð ſterrẽ viſioen eñ dat ſy hẽ
ſcaemdẽ weð te comẽ eñ daer bi en ſochte
hi dat kint niet/ mer doe hi hoorde wat die
herðs geſeit haddẽ eñ wat ſimeon eñ ã na
gepropheteert haddẽ ontſach hi hẽ ſeer eñ
wãende dz hi vuylick beſpot was vãden
coningẽ. Doe begõſte coninc herodes raet
te hebbẽ om die kinð te dodẽ die in bethleẽ
waren õ dattet kint mede ghedoot ſoude
ſijn|dz hi niet en kende. Mer die enghel be
ual ioſeph eñ hi vloech mittẽ kinde eñ der
moeð in egiptẽ in die ſtede hermopolim eñ
daer bleuẽ ſy. vij. iaer tot dz herodes doot
was. Doe onſe here in egiptẽ quã als yſai
as voerſeit hadde ſo vielen alle die afgodẽ
vã egipten. Men ſeit oec alſo in al egipten
gheen huys en was daer en lach een dode
in. als die kinderẽ wt egipten ginghen by
gods toedoẽ. Alſo en was daer nv genen
tempel daer en viel enẽ afgod in. Caſſiodo
rus ſeit dat in hermopolim vã thebay dat
enen boem diemẽ perſeker hiet die tegẽ ve
le ſiecheden goet is op datmen ſijn vrucht
eñ blat oft een luttel vã ſynen baſt omder
ſiecker hals bint. Wãt doe ons vrouwe al
dus mit horen kinde in egipten vloech ſoe
neychde deſe boem totter aerdẽ: ende aen=
bedẽ criſtũ oetmoedelic. Doe herodes dus
ouer een droech die kinderẽ te doden alſoe
wort hi ghedaecht vãdẽ keyſer auguſto ſi
nẽ ſoen te ãtwoerdẽ Eñ doe hi al te theſis
ouer voir te romẽ wert ſo ꝟſtont hi dz die
coninghẽ wech ware mettẽ ſcepe vã daer
Eñ daer õ dede hi al die ſcepen ꝟbernẽ als
dauid voerſeide Jnðẽ anxtelikẽ geeſt ſul=
tu die ſcepẽ vã therſis ꝟderuẽ. Eñ doe die
vað mittẽ ſone voer dẽ keyſer perlementẽ
of dinghede ſoe wort gewijſt dz die ſonen
hoor vaðs ſoudẽ ſijn onðdanich in allẽ eñ
dat hi dat rike liet wien hi wilde. Doe he=
rodes ald⁹ weð keerde ſoe was hi te ſtou=
ter dat hi ald⁹ geſterct was ende hi ſende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ dede doden alle die kind̃ vā bethleē vā .ij. iarē eñ daer ond̃ na den tijt die hy ond̃socht hadde vādē coningē Dese woerden machmē in twe manierē v̄staen. Ten eersten vā twe iaer eñ daer ond̃ dz is vā kinderē die twee iaer out warē tot die kinderen vā eenre nacht. Want herodes hadde ond̃vondē vādē coningē dattet kint ghebozen was op die nacht dz hē die sterre opēbaerde eñ wātet een iaer was gheledē binnen diē dz hi te romē voir eñ wed̃ quā eñ daer bi waende hi dattet kint eē iaer out was eñ luttel daghē eñ daer bi dede hi dodē die kind̃ die oud̃ eñ iōger warē dz is vā twee iaer out tottē kinderē vā eenre nacht. Wāt hi ōtsach dat hē dz kint v̄sceppē soude moghē eñ sijn aensicht ouder of ionger makē eñ dese sentencie houtmē wel ouert sekerste. In een and̃ maniere so beduytmēt aldus. Als iohānes guldemōt seit vā .ij. iarē eñ daer bouē tottē kinderē vā vijf iarē. Wāt hi seit dz die sterre dē coninghē openbaerde een iaer eer tkint ghebozē wert eñ na dien dz dit herodes ondervondē hadde vāden coningē so ginc hi te romen eñ merrede een iaer eñ hi waende dattet kint doe ghebozē wert. doe die sterre dē coninghen opēbaerde eñ daer hilt hi dat kint ouer .ij. iaer out eñ daer ō soe dode hi die kinderen vā twee iarē tottē kinderē van vijf iaren. mer geen iongher dā vā twee iarē. Eñ dit wilmē proeuē ō datmen beenre vā desen kinderē vint die so groot sijn dz sy vā kinderen vā .ij. iarē niet wesen en mogē / mer men mach segghē dz die ludē doe meerder warē dan sy nv sijn. Macrobi⁹ die seit eñ mē vindet in een cronike dz eē vā herodes kinderē was ghegeuē v̄ voester in bethleē ende wozt mettē anderē kinderē ghedoot. Doe wozt voldaen dat die propheet voerseide. Een stēme wert gehoozt inden hogē vā geween eñ vā gehule vā die moederen der kinderē diemē dode. Die gerechtighe god alsmē leest in scolastica histozia. hy en liet nyet ongegoldē dese grote quaethz vā herodes: wāt met gods oerdeel gesciede ō dz hi veel ludē vā hozē kinderē beroeft hadde dz hi iāmerlijcke vā synē kinderē wert beroeft: wāt herodes hadde wed̃ in wantrouwe alexāder aristobilen. wāt een vā harē gesellē seide dz hē alexand̃ veel goets hadde beloeft wilde hi synē vader venijn gheuē. Eñ die baertsceerer seide dat hē eē and̃ veel goets beloeft hadde wilde hi synē vad̃ die kele of sniden als hi synē baert of scoere Oec seide hi dat alexāder seide dz men niet achtē en soude op eenē kaerle die sijn haer gozde op dat hi iōck schinē soude Hier ō soe wozt die vad̃ grā eñ dede se dodē: eñ sette ātipater dat hi conic soude wesen mer na ātipater sette hi herodē antipā Hier en binnē soe voede herodes herodem agrippē eñ herodiadā philips wijf die aristobiles kinderē warē vā vaderliker minnē. Eñ ō dese twe saken so begōste hē antipater alte seer te haten also seer dat hi hem gaerne v̄geuē hadde. Doe dz herodes vernam also leyde hi hē in eē kercker. Doe augustus die keiser hoerde dz herodes sijn kīder gedoot hadde so seide hi. Ick waer liever herodes verckē dā sijn soon. Wāt ō dz hi eē besnedē toecoēlinc is so spaert hy sijn verckē maer sijn kinderē dodet hi. Doe herodes .lxx. iaer out was soe viel hi in alten swarē siecheit. Wāt hi wozt ghequelt mit eenē sterckē rede eñ wt gesleghen mit veel puystē eñ mz grotē tozmētē in sinē hals eñ sijn voetē swollen hem eñ sijn scamelheit wies vol wozmē eñ hi stāc alte seer eñ verademde eñ v̄suchte die wile eñ die meesters dedē in olie settē mer mē moestē voer doot daer wt treckē. Mer doe hi hoozde dat die iodē sinē doot mit groter bliscappē v̄beidē so dede hi vāghen wt alt ioetsche lant dye edelste iōgelinghē eñ hi seide salome sijnre suster Ick weet dz die iodē v̄blidē sullen vā mijnre doot mer ic sal hebben geween eñ eē edel wtuaert wilstu doē dz ic dy seg

ge Als ic doot ben so doetse alle doden die
ic gheuanghẽ hebbe op dat my al dat ioet=
sche lant ald⁹ mi beweent hoor ondancx.
Wãt hi hadde in gewoente dz hi na al sijn
spise eenen appel scelde eñ adt. Eñ doe hy
dat mes in sijn hant hadde so pruyste hi se
re eñ hi besach al õme offet yemãt beletten
mochte eñ hi stac sijn hãt wt om hẽ seluen
te dodẽ mer een sijn neue hilt sijn hãt ende
belettet. Ende te hãt begonste mẽ te wenẽ
in des conincx sale of hy doot ware. Doe
dat antipater hoorde soe verblide hy ende
gheloefde sijn wachters veel wilden si hẽ
laten gaẽ. Doe dat herodes wiste so was
hem swaer sijns soens blischap van sijns
selfs doot ende sende serianten ende dedẽ
doden. ende sette archelaum coninc nae hẽ
te sijn. Ende aldus starf hi na vijf daghen
die in allen anderen dinghen goede auen=
tuer hadde. maer hy was alte onsalich in
dat hem toe behoorde. eñ salome verloste
se alle die hi hiet doden Mer sinte Remigi
us seit dat herodes hẽ seluẽ doot stack mit
ten messe daer hi den appel mede scelde eñ
dat salome al die gheuãghen dodẽ dede al
so als haer broeder beual.

Die legende van sinte Thomas
die eerste bisscop vã cantelberch.

Thomas die eerste bisschop
vã cãtelberch. doe hi ĩ des
conincx hof vã enghelant
was eñ hi sach dzmẽ daer
dede dz nyet goet en was
solict hi thof eñ quã aẽdẽ
aerschẽ bisscop vã cantelberch eñ hi wert
sijn archidiakẽ/ maer õ des eerstẽ bisscops
bede so wort hi des conicx cãcelier õ dat hi
mz sijn wijsheit die quade bedwingẽ sou
de van õ kerckẽ scade te doẽ Eñ die coninc
mĩde hẽ so seer als dẽ aertschẽ bisscop doot
was hi dede so dz hi aertsch bisscop wert.
eñ al wast dz hijt node dede nochtãs so õt
finc hijt vã gehoorsaẽheit Eñ te hãt wort
hi verwãdelt in enẽ anderẽ mã eñ hi dede
sijn vleys onõ mit cilicien eñ mz vastẽ Hy
en droech nz alleẽ een harẽ hemde onõ sijn
femulare mer het was oeck vã hare al tot
tẽ knien mer hi decte so subtijlic sijn heylic
heit dz hi elckẽ gelijc was ĩ eersaẽhedẽ vã
clederẽ eñ vã dienres mer altoes behilt hy
hertheit sijnre penitẽciẽ Alle dage droech=
de hi al knielẽde xiij. arme ludẽ haer voetẽ
als hi gegetẽ hadde so gaf hy elckẽ vier sil=
uerẽ pẽninghẽ eñ sende se wech. Eñ die co
ninc haddẽ gaerne tot sinẽ wille ghoudẽ
ter heiliger kerckẽ scade. eñ dat hi vast ma
kẽ soude die gewoente die sijn vaõs had=
dẽ tegẽ die gewoẽte eñ vriheit õ kerckẽ eñ
om dz hijs nz doẽ en wilde so wort die co=
ninc eñ die princẽ op hẽ verstoorẽt/ mer op een
re tijt wort hi mit anderẽ bisscoppẽ so van
dẽ conĩc gedwõgẽ also dz hi hẽ oec dreych
de te dodẽ Eñ oec wert hi bedrogẽ mz gro
ter ludẽ rade. so dz hi des conĩcx wille con
senteerde mittẽ woerdẽ. maer doe hi sach
daer õ sielẽ vrese so sette hi hẽ seluẽ in gro=
ter penitẽciẽ eñ suspendeerde of of sette hẽ
seluen vã sijn officien tot hẽ die paeus ab=
solueerde. Die conĩc wilde noch dat hy be
segelde dat hy seide mittẽ mõde/ maer die
goede weerseidet ende hy droech eẽ cruce
recht/ eñ hi ghinc wten houe eñ die quade

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

riepen hẽ na eñ seidẽ. hout den dief eñ hā-
get den ꝟrader. Eñ tot hẽ quamẽ. ij. grote
getrouwe baroenẽ eñ seiden mit eede dat
veel baroenẽ geswoꝛẽ hadden hẽ te doden
Eñ thomas dye meer ōtsach sijnre kercke
dā sijns selfs. hi vloech eñ die paus alexā-
der ōtfinc hẽ te synonis eñ beuallẽ tẽ cloes
ter vā potẽciane. eñ daer na quā hi in vꝛāc
rike eñ die conic sendẽ te romen ō legaten
die sinẽ oerbaer eynden soudẽ. mer sijn be
de en wildemẽ nz hoꝛen: eñ hier ō so woꝛt
hi noch meer ꝟgrāt tegen die aertsche bis-
scop eñ hi nā alle sijn goet eñ sijn magẽ eñ
ꝟderfde hẽ eñ alle sijn ghestachte eñ hy en
ꝟdꝛoech nyemāt mā noch wijf/ iōck noch
out: mer die bisscop bat alle dage voer den
conic eñ conicrike vā engelāt. Eñ dẽ aert-
schẽ bisscop wert ꝟtoent dz hi weđ keeren
soude tot sijnre kerckẽ eñ dz hi bi marteliẽ
bi xp̄m varẽ soude indẽ seuendẽ iare na dz
hi gebānẽ was so oerlofdemen hẽ weđ te
comẽ eñ hi woꝛt vā allẽ ludẽ eerlic ontfaẽ
Na somighe dagẽ vooꝛ des bisscops doot
so starf een iōghelinc eñ quā weđ bi mira
culen te liue eñ hi seide dz hy geuoert was
tottẽ bouenstẽ choer đ engelẽ eñ hi sach on
der dẽ apostelẽ enẽ setel al ydel. eñ doen hi
vꝛacchde wiens die stoel was so seiden hẽ
die engelẽ dz hi ware gehoudẽ enẽ groten
pape vā engelant. Een pape was dye alle
dage misse seide vā onser vꝛouwẽ wāt hy
en cōste anđs geen. eñ hi woꝛt gewꝛoecht
vooꝛ dẽ aertschẽ biscop eñ dedẽ comẽ vooꝛ
hẽ eñ suspẽdeerdẽ eñ ofsettẽ vā alle offici-
en. als enẽ lekẽ die nz en cōste. eñ doe dese
thomas sijn cilicie naide eñ hi dat onđ sijn
bedde ꝟboꝛgen hadde tot hi een tijt crighẽ
mochte te nayẽ so opẽbaerde ōse vꝛouwe
dẽ pape eñ seide. Gāc tottẽ aertschẽ biscop
eñ segt hẽ dz die ghene ō wiens eer du die
misse dades sijn cilicie heeft genayt dz ver-
boꝛghẽ leit tot die stede/ eñ dz sy daer heeft
gelatẽ hooꝛ rode syde daer sijt mede naide
eñ sy ontbiet hẽ dat hi di weder misse laet
doen. Doe dit thomas hooꝛde eñ hijt also
vāt so ꝟwonđde hi hẽ eñ hiet dẽ pape mis
se doẽ eñ beual hẽ dz hi dat heimelick hou
dẽ soude. Hi bescutte dz recht vāđ kercken
eñ die conick en mochte des niet wikẽ mit
crachte noch mit bedẽ. Doemẽ hẽ dus geẽ
sins en mochte bugẽ. siet so quamẽ des co-
ninck ridderẽ gewapẽt eñ sy riepen waer
die aertsch bisscop ware. eñ hi ginc hem te
ghemoete eñ seide siet ick bent. Wat wildi
eñ si seidẽ wi comẽ di doot te slaẽ eñ du en
mogest nz lāger leuẽ. Eñ hi seyde hẽ ic ben
bereit te steruẽ ō die gerechticheit eñ vꝛihz
der kerckẽ Of ghi my dā soect so ꝟbie ic v
vā gods wegẽ eñ optẽ bā dz ghy vā desen
nyemāt en deert. Wāt gode eñ ōser vꝛou-
wẽ eñ heyligẽ eñ sinte dionijs beuele ic mi
eñ der kerkẽ sakẽ. Doe hi dit geseit hadde
so slogen die quade met swaerdẽ int hoeft
eñ slogẽ die heilige crone vāden hoefde eñ
sijn hersenẽ vielẽ opt pauimẽt vanđ kerkẽ
eñ aldꝰ wert hi gods martelaer. Int iaer
ōs herẽ dusent. C. eñ lxxiiij. Doe die clerc
kẽ ouer dẽ bisscop begōstẽ die misse diemẽ
ouer die dodẽ doet. te hāt warẽ dair die en
gelen eñ vꝛakẽ đ geenre geluyt die daer sō
ghen eñ begōsten die misse vā enen marte
laer eñ die clerckẽ songense voert Dit was
eẽ goet teykẽ sijnre heilichz eñ hier bi pꝛoef
mẽ dz hi een gloꝛioes martelaer is dien die
engelẽ so groot eer dedẽ eñ dat si hẽ screuẽ
onđ die martelaers Dese heilige mā was
gepassijt ō die kercke eñ in die kerke in die
heilige stat eñ in die heilige tide in papẽ eñ
in religionẽ hāden/ ō datmẽ sijn heilicheyt
bekẽnen sal eñ die quaethz der geenre dye
hẽ slogen. Onse here heeft oec veel anđ sco
ne miraculẽ gedaẽ bi desen sancte wāt hy
sijnre ꝟdiente soe wert weđ gegheuẽ den
blindẽ sien. dẽ douẽ hoꝛẽ. dẽ crepelen ganc
ende dẽ dodẽ dz leuẽ. Dat water daer sijn
cleđ in warẽ ghewasscẽ vāden bloede dat
gaf veel ludẽ gesontheyt. ¶ Exẽpel.
¶ Het was een vꝛou wt engelāt die van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lodderníe begheerde te hebben schoon ogē
eñ vā veel verwen eñ oec schoonre te sijn
van lichaem ende si ghinc daer om bloots
voets tot sinte thomas tūbe: eñ doe si i be=
dinghe lach eñ sy op stōt so was si al blint
ende te hant so hadde sy rouwe eñ begon=
ste te bidden sinte thomas datti haer ogen
doch wilde weder gheuē eñ niet schoenre
dan sy waren eñ nauwe en conste sijt ver
crighen. ¶ Exēpel.

¶ Een bedriegher brochte synen here sim
pel water voor sinte thomas water ouer
eten in eenre bussen. Eñ sijn here seide hē.
staelstu mi nye yet/ soe moet sinte thomas
hier sijn water laten brēghen mer hebstu
mi wat ghestolen so moet di dz water ōt=
uarē eñ die knecht seide amē: wāt hi wis=
te datti die bosse vol waters gedaē hadde
ende doe sy die busse op dedē so vōden syse
ydel eñ aldus wisteinē dat hē dye knecht
ghestolen hadde. ¶ Exempel.

¶ Een voghel die geleert was te sprcken
doe hē een sperwer iaechde soe begōste hy
te ropen als hy gheleert hadde Sinte tho=
mas helpt mi. ende te hāt viel die sperwer
doot eñ hi ontginck. ¶ Exēpel.

¶ Een mā was die sinte thomas seer lief
hadde. ende hi was harde sieck eñ hi ginc
tot sijnre tombe ende doe hi hē bat om sijn
gesontheyt soe wert hi ghenesen. Eñ doe
hi ghesont weder keerde. so begonste hi te
peynsen dat macschien die gesontheit niet
salich en was sijnre sielē eñ hi keerde we=
der totter tōbe eñ bat. en waert nz orbaer=
lick sijnre sielē dat die siecheit weđ comen
moeste eñ te hāt quam die siecheyt weder
gelijc te voren Gods wrake quā dē ghenē
die sinte thomas dodē also seer dz somige
vā hē ludē haer vingerē mit stuckē of betē
eñ anđ vloyeden vā etter eñ anđ worden
lam indē leden. anđ worden verwoet ende
storuē ellendich eñ katiuich.

¶ Die legende vanden heilighen
paeus sinte siluester.

Siluester was ghe borē vā
eenre coniginnen die iusta
hiet eñ hi was geleert van
cirino dē pape Eñ bouē al
le dinc so herberchde hy dē
armen. Het gheuiel dat hy
ontfinc ter herberge enē goedē kerstē man
gehieten thimotheū nochtās scuwedē die
anđ om die persecucien. Dese was gemar
telijt na dat iaer om dz hi xp̄s ghelooue pre=
dicte. Eñ tarquinus die rechter waēde dz
thimotheus veel goets hadde eñ hi eysche
de van siluestro eñ dreychdē daer om te do
den. Mer doe hy vernam dat thimothe⁹ dit
goet niet en hadde so gheboot hy siluester
dat hi die goden offeren soude of hy soudē
des anderē dages veele tormēten doē do=
ghen. Ende siluester seide hē Sot du sul=
ste te nacht steruen eñ die ewighe tormētē
ontfaē ende wilstu of en wilstu/ du sulste
wetē dattet die gewarighe god is die wy
dienen. Men leide siluester in dye kercker
eñ tarquinus wert genoot ten eten doe hi
at so wert een been vā enen vissche so vast
te in sijn kele dat hijt in noch wt brenghē
en mochte Ende aldus starf hi te midder=
nacht ende men droech hē mit ghewēen tē
graue wert Eñ siluester wort mit bliscap
pen verlost wtē kercker wāt niet alleē die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

kersten mer die heydē haddē alte lief. Wãt
hi hadde eē engels aensicht eñ was blenc-
kēde ī talē eñ geheel in lichaē eñ heylich in
werckē: eñ groot vã rade / gewarich ī ghe
loue / in hope alte duechsaem / breet in cari
tatē. doe marchiades die bisscop doot was
so wert siluester al wast hē leet vã al tvolc
gecorē tot enē paeus. Hi hadde bescreuē in
eē boec al die weesen eñ weduwē eñ ꝟ ar
mer namē eñ hy gaf hē alle haer noot. Hy
ordineerde te vastē dē woensdach den vri
dach eñ dē saterdach. Eñ datmē dē donre
dach vierē soude gelijc dē sondach. Maer
die grixe kersten seidē datmē dē saterdach
sculdigher ware te vierē. Eñ hi antwoer
de eñ seide dattet nz en waer ō dz die apo-
stelen haddē gheordineert eñ ō datmē op-
ten saterdach hebbē moet medelidē vã ōs
herē begrauinghe eñ si seidē. Eē saterdach
is binnē den iare vã ōs herē begrauinghe
daermē in vastē soude. eñ doe seide siluest-
ter. Ghelijc dz alle sonnēdaghē vã ōs herē
ꝟrisenisse sijn ꝟciert. allso sijn oeck alle sa-
terdagē vã sijn begrauinge. Aldꝰ so lietēt
sijt goet sijn vãdē saterdage: mer sy stredē
seer ō dē dōredach eñ si seidē datmē hē nz
vierē en soude mettē kerkē feestē. Eñ silue
ster die toende sijn waerdichz in driē pun-
tē. Wãt op diē dach voer god ten hemel eñ
hi sette dz sacrament sijns lichaēs eñ sijns
bloets. eñ die kercke die maect dat cresem
eñ sy lietēt al goet sijn. Doe cōstãtinus die
keiser dē kerstenē ꝟuolchde so ghinc sinte
siluester wter stat eñ woēde mit sinē cler-
kē in een berch. Eñ cōstãtinꝰ ō die felle ver
uolginghe die hi dē kerstenē dede soe was
hi lazers geworde. Tē lesten hadde hi doē
halē bi rade ꝟ bisscoppē ꝟ afgodē drie. M.
kinderen die hi soude doē doden eñ dz hy ī
haer warme bloet badē soude. Eñ doen hi
wt voir ter stat daermē dz bat bereidē sou
de so quamē hē te gemoete ꝟ kinderē moe-
ders eñ sy toghē hoor haer eñ riepē yselick.
Eñ cōstantinꝰ weende eñ dede dē wagē

staen. eñ hi rechte hem op eñ seyde. Hoort
ghi ridders eñ baronen eñ ghi alle die hier
sijt die waerdicheit vãden rijke vã romen
is ghecomē wter fonteynē der goedertie-
renheit. eñ sy heeft oec dese wet ghemaect
dat hi sijn hooft ꝟliesen sal / soe wie eē kit
dodet mittē stride. Hoe grote felheit sal dz
sijn of wi onse kinderē doē dz wi dē vrem
den ꝟboden hebbē onser vianden kinderē
te doden: wat helpet ons dz wi die barba-
ren ꝟwonnen hebbē of wi van onghena-
dicheit werden ꝟwōnen: wãt dat wi ver
wōnen hebbē die vremde lantscappē dat
is mit des volcx cracht datter vacht maer
die sonden te ꝟwinnē dz is cracht vã sedē.
Inden eerstē stride warē wi stercker dan
die ludē mer hier in ꝟwinnen wi ōs seluē.
Die in desen strijt hē seluen ꝟwint hy be-
hout die seghe als hi is ꝟwonnē. Wãt dye
verwonnen heeft hi wort vãdē seghe ver
wonnē op dz die genadicheit vanꝟ onghe
nadicheit wert ꝟwōnē. Daerō sal die ge-
nadicheit in desen bestaē te ꝟwinnē. Wãt
wi sullē wel mogen ꝟwinnē al onse viã-
dē op dz wi vanꝟ genadicheit mogē wor-
dē ꝟwonnē. Hi toent wel dz hi vã allē he-
re is die seyt. dat hi der genadicheit knecht
is: wãt mi is beter dat ick sterue eñ die on
nosel kinderē te liue bliuē. dan dat ic eē on
genadich leuē weꝟ ꝟcrighe mit harē doot
dat te vercrighē is nochtãs onseker. Al yst
seker dattet onghenadich ware al vercre-
ghe ict. Eñ hi hiet datmē die moederē haer
kinderen gaue eñ veel goets eñ wagenen
mede te varen. Eñ aldꝰ keerdē die moede
ren mit bliscappē weꝟ die al wenēde qua
mē. Ende die keiser voir tē palayse wert.
Op diē nacht daer na so opēbaerde hē sin-
te pieter ende sinte paulꝰ ende seydē. Om
datstu ontsaghest dye bloetstortinghe vã-
den kinderen. Soe heeft ons ghesent on-
se heere ihesus christus dy raet te gheuen
hoe du ghenesen sulste. Doet halen siluest-
ter die verborghen is indē berge seraptim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hi sal di tonē cē fonteyne daer du drie wer=
uē in drinkē sulte eñ du sulte wordē gesu
uert vā allē lazariē eñ du sulte dit ihū xpo
weð doē dattu ð afgodē tēpel brekē sulste
eñ sijn kerke weð makē eñ dattu hē voert
aē dienē sult. Doe cōstātinꝰ ōtwaecte soe
sende hi ridderē tot siluester. Doe siluester
die riddðs sach so waende hi datmē haelde
om te martelien eñ hi beual hē gode eñ ð=
stoute sijn gesellē eñ quā ōuersaecht voer
cōstātinꝰ eñ cōstātinꝰ stōt tegē hē op eñ sei
de wi sijn blide dz ghy wel comē sijt. Eñ
doe hē siluester weð gegruet hadde so sey
de hi sijn visioē. eñ doe cōstātinꝰ vraechde
wie die godē warē die hē opēbaerdē so āt
woerde siluester dattet xps apostolē wa=
rē eñ geen godē. Om des keisers bede de=
de siluester ð apostelē beelde brengē. ende
doe die keiser sach so riep hi dz si dz waren
die hē opēbaerdē Aldꝰ maectē siluester ca=
thecuminū. Glosa Cathecuminꝰ is als cē
kint belesen is voor die kercke eermēt ker=
stē doet. eñ hi hiet hē eē weke vasten eñ hy
hiet hē dz hi die kerkers opē dede. eñ doe hi
ghegaē was int water daermē doepte eñ
dair scheen op hē eē grote claerheit eñ aldꝰ
quā hi suuer wt eñ seide dat hi cristū sach
Optē eersten dach sijns doepsels so gaf hi
dese wet datmē cristū oefenen soude voer
dē gewarigē god. Des anderē daechs gaf
hi wt eñ gheboot dz alle die xpm blasphe=
meerdē dz si geldē soudē Tē derdē daghe
so geboot hi So wie eē kerstē onrecht de=
de datmē hē half sijn goet name. Tē vier=
dē also die keyser vā romē bouen allē herē
is. Also salmen voor een hooft houdē den
paeus bouē alle bisscoppē. Tē vijfsten soe
wie in die kercke vloghe dz hy dā van allē
vri ware. Tē sesten dat nyemāt sonð des
bisscops oerlof kerkē maken en soude bin=
nē eenre stat murē. Tē seuēden datmen ō
die kercke stichten gheuē soude dē tienden
vāder conincliker possessie oft besittinghe
Ten achsten dage quā die keyser tot sinte
pieters kercke eñ biechte hē al wenēde vā
alle synen sondē. Daer na nā hi een spade
eñ begōste eerst selue dz fundamēt vāder
kerckē die hi maken soude te grauen ende
droech. xij. coruen aerden wt op sijn hals.
Doen dit helena cōstātinꝰ moeð die in bri
tanien was hoerde so prijsde sy harē soen
in brieuē dz hi die afgodē ghelaten hadde.
mer si ðsprac hē dz hi ð iodē god ghelaten
hadde eñ oefende cenē gecruystē god. Die
keiser screef haer weð dat si mit haer brē=
ghē soude ð iodē meesters. eñ hi soude brē
gen dē kerstenē meesters datmē mit dispu
tacien onderprouē soude welc die ghewa
rige god is. Hier ō brochte helene mit haer
honðt eñ. xli. alte wel geleerde iodē. ende
daer warē horer twalef die bouē dye anð
constich waren vā spraken. Doe siluester
mit synen clercken eñ dese voerseide ioden
vergadert warē om te disputeren voor dē
keyser van ghemeen consente/so setten sy
twe alte gheleerde vroede heydē meisters
die hieten cratho ende zelophin eñ tot dien
soude behoren die sentencie vā datmē seg
ghen soude. Ende al warē dese twee hey=
den/sy waren gherecht ende ghetrouwe
ende sy droghen dus ouer een. Als die een
stōt eñ sprac dz die anð niet sprekē en sou=
de. Dus begonste die eerste vander xij. die
abiacher hiet ende seide. Om dat dese drie
goden sijn. die vader. die sone. dye heilige
geest so doen si segen die ewe die seit Siet
dat ick allene ben eñ geē anð en is sonð mi
Segghē si oec dz cristꝰ god is ō dz hy veel
miraculē dede so sijnder in onse wet veel
die miraculen dedē. nochtans en dorstē sy
daer om nye hietē god als dese ihesus dye
dese aenbeden. Siluester seide. Wy dienē
een god. maer wi en segghē niet in so gro=
te enicheit dz hi niet en heeft blischap sijns
soons. Want wt uwe boeckē mogē wy v
toonen dye drieuoudicheyt der personen.
Want wi seggen god den vað daer dauid
of seyt. Hi sal mi aenropē du biste mijn va

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

der. God dē soen daer hi oec of seit. Du bis
te mijn sone ic hebbe dy hudē gewōnē. dē
heilighē geest dair hi oec of seit Uādē geest
haers mōts is alle haer duecht. In diē oec
dz god seide makē wi dē mensche na onse
beelde eñ ōser gelijcnis so wijsde hi ō per
sonē drieuoudicheit oec eñ ō godheit enich
heit. Wāt al sijn. iij. personē / tis nochtans
eē god als wi bi exēpel mogē bewisen. eñ
hi nā des keysers purpure eñ maecte daer
drie voudē eñ seide. Siet dese drie voudē
sijn eē lakē. so sijn drie personē eē god Uā
dien dz hi seit datmen nz god hietē en sal ō
sijn miraculē ō dz veel anð mirakele dedē
die nz god hietē en wildē als cristꝰ daer bi
wilde god hietē Seker god en liet nie son
der pine ludē die teghē hē stōden Als wel
schijnt in dathan eñ abiron eñ in veel anð
hoe soudē sy dā moghē lieghē eñ hē seluen
dā god seggē dat sy niet en warē als hem
geen pine en volchde. Al seide hi dz hy god
was / hē volchde altoes dz werc ō cracht.
Doe seydē die meesters. Abiachar is vā sil
uester ōwonnē bi reden wāt en was xp̄s
niet god. Al hadde hi geseit dat hi god wa
re hi en hadde die dodē niet moghē ōwec-
ken. Doe ginc die wech eñ die anð die yo-
nas hiet quā voert eñ seide Abrahā ōtfinc
van gode die besnidenisse eñ wort daer bi
gerechtighet. eñ als abrahams sonē wor-
den gerechtighet bider besnidenisse Hier ō
die niet besnedē en is en mach niet gerech-
tich sijn. Siluester antwoerde men weet
dat abrahā gode behaechde voer die besni
denis eñ sijn vrient gehietē was hier ō en
heilichdē die besnidenis niet. maer tghelo
ue eñ die gerechticheit deden gode ghenoe
ghen. Hier bi ontfinc hi die besnidenisse nz
om die heilicheit mer ō die onðscheidē heyt
Dese was ōwonnen die derde quā voert
die godelias hiet eñ seide. Hoe mochte cris
tus god wesen als ghi segt dat hi ghe borē
is. ende becoert verradē ontcleet ghe scenc-
ket mit gallen. ghebondē ghecruyst begra
uen als dit in gode niet en mach sijn. Sil-
uester seide. Dit proeuē wi al wt dinē boe
ken dattet voerscyt was van xp̄o wāt vā
sijn gheboerte seit ysaias Siet een maget
sal ontfaen eñ baren enen sone eñ synē na-
me sal worden gehieten emanuel Uā sijn
tēptacien seit sacharias. Ick sach ihesum
dē groten priester staen / eñ die duuel stont
tot sijnre rechter syden. Uā sijn ōradenis
seyt dauid. Die mijn broot at merrede op
mi te ōtredinghe. Uā sijn oncleedē seit hy
oec. si deeldē mijn cledcrē eñ si worpē tlot
op mijn cleet vādē drāc vā galle seit hi oec
Sigauen in mijn spise galle. Uan sijn bī
den seit esdras. Ghi en bont mi niet als eē
vader die v ōloste vtē lande vā egiptē. eñ
ghi ōoetmoedichdet my roepēde voer des
rechters rechtstoel. Uan dat hy ghecruyst
was seit hi oec. Ghi leuert mi hāgende in-
den houte. Uā sijn begrauinghe seit ihero
nimus. In sijn begrauē worde weð leuē
de die dodē. Doe god elias niet āt woerdē
en cōste so dedemē hē wech Die vierde die
anna hiet quā voert eñ seide. dz vā anderē
bescreuē is seit dese siluester vā cristo Sil
uester seide hē so selstu dā vā enē anderen
seggē die een maecht droech eñ die gespijst
is mit galle ghecroent mit doornē. die ghe
cruyst gedoot eñ begrauē was eñ die ver-
rees eñ ten hemel voir. Doe seide constāti-
nus en seit hi ghenē anderē alsoe is hi ver-
wonnē Doe hi des niet doen en mochte so
dedemē hē wech Eñ die. v. die doech hyet
quā daer voert eñ seide Is xp̄s vā dauids
sade als ghi segget eñ geheilicht so en sou-
de hi hem niet doē dopē om echter ghehey-
licht te werdē. Siluester seit ghelijck dat
die besnidenisse eynde nā in cristꝰ besnidi-
ghe. Also hadde ōs doepsel dz begin in cri
stus doepsel. Wāt hi en wort niet gedoept
dat hy soude werdē gheheilicht mer ō dat
hy ons doepsel heilighen soude. Doe dese
swech soe seide constātijn. doeth swech
eñ en wiste niet te segghen. Doe seyde die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

seste die thuyse hiet Wi wilden dat siluester ons ōtbonde die sake vā deser magets dracht. Siluester die ātwoerde hem. Die aerde daer adā of ghemaect is sy was onbesmet eñ maget. Wāt si en hadde haer nꝫ ontdaen ō te drinckē mēschelic bloet eñ sy en hadde niet ontfaē die maledixie vāden doornē/ noch daer en was gheen mēschen lichaem in begrauē noch si en was den serpentē niet ghegeuē te eten. daerom moeste wter maget marie een nyeuwe adā werdē gheborē die gelijc dat serpēt adā hadde ꝟwonnē die vanď maget ghemaect was dꝫ eē nuwe adā vā eenre maget gheboren dꝫ serpēt weder ꝟwinnē soude Eñ dꝫ hy die adā ꝟwan indē paradise becorer soude wesen ons herē inď woestinē Eñ dꝫ hy adā ꝟwan etende vā onsen heere ꝟwōnē soude werdē vastēde. Doe dese ꝟwonnē was soe quam die seuende die benyamin hiet eñ seyde. hoe mochte v cristꝰ die gods soon wesen die vāden duuel mochte worden becoert dien hi hiet maken vāden steenen broot eñ dien hi opten tēpel voerde eñ dien wilde hi doen aenbedē. Siluester seide. om dat die duuel adā verwan wāt hy hē al etende hoorde so wort hi van cristus ꝟwōnen die hē ꝟsmade al vastende. Wāt wi segghē dat hy becoert was naď menscheit eñ niet nader godheit. Want daer om wort hi drie werf becoert om dꝫ hi alle becoringhe vā ons verdriuē soude eñ ons geuen forme van ꝟwinnen. Wāt die wil volghet den mēsche na abstinencie becoringe vā ydelglorie eñ na die becoringe vā ydelglorie volcht begheerte vā heerscappie eñ hoechdragēheit eñ hier by wort die duuel verwonnē in dese sake om dat hi ons gheuen soude forme vā weďstaen. Doe dese verwonnē was so quā die achste die arohel hiet eñ seyde. Het is openbaer dat god volmaect is eñ nyet en behoeft. Wat was hem dan van node gheboren te werden in cristo. eñ waer by hiet hi cristū dat woort mer dit is oec openbaer dat god niet hietē en mochte vader eer hi hadde eenē soen eñ is hi namaels een vader cristi gehieten soe is hi ꝟwandelt ghewordē Siluester seide hier toe. Die sone is ghebore wten vaď voor alle die tiden om dat hi maken soude dat niet en was. Eñ hy wort inden tiden ghebore wtē vaď voor alle die tidē om dat hi makē soude dꝫ niet en was: eñ hi wort indē tide ghebore vanď moeď dat hi ꝟmakē soude dat ꝟuarē was Eñ had hijt mit tē woerdē alleen mogē ꝟmaken nochtās en mochte hi ons niet ꝟlossen byder passiē hi en waer mēsche ghewordē. Want hi en mochte niet gedoghē inď godheit eñ dit en was nꝫ onuolmaectheit mer volmaecthꝫ dꝫ in sijnre godhꝫ was ōgedoechlike Den soď hietmē dꝫ woert gods bi diē dꝫ dauid seyt mijn hert heeft wt ghewopē eē goet woert God was altoes vaď wāt sijn soē was altoes. Wāt sijn soon is twoert sijn wijshꝫ sijn duecht wāt indē vaď was dꝫ woert altoes als dauid seit Mijn herte heuet wt geworpē eē goet woert Jndē vaď was altijt wijshꝫ als bescreuē is. ic bē gecomē wtē alre hoechstē mōde geborē voor alle creaturē. Jn hem was die duecht oft cracht na dit. ic wert geborē voor allē mēschē. Noch en warē die fonteynē ď waterē niet. of dā die vaď nye en was sonď dat woert wijshꝫ eñ duecht hoe waēste dꝫ hē desen naē aen ghecomē is vā tide Dese gicwech eñ die negēde quā die tubal hiete eñ seide. Het is opēbaer dꝫ god die echtschap nꝫ en ꝟsmaet waerō soe lochendi dꝫ hi vā echtscap geborē was diē hi oefent dā op dꝫ hi die echtscap wil ꝟblidē. eñ hoe mochte hi wordē getēteert of becoert die machtich is of gedoghet die de cracht is eñ starc dict leuē is. eñ oec so moechstu segghē dat tet twee sonē sijn. eē die die vaď wā eñ eē anď die die maget droech. Efter hoe mach ghedoghen die menschelicheit die hi aē nā sonder des gheens quetsen daer hy of ghe

boren is. Sinte siluester seide hier toe Wi
en seggē nz dat xp̄s gheborē was vā eenre
maecht ō dz wi daer bi die echtschap laste
rē willē. mer ō dz wi bi redenē ōtfaen dye
sakē vanđ maghets dracht ende hier bi en
wert de echtscap nz ꝟdōckert mer si wort
daer mede ꝟciert. wāt die maget die xp̄m
droech wort vā echtscap geborē Cristꝰ die
wort becoert ō dz hi al des duuels becorin
ge ꝟwinnē soude Hi gedoechde ō dz hi al=
le passien onđ doē soude Hi starf ō dzhi die
doot onđ doē soude Die sone gods is oeck
in xp̄o die gelijc dz hi die gewarige onsien
like gods soō is. also hy is die sienlike xp̄s
mer also veel als hi god is so is hi onsienlic
mer datter mēschē is dz is siēlic dz die mē=
schelichz gedogē mach sonđ quetsē đ god=
heit dz machmē proeuē bi exēpelē Des kei
sers purpur was wolle eñ mē dede bloet
onđ dese wolle eñ het wert root purpur.
doemē dā dit spā mittē vingerē welke dā
druetemen so die verwe op die wolle eert
purpur wert Die wolle is dā dē mēschen
gelijc eñ die purpur verwe gode die mede
was inđ passien doe die mēsce gedoechde
indē cruce. mer die godheyt en gedoechde
geē passie. Doe quā die tiēde die thara hiet
eñ seide. dit exēpelen genoecht mi nz wāt
mē du wet die ꝟwe metter wollen eñ doe
si hē alle weđ seydē nemet dā eē anđ. Een
boē daer die sonne aē schijnt alsmē hē hou
wet so ontfaet hi den slach. mer die schine
blijft ongequest vādē slage Aldꝰ gedoech
de die mensheit die godhz en gedoechde nz
Die elfste die sileon hiet die seide. Of dijn
prophetē vā dinē xp̄o aldꝰ veel voerseydē
so willē wi wetē die sake vā so groter be=
spottē eñ passien eñ vā sijnre doot. Silue
ster seide. Hi hadde hōger op dz hi ōs sadē
soude. hē dorste op dat hi onse droecheit le=
uendē drāck geuē soude. Hy wort becoert
om dz hi ōs vā alle becoringe ꝟlossen wil=
de. hi wort gehoudē op dz hi ōs vry makē
wilde vanđ gheuākenis. Hi wort bespot

op dat hi ons ꝟlossen soude vanđ duuelen
bespottinghe. Hi wort gebondē dz hy ons
ontbindē soude vāden knope đ maledicti=
en. hi wort oetmoedich dz hy ons ꝟheffen
soude. Hi wort ōtcleet om dz hi deckē sou=
de mz genadē die naectheit đ eerster sondē
Hi wort mit doornē gecroēt ō dz hi ōs we
der gheuē soude die bloemē des paradijs.
Hi wert begrauē om dz hi đ heiligē grauē
heiligē soude. Hy verrees om dat hi die do
dē dat leuē weđ gheuē soude. hi voir op tē
hemel om dat hy ons die dore des hemels
op doen soude. Hi sit ter rechter sydē gods
om dat hi der ghelouigher bede horen sal.
Doe dit siluester seyde so prijsdē die keiser
seer. eñ die meesters eñ alle die ioden. Doe
wort die. xij. die sambri hiet seer verbolgē
mit groter onwaerdicheit Ic verwonder
dat ghi alte seer vroede meesters gheloeft
twifelachtige woerden eñ dat ghy waēt
dat god almachtich in menschen redenen
mach werden beuaen. maer men laet dye
woerden staen eñ laet ons ter daet ghaen
want sy sijn alte sot die eenen ghecruystē
god oefenē als ic weet des almachtigē go
des naē: eñ en moghē die stenē daer of dye
cracht niet gedoghē noch geen creaturē ge
horē ende om dz ghi proeuē moecht dat ick
waer segge mē brenge tot mi eē alten wil
den stier eñ wanneer die naem ludē sal in
synē oren so sal hi steruen. Sinte siluester
seide. hoe bistu geleert dē name oftuys nz
en hoors Sābri seide Die heimelicheit en
behoort di niet te weten du die der iodē vi
ant biste. Men brochte daer eenē altē wil=
dē stier die harer hōdert nauwe brengē en
mochtē. Eñ doe sambri dz woert indē orē
seide. so sloech die stier sijn oghē neđ ende
blatede eñ starf. Doe riepē alle die iodē eñ
sy ꝟwetent siluestro. Eñ sinte siluester sei
de. hi en noēde gods naē niet maer des du
uels name noemde hy. maer mijn god ihe
sus cristꝰ en dodet allēē nz maer hy maket
dye dodē leuēde wāt te dodē eñ nz leuēde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te maken dat moghẽ liberden serpentẽ eñ wilde beestẽ doen. Wil hi dan dat ic ghelo ue dz hi geen duuels naem en noẽde so seg ghe weđ eñ makẽ leuendich die hi gedoot heeft: wãt vã gode is gescreuẽ aldꝰ Jc sal doden eñ leuende maken. ist dat hi niet en mach so noemt hi een duuels naem die le= uende dodẽ mach mer die dodẽ niet leuen= de makẽ en mach. eñ doemẽ sãbꝛi d wãck den stier te ōweckẽ soe seide hi. Siluester ōwecke in ihesus cristus name vã galilea eñ wi sullẽ alle in hẽ gelouẽ. Wãt al moch te hi mit vloghelen vlieghẽ nochtãs en sal hi dit niet doen. Eñ al die iodẽ loefdẽ dz sy ghelouen soudẽ waert dat hy hẽ ōwecte. Doe dede sinte siluester eẽ bedinghe eñ sei de inden stiers oꝛen. O naem ō ōmaledijt heit eñ der doot ganc wt mettẽ gheboden ons herẽ ihũ cristi in wiens name dz ic seg ge. stant op eñ ganc maclick tot dinẽ stalle wert. Te hãt soe stont die stier op eñ ginc goeđtierlijc wech. Doe bekeerde die coni= ginne eñ die meesters eñ alle die iodẽ. Na luttel daghẽ so quamẽ der afgodẽ bisscop= pen tot dẽ keiser eñ seiden Lieue keiser dẽ dꝛake die inden put is heeft alle daghe mit synẽ adem gedoot meer dã dꝛie hondt mẽ schen. sint dz ghi cristꝰ ghelouẽ ontfanghẽ hebt. Doe cõstãtinꝰ hier of raet vꝛacchde sinte siluester. Jc sallen bi cristꝰ cracht op doen houdẽ van allen hindere. Eñ die bis scoppẽ beloefdẽ dat si gelouen soudẽ dede hi dat. eñ doe siluester in bedinge was soe opẽbaerde hem sinte pieter eñ seide Ganc du eñ twee papen die mit di sijn coenlijke neder totten dꝛake eñ als ghi coẽt tot hẽ so spꝛeect hem aldꝰ toe. Onse here ihesus cri stus die ghebořẽ is vã eenre maget die ge= cruyst was eñ begrauẽ. die verrees eñ sit tot des vađs rechter syde hy sal hier comẽ eñ domẽ leuende ende doden Daerom du sathana õtbeyde hier sijns in deser stat tot hi coemt. Eñ ghi sult synẽ mont ōbinden mit eenen dꝛade eñ besegele bouẽ mit enẽ vingerlinck daer eẽ cruce in staet. Daer na suldi mz mi comẽ gans gesont eñ ghy sult etẽ bꝛoot dz ick v bereidẽ sal. Aldꝰ ginc sin te siluester mit twee papen neđ inden put anđhalf hondert trappẽ diep eñ dꝛoech. ij. lanternẽ met hẽ Doe seide hi die woerden tottẽ dꝛake eñ ōbãt hẽ sijn mule die blies eñ criselde. Eñ doe sy op quamẽ doe võdẽ si. ij. toucnaers dye hẽ geuolcht warẽ õ te besiẽ of si tottẽ dꝛake soudẽ gaẽ eñ die wa rẽ bi na doot vãdẽ stãcke vãdẽ dꝛake ende die leide hi ghesont mz hẽ eñ si bekeerdẽ te hãt mit eẽre groter menichte. Aldꝰ waren die vã romẽ vã twee dodẽ verlost dz was vãdẽ duuel te dienen eñ vãden dꝛake. Tẽ lesten als sinte siluester ter doot naecte soe vermaende hi sijn clergie van dꝛie punten dat sy onderlinghe minne haddẽ ende dye kerke naerstelick bewaren. eñ haer onđsa ten vãden wolue wachten soudẽ Hier na so starf hy salichlijc in onsen here Jnt iaer ons herẽ dꝛiehõdert eñ twintich.

¶ Vander besnidenisse ons liefs herē ihū
cristi. Eñ is gehieten den iaers dach.

Die besnidenisse ons heren
ihesu cristi is feestelick om
vier sakē. die eerste is octa
ue van sijn ghebooꝛte Die
ander is om den nyeu wen
salighen naem dienē gaf.
Die derde is ō dat hy sijn bloet stoꝛte. Die
vierde is ō dat teyken der besnidinge. Die
eerste is om die octauē vā sijnre ghebooꝛtē
Wāt of daer anđ sancten octauē feestelijc
sijn hoe veel meer is dā feestelic te sijn dye
octaue vā gode heilich alre heilighē. maer
het schijnt dat cristus geboerte niet nȝ scul
dich en ware octaue te hebbē. Wāt sijn ge
boerte tide ter doot wert Wāt die sterfda=
ghē der heilighē hebbē daer ō octaue Wāt
sy woꝛden dā ghebozen inȝ ghebooꝛte die
ten ewelikē leuen wert is. dat si namaels
v̄risen sullen in gloꝛiosen lichame Hier by
schijntet oec dat onser vꝛouwē geboert eñ
sint ian baptistē niet en soudē hebbē octa=
ue noch paeschdach oec. Want cristꝰ was
verresen. maer als pꝛopositiuꝰ seit so sijn
octauen vā voldoē. Als die octaue vā kers
dage om datmē dan voldoē sal datmen in
den dage niet voldoen en mocht/ dat is dē
dienst vanden daghe. Want wel eer was
dat officie vā onser vꝛouwē. Oec soe sijnt
octauen vā waerdichedē als paeschē pinx
teren. eñ onser vꝛouwē eñ sint iās baptis
ten geboerte Oec so sijnt octauē vā deuoci
en. alsoemē vā elckē sancte octaue houden
mach Oec so sijnt octauē vā beteikeningē
als die octauē die geseit sijn vāden heiligē
eñ dese beteykenē vā die achste v̄risenisse.

¶ Dat anđ dȝ desen dach feeste maect dȝ
is vādē salighē nyeuwē naē dienē hē gaf
Wāt hudē was hē gegeuē eenē nuwē naē
die ōs herē mōt noemde. eñ gheenē naē en
is onđ dē hemel sonđ dien daer wy in mo=
ghē werdē behoudē. Sinte bernardꝰ seit
desen naē ihūs xp̄s is indē mōt honich in=
dē oꝛē melodie. int hert vꝛoechde. Bernar
dꝰ/ desen naē gepꝛedict luchtet als olye eñ
alsmēre ō peynst so voedt hi/ hi sachtet eñ
salft alsmē aēroept Also dȝ heilige euāge=
lie seit so hadde hi dꝛie namē. gods soē xp̄s
eñ ihūs Hi hiet die gods soē ī diē dȝ hi god
wt gode is. Cristꝰ in dien dȝ hy mēsche is
ge woꝛdē vādē persoen gods ter mēscheli=
ker naturē. Jhesus in diē dȝ hi god is ver=
enicht mȝ die mēschelichȝ. Vā dese dꝛie na
men seit bernardus Ghi die in die ghemul
le sijt versendet v eñ louet. Wāt siet die he
re coemt mit salicheden hi coemt mit saluē
hi comt mit gloꝛien. Wāt ihūs en coēt niet
sonđ salicheyt. noch xp̄s sonđ salue. noch
die gods soē en coēt niet sonđ gloꝛie Want
hi is die salicheit. hy is die gloꝛie. hy is die
salue/ maer voer sijn passie en was hi niet
volcomelic bekēt bi desen dꝛiē namē. Wāt
sommighe bekenden dē gods soen bi wa=
ninghe als die duuelē die hē seidē dē gods
soon te wesen. Bidē anderē naē dat hi cri
stus was so bekēden hē luttel ludē. mer bi
dē derdē naem ihūs so bekēdemē hem ghe
meenlikē al en bekēdemē hē niet na die be
teykeninge des naems. Wāt ihūs beduyt
salicheit ofte behouder. mer na sijnre v̄ri=
senissen woꝛdē dese. iij. namē v̄claert Die
eerste naem woꝛt v̄claert inđ waerheden
Die anđ in bꝛeethedē. Die derde na sijnre
beteykeninghe. die eerste naem is gods so=
ne Sinte hilarius seit. dat hē desen naem
wel betaemt dȝ onse here ihūs cristꝰ is ge=
warighe gods sone dȝ beteykētmē in veel
manierē om dȝ die vađ vā hē oꝛcōscap ghe
uet eñ hi van hem seluen belijt om dat die
apostolē vā hē pꝛediken om dȝ die religio=
se ghelouen. om datten die duuelen belien
om datten die ioden lochendē ō datten die
heydē inđ passien bekendē. Echter seit hy
Onsen here ihesum cristum bekēnē wi bi
naturen by ghebooꝛte bider macht ende bi
belien Die anđ naem is cristus ende bedu
det ghesalft. Want hy was ghesaluet met

olie der bliſcappē voer ſijn geſellē. Bi diē datmē ſeit gheſaluet. ſoe toentmen dat hi was pꝛopheet kēpe pꝛieſter eñ conic wāt deſe vier perſonē plachmen wel eer te ſaluen wāt hi was pꝛopheet in ſijn leeringe kempe om dat hi die duuel ŏwā. pꝛieſter om dat hi mittē vaŏ paeys maecte coninc om dz hi loon geeft. Vā deſen anderē naē xp̄s hietē wi kerſtē. eñ hier of ſeit ſinte auguſtinus. Kerſtē is een naem der gherechticheit. der goetheit. der gheheelheit. ŏ ghe duechſaēheit. der ſuuerheit/der reinicheit der mēſchelicheit. der onnoſelheit. ŏ goedtierenheit. Eñ hoe moechſte ſeggen dattu kerſtē biſte alſtu vā alſo veel duechdē luttel hebſte. dat is een kerſtē die mitter daet is eñ niet alleen mettē naē. Die derde naē is ihūs. bernaert ſeit. Deſe naem is ſpiſe. fonteine. medicine eñ licht. Wāt die ſpijſe maect ſtarc vet ſtijf eñ ſtout. Hier of ſeyt bernardꝰ. Deſe naem ihūs is ſpijſe eñ en woꝛtſte niet alſo dicke geſtarct alſo dicke alſtu hē ghedēckes. Wat maect eens denckers hert alſo vet. Wat oefent die ſinne alſo ſeer eñ maect die duechdē alſo ſtijf. eñ die goede ſedē alſo wel onŏſettet eñ wat voedet ſo ſeer die begeertē. ¶ Ten anderen woꝛt hi ghehietē fonteine. Hier of ſeit bernardꝰ. Ihūs is een fonteine des leuēs die wtuloeyt in die ſtratē in vier fonteinē wāt hi ons ghemaect heeft. Wijſheit: gherechticheit. heilicheit eñ ŏloſſinge. Wijſhz in ſijnre pꝛedicacien. gherechticheyt in die ſondē te ŏlatē. heilicheit in wāderinge. ŏloſſinge inŏ paſſien. Efter ſo ſeit hi aldus Dꝛie riuierē vloeyen ons wt iheſu. dat is dat woert des rouwen. dat is biecthte. be ſpꝛencheit vā bloede. dat is penitēcie. Water vā ſuueringe dat is rouwe ¶ Tē derden is ihūs medecijn: daer bi ſeit auguſtinus. deſe naē ihūs is medecijn want niet en is dz ſoe wel die grāſcap bedwingt eñ die houerdye minret. eñ ganſt die wondē van nide: eñ bedwingt oncuyſheit. eñ leſſchet die vlāme der begeertē. eñ ſo wel nederleit die ghierichz eñ die vuyle ledicheit ŏiaecht: ¶ Ten vierdē is ihūs licht daer bi ſeit auguſtijn: Waen quā in alŏ werlt ſo haeſtelic licht vā gheloue anŏs dan vā pꝛedicacien des naēs ihū. Dit is dē naem die paulꝰ dꝛoech voer die heydē. eñ die coninghinne als eē lanterne optē candelaer Deſe naem ihūs is oec vā veel ſoetichedē Daer bi ſeit bernaert Scrijfſte tē ſmaect mi niet ic en leſe daer iheſum diſputeerſte of ŏtelſte tē ſmaect mi niet ic en hoꝛe daer iheſum: Richardꝰ vā ſinte victoꝛ ſeit Iheſus is eē ſoete naem: eē genoechlike naem een naē die dē ſondarē ſtarc maect. eē naē des goets hoeps: Ten anderē is ihūs een naē vā groter craft: daer bi ſeit pieter van rauennē Ihūs is eē naē die dē blindē ſien gaf: dē douē hoꝛē gaf. dē crepel gaende dē ſtommē ſpꝛake: die dodē dat leuen: eñ die cracht vā deſen naē ŏdꝛeef al des duuels macht wtē beſetē ludē: Tē derdē is ihūs naē vā groter voerbarichedē: daer bi ſeyt ſinte bernardꝰ: Die naem mijns ŏloſſers mijns bꝛoeŏs. mijns bloets mijns vleys: is eē naem vādē beghinne ŏboꝛgē: mer in dē eynde vanŏ werelt gheopenbaert: Het is eē wonŏlike naem onſpꝛekelic eñ onbegripelic: Eñ alſo veel meer te ŏwonderē als hi is onbegripelic eñ alſo veel meer bequamer als hi te dāckē is: Deſe naē ihūs was hē ghegeuē vandē beghinne vāden engel eñ vā ioſeph wāt ihūs behouder beduyt: In dꝛie ſakē hiet hi behouŏ: Vāder macht eñ vādē habite eñ vanŏ daet: vāŏ macht te ŏloſſen ſoe heeft hi deſen naē vā beghīne eñ alſo ſeitmē dz hiſe vā beghīne gehad heeft bi diē dat hi ihūs wert gehietē: Bidē ŏloſſen ſo was hē dē naē gegeuē vādē engel mer bi diē dz hi alſo hiet vanŏ daet te behoudē ſo was hē dē naē gegeuē vā ioſeph: eñ dz beteikēde ſijn toecomēde paſſie wel te recht ſo viertmē ons herē beſnidē optē eerſtē dach vādē iare: na diē dz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die vā romē geordineert haddē diet hoeft warē vanđ werelt: welckē dach beteikēt is metter eerster letterē vandē A B C. eñ te recht so wert hē op diē dach sijn naē ghegheuen: eñ die octaue vā sijnre gheboerte gheuiert: ¶ Die derde sake deser feestē is cristꝰ bloetstortinge wāt hudē so begonst hi eerst sijn bloet te stortē om ons diet hier na dicke wtstorten woude. Wāt vijf weruen so storte hi sijn heilige bloet voer ons Eerst inđ besnidinge eñ dit was indē beghinsel onser verlossinge. Anđ werf doe hy inđ bedinge bloet storte in dat zweten. eñ dat was die begeerte onser verlossinge: derde werf doe hy ghegheesselt was. eñ dat was die verdiente onser verlossinge wāt inꝫ sinen rouwe sijn wi ghereynicht: Vierde werf doe hi ghecruyst was: eñ dit is den coop onser verlossinge wāt hi goude doe dꝫ hi niet gedaen en hadde Vijfte weruē doe hi in sijn side gestekē was eñ dit is dat sacrament onser verlossinge. Wāt daer ghinc water eñ bloet wt: eñ dit was ghefigureert dat wi bidē water des doepsels soudē werdē gesuuert welc doepsel die craft nam vandē bloet xp̄i. ¶ Die vierde sake deser feestē is dat teykē der besnidinge dꝫ cristꝰ hudē gewaerdichde te ontfaen. Cristus woude werdē besnedē om veel sakē Eerst om sinē wille om dat hi tonē woude dat hi ghewarich vleys aen hadde ghenomē. Wāt hi wiste dat die ongelouige comen soudē eñ seggen soudē dat hi een geueynst lichaē ontfaen hadde eñ om dat hi haer onghelouicheit verslagen woude alsoe woude hi besneden werden eñ sijn bloet stortē. Wāt een gheueynst lichaē dat en heuet geen bloet. Die ander saec is om onse wille om dat hi tonē woude dꝫ wi geestelijc soudē werdē besnedē. Wāt bernardꝰ seit datter twee besnidinghen sijn die wi doē sullē. dꝫ is butē indē vleische eñ binnē int herte. Dese besnidinge indē vleische is in driē: Dat is in habite dꝫ niet houerdich en si: int werc dattet niet begripel en si eñ indē woerdē dattet niet te versmadē en si Dat besnidē int herte is oec in drien: indē gepense dattet heilich si: in begeertē dattet suuer si: inđ meninge dattet gerechtich sy Efter wert hi besnedē ō dat hi ons ghenesen soude. Alsomē somtijt eē dragēde gat maect in eē lit. op dꝫ al dat lichaē genesen sal. Aldꝰ woude xp̄s dragē dat teykē der besnidīge. dat also al dat geestelike lichaē soude werdē genesen: daer bi seit paulus Ghi sijt besnedē nyet metter besnidīge gemaect metter hāt dꝫ vleys of te snidē mer met xp̄s besnidinge. Tē derdēmael wert hi besnedē ō die iodē dat si hē niet ontsculdigen en mochtē. Wāt hadde hi niet besnedē geweest so haddē hē die iodē mogē ontsculdigen eñ seggē. Daer om en ontfingē wi di niet wāt du biste ongelijc den vađs Tē vierdē om die duuelē dat si cristꝰ gheboerte niet en soudē bekennē wāt om dat mē die besnidīge dede tegen die eerste sonde. so waēde die duuel dat dese diemē besnede oec eē sondaer was die vanđ besnidinge hadde te doen. Om dese selue sake woude hi dꝫ die maecht maria sijn moeđ waer in echtscap. Tē vijftē om dꝫ hi alle gherechticheit woude voldoē. Wāt gelijc dat hi wilde werdē gedoept om dꝫ hi vol maecte gerechticheit oetmoedichꝫ voldoē woude om dat hi onđdaen was enē minderē dā hi. also wilde hi oec werdē besnedē om dat hi ons die oetmoedicheit tonen soude: Doe hi die wet gaf eñ heer daer of was hē onđ die wet dede Tē sestē om dꝫ hi moyses eewe prisen wilde eñ voldoē ō dat si goet was eñ heylich wāt hi en quā niet ō die eewe te brekē mer te voldoē als paulꝰ seit. Wāt ic segge dat ihūs was een knecht ō besnidīge om die waerheit gods Waer om datmē die besnidīge dede optē viij. dach dat was bi veel redenē: wāt rabimoyses seit. dat eē groot philosoef was eē iode dat een kint in die eerste seuē dagē

is also teeđ als oft inđ moeđ lichaē waer
mer indē achsten dach wortet starcker eñ
stiuer. Eñ hi seit so en wilde god niet dat
mē besnede voerdē achstē dach datmense
niet seer en quetste om haer grote teeđheit
eñ die besnidinge en wilde hi niet ꝟlangē
nadē achstē dach ō drie sakē ¶ Tē eerstē
om datmē die vresen scuwē sal waert dz
mē lāger beide dat si sonđ besnidinge ster
uē mochtē Die anđ sacc is om dat die kin
derē te min pinē gedogē. Wāt ō dat in die
besnidīge grote pine is so wilde onse heer
datmēse besnede als si noch cleen sijn dat
si te minre pinē ghedogen: Die derde sake
is. om des vađs eñ des moeđs zeericheit.
Wāt om dat veel kinderē storuē vanđ be
snidinghe waert datmense besnede als si
groot warē. eñ sy dan storuē so soude die
vađ eñ die moeđ meer rouwe hebbē dan
of si storuē als si mer viij. dagē out en wa
rē: Die anđ sake machmē nemē bi hemel
sche verstādenisse daer bi besnectmē optē
achstē dach datmē ꝟstaen soude dat indē
achstē dach der gemeenre ꝟrisenis die mē
sche soude werdē besnedē vā alre pinē eñ
iammerlichedē Eñ na dit so sullē die acht
dagen wesen die acht outhedē: Die eerste
vā adam tot noe Die anđ vā noe tot abra
hā: Die derde vā abrahā tot moyses: Die
vierde vā moyses tot dauid Die vijfte vā
dauid tot xp̄z Die seste vā xp̄o tottē eynde
vanđ werelt. Die vij. als al die ludē ster
uē: Die achste als si weđ verrisen sullē tē
oerdel Of die acht dagē sullē sijn die acht
bliscappē die wi in hemelrijc besittē sullē
die sinte augustinꝰ seit aldꝰ: Wat ist anđs
ic sal haer god sijn dā. ic sel hē sijn daer sy
of ꝟsaet sullē werdē eñ dz ic sal sijn al dz
si eersaēlic begerē sullē dz is leuē salicheit
lijftocht. oueruloedichz glorie eer eñ pays
eñ alle goet. Of anđs ꝟstaetmē bidē seuē
dagē dē mēsch die gemaect is vādē lichaē
eñ vanđ sielē. Wāt die vier dagen sijn die
vier elemētē daert lichaē of gemaect is eñ
drie craftē sijn inđ sielē. dat is begeert grā
scap eñ redē: Die mēsche die dā nv seuen
dagē heeft als hi đ ewiger enichz sal wer
dē geuoecht dā so sal hi acht dagen hebbē
eñ indē achstē dage sal hi werdē besnedē
vā alre pinē eñ sōdē Die derde sacc mach
men nemē bi redeliker verstādenisse. also
machmē in menigerhāde manierē die ach
te dagē nemē. Die eerste mach sijn beken
nisse der sondē: Dauid seit. Wāt ic bekēne
mijn ongherechticheit eñ mijn sonde is al
toes tegē mi. Die anđ is die wille die son
dē te latē eñ wel te doē: dat merctmē indē
soon die seide: Ic sal op staē eñ gaē tot mi
nē vađ eñ seggē: vađ ic hebbe gesondicht
indē hemel eñ voer di. Die derde is scaēte
der sondē: Als paulꝰ seit: Wat vrucht had
ghi in dien daer ghi v nv in scaēt Die vier
de is die vrese vādē toecomēdē sondē Job
Als vloedē die ouer mi risen so ontsach ic
gode Jheronimꝰ seit waer ic ete of dricke
of wat ic doe. altoes dēct mi dat ic die stē=
me hore: staet op ghi dodē eñ coemt tē oer
deel: Die vijfte is rouwe Jheremias ma
ke dijn geween als ouer eē eēgeborē soon
Die seste is biechte: Dauid: Ic seide ic sal
biechtē dē heer mijn ongerechtichz. eñ du
ꝟlietes mi ō goddiensticheit mijnre sondē
Die seuēde is hope vā genadē: Wāt al be
liede iudas sijn sondē hi en hadde nochtā
geen hope vā genadē: eñ daer ō en vāt hy
geen ontfermherticheit. Die achste is ghe
noech te doē eñ in desen dage wert die mē
sche geestelic besnedē niet alleen vādē son
dē mer oec vā allē pinē: Of die eerste twe
dagē sijn rouwe vādē sondē diemē gedaē
heeft eñ die begeertē te beterē: Die anđ ij.
sijn biechte đ sondē die wi gedaen hebbē:
eñ dat goet dat wi gelatē hebbē: Die anđ
vier sijn bedinge wtstortinge vā tranē pe
nitencie eñ aelmissen: Of dese acht dagen
mogē bedudē acht puntē willē wise wel
merckē. sy benidē vā ons alle sondē eñ so
wie des dages eens wel merct hy doet eē

grote dachuaert: Die seuen hier of scrijft sinte bernardꝰ Seuē dingen sijn indē mēsche merct hise wel hi en dade nēmermeer sonde dz is die vuyle materie daer hi of is dat vuyle werck daer hi mede woꝛt: dat screyelike wtcomē eñ sinē onghenadigen staet:die doot diemē niet ontuliē en mach die iāmerlike onbesetheit:eñ die onwerdige v̄domenisse:eñ die achste mach wesen dat pensen vand̄ eewiger gloꝛie. Die vier redē vā desen dage ncemtinē na gheesteli ke v̄stādenisse Eñ also sijn die vijf dagen vijf moyses boeckē daer die ewe in is:die twee sijn die pꝛopheten eñ die souter. Eñ die achste is die leeringe d̄ heiliger euāgelien. mer indē seuē eerste dagē soe en was die besnidige niet volmaect. mer indē achstē dach so woꝛt volmaect die besnidinge vā allen sondē eñ pinē nv in hope eñ hier na ind̄ daet: ¶ Mē seit vādē vleische der besnidinge ons heerē ihū xp̄i dattet die engel bꝛochte coninc karolo eñ dat hijt leide tot aken in onser vꝛouwē kercke: mer mē leest dat hijt namaels voirde te carosien: Mer nv seytmē dattet tot antwerpē is in onser lieuer vꝛouwen kercke:is dit waer so ist groot wond̄ wāt om dat dit vleisch is waerlic vand̄ menscheliker naturen so sijn wi sculdich te gelouē dattet wed̄keerde tot sijnre stat gheglozificeert doe cristꝰ verrees. Mer sommige seggē dat god dit alleen latē woude vā sijnre menscheliker naturē die hi vā adā ontfinc tot eē litteikē Glosa. Dat vleys d̄ besnidinge is dz ouer uellekē vā eens knechtkens mālicheit dat plegen die iodē te besnidē nad̄ eewe: Mē sal hier wetē dat die heydē op desen dach plagen veel ouerdadē eñ ongeloue te doē die die kerstenē eñ die heiligen nauwe en condē of leggē:die noemt sinte augustinꝰ in eē sermoen: wāt also hi seyt also waen dē si dat ianꝰ was eē god eñ sy eerdē seer op desen dach:Eñ si maectē hē twee aensichtē een achter hē eñ eē voer hē wāt het was dat eynde vādē iaer dat geledē was eñ dat beghin vādē iare datter quā Efter plaghen si hē op desen dach te ontlikenen sommige cledē hē mit hudē vā coeyē:and̄ die namē hudē vā beestē Eñ dair bi gauē si wel te kennē oat si beyde beesten habijt eñ sin hadden Sommige and̄ cleeden hē met vꝛouwen cleederē. Eñ si en scaemdē hem niet haer redelike leden te cleden met wijfs rocken. Sommige ander luden al soe die toucrie dat si niemāt en lietē dꝛagē wt harē huse vuer noch wat hi eyschede. Eñ sommighe gauen eñ namen vā anderen menschē duuelike aensichtē. Eñ sommighe ander die bereyden alle den nacht ouerulоedighe werscappen eñ werscapten alle den nacht:Eñ si gheloefdē dat hē alle dat iaer doer die werscappe also dueren soude. Eñ hier na so seit sinte augustinus Wie van desen saken yet houden die die heydenen aldꝰ vondē:het is te ontsien dat die kersten naem hē niet helpen en sal So wie oec sotte speel luden wat gheeft oft helpt. hi en twifel niet hi en is deelachtich harer sonden: Mer so wye dit niet en doet soe waer hijt siet doen. hi berispet eñ eñ begripet eñ castiet.

¶ Van dertiendach die histoȝie.

DErtiendach is feestelic om vier miraculen die op dien dach geschiedē. Wãt hudē so aẽbedē die coningē xp̄m Eñ xp̄s ꝟwãdelde water in wijn: Eñ sint iã doepte cristũ. Eñ hi sade v. M. menschē mit vijf brodē: Doe xp̄s xiij. dagē out was so quamē die coningē tot hē met eenre sterrē gheleit welcke sterre wijsde dz xp̄s waer die gewarige god: Op desen dach ouer xxix. iaer doe ihũs in sijn xxx. iaer was wãt hi had xxix. iarē eñ xiij. dagē. Wãt als lucas seit so was hi beghinnēde omtrēt vã xxx. iarē: of als beda seit so had hi xxx. iarē vol eñ dz wil die kercke vã romē houdē: Doe wert ihũs vã sint iã gedoept ind̄ iordanē eñ dair opēbaerde die drieuoudicheit Die vad̄ ind̄ stemmē seide: Dit is mijn gemin de soon dair ic mi wel in ghenoege: eñ die soon indē vleische: eñ die heilige geest ind̄ ghedaente eẽre duue die op hē quã: Daer na wed̄ ouer een iaer optē seluē dach so ꝟwandelde xp̄s ter bruloft water in wijn Dair na wed̄ ouer eẽ iaer optē seluē dach so sade hi v. M. ludē met vijf brodē. noch tã of dat leste geschiede dat en weetmē nz wãt dz euãgelie dattet mirakel seit dz seit dz dit bi paesscē geschiede Die feeste vã desen dage houtmē vãdē coningē: Wãt doe xp̄s onse here ghebozē was so quamē die drie coningen te iherusalē eñ haer namen sijn in hebreeusche. appellius. ameriꝰ. damascꝰ: In griex galgalath saratai. magalath: in latijn hietē sy Jaspar. Balthazar Melchior. Dese coningē hietē magi in latijn: Magus beduyt drie dingē: Magus hiet eẽ scermer. eẽ touenaer eñ wijs: Wãt sommige seggē dat dese coningen om der daet wordē gehietē magi. dat is scermers of bespotters om dat si herodes bespottē. om dat si niet wed̄ en keerdē tot hē. Daer bi is geseyt: doe herodes sach dz hi bespot was vãdē coningē. Magꝰ hiet oec een touenaer: Daer bi seit iã guldemõt dat dese hietē magi wãt si warē touenaers mer si werdē bekeert. eñ hē wilde onse here sijn geboerte daer tonē eñ tot hē brengē ō dat hi bi sondarē genadicheit geuē soude: Efter hiet magus eẽ wise: Daer om quamē dã dese drie wise coningē met grotē geselscap te iherusalē: Mer waer bi dat die coningē te iherusalē quamē als die here dair niet gebozē en was Daer seit remigiꝰ die vier redē toe ¶ Die eerste redē is wãt die coningē wistē dē tijt vã xp̄s geboerte mer si en wistē die stat niet: Eñ om dz iherusalē die coniclike stat was eñ om datter die meeste bisscop was so meendē si dit hoge ghebozē kint in die hoge stat soude sijn gebozē Die and̄ sake is dat si te bet die stede soudē vindē om dat daer die wijse eñ die scribē woẽdē. Die derde redē is dat die iodē nz onsculdich en soudē sijn wãt si haddē mogē seggen: Wi wetē die stat vã xp̄s gheboerte mer dē tijt en wistē wi niet: eñ daer bi en geloefdē wi niet: Dus toenden die conigē die tijt dē iodē. eñ die iodē wijsdē hē die stat. Die vierde redē is dz ō iodē traecheit soude werdē ꝟdoemt mit der coningen naersticheyt. Wãt die coningen geloefdē een propheet. mer die iodē en woudē niet gelouē veel pphetē: die sochtē enē vreemdē coninc. mer die iodē en sochtē harē conīc niet: die quamē vã verre eñ die iodē woendē daer bi: Dese coningen warē balahams nauolgers. eñ si quamē mitter sterrē om balahãs haers vad̄s prophecie: Een sterre sal ꝟrisen wt iacob. eñ een mēsche sal op staen vã israhel eñ hi sal brekē alle die leytsmannē ō vreemd̄ Guldemõt seit eẽ and̄ sake daer om dat dese coningē quamē eñ seit dat sommige die dic heimelichedē ond̄soeckende warē corē vã hē seluē xij. mannē. eñ als yemãt vã hē sterf so volchde hē sijn soon of eẽ vã sijn naestē in sijn stede Dese plagē alle iaer nadē oest te gaẽ optē segelikē berge eñ si bleuē dair. iij

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dagē lāc eñ sy dwogē hē eñ badē gode dz hi hē dic sterre tonē wilde die balahā voer seide: Op eē tijt dat was kersdach so quā tot hē optē berch eē sterre die eē forme had vā eenē sconē kinde. eñ op sijn hoeft stont een cruys eñ sprac dē coningē toe eñ seide Gaet haestelick in iudea eñ ghi sult die co ninc daer vindē gheborē die ghi soect. Au gustinꝰ seit eē anđ sake waer bi dz si qua mē doe si die sterre sagen wāt het mochte wesen dz hē die engel opēbaerde eñ seyde Die sterre die ghi siet is ihūs gaet eñ aēbe det hē Leo die paeus seit eē anđ sake wāt om dat die sterre die hē opēbaerde claerre was dā die anđ sterrē. so leerde die waer heit haer hertē: Doe begonstē die coningē te hāt te comē mer hoe mochtē si in xiij. da ghen vā orientē comē tot iherusalē dat int middē der werelt is: Daer toe seit sinte re migiꝰ. dat dit hoge geborē kint daer si toe voerē machtich was in also corten tijt so veel weges hē ouer te brengen tot hē: Of als sint iheroninꝰ seit so quamē si op dro medarisen. dat sijn alte snelle beestē eñ sy lopē also verre in enē dach als eē paert in driē dagē. Eñ doe si aldꝰ te iherusalē qua mē so vraechdē si eñ seidē: Waer is hi die geborē is conic đ iodē: Si en vraechdē nz of hi geborē was wāt si wistēt wel. mer si vragedē waer hi geborē was: eñ als of hē yemāt geuraecht hadde Waer bi weet ghi dz dese conic geborē is: so antwoerdē si. wi hebbē sijn sterre gesien in orientē eñ wi comē hē aen te bedē: Dat is wi hebbē sijn sterre gesien bouē iudea daer wy wa rē in orientē in onsen lāde Remigiꝰ seit dz si in die woerdē belien hem gewarich mē sche te wesen doē si seiden Waer is hi die geborē is eñ gewarich conic: doe si seidē đ iodē conic eñ ghewarich god: doe si seydē eñ wi comē ō hē aē te bedē. wāt dat was gebodē datmē niemāt en aenbede dā god Jā guldemōt seyt dat si hē beliedē god te wesen. mz woerdē. mit werckē mit giftē

doe dit herodes hoerde so wert hi ꝟuaert eñ alle die ludē vā iherusalē met hē ō drie sakē ¶ Die eerste sake om dat die iodē dē coninc die geborē wert ontfaen soudē als haer conic eñ hē ꝟdriuē als eenē vreemdē Daer bi seit guldemōt: Gelijc dat eē cleen wint doet wagē dē telgē vā enē bome die hoge staet. also ꝟuaert oec eē cleine niema re herē die in groter moghētheyt sijn: Die anđ saec was dat hē die vā romē misdaet op leggē soudē hietmē daer yemāt coninc diē die keiser niet gemaect en hadde. wāt die vā romē haddē geordineert datmē nie māt god noch conic en soude hietē sonder des keisers wil. Die derde saec was wāt als sinte gregoriꝰ seit: Doe die hemelsche conic geborē wort. so wert die aertsch bis scop ꝟuaert: wāt het en is geen wonđ dz die aertsche hoecheyt wert cōfuys als die hemelsche hoecheit wert ontdaē: Al iheru salē wert vā herodes ꝟuaert ō drie saken Die eerste saec is wāt die quade en mogē niet ꝟblidē vā des gerechtē toecoēste: Die anđ is om dat si sinekerie tonē soudē den conic die ꝟuaert was ō dat si hē oec vens dē ꝟuaert Die derde wāt als die winden cōtrarie sijn so wort dat water te gađ ge slagen: Eñ aldꝰ als die coningē ondlinge contrarie sijn soe wortet volc ꝟstormt: eñ dair bi ontsagē si dat herodes eñ die conic die geborē was stridē soudē eñ dat sy inđ stridinge soudē werdē gewōt Doe ꝟgađ de herodes al die papē eñ scribē. eñ hi vra gede waer dat xp̄s soude werdē gheborē Doe seidē si hē in bethleem: Doe riep hi al heimelic die coningē tot hē. eñ onderuant naerstelic vā hē den tijt vanđ sterrē die hē openbaerde om dat hi wetē soude wat hi doē soude al en quamē die coningē nz we der tot hē: Eñ hi seide hē als si dat kint ge uondē haddē dz sijt dā bootscappē soudē Eñ hi vensde hē dat hijt aēbedē soude dz hi begeerde te dodē ¶ Mē sal hier weten dat doe die coningē in iherusalē warē soe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ꝟloꝛē ſi die ſterre eñ dat om dꝛie ſakē Die
eerſte ſake is:dat ſi ſoudē moeten vꝛagen
om die ſtat vā xp̄s geboerte eñ dat ſi alſo
te ſekerer ſijn ſoudē vā ſijnre gheboerten
beyde ō die ſterre die hē opēbaerde eñ oec
bið pꝛophecie:Die anð is die ð menſchen
hulpe ſoect met rechte ꝟlieſt hy gods hul=
pe:Die derde is wāt als paul⁹ ſeit:die tei
kenē ſijn ghegeuē dē onghelouigē.eñ den
ghelouigen die pꝛophecie Eñ daer ō was
deſen coningē doe ſi noch ongelouich wa
rē ghegeuē een teykē eñ dat teikē en was
hē niet te openbarē doe ſi noch onð die on
ghelouige iodē warē:Doe die coningē bu
tē iheruſalē warē.ſo ghinc die ſterre voer
hē tot dꝫ ſi quamē eñ ſtōt daer bouē daert
kint was.Remigi⁹ ſeyt dꝛie manierē hoe
gedaē dat die ſterre was: Sommige ſeg
ghē dattet die heilige geeſt was dat hi die
hier na bouen onſen here als hi ghedoopt
was opēbaerde in die gelikeniſſe eēre du=
uen:Dat hi die coningē opēbaerde in een
re ſterrē: Guldemōt ſeit dattet was eē en
ghel dat hi die dē herderē opēbaerde dē co
ningen oec opēbaerde mer die herderē die
iodē waren opēbaerde hi in een gelikē vā
redē als die redē bꝛuyctē.mer dē heidē die
ſonð redē leefdē.die opēbaerde hi in eē on
redelike gelikenis Anð ſeggē dattet was
een ſterre vā nieuwes gemaect . eñ doe ſi
harē dienſt gedaē hadde ſo keerde ſi weð
in harer eerſter naturē.Fulgenti⁹ ſeit dat
deſe ſterre dē anderē ongelijc was in dꝛiē
dat was vā haer ſtede wāt ſi en ſtont int
firmamēt niet.mer ſi ghinc int middē der
lucht bið aerdē. Eñ oec in claerheyt.wāt
ſi was claerð dan die anð.wāt die ſonne
en mochte haer claerheit niet ꝟdonckeren
want te middach lichte ſi alte claer int be
wegen.wāt ſi ghinc voer die coningē als
eē wege ganger wāt ſi en ghinc niet ront
om mer al recht voert:Noch ſoe ſijn dꝛye
onðſcheidē vā deſer ſterre:wāt die ander
ſterrē ſijn gemaect indē beghin ð werelt.
eñ deſe nv:Tē anderē in dienſte wāt die
anð ſterrē die ſijn gemaect dꝫ ſy ſullē ſijn
in teykenē.eñ in tidē.in dagen eñ in iaren
mer deſe is gemaect dat ſi dē coningen dē
wech wiſen ſoude Tē derdē in dueringe
wāt die anð durē ewelic.mer als deſe ha
rē dienſt gedaen hadde ſo keerde ſi weð ter
eerſter natuerē:Doe die coningē die ſterre
ſagen ſo woꝛden ſi ꝟblijt met ſeer groter
bliſcap ¶ Tis te wetē dat deſe ſterre die
die coningē ſagen vijfterhāde is dat is eē
materiael ſterre een gheeſtelike ſterre. een
ꝟſtādelike ſterre een redelike ſterre eē ſub
ſtācialike ſterre: Die materialike ſterre ſa
gen ſi in oꝛientē: Die anð geeſtelike ſterre
dat was tgeloue ſagē ſy int herte:wāt en
hadde dat gheloue nyet te voꝛē gheſchenē
in haer hertē.ſi en haddē geenſins ter eer=
ſter ſterrē comē te ſien.wāt ſi haddē gelo=
ue ſijnre menſchelicheit als ſi ſeidē.waer
is hi die geboꝛē is eñ vā ſijnre conincliker
waerdicheit doe ſi ſeidē ð iodē coninc: eñ
vā ſijnre godhꝫ doen ſi ſeidē wi comē om
hē te aenbedē:Die derde was eē ꝟſtādeli
ke ſterre:dat was die engel die ſi ſagen in
dē ſlape eñ die hē hiet dat ſi niet weder en
keerdē tot herodes Die vierde was een re
delike ſterre. dat was onſe lieue vꝛouwe
die ſi ſagen in die euerſcuere: Die v.was
een ſubſtācialike ſterre dat was ihūs xp̄s
die ſi in die cribbe ſagen Om die eerſte eñ
die anð ſterre werdē ſi ꝟblijt. eñ omt aen
ſien vandē derden woꝛdē ſi ꝟblijt mit bli
ſcappē eñ omt aenſien vādē vierdē ſo ver
blidē ſi met groter bliſcappē.eñ ō die vijf
te verblidē ſi met herde groter bliſcappen
Mē ſeit oec anðs waer die ꝟblijt met bli
ſcappē die vā gode ꝟblijt die die gewari=
ge bliſcap is: Eñ daer bi ſeit dat euāgelie
herde groot.wāt vā groter blijſcap mach
die een meer eñ die anð min ꝟblidē Of bi
diē woerdē geeft hi te ꝟſtaen dat die ludē
meer ꝟblidē vā gode dꝫ ſi hē ꝟloꝛē haddē
eñ weð geuōdē hebbē dā dat ſi hē altoos

ghehad hebbē: Doe die coningen int huys kē quamē eñ si dat kint vondē mit maria sijnre moeð: so offerde hē elc al knielende dese ghiftē. gout/ wierooc/ eñ mirre: Hier op seit augustinꝰ: O kintsheit diē die ster rē onðdaen sijn vā wat grootheit eñ glo-rie is dese. tot wiēs doeckelkēs die engelē warē eñ die sterrē dienē. eñ die coningē ꝟ blidē. eñ die nauolgers ð gerechticheit ꝟ-soecken: O salige hutte O anð setel gods Jheroninꝰ seit: Hemel daer geen licht en is mer eē sterre O hemels palays daer du in wones niet coniclike ꝟciert mꝫ gesteen ten. mer god in die menscheyt: Du hadste voer eē sacht bedde die herde cribbe. voer guldē pellē onduerēn doeckelkens mer sy was ꝟciert mettē diēstē ð sterrē mi ꝟwō dert als ic doeckē aensie eñ dē hemel aen-scouwe: ic ꝟbarne als ic inð cribbē sie die medicijn die claer is bouē dē sterrē Sinte bernaert seit O ghi coningē wat so maec ti dat ghi aēbedet eē suykēde kint in eē on duer huys in ondurē doeckē is dit dā god Wat doet ghi dat ghi offert gout. is hi dā conīc waer is dā die coninclike sale waer is dā die croon waer is dā sijn gesinde vā dē coninclikē houe. is niet die stal sijn sale die cribbe die croon. eñ die gesinde vāden houe ioseph eñ maria: Dese coningē wor dē sot op dꝫ si vroet werdē soudē: Hier of seit oec hilariꝰ: Een macht heeft gebaert mer die dracht is vā gode: Dit kindekijn weent mer mē hoert die engelē louē: Die doeckē sijn onduer mer mē aenbedet daer in gode: Aldꝰ en wort die waerdichꝫ des nachts niet ꝟloren mer die ootmoedicheit sijns vleyschs wort daer bi geprecsen: siet hoe in xp̄o desen kindekijn nyet alleen en warē die neð saken eñ crāncke mer oec die hoge sakē ð godhꝫ: Hier of seit efter ihero ninꝰ: sietstu xp̄s wiege also besich oec dē hemel. merckestu eē weenē inð cribben so hoert oec na die enghelē die hē louē: Hero des ꝟuolchdē mer die coningē aēbedē: die pharizeen en bekendē hē niet: mer die ster re wijsde hē: Hi wort ghedoopt vā sinen knecht. mer mē hoerde bouē hē des vaðs stēme. Mē dooptē int water mer die heili ge geest coēt hē in ghelikenis eenre duuen Waer om dat dye coningen aldusdanige ghiftē offerden. daer toe sijn veel redenen

¶ Die eerste is als remigius seit wāt die oude haddē beuolē dꝫ niemāt tot gode of tot enē anderē coninc comē en soude sonð ghiftē Eñ die vā persen eñ die vā caldeen plagen alsodanige ghiftē te offerē wāt al somē leest in scolastica historia. so quamē dese coningen vāden eynde vā persen/ eñ vā caldeen daer die vloet saba is. eñ daer na hiet dat lāt sabeen Die anð redē is seit sinte bernardꝰ wāt si brochtē mariē gout om dꝫ si haer armoede te hulpe comē wil den: eñ wierooc tegen den stanc vādē stal le: eñ mirre om des kindekēs ledē te starc ken. eñ om die quade wormē te ꝟdriuen. Die derde sake is. want gout behoert ten tijnse. eñ wierooc ter offerhādē. eñ mirre ter grauinge vāden doden Bi desen drien ꝟstaetmē dꝫ in xp̄o was coniclike macht eñ godlike mogētheyt eñ mēschelike sterk licheit. ¶ Ten vierdē wāt gout beduyt min ne. eñ wierooc bedinge. eñ mirre peniten cie: eñ dese drie die sijn wi xp̄o sculdich te offerē: ¶ Ten vijftē wāt bi dese drie ghiftē so ꝟstaetmē drie dingen die in xp̄o warē. Dat was die preciose godhꝫ. eñ die deuo te siele. eñ sijn reyne suuer vleys: Eñ dese drie wordē oec beteikēt bi die drie die inð arckē des testamēts warē. wāt dꝫ die roe de bloeyde beteikent dat xp̄s lichaē ꝟrees Die steenē tafelē daer gods gebodē in ge-screuen warē die beduyt die sielē daer al-le die scat vā wijshedē eñ vā cōsten in ꝟ-borgē was Dat hemels broot beduyt die godheit die alle smaec eñ alle soeticheit in heeft. Biden goude dat duerbaerre is dā enich metael dair bi ꝟstaetmē die godheit Bidē wierooc die deuote siele: want wie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

rooc beduyt deuocie: eñ bidõ mirrẽ sijn suuer vleys. Die coningẽ wordẽ vermaent in den slape dat si niet wedõ keerẽ en souden tot herodes: Eñ si keerden al eenẽ anderẽ wech in haer lantscap: Siet hoe al die coningen voldadẽ wãt si quamẽ geleit met eenre sterrẽ die mit eens menschẽ prophecie gheleert warẽ. eñ si keerden wedõ met ten enghel diese gheleide: eñ ten laetstẽ so storuẽ si in cristo rustelikẽ: Eñ haer lichamen rusten nv inder stat van coelen.

¶ Die legende van sinte Paulus die eerste heremijt.

Paulus dye eerste heremijt als sinte iheronimus seyt. die sijn leuen bescrijft: doe decius die keyser die persecucie den kerstenẽ dede. so ghinc hy in alten woesten heremitagie: eñ daer woende hi xl. iaer in eenen hole dattet niemant en wiste: Men seyt dat dese deci⁹ was gallius. eñ dat hi twee namen had: eñ hi regneerde int iaer ons herẽ CC. eñ lvi. wãt doe paul⁹ sach datmẽ die kerstenen pinichde so vloech [illegible]

inõ woestinẽ. Tot dien tidẽ so werdẽ die kersten iongheling hen gheuangen eñ des eens lichaem besaluedemẽ met honich eñ leiden in die sonne al naect datten die vlieghen eñ die bijen steken soudẽ: Eñ die ander leidemẽ in een lustelike stat daer soete lucht in was. eñ geloep vã riuirẽ. eñ sanc van voghelen eñ roke vã bloemen op een sacht bedde ghedect met behagheliken clederen. eñ men bant dese iongelinc soe dat hi hem niet ghehelpẽ en mochte/noch met handen noch met voetẽ eñ bi hẽ een scoon wijf eñ onscamel: Eñ dese iongheline die vol was van gods minne begonste si onscamelic te handelen. Eñ doe dese iongheline ghevoelde in hẽ risen becoringe sijns vleys teghen die reden. om dat hi geen ander wapẽ en hadde daer hi hẽ mede mochte weeren. so beet hi sijn tonghe ontween metten tandẽ eñ spoech dat stuc in dat onscamels wijfs aensicht: Eñ die pine veriaghede hem sijn becoringe eñ de[...]
hi den seghe seer te prisen. S[...]
wort seer veruaert vã aldu[...]
eñ ghinc inder woestin[...]
den doe sinte anth[...]
eerste eñ die o[...]
vãt: so we[...]
een an[...]
was [...]
bossch[...]
ypocen[...]
eñ half [...]
wech: D[...]
beest die d[...]
mẽsche eñ [...]
re gheytẽ. [...]
biden heer[...]
hi waer [...]
waer[...]
de[...]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

re Eñ anthoniꝰ badt hē dat hi hē op dade die doꝛe eñ ſeide dat hi nemmermeer van daen gaen en ſoude mer dat hi lieuer ſter= uen wilde. Doe wert paulꝰ verwonnen eñ op dede die doꝛe eñ ſi omhelſdē die een dē anderē Eñ doet maeltijt was ſo bꝛoch te die rauen dubbelde pꝛoeuē vā bꝛode eñ doe anthonius hier of ꝟwōderde ſo ſeide hi dat hē god alle dage alſo diende eñ dat hi die pꝛoeuē om dē gaſt dubbelde. Eñ on der hē wert eenē ſo ſoetē ſtrijt wie waer= digher waer dat bꝛoot te deelen. Paulus woude den gaſt eer doē. eñ anthoniꝰ pau lo: Tē leſtē dedē ſi beide haer handē daer aen eñ ſi deelden dat bꝛoot euen gelijc: eñ paulus hiet dat hi hē halen ſoude dē mā= tel die hi anthoniꝰ dē biſſcop gaf: Doe an thonius dat hoerde ſo ꝟwonderde hē hoe hi dat wiſte Eñ doe anthonius weđ keer de eñ hi hem halen ſoude eñ bi ſijnre cellē quam ſo ſach hi die enghelen paulus ſiele ... inden hemel: Eñ hi keerde haeſte= ... eñ ſach paulus lichaem leggen ... heden hadde ouer ſijn knyen ... de dat hi noch leefde. Mer ... hi doot was. ſoe ſeyde ... plages te doen in ... nt in dijnre ... n hadde ... ſo qua ... ten een ... dden. ſo ... om oerlof ... benedictie. ... e waert Eñ ... e vā palmen ... ntel daer hi ... oc plach hy ... doe hi we ... nē bꝛoe ... ſint

Remigius die grote leeraer ſeit. een gloꝛioſe cōfeſſoer ōs herē ihū xp̄i woꝛt voer ſien vā eē heremijt dat hy ſoude werdē geboꝛē. Doe die vā wādalien al vꝛanc rijc bi na haddē ꝟdoꝛuē ſo was een here= mijt die ſijn ogen ꝟloꝛen had eñ hi bat go de eenpaerlic om dē paeys ꝺ heiliger kerc= kē vā vꝛācrijc Eñ indē viſioen quā hē die engel gods te voꝛen eñ ſeide. du ſulſte we ten dat dit wijf die alina hiet een kint ſal ontfangē eñ barē dat remigiꝰ hietē ſal eñ die ſal ſijn ludē ꝟloſſen vā quadē aēſtote Eñ doe hi ontwaecte. ſoe ghinc hi te hant daer alina woende eñ ſeide hair dat hi ge ſien hadde, Eñ als ſi des niet en geloefde om dat ſi een oude vꝛouwe waer ſo ſeide hi: weet alſtu dit kint geſoget hebt ſo ſult ghi mijn ogen mit dijn melc beſtrikē eñ ic ſal ſien: Doe dit alſo gheſchiet was alſoe vloech remigiꝰ die werelt eñ ghinc in een cluſe: Eñ om dat die niemare vā hē wies doe hi xxij. iaer out was. ſo wert hi ꝟcoꝛē vā aldē volc aertſch biſſcop vā riemen Hi was ſo ſachtmoedich dꝫ die muſſchē qua mē tot ſijnre tafelē eñ atē bꝛoot wt ſijnre hāt: Op eē tijt doe hi geherberget was in ēēs wijfs huys eñ ſi luttel wijns had: ſo

ghinc remigius inden kelre eñ maecte op dat vat eẽ cruce. Eñ doe hi daer ghebedet hadde soe quã daer die wijn te hãt wt eñ liep ouer in hie kelre: Eñ doe clodouеꝰ die coninc vã vrancrijc die tot dier tijt heiden was eñ niet en mochte werdẽ bekeert vã sinẽ wiue die kerstẽ was Doe hi sach dat een ontallic here op hẽ quã vandẽ almani en: so beloefde hi gode die sijn wijf diẽde waert dat hi hẽ ꝟwinninge gaue vandẽ almanẽ dʒ hi te hãt xp̃s geloue ontfaẽ sou de. Eñ doe sijn wille hẽ daer of ghescdiet was: so ghinc hi tot remigiũ eñ bat hẽ dʒ hi hẽ dopẽ wilde: eñ doe hi totter fonteinẽ vãden doepsel quã eñ si daer geen cresem en haddẽ so brocht een duue in haren mõt eẽ ampulle met cresem. eñ daer mede salf de remigiꝰ dẽ coninc: Dese ampulle hout men noch te riemẽ. eñ daer mede soe salft men noch die coningẽ vã vrãcrijc: ¶ Na veel tijt doe genebaldꝰ een wijs mã remi gius nichte te wiue hadde eñ si die een dẽ anderẽ quijt ghescouwẽ haddẽ om suuer heit te houdẽ: so wide remigiꝰ genebaldũ in eenẽ bisscop te lone Eñ om dat genebal dus sijn wijf liet tot hẽ comẽ om dat hise leerẽ soude om dat si dicke te gadẽ spraken so wert hi becoert met vleisceliker begeer tẽ eñ hi misdede mit haer: eñ si ontfinc eñ baerde eenẽ soon eñ si ontboet den bisscop eñ hi scaemde hẽ. eñ hi ontboot haer wedẽ eñ seide: Om dattet kint met moerdaden gewonnẽ is soe wil ic dattet moerdenaer hiet Om datmen geen suspicie hebben en soude so liet hi sijn wijf tot hẽ comẽ als hi te vorẽ dede. mer nadẽ eerstẽ so viel hi we der met haer in sondẽ. eñ doe si eẽ dochter gebaert hadde eñ sijt dẽ bisscop ontboden hadde so hiet hy datmẽ die dochter hieten soude vosinne: Ten lestẽ quã hi tot hẽ sel uen eñ ghinc tot remigiꝰ eñ viel voer sijn voetẽ eñ wilde die stoel doẽ vã sinen hals doe hẽ remigiꝰ dʒ ꝟboet te doẽ eñ hy hoer de wat hi ghedaen hadde soe troeste hi hẽ goedꝫtierlic eñ hi besloten seuen iaer in een cleen celle: eñ hier en binnen bewaerde hi sijn kercke Ten seuendẽ iaer doe genebal dus opten wittẽ donredach in ghebeden was/ so stont gods engel voer hẽ eñ seide dat hẽ sijn sondẽ ꝟgheuẽ warẽ/ eñ hi hiet hẽ dat hi wt ghinc: Eñ doe hẽ genebaldꝰ antwoerde: Ic en mach want mijn heer remigiꝰ heeft dese dore geslotẽ eñ besegelt met sinẽ seghel: Doe seide die enghel: sich om dattu wetẽ sulste dat di die hemel opẽ is soe sal ic die dore ontdoẽ eñ die segel sal gheel bliuẽ. eñ te hãt ontdede hy die dore also hi seyde: Doe viel genebaldꝰ int mid dẽ vandꝫ dore eñ seide: Al quaem mijn he re ihũs xp̃s ic en sal hier niet wt gaen ten si dat mi wt hiet gaen mijn heer remigiꝰ die mi sloot: Doe beual die enghel sinte re migio dat hi te lodone ghinge eñ genebal dũ weder in sijn stat sette eñ hy dede also Eñ genebaldꝰ bleef in goedẽ werckẽ tot-ter doot eñ moerdenaer sijn soon volchde hẽ na int bisdom eñ hi was oec eẽ heilige Eñ remigiꝰ sterf vol duechden eñ goeder wercken: Int iaer ons heren vij. hondert

¶ Die legende van sinte hilarius die hey lighe bisscop van poetiers.

Hilariꝰ was eẽ bisscop vã poetiers eñ geborẽ vtẽ lãtscap vã aquiteinẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Dese had eerst eē wijf eñ eē dochter eñ in
leekē abite leefde hi als eē monic: Tē lestē
doe hi also goedē voertganc hadde in leuē
eñ in constē so wert hi bisscop gecorē: Eñ
om dat sinte hilariꝰ niet alleē in sijn stede
mer vol na al vrācrijc vā ongelouicheden
bescherınde: so wert hi mit eusebio dē bis
scop vā vercellens gebannē bydē rade vā
twee bisscoppē die ongelouich waren die
dat vādē keiser ꝟcregen die mettē ongelo
uigen was: eñ om dat die onghelouicheit
vā arius groeyde al om: eñ die keyser oer
lof ghegeuē hadde datmē al die bisscoppē
ꝟgaderē soudē om dz si ondꝰsoeckē soudē
die waerheit vāden geloue: Als sinte hila
rius daer gecomē was om die bede vādē
twee voerseide bisscoppē die sijn tale niet
en ꝟstondē so dwanc mē hē wed̄ te keerē
tot poetiers: Eñ doe hi bi enē eylāde geco
mē was dat gallicaria hiet dat vol serpē-
ten was: eñ doe hi int eylāt gecomē was
so ꝟiaechde hi al die serpentē met sijn aen
sien. eñ hi stac int middē dē eylāde een sta
ke eñ si en mochtē nz voerd̄ comē dā daer
eñ doe hi te poetiers was so ꝟwecte hi eē
kint met sijn bedinge dz sond̄ doepsel doot
was. wāt hi lach so lāge int gemul in be-
dinge thēt dat kint op stōt vand̄ doot: Eñ
doe hapra hilariꝰ dochter enen mā wilde
nemen: so predicte hi haer so dat hise vast
maecte indē wille vā suuerhedē Eñ ō dat
hilariꝰ sach dat sy crāc was eñ om dat hi
sach dat si and̄s waert neygen mochte so
bat hy gode naerstelic dat hise halē wilde
eñ nz lāger latē leuē eñ dat geschiede also
wāt na luttel dagen so sterf si eñ hi groef
se selue: Doe dit hapras moed̄ sach so bat
si oec den bisscop dat hi haer ꝟbade als hi
sijn dochter ꝟbedē had eñ hi dedet eñ sen
dese voer ten hemelrike wert met sijn be-
dinge: ¶ Tot diē tidē was leo die paeus
met ongelouicheit beuaē eñ hi ꝟgad̄de dē
raet vā allē bisscoppē: Eñ doe sy ꝟgadert
warē so quā daer hilariꝰ die niet ontbodē
en was: Doe dat die paeus hoerde soe be
ual hi dz nyemāt tegē hē op en stōde noch
hē die stat rumede Eñ doe hi in quā so sei
de die paeus Bistu hilariꝰ die wale: eñ hi
antwoerde. ic en bē geen wale mer wten
walsche lāde eē bisscop: Eñ leo die paeus
seide hē: bistu hilariꝰ die bisscop wtē wal
sche lāde so bī ic leo diē paeus vā romē eñ
rechter vand̄ apostolē stede Eñ hilariꝰ sei
de: Al sidi leo ghi en sijt niet vādē geslach
te iuda eñ al bistu rechter nochtās niet vā
dē setel d̄ mogentheit: Doe stōt die paeus
op met onwaerdichedē eñ seide. ontbeide
eē luttel thent ic wed̄ come eñ dat ic di ge
ue dattu ꝟdient hebste: eñ hilariꝰ seide: of
tu niet wed̄ en coēste wie sal mi antwoer
dē: eñ hi seide: ic sal haestelijc wed̄ comen
eñ dijn houerdie ꝟoetmoedigē: Eñ doen
die paeus ter stillē gaē soude so scoerde hi
sijn fundamēt. eñ alle sijn darmē ghingē
wt eñ hi sterf daer onsalichlic Hier binnē
doe hilariꝰ sach dat nyemāt tegē hē op en
stōt so was hi gedoechsaem eñ sat op die
aerde. eñ seide ons herē is die aerde: eñ te
hāts rees die aerde daer hy sat metter hul
pe gods also hoge als die ander bisscoppē
satē. Doe die bootscap quā dat die paeus
onsalichlic doot was: so stont hilarius op
eñ maecte alle die bisscoppen vast int ghe
loue met predicacien: eñ also sende hise te
lāde wert: Dat mirakel vā leo die paeus
doot is twifelinge wāt der kercken histo
rien en sprekē hier niet of: eñ die croniken
en segghen nyet dat tot dien tijden eenich
paeus was die soe hiet: Eñ oec seit iero-
nimus dat die heylige kercke altoes was
onbesmet eñ sal oec onbesmet bliuē thent
inden eynde sonder eenich verwiten van
den ongheloughen al heeft sy ghedoghet
haer ꝟuolghinge. Men mach oec seggen
dat doe machschien enich paeus was die
so hiet al en was hijt niet wel met rechte
ꝟcoren mer met gewelt in ghestotē: Ofte
machscien liberius die paeus die wel mit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

cõstãtino was hi hiet oec leo. Tẽ lestẽ als sinte hilariꝰ veel miraculẽ hadde gedaen eñ siec was eñ sach dattet sijnre doot nakede so riep hi leonciũ sijn pape die hi seer minde. Eñ doe die nacht an quã so hiet hi hẽ dat hi wt ghinge eñ of hi yet hoerde dz hijt hẽ quaem seggẽ. Eñ hi dede dat hi hẽ hiet: eñ hi quã weder eñ seide dat hi noch hoerde dat geruft vanđ stede Eñ õ dat hi hẽ waecte eñ beide dat hi steruẽ soude. so hiet hi hẽ ter midđnacht weđ wt.gaen eñ hoerde hi yet dat hijt hẽ seide Doe hi seide dat hi niet gehoert en hadde. so quã te hãt daer eẽ alte grote claerhz die die pape niet aenscouwẽ en mochte. eñ dat licht ghinc allenckẽ wech eñ voir daer mede te gode waert Hi sterf int iaer ons herẽ CCC. eñ xl. onđ dẽ keyser constantino. Exempel.

¶ Twee coopmannẽ hadden te gađ een wassen tortise. eñ die een ghinc tegen des anders wil eñ offerdese op sinte hilarius altaer. mer daer brack sy ontween eñ een deel bleef daer eñ dat ander deel quã weder tottẽ ghenẽ diese niet en wilde offerẽ.

¶ Die legende van sinte macharius.

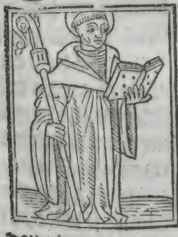

Macharius quã vter woestinẽ eñ hy ghinc slapẽ in eẽ graf dair begrauẽ waren heiden luden eñ hi toech onđ sijn hoeft eẽ vãdẽ lichamẽ voer een oercussen. mer die duuelẽ die hẽ vuarẽ wilden riepẽ als tot eenẽ wiue wert eñ seidẽ Stant op eñ coemt met ons te bade. Eñ een anđ duuel seide onđ hẽ wt den doden Ic en mach wãt ic heb enẽ pelgrim op mi Mer hi en ontsach hẽ niet. mer hi seide tot ten lichaem: stãt op eñ ganc of du moges Doen dit die duuelẽ hoerden so vlogen si al roepende met groter stemmen: Du hebste ons verwonnen: ¶ Tot eenre tijt doe die abt machariꝰ vandẽ boecke tot sijnre celle wert ghinc. so quã hẽ die duuel te gemoet met eenre seysenc: eñ doẽ hi hẽ daer mede slaen wilde so en mochte hi eñ seide hẽ. Machari ic doghe grote ouerdaet van di wãt ic en mach di niet verwinnen sich nochtan wat du doetst dat doe ic oec. Du vastes eñ ic en ete niet: du wakes eñ ic en slape niet. mer alleen ist een daer du mi in te bouen gaetste. Eñ die abt seide wat is dat. Eñ hi seide dijn oetmoedichz eñ daer bi en mach ic niet tegen di ¶ Doe macharius seer bladẽ was vã becoringe so nam hi eenen groten sac vol sants eñ leiden op sijn scouderẽ. eñ also wãdelde hi veel daghen doer die woestine. Eñ doe hẽ thologmeus dus vant so seide hi Heer abt waer om draechstu also swaren last eñ hi seide Ic quelle dien die mi quellet: Macharius sach den duuel gaen in ghelijckenisse van eenen mensch. Eñ hi hadde een ghescoert hemde aen: eñ doer alle dye gaten hingen ampullen. eñ hi seide waer gaetstu. eñ hi seide. Ic gae den broederen dranc dragen eñ machariꝰ vraechde. waer bi so draechste soe veel ampullẽ. Hi antwoerde ic draghe den broederẽ smaec eñ als hẽ dat een niet en ghenoecht so sal ic hem dat anđ of dat derde gheuen eñ also vã allen tot dat hẽ enich ghenoegen sal: Eñ doe die duuel weđ quã so seide macharius. wat hebste ghedaen. Hi antwoerde: si sijn al heylich eñ nyemãt en ontfinct vã mi sonđ een die theoristus hiet Eñ macharius stont op eñ ghinc derwert eñ vant die broeđ becoert: eñ mit sijn woerdẽ bekeerde hi hẽ ¶ Hier na vant macharius weđ den duuel eñ hi seide hẽ. werwert gaetstu. eñ hi seide. ick gae ten broederẽ: Doe hi weđ quã so vraghede hi hẽ: wat doẽ die broeders: eñ die duuel seide qualic. eñ hi seide wair bi. die duuel seide wãt si sijn al heilich eñ dat is mi alre quaetst wãt een die ic daer hadde heb ic verloren eñ hi is heiliger dan die anđ Doe dit machariꝰ hoerde so dancte hi des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gode: Op enē dach so vāt sinte machariꝰ
eē hoeft:eñ als hi gebeden had so vragede
hi hē wiēs hooft dattet was:het seide: eē
heidens hooft:eñ machariꝰ seide waer is
is die siele: eñ het antwoerde in die helle:
eñ doe hi vragede of hi daer diep in waer
so ātwoerdet dattet allso diep daer in wa
re als die aerde verre is vandē hemel.Eñ
machariꝰ seide sijnre dair enige dieper dā
ghi eñ het antwoerde:iaet die iodē eñ ma
chariꝰ seide sijn daer enige dieper dan die
iodē:eñ het seide:die vallce kerstē sijn die
per dā enighe andͦ die vlost sijn met cristꝰ
bloede eñ dien grotē coep vͦsmaet hebben
¶ Doe sinte machariꝰ doer alten diepen
woestine ghinc so sette hi tot elcker milen
een riet dat hi al daer soude wedͦ gherakē
Eñ doe hi lx. dachuaerdē hadde ghedaen
so lach hi eñ sliep in een stat: eñ doe toech
die duuel al die riedē op eñ leidese tot sinē
hoefde. eñ daer bi hadde hi grote pine int
wedͦ keerē. ¶ Een broeder was seer ghe
moeyt vā sijn gepensen eñ hē docht dat hi
sondͦ profijt in die celle was:Mer waert
dat hi ondͦ die ludē waer so dochte hē dat
hi veel ludē profitelic soude wesen:doe hi
dese gepense machariꝰ geseit hadde so sei
de hi hē Sone du sulste hē aldꝰ antwoer
den:Dit doe ic om cristū wāt om xp̄o ver
waer ic die wandē der cellen: ¶ Doe ma
charius ghedoot hadde eē vloe die hē stac
eñ wt haer veel bloets quā so begreep hy
hē seluen dat hi hē ghewroken hadde mit
sijnre hāt:Eñ hi ghinc daer ō ses maendē
lāc naect doer die woestine eñ die vliegen
eñ die muggē eñ die weuels stakē hē:Eñ
hier na sterf hi in pays vol van duechden

¶ Die legende van sinte felix bisscop:

FElix diemē voernoēt in pin
cē: Hi hiet also vander stat
daer hi begrauē is of vādē
elsenē daer hi mede gedoot
was alsomē seit wāt pisa
hiet eē elsen:wāt sommige

seggē dz hi die kinderē plach te leerē eñ dz
hise seer plach te slaen Eñ doe hi vādē hei
dē was gheuāgē eñ hi xp̄m opēbaer belie
de So wert hi indͦ kinderē hādē geleuert
die hi geleert hadde eñ si dodē hē met grif
felen eñ mit elsenē:Mer die kercke schijn
tet bet te houdē dat hi gheen martelaer en
was mer dat hi was een confessoer. ¶ Tot
wat afgodē men hē leide dat hi hem offer
hāde doē soude:daer blies hy op eñ te hāt
viel die afgod: ¶ Men leest in een legēde
als sinte maximꝰ dye bisscop vā valanen
vloech om die veruolghinge eñ hi van on
machtichedē vā honger eñ van coude ter
aerdē viel:so wert sinte felix vandē engel
tothem ghesent eñ om dat hi daer niet en
hadde so sach hi daer hangen aen eē doer-
ne een wijndruue eñ daer wt so duwede
hi den wijn in sijn mont:eñ hi leydē op si
nen hals eñ droechen met hem:Eñ doe hi
doot was so wert felix bisscop gecorē: eñ
doe hi predicte eñ die tyran hē iaechde soe
liet hi hē vallē doer een gat tusschen twee
wandē eñ dair berchde hi hē eñ mit gods
wille so wort ouer hē eē spinnewebbe eñ
doe die tyrannē dat spinnewebbe sagē so
waēdē si dat daer niemāt en was.eñ sin
te felix die ghinc vā dair tot eēre stat eñ eē
weduwe gaf hē iij.maēdē tetē nochtā en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sach hi nie haer aēsicht: Tē lestē alst pays was so quā hy weđ tot sijnre kercken eñ hi sterf in payse. eñ hi is begrauē neuē die poerte in die stede diemē hiet pincē: ¶ Dese hadde eē broeđ die oec felix hiete eñ doe mē hē oec dwāc dē afgodē aen te bedē: so seide hi: Ghi sijt uwer godē viandē: ist dz ghi mi tot hē leit. so sal ic op hē blasen als mijn broeđ dede eñ si sullē vallē: eñ felix plach een hof te winnē eñ sommighe qua mē om eē coele te stelē eñ doe hē docht dat si coelē namē so wiedē si herde wel alden nacht dat hof: Des morghēs quā felix eñ gruetese eñ si beliedē hē haer misdaet eñ ghingē te huys: Doe die heidē quamē om felix te vangē. so quā in harē handē alten grotē wee. eñ doe si riepē seyde hi hē: segt dat xp̄s god is eñ die wee sal v te hāt latē Eñ doe si dat seidē so wordē si te hāt ghe nesen Die bisscop vādē afgodē quā tot hē eñ hi seide. siet here doe mijn god di comē sach so vloech hi. Eñ doe hi seyde waer ō vliet ghi. so seide hi: Ic en mach niet gedo ghen die cracht vā dese felix Of mijn god dan di seer ontsiet. so sal ick di bet ontsien Eñ felix leerde hē int ghelouē: Eñ hi dede hē dopē: Doe die ludē appolline aenbadē so seide felix. Is appollo waerlic een god so segge hi mi wat ic in mijn handen hou de beslotē. wāt hy hadde eē briefkē in sijn hāt dair dat pater noster in bescreuē was eñ doe appollo niet en antwoerde/ doe be keerdē die heidē tot onsen here wert: Hier na doe hi misse ghedaen hadde eñ dē volc ke paeys ghegheuen: so viel hi in bedinge opt pauiment eñ voir te gode waert

¶ Die legende van sinte Ponciaen:

IN den tidē des keysers an thoni⁹ doe dat swaert vā persecucie v̄woet was al die werlt doer ouer dē ker sten mēschē. eñ en liet niet of te v̄gheefs te beuechten die regule des kerstēs naems: so heeft die

heilige mā sinte ponciaen bi spoletē eē hei lich dienaer gods eñ een profitelick predi caer geweest des heiligē kerstē geloefs nz vresende die tormētē eñ pinē ō wređ vleis houders. die welcke hi lieuer doer dē naē cristi begeert heeft te lijdē dā vādē geloue te wikē: Als dit v̄hoert had die recht fabi an⁹ so heeft hi sijn dienarē gebodē datmē dē heiligē mā voir hē presenterē soude: eñ doe sinte pōciaē dit v̄hoert had so heeft hi hē gewapēt met godlike wapē gelijc een riđ gods: op dz hi die welc soude gaē tot tē stride des heyligē geloefs niet en soude ongeloont weđ keerē: Wāt gelijc eē hōge rich mensche tot goeđ spisen genodet also blidelikē eñ vrolikē is hi toe gegaē met eē re begheerten die welcke hōger eñ dorst ō martelien begheert ō v̄sact te werdē Nv nochtās voersmakende indē welckē hi lā ge tijt nadē begheertē v̄dient heeft te vol- brēgē Eñ als hi ald⁹ onbeureest stōt voer den rechter fabian⁹. so heeft hi hē soetelic eñ smekelic eerstwerf toeghesproken mit soete woerdē: Hoe bistu bi namē ghehietē pōciaē heeft geantwoert seggēde: du vra

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghes minē naem/ poncianꝰ hiet ic also bē
ic vā minē ouders genoemt mer dat mijn
meeste eñ mijn hoechste naem is en lochē
ic niet wāt eē kerstē mēsch bē ic: Wt welc
ker antwoerde woꝛt die rechter met grā=
scappē beroert als eē dienaer des duuels:
bi wiens ingeuē hi ꝟwect wert: eñ heeft
dē heiligen mā sinte ponciaen doē ontclee
dē eñ ghebodē datmē hē al naect met roe=
den soude slaen also lange dat hi dē naem
xp̄i soude ꝟsakē of bidē perikel des doots
soude ontgaen: welc hi seer lieflijc hoꝛēde
so heeft hi hē seluē ouer ghegeuē eñ gheof
fert dē vleyshouders geen twifel hebben
de in die lāge duerige ꝟ pinen niet alleen
willē slagen te ontfaen doer xp̄s: mer oec
lieuer hebbē te steruē dā dat geloue te ꝟsa
kē ¶ Te hāt hebbē die pinigers niet anders
dā hē beuolē was dē heiligen mā seer ge=
slagen eñ hebbē ghearbeit mit al haer ver
mogen die starcheit sijns ghemoets te ver
winē also lāge datmē sach doer sijn wō=
den sijn heylige bloet vloeyen opter aerdē
Als dye rechter hē seluē ꝟwonnē sach eñ
dat hi dē heiligē mā met alle die toꝛmentē
niet en heeft mogē ꝟwinnē: so heeft hi ge
bodē sijn dienarē dat si barnēde colen sou
den halē eñ hē mit bloten voetē daer doer
soude doen gaen: Eñ die heilige mā sinte
ponciaen ontstekē mettē vier des godlikē
minnes heeft tottē wꝛeedē rechter gespꝛo
ken: Ic en vꝛese niet doer dē naem ons he
ren ihesu xp̄i dese glimmēde colē met blo=
ten voetē te betredē: mer die welcke eē spi
se biste des onuergāclikē vuers en derues
dit ꝟganclike vuer met eenē vinger gera=
ken: Eñ hebstu nv eenige hope of betrou=
wen indē naē vā dinē iupiter en wilt niet
twifelen in desen vuere dijn hāt te steken
Eñ als hi dese woerdē geseit hadde so he
uet hi hē ghestarct mittē teykē des heiligē
cruys eñ heeft ghewandelt ouer die heete
barnēde colen eñ is ten laetstē onghescaet
eñ ongequetst weꝺ wt ghegaen: wāt die

vlamme des bꝛants en mochte die vlāme
des ghelocfs geen hette aen doen: Hier of
heeft die rechter soe veel wꝛeeder ꝟwoet
optē ridder cristi om dat hi hē sach onuer=
winlic: mer oftreckēde die wꝛeethz sijns
moets eñ hi heeft ter stont doen makē een
rec. eñ dede bereidē yserē crauwelē mittē
welckē si hē daer hi ghehangen was aen
den cruce soudē sijn vleys of trecken wꝛe
deliker alre beestē ghelijc oft hijt met sijn
eygē tandē hē ꝟscoꝛē soude: eñ dye ridder
gods sinte ponciaen ghehangē indē recke
heeft bespot die sotheit der vleyshouders
hoe wel dat hi indē vleysch gescoert was
nochtā was hi starc in sijn ghemoede Eñ
doe die pinigers hē die toꝛmentē aen dedē
so heeft hi doer ꝟwoetheit ghebꝛokē: mer
die ridder gods als hi die toꝛmētē eñ pinē
lidende was: int lidē heeft hi ghestarct ge
weest: Daer heeft toerne den rechter ghe=
quelt ouer al sijn ledē Eñ hi heeft hē doen
weꝺ stekē in dat diepste vandē kercker al
so lange tot dat hi wat wꝛeder ouerdoch
tede hē aen te doen: mer dese heilighe mar
telaer weꝺ ghesèt in dat alre diepste van=
dē kercker heeft vandē heiligen engel ghe
starct ghewecst tottē stride der martelien
eñ is bereider gewoꝛdē tottē toecomende
toꝛmentē niet achtende voer gheledē pinē
Niet lange daer na wert eē dach ghestelt
eñ die rechter fabianꝰ sittende in een vier
scare heeft ghebodē datmē den heylighen
mā soude wten kercker halē eñ voer hem
in tegenwoerdicheit des volcs pꝛesenterē
Eñ hy heeft gebodē datmē twee leeuwē
soude tot hē bꝛengen wānecr hi wt comē
soude ¶ Te hāt tot sijn ghebodē woꝛdē die
felle leeuwē tot hē gesent Die welcke tot
hē comende hebbē ꝟgheten hair ingeboꝛē
wꝛeetheit: eñ hebbē ꝟwādelt haer gram
scap in sinekinge. eñ warē bi gods cracht
bedwongen dat sy niet so coen en waren
dat si hē doꝛstē ghenakē Als die luden dit
gesien haddē so quā daer enen luden roep

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

onð dē volcke ſegghēde Warachtelic ſeer groot is ð kerſtenē god Welcke woerdē ſi alſo dicke ꝟhoert hebbē als dȝ grote doot ſlaghinge onð dē volcke gheſchiede: Doe heeft die rechter fabianꝰ eens wreedē bee ſten hert dragende wreeð alre beeſtē anð werf gebodē datmē dē heyligē riðð gods weð om ſoude ſtekē in dat alre diepſte vā dē kercker. eñ alſo lāge hē dat etē onthou dē tot dat hy al daer vā honger gheſtoruē waer niet te mīre wreetheit hē tonēde eñ niet ſparēde hē voer ſijn mēſchelicheit Dē welckē die wreede leeuwē gheureeſt heb ben te genakē eñ hebbē hair felheit achter gehoudē Als die heilige mā ſinte pōciaen tuſſchē die handē ð vleyſhouders weð ge leit wort tottē keyſer heeft hi gode gedāct als dat hi doer ſinē naē beſpottige ſware ſlagē eñ bādē ꝟdient had te liden Te hāt als hi weder indē kercker ghebondē was wort hi ſeer ꝟblijt wāt hi die gracie godſ bi hē gheuondē heeft die welcke tot geen re tijt achter en laet dē genē die in hē hope ſettē. eñ hi en heeft nyet ghehenct dat ſijn knecht eē vre lāc ſmerte des vleyſchs lidē ſoude/ wāt hy vāden engelē xij. dagen ge ſtarct wert eñ met hē ſprake gehoudē he uet mȝ hemelſcher ſpiſen geuoet geweeſt Mer wāneer dye xij. dagen om ghecomē warē. ſo heeft fabianꝰ als eē dienaer des viants vanð hellē niet twifelēde dā hi nv vā honger gheſtoruē waer ſo heeft hi ghe bodē ſinē dienarē als dat ſi den dodē lich aem wten kercker ſoudē nemē eñ ſoudēt butē ſlepen Die welcke als ſi den kercker op ghedaen hebbē/ hebbē gheuonden den grotē martelaer ſinghende eñ gode louen de met eenē vroliken aenſchijn dē welckē ſi ꝟmoedē doot te weſen: Eñ ſi hebbē hē ſeer ꝟwondert Eñ hebbē den rechter ghe ſeit wat dat daer gheſchiet was: mer als die rechter ꝟhoert hadde dat hi noch leuē dich waer ſo wort hi in hē ſeluē mȝ gram ſcap ontſteken met nidicheit ꝟteert. eñ hi ſcaemde hē ſeluē te leuē dat hi die volſtan dicheyt des mās niet en cōſte ꝟwinnē eñ om dē name xp̄i niet te vollē en conſtē ge quellē eñ dē mā niet en mochtē doē bugē ſinē hals totter oefeninge ſijnre afgoden. Hi heeft haeſtelic gebodē datmē een yſerē bedde ſoude voert brenghen: Eñ deſe ma nier ð tormentē was voerdē heiligē mar telaer vandē wreedē vleyſhouders onmē ſchelic ꝟſiert: Eñ als dit bedde voer hē ge brocht was ſo heeft hi derdewerf dē rid der xp̄i wten kercker doen halē eñ ſtreckē hē wt op deſen bedde daer hy hē gheſmol ten loot in ſinē rugge dede ghietē Aldꝰ he uet hi met wreeden hāden ghecoect die of ferhāde xp̄i met onmenſchelijke pine alſo dat gout in een fornayſe eñ in deſer pinen en heeft die onuerwinlike riðð niet ꝟwō nen geweeſt mer hi wert ſo veel te blider vā ſo menigerhande maniere vā pinē als hi ſeker was nv vri victorie vanð beloftē criſti Dat ſelue herte bleef onuerwonnen ſijn gheloef gheheel. ſijn hope niet twifel achtich des toecomende leuēs. niet vreſen de die brandē des heeten loots: Wt deſen wert die bedroefniſſe des hertē ꝟmeert in dē rechter. wāt hi gaerne ꝟwinner waer indē martelaer eñ ſijn pijn meerð eñ gro ter was in hē ſeluē dā die onmenſchelichȝ der pinē inden heiligen martelaer. wāt hi verwinre is indē rechter. Ten leſtē wort die rechter hier in beſcaemt eñ wel ſcaēte waerdich was eñ heeft wten beuele des duuels doen hē ſijn hoeft of ſlaen: mer die heylige gloriose martelaer ſinte ponciaen heeft gode ſeer ghedanct dat hi voer ſynē name ſo veel eñ alſulcke pinē ꝟdient had de te lidē. Eñ tē laetſtē met eenē glorioſen doot ð martelien tot hē geſondē wert niet achtēde nv ter tijt die ouerledē dingen als hi hē ꝟblijt tot toecomēdē dingē Niet wa rē die dreyghinge des rechters. niet die pi ne des kerckers. niet die herde ſlagen. niet die brādē ð colē. eñ nȝ die pine des reckes

niet die ongenadelike crauwelē der vleys houderē:niet die wꝛeetheit ð leeuwē niet die ghebꝛekē der spisen:Ten laetsten niet dat yserē bedde die ongehoerhe manieren ð toꝛmentē:eñ die scarpheit des hectē ghe smoltē loots en heeft niet ꝟwōnē dē mar telaer:Och so groot is die minne x̄pi doer wele die starcke ridder x̄pi sinte ponciaen ghewapēt was tegen sijn viāt mit onuer winlike wapē men heeften pine moghen aen doē mer hi en woꝛt niet ꝟwōnē : sijn hooft woꝛt hē of ghestagen mer mitten lo ue ð victoꝛien ghecroont.Wāt die victoꝛie der martelarē is steruende dē viant te ver winnē: Eñ dese martelie heeft volbꝛocht gheweest optē xix.dach vā febꝛuario Eñ sijn heilige lichaē woꝛt vāden kerstenē hē ludē onthaelt: Eñ opten xxv.dach inð sel uer maent woꝛtet ter aerdē gebꝛocht Int iaer ons heerē ix.hondert eñ lxvi Mer int iaer xxx.des keysers ottonis die iiij.woꝛt dit selue lichaem vādē heiligen martelaer sinte ponciaen vandē voerghenoemdē ot to als hi te romē keiser ghemaect was eñ vā ytalien tot germanien ꝟwinre des lā=des weð gecomē was ghebꝛocht tot mae stricht doer goedertieren begeerte des bis=scops gehietē waldꝛicus die welc sijn be=gheerte doer gods wille tot pꝛofite voert ghebꝛocht heeft:Te hāt als hi sijn begeer te mede machtich was heeft hi alsulcken costelikē trisoer tsamē mit sijn canoniken met grote bliscap eñ eer ontfangē eñ heeft tet gheleyt inder sale des bisscops stoele al daert nv vāden kerstē menschē gheoefent woꝛt gheeert eñ aenghebedet:Daer ō wi die sijn passie ouerdēckē eñ sijn hoechtijt vierē mogen doer sijn gebedē ꝟcrigen ho=pe ons leuens eñ mogen oetmoedelic x̄po seggē dat voer ons altoes moet biddē sijn heilige ridð sinte pōciaen.eñ wāt wi sijn heiligē dach vierē so moetē wi oec ꝟdienē sijn hulp te hebbē. Eñ wi en sullē nz twi felē doer die gloꝛie des heyligen ridðs x̄pi te ꝟdienē dye gracie des opperstē conincs ihū x̄pi : mer dese selue martelaer eñ ridð x̄pi sinte ponciaen so als hi niet en cesseert voer ons te biddē so biddē wi di criste oet moedelic dat sijn eerwaerdighe passie eñ martelie mach ons sijn ꝟghiffenisse vā al onsen sondē.Eñ dat onse sonden tegen di ꝟboꝛgen voer di moctē sijn heilige ꝟdien ten weð ꝟweruen:Mer nv opter aerden wilt ons ꝟleenē doer bede vā dijns heili=ghē martelaers victoꝛie tegen onsen vyāt medecijn tegen onse sondē eñ salicheit on ser sielē:eñ na desen tiit dat eewige leuen Doer ihesum cristū onsen heer die ewelic regneert metten vað leuendich eñ mitten heiligen gheest eewelic sonð eynde Amē.

Die legende van sinte Marcellus.

Marcell⁹ doe hi pacus te ro mē was eñ hi maximiaen dē keiser berispte vā sijnre groter felhz tegē die kerstē eñ hi misse dede in eēs wi ues huys dat hi ghewijet had in eē kercke.so wert die keiser grā eñ maecte vāden huse eē stal vā beestē. eñ hi sette daer onð wachter marcell⁹ dz hy dē beestē dienen soude:eñ als hi dair menich iaer indē diēste gewee st had.so ruste hi in onsen heer Int iaer ōs herē cc.eñ lxxxvij.

¶ Die legende van ſinte Anthoni=
us abt ende monick.

Anthonius die was gebo=
ren wt egiptē vā gheeſteli
kē ouđs die beyde reckelic
eñ goduruchtich warē in
allē ghebodē gods die oec
nađ werelt eerſamich eñ
ghcboertich warē rijc eñ ꝟnaemt waren
bouē haer nabuerē. Eñ als anthonius na
den loep vāden iarē ꝟſtaen mochte ſo hiel
dē ſi hē tot alle duecht eñ tot alle ſedicheit
ſtierēde eñ leerēde tot allē tidē in die vrcſe
eñ dieſt gods. Dus wies anthoniꝰ op in
alle volmaecthꝫ tot dꝫ hi beroeft wert vā
vađ eñ vā moeđ nadē wille des herē. Eñ
wāt ſi rijc warē vā aertſchē hauē ſo penſ
de anthonius in hē ſeluē hoe hi beſt ſo gro
tē rijcdom alre ſalichſt eñ nutteliſt in die
eer gods beſtaē ſoude: Eñ als hi ghenake
de ſine twintich iaren ſo quā hi op eē tijt
onuerſiens inđ kerckē doe hoerde hi leſen
dat euāgeliū. Wilſtu volmaect weſē gāc
eñ ꝟcoep alle dijn goet eñ ghift dē armē:
Te hāt ghinc anthoniꝰ eñ ꝟcofte al ſijns
vađs erue eñ al ſijn goet eñ gaft dē armē
mildelic ſonđ ophoudē tot dat hi al ghege
uē hadde dat hi op aertrike beſeten hadde
Daer toe gaf hi hē ſeluē tot gode eñ wert
een monic inđ ſtat patras daer hy menich
iaer heilichlic leefde in groter herdichꝫ vā
penitēcie: In welc cloeſter hi daer na abt
ghecorē eñ gemaect wert eñ hi ſo veel toe
uals eñ ꝟſoecs hadde vā waerlike luden
die hoerdē ſeggen vā ſijn heylige leuen ſo
penſde hi hoe hi beſt die waerlike eer ſcu=
wē mochte eñ ſprac tot ſommige vā ſinē
broederen die oec gode naerſtelic dienden
Broeđs ſeit hi wi ſijn monikē daer ō laet
ons ſien dat wi niet onnuttelic den naem
eñ abijt en dragē wi mogē hier gode niet
dienen wāt deſe ſtede niet bequaem en is
laet ons ſoeckē eē anđ ſtede daer wi gode
deuotelic dienē mogē Die broeđs āt woer
dē vađ wi ſijn bereit di te volgē waer du
wilſte Inđ nacht ſprac die engel gods an
thoniū toe. Stant op anthoni ic ſal di wi
ſen een ſtede daer du eñ dijn broeđs gode
dienē moges: ic ſal di leydē eñ behoedē in
alle dijn wegen. ic ſal di eñ al dijn broede
rē voedē inđ woeſtinē inđ wilđnis eñ int
wout vā egiptē leide hiſe menich mile eñ
menich dachuaert tot dꝫ ſy quamē daerſe
die engel bliuē hiet: Daer ſloech anthoniꝰ
hē neđ met ſinē broederē eñ loefde eñ dāc
te gode dat hiſe mꝫ ſijn genade ſo wel vā
deſe valſche werelt ꝟloſt hadde: Eñ alſt
quā optē vierdē dach dꝫ ſi wtghegaē wa
rē eñ noch niet ghegetē en haddē: ſo begō
dē ſi te murmurerē tegen anthoniꝰ eñ ſey
den: waer ō hebſtu ons wt geleit in deſer
wilđniſſe daer wi vā hōger ſteruē moetē
Anthoniꝰ troeſteſe eñ hietſe al beden. Eñ
die engel beual eenē coninc inđ ſtat vā pa
leſtinē dat hi dē knechtē gods inđ woeſti=
nen ſpijſe ſendē ſoude al dat den menſchē
nootdruft wair of die wrake gods ſoude
op hē vallen Die conic was ꝟuaert eñ de
de ladē xij. camelē met ſpiſe. eñ al dat den
mēſche behoef was eñ dedeſe wtgaē ſon
der eenich leitſman wāt niemāt en wiſte
die ſtede: Mer die engel leide die beeſtē dē
rechten wech tot anthoniū eñ ſijn broeđs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Des vierdẽ dages hoerde ãthoniꝰ die bel
le clinckẽ die die voerste cameel droech eñ
sprac tot sijn broeđs. Weest alle vblijt in=
dẽ heer wãt hi heeft gehoert onse kermen
Eñ te hãt sagẽ sy die camelẽ comẽ geladẽ
met alrehãde spisen die si behoeftich wa
ren: Daer ontladẽ si die moede beesten eñ
wieschẽ hẽ haer voetẽ. eñ haeldẽ hẽ gras
eñ danctẽ eñ loefdẽ gode vanđ groter ge=
nadẽ Des anderẽ dages lieten sise weder
gaen eñ gauẽ hẽ weđ mede eñ screuẽ enẽ
brief daer si in settẽ al dat si behoefdẽ Eñ
als si weđ quamẽ tottẽ conic wort hi seer
vblijt eñ dãcte gode wãt hi waende dz si
vlorẽ haddẽ ghe weest. Eñ als hi dẽ brief
ghelesen hadde so loefde eñ dãcte hi gode
Eñ voert sende hi hẽ alle des gelijcs haer
behoef also dat hi tẽ lestẽ om dz grote wõ
der dat hi sach dat god wrochte in die die
rẽ sijn conincrijc ouer gaf eñ wãderde tot
dier stede daer sinte anthoniꝰ eñ sijn broe
derẽ warẽ: eñ bleef daer al sijn dagen eñ
diende gode: Des gelijcs dedẽ veel ander
wereltlike machtige ludẽ daer õtrẽt ouer
al: Dit mirakel vãden camelẽ leestmẽ oec
indẽ vađ boec vã eenẽ heiligẽ vađ die vrã
coniꝰ hiet eñ daer om heb ict te lichteliker
ouer ghestagen. wãt recht van woerde te
woerde als daer staet vã vranconiꝰ alsoe
leestmẽ vã sinte anthoniꝰ Dus so maecte
daer sinte anthoniꝰ eẽ cloester dat sijns ge
lijc niet te vorẽ ghe weest en hadde: Daer
in warẽ ccc. eñ xxv. monikẽ/ daert ghetal
nẽmermeer of vmidert en sal werdẽ mer
als daer eẽ wt sterft so comter eẽ anđ we
der in vanđ voersienicheit gods: Als dan
dit cloester gemaect was. so vblide hẽ sin
te anthoniꝰ op eẽ tijt eñ creech eẽ inual vã
ydel glorie eñ pensde dat niemãt sijns ge=
lijc inđ aerdẽ en was die also eenichlic le=
uẽ leide als hi: Eñ die engel gods quã tot
hẽ eñ berispte hier of dz hi hẽ seluẽ vheuẽ
hadde eñ sprac tot hẽ Ganc eñ soec paulũ
dẽ simpelẽ heremijt die dagelicx gheuoet
wort van hemelscher spijsen die nie wijf
mit ogen ghesien en heeft die sal di wisen
hoe du eerlic leuen sulste Sinte anthoniꝰ
wert vuaert eñ hi stõt op eñ viel in gebe=
dẽ. eñ bat mz vloyẽde tranẽ dattet hẽ god
vergaue eñ hẽ wisen wilde die stede dair
paulꝰ die simpele heremijt woẽde. Eñ te
hãt quamen twee woluen lopen eñ leidẽ
haer hoeft in sijn scoot. eñ si lictẽ sijn voe=
tẽ eñ be wesen hẽ goede vrientscap mit al
haer gelaet: also dat sinte anthoniꝰ vstõt
datse hẽ god gesent hadde te leidẽ tot pau
lũ: eñ hi stõt op inđ nacht eñ ghĩc wt sijn
cloester eñ volchde die woluẽ: Eñ alst ge
nakede die dageraet so quã hi tot eẽre fon
teynẽ daer sach hi staen eenẽ mẽsche eñ hi
had twee hoernẽ op sijn hoeft als een her
te: Eñ sijn nagelẽ waren als claeuwẽ eñ
sijn lẽdenẽ neychdẽ neđ op sijn voetẽ. An
thoniꝰ wort vuaert eñ vmaendẽ bidẽ al
machtigẽ god dat hi hẽ seggẽ soude wat
dat hi waer: Die mẽsche ant woerde ic bẽ
een mensche eñ hiet agathon: eñ õ mijnre
sondẽ wil is mi dit teyken ghescheit wãt
doe ic in dese eenicheit was. so quã die vi
ant eñ becoerde mi dat ic misdede mit een
hinde. eñ daer om bẽ ic in ghelijkenisse vã
een herte mer ic hope aen gode dat ic ouer
mits dijn gebet vlost werdẽ sal. Doe bat
anthoniꝰ mit innigẽ tranẽ voer hẽ eñ vra
ghede of hi yet wist waer paulꝰ die here=
mijt woẽde eñ hi wees hẽ dẽ rechtẽ wech
totter speloncke daer paulꝰ was: Eñ als
anthoniꝰ quã totter spelonckẽ so clopte hi
drie werf. Eñ paulus en ant woerde nyet
wãt hi waende dattet die viant wair die
hẽ te becorẽ plach eñ hẽ gheen menschẽ en
plagẽ te vsoeckẽ eñ grẽdelde sijn dore eñ
viel in sijn gebede Doe riep anthoniꝰ vađ
paule laet mi in ic bĩ anthoniꝰ dijn knecht
Doe sprac paulꝰ: Bistu anthoniꝰ abt vã=
dẽ grotẽ cloester die hẽ vhief in hem seluẽ
dat hẽ docht dat hi beter waer dã die anđ
monikẽ bidt dẽ heer dat hi dijn sondẽ wil

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vergeuē: eñ mittien looc hi op die dore eñ hi lictē in eñ si gruetē ondlinge eñ cussedē mit tranē vã bliscappē malcãderen eñ seiden: Vrede si mit v eñ mit allē kerstenen amē: Eñ als si te samē ghesetē warē vraghede paulꝰ anthonio menige vraech die ic al op dese tijt staen late om der cortheit wille. want dit staet claerlijker int vaderboec hoe dꝫ hi paulꝰ ꝟsocht eñ hoe hē paulus vraechde eñ anthoniꝰ hē antwoerde. eñ als gheeyndet was haer collacie sprac paulꝰ aldꝰ Anthoniꝰ broeđ het is tijt dat wi spise nemē: Eñ te hãt quã eē rauē als hy alle dage ghewoen was te comē eñ te brengē een half broot eñ brocht nv eē heel broot: Doe sprac paulꝰ: Anthoni broeder die heer heeft di dijn deel mede gesent laet ons gaen etē: eñ si ghingen sittē opter fonteinen eñ dãcten eñ locfdē gode/ eñ sagen die een dē anderē aen mit liefte allso dat si hē ꝟgaten aldē dach thent tottē auōt: doe sprac paulꝰ Anthoniꝰ broeđ hudē hebstu mit mi ghegetē vander hemelscher spisen niet meer en sulste mit mi etē opter aerdē. Gãc weđ tot dijn cloester waert eñ troest dijn broeđs wãt si bedroeft sijn om di eñ en wetē nyet waer du biste. Jc sal opten goedē vridach vanđ werelt scheidē eñ du selste weder comen eñ grauē minē lichaē ende nemē minen mãtel eñ besitten minē stoel. mer wes sorchuoudich in allen tijdē want die viãt en rust niet hi cloppet hier aen tot alre stōt eñ met dien custen si malcanđ eñ paulꝰ sprac. Anthoniꝰ bidt voer mi: eñ anthoniꝰ seide des gelijcs. Eñ sceide vã daen mit weenendē ogen mit grotē rouwe dē seluē wech die hi gecomē was Eñ als hi quã totter stede daer hy te vorē dē mēsche gesien had die die hoernen hadde vant hi hē al ghenesen des dãcte hi gode. Eñ die mēsche agathon viel anthoniꝰ te voete eñ dãcten. wãt hi vã sijn gebede ghesont gemaect was eñ sprac: Te vorē was ic gelijc enē beeste mer nv bi ic gelijc enē mēsche vanđ ghenadē gods eñ dijns ghebedes. heilige vađ ic en wil vã di niet scheidē mer mit di gaen waer du gaetste. Eñ si wanderden te samē totten cloester. Eñ doe die broeđs harē abt sagē so warē si seer blide: eñ sinte anthoniꝰ ꝟtelde hem al dat hē geschiet was eñ al dat hi gesien had eñ sprac: Och mi arme sondaer wãt ic valsche monics abijt drage. Jc heb dye rechte monic gesien eñ ic heb paulū dē heremijt gesien waerlic inden paradise Dit sprac sinte anthonius mit suchten eñ met wenē. Eñ alst dē auōt naecte nã hi mit sinē broederē eē weinich spise: Des anderē dages riep hi al sijn broederen te samē eñ seide. gedenct altoes mijnre in uwē gebedē des so bidde ic v: Jc moet vã v scheidē eñ soeckē eē anđ stede daer mi gheen menschē en sien: die broeđs werdē al bedroeft eñ seidē wair om vađ so doetste dat. wiē wilste ons beuelē waer toe so laetste ons Anthonius troestese eñ sprac: en ontsiet v niet mer kiest onđ v enē die v stuer eñ leer op dat ghi nꝫ te ꝟgeefs v tijt ouer en brēct mi is noot dat ic mi ꝟneder in deser werlt op dat ic niet en sterue inđ eewicheit Doe sprakē die broeders: Vađ du weetste best wie ons alre nutste is Doe sette hi hē agathon: dat was die mēsche die hi voer hem brocht eñ sprac hē toe: sich dattu also doetste dattu vã gods wegē goet loon ontfangen moges wãt hudē so beueel ic v vã godes wegen dese ꝟgaderinge Doe custe hi alle sijn broeđs bi sondlinge eñ si hē weđ eñ si weendē bitter tranē eñ sprakē wair om laetste ons dus ellēdich wiē beueelste ons arme weesen Optē vierdē dach scheide anthoniꝰ vã sijn monikē: eñ ghinc totter spelonckē wert daer paulꝰ woēde Eñ als hi quã voer die dore so clopte hi eñ niemãt en antwoerde: Doe sach hi inwaert eñ sach paulū knielē of hi gebedet hadde eñ anthoniꝰ ghinc in eñ knielde bi hē neđ eñ hi waende dat hi gebedet had. Eñ als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hi ꝟnam dat hi doot was so sloech hi sijn
ogen op indē hemel eñ sach die siele pauli
onđ dē engelē scare blinckēde als die son=
ne: Doe sprac anthonius mit weenenden
oghen. O paule heilighe vađ hoe heb ic di
dus laet bekēt: eñ hoe hebstu mi dus vroe
ge begeuē: eñ mit dien so cussede hi hē me
nichwerf eñ besloechen in sijn mantel eñ
droech hem wt eñ sanc. eñ was bedroeft
wāt hi niemāt en hadde die hē dat waer=
de lichaē mocht helpē dragen eñ begrauē
Eñ te hāt quamē gelopē wten woude ij.
leeuwē. eñ maectē met haer claeuwē een
scoon graf: Eñ anthoniꝰ droech dz lichaē
op sijn hals eñ begroef met waerdichedē
dz lichaē int hoechste des berchs vā cedrō
die ghelegē is bidē berch vā sinay. Eñ an
thoniꝰ geboot dē leeuwē dat si weđ keer
dē eñ si neychdē hair hoefdē op dat lichaē
eñ op anthoniꝰ. eñ keerdē weđ sachtmoe
dich recht of sy rouwich haddē ghewees
Doe anthoniꝰ aldꝰ begrauē had dat lich=
aem: so ghinc hi in paulꝰ celle sittē mz gro
ter oetmoedicheit gode dienende nacht eñ
dach eñ alle vrē sonđ of latē: Eñ hi toech
aen paulꝰ roc die ghemaect was vā clarē
palmē: Daer wert anthoniꝰ becoert van
dē viant dach eñ nacht in meniger manie
ren als hier eē deel in bescreuē staet eñ wt
dē passionael ghenomē is Mer alle die be
coringe te setten eñ te scriuen behoefde te
veel arbeits Daer om wil icker eē deel set
ten om der cortheit wil wāt ic die tijt niet
en heb op dit pas Mē leest dat hē die enge
len plagē te voerē inđ lucht indē geest Eñ
als hi bede dā quamē die viandē eñ spra=
kē dz hijs niet waerdich en waer wāt hy
waer eē sondaer eñ ꝟteldē al dz hi gedaē
hadde in sijnre kintsheit eñ si wildē weđ
neđ werpē: doe sprac die engel gods neen
al dat hi gedaen heeft in sijnre iōger kints
heit dat heeft hem god altemael ꝟgheuen
wāt hi dat in onwetēscap dede mer weet
ghi yet dat hi gedaē heeft sindert dat hi eē
monic geworđē is dat segt. Eñ doe schey
dē die viandē wech met confusie: Op een
tijt wert hi becoert met oncuysheit. eñ hy
viel in bedinge eñ bat god dat hi hē wilde
tonē dē duuel die geest ō oncuysheit: daer
sach hi voer hē leggē ꝟwōnē in eē gedaen
te eens swartē lelikē kinde eēs moriaens
Doe sprac sinte anthoniꝰ niet meer en mo
ghestu my becorē als ic dēcke dattu dus le
lic biste: ¶ Op een tijt als sinte anthoniꝰ
wāderde inđ woester wildōnisse so vāt hi
eenē grotē siluerē nap. doe peynsde hi hoe
coemt hier dit iuweel wātet butē alre mē
schen wāderinge is: Haddē hier oec coop
luden wt egiptē ghewādert dit en mocht
nyemāt ontuallē hebbē hi en haddet wel
gheuoelt ō dattet also groot is: voerwaer
pensde sinte anthoniꝰ dit heeft die viāt ge
daen: eñ rechteuoert ꝟghinc die nap recht
oft mist of rooc ghewees hadde: Des ge=
lijc vāt hi op een anđ tijt eē grote clompe
gouts: eñ als hi dochte dattet was des vi
ants becoringe so stoeft wech eñ ꝟsmelte
als snee. Dus becoerdē die duuel menich
werue mit spise eñ mit drāc mit siluer eñ
mit gout. mit cierheit. mit iuwelē mit per
sonē vā mānē. mit wiuē mit yselike dierē
eñ wonđlike beestē op dz si hē wt sinē hei
ligen leuē brengē mochtē: mer anthonius
street vromelick eñ ꝟwanse alle gađ met
ter hulpe gods: ¶ Op eē tijt wort antho
niꝰ indē geest geuoert eñ ghetogē eñ sach
alle die werlt ouer ghetogē mit strickē eñ
sprac. wie sal alle dese strickē mogen ont=
gaē Eñ hē antwoerde een stēme die recht
oetmoedich is die sal al dese strickē mogē
ontgaen: ¶ Anthoniꝰ ꝟtelde sinē broede
rē dat hi somtijt sach dē duuel wōderlike
groot vā lichaē eñ hi seide dz hi die mogēt
heit eñ wijshz gods waer eñ hi seide bidt
vā mi anthoniꝰ wat du wilste: eñ antho
nius spoech hē in sijn aēsicht eñ voir hē te
gē indē naē des herē. eñ te hāt ꝟghic hi te
nz Anđ werf wert hi so groot dat hi aēdē

hemel sceen te wesen mettẽ hoefde.eñ sin
te anthonius vꝛaechde hẽ wie hi waer.hi
spꝛac: Jc bẽ sathanas waer om ꝟmaledi
en mi die kerstenen dus seer.eñ waer om
moeyen mi die monikẽ dus veel: anthoni
us ãtwoerde: wãt si altoes vã di becoert
werdẽ eñ gemoeyt Doe seide die viãt Jc
bẽ te niet ghewoꝛdẽ in alle die hoeckẽ der
werelt daer xp̄s regneert: ¶ Op een tijt
als anthoniꝰ ind̄ woestinẽ was begãt hẽ
recht te ꝟdꝛietẽ eñ spꝛac Lieue heer ic sou
de gaerne eenich wesen en dedẽ mijn ghe
dachtẽ: Eñ mit diẽ stõt hi op eñ ghĩc vter
cellẽ eñ sach een sittẽ eñ werpẽ eñ op staẽ
eñ bedẽ eñ dit te doẽ eñ nv dat: Eñ die en
gel leerde daer mede anthoniꝰ mꝫ sijn mo
niken hoe hi sijn tijt sond̄ ꝟdꝛiet ouer bꝛẽ-
ghen soude. ¶ Op een tijt quã eẽ scutter
ind̄ woestinẽ.eñ sach anthoniꝰ met sinen
monikẽ een weinich vꝛolic eñ blide.eñ hi
dochte in hẽ seluẽ: Sijn dit gheestelike lu
dẽ die so ledich gaen: Eñ anthoniꝰ ꝟstont
dit indẽ gheest eñ ghinc tot hem eñ spꝛac.
Vꝛient spant dijn boge eñ schiet.eñ hy de
det: and̄ werf eñ derde werf hiet hi hẽ spã
nẽ: Doe spꝛac die mã: ic mocht so veel spã
nẽ hi mocht slap werdẽ eñ bꝛekẽ: ia spꝛac
anthoniꝰ so is oec indẽ dienste gods macc
ten wi nẽmermeer recreacie wi souden te
hãt ghebꝛekẽ Dus woꝛt die mensche ghe
leert dattet bidẽ wille gods is datmẽ dye
strẽgicheit licht: ¶ Op eẽ tijt als sinte an
thoniꝰ ruste in eẽ hol vã een spelonck of
vã eẽ clippe so quã tot hẽ eẽ grote menich
te vã duuelẽ in gelikenis vã wildẽ beestẽ
menigerhãde eñ sloegẽ eñ wõden so iam
merlic dat hy voer doot bleef leggẽ so dat
ten die bꝛoederẽ voer doot wt dꝛoegen eñ
meendẽ dat hi doot waer : eñ als si sliepẽ
so ontspꝛanc hi wed̄ eñ liet hẽ wed̄ vã si-
nen dienrẽ in die cule leggen.Eñ die vian
den quamẽ wed̄ eñ scoerdẽ mit haer tan-
den eñ stietẽ hẽ met haer hoernẽ eñ sloegẽ
met harẽ claeuwẽ eñ si woꝛpen op in die
lucht si woꝛpẽ wed̄ neder allso dat si hẽ bi
na ter doot gebꝛocht haddẽ: Mettien quã
daer een claerheit wtẽ hemel die hẽ al om
beuinc eñ al sijn wondẽ heeldẽ eñ sijn vy
andẽ ꝟiaechde als stof vliet voerden win
de: Te hãt ꝟstont sinte anthoniꝰ dat die
heer daer teghenwoerdich was eñ spꝛac
Goede ihesu waer hebste dus langhe ghe
weest dattu vanden eersten niet bi my en
waerste eñ ghehulpẽ hãd tegẽ mijn vian
dẽ: Onse here ihũs xp̄s antwoerde hẽ eñ
seide. Anthoni ic bẽ altoes bi di ghe weest
mer ic wilde sien hoe du striden conste eñ
sich wãttu vꝛomelic gestredẽ hebste/daer
om sal ic di ꝟnaemt eñ ꝟmaert makẽ alle
die werelt doer eñ dijn naẽ sal ontsien eñ
gheeert wesen in allẽ eyndẽ d̄ aerdẽ. Doe
stont sinte anthoniꝰ op eñ ghinc tot sinen
bꝛoederẽ: wãt hi maecte daer een cloester
dat eerste dat indẽ lãde gemaect was doe
hi lãge gesetẽ hadde in paulꝰ celle ¶ Mẽ
leest oec van sinte anthoniꝰ doe hi noch in
die werelt was: eñ mẽ die kerstẽ ter doot
plach te leidẽ voert ghelooue voerdẽ keiser
die maximꝰ ghehietẽ was die die heylige
kercke seer persequeerde eñ veel martela
ren maecte: dat sinte anthoniꝰ dẽ kerstenẽ
na plach te lopen eñ begheerde oec marte
laer te werdẽ soe vuerich eñ soe naerstich
was hi indẽ ghelooue eñ bedꝛoefde hẽ dat
mẽ niet mede en greep eñ dodẽ voert gelo
ue ¶ Een heilich mã vꝛaechde op eẽre tijt
sinte anthonio. wat sal ic best houden op
dat ic gode wel behagen mach Doe spꝛac
sinte anthoniꝰ waer du biste hebt altoes
god voer ogen wat du doetste dat doet al
tijt nad̄ scripturẽ in al dijn werckẽ. waer
du sijtste en gãc niet haestelic vã dair mer
wes stadich. houde dese dꝛye eñ du sulste
salich werdẽ ¶ Een abt vꝛaechde op een
tijt sinte anthonio wat hy nuttelicst doen
soude õ salich te werdẽ Eñ anthoniꝰ ant
woerde hẽ En ꝟlaet di nꝫ noch en betrou
di niet op die rechtuaerdicheit noch op die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

duecht eñ sette mate op dijn tonghe eñ op dijn buyc: Niet en bedroeft vã voerleden dingẽ anđs dã op dijn sondẽ: Voert sprac sinte anthoniꝰ: Ghelijc als die visschẽ die op dat droge ghetogen wordẽ ter stõt steruẽ. recht allso sijn die monikẽ dye wt haer cellẽ bliuẽ of die hẽ mit wairlike dingẽ bewindẽ of mit waerlijke ludẽ ommegaen comẽ haeste wt harer goeder meningẽ eñ wordẽ al đstroyt vã haer oefenige Voert sprac anthoniꝰ soe wie in eenicheit in sijn celle blijft die is al rede vã drie stridẽ đsekert: als vã horẽ eñ vã sien eñ vã spreken Eñ en heeft niet dã een strijt als tegen die gedachtẽ: ¶ Een broeđ was mit sinte anthoniꝰ eñ hadde die werelt ouer ghegeuẽ eñ was monic gewordẽ mer hi en hadde alle dic niet volcomelic gelatẽ wãt hi hadde noch wat ghelts ghehoudẽ: Eñ anthonius seide: ganc eñ coep ons spise eñ hi dede allso Eñ als hi weđ quã quamẽ die hõden eñ scoerdẽ eñ haddẽ wel na doot ghebeten: Doe sprac sinte anthoniꝰ allso sullẽ alle die gene vãden helschẽ hondẽ gebetẽ eñ ghescoert wordẽ die niet volcomelic alle dinc ouer en gheuẽ mer wat achter houden eñ monikẽ willẽ wesen: ¶ Het quamen op een tijt broeđs mit eenẽ oudẽ vađ tot anthoniũ: Eñ anthoniꝰ sprac dẽ broeders toe Ghi hebt eenẽ goedẽ leytsmã aen desen oudẽ ghehadt Daer na sprac hi den oudẽ toe eñ seide Du hebste goede broeđs mit di ghehad goede vađ: Jc sprac die oude: si sijn goede broeđs mer haer wonige en heeft geen dore: Wie wil die gaet indẽ stal eñ ontbint dẽ ezel eñ leitẽ wech: Dat sprac hi in gelikenisse wãt wat sy inđ herten haddẽ dat was ter stõt indẽ mõt Doe sprac anthoniꝰ: het is noot te merckẽ dat drierehãde becoringẽ đ menschẽ sijn. Een vã becoringe des duuels: een vã naturen wten vleische eñ wten bloede. eñ een wt ouerulo edicheit vã spise eñ vã dranc: Jn desen gaf hi onđscheit đ tẽptaciẽ eñ die becoringe eñ des mẽschẽ inual ¶ Op eẽ tijt vraechdẽ die broeđs vanden staet đ sielen Eñ des nachts sprac anthonio eẽ stemme toe eñ seide Anthoni stãt op eñ gãc wt eñ sich eñ hi sach eẽ đuerlike duuel die mittẽ hoefde tottẽ hemel reycte eñ sommige vãdẽ sielẽ die tẽ hemel vlogen keerde hi mit wtgherectẽ armẽ/ sommige ontulogẽ hẽ snellic eñ hi en constese niet gehoudẽ: Daer so was grote vruechde ghemengt mit grote droefheit: Eñ daer đstõt anthoniꝰ dattet was vanđ vragen die hẽ sijn broeders geuraecht haddẽ eñ god hẽ toẽde hoe die duuelẽ den sondarẽ dẽ wech des hemels ondergingẽ eñ die salige eñ rechtuaerdige doer dẽ hemel sonđ enich hinder vloghen dair hẽ al dat hemelsche heer in đblide eñ die vyandẽ seer bedroefdẽ: ¶ Op een tijt vraechdẽ dye broeđs om raet eñ om salicheit haerre sielẽ: Doe sprac anthoniꝰ hoer di niet dat onse here ihũs xp̃s inđ euãgelien seit: Slaet di yemãt bi dijnre wangen biet hẽ die anđ Si antwoerdẽ dat en connẽ wi niet doẽ: Sinte anthoniꝰ sprac. en condijs niet doen lijtet gaerne vanđ eere. si sprakẽ: Noch en connẽ wi dat niet doẽ. Voert so sprac sinte anthonius: So wilt doch lieuer gheslagẽ werdẽ dã ghi slaet si sprakẽ noch en connẽ wi dz niet doẽ: Doe sprac sinte anthonius sijn discipel toe: maket desen broederẽ eẽ papkijn. wãt sy sijn alte teeder: ¶ Op eẽ tijt arbeide sinte anthoniꝰ inđ woestinẽ mit sijn broeđs eñ hi sloech sijn ogen op indẽ hemel eñ sach een rouwelijc visioen als hẽ god đtoonde eñ hi viel neđ op sijn knien eñ bat god dat hi die grote sonde so iãmerlic inđ werlt niet en liet geschien: Doe vraechdẽ die broeđs wat dz visioen waer Anthoniꝰ antwoerde dattet eẽ iãmerlike plage eñ eẽ wonđlike grote scade inđ heiliger kerckẽ nakẽde waer: Eñ hoe hi gesien hadde dat outaer des herẽ mit voetẽ betreden eñ đnielt hoe dat kerstẽ geloue mit grotẽ storm aen sou

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de werdē geuochtē eñ ōkeert: Eñ die mē
ſchē ſoudē onredelic werdē als beeſtē. eñ
der heiliger kerckē ſacramētē blaſpheme=
rē eñ beſmettē wāt hi ſeide dat hi eē ſtem
me ſpꝛekende hoerde tot hē: Mijn outaer
ſal onmēſchelic eñ iāmerlic inō aerdē ver
ſcoert eñ ōtredē werdē: Twee iaer daer
na dat ſinte anthoni⁹ dit geſien hadde/ ſo
quā een ongeloue inō heiliger kercken vā
eērehāde ongeloue ketters eñ valſche mee
ſters die ghehietē ſijn arrianen: Daer een
hooft heere of was ghehietē arrius: Deſe
dedē wonōlike ſcade inō heiliger kercken
met harē ongheloue: Si deſtrueerden die
gods huſen: ſi blaſphemeerden die ſacra=
mentē. ſi beſmettē die fonten: ſi ōkeerden
die articulē des geloefs: eñ al die gene die
niet en warē vā harē ſectē die perſequeer=
den ſi: als rinderē eñ ſcapē vleiſchedē ſiſe
optē outaer gods eñ in egiptē was doe eē
hertoge die gehietē was balaci⁹ die mede
vā deſer ſectē was Deſe perſequeerde die
heilige kercke ſo wtermatē eñ alſo onmē
ſchelic dat hi monikē eñ iōcfrouwē naect
te ſamē plach opēbaer te doē gheeſſelē/ eñ
dā te dodē: Eñ ſinte anthoni⁹ ſcreef hē eē
bꝛief dat hi hē haeſtelijc beterē eñ bekeerē
ſoude of dye wꝛake eñ toꝛen gods ſoude
coꝛtelic op hē vallē. wāt het waer coꝛtelic
toecomēde dat hē die machtige hant gods
ſlaen ſoude: Deſe onſalige las deſen bꝛief
eñ hielter ſijn ſpot mede: Eñ hi werpē ne
der mit onwaerdicheit ter aerden. eñ ont
boet ſinte anthoni⁹ deſe antwoerde: wāt
du die alleen mꝫ dijn monikē becommers
eñ onſer niet en ontſiets ſo ſullē wy doen
dat tot di come onſe leer eñ du onder onſe
macht werdes: Vijf dagē daer na ſoude
die hertoge ſittē op ſijn ros dat ſeer mack
was eñ ſachtmoedich was eñ vanō wꝛa
ke gods werp hem dat paert ter aerdē eñ
trat hē al ſijn beenē ontween eñ ſcoerden
vā lede tot lede Dat ſach ſinte anthonius
al te voꝛē indē geeſt eñ menich anō won=

der als int vaō boec eñ int paſſionael ghe
ſcreuē ſtaet die ic al ouer gae om dnr coꝛt=
heit wil. Als ſinte anthonius menich iaer
inder wildernis in harder penitencien ge=
leeft hadde: Eñ het naecte datten die heer
lonen wilde ſoe wiſt hijt langhe te voꝛen
eñ riep ſijn bꝛoederen te ſamen eñ ſpꝛack
Mijn lieue kinder ic gae dē wech daer al
le menſchen comē moeten. want die heer
heeft mi ghenoot tot ſijn auontmael: Te
hant begeer ic te ſien dye hemelſche dingē
Ic ōmaen v lieue bꝛoederē dat ghi deſen
groten arbeit die ic in v ghewꝛocht hebbe
niet en verlieſt menigherhande lagen des
viants kendi wel eñ hebt gheſien eñ onō
ſocht hoe veruaerlic eñ yſelic die vertonin
ghe harer becoꝛinghe ſijn die wel duſent
ſijn: mer ſet v hert in gode eñ ſi ſullen alle
van v vlien eñ verwoꝛden als feniju/ eñ
haetſe als ick ghedaen hebbe want ſi ſiju
gods vianden: mer weeſt altijt ſoꝛchuout
dich te ſtaen in die ghebođen gods op dat
v alle die heiligen gods als ghi ſterft ont=
faen in haer eewighe tabernaculē al haer
bekende vꝛienden: Hier omme denct lieue
bꝛoeders nacht eñ dach eñ ouertrecket in
v ſeluen hoe die heilighe vaders hier ghe=
leeft hebben: Voert ſo beueel ick v dat mi
ne lichaem niemant en voirt in egiptē/ op
dat hem gheen eer ghedaen en woꝛt: mer
graeftet heymelijck in een clippe dat nye=
mant mijn graf en weet: Ende als hi ſijn
woordꝛen gheeyndet hadde. ſoe cuſſede hi
ſijn diſcipulen eñ ſijn bꝛoederē alle gader
eñ reckede een weynich ſijn voeten/ ende
ſach die doot blideliken aen Alſo datmen
van vꝛolichedē ſijns aenſichts mochte be
kennen dat dye choꝛen der enghelen daer
teghenwoerdich waren die ſijn heylighe
ſiele wachten eñ indē thꝛoon des hemels
mede voeren ſouden ende daer quam een
alten ſoeten roke eñ lucht als oft al balſa
men eñ aromaten gheweeſt haddē eñ ſpe
cien van duerbaren cruden bouen natue=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ren.die heilige siel voir tē hemel als si ver
dient hadde in harē leuē: Int iaer ons he
rē CCC.eñ xl.dē xvij.dach vā ianuario.
eñ was out.C.eñ v.doe hi sterf dz hi niet
vā sijn kintsche dagen tot sijn eynde sijn
cleder ꝟwādelde noch sijn voetē dwoech
noch sijn spise ꝟanderde op die een tijt be
ter dā op danđ: Des si god gebenedijt nv
tot alre tijt Die broederē dedē als hi beuo
len hadde eñ begroeuēt heimelic so dattet
alle menschē ꝟborghen bleef menich iaer
totter tijt dat constantinꝰ die keiser dē bis
scop vā cōstantinopolē die theophiius ge=
noemt was mit veel anđ prelatē eñ clerc=
ken in egiptē sende om sijn heilichdom eñ
sijn lichaem te soecken eñ te transfereren
wāt sijn dochter besetē was eñ die vian=
den riepē dat si dair nēmermeer wt comē
en soudē dan ouermits sinte anthoniꝰ wt
egipten: daer veel wonders of te spreken
waer als in sijnre translacie staet ghescre
uen dat een sonderlinge scoon historie is.

IN der tijt doe cōstātinꝰ keiser was
eñ hi gheen kinderē en had dat sijn
rijc eñ sijn heerscappie besittē mochte nae
hē des hi hem seer bedroefde. eñ bat gode
dach eñ nacht dat hi hē ꝟleende eē kint dz
na sijn doot sijn rijc besate: Aldꝰ vaste hi
eñ bede eñ was stadelic inđ kerckē die ge
timmert was inđ eerē des heiligē naems
ons heren die ghenaemt was sophier In
deser kerckē gaf hi menige ornamentē me
nige costelike iuwelē grote cleynoten dat
outaer eñ dē tēpel mede te ꝟcierē allso dat
god aensach sijn begeerte eñ sijn oetmoe=
dicheit eñ ꝟleende hē een dochter: Eñ als
die dochter out was twee iaer so ontboet
hi dē bisscop vā cōstātinopolē die theophi
lus hiet eñ dede sijn dochter dopē eñ hiet=
se sophia ō đ kerckē wil dair si in gedoept
wort die sophir hiet: Doet kit out was x.
iaer wast vtermatē scoon eñ sedich vā al
le gelaet wijs eñ vroet vā sinnē dz si al ꝟ
wonđdē dict kint kēdē Eñ het geuiel dat

tet op een tijt mit anderē ioncfrouwē mit
sijn speelgenotē wanđde in sijn vađs boē
gaert ō oeft te etē eñ drāc wt een fonteyn
die doer dē boōgaert liep Te hāt alst drāc
ghingē mittē water in hē ix.bose gheestē.
Eñ dz kint begā te grimmē yselic te geba
rē als leeuwē eñ anđ wilde beesten: Die
maechdē die mz hair warē wordē ꝟuaert
eñ riepē mit luđ stēmen andē keiser dat hi
sijn dochter te hulpe quame Eñ die keiser
ghīc te hāt met sijn gesin indē boomgaert
tot sijn dochter roepēde mit luđ stēmē: O
scepper hemelrijcs eñ aertrijcs ꝟlosser des
mēschelikē geslachts ōtferme dy eñ coem
te hulpe mijnre dochter eñ ghīc mz diē tot
die dochter die so yselic gebaerde eñ wōđ
lic geluyt gaf dat si al mit anxt beuaē wa
rē die dz hoerdē eñ sagē Eñ doe die geestē
yet rustē so leidese die keiser met hē int pa
lays: Alte hāt wort si weđ grimmēde eñ
te bitē eñ te scorē datmēse mit genē bāden
en cōste gehoudē: Die keiser was vol bit=
terē rouwes.eñ liet makē een yserē gyoel
daer hi sijn dochter in besloet: dair was si
vijf iaer in beslotē eñ scoerde al dz hair ge
naecte menschē eñ beestē eñ wat si crigen
mocht Mer die goeđtierē heer die niemā-
en laet ꝟlorē die in hē betrouwē wilde de
se iōcfrou vā al dese geestē ꝟlossē eñ dede
dat si riepē doer haren mōt: Anthoniꝰ die
heremijt wt egiptē sal ons hier wt driuē.
wāt hi ons dagelics verbarnt met sijn sa
licheit: aldꝰ riep si eē iaer lāc eñ anđs niet
Die keiser dede sijn bodē varē in allen lā=
den vā egiptē te soeckē eñ te vragē waer
hi vindē mocht dat lichaē des heiligen va
ders anthoniꝰ: Eñ niemāt en conste hem
daer of berechtē: Doe vraechde hi den bis
scop vā cōstātinopolē theophilū eñ al dye
wijsheyt vā sijn lande eñ vraechde of ye
māt wiste eenige scriftē vādē heiligē vađ
eñ vādē leuē sinte anthoniꝰ eñ waer dat
sijn lichaē begrauē waer wāt de bose gee
stē die mijn dochť besetē hebbē en rustē nē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mermeer roepē Anthonius heremijt wt
egiptē sal ons hier wt ꝟdriuē Theophilꝰ
die bisscop met alle sijn clerckē dede comē
alle die boeckē die si in grieckē vindē con=
den vāden heiligen vaderē eñ ō heremitē
leuē eñ vondē gescreuē vāden heiligē va=
der anthoniꝰ hoe dat hi vā sijnre iongher
iuecht tot sijn eynde dē heer sijn lichaē ge
offert had eñ dat doē hi sterf sijn broederē
beual dat si hē begrauē soudē in een ꝟbor
ghen stede dat niemāt en wiste dā god eñ
si op dat sijn lichaē tot gheenre tijt geuon
dē en wort: Als si aldꝰ wtē scriftē vā sin
te anthoniꝰ lichaē niet sekers vindē en cō
dē.so stōt theophilꝰ op eñ sprac.kindō wā
tet also genoechde dē heiligen vadō antho=
nius dat sijn graf ꝟborgen soude wesen
als wi bescreuē vindē so en mach niemāt
bekennē die stede ten sy dat god doer sijn
barmherticheit ōs dat wil opēbarē Daer
om mijn wtuercorē broedōs bid ic eñ ghe=
biede v dat ghi v ꝟoetmoedicht in penitē=
cie eñ vast ix.dagē mit bedige eñ mit wa
kē eñ laet ons biddē dē heer met eēre stem
mē dat hi wil ghewaerdigē ons onnutte
knechtē die dierbarē scat dz heilige lichaē
te opēbarē ouermits dat sijn arm deerne
sophia des keisers dochter vanden bosen
geestē ꝟlost werdē mach: Doe dese ix.da
gen ō gecomē warē eñ geuast haddē met
alre oetmoedichz eñ innicheit tot gode en
wil die heer dē dierbarē scat niet ꝟborgen
latē mer al die werelt dair mede ꝟlichten
eñ sijn naē ꝟheffen ouer al die werelt ten
ioncstē dage toe Eñ hi sende een enghel te
middernacht totten keiser daer hi lach eñ
sliep eñ sprac hē toe.Cōstātijn ic bē gabri
el die engel een bode des almachtighen co
nincs tot di gesent om di te wisen eñ te le
ren hoe du vindē moges dat lichaē vā sin
te anthoniꝰ eñ brenghēt in dijn stat te hul
pe eñ troost dijnre dochter wāt v gebet is
ꝟhoert eñ dijn tranē sijn voer gode gheco
men Haestelic rechte hem die keiser op eñ
wilde dē engel met sijn hāden tasten mer
die engel en wildes niet ghehengē. eñ alt
palaes wort ꝟlicht vandō tegēwoerdichz
des engels/ recht of die sonne ghescheuen
hadde:doe sprac die engel alstu opstaetste
roept tot di theophilū den bisscop eñ sentē
mit xij.geestelike clerckē die gode ontsien
indē lāde vā egiptē ic sal met hē wesen in
al haer wegen/ eñ si en sullen niet duchtē
voer storm eñ onweder indō zee anxt noch
vrese des weghes:Des ghelijcs so ꝟtelde
die engel eñ openbaerde theophilū dē bis=
scop:Eñ te hant scheide die engel vā hem
Constātijn die keiser stont op smorghens
vroech eñ sende ō dē bisscop mit sinē ghee
steliken clerckē: eñ daer opēbaerde hi alle
die dingen die hē die engel toeghesproken
hadde des nachts in sijn visioen:Eñ theo
philꝰ die bisscop seide dz hi oec in alle ma=
nieren ꝟmaninge des heyligē engels had
in sinē slape ghehadt Des anderē daghes
ghinc die bisscop met xij.gheestelike clerc=
ken te scepe eñ loefdē eñ danctē den here.
blidelic seggende aldus Die here is die be
scherminge ons leuēs:daer wi voer duch
ten eñ beuē: Die heer is onse verlichtinge
eñ onse heyl die wi ontsien sullen.Aldus
scheidē si vā daer eñ si seyldē mit staende
seyle te iherusalē voer winde eñ voer wa
ghe so dat hem nyemāt contrarie en was
of yemant noot en was dye hant aen dat
seyl te slaen:Eñ doe si gheseylt hadden se
uen dagen lanc.ondō enich ghinc die wint
leggen eñ si arbeyden indē scepe tot dat si
moede warē:Theophilꝰ die bisscop troe=
est sijn broeders eñ sprac:broeders en ont
siet v nyet.die heer is onse hulpe.die heer
is onse scip die heer is ons stuerman Al te
hant creghen sy goeden wint/ eñ seylden
acht daghen lanck/eñ quamen te iherusa
lem:Eñ si ghinghen op eñ versochten die
heylighe steden daer onse heer ghepassijt.
ghepinicht eñ ghecruyst wort daer hi be=
grauē wort daer hi verrees:daer na ghin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghen si tot bethleem te ꝟsoeckē die crebbe
ons herē eñ si teikenden hē mitter machte
des heyligē cruys eñ toghē vast voert tot
si quamē totter stat vā alexandrien Daer
na wāderdē si mit coopludē wter stat vā
alexandrien tot dat si quamen tot tybies.
Daer na ouer xxi.dagen quamē sy op een
riuier nilꝰ in eē stat die ephesis hiet eñ leit
indē lāde vā egipten eñ daer vraechden si
waer sinte anthoniꝰ mit sinē broederē go
de te dienē plach. Si antwoerden in een
wonđlic bosch woēde hi lāge tijt eñ daer
is noch toe xxxv.dachuaerdē.eñ onđ we-
ghe en suldi nyet vindē stedē noch dorpen
noch gheenrehāde woninge mer vremde
beestē eñ wonđlike dierē sonđ getal Des
anderē daechs teykendē si hē metten heili
ghen cruce eñ si sloegē optē wech eñ spra
ken Die heer moet opstaen in onser hulpē
eñ sijn vyādē moetē wordē verre ꝟstroyt
Eñ verre moeten si vlien vā sijn aensicht
die hē ghehaet hebbē: Dus wanderden si
doer wilđnissen eñ doer onwegē eñ ouer
hoge clippen đ bergen xxi.dachuaerdē.eñ
si vondē wonderlike wildernissen vā bos
schen eñ vā bramē: Daer waren leeuwē
libaerden.tigris.eenhoernen.beerē eñ me
nigherhande beestē die si niet en kendē eñ
riepē aen dē heiligen vađ sinte anthonius
eñ ledē voerbi ongequetst: Ten lestē qua
men si totter woestinē daer sinte anthoni
us eerst met sinē broederen was eñ si als
twifelēde des wechs dair si noch gaē sou
den. so quā een out vađ met een claer aen
sichte eñ custe dē bisscop eñ nam hē bider
hāt eñ ghinc met hē tot die poertē vander
stede eñ der kerckē eñ der woestinē: Doe
vraechde theophilus die bisscop den oudē
wie dat stedekē ghesticht eñ gheordineert
hadde eñ wie dattet nv behoerde Des ge
lijcs vraechde die bisscop dē oudē menige
vrage mer hi en gaf hē gheen antwoerde
eñ wijsde metter hant dat si swigen sou-
den: Te hant ꝟstont theophilꝰ dattet die
reghel der woestinen hielde eñ bewaerde
die broeders dat si swighen soudē op dat
die broeders vander woestinen nyet ghe-
hindert en werden. Eñ mettien was die
oude wt haren oghen: Eñ die bisscop ver
stont daer nae ouermits openbaringe des
enghels dattet sinte anthoniꝰ seluer was
Doe quamēder xij.broederē wter woesti
nen in wollen cappē mit crucen eñ mz va
nen.met kersen eñ mit tortisen want god
hadde hem gheopenbaert die coemste des
bisscops met sinen clercken.Eñ si songen
mit groter vruechden eñ sprakē:Wtuerco
ren broeders coemt te ghemoete der wair
heit veruruecht eñ verblijt in gode onsen
heylgheuer. Eñ mettien soe quā die prior
vander woestine eñ custe dē bisscop theo-
philus eñ sijn clercken elc bi sonder. eñ hi
leydese mit hem inder kercken vanđ woe
stinē:Eñ die broeders vandē cloester wie
schen den bisscop eñ sijn clerckē haer voe-
ten eñ songen. een nieu ghebot heb ic ghe
gheuen: Als dit ghedaen was leidese die
prior mit groter reuerencien indē reuenter
eñ dedese sittē: eñ die broeđs rechtē broot
vā wonđliker claerheit eñ eenrehande vo
ghelkens met wortelē vā specien die van
onsprekelikē smaec warē: Dus saten die
monikē mettē bisscop eñ met sijn clercken
eñ elc gafmē een half broeken eñ water
te drinckē:Eñ als elc driewerf ghedronc-
ken hadde stont die prior op met sijn broe
ders als si ghewoen warē eñ ghingē inđ
kerckē lesende eñ singhende haer gracias
Eñ theophilꝰ volchde hē na met sijn clerc
ken eñ loefde eñ dācte gode mit dauid in-
den souter sprekende dē psalm: Miserere
mei deus:Doen die prior mit sijn monikē
al harē dienst ghedaen haddē als si plagē
na dat sy ghegheten haddē:so sprac hi tot
theophilū den bisscop:Dat water dat ghi
nv ghedroncken hebt is wt een fonteyne
die ons god ghemaect heeft eñ heeft in hē
alle smake des drancs: eñ daer bi staet eē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

fonteyn vā onclarē water eñ die had god
ꝟleent onsen heyligen vad̄ anthonius:eñ
daer wt so wasschē die broed̄s eñ die gas
ten haer voetē.eñ dit is altijt warm.Dat
broot dat ghi nv aet en wetē wi nz waer
dattet gebackē wort mer dit wetē wi eñ
sien dat alle dage twee leeuwen comē eñ
brengēt in onse kelnare:Eñ dz sijn die sel
ue leeuwē die met onsen vader anthoniꝰ
warē die hē hulpē begrauē eñ bedeluē dz
lichaem pauli des eerstē heremijts.Eñ so
veel eñ menich broot als wi behoeuen eñ
onse gastē wāneer si ons ouercomen bren
ghē ons die leeuwē wāt onse heilige vad̄
anthoniꝰ vand̄ ꝟhengenisse gods heeftet
so gheordineert eerst eñ met sinē heyligen
leuē ꝟdiēt eñ heeft dit cloester ind̄ woesti
nen ghetimmert eñ gewijt: Dus heeft hi
hier geset eñ gheordineert xxiiij. broeders
die dagelics elc een half broot hebbē: mer
des sonnendages eñ ter hoechtidē so bren
ghen die twee leeuwē eenē yegelikē eē ge
heel broot in deser manierē als ghi nv ge=
hoert hebt Dus heeft die goedertierē heer
ons geuoet vand̄ tijt dat die heilighe vad̄
sinte anthonius dit cloester maecte tot de
sen dage toe:eñ als wi comē eñ misse doē
sullē eñ and̄ ghetidē ind̄ kerckē so sijn on
se lampē ontstekē eñ bliuen so alle die tijt
onuermindert Eñ mit dien so ghingē si te
vesper:Eñ theophilꝰ besach die kercke dz
si mz wond̄like ghetimmertē ꝟciert was
wāt si was vā clarē stenē dair geen hout
aen en was:eñ bid̄ muerē vander kerckē
stont dat cloester eñ ind̄ kerckē warē vijf
lampen voer dat outaer/dat middē inder
kerckē stont eñ twee voer die ander twee
outarē:Eñ alle dye vatē die totter missen
behoerdē die waren cristael. Eñ voer die
outarē warē ghemaect xxiiij.stoelē eñ die
stoel daer die prior in sat was hoech bouē
die ander vā dieren gemmen eñ ontallike
margaritē costtlike gesteentē eñ seer mee=
sterlijc ghewrocht Noch ind̄ kerckē noch
indē clooster noch ind̄ woestinen en was
geen geruft noch menschē men en hoerde
een stēme niet.noch nyemāt en sprac daer
sond̄ des priors orlof:mer als daer yemāt
sonderlinge te doē hadde.so quā een voer
den prior eñ viel op sijn knien eñ neychde
op sijn voeten met reuerencien eñ met oet
moedicheit eñ brocht een tafel met eē grif
fel eñ screef daer dat hē noot was:Dā de
de die prior als een goet heylich vad̄ na ex
empel sijns heiligen vad̄s sinte anthoniꝰ
eñ gaf een yeghueliken na dat hi behoefde
Doe sprac theophilus die bisscop tottē pri
or.Hoe mach so grote swighinge eñ silen
cie ond̄ leuēde ludē wesen als ic sie ond̄ v
broed̄s.Die prior antwoerde: Vad̄ theo=
phile. dat kent god xl.iaer isset geledē dat
onse vader anthoniꝰ vā ons scheide eñ hi
liet ons hier dat wi nie menschē stemmen
en hoerdē dā vā v and̄s dā wi singen on=
se ghetidē Doe sprac theophilꝰ die bisscop
Laet ons bliuē al hier met v oft die wille
gods is:Die prior antwoerde hem:Waer
om vraget ghi mi dat ghi seluer weet dat
v god gheopenbaert heeft wat ghy doen
sult eñ waer omme dat ghi hier ghecomē
sijt want ghi moet weder keerē mit uwe
clercken ten lande waert:Als si dus te sa
men sprakē quā een vogel wit eñ vloech
tot eenē veynster in eñ ontstac al die lam=
pen voer die outarē daer sijt al sagen:Eñ
te hants scheyden die enghelē vā daen eñ
die kercke was verclaert ouer al vā dien
lichte:Doē theophilꝰ die bisscop dit merc=
te:so vraechde hi dē prior wat daer waer
Hi antwoerde dat tot alle die hoochtiden
onser vrouwen dach alle der apostolē da
ghen eñ op ons heilighen vaders sinte an
thonius dach gheschiet dit

Hier na began theophilꝰ die bisscop
die sake te ꝟtellē waer om dat hi gecomē
was eñ badt hē of hi yet wiste vā dat hei
lighe lichaē sinte anthonij:Wātet die sake
wair wair ō dz si gecomē warē Die prior

antwoerde. Wtuercorẽ vaď eñ broeders
onse heilige vaď sinte anthonius die sette
indẽ lãde cypers oestwert inď groter wil
dernissen vã egiptẽ een cloester eñ woẽde
daer. Daer maecte hi eẽ cluse eñ veel cellẽ
daer hi met sijn broeďs sonď af latẽ nacht
eñ dach gode diẽde: Na lãge tijt alst naec
te den dach datten die heer lonẽ wilde. eñ
hi vã deser werlt scheidẽ soude. also lesen
wi dat hi twee broeders beual dat si sijn
lichaem heimelic begrauẽ soudẽ dat geen
menschẽ wetẽ en soudẽ sijn graf. Dus le
sen wi voert dz namaels die woestine ge
destrueert wort van moerdenaers. so dat
wi niet en wetẽ cleen noch groot van sijn
graf. ten waer dat god doer sijn ghenade
ons dat wilde opẽbarẽ: Hier om laet ons
vastẽ eñ bedẽ drie dagẽ eñ drye nachtẽ eñ
roepen oetmoedelic tot gode dat hi hẽ ghe
waerdigen wil te wisen die stat daer be-
grauen is dẽ dierbarẽ scat: Doe om gheco
men warẽ die drie dagẽ/ quã die engel ga
briel alsmen dye misse dede met een grote
claerheit alle die kercke verlichtẽde mit enẽ
wondliken soetẽ lichte/ eñ had in sijn hãt
eenẽ brief eñ leidẽ opten outaer van onser
vrouwẽ voer dẽ prior Eñ al die broeders
die inď kerckẽ warẽ vielẽ vã vresen opter
aerdẽ of si doot haddẽ geweest Eñ die en
ghel sprac totten prior Neemt desen brief
eñ leestẽ eñ watter in staet dat doet. wãt
v gebet is verhoert: Eñ mittien scheyde die
enghel vã hẽ eñ hi sloech op sijn oghen eñ
sach dẽ engel ten hemel climmẽ. eñ doe hi
hi om sach so sach hi al sijn broeďs ter aer
dẽ leggen. Hi sprac hẽ toe. staet op broeďs
eñ en veruaert v niet: Doe stõdẽ si op eñ en
sagen niemãt: Eñ die prior sprac Broeďs.
eñ vaďs dat visioen dz ghi nv gesien hebt
was die engel gabriel eẽ bode des ouerstẽ
gods die õs hẽ versoẽt heeft. eñ heeft õs ge
gheuẽ desen brief dair in gescreuẽ staet dz
ghi sult wãderen indẽ rechtẽ wech. wãt
die engel sal v geleidẽ eñ god sal bi v sijn
in alle uwe weghen eñ hi sal alle uwe be
gheertẽ vervollẽ. eñ siet v sal openbarẽ een
blinckẽde sterre die sal v voergaen eñ bli-
uẽ staẽ bouẽ die stede daer dat heilige lich
aem leit begrauẽ daer graeft mit bedinge
eñ mit oetmoedichz eñ ghi sult vindẽ den
dierbarẽ scat: Sijn naẽ sal verheuẽ werdẽ
in allẽ tidẽ ouer al die werelt. wãt god he
uet hẽ die gracie ghegeuẽ so wie yet vã hẽ
gerechtelic in sijnre doot bidt dat sal hẽ te
hãt vã gode verleent werdẽ: die anď gracie
die hẽ god gegeuẽ heeft is ouer stõme bee
stẽ te genesen vã wat siectẽ datse besmet
sijn. Als theophilꝰ met sinẽ clerckẽ desen
brief gehoert haddẽ eñ dye misse ghedaen
was vãdẽ prior so nã hi die benedictie mz
al sijn clerckẽ. Eñ die prior dructe voer eẽ
yegelic sijn hooft dat teikẽ des cruces Eñ
si grueten die broeďs vanď woestinen eñ
scheidẽ vã daer Dus ghingẽ si wter woe
stine eñ hẽ opẽbaerde eẽ scoon claer sterre
blinckende als die sonne eñ ghinc voer hẽ
als die brief geseit had: eñ een stẽme sprac
hẽ toe aldꝰ. Volcht ď sterrẽ: Dus volchdẽ
si die sterre met groten loue eñ bliscap/ eñ
quamẽ doer menige onwegen ouer ment
ghe herde clippen tot sy quamẽ in een dal
ghehetẽ yosẽ. soe vondẽ si cruyt eñ appelẽ
vã onsprekelike roke eñ smaec. Daer na-
mẽ si of eñ atẽ eñ loefdẽ gode: Si wãder
dẽ vast voert tot dz si quamẽ tot bergẽ die
veruaerlic warẽ eñ so hooch schenẽ als den
hemel daer sonne of mane nẽmermeer en
lichte. noch louer noch gras/ bomen noch
cruyt en wies mer dair warẽ veel serpẽtẽ
bladelasschẽ. slangẽ drakẽ leeuwẽ lupaer
dẽ tigris vossen eẽhoernẽ lindewormẽ eñ
anď vrẽde wilde dierẽ sonď getal die si nz
en kẽdẽ noch nz ghesien en haddẽ. mer vã
der hulpẽ gods so ghingẽ sijt al doer onge
scaet. wãt die sterre en sceyde nẽmermeer
vã hẽ: Aldꝰ wãďdẽ si xix. dachuaerdẽ tot
dat si quamẽ tot enẽ palayse daer so rokẽ
si een roke die ondrachtelic was van gro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ter stanc dat si ter aerdē vielē eñ si waren bi na doot eñ si beualē gode hair sielē mer ouermits gods hulp stōden si wed̄ op. eñ sagen een grote stede vol sielē die om eñ ō beset warē met vuerige serpenten eñ helsche draken eñ wt die stede so hoerdē si eē gheluyt vā iammerlic hulē screyen eñ kermen: Eñ een stēme sprac hē toe aldꝰ. dese stede is een stede der pinē eñ des oerdeels daer ghepijnt wordē alle die sielē die god ꝟsworē hebbē eñ haer ghelosten niet ghe houden en hebbē eñ die gebodē gods niet ꝟuolt en hebbē: Des waren si ꝟuaert eñ wād̄erden voert xl. dachuaerden lanc. eñ quamē tot een stede wond̄like vol vā ghe noechten daer alrehāde bomen eñ cruden stonden met sond̄linge roke eñ vruchten: Daer stōt die sterre bouē al stille. Eñ een stēme sprac hē toe Grauet hier eñ ghi sult vindē den dierbaren scat si en wistē noch niet op wat stede dat si grauen souden in dien camp: Des so quā een vogel wit als die snee mit een grotē bec eñ stont op eenē grotē boom daer ond̄ liep een fonteine bo uen claerheit eñ alle costelikē drāc smakē de. Eñ die vogel began te slaē sijn vederē recht of hi seggen wilde eñ wisen. graeft al hier: Die bisscop theophilus eñ die clerc ken vielē al in ghebede eñ si hoerdē die en ghelsche sange eñ die hemelsche melodie. Doe sloech die bisscop sijn ogē op indē hemel eñ sach den heiligē vad̄ anthoniꝰ staē ond̄ die engelē eñ den here biddende voer alle sondarē: Doe sprac theophilꝰ God al machtich scepper alre dingē die geen dinghen ꝟborgen en sijn. du weetste die sake onser reysen ic bidde di oetmoedelic openbaer ons arme sondaers doer dijne grote ontfermhertieheit die scat die ꝟborgen he uet geweest: eñ sende ons yemāt dye ons helpē mach deluē eñ grauen wāt wi ver moeyt sijn vāden wege Rechteuoert quamen daer vā verre lopē wter wildernisse twee libaerden daer si alle of ꝟuaert waren eñ vielē ned̄ in ghebede mer die libaerden met al haer ghelate bewijsden hē grote vrientscap so dat si sond̄ anxt bi hē quamen. Eñ een roke vā allen duerbaren cruden sloech op vā dier stede daer dat lichaē lach hoech tottē hemel. Eñ die liebaerden ghingen tot des bisscops voeten roepende eñ hulēde recht of si seggen wildē. Segt ons eñ wijs ons waer wi grauē sullē eñ hi wijsde hē metter hāt die stede Doe ghinghen si met harē voetē scuppen eñ deluen tot dat si genaectē ō tombē eñ si en dorstē niet meer grauen op dat si dat heilige lichaem niet en roerdē Doe ghinc theophilus mit sinē clerckē in eñ vant dair op eē steen gescreuē mit griexe letterē eñ mit hebreeusche hoe dat daer lach begrauē dat lichaē des heiligen vad̄s sinte anthoniꝰ. Eñ als si desen titel ghelesen haddē wordē si seer ꝟblijt. eñ hoerdē den enghelē sanc singen bouen hē. eñ mettien boerdē si op dē steen die opt graf lach eñ dair quā wt een roke wtermaten soet dat hē allen dochte dat si inden paradise waren Doe namen si dat lichaem wt eñ voirdēt noch al gheheel gecleet met eenen haren cleede eñ daer ouer een cleet van palmē ghemaect dat hy hadde van sinte paulus den eersten heremijt. eñ doe si op buerden dat heilighe lichaem wort alle die prouincie eñ dat lātscap mit ontalliken roke ontsteken Dus keerde sinte theophilus met sinen clercken dē wech die hi ghecomē was met loue eñ met sanghe draghende dat heylighe lichaem: Eñ die sterre ghinc voer hem: eñ die twee liebaerden bi hē tot dat sy quamē tottē woestinen daer sy te voren hadden gheweest. Eñ die prior vander woestijnen ghinc teghen hē met alle sijn broeders met crucen eñ met vanen eñ met kersen eñ met wierooc met gewijt water met sange eñ mit loue met alre reuerēcien eñ mit alre waerdicheit den heilighen lichaem ter eeren eñ ter waerdicheden Eñ met dien so quamē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vijf malaetsche menschē.eñ riepē dē heili
gē sancte sinte anthoniꝰ aē eñ also bꝛoech
als si roerdē die bare so woꝛdē sy ghesont
Daer lietē si inđ woestinē sijn ouerste roc
die vā palmē was ghemaect Eñ si namē
oerlof vāden pꝛioꝛ eñ vā sijn bꝛoeders eñ
keerdē weđ dien wech die sy gecomē wa
rē. Eñ twee bꝛoeđs wtē cloester die ghin
ghen met hē. Eñ als si ghewādert haddē
x.dagen so vondē si indē wege liggē dꝛye
dode lichamē die vāden wilden dierē ghe
doot warē.daer settē si die bare op mit dz
heilige lichaem op die dode ludē eñ si ston
dē te hāt op vanđ doot:eñ si vielē op haer
knien voer dat heylige lichaem eñ danctē
eñ loefdē gode eñ den heilighen vađ sinte
anthoniꝰ: eñ si seidē hoe dat haer sielē vā
den duuelē gheleit woꝛdē ter hellen wert
mer ouermits ghebede eñ đdiente des hei
ligen vađs sinte anthoniꝰ woꝛdē si đlost
Doe vꝛaechde theophilꝰ die bisscop ī wat
stedē si geleit werdē.si spꝛakē. In eenē al
ten iammerlikē stanc eñ in een groot vier
daer vierige serpentē eñ dꝛakē warē So
dat theophilꝰ đstont dattet die stede was
die si gesien haddē eñ spꝛac. Wee dē genē
die die gheboden gods niet en houdē wāt
in dier stede sullē si gepinicht werdē Dus
wandeldē si voert met die twee lupaerdē
eñ met die dꝛie menschē die sinte anthoni
us đweet hadde ouer berch ouer dal doer
menige wildnis voerbi menich yselic dier
xx.dachuaerdē lāc eñ quamē weđ op dye
riuiere nilꝰ bīđ stede ephesien: Daer was
een rijc mā eñ machtich vā coninclikē ge=
slachte die daniel hiet eñ was vanden du
uelen beseten so dat hi in yserē helden ghe
spannē sat.eñ alle sijn ledē met bandē ge=
bondē Eñ als hi hoerde vā die toecoemste
des heiligen vađs sinte anthoniꝰ lichaem
so bꝛac hi wtē bāden eñ liep op die riuier.
Eñ die duuelē riepē wt sinen monde. An
thoni waer om quelste ons aldꝰ Eñ dani
el riep.heilige vader anthoni đlosse mi ar
me gheuangen. Dus riep alt volc wt enē
mōde eñ liepē tegen desen heiligen lichaē
Eñ te hāt woꝛt hi đlost daer sijt alle sagē
soe vꝛoe als hi roerde die bare. Eñ daniel
liet al achter dat hi hadde.eñ volchde den
lichaē na. Eñ al sijn leuen bleef hi daer bi
te dienē eñ te louē dē heiligē vađ sinte an=
thonius: Doe quamē si bi eenē casteel dat
fraudes hiet:eñ die vyādē riepē inđ lucht
Hier gaet hy die ons altijt quelt eñ ghees=
selt Eñ die vāden castele woꝛden đuaert
eñ en wistē niet wat dat beduden mocht
eñ quamē wt eñ sagē dē bisscop theophi=
lū eñ twee libaerdē eñ vꝛaechdē wat dat
waer. Die bisscop antwoerde Wi sijn bo
den des keysers cōstantinꝰ eñ wi hebben
die werelt vol na om ghewādelt om dat
heilige lichaē dat wy gheuondē hebbē eñ
hebbēt hier bi ons: Doe spꝛac daer een vā
den burch Coemt ons te hulpe want hier
hebbē geweest x. woluē eñ hebbē al onse
beestē gedoot eñ vijf kinderē hebbē si mit
hē ghedꝛagen Eñ als si aenriepē den heili
ghen vađ sinte anthonius so quamen die
woluē weđ eñ bꝛochtē dye kinđ voer der
barē dꝛaghende eñ knielende oft redelike
creaturē haddē gheweest: Eñ die beesten
woꝛdē alle ghesont. eñ die kinderē warē
ongequetst: Doe ghingē si te scepe eñ qua
men mz grotē arbeide indē hauē vanđ ste
de vā alexandꝛien: Eñ mettien geschiede
daer een grote aertbeuinge.eñ die viandē
riepē inđ lucht Anthoni waer om quelste
ons so dat al die ludē vanđ stede wt liepē
op die hauē tegen dat heilige lichaē eñ al=
le die sieckē vā wat siectē si besmet warē
woꝛdē ghesont die roerē mochte die bare
daer dat heilige lichaē op lach Die blinde
woꝛdē siende: die doue hoꝛēde: die crepelē
gaende: die stōme spꝛekēde Eñ dus ghinc
theophilꝰ wten scepe mettē heiligē lichaē
eñ die mare des heiligē vađs sinte antho=
nius spꝛāc ouer al dat lāt vā alexandꝛien
Hier binnē was eē iōgelinc die effron hiet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eens ridders sone vā alexandrien die ghe=
wroecht wort voerdē rechter madiā om
een scade die hi ghedaen soude hebbē Eñ
dese rechter vā hate so ꝟoerdelde hi hē eñ
wijsden ter galgen Eñ alsinē hē wtleide
so screidē sijn ouđs eñ sijn vrienden eñ al
die vanđ stat riepē:Heilighe vađ anthoni
coem te hulpe dijn knecht effrō. eñ ꝟlostē
vanden handē des tirans madiā des rech
ters: Doe knielde die iongheline voer der
barē eñ badt minlic dē heiligen vađ sinte
anthoniꝰ: Mer die rechter gheboot sinen
dienres dat si hē hangen soudē aen enē ho
ghen boom.eñ sy dedē also:Eñ effron eñ
sijn ouders eñ sijn vriendē riepen sonđ of
latē mit grotē betrouwē sinte anthonius
aen: Des so lietē si hē daer hangē eñ ghin
ghen weđ in mꝫ groter droefheit Eñ qua
men viij.dagen daer na weđ daer hy ghe
hangen was om hem te bescreyen wāt si
meendē dat hi vā lede tot lede vāden wil
den dierē eñ voghelē wech waer ghedra=
ghen:eñ als si ghenaectē der stede. so riep
effron mit luđ stemmē sinē vađ toe dat hi
hē helpē soude eñ daer of ontbindē.Daer
quamē si alle vā hem seluē van groter bli
scap.Eñ die vađ sprac Leefste noch mijn
wtuercorē soon. Hi antwoerde ia.want
sinte anthoniꝰ heeft mi ghehoudē bidē ha
re. eñ eē anđ sijn geselle heeft mi met sinē
vlogelē mijn hādē gehoudē eñ soe heb ic
ghestaen viij.dagē sonđ etē of sonđ drinc
ken wāt si mi mit harē soetē woordē ghe
spijst eñ gheuoet hebbē:Dus so quamē si
mitter haest eñ snedē dē bast ontweē mer
mit grote bliscap eñ reuerencien brochten
si hē voer dat heilige lichaem vā sinte an=
thonius dāckende eñ louēde gode eñ den
heiligen vađ sinte anthoniꝰ:Dit wort ge
bootscapt dē rechter eñ die quā haestelick
al daer hi effron sach eñ hy vraechde hem
wie dat hem ꝟlost hadde eñ wie soe coen
waer wāt hi haddē doē hangē: Doe ꝟtel
de hē effron oetmoedelic alle dingen als si
ghescхiet warē eñ als hier voer gescreuē
staet:Als dit hoerde die bisscop vā alexan
drien so quā hi mꝫ aldē volcke opter hauē
op dat hi dat heilige lichaem mochte bren
ghen inđ stat eñ riep tot hē xl.gheestelike
beghcuē ludē:Eñ als si ghenaectē die ba=
re eñ wildē opheffen dat heylige lichaem
vā sinte anthoniꝰ so vielē sy ter aerden al
doot eñ bleuē also seuen vren:Eñ als die
rechter dit sach so wort hi mꝫ anxte meer
beuaen eñ nā die bare eñ settese op die do
de ludē eñ si stondē te hāt op:Eñ nyemāt
en dorst voert aen dat heylige lichaē nakē
Mer die rechter badt dē bisscop theophilū
dat hi hē wat gaue vā sinte anthoniꝰ clee
der:Eñ hi gaf hē eenē haluē roc die si ont
fingen mit groter waerdicheyt eñ keerdē
weđ in haer stat eñ dedē eenē tempel tim
merē vā costelikē wercke inđ eerē des hei
ligen vađs sinte anthoniꝰ daer dedē sy in
dē haluē roc daer sijn naem in gheeert ge=
loeft eñ ꝟheuē is inđ ewicheit Hier na be
reide hē theophilꝰ mit sijn clercken met ef
fron eñ mit sijn anđ ghesin te varē tot ihe
rusalē waert mer hi en wilde te iherusalē
niet binnē om anxt die hi had voer dꝫ hey
lige lichaē: Die duuelē riepē noch.Antho
ni ontferm dy onser wāt dijn tegenwoor
dicheit ꝟbarnt ons: Des so quamen sy bi
nacht te iherusalē eñ ghingē voert eñ von
den eenē armē mensche die blint eñ crepel
was Eñ als hi hoerde dat die viandē inđ
lucht riepē: Anthoni ontferm di onser soe
riep hi oec anthoniū aen eñ en liet niet of:
eñ die bisscop leidē biđ bare eñ hi bestreec
sijn ogē. eñ hi sach eñ ghinc als hi te vorē
dede .eñ hi liep in die stat van iherusalem
eñ bootscaptet datter sinte anthoniꝰ hene
ghinge eñ had hē gesont ghemaect:Eñ si
liepē hē al na vter stat mer sy en vondē hē
niet des warē si droeuich eñ keerdē weđ
Theophilꝰ mit sijn gesin wāderdē voert
menigē nacht eñ hē ghinc voer alle wegē
eē legioen đ engelē hemelschē sanc singen

de eñ so soetē rooc brengende dat hē doch
te dat si warē indē paradise eñ alle sieckē
die si vondē onder wegen ghenasen si vā
wat siectē si warē besmet: Dus quamen
si opter zee eñ vondē scepē die te cōstanti-
nopolē varē wildē eñ woudē van hē heb
bē C. eñ xxviij. goudē penningē wāt theo
philꝰ seide dat hi hadde een scat te voeren
die dierbaer waer: Eñ als si te scepe ghin
gen begonstē die bose gheestē te roepē An
thoni laet ons vry vā di scheiden: Als die
scippers dit hoerdē. so sprakē si dē bisscop
toe eñ seyden: Waer om en hebdi dit ons
niet gheseit wāt wi sijn dijn knechten eñ
wi plegē hē dicwil aen te roepē. Eñ hi he
uet ons gheopenbaert opt vorst vā onsen
scepe daer wijt alle sagen eñ heeft ons ge
hulpē wt alđ noot. mit diē gauē si den bis
scop dat gelt weđ: eñ ontstakē grote torti
sen eñ veel wassen kaersen voer dat heyli
ghe lichaē: Mer die viandē vanđ hellē rie
pen altoes eñ huyldē inđ lucht waer si he
ne voerē: eñ doe si al te scepe warē so ghic
dat scip vāden oeuer bi hem seluē sonđ ar
beit: Doe ghingē si varē die grote zee ouer
eñ daer so stac eē groot onweđ aen so dat
si alle duchtedē haers lijfs eñ riepen gode
aen eñ dē heiligen vađ sinte anthoniꝰ Te
hāt toonde hē sinte anthoniꝰ op dat voer
castcel eñ hadde een stoc daer hi op leende
eñ trooste se alđꝰ sprekende: En ontsiet v
niet. eñ te hant soe slessede dat onweđ eñ
die zee wort sacht eñ cregen goedē wint.
eñ seyldē drie dagē eñ drie nachtē Eñ die
wint stac daer na weđ aen eñ iaechde dz
scip voert eñ seyldē eñ đstaken wel xl. da
ghē lāc tegē harē wille altoes noertwert
seylende eñ niet dē rechtē wech te cōstāti-
nopolē Des so wort theophilꝰ die bisscop
bedroeft. eñ viel voer dat heilige lichaem
seggende Heilige vađ anthoni coemt ons
te hulpe eñ stuert ons te rechte indē rechtē
wech eñ en laet ōs niet in onser noot. Als
si dus đseylt warē xl. dagen eñ xl. nachtē
so sagen si verre eē eylāt dat groot eñ ysc-
lic was eñ claer scheen eñ luttel bomē sa-
ghē sy daer: Eñ dat eylāt was vol aēbeel
den eñ smede hamers eñ anđ reescap dat
totter smede behoerde Eñ hē sprac een stē
me toe seggende vāden hemel: Ontsiet v
niet eñ en ghenaect dē lāde niet Eñ doe si
ghenaectē dē lāde also nae alsmē werpen
soude so en hoerdē si anders niet dā oft al
donre eñ blixem hadde ghe weest eñ hem
dochte dattet eylāt hadde ghebeeft vādē
slagē đ hamerē eñ vāden gelude đ aēbeel
dē: Eñ theophilꝰ eñ sijn broeđs riepen an
thoniū seer aē: eñ doe quamē daer xij. die
rē wt dien eylāde op dat oeuer eñ waren
groot x. voetē lāc swart als pec barnende
als vuer: eñ doe si die knechtē gods sagen
begōstē si te huylē eñ te grimmē eñ yselic
te gebarē eñ keerdē weđ tē lāde: Te hāts
quamē daer C. eñ xl. mānen eñ haddē op
harē hals yserē glauien eñ grepē mz viert
ge hātscoen: Eñ theophilꝰ mit sinē ghesel
len wordē đuaert eñ cropē onđ die bare.
Mer die engel gods quā hem te hulpe eñ
sloechse al neđ in die zee. eñ dat water vā
die zee ontstack eñ barnde ten gronde toe
Dus voerē si alle die nacht eñ en hoerden
niet dā đuaerlic geluyt eñ huylē vā vian-
dē Hier na cregen si goedē wint eñ seyldē
xl. dagē eñ xl. nachtē/ eñ quamē inđ hauē
vā calcedonien: Eñ die viandē riepē efter
in die lucht. Anthoni du ontsteckes ōs Eñ
alle die vanđ stede liepē wt eñ roerdē dye
bare eñ alle die besiect warē vā eenighen
siectē wordē gesont. crepele eñ blinde. stō
me eñ douc. lāme eñ đgichtige. eñ die vā
dē viandē besetē warē die die bare roerdē
wordē al gesont: Eñ als si daer gemerret
haddē reysdē si voert tot dat si quamē tot
eenre stedē die hiet solaes: Daer was een
machtich mā dye had eē kint dz eē aēsicht
hadde mismaect tegen đ naturē: dese quā
mz sijn soon voer dz lichaē sinte anthoniꝰ
biddēde eñ roepēde ō hulpe Te hāt wort

dat kint ghesont eñ scoon bouē anđ ludē:
Daer na seylde theophilꝰ vā daer eñ qua
men totter stede die stauren hiet bi cōstan
tinopolē:Eñ dat volc liep hē tegē mit gro
ter bliscap eñ waerdichz:eñ die bose ghee
stē die des keisers dochter sophia hadden
besetē huyldē eñ grimmedē eñ riepen wt
harē mont:Wee ons wāt hi ghenaect die
ons hier wt ꝟdriuē sal:o anthoni hoe heb
ste dus seer gehaest eñ hoe biste aldꝰ vroe
gecomē ons vā onser woninge te ꝟdriuē
daer wi vij.iaer mit vredē hebben in ghe
weest: mer haeste dinē wech nv voert eñ
en wilt ons niet meer iammerlic quellen.
Doe constantinus die keiser dit hoerde so
wort hi wtermatē seer ꝟblijt:eñ dede sce
pen bereidē daer in waren alrehāde mee=
sters.eñ nā met hē alle die ecclesie vander
stat met harē religien gecleet mit crucē eñ
mit sange eñ voerē dat heilige lichaē van
sinte anthonꝰ te ghemoete:Eñ als si ghe
naectē dē scepe dair theophilꝰ in was mit
ten heiligen lichaem vā sinte anthonꝰ eñ
sijt vā verre sagen soe hieuē si haer handē
op al louēde eñ al danckēde gode aenroe=
pende dē heilighen naē sinte anthoniū eñ
sprakē.ontferme here onser ontferme on=
ser doer die ꝟdiente des heiligen vađs sin
te anthonꝰ toon ōs dijn ontfermherttichz
als wi ghewacht hebbē:eñ als si te samē
quamē so custē si malcanđ onderlinge vā
groter bliscap: Eñ theophilus die bisscop
sprac dē keiser toe:Te goeđ tijt ontfinc di
dijn moeđ/ wāttu ꝟdient hebste te vindē
eñ te besittē dus dierbarē scat.gedēct hoe
grote weldaet dy god ꝟleēt heeft hier inđ
werelt dāct eñ loeft hē.wāt dijn dochter
is ꝟlost eñ die keiser viel neđ bloets voets
lāge stōt biddende voer dat heilige lichaē
vā sinte anthonꝰ:Aldꝰ so ghingen si mit
groter waerdichz mit alrehāde instrumē
tē vā musike eñ droegē dat heylige lichaē
in die stat:eñ die keiser eñ alle die herē vā
đ stat ghingē voer dragēde grote tortisen
in haer hāden voer dat heilige lichaē eñ si
leidē dat lichaē op enē wagen eñ si sloegē
daer ongetēde ossen in eñ stuerdēse tot eē
re kerckē: eñ die oude beestē en wildē diē
wech niet gaen. eñ hoe menich ossen dat=
mē daer in sloech si en mochtēs niet vanđ
stede treckē: Doe sprac theophilꝰ:Laetse
bi hē seluē gaē eñ waer dat heilige lichaē
rustē wil daer salse die engel stuerē: Doe
lietmēse sonđ yemāt leidē gaen eñ si qua=
mē op eenē wech die in vierē deelde. daer
ghingē si dē rechtē wech wt totter kerckē
die sophie hiet daer des keisers dochter in
ghedoopt wort als indē beghin gheseit is
Doē quam sophia des keisers dochter die
besetē was ghebondē mit yserē bādē Eñ
wort geleit voer dat lichaē:eñ die duuelē
huyldē eñ riepē yselijc:Eñ theophilus eñ
die keiser mit aldē volcke vielē neđ in ghe
bede ꝟwachtēde die genade eñ die macht
gods Eñ die aerde beefde eñ dōre eñ blix
em wordē gehoert eñ die bose viandē scei
dē wtē lichaē mit vreselikē gelude eñ gro
tē stācke.so dat sophia bleef leggēde voer
doot.mer theophilꝰ namse biđ hant eñ hi
buerdese op vanđ aerdē Eñ si riep mit lu
der stēmē Nēmermeer en wil ic sceidē vā
desen lichaē wāt ic heb ghesien minē heer
anthoniū gecleet als eē heremijt die de bo
se viandē wt mi ꝟdreef die mi iammerlic
gheesseldē.Eñ dit gheschiede recht op diē
dach doe dat iaer ō gecomē was eñ si dat
lichaē vondē in egiptē:Die keiser cōstāti=
nus dede makē eē scoon graf vā dierbarē
ghesteentē eñ costelijke gemmē vā goude
eñ vā siluer wonđlic bewrocht eñ ꝟciert
daer hi dat heilige lichaē mit groter waer
dicheit in leide eñ hi dedet slutē mit xij.slo
tē:eñ op dat graf dede hi scriuē mit guldē
letteren/ in griexe eñ in hebreeusche: Hier
leit dat heilige lichaē des heiligen vaders
eñ heremijts sinte anthonꝰ ghetransfigu
reert wter wilder woestinē vā egiptē vā
theophilꝰ die bisscop vā constantinopelen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

En̄ die twee libaerden dye theophilꝰ met hem ghebrocht hadde bleuē bi dat graf te hoedē al haer leuē lanc: Soe wat mēsche die besiect was vā eenigerhāde siectē dye tot sinte anthoniꝰ graf quam wort te hāt gesont en̄ ghenesen: En̄ wt dat graf quā altoes soetē roke of alle die cruden en̄ alle die specien vā aromathē daer hadden gewеest Voert heeft god ꝟleent sinte anthonio dese gracie en̄ genade dat hi marscalc is vā allē stommē beestē te hoedē en̄ te bewaren diemen hē beuеelt en̄ hem daer of dient: Noch een anđ gracie en̄ genade die god sinte anthonius ghegheuē heeft is dese: So wat mensche die in eenigerhande noot beuanghen is/ en̄ aenroept mit groter begheertē dē heiligen vađ sinte anthonius dat hi voerwaer mach hopē aen gode dat te vercrigen in wat node dat hi is.

¶ Dit is die legende vā sinte anthonius en̄ hoe sijn lichaem gheuondē en̄ ouer gebrocht wort: Laet ons daer om desen heiligen vađ sinte anthonius also hier inder aerden dienen dat hi ons beschermen wil vā allen plagen en̄ ons brenghen wil nae dit leuē in dat eewige leuen. Welc eewich leuen ons allen gonne die vader/ die sone en̄ die heilighe gheest Amen.

¶ Die legende van die heilighe maghet sinte Prisca.

Die heylighe maghet sinte prisca een portersse van romē geborē wt edelē ouđs so heeft si gheuangen ghewеest tot haren oude van xiij. iarē vāden dienres des keisers claudi en̄ wort voer dē keiser ghepresenteert. die welc haer gebedē heeft te gaē indē tēpel der afgoddinnē die gehietē was appollo ō dat si haer sacrificie en̄ offerhāde doē soude: en̄ als si indē tēpel gebedet hadde so heeft daer grote aertbeuinge gewеest en̄ die stat is te samē gheslagē gewеest. en̄ die afgoddinne appollo is ter

aerdē gheuallē en̄ alte samē ꝟnielt en̄ bedoruē. en̄ dat vierēdeel vāden tēpel is gheuallē en̄ heeft ꝟdruct en̄ gedoot een grote menichte đ paganē mittē priesterē đ afgodē: Daer wort si ontcleet en̄ mit roedē geslagen en̄ in eenē kercker geslotē. en̄ al die nacht sanc si altē soeten sanc en̄ loefde gode daer sy vāden engel gheuisiteert wort en̄ seer gestarct: mer des morgēs so wort si daer weđ wt geleit. en̄ die keyser heeft gebodē als datmense mit heete barnende smoute soude besmerē dat welc haer niet ghedeert en heeft: En̄ si wort anđwеruē ghebodē datmēse brengē soude indē tēpel om offerhāde te doen: En̄ als si ghebeden hadde en̄ voer hair een teykē des heiligen cruys ghemaect heeft also ist seer ghedonret. en̄ daer is geuallē eē groot vier vāden hemel dat welc ꝟbarnt heeft dat volck al daer ō staēde en̄ dat purpurē cleet des keisers en̄ sijn rechterside. en̄ die afgod is ge wordē eē voncke: Doe heeft die keiser gebodē sijn prouoest als dz hi mit yserē crauwelē haer lichaē doergrauē soude en̄ dat vleysch vā eē doē treckē: mer die prouoost

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

heeft gebodē datmē hair ledē mit een hou mes soude doerhouwē eñ daer nae die al re wꝛeetste eñ fenijnste beestē souden ghe bꝛocht woꝛdē die welcke haer doer al ha= rē ledē crupē soudē. mer doer bede des hei lighen magets sinte pꝛisca sijn si tot sacht moedicheit bekeert: Doe hebben die vleys houders so lange haer vleys of ghetogen tot dz si tē beenē quamē: mer si heeft gode naerstelic gebedē eñ hair armē hebbē hair wee gedaen: eñ so hebbē si ghecesseert vā den toꝛmentē eñ of ghelatē: Doe heeft die keiser ꝟwoet eñ tegen đ macht ghebodē datmēse int vuer werpē soude welc vuer bi eē grote reghen wtē hemel comēde wt ghegaen is Mer die keyser hier bi ꝟstoert heeft hoer haer vāden hoefde doē scheren in welckē hi meende die touerie ꝟboꝛgen te sijn: Hier na dede hi haer besluten indē tēpel op dat si vā hōger soude steruē: mer optē iij. dach so is hi indē tēpel gegaen eñ heeft gesien die macht eñ die dienst bode ihū xpi die welc bi engelsche solaes ꝟlicht was eñ die afgod dair neđ geWoꝛpē: doe woꝛt hi seer ꝟtoernt eñ heeftse butē đ stat doen leydē eñ thooft of doē slaen: Eñ inđ plaetsen dair si ōthoeft was is si heimelic vādē kerstē mēschē begrauē: eñ coꝛt daer na woꝛt daer eē kerc gemaect in haer eere

Die legende van sinte Fabiaen die heylighe martelaer

Fabiaen was eē burger vā romen ende doe die paeus doot was eñ tvolck ꝟgađ de om een anđ te kiesen: so quā hy oec ō te sien waert gaen soude Eñ siet eē witte duue quam neđ op sijn hooft. eñ doe si des alle ꝟwōđdē so coꝛē si hē tot eē paeus Damasius die paeus seit dz dese fabiaen sende alle lādē doer vij. diakē mit vij. subdiakē dat si alle đ martelarē werckē ꝟgaderē soudē: So haymo seit so ꝟboot fabiaen philips den keiser die in die vigilie vā paesschē sijn wilde eñ gods lichaem ont= faen dat hi des niet en dede hi en had sijn sondē ghebiecht eñ dat hi ghestaen hadde onđ die anđ die penitēcie ghedaen haddē. Tē lestē geboot deci⁹ datmē hē ōthoofde Hi was gepassijt it iaer ōs herē cc. eñ. liiij

Die legende van sinte Sebastiaen

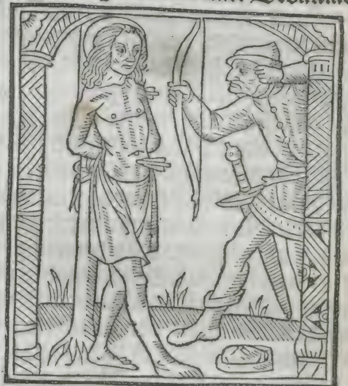

Sebastiaen was een alten grotē kerstē/ eñ eē poerter vā melanē. eñ dioclesiaen ende maximiaen hadden hem so seer lief dat si hem ouer gauen dat heerscap vander eerster scaren eñ si wilden dat hy altoes mit hē waer: Hi dꝛoech alleen een riddđs mātel daer om dat hy đ kerstenē sie len starc makē wilde dye hi in toꝛmenten sage gebꝛekē: Doe marcellijn eñ marcus twee ghebꝛoederē eñ edel mānen om xps ghelooue soudē werdē onthooft so quamē haer vađ eñ haer moeđ tot hē dat syse vā harē opset ꝟkerē soudē: die moeđ quā eñ ontbant haer hooft eñ si scoerde haer cleđ eñ si toonde hē haer boꝛstē eñ seide: O lieue kinđ mi hebbē ontfaen ontallike onsalicheden eñ onuerdꝛachlic gheween: Och mi onsalige ic ꝟliese mijn kinderen die al willēs tot haer doot gaē. Waert datse mine vianden ontuoerdē ic souder na volgē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

doer middẽ den strijt ð rouers of leidense
in gheuanghenissen grote herẽ al soude ic
dair om steruẽ ic bꝛake den kercker op:dit
is eẽ nieuwe manier vã ꝟuarẽ dz si biddẽ
dẽ hancmã dat hise slae eñ dat sy begherẽ
te steruẽ eñ nodẽ dẽ doot te comẽ:dit is eẽ
nieu ghewcen eñ nieuwe onsalicheit dat
men ꝟuliest die ionge iuecht van die sonen
haers dancs eñ dat vaðs eñ moeders out
heit moet bliuẽ leuende Doe dit die moeð
seide/so bꝛochtẽ die knapẽ geleit haren ou
den vað eñ hi had gewoꝛpẽ op sijn hooft
gemul eñ riep aldꝰ ten hewelwert Ic bẽ
ghecomẽ om oerlof te nemẽ aen minen so
nen dye al willẽs tot harer doot wert gaẽ
om dat ic sal moetẽ beseghelen tot mijnre
kinderen begrauinge dat ic bereyt hadde
mi mede te begrauẽ. O mijn sonẽ een staf
mijnre outheit eñ licht vã beide mijn ogẽ
Waer om mindi dus dẽ doot:Ghi ionghe
lingen coemt herwert eñ weent op die ioð
ghelingen die al willens steruen. Coemt
herwerts ghi ouðs en weent op mijn sco
ne kinderẽ mit mi:ghi vaderen coemt her
wert ende wacht dat ghi dit nyet en ghe=
doecht:Mijn ogen moetẽ ghebꝛekẽ al we
nende dat si niet en sien mijn kinderẽ met
ten zwaerde ꝟslaen:Doẽ dit haer vað sei
de/so quamẽ haer wiuẽ eñ bꝛochten haer
kinð voer harẽ ogen al roepẽde eñ al such
tende. Wien laet ghi ons wie sal here sijn
vã dese kinderen.Wie sal v grote besittin
ghe deelẽ. och wat harder hertẽ hebdi die
vað eñ moeð ꝟsmaet eñ ꝟonwaert uwe
vꝛiendẽ eñ uwe wiuẽ verwerpt eñ uwe
kinderẽ niet en raet /eñ leuert v seluen al
willens dẽ hancmã:Mit dese woꝛdẽ be
gonsten deser mãnen hertẽ te ꝟmoꝛwen.
Doe quam sinte sebastiaen voert die daer
m?de was eñ seide O ghi starcke ridderẽ
gods en ꝟliest die eewighe croon niet mit
dusdanige smeekinge eñ hi seide oec dẽ va
der eñ der moeð:En ontsiet v niet:Wãt si
en werdẽ vã v niet ꝟscheidẽ mer si gaẽ v

te bereidẽ eewelike woninge wãt vandẽ
beghin ð werelt heeft dit leuen bedꝛogen
die ghene dier hẽ op ꝟlaten hebbẽ.dier na
beidẽ die hoent si.dier hẽ op verlatẽ die be
spot si eñ si en dede nie niemãt seker noch
ꝟholẽ sijn: op datmẽ pꝛoeuẽ sal datse alle
menschẽ ghelogen heeft.Wãt dit leuẽ ver
maent een dief dat hi steel eenẽ grammen
dat hi wꝛeet si.eenẽ loghenachtighen dat
hi hone:Dit leuẽ beueelt sondẽ te doen eñ
misdadẽ eñ raet alle ongerechticheit:mer
die ꝟuolghinge die wi hier ghedogen hu=
den so schijnt si moꝛgen is si te niet. hudẽ
is sy heet moꝛgen is si cout:In een vꝛe ge
doechmẽ pine eñ in een vꝛe so ꝟdꝛijftmen
die eewelike pine.die eewelike pine wert
ꝟnieuwet ð datse selre sal sijn: Si woꝛt
ꝟmeert om dat si ꝟbarnẽ sal si woꝛt ont=
steken om dat si quellen sal Daer om laet
ons onse begeertẽ ꝟweckẽ ter minnen vã
martelijẽ.Wãt die duuel waent daer ver=
winnẽ mer als hi vaet soe woꝛt hi geuan
ghen.als hi quelt so woꝛt hi ghequelt.als
hi doot soe woꝛt hi ghedoot.als hi ꝟwijt
so woꝛt hi bespot:Eñ doe sebastiaen dese
woꝛdẽ pꝛedicte/so viel nicostratus wijf
die stom was in wiens huse mẽ dese ghe
uangen hilt tot sebastiaens voetẽ eñ badt
ghenade al weenende:Doe seide sebastia
nus:Ben ic xp̃s knecht eñ ist al waer dat
dit wijf wt minen monde ghehoert heeft
eñ ghelooft so moet haer mont ontdoẽ die
ghene die zacharias mõt ontdede: Na de
sen woꝛdẽ riep dat wijf.Ghebenedijt si
die redẽ dijns monts eñ ghebenedijt moe
ten sijn alle die ghene die ghelouen dattu
gheseit hebste: Doe dit haer mã hoerde so
viel hi voer sinte sebastiaens voetẽ eñ bat
datmen hẽ ꝟgaue:eñ te hants ontspande
hi die martelaers eñ badt hẽ dat sy wech
ghingen. Eñ si seidẽ dat si gheens sins la
ten en wildẽ die ꝟwinninge die si begon
nen haddẽ. Onse heer gaf sinte sebastiaẽs
woꝛden so grote gracie eñ cracht dat hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

niet alleen ſtarc en maecte marcelliaen eñ marcus die martelie te ontfaen. mer haer vađ die tarquilinꝰ hiet eñ haer moeđ mit veel anđ wiuẽ bekeerde hi ten geloue. eñ policarpꝰ die biſſcop doopteſe al: Tarquilinus die ſeer quellede vã eenẽ grotẽ euel. eñ te hãt als hi ghedoopt was ghenas hi Eñ die rechter vã romen die oec quellede vã eenẽ grotẽ euel bat hẽ dat hy hẽ bꝛocht die hẽ geneſen hadde: Eñ doe policarpus die pape eñ ſebaſtiaen tot hẽ gecomẽ waren eñ hi hẽ bat dat ſi hẽ geneſen ſoudẽ ſo ſeyde hẽ ſebaſtiaen dat hi eerſt die afgodẽ ꝟblochenen ſoude eñ dat hi hẽ macht gaue dat hiſe bꝛekẽ mochte eñ dã ſoude hy gheneſen: Eñ doe hẽ cromaciꝰ die rechter antwoerde dat hijt ſijn knapẽ dede doẽ eñ hi des ſelue niet en dade So antwoerde ſinte ſebaſtiaẽ. ſi ſoudẽ hẽ ontſien haer godẽ te bꝛekẽ eñ quetſte die duuel yemãt vã hẽ om deſe ſake. ſo ſoudẽ die ongelouige ſegghẽ dat ſi daer om gequetſt warẽ om dat ſi die godẽ bꝛakẽ: Eñ aldꝰ bꝛaken policarpus eñ ſebaſtiaen meer dã C C. afgoden Hier na ſeidẽ ſi tot cromacius: Om dattu gheneſen ſoudes hebbẽ als wi die afgodẽ bꝛaken ſo iſt ſeker dattu noch ongelouich biſte of du hebſte noch enighe afgoden behoudẽ: Doe ſeide hi dat hi hadde een ſale daer alle die diſpoſicien vã ſterrẽ in warẽ dat ſijn vađ wel hadde ghecoſt meer dan CC. pont gouts eñ daer in voerſach hi al dat toecomende was: Eñ ſebaſtianus ſeide: Alſo lange alſtu dat gheheel hebſte ſo en ſalſtu di ſeluẽ niet gheheel hebbẽ: Doe hi hiet datment bꝛeken ſoude. ſo ſeide een ſcoon iõgelinc thiburciꝰ ſijn ſoon: ic en ſal niet ghedogen datmẽ dit werc bꝛeect mer dat nyemãt dẽckẽ en ſal dat ic tegẽ mijns vađs gheſontheit bẽ Men heet hier twee ouenẽ/ eñ en gheneeſt mijn vađ niet alſt werc te bꝛokẽ is datmẽ v beide daer leuẽde in ꝟbarne: Sinte ſebaſtiaen ſeide. mẽ doet alſtu gheſeit hebſte: Eñ doemẽt bꝛac ſo opẽbaerde hem ons herẽ engel eñ ſeide dat onſe heere ihũs xp̃s hẽ ſijn geſontheit weđ ghegeuẽ hadde. eñ te hãt woꝛt hi geneſen eñ liep nae hẽ dz hi ſijn voetẽ cuſſen ſoude eñ hi ꝟbotet hẽ om dat hi noch niet ghedoopt en was: Eñ aldus wert hy eñ thiburcius ſijn ſoon eñ M. eñ cccc. van ſinen gheſin gedoopt ſo dat ſijn wijf woꝛt gheuangen vandẽ onghelouigẽ eñ lange ghepijnt ſo dat ſi ſterf Als dat tarquilinꝰ hoerde ſo quã hi voert eñ ſeide Die wiuẽ gaen voer ons ter cronen wert wãt wat beleuen wi Eñ in coꝛtẽ dagen woꝛt hi gesteent: ¶ Men dwãc ſinte thiburciꝰ dat hi den afgodẽ offerde of dat hi mit bloten voetẽ op heete colen gaen ſoude: Eñ hi ſeghende hẽ mit eenẽ cruce. eñ hy ghinc mit ſijn blote voetẽ vꝛomelic daer op eñ ſeide Mi dẽcket dat ic op roſen gae indẽ name ons herẽ ihũ xp̃i: Eñ die rechter ſeide wie twifelt chꝛiſtus en heeft v geleert touerie Thiburciꝰ ſeide. ʒwige onſalige wãt du en biſte niet waert dẽ ſoetẽ naẽ te nomen Doe woꝛt die rechter gram eñ onthoefdẽ ende men naghelde marcelliaẽ eñ marcũ aen eẽ ſtake eñ doẽ ſi daer vaſt aen warẽ ſo ſeidẽ ſi: Siet hoe goet eñ hoe vꝛolic iſt ghebꝛoeders in eẽ te wonẽ Die rechter ſeide hẽ ghi onſalige legget of v ꝟwoetheyt eñ ꝟbloſt v ſeluẽ: Eñ ſi ſeidẽ wi en haddẽ dus goedẽ werſcap Mer gaue god dattu ons dus lange lietes weſen als wi leuen Doe gheboot die rechter datmẽſe doer hare ſide ſtekẽ ſoude mit ſpeeren eñ aldꝰ bleuen ſi martelaers: Hier na riet die rechter diocleſiaen dẽ keiſer vã ſinte ſebaſtiaẽ eñ riepẽ tot hẽ eñ ſeide. Ic heb di altoes ghehad onđ die voꝛſte vã mijnẽ palaſe eñ du hebſte tot nv ꝟboꝛgen geweeſt tegẽ mijn ſalicheit eñ mijnre goden onrecht: Eñ ſebaſtiaen ſeide: Om dijn ſalicheit heb ic altoes chꝛiſtũ ghedient eñ ic heb gode vãdẽ hemel altoes ghebedẽ om dẽ ſtaet vandẽ rijcke vã romẽ: Doe gheboot dyocleſiaen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

datmē middē in eē velt bōde eñ dattē dye
ridđs ſchietē ſoudē eñ ſi ſcotē in hē ſo veel
geſcuttē dat hi ſcheen eē eghel eñ ſi waen
dē dat hi doot was eñ ſi gingē wech: Eñ
ſebaſtiaen wort in cortē dagen gheneſen.
eñ hi quā eñ ſtōt op die trappē vādē pala
ſe eñ beriſpte die keiſer daer ſi quamē vā=
dē quadē dat ſi die kerſtē dadē Eñ die kei
ſer ſeide. Js dit ſebaſtiaen die ic ghebodē
hadde doot te ſchietē. Eñ ſebaſtiaen ſeide
Dair om heeft mi god ꝟwect dat ic comē
ſoude eñ beriſpē v vādē quadē dat ghi dē
kerſtē xp̄s knechtē doet: Doe dedē die key
ſer ſo lāge mit cluppels ſlaen thent hi ſijn
gheeſt gaf: eñ hi dede ſijn lichaē werpē in
een eylāt dattē die kerſtenē niet oefenē en
ſoudē voer een martelaer: Eñ optē nacht
dair na ſo opēbaerde hi ſinte luciē eñ wijſ
de haer ſijn lichaē. eñ hietet haer begrauē
neuen đ apoſtolē lichamen eñ ſi dedet: Hi
was gepaſſijt ond đ diocleſiaen eñ maximi
aen: int iaer ons herē cc. eñ lxxvij. Exēpel
¶ Gregoriꝰ ſeit in dyalogo dat een wijf
te tuſſien die cortelic ghehilict was dat ſy
ghenodet was vā anderē ter kercwijnge
te comen tot ſinte ſebaſtiaens kercke: Eñ
doe ſy des daechs gaen ſoude ſo en conde
ſi haer niet ghehoedē vā haren man: Des
morgēs ſcaemde ſi haer meer voer die lu=
dē dā voer gode eñ ghic derwert. Te hāt
quā ſy in die capelle daer ſinte ſebaſtiaēs
heilichdomte in warē ſoe ghinc die duuel
in haer eñ begōſte haer voer alle die ludē
te quellē Doe greep die paep vanđ kerckē
eenē mātel vanden outaer eñ ouerdecteſe
dair mede: Eñ te hāt ghic die duuel in die
pape oec Eñ die vriendē leidenſe oec te be
leſers of touenaers dat ſi dē duuel ꝟiagē
ſoudē mit haren touerien of beleſen: eñ te
hants aiſmēſe belas. ſo ghinc in haer mit
gods vōniſſe een legioen dat is vi. duſent
vi. C. eñ lxvi. duuelen eñ ſy begondēſe te
quellē mer een heylich mā die fortunatus
hiet ghenaſſe mit ſijnre bedinge: ¶ Men
leeſt oec indē geſtē vā lōbardien dat in gi=
ſelbrechts des conincs dagē in ytalien ſoe
grote ſterfte was dat nauwe die eē dē an
derē begrauē mocht: Eñ deſe ſterfte was
te romē eñ tot papien alte groot. doe open
baerde veel ludē opēbaringhe gods engel
dye dē duuel beual diet volc ſloech eñ dat
venijn droech dat hy ſlaen ſoude eñ ſterft
makē: Eñ alſo menich werven als hi een
huys ſloech alſo veel ludē ſtoruen daer in
Doe ꝟtoonde god eenē goedē mēſche dat
deſe ſterfte niet op houden en ſoude voer
datmē te papien ſinte ſebaſtiaē eē outaer
ſoude hebbē gemaect eñ latē makē in ſin=
te pieters kercke diemen hiet tot ſinte pie=
ters ten bandē: Als dat outaer ghemaect
was ſo ophilt die ſterft: eñ daer ſo droech
mē vā romē ſinte ſebaſtiaens heilichdom
in: ¶ Vā deſen ſancte ſo ſeit ſinte ambro
ſius: Here dat waerdige bloet dijns mar
telaers ſebaſtiaēs dat đ dinē name wt ge
ſtort is eñ oec dijn wonđ vertogen dattu
volmaects craeht vā cranchedē eñ het ge
uet oec profijt onſer naerſtichz eñ voer dy
ſo verleent onſer ſielen hulpe eñ troeſt.

¶ Die legende van ſinte Agniet.

AGniet als ambroſius ſeyt
was een alten vroedē ma
ghet: Hi ſcreef haer paſſie
eñ ſeit: Doe ſi xiij. iaer out
was ſo verloes ſi dē doot
eñ vāt dz leuē: Mē rekēde
haer kintſhz indē iarē mer die outhz was
groot vā hertē. ſi was ionc vā lichaē mer
out vā hertē: ſi was ſcoon vā aēſicht mer
ſcoonre vā geloue: Doe ſi vanđ ſcolē quā
ſo wort ſi gemīt vā des rechters ſoon vā
der poert eñ hi brocht haer duerbaer ſtenē
hi beloefde haer veel ōtallike rijchedē wil
de ſi hē te hilike nemē: Agniet antwoerde
hē: gāe vā mi voetſel đ ſōdē eñ đ miſdaet
eñ ſpiſe đ doot wāt mi heeft eē anđ mire
voer gemīt Eñ ſi begōſt haer lief v. dingē
te priſen welcke dingē die bruyt andē bru

degom ꝟloeckē: Si pꝛees hē vā edelhedē sijns geslachts. vā minlichedē sijnre scoō heit. vā ouervloedicheit sijnre rijchedē vā crachte eñ vā mogēthedē eñ vā sijnre gro ter minnē eñ seide: hi is veel edelre dā ghi vā gheslachtē eñ vā waerdichedē wiens moed̄ eē maget is eñ sijn vad̄ en heeft geē wijf. hē dienē die enghelē eñ die sonne eñ die mane ꝟwōderē vā sijn scoonheit. sijn rijchedē en minderē niet, eñ mit sinē roke werdē die dodē wed̄ leuende. eñ mit sijn tastē wozdē die crācke starcker. sijn mī is suuerhʒ sijn tastē is heilichʒ. sijn ꝟenichʒ is heilichʒ eñ reinichʒ Dese v. pūtē sette si hē tot eēre leere eñ seide: Wiēs gheslachte hoger is sijn macht starcker sijn aenscou= wē scoonre. sijn minc soeter. eñ hi is in al re graciē bequamer: Daer na seide si vijf weldadē die hoer haer bꝛudegō ghegeuē had die hi sijn and̄ bꝛudē geeft wāt hi tei kētse mittē vingerlinc sijns geloefs eñ hy cleetse eñ ꝟciertse mʒ menigerhāde duech dē eñ weldadē eñ hi teikētse mittē bloede sijnre passie eñ hi ꝟgadertse mit hē mittē

vāde sijnre minnen eñ dat hise rijc maect mittē scat sijnre hemelscher glozie wāt si seit aldꝰ. hi heeft mi geteikēt mittē vinger linc sijns geloefs. hi heeft mijn rechterhāt eñ mijn hals ghegozt mit pꝛeciosen steenē Hi heeft mi ghecleet mit eē cleet dat gewe uē is vā goude eñ hi heeft mi verciert mit ontallike voerspānē hi heeft mi een teykē in mijn aēsicht geset dat ic ghenē anderen vꝛient ontfangē en sal dā hē eñ sijn bloet heeft mijn wangē ꝟciert Jc bē nv omhel set mit sinē suuerē omhelsen . mijn lichaē is andē sinē gevoecht. hi heeft mi onbegri pelike scattē ghetoont die hi mi beloeft he uet te gheuē op dat ic hē ghestadich bliue. Doe dit die sotte iōgelinc hoerde so ghinc hi leggē te bedde: Eñ die meesters wozdē gewaer bi sinē grotē suchtē dat hi vā min nē ghequelt was: Eñ doe des iongelincs vad̄ agnietē beloefde oec dʒ voerseit is eñ si seide dat si niet bꝛekē en mocht haer eer ste bꝛudegōs belofte: so begonste die rech ter te vꝛagē wie die bꝛudegom waer van wiēs macht dat haer agniet so beroemde Eñ doe hē een seide dat si chꝛistū haer bꝛu degom hiet so begōste hise eerst te sincken eñ daer nae te dꝛeygen. Agniet seide. doet dattu wilst wāt dattu versoeckes en mo ghestu niet ꝟcrigen: Si bespottē also wel sinckēde als dꝛeygende: Die rechter seide haer: Kiese eē vā tween. offer d̄ goddinnē der ioncfrouwē mittē anderē iōcfrouwē offstu maecht bliuē wilste of du sulste mit ten lichtē wiuē tē bozdeel gaen: Eñ ō dat agnietē vader eñ moeder edel warē so en mochte hi haer gheen ghewelt doē mer hi leide op haer dē titel d̄ kerstenheit: Eñ ag niet seide: Jc en sal dijn godē niet offeren noch mit vꝛeemd̄ onreinicheit wozden be smet wāt mit mi is die behoed̄ mijns lich aēs die engel gods Doe dedese die rechter outcleedē eñ ten bozdeel wert leidē. eñ eē araut riep voer haer: dit is die ꝟmeēsaem de agniete die die afgodē heeft geblasphe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

meert eñ si is ghegeuẽ tot enẽ lichtẽ wiue int bordeel: Doe si ontcleet was soe wort hoer haer so dicke dat sy bet ghedect was mit hoer haer dan mit clederen: Doe si in die onreync stede ghecomen was: doe soe vant si gods engel bereyt eñ verlichte die stat mit claerheit eñ hi brochte haer een al ten wittẽ cleet: Eñ dus wort dat bordeel eẽ stat vã bedingẽ so wier in quã hi ghinc ker suuerer wt dã hi daer in quã eñ sy gauen eer eñ lof dẽ grotẽ licht: Eñ des rechters soon quã mit anđ ionghelingẽ totten bordeel eñ hi dede die iongelingẽ eerst tot haer gaẽ Eñ doe si daer in quamẽ so worden si ꝟuaert ō die grote miraculẽ eñ quamẽ mit rouwẽ wt. eñ hi hietse onsaligen Eñ hi ghinc tot haer al ꝟwoet eñ liep int licht eñ woudese gripẽ eñ dat licht gheen eer en dede/ so viel hi doot ꝟworcht vãdẽ duuel: Doe dat die rechter hoerde soe quã hi tot hẽ mit grotẽ ghewcen eñ hi vraechde naerstelick hoe hi doot ghebleuen was Eñ agniet seide hẽ Die ghene wiens wille hi doẽ wilde hadde macht ouer hem eñ dodẽ wãt sijn ghesellẽ doe si dit wonđ saghen so keerdẽ si weđ al ꝟuaert eñ ongequetst: eñ die rechter seide haer: Hier in so salt opẽbarẽ dattu hẽ niet ghedoot en hebste mit touerie ist dattu cõste ghedoen dat hi weđ verrise: Doe bede agniete/ eñ die iõgelinc verrees eñ seide opẽbaer dat xp̄s der kerstenẽ god die gewarige god waer Hier om maectẽ die bisscoppẽ vãden afgoden gherucht indẽ volcke eñ riepen. Doet wech dye touerster/ doet wech dit quade wijf die die hertẽ ꝟwãdelt eñ die gedachten ꝟureemt: Doe die rechter dese miraculen sach soe wilde hise ꝟlossen mer hy ontsach sijn belofte. eñ hi liet sijn vicarius in sijn stede eñ ō dat hise niet ꝟlossen en conde soe ghinc hi drouich wech: Doe beual aspasiꝰ die vicariꝰ datmẽse werpẽ soude in eẽ groot vier. eñ dat vier wert in twee ghescheydẽ eñ ꝟbarnde dat ongheloui ge volc eñ ten genaecte haer niet Doe hiet aspasius datmen haer stake in die keele een zwaert. eñ aldꝰ ontfinc die witte brudegom eñ rootblinckẽde sijn bruyt eñ consacreerdese martelaer: Si was gepijnt alsmen in des grotẽ cõstãtinꝰ dagen vãt die regneerde int iaer ons herẽ ccc. eñ ix. Doe agnietẽ vađ eñ moeder eñ die kerstẽ haer lichaem grauẽ soudẽ mit bliscappen so en mochtẽ si nauwe ontgaen dẽ heidenẽ die mit steenẽ na hẽ worpẽ: Mer emerẽciana die heilige suuer maecht al en was si mer cathecumina dat is gelouich mer niet ghedoopt die mit agnieten op gheuoet was. Doe si stõt neuẽ harẽ graue eñ ꝟsprac die heidẽ so wort si gesteent vã hẽ: Eñ te hãt wort een grote aertbeuinghe eñ donre eñ blixem also groot dat veel vãden heidenẽ verdoruẽ: eñ daer na en deden si niemant quaet die quamẽ tot sinte agnieten graue Eñ mẽ groef sinte emerencianen lichaem neuẽ sinte agnietẽ: Doe sinte agnietẽ vađ eñ moeđ optẽ achsten dach waectẽ neuen sinte agnietẽ graue. so sagen si enen dans vã maechdẽ blinckende in goudẽ clederẽ eñ si sagen onđ hẽ sinte agniet mit alsulcken cleede blinckende eñ tot harer rechter side stont een lam dat witter was dã die snee. Eñ agniet seide hẽ: Siet dat ghi mi niet voer doot en beweent mer ꝟblijt mit mi eñ ꝟuroecht wãt mz al dese heb ic ontfaen die clare woninghe: Om dit visioen so viertmẽ sinte agnietẽ octaue Exẽpel

¶ Eñ doe constancie constantinus dochter dye lazarus was hoerde dit vysioen. Soe ghinc si tot haren graue. ende doe sy daer in bedinghe was soe wert sy slapende eñ si sach sinte agniet eñ hoerde seggẽ. Constancia weest vrome ist dattu in christo ghelocfste du sulste ghenesen werden. Hier mede ontspranc constancia eñ vant haer al ghenesen eñ si dede haer dopẽ. eñ dede bouen agnieten graf een kercke maken. eñ si bleef daer woenende in armoe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den eñ in suuerhedẽ eñ mit harẽ exẽpel ꝟ gaderde si daer mit hair veel ioncfrouwẽ ¶ Een pape die toebehoer ¶ Exẽpel de sinte agnietẽ kerc die wert alte seer becoert mit begeertẽ sijns vleis mer om dat hi gode niet ꝟtoernen en wilde so badt hi oerlof vãdẽ paeus dat hi huwelikẽ moch te Die paeus mercte wel sijn duecht eñ sine simpelhz eñ gaf hẽ een vingerlinc daer een smaragdꝰ steen aen stõt: eñ hi hiet hẽ dat hi dẽ sconẽ beelde vã sinte agnietẽ die in sijn kerc ghemaect was gebiedẽ soude vã sijnre wegen dat si hẽ hiete hilikẽ Doe dit die pape den beelde ghebodẽ hadde so stac si die vingherlincse vinger voert. Eñ doe hi die vingerlinc aen ghestekẽ had soe loec si haer vingher toe eñ ꝟiaechde vã hẽ alle die becoꝛinge: eñ noch so is die vingerlinc aen harẽ vinger: ¶ Mẽ leest anders waer. doe sinte agnieten kerc viel so seide die paeus tot eenẽ pape dat hi hẽ eẽ bꝛuyt soude gheuẽ te behoedẽ eñ te voeden/dat was hi wilde hẽ sinte agnieten kerc beuelen. eñ hi gaf hẽ eẽ vingerlinc eñ beual hẽ dat hise trouwẽ soude eñ hi seidet dẽ beelde. eñ si stac dẽ vinger voert eñ ontfinckẽ eñ si lokẽ weđ toe. ¶ Vã dese maget seit sinte ambꝛosiꝰ: Dese louẽ die oude eñ die ionghelinghen eñ die kindꝰ: Niemãt en is meer te pꝛisen dã die vãden mẽschẽ woꝛt gepꝛesen: Verwõdert ghi alle dat dese agniete der godheit oercõde was eer si noch haers selfs vꝛy was vã oude wãt si dede dat haer van gode moste werdẽ gheloeft dieimẽ noch niet geloefde vãden menschẽ wãt wat bouẽ naturẽ is dat is vãdẽ maker ꝺ naturẽ: haer pijn was nieu wãt eer si out ghenoech was pine te ghedogen so was si starc genoech te verwinnẽ swaer stridẽ mer si was abel te woꝛdẽ gecroont si volchde die meesterie vã duechden. dict vonnisse vã outhedẽ voirden. sy en soudẽ haer niet haestẽ ter slaepcamerẽ wert dye gehilict warẽ als dese maget haeste blide lic tẽ toꝛmentẽ weert. Ester seit ambꝛosiꝰ indꝺ pꝛefacien vã sinte agnietẽ: Sinte agniet ꝟsmade die genoechte harer edelheyt Daer om ꝟdiende si die hemelsche waerdicheit Si ꝟsmade die belofte ꝺ mẽschelker geselscap eñ is gesellet tot des ewichs conincs geselscap om dat sy dẽ dierbaren doot om cristo ontfinc so woꝛt si hẽ gelijc

¶ Die legẽde vã sinte vincẽtiꝰ martelaer

Vincẽt was edel vã geslachte mer hi was edelre van geloef eñ geestelichedẽ. hi was valeriꝰ des bisscops diaken: eñ die bisscop had hẽ sijn macht gegeuẽ ō dz hi self traech vã spꝛake was: eñ hilt hẽ in bedinge eñ cõtẽplacie Daciaẽ geboot dat mẽse beide te valẽse bꝛingẽ soude eñ in eẽ kercker leggẽ: Eñ als daciaẽ waẽde dz si amachtich waren vã honger so dede hise voer hem bꝛenghen: Eñ doe hise sach ghesont eñ blide soe woꝛt hi gram eñ riep aldus: Wat segste valeriaen die onder den gheestelikẽ naem doetste tegen der pꝛincẽ

gebodē. eñ om dat valeriꝰ sachtelic sprac so seide vincēt: Ghe waerdige vað en ont siet v niet: daer ō ontboet daciaen vincent mit roedē eñ mit stockē te slaē. Eñ vincēt seide daciaen. Wat segste sich du wreecste mi seluē vā mijnre pijnres: Doe wort da ciaen al ꝟwoet eñ seide dē hancmā: onsa lige ghi en doet niet waer bi wordē v hā dē moede ghi hebt ꝟwōnē putiers eñ va derslachters dat si niet heelē en mochtē in harē tormentē eñ nv sal vincēt alleē uwe tormentē ꝟwinnē: Doe stakē die pijnres ylserē tāden in sijn lijf tot binnē dē ribben so dat wt al sijn lichaē dat bloet wt rā eñ si stakē die ꝟgaderige vādē ribbē ontweē so datmē sijn inaderē sach eñ daciaē seide Vincēt ontferme dijns seluen op dattu di ne scone iōcheit moges weð crigen eñ die tormentē ontgaē die du noch doghē sulste Eñ vincēt seide: O gheuenijnde tōge des duuels ic en ontsie dijn tormētē niet/ mer alleen ontsie ic dat herde seer dattu di vey ses dattu mi sulste ontfermē. Wāt so ic di grāmer sie so ic mi meer ꝟblide wāt ic en wil niet dattu yet minðste vā dinē tormē tē dattu seggē moges dattu in allē ꝟwon nē biste. Doe ontbātmē hē vanð tafelē eñ droechē tē vierwert. eñ hi ꝟweet dē hanc mānen dat si traech warē. eñ hi ghinc bli delic op eenē roester leggen daermē hē op briet eñ brāde. eñ mē stac hē doe in allē le dē yserē hakē eñ gloeyēde platē. eñ doe dz vuer wort bespreit mit sinē bloede so stac mē noch wōden in sijn gequetste wōden eñ mē werp sout in dz vuer om dattet vā der hettē des vuers springen soude in sijn wōdē eñ sijn tormentē meerre soudē sijn eñ nyet alleen aē die ledē vā butē so wort hi getormēt mer binnē oec wāt sijn binnē ste vielē doer sijn lichaē wt int vuer eñ in dese pine/ so hadde hi die ogē opwaert eñ bat gode eñ bleef vast int geloue: Doe die knechtē dit daciaen seiden seide hi: Ay mi wi werdē ꝟwonnē mer leeft hi noch om dat hi te lāger in pijnē leuē sal so sluten in eenen altē dōckeren camer eñ legt onð hē scarpe scaruerē eñ sluyt sijn voetē in eenē stoc eñ latē liggē sonð enich solaes op dat hi sterue: eñ als hi nz meer en mach so seg tet mi Dese felle knechtē dadē haestelic dz hē haer heer hiet die noch felre was. Mer siet dese conic dair dese ridð om leet ꝟwā delde die pine in glorien. Wāt die doncker heyt des kerckers wert ꝟdreuē vā groter claerheit: eñ die scarpheit vāden scaruerē wort ꝟwādelt mit soeticheit vā bloemē. eñ sijn voetē wordē ontbōdē eñ hi hadde solaes eñ gheselscap ð engelen: Eñ doe hi sanc al gaende optē bloemē mittē engelen so hoerde mē verre butē die soete melodie Eñ die wachters warē ꝟuaert eñ sagen doer den spletē dat daer binnē was/ eñ si wordē bekeert Doe dit daciaen hoerde so wort hi ꝟwoet eñ seide. Wat sullē wi hē meer doē wāt siet wy sijn ꝟwonnē. men dragen op een bedde eñ mē legge hē sacht stroe dat wi hē niet meer glorioes maken of hi machschien ghecranct wesen in tor menten dat hy daer na mach vercomē eñ mit uwe tormentē worden gepijnt: Doe hi aldus op een sacht bedde was ghedra ghen eñ hi daer een luttel was gherust so gaf sinē geest: Jnt iaer ons heren CC: eñ lxxviij. onder dyoclesiaen eñ maximiaen. Doe daciaen hoerde dat hy dus ꝟwonnē was des was hi seer droeuich ende seide Al en mocht ic hē niet leuende ꝟwinnē ic sal hē doot ꝟwinnē/ ic sal ghesaet wordē mit sijnre pinē al en mach mi die verwin ninge niet vromen: Daciaen gheboot dat men sijn lichaē werpē soude opt velt dat ten die voghelen eñ beestē eten soudē mer te hant wort dat behoet vanden enghelē. eñ dat lichaem bleef onghequetst vanden beesten. Wāt een rauen ꝟiaghede die anð vogelen eñ mit stekē vā sinē becke eñ mit roepen so veriaechde hi daer of een wolf. eñ die rauē sat altoes eñ sach opt lichaem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Wāt hi sach daer wesen die hoede vāden
engelē: Doe dit daciaen hoerde so seide hi
ic wane dz ic hē doot oec niet en sal mogē
ꝟwinnē: Daer ð hiet hi datmē aē dat lich
aem eenē grotē steen bonde eñ datmen hē
in die zee werpē soude dat hy vādē beestē
niet en mocht worðē gheghetē datten die
beestē vanð zee ꝟteren soudē: Aldꝰ namē
scipludē sijn lichaem eñ worpent inð zee
mer dat lichaē quā eer te land e dā die scip
ludē: Eñ xp̄s opēbaerde dē lichaē eē wijf
kē eñ anð ludē eñ si groeuēt eerlic: Uā de
sen martelaer seit sinte augustijn: Sinte
vincēt ꝟwā in woorðē. hi ꝟwā inð pinē
hi ꝟwā in belien. in tribulacien. hi ꝟwan
ꝟbarnt: hi ꝟwā ꝟsonckē. hi ꝟwā ghesla
ghen. hi ꝟwā doot: Sinte augustijn seit
Uincēt die wert gequelt om dat hi soude
werðē geproeft hi wort ghegeesselt ð dat
hi soude werðē geleert. hi wort ghesl agē
dat hi soude werden gheheel./hi wort ge
barnt dat hi soude werðē ghesuuert: Am
brosiꝰ seit in sijn prefacie: vincēt wort ge
slagē/ghegeesselt eñ gebarnt. mer sijn her
te bleef onuerwonnē om dē heiligē naem
want hy barnde meer mitten vier des he
mels dan des ysers. eñ meer wort hi ghe
knocht mitter minnē gods dā ð werlt. Hi
wilde bet gode ghenoegen dā die werelt
lieuer had hi te steruē die werelt dā gode.
Efter seyt sinte augustijn voer onsen ogē
is eē felle aenscouwē geset. dat is eē recht
rechter. eē bebloedet pijnre. eē onuerwon
nē martelaer. eñ eē strijt ð goeðtierenheit
eñ ð felheit: Prudencius seit dat sinte vin
cent daciaen aldꝰ antwoerde Crauwels
eñ drietāde vorckē eñ springende vlāme.
eñ gloeyēde platē eñ dat leste vanð pinen
dat is die doot eñ is ð kerstenē eē spel: doe
hiet daciaen datmē hē achterwert ð ouer
dē rugge mittē armē crommē soude alsoe
lāge dat hi die ꝟgaderinge vā sinē leðē bi
stuckē scorē soude eñ tot doer die clouē vā
sinē wonden sijn leuer wt puylde Sinte
vincēciꝰ lachedē hier om eñ ꝟsprac die be
bloedige handē eñ hi hiet hē dat sy dieper
stakē die crauwels in die leden Eñ doe hi
indē kercker was. so seide die engel tot hē
staet op vrome martelaer staet op eñ we=
set dijns seker. staet op eñ wert onse ghe
selle in onser ghesellscap: O onuerwonnē
ridder die starcker sijt dā die alre starcste.
Nv ontsien di die wreede eñ felle tormen
ten die du verwonnen hebste.

¶ Die legende van sinte Loy.

Sinte loy was geborē vā
ceerbarē ouðs: Sijn vað
was gehietē eucheriꝰ. eñ
sijn moeð terrigea. eñ als
die moeð noch draghende
was in harē buyc so sach
si in harē slaep een aren vliegen ouer haer
bedde eñ riep driewerue tot haer recht of
hi haer wat geloeft hadde. mer si en wist
niet wat hi seide: Eñ als si vanð stemmē
vāden aerne wacker ghewordē was soe
wort si seer ꝟuaert eñ si wort denckende
om haren droom wat dat wesen mochte
Daer nae als si dat kint ter werelt baren
soude soe was si in groten perikel eñ last
waer om dat daer ontbodē wort een hey
lich man dat hi comen soude voer haer te
bidden. Eñ als hi quā so sprac hi tot haer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

En weest nz ꝟuaert o moeđ wāt dit kint
sal heilich wesen eñ groot inder heiligher
kerckē: Eñ doe hi eē iongelinc ghewordē
was so liet hē sijn vađ leeren vāden gout
sinedē dat ambocht Eñ als hi dat āmbocht
wel cōde so quā hi daer na in vrācrijc eñ
diende mit eenen meester dye des conincs
goutsmit was: Op eē tijt dede die coninc
besoeckē wye dat hē eē sadel makē soude
vā goude eñ vā costelijkē ghesteenten die
seer scoon waer: Daer op antwoorde sin
te loys meester eñ seide dat hi eē wercmā
geuondē had die den conīc al makē soude
wat hi begeerde Eñ nā vāden coninc een
grote clōpe gouts/ eñ gaft sinē knecht sin
te loy. die wt dz gout maecte ij. alte scone
sadelē eñ brocht dē coninc dē enē eñ hi be
hilt dē anderē bi hē so dat elc mā ꝟwonđ
de eñ die conīc loonde hē grotelic Dair na
brocht sinte loy dē anderē sadel voerdē co
ninc eñ seide dat hi die gemaect hadde vā
dat gout datter ouer was Also dat die co
ninc hē des seer ꝟwonderde eñ vraechde
hoe hise beide vā dat gewicht had mogen
maken: Sinte loy antwoerde harde wel
Doe wort sijn faem eñ sijn naē in des co-
nincs hof seer ꝟbreet eñ groot ghemaect.
Sinte loy hadde dē armē luden alsoe lief
dat hi al gaf dat hi crigē mocht oec so seer
dz hi hē seluē bi na naect maecte eñ si had
dē hē weđ so lief dat si hē volchden waer
hi was. also wie sinte loy sochte dat hi hē
vindē mocht indē huse dair veel arme mē
schē voer die doer stōden ¶ Op enē dach
doe hi aelmissen selue gaf mitter hant soe
was dair een die eē lāme hāt had waer ō
dat hi die gesonde hāt voert stac ō die ael-
missen te ontfaē. Sinte loy seide hē: reyct
wt die anđ hāt welc als hi na sijn vermo
ghen wt recte. so begā sinte loy die hāt te
tastē eñ wt te treckē eñ smeerdese mit oly
eñ maectese gesont: ¶ Op eē anđ tijt als
hi al sijn siluer eñ sijn gout dē armē gege-
uē had. so quamē hē noch ouer anđ arme
mēschē eñ doe hi niet en had dat hi hē ghe
uē mochte soe leende hi vā eē sijn buerē eē
marcke gouts eñ gaf dat den armē. noch
quamē daer anđ armē die hē oec badē eñ
hi en bedocht niet wat dat hi te voren ge-
daen hadde. eñ ghinc tot sijn buersen dye
hi te vorē nochtās wel besocht hadde/ eñ
vāt daer noch eē marc gouts die hi milde
lic ō gode gaf. eñ dācte dē here diet ꝟleent
hadde: Sinte loy na sijn gedaente eñ we
sen vādē lichaē so was hi lāc root int aen
sicht scoon vā haer eñ dat was ghecruyst
hi was vā aēsichte als eē engel eñ hadde
eens simpels wijfs gelaet in sijn aēsicht.
Sijn abijt was eerst costelic mit gout eñ
mit siluer eñ mz costelike gesteentē ꝟciert
eñ sijn gordelē warē oec blinckēde vā sil-
uer eñ vā gout eñ vā costelike ghesteentē
eñ vā metael naerstelijc ghewrocht. Alle
sijn cleederē warē vā butē seer costelic eñ
oec vā sidē lakenē ō sijn heimelike heylic-
heit te bedeckē. mer onđ droech hi harē cle
der op sijn naecte vleis: Daer na gaf hi al
le costelicheyt tot behoef đ armer eñ was
daer na ghecleet met snodē clederē gegort
mit eē coerde eñ wort oec diewil om đ ar
mer behoeflicheit vā sijn cleederē beroeft
Eñ die coninc vā vrācrijc gaf hē dā weđ
cleeđ eñ gordel wāt hi hē alsoe lief hadde
als sijn eygen siel waer ō hi hē oec liet ma
ken een woninge onđ sijn hof eñ ꝟcreech
vādē conīc al dat hi wilde sonđ ꝟtrec. eñ
dat leide hi al andē armē eñ sieckē te coste
Indē tidē der coninghinnē bruchildis ter
tijt dat dagebertꝰ conīc wort. so groeyde
in dat walsche lāt die simonie. dat is tijt-
lic goet of gonste of dienste te doē eñ te ge
uē om geestelic goet eñ waerdicheit. daer
sinte loy eñ sijn geselle audoenꝰ seer tegē
arbeidē ō die wt te rodē: Doe wort sinte
loy bisscop gecorē vanđ stat nouinnioē na
archadiꝰ doot die te vorē bisscop hadde ge
weest: eñ des gelijc wort audoenꝰ sijn ge
sel bisscop vā ruwaē op dzsi nerstelic te sa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

men wakē soudē eñ wtrodē die dwalin=
ghe voerseyt eñ alle ongelouc die daer int
lant was: Sinte loy had oec sorge eñ be=
uel vā veel and̄ bisdommē eñ clerckē als
vā viromes vā doernijc dat te vorē een co
ninclike stat te wesen plach vā vlaenderē
vā gent eñ vā cortrijc: Sinte loy had een
sond̄linge stede daer hy op seker dagen in
liet comē alle arme eñ crāc ke menschē die
hi dā deuotelic diende wasschēde haer on
reynlike hoofdē eñ haer lelike haer eñ sce=
rē mit sijn eygē handen eñ gaf een yegelic
spise eñ drāc eñ die naect waren cleede hi
oec: Eñ als dese voerseide wech ghingen
warē dā daer and̄ butē die liet hi in comē
eñ dede hē des gelijc: eñ al haddē veel sca
rē vā sulckē volcke noch toe ghecomē tot
sijn woningē soe plach hi hē allē ond̄ tidē
alleens te doē: Alle dage plach hi te spisen
xij. arme menschen daer hi oec selue mede
plach te etē eñ plach eē yegelic op sijn han
dē water te ghietē eer si ghingē sittē wijn
eñ broot gaf hi eē yegelic mit sijn eygē hā
den: Voert so ꝟwerf hi andē coninc dat hy
alle ꝟdoemde mēschē om haer misdaet in
allē stegen dorpē eñ wegen wair hise vin
dē mochte dat hi die vand̄ galgē radē eñ
alrehāde bandē lossen mochte eñ grauēse
daer hi sijn dierēs toe sette die dat vlitelic
moestē doē: Op een tijt als hi was in des
conincs geselscap/ eñ hi quā indē lāde vā
oestērijc bi eē stat ghenoemt straetsburch
dair vāt hi eenē mensche die vā dien dage
mit eē striesel ꝟdaen was eñ gedoot: Eñ
als sijn geselscap bereidēde warē dz graf
so quā sinte loy naerd̄ bi eñ begā dz lichaē
te tastē eñ te strikē vā bouē tot beneden al
so lāge dat hi voelde dz die siele wed̄ indē
lichaē gecomē was: Doē dede hi huechli=
kē dz lichaē vā hē eñ seide: O wat groter
quaet soudē wy ghedaen hebbē had ons
god niet ghehulpen dat wi dat lichaē mit
ter aerdē haddē bedect wāt sijn siele in hē
is. eñ doe liet hi dē ꝟwectē mēsche cleden
eñ hē ꝟmakē. Doe dat sijn ꝟuolgers ver
hoerdē so begeerdē si hē weder ter doot te
brengen allso seer dat sinte loy dē mā nau
we wt harē hāden ontreckē en mocht. eñ
scuwede voert aen sijn gheselscap om die
ydel glorie te scuwē eñ ꝟwerf hē daer bo
uen eenē brief vāden coninc dat hi van al
sijn viādē vriheit hebbē soude: ¶ In sijn
stichte was een priester seer vā quader fa
mē die sinte loy dicwil berispte eñ ꝟmaē=
de dat hi sijn scult soude belien eñ sijn son
den mit penitencien soude beterē Mer die
ongeuallige priester bedecte altijt sijn mis
daet eñ en wilde geen beteringe bewisen
Doē sinte loy sach dat hi niet vorderen en
mochte soe dede hi hē indē ban dat hi niet
celebrerē dat is misse doē en soude eer dat
hi opēbaer penitēcie hadde ghedaen: mer
die priester versmade des bisscops senten
cie eñ hi en achte den ban niet: Onlanghe
daer nae als hi celebreren woude soe viel
hi ter aerden eñ gaf sinē geest: Veel ander
miraculen heeft hi ghedaen in sinen leuen
eñ noch doet na sijn doot: Inder stat van
nouimmoen timmerde hi eē vrouwē cloes
ter: Onse heer god maecte hem openbaer
dat lichaem des heiligen martelaers sinte
quintijns: In zwitsen soe vant hi oec die
twee heylige broeders martelarē crispijn
eñ crispiaen die hy wt een crocht nemen=
de wonderlic heeft verheuen eñ bi een ge
uoecht heeft: Des ghelijc dede hi oeck dat
lichaem des heilighen martelaers sinte lu
ciaen die sinte quintijns ghesellc plach te
wesen: Bi parijs op een brugghe maecte
hi een blinde siende: Item bi parijs boot=
scapte hem die coster vā sinte columbaen
martelaersters kercke dat inder nacht al=
le die cierheit vāden dieuen ghestolē was
wt der kerckē: Doe ghinc sinte loy tot sin
te colūbaen der heyliger maghets kerc eñ
seide haer: O heilighe colūbane wat ic di
segge mijn ꝟbloster weet tē si dat ghi wed̄
laet comen die ornamenten eñ cierheit de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ser kerckē die ghestolē sijn anđs sal ic dye
doer vanđ kerckē allso slutē mit distelē eñ
mit doernē datmē v hier geen eer eñ reue
rencie en sal doen: Als hi dit geseyt hadde
soe ghinc hi wech: Eñ des anderē daechs
als die coster vꝛoech op ghestaen was soe
vant hi alle dingen weđ ghebꝛocht elc op
sijn stede: Dit sijn die tumbē die hi vā sil=
uer of vā gout heeft gemaect eñ met coste
like gemmē ꝟciert: Sinte germanꝰ. sinte
seuerijn. sinte piatoen. sinte quintijn. sin=
te luciaen. sinte genofeue. sinte colūbe. sin
te maximijn eñ sinte iuliaen: Eñ by sonđ
die tūbe dair des heiligē bisscops vā toers
sinte martijns lichaē in gheleit is daer die
coninc dagebartus die costē toe gaf eñ die
reescap: Oec sinte bꝛictiꝰ eñ noch een anđ
tūbe daer sinte martinꝰ eerst in ghelegen
hadde: Eñ oec te parijs die heilige marte=
laer sinte dionijs daer hi oec bouē timmer
de eenē tēpel vā marmoꝛsteen vā wonđli
ke costelicheit eñ gemmen ꝟciert eñ maec
te die crocht. eñ decte dat werc dat bouen
dē outaer ghemaect was eñ die thꝛone al
om mit goude Eñ hi sterf doe hi out was
lxx. iaer. des iaers daer nae doe sijn lichaē
ꝟheuē woꝛt doe woꝛt hi also heel eñ scoō
gheuonden recht of hi altoes inden graue
ghelecft hadde. eñ dat noch wonđliker is
so sachmen dat sijn haer eñ sijn baert die
ghescoꝛē waren in sijnre doot so seer wa
rē gewassē indē graue dattet wonđ was
te sien. des si gode onsen heer lof gauen

¶ Die legende van sinte Joest.

SInte ioest wiēs hoechtijt
op sinte lucien dach coēt:
was een kint iudahelis
des conincs vā bꝛitanien
eñ had enen bꝛoeđ ouder
dā hi die ghenoemt was
iudahel die na des vađs doot conīc was
vā bꝛitaniē Eñ hi dochte dat aertsche rijc
achter te latē om dat hemelsche rijc te ver
crigē eñ in een begheuē leuē gode te dienē

waer om hy voer hē comē liet sijn ionger
bꝛoeđ sinte ioest als menende hē dat rijck
ouer te geuē Mer die heilige mā sint ioest
niet min barnēde inđ godliker minnē dye
nā sijn beraet tot viij. dagen toe dat hi oec
nauwe vā sinē bꝛoeđ ꝟcrigē en cōde: Als
dā die heilige mā sinte ioes wonēde was
in eē cloester dat hi inđ heiliger scriftē ghe
leert was eñ daer stadelic in sinē ghebede
durēde ouerdochte in sijn hert hoe hi dz ri
ke eñ oec sijn lātscappē latē mocht. so ghe
uielt datter quamē xi. pelgrims die treckē
wildē tottē heyligen apostolē sinte pieter
eñ sinte pauwels te romē mit welcken hi
hē ꝟselde eñ quā so te parijs daer hi vā dē
heiligē geest die hē in allē dingen regierde
vā binnē ꝟmaent woꝛt dat hi die begōnē
reise niet voꝛderen en soude mer hi keerde
hē tottē lāde vā pōti dat vol bosscagiē eñ
wilde beestē eñ vogele was eñ dair anđs
niemant en woende: ¶ Tot deser plaetsen
was hi so seer geneycht allso dat hi meen=
de daer sijn woēstat te makē op eē riuier:
Mer haymō die hertoge vā diē lāde voer
screuē die behiēđde hē daer in wel vij. iaer
lāc binnē welckē tidē hi noch inđ heiliger
scripturē ghelecrt eñ gewijt woꝛt tot pꝛie
sterlikē staet eñ oerde: eñ doe hi pꝛiester ge
woꝛdē was so hief hi vter fontē des pꝛin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

cen ſone die hē ſeer lief had: Eñ tendē die
vij.iarē ſo keerde hy hi oerlof des prīncen
totter Woeſtinē in een ſtede alzeye gehietē
die al om mit lopende riuieren beſinghelt
Was daer hi eē kerc timmerde eñ eē huyſ
ken daer hi ſijn deuocie in plegen mochte
Daer hi doe mit grote miraculen verciert
Wort: ond alle die miraculē die hi dede ſo
quamē tot hē die vogelē eñ dye viſſchē eñ
lietē hē handelē eñ taſtē nae ſinē Wille eñ
namē ſpijſe vā ſijnre heiliger hāt eñ togē
dā vā hē recht of ſi tam gheWeeſt haddē.
¶ Op eē tijt doe hi mer eē cleen broot en
hadde of te leuē mit ſinē diſcipel ſo quam
eē arm mēſche biddēde om gode aelmiſſē
Als dat die mā gods ꝟnam ſo gheboot hi
ſinē diſcipel dat broot te deelē in vier delē
eñ dē armē een deel daer of te gheuē: deſe
en Was nauWe Wech gegaen eñ een anđ
arm mēſche quā biddende des gelijcs eñ
die heilighe mā geboot hē te geuē dat anđ
deel: Die derde quā ter ſtōt eñ bat des ge
lijcs eñ hē Wort dat derde deel ghegheuē
mer niet ſonđ murmuraci vā ſinē diſcipel
Eñ die vierde arme mēſche quam des ge
lijcs biddēde: Doe ſeide mirinarꝰ ſijn diſ=
cipel O heilige vađ heeft hi dz vierde ſtuc
Wat ſullē Wy hudē dā tot ōſer nootdruft
hebbē: Doe ſeide die heilige mā: ic Wil dz
ghi dat alre beſte deel oec gheeft Wāt god
onſe heer is machtich te verſien onſe noot
druſticheit: ghedēcke des Woorts ōs herē
daer hi ſeit aldꝰ: Gheeft eñ v ſal ghegeuē
Werdē: Ter Wilē dat hi ſijn diſcipel aldꝰ
Was trooſtēde eñ die arme nauWe Wech
ghegaen Was ſoe quamē daer inđ riuierē
vier ſcepē mit ſpijſe eñ mit drācke geladē
nadē ghetale đ vier armer menſchē die hi
ſijn broot al hadde hietē gheuē Vā Waen
dat deſe quamē oft vā Wien dat ſi geſent
Warē eñ Waer dat ſi bleuē doe ſi vander
ſpiſen eñ vādē drāc ontladē Warē en Wiſ
te nye mēſche tot deſen dage toe: Deſe eñ
deſer gelijc miraculē die aldꝰ gheſchiedē
ꝟWectē al dat volc vāden lāde te comē ō
hē te ſien eñ om hulpe vā hē te verWeruē
Na diē dat hi hier acht iaer geWeeſt had=
de eñ oec alſoe ſeer vanden volcke ꝟſocht
Wert als dat hi die grote moeieniſſe vādē
volcke niet lāger verdragen en mochte ſo
toech hi daer van daen dieper inđ Woeſti
nē. eñ timmerde daer een kercke in die ere
gods eñ des heilighen biſſcops ſinte mar=
tijn eñ oec eē cleen huyſkē daer hi in Woē
de eñ xij.iaer enich leuē in leide daer hem
oec die boſe vyant veel lagē leide om hē te
ꝟdriuē Daer ſo hadde hi elf hennē eñ enē
hane die hi alle xij.te voedē plach: mer eē
aerne plach daer te comē eñ nemē allēckē
een vā die hennē thent ſi al Wech genomē
Warē: Eñ doe hem dit mirinarꝰ ſijn diſci
pel te kennē hadde ghegheuē eñ die aerne
dē hane gheuat had om daer mede Wech
te vliegē Eñ die mā gods daer of bedruct
Was ſo ſloech hi een teikē des heiligē cru=
ces dē aren na daer hi inđ lucht vloech hē
ghebiedēde dat hi dē hane Weder brochte
¶ Ter ſtōt Was die aern hē gehoerſaem eñ
brocht hē dē haen Weđ al geſont eñ die hē
nen quamē oec allenckē Weđ: Eñ tē leſtē
viel die aerne voer ſijn voetē neđ eñ ſtarf
Daer na ꝟWādelde hē die boſe vyāt in eē
ghedaente vā een ꝟuaerlic ſerpēt/ eñ beet
dē heiligen mā in ſinē voet Waer hi Wt ꝟ
ſtont bidē heiligē geeſt dat hi vā daer trec
kē ſoude: Doen ghinc hi mittē prince hay
mon al die Wilderniſſe doer om te ſoeckē
Waer hi eē bequaem plaetſe vindē mocht
om te Wonē: Eñ doe die prince eenē grotē
beer geuondē had ſo Wort hi ghequelt vā
groten dorſt vā moetheit ſijns arbeits eñ
viel neđ eñ Wort in ſlaep: daer binnē gaf
hē die die knecht gods ſint ioeſt tot ſinē ge
bede. eñ nam ſijn ſtaf daer hi op ruſte eñ
maecte op die aerde een teikē des heiligen
cruys eñ dair ſprāc ter ſtōt eē grote fontei
ne mit Water Wt Wair of die hertoge mit
ſinē gheſinne ſeer daer of ꝟblijt Warē eñ

leskedẽ hair doꝛst wel: wt welckẽ water
namaels veel ludẽ gesontheit ðcregen elc
vã sijnre siectẽ: Hier na ghinc hi omtrẽt ð
zee in een dõcker dal daer hi vãt een stede
dair hi wonðlike wel in te vꝛedẽ was eñ
seide Dit is eñ sal wesen mijn ruste inder
eewicheit: Eñ doe die hertoghe vã hẽ ghe
scheidẽ was tot sijnre stedẽ soe timmerde
die mã gods daer twee kercken die een in
die eere vã sinte pieter eñ die anð inð eere
vã sinte pauwels. eñ reysde daer na te ro
mẽ tottẽ heiligen vað den paeus martinũ
die hẽ õtbodẽ had eñ oec lãge tijt begeert
hadde te sien. eñ daer bleef hi eẽ wijltijts
bidẽ heiligen vað dẽ paeus eñ woꝛt bega
uet vã hẽ mꝫ veel costelike reliquien eñ hi
is daer na weð gekeert mit bliscap vã al=
len lãden mittẽ reliquien tottẽ lãde vã põ
ti tottẽ berch daer hi te wonen plach daer
nv sijn heilige lichaem rust Doe woꝛt tot
hẽ gebꝛocht een ionge macht die blint ge
boꝛẽ was eñ sonð ogẽ welcke als sy indẽ
slaep vãden heyligen engel gheleert was
wiessche haer aensicht eñ dye steden daer
haer ogen staen soudẽ mitten water daer
die heilige mã sijn hãden in ghewasschen
had eñ ter stõt creech si ogen eñ sach claer
lic Die pꝛince haymon ghinc hẽ te gemoet
mit allẽ sinẽ gheestelikẽ eñ waerlikẽ volc
ke doe hi quã mittẽ heilichdome die hi set
te in sinte martinꝰ kercke die doe vã nieu
wes vã stenẽ getimmert was vãdẽ voer
seidẽ pꝛĩce daer nv sijn lichaẽ rust daer hẽ
doe die heilige man sinte ioest bereyde tot
misse te doẽ aentreckende die casuffel wit
als snee. eñ als hi vãden outaer stõt indẽ
heiligen dienst mit groter deuocien so opẽ
baerde hẽ die godlike hant sienlic eñ bene
dide sinen heiligen pꝛiester eñ die stede eñ
cõfirmeerde die mitter ewiger benedixie.
eñ dair woꝛt gehoert eẽ wõderlike stẽme
die alsulcke beloftenis tot hẽ spꝛack eñ sei
de Wãttu o heilige mã ðsmaet hebste die
tijtlike rijchedẽ eñ gelatẽ hebste dijns va=
ders tijtlike rijcke eñ ðcoꝛẽ arm te wesen
onbekẽt eñ ðwoꝛpẽ te wesen in deser aer
dẽ. so heb ic di bereit die crone ð gloꝛiẽ on=
der die scare ð engelẽ eñ ic sal wesen deser
stedẽ daer ghi in steruẽ sult eẽ beschermer
eñ een bewarer eñ al die gene die dese ste
de ðsoeckẽ sullẽ inð eewicheit indẽ naem
gods eñ in goeð deuoter herten tot uwer
ghedẽckenisse dat die sullẽ inð aerden der
godliker graciẽ niet woꝛdẽ beroeft eñ sul
len namaels comen tot die ewige bliscap
Na dese tijt leefde dese heylige man sinte
ioest indẽ vleische als een engel recht of hi
sonð vleys hadde geweest. Eñ sinte ioest
ruste inden heere opten ydus van decem=
ber geuãdet vã dienstachticheit ð heiliger
engelẽ in tegenwoerdicheit ons liefs herẽ
ihũ xp̃i wiens tegẽwoerdicheit bewijsdẽ
die onbegripelicheyt ð claerhꝫ eñ soetichꝫ
des wonðlikẽ godlikẽ roocs Wiẽs lichaẽ
wãt hi maecht was eñ reyn was also he
le bleef tot lx. iarẽ toe indẽ graue/ recht of
hi geleeft had eñ die sijn lichaẽ bewaerdẽ
plagen alle iaer sijn nagelẽ te coꝛtẽ vã sijn
hãden eñ vã sijn voeten eñ dat haer vã si
nen hoefde eñ oec vã sinẽ baerde te scherẽ
wãt si wassẽde warẽ recht of hi noch ge=
leeft hadde ter tijt toe dat die nauolgende
pꝛince dye na haymon quã sonð eerwaer
dicheit dat graf op liet bꝛekẽ tegen dẽ wil
le ð gheenre diet bewaerdẽ om te sien dat
heilige lichaem oft noch heel was alsinen
seide. eñ so vꝛoech als hi dat mirakel sach
so woꝛt hi ter stont blint eñ quã wt sinen
sinnẽ eñ riep al spottende. a a a sinte ioest
eñ bleef oec doef tot sinẽ sterfdach toe/ eñ
onmachtich alle die leden sijns lichaems.

Die legende van sinte dieric die abt

SInte dieric was ghebоꝛẽ
int lãtscap vã riemẽ gele=
ghen binnẽ den conincrijc
vã vꝛãcrike eñ was bidẽ
voetẽ vã sinte remigiꝰ op
geuoet Doe hi in sijnre iõ

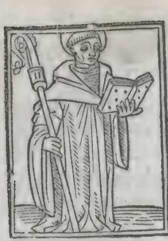

gher iuecht een ionghe maecht hadde getrouWet op hope der echtscap. soe Wort hi daer na anders bedocht eñ ontsteken inđ minnen gods bidē raet vā sinte remigiꝰ beyde hi eñ sijn Wijf eñ si ꝟsaectē dese Werelt eñ beloofden gode te dienē in reynicheit: Daer na Was sinte dieric aēnemende die oerdē đ pristerscap in een clooster dat sinte remigiꝰ ghefundeert hadde. dat ghelegen Was drie milē vanđ stat vā riemē aen eenē berch ghehietē or Eñ daer Wert sinte dieric ꝟheuē in een abt den monikē tot eenē spiegel: Jn Welc cloester die heylige man sinte dieric heeft gheWrocht seer grote Werckē đ duechdē eñ grote miraculē gedaen diemē hier nyet al bescriuē en mach: ¶ Doe clodoueꝰ die coninc van vrācrijc ghestoruē Was. Eñ sijn soon die dieric hiet dat conincrijc aengenomē hadde te regierē. so gheuielt op een tijt dat die selue coninc dieric bodē sende tot sinte remigiꝰ biddēde dat hi sijn dochter die mit zWare siectē beuangen Was genesen Wilde Eñ Wāt sinte remigiꝰ op die tijt inden liue niet Wel te passe en Was: soe sende hi tot dier sakē te volbrengē sinē discipel sinte dieric. Wāt hi aen hē sach die gheest der ghesontmakinge: eñ sinte dieric Was ghehoersaem eñ ghic derWert. eñ eer hi daer ghecomen Was so Was des conincs dochter ghestoruē Waer om dat die coninc mit al sijn gesinde seer droeuich Warē Doe dede sinte dieric sijn bedinge eñ bestreec dat dode lichaem mitter heiliger oly eñ te hāt stont si op voer hē allē eñ seide dat si ouermits bede vā sinte dieric ꝟresen Was om Welc mirakel si alle ꝟblijt Waren eñ loefden gode van sijnre gracien: Daer na gheuielt dat des selfs conincs oge beuangen Wert mit groter pinen. alsoe dattet gheen meester ghenesen en mochte eñ ouermits bede des heiligen abts sinte dieric is hi genesen: Mit desen miraculē so Wort sijn fame in dien lāde seer verbreet also dat veel sieckē eñ crācke ludē tot hē quamē eñ oec crepele eñ blinde eñ doue menschē/ eñ oec die mittē viant beseten Waren die Welcke seer snellikē haer begeert der ghesontheit ꝟcregen: Doe sinte dieric sijn loep hadde volbrocht so Wort sijn siel gebrocht int hemelsche iherusalē eñ sterf inđ maent iulio

¶ Die legēde vā sinte pauWels bekerige

SJnte pauWels bekeringe Was binē dē seluē iaer dz christꝰ onse heer gepassijt Was eñ sinte steuē gesteēt Christꝰ Was gepassijt opten xxv. dach vā maert eñ optē seluē iaer optē derdē dach vādē oeste Was sinte steuen ghesteent. eñ sinte pauWels bekeert opten xxv. dach in ianuario Waer om datmē sijn bekerige viert voer anđ heiligen dat is ō drie redē: ¶ Die eerste is ō exēpel dat nyemāt Wāhopē en sal vā genadē hoe grote sondaer dat hi is als hi siet dat dese paulꝰ die groot in misdadē Was nacmaels so groot in gracien Wort. Tē anderē ō die bliscap Wāt gelijc dz die kercke grote droefheyt had in paulꝰ ꝟuol

ghinge alſo had ſi grote bliſcap in ſijn be=
keringe ¶Tē derdē om die miraculē die on
ſe here in hē toonde doe hi vā altē fellen ti
rā maecte een getrou prediker: Sijn beke
ringe Was Wonđlic om dē ghenē dieſe de
de eñ ordineerde eñ om hē die gedoechde.
Die ghene dieſe dede Was xp̄s eñ hi toon
de daer ſijn Wonđlike macht in dien hi hē
ſeide. di is te hart tegen een prekel te ſtekē
Eñ in dien dat hi hē ſo haeſtelic ꝟwādelt
hadde: Wāt paulꝰ antWoerde hem: Heer
Wat Wilſte dat ic doe: Auguſtinꝰ ſeit: dat
lam dat gedoot is maect vā Woluē lāme=
rē: Paulꝰ bereide hē hier ghehoerſaem te
ſijn die ten eerſten Woede eñ dodē Wilde
Hier in ꝟtoonde xp̄s ſijn Wonđlike grote
Wijſheit. Wāt het Was Wonderlike Wijſ
heit dat hi hē nae ſijn houerdie neđ Werp
In dien dat hi hē voert brochte die cranc=
heit ſijnđ oetmoedichꝫ eñ niet die hoecheit
ſijnđ mogentheit. Wāt hi ſeide: Jc bē xp̄s
vā nazareth. hi en ſeyde niet dat hi god of
gods ſoon Was als of hi ſeide. ontfāc die
crācheit mijnre oetmoedicheit eñ legt neđ
die houerdie: ¶Tē derdē ꝟtoonde daer xp̄s
Wonđlike goeđtierenheit dat hi hē bekeer
de. Wāt hi Was indē Wege eñ indē Wille
te ꝟuolgen Wāt hi hadde lelike begheertē
vā dreyghinge indē iongerē. hi had oec eē
ꝟkeert begrijp Wāt hi ghinc tottē princen
der papē eñ nam brieuē vā hē dat hiſe ge
uangen brengen ſoude in iheruſalem Eñ
daer ō Was ſijn Wech alte quaet. mer die
ontfermherticheit gods bekeerdē nochtā.
¶Tē anderē Was ſijn bekeringe Wonđlijc
om diē daer ſi mede gedaē Was dat Was
dat licht dattē bereide ter bekeringe. Wāt
dat licht quā haeſtelick eñ het Was groot
eñ hemelſch. Wāt haeſtelijc ommeſcheen
hē een licht vāden hemel: Paulus hadde
drie ſondē in hē: Die eerſte Was ſtoutheit
dat merctmē in dat beſcreuē is. Hi ghinc
tottē princen vāden papē mer men riepen
daer niet. mer hi ghinc bi ſinen Wille: Die
ander Was houerdie dat merctmē in dien
dat hi hadde begeerte vā dreygen indē iō=
gheren: Die derde Was vleyſchelike ꝟſtā
deniſſe die hi in die eeWe hadde: Daer by
ſeit die gloſe daer op: Jc bē ihūs vā naza
reth dye du voer doot rekens na diin iood
ſche verſtaen: Dat godlike licht Was oec
haeſtelijc dattet dē ſtoutē ꝟuarē ſoude eñ
dattet die houerdige neđ in die aerde ſlaē
ſoude het Was oec hemels dattet ſijn vlei
ſchelike ꝟſtādeniſſe in gheeſtelikē ꝟWan
delen ſoude. ¶Tē derdē Was deſe bekerin=
ge Wonđlic om dē ghenē die dair doechde
dꝫ Was paulꝰ die daer bekeert Wort Wāt
vā butē Warē Wonđlijc drie dingen in hē
gedaen. dat Was ſijn neđ vallē. ſijn blint
heit. eñ dat hi drie daghen vaſte. Want hi
Wort daer neđ gheſlagen om dat hi verri
ſen ſoude in hoger begheerten: Auguſtijn
ſeyt: Paulꝰ Wert neđ gheſlagē om dat hi
blint Werden ſoude: Hi Wort blint dat hi
ſoude Werden ꝟWandelt: hi Wert ꝟWan
delt dat hi ſoude Werdē geſent hi Wert ge
ſent om dat hi ghedogē ſoude ō die Waer
heit: Efter ſeit auguſtinꝰ: Die Wrede viel
neđ eñ hi Wort ghelouēde. hi viel eē Wolf
eñ Wert een lam. hi viel een veruolger eñ
Wert eē predicaer. hi viel een kint des ver
lies eñ ſtōt op een vat der vercorenheit. hi
Wert blint dat hi ſoude Werdē verlicht in
ſijn doncker ꝟſtandeniſſe: Eñ daer bi ſeit
men dat hi dat euāgelie leerde binnen die
drie daghen dat hi blint Was. Wāt hi ſeit
ic en ontfinc dat euāgelie vā ghenen men
ſche mer vā ihūs chriſtus ꝟtoninghe: Au
guſtijn ſeit. Jc ſegge dat paulꝰ vā chriſto
geleert Was eñ vā hē gheſalft. mit hē ghe
cruyſt eñ in hē glorioes. hi Wert ꝟmagert
indē vleiſche ō dattet vleyſch ſoude Wor
dē gheſaticht om te voldoē goede Werckē
Wāt voert meer Was ſijn lichaē altemael
geſaticht ō Wel te doē Wāt hi cōſte hōger
hebbē eñ oueruloedich ſijn. eñ hi Was in
allē gheleert eñ alle Weđſpoet ꝟdroech hi

gaerne: Guldemōt: Paulꝰ achte die grā=
me felle tyranne ē eñ ludē als oft si vloyen
warē. eñ hi rekende dē doot voer spel. eñ
die pijnē eñ dusent martelien voer kinder
spel dat ontfinc hi gaerne. eñ hi wort bet
ꝟciert dochte hē als hi in yserē ghespannē
stōt dā mit een croon gecroont: Hi ontfinc
lieuer wondē dā anđ ludē ghiftē: Of mē
mach seggē dat dese drye in hē warē tegē
die iij. die in adā warē. Wāt adā ꝟhief hē
tegē gode. eñ paulꝰ was ter aerdē geuelt
adā wordē die ogē ontdaē eñ paulꝰ wert
blint: adā at ꝟbodē spise mer paulꝰ vaste

Die legende van sinte Paula:

Paula was een edele vrou
we vā romē: Haer leuē be
screef sinte iheronimus in
desen woerdē: Waert dat
alle mijn ledē wordē ver=
wādelt in tōgē eñ al mijn
ledē sprakē so en soude ic niet mogē seggē
die waerdicheit vanđ duechdē paule Si
was edel vā geslacht mer edelre vā heilic
hedē Si was wel eer machtich vā rijchz
mer si was nv machtiger in xps ons herē
armoede. Wāt ic roep ihūs tot oercōdē eñ
sijn heilige enghelē eñ sonđlinge dē engel
die behoeđ was vā desen heiligen wyue
dz ic mit graciē noch niet en segge indē pri
sen des mōts mer dat ic seggē al tot hair
oercōscap dattet minre is dā hair ꝟdiente
Die haer duechden weten wil. si bleef ar
mer dā al haer armē die si liet. eñ gelijc dz
onđ veel gēmē eē altē duerbarē steen blict
eñ als die scijn vanđ sonne die cleyne vue
rige schijn vanđ sterren ꝟdonckert eñ wt
doet. also ghic si bouē allē menschē duech
den eñ cracht mit oetmoedicheit: eñ was
die minste onđ alle mēschē om dat si bouē
alle menschē groot werdē soude. eñ so sy
haer meer neđ werp soe god haer meer ꝟ
hief. si vloech glorie/nochtās so vāt si glo
rie. eñ si volchde die duechdē na gelijc die
scheme. eñ si liet dē genē die haer volchdē
eñ volchde dē genē diese ꝟsmadē Doe
dese paula vijf kinderē gebaert hadde: dz
was basillā: vā welcker doot icse trooste
te romē: eñ paulā eñ palmachiū dē goedē
heiligē mā die prouoost was vā harē goe
dē eñ diē erfgenoot liet daer of: eñ op pau
la doot so sendē wi hē eē cleen boec. eñ eu
stochia hair dochter die nv eē dierbare spā
ne is vā suuerhedē in dz heilige lāt. eñ ruf
finā eñ dorotheū: eñ daer na en gebaerde
si niet meer datmē ꝟstaen mach dat si die
echte nēmermeer mit begeertē en begheer
de te dienē. mer haer mās wille te voldoē
die altoes begeerde kinđ te winē: Na diē
dat haer mā doot was so beweende si hē
also seer dz si bi na oec doot was mer doe
bekeerde si haer tot gods diēste wert dat=
tet scheen dat si sinē doot begheert hadde
Wat soude ic seggē dat si alle die rijchedē
dē armē deelde vā harē grotē edelen huse
dat wel eer alte vol was Si wort ontste
kē mit paulinus duechdē des bisscops vā
anthiochien eñ epiphanij dye doe te romē
warē eñ pensde onđ wilē haer lāt te latē:
Hier na ghic si ter hauē wert daer si scepē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vãt. eñ haer volchdẽ haer magen eñ haer
kinđ eñ ſi ghinc te ſcepe: Eñ die cleyne do
rotheꝰ haer ſoon leide ſijn hãdẽ te gađ ter
moeđ wert eñ rufina die te hiliken was.
eñ badẽ vã haer opt lant dat ſi ontbeiden
wilde thent ſi ghehilict warẽ mit wenen
dẽ ogen al zwigende. Si voir wech haer
ogen tẽ hemelwaert houdende. mer ſy en
mercte op die kinder niet. mer ſi hoepte in
gods goeđtierẽheit. ſi en wiſte niet dat ſy
moeđ was om dat ſi proeuẽ wilde dat ſi
xp̃s ionckfrou was: Haer herte wert ghe-
quelt gelijc of mẽ dat een lit toge vãdẽ an
derẽ mit anxte. mer ſi vacht tegẽ die rech-
ter đ naturẽ mit vollẽ geloue Si doechde
mer dat begeerde haer ꝟblidẽde wille eñ
ſi ꝟſmade die minne harer kinđ om gods
minne eñ ſi nã haer ſolaes alleen in cuſta
chium die haer geſellinne was in meynin
ghẽ eñ in pelgrimagiẽ: Dat ſcip voir vaſt
in die zee wech ende alle die mede int ſcip
warẽ ſagen te lande wert mer ſi hilt hair
ogẽ ſo dat ſi niet ſien en ſoude dat ſi ſonđ
rouwe niet ſien en mochte. Doe ſi te lãde
gecomẽ was. ſo ſende die baelyu vanden
palaſtinẽ knapẽ datmẽ haer herberghe be
reiden ſoude. wãt hi kende haer gheſinde
wel. mer ſi coes een celle eñ om ghinc mit
groter begeertẽ alle dye ſtedẽ. eñ en hadſe
hair niet gehaeſt vanđ eenre ſtat totter an
der mẽ hadſe vanđ eerſter ſtat niet mogẽ
brengẽ: Si viel lãges voer tcruce ons he-
rẽ of ſy hẽ had geſien aen dat cruce hãgen
allſo aenbede ſy. eñ als ſi int graf quã ſoe
cuſte ſi dẽ ſteen die die engel vãden graue
had ghedaen. eñ die ſtat daer onſe heer in
lach als oft ſy mittẽ monde ghelict hadde
water daer haer lãge na gedorſt had Hoe
ſi daer weẽde hoe ſy daer ſuchte wat rou
we dat ſi dair bedreef wiſt al iheruſalem
eñ god wetet oec die ſi bat: Daer na voir
ſi te bethleem eñ ghinc int hol ons herẽ eñ
ſach daer dat euerhuys des waerdighen
maechts maria. eñ daer ic hoerde ſeyde ſi
dat ſi mittẽ ogen haers gheloefs ſach dat
kindekijn in doeckelkẽs gewondẽ leggen
in die crebbe: Eñ dat ſi die coningen ſach
comẽ mitter ſterrẽ gode aenbedẽde eñ ma
ria eñ ioſeph. eñ die herđs die des nachts
quamẽ beſien dꝫ woert dꝫ gemaect was
eñ dat ſi ſach hoe herodes die cleine kinde
ren dodẽ dede: Eñ hoe ioſeph eñ maria in
egiptẽ vlogen Eñ ſi ſeide mit bliſcappẽ al
weenẽde. god behoede di bethleem huys
des broots daert broot dat vanden hemel
quã in gheborẽ is God behoede di effrata
vette lãtſcap. dijn drachticheit is god: Ic
onſalige ſonderſſe bẽ waerdich geacht te
cuſſen daer onſe here weenẽde in lach: eñ
te bedẽ indẽ hole dair die waerde maecht
in gebaerde dẽ gods ſoon: dit is mijn ruſt
wãt het is ons herẽ lãtſcap hier ſal ic wo
nen wãt ic hebſe wtuercorẽ: Daer werp
ſi haer neđ in ſo groter oetmoedicheyt die
ſe ſagen eñ die harẽ eerlikẽ naem getekẽt
haddẽ ſi ſoudẽ hebben ghewaent dat ſijt
niet gheweeſt en had: mer dat ſy had ghe
weeſt als die ander maecht: want daer ſi
was mittẽ anderẽ maechdẽ. ſo was ſi vã
cleederẽ vã ſprake eñ vã abyte eñ vã alle
manierẽ minđ dã die anđ: Vanđ tijt dat
hair mã doot was tot dꝫ ſi ſterf ſo en at ſi
nie mit mã hoe heilich oft hoe hoge dat hi
was. ſi en bade nꝫ. ſi had vreſe ergẽt voer
hoe ſieck dat ſi was. ſi en wilde op gheen
ſacht bedde leggẽ mer ſi lach op die harde
aerde eñ en had onđ haer niet dã haer cle-
derẽ: eñ dair ruſte ſi dach eñ nacht eñ des
nachts waecte ſi meeſt in bedingẽ. Cleyn
ſonden beweende ſi ſo ſeer of ſi mit grote
ſondẽ beuaen had gheweeſt: Als wi hair
plagen te ſeggen dat ſi haer ogen ſpaerde
dat ſi dat heylige euãgelie leſen mocht. ſo
ſeide ſi Ic bẽ ſculdich mijn aẽſicht te ꝟble
ken dat ic diewil mit blãckette eñ mit an
derẽ dingen ſcoon heb gemaect. Ic bẽ oec
mijn lichaem ſculdich te pinẽ dat ſo grote
weelde gehad heeft: Eñ ic ben ſculdich te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

weenẽ om dat lachẽ dat ic die wil gelacht heb: Dat sachte linde lakẽ eñ dat sidẽ ben ic sculdich te ꝟwãdelẽ om harẽ cleederen Jc die minẽ naẽ genoechde in dye werelt begeer nv christũ te ghenoegen Woude ic seggẽ die suuerhz die in haer was mit desen duechdẽ ic en soudes niet mogen doẽ. wãt doe si te romẽ waerlic was/so was si allẽ vrouwẽ exẽpel wãt si hilt hair also dat gheen quaet clapper vã hoer en moch te versierẽ yet te seggen: Doe si alte milde was in te gheuen. so berispte icse eñ seide haer dat si niet te veel en gaue haer en bleue altoes dat si yet te geuẽ hebbẽ mochte. Mer si antwoerde mi mit soe sachte redenẽ eñ seide. dat sijs gode te oercõde name dat sijt al gelatẽ had eñ dat si beloeft had arm te steruẽ also dz si haer dochter eẽ pẽnic niet latẽ en soude. eñ als si doot waer datmẽse widẽ soude in eẽ vreemt slaeplakẽ: Tẽ lestẽ seide si. bidde ic/ic sal veel ludẽ vindẽ. die mi geuẽ sullẽ of ic dese arme menschẽ niet en geue dat ic geuẽ mach vã vreemdẽ goede. of hi sterft vã wiẽ salmẽ sijn siel eyschẽ Si en wilde haer gelt niet bestadẽ indẽ steenẽ deser werelt die mittẽ werelt ꝟgaen sullẽ. mer si bestadet inden leuendẽ stenẽ die opter aerdẽ wãderẽ. dat sijn goede mẽschẽ Nau dede si in haer spise oly sonđ op feestelike dagẽ eñ si at mer vã eẽre spisen: Wat si vã wijn of vã anđ drãc eñ vã visch. vã melc. vã honich. van eyerẽ eñ vã ander spise die soet vã smake sijn. eñ hoe luttel dat si nam laet ic achter Nochtã dẽckẽ veel ludẽ die hier mede haren buyc vollẽ dat si grote penitẽcie doen. Jc kẽde eenẽ clapper die seide. dat vele ludẽ dochtẽ dat paula om die grote hitte vã duechdẽ die si hadde al sot was. eñ si seydẽ haer dz si hair hoeft ꝟmakẽ soude mer si antwoerde hẽ: Wi sijn geworđẽ een bescouwẽ đ werelt đ enghelẽ eñ đ mẽschen wi sijn sot ō xpm. mer dat gode sot is dat is dẽ mẽschẽ alte vroet. Nadẽ mãnẽ cloos ter die si mãnẽ beuolẽ had te berechten so deelde si in dryen scarẽ veel maechdẽ edel eñ onedel die si ꝟgadert had wt veel lãdẽ eñ settese in die cloosterẽ so dz si ꝟscheidẽ warẽ in wercken eñ in spisen: mer si ꝟgaderdẽ ter psalmodiẽ eñ tot gods loue. Als si ondlinge stredẽ/so brochtse paula weđ te pays mit veel redẽ: dat weeldige vleys vãden iongẽ ioncfrouwẽ bedwãc sy mit dubbelde vastẽ wãt si had lieuer dz si siec worđẽ inđ magẽ dã int herte eñ seide dat suuerheit vãden cleederẽ eñ vãden lichaẽ waer die onsuuerhz vanđ sielẽ. eñ datmẽ onđ die wereltlike ludẽ seer cleen acht. dz waer alte grote sonde in een clooster: Als die anđ siec warẽ so gaf sy hẽ ouervloedelic dat si begeerdẽ eñ dede hẽ oec vleys etẽ mer als si siec was so en dede si hair seluẽ geen gemac. mer die goeđtierenheyt die si dẽ anderẽ dede. dat ꝟwãdelde si tot haer selfs behoef in herdichedẽ Jc sal seggẽ dz ic proefde: ¶ Jn iulius maent quã paula die barnẽde rede aen datmẽ waẽde dat si ghestoruẽ soude hebbẽ: mer doe si becomẽ was. eñ haer die meesters hietẽ dat si om haer lichaẽ te ꝟmakẽ eẽ luttel wijns drõcke. dat si dat water niet ladẽ en soude vã dẽ water dat si drãc eñ ic oec heimelic den paeus epiphaniũ badt dat hi haer beuole wijn te drickẽ also hi eẽ wijs mã was eñ subtijl vã sinnẽ so ꝟstõt hi dattet bedriegenis was. eñ antwoerde mi eñ seide: Doe die paeus wt genomẽ was vã paula na diẽ dz hi hair veel geradẽ had: eñ doe ic hẽ vraechde wat hi gedaẽ had. so ãtwoorde hi mi. Jc heb so veel profijts gedaẽ dat si mi vol na gheradẽ heeft dat ic geen wijn drickẽ en sal Jn geween was si seer morru eñ si wort seer ghebroken in haer kinđ doot. wãt doe haer mã eñ haer kinđ storuẽ was si vã rouwẽ in groter vresen Die heilige scriftuere behielt si mitter hertẽ eñ sonđlige historiẽ. wãt si seyde dz dit was tfundament vã gods waerdicheit. mer si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

volchde met die geestelike vstādenisse. eñ hier mede stichte si hair siel in duechdē Ic sal segghē dat machscien enige beniđs on gelouich denckē sal: Die hebreeusche tale die ic mit grotē arbeide vā mijnre iōcheit geleert heb eē deel eñ ic en late nz ic en studere altijt inder talen. doe ic vā haer was wilde sise leerē eñ si vcreech die tale so dz si dē souter in hebreeusche sanc eñ dede eē sermoē in hebreeusche sonđ enich proprieteyt in latijn te sprekē: Eñ dat machmen noch wel siē in haer heylige dochter custachia: Doe paula steruen soude nyemāt en mochte dat sien mit drogē ogen: sy viel in zwarer siechz wāt si vāt dat si socht. dat was dat si ōs latē soude eñ volmaectelic mit ōsen heer varē wat soude ict lāge makē: dese vroede vrou wert gewaer dz dye lāge doot quā. wāt haer lichaem begōste cout te werdē eñ die ledē eñ alleen mocht mē gewaer wordē vā hettē ī haer heilige borst eñ om dz si tot haer voir eñ latē wilde die vreemde deser werelt. so begōste si dit vaers te seggē: Heer ic heb gemint die scoonhz dijns huys eñ die stat dijnre wonīge heer đ duechdē: eñ doe ic hair vraechde waer bi dz si mi niet en antwoerde eñ of si pine had Doe antwoerde si dz si niet zwaers en had mer si lach lustelick eñ stil Hier na zweech si eñ looc hair ogē tot dat si haren geest gaf so seide si die voerseyde vsen so dat ic nauwe gehorē cōde wat sy seide: Doe si doot was so quamē alle die monikē vter woestinē/eñ al die maechdē wt harē heimelicheden. wāt die niet ghe= weest en had tot paula wtleydē/hi achte dz sacrilegie: Glose: Dat is eē grote sonde so als dieste vā heiligē dingē of in heilige stedē te stelē/thēt si begrauē was bi ōs herē cribbe: die wairdige eustochia en mochteinē vanđ moeder niet treckē doe si doot was si custe die moeđs ogē eñ omhelsede haer lichaē eñ begeerde mit haer begrauē te werdē: Ihūs weet dz paula haer dochter niet eē pēnic en liet. mer eē grote vrēde oerde die zwaer was dz was eē grote menicht vā broederē eñ susterē die scarp waren te voedē eñ ongenadich te verdriuen:

¶ Die legende van sinte Juliaen.

[I]Uliaen was bisscop vā cenoniā Mē seit dat hi was die lazarꝰ die god ōse heer genas vanđ lazariē eñ die god onse here ter maeltijt node eñ hi wort na ōs he= rē opuaert vāden apostolē bisscop te cenoniā gemaect: dese dede veel duechdē eñ vwecte oec drie. dodē. eñ daer na sterf hi in pays: Mē seit dz dese iuliaē is die die wegegāgers plegē te biddē ō goede herberge om dz hi onsen heer geherbercht had: mer bat schijntet dattet eē anđ iuliaē was die vađ eñ moeđ ōwetēde dode eñ sijn histo= rie salmē na settē ¶ Een anđ iuliaē was wt almaniē mer hi was edelre vā begeertē wāt ō begeerte đ martelīē so offerde hi hē seluē al willēs dē pijnres: Tē lestē sende cristinꝰ die baelyu eē knape eñ hietē dodē Doe dat iuliaen vnā so sprāc hi wt eñ ghinc dē genē te gemoet die hē sochten onueruaert. eñ ōtfinc sinē slach: Eñ si namē sijn hooft op eñ si droegēt tot sinte ferreo= lū iuliaēs vriēt dz si hē dreigē soudē te do=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dē also.tē waer dat hi voer voets dē afgo
dē offerde:Eñ doe hi des nz doē en wilde
so dodē si hē te hāt eñ si leidē iuliaēs hoeft
mit ferreol⁹ lichaē in eē graf:Eñ na meni
ge tijt so nāt mamert⁹ die bisscop vā mēs
sinte iuliaēs hooft tusschē ferreol⁹ hādē al
so geheel als oft op dien dach begrauē ge
weest had Ond die and miraculē van de
sen sancte:so plachmē dit te seggē dat een
mā quā eñ nā sinte iuliaens scapē. eñ die
herd seide vā sinte iuliaēs wegē dz hijt lie
te: Eñ hi antwoerde:iuliaē en heeft geen
scapē Eñ siet na een luttel wert hi seer ge
pinicht vā enē grotē corts:eñ doe die rede
wies so riep hi dz hi vā sinte iuliaē ontste
kē waer. eñ hi dede water op hē werpen
dz hi vercoelē soude:mer te hāt quā wt sijn
lichaē so grotē roke eñ stāc dat al die bi hē
waren vlogen eñ na een luttel so sterf hi.
¶ Doe eē dorpmā op eē sondach erē wil=
de also gregori⁹ seit so crōpē sijn vingerē
te gad eñ dz heft vād bile daer hi dz couē
mede plach te rumen dat bleef vast in sijn
hāt: mer ij.iaer daer na wert hi ghenesen
in sinte iuliaēs kercke: ¶ Noch was een
and iuliaē die iuli⁹ broed was Dese ij.ge
broeds quamē tot theodosiū dē goedē kei
ser eñ badē hē waer si quamē dz si d afgo
dē tēpelē soudē mogē brekē eñ xp̄s kercke
stichten Eñ die keiser dede dat gaerne.eñ
gaf hē brieuē dat hē alle ludē gehoersaem
soudē sijn eñ hē in allē dingē helpē soudē
op die peyne vādē hoefde:Doe iuliaen eñ
iuli⁹ ald⁹ in eē stat die hiet gaudiaē eē kerc
ke stichtē. eñ si alle die daer quamē hē hel
pē moestē ō tkeisers gebot:so geschiede dz
daer sōmige ludē voerē mit eēre carrē:eñ
si seidē ondlinge wat ontscult mogen wi
seggē eñ dz wi in dit werc nz vonledicht
en wordē:eñ si seidē.coēt eñ lact ōs eē vā
ōs ludē leggē optē wagē eñ ouerdeckē hē
mit clederē.eñ wi sullē seggē dat wi eenē
dodē mā voerē.eñ ald⁹ sullē wi mogē he
nē varē:eñ si namē eenē mā eñ leidē optē
wagen eñ seiden hē.zwijcht eñ luke dijn
ogē eñ legt of stu doot waerste thēt wi ge
uarē sijn:Doe si hē ouer gedect haddē als
enē dodē eñ sy gecomē warē tot iuliaē eñ
iuli⁹.so seidē hē die gods knechtē:kind ōt
beit eē luttel eñ helpt ōs in desen wercke:
si antwoerdē wi en mogē niet beidē wāt
wi hebbē enē dodē mā optē wagē:eñ sin
te iuliaē seide hē kind waer ō liechdi dus
eñ si seidē.heer wi en liegē niet mer het is
also wi seggē:Eñ sinte iuliaē seide.na dz
ghi segt so moet v geschiē Eñ si dreuē die
ossen eñ si voerē:eñ doe si vōre geuarē wa
rē so quamē si ter carrē: eñ begōsten haer
geselle te roepē bi sinē naē eñ seidē stāt op
eñ drijft die ossen dz wi haestelic varē mo
gen:eñ doe hi hē nz en roerde so stietē si hē
hem aē eñ seidē:bistu sot staet op eñ drijft
die ossen.eñ doe hi nz en ātwoerde.so ghī
gen si eñ ontdectē eñ vōdē doot.Eñ si eñ
die and dict hoerdē hadden so grote vrese
dat niemāt voert meer die gods knechten
liegē en wilde: ¶ Noch was eē and iuli=
aē die onwetēde vad eñ moed dode:Doe
dese iuliaē iōc was so iaechde hi op eē tijt
eē hert:eñ dat hert keerde hem om tot iuli
aen wert eñ seide hē:Waer bi iaechste mi
die noch dijn vad eñ eñ dijn moed doden
sulste: Doe hi dz hoerde so ontsach hi seer
eñ om dat hē niet geschien en soude dz hē
dat hert geseit hadde.so liet hi alle dinc eñ
ghinc heimelic wech eñ quā tot een vreēt
lātscap.eñ daer diende hi eenen prince eñ
hadde hē soe vromelijc int stridē eñ inden
palase datten die prince ridder maecte.eñ
gaf hem te wiue eē burchurou.eñ gaffen
ter echtscap die burch: Hier en binnen soe
haddē sijn vad eñ moed grotē rouwe/dz
si haer kint ald⁹ verlorē haddē so dat si al
om ghingen dwalen eñ sochten hair kint
naerstelijc: ¶ Ten lestē quamē si ten casteel
dat iuliaens was.mer iuliaē was doe ge
gaen wtē casteel Doese iuliaēs wijf sach
eñ si gheuraecht hadde wie sy warē: Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

si al geseit haddē dattet haer kint geschiet
was so ꝟstont si dattet sijn vader eñ sijn
moeð warē also sijt dicke vā harē mā ge
hoert hadde Hier om ontfinc sise goeðtier
lic. eñ om ð minnē haers mās so leide sise
op haer bedde eñ si ghic leggē op een anð
bedde: Des morgens ghinc iuliaens wijf
ter kerckē. eñ iuliaen quā vroech in die ca
mer ō sijn wijf te weckē: eñ doe hier dair
twee vāt slapēde soe waēde hi dattet sijn
wijf had geweest met enē anderē mā: eñ
hi toech sijn swaert wt eñ sloechse beyde
doot: Eñ doe hi wtē casteel quā so sach hi
sijn wijf wter kerckē comē eñ ꝟwonðde
eñ vraechde haer wie sy warē die op sijn
bedde lagē eñ sliepē te gað Eñ si seide het
is dijn vað eñ dijn moeder die v lāge ghe
socht hebbē/ eñ ic hebse in onse camer ghe
leit: Doe hi dz hoerde so wort hi bi na wt
sinē sinne eñ begōste bitterlijc te screyē eñ
seide: och mi onsalige wat sal ic doē wāt
ic heb mijn lieue vað eñ moeð gedoot siet
des heren woert is voldaen. eñ doe ic dat
scuwē wilde so heb ict al voldaē: Mer ly
ale suster blijft nv mit gode. wāt ic en sal
nv niet rustē voer ic weet of god mijn pe-
nitēcie ontfaen sal: Eñ si seide: Dat en sal
niet sijn lieue broeð dz ic di latē sal eñ son
der mi wech gaen sulste: mer ic die met di
deelachtich heb geweest in goet ic sal mit
di deelachtich wesen in rouwe Doe ghin
gen si te gað wech eñ maectē eē groot hos
pitael neuē enē grotē vloet daer veel ludē
in vresen plegē te wesen Eñ alle die ouer
die vloet wildē wesen die voirdē si ouer.
eñ alle die armen herberchdē si: Nae veel
tijts so dz iuliaē des midðnachts vā moet
heden ruste eñ het seer vroos: so hoerde hi
eē stēme ontfermelic weenēde die iuliaen
riep al wenēde dat hi hē ouer haelde Doe
hi dat hoerde so stōt hi ter stōt op eñ hi vā
tē bi na vā coude onmachtich. eñ hi broch
tē int huys eñ ontstac vier. eñ pijnde hē te
ꝟwarmē: eñ doe hi hem niet ꝟwarmē en

conde eñ ō dat iuliaen ontsach dat hi dair
onmachtich wordē soude. so droech hi hē
op sijn bedde eñ dectē Ouer eē luttel tijts
dye so siec scheen eñ gelijc een lazarꝰ voir
mit grotē lichte tē hemelwert eñ seide tot
sinē waert: Juliaen onse heer sent mi tot
di eñ ōtbiet di dat hi dijn penitēcie ontfaē
heeft eñ ghi sult beide in cortē tijt in gode
rustē: eñ aldꝰ voir hi wech: Cort daer na
sterf iuliaen mit sinen wiue vol vā goede
werckē eñ aelmissē ¶ Noch was eē anð
iuliaē mer hi en was niet heilich mer alte
quaet dat was iuliaen die apostaet: Dese
iuliaen was eerst monic: eñ vēsde hē seer
heilich: Als iohānes beleth seit: so was eē
wijf die drie pottē vol gouts hadde. eñ si
bedecte dat gout bouē indē mōt vādē pot
tē mit assche datmē niet sien en cōde eñ si
gaf dē pottē dē voerseidē iuliaē diē si seer
heilich hilt voer enige moniken te houden
mer datter gout in was dz en seide si niet
Juliaē nā die pottē eñ als hy daer so veel
gouts vāt so stal hi al dz gout eñ dede die
pottē al vol asschē: Na luttel tijts doe dat
wijf haer scat eyschede. so gaf hi haer die
pottē mittē asschē: mer doe si dat gout ey-
schede so en mocht sijt niet ꝟwinnē. wāt
si en had geen oercondē vā dat gout. wāt
die monikē daer sijt hē voer ghegeuē had
en sagē anðs niet dā asschē: eñ aldꝰ behilt
iuliaen dat gout eñ ghinc daer mede te ro
mē: eñ daer cocht hi mittē gelde dat recht
ambacht vā romē: eñ daer na wert hi kei
ser: Om dat hi vā sijnre iouchcit ghelcert
was in toueriē eñ die cōste hē wel bequā
so had hi veel meesters mit hē Mē leest in
tripertita historia: op eē tijt doe hy eē kint
was eñ hi alleen was eñ hi in sijns mees
ters boeckē begōste die bezwerige vā den
duuelē te lesen so quā voer hē eē grote me
nicht vā duuelē gelijc morianē: doe iuliaē
dz sach so ꝟuerde hi hē eñ maecte eē cruce
voer sijn hoeft eñ die menichte vā duuelē
voerē wech: eñ doe sijn meester quā so sei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de hi hē wat hē geschiet was eñ sijn mee
ster seide hē: dat teykē des cruces hatē die
duuelē alte seer eñ ontsien: Doē hi keyser
geworðē was so ghedochte hi des eñ om
dat hi mit touerien werckē wilde so brac
hi al omme dz teikē des cruces. eñ ꝟuolch
de die kerstē alsoe seer als hi mochte. Wāt
hi meēde dz die duuelē anðs sinē wil niet
doē en wildē: Doe iuliaen in perssen voir
alsinē leest int vað boec so sende hi een du
uel in dat west eynde vanð werelt dat hi
hē vā daer antwoerde brengē soude: mer
doe die duuel in eenre stat quā. so bleef hi
daer x. dagen dat hi niet voert en mochte.
Wāt daer was nacht eñ dach eē monic al
toes in bedingē. Eñ doe hi weð quā sonð
daet so seide hē iuliaē. Waer ō hebstu dus
lāge gemerret. Hi antwoerde. ic ontbeide
x. dagē eē monic dat hi op gehoudē soude
hebbē vā bedige dat ic had mogen gaē eñ
om dz hi niet op en hilt so en mocht ic niet
voert comē eñ ic bē weð gecomē sonð yet
te doē: Doe wort iuliaen grā eñ seide Als
hi daer weð quame so soude hi wrake ne
mē vā dien monic: Doe die duuel iuliaen
beloefde dz hi die vā perssen ꝟwinnē sou
de: so seide sijn meester tot enē kerstē: wat
waēste dz nv des timmermās sone maect
Eñ hi seide. hi bereit iuliaen eē graf: Also
philibeert die bisscop vā cornoet bescrijft.
eñ als in basiliꝰ legēde staet: doe iuliaē ge
comē was te cesariē in capodociē. so ghīc
hē basiliꝰ te gemoet eñ sende hem gherstē
broot te ghiftē. eñ iuliaē haddet in onwer
dē eñ en wildet niet ontfaen. eñ voer dat
broot sende hi basiliū hoy eñ seide: du sen
des ons beestē spise ontfanct weð datstu
sendes Basiliꝰ antwoerde wi sendē v dz
wi etē mer du hebste ons gegeuē daer du
dijn beesten mede voedes: Hier ō wort iu
liaen grā eñ antwoerde Als ic die vā per
sen ꝟwonnē sal hebbē so sal ic dese stat ꝟ
ledigen eñ salse doē eren datm ense woest
hietē sal Optē nacht dair na sach sinte ba
siliꝰ eē visioen in onser vrouwē kercke eē
grote menichte vā enghelē eñ int midden
vā hē sach hi eē vrouwe sittē op enē troen
eñ si seide dē genē die bi hē stondē: Roept
nv haestelic mercurie dat hi iuliaē dē apos
taet dode die my eñ minē soon houerdelic
heeft geblasphemeert: dese mercuriꝰ was
eē riðð die iuliaē om xp̄s wille hadde doē
doden. eñ hy was in die kercke begrauen
Te hāt quā daer mercuriꝰ gewapēt met
sijn wapē diemē daer hilt: Eñ onse vrou
we sende hē te strijde wert: Doe basilius
ontwaecte. so ghinc hi ter stat dair mercu
rius begrauē was eñ daer sijn wapē hin
ghen eñ hi dede sijn graf op doen eñ hi en
vāt sijn lichaē niet noch sijn wapen: Doe
vraechde hi dē coster wie die wapē wech
had: die coster zwoer dz si daer des auōts
warē: Doe ghinc sinte basiliꝰ vā daer. eñ
quā tsmorgēs weð eñ vāt daer dz lichaē.
eñ die spere bebloet: eñ siet eē quā vtē stri
de eñ seide: Doe iuliaen die keiser int heer
was: so quā daer eē riðð gewapēt mit eē
speer diemē niet en kende eñ hi sloech sijn
paert mit sporen eñ hi reet stoutelic te iuli
aen wert. eñ hi vestede starclijc sijn speer
eñ doerstac iuliaē. eñ te hāt en wistmē nz
waer dz hi voir: eñ iuliaē doe hi noch leef
de so nā hi sijn hant vol vā sinē bloede eñ
werpt i die lucht eñ seide: du hebste ꝟwō
nē ihūs vā galilea: Eñ mit desen gheroep
sterf hi onsalichlic eñ al sijn ludē lietē ōbe
grauē eñ die vā perssē vildē eñ maectē vā
sijn vel haer conic eē spreetsel onð die voe
tē

Die legēde vā sinte Jā guldemōt

IOhānes guldemōt was
vā anthiochiē secūdꝰ soon
eñ anthutē dye edel luden
warē Eñ sijn leuē eñ sijn
geslachte eñ sijn wāderin
ge eñ sijn ꝟuolghinge sijn
ghescreuē in historia tripertita: Eñ doe hi
al sijn naerst gheleit hadde aen philosophie
so liet hi dat tē lestē eñ oefende hē seluē in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die heilige scrifture:doe hi priester gewor
dē was om sijn suuerheit so was hi wed̄
in die gerechtichz eñ gaf hē meer ter scerp
heit ō correctien dā tot sachtmoedichz Eñ
om gerechticheit sijns leuēs so was hi on
behēdich in dat te ghescien was. Eñ die
gene diē niet en bekendē hildē voer houer
dich in sijn redē: Hi was voerbarich in le
ringhe eñ in te beduden wel beset. eñ alte
groot ō die sedē te bedwingē: In diē tidē
doe anchadiꝰ eñ honorius die keisers reg
neerdē: so wort hi die bisscop geordineert
vā damasio dē paeus: Eñ ō dat dese iohā
nes ō clerckē leuē wilde corrigerē so wor
dē si hē alle hatēde eñ si vlogen al van hē
als vā eenē verwoedē eñ si sprakē hē alle
sins quaet achter. eñ ō dat hy nēmermeer
yemāt tē etē en node so en wilde hi oec vā
niemāt genoot wesen: eñ si seidē dz hi dit
dair ō dede om dat hi dorperlikē at eñ die
and̄ seidē dat hijt dede om sijn grote voer
barige spijse: mer voerwaer hi dedet van
groter abstinēcien. wāt hi hadde diewijl
die mage eñ dat hooft quaet. daer om scu
wede hi veel spisen ouer maeltijt. mer dz
volc haddē seer lief om die sermonē die hi
dede in die kercke: eñ hi verwaerde wat
sijn beniders vā hē seidē: Johānes plach
oec sommige ouerdadigen te spreken . eñ
daer ō hatemē hē te meer. Hi dede oec een
and̄ daer al die ludē seer mede wordē be=
coert: Eutropiꝰ die proost die balyu was
ghemaect vanden keiser. hi wilde wrake
doen in sommige misdadē die in die kerc=
ke warē gheulogen: Daer om vercreech hy
vandē keyser dat hi een wet setten soude
dat niemāt in die kercke vliē en soude. eñ
die daer in vloghen datmēnse daer wt ne
mē soude: Na een luttel tijts gheuielt dat
eutropiꝰ tegen den keiser misdaen hadde
eñ dat hi in die kercke vloech: Doē dit die
bisscop hoerde so ghinc hi tot hē dair hi hē
verborgen hadde onder den outaer. eñ hi
maecte teghen hē een berispende sermoen
tottē volcke daer hi hē alte seer in begreep
eñ daer mede verwrochte hi veel luden om
dat hy dē onsaligen mā geen ontfermenis
se doen en wilde mer dat hi hē oec starcke
lic berispte: Eñ die keyser nam eutropius
wter kerckē eñ sloech hē dat hooft af. Eñ
om menigerhāde saken so berispte hi veel
luden eñ daer om hateden veel luden Eñ
theophilꝰ die bisscop vā alexandrien wil=
de iohannē of doen eñ hi pijnde hem daer
in te steken een pape die ysidorus hiet Eñ
daer om sochte hi saken om hem of te doē
mer dat volc bescutte iohannē naerstelijc
om dat si vā sijnre wond̄liker leeringē so
wel wordē gheuoet: Eñ iohānes dwanc
die papen te leuē also die kercke dat gheor
dineert hadde. eñ seide dat si niet sculdich
en warē te hebbē eere vāden priesterscap
die der papen leuen nyet volgen en wildē
Niet alleen en regeerde hi die stat vā con=
stantinopolen. mer vander machte die hy
vand̄ kercken hadde so ordineerde hi veel
prouincien daer omtrent met voersienige
wetten: Eñ doe hi bekende dat noch veel
luden den duuel offerden. so sende hi veel
clerckē eñ papē eñ hi dede alle der afgodē
tēpelē brekē Tot dier tijt so was eē gehie
tē genuas die geborē was vā cecilīē eñ in
rade barbarijn eñ tyrā vā allē gepense eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hi was sonderlinge houerdich. nochtans was hi ghemaect eē meester vādē riddŏs eñ hi was arriaen: Dese had dē keyser ghebedē dat hi hē eñ dē sinē een kercke gheuē soude binnē ŏ stat: Doe hē die keiser dz beloeft had. so badt hi iohānes dat hi hē een kercke gaue ŏ dat hi dair mede sijn wreet heit soude mogē bedwingē Mer iohānes die starc was vā cracht eñ al ontstekē vā godlikē toerne seide O keiser en beloue dz niet eñ en geeft dat heilige den hondē niet eñ en ontsiet dese barbaren niet: mer doet ons beide roepē al heimelic. eñ dz wi ondŏlinge seggen sullē horē. Wāt ic sal sijn tonge also breidelē dat hi dit niet en sal dorrē eyschē: Doe dit die keiser hoerde soe wert hi verblijt: eñ des anderen daechs riep hise beide: Eñ doe genuas tot sijnre behoef eē kerc eyschede so seide hē iohānes: allesins is di dat gods huys opē eñ niemāt en verbiet di aen te bedē: Genuas seide. ic bē vā eēre andŏ wet ic eysche enē tēpel tot my eñ tot minē ghesellē behoef. Wāt ic heb veel pinē aen genomē ŏ die ghemeen dingē vā romē eñ dair om en isinē mi niet sculdich te ontseggē Johānes seide du hebste veel loons ontfaen die gaet bouē dē strijde die du hebste gedaen: du biste ghemaect meester vādē riddŏs eñ hier bouē bistu gheeert mitter erē ŏ proostien eñ du moetste merkē wie du wel eer waerste eñ wie du nv scijnste eñ welc dijn eerste armoede was eñ welc nv dijn goet is / eñ mit wat clederen du nv verciert biste. Eñ om dat dit dyr cleine pine dese grote eer ghegeuē heeft so en weest niet ondācbaer tegen dē ghenen die di gheeert heeft: mit dese woerdē dede hi genuas zwigē Eñ doe iohānes die stat vā cōstantinopolen so eerlic eñ so voerbarich regierde: Doe dye voerseyde genuas dat keyserlic omme voir om dat hi des daghes dat niet doē en mochte so sende hi barbarinen dat si des nachts dat pallaes ontstekē soudē: Doe wortet opēbaer vertoont hoe iohānes die stat behoede. Wāt dē barbarinen opēbaerde een grote menichte vā enghelē ghewapent die groot vā lichaem warē eñ si veriaechdense alle Eñ doe si dit harē heer ghesecit haddē / so had hijs groot wondŏ om dat hi wiste dattet heer vāden ridderē was in die andŏ stede. Eñ doe hise des anderē nachts weŏ ghesent hadde so worden si weŏ vāden enghelen vervaert eñ veriaecht: Tē lesten ghinc hi selue wt. eñ sach dit wonder eñ vloech. Eñ om dat hi waende dat die ridderē des daechs hē heimelic hieldē eñ des nachts waectē. Eñ hi ghinc daer wt eñ viel int lāt eñ macctet al woesteñ al die ludē ōtsagē die felhz vādē barbarinē: Wāt die keyser had sinte iohānes beuolē die macht vā deser wtsendinghen eñ om dat hi die vyātscap vergeten had tegē genuā so toech hi vromelic wter stat. eñ genuas sach sinte iohānes betrouwē die hi om gerechticheit hadde soe voir hi hē te gemoet. eñ hi custe sijn oge eñ sijn rechterhāt eñ dede sijn kinderē cussen sijn voetē. Wāt iohānes hadde dese duecht dz hi die ghene die harde onsienlic warē verootmoedichde eñ dedese hē ontsien: / Tot dien tiden rees een questie of god een lichaem had: Eñ hier of so resen stridē eñ onrusten wāt die een seide dat een eñ die ander seyde dat andŏ: eñ sonderlinge wordē hier in bedrogen simpel moniken die seidē dat god vā lichaemliker ghedaentē waer Eñ theophilus die bisscop van alexandrien predicte tegen die ghene die seyden dat god van menscheliker formē was eñ seyde dat god sonder lichaem waer: Doe dit hoerden die moniken van egipten. soe lieten si haer woninge eñ ghinghen tot alexandrien. eñ roerden een gherucht teghen theophilū also dat si hem pijnden doot te slaen: Doe hi dat vernam so ontsach hi hē eñ seide hem. Jc aensie v als gods aēsichte: eñ si seiden: Ofstu segghestе dat gods aensichte is alstu ons sietste. so ontheilige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die boeckē die onſe verdoemeniſſe cōtrarie
ſijn. Eñ en doetſtu des niet ſoe ſulſte van
ons ontfaen dat die keiſers beſet hebben
tegen die rebellē: Hi ſeide en doet mi geen
wredicheit wāt ic doe dat ghi wilt. eñ al
dus keerde hi die monikē vā hē. Hier in en
warē die heilige goede monikē niet ꝟbleit.
mer ſommige ſimpele die om die mīne vā
dē geloue hē ſettē tegen harē broederē die
deſe ongelouicheit hieldē ſtaende die wer
den vā hē gedoot: Doemē dit in egiptē de
de ſo was iohānes ſeer leerēde ꝟmaert te
conſtātinopolē. eñ alle ludē haddē in gro=
ter waerdē mer ō dat die arriaenſche ſeer
groeydē eñ ſy kerckē butē die ſtēde haddē
eñ des ſaterdaechs eñ des ſonnendaechs
ſo ꝟgaderdē ſi in poertē eñ in poertalē eñ
ſongen al dien nacht ymnē eñ antiffenen.
inđ dagheraet ſo ghingen ſi midden doer
die ſtat in haer kerckē. eñ dit dedē ſi ō den
laſter vādē goedē kerſtē eñ diewijl ſo ſon
ghen ſi. waer ſijn ſi die ſeggen dat drie eē
ſijn: Eñ om dz iohānes ontſach dat ſi die
ſimpele mit deſen ſange aen hē ſoudē trec
kē. ſo ordineerde hi dat die ghelouige des
nachts oec weſen ſoudē in alduſdanigen
loue om dat ſi oec daer mede ꝟdonckeren
ſoudē der ongelouiger werckē eñ dat dye
ghelouige te ſtarcker bliuen ſouden. eñ hi
maecte ſiluerē crucen diemen mit tortiſen
droech: Doe wordē die arrianē ſo vā hate
ontſtekē dat ſi na ſinē doot ſtōdē: Op enē
nacht ſoe wort briſon der keyſerinnen ge
lubden camerlinc geworpē mit enē ſteen
dē welckē iohānes geordineert hadde om
ymnē te ſingē: Eñ hier mede wort die kei
ſer geſtoert dat hi dē arrianē ꝟboot dat ſy
opēbaer geen ymnē en ſoudē ſingen. Tot
dien ſeluē tidē ſo quā te conſtātinopolē ſe
ueriaen die biſſcop vā gabelē. dē welcken
die ludē in groter waerdicheit hadden eñ
veel in ꝟnoy Eñ die keiſer eñ die keiſerin
ne haddē hē ſeer lief. eñ ſinte iohānes ont
finckē ſeer vriendelijc: Eñ doe iohānes in

azien geuarē was/ſo beual hi hē ſijn kerc
ke. mer hi en wāderde niet ghetrouwelic
mer onđ dat volc ſo prees hi hē ſeluē: Eñ
ſerapion iohānes clerc ontboot dit iohan=
nes: Eñ daer ſeueriaen lide ſo en ſtōt ſera
pion niet op: Doe had hijs in onwaerden
eñ riep: En is ſerapion die clerc niet ſo en
is chriſtus nyet gheboren in menſcheliker
natueren: Doe iohānes dit hoerde ſo quā
hi weđ eñ ꝟdreef ſeueriaen wter ſtat als
een blaſphemerer. eñ dit was dē kerſtenē
ſeer leet: eñ ſi dedē hē weđ comen eñ ſi ba
den iohannē dat ſi mit hē vreede maecten
eñ hi en wilde des nyet doen voer dat die
keiſerine theodoſiū harē ſoon ſette op ſijn
knien eñ bade dat hi vreede maken ſoude
mit ſeueriaen: Tot dien ſeluen tidē ſo ver
hief theophilus die biſſcop van alexandri
en in een ſtat dyoſcorū eenen heiligen mā
eñ ſi quamen te conſtantinopolen om dat
ſi iohannes eñ den prince ꝟtellen ſouden
wat hem ghedaen was eñ ſi wilden mit
hē deelachtich weſen eer ſi die ſakē beken
nen ſoudē. nochtan was theophilus ghe=
comen mit een valſche nieumare dat iohā
nes met hē ghemeenſcap hadde eñ dat hy
hē raet gaf: Hier om ſoe wort theophilus
ſoe gheſtoert dat hijs niet alleen en wilde
wreken. mer hi wapende hem ſtarckelijc
om iohannes of te doen: Eñ hi heelde ſijn
meninghe. eñ ſende tot elcs biſſcops ſtede
boden eñ ſeide dat ſi ꝟdomen ſouden ori=
genes boeckē: Eñ dus ꝟleide hi epiphani
us den biſſcop vā cipers dat alte heyligen
mā was eñ maectē ſinen vrient. eñ badt
hē dat hi origenes boeckē ꝟdomen wilde
Mer epiphanius om ſijn grote heylicheit
ſo en merctē hi ſijn grote bedriegeniſſe nz.
eñ hi ꝟgaderde hier om ſijn biſſcoppē vā
cypers. eñ hi verboot origenes leſſe. eñ hi
badt iohannes dat hi hem ſeluen wachtē
ſoude van origenes leſſen. eñ dat hi beueſ
tighen woude datter gheordineert was.
Mer iohannes hadde dit in onwaerden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Eñ hi pijnde in kerclike leerige eñ daer in
nā hi an. eñ hy en achte niet vā diē datmē
hē sochte Hier na opēbaerde theophilꝰ die
hate die hi lāge ꝟholē hadde eñ seyde dat
hi iohānes of doē wilde eñ veel baroenen
eñ clerckē vāden palase die iohānes vian
den warē sochtē eē tamelike tijt eñ si pijn
den hē datmē te cōstātinopolē cenē raet ꝟ
gaderē soude: Hier na quam epiphaniꝰ te
cōstātinopolē eñ brocht mit hē die ꝟdome
nisse vā origenes boeckē. niet dat hi orige=
nes dair mede bāde mer alleen lasterde hi
daer mede sijn boeckē: Eñ hi ghic wt tot
sinte iohānes kercke die seuē milē stōt vā
der stat. eñ hi daer een gebet hadde gedaē
eñ gewijt eē dyakē eñ scuwede met sinte
iohānes te gaē ouermits theophilꝰ wille.
eñ vercoes meer in sonderlige herberge te
wesen. Eñ hi ontboot doe die bisscoppen
die daer tegenwoerdich waren eñ las hē
die ꝟdomenis van origenes boeckē Eñ ō
die waerdichȝ die sommige haddē tot epi
phaniꝰ. so screuē si haer cōsent onð orige=
nes boeckē te ꝟdomē: Eñ veel wasser die
des nȝ doē en wildē: eñ vā desen was eē
die theocinꝰ hiet die bisscop was vā sichi
en die seide: O epiphani ic en doe geen on
recht die voermaels wel gestoruē is noch
ic en ꝟmete mi nyet dingē te beproeuē vā
blasphemie also dat ic die dingē dome die
ōse voer vaðs niet ꝟsmaet en hebbē noch
en wildē: eñ oec so en sie ic geen quade lee
ringe in origenes boecken: Doe brochte hi
voert sijne boecken eñ las eñ toonde daer
scrift die die kercke hout eñ daer na seide
hi: Die dese boeckē lastert si en kennen hē
seluē niet: Dit seitmen dat theochinꝰ die
seer ꝟmant was vā rechtheit des leuens
antwoerd e epiphanio. Eñ athanasiꝰ die
bescermer vāden geloue hiet indē rade vā
niceen origenes eē oercōde vā sinē geloue
eñ hi leide origenes boeckē mittē sinen eñ
seide: dese is wonðlijc eñ pijnde alte seer
eñ hi geeft ons vāden soon gods oercōde

eñ seit dat hi ewelic mittē vað is eñ was
Eñ iohānes en hads geen onwaerde dat
epiphaniꝰ sonder regule sijn kerc gheordi
neert hadde eñ ordinerige maecte. mer io
hānes bat hē of hi bi hē bliuen wilde onð
die bisscoppē: mer hi antwoorde dat hi bi
hē niet bliuē en wilde tē waer dat hi dios
corum ꝟdreue eñ dat hi sijn cōsent screue
onð die ꝟdomenisse vā origenes boecken
Eñ ō dattet iohānes niet doē en wilde. so
quamē iohānes vyandē eñ roerdē epipha
nius tegē iohānes eñ daer ō ꝟdoemde epi
phaniꝰ origenes boecken eñ dioscorū oec.
eñ begōstē quaet vā iohānes te sprekē als
dese bescudder eñ iohānes ontboet hē: du
hebste veel ghedaen tegē die statutē o epi=
phani: Eerst datstu ordine makes in dijn
kercke sonð minē wille: eñ daer na dattu
in mijn kercke vā dijn proper macht gods
ambocht hebt gedaen. Eñ efter datstu di
daer ontsculdichste eñ nv weð ō dattu in
di seluē betrouweste. eñ hier om heb ic mi
bedwongen om dat onð dat volc geen ge
rucht rijsen en soude eñ dattu hier of niet
gheureset en wordes: Doe epiphaniꝰ dit
hoerde soe voir hi wech. Eñ doe hi te we
der te cipers varen soude. so ontboot hi io
hannes Jc hope datstu niet bisscop steruē
en sulste: eñ hi antwoerde hem weder eñ
du en sulste niet weder comen in dijn lāt.
eñ het gheschiede also. want epiphanius
sterf inden wech: Eñ nae een luttel tijts
wort iohannes ghesent in ellendē eñ dair
sterf hi Tot dies epiphanius graue die so
heilich was wordē die duuelen verdreuē
wāt hi was een man seer liberael teghen
die arme: ¶ Doe hi op eē dach al sijn gelt
gedeelt had so quā een haestelic eñ brocht
een grote scat in een sac eñ ghinc wech eñ
men en wiste niet van waen hy quam of
werwert dat hi ghinc Sommighe arme
waren die epiphaniꝰ bedriegē wildē om
dat hi hē yet gheuē soude eñ die een ghinc
op die aerde neð leggen: Eñ die anð stont

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

op hē eñ weende als of hi doot hadde ge=weest. eñ hi beclaechdē seer dat hi niet en had daer hi hē mede begrauē mochte. Eñ epiphaniꝰ quā daer toe gaende eñ bat dat hi in christū slapē mocht eñ hi gaf hē daer mede dat hi hē grauen soude eñ hi trooste dē mā eñ ghinc wech: Eñ dese man stiet sijn geselle eñ seide: staet op eñ laet ōs hu dē werscappē mit dijnre pijnē. Eñ doe hi die wil stiet eñ hi gewaer wort dz hi doot was: soe liep hi tot epiphaniū eñ seide hē wat hē gheschiet was eñ bat hē dat hi hē verweckē soude: Eñ epiphaniꝰ ꝟtroostē vriēdelic nochtā en wilde hijs niet ꝟwec kē om datmē niet lichtelic bespottē en sou de: eñ doe epiphaniꝰ wech gheuarē was so seidemē iohānes dat eudoxia die keiser inne epiphaniū tegen hē ꝟporret hadde. Eñ hi wort ontsteken mit toerne also hi plach. eñ dede eē sermoen tottē volcke eñ daer in soe lasterde hi alle vrouwē. Eñ al tvolc wist wel dat hi dit sermoen dede te ghē die keyserinne: Doe dit die keiserinne ꝟstont beclaechde si hē teghē die keiser eñ seide die laster die haer ghedaen was dat dit altemael optē keiser viel: Hier ō wort die keiser teghē iohānes ghestoert eñ hi be ual datmē eē raet hilde. Hier om ꝟgad̄de theophilꝰ die bisscoppē eñ al iohānes vyā dē quamē vromelic daer eñ si hietē houer dich eñ quaet: Eñ die bisscoppē die te con stātinopolē ꝟgad̄t warē. si en sprakē van origenes boeckē niet. mer si hieuē hē open baerlic teghē iohānes eñ daechdē eñ hem dochte beter dat hise scuwē soude als sijn opēbaer viandē. eñ si riepē datmē eenē ge menē raet doē soude. eñ si daechdē aldus vierwerven: Eñ doe hise scuwede eñ hi riep om eenē gemenē raet te houdē. so ver wijsdē si hē and̄s nerghēt ō dā om dat hi niet comē en wilde doe hi gedaecht was. Doē dz dit volc hoerde wordē si alte seer ꝟwoet eñ si en lietē wter kercken niet ne mē. mer si riepē datmē dit leggē soude op tē alre meestē raet: mer des keysers gebot dwāc datmē haestelic ꝟdriuē soude eñ in ellendē sendē. mer ō dat iohānes ontsach dat int volc gheuechte comē mochte. so le verde hi hē seluē sond̄ des volcs wetē dat mē hē in ellendē voerē soude: mer doe dit dat volc ꝟnam so worter eē groot geruft also dat veel vā iohānes viandē ter barm hertichheit wordē beroert eñ seidē dz hi on recht leet diē si te vorē begeerdē of te doen Mer seueriaē dier dye eerste sake of was daer hi predicte in die kercke/ soe seyde hi quaet vā iohānes eñ seide Al waert dz hi gheen misdaet and̄s en hadde nochtās is sijn houerdic sake genoech datmē of doet Eñ doe ō dese sake een groot gerucht ghe wordē was die liepē eñ riepē andē keiser so bat die keiserine andē keiser dat hi iohā nes wed̄ comē dede wter ellendē. Eē gro te aertbeuige was oec ind̄ stat: Eñ al die ludē seidē dat dit geschiede ō dat iohānes onrechtelic ꝟdreuē was: Eñ mē sende bo dē tot iohānes eñ mē seyde hē dz hi haeste lic wed̄ keerde eñ dat hi voer die stede ba de die ꝟderuē soude. eñ dz hi vredē soude dat gescal dat ond̄ dē volc waer: Mē sen de noch ander boden nae die eerste: eñ oec die derde die hem dwingē soudē haestelic wed̄ te keerē: Eñ si brochtē wed̄ tot sijns ondācs in sijnre kerckē eñ al dat volc quā hē te gemoet mit tortisen eñ mit lāpē mer hi en wilde niet sittē in des bisscops setel. eñ seide dattet biden rade eñ oerdeel ghe=schien moeste eñ dat si die hē ꝟdoemt had dē haer sentēcie wed̄ riepē. Eñ dz volc be geerdē alte seer te sien sittē in des bisscops setel eñ sijn leerige te horē: eñ dz volc quā te bouē. eñ hi wort ghedwongē dat hi hē predikē moeste eñ in sijn setel sittē Eñ the ophilꝰ vlocch vā daen: eñ doe hi te ierapo lim gecomē was so sterf hi bisscop vāder stat: eñ malamerō die heilige monic wert daer ghecorē: mer doet malameron ontsel de eñ theophilꝰ hē riet dat hy cōsent gaue

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

tot sinen ꝟkiesen so beloefde hijt eñ seyde
Morgē sal voldaen werdē dat onse heer
genoecht: Eñ des anderē dages quamē si
tot sijnre cellē eñ badē hē oetmoedelic dat
hijt ontfinge Eñ hi seide: laet ons eerst on
sen heer biddē: eñ doe hi bede gaf hi sinen
geest: Johānes was stadelic leerēde Tot
diē tidē was neuē sinte sophien kerc geset
een siluerē beelde mit enē mātel ō behāgē
in eudoxio ð keiserinnē ere Eñ daer plegē
die riddðs eñ de baroenē haer opēbaer spel
te doē: Dit was iohānes seer leet ō dat hi
sach dat dit wat was tegē trecht der heili
ger kerckē: eñ echter so wapēde hi sijn tō
ge als hi plach Eñ als hi dē princē gebedē
soude hebbē dʒ si hē vā sulckē spele wach
tē soudē so en dede hijs niet. mer hi laster=
de mit sijnre selre sprakē die ghene die dit
lietē doē: Eñ die keiserine nā dit oec in ha
rē laster eñ pijnde echter datmē tegē iohā
nem enē raet houdē soude: Doe dit iohan
nes gewaer wort. so predicte hi tegē haer
alte lastelic eē omelie die dus begint: Rur
sus herodias vesanit rursusq; turbatur.
eñ hier mede wort die keiserine noch grā
mer: Eñ eē die iohānes dodē wilde wort
vādē volc geuaen eñ mē leuerdē tē oerdel
mer die proost ꝟlostē datmē niet en dode:
Eñ eens papē knaep liep tot iohānem: eñ
doe een aen hilt so sloech hi dē genē die hē
hilt eñ een anð die bi hem stōt: Doe wort
daer eē geroep eñ daer quamē veel luden
gelopē eñ doe dode hi dair veel eñ vā dier
tijt soe wachte dat volc iohānē eñ besettē
dat huys des daechs eñ des nachts: eñ bi
der keiserinnē rade so ꝟgaðdē die bisscop
pē te cōstātinopolen eñ iohānes ꝟraðs be
gonstē starckelijc te wroegen: Eñ doe die
kersdach quā doe geboot die keiser iohan
nē en dede hi sijn misdaden vā hē nʒ so en
wilde hi mit hē geen gemeenscap hebben
eñ die bisscoppē en wildē anðs tegē hē nʒ
dā dat hi was gaē sittē in des bisscops se=
tel sonð dat oerdeel vādē raet na diē dʒ hi
weð gekeert was wter ellendē: Eñ dus
so ꝟwesen si hē echter: Daer na doet paes
schen naecte so ontboot hē die keiser dʒ hi
mit hē in die kercke nyet wesen en mocht
om dattē twee radē ꝟwesen haddē. Hier
om bleef iohānes ledich eñ en ghinc in die
kercke niet: Eñ die ghene die mit iohānes
warē harē die hietmē iohānitē Hier na de
de die keiser iohānē wter stat ꝟdriuen eñ
hi dedē in allendē voerē in een cleyn stede
kijn dair dʒ eynde vādē roomschē rijc wt
ghinc: Eñ dat was bidē fellē barbarinen
lāde Mer ōse heer ihūs en liet sinē getrou
wē knecht niet lāge in dat lāt wonē Doe
dit innocentiꝰ die paeus vā romē hoerde.
so ꝟdroech hijt swaerlic eñ ō dʒ hi wilde
enē gemenē raet houdē so screef hi dē clerc
kē vā cōstātinopolē dat si niemāt na iohā
nes ordineren en souden: Eñ als iohānes
dus gemoyt was vādē lāgen wege eñ hi
seer getormēt was vāden hooftswere eñ
hi liden moeste die onuerdrachlike hette ð
sonnē: so voir hi te gode wert te cōmā op
tē xiiij. dach vanð maent die septēber hiet
Doe hy doot was so viel te cōstātinopolē
eñ dair omtrēt altē grotē hagel. eñ als die
ludē seidē dattet god dede vā grāscap om
dat iohānes onrechtelic ꝟoerdelt was eñ
dit was geloeflic geprocft mitter keiserin
nē doot: wāt optē vierdē dach nadē hagel
so sterf si: eñ doe iohānes die leeraer vā al
ð aerdē doot was. so en wilde die bisscop
vā oostē geensins gemeenscap hebbē mit=
ten bisscop vā westē/ voer dat sijn heilige
naem gescreuē was mittē bisscoppen dye
voer hem haddē geweest: Mer theodosiꝰ
des voerseidē archadiꝰ soon welcke theo
dosiꝰ eē goet kerstē was die sijn oude va=
ders name hadde in duechdē: hi dede iohā
nes reliquien ouer brengē in die coniclike
stat in die maent die ianuariꝰ hiet: Eñ dʒ
goede volc ghic hē te gemoet mit tortysen
eñ mit lāpē: Eñ theodosiꝰ aēbede oetmoe
delic sijn reliquiē eñ bat hē voer archadio

R.i.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

eñ eudoxia diē gewonnē hadden dat hijt hē ꝟgeuē wilde dz si onwetelijc tegen hē misdaen haddē. Dese theodosiꝰ was alte goeðtierē. Wāt hi en ꝟdoemde niemāt ter doot wat hi tegē hē misdede wāt hi seide Oft ic die dode weð leuēdich mochte maken: Sijn hof scheen een cloester: Hi dede mettē eñ laudes eñ hi las heilige boecken Hi had een wijf die eudochia hiet die craclio in ꝟsen veel poeterie maecte eñ si had een dochter vā hē die eudoxia hiet die hi te wiue gaf valēciaē die hi keiser had gemaket: Dit is al getogen wt historia tripertita: Int iaer ōs herē ccc. eñ lxxx. so sterf hi

¶ Dit is een voer reden

¶ Om dz wi geseit hebben vādē feesten die comē binnen ð tijt die som behorē totter tijt ð ꝟloenige: Eñ som onð den tijt ð pelgrimagien welcke tijt die kercke hout vā kersdage tot septuagesima so sullē wi seggen vāden feestē die comē binnē ð tijt der dwalige. Welcke tijt begā vā adā. eñ duerde tot moysē: eñ die tijt hout die kercke van septuagesima tot paesschen toe

¶ Wat septuagesima beduyt

Septuagesima beteykent den tijt ð dwalige eñ sexagesima den tijt ð ꝟnieuwinge Quinquagesima den tijt der ꝟlossinge: eñ quadragesima dē tijt der geesteliker penitēciē: septuagesima begint drie wekē voer vastelauōt. eñ si gaet wt optē saterdach na paesschē: Die septuagesima was gheordineert ō drie saken: Als iohānes beleth seyt: Die eerste is om onse ꝟlossinge. Wāt die heylige vaðs ordineerden om die eere vā christꝰ hemeluaert ten hemel om dat die menschelike natuer bouen allen engelen indē hemel wert op geuoert datmen den donredach altijt vierē soude eñ datmen dā niet vasten en soude Wāt doe die heylighe kercke mitter apostolen prediken eerst begōste so vierdemē dē dōredach gelijc dē sonnendach. Eñ men dede dā processie om te beteikenen ð apostolen processie. dat si ghingen tē berge vā oliueten daer christꝰ op voir eñ quamē vā daer te iherusalem weð: Oft om dat dye engelen christo te gemoet quamen doe hy op voir. Mer nv sijn soe veel heilige dagē gheordineert vāden heiligē. eñ so veel feesten te vieren was te zwaer: daer bi so en viertmē den donredach nv niet. Om dat men den donredach quiten soude dicmen niet en pleecht te vastē. so ordineerden die vaders totter quadragesima een weke te meer te vasten eñ hietense septuagesima. Die anð reden is ō haer beteikenis want septuagesima beteikent die dwalinge eñ die ellēde dat ꝟnoy ð mēschē die geweest hebbē vā adā tottē eynde ð werlt Eñ die ellende begaetmē al mit seuē dagen. eñ si sal voleyndē in vij. dusent iarē. Wāt bidē vij. dagen ꝟstaetmē seuē honðt iarē: mer vāden beghin ð werlt tot xp̄s opuaert rekenē wi ses dusent iaer mer al die tijt die daer na volgē sal tottē eynde ð werelt die rekenē wi onð dat seuē dusichste mer dat eynde daer of weet god onse heer alleen. In die seuende outheit deser werelt so heuet ons xp̄s ꝟlost vanð ellēdē in hope des ewichs leuēs. eñ heeft ons weð ghegeuē die stoele ð onnoselheit indē doopsel. mer als die tijt onser ellendē sal geledē sijn. so sal hi ons volcomelijc ꝟcierē mit twee stolen. Daer ō latet die kerc in desen tidē den sanc vā bliscappē Gloria i excelsis deo: Ac eñ alleluya mer optē paesch auōt so singt men een alleluya. als of wi ꝟblidē inð hopen ð ewiger glorien eñ dz wi in die seste outheit ghecregen hebbē die stole ð onnoselheit: Eñ daer na singtmen een tractus daer bi beteikentmē pine die wi noch hebben ō gods gebodē te voldoē: Optē saterdach na paesschen daer die septuagesima eyndet. dā singtmē twee alleluya ter missen: eñ dat beteikēt dat wi twee stolē ont

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

faen sullen na dat eynde vā deser werelt
dat is dat lichaē mitter sielen inđ ewiger
glorië:Die derde redē daer septuagesima
is ꝟdenckenisse wāt septuagesima is een
ghedēckenisse vā lxx.iarē dat die kinđ vā
ysrahel in die gheuangenisse vā babiloni=
en warē.eñ ghelijc dat si doe haer bliscap
lietē eñ seidē: Hoe sullē wy den here sanc
singen in een vreēt lant:Also laet die kerc
ke oec harē blidē sanc: Daer na indē lx.ia
re doe cirus die coninc vā persen die kinđ
vā ysrahel oerlof had ghegheuē weder te
lande te varē so begonstē si te ꝟbliden.eñ
daer bi soe singt die kercke optē paesauōt
ter missen alleluya om ghehoechnisse van
dier bliscap:Mer eer die kinderē van isra
hel constē ꝟgaderē te lande te varē.eñ eer
si haer goet ꝟgaderē mochtē haddē si gro
te pine eñ daer bi so singt die kercke na dʒ
alleluya eē tractus eñ dat beteikēt die sep
tuagesima eyndt so singt die kercke twee
alleluya om te beteikenē die bliscap dye si
haddē doe si te lande quamē:Die tijt van
der gheuangenisse eñ der ellēdē der kinde
ren vā israhel is oec een ꝟdenckē des tijts
onser pelgrimagien.wāt alsoe als si indē
lxx.iaer wordē ꝟlost also worden wi oec
ꝟlost in die seuēde outheit.eñ so si pijn de
den om haer goet te ꝟgaderē also moeten
wi noch pinē in die gebodē gods.mer als
wi te lāde comē sullē so sal alle pijn wech
sijn eñ wi sullē volmaecte glorie hebben:
eñ singen twee alleluya indē lichaē eñ in
der sielē:Om dat die kercke inden tide de
ser ellenden bedruct is mit veel ꝟnoys eñ
vol na in wanhopē gheuallē so ꝟsucht sy
vā hoghē eñ roept int beghinsel đ missen:
Die rouwē der doot hebbē mi ombeuaen
eñ daer toe toont die kercke menich ꝟnoy
dat si ghedoecht om die onsalicheit die sy
verdient heeft eñ om dat dese twee pinen
daer si mede gheslaghen is eñ om die mis
daet die die anđ ghedaen haddē Mer om
dat si niet wanhopen en sal so sijn drie ra
den daer of gheseit int euangelie đ missen
Die eerste raet is:so wie daer of volcome
lic wil werdē ꝟlost dat hi indē wijngaer
de sijnre sielen arbeide eñ snide of die son
den eñ die misdaden:Eñ daer na als dye
epistel seit so hope ic indē wege des leuēs
in werckē vā penitencien: Daer na moet
hi vromelic stridē teghen al die duuels be
coringhe. doet hi dit so sal hi drie remediē
of boeten hebbē: Want dē arbeider salmē
den penninc gheuen eñ die loper dē prijs.
Die verwint die crone.

¶ Wat sexagesima beduyt

Sexagesima beghint acht
daghē na septuagesima.
eñ eyndt optē woēsdach
na paesschē:Dese sexage
sima was ghesct om die
ꝟlossinge eñ om die betei
keninge eñ om die ghedēckenis. Si was
gheset om ꝟlossinge.wāt melchiades die
paeus eñ siluester ordynerdē datmen alle
saterdaghe vastē soude: Eñ om die sater
dach te quitē/so dedē si een weke te vastē
eñ hietense sexagesima:Die anđ reden is
om haer beteikenisse:wāt sexagesima be=
teikent der kerckē berocfthʒ eñ haer droef
heit dat is om dat haer die brudegom ont
uarē is:om die kercke te ꝟtroostē dat hair
die brudegom ontuarē is inden hemel: so
sijn haer ghegheuē twee vloghelē/dat sijn
ses werckē der ontfermherticheit: eñ dye
oefeninge vandē x.gheboden wāt sexage
sima beduyt seswerf tien.bi sessen sijn be
teikēt die ses werckē der ontfermhertichʒ
eñ bi tienē die x.ghebodē: Die derde redē
is om ghedēckenisse want sexagesima be
denctmen der misterien of heimelichedē
onser ꝟlossinge.want bi tienē ꝟstaetmen
dē mensche die die tienste dragma of pen=
ninc was om dat si ghemaect sijn om een
nieuwe oerde te makē daer die engelē vie
lē:of bi tienē ꝟstaetmē dē mēsche die ghe=
maect is nadē lichaē vādē vier elemētē eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hi heeft drie crachtē inđ sielē. dat is gedēc
kenisse.ꝟstandenisse eñ wille die daer toe
gemaect sijn dat si die drieuoudicheyt die
nen sullē dat wi daer ghetrouwelic in ge
louen sullē eñ minnē eñ altoos in gedenc
kenis hebbē: Bidē sessen beteikentmē die
ses misterien daer dye mēsche mede ꝟlost
wort: Dats daer god mensche wort ghe-
boren eñ ghepassijt. ter hellē voir. verrees
eñ dat hi ten hemel voir: Eñ die sexagesi-
ma duert tot des woensdacchs nae paes-
schen: eñ dan singtmen inđ missen Comt
mijn ghebenedide des vaders wāt die de
werckē der ontfermherticheit doē die sul
len die woordē horen ten domsdaghe als
christus sijn bruyt die dore op doen sal eñ
ontfangense in sinē armē in sijn rijc. Mē
ꝟmaent đ kerckē indē epistolen dat si goe
dertierlic ꝟdrage als eē kint daet haer bru
degom wech is Eñ inđ euangelien dat si
goede werckē saye: Eñ sy die te vorē riep
inđ missen: die rouwen đ doot hebben mi
om beuaen. nv is si tot haer seluen gheco-
men eñ roept inđ missen Heer stant op eñ
helpt mi. eñ si seyt driewerf. stant op heer
Want sommige ludē sijn inđ kercken die
weđstoot hebbē mer sy en werdē niet wt
ꝟdreuē: Eñ sommige sijn die wederstoot
hebbē eñ wordē ꝟdreuē: eñ sommige sijn
die geen weđstoot en hebbē noch en wer-
den ꝟdreuē: Eñ om dat si geen weđstoot
en ghedogen so is te ontsien dat hem haer
voerspoedicheit hinderē mach Die kercke
roept: Heer stāt op om die eerste eñ maect
se starc eñ als si traech schinē soe ꝟlosse. si
roept oec. stāt op ō die anđ dat hise bekeer
eñ dat hise dwinge weđ te keerē tot dien
daer si dat aensicht of ghekeert hebben. si
roept oec. stant op om die derde dat hy hē
helpe eñ ꝟlostse in voerspoedigen dingen

¶ Wat quinquagesima beduyt.

Quinquagesima beghint optē son-
nēdach voer grote vastelauōt. eñ
gaet wt optē paesch dach: si is ghesét om
voldoen eñ om ghedēckenisse. Om te vol
doen is si geset om dat wi sculdich sijn te
vastē xl. dagen als christꝰ dede: Eñ inder
quadragesima en sijn niet meer dā xxxvi.
dagen diemē vast om datmē den sonnen-
dach niet en vast. om die eere eñ waerdic
heit vā christꝰ ꝟrisenisse eñ oec om christꝰ
exēpel te volgen die twee werue at als hi
ꝟresen was. dat was doe hi mit besloten
re doerē tot sinē iongherē quā: eñ doe si hē
gauē een stuc vandē ghebradē vissche eñ
honich rate: eñ echter mittē discipulē daer
hi mede ghinc in emaus. Also sommighe
seggen soe sijn vier dagen tottē quadrage
sima ghedaen om die sonnendaghē te vol
daē. eñ oec om dat die clerckē voerdē volc
ke gaen sullē in heilicheden. als si doen in
oerdē. so beghinnē si twee dagen voer die
ludē te vastē: Eñ aldꝰ hiet die weke quin
quagesima ¶ Die ander redē is om haer
beteikenisse: Wāt die quiquagesima betei
kent dē tijt der ꝟlatenisse daermē alle son
den in ꝟlaet. Wāt inđ ouđ eewe was dat
vijftichste iaer iubilꝰ dat was eē iaer der
ꝟlatenisse wāt dā wordē die sculden ꝟla
ten eñ die knopē wordē ontbondē. eñ alle
luden quamen weđ tot harer besittinghe
Daer bi wort beteykēt dat bi penitencien
die sonden werdē ꝟlaten eñ die sondaren
werdē ꝟlost vanđ duuelē dienste eñ kerē
weđ tot besittīge vā hemelrijc ¶ Die der
de redē is om een ghedenckenis. Wāt si is
een bedenckē der ewiger salicheit: Want
indē vijftichstē iaer wordē die knapē ver
lost eñ optē vijftichstē dach na dat die kin
derē vā israhel dat paesch lam offerdē soe
was hē die eewe ghegheuē: Eñ optē vijf
tichstē dach na paesschen was die heilige
gheest gesent. Eñ hier bi soe doet die quin
quagesima ghedenckē đ salicheit die daer
wesen sal die begeerte đ vrihz eñ kennisse
der waerheit eñ volmaectheit đ caritaten
Wāt drye dingē sijn ons nootdruftich/ die
inđ epistolē eñ inđ euāgelien hudē bescre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

uen sijn/ dat is caritate daer die epistel of sprecct eñ gedēckenisse vā ons herē passie eñ dat geloue datmē v̄staet bydē blinden die siende wert als dat euāgelie seit: Wāt gheloue doet den wercken bequaem sijn Wāt sonđ geloue ist onmogelic gode te be hagen Ons herē passie bedēckenis maect alle werckē licht: Als gregoriꝰ seit: op dat mē xp̄s passie bedēct so en is nz so zwaer mē draget wel: die caritate doet alle werc ken wel v̄uolgē: Gregoriꝰ: Gods minne en mach niet ledich sijn ist gods minne so werct si veel. mer v̄brokeloest si te werckē so en ist geen minne Die kercke die int eer ste als si wāhope riep: Die rouwē đ doot hebbē mi om beuaen: eñ doe si dair na tot haer seluē quā. eñ bat gode om hulpe om dat si nv hope ontfaen heeft onđ penitēci en dit nv eñ seyt int beginsel vanđ missen Weest mi in gode een bescermer eñ si bidt vier dingen. dat is toeulucht/ bescermenis se. vastheit ende gheleide Wāt alder kerc= ken kinderen dye sijn in gracien of in mis daet oft in wederstoot oft in voerspoede: Der kerckē kinderē die in gracien sijn ey= schet si vasticheit dat si vast moetē werdē inđ gracien Der kerckē kinderē die in mis dadē sijn bidt si toeuulucht dz god haer toe uulucht moet sijn Den ghenē die in weder spoet sijn bidt si bescermenisse dat si moe= ten werdē beschermt in harē wederspoet Den ghenē die in voerspoet sijn bidt si ge leide datse god sonder sonde moet gheley dē: Die quiquagesima eyndt optē paesch dach. Wāt die penitencie doet verrisen ter nieuwicheit van leuen.

Wat quadragesima beduyt.

Quadragesima beghint tē grotē vastelauont Int be ghinsel vanđ missen toent die kercke dz se god v̄hoert heeft in al harē vernoy eñ seit Hi aenriep mi eñ ic sal len v̄horē: Mē sal merckē dat die quadra

gesima hout xl. dagen al die sonnendagē mede gerekēt. mer alsmēre ses sonnēdagē of doet so bliuender xxxvi. dagen diemen vast: Eñ die dagen sijn die tiende vā alle dē iare. Wāt eē iaer heeft ccc. eñ lxv. dagē eñ daer of sijnre xxxvi. die tiende. mer die vier dagen die voer sijn doetmen daer toe om dat die heilighe xl. dagen voldaen sou dē werdē die onse heer heilichde mit vastē Waer om dat wy dese xl. dagē vastē daer sijn veel redenē toe: Die eerste redē seit sin te augustijn. Wāt matheus seyt eñ v̄telt xl. ghesiachten vā xp̄s toecoemste Eñ om dat xp̄s tot ons neđ quā mittē viertichstē getal. so sullē wy tot hē op gaen mit xl. in getale: Die anđ redē seit hi oec: Willē wi comē totten getale vā vijftigen. so moetē wi op xl. tien doen: Wāt willē wi tē ewi= ghen leuē comē so moeten wi al desen tijt arbeidē. Wāt na dat christꝰ verresen was so bleef hi mit sinē iongherē xl. dagen Eñ opten tienden dach daer na sende hi sinen heyligen geest vā bouen: Die derde reden seit propositiuus: Die werelt is ghedeelt in vier deelē eñ die outheit in vier tijdē eñ die mensche is vandē vier elementē eñ vā vier cōplexien ghemaect eñ om dat wi ge brokē hebbē die nieuwe eewe die die vier

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

euangelistē bescreuē.eñ die oude ewe die
die x.ghebodē hout.Daer om moeten wi
die x.vieruoudigē.eñ also wordēt xl. dat
is te ꝟstaen dat wy al den tijt des leuens
die nieuwe eewe eñ oude voldoen sullen
Onse lichaē is gemaect vandē vier elemē
tē eñ die hebbē vier stedē in ons. wāt dat
vier is indē ogen.die lucht is in dye tonge
eñ in die oren.dat water in die mālicheit:
eñ die aerde in die anđ ledē:In die oghen
is die begheerlicheit.in die tonge eñ in die
orē loddernie.eñ in die mālicheit die weel
de der ghenoechtē.In die handē eñ in die
anđ ledē is die wreetheit.Gregorius seyt
oec drie sakē vandē quadragesima Waer
om vastē wi xl.dagen sonđ dat die x.ghe
boden voldaen werdē mittē vier euange=
listen boeckē:ons sterflijke lichaem is oec
gemaect vā vier elementē.eñ mittē wille
ons lichaems so doen wi tegen gods ghe
boden: Eñ daer om ist recht dat wy onse
vleys castijen vierweruē tien.Van desen
dage tot paesschē sijn ses wekē dat sijn.xl
dagen:eñ alsmē daer of doet ses sonnēda
ghen so bliuē daer xxxvi.dagen te vasten
eñ om dat een iaer ccc.eñ lxv.dagen heeft
so betalen wi gode die tiende vandē iare:
Waer om dat wi onse vasten niet en hou
den tot dien tidē dat christus vaste die na
sijn apostolen te hant vaste:mer dat wijt
houdē tot bi paesschē: daer toe sijn vier re
denen die iohānes beleth seit Die eerste is
willē wi mit christo verrisen die ꝟ ons ge
passijt was so sullen wi oec mit hē ghedo
ghen:Die anđ reden is dat wi hier in den
kinderē van israhel volgen die doe ter tijt
in egiptē ghingē: eñ daer na quamē si tot
der tijt wt babilonien.wāt te hant doe si
wt egiptē ghegaen waren so dadē si paes
schē: Aldꝰ volgē wise na in te vastē in de
sen tidē.op dat wi wt babilonië dz is wt
deser werelt comē moeten in die ewelijke
erfnisse:Die derde reden is:wāt die hette
des vleys plach ons meer te ontsteken in

die lentē.eñ om dat wy bedwingen sullē
die hitte des lichaēs so vasten wi sonđlin
ge in desen tidē: Die vierde reden is.wāt
na die vasten ontfaen wi ter stont ons he
ren lichaem.Also dadē die kinđ van isra=
hel eer si dat lam aten:so pijndē si hem eñ
aten suere latuwe eñ bitter.Also moeten
wi ons oec quellē mit penitencien dat wi
waerdelijc moetē eten dat lam des leuēs

¶Van die quatertemper.

Calixtꝰ die paeus ordineer
de dye vier quatertemper
vādē iare Dese vastē doet
mē vierweruē int iaer na
die vier tiden vanden iare
die somer is heet eñ droge
Die winter is cout eñ vochtich.Die lente
is heet eñ vochtich:wi vastē inden lenten
dat wi bedwingen sullē die quade humo
ren dat is die oncuysheit wi vastē indē so
mer om dat wi castien sullē die quade hit
te.dat is ghiericheit:Indē heroest dat wi
die droocheit vā houerdien castien sullen:
Indē winter dat wi castijen sullē in ons
die coutheit onser quaetheit Die anđ redē
is dat wi vierwerf binnē den iaer vasten
wāt die eerste quatertēper vastmē in dye
eerste weke vanđ vastē om dat dye sondē
in ons verdrogen sullē eñ goede wercken
groeyen Die anđ quatertemper vastmen
indē somer indē weke vā pinxterē:want
doe quā die heylige geest eñ wi sullen oec
heet sijn indē heiligē geest.Die derde vast
men in septēber voer sinte michaels dach
wāt dā sijn die vruchtē ꝟgađt eñ wi sul=
lē dā gode geuē die vrucht vā goedē werc
kē Die vierde vastmē voer kersauōt wāt
die crudē sijn dā ghestoruē eñ wi sullen ꝟ
werelt steruē:Die derde redē is dz wi die
iodē volgen sullē. wāt die iodē vastē vier
werf binnē den iare.voer paesschen.voer
pīxterē voer die cenosegie dā plegē si in eē
hutte te wonen:in septēber voer die wijn
ge: Die vierde redē is vāden vier elemētē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nadē lichaē eñ heeft dꝛie crachtē inđ ſielē. dat is redē begherē eñ moeien. om dꝫ deſe dingen in ons ſoudē mogē werdē ghema niert ſo vaſtē wi vierwerf binnē den iare tot elckē dꝛie dagē dꝫ getal vā vierē woꝛt gemict aendē lichaē. eñ dat getal vā dꝛien aenđ ſielē: dit ſijn iohānes beleths redenē Die vijfſte reden is als iohānes damaſce nꝰ ſeit. Jn die lēte waſt dat bloet: indē ſo mer die colerie: indē heroeſt melancolie: in dē witer fleuma: Wi vaſtē indē lentē om dat in ons ꝟcrāct ſal werdē dat bloet der begeertē eñ vā ydelre bliſcap wāt die ſan guineꝰ is blide eñ vol vā oncuyſ hedē Wi vaſtē indē ſomer om dat in ons gecranct ſal woꝛdē die colerie vā grāſcappē eñ vā bedꝛiegeniſſe: wāt die colericꝰ is vā natu re ꝟwoet eñ ſcalc: Wy vaſtē indē heroeſt dat in ōs gecrāct ſal woꝛdē die melācolie vā begeertē eñ zeerichedē wāt een melan colicus is natuerlijc dꝛoeuich eñ ghierich Wi vaſtē indē winter ō dat in ōs gecrāct ſal werdē fleuma vā plomphedē eñ van traechedē: wāt eē fleumaticꝰ is natuerlic plomp eñ traech Die ſeſte redē is wāt die lentē rekentmē tegen die lucht. den ſomer tegen dat vier: dē heroeſt tegen die aerde: die winter tegē dat water Wi vaſtē indē lentē dat in ōs getemt ſal werdē die lucht vā houerdien eñ vā ouermoedē. Jndē ſo mer vaſtē wi dꝫ in ons getemmet woꝛde dat vier đ begheertē eñ ghiericheden: Wi vaſtē indē heroeſt dꝫ in ons geleſſchet ſal werdē die aerde đ coutheit eñ der dōcker onwetēheit: Wi vaſtē indē winter dat in ons ſcheide dat water đ lichtichedē eñ on geſtadichedē: Die ſeuēde redē is: wāt die lentē bekentmē tegen die kintſheit Die ſo mer tegen die iōcheit: die heroeſt tegen die volwaſſenheit: die witer tegē die outheit Wi vaſtē indē lentē dꝫ wi kinderē moetē bliuē in onnoſelhedē Jndē ſomer dat wi iongelingē werdē in vꝛomichedē: indē he roeſt dat wi rijp werdē moetē in geſtadic hedē: indē winter dat wy out moetē wer dē in vꝛoetſcap of in eerſamē leuē of daer om vaſtē wi in deſen vier tidē dat wi go- de genoechdoē ſullē vā al diē dair wi god in ꝟtoernt mogē hebbē in onſe vier outhe dē. Deſe acht redē ſeit meeſter willem vā anthiſioder: Wi vaſtē indē vier tidē vādē iare dat wy beterē ſullē dat wi in diē tidē miſdaen hebbē: eñ wi vaſtē dā dꝛie dagē om dat wi in eenē dage dā beteren ſullen dat wi binnē eenre maent miſdoē: eñ mē vaſt optē woenſdach om dat chꝛiſtꝰ doen vā iudas ꝟcocht woꝛt: eñ opten vꝛydach om dat chꝛiſtꝰ doe ghepaſſijt was. eñ op- ten ſaterdach om dat chꝛiſtus doe lach in den graue: ende om dat die apoſtolen doe dꝛoeuich waren van ons heren doot:

¶ Die legende van ſinte Jgnacius.

IGnacius beduyt vier ghe- dogende. dat was dꝫ vier vanđ minnē gods: Jgna- cius was iohānes diſcipel eñ biſſcop vā anthiochien Mē leeſt dat deſe ignaciꝰ ōſer vꝛouwē eē bꝛief ſende in deſen woer den: Maria die god dꝛoech haer knecht ig naciꝰ du ſoudes mi hebbē ꝟtrooſt eñ vaſ ter gemaect die nieuwelige bekeert bē eñ dijns iohās iōger wāt vā dinē ieſu heb ic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ꝟnoinē in woordē eñ ic bē wordē ꝟwon
dert in horē.mer vā diē dat ic gehoert heb
so begeer ic vā hertē noch seer te wetē vā
di die altoes vriendelic mit hē waerste eñ
die sijn heimelicheit wistes.weest mit go
de eñ die nieuweliken bekeert sijn:eñ die
mit mi sijn die moetē worden vaster ghe=
maect vā di om di eñ in di: Eñ maria ōse
vrouwe ātwoorde hē in dese woordē Ig
naciꝰ die waerdige discipel.die oetmoedi
ge deerne ihū:eñ datstu gehoert hebste vā
ihū dat di iohā geseit heeft dat is waer dꝫ
geloue eñ geduer in diē eñ houde starcke=
lic die kerstē belofte. wāt ic sal mit iohan
nes comē tot di eñ di eñ die mꝫ di sijn sien
staende:eñ doet mālijc int gheloue.eñ die
wreetheit der ꝟuolghinge en keere di niet
of.mer dijn geest si vrome eñ blide in god
minē heylgheuer: Sinte ignaciꝰ was so
volmaect in leuen dat sinte dionijs die sin
te pauwels iongher was die so groot inꝺ
prophecien was eñ inꝺ godliker constē so
volmaect.dat hy sinte ignacius woorden
plach te allegerē om sijn reden daer mede
vast te makē:wāt als dese dyonisiꝰ seit ō
dat sommige bestraftē datmē in gheesteli
ke scriturē sette dit woert minne om dat
dyonijs tonē wilde datmē sculdich waer
te scriuē inꝺ scriturē: so seit hi dꝫ ignaciꝰ
bescrijft mijn minne is gecruyst Mē leest
in tripertita historia dat ignaciꝰ hoerde op
enē berge die engelē antiffenē singen: Eñ
vā dier tijt ordineerde hi antiffenen in die
kercke te singen eñ nadē toon vādē antif=
fenen die psalmē te beghinnē Als ignaciꝰ
lāge gebedē hadde gode om ꝺ kerckē vree
de om dat hi der crācker kerstē vreese ont
sach eñ niet sijns selfs:so ghinc hi traiane
dē keyser te gemoet die weꝺ keerde vādē
strijt die hi ꝟwonnē hadde om dat hi alle
die kerstenen dreychde te doden. soe seide
hem ignacius dꝫ hi kersten waer. Eñ tra
yaen leuerdē x.ridderē dat si hē gheuangē
te romē brochtē eñ hi dreychde hem dattē
die beestē daer etē soudē:doemē aldꝰ te ro
mē wert brocht geuāgē:so sende hy tot al
lē kerstē brieuē eñ maectese vast in xp̄s ge
loue Eñ sonꝺlinge so sende hi eē brief aen
die kercke vā romē eñ bat dꝫ si sijn marte
lie niet belettē en soudē: Indē brief seit hi
aldꝰ: Ic bē gebrocht vā syrien te rome eñ
vecht nacht eñ dach te lāde eñ ter zee met
beestē eñ ic bē gebondē eñ geknoept eñ in
hoedē gegeuē x.ridꝺs die altoes vā onser
duecht quaꝺ werdē:mer ic wort te bet ge
leert vā harer quaethꝫ:o die beestē die my
bereit sijn die mi behoedē sullē welcke tijt
sullē si comē wāneer salmēse wt latē wā
neer salmēse oerlouē mijn vleys te gebru=
kē:ic salse nodē mijn vleys te ꝟslinden eñ
ic sal hē biddē dat si hē nꝫ en ontsien mijn
vleys te begripē als si sōmige ontsien heb
bē:eñ oec ist dꝫ si hē ꝟtragē so sal icse dwī
gen eñ ic sal op hē lopē. mer ic bid ꝟgeuet
mi ghenade wāt ic weet wat mi nutte is
mē doe mi alleen tormētē die de duuel vō
den heeft.vier.crucē.beestē eñ men stroye
mijn beenrē eñ mē score alle mijn ledē.eñ
men doet mi alle pinē als ichope:eñ ic sal
daer mede mogē ꝟwinnē mijn heer ihūs
kerst:doe ignaciꝰ aldꝰ te romē comē was
so brochtmē hē voer trayaen.Eñ trayaen
seide hē:ignaciꝰ waer ō doetste anthiochi
en tegē ons vechtē eñ bekeerste mijn ludē
tē kerstē geloue: Ignaciꝰ seide: mer gaue
god dat ic di bekeren mochte datstu altijt
mochste behoudē dꝫ starcke heerscap:tra=
yaen seide hē. Offer ōse godē eñ du sulste
prince sijn vā alle die papē Ignaciꝰ seide
hē:ic en sal dijn godē niet offerē noch ic en
begheer dijn waerdicheit niet mer mit mi
moechste doē dattu wilste.mer du en sul=
ste mi niet mogē ꝟwādelē: Trayaē seide
slaet sijn scouderē mꝫ lode cluppelē eñ mꝫ
ysere hakē scoert sijn side eñ crouwet sijn
wōden mit scarpe scerueu:Doemē hē dit
gedaē hadde eñ hi altoes vast bleef:so sey
de trayaē: brēgt hier barnēde colē eñ doet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hẽ mit blote voetẽ daer op ſtaen. Ignaciꝰ ſeide hẽ: noch barnẽde vier noch ſiede water en ſal xp̃s caritate in mi leſſchẽ mogen Trayaẽ ſeide hẽ: wat touerië ſijn dit dat ſtu dus veel ghedoges eñ niet en cõſenteres. Ignaciꝰ ſeyde hẽ. Wi kerſten en ſijn geen touenaers mer gebiedẽ in onſer ewẽ datmẽ touenaers nz en laet leuẽ: mer ghi ſijt touenaers die afgodẽ aenbedet: Traiaen ſeide: ſcoert ſinẽ rugge mit haken eñ beſpꝛẽt ſijn wõden met sout. Ignaciꝰ ſeide hẽ. die paſſien deſer tijt en ſijn nz waerdich tegẽ die ewige gloꝛie: Trayaẽ ſeide: n̄v neemtẽ eñ ſlatẽ in yſerẽ eñ legtẽ in enẽ ſtoc inden diepſten kercker eñ laet hẽ daer ſonđ ſpiſe eñ ſonđ dꝛãc eñ ouer dꝛie dagẽ gheeftẽ den beeſtẽ te v̄ſlindẽ. Optẽ derdẽ dach quã die keiſer eñ die ſenatoers eñ al dat volc dat ſi ſien ſoudẽ dẽ biſſcop vã antiochiẽ vechtẽ tegẽ die beeſtẽ: Eñ trayaen ſeide: om dat ignaciꝰ houerdich is ſoe binten eñ latẽ twee libaerdẽ op hẽ wt dat ſy niet vã hẽ en latẽ: Doe ſeide ignaciꝰ tottẽ volc dat daer ſtõt. Ghi mãnẽ vã romẽ die deſen ſtrijt aẽſiet. weet dat ic ſonder loon niet en heb gearbeit. wãt dit en gedoge ic niet om quactheit mer om die goedertierẽheit Daer na ſeide hi: ic ben xp̃s coꝛẽ ic ſal woꝛdẽ gemalẽ mitter beeſtẽ tãden op dat ic ſuuer bꝛoot woꝛdẽ ſal. Doe dat die keyſer hoerde ſo ſeide hi: Der kerſtenen v̄dꝛaghen is groot wie vãden griekẽ ſoude dit ghedogẽ om ſinẽ god: Sinte ignaciꝰ antwoerde: ic en v̄dꝛage dit niet met mijnre cracht mer mit xp̃s cracht. Doe riep ſinte ignaciꝰ op die libaerdẽ dat ſi hẽ quamẽ te v̄ſlindẽ: dus quamen daer twee wildel ibaerden toe gelopẽ eñ dodẽ mer ſi en aten ſijn vleiſch niet. Doe dit trayaen ſach doe had hi alte grotẽ wonđ eñ ghīc wech. eñ beual waer yemãt die ſijn lichaem nemẽ wilde datmẽt niet en v̄boot: Daer om namen dye kerſtenẽ ſijn lichaem eñ groeuẽt eerlic Doe ontfinc trayaen bꝛieuẽ in welke die anđ mã die na hẽ was beuolẽ hadde datmẽ al die kerſtẽ doden ſoude Eñ hi pꝛees ſeer vã dien dat trayaen ignaciꝰ gedaen had: mer trayaen beual datmẽ geen kerſtẽ ſoeckẽ en ſoude: mer quame eenich kerſtẽ voert datmẽ die caſtien ſoude. Mẽ leeſt oec dat ignaciꝰ in al ſijn toꝛmentẽ aẽriep ſonđ ophoudẽ ihũs chꝛiſtꝰ name: Eñ doe hẽ ſijn pijnres vꝛaechden wair bi dat hi diẽ name ſo dicke aẽriep ſo ſeide hi: diẽ naẽ heb ic gheſcreuẽ in mijn herte en daer bi moet ic hẽ nomẽ ſonđ ophoudẽ. Doe hi doot was ſo wildẽ ſi dat pꝛoeuẽ. eñ togẽ

ſijn herte wt/ende ſnedent op. eñ ſi vondent al vol gheſcreuen met die name ihũs: eñ des haddẽ veel ludẽ wonder Hi was ghepaſſijt int iaer ons heeren C. eñ vi.

Van onſer lieuer vꝛouwendach te lichtmiſſe.

ONſer vꝛouwẽ ſuueringe woꝛt ghedaen opten viertienſten dach na chꝛiſtꝰ geboerte. Mẽ plach deſe feeſte mit dꝛye namen te noemen eñ dat was ſuueringhe. pꝛeſentacie eñ lichtmiſſe: Men hietſe ſuueringe om dat onſe vꝛouwe optẽ viertichſten dach na chꝛiſtus gheboert tẽ tempel quam dat ſi gheſuuert ſoude woꝛden na der eewe. al en was ſi niet verbonden onder die eewe: want die eewe gheboot dat een wijf die ſaet ontfaen hadde ende eenen ſoon ghebaerde dat ſi onſuuer ſoude ſijn ſeuen daghen. dat is dat ſy mitten luden niet weſen en ſoude noch indẽ tempel comen. mer nae ſeuen daghen was ſi ſuuer: als metten luyden omme te gaen. mer noch was ſy onſuuer indẽ tempel te comen tot dꝛyen dertich dagen toe: Ten letſten als viertich daghen voldaen woꝛ

den:so quã si optẽ xiiij.dach indẽ tẽpel eñ
offerde haer kint mit ghiftẽ:Mer gebaer=
de een wijf een maechdekijn so dubbeldẽ
si die dagen beide indẽ geselscap vãden lu
dẽ eñ indẽ tẽpel te comẽ:Waer õ dat onse
here geboot datmẽ indẽ xiiij.dage dꝫ kint
offeren soude indẽ tẽpel: daer toe sijn drie
redẽ: Die eerste redẽ is gelijc datmẽ tkint
opten xl.dach dã presenteerde inden tẽpel
so wort alre dicste optẽ xl.dach na dattet
gewonnẽ is hẽ die siele indẽ lichaẽ gesent
als in harẽ properẽ tempel:Alsomen leest
in scolastica historia/als dye philosophen
seggen dattet lichaem inđ moeđ buyc ten
xxxvi.dach volmaect wort:Die anđ redẽ
is als die siele indẽ kinde geset wort optẽ
xl.dach vãden lichaem besmet wort:also
wort si ghesuuert vãder smette opten xl.
dach als si comt mit offerhãde indẽ tẽpel:
Die derde reden is datmen dair bi ꝟstaen
sal dat si indẽ hemelschen tẽpel sullẽ ꝟdie
nen te comen eñ dye x.gheboden voldoen
mitten geloue vãden vier euãgelistẽ:Een
vrouwe dye een maechdekijn ghebaerde
haer werden die dagen ghedubbelt beide
indẽ tempel te comẽ eñ int volmaken vã=
den lichaem:Wãt ghelijc dat inđ moeder
buyc eens knechtkẽs lichaem binnẽ xl.da
ghen wort volmaect.eñ dat hẽ optẽ xiiij.
dach die siele in comt:also wort eẽ maech
dekijns lichaem volmaect optẽ lxxx.dach
eñ dan comt haer die siele in Waer bi dat
eens mãs lichaem eer volmaect wort dã
eens wijfs lichaem.daer sijn drye redenẽ
toe:Die eerste is:Wãt christꝰ wilde men=
sche wordẽ in eens mãs figuer:eñ daer õ
wilde hi die mãlicheit eer doen eñ meerre
gracie gheuẽ dat die mã eer volmaect sou
de wordẽ eñ die moeđ eer ghesuuert:Die
anđ redẽ is wãt dat wijf sondichde meer
dan die man:eñ als butẽ inđ werelt haer
pijne ghedubbelt sijn alsoe sijn haer ghe=
dubbelt inden lichaem: Die derde reden
is datmen hier by verstaen sal dattet een
wijf in eenre manierẽ gode meer moeyde
dã die mã om dat si meer sonde dede wãt
god wort ghemoeyt in eenre manierẽ mit
onsen sonden:Want hi seide:Ghi hebt mi
doẽ dienẽ in uwer quaethedẽ:Onse vrou
we en was niet ghehoudẽ onđ die wette
der suueringhe.Wãt sy en ghebaerde niet
vã mans sade.mer vanden heiligen geest
Eñ daer om so sprac moyses eñ seide:Eẽ
wijf die mãs saet ontfaet eñ die enẽ soon
gebaert om dat hi geen blasphemie op on
ser vrouwen seggen en soude:Bernardꝰ
seit:onse vrouwe wilde haer in dese sake
onđ doen om vier sakẽ Die eerste is dat si
exẽpel vã oetmoedicheit geuẽ soude: daer
bi seit sinte bernaert:Waerlijc salige ma=
ghet ghi en hebt gheen sake noch noot vã
deser suueringe:also en had v soon vãder
besnidinge:weest onđ den wiuen als een
vã hem luden. Want dijn soon is also int
midden der kinderẽ:Dese oetmoedicheyt
en was alleen vanđ moeder niet mer oec
van haren soon die hem oec onđ die eewe
doen wilde: Wãt in sijnre gheboertẽ had
hi hẽ als een arm mensche eñ een sondaer
mer hudẽ als een arm sondich mẽsche eñ
als een knecht: Hi had hẽ als een arm mẽ
sche om dat hi ꝟcoes der armer luden of=
ferhande:Als een sondaer daer om dat hi
wilde wordẽ ghesuuert mitter moeđ als
een knecht in diẽ dat hi wilde werdẽ ver=
lost:also wilde hy oec werdẽ namaels ge
doopt.niet om die sonden te suueren:mer
om sijn grote oetmoedicheit te tonẽ: Wãt
christꝰ wilde ontfaen al die boeten die te=
ghen die eerste sonde waren.niet dat hise
te doen hadde.mer om dat hy tonẽ wilde
sijn grote oetmoedicheit. eñ om dat hi to=
nen wilde dat die boeten goet warẽ in ha
ren tiden.Want teghen die eerste sonde so
voer so na sijn vijf boeten gheset:dat wa
ren die offerhanden tiende sacrificie:daer
sonđlinge mede beteikent was dat werc
onser ꝟlossinge.Wãt die manier õser ver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

lossinge was beteikēt biđ offerhāde. Wāt indē bloede datmen offerde was xp̄s passie beteikēt. eñ in die tiende die mēsche die vlost wort: Wāt die mēsche is beteikēt bi der tiende dragma: Die eerste boete tegen die eerste sonde was die offerhāde: Daer om offerde cayn gode vā sijn vruchtē. eñ abel vā sinē vee Die anđ boete was tiēde eñ daer ō gaf abrahā melchisedech dē pape tiende: Wāt augustinꝰ seyt: Mē vtiende al des mē achte: Die derde boete was dat sacrificie Wāt gregorius seit dat dese sacrificien waren teghen dye eerste sonde Nochtās so moestē wesen ten minstē dat die een waer vađ of moeđ gelouich was eñ wāt somwils mochte beide vader eñ moeđ ongelouich sijn Eñ daer bi quā die vierde boete dat was die besnidinghe die vađ eñ moeđ halp die gelouich eñ ongelouich warē. Mer om dz dese boete niemāt en betaemde dā dē mannē alleen eñ ō dat die poerte vandē paradise niet ondoen en mochte. daer om quā daer na dat doopsel dat allē mēschē gemeen is: eñ het ontdoet die poerte vādē paradise: Het schijnt dat xp̄s die eerste boete aen nam wāt hi was geoffert indē tēpel. Die anđ boete nam hi doe hi xl. dagen eñ xl. nachtē vaste: Wāt ō dat hi niet en hadde goet daer hi tiende of geldē mochte. so offerde hi gode tiende vā dē dagen: Die derde boet ontfinc hi doen sijn moeđ voer hē offerde eē paer tortelduuen oft twee iōge duuē datmē dair mede sacrificie doē soude: Die vierde ontfinc hi doe hi hē liet besniden: Die vijfste ontfinc hi doen hē sinte iohannes baptista doopte Die anđ redē dat hi indē tēpel soude werden geoffert is dat hi die ewe voldoē wilde: Wāt onse here en quā niet om die ewe te brekē mer om te voldoen wāt hadde hi hier in die eewe ghebrokē. so haddē hē die iodē mogen vonsculdigen eñ seggen: Wi en ontfaen dijn leeringe niet ō datstu den vađs ongelijc biste eñ om datstu die ewe niet en houdes: Christꝰ dā eñ maria dedē hē hudē ond drierhāde eewe Ten eersten ond die eewe der suueringe in een teyken der duecht dat wi segghen dat wi onnut te knechtē sijn als wi alle dinc wel gedaē hebben: Ten anderē ond die ewe der verlossinge tot eenē exempel đ ootmoedicheit Ten derdē ond die eewe der offerhandē. om exempel vā armoedē Die derde reden dat hi indē tēpel wilde werden gheoffert is om dat hi die eewe đ suueringe eynden wilde: Wāt ghelijc die donckerheit wech gaet als dat licht comt: Also verghinc oec die wettelike suueringe doe die ghewarighe suueringe quā: Wāt daer quā onse ghewarige suueringhe dat was christꝰ wāt hi suuert ons mittē geloue als inđ apostolen werc gescreuē is mit geloue harer herten suuerēde: Hier bi ist dat die vađs niet meer en sijn ghebondē ten ghenoech doen noch die moeđs ter suueringe noch mē en losset die kinderē niet: Ten vierdē so quā hi indē tēpel: om dat hi ons leerde dat wi ghesuuert moestē werdē: Wāt in vijf manierē so doetmē suueringe als vanđ quader niemarē: Eñ daer vā sullē wi werdē ghesuuert dat is bidē eede eñ dat beteikēt vlocheninge vāden sondē: Eñ mittē water dat beteikent of dwaen des doopsels: Eñ mittē viere dat beteykēt instortinghe der geesteliker gracien. eñ mit oercōde of tughers die beteykenen die menichte van werckē eñ mit stride die beteykēt becoringhe: Doe onse vrouwe dus inden tempel quā so offerde si haer soon eñ vlostē weđ om vijf penningen: Het is te wetē datmē in dye ewe sommige eerst geborē plach te vlossen: Als die elf gheslachten vā israhel plachmē te verlossen om vijf penninghen Sommige en vlostemē niet: als đ leuitē eerste ghe borē diemē nemmermeer en verloste. mer als si tot harer outheit quamen so diendē si altoos gode indē tempel: Oec soe en verlostemen nyet dye eerste ghebo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ren vā ſuuerē beeſtē. mer mē offerdeſe dē
here:ſommige ỽwiſſeldemēſe als die eer=
ſte gheboꝛen vā enē ezel datmē ỽwiſſelde
om een ſcaep: Sommige dodemē als die
eerſte gheboꝛē vandē honden Om dat dā
chꝛiſtꝰ was vandē geſlachte vā iuda dat
een vandē eluen was ſo moeſtemē hē ver
loſſen: Si offerde dē heer oec een paer toꝛ
telduuen of twee ionghe duuen. wāt dit
was der armer ludē offerhande. mer een
lam was der rijcker luden:Daer en ſtaet
niet twee ionge toꝛdelduuē mer ionge du
uen: wāt mē vint altoes wel ionge duuē
mer niet ionghe toꝛtelduuē:Hi en ſeyt oec
niet een paer duuē als hi ſeit een paer toꝛ=
telduuē:wāt die duue is een oncuyſch vo
ghel:eñ daer bi en wilde god niet datmē=
ſe offerē ſoude in ſijn offerhādē: Mer die
toꝛtelduue is eē ſuuer vogel: Mer en had
de onſe lieue vꝛouwe hier te voꝛē niet veel
goets ontfaen vanden coninghen.Hier bi
ſchijntet datſi wel een lam hadde mogen
copē:Daer toe machmē ſegghen als ſinte
bernardꝰ ſeit: Dat deſe coningen dit kint
veel goets bꝛochtē wāt dat en ſchijnt niet
gheloeflijc dat ſulcke coningen alſulcken
kinde cleine ghiftē gheuen ſoudē:mer als
ſommige ſeggē.ſo en behilt onſe vꝛouwe
dat gout niet.mer ſy gaffet te hant den ar
men.of ſi behieltet mit voerſienicheyt om
dat ſijt verteren ſoude in egiptē daer ſi ſe=
uē iaer vluchtich weſen ſoude Oft mach
ſchien die coningen en bꝛochtēs nyet veel
dē kinde om dat ſijt hē offerden in gheeſte
liker ỽſtandeniſſe Mē leeſt vā twee offer
hāden die vandē heer ghedaen warē Die
eerſte dede ſijn moeđ eñ ioſeph vā hē indē
tempel:Die ander was dat ſy duuē voer
hē offerden:Die derde dede hi ſeluer voer
ỽs indē cruce Die eerſte toont ſijn oetmoe
dicheit:want die here vanđ eewe dede hē
ſeluē onđ die eewe:Die ander ỽtoont ar=
moede wāt hi ỽcoes der armer offerhāde
Die derde toont ſijn caritate wāt hi offer

de hē ſeluen om den ſondarē ¶Ten anderē
ſo hiet deſe feeſte pꝛeſentacie. om dat xp̄s
indē tempel doe woꝛt ghepꝛeſenteert of ſi
mach oec hietē ghemoetē. wāt ſimeon eñ
anna quamē chꝛiſto te ghemoet indē tem
pel doemē hē indē tempel bꝛochte: eñ doe
ontfincken ſymeon in ſijn armē:Eñ men
ſal mercken dat deſe bedeckinge of ỽmin
ringe vā onſen heer in dꝛie manierē woꝛt
gedaen: Wāt deſe eerſte was ỽmінringe
der waerheit. want hi die waerheit is bi
hē ſeluen die die wech is leedet eñ bꝛengt
alle menſchē in hem ſeluē diet leuen is:eñ
dat hi hē liet vā anderen dꝛagen. wāt het
is geſcreuē datſi dat kint iheſum in bꝛoch
ten:Die anđ ỽmіnringe is ſijn groticheit
wāt hi die alleē groot eñ heilich is.hi wil
de mitter moeđ werdē gheſuuert als een
onſuuer: Die derde ỽminringe is der mo
ghentheit wāt hi die alle dinc dꝛaecht mit
ten woozden ſijnre cracht:hi liet hem hu=
den ontfaen eñ dꝛagen in eens outs mās
armen: Nochtan dꝛoech hi den ghenē die
hem dꝛoech als geſeit is:Die oude dꝛoech
dit kint. mer dat kint regeerde den ouden
mā:Eñ ſymeon benedide doe gode eñ ſei
de Nv laet dinē knecht here na dijn woer
den in vꝛedē:Eñ ſimeon noemde mit dꝛie
namen Dit is heylgeuer eñ licht eñ gloꝛie
des volcs vā yſrahel: Die reden van deſe
dꝛye namē machmē in vier manieren ver
ſtaen: Eerſt dat hi ons gherechtich maect
alſo woꝛt hi ghehietē heylgheuer om dat
hi die ſonden verlaet. wāt iheſus beduyt
heylgheuer om dat hi ſijn volc geſont ma
ket vā haren ſonden: Hi hiet licht om dat
hi gracie gheeft.eñ gloꝛie om dat hi gloꝛie
gheeft:¶Ten anderē bi dien doe wi verbo
ren werdē: wāt eerſt ſo beleeſtmē eē kint
eñ doeptet.eñ dan woꝛtet gheſuuert van
den ſondē bidē eerſtē: ¶Ten anderē gheeft
men hē een barnende kerſe in die hāt bidē
anderē. ¶Ten derdē offertmen hē andē ou
taer biden derden: ¶Ten vierden dat hi hē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

gaf in drye namē v̄staetinē bid̄ processien vā hudē. Wāt eerst so wijtmen die kersen eñ beleestse. Tē anderē mael ontsteecmēse eñ mē draechtse in die handē: Ten derden so commen al singende in die kercke Ten vierdē mael v̄staetinē biden drie namen vā deser feestē wāt men hietse suueringe om die suueringe vāden sonden: eñ daer bi hiet hi hem heylgeuer: Men hietse lichtmisse om v̄lichtenisse van gracien. eñ daer by so hiet hi oec licht. Men hietse oec presentacie om v̄lichtē vā glorien eñ daer bi hiet hi hē glorie sijns volcs van israhel Of men mach seggen dat ihūs christ⁹ onse here in dien seluē sanc wort geloeft als vrede eñ als salicheit eñ als lof eñ glorie: Hi is die vrede wāt hi is middelaer tusscē ons eñ sinē vad̄: Hi is salicheyt wāt hi is onse v̄losser: hi is licht wāt hi is eē leeraer Hi is glorie wāt hi gheeft loue: Ten vierden so hiet dese feeste lichtmisse datmē dā barnēde kersen in die hāt hout: Waer om dat die kercke dat gheordineert heeft datmen op desen dach in dye kercke barnēde kersen in die hāt draecht dat is om vier reden: Die eerste is om of te leggen onghelouige ghewoentē wāt die vā romē plegen veel eer optē eerstē dach vā februario dye maende vā vijf iarē tot vijf iaren om dye eere vā februe die mars moed̄ was: Welcke mars die god vandē strijde hiet alle dē nacht mit kersen eñ met fackelē omme te gaen om dat hair soon gheuē soude seghe vā al haer vianden om dat si sijnre moed̄ so grote eer dadē Die vā romē plagen oec in februario offerhande te doen februe eñ and̄ godē vand̄ hellē voer die sielen harer voer vaders dat sy hē goedertieren soudē sijn: Eñ daer om offerdē si grote offerhanden: eñ al diē nacht so loefde sise eñ waecten mit wassen kersen eñ mit bernēde fackelen. Die wiuē plagen oec te doen in desen dage een feeste vā lichte. eñ dat haddē si gheuondē wt eens poetē fabulen. Wāt die poeten seggen dat proserpina was so schoon dat haer pluto dye god vander hellen begheerde. eñ hi nāse eñ maectese goddinne. Eñ haer vader eñ moeder sochten se lange mi fackelen eñ mit lichte: Eñ om dattet ʒwaer is oude ghewoente te laten So verkeerde sergius die paeus die ghewoente ten bestē dat alle die werelt doer die kerstenen op desen dach om die eer vā onser vrouwen alle iaer draghen souden barnēde gewide kersen. dat dus die feeste soude bliuē staende. mer datmense in een ander meninge doen soude: Die ander reden datmen kersen draecht is om te tonen onser vrouwen suuerheit: Want sommighe die horen mochten onser vrouwen suueringhe. dye mochten wanen dat syse te doen hadde: Om datmē tonen wil dat sy alte suuer eñ claer was: soe heeft die kercke gheordineert datmē barnende wassen kersen barnen sullen eñ dragen. als of die kercke daer bi seide: Waerde vrouwe du en hebste gheen suueringhe te doen want du biste alte suuer eñ claer want waerlic si en hadde die suueringhe gheen doen die van ghenen sade ontfaen en hadde: eñ sy was volcomelijc ghesuuert eñ geheilicht in haers moeders lichaem: wāt si was in haers moed̄s lichaem mittē heilighē geest die bouen haer in quam doe si haren soon ontfinc also volcomelijc gheheilicht eñ gesuuert. so dat voert meer in haer gheen sake of wille en bleef sonde te doen: Want die cracht harer heilicheit spreide haer wt op alle menschen. alsoe dat si in alle menschen lesschede alle becoringe vā vleischeliker begheerten: Want die ioden segghen dat maria alte scoon was nochtā en hadde nie man tot haer begheerte vā vleischeliker minnen: eñ dat was om dese reden. Want alle diese sagen si worden doer goten mitter cracht harer suuerheit. also dat alle vleischelike begeertē in hem ludē ghelesschet worden: Hier om in onse vrouwe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghelijct den cedar wãt die cedar doot mit
sinẽ rooc die serpentẽ: Aldus scheen haer
heylicheit op die anđ eñ dode in harẽ vley
sche alle vuyle begheertẽ: Si wort oec ge
lijct der mirrẽ. Wãt die mirre dye wormẽ
doot. also doot haer heilicheit vleischelike
begheertẽ. Eñ dese sonderlinge gracie vã
heylichedẽ hadde onse vrouwe bouẽ anđ
maechdẽ. Want der ander maechdẽ suuer
heit eñ heilicheit en spreyde haer niet onđ
die anđ ludẽ noch en dodẽ in hem die vley
schelike begeertẽ niet: mer onser vrouwẽ
suuerheit ghinc doer der oncuyscher ludẽ
hertẽ also seer dat sy tot haer geen oncuys
heit pensen en mochtẽ ¶ Ten derdẽ draecht
men kersen om te ghedenckẽ die processie
van hudẽ. Want onse vrouwe eñ ioseph/
symeon eñ anna dedẽ huden een eersame
processie eñ brochtẽ tkint ihesum inden tẽ
pel Aldus doẽ wi een processie eñ dragen
een barnẽde kerse in die hant daer ihesus
mede beteikent is. Want inden wasse sijn
drie dinghen. dat is dat was eñ lemijt eñ
dat vier: Eñ bi desen drien sijn beteykent
drie dinghẽ die in christo warẽ: Want dat
was beteikẽt christus vleys dat vã onser
vrouwẽ geborẽ was sonđ smette. als die
bien twas sonđ des anders mingghelinge
Dat lemijt dat int was ꝟborgen is betey
kent christus dierbaer siele die inden vley
sche ꝟborgen is: Eñ dat vier beteykẽt die
godheit: Wãt onse god is een ꝟterẽde vier
¶ Ten vierdẽ mael so draecht men die bar=
nẽde kersen om ons te leerẽ: Wãt wi wor
den hier in gheleert: Willen wi voer gode
suuer sijn so sullẽ wi ons in drie dinghen
hebben. dat is ghewarich gheloue. goede
werckẽ eñ rechte meninge. Want die ker=
sen die wi in die hant draghẽ beteykenen
gheloue mit goede werckẽ: Eñ also men
seit dat die kerse doot is als si niet en licht
eñ also dʒ licht sonđ die kerse niet en licht
mer doot schijnt te wesen also seitmẽ dat
doot is dat werc sonđ geloue/ eñ gheloue
sonđ werc Mer dat lemijt dat in dʒ was
ꝟborgẽ is dat is die rechte meninge: daer
bi seyt gregoriꝰ: Mẽ sal dat werc also vã
butẽ doen dat nochtan die meninge bliuẽ
sal int heimelijc Exempel.

Het was een vrouwe die sonderlin
ghe deuocie in onser vrouwen had
de: eñ si hadde by haren huyse een capelle
staen. eñ si hadde eenen sonderlinghen ca
pellaen om dat sy alle daghe een misse vã
onser vrouwen horen woude: Maer doe
dye feeste van onser vrouwen lichtmisse
naecte: soe was haer capellaen verre ghe=
gaen om een sonderlinghe oerbaer: so dat
die vrouwe op dien dach gheen misse heb
ben en mochte: Mer mẽ leest anđs waer:
dat die vrouwe haer cleeder ende al datse
hadde plach den armen te gheuen om on=
ser lieuer vrouwen wille: eñ om dat si ha
ren mantel ghegheuen hadde ende si van
scaemten niet en dorste ter kercken gaen.
soe en mochte si op dien dach gheen misse
hebben: Doe sy hier in groten rouwe had
de: so ghinc si in hair capelle oft in haer ca
mer: ende ghinc legghen voerden outaer:
Ende te hant wort si op ghenomen inden
gheest: eñ haer dochte dat sy in een herde
schoon kercke was: eñ si sach dair comen
een grote menichte van maechden: Ende
voer quã alten sconen maghet ghecroont
mit eenre cronen Eñ doe si al ghesetẽ wa
ren: so quam een ander scare van ionghe=
linghen eñ saten oec: Eñ siet daer brocht=
men enen groten hoop van kersen. eñ gaf
die eerste kerse der schoonre vrouwen die
voer die ander maechden ghinc: Eñ daer
nae gaf hi den anderen maechden eñ den
ionghelinghen kersen: Eñ daer na quam
hi tot deser vrouwen. eñ gaf haer oec een
kaerse die si gaerne ontfinck: Doe sach sy
doer eẽ choer comen haerr twee die twee
tortysen brochten eñ subdyaconen eñ dia
conen eñ eenẽ priester al ghecleet mit mis=
ghewade: Eñ si ghinghen totten outaer:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

als ō misse te doen wāt die vrouwe doch te dat dye acolitē waren sinte laurens eñ sinte vincent.eñ twee engelen dyaken eñ subdyaken eñ die priester xp̄s Doe cōfite or gelesen was. so ghingē die twee scone iongheligen int midden den choer eñ be gonsten mit luō stemmē deuotelic die mis se.eñ die anō die int choer waren songen voert: Doemen ter offerhanden ghecomē was die coningen eñ alle die maechdē eñ die anō die inden choer waren offerdē dē priester hair kersen al knielende alsinē ple ghet:Eñ doe die priester stont eñ wachte na die vrouwe dat si hair kerse offerē sou de eñ sy niet comen en wilde.so sende die coninghinne vandē maechden tot haer eē bode eñ seide dat si dorperheit dade dat si den priester so lāge beidē dede:mer si ant= woerde dat hi voert ghinge in sijn misse. want si en wilde haer kerse niet offeren. Doe sende die coninghinne eenē anderen bode.eñ si antwoorde hē oec dz sy die ker se die haer ghegeuen was nyemāt gheuē en wilde.mer dat sise houdē wilde vā de uocien:Doe beual die coninghinne dē bo= de eñ seide Gāe eñ bidde haer derdewerf dat si die kerse offer eñ wil sijs nyet doen so trectse haer wter hāt:Doe die bode tot haer gecomē was eñ sijs niet doē en wil= de dat hi bat soe seide hi dat hem beuolen was dat hise nemē soude .eñ hi greep die kerse mit groter cracht/ eñ pijnde hē haer die te benemē. mer si hieltse vast eñ weer de haer vromelic eñ doe si dus lāge togen die een herwert eñ die ander derwert: so brac die kerse eñ die een helft bleef den bo de.eñ die anō helft ō vrouwē:eñ mit de= sen groten getrecke eñ worstelinge quam die vrouwe tot haer seluen.eñ si vāt haer seluen biden outaer dair si ghelegen was eñ si had in haer hant die stucken vander kersen eñ sy had hier of wonō eñ dancte onser vrouwē seer diese op dien dach niet en liet wesen sonō misse.mer dat sijse liet wesen tot so groter feestē: eñ si leide haer wassen kerse op dz outaer:eñ so wat siec ken waer of dat si siec sijn/op datmē die kerse op hē leit si wordē genesen Exēpel

Een vrou die zwaer was mit kinde sach op eē nacht in harē slaep dz si droech een bannier mit bloedighe verwe gheuer wet:Doe si ontwaecte verloos si te hant haer sien:eñ die duuel bespeelde dit wijf so dat haer dochte dat si dat kersten gelo= ue die si tot dier tijt ghehad hadde tusschē haer borsten droech eñ dattet te hant wt= gaē soude vā daer eñ doemense niet gene sen en mochte:so gedacht si in onser vrou wē kercke in die feeste vā ōser vrouwē te lichtmisse eñ dair wert si altemael genesē

Die legende van sinte Blasius:

OM dat blasiꝰ in sachtmoe dicheden eñ in heylichedē seer groeyde so coren hem die kerstenē tot eenen bis= scop in die stede van capa docien:Doe hi bisscop ge= worden was om dyoclesiaens vuolghin ghe:so vloech hi in een hol: ende daer leef de hi lange als een heremijt: Ende die vo ghelen brochtē hem teten. ende die wilde beesten quamen eenpaerliic tot hem ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

si en wildē niet wech gaē voer dat hi sijn hāt op hē leide eñ benedidese: Eñ als eeni ge luden siec warē eñ si tot hē quamen so wordē si al ghenesen: Doe die rechter vā diē lāde sijn riddōs sende ō te iagē eñ si om niet arbeidē soe quamē si bi auonturen bi sinte blasiꝰ hole eñ vondē dair bi hē staen een grote menichte vā beestē. eñ om dat si se gheensins vangen en mochtē so seyden sijt octauiaen harē here: eñ hi sende te hāt veel riddōs. eñ hiet hē dz si blasiꝰ brochten mit aldē kerstē tot hem. Binnē dier nacht openbaerde xp̄s blasiꝰ eñ seide. Stāt op eñ offer mi sacrificie: eñ siet die riddōs qua mē daer eñ seidē: Coēt wt wāt die riddōs roepē di: Eñ blasiꝰ seide hem: Willecome kinderē wāt nv sie ic dz god mijns niet ꝟ getē en heeft: eñ hi ghinc mit hē eñ en hilt niet op vā predikē. eñ hi dede veel miracu len voer hē: ¶ Doe brocht een wijf eē kīt dat sterf aen enē graet vā enen vissche die verkeert lach in sijn strotte. eñ si bat hē al weenēde dat hijt genase: Eñ sinte blasiꝰ leide sijn hāt op dat kint. eñ alle die gene die in sinē naem gesontheit biddē sullē dz si genesen sullē. eñ dz kint wort te hāt ge- nesen: ¶ Eē arm wijfkē was die niet dā een vercken en had. eñ een wolf nāt haer mit crachte: eñ si bat blasiꝰ dz hi haer verc ken dede weđ geuē eñ hi seide haer. Wijf en weest niet droeuich dijn vercken sal di weđ ghegeuē werden: Eñ te hāt quā die wolf eñ brocht dat wijf dat verckē weđ Doe blasiꝰ inđ stat quā so leidemē in een kercker: Des āderē dages lietē die rechter voer hē brengē eñ seide: Verblide blasiꝰ ō goden vrient Eñ blasiꝰ seide hē. heer rech ter ꝟblide di occ. mer en segt niet dat si go dē sijn mer duuelē. wāt si sullen worden geleuert ten ewigen viere mittē genē die- se eeren: Die rechter wort grā eñ dedē mz cluppels slaen eñ weđ indē kercker leggē Eñ blasiꝰ seide hē. sot waenste mit pinen vā mi ꝟiagen mijns gods minne die in mi is eñ mi starc maect Doe dit dz wijf hoer de die hi haer vercken dede weđ geuen so sloech sijt verckē eñ brocht blasiꝰ dz hoeft eñ die voetē eñ een kerse eñ broot eñ drāc Eñ hi dancte haer eñ at eñ dranc eñ seide haer: Du sulste alle iaer in mijn eer in die kercke offeren een kerse: eñ di eñ al die ge ne diet doen sullē wel wesen: Eñ si dedet altoos/ eñ hadder veel voerspoets mede: Hier na dedē die rechter vten kercker brin gen. Eñ als hi hē daer toe niet brengen en cōste dat hi den afgoden aenbeden wilde so dede hi hē aē balckē hāgen eñ sijn vleis dede hi scoren mit yseren hakē eñ dede hē weđ also inden kercker dragen: Doe qua men daer vij. wyuen eñ ꝟgaderden daer die dropelen bloets eñ mē vincse te hāt eñ men dwācse den afgodē te offeren. Eñ si seiden: Wilstu dat wi mit waerdichz dijn godē aenbeden. soe sentse ten vier dat wi daer onse aensichten dwaen mogē eñ su- uerlijc aenbedē. Eñ doe wort dye rechter blide eñ men dede haestelic dz si seidē: doe namē die wiuen die afgoden eñ worpēse int midden den vier eñ seyden. Wi sullen sien oft dit goden sijn Doe dat die rechter sach soe wort hi al ꝟwoet eñ sloech hē sel uen eñ seide tottē knechtē: Waer ō en heb di onse geboden niet dz sise niet geworpē en hadden indē diepē vier: si seidē die wy uen sprakē di bedriechlikē toe ō dat sise in den vier werpē soudē: Die wiuē seidē hē Men en mach dē ghewarigē god niet be- driegen. Wāt haddē dit godē gheweest sy soudē voer ghewetten hebben wat wi hē wildē doen: Eñ die rechter wort seer grā eñ dede ghesmelten loot eñ yseren haken eñ seuē gloeyende platē brengen ouer die een side eñ ouer die anđ side seuē hemden eñ hi hiet hem dat si corē vā desen welc si wildē Eñ een vā dien die twee cleine kin deren hadde liep na die linden hemden eñ werpse int vier: Eñ die kinđ seiden totter moeder. Lieue moeder en laet ons achter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

drachticheit sal in bitterheit ꝟkeren. Ende wãt ic was daer doe ghi dit ghedoechdet: so heb ick gesien dat dine mãmen genesen sullẽ moghen Agatha seide hẽ. Ic en dede nye aen minẽ lichame vleyschelike medecinen. eñ het waer lelijc dat ic nv ꝟlore dz ick soe lãghe ghehoudẽ hebbe. eñ die oude seide haer Dochter ic ben een kerstẽ en scame di niet. Agatha seide hẽ. Waer of mach ic mi scamen als du een out mã biste. ende als ic fellijck ghequest ben / so dz nyemant vã mi soude mogẽ nemẽ weelde mer heer vader ic dãcke di dz du my dijn goedertierenheit ghewaerdichs te doene eñ hi seide haer. Waer bi en laetstu mi dy niet ghenesen. Agatha antwoerde: wãt ick heb minen here ihesum cristũ die alle dinck mittẽ woerdẽ gheneest. eñ die oude mã seide. ic ben sijn apostel eñ hi heeft mi tot di gesent eñ weet datstu in synẽ naem ghenesen biste. Eñ te hant voir pieter die apostel wech eñ agatha viel neđ eñ dancte gode eñ vãt haer seluẽ al ghenesen: eñ haer mãmẽ waren haer weder aen gheset. Doe die wachters vãden kercker wech ghinghẽ eñ grote pine ghedoochdẽ om dz hi agata so onrechtelic pijnde. Om dz quiciaen õtsach in die eẽ syde die aertbeuinge. eñ in die anđ syde des volcx grãscap: so dede hi agatha weđ indẽ kercker legghẽ daer bat sy aldꝰ eñ seide. Heer ihũ criste die mi hebste gescapẽ eñ behoet vã mijnre iõcheit eñ hebste gehouden mijn lichaem vã besmette eñ der werelt minne vã mi ghenomẽ: eñ die mi hebste doen ꝟwinnẽ die tormentẽ eñ gedoechsaemheit daer in ghegeuẽ hebste: ontfanct minẽ geest eñ gebiede mi te comẽ tot dijnre glorien: doe sy dit gebedẽ hadde mit groter stẽmen so gaf sy harẽ geest Int iaer õs heeren. CC. eñ. liij. onder den keiser decio Doe die kerstenen haer lichaem balseindẽ mit crude eñ sy dat leyden inden graue / so quam tot haren lichame een iongelinc mit syden gecleet mit meer dã mit hondert alte schone mannẽ die al mit witten gecleet waren. ende nye binnẽ dien lande gesien en waren ende hi leyde tot harẽ hoofde eẽ marmor tafel eñ te hant voir hy van harẽ oghen eñ in die tafel was gescreuen. Een heylighẽ ghedancke wil ic eer godes ende ꝟlossinghe des lantscaps. dit ꝟstaet minẽ aldus. Si hadde een heilich gedãcke willis heit offerde se sy haer seluẽ. sy gaf gode ere eñ sy dede ꝟlossinghe des lãtschaps. Doe dese miraculẽ vermaert waren soe begonsten die heyden eñ die ioden seer haer graf te eeren. Mer doe quinciaen varẽ soude õ agathens goet te onđ socken so wordẽ. ij. paerden vechtende: eñ dat een paert beetẽ eñ dat ander sloech hẽ mitten voeten ende werpen in die vloet ende nye en wistmen waer hi voir. Ouer een iaer daer nae doet by sint agathen dach was so schoorde neuen die stat eenen grotẽ berch eñ daer quã een vier wt wentelende van dien berghe ter stadt waert eñ verbarrende steen ende aerde. Doe quam een menichte der heydenen lopen vanden berghe eñ vlohẽ tot sinte agathen graf waert eñ sy grepẽ den mãtel daer haren outaer mede ghedect was. eñ sy setten teghen dat vuer: ende te hant bleef dat vuer staẽde op sint agathen dach eñ en quam niet vorder. Van deser maget seit sint ambrosiꝰ inder prefacien. O wat saligher ende edelre maghet die waerdich was onsen heere te ꝟclaren sijn bloet om den lof vander ghetrouwer martelien. O wat saligher ende glorioser gemmẽ claer van verwen waerdich was te wordẽ genesen bi des apostels vãdinghe; eñ nae so veel tormenten bouen alle miraculẽ was eñ verblijtter dan geestelike hulpe Aldus namẽ die hemelen cristꝰ bruyt. aldꝰ blincten die gloriose dienste vanden menschelikken leden daer een choor der enghelen bewijst die heilicheyt der ghedachten eñ verlossinghe des lantscaps.

Die legende van sinte vedastus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Vedast was bisscop vā atrecht gemaect vā sinte remigius. Doe hi ter poortē vanđ stede quam eñ hi daer vā .ij. arme luden enē crepelē eñ eenē blindē die aelmis baden. so seyde hy hē. siluer noch gout en is mit mi niet/mer dz ic hebbe dat gheue ic v Eñ hi dede eē bedige eñ genasse beide doe in eē kerke die gelatē was vādē luydē eñ bewassen was mit doorne. Een wolf woēde daer so beual hi hē dz hy van daer vloge eñ hy daer nēmermeer weđ en quame eñ hi dedet Doe hy mit woerdē eñ mit werckē veel ludē bekeert had. Inden viertichstē iare na dz hi bisscop geworden was so sach hi vādē hemel neđ comē tot sinē husc eē vierige calūne/ eñ hi ꝟstōt daer bi dz hi cort daer na steruē soude als hi dede. Ende doemē sijn lichaē dragē soude te graue so had odomar die biscop die vā outhedē blit was rouwe dz hi sijn heilige lichaem nz siē en mochte eñ hi wort te hāt siēde. mer dair na so bat hi waert sijn salichz niet dz hi weđ blint worde als hi dede.

Die legende van sinte amandus.

Amandus was geborē vā edel ludē eñ hi ghinc in een cloester. Eñ doe hi ontrent dz cloester wāderde so vāt hi eē groot serpēt: eñ hi bedwanct ter stōt tot sinē hole weđ te gaen eñ daer nēmermeer weder wt te comē mittē teykē des cruyces eñ mz sijn bedinghe. Eñ daer na quā hi tot sinte martins graf eñ bleef dair vijftich iaer eñ leefde mit water eñ mit geestē brode Hier na ginc hi te romē eñ doe hi in sinte pieters kercke bliuē wilde: so iaechde hē die coster vanđ kerckē oneerlic wt eñ hi bleef slapēde voor die dore vanđ kerckē. Eñ sinte pieter opēbaerde hē eñ hietē gaen te vrācrijck wert dz hi dē coninc ō sijn misdaet berispē soude. Doe hi dit gedaē hadde so verdreef hē die conick wt sijn rijc. Daer na ō dz die conic geen kint en hadde/eñ hi gode gebedē hadde dz hi hē eenē soon ꝟleende: so begōste hi hē te pensen wiē hi sijn soō mochte doen dopē. Aldꝰ quā hē in gedachte dat hi wilde dattē amandꝰ doopte Mē sochte amandū eñ brochtē tottē conick. eñ die coninc viel voor sijn voetē eñ bat hē dat hijt hē ꝟgheuen soude: eñ sinē soon dopē wilde die hē god gegeuē hadde. Amādꝰ dede sijn eerste bede/mer hy ōtsach hē te comen aen waerlike dienste: eñ en wilde die anđ bede nz doē eñ hi gic wech Tē lestē ꝟbatmēs dz hijt dede. Eñ doe hi dz kint doepte eñ si alle swegē: so āt woerde dz kit amen Hier na dedē die conick ꝟheffen eñ bisscop vā toers makē. eñ doe hy sach datter veel ludē die predicacie ꝟsmadē so quam hi tot vasconiē. Eñ doe een speelmā sijn woert bespotte so wort hi vādē duuel beseten eñ hi scoorde hē seluē mittē tandē eñ seide. dz hi dē goedē mā onrecht hadde gedaē eñ hi starf allso ōsalichlic. ¶ Op eē tijt doe amādus sijn hādē waste soe dede hy eē bisscop sijn water houdē. eñ daer na was eē blinde daer mede siende gemaect Doe amādꝰ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

in eenre stat bi des conincx oerlof eē cloes-
ter stichtē wilde so en wilde nz gedogē die
bisscop vander naester stede.mer hy sende
sijn knapē dz si hē vā daer driuē soudē oft
doot slaē.Eñ sy quamē tot hē eñ seiden in
boosheden wilde hi mit hē gaen. dz sy hē eē
goede plaetse wiisen soudē ō eē cloester te
timmerē. Eñ hi bekende wel haer quaet-
heit:mer hi gīc mz hē tottē toppe vādē ber-
ge daer si hē dodē wildē.wāt hi begeerde
seer martelie te gedogē.Eñ sietoptē berch
woꝛt so grotē reghē eñ so grotē onweder.
dat si eē dē anderē niet gesien en cōden.eñ
doe si ōtsagē dz si daer steruē soudē:so vie
lē si neđ eñ badē dz hise leuēde wech gaen
liet:eñ hi dede eē bedinge eñ het wert scoō
weđ/eñ si gingē weđ tot harē here.eñ sin
te amādꝰ ōtginc eñ dede veel anđ miracu
len.Eñ hy starf int iaer ōs herē vijf.C.eñ
lxxx.in eraclius des keisers tiden.

Die legende van sinte appollonia

Die heylighe maghet Appollonia
was gepinicht vā enꝰ tyꝛant dye
ghenoēmt was alexandꝛiā:eñ hi wildese
dwingē dē afgodē te offerē.eñ haer ghelo
ue achter te latē. Eñ doe sy dz niet doen en
wilde:doe geboot alexādꝛiā datmēse sou
de slaē seer mit roedē eñ datmē alle haer tā
den wt harē hoofde soude treckē. Eñ doe
hise ōberoerlike sach staen eñ leet die gro-
te pine ꝟdultdelijc ō harē bꝛudegō ihūs cri
stus so woꝛt dair eē groot vier Eñ als ap-
pollonia dit vier sach so viel si op haer kni
en eñ sloech haer ogē op indē hemel eñ bat
gode naerstelijc so wie haer passie gedoch
te met enē pater noster dz hy verlost soude
werdē vādē tanswere.All te hāt quā dair
eē stēme vtē hemel vā bouē eñ spꝛack haer
aldꝰ toe Appollonia heilighe maget gods
onse heere ihūs xp̄s uwe bꝛudegō heeft v
bede ghehooꝛt eñ tsal geschien Als sinte ap
pollonia dit hooꝛde so spꝛāc si int vier vā-
dē hāden des pijnres eñ ꝟuolde die marte
lie blidelick eñ voir tot xp̄m hoꝛē bꝛudegō
die sy hadde ꝟcoꝛē indē ewigē leuē.

Die legende van sinte scolostica

Sinte scolastica
was sinte bene-
dictꝰ suster.eñ was eē
nōne vā enē grauwen
cloester onđ die oerden
van sinte benedictꝰ eñ
diende gode trouweli-
ken in hoꝛē iongē dagē
eñ si plach bi wilen tot
harē bꝛoeđ te comē eñ hi tot haer ō malcan
der te vāden eñ die leere cristi malcāder te
segghē op eē tijt soude si trecken tot haren
bꝛoeđ eñ doe quā hi haer te ghemoete enđ
wilde tot haer comē eñ ginghē te samē tot
harē cloostcr wert.eñ bleuē sittē butē der
cellen in goeđ callinghe vā gode:eñ bleuē
daer sitten etē eñ dꝛincken vanđ vꝛen des
auōtmaels. Eñ die heilighe maget wiste
vā den heiligē geest wel dz haer doot naec
te eñ si bat haren bꝛoeđ of hi daer te nacht
bi haer bliuē wilde wātet indē auōt was
Doe seide benedictꝰ Neen ick lieue suster.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wãt tot uwẽ cloester en moghẽ geen mãs
personẽ bliuẽ bi nacht Ende daer wort of
scolastica seer bedroeft ende bat gode seer
naestelic mit tranẽ dz hi soude hinderẽ die
vaert vã harẽ broeder. Eñ al te hãt quam
blixem eñ donre eñ reghẽ soe dz benedictꝰ
eñ die ghene die daer warẽ mit hẽ nz van
daẽ en mochtẽ. Eñ doe dat benedictꝰ sach
so sprac hi eñ seide. Mijn lieue suster god
ꝟgheeft di wat yst dattu ghedaen hebste.
Doe ãtwoerde scolastica eñ seyde. Lieue
broeđ doe ick v bat en wilde ghi nz horen.
Doe bat ick dẽ here dz hi dijn vaert soude
hinderẽ eñ dye here hoorde mijn gebet. eñ
also bleuẽ sy te samẽ aldẽ nacht eñ sprakẽ
te samẽ vã godlijke digẽ. eñ tsanđ daechs
als benedictꝰ soude scheidẽ vã sijnre sus-
ter liet hise in haer celle in harẽ ghebede eñ
doe hi quã tot sijnre cellen so sloech hi sijn
ogẽ op indẽ hemel: eñ sach sijnre suster zie
le in een ghelikenis đ duuen onđ die heili-
ghe enghelen mit groter claerheyt climmẽ
inden hemel. eñ hi was blide van sulcker
glorien eñ hi dancte eñ loefde gode: eñ hy
bewijsde sijn broeders sijnre suster doot/
eñ hy haelde haer lichaem tot synẽ cloester
eñ groefse in sijns selfs graf datti hem sel
uen hadde gemaect eñ gelijc haer hertẽ al-
tijt te samẽ warẽ inden heere/ also bleuen
haer lichamẽ te samẽ inđ aerden.

¶ Die legende van sinte Dorothea.

In der prouincien vã capa-
docien inder stadt cesarien
was een ioncfrouwe dye
dorothea hiet. Dese dede
gode stadeliken dienst alle
daghe in suuerheden eñ in
soberheden eñ in reynicheden: eñ oefende
haer mz oetmoedichedẽ eñ sachtmoediche
dẽ in vasten eñ in bedinghẽ. Want si was
so seer vroet datse die mannen niet ꝟwã-
delen en mochten: wãt al die ghene die de
se kennen mochten. si loefden dẽ naem ōs
liefs heerẽ ihesu cristi die al sulcke dien ster

hadde. Wiens ansien bequaem was ende
haer leuen eñ haer wijsheit eñ haer suuer
heit en was teghen nyemãt te geliken Eñ
om dat sy dus was is cristus minne vol-
maect ende om dat sy tot sijnre salẽ comẽ
soude. soe dubbelde hi die seghe haers stri
dens dat sy eẽ crone behilt vã harẽ maech-
dom dat sy oec danđ van martelie hebben
soude eñ daer mede tot cristum comẽ. Eñ
in wat manieren dat sy gepassijt was/ dz
so leert wel die scrifture vã hare wercken
Doe die nyeumare inder mẽschẽ mōt liep
so verhoorde die ꝟuolgher in persidien eñ
hi quã in die voorseide stat dz was te ceza
rien: die seer ꝟmaert was van tkerstẽ ghe
loue. Eñ hi dede dorothea gods deerne vã
ghen. eñ doe sy voor hẽ gebrocht wert ten
rechterstoel daer hi op sat/ soe stōt si voor-
dẽ rechter mittẽ hoofde neder wert siende
eñ bede tot cristũ. Doe vraechde haer dye
rechter die saprícius hiet eñ seide. segt hoe
hietste. eñ sy antwoerde minẽ naẽ is doro
thea. Sapricíꝰ seyde ic heb dy hier đ doen
halen dattu offerẽ sulste den onsterffelikẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

goden alsoe die princē beuolen hebbē ende onse keisers Dorothea seide. God die indē hemel keiser is heeft mi beuolen dz ichē alleen dienen sal/ Wāt daer is gescreuē. Du sult dē here dijn god aenbedē eñ hē alleen dienē. Eñ echter die godē die hemel eñ aerde niet ghemaect en hebbē moetē ꝟgaē vā der werelt. Hier staet ons te besyen welckē keiser wy sculdich sijn onderdanich te wesen dē aertschē of den hemelschē. gode of enen mēsche: wat so sijn die keisers anders dā sterffelike mēschen also oec die goden warē welcker beeldē ghi aenbeet. Sapriciꝰ seide. Wilstu ōtgaen eñ weđ keren ghesont eñ onbesmet eñ oec ongequetst so legge dan of dine gedachtē eñ offer dē goden. Eñ en doetstuyt niet so sulste onđ bitter pine gedaen werdē eñ den anderē ghe uē exempel des vresen. Dorothea seyde. ic sal allē menschē gheuen exēpel des vresen gods dat si dien gode ōtsien die die ꝟwoede menschē niet ōtsien en sullē: wāt si doē dz ꝟwoede hōdē doē. sy dodē onnosel mēschē. eñ om dz in hē geen redē en is soe sijn sy sot eñ ꝟwoet: eñ si wordē grā eñ bastē eñ mit harē bitē so wōden si die ghene die bi hē hene gaen: Sapriciꝰ seide in so vele als ic syē mach so meenste te geduerē in desen onnuttē wille eñ wilt mitten anderē steruē/ hoor mi offer op datstu ontgaē moges die pine der eculē. Glosa. Eculeꝰ eñ catasta dat is eē gerecht boom mit een dwaers balcke als een cruce bouē daer mē die martelaers aen bant mittē hāden: eñ lietse soe hāgen neđ wert eñ dā dede mē anđ tormēten also dorothea seide. Dijns eculiens pinē sijn tot enē tyde/ mer der hellē tormētē sijn ewelijc. Om dz ic dan dē ewelikē tormentē sal moghē ontgaen/ so en sal ic dese tijtlike pine niet ontsien. Wāt ic ouerdencke dz onse here geseit heeft. En wilt nz ontsien die den lichamē dodē. mer ontsiet bat die die ziele eñ lichaem mach ꝟderuē mitten helschen viere. Sapriciꝰ seide hierom sulste dē godē ontsien dat si niet en ꝟtoornē eñ dijn ziel eñ dijn lichaē ꝟderuen. om datstu hem niet en offers Sinte dorothea seide. Sapriciꝰ ic hebbe di nv gheseit datstu mi in gheenre manierē daer toe en sulles moghē brengē: dat ic den duuelen offerē sal die in dese edele mēschen warē wāt si leefdē also dattet te oncuysch eñ te leelic te seggē ware/ eñ si storuē als beestē: wāt doe sy leefdē so en bekendē si gode niet die hemel eñ aerde gemaect heeft eñ al datter binnen is Hier ō barnē haer sielen int vier dier beelde die ghi aenbedet in menigerhāde metale: eñ het sal oeck wesen dat si mz hē oec int eewighe vier wordē gheworpē soe wie horen scepper latē eñ dese afgodē aenbeden willen. Eñ doen Sapriciꝰ dit gehoort hadde so wort hi anxtelijcke grā eñ hi keerde hē tottē pijnres waert eñ seyde hancse aen die catasta: dat si sien sullen horen wesen in pinen dat sy also consenteert eñ den afgoden offeren sal. Eñ dese gods deerne doe sy haer sach hangē aen die catasta: doe seide sy vromeliken al onueruaert eñ al ongeuraecht tottē rechter wat dreyghestu my doet dattu doen sulst dz ic dien mach sien om wiens minne ick mi niet en ontsie te lidē noch en vrese gepijnt te werden. Sapriciꝰ seide eñ wie is dese die du begeerste Dorothea seide Cristus dē gods sone Sapriciꝰ seide eñ waer is cristꝰ Dorothea seide also sijn almachticheit toe behoort so is hi ouer al also die menscheit beuaet. Wāt die sinnē vander menscheliker broosheit hout voor ydelheit datti niet en bekent in enigher stadt te wesen. eñ hier ō so belien wi dat die gods soon opgheuarē is inden hemel eñ dat hi sidt totter rechter hāt sijns vađs almachtich die een eenheit der godheit behoude mittē vader eñ mittē heilighen gheest eñ hi noot ons ten paradise sijnre weldicheden: daer die bomen tot allen tidē mit appelē verciert sijn: eñ daer die lelien tot allē tiden bloyen eñ die rosen

riken. eñ die velden groeyende sijn eñ die
berghē ꝟblidē eñ dye houen ꝟciert sijn eñ
daer die heilighe sielen ꝟbliden. O sapꝛici
us wilstu dit gheloué so sulstu ꝟlost wer
den eñ in gods paradijs varē. Sapꝛicius
seide Du moets dese ydelheit laten eñ den
afgoden offeren. eñ enē man nemē eñ ver
bliden in dinen leuen datstu aldus niet en
sterfs eñ ghedoot woꝛdes alsoe si sijn die
di gelijc warē om harer sotheit wille Do=
rothea seide Jck en sal den duuel niet offe
ren wāt ic ben een kerstē wijf noch geenē
man nemē. wāt ic ben cristus bꝛuyt eñ dit
is mijn gheloue. dat hi mi in sijn paradijs
leidē sal eñ dz hi mi tot sijnre salen sal doē
comen. Doe beualse sapꝛicius te leydē tot
twe ghesusterē / cristen eñ allistē. die nyeu
welick vādē kerstē gheloue gescheidē wa
ren eñ hi beualse den susterē eñ seide. Ghe
lijc dz ghy ghelaten hebt die ydelheit ende
dye ouerdaet vāden kersten gheloue ende
hebt gheoffert den onuerwinlikē godē eñ
dat heb ic v doen gelden. Jc sal v noch mz
meer eerē doen eerē op dz ghi dese iōcfrou
we moecht bekerē: ende doe syse ontfaen
haddē in haer huys eñ sy seyden haer. con
senteer desen rechter ende ꝟlosse dy vāder
vꝛeesen der pinen als wi ghedaen hebben
het is beter dattu also doest dattu dit licht
niet en ꝟlieses inder pinē eñ vooꝛ dinē tijt
niet en sterues. Doꝛothea seide haer eñ āt=
woerde. Och of ghi minen raet hoꝛē wilt
eñ laet v leet wesen dat ghi den afgodē ge
offert hebbes: want god is goet ende ouer
uloeyende in ontfermhertichedē dē ghenē
die tot hem bekeerē vā al harer herten. Eñ
crista eñ allista seydē haer. Wi sijn nv een=
werf bekeert vā xpo. hoe mocht geschien
dat wi weđ keerē mogen. Doꝛothea seide
haer. Het is een quade sonde te wāhopen
vā ōs herē ōtfermhertichedē dā ydel afgo
dē te offerē. Hier om en wilt niet wāhopē
vādē goedē wel gheleerdē meester / want
hi is machtich v wōden te ghenesen: wāt
gheen wōde en is hi en machse ghenesen.
Wāt hier ō hietmē den behouder want hy
behoudet / hierō hiet hi ꝟlosser want hi en
hout niet op te ꝟlossen. alleen bekeert v vā
herten ter berouwenissen. eñ sonđ twifel
ghi sult comē tot ghenaden. Doe vielen sy
vooꝛ haer voeten al wenēde eñ badē haer
dat sy vooꝛ hē bade dat sy hooꝛ berouwe=
nisse bi hoꝛen gode offerē mochte. eñ sy de=
de mz tranē wenende bedinge tot gode eñ
seyde. God die seide. Jck en wil des son=
daers doot niet / mer ic wil dz hy hē bekere
eñ leue. Here ihesu criste die seide datmen
meer bliscap inden hemel heeft op een son=
daer die penitēcie doet. dan op. xcix. recht=
uaerdige menschē die penitēcie doē Toen
dijn goedtierenheit in desen wiuen die hē
dye duuel ghepijnt heeft te benemen doet
weđ dijn schapen tot dijnre cuddē dat by
harē exēpel tot di weder kerē moetē die dy
of ghegaen sijn. Doe si dit eñ dusdanighe
woerdē seide soe seynde die rechter tot ha
rē huse eñ dedese mit sinte doꝛothea comē
Eñ doe hise ouer die eē syde gheleit had so
begōste hi hē te vꝛaghē of sy doꝛothea wel
bekeert haddē Eñ sy antwoerdē hē beide
mit enē mōde eñ seidē Wy hebbē tonrecht
ghedwaelt eñ ongerechtelic genoech ghe=
daē: ō dz wy die pinē eñ die toꝛmentē ont=
fanghē die ꝟganclike sijn. Wāt wi hebbē
ydelen afgodē gheoffert eñ hier om baden
wijs hooꝛ eñ sy heeft ons penitēcie eñ be=
rouwenisse gegheuen. dat wy sullē mogē
comē tot cristꝰ ons herē genade Doe scoer
de sapꝛiciꝰ sijn cleederē in altē grotē gram
scap beual hi / waert dz si te hāt die goden
niet en wilde offerē datmēse rugge aē rug
ghe in eē cupe woꝛpe eñ si riepē. Here iesu
xp̄e ontfanct dese penitēcie eñ geeft ōs ge
nade. eñ in desen woerdē eñ in desen belt=
en werpmēse in eē cupe eñ daer in ꝟbarn
demēse vooꝛ sinte doꝛothea oghē. eñ sinte
doꝛothea ꝟblide in die vꝛe hooꝛs verschey
dens eñ si riep op hē eñ seyde. Vaert voer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mi eñ sijt seker vã blatenisse uwer sondẽ
eñ ghi sult wetẽ dz ghi biđ sege vã marte-
lien weđ gevondẽ hebt dz ghi blozẽ hadt
Eñ die vađ sal v omhelsen v te ghemoet
te comen: die verblidet indẽ blozen soon als
als hi hẽ weđ ghevondẽ heeft. Doe beval
saprıciꝰ sinte dorothea weđ op te hanghẽ
in die cataste. eñ doe si daer aẽ hic so wort
si verblijt mit so groter bliscap datmẽ waer
lijc proevẽ mochte dz si gecomẽ was te be-
geerder brocht harer innicheit Sapriciꝰ
seide haer. Wat ist dattu toenst dijn logen-
achtich aẽsicht datstu mi tormẽtẽ siets eñ
veynses di bliscap hebbẽde Sinte doro-
thea seide In al mijn levẽ en hadde ic nye
aldꝰ grote bliscap als ick hudẽ hebbe. Die
eerste bovẽ al is vandẽ zielen die die duve
lẽ gode ontogẽ haddẽ. datse xp̃s bi mi we
der õtfaen heeft. Hudẽ is grote feeste van
dien indẽ hemel hẽ verblidẽ dye engelen. eñ
oec so verblidẽ hẽ die apostolẽ eñ die marte-
laren eñ die prophetẽ. O sapriciꝰ hier om
haeste dy eñ doet dz ic comen mach tot de-
ser bliscap der heiligẽ eñ dat ic oeck met hẽ
verbliden mach indẽ hemel mz welcken ick
weende inđ aerdẽ Doe beval sapriciꝰ aen
haer side barnẽde barnde te leggẽ eñ doro
thea toende meer eñ meer haer blijde aen-
sichte den rechter hẽ verwitende eñ seide hẽ
O onsalige du biste te niete geworde met
dinẽ afgodẽ Eñ hi dedese vanđ catastẽ of
doẽ eñ hietse mit palmẽ in harẽ aensichte
slaen eñ seide. Men slae dz aensicht dz my
verwijt Als sy lãge eñ veel geslegẽ was eñ
sy weđ verblide: ende diese sloeghẽ waren
amachtich vã moethedẽ. Doe gaf saprici-
us die sentẽcie in deser manierẽ Dorothea
die alre hoverdichste deerne. die niet offerẽ
en wilde die ontsterflike godẽ doe si leef-
de: mer si en wilde emmer stervẽ õ enẽ die
ic niet en weet wat mẽsche hy is die cristꝰ
hiet / die hebbẽ wi bevolẽ mitten zwaerde
te onthoofdẽ. Hier toe seyde dorothea mit
gheroepe Ic danck di der zielẽ minaer dat
stu mi tot dinẽ paradise gheropẽ heefts eñ
dattu mi noots tot dijnre salen. Eñ doe si
wt des rechters dinchuys gic. so seyde tot
haer eẽ voerspreker die theophilꝰ hiet. Ay
cristꝰ bruyt sent mi vã dijn brudegõs pa-
radise appelen eñ rosen. Eñ dorothea ant
woerde ick salt doen. eñ doese quã tot des
geens slage diese slaen soude: so bat si dat-
mense eẽ luttel soude latẽ beden Eñ doe si
haer bedinghe voldaen hadde: soe sach sy
voor haer een kint staẽ ende brochte in een
dwale drie alte goede appelẽ eñ drie rosen
eñ sy seide hẽ. Ic bidde di dattuse theophi
lo brẽghes. eñ segt hẽ Sich dattu eyssche-
des is hier Dat ic dy sendẽ soude vã mijns
brudegoms paradise. eñ si wort daer ont
hooft mit eenẽ zwaerde. eñ voir met sege
tot christum dien glorie is eewelijck ende
emmermeer Amen.

¶ Die legende vã des rechters
advocaet sinte Theophilus.

Theophilꝰ des rechters ad-
vocaet hi bespotte dus do-
rothea belofte / ende seyde
synen ghesellẽ. Huden doe
die slagers dorothea leydẽ
om te onthoofdẽ. die seyde
dat sy cristus bruyt was eñ dat sy tot sijn
paradijs wert voir so seide ic haer dz si gic
O du xp̃s bruyt alstu comes tot dijns bru
degoms paradijs so sende my vãdẽ rosen
eñ vãden appelẽ. eñ si seide wel ic salt doẽ
Eñ doe hi dit vertelde al spottẽde op der be-
loften. sich so stont een kint voor hẽ mitter
dwalen daert in brochte drie grote appelẽ
eñ drie alte welrukende rosen ende seide.
Sich also alstu vãder heiliger maghet do
rothea eysschedes eñ si di beloefde so heeft
se di dit ghesent wt haers brudegõs para-
dijs. Doe õtfincse theophilus eñ riep met
luder stemmẽ ende seyde Cristus is die ge
warighe god. eñ in hẽ en is geen geveynst
heit. Ende sijn ghesellẽ seidẽ. Theophile
bistu sot of voerstu. Theophilꝰ seide ic en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghedoghe gheen sotheyt noch ick en meen
niet te boerden: mer in mi is ghereet eē ge=
warich ghelooue Si seiden wat reden he=
uet di dus vluchs tot desen gerope ꝟ weet
eñ hi seide. Segt my wat maent yst. Sy
seidē hem sporkelmaēt. Eñ theophilꝰ sei=
de hē. Als nv al tvelt vā capadocien ouer=
deet is mit coude vā vorste. eñ geen boōmē
al mit harē bladerē bedect sijn waen meē=
di dat dese rosen eñ appelen comē sijn mit
hare louerē Si seiden dit en hebbē wi nie
ghesien in onsen tiden Hi seide hē. Jc dien
di ghi siet seide al boerdēde sinte dorothea
daer si ginc om die sentēcie te ontfaen van
haren onthoofden. eñ ic seide haer ō dz ic=
se hilt voor sot om dz si xp̄m seide harē bru
degom te wesen eñ ic seyde hoor spottēde
als een sottinne: om dz si seide dz si tot sinē
paradise comen soude. Als du ghecomen
sijts tot dijns brudegoms paradyse sende
mi vā daer rosen eñ appelen. ende sy seide
waerlick ic salt doen. Siet te hants als si
om cristus wille ghepassijt was so quam
tot mi een alte schonē kindekijn herde cort
dat nz meer dā vier iaer out en scheen eñ ic
waēde dattet nz en hadde mogē sprekē vā
groter iōcheit Dit kīt stiet mi aē mijn side
eñ doe ict sach so toecht mi ouer die eē side
eñ begōste mi volcomelick toe te sprekē so
dz ic mi seluē achte voor eē dorper tegē dat
kint mi te rekene: eñ brocht mi dese ꝺ wale
mit rosen eñ mit appelen eñ seide mi. Die
heilige maecht sinte dorothea also si di be=
loofde doetstu haer badest si sendet di dese
ghiftē wt haers brudegōs paradijs. eñ al
so icse ōtfaē had eñ ic riep so was mi dz kīt
vtē ogē ōtuaren: eñ ic en twifel nz tē was
eē engel. eñ dit seggēde soe riep ic. Die sijn
salich die in xp̄o ghelouē eñ die in sinē naē
gepinicht werdē wāt hi is die gewarighe
god. eñ elc die in sijn ghelooue hē beueelt sy
sijn seker wijs. eñ doe hi dit eñ deser ghe=
lijc seide so gingē somighe ludē tottē rechē
eñ seidē. Theophilꝰ dinē raet die tottē da
ge vā hudē gheeyscht heeft tegē dye kerstē
eñ die ꝟuolgt heeft tottē doot dese roept nv
voor die dorē eñ loeft eñ benedijt xp̄s naē
diemē ihūs hiet eñ veel ludē geloouē in sinē
predikē. doe dede die rechter hē in halē. eñ
doe hi gebrocht was so seide hi Wat ist dz
stu daer butē sprakest Theophilus seyde.
ic loefde salichlic xp̄m die ic tot hudē onsa=
lichlic gelochent hebbe. die rechter seide. ic
ꝟwōder mi dattu die een wijs mā sijtste
desen naē wildes noemē eñ du tot nv elc=
kē diē noēde ꝟuolgt hebste Theophilꝰ sei
de. Hier in is opēbaer dz hi een ghewarich
god is ō dat hi van ꝺ dwalinge bekeert he
uet inden rechtē weghe eñ dat hi mi heeft
doen bekennē dat hi die ghewarige god is
Die rechter seide hē Alle mēschen wassen
indē smake ꝺ wijsheit dat si vā wijshedē
noch wiser worden. mer du biste haesteli=
ken vā eenē wisen mā ghewordē een sot.
Du segges dien god te wesen diē du gcho
ret hebbes vā dē kerstenē dat hi vā dē iodē
ghecruust was Theophilus seide hē Jck
hebbe oec gehoort dat hi gecruyst was eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

by mijn dwalinghe en hilt hy hẽ niet voor
god.eñ ic blaſphemeerde alle dage ſinẽ na
me:eñ om dz ic nv berouwenisse hebbe vã
minẽ quaden ſondẽ eñ blaſphemie die ick
gedaen hebbe ſo belie ic dz hi die gewarige
god is. Die rechter ſeide hẽ eñ waer ende
welcke tijt biſtu kerſtẽ ghe worden die tot
hudẽ dẽ afgoden gheoffert hebbeſt. Theo
philus ſeide hẽ. In dier vrẽ dz ic criſtũ be=
lijde wort ic geware dz ic kerſten was eñ
hier ō worde ic gedwongẽ vã alle mijnre
herten deſen criſtũ dẽ gods ſone te gelouẽ:
eñ ic preecke ſinẽ ghewarigẽ naẽ. ſinen hei
ligẽ naem.ſinen onbeſmettẽ naẽ. ſinẽ naẽ
daer geen geueynſtheyt in en is noch geen
bedrieghenisse die indẽ afgoden regneert.
Die rechter ſeide hẽ.ſo regneert dã bedrie=
ghenisse in onſen afgodẽ. Theophilus ſey
de hẽ.En regneert niet bedrieghenisse ĩ de
ſen afgoden eñ beeldẽ:dye eẽ mã gemaect
heeft vã houte eñ ghegoten vã metale: eñ
gheuijlt in yſeren eñ vaſt geſet heeft in lo=
de:daer die vleder muſen in wonẽ die ſpi=
nẽ beweuen welcke volheit vol mueſyen
eñ vuyle wormẽ ſijn Ic lieghe iſt datmen
dit niet proeuen en mach Eñ om dat icket
niet en liege.ſo yſt recht dattu bider waer
heit bliues eñ dz dijn gedachtẽ keerſte vã=
der valſcheit:wãt is tamelijck datſtu die
die anđ oerdeels te lieghẽ dy ſeluen keerſt
vãder loghen eñ di begeerts ter waerheyt
die in criſto is. Die rechter ſeide/ſo en ſijn
die godẽ dã niet leuendich. Theophilꝰ ſey
de. Wi ſien hier alle deſe beeldẽ ſonđ ſyn.
maer gods ſin is onſienlijck. Deſe afgodẽ
hoetmen.mer god behoet alle mẽſchẽ.Eñ
en iſt niet ſo moet ic ꝟwonnen wordẽ mit
reden.Eñ iſt datmen van machte ſpreket
ſo iſt opẽbaer datſtu bi redẽ ꝟwonnẽ biſte
Die rechter ſeide. Onſalige theophile.ick
ſye dattu begeerſte enẽ quadẽ doot te ſter=
uen Theophilus ſeide Ic begeer een goet
leuẽ te vinden. Die rechter ſeide:weet yſt
dattu in deſe ſotheit bliues ſo ſal ic di eerſt

doen veel tormentẽ.eñ daer na ſal ic beue=
len di fellike te dodẽ Theophilꝰ ſeide dat
heb ic nv begõnẽ te begerẽ. Die rechter ſei
de.heb raet vã di dat is di noot eñ vã dijn
vriendẽ eñ vã dinen huyſe eñ vã dinen va
derlikẽ goedẽ.of vã dijn kinderẽ of van di
ne maghẽ:eñ di en behoort niet toe dy ſel=
uen aldus haeſtelikẽ te leuerẽ indẽ opẽba=
rẽ doot wãt mẽ tormẽt eñ caſtijt die ſotte
eñ die quade eñ die onbehoede. Theophi=
lus ſeide. Dit is die hoechſte wijſheit: dat
ic die wijſhz behoude vã alle minẽ begeer
lichedẽ eñ dat ic te male niet en õtſie vã di
ne tormentẽ.Eñ dz ic hebbe deſen wil aẽ
ghenomẽ maer bi ongeredẽder ouerdaet.
mer bi wiſen werckẽ priſe ic ō dat ick dat
ewelike goet ouer alle tijttelike goede ſet=
te eñ dz ic dat ghedurẽde goet houde voor
dit ꝟgãclike goet. Die rechter ſeide. du kie
ſes meer die tormẽtẽ dã die ruſte.eñ du be
geerſte meer die doot dã dat leuen. Theo=
philus ſeide. Ic en ontſie die tormentẽ eñ
vreeſe niet vãder doot mer ic ontſie die tor
mentẽ die geen eynde en hebbẽ.eñ dẽ doot
ontſie ic die ewelijc dõckerhedẽ heeft mer
deſe pinẽ die du doghẽ moges ſullẽ in cor=
ten tiden eyndẽ:mer die tormẽten diemen
doet den ghenẽ die afgodẽ oefenẽ die wor
den altoes felre eñ en hebbẽ geen eynde.hi
ſeide.men hanghe den wiſen mã theophi
lum aẽ eẽ cruce dz hi ſijn ydel woerdẽ laet
varẽ mit felre ſlaghẽ.Eñ daer hi aẽ tcruce
gehangẽ was ſeide hi. Siet nv bẽ ick een
kerſtẽ mã:wãt ic ben aẽ een cruce gehãgẽ
wãt eculeus cataſta is gemaect als eẽ cru
ce.Eñ theophilus ſeide. Criſte ick dancke
di dattu mi heues laten op rechten in dinẽ
teykẽ Sapricius ſeide hẽ. O onſalige mã
ſpaer dijn vleys. Theophilꝰ ſeide hẽ On=
ſalige mã ſpaer dijn ziele : wãt ic en ſpare
mijn vleys nz in deſer tijt op dz mijnre zie
lẽ ewelijc gheſpaert ſal werdẽ Doe wort
die rechter al ꝟwoet eñ hiet ſijn ſide ſcorẽ
mit yſerẽ crauwelẽ.eñ dã barnẽ mit bar=

nende colen:mer in deſe toꝛmenten en riep
theophilꝰ anðs niet dã dit. Criſtꝰ gods ſo
ne ic loue di ꝟgadert mi in dẽ getale vã di=
nẽ knechtẽ. Wãt hi was onueruaert int aẽ
ſichte. vꝛoem ĩ ſinẽ woerdẽ/ ſo dz mẽ waẽ
de datti niet ghepijnt en was. Eñ doe die
pijnres indẽ toꝛmẽten die ſy deden moede
woꝛdẽ. ſo gaf die onſalige rechter die ſen=
tẽcie Theophilꝰ die tot nv toe die onſterf=
like godẽ ghedient heeft eñ haer oefenaer
geweeſt:alſo datti vã dien geſcheidẽ is eñ
kerſtẽ gewoꝛdẽ is beuelẽ wi ſijn hooft of
te ſlaen. Theophilus ſeide Criſte lof ende
dãck moetſte des hebbẽ. eñ ginc ꝟblidẽde
tot deſer cronen waert vanð hoechter bli=
ſcap die ter elfſter vꝛẽ vãdẽ daghe gehuert
was eñ ꝟdiende mz dien gelike loon te õt
faen die vanð eerſter vꝛẽ gewꝛocht haddẽ
bið gracien die ſynẽ heilighẽ ter gloꝛiẽ vꝛẽ
ghet. Wien dat eer eñ lof eñ macht ſy mit=
ten vader eñ dẽ heilighen gheeſt ouer alle
wareldẽ der werelden Amen.

¶ Die legende van ſinte valentijn

Valentijn was een eerſaem
pꝛieſter eñ claudiꝰ die key=
ſer dedẽ tot hẽ bꝛenghẽ eñ
vꝛaechde hẽ eñ ſeide. Valẽ
tijn wat yſt. waer õ en ge=
bꝛuycſte onſer vꝛiẽtſcap nz

eñ laet varẽ dijn ydelheit eñ aenbede onſe
godẽ. Valentijn ſeide hẽ Wilſtu godsgra
cie ſo en ſoudeſte dit nz ſeggẽ/ mer du ſou=
des die afgodẽ latẽ varẽ eñ aenbedẽ gode
die indẽ hemel is. doe ſeide eẽ van dien die
bi claudio dẽ keiſer ſtõt Valẽtijn wat wil
ſtu ſeggẽ vã onſer goden heilicheit Valen
tijn ſeide hẽ/ ic en ſegge nz vã hẽ dã dattet
warẽ onſalige mẽſchẽ eñ vol alre õſuuer=
hedẽ. eñ claudiꝰ ſeide hẽ. of criſtꝰ ghewa=
rich god is/ waer õ en ſegſtu my nz dattet
waer is. Valẽtijn ſeide hẽ. waerlijc criſtꝰ
is alleẽ god eñ wildi in hẽ ghelouẽ dijn zie
le ſal behoudẽ werdẽ. eñ dat rijcke vã ro=
me ſal waſſen: eñ du ſulſte ꝟwinninghe
hebbẽ vã alle dine viãdẽ Claudiꝰ ãtwoer
de eñ ſeide tottẽ ghenẽ die daer ſtõdẽ. ghy
mãnẽ vã romẽ hooꝛt hoe wiſelijck eñ ghe
rechtelic deſe mã ſpꝛeect doe ſeide ſijn pꝛo
uoeſt Die keiſer is ꝟleit hoe ſoudẽ wi ghe
latẽ dz wi ĩ onſer kintſheit gehoudẽ hebbẽ
doe woꝛt claudiꝰ herte ꝟwãdelt eñ valẽ=
tijn wert eẽ pꝛīce ghelevert te bewarẽ. eñ
doe hi int huys gebꝛocht was ſoe ſeide hy
here ihũ xp̃e die gewarich licht biſte ꝟlicht
dit huys dattet di bekẽne datſtu ſegſte dz
xp̃s gewarich licht is:iſt dz hi mijn dochť
die lãge blĩt heeft geweeſt doetſe ſiẽ/ ic ſal
doẽ dztu mi hietes. doe bede ſinte valẽtijn
eñ maecte ſijn blinde dochť ſiẽde eñ al die
vã ſinẽ huyſe woꝛdẽ bekeert. doe hiet dye
keiſer datmẽ ſinte valẽtijn õthoofdẽ ſou=
de ende hy wert onthoofť. Int iaer ons he
ren. CC. ende. lxxx.

¶ Die legende vã die heylighe
maghet ſinte Juliana.

Juliana was eligio dẽ pꝛo=
uooſt vã nicomedieẽ onder
trou gedaẽ/ mer ſi en wil=
de geẽſins mit hẽ ꝟgaderẽ
hi en had xp̃s geloef õtfan
gẽ. daer õ dede ſe haer vanð
õtcleen eñ lãge ſlaẽ eñ daer nae dẽ ꝓuooſt
leuerẽ Eñ die pꝛouooſt ſeide haer. mijn lie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ue iuliaē waer ō hebste mi dus bespot dat tu mi nz nemē en wilste. Si seide hē wil=stu minē god aenbedē soe sal ic doē wattu wilste anders en sulstu geēsins mijn heer sijn Die prouoest seide haer. lieue vrou dz en mach ic niet doen. wāt die keiser soude mijn hoot of doē slaē Juliana seide hē. of=tu dā ōtsiets eenē sterf likē keiser hoe wil=stu dz ic nz en ōtsie dē ōtsterflikē here. doet dattu wilste du en sulste mi nz moghē be=driegē. Doe dede se die prouoest lāge slaen eñ dede se hāgē enē halfuē dach bidē hare/ eñ gesmoltē loot op haer hooft ghietē: Eñ doe haer dit nz en deerde soe dede hise slutē in enē kerker eñ mz ketenē bindē. eñ eē du uel quā tot haer ī die gelikenisse vā enē en=gel eñ seide Juliana ic bē dengel gods die mi tot di gesēt heeft eñ gehietē dz ic di seg=gē soude dz du dē afgodē offers datstu nz so swaerlic en moets wordē gepijnt eñ so qualic steruē doe weēde iuliana eñ bat eñ seide Here god en laet mi nz vergaē mer toe=ne mi wie dese is die mi dus aēspreect Eñ eē stēme quā tot haer eñ seide dz si hem be grepe eñ dede hē seggē wie hi ware. ende doe si hē begrepē hadde eñ si vragede wie hi ware so seide hi Jc bē die duuel eñ mijn vadō heeft mi hier gesent ō di te bedrieghē. eñ iuliana seide wie is dijn vadō. hi āt wor de. belzebub die ōs sendet tot allē quaden eñ hi doet ōs seer slaē also dicke als ōs die kerstenē verwinnē: eñ hierō weet ic wel dz ic hier qualic comē bē ō dz ic di nz en moch=te verwinnē. Ondō dandō die hi beliede so set de hi dz hy sonderlinge ouaert wort vāden kerstenē doemē gods lichaem cōsacreerde eñ doemē bedinge eñ predicacieē dede. Eñ iuliana stietē after eñ si warpē nedō ter aer dē eñ slocch hē herde seer mittē ketenē dō si mede gebōden was Eñ die duuel riep eñ bat haer/ vrou iuliana ontferme di mijns Eñ die prouoost hiet iuliana wtē kercker brengē/ eñ doe si wt ghinc so sleepte sy die duuel na haer gebondē Mer die duuel bat haer eñ seide mijn vrou we iuliana en ma ke mz mi niet lāgher spot. wāt voertmeer en mach ic tegē nyemāt macht hebbē. men seit dat die kerstē ōtfermich sijn mer du en hebste op mi geē ōtfermenisse. Eñ d9 sleep te si dē duuel al die merct dore eñ daer nae warp si hē in eē heimelicheit. Doe si tē pro uoost gecomē was so dede hise op trecken op eē rat dz al haer beenre bloot wordē soe dattet morch wt liep Mer die engel gods brac dz rat eñ ghenasse al. Doe dz sagē die daer warē so gheloefdē si alle. eñ te hāt de demē daer vijf hōdert mānē ōthoofdē eñ hondertich wiuen. Eñ doe iuliana gedaē was in eē pot die vol gesmoltē loots was so wort dat loot also soete als eē bat. Doe vloecte die prouoost die godē dz sy eē ionc=frou we nz verwinē en mochtē die hē so gro tē laster gedaen hadde. Doe dede se die pro uoost ōthoofdē/ eñ doemense leyde om te onthoofden die duuel die sy gesleghē had de openbaerde in eens iongheline gelike=kenis eñ riep. en spaerse niet wāt sy heeft ōse godē gelastert eñ si heeft mi te nacht so

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ſeer gheſlagẽ daer om gelt haer dat ſi ver-
dient heeft:eñ doe iuliaen haer ogẽ op hief
om te beſien wie hi ware die dat ſeide ſoe
vloech die duuel eñ ſeide Ay mi ay mi ka-
tijf noch waen ic dz ſy mi vãgen wil eñ bi
den:eñ doe iuliaen onthoeft was ſoe voer
die prouoeſt in die zee eñ op hem rees enen
grotẽ ſtorm:eñ hi v̄dranck mit xxxiiij.mã
nen eñ dye zee warp haer lichaemẽ wt eñ
die beeſten eñ die voghelen atenſe.

¶Die hiſtorie vã ſinte pieter ad cathedrã

DIe heilige kerke viert feeſtelic ſin
te pieters dach apoſtels ſetelinghe
maer mẽ ſal wetẽ dz drierhãde ſetelinghe
ſijn. Die eerſte is coninclic. Die anđ prela-
telic. Die derde meeſterlijc. Sinte piet̃ ſat
in eẽ coninclike ſetel wãt hi was price bo-
uẽ allẽ coningẽ. Hi ſat in enẽ prelatelikẽ ſe
tel. wãt hi was alre clerckẽ prelaet Hi ſat
oec ĩ een meeſterlikẽ ſetel: wãt hi was lee-
raer bouẽ alle meeſterẽ eñ vã allẽ kerſtenẽ
Deſe feeſte viertmẽ ŏ dz ſinte peter v̄heuẽ
was eerlic eñ geſet tot ãtiochien in enẽ ſe-
tel. Drie ſakẽ ſijn daerõ dz deſe feeſte geor
dineert is. Deſe eerſte ſake is doe ſinte pie
ter te ãtiochien preecte ſo ſeide theophilus
die price vãđ ſtat tot ſinte peter Pet̃ waer
om bekeerſte mijn volc. eñ doẽ hẽ petrꝰ cri
ſtꝰ ŏs herẽ geloue preecte ſo dede hi hẽ vã-
gen eñ en lietẽ tetẽ noch te drinckẽ gheuen
maer doe ſinte peter bi na vã hõgher doot
was ſo õtfinc hi weđ cracht eñ ſach op tẽ
hemel wert eñ ſeide Here ihũ xp̃e v̄hoor ŏ
onſaliger. helpt mi die ſterue ĩ deſen v̄noy
eñ õſe here ãtwoerde hẽ Peter waẽſtu dz
ic di gelatẽ hebbe wilſtu dusdanige woer
dẽ ſprekẽ ſo laſterſte mijn goetheit. hi is be
reit die dijn iãmer ontfermẽ ſal. Doe ſinte
pauwels hoorde dz ſinte pieter gekerkert
was: ſo quã hi tot theophilũ eñ ſeide dz hi
eẽ meeſter was vã veel cõſtẽ eñ hi ſeide dz
hi cõſte pingerẽ oft bemalẽ houtẽ tafelen:
eñ hi ſeide oec dz hi beeldẽ cõſte beſnidẽ eñ
veel anđ dingẽ wel makẽ. Eñ theophilus
bat hẽ ſeer dz hi mit hem in ſijn hof bleue.
Ouer luttel dagẽ ſo ginc paulꝰ al heimelic
in dẽ kercker. Eñ doe hi ſinte pieter by nae
doot vãt eñ v̄teert ſo weẽde hi bitterlic eñ
hi õhelſdẽ eñ was bina ĩ onmacht vã we
nẽ eñ hi ſeide aldꝰ O peter/mijn broeđ mi
ne glorie/mijn bliſcap/begeerte mijnre ſie
lẽ en moechſte geẽ macht õtfaẽ. doe opẽde
ſinte peter ſijn ogẽ. eñ doe hi paulũ ſach ſo
begõſte hi te wenẽ mer hi en cõſte nz ſpre-
kẽ Eñ ſinte paulꝰ liep eñ en cõſte nau we
lic ſynẽ mõt ontdoẽ eñ ſtacker ſpiſe ĩ eñ hy
laefden weđ. Eñ doe ſinte peter vanđ ſpi
ſen geſtarckt was ſo liep hy tegẽ paulꝰ eñ
omhelſdẽ eñ cuſten eñ weendẽ beyde. Eñ
paulꝰ ginc heymelic wech eñ ſeide tot the
ophilꝰ O theophile dijn glorie is groot eñ
dijn hoeſheit is vriẽdinne ŏ eerſaemheyt.
eẽ cleen quaet is dy ſeer oneerlijc dattu ge
daen hebſte dẽ heiligẽ man ſinte pieter als
oft hi een groot miſdader ware hi is qua-
lijck gecleet eñ vermaghert. eñ in allẽ din
ghen is hi v̄on wert: alleen is hi ſcoen ĩ ta-
len. eñ dy en betaemt niet alſulcken mã in
eenẽ kerker te houdẽ waer hy in ſijnre vry
heyt ghebrukich/hi ſoude dy erghent oer-
baerlick in moghẽ weſen: wãt als ſomme
ghe ludẽ ſegghẽ vã hẽ. hi gheneeſt die ſiec-
ken ende verweckt die doden Theophilus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ſeyde. Pauſe het ſijn ſaghẽ dattu ſeggeſ-
te. Want mocht hi die doden verweckẽ ſo
ſoude hi hem ſeluẽ vãden kercker ỽloſſen
Paulus ſeyde hem. Ghelijc dat ſijn criſtꝰ
als die ludẽ ſeggen vanð doot ỽrees. Die
wel hadde vãden cruce mogẽ comen noch
tãs en wilde hi nꝫ. eñ als ſi ſeggẽ õ dit exẽ
pel en ỽloſt hẽ pieter nꝫ eñ hy en õtſiet heꝫ
niet õ criſto dꝫ te gedogen. Eñ theophilus
ſeide. doet dꝫ hi my minẽ ſoõ ỽwecket die
xiiij. iaer doot is ick ſal hẽ los eñ vry quijt
latẽ gaẽ Eñ paulꝰ ginc tot pieter eñ ſeyde
hẽ hoe hy dẽ prince ſinen ſoõ belooft hadde
te ỽwecken. Pieter ſeide hẽ. Du hebſt een
groot dinc beloeft mer this õſen here licht
Eñ men haelde pieter wt dẽ kercker eñ de
de dꝫ graf op doen. eñ doe hi ouer hẽ gebe-
den hadde ſo ỽrees die iõgelinc. Het ſcijnt
dꝫ al dit niet wel te gelouẽ en is. dꝫ paulꝰ
vã ſcalcheden ỽſiert ſoude hebbẽ dꝫ hi ſoe
veel dingen maken cõſte. of dꝫ hi die belof
te vãden iõgelinc gedaen ſoude hebbẽ dye
xiiij. iaer doot was. Doe geloofde in õſen
here theophilus eñ alt volc vã antiochien
eñ veel anð eñ ſtichten een ſchoon kercke.
eñ int middẽ ð kerckẽ ſetten ſi een hoge ſe-
tel eñ dedẽ daer ſinte pieter op ſittẽ dꝫ ſi hẽ
alſo ſoudẽ mogen ſien eñ hoorẽ. ende daer
ſat hi vij. iaer in. maer daer na quã hi te ro
men eñ ſadt in die ſtoel vã romen. xv. iaer
¶ Vanð eerſter eerẽ ſoe viert die heilighe
kercke: wãt doe begõſtẽ die prelatẽ vãder
kerckẽ eerſt te wordẽ ỽheuẽ in ſtedẽ eñ in
machte eñ in name. Het is te merkẽ dꝫ. iij.
kerckẽ ſijn daer ſinte pieter ĩ was ỽheuẽ.
dats in ð geenre kerke die ſtridẽ. die quaet
ſijn. eñ die ỽwinnẽ. In deſe drie was hy
verheuen eñ daer om viert die kercke drie
weruen ſijn feeſte. Wãt hy is ỽheuen inð
vechtender kercken õ dat hi bouẽ hoor ge-
ſet was eñ om dꝫ hiſe wel regierde int ge-
loue eñ in werckẽ. Eñ inder gedenckenis
ſoe viertmẽ deſe feeſt vã hudẽ die ſinte pie
ters ſetel hiet: Want doe ontfinck ſinte pie
ter die eerſte ſetel eñ die heerſcappie …
der kerckẽ van antioch… ende regie…
wel. vij. iaer. ¶ Ten anderen ſo wo…
verheuen inð quader kercke. Want hi …
ſtoorde die eñ hi bekeerdeſe ten geloue. eñ
hier om ſo viert mẽ ſijn ander feeſt diemen
hiet ſinte peters bande. Wãt doe ỽſtoorde
hi der quader kercke eñ bekeerdeſe veel tẽ
gheloue. ¶ Ten derdẽ ſo wort ſinte pie-
ter ỽheuen in die ỽwinnẽder kercke. Wãt
hy ghinck in die ewighe kercke/ eñ hier by
ſo viertmẽ ſijn derde feeſte diemẽ hiet ſin-
te pieters paſſie. Wãt doe ginc ſinte pieter
inder ỽwinnender kerckẽ Oec is te wel-
datmẽ õ veel anð ſaken drie werf binne
den iare ſinte peters feeſte viert: dat is o…
ſijn preuilegie of voordeel õ ſijn officie. o…
ſijn weldaet. õ ſijn ſcout eñ õ ſijn exẽpel
Om ſijn preuilegien viertmẽſe. Wãt ſinte
peter die apoſtel hadde drie preuilegien bo
uẽ die anð apoſtolen. eñ daer bi ſo doet hẽ
die kercke drie weruẽ eer binẽ dẽ iare. Wãt
hi was bouẽ die ander apoſtolẽ in macht:
Wãt hi was prince vãdẽ apoſtolẽ. eñ hi õt-
finc vã onſen here dẽ ſlotel vã hemelrijck.
eñ hi was heter ĩ minnẽ/ Wãt hi minde cri
ſtũ mit bernẽder minnẽ meer dã die ander
als die euãgeliſten in veel ſtedẽ ſeggẽ. Eñ
hi was machtiger in miraculen. Wãt dye
ſiecke ghenaſen van ſinte pieters ſcheme.
¶ Tẽ anderẽ ſo viertmen ſijn feeſt õ ſijn
officie Wãt hi was prelaet bouẽ al die kerc
ke die in drie deelen ð werelt gelegẽ is. dat
is in affrica. in aſien eñ in europẽ. eñ daer
viermẽ drie weruẽ binnẽ dẽ iare ſijn feeſte
¶ Tẽ derdẽ viertmẽ om ſijn beneficiẽ of
weldedaden. Wãt hi ontfinc vã onſen he-
re te binden eñ te ontbindẽ. Eñ hier by ſoe
verloſt hi ons vã drie manierẽ van ſonden
dats vã ghepeynſe vã ſprake eñ vã werc-
kẽ. Of om dat wi teghẽ gode eñ teghẽ on-
ſen euen kerſten menſchen eñ teghen ons
ſeluẽ geſondicht hebbẽ. Of die kerke viert
deſe drie feeſten om die drie weldadẽ daer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sinte pieter mede ontfaet die slotelen en sondē. Die eerste weldaet is. dat ð nēð absolucien vanð misdaet. Die anð beneficie is. dz si ð wādelt die pine des ve geuiers ī tijtlike pine. Die derde weldaet is. dz sy eē deel ðlaten mach vanð tijtliker penitēcien eñ ō dese drie weldadē so isinē sinte pieter sculdich te vierē driewerf des iaers. ¶ Tē. iiij. so viertmē dese feest om sijn scoue. wāt sinte pieter voorōs in drie manierē mittē woerdē/ mit exēpel/ eñ mz tijtliker hulpe: eñ daerō moetē wi hē driewerf eerē. ¶ Tē vijfstē so viertmen dese feestē ō sijn exēpel/ om dz geē sondaer wā hopen en sal al hadde hi gode driewerf gesaken als sinte pieter dede: ō dat hi bekeren wilde als sinte peter mitter hertē mittē woerdē eñ mittē werkē. ¶ Die anð saec waer ð dz dese feest gheordineert was is genomē wt clemēs boeckē. Doen sinte peter al prekēde ghecomē was bi antiochien so ginghē hē al die vanð stat te ghemoet al beruoet eñ mit haer geelcet eñ werpē ghemul op haer hooft eñ dedē penitēcie ō dz si mit symō den toueuaer tegē hē cōsenteerdē. eñ doe sinte pieter haer penitencie sach so dācte hi gode. Doe brochtē sy hē al haer sieckē eñ die mittē duuel beseten warē eñ sinte pieter dedese voor hē legghen eñ aen riep bouē hē ons herē naē eñ daer quā een groot licht eñ si worden te hāt al genesen. eñ si liepē eñ custē sinte peters voetstappē. Binnē seuē dagē wordē daer. x. M. ludē gedoopt. so dz theophilus die prince vanð sitte sijn huys dede wien in eē kercke: eñ dede daer sinte pieter enē hogē setel setten dz sy hē alle soudē sien eñ horē. dit en is nz cōtrarie dien dat voorseit is. Oeck mocht wel wesen dz ō sinte pauwels werc dat sinte pieter vā theophilen eñ dē volcke eer lijc wort ōtfaen. mer als peter wech was also quā symon eē toueuaer eñ ðstoordet volc seer tegē sinte peter/ mer daer na had dē siis rouwe eñ ontfinghē eerlijck. Dese feest vā sinte pieters setel plachmē te hietē vā sinte pieters werscap. Eñ hier bi neētmen die derde saec vā dese feeste: wāt dye heydē plegē wel eer als iohā beleth seit elc ke iaers op enē sekerē dach ī februario spyse te settē op haer voeruaðs grauē/ eñ des nachts atense die duuelē. mer sy waendē datse die zielen atē die ontrent dye grauen dwaeldē. wāt wel eer plachmē te segghē dz die sielē als si indē lichaē waren hietē si sielen. als si inð hellē warē hietē si manes mer dā hietē sy eerst geestē als sy tē hemel varen: eñ si hietē scheme als sy nu welijck begrauē sijn. eñ als sy dwaeldē ontrēt dē graue. wāt dese gewoēte vā deser spisen eñ en cōsten die kerstē nauwe of legghen. Doen dit die heilige vaðs sagē eñ ō dat sy dese gewoente al of legghē wildē soe ordineerdē si optē seluē dach datmē des plach die feeste vā sinte pieters setelē beyde hoe hi ðheuē was te anthiochien eñ te romen eñ vā dier spisen soe hietē sommige luden die feeste sinte peters werscap. ¶ Die derde saec daer die feest ō geset was. dz is om die waerdicheit vanð clerckē crune: wāt mē sal wetē dz sommige ludē seggē dz der clerckē crune hier eerst begōste: want doe sinte pieter te antiochien preecte ter schandē vā xp̄s ōs herē naē scorē si hē dz haer vā den toppe vādē hoofde. eñ dit gafmē daer na alder clergien in eerē. dz dē prince ð apostelen ter scandē was gedaē ō xp̄s ōs heerē wille. Drie dingē salmē mercken aender clerckē crune Dat is datmēse scheert eñ dz mē dat haer cort eñ dz sy rōt is. Mē sceert dat haer bouē vāden toppe vāden hoofde om drie sakē. Vāden. ij. seit sinte dionisi⁹. Dat of scherē des haers beteykēt eē suuer leuē sonð behagelheit: wāt alsmē dz haer of scheert also volgen daer drie dingē. dat is die suuer stede. die sceppenisse. ende die blootheit. Daer volcht een suuer stat wāt mittē hare ðgaðt dat gemul optē hoofde. Die sceppenisse volcht oec: wāt dz haer is

om te vcieren dz hooft. daer ō beteykēt dz scherē eē suuer leuē sonđ behagelheit. hier bi is dus beteykēt dz die clerckē suuerheyt vā hertē binnē hebbē sullen eñ geen behagelheit vā buten. Dat bloote vā dē hare beteykēt/ dz si tusscen gode eñ hē gheen middel en sullē hebbē. mer si sullē alle mit gode sijn eñ mit ontdectē aēsichte sijn glorie scouwē Daer bi so scheermē dat hair of. ō datmē daer bi vstaen sal dz die clerckē alle oueruloedighe ghepeynsen wt haer herte worpē sullē eñ dat sy altoes haer ooren bereit sullen hebbē ō gods woort te horē. eñ dat si alle tijtlick goet vā hē doen sullē sonder dz haer noot behoeft Dat die crune rōt is daer sijn wel veel redē toe. ¶ Tē eerstē wāt die figuere en heeft geen begin of eynde. eñ dair bi vstaetmē dz die clercken sijn gods dienres die geen begin noch eynde en heeft. ¶ Tē āderē wāt die crune en heeft geen hoeken. dz beteykēt dat die clerckē nz hebbē en sullen smette i haer leuē Wāt als bernardus seit daer hoecken sijn daer sijn smettē. Eñ die clerckē sullen hebbē waerheit in haer leuē: wāt die waerhz en heeft geē hoeckē Als sinte iheronimꝰ seit ¶ Tē derdē wāt die forme đ crunē is scoonđ dā enighe anđ forme: wāt god die maecte die hemelsche creatuer inđ ronđ formen daer by is beteykent dz die clerckē binnē sullen hebbē scoōheit int herte eñ eersaēheit van butē in dwalinghe ¶ Tē vierdē wāt die rōde forme is simpelre dan eenighe forme wāt sinte augustinꝰ seit So en is geen figuer die vā eērē linie is sonđ die rōde figure die beslotē is in een linie daer bi yst beteykēt dz sy simpel sullē sijn als die duue. als ghescreuē is sijt simpel als die duue.

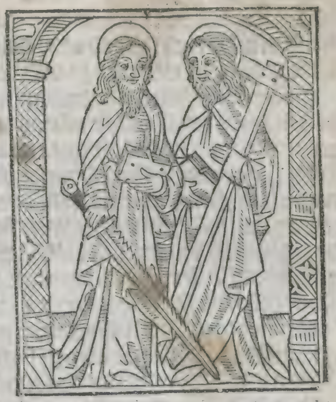

¶ Die legende vā sinte mathias apostel Eñ van iudas scarioth leuen.

Mathias dye apostel was voor iudas ghecorē. mer wi sullē eerst seggē hoe iudas die vrader geborē wort Mē leest in een historie dz eē mā was te ihrlm die ruben hiet. die oec anders hiet symeon vā iudas geslachte. mer iheronimꝰ seit dz hi was vā ysacher gheslacht eñ hi had een wijf die syboria hiet. Op enē nacht doe si die een dē anderē vleyschelike bekent haddē so wort syboria slapēde eñ sach eē droē eñ seide harē mā vā ārte al suchtēde. wāt mi dochte seide sy dz ic ghebaerde een alte vreseliken sone die die saeck wesen soude vā onser geslachtē vderffenisse Eñ ruben seide hair du sprecste eē quaet dinc dz niet waert en is te vtellen eñ du bist mz eē fantasie beuaen. eñ si seide hē wort ict ōtwaer dz ic draghēde worde eñ ghebaer enē sone/ soen is dit nz by fantasien geopēbaert mer het is dā een seker opēbaringhe Daer na doe si eenē sone ghebaert hadde so ōtsaghē sy hē beide seer. eñ si begōsten te peynsen wat sy mittē kinde doē soudē eñ ō dat sy hē ontsaghē haer kint te doden eñ ō dat sijs nz op voedē en wildē die haer geslachte vderuen soude soe leidē sy in een corf eñ settē in die zee. eñ die vloet vanđ zee dreef hē aen eē eylant dz scarioth hiet eñ vā dien lande hiet hi iudas scarioth. Die coningine vā dien lāde die geen kinđ en had sy ginc mit haer camerier ter zee ō haer te vwādelen eñ doē sy dē corf driuē sach so hiet si dz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mē den corf op dade eñ doe si daer eē soon
in vāt so ꝟsuchte si eñ seide O of ic tot mi=
nē solaes dus sconē kit hadde eñ dz ic niet
en werde bedroeft vā eē arfghenaē mijns
rijcs. Dus dede si dz kit al heimelic op vo
dē eñ veynsde haer dz si eē kit droech. dair
na so loech si eñ seide dz si enē soon gebaert
had. eñ dese feestelijke nyeumare dede mē
alt rijc doer opēbaren Die conic wort seer
blide dz hi een kit hadde eñ al tvolc ꝟblide
seer eñ dede dē soon eerlijc op voedē als eē
conic toe behoort. Niet lāge daer na wort
die coningine dragēde vā dē conic eñ si ge=
baerde enē sone. Eñ doe die kinderē luttel
gewassen warē so speeldē si die wil tsamē
eñ iudas dede dē ādrē kide altoes quaet:
eñ dedet dicke screyen. eñ dit mocht die co
ningine qualick gedoghē: wāt si wist dat
haer iudas nz en bestōt eñ sy sloech hē die=
wijl daerō. mer nochtās en liet hijs nz hy
en dede dē kide altoes quaet Tē lestē ꝟnā
dz kit dz iudas des conics soon nz en was
eñ ꝟweet hē dz hi vōdelic was Des scaē=
de hē iudas seer eñ sloech des coninx soen
al heimelick doot diemē voor sinē broeder
hilt. eñ hi ōtsach hē datmē hier ō soude ge
doot hebbē eñ vloech te iherusalē. eñ dede
hē aē pilatꝰ hof die daer die prouoest was
Eñ ō dz elcke sijn gelike begeert/ so vāt py
latꝰ dz iudas hē seer gelijc was in sedē. eñ
begōstē harde lief te hebbē. Hier ō so maec
te pylatꝰ iudas sijn drossaet vā al sinē hu=
se eñ dede daer als hi hem beual. Op enen
dach sach pylatꝰ wt eñ sach doer eē veyn=
ster vā sinē palase in eē boēgaert eñ hi had
de so grote lust vā den appelen dz hi bi nae
amachtich was Eñ die boōgaert was ru
bēs iudas vađ: mer iudas en kēde sinē va
der nz noch rubē sinē sone. Wāt rubē waē
de dat hi ꝟdrōckē was in die zee eñ iudas
en wiste niet vā waen hi was of wie dat
sijn vađ was. eñ pylatꝰ dede iudas tot hē
comen eñ seide Jck hebbe so grotē lust tot
ghenē appelē eñ en hebbe icker niet soe sal
ic steruē. Te hāt so clam iudas in dē boem
gaert eñ las sterckelic die appelen. Hier en
binnē so quā ruben eñ vant iudas sijn ap=
pelen lesen. sy wordē seer scelende eñ dair
na wordē sy vechtēde eñ sloeghē die eē dē
anderē. Tē lesten so sloech iudas rubē mit
eē steen in dē knope vā dē halse eñ hi sloech
hē doot. Hi droech aldꝰ die appelen wech
eñ seide hoe hi geuaren hadde. Doet auōt
ghewordē was soe vātmen ruben doot
eñ mē waende dz hi vanđ gadoot gesto=
uē was. Doe gaf pylatꝰ al rubens goet iu
das eñ rubēs wijf gaf hy hē te wiue. Op
een tijt doe sibor ia swaerlic ꝟsuchte eñ iu
das haer mā naerstelick vraechde wat sy
hadde so seide si. Och mi ic bē dz onsalich
ste wijf die ye gewert: wāt ic ꝟdrāc mijn
kīdekijn in die zee eñ ic vāt minē mā doot
eñ op mijn rouwe so heeft mi pilatꝰ meer
rouwe gedaen die mi die alte droeuich bē
di mijns ondancx heeft te wiue ghegeuē.
Doen sijt al ꝟtelt hadde vā haer kindekin
eñ iudas oec gesait hadde wat hē geschiet
was so vonden si dz hi sijn moeđ te wiue
hadde eñ dat hi synē vađ ghedoot hadde.
Hierō so hadde hi rouwe eñ bi siborē rade
so ghinc hi aen onsen heere ihūs cristus eñ
vercreech aen hē aflaet van sinen sonden.
Eñ onse here maecten sinen ionger eñ vā
een iongher sijn apostel. Eñ onse here had
den so lief dat hi hē maecte sijn budel dra=
ger: nochtās was hi namaels sijn ꝟrader
wāt hi hadde die borse eñ hi stalt datmen
cristo gaf. Wāt doet by cristus passie was
eñ maria magdalena xp̄m salfde mz duer
baer salue so hadde hijs nijt: dat die salue
driehōđt pēningē waert was eñ dz mēse
niet en ꝟcochte dat hi sijn deel daer of had
de mogen stelen. Eñ om sijn scade daer of
te ꝟhalen so ꝟcochte hi cristū om xxx. pen=
ninghē eñ elckē pennick was tien gaende
penninghē waert Want als somighe seg=
ghen. so stal hi van al datmē cristo gaf den
tienden pennic. Eñ daer by om dat tiende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

veel dat hi bloos inder saluē also vcochte
hi xp̄m om dertich penninghē. Nochtans
hadde hijs namaels rouwe eñ brocht die
xxx. penningē weđ eñ ghinc vā wanhopē
eñ vhinc hē seluen. Eñ doe hi verhāghen
was so borste hi mits ōtween: eñ alle sijn
inaderē vielen wt. Hier was sinē mōt eer
gedaen dz sijn ziel tē mōde niet wt en bor=
ste. Wāt dz en hadde niet tamelic geweest
dat sijn mōt besmet soude werden die cri=
stus ons herē gloriosen mōt gecust hadde
Oec was sinen inaderē wel waert wt te
borsten die gepeynst haddē die vradenisse
eñ die strote daer die woerden der vrade=
nissen door ghinghē was wel waert dat si
vhangen wort. Hi vhinck hē inder lucht.
Wāt hi die engelen indē hemel eñ die men
schen inđ aerden vtorent hadde: soe wort
hy vāden engelen eñ mēschen gescheiden
eñ wort mit dē duuelē inđ lucht gesellet
Doe tusscen ōs herē hemeluaert eñ pinx=
teren die apostolē tsamē warē inder zalen
vā syon eñ doe sinte pieter sach dat ghetal
vāden xij. apostolē gheminđt was die ōs
herē in die getale gecorē hadde dat sijt ghe
loue đ driuoudicheyt predikē soudē inden
vier hoeckē vānđ werelt so stont hy op int
middē đ broeđs eñ seide. Mānen ghi broe
ders wi moetē eenē settē in iudas stat die
mit ōs tuycht xp̄s vrisenisse: wāt hi seide
tot ōs ghi sult mijn tugers sijn i ihrl'm eñ
in alt ioetsche lāt eñ samarien eñ tottē eyn
de đ werelt: eñ ō dz geen tuger oercōde ge
uē mach dā diet gesien heeft. so moetē wy
kiesen een vā dese mānē die met ōs hebbē
geweest eñ ōs herē miraculē gesien hebbē
eñ sijn leringe gehoort. Eñ si settērē twee
vāden. lxxij. iōgerē dz was ioseph die toe=
genaēt was gerechtich ō sijn heilicheit eñ
hi was sint iacops alphe⁹ broeđ eñ mathi
as Hē en prijstmē niet: wāt voer dē prijs
was hē genoech dat hi tot een apostel ghe
corē wort. Eñ al biddende so seidē si Here
du die alle herten bekenste. vtoon wie du
vā dese twee vcorē hebste dat hi ontfaet
die stat des diensts eñ đ apostelschap die
iudas vlorē heeft eñ sy gauen hē lotē. eñ
dat loth viel op mathiā eñ hi wort ghetelt
mittē elf apostolen. Men sal wetē als sin
te iheronim⁹ seit dz ō dit exēpel niet werc=
kēen sal mit lotē wāt luttel ludē gewoen
tē en maect geen gemeen ewe. Echter seyt
beda. Tot dz die waerheit quā soe mocht
mē die ghelikenis houden. Wāt crist⁹ offie
was waerlic geoffert inđ passien. maer si
was voldaē optē pinxter dach. Eñ daer ō
wrochtē die apostolē mit lothē in mathijs
te kiesen: ō dz si niet ongelijc en wildē sijn
vander ewe. Wāt mē plach inder ewe die
meeste papē te soekē mit lothe mer na pinx
ter dage ō dz die waerhz doe vclaert was
so en corē die iōgerē die xij. diakē niet mit=
tē lothe: mer die apostolē als si gecorē wa=
rē leidē die hādē op hē eñ ordineerdēse mz
getughe. Wat lothen dit waren daer sijn
veel sentēcien oft sinnē of. Jheronim⁹ seit
dz dese lothen warē diemē inđ ewe plach
te besighē tot alle sakē. Maer dionijs dye
sinte pauwels iōger was seide dz ōtame=
lijc waer dz yemāt dit wanē soude. maer
hi seide dattet loth anders nz en was dan
godlike claerheyt die op sinte mathiā neđ
quā. eñ dat daer bi vtoent was datmē hē
nemē soude tot een apostel. Doe mathias
ald⁹ gecorē was so bleef hi int ioetsche lāt
predikēde ende hi dede daer veel miraculē
eñ starf daer in vredē. Nochtās leestmē in
sommige boeckē dz hi gecruyst was eñ dz
hi so ten hemel voer. Sijn lichaē is begra=
uē in onser vrouwē meeste kercke te romē
onder porphiris steen eñ daer toechtmē dē
volcke sijn hooft. maer in eē ander legēde
die te tryer is leestmē dus. Mathias was
ghebozen vā iudas ghestachte wter stede
vā bethleem vā edel ghestachte/ eñ doe hy
ter scolen gheset was so leerde hy in cortē
tiden al die wet ende die prophecien: eñ hi
scuwede alle dye kintschedē eñ vwā sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

soncheit mit ripen zedē. Hy formeerde sijn gedachten dat hi wesen soude abel ter verstandenissen eñ bereyt tot ontfermicheyt. In voerspoede en was hi niet houerdich. Hi was in wederspoet ghestadich eñ onueruaert. Hi pijnde hē mittē monde te vol doen dat hi mitten sinnē begreep. Ende hi toende mit sijn hantwerck dat hy metten monde predicte. Doe hi in iudeen preecte. so suuerde hi die lazarie eñ hi verdreef die duuelen. eñ dede crepele gaen/ doue horē. eñ doden weder leuen. Doe hi voer dē bisscop vāder wet van veel saken was ghewroecht soe antwoerde hy eñ seide. Dat ghi my misdadich segt daer toe wil ic niet veel segghen. Wāt kersten te sijn en is geē misdaet maer glorie. ende die bisscop seide hem. Ofmen dy vorste gaue/ wilstuyt of staen. Eñ mathias seide dz en moet my nz ghescien dat ick bi apostasien vāder waerheit dwale die ick een werf gheuondē heb Want mathias was alte wel gheleert eñ suuer van lichaem vroet vā sinnē hi was scarp om te ontbindē die vraghen vander heiligher scriftē. Voersienich in rade. in redenē wel beset. Doe hi twoert gods doer iudeen preecte. soe bekeerde hy veel luden mitten teykenen die hi dede. des haddē die iodē nijt eñ brochtē ten ordeel. Doe. ij. valsche tughers dē eerstē steen op hē werpen soudē: die steen bat hi datmēse mit hē grauen soude in oerconscap Eñ doemē hē stenen soude so sloechmen mit een bile nader ghewoenten van romē. eñ hi hief sijn hāden ten hemel eñ gaf gode synē geest. Eñ daer volcht dus na dat sijn lichaem wt iudeen wort gheuoert te romen eñ vā rome te tryer. Men leest in een anđ legēde. Doe mathias in machedonie gecomē was/ eñ hi daer crist⁹ ghelone preecte: soe gauen si hem te drinckē eenē gemaectē dranc die alle luden haer sien benam eñ hy drācken in ihesus ons heren naem ende ten deerde hē niet. eñ mittē dranck wordē blint. cc. eñ l. ludē. eñ hy leyde die hāt op hē eñ maectese weđ siende Maer die duuel opēbaerde hē in eens kints gelikenisse eñ riet hē dz si mathiā dodē soudē die so hair oefenige vliesde. eñ hi was int middē vā hē staēde noch tās sochtē sy hē drie dagē eñ en mochtens niet vindē Eñ opten derdē dach vtoonde hi hē eñ seide Jck bent. eñ sy bondē hē die handē op synē rugge eñ sy dedē hē eē halszeel om dē hals eñ queldē fellijc eñ also sloten si hē in enē kercker. eñ daer opēbaerdē hē die duuelen eñ criselden mit horen tanden op hē/ mer sy en mochtē hē niet ghenakē: maer onse here quā tot hem mit groten lichte eñ hief hē op vander aerdē. eñ hi dede hē die bandē of eñ troeste hē soetelijc eñ ontdede hē die dore eñ hi ginc wt preeken dz woert gods mer ō dz sommighe vhert warē so seide hi hē. Jc segge v dz ghi leuēde inđ hellē vallet. eñ te hant ontdede die aerde eñ si vsoncken al leuende eñ die ander bekeerden tot gode waert.

Die legēde vā sinte perpetua ende van sinte Felicitas.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

HEt was een man inden lã
de vã affriken die ſaturijn
genoemt was die ſatyris
bꝛoeď was die mz hē ende
rcuocato eñ felicitate ſijn=
re ſuſter ende mz perpetua
die vã edelen geſlachte warē. eñ deſe wa
ren te gader gepaſſijt. Doe hē die hoge ba
lyu ſeide dat ſi dē afgodē offerē ſouden eñ
als ſijs nz doē en wildē ſo leinēſe i eē kerc
ker Doe dat perpetua vaď hooꝛde ſoe liep
hi al wenēde tottē kercker eñ ſeide Dochť
wat hebſtu gedaē/ du hebſte dijn geſlach=
te geſcãdalizeert: wãt nye en was yemãt
vã dinē geſlachte indē kerker geleit: maer
doe hi hooꝛde dz ſy kerſten was ſo ſtict hy
mit ſinē vinger op haer ogē: ō dat hiſe wt
ſtekē wilde eñ hi liep al ropēde wt eñ per
petua ſach eē alduſdanighē viſioen dz ſei=
de ſi des moꝛgens harē geſellen. Jck ſach
een guldē leedere gaē ten hemel die ſo nau
we was datter nz dã een mēſche op gaen
en mocht: eñ ter luchter ſidē eñ ter rechter
ſidē warē daer meſſen eñ zwaerdē in ghe
ſtekē die ſeer ſcerp warē ſo dz die gene die
daer op ginc neď wert noch tegē hē ſien en
mochte mer hi moeſte altijt tē hemel wert
ſien. eñ daer onď lach eē vꝛeſelic dꝛake eñ
vã vꝛeeſe ōtſach hē elck daer op te gaen eñ
ſi ſach dat ſaturijn dair op ginc eñ ſach op
ons eñ ſeide. en ōtſiet dē dꝛaec niet mer co=
met ſekerlijc op dz ghi mit my moecht ſijn
Doe ſi dit hooꝛdē ſoe danctē ſy gode. eñ ſy
ůſtōden dz ſi gemartelijt ſoudē werdē eñ
doe ſi vooꝛ dē rechter gebꝛocht warē eñ ſy
niet offerē en wildē ſo dede hi ſaturijn eñ
die anď mans vãden wiuen ſcheiden Eñ
hi ſeide tot felicitas hebſtu enē mã Si ſei=
de ia ic/ mer ic ůſmaden: Hi ſeide iōcfrou=
we ōtferme dijns datſtu leuē moghes eñ
ſonďlinghe om datſtu kint dꝛaghes. ſi ſey
de Doet datſtu wilſte: want du en ſulſte
mi nēmermeer mogen treckē tot dinē wil
le. Eñ perpetua ouders quamē ghelopen
mit haren mãne ende ſi bꝛochten daer een
cleyn kindekijn dat noch ſoech. Eñ doeſe
die vaď ſtaen ſach vooꝛ dē rechter ſoe viel
hi op ſijn aēſicht eñ ſeide. Mijn lieue doch
ter ontferme dy mijns/ eñ dijn dꝛoeuighe
moeder: eñ dijns onſalich mãs. want hy
en ſal na dit niet mogē leuē. mer perpetua
bleef vꝛomelic ſtaēde. Doe werp haer va=
der haer kint optē hals/ eñ hi eñ haer moe
der eñ haer mã hieldē haer hãden eñ weē
den eñ cuſtenſe eñ ſeidē Dochter ōtferme
di onſer eñ leeft met ons. Ende perpetua
werp dat kint vã haer eñ ſcoetſe vã haer
eñ ſeide. Gaet van mi gods viandē want
ic en kēne v niet. Doe die rechter ſach haer
geſtadichcit. ſo dede hiſe lange tijt ſlaē eñ
leydeſe in eenē kercker Eñ die heylige wa
ren ſeer dꝛoeuich ō felicitaten wille: wãt
ſy hadde doe acht maendē een kint gedꝛa=
ghen eñ ſy badē voer haer: wãt die arbeit
quã hooꝛ aen eñ ſy ghebaerde een leuendē
ſoon. Ende ſom vanden wachters ſeiden
haer wat ſulſte doen alſtu vooꝛ dē rechter
comē ſulſte ofſtu nv ſo ſeer ghepijnt biſte.
Felicitas ſeide Hier lide ic vooꝛ my ſeluen
maer daer ſal god vooꝛ mi liden. Eñ men
toechſe wter kercker eñ men bãt haer hã=
den achter wert. eñ mē ontdecte haer bee=
nen eñ mē leydeſe ſo dooꝛ die ſtraten ende
men liet beeſten teghē hē wt: eñ die libar=
dē aten ſaturijn/ eñ perpetua eñ reuocate
eñ felicitas woꝛdē vandē leeuwē gedoot
mer die libarden atenſe/ eñ ſaturijn was
onthooft Jnt iaer ons herē. CC. eñ. lviij.
onď den keyſer valeriaen eñ galiene.

¶ Die legēde vã ſinte Gꝛegoꝛius.

GRegoꝛius was ghebozen
vanden geſlachte der ſena
toers van romen Enď ſijn
vader hiet gardiaē eñ ſijn
moeder ſyline. Als hy alle
philoſophie gheleert had=
de in ſijn ioncheit eñ hy veel goets hadde:
ſoe peynſde hi dat hijt al latē wilde. eñ in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een cloester gaen: mer om dat hi lange bey
de eer hi bekeerde: om dat hy waende dat
hi des te sekerliker god soude dienẽ waert
dz hi onder waerlijc abijt eersamelick die
warelt vã butẽ diende: so begonste hẽ gro
te last vãder werelt aen te comẽ also dz hi
daer mit gedãcke eñ mit hertẽ wort in ge=
houdẽ. Ten lesten doe sijn vad doot was
so stichte hi ses cloesterẽ in cecilien. eñ een
binnẽ der muerẽ vã romẽ in sinte andries
eer na sijns selfs denckẽ. In dien cloester
ginc hy god dienẽ in armẽ abijt eñ liet sijn
cleder eñ dierbaer steenẽ. Eñ in dien cloes
ter quam hi in cortẽ tidẽ tot also grotẽ vol
maectheit. datmẽ hẽ beginsel sijnre bekee=
ringhe mocht rekenẽ onder die volmaecte
luden. Eñ sijn volmaectheit machmẽ een
deel ghewaer wordẽ in een prologo die hi
screef op dyalogo daer hi aldꝰ seit. Mijn
onsalige gedachte die beslotẽ is mittẽ wõ
den haer onledicheit bedenct hoedaen si te
voren was indẽ cloester. wãt alle ṽganc=
kelike dingẽ warẽ onder haer / so dat si bo
uen alle dinc was dye hier sijn. wãt sy en
plach anders niet te peynsen dã hemelsce
dinghen. Eñ al was si indẽ vleysche noch
tans so clam sy daer bouẽ mits cõtempla=
cien eñ oec bouẽ dẽ doot die pine is alre pi=
nen: wãt si minde diẽ als loon sijns leuẽs
eñ sijns arbeits. Also seer dede hi sijn lich
aem ond dz hy nauwe mochte leuẽ vãder
siecheit sijnre maghen eñ vãder gescoerdẽ
int gemachte so had hi altoes so grotẽ ver
noy dattet scheen dz hi starf. ¶ Op eẽ tijt
doe hi in sijn cloester daer hi abt was sadt
eñ screef soe quã die enghel gods tot hẽ in
eens scipmãs gelikenis wiens scip dz ver
doruen was eñ hi bat al wenende dat hy
sijns ontfermẽ wilde. Eñ doe hẽ sinte gre
gorius ses siluerẽ penningẽ had doen ghe
uen eñ hi wech gegaen was / so quã hi op
ten seluẽ dach weder ende seide dz hi veel
ṽloren hadde eñ luttel gewonnẽ. Eñ doe
hi noch soe veel silueren penningẽ vã hem
ontfaẽ hadde soe quã hi des ander dacchs
weder eñ riep seer datmẽ hem ontfermen
wilde Eñ doe seide die procurator vãden
cloester dat daer niet en ware te gheuẽ son
der eẽ siluerẽ scotel die hẽ sijn moed plach
te sendẽ met crude. Eñ sinte gregoriꝰ hiet
datmẽ hẽ die gaue: eñ hi namse gaerne eñ
ghinc blidelick wech. mer dit was die en=
ghel gods als hi namaels seyde. ¶ Op eẽ
dach doe gregoriꝰ te romẽ ouer dye marct
ginc so sach hi daer te cope al te scone kind
minlick vã aensichte eñ claer eñ hi vraech
de den coopmã. wt wat lantscap hise ghe
brocht hadde Eñ hi antwoerde wt brita=
nia eñ daer sijn die ludẽ so schone. Hi vra=
ghede of si kerstẽ warẽ Die coopmã seide
neen mer si sijn in d walinghe ṽ heydenen
Doe ṽsuchte gregoriꝰ eñ seide. Ocharme
hoe schoon aensichtẽ besittẽ die princẽ der
dõckerheit. Hi vraechde echter hoe die lu=
dẽ hietẽ Die coopmã antwoorde engelsce
Gregoriꝰ seide Sy hieten wel engelsche.
wãt si hebbẽ engelsche aẽsichtẽ Hi vraech
de echter hoe haer prouincie hiet Die coop=
mã seide dene Gregoriꝰ seide sy hietẽ wel
deny wãt mẽ moetse lossen vanden toorn
Echter vraechde hi hoe hoor coninck hiet.
Die coopman seyde elle. Gregorius seyde
hem. wel hiet hi elle. wãtmen moet in diẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lande singẽ alleluya. Te hãt ginc gregori
us tottẽ paus eñ mit grot bede so ꝟcreech
hi dz hi hẽ sende õ dat volc te bekerẽ Ende
doe sinte gregoriꝰ wech was worden die
vã romẽ seer gestoort dz hy wech was eñ
quamẽ tottẽ paus eñ hẽ dus aẽ. Du hebst
peter ꝟbolghẽ eñ romẽ ꝟdoruẽ eñ grego-
riꝰ wech doẽ gaen. Hier bi wort die paus
ꝟuaert: eñ sende haestelikẽ õ gregoriꝰ we
der te doẽ comẽ. eñ doe gregoriꝰ drie dach
uaerdẽ wech was eñ in een stadt daer hy
was sat eñ las. Doe die anđ sliepẽ so quã
eẽ locuste op hẽ eñ dwanc hẽ te rustẽ vã sy
nen lesen eñ biđ namen vãder locusten of
sprãckele so ꝟstõt hi dz hi daer beiden sou
de inđ stat. Doe dit gregoriꝰ ꝟstont inden
geest. so riet hy te hãt sijn ghesellen. dat sy
haestelijc voortiden soudẽ: mer des paus
bodẽ quamẽ eñ dwongẽ hẽ weđ te keren
al was hi des seer droeue. Doe toech hem
die paus wtẽ cloester eñ maectẽ cardinael
dyaec. ¶ Op een tijt so wies die tyber soe
sere dz hi vloyde op die muerẽ vã romẽ eñ
dat sy veel huysen of dreef Doe quã in die
tyber een grote menichte vã serpenten eñ
een draec eñ si vloeyden in die zee maer sy
verdronckẽ in die vloet. eñ die zee werpse
weđ op acnt oeuer eñ vã stãcke besmitten
sy die lucht so seer dz daer eẽ plage na quã
diemẽ hiet die gadoot: so datmẽ mochte si
en dat gescuttẽ vãden hemel quamẽ ende
schotẽ die ludẽ doot. eñ hy sloech alre eerst
pelagium den paeus so dz hi daer of sterf.
Daer na quã die plage soe groot int ander
volc dattet volc so starf dat binnen romen
veel huysen altemael ydel werdẽ. Eñ om
dz die kerck sonđ paeus niet sijn en moch-
te. so coos alt volc gregorius al wederstõt
hijt mit alle sijn macht: eñ doemẽ hẽ wien
soude eñ die plage dat volck seer sloech. so
dede hi een sermoen tot den volcke eñ ordi
neerde een schoone processie ende dye le-
tanyen eñ hi beual alden volcke dz si gode
daer voor naerstelijck biddẽ soudẽ eñ bin
nen dien dattet volck bede so wort die pla
ge so groot dat binnẽ een vre tachtich daer
of storuẽ. mar sinte gregoriꝰ beual dẽ volc
ke dz si niet op houdẽ en soudẽ van bidden
voor dz onse heere bi sijn ontfermhertichz
die plage ꝟdreue. Doe die processie gedaẽ
was so wilde hi vlien maer hi en mochte:
wãt õ sinen wille so ꝟwaerdemen nacht
eñ dach die poortẽ. Tẽ lesten so ꝟwandel
de hy sijn abijt. eñ huerde coopludẽ dat sy
hẽ vter poortẽ voeren soudẽ op een wagẽ
in een wijnuat. Eñ doen hi buten quã. so
liep hy tottẽ bossche eñ sochte een hol daer
hi hẽ inbergen mochte eñ daer berchde hy
hẽ drie daghẽ. Mer doemẽ naerstelic soch-
te so openbaerde bouen die stat daer hi ver
borgẽ was eẽ calũne vã een claer wolcke
die vãden hemel hinc. eñ eẽ clusenaer dye
sach dye engelẽ op climmẽ eñ neđ comẽ in
die wolcke Eñ te hãt vinckẽ alt volc eñ hi
wort geordineert tot eẽ paeus. dz hi sijns
ondãcx paeus wort dz machmẽ merckẽ in
sijn woerdẽ. Wãt hi scrijft tot nasum pa-
triciũ aldꝰ in eẽre epistolen Als ghi mi die
hoge sace vã cõtemplacien scriuet. so ver-
nieughe in mi dz ꝟsuchtẽ mijns vals. Wãt
ic hoor dz ic bindẽ ꝟloes als ic vã buten clã
sonđ ꝟdiente der hoecheit van state. Wãt
weet dat ic so beslotẽ ben mit droefheit dz
ick nau we mach sprekẽ: daer õ en hiet my
niet nomay dz is schone mer amara. Wãt
ic bẽ vol bitterhedẽ. Echter so scrijft hy dz
ghi weet dz ic tot desen hogen state đ paeu
scap gecomẽ bẽ midi mi soe weẽter õ wãt
ic screyer altijt õme eñ ic bidde v dz ghi on
sen heer voor mi biddet. Echter seit hy op
dialogo Mijn gedachtẽ moetẽ ghedoeghẽ
der waerliker ludẽ onlede om die sake der
officien die ic õtfaen hebbe: eñ na die scho-
ne gedaente haer rusten die si haddẽ: wor
de ic gewarc dat ic bestouẽ wort mittẽ ge
stubbe đ waerliker onledicheit Dus wor
de ic gewaer dat ic ꝟdraghe eñ wat ic ꝟlo
ren hebbe: eñ als ic dit mercke so yst my te

zwaer dat ic draghe. Wãt siet ic worde be stoten mittē vloede deser zee. eñ ic worde gehort mz starcke stormen des onweders aent scip mijnre ghedachten eñ als minen staet mijns eerstē leuens ouerdencke eñ ic mijn ogē achterwaert kere eñ dat ouersie so ꝟsuchte ick Eñ om dz die voerseide plaghe noch niet op gehoudē en was te romē also ordineerde gregoriꝰ noch een processy inden paesschen tide. Eñ hi dede voor dye processie waerdelic dragen een beelde van onser vrouwen dat lucas maecte. eñ men seit dat õs vrouwe al te gelijc was eñ dat beelde is noch te romē. eñ siet alle die quade lucht vloech vãden beelde / als oft onse vrouwe selue ghe weest hadde. Eñ aldus bleef achter dat beelt wõderlike claerheit der lucht eñ suuerheit. eñ doe hoordemen biden beelde in die lucht bi die engelen singhē. Coniginne des hemels ꝟblide alleluya. Wãt die du ꝟdiendes te dragen alleluya. hi is ꝟresen als hi seide alleluya. eñ dz ter na volcht dat dede gregorius daer toe. Biddet voor õs alleluya. Eñ te hant sach gregoriꝰ ons herē engel staen eñ hi droech een bloedich zwaert eñ stact in die schede. Eñ gregorius verstont dat dye plaghe op ghehouden was. eñ daer om hietmen dat casteel vã dier tijt des engels casteel of enghelborch. Hier na sende gregoriꝰ augustine eñ iohãne met anderē gesellscap in engelant als hi begeerde / eñ mit sijn bede eñ ꝟdienten so bekeerde hise tot god. Gregorius was so oetmoedich dz hi niet ghedoghen en wilde datmen hē prees. Want hy screef sinte steuē die bisscop aldꝰ. Ghi hebt mi ꝟtoent in uwen brief v gonste meer dã ic sculdich was te horen Nochtans is ghe screuen. En prise den mēsche niet in sijn leuē. maer nochtans al ben ick onwaerdich sulck prijs te horen ic bid dz icx waerdich moet worden mit uwe bedinghe al hebdi die duechden gheset in my die niet en hebbē soe moetē sy in mi comen om dz ghijt geseit hebt Des ghelike dat voorseit is screef hi tot narsum patriciũ in een epistole. echter screef hy tot anastasiũ dē patriarch vã anthiochien. Dat ghi mi segget of hier õs heeren mont eñ lantaerne om dat ghi segt dat ic veel ludē bate doen mach mit sprekē eñ veel luden lichten. Ic segghe dz ghi mi ghebrocht hebt minē wanen in grote twifelinghe. Wãt ic merck wie ic ben: eñ ic en begripe geen teyken van gode eñ ic merck oec wie ghi sijt. eñ ick en wane niet dz ghi lieghen moghet: mer als ic ghelouē wil dz ghi segt soe weder seit mi mine cranckheyt eñ als ic dispute re wat ghi in minen prijs hebt gheseit so wederseit mi uwe heilicheit mer ic bidde o heilige mã dat õs yet vã desen uwen stride betame al en ist niet alsoe als ghi segt: dattet alsoe sijn moet als ghy segghet. Gregoriꝰ ꝟonwaerde oec grote hoge dragende namē daer bi screef hi eulegio den patriarch vã alexãdrien die hiet hē paeus bouen al. Ic bidde v dat uwe heylicheit dat niet meer en doe. Wãt men ontroet v datmē eenē anderē bouē redē geeft. Wãt ic en soeke geen voerdeel in woerden mer in seden. Eñ bekenne dattet geen eer en is daer dãder broeders haer eer schinen in te ꝟslicsen Daerõ moetē ꝟgaē die woerdē die houerdie in berghen eñ die caritate wondē. Doe iohãnes die bisscop vã cõstãtinopolē desen naē der ydelhedē hē aē hem toech eñ hy mit scalchedē ghecregē hadde vandē ghenē sede datmen noemen soude paeus bouen al. so screef gregoriꝰ aldꝰ vã hē. Wie is dese die tegen dz gebot des euãgelien eñ teghē die heylighe rechten desen nyeuwē naem aē nemen derf. maer gaue god dat hy sonꝺ minringhe een waer dye altemael wil sijn. hi en wilde oeck nz dat yemant seide of screue dat yemant ouer hē ghebode. Daer by screef hi eulegio den bisscop vã alexandrien. V caritate spreect my aldus als ghi ghebodet vader Dat woert van ghebode en wil ick niet meer hooren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

want ick weet wel wie dat ic ben eñ wie
ghi sijt. want in die scade sydy mijn broe=
ders/maer in heilicheit sydi mijn vaders.
Vã groter ootmoedicheit en wilde hy niet
ghedoghen dat die vrouwen seiden dz sy
sijn deerne warẽ. Waer by dat hi een edel
vrouwe ghehieten rustina screef. ¶ Een
woert dat ick in uwen brief was nam ick
qualick. want dat ghi eens hadt moghen
segghẽ seidy dicke v deerne v deerne. wãt
biden bisdomme dat ick ontfaen hebbe so
ben ick alre menschen knape ghewordẽ
Waer om segstu dan/ datstu mijn deerne
biste. Hier om bidde ic dy om den almach=
tighen god dat ick dat woert in dinẽ brief
niet meer en vinde. Hy was die eerste dye
in sinen bullen hẽ noemde knecht d knech
ten gods. ende hi ordineerde dat hẽ die an
der pausen also scriuen soudẽ. Sijn boe
ken en wilde hi niet opẽbaren also langhe
als hy leefde van groter ootmoedicheit: eñ
hem dochte dat sijn boecken niet en doch=
ten teghen die ander te rekenen. Daer by
screef hy innocencium den prouoost alsꝰ
Dat ghi wildet datmen v sende die expo=
sicie van iob. des sijn wy blide van uwer
naersticheit. maer begheerdi vet te werdẽ
mit weeldigher spisen. so leest sinte augu
stijns werken die van uwe lande is: ende
teghen sijn boecken en soect niet die zeme=
len van onsen rogghe wercken. so langhe
als ick leue: al hebbe ick yet gheseyt ick en
wil niet licht dat alle die luden wetẽ. Mẽ
leest in een boec dat een heylich abt die ian
hiet/doe hy te romen was ghecomen om
der apostolen kerckẽ te visyterẽ. Eñ doen
sinte gregoriꝰ doer die stat sach gaẽ so wil
de hi hẽ te gemoet lopẽ eñ doẽ hem sulcke
waerdicheit als tamelic was. Doe grego
riꝰ sach dz hy ter aerdẽ vallẽ wille so stack
hy hẽ eñ viel voor hem ter aerdẽ. eñ hy en
woude niet opstaen voor dat die abt eerst
was op ghestaen. ende dat was grote oet
moedicheyt. Hy was soe milde vã aelmis
sen/dz hy niet alleẽ die monikẽ die bi hem
warẽ: mer oec die ghene die vre warẽ tot
opten berch van synay versach hy hẽ haer
nootdrufte. want hy en hadde alle die ar=
me menschen ghescreuen ende versach hẽ
mildelijck hi maecte oeck te iherusalem eẽ
clooster ende sende den monicken al hoor
noot. Drie dusent nonnen gaf hy alle iaer
tot haer cost tachtich pont gouts. Daghe=
lijcx dede hy voeden tot sijnre tafelen vreẽ
de pelgrims. Eñ op eenen dach soe quã eẽ
onder hem ende om dat hã gregorius hant
water gheuen wilde van ootmoedichedẽ
ende hem om keerde na dat hant vat. ende
doe hy hem water gheuen waende soe en
vant hijs niet. Doe hy hier of verwonder
de in hem seluen so seide hẽ onse heere bin=
nen dier nacht. Op ander daghe hebste mi
ontfaen in minen leden/mer ghisterẽ heb=
stu mi ontfaen in mijn persoen. ¶ Op eẽ
ander tijt soe beual hi synen cancellier dat
hy ten eten soude noden twalef pelgrims
ende hi dede also. Doe sy te samen aten so
merckede die paus ende telder dertien. en=
de hi dede comen sinẽ cancellier eñ vraech
de hem waer om hier dertien pelgrims ge
noodt hadde teghen sijn ghebot. Die can=
cellier teldese weder ende ende en vanter
maer twalef ende seyde. Vader gheloues
daer en ysser mer twalef. Doe merckte gre=
gorius den man die hem naest sat ende at.
dat aensicht die wijl wort verwandelt en
de dat hi als nv ionck eñ als nv out scheen
Doe die maeltijt ghedaen was/ soe leyde
hi dien in die camer ende besweer hem se=
re dat hy hem synen naem seggẽ soude. eñ
hi antwoerde ende seide. eñ waer om vra
gheste na minẽ naem die wõderlic is mer
weet dat ic die scipman ben die du die syl=
uerẽ scotel gaues die di dine moedr mit cru
de hadde ghesent Eñ dit sulste wetẽ voer
waer. dat vã dien dage doe ghi mi die sco=
tel ghaues soe ordineerde dy god paeus te
werdẽ van sijnre kerkẽ eñ nauolger sinte

pieters. Ende gregorius seyde. Ende hoe
weetstu dat mijn god mi doen ordineerde
te werden paeus. Eñ hi seide wāt ick ben
sijn enghel eñ onse here heeft mi nv gesent
dat ic di altoes bescermen sal. eñ al datstu
wilste datstuut ouermits mi van hē selste
ꝟcrighen: eñ te hāt voor die enghel wech.
Tot diē tide was eē heremijt die alle dinc
om gode gelatē hadde: eñ en hadde nz dan
een catte. eñ die plach hy die wil te striken
eñ te houden in sinē schoot. Dese bat gode
dz hi hē ꝟtonē wilde mit wien hy geloent
soude werdē na dit leuē die ō synen wille
niet goets vā aertrike ghehoudē en hadde
Op eē nacht wort hē geseit dat hi geloent
soude werdē mit gregorio dē paeus vā ro
mē. Doe ꝟsuchte hi zwaerlic eñ seyde dat
hē luttel gheuordert hadde die willige ar=
moede. op dz hi mit dē ghenē geloent wor
de die so veel rijchedē besat. Doe dese here
mijt nacht eñ dach gregoriꝰ rijcheit prees
bouē sijn armoede/ so hoorde hi op eē anđ
nacht een stēme hē seggēde. Als die rijcke
mā niet en maect die besittinge goets mer
die begeerte. Hoe dorstu dijn armoede te=
gen gregorius rijcheit gelikē die meer mi=
ste dijn catte die du dagelicx strikes dā hy
doet alle sijn rijcheit die hi nz en mint mer
hi ꝟsmaetse eñ deelse alden ludē mildelic.
aldꝰ dancte die heremijt gode. eñ die waē
de dz sijn loon ghemindert was als hi mz
gregorius gheloent worde hy begōste go=
de te biddē dat hi niet hem gheloent moest
werden. Doe sinte gregoriꝰ ghewroecht
wert valschelic voer dē keiser mauricie eñ
synen sone vā eens bisscops doot. so screef
gregorius aldꝰ in enen brief tottē drossaet
Een dinck segget minē here/ had ick haer
knape mi willen menghelen in haer scade
in dier doot vā lōbardien. so en souden hu
den dat volck vā lombardien coninc noch
hertoghe noch graue hebben mer sy soudē
in haer scande sijn. maer om die vrese ons
heren soe ontsie ick mi in eenich menschen
doot te menghē. Siet hoe oetmoedich gre
gorius was al was hi paeus: hi hiet hem
des keysers knecht ende hi hiet den keyser
sijn heer Siet hoe onnosel dz hi was wāt
hy en wilde niet consenterē in sijn viandē
doot. Doe mauricius die keiser gregorius
eñ die heilige kercke veruolchde onder an
der dinghē screef hē gregorius aldꝰ. Wāt
ic ben een sondaer eñ ick gheloue dz ghi dē
almachtighē god soe veel meer mit v ghe=
uredet: so ghi mi die hē qualick dient meer
quellet. ¶ Op een tijt stont voer dē keiser
een die ghecleet was mit monics abijt. eñ
hilt in der rechter hant een spere eñ weech
det onueruaerlijck op den keiser. eñ voor=
seide hē dat hi mitten zwaerde sterue sou=
de. Doe wort mauricius veruaert eñ ver
uolchde sinte gregorius niet meer. mer hy
bat hem dz hy voer hē bade dat hi in desen
leuen castien wilde van sijn sonden eñ dz
hi en niet en liet castien inden anderen wa
relt. ¶ Op een tijt sach mauricius dat hy
stont voor den rechtē eñ hi hoorde dē rech=
ter roepen gheeft mi mauriciū. Eñ die diē
res namen hem eñ brochten voor dē rech=
ter. Die rechter seide. Wilstu dat ick di gel=
de datstu in deser werelt verdient hebt hy
seide. Here gheltet mi in dese werelt ende
niet in die ander werlt. Te hant beual die
rechter datmen mauricius eñ sijn wijf eñ
sijn sone ende sijn dochteren leuerē soude
te doden foke sijn rechter eñ het geschiede
also. Want na luttel tijdts soe doden foca
sijn ridder eñ al sijn ghesinde eñ hi wordt
keyser. Doe gregorius opten paeschdach
die hoechmisse dede in onser vrouwē gro=
te kercke te romē eñ seide. Pax domini sit
semper vobiscū. So antwoerdë hē gods
engel met luder stemmē. Et cū spiritu tuo
Eñ daer bi so maecte die paeus optē paes=
dach stacie. Eñ als hi seit. Pax dñi sit sem
per vobiscū/ so en antwoertmen hē niet ō
des mirakels wille ¶ Op eē tijt so haeste
hem trayaen die keyser harde seer tot eenē

stride wert.eñ hē quā een weduwe te ge
moete al wenende eñ seide. Jc bidde di he
re datstu wrekē wilste mijns kints bloet
dz onsculdich gedoot is Trayaē seide hair
dz hijt noch wel wreken wilde quame hi
weꝺ gesont.eñ die weduwe seide hē wie
sal mi dit doē oftu indē stride doot blijues.
Trayaen seide haer/die na mi regnerē sal
Eñ si seide wat salt di dā batē of mi eē an
der gerechtichz doet Trayaen seide nz mit
allē Die weduwe seide En is dat niet be=
ter datstu my gerechtuaerdichz doetste eñ
du dat loon daer of ontfaetste dā dattu mi
tot eenē anderē sendes Doe wort trayaen
mit goeꝺtierenheit beroert eñ ginc vandē
paerde eñ wreekede daer toe haers soons
doot. Mē seyt oec dz trayaens sone op een
tijt door die stadt reet eñ hi dede sijn paert
onmanierlick lopē so dz hi eē weduwe so=
ne dode. Doe die wedue al wenēde dē kei
ser seide so gaf hi die wedue sinē sone dye
dz gedaen hadde voor harē soon eñ hi gaf
haer veel goets. Doe trayaē doot was eñ
doe sinte gregori9 op eē tijt ouer die marct
gic.eñ hē begōste te ꝟwōderē vā trayaēs
grote goedertierēheit eñ hi tot sinte peters
kerke ghecomē was eñ hi daer bitterlijck
weende ō trayaens dwalinge Doe wort
hē vā gode geātwoert. Siet ic hebbe dijn
bede gedaē eñ hebbe gespaert trayaen vā=
der ewelikerpinē:mer hoede dy voertme=
re datstu voor geen ꝟdoemde meer en bid
des. Johānes damasceu9 seit. Doe grego
rius ouer trayaen bat so hoorde hi eē god=
like stēme die hē seide. Jck heb dijn stēme
gehoort ic gheue trayaē genade. hier of soe
sijn oercōde alle oost eñ west. Hier op seg=
gē sommighe dz trayaē weꝺ leuēde wort
eñ ꝟdiende bi gracien genade eñ also quā
hi ter glorien. Hi en wort ter hellē niet ghe
daen noch hi en was nz volre sentēciē nz
ꝟdoemt Ander seggē dat trayaens ziel nz
en wort ontbonden vāder misdaet ꝺ ewi
gher pinē maer dat hē die pine verlaten is
totten daghe. Ander segghē als iohannes
die dyaeck die dese legēde screef. sy segghē
dat sinte gregorius niet en bat mer hi weē
de eñ die wijl gheeft god van ontfermher=
ticheit al en derf hi niet biddē dat hy bege=
ret. Eñ daer by segghē sy dat trayaens zie
le niet en is verlost vander hellen/ noch in
den paradise gheseit:mer sy is vāder pinē
der hellen vry. Want alsoe hi seit so is tra=
yaens ziel inder hellen/maer bi gods ont=
fermherticheyt so en ghedoocht sy geen pi
ne vander hellen. Ander segghen dat dye
eewighe pine in twee dinghē staet. dat is
in die pine des voelens eñ inder pinen des
scaden:dats gods aenscouwen te deruen
Dus wort hem die eerste ꝟlaten maer die
ander pine is hem noch gehouden Mē seit
oec dat die enghel tot gregori9 seyde. Om
datstu voor een ꝟdoemde ghebeden hebs
so geeftmē die coere van twee: ofstu twe
daghen inden vegeuier gepijnt selt sijn of
du sulste al dijn leuen sieck sijn. Eñ grego
rius coos dat hi al sijn leuē wilde siec sijn
dan twee daghen inden veghevier te staē
Daer bi gheschiede dat hi altoes die corts
hadde/of dat voet euel of ander grote siec
te ghedoechde. of dat hy alte seer ghepijnt
wort vāder quaꝺ maghē: want hy seit in
eender epistolen Jc worde soe seer vāden
voet euel eñ vāden rouwigē seerē bedruct
dz mi mijn leuē alte grote pine is. Wāt da
gelicx gebreke ic in pinē eñ ōtbeidēde so be
geer ic die voet des doots Efter seit hi. mi=
ne salichz is mi sulcke tijt safte.eñ somtijt
al groot. mer si en is mi nz soe sacht dat sy
wech gaet noch so groot dz si mi yet dodet
eñ ald9 wort ic ꝟstotē vanꝺ doot:die aldē
dach indē doot bē. Wāt vā quadē humorē
bē ic soe seer ghepijnt dat mijn leuē pijn is
eñ mz begeertē ōtbeide ic dē doot. eñ mijn
suchtinghe waē ick dz si alleen remedie of
voet wesen mach. ¶ Een vrou plach alle
sonnendage sinte gregorius ostien te bren
ghē. Eñ doe haer gregorius nader missen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gods lichaem gheuē wilde eñ seide. Ons
herē ihūs cristꝰ lichaem behoede dy in dat
ewige leuē. so lachede dz wijf lodderlick
eñ gregoriꝰ keerde sijn hāt mz gods lichaē
vā haren mōt eñ leyde gods lichaē opten
outaer Daer na vragede hi dē wiue voort
volc. dat si segghē soude ō wat saec si ghe
lacht hadde: si seide om datstu dz broot dz
ic mit minē handen ghemaect hebbe gods
lichaem hietes Doe viel sinte gregorius in
bedinghe ō die onghelouicheit des wijfs
eñ hi stōt op eñ vāt opt outaer dat deel vā
gods lichaem ꝟwādelt in vleys in die ge-
likenisse eens vinghers eñ doe geloefde dz
wijf eñ hi ꝟgaft haer. Sōmighe princen
badē sinte gregoriū om enige duerbaer hei
lichdom. eñ hi gaf hē een luttel vā sinte io
hānes euangelistē mantel. Doe si dat ont-
faen haddē: so gauēt sijt hē onwerdelijck
weꝺ voor onduer heylichdōte. Doe dede
sinte gregoriꝰ een gebet eñ nā een mes eñ
stack dz lakē mit cleynen gaetkēs eñ daer
quā te hāt bloet wt. Eñ aldꝰ ꝟtoonde ōse
here hoe duerbaer dat die heilichdōte wa-
ren ¶ Een rijc mā vā romen die sijn wijf
gelatē hadde: was vā sinte gregorio daer
om ꝟbannen eñ hi mochte dz alte qualikē
ꝟdraghē. Maer om dz hi des paeus mach
te niet en mochte wederstaen soe sochte hi
hulp aen die touenaers. eñ si beloefden dz
sy des paeus paert als hi daer op reet eenē
duuel soudē doen gaen diet paert so lange
quellē soude dat die paus in groter vresen
soude sijn vā den liue. Op een tijt doe sin-
te gregorius op dz paert soude riden so sen
den die touenaers in sijn paert enē duuel.
eñ hy begonste dat paert so seer te quellen
dattet nyemāt weꝺhoudē en mocht. Doe
ꝟstont sinte gregorius indē heiligen geest
dat die duuel in sijn paert gesent was: eñ
hi maecte een cruce eñ hy verloste dz paert
maer die touenaers worden ewelijc blint
ende sy beliedden haer sondē ende worden
ghedoopt. Men leest in een boeck dat een
abt was in sinte gregoriꝰ cloester die mit-
tē broeꝺs voer was eñ hi boetscapte sinte
gregoriꝰ dz daer eē monick doot was dye
drie pēninghē bi hē hadde die hē sinte gre-
gorius ō die anꝺ ꝟuaernisse indē bāne de-
de. eñ daer na starf hi dattet sinte gregori-
us niet en wiste. Eñ sinte gregorius was
grā dat hi sonꝺ absolucien gestoruē was.
Eñ hi screef een brief dz hi hē absolueerde
wt dē banne. eñ hi gaf eenē dyaec dē brief
eñ hiet hem dz hi hē lase ouer dē dodē mo-
nick. eñ hy dede dz hy hē hiet. Eñ des anꝺ
nachts daer na opēbaerde die dode monic
sinē abt eñ seide. dat hi tot doe in die vāge
nisse was eñ dz hi des daechs te vorē geab
solueert eñ ꝟlost was. Sinte gregoriꝰ or
dineerde der heylighen dienst eñ den sanc
ende der sanghers scolen. Ende hi maecte
twee scolen daermen dit leerde dē kinderē
die een neuen sinte pieters kercke ende die
ander te lateranen. Ende daer toontmen
noch tot groter waerdicheyt ende houdet
sijn antiffenen eñ die geessel dair hi die kin
der mede sloech eñ sijn bedt daer hy plach
op te ligghen. Tē lesteu doe sinte gregori-
us die kercke regiert hadde dertien iaer eñ
ses maenden eñ tien daghen vol heyliche-
den voir hy te gode waert. Int iaer ōs he-
ren. vi. hondert ende ses. Na sinte gregori
us doot wort in alle den riken van romen
alten groten honger eñ duer tijt. Waer by
dat die armē die sinte gregoriꝰ pleech mil-
delic te delen eñ te voeden quamen totten
paeus die nae hem was eñ seiden. Vader
en laet ons niet ꝟgaen van houger die gre
gorius onse vaꝺ mildelijck pleghet te voe
den: ende die paeus hadde dese woerdē in
onwaerden eñ antwoerden aldꝰ. Al wil
de gregorius alle luyden ontfaen om sinē
prijs te vermaren. maer wy en moghen v
also niet voedē eñ alsoe liet hise ydel wech
gaen. Hier om opēbaerde hē gregoriꝰ drie-
werue ende berispedē goedertierlick van
sijnre vrecheit eñ van sijnre achter sprake

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mer hi en wilde hẽ geensins beterẽ. Daer op opẽbaerde gregoriꝰ vierdewerf vreselic eñ sloechen int hooft. eñ die paus wort doe sieck eñ starf cortelijc. Doe die honger noch geduerde so begõsten sommige quade luden sinte gregorius te beclappẽ ende seydẽ dat hi als een ouerdadich mã al den scat der kerckẽ verteert hadde Eñ om dye wrake hier of so beroerdẽ sy dat anđ volc datmen gregorius boecken barnen soude Eñ doe si sommige boeckẽ ꝟbarnt haddẽ eñ die ander verbarnẽ wilden so weđstõt alte seer pieter die sinte gregorius dyaken was dair hi mede disputeerde die vier boeken vã dyalogo. Eñ seide dat si dair mede sinte gregoriꝰ niet en soudẽ moghen doen ꝟghetẽ: wãt hi seide datmen in veel landẽ exemplaren hadde eñ hy seide dattet oeck grote sacrilegie ware datmẽ so heilige vaders barnẽ soude op wiens hooft hi dicke ghesien hadde dẽ heiligẽ geest in gelikenisse đ duuẽ Tẽ lestẽ brocht hise tot deser sentencie wilde hi dat swerẽ dat hi seide. Eñ en storue hi dã niet/ mer bleef hi leuẽde na dat hi gesworẽ hadde so soude hi hem dye boeckẽ laten ꝟbarnẽ: wãt hi seide dz sinte gregorius hadde geseit. Soe wãneer dat hi seggẽ soude dat hy die duue bouen hem sach dz hi daer na niet en soude mogẽ leuẽ Doe dese goede sinte peter gregoriꝰ dyaec dyalogon brochte inđ tegẽwoerdicheyt đ euãgelien: te hant doe hi die heilighe letter vanđ euãgelien maecte mittẽ handẽ eñ hi daer op zwoer dat oercõscap vã sinte gregoriꝰ heilichedẽ so gaf hi sinẽ geest sonder wee indẽ woerden sijnre oerconscap.

¶ Exẽpel.

¶ Het was eẽ monic vã sinte gregoriꝰ cloester dye had eẽ luttel gelts ꝟgadert. Eñ sinte gregoriꝰ die opẽbaerde enen anderẽ monic eñ seide dz hi dien monick seide dz hi dat gelt vã hẽ dede eñ penitẽcie dede: wãt hi soude ten derden daghe moeten steruẽ. Doe die monic dat hoorde soe ontsach hi hem seer eñ dede penitencie ende gaft gelt op. Eñ te hãt so quam hẽ so grotẽ corts aen dat hi tẽ derdẽ dage inđ dat geraet lach eñ vã groter hettẽ stack hi sijn tõge wt eñ scheen dz hi sinẽ geest gaf. Eñ doe so lasen die monikẽ die ontrẽt hẽ stõdẽ eñ sy lietẽ dz lesen staẽ eñ begonstẽ dẽ monick achterclap te doẽ. ende te hãt wort hi weder leuende eñ hi sloech sijn ogẽ om eñ seyde. Broeđs ons here moet v vergeuen waerõ wildi mi achterclap doẽ. wãt ghy hebt mi groot letsel gedaẽ. wãt op een tijt was ic vã v eñ vãden duuel ghewroecht eñ ic en wiste niet wiẽ ick eerst soude antwoerdẽ mer wãneer ghi iemãt siet steruẽ so en achterclapt hẽ niet. mer hebt medeliden op hẽ als op eenẽ die vaert mit sinẽ viant tot soe vreselikẽ rechter wert: want ic stõt ten oerdeel voor dẽ viant: eñ mit sinte gregoriꝰ hulpe soe ãtwoerde ic hẽ wel vã al dien dat hi mi op leyde/ mer vã eẽ dinck dat hy mi voor werp so worde ic so ꝟwõnen: ende so ghi saecht daer om so seer ghequelt dat ick mi daer of niet en mocht ꝟlossen. ende doe hem die broeders vraechden wat dat ware so seide hy. Ic en derft niet seggẽ. wãt doe sinte gregoriꝰ beual tot v te comẽ/ so beclaechde hẽ des die duuel seere eñ waẽde dz hi mi ghesent hadde õ penitẽciẽ te doẽ vã dier sakẽ. eñ ic liet sinte gregoriꝰ te borge dat ict nyemãt seggẽ en soude. eñ te hãt riep hi eñ seide. O andries andries binnen desen iare moetstu steruẽ die my mit dinẽ quadẽ rade ter groter vresen ghebrocht hebste. ende te hãt loock hi weder sijn oghen ende gaf synen gheest.

¶ Exempel.

¶ Het was een man inder stadt dye andries hiet/ die ter seluer vren dat hem dese steruende monick dies bat in so groter starcker doot viel dat hem sijn vleys so ontginc dat hi had mogẽ verteert sijn/ maer hi en mocht niet steruẽ Eñ doe vraechde hy sinte gregorius moniken eñ seide dat hi met dien monick dier doot was hadde hi ghenomen sommige brieuẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vãden cloestere ende hadse vreemde ludẽ ꝟcocht eñ ghegeuẽ. eñ te hãt doe hy dit ghebiecht hadde so gaf hi sinẽ geest die te vorẽ niet steruen en mocht. ¶ Exẽpel.

¶ Tot dien tiden alsinen in sinte eugenius vite leest Doemẽ noch meer sinte ãbrosius officie vanð misse dã sinte gregorius dede: so ꝟgaderde adriaen die paeus eẽ gemeen raet: eñ daer wort gheordineert dat mẽ altemale gregoriꝰ officie houdẽ soude Uã deser saeck so was karolus die keyser wt drager eñ hi sende eñ trecte alle die lãden door eñ dwãc alle die clerckẽ mz dreygen. so dz sy alle ambrosiꝰ boeckẽ vander diẽst ð missen barndẽ eñ hi leide veel clerckẽ in karkerẽ die hẽ rebel warẽ: mer eugenius voir tot desen rade wert. eñ vãt den raet drie daghẽ gescheidẽ eñ mit sijn wijsheit brocht hi dẽ paeus daer toe dz hi weð riep al die prelatẽ die tẽ rade geweest haddẽ. Doe diẽ raet weð aldꝰ ꝟgaðt was. so drocghẽ al dye raders ouer eẽ datmẽ sinte gregoriꝰ missael beide leggẽ soude mz sinte ambrosiꝰ missael geslotẽ op sinte peters outaer eñ datmẽ al die doren vãder kerkẽ slutẽ soude eñ datmense wel naerstelijck bezegelen soude mz veel bisscoppẽ zegelen eñ dat sy al dẽ nacht in bedinge soudẽ sijn eñ biddẽ gode dat hi bi enighe teykenẽ opẽbarẽ soude welcke officie dz hi liefer hadde vanden twee dat die kercke hilde. ende allo als si ouer een ghedraghẽ haddẽ so deden sy des morghens die doren op. ende si võden beyde die missalen opgedaen: sommighe anð segghẽ dz gregoriꝰ missael ontnayt was eñ hier eñ daer ghestroyt. maer ãbrosiꝰ missael võdẽ sy liggẽ op die selue stat des outaers ð sijt leidẽ maer het was op gedaẽ. Eñ mit dese teykenẽ ꝟstondẽ si den heilighen gheest datmen sinte gregorius officie alder werelt door houden soude: ende ambrosius officie soudemẽ alleen houden in sijnre kercke te melanen. Joannes die dyaeck bescrijft. doen hi sinte gregorius leuen vergaderen soude: soe docht hem in synen slape dat hi bi een lantaerne sat eñ screef dat bi hem stõt eẽ pape die alten dinnẽ ouerslop aen hadde: alsoe dat hi daer doer sach sijn zwert cleet dat hi daer onð hadde. eñ quã bet nae eñ en mocht hẽ niet onthoudẽ vã lachen. Doe vraechde iohãnes waer om dz hi so gheestelijc scheen so onmanierlick lachte. Eñ hi antwoeder om datstu vãden doden scriues die du nye ghesien en hebt leuendich. Johãnes seyde hem al en kẽde ic hẽ niet vã aensichtẽ nochtans so scriue ick vã hem dat ick ghelesen hebbe. eñ hy seyde du hebs ghedaen alstu wilste eñ dat ick doen mach en sal ic oec nz laten. Te hãts so dede die mã die lantaerne wt eñ veruaerde iohãnem so dz hi riep eñ waende dz hi hẽ gedoot hadde mit enẽ zwaerde. eñ te hant so quã daer sinte gregorius eñ ter rechter siden so quã mit hem sinte nycolaus. eñ tot sijnre luchter syden sinte pieter sijn dyaeck eñ hi seide hẽ. Cleyne vã ghelouc waerom twifelstu Eñ doe hẽ die viant ꝟborghẽ hadde achter die gardine vãden bedde so nam sinte gregorius wt peters hãt eẽ grote fackel die hi scheen te draghẽ. eñ ꝟbarnde des viants mõt eñ sijn aensicht mitter fackel eñ maecten ghelijc een moryaen. Eñ een cleyn võckel viel in sijn wit dinne ouerslop eñ ꝟbarnde al. Ende so openbaerde hi alte zwert. eñ pieter seide tot sinte gregoriũ. Wi hebbẽ hem zwart genoecht gemaect. Eñ sinte gregorius seide hẽ wi en hebben niet zwart ghemaect mer wi hebbẽ getoont dz hi zwart is. eñ aldꝰ voerẽ si wech mit grootlicht.

¶ Hier beghint die prologe vanden leuen des heiligẽ maghets sinte gheertruyt.

Vanden leuen ende ꝟdiensten ende vãder begeringe des heiligen magets sinte geertruyt en moghẽ wi nz vollen ende oec en sijn wi niet wijs ghenoech te be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

scriuen.mer na ons ꝟmogē eñ also wi gesien hebbē of vā wetachtighe getugē ghehoort hebbē/wi voor ōs nemē enighe dingē te bescriuē bi hulpe ōs heerē ihū xpi.eñ door bede d̄ eerwaerdiger iōcfrouwē dye abdisse vādē cloester ind̄ historiē gehieten duyntauina Eñ indē eerstē bi wat ordinaciē si die gradē des edelheits ꝟcreghē heeft vādē geslachte des houerdighē bloets hoe wel dz geheel lant vā europen dz wel bekēt is nochtās en sal niet onprofitelic wesen voor enighe dit te openbaren.

Hier begint haer leuē.

Coninc puppijn i voorledē tidē die sone des alre edelstē prince kaerlemāni die welcke mittē heilighē mā arnulphus ond̄ dē conigen bi name gehietē lotharis eñ dagobertꝰ tusschē dē colen busschē eñ dē vloede d̄ mase eñ moesele/ende tottē pale des lants d̄ vriesen mit goedē rechtuaerdighē wetten gheregiert heeft was die vad̄ des heilighen magets sinte geertru yt/ eñ haer moeder was gehieten ytabert a. Enē broeder heeft sy gehadt genoemt grimoaldus. welcke door hulpe vā sinte cunibertꝰ bisscop vā colē heeft na sijn vaders doot ond̄ coninc sigebertus aenden conincrijc gecomen. Een suster heeft sy gehat die welcke gehieten was begga eñ hadde getrout dē ald̄ vroemsten hertoghe dē sone vā arnulphus welke soon puppijn die prince was woort hebbē daer ghe weest seer nae ghemaect die heilighe maechdē bi namē gehieten aldegundis eñ waldetrudis Eñ oeck mede veel mānen eñ vrouwē in haer tijdt niet alleen vāder maechscappe/mer mede ghelijc in die propoest eñ in gheestelichedē Die welcke ō dat wi ons haestē om te scriuen dz leuē der heiliger magets sinte geertruyt.ick voorbi slae te segghē. Aldꝰ wanneer die heilige ioncfrouwe een cleen teer ionck maechdekijn was in haers vaders hof wort sy bi nachte eñ by dage ghelcert. eñ oec ond̄ wesen mit edelheit eñ rijcdom seer begift tot eenen mā hebben wilde. eñ hier op heeft si gheantwoert aldꝰ seggēde Ic en wil noch ic en begeer desen edelē iōghelinck niet noch geen and̄ sterffelijc mā maer alleen den onsterffelikē ihesum xpm beghecr ic tot minē brudegom: eñ op alsulke antwoerde hebben hem ꝟwondert die coninc mit alle synē edelen gasten Doe heuet die iongheline vā daer bescaemt wech ghegaen eñ die heilighe maghet ginc oeck weder om mit haer lieue moeder daer mē oeck wel ꝟstaen heeft/hoe dat si van synne ghe weest heeft.mer nae dat sy viertien iaer out ghe weest is so wort haer vad̄ coninc puppijn sieck eñ is ghesceidē vā aerrijc. Doe heeft sy bi haer mod̄ die welcke weduwe bleef tot allen dienstē bi ghebleuen ond̄houdēde die gebodē d̄ apostolē bi dē welckē hy ghebiedet die kind̄ ond̄daen te wesen haren moeders segghēde. O ghi kinder obediert eñ weest onderdaen uwē ouders in allen dinghē. Aldus dese salige maghet dese dinghē ouerdenckende heeft begonnen sonder ophouden haer moeder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te dienſt eñ te ſtadē te comen eñ harē moet vā cleynē iaren. Wāt ſi geſtudeert eñ gear beit heeft nz kintſchelikē te willē mochtte denckē Eñ vā allē ſpele ŏ macchdē die ha re gelijc out warē te abſtinerē eñ te ōthou den. Die heilige kercke die wil te viſiteren dē armē mēſchen na haer ꝟmoghē eñ we tē te dienē. eñ tot alle gebodē ōs herē haer hooꝛen des herts willichlikē aen te ſetten. Als aldꝰ in menigerhāde gauē ŏ duechdē deſe dienſtbode ōs heren pꝛoficeerde ende vooꝛtgic. Eñ haer lieue eñ eerwaerdighe moeŏ ſeer grote naerſticheit dede hoe dz ſi te werc mochte bꝛengē dz welc ſy indē ſin ne gedacht hadde: ſo iſt gebooꝛt als dz een waerdich biſſcop ghietē amādꝰ tot harē houe gecomē was die welcke indē dingē ons herē gods ſeer groot geacht was. doe heeft deſe eerwaerdighe ytaberte begeert al dz vā hē ſoude haer opgeſet woꝛden dz heilige decſel der nonnē nadē duytſchē ge= hietē een widel: eñ vā haren huyſe ſoude een cloeſter cōſacrerē eñ wyen. dz welcke hi gedaen heeft: wāt ſi niet alleen haer ſel= uen mer allen goedē die ſi hebbē mocht dē here heeft beloeft. maer als die aduerſant eñ viāt benidēde alle goede dingē gheſien hadde hoe dz deſe beminſter des herē ſou= dē ſalichliken gherakē. tot dz gheene dz ſy ſeer heghеert haddē. heeft hi beureeſt ghe= weeſt eñ geſoꝛcht dat bidē willigē dienſt gods vā den ſeluē dienſtmacchdē hē grote ꝟlieſinghe ſo dz geboert is/ geſchien ſoude Als goede wijnghe aē quamē heeft hy hē alte groten nydicheit ꝟweet eñ onŏſtekē: als dz vā alle mā kiuinge tegē hē geweeſt is: wāt hoe veel ondeelheidē eñ wat gro= ter tegēſpoet ſy ledē waer te lāge te ꝟtellē wāt daer veel mēſchē quamē ꝟſlooꝛt ī ha ren moede ō enighe goedē die welck ſi ar= beydē te beſpꝛekē den ſcepper alle dinghē wāt ſi ontſtekē warē mittē bꝛāde des ghe rechticheits. aldꝰ hebbē ſy haer goeden be geert Oec mede hebbē ſi achteruolginghe vā veel pꝛincē geldē dooꝛ die edele magets wille wāt ſi haer ontſcakē wilden eñ tot eenē geechtē wiue te houdē Aldus die eer waerdighe vꝛouwe haer moeŏs pays eñ vꝛede begerende eñ vꝛeſende op dattet nz en geboert twelke ſi vꝛeeſde heeft ſi meer begeert dz haer dochter lelijc eñ miſmaect ſoude werdē dā ſi niet volbꝛinghē en ſou de haer beloftē Daer ō heeft ſy genomē eē ſcheermes eñ heeft of geſnedē dz haer van dē hoofde. eñ alſo ſy hē die eerwaerdighe maget lelijc gemaect vooꝛ die werelt mer ſuuerlick eñ ſchone vooꝛ gode. Nu mach mē merckē vā wat ſinne haer eerwaerdi ge moeŏ geweeſt heeft/ die welke die miſ maectheit eñ lelicheit haers dochters ſo ſe re gecōtēteert heeft als dz ſi mit haer eygē handē niet ontſien noch geureeſt en heeft haer te miſmakē mer oec mede haer ſeer ꝟ blijt heeft/ mer oec mede is ſeer te ꝟwōde ren vā den moede des heiligē magets. dye welc die dooꝛ die minne ōs herē ihū xpi ꝟ= ſmaet heeft die oꝛnamentē eñ ꝟcieringhe vā haren hoofde: op dz ſi vā harē ontſterf likē bꝛudegō beter eñ behaechlijcker oꝛna mentē ꝟcrigē ſoude. Mer hier nae hebben dooꝛſien die ghene die ōrechtelic perſeque ret eñ achteruolcht haddē als dz ſi hē in ha rē dingen nz en ſoudē onŏwindē: want ſi mitter godliker minnē beide barndē. Aen merckēde oec mede dz ſi mittē ſcilde ŏ god liker beſcermeniſſen beſcut ende beſcermt warē/ ſo hebbē ſi geſtudeert eñ ghearbeit om haer beidē te vꝛedē te ſchicken. eñ haer werckē te pꝛiſen die ſi daghelijcx dedē die welcke ſi te voꝛē ghelaect haddē vtē welc kē geſchiet is: als ſy tē eynde die diſcoꝛdie eñ twiſte neŏ geleit hebbē eñ ſijn bekeert tot concoꝛdie eñ eendꝛachticheit eñ hebbē mz wonŏlike begeertē haer bemint die dē welckē ſi te voꝛē ſeer gehaet haddē Vooꝛt die welcke begeert haddē die heilighe ma get ſinte geertruyt te ontſcakē aenmerckē de dz ſy dat niet volbꝛengē noch ꝟcrigē en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mochten hebbē si oec een eynde ghemaect
om die lagē te leggē: Wāt si die minne xpi
inꝺ heiliger maget seere barnen ghemerct
hebbē. eñ die minne des werelts seer cout
te werdē. waerō sy mede tot eēdꝛachtichꝫ
gheropē sijn: eñ bi haer wt suuerder cari-
tate ghecomen eñ begonsten haer mit seer
grote liefte te eerē eñ te oefenen. Aldꝰ die
edele eñ die waerdige ytaberta heeft haer
lieue dochter genomē eñ geoffert den pꝛies
teren ō te ontfangē dē heiligē widele ꝺ nō
nen. Eñ hi heeft voor haer ghenomē te set
tē ouer die heele ꝭgaderinge des cloesters
vā nyuel: Wāt hi in haer ghesien heeft su-
uerheit des hertē volmaectelick bouē alle
creaturē. Oec mede was ĩ haer cōtinencie
vā goede manierē. soberhꝫ vā hertē eñ vā
lichame. ende manierlicheit vā woerden.
Voort so was si in aelmissen milde. in va
sten seer willich. eñ in gebedē seer vuerich
eñ deuoet. Bouē alle dese doechdē heeft si
mit blinckēde caritate ghescheñ eñ heeft
dē armē eñ alder meest dē pelgrims soꝛge
gehadt. Altijt heeft si gestudeert eñ ghear
beit ō goede exēpelē te geuē dē ghenē welc
kē si bouē was Eñ also eē ygelikē bequaē
eñ gelijc te wesen als oetmoediger dē iōc-
sten riper dā die outste goeꝺtierē meer dan
die saftmoedichste. eñ rijcker dā die mach
tige geschenē heeft. Eñ heeft ꝭgadert inꝺ
voorghenoēder stedē costeliker boeckē der
heiliger lippē eñ die alꝺbeste hulpe ꝺ heili-
gē. Eñ dat niet alleen wt geburige steden
eñ lāden mer oec mede wt dē lāde vā ouer
zee. eñ wt dē volcke vā scotlant heeft si ge
soꝛcht eñ ghearbeit mit harē bodē mit goe
dē voerspoet te volbꝛengē eñ te veruollen
mer als die moeꝺ daghelicx mit haer doch
ter aldꝰ in werckē ꝺ doechdē voornoemt
eñ dier gelijc seer geblenct heeft: so ist ghe-
boert dꝫ die dach haers steruēs ō ghecomē
is. eñ die eerwaerdighe vꝛouwe ytaberta
is hier vā aertrike ghesceidē eñ si heeft ver
uolt in dit tegēwoerdich leuē tsestich iaer
eñ is ghestoꝛuē indē voorscreuen cloester
vā nyuel. mer sy had geleeft naꝺ doot van
conic puppijn wiēs huysurouwē si bekēt
was. xxij. iaer Ende is indē seluē cloester
seer eerlikē te graue gedaē in sinte pieters
kerke Aldꝰ si die voergenoēde heilige ma-
get sinte geertruyt als si aēgesien heeft na
haer vꝛoumoeꝺs doot: dꝫ al diē last des re
gemēts haer aenstaēde was heeft ouerge
leyt eñ aēgemerct ĩ wat manierē si dit als
licht doē mocht op dꝫ sy te bet mocht nemē
den vꝛuchtē dē bescouwelikē leuēs: so he-
uet si gearbeit ō te kiesen naerstige gheleer
de mānen eñ geestelike moeꝺs mittē welc
kē si gedeelt heeft die last vanꝺ cudde. Eñ
als sy dese dinge mittē werckē volbꝛocht
dꝫ si mittē moede begrepē had. so begonst
si also seer die leringe ꝺ heiliger scriften te
oefenē als haer ꝭmogē was: eñ die mēsce
like bꝛoesheit ꝭmochte te latē binaest had
de si haer geheel liberarie mꝫ gedachtenis-
se ōthoudē Eñ nv tymmerde si kerckē der
heiligē: eñ stichte aldaer costelike timmerĩ
ghe. Voert voor weesen eñ weduwē ghe
uāgen eñ pelgrims heeft si soe grote soꝛge
gedꝛaghē. als dꝫ si mit alle caritate eñ lief-
te hē allen mildelikē gegeuē heeft haer da-
ghelicxe spise eñ dꝛanck. Voort soe ist wel
waerdich te ꝭtellen dꝫ ons heere ihūs xp̃s
tot een tughenisse des gheloefs vā haer hē
gewaerdicht heeft te tonē eñ te openbarē
haer eñ meer anderē menschē: Want als si
op enē daghe ō te spꝛekē haer gebet in ghe
gaen was die capelle des heilighe marte-
laers sinte sixtꝰ: heeft si haestelikē ghesien
bouē haer eē vierighe clote scinēde met soe
grote claerheit eñ blenckentheit als dꝫ die
gheele timeringe des kercs verlicht woꝛt
mit also grotē schijnsel eñ claerhꝫ. al had-
det middachdaechs die sonne gheschenen
welcke claerhꝫ eñ schijnsel wanneer si by
naest eē half vꝛe die heele kerke ꝭlicht had
de so heeft wech ghegaen al mit weynich
schijns bi gradē als dattet tē laetstē gheen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

claerhꝫ en bleef. Voer waer god heeft wel
voꝛghe wetē ſijn woerdē die hi tot ſijn a=
poſtolē geſpꝛokē heeft ſeggēde. ghy ſijt dꝫ
licht đ werelt. wāt hi deſe heilige maghet
nꝫ alleē mit enē geeſtelikē eñ ontſienliken
lichte gewaerdicht heeft te ꝟlichtē mer oic
mede heeft haer gewilt mꝫ eē ſienlikē lich
te doꝛ die cracht ſijns mogētheits te ver=
lichtē eñ doꝛ te ſchinē. op dꝫ dye menſchē
die welcke die daer tegēwoerdich waren
eñ die hier na noch comē ſullē die ſullē mo
ghē wetē mit wat claerheit eñ licht dat ſy
geſchenē heeft die welcke tot een getughe
niſſe enē vuerighē clote vten hemel geſon=
dē was. Eñ daer nyemāt en ſi die welcke
dit ongelouich meent te weſen. wāt ſi dit
ſeluer vā hair geſeit heeft Eñ oec ſijn dair
veel ghetugeniſſe geweeſt vā veel mēſcen
die welke dit geſtarct hebbē eñ cōfirmeet
ſeggēde. dat ſi dit ſeluer gheſien hebbē die
mogē alle mēſchen gelouē. ten waert ſaec
ke dꝫ enige ſoe ſnode of vā alſulcker booſ=
heit ware dꝫ hi die heilige maget loghē ſei
de vā haer ſeluē. Daer na op eē anđ tijt ge
boꝛdet als ſi haer bodē tottē lāde vā ouer
zee gheſondē heeft đ pꝛofijt des cloeſters.
doe ſi in die zee lāge wile ſoetelickē eñ mit
goedē winde geſeylt haddē: ſo woꝛden ſy
haeſtelijc ꝟuaert mit ſwarē periculē: mer
te hāt mit meerđ hulpe vanđ ontfermher=
ticheit gods woꝛdē ſi ꝟloſt doꝛ ꝟdienten
eñ bedingē des heiligē magets ſinte geer=
truyt: wāt als ſi mit eē goedē doꝛgāc ſe=
gelikē eñ ſtillikē doꝛ die wegē des meers
doꝛſeyldē/ ſo ſagē ſi haeſtelikē eē ghelike
niſſe vā eenē ſcepe vā wōderliker groothꝫ
hē luden aenđ ſydē aen comē: mer als hēꝫ
luden die groothꝫ des ſcepes nađ by was
ſo begōſte die zee grote goluen te vloeyen
eñ wonđlijc op te heffen. Eñ doe ꝟnamē
ſy haſtelic als dꝫ voꝛſeide viſioē dat ſi ge=
meent haddē dꝫ eē groot ſcip geweeſt had
nv eē ꝟuaerlijke grote zee beeſte bekēdē te
weſen. vāden welckē die ſcippers ſeer ꝟ=
uaert ſijn gewoꝛdē Eñ wāt ſi heidē wa=
rē eñ die heydenſchē wette diendē ſo riepē
ſy aē haer afgodē eñ begeerden hulpe van
haer. mer die bodē die vanđ heiligher ma=
get geſondē warē eñ die in criſtū geloofdē
hebbē den naē ons herē aen gheropē eñ be
geert ſijnre hulpe Doe was daer eē wt hē
ludē die welcke mit luđ ſtēmen haeſtelijc
geroepē heeft ſeggēde. O heylighe maget
ſinte geertruyt coemt ōs te hulpe eñ te ba=
tē als ghi ōs beloeft hebt. als hi deſe woer
den derde werf geroepē had. te hāt woꝛdē
ſy ꝟloſt eñ ꝟcreghē weđ goet weđ. ſo dat
ſy vāden ſeluē nacht haere hauē ꝟcreghen
Mer een deel iarē daer na geledē. als ſy aē
gemerct haddē hoe dat ſi ſeer ꝟminoyt was
doꝛ grote magerheit des vaſtens eñ wa
kens Eñ als ſi bię godliker reuelacien eñ
opēbaringe bekēt haddē hoe dꝫ haer đme=
ganc des tegēwoerdigē leuens by weſen
ſoude. ſo heeft ſi den laſt haers regemens
by rade eñ cōſente des gehelē ꝟgaderinck
dat haer beuolē was ouer gegheuē eñ vā
haer ſeluē geſet. Eñ als ſi dus vanđ ſoꝛge
eñ dē laſt des regemēts vꝛy eñ ongeſleghē
was: ſoe heeft ſy die laſt đ curen vanđ ab=
dien op geſet eñ gegheuē eenre wiſe eerba
re maghet haer nichte. die bi haer gheuoet
was eñ geleet: welckē naem was wlpe
trudis ꝟmaende haer als dꝫ ſi naerſtelikē
eñ hardelikē ſoude ſoꝛge dꝛagē tot hair on
derſaten. Vooꝛt dē armē ſoude ſy mildeli=
kē deelē. eñ onbeuenſde mine ſoude ſi hou
dē tegē haer naeſtē. dꝫ welcke alte ſamen
deſe heilige maget al volbꝛocht heeft. mer
dair na dꝫ deſe eerwaerdige maget dē laſt
des regemēts vā harē necke gheleit hadde
ſo heeft ſy dē anderē tijt welcke ſi daer na
gheleeft heeft gebꝛuyct eñ gebeſicht. welc
ke alte ſamē een ſpacie van dꝛie maenden
was totter oefeninge eñ aendēckeniſſe đ
heiliger ſcriften. want ſy alſo totter alder
laetſter vꝛe wt bede recht oft ſy vāden ker
ker totten conincrike vāder doot totten le=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

uen. vādei duysternisse totten lichte. ende vā armoedē totten coniclikē rijcdō gaen soude als sy dede Geen soeticheit en heeft sy willē hebbē in desen leuē noch geen rust en heeft si in haer lichaem gegeuē. maer in vastē eñ in quellinge. In waken eñ bedingen in scarpheit des harē cleets so heeft sy die godlike hulpe an geroepen Mer tot ten wtterstē heeft si harē ondsaten gebodē dz sy haer doot geen clederē aen gedaen en soude worde dā mitten seluē haren heimde dat welcke sy gewoenlic was te dragē eñ datmen haer hooft mittē alō snootsten widel soude deckē dz welc haer eē vreēde nōne gegeuē hadde ouer menighē tijt. Eñ tot dese twee deeslen heeft sy geboden dz derde haer werdē toegeuoecht dat welck was een snode out lijndē lakē/daer mede dat haren cleet gedect soude wordē: wāt sy seide dz ouervloedighe dingē den dodē menschē geen profijt doen en moghen dat welcke alle mēschen wel ghetuycht waer te wesen Mer als sy ghemerct heeft te vorē ghe weten dē tijt hare ꝟscheidenis: niet twifelen noch mistrotēde eñ wāhopende nochtās heeft sy hulpe der heiligē begeert eñ ghebeden eñ sy heeft gearbeyt te sendē aen eenē heylighen man van groter ꝟdienste ghehietē vulcanus: eñ was een vreemt man op dat sy ontfanghē hadde sijnre vertroestinghe soude te blier eñ te vrier vā desen leuen scheydē. wāt sy wt den ghetale der broederē tot hē geroepē heeft. dē welcken sy aldus toe gesproken heeft. Ghanck tottē vreemden mā vulcanum die welcke mē ꝟdreuen kennet indē cloester ghehietē te fossas/eñ segghet tot hem dese woerdē Gheertrudis die dochter cristi heeft mi gesondē tot uwer salicheyt. als dat ghi haer voorsegghen soudet harē sterfdach. ȳst dz saeck dattet dy vā den heer ꝟleent is te segghen. Wanneer aldus dese broedꝫ tottē heilighen mā voorghenoemt gecomen was. Eñ die woerdē des heilighē maghets ghebootscapt hadde so heeft hi alsulcken antwoerde ontfanghē. Ghanck seide hi lieue broeder haestelikē eñ ꝟtellet der heiligher maget dese woerdē. Opten dach vā morghen als opten sestiendē dach vandē april ond die hoechnisse sal sy gode offerē haren liefstē gheeste. Dese selue bode wert wedomme gesondē om te vraghē of hi dit bi hem seluē of bi godliker reuelacie eñ openbarighe ghelcert hadde. Eñ als dit hē ghevraecht was so heeft hi geātwoert aldus Wat vraecht ghi meer vā dese dinghē. gāc wed tot haer eñ bootscapt haer als dat sy morgen ouerlidē sal. Eñ segt haer oec mede dz sy niet en vreese noch en sorge: want mittē heyligē wtuercorē vriendē gods eñ mitten heiligē engelen sal haer mede te gemoet comen die heilige mā sinte patricius wiens burghers eñ huysludē sy seer gheminit heeft. Eñ als dese bode die daer ghesonden was dese woerdē der heiliger maget ghebootscapt hadde: wert si dair inne seer ꝟblijt eñ dācte gode seer. wāt hi haer bi synē dienaer ꝟwaerdicht heeft te ꝟtroesten. Daer na so bleef sy so seer ꝟblijt van der beloftē des heilighē mās als dat si den helen nacht wackerlic ouer brochte eñ sonder slapen mittē anderē nōnekens in psalmē eñ in ymnē gode loefdē. eñ als die vterste vre ꝟbeyt heeft: mer des morgens ond die vierlichedē ꝟ missen: soe heeft sy ōtfanghē dat heylige sacramēt des lichaems eñ des bloets ons herē ihū cristi. Indē drienvertichstē iare hare outheit opten. vi. dach vā april: eñ heeft harē heiligē geest geliker wijs als haer ghebootscapt was mit goedē godliken louen gode geoffert Daer wārē opten seluē tiden twee broedꝫ geroepē totter ꝟtroostinge der susteren. Doe sprac die een broed van beydē die welcke gehieten was richinus beuoelende in hē dē godliken roke: eñ hy seide in deser manierē tot sinē mede broeder. En geuoelstu niet wat Eñ hi heeft hē gheantwoert: wat dinghe

dan alleen screijnghe eñ claginghe vãden
susteren eñ grote benauwinghe anðs en
can ick niet gheuoelen. mer recht als si de=
se dinghẽtsamẽ tot malcãder sprakẽ. haes
telick quã een soete roke vã wonderlijcke
soetheit: die welcke doorginc die nosen eñ
haer herte seer geconforteert heeft. welckẽ
roke oec mede also langhe alsmẽ haer lich
aem begrauen soudẽ in haer verwonder=
nis volmaectelijck bleef. mer sy worde be
grauen inder kerckẽ des princen der apos=
tolen sinte peters. In een plaetse die welc
ke sy selue ghecordineert eñ bereyt hadde.
Aldaer daghelicx grote beneficien eñ wel
daden ghegeuẽ worden. tot loue ende glo
rie des naems ons heren ihũ christi. wien
toebehoort lof eñ glorie eer eñ mogentheit
ewelijc sonð eynde Amen.

Want wi sien veel menschẽ leuen
de hier in dese werelt. Die welke
een engelsche leuẽ leiden welke anders nz
geschiẽ en mach: dã hoe wel sy in lichame
by anderẽ menschẽ leuẽ eñ omgaen Noch
tans haer herte eñ cõsciencie alsoe langhe
als si indẽ lichaẽ sijn in eewicheit gheuest=
ticht worden. eñ haer herte is onledich eñ
wort gheoccupeert indẽ bescouwenis des
godlicheits/ also heeft dese heilighe dienst
maecht gods sinte geertruyt: wiens leuẽ
eñ ommegãc wi vãden eerstẽ tijt hare iõc
heit bescreuẽ hebben. hoe wel dat sy opter
aerdẽ biden sterffeliken menschẽ ghe wan
delt hadde ende regeerster gewees hadde
ouer knechtẽ eñ dienstmaechdẽ/ die welc=
ke onð haer besorginghe leuẽ moestẽ noch
tans en heeft sy dat inwẽdighe leuẽ eñ dz
ewighe leuẽ tot ghenẽ tidẽ ðghcten/ noch
achter ghelatẽ dẽ staet harer gerechticheyt
noch die zwaerheit ð manierẽ noch die dis
cipline. Hierõ yst allẽ menschẽ opẽbaer dz
sy voordẽ almachtigen god ðdient heeft.
als dat na haer doot door haer geen cleyne
virtutẽ eñ miraculen geschien souden al=
soe allen menschẽ wel bekẽt mach wesen
dye welcke haer leuẽ of abstinencie haers
lichaẽs gekẽt hebbẽ. eñ hoe veel si nv voor
dẽ here ðmach met haer ghebedẽ. eñ wat
grote virtuten eñ miraculen die here ver=
waerdicht heeft te thonẽ door dat geloue
der menschen tot harẽ graue: soe lesen wi
na gods ðmoghẽ gedenckẽ eñ int middel
vãder histories bescreuẽ. ¶ Het was een
grote abdisse indẽ clooster vã trier die wel
ke bi namẽ ghehieten was modesta. eñ de
se selue was vã haer kintsche daghẽ gode
gheoffert eñ was in godliker liefte toeghe
uoecht die heylige maget sinte gheertruyt
bi geselscappe. Eñ hoe wel dat si verre ge
set warẽ eñ lichamelic ðscheidẽ: eñ õ dat=
ter veel milẽ eñ ð spacien landẽ tusschẽ hẽ
beydẽ lagẽ/ so en mochtẽ si mittẽ ogẽ mal
cander niet bescoudẽ. nochtãs mitter sielẽ
eñ mitter lieften der hertẽ/ waren sy altijt
mit malcãder teghẽwoerdich: wãt si gelï
ke ridderscap des godlike dienst gedraghẽ
hebben. Eñ in gheliker manierẽ hebben si
dẽ here in suuerheit des hertẽ gedient son=
der enich bedroch. Dair na een grote wile
is gebuert welc ic nv tot uwer meorien ð
tellẽ wil. Als op eẽ dach die voorgenoẽde
maget gods modesta in harẽ cloester geset
om te sprekẽ haer gebedẽ in die kercke ghe
gaẽ was eñ haer seluẽ voor dẽ outaer des
magets marien gestrect had: siende als si
wt harẽ ghebedẽ op stont sinte geertruyt
staẽde inð rechtere sydẽ vãdẽ outaer indẽ
seluẽ abite eñ in gelike gedaente als si ghe
maect was. eñ sy heeft aldus tot haer ghe
sproken. O mijn lieue suster modesta ont=
hout dit visyoen seker te wesen sonð eenic
ghe twifelinghe: weet dat ick hudẽ op de=
ser seluer vre vãdẽ abyte des werelts ver=
lost ben. Ick ben gheertrudis dye welcke
ghi seer bemint hebt. Eñ doe sy dese woer
den ghesproken hadde so was sy te hãt vã
haren gesichte getoghẽ. Doe heeft die hei=
lighe maghet modesta heymeliken swigẽ
de ghedacht in hair seluen wat dit visioen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

beteykenē mochte.ende si en heeft vā dien
dage als vanden visioen nyemāt te kennē
ghegheuē enen woerde. Maer als den an
deren dach vā morgē ōme gecomen was.
also is die bisscop vāder stat bi namen ghe
heten coldolphus:tottē cloester des voor=
seide magets modeste ghecomē Doe heeft
dese maget gods onđ die anđ woerdē dye
si te samen sprakē geuraecht na der heyli=
gher maget sinte geertruyt. In welcke a=
bijt ordine of gedaente waren. Aldaer he=
uet by ordinancie die stature ende maecsel
haers lichaēs eñ die gedaente haers schoō
heit geseit. Doe ꝟstōt die heilighe maghet
modeste wtē teykenē. Welc si daer van hē
gehoort hadt als dattet warachtich was
welc sy vā haer gesien hadde. Eñ si seyde
tottē bisscop. Ic belie eñ biechte dy nv dat
seluet welcke ic daer te vorē ꝟborgē hielt:
wāt mi gheopenbaert was optē dach vā
ghisterē ontrent die sester vre.als dz si wt
desen lichte ter seluer vre eñ int selue ogen
blick tot cristū ghereyst was . eñ daer nae
heeft sy alle dinghē dē bisscop geopēbaert
Eñ doe ghinc die bisscop teykenē dē dach
eñ die vre eñ heeft daer na also beuonden
als die voergenoēde abdisse gheseit hadde
Voert na den tiendē iare des doots vā sin
te geertruyts is een grotē brant ghecomē
inden cloester van nyuel daer si selue voor
geweest is mittē liue. Wāt als si mi geseit
hebbē was dē brant aldaer also groot dat
nyemāt van monikē maechdē of mannen
die daer ghelopē quamē enige hope haddē
om den cloestere wten brande te ꝟlossen.
Mer die ioncfrouwē gods die inden cloes
ter waren gingē buten der muerē vanden
clooster eñ vlogē in die naeste plaetse door
vreese des brants. Doe was daer een mā
die welcke die last eñ die sorge vādē cloes=
ter gegheuen was eñ hi heeft sijn ogen op
ghebuert ten hemel wert. doen sach hi die
heilighe maget sinte geertruyt staende in=
den oppersten vāden cloester inden seluen
abite eñ ghedaente als si opter aerden ghe
maect was:eñ mitten widel daer si mede
gehult was so werp sy altijt die vlamme
vandē huyse. Maer dese mā en wort van
desen visioen niet ꝟuaert mer bouē matē
mz groter bliscap ꝟuolt.eñ hi heeft sijn ge
selscap ꝟmaent dat si volstādelick werkē
eñ arbeyden souden/eñ hi is mit haesteli=
kē lopen bouē geclommē op dz hi dat eyn=
de des dincx sien soude . Doe hebben sy in
wōderlijker manierē dē cloester bescermt
gesien vandē brande. Op een anđ tijt sijn
ꝟmaent eñ ghewaerscout geweest enige
vandē susterē/dat si indē seluē bedde daer
die heilighe maget sinte geertruyt nadē ar
belde haer wakens eñ haers bedincx haer
vermoyde leden wat te rustē plach. Geen
rechāde mēschē voortaē geoerloft en was
te rusten. Doe was die voorseide maghet
gods die abdisse een nichte des heiligē ma=
gets sinte geertruyts die welcke bidē voe
ten vā haer geuoet was mit onsprekelike
bliscappen veruolt als dat die here bi also
veel teykenē eñ miraculen ghewaerdicht
haer te thonē eñ te openbarē: so heeft sy te
samē gheroepē alle die heele ꝟgaderinghe
der iōcfrouwen:eñ hebbē dat bedde geno
mē eñ ghedragē mit groter eerē ende loue
gods eñ hebbēt geleit in sinte paulꝰ kerke
daer die heere nv veel teykenē eñ virtuten
ꝟwaerdicht heeft te opēbarē. ¶ Exēpel

Het was een ionghe maget indē sel=
uen lande vā nyuele. die welcke eē
swaer siecte ꝟdruckt hadde een lange tijt
eñ geen rechāde medecijn meester en wiste
haer te helpen in menigē iare/so dat sy ten
laesten dat licht vā haren oghen verloren
heeft eñ is blint ghewordē Doe hebbē die
ouders van daen desen maechdekijn haer
ghenomē eñ ghebrocht tot nyuelen totten
clooster of sy bi enighe auēturē aldaer eni=
ghe meesters haddē mogē vinde die welc=
ke haer eenige bate of hulpe hadden mogē
ꝟleenē. Doe heeft haer geopēbaert opten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

seluẽ nacht die heilighe maget sinte gheer
truyt in eẽ visioen eñ seide tot haer. O ghi
macchdekijn en wilt niet twifelẽ mer ge=
looft indẽ here ihesum xp̃m eñ gaet inder
kerckẽ van sinte pauwels tottẽ bedde. op
ten welckẽ sinte gheertruyt te rustẽ plach.
daer sult ghi ontfangẽ ghesontheyt vã al=
len tribulacien die welcke ghi in uwẽ lich
aem lidet mit groter smertẽ: maer die ma=
get door die swaerheit d̃ crancheit en con=
ste voor dẽ derden daghe al daer niet gera=
ken. Eñ als die gheel ṽgaderinge vandẽ
susterẽ inder derd̃ vren tottẽ godlikẽ wer=
ken onledich warẽ. door welcke dat vol=
bracht was is hẽ ouer ghecomẽ die cranc=
ke maget. eñ die susterẽ hebbẽse ghedragẽ
eñ toe gheleyt aendẽ bedde dair haer gebo
dẽ was te gaẽ. eñ als si haer tot gebedẽ ge
stellet had eñ haer hooft aendẽ beddẽ ghe=
neycht. Te hãt wordẽ op gedaẽ haer ogẽ
eñ haer geheel lichaem dz welcke te voren
al doorwont eñ ghequetst was. werd̃ ter
stõt ghenesen recht oft sy nye gebrekẽ ghe
hadt en hadde. Daer heeft die heilige ma=
get gode gedãct eñ wert mit groẽ bliscap=
pẽ ṽuolt. eñ mz vrolicheit is si wed̃ om ge
toghẽ tot harẽ ouders. Mer als dese teyke
nẽ ald⁹ geschiet warẽ: so heeft die voorsei
de abdisse eñ nichte des heilighẽ maget go
des sinte geertruyt vã desen lichte ṽschei=
dẽ die welcke nae haer regeerster gewees
hadde indẽ clooster tot nyuele. Doẽ hebbẽ
alle die maechdẽ ghecorẽ een ioncfrouwe
geborẽ vã edelen geslachte tot een abdisse;
die welke oec mede gheuoet was ond̃ die
heilige maget sinte geertruyt. Eñ si heeft
daer nae ghetimmert een kerke in die eere
der heiligher magets sinte geertruyts Eñ
opten seluen daghe dat die kercke voltim=
mert was: so hebbẽ sy dat beelde seer eer=
likẽ daer in gheleit Eñ optẽ seluẽ nacht so
waren alle die susteren mit groter reuerẽ=
cie eñ eerwaerdichedẽ onledich om te sin=
ghen seer feestelijken die vigelien. Eñ als
die metten wt waren eñ die dienst ons he
ren volbracht was hebbẽ sy die kersen eñ
die lanternẽ wt gedaẽ die welcke indẽ sel=
uẽ godshuyse altijts te barnẽ plegẽ. maer
als die morgenstõt aen quã eñ dye susterẽ
in die selue kercke gaen soudẽ om haer ge=
beden te sprekẽ: so vondẽ sy alle die lanter
nen kersen eñ lampen barnende/ die welc
ke te voren wt gedaen warẽ: waer om dz
ghebuert is dat dit mirakel verbreydet eñ
vermenicht is door al dat lant. Eñ die fa=
me is wt gegaen vãdẽ machte des dienst=
magets xp̃i: allso dz alle vã verre of bi qua
men totten graue des heyligen magets eñ
begheerdẽ hulpe des lichames eñ bid̃ hul=
pen gods: alle die ghene die metter hulpen
des godlikẽ hulpe sochtẽ die hebbẽ mit ge=
sonthedẽ cloeckelic wed̃ omme gekeert.

Het was een man daer — Exẽpel.
bi een plaetse: wiẽs huysvrouwe dz blint
ghewordcn was. eñ haer man die heeftse
ghenomẽ eñ geleyt tottẽ voorgenoemden
clooster te nyuelen. aldaer die heilighe ma
get sinte geertruyt gherust heeft Eñ als si
inder kerckẽ gegaen was eñ sy stõt onder
een lampe: soe was daer haestelikẽ gesien
dat die lampe altemael wt ghestort was
op haer falye welcke sy om haer hadde eñ
alle die ghene die dat grote mirakel aen sa
ghẽ hebben haer gehoudẽ eñ mittẽ drope=
len hebben sy haer ogen ghesuuert ende te
hãt wordẽ si verlicht. eñ inder morgẽ stõt
werdẽ si versterct inden ghelooue eñ inden
hope. Inden miraculen der heilighen ma
gets sinte gheertruyts is sy gesont mz gro
ter bliscap wed̃ gekeert in haren huyse.

Op een ander tijt so wa= — Exẽpel
ren daer moerdenaers eñ hebbẽ eenen kin
de ombeuanghẽ eñ vaste ghebonden. Eñ
alst aldus inden hande gestaen hadde/ eñ
sy hem wten lande in enen prisoen verco=
pen wilden. Dit kint haestelick ouerdenc
kẽde mit betrouwe d̃ heiligen magets sin
te gheertruyt heeft haer gebeden dat sy hẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hulpe vleenen wilde. ¶Te hant so sijn ghevallen die boyen vā sinen hāden mit welcken hi ghebōdē was. eñ hy begōste wech te lopē om hē seluē te vlossen. eñ die moerdenaers die welcke hē geuanghē hildē begōsten mede na hem te lopē op dat sy hem vāgen soudē mer sy en mochten niet. ende also wert dat kint vlost vā dē handē sijnre viādē bi hulpe vā die heilige maget sinte geertruyt.

¶Exempel.

Wert indē drie eñ dertichsten iare na sinte geertruyts doot is ghecomen een maget gehietē begga eñ heeft begeert als datmē hair eē cloester soude stichten Eñ als si in dusdanige deuocie gestelt was/so is sy gecomē tottē voorseidē cloester vā nyucle biddende der voorseider abdissen agnes gehietē mitter geheele vgaderinge: dz si haer enige hulpe gheeuē wilde vā geestelike sakē om dat si grotelic vā node hadde dē beginsel harer deuocien Dair heeft die heele cōgregacie vhoort haer ghebede eñ hebbē hair gegeuē scone reliquien eñ boecken ő heiliger scriftē. Eñ oec mede geestelike eñ seer oude susteren die welcke dē cloester leerē mochtē die disciplinc eñ leringe des goedē leuēs. eñ oec gauē si haer een deel vāden bedde daer sinte geertruyt op gerust hadde Doe heeft dese goede vriēdinne xpi alle dingē die welcke tottē geestelikenleuē toe behoordē geuoert tot harē clooster eñ mz groter bliscappē deuotelikē aldaer ghesct. Eñ als sy bidē cloester quamē daer si behoordē. hebbē sy mit crucē eñ vanen eñ mit soeten sange haer reliquien in gebracht. Eñ den bedde hebbē sy geleit biden outaer ő heiliger magets sinte genoveue. aldaer nv veel menschē vāden duuelen ghesuuert wordē daghelicx eñ so veel sieckē ghenesen die aldaer ō hulpe comen dat gheen mensche dat te vollen wt spreken en mach: mer inden tweeden iare als alle dingē wel besteit warē so is dese goede vriēdinne gereist tottē here ihm̄ xpm.

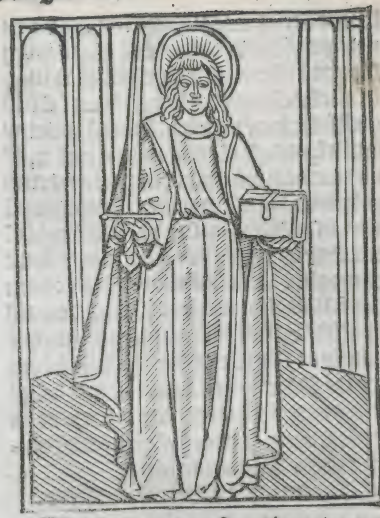

¶Die legende van sinte Longinus.

Longinus was een martelaer eñ eē riddő die mittē anderē riddős neuē den cruce stōt eñ hy stac ōsen here in sijn syde Doe hi die wōderen sach die doe gescieden Als die sōne vdōckerde eñ die aerde beefde so geloefde hi in ōsen here Eñ sonderlinge ō een sake die sommige sagē. Wāt sijn ogē warē vgaen vā siechedē of vā outhedē. eñ doe hi bi auēturē sijn ogē hadde getast mittē bloede dz aē die spere neő quam gherōnē doe hi cristū doorstekē hadde/soe wort hi weő claer siēde. daer ō liet hy sijn riddőscap. Eñ doe hem die apostolē geleert haddē so leefde hy in cesariē vā capadociē in eenlikē leuē. xxviij. iaer eñ bekeerde vele ludē tottē geloue mit woerdē eñ mz exēpelē Eñ doe hē die prouoost geuāghē hadde eñ hy dē afgodē niet offerē en wilde. so dedē die puoost al sijn tandē wt treckē eñ sijn tōge wt snidē: mer lōginus en vloos daer ō sprake nz mer hi begreep een bijl eñ sloech alle die afgodē ōtween eñ seide: wt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

willen besien oft oec goedē sijn Eñ die duuelē gingē wt dye afgodē eñ gingē inden prouoost eñ in alle syne gesellē. eñ si worden alle sot eñ vielē tot longinꝰ voetē Eñ longinꝰ seide tottē duuelen. waer ō woendy indē afgodē. Si ātwoerdē daer mē cristꝰ niet en noemt eñ daer sijn teykē nyet en is geset daer is onse woninge. Die prouoost aldꝰ v̄ sot was eñ hi sijn ogē v̄lorē hadde. doe seide longinus Weet dat du niet siēde en moghes werdē dā alstu mi hebste doen dodē: wāt also vroech alstu mi gedoot sul ste hebbē soe sal ic v v̄ weruē gesonthz des lichaēs eñ v̄ sielē. eñ tehant dede hi hē ont hoofdē Daer na quā hi tot lōginus lichaē eñ hi viel nedē eñ bat genade al wenēde eñ tehāt wort hi siende eñ al genesen eñ eynde in goede wercke sijn leuen.

¶ Die legende vā sinte Benedictus.

Benedictꝰ was vtē lāde vā mursia geborē doe hē sijn ouders te romē gesent haddē ō koecl ke cōsten te lerē in sijnre kintsheit. soe liet hi die letterē varē ende ncēde ter woestinē wert te treckē. eñ sijn voester die hem liet hadde die volchde hē tot eēre stat die effide hiet: daer leende si eē seef ō tarwe mede te sichtē. eñ si liet dat ō behēdelic op eē tafel staen so dattet viel eñ si vātet ōtween Doe se sinte bñdictꝰ weenē sach doe nā hi die stuckē vāden seue. eñ doe hi gebedē hadde en hi opstōt so vāt hise al geheel. daer na ōtliep hi al heimelijck sijn voester/ eñ quā tot eēre stat daer hi iij. iaer was dattet nyemāt en wiste sondē eē monic die romanꝰ hiete die sinte bñdictꝰ gaf monicx abijt aē eñ hi gaf hē daghelicx tetē. Eñ ō datmē vā romanꝰ clooster nyet en mochte gaē tot dz hol daer sinte benedictus lach wāt dat cloester stont op eē steen roetse eñ sinte benedictꝰ lach nedē indē dale. Daer ō plach romanus aē een lāck zeel broot te bindē eñ dz nedē te latē. Hy hadde oec aē dat zeel eē bellekijn gebondē op dat sinte benedictꝰ wetē soude biden clincken vandē bellē als hē romanus broot brochte eñ dz hi dā wt comē soude eñ neimēt. mer die duuelē haddēs grotē nijt vā romanus caritate eñ oec mede vā sinte bñdictꝰ voedinge eñ werp op eē tijt eē steen eñ brac dz bellekijn. mer daer ō en liet romanꝰ hē nz te dienē. Hier na opēbaerde ōse here eenen priester i enē visioē die tot sijnre behoef in paesdage spise bereidē eñ seide Du bereydes dy weeldicheyt eñ mijn knecht wort gepinicht vā hōger i dier stede Eñ die pape stōt te hāt op eñ sochtē mit grotē arbeit Eñ doe hi hē geuondē had so seide hi stace op eñ laet ōs etē/ wāt this hudē paesdach Benedictꝰ seide hē. Jc weet dattet hudē paesdah is wāt ic hebbe di gesiē. wāt om dz hi v̄re vādē luidē was so en wiste hi nz dattet passcē was Die priester seide Voor waer het is huydē paesschē eñ di en betaēt niet te vastē wāt ic bē hier ō tot di gesent. Aldꝰ dācten si gode eñ namē spise. Eē vogel diemē maerle hiet vloech ōrustich ontrēt sinte bñdictꝰ aēsichte also dz hise lichtelike mitter hāt had mogē vāgē: mer doe

hi hẽ seghende vloech die duuel wech Eñ te hãt brochte hẽ die duuel int gepeynse eẽ wijf die hy voortijt wel gesien hadde. eñ hy ontstack sijn herte so seer vã haer dz hy bi na wilde latẽ die woestine ō die begeer te sijns vleyschs: maer te hãt quam hy by gods genade weō tot hem seluẽ. eñ ghinc wt al naect wentelen in die doornẽ/ alsoe lãge dat sijn lichaem gewõt wert mitten doornẽ. Also v̄iaechde hi die wõden sijns hertẽ mitten wõden sijns vleys. aldꝰ ver wan hi die sonde wãt hy v̄wãdelde dien brãt. Van dier tijt en quã hẽ nye vleschelic becoringe aẽ. Doe aldꝰ sijn nyeu mare was eñ eẽ abt vãden cloester doot was so quã alle die v̄gaderinge vã diẽ cloester tot hẽ eñ badẽ hẽ dz hi haer abt ware. eñ hi ōt seit lãge eñ en wildes niet cõsenterẽ. wãt hi seide hẽ dz sijn seden haer sedẽ nz genoe ghẽ en soudẽ: mer tẽ lactstẽ wort hi v̄wõ= nen eñ cõsenteerdet. Doe hẽ benedictꝰ die regule nauwe houdẽ dede: so bestraftẽ sy hẽ seluẽ dz sy hẽ gheeyscht haddẽ tot enen abt Doe si sagẽ dz si harẽ wille niet gebru kẽ en mochtẽ. mer dz hẽ sinte benedictꝰ die regule gerechtelic houdẽ dede so pijndẽ sy hẽ te doden mit fenijn ghemẽgt mit wine mer sinte benedictꝰ maecte bouẽ dat glas eẽ cruce. eñ te hant brack dz glas offet ont= twee ẽ geworpẽ waer mit eẽ steẽ. Doe ver= stõt sinte benedictꝰ datter drãc des doots in was die teykẽ vãdẽ cruce nz gedogẽ en mochte. eñ te hãt stõt hi op eñ seide mit bli dẽ aẽsichte. Broeōs die almachtighe god moetet v v̄geuẽ. en seide ick v nz dat mijn sedẽ v niet genoeghẽ en soudẽ. doe ginc hi weō ter woestinẽ waert daer hy veel mi= raculẽ dede. Eñ daer quamẽ veel monikẽ tot hẽ eñ hi stichte daer twalef cloesteren: in eẽ vã dien twalef cloesterẽ was eẽ mo= nick die niet lãge i bedinge wesen mochte mer als die anōs monikẽ badẽ soe ghinc hy daer butẽ eñ dede enige tijtlike dingẽ. doe die abt vãdẽ cloester sinte benedictꝰ dit ge seit hadde so ginc hi derwert eñ hi sach dz een swart kint die monic die niet in bedin ghe wesen en mochte nã biden clederẽ eñ leydet daer butẽ. Eñ sinte benedictꝰ seide tottẽ abt eñ tot maurū dẽ conic. En merct ghi niet wie dz hy is die hẽ trecket. eñ doe si ãtwoerden neen wi. doe seide hi. beidet op dat ghijt oec sien moecht. Eñ doe si bet dẽ so sacht maurus/ maer die abt en sacht niet. Optẽ anderẽ dach doe dye bedinghe gheeynt was: soe vant sinte benedictꝰ die monic weō daer buytẽ eñ hy sloech hẽ om sijn roekeloesheyt. eñ vã dier tijdt bleef hi in bedinghẽ stadich. Aldꝰ so en dorftẽ die viãt niet meer wt leydẽ als of hi seluer ge slaghẽ hadde geweest. Vã desen cloesterẽ warẽ daer drie die bouẽ eẽ steenroets ber= ghe stõden: eñ mit groter pinen moestẽ sy haer water benedẽ halen. eñ die broeders badẽ sinte benedictꝰ diewile dz hi die cloe sters anōs waert stichtẽ dede: so ghinc hy op eẽre nacht mit eenẽ kinde optẽ berch eñ hi bede daer langhe. eñ leyde daer tot eenẽ teykene drie stenẽ Eñ doe hi weō tot huis ghecomẽ was: eñ die broeders om die sel= ue sacck tot hẽ quamẽ so seide hi. Gaet eñ hoelt die roetse daer ghi drie steenen vindẽ sult liggen: wãt onse here sal daer wt mo ghẽ water brengẽ. Eñ sy ginghẽ eñ sy võ den die steenroetse zwetende. eñ si hoeldẽ se een luttel. eñ sy võdense te hãts vol wa ters. ende tot noch toe so vloeyet daer wa ters genoech wt/ also dattet vãden toppe vãden berge lopet tot beneden. ¶ Op eẽ= re tijt doe ontrẽt sinte benedictꝰ cloester eẽ mit eender crõmer sichtẽ doornẽ of houde so viel dz yser wtẽ hechte in dat water eñ sanck. Doe hy daer om alte droeuich was so werp sinte benedictus dẽ hecht int wa= ter eñ te hant quã dat yser daer vloetende ¶ Eẽ kint dz placidꝰ hiet dat ghinc wt ō water te putten ende viel in die vloet. Eñ te hants begrepen dat water / ende toech hem volna een armborst scote weechs vã

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den lande.eñ sinte benedictꝰ die in sijn cel
le Was sach dit indē geest.eñ hi riep mau=
rū eñ seide Wat dē kinde geschiet Was eñ
hi hietē gaē halen dz kint.Doe hi maurus
die benedictie gegeuē hadde so liep hi haes
telick der Wert eñ hi Waende datti opt lāt
gegaen hadde.mer hy liep tottē kinde opt
Water eñ hi greept mitter hāt ende toecht
Wt.Eñ doe hi tot benedictꝰ Wert quā soe
seide hi Wat hē geuallē Was:mer sinte be=
nedictꝰ en toech hē dz niet aen:mer hi seide
dattet god ō maurꝰ gehooꝛsamheit gedaē
hadde.¶ Het Was eē pꝛiester die floꝛenci
us hiet die soe grotē nijt hadde op sinte be=
nedictus dz hi fenijnt int bꝛoot biec.om dz
hi hē daer mede ꝟgheuē soude.eñ hi sende
hē dat bꝛoot vooꝛ een benedictie. Eñ bene
dictꝰ ōtfinct harde gaerne eñ Werpt vooꝛ
eē raue die hi pleget teten te gheuē eñ seide
Neemt dit bꝛoot indē name ōs herē ihesu
cristi/eñ Werpet ī alsulckē stede daert geē
mensche vindē en mach. Doe ontdede die
raue sinē beck eñ ōtdede sijn vloegelen eñ
begonste ontrent dat bꝛoot te lopen eñ te
crayen:als of sy geseit hadde dz si hē gaer
ne gehooꝛsaem geWeest haddē/maer dat
sijs niet en constē gedoen. Eñ benedictus
beual hē echter eñ seide heft op eñ Werpet
Wech sonđ vꝛeese als ic geseit hebbe.Ten
lestē dꝛoeghet die rauē Wech eñ quā Weđ
ouer dꝛie dagē . eñ benedictꝰ gaf hē teten
als hi plach.Doe floꝛenciꝰ dat sach dz hijs
niet gedoē en mochte so pijnde hy bñdictꝰ
moniken sielē te Wōden. eñ dede seuē ma
ghedē spelē al naect indē monickē houe eñ
dedese singē op dz die monikē soudē Wer=
den becooꝛt tot oncuyschedē. doe dz benedi
ctus vā sijnre cellē sach:eñ hy ontsach dat
die monikē daer mede vallen mochten. so
Wijcte hi des mans nijt eñ nam sommige
moniken mz hē eñ verWandelde die stadt
eñ ginc anders Wert Wonen.Doe floꝛen=
cius op sijn solder stont eñ benedictꝰ sach
Wech gaen eñ hi seer blide Was so viel die

solre te hāt eñ hi bleef daer onđ doot. Doe
riep maurꝰ na sinte benedictꝰ ende seyde.
Keer Weđ Wāt die di veruolchde is doot.
Doen hi dat hooꝛde so ꝟsuchte hi seer om
dat sijn viāt doot Was eñ sijn discipel des
blide Was. eñ hi gaf maurus eē goede pe
nitēcie dz hi die boetscap so blidelike bꝛoch
te vā sijns viants doot:mer sinte benedic=
tus tijde tottē anderē stat Wert eñ en scu=
Wede den viāt niet.mer hi quam tē berge
vā cassinen eñ appollo tēpel die daer Was
heilichde hi in sint ians baptistē bedehuys
eñ dat volck dz daer ontrēt Woēde beker=
de hi vā den afgoden.maer die duuel ver=
dꝛoech dat harde sWaerlikē eñ hi opēbaer
de hē in sijn vleyschelike oghē seer sWart.
eñ hi knaerste op hē mitten tandē eñ seide
Benedictus Benedictꝰ/mer doe hi hē niet
en antWoerde.soe seide hi maledictꝰ ende
niet benedictꝰ/Waer ō so quelste mi. Op
een dach Wildē die monikē eenē steen dꝛa
ghē ten gestichte Waert maer si en mochtē
Doe sy een menichte vā mānē hadden eñ
sy dē steen niet en mochtē ꝟpoꝛrē: doe gaf
sinte benedictꝰ die benedictie.doe hieuē sy
hē harde lichtelic daer bi Woꝛdē si gheWa
re dz die duuel op dye steē sat eñ en lietē nz
ꝟpoꝛren.Doen die monikē vandē cloester
enē Want luttel hoger makē soudē so opē=
baerde die duuel sinte benedictꝰ eñ hiet hē
dat hi ten moniken ginghe die daer arbei=
den.Ende hy ontboot die monikē mit enē
bode.bꝛoeđs Wacht Wat ghy doet Want
die duuel coēt tot v Doe de bode die Woer
dē geseit had so Warp die duuel die Want
ōme eñ si viel eenē iongē monic doot.mer
sinte benedictꝰ liet dit kint dat doot ende
gheWont Was tot hē bꝛengen in eenē sack
ende mit sijnre bedinghe ꝟWecte hi hē We
der ende deden gaen Wercken.

¶ Een leeck man vā goe= ¶ Exempel
den leuen plach alle iaer al vastende te co=
men om sinte benedictus te visiteren. Op
een dach doe hy daer gaen soude/ so ghinc

dee een and̄ mit hē eñ drorch spise om indē weghe te eten. doet opten dach ghewordē was so seide hy. Broeder laet ons eten op dat wi niet te moede en werdē inden weghe. Doe hi antwoerde dat hy indē wege niet eten en wilde/ soe sweech hi noch een wile. mer daer na node hi hē ten eten: mer hi en wildes niet doen. Doet noch een vre gheledē was. eñ si seer vermoeyt warē vāden weghe so vonden sy enen cāpe eñ een fonteyne. eñ al dat daer genoechlick was by te rustē. Doe toonde dit hem sijn geselle eñ bat hem dat hy daer een luttel rusten wilde eñ eten. eñ om dattet daer soe lustelijck was so dede hijt. Eñ doe sy ghecomē waren tot sinte benedictꝰ so seyde hi hem Siet broed̄ die duuel en mochte v niet een werf gheradē noch ander werf/ maer der dewervē soe verwan hi v. Eñ doe viel hy voor sinte benedictus voetē eñ suchte om dat hy misdaen hadde. Gothila die monic vande gothe wilde procuen oft sinte benedictus dien geest der prophecien hadde. eñ hi gaf een van synē knapen sijn cleder aē. eñ hi sendē mit al des coninckx ghesinne tot ten cloester. Doe sinte benedictꝰ teghen hē wt ghegaen was so seide hi hē/ lieue kint doet dit of. want het en is dine niet: eñ hy viel te hant ter aerdē eñ ontsach hē dat hy alsulcken man bespot hadde. ¶ Een clerc was beseten mitten duuel eñ mē brochtē tot sinte benedictꝰ dat hi hē ghenesen soude. Doe hi den duuel vtē clerck verdreuen hadde seide hi hē. Ganc eñ hoede dy voert datstu gheen vleys en etes eñ en ontfangt gheen heilighe oerdē: wāt wāneer ghi heilich oerden wilt ontfangē so suldi des duuels vā rechte sijn. Doe hi dit langhen tijt ghehouden hadde eñ hi sach die ghene die minre waren dan hi voor hē in die oerden ginghen: so liet hi benedictus woerdē als of hise vergheten hadde vā lange tidē eñ hy ontfinck heilich oerden. Eñ te hant quam die duuel wed̄ in hē die hez ghelatē hadde eñ quel dē tot hi starf. ¶ Een mā sende bē synē kinde benedictꝰ twee flesschē wijns mer dz kint berchde die een flessche inden wege eñ die and̄ brochte hi hē. eñ bñdictꝰ nā die eē mit grotē dācke eñ hi seide totten kinde Lieue kīt en drinck van die flessche nz die du verborgē hebst mer ghietse behēdeliken wt indē wege eñ besiet watter in is Eñ dat kīt ginc bescaemt wech eñ hi wilde dit procuē dz hi ghehoort hadde eñ doe hi die flessche geneycht hadde so quam een slanghe daer wt. ¶ Exempel.

Op een tijt als benedictus sijn auontmael at. so was een monick by hem eens edels mans sone eñ hielt hē die kaerse. eñ hi begonste vā houerdiē binnē te gedenckē wie is dit daer ic by stae hi sit ende eet: eñ ic houde hē die kaerse eñ diene hem Wie bē ic dat ic desen mā dienē soude Eñ benedictꝰ seide hē te hāts. Lieue kint segē dijn herte seghē dijn hert. Broed̄ wat segstu. eñ benedictꝰ riep die broed̄s eñ liet hē die kaerse nemē Eñ hietē indē clooster gaē eñ rustelijc sitten Sala dier vā gotē conic was ongelouich mittē arrianē: eñ hi was alte vreeselick wreet teghen geestelike luden vander heiliger kerckē. also seer was hi ontstekē dat so wat clerc of monic voor hē quā nz leuendich wed̄ en keerde: op eē tijt doe hi gaerne vā giericheit grootē roof hadde gehaelt. so gheuielt dat hi een dorpmā iāmerlike pinichde eñ hi wōdē mz menigherhāde pine: so dz die mā so wort verwonnē mit pinē so dz hi seide dz benedictꝰ sijn goet beuolē hadde te houdē eñ mē geloof des hē. Eñ mē dede hē nyet meer pinē aē om dat hi waende dz goet te crigen Eñ zala die coninc dede desen mā binden met twee yseren ringhen ontrent dē arme: eñ hi deden op een paert sittē eñ dwanc hē eñ voerden mit hē dat hi hē wisen soude wie dz dese benedictus waer: die sijn goet onder hadde. Eñ die man voir voor hem ghebonden eñ leiden tot benedictus clooster.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

eñ hi vanten alleen sittẽ lesen voor die dore vã sijnre cellẽ sijn ghetiden. Eñ doe die dorpmã seide tottẽ fellẽ conic die hẽ volchde. Siet dit is die mã daer ic of geseit hebbe die vaď sinte benedictꝰ. Doen die conic aẽ gesien hadde mit eenẽ fellẽ ṽ werinden gemocde: eñ hi waẽde dꝫ hi hẽ doen soude alsulckẽ wreselicheit als hi plach so begõst hi zeer te roepen eñ seide. Stãt op stãt op. eñ gheeft mi die dorpmãs goet datstu hebste. Eñ sinte benedictꝰ hief mit desen ghecroepe sijn oghen wt sinẽ boecke Eñ te hãt doe hi opten dorpmã sach diemen daer gebondẽ hilt: eñ doe hi sijn oghen op sijn armen sloech so ontbonden sijn armen wonderlike die mitten ringhẽ ghebondẽ warẽ so haestelijck Ja so haestelijc dat geen mẽsce sijn armen also rasch õtbondẽ en mochte hebbẽ. Eñ doe dese man die ghebonden was so haestelijc worde ontbondẽ die by hem stõt: so wort die coninc die soe wreet was veruaert vã die macht. eñ hi viel voor sinte bñdictꝰ voetẽ eñ hi liet al sijn wreetheit. eñ hy neychde sinẽ wreedẽ hals voor sinte benedictus eñ badt hem dat hy voor hẽ bade. maer sinte benedictꝰ en stont niet op vandẽ bocke/ mer hi riep die broeď eñ hiet hẽ dat si hẽ in leydẽ. eñ datmen hẽ die benedictie gaue: eñ doe hi die conick weď tot hem gebrocht was/ so bat hi hẽ dat hy hẽ wachtẽ soude vã sijnre wreetheit ende sotheit eñ die conic voor wech eñ en eysche niet vandẽ dorpman die sinte benedictꝰ mitten wille gods alleene mitten aensien sonď ghenakẽ verlost hadde. ¶ Op een tijt doe int lant vã cãpanien grotẽ hõgher eñ dier tijt ghewordẽ was/ so dꝫ die ludẽ gebrac daer sy bi leuẽ soudẽ eñ doe oec in sinte benedictꝰ clooster corẽ gebrac/ wãt des abts broot was ghegetẽ. so dat sy tot eẽre maeltijt voor die broeď maer vijf brodẽ teten en hadden. Doe dit sinte benedictus die vader sach dat sijn monicken besorcht warẽ so berispte hise lastelick vã harer sorghe eñ seide hem dat si haer hertẽ ten ouersten beloften hebbẽ soudẽ eñ seyde. Waer om is v hert bedroeft õ gebreke des broodes. Hier is hudẽ luttel/ maer morghẽ sul dijs ouerulocdich hebbẽ. Ende des anderen dages vantmen voor sinte benedictꝰ celle. CC. mudde meels in sacken staende maer bi wien dat die almachtige god sende dat en weetmẽ niet. Doe dꝫ die broeďs saghen doe danctẽ si alle gode seer. ende sy haddẽ meer vreese dat sijs te vele hadden dan te luttel. ¶ Men leest oec dat eẽ man eenẽ sone hadde die al schorft was also dꝫ hem alle sijn haer wt viel so dat hi begonste te swellen/ so dꝫ hi die atter niet langer berghẽ en mochte. Eñ dye vader sende hẽ tot sinte benedictꝰ dat hi hẽ ghenesen soude als hi dede Eñ dancte õsen here hier of eñ dat kint bleef in goeden wercken ende starf salichlick in gode. ¶ Op een tijt sende sinte benedictꝰ eenighe broeďs op eenre stat dat sy daer een cloester stichtẽ souden. Eñ hy seyde dat hi tot eenen daghe tot hẽ comen soude eñ soude hẽ wisen hoemẽ dꝫ stichten soude. Op dien nacht die voor diẽ dach was dat hy hẽ beloeft hadde aldaer te comen. so opẽbaerde hi hem dẽ proost in synẽ slape. eñ hi wijsde hẽ subtilikẽ waer mẽ elcke stat stichten soude. Eñ om dꝫ die monic dit visioen nꝫ en geloefde eñ si noch sinte benedictꝰ ontbeiden/ ten laetstẽ keerde hi weď tot hẽ eñ seyden. Vader wi ontbeydẽ dy datstu comẽ soudes alsoe du seydes eñ en quaemste niet. Broeďs sprac hy waer om segdy dit/ en opẽbaerde ic v niet eñ wijsde v elcke stat: gaet so ghi hoordet bidẽ visioẽ so ordineerdet al. Niet verre vã sinte bñdictꝰ clooster warẽ twe nõnẽ vã edelẽ geslachte: mer si en ď wongẽ haer tõghẽ niet/ mer si macetense die wile grã mꝫ onbehẽdiger redẽ dẽ ghenẽ die bouẽ was. Doe hy dit sinte benedictꝰ gheseyt hadde. doe ontboot hise. Bedwincht v tonghe of ick doe v te banne: mer die sentencie vãdẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

banne en ſeide hy hē niet om dat hiſe te bā
ne dede. mer hi wildeſe daer mede caſtien
mit dꝛeygē/ mer die nōnen en beterden hē
niet en ſtoꝛuē in coꝛtē dagen/ eñ woꝛdē in
die kercke begrauē. Eñ alſmen daer miſſe
dede eñ die pape ſeide alſmē pleech die in=
dē ban is die gaen dair butē. ſoe ſach deſer
nonnē voeſter die altoes ouer hem offerde
dz ſi wtē graue quamē eñ gingē vter kerc
kē. Doe ſinte benedictꝰ dit geſeit was ſoe
gaf hi mit ſijnre hāt een offerhāde eñ ſeide
Gaet eñ offert deſe offerhāde ouer hē eñ ſy
en ſullen niet meer te bāne ſijn. doe ſi dz ge
daen haddē eñ die pape riep alshi plach ſo
ſachmēſe nz meer wt die kercke gaē. Doe
eē monic ſonď benedictie gegaen was om
ſijn vaď eñ moeď te vāden/ eñ hi opten ſel
uen dach ſtarf dz hi tot hē ghecomen was
eñ mē hē grauen ſoude ſo ontwerpte hi eē
werue eñ anderwerue eñ derdewerf dye
aerde weď vā hem. eñ ſijn vaď eñ moeder
quamē tot ſinte benedictꝰ eñ badē hē dz hi
haer kint die benedictie gaue: eñ hi nā ons
heerē lichaē eñ ſeide gaet eñ legget op ſijn
boꝛſt eñ grauet hē alſo Doe ſijt gedaē had
den/ ſo bleef die aerde optē lichaem liggen
de eñ hi en warpſe doe nz meer of. ¶ Het
was eē monic die ymmer wtē cloeſter gaē
wilde/ eñ hi dede benedictꝰ ſo grote moy=
niſſe tot datti hē vā gramſcappē wech liet
gaen. ¶ Te hāt doe hy wtē cloeſter quam ſo
vāt hi eenē dꝛake in ſinē wech al gapende
ſtaende. Eñ doe hi dē monic ꝟſlinden wil
de ſo riep hi eñ ſeide. loop loop wāt deſen
dꝛake wil my ꝟſlinden. Eñ die bꝛoeďs lie
pen mit hē maer ſy en ſagē dien dꝛake niet
mer ſi bꝛochtē dē monic ten cloeſter waert
al beuende eñ hi loefde te hant dat hi nem
mermeer weď tottē cloeſter gaē en ſoude.
¶ Op een tijt doe groten honger eñ duer
tijt was in alle dien lāde. eñ ſinte benedic
tus den armē ghegeuen hadde al datti ge=
crighē conde/ ſo dat binnē den cloeſter niet
ghebleuē en was dā een luttel olijs. ſo be=
ual hi den kellenaer bewarer dz hy die oly
om gods wille geuē ſoude. mer dye kelle=
naer bewaerre ꝟſmade te doē dz hi hē hiet
om dat dē bꝛoeďs geen olye bliuē en ſoude
Doe dz ſinte benedictꝰ ꝟnam ſo hiet hy dz
vaetken mitter oly ter venſter wt werpen
om dz indē cloeſter niet teghē gehooꝛſaem
heit bliuē en ſoude. Eñ doe dat vat aldus
wt ghewoꝛpē was eñ geuallē was optē
ſteen eñ niet ghebꝛokē noch die oly geſtoꝛt
ſo hiet ſinte benedictꝰ datmēt al geheel op
hieue eñ datmē geuen ſoude dē eerſten die
biddē ſoude. Eñ hi beriſpede die kellenaer
bewarer vā ſijnre onghehooꝛſaemheit eñ
vā ſijnre wantrouwicheit eñ hi gaf hem
in bedinghe. eñ te hāt was daer een grote
tōne die daer lach vol olijs eñ die oli wies
ſo ſere dat ſy wt vloyde op dat pauiment.
¶ Op een tijt ginc ſinte benedictꝰ tot ſco=
laſticā ſijnre ſuſter te viſiterē/ eñ doe ſi ter
tafelen ſaten ſo bat ſy hē datti mit haer ble
uen wilde diē nacht. Eñ doe hijt geenſins
doē en wilde/ doe liet ſcolaſtica haer hooft
vallen tuſſchē haer hādē om onſen here te
biddē. eñ doe ſy haer hooft op geheuē had
de. doe woꝛt ſoe grote blixem eñ donre eñ
reghē dz nyemāt ſijn voeten en had mogē
ꝟſetten/ nochtās waſt te voꝛen ſo ſchoon
claer weď. wāt ſcolaſtica mz die tranē die
ſy liet ſo dede ſi dz claer weď tot reghē ver
kerē. eñ benedictꝰ woꝛt bedꝛoeft eñ ſeyde
tot haer Suſter god moetet v ꝟgeuē wat
hebſtu gedaen. ſi ſeide hē ic bidde di eñ du
en wilſte niet hoꝛē Nv hebbe ic onſeu here
gebedē: eñ hy heeft mi ghehooꝛt ghanc nv
wech oftſtu moges. Eñ aldꝰ gheſchiedet
dz ſi alle dē nacht waechtē. eñ ſatē ondlin
ghe eñ ſpꝛaken heilighe dinghē. Ende ſiet
nae dꝛien daghen dat benedictus ten cloeſ
ter waert gecomē was ſo hief hi ſijn oghē
op eñ hi ſach ſijnre ſuſter ziele ī gelikeniſſe
vā eēre duuē in hemelrike varē. Ende hiet
datmē harē lichaē te hāt tē cloeſter waert
bꝛengē ſoude. eñ hy groefſe in een graf dz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

daer bereit was. Op eenđ nacht doe benedictꝰ doer eē veyster sach soe sach hi vā bouē een licht comē dz alle die dōckerheit vāder nacht ꝟiaechde. Eñ hi sach dat alle die werelt ꝟgaft was. eñ voer hē ghebrocht als onđ een raye ꝟ sonnē. Eñ daer sach hy germanꝰ dē bisscop vā cāpuaens opēbaerlijc ten hemelwert varē. Eñ namels onđuant hi dat hi inđ seluer tijt gestoruē was Op dz iaer dat sinte benedictꝰ steruen soude so voorseide hi synē broederē dē dach dz hi steruē soude Optē sestē dach eer hi stark so dede hi sijn graf op grauen eñ te hants quā hē dē cortsaen. eñ doe die siecheit dagelicx wies. so dede hi hē optē sestē daghe dragē in sijn bedehuys eñ daer ōtfinck hy gods lichaē voor sijn doot. eñ sijn crancke ledē liet hi lenē op sijn disciplinē handē. eñ so stōt hi eñ hadde sijn handen ten hemelwaert gheheuen eñ in bedinge gaf hi synen geest. Op diē seluē dach was eē reuelacie gedaen twee monikē dē eenē daer hi sat in sijn celle: ende dē anderē daer hi ꝟre was. Wāt si sagē enē wech mit clederē gesprcit eñ ꝟciert mit veel ontallikē dierbarē stenē die ginc vā sinte benedictꝰ celle opwert tē hemele. Eñ op diē wech stōt een man met eersaem abite eñ claer eñ vraechde wiens dese wech ware die si sagē Eñ doe si seidē dat sijs niet en wistē / soe seide hy dit is die wech daer benedictꝰ gods vrient in ten hemel geuarē is. eñ sinte benedictꝰ es begrauē in sint ians bedehuys: dz hy stichte doe hi appollo outaer vernielt hadde. Hi stark int iaer ons herē vijf. C. eñ achtien in des outs seuerijns des keisers tiden.

¶ Die legēde vā sinte patricius.

Patricius doe hi den coninc vā scotlant cristꝰ ōs heren passie preecte: so leende hy op eē staefkijn datti plach te dragen eñ dat hadde eē penneckijn voor. eñ dat pēnekijn sette hi dz hijs niet en wiste op des

conincx voet eñ doorstacken. Maer die coninck waende dat dit dese heylige bisscop al willens hadde ghedaen om dat hi waēde dat hi ten geloue niet comē en soude moghen. hi en doochde oec pine om cristꝰ wille daer om doochde hi dat goedertierlijck. ¶ Ten laetsten so wort dat patricius gewaere eñ ghenas den coninc mit sijn bedinghe eñ hi verbat des gode dat in al scotlāt geē venijn comen en mach noch leuen. Ja oec verbat hi dattet hout eñ vleder vā dien lāde sijn teghen tfenijn. ¶ Een man hadde sijn ghebuer een scaep ontstolen eñ geghe ten. Eñ doe dese goede man patricīꝰ dicke beuolen hadde dē dief genoech te doē wie hi ware ende nyemant ghenoech en dede. Doe al dat volc in die kercke ꝟgaft was / so beual patricīꝰ ī die cracht iesu cristi dattet scaep blaten soude in die buyc diet ghegeten hadde. eñ het gheschiede also. Ende die misdadighe dede penitencie: eñ die ander hoeden hē van dieften Dese goede mā plach alle die crucen die hi sach deuotelick aē te bedē / mer eens ginc hi voor eē schoon cruys dat hy niet en sach sonder aenbeden Ende doe hē sijn gesellē vraechden waer by dat hi dat niet en sach: soe begheerde hi van gode te weten waer om dat hi niet en sach. Doe hoorde hi een stēme onđ die aer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de. Daerõ en ſaechſte dꝫ crucc niet. Wãt ic bẽ een heidẽ hier begrauẽ die onwaerdich bẽ dit cruce. Daerõ dede hy dꝫ cruce wech doen. Doe patriciꝰ in hierlãt pꝛeecte eñ hy daer luttel pꝛofijts dede ſoe bat hi dat god enighe teykenẽ tonen wilde. daer hẽ dat volc mede tuaerde eñ tẽ geloue quamen. Doe opẽbaerde hẽ onſe here eñ hiet hẽ dat hi enẽ grotẽ rinc ſcriuẽ ſoude mit ſinẽ ſtoc Eñ binnẽ dẽ rinc ſo õtdede haer dye aerde eñ daer wart eenẽ alte grotẽ diepẽ put. eñ patriciꝰ woꝛt geopẽbaert dꝫ daer was eẽ ſtat des vegheuiers: eñ ſo wie dat daer in gaẽ woude hi en ſoude andꝰs geen peniten cie doẽ noch geen andꝰ vegeuier dogen vã ſijn ſondẽ op dꝫ hi daer in ware eenẽ dach eñ dã weđ quame Aldꝰ ſo ginghẽ veel lu dẽ in dꝫ vegeuier die niet weđ en quamen om dꝫ ſi hẽ vãden duuelẽ lietẽ bedꝛieghen Na lãge tijt doe patriciꝰ doot was ſoe gic daer eẽ edel mã in die nycolaꝰ hiet die veel ſondẽ gedaen hadde õ dẽ rouwe vã ſynen ſondẽ ſo wilde hi gedogẽ patriciꝰ vegeuie re. Doe hy acht dagẽ te voꝛẽ gevaſt hadde als ſi alle plegẽ. doe gic hy indẽ put eñ vãt een doꝛe aẽ deen ſyde vãden putte. Doe hi daer doer gegaen was ſoe vãt hi daer een ſchoon zale eñ gic daer in. eñ daer quamẽ tot hẽ monikẽ mit wittẽ gecleet. eñ ſi ſeidẽ nycolao dꝫ hi vꝛoem waer/ want hi ſoude veel vandꝰ duuelẽ becoꝛinge moetẽ ouerli dẽ. eñ doe hẽ nycolaꝰ vꝛaechde wat hulpe dꝫ hi daer toe ſoude mogen hebbẽ ſo ſeydẽ ſi hem. Alſtu gheuoelſte datſtu gepinicht woꝛt ſo roep eñ ſegt ihũs xp̃us gods ſone õtferme mijnre ſondaer. Doe die monikẽ wech warẽ ſo quamẽ die duuelẽ eñ riedẽ hẽ mit ſoetẽ woerdẽ datti doẽ ſoude dꝫ ſy hẽ ſeggen ſoudẽ: eñ ſi beloefdẽ hẽ dat ſi hẽ behoudẽ ſoudẽ eñ weđ ter doꝛẽ vãdẽ putte te leidẽ. Doe hijs niet doen en wilde. ſo hooꝛde hi te hant ghecrijs eñ gheluyt van veel wilde beeſten. Ende doe nycolaus bi na al in onmacht was vã anxte. Doe riep hy ihesus criſtus des leuẽde gods ſoon õtfermt mijns ſondaers. eñ te hant verginc dat gheluyt vãden dieren. Hi ghinc vooꝛt tot een andꝰ ſtadt. eñ daer quamẽ een hoep duuelen eñ ſeydẽ. Waẽſtu datſtu onſe hã den õtulien ſulſte neẽſte niet wãt nv ſullẽ wi dy beginnen te quellen. ende ſich daer woꝛt een groot vier eñ die duuelẽ ſeidẽ hẽ En doetſte niet dat wi di ſegghen ſullẽ ſo ſullen wy v daer in werpen eñ tbarnen. Doe hiſe tonwaerde ſo grepen ſy he ende woꝛpen int vier Eñ doe hy daer in ghepinicht woꝛt ſo riep hi heer ihesus xp̃us des leuenden gods ſoon õtferme dy mijn ſondaer. eñ te hant woꝛt daer dat vuer gheleſſchet. Doen ghinc hi vooꝛt tot een andꝰ ſtat daer ſach hy ſommige ludẽ leuende in dat vuer werpen eñ barnẽ ende ſach datſe die duuelen ſloegen mit gloyende yſeren ghee ſelen tot binnen in haer lijf. eñ hy ſach andꝰ die laghen mitten buyck opter aerden dye van groten toꝛmenten riepẽ. ſpaert ſpaert ende dan ſloeghẽ die duuelẽ alre meeſt Hi ſach oeck ander die die ſlanghen eñ ſerpẽten aten eñ eenrehãde padden mit gloyen de beckẽ toghen hem die ingaderẽ wt. Doe nycholaus der duuelen wille niet doen en wilde. ſoe werpẽ ſy int vier eñ geeſſelden oec mit alſulcke geeſſelen. mer doe hy riep alſo hi plach doen woꝛt hi tloſt Daer nae leydẽ die duuelen noch tot eẽ andꝰ ſtat daer mẽ die ludẽ in pannen bꝛiet Eñ daer was een alten grotẽ rat dat al vol gloyende haken was eñ daer hinghen ludẽ aen dye eẽ mitten enẽ lede. eñ die andꝰ mittẽ anderen leden. eñ dat rat dꝛaeyde ſo vꝛeſeliken dat tet eenen hoop vuers ſcheen. Dair na ſach hy een groot huys daer veel putten in waren. eñ daer was menigherhande manier vã gheſmoltẽ metale Eñ in deſen put ſtõt ſulck mit eenẽ voet. eñ andere mittẽ beidẽ voeten. ende andere mittẽ knyen. eñ andere mittẽ buycke. eñ andere totter boꝛſt. eñ andere tottẽ halſe. eñ andere totten oghen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Eñ als hi in alle dese pinē was ghewoꝛpē so riep hi altoos ōs herē naē aē eñ hi woꝛt vlost. Vā daen ginc hi noch tot enē groten put daer alte grotē roke eñ stanck wt quā eñ daer quamē mēschen wt vlieghen als gloyende voncke vuers. mer dye duuelen woꝛpēse weđ in Die duuelē seidē hē. Dese stat die du hier siest is die helle. hier i so woent die heere belsebuck/ eñ du sulste in desen put gaē moetē ꝑst datstu ōsen wille nz doē en wilste. Wāt alstu daer i gewoꝛpē sijtste soe en sulstu daer nēmermeer wt comē mogē. Eñ doe hise niet hoꝛē en woude. so woꝛpē si hē indē putte dz hi daer soe grote toꝛmēt gedoochde. dz hi bi na ōs herē naem vergeten hadde eñ doe hi tot hē seluē gecomē was eñ hi ons herē naē aen geroepē hadde also hi best mochte soe quā hy daer ongequetset wt eñ alle dye menichte der duuelē vlogen wech als enē roeck Eñ doe hi weđ keerē soude. so sach hi eē vrugge daer hi ouer gaē moeste die alte nauwe was eñ seer slijcachtich eñ gliende als ijs eñ daer onđ so vloeyde een grote vloet die al vol duuelē was eñ serpentē eñ zwauel vuer. Eñ doe hi wāhoepte dz hi daer nyet ouer en soude mogē gaen soe dochte hy ōs heerē naē die hē al ōme vlost hadde. eñ hi sette sinē enē voet op die vrugge eñ noede gods naē eñ settede dē anderē voet op Eñ tot elcken voetstappe seide hi gods woert eñ aldꝰ ginc hi sonđ soꝛge ouer. mer nochtās dedē hē die duuelen also grotē anxt die dair onđ warē mit harē geroepe dz hi nauwe mochte gaē. Doe hy ouer die vrugghe gecomē was so quā hi in een schoon wide marct eñ daer soe was alte soetē roke van menigerhāde bloemē: sich doe quamē tot hē twe iōgelingen eñ si leidē tot altē schonē stat die seer wonđlick gesticht was vā goude eñ vā duerbaer steenē. Eñ wt dye pooꝛte đ steenē so quā wt alte soeten roke die dese mā also vmaecte dz hy vā ghenen stāck en wiste: sy seidē hē dz die stede dat paradijs was: eñ doe đ nycolaꝰ in wilde gaē so seidē hē die iōgelingē dz hi eerst weder tot sinē vriēdē kerē moeste eñ dz hi soude moetē kerē vā daer hy ghecomē waer: mer die duuelē en soudē hē nz mogē doen: mer als si hē sagē so soudē si vā vresen vlien. eñ si seidē hē dz hi na dertich dagē steruē soude in vredē. eñ dā soe soude hi comē in die stedē doe keerde nycolaꝰ weđ wt dē putte daer hy in gegaen was eñ seide den luden wat hē geschiet was: eñ na dertich dagen so starf hi salichlijck in gode.

¶ Van onser vrouwē annūciacio.

Onser lieuer vrowē bootschap eñ dat sy haer kit ōtfinck soe hiet dye feeste annunciacio. Wāt op desen dach soe bootscapte die ēgel ōser vrouwē dz sy den gods soen ōtfaē soude. Want het was wel betamelic bi drie redē dz een engel xp̄s toecoēst boetscappē soude. ¶ Die eerste was ō die oꝛdinācie te vgaderē: om dz die oꝛdinācie đ wedroepinghe tot gode waert ouerdragē soudē. mit die oꝛdinācie der misdaet. Wāt ghelijc dz dye duuel dat wijf becooꝛde ō dat hijse treckē wilde ter twifelinge. Eñ bi đ twifelinge tē cōsente vrengē wilde. eñ bidē cōsente ten sonden. Aldꝰ oec so boetscapte die engel gods ōser lieuer vrouwē ō dat hise bidē bootscap vwecken soude tē geloue Eñ bidē ghelouen cōsente. eñ bidē cōsente des gods soon te ōtfaen. ¶ Die anđ redē is die sake van dē engels diēst. Wāt dye engel gods is als een dienre eñ een knecht Eñ ōse lieue vrouwe was vcoꝛē dz si gods moeđ soude sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Het was wel betamelijc dat onse heer sy
nen knecht dienē soude Eñ oec wast wel
tamelijc dattet ōser vrou wē gebootscapt
soude werdē bi enē engel: Die derde redē
is om dē val der engelen te ꝟmakē. Wāt
onse here en wert niet alleen mensche om
der menschē wil. mer oec om te ꝟmaken
dē val đ engelē: eñ daer by en wasmē oec
niet sculdich die engel daer buten te laten
Wāt gelijc dat die wiuē niet en warē wt
ghesloten. te wetē die ꝟborgentheit. gods
mēschelicheit eñ sijn verrisenis: also boot
scapte die engel of god seluer biden engel
dē wiue sijn menschelicheit/ dat was der
maget maria eñ sijn ꝟrisenis maria mag
dalena Doe die maecht maria vā dier tijt
dat si drie iaer out was tot xiiij. iaren mit
ten anderē maechdē indē tempel ge weest
hadde eñ si beloeft hadde suuerhz te hou-
den ten waer sake dattet god anders mit
haer ordineren wilde. so was si ioseph te
brude ghegeuē bidē heiligen geest die dat
ꝟtoonde mit eender bloeyender roedē als
ghescreuē is in onser lieuer vrouwen ghe
boorte: Eñ ioseph ghinc tot bethleem dair
hi gheborē was om te voersien dat totter
bruloft noot was: Mer maria keerde tot
haers vađs huys te nazareth: Nazareth
beduyt die bloeme: Daer of seit sinte ber-
nardus: Die bloeme wilde werdē ghebo
ren in een bloeme eñ vā eenre bloemē. eñ
indē tiden vāden bloemē: In nazareth so
opēbaerde die engel onser lieuer vrou wē
eñ gruetese eñ seide: Ghegruet sijstu vol
van gracien die heer is mit di: Sinte ber-
naert seit: Gabriels exempel nodet ōs ma
ria te gruetē: Eñ sinte iohans ꝟbliden eñ
die bate vanđ gruetē Het is eerst te besien
waer om dat ōse here wilde dat sijn moe
der in onđtrouwe werde ioseph Daer op
seit sinte bernardꝰ veel redenē: Om noot
sake was maria ioseph tot eenē brudegō
ghegeuē: Wāt daer bi was ꝟborgen eenē
duuel die misterie vā gods mēschelicheit.

eñ maria maechdom was onđproeft vā
haer brudegom: Eñ die maecht wort be-
hoet vā scamelike niemare: Die vierde sa
ke was dat die scande soude wordē of ge
nomen vā alle manier vā vrouwen: Die
v. sake was dat ioseph onser lieuer vrou-
wen dienē soude: Die seste saec was om
dat god die echtscap daer mede seer prees
Die seuēde saec was datmē bidē mā xp̄s
geslachte vertellē soude: Wāt maria eñ io
seph warē beide vā eenē geslachte Die en
ghel seide tot maria: God gruet di die vol
gracien sijtste die heer si mit di Sinte ber
naert seyt: In haer lichaē was die gracie
der godheit: in haer herte die gracie vā ca-
ritate: in haer mōt gracie vā soete tale: in
haer handen was gracie der ontfermher
ticheit eñ der goeđtierēheit: Echter seyt hi
si was waerlijc vol vā alle creaturen ont
fangen vā haer volheit: Dat is die geuan
ghē ꝟlossenis: die droeuige troost. die son
daers genade eñ die goede ludē gracie eñ
den engelē bliscap. eñ alle die droeuicheyt
glorie: Eñ die gods soon ontfaet vā haer
gewarich vleis: die heer si mit di die mint
dinē sone die du dragēde wordes: Eñ die
heer dijn sone die du ōtfaets indē vleysch
eñ dē heer dē heiligen geest daer du dē so-
ne gods bi ontfaets: Bernardꝰ seyt. Ghe
benedijt bistu onđ dē wiuē. dat is bouē al
den anderē wiuen. Wāt du sulste wesen
moeđ eñ maecht eñ die moeder gods Die
wiuē warē onđ drie maledictiē. dat was
onđ die maledictie đ scandē eñ maledictie
der sondē eñ der pinē: Si waren onđ der
maledictie der scandē die gheen kinder en
brochtē: Daer bi so seide rachel: god heeft
mijn scande wech ghedaen. Die kinđ die
die vrouwē droegen warē om harē wille
onđ die maledictie đ sondē Als dauid seit
Siet ic worde in sondē ghewonnē eñ in
sondē ontfinc mi mijn moeder: Die vrou
wen warē oec onđ die maledictie đ pijnē
als si ghebaerden: Daer bi seide onse heer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tottẽ Wiuen in geneſi: Jn pinẽ ſalſtu dijn kinderẽ ghebarẽ: Alleen Was maria gebenedijt indẽ Wijuen: Wãt haer maechdom Was dꝛachticheit ghegeuẽ. eñ haer dꝛachticheit doe ſi dẽ ſone gods õtfinc Was heilicheit ghegeuẽ eñ hair heilichʒ indõ dꝛacht bliſcap: aldꝰ ſeit ſinte bernardꝰ: Mẽ hiet maria vol graciẽ om vier ſakẽ die in haer herte Warẽ: Dat Was deuocie vã oetmoedicheden. Warachticheit vã ſcamelheden grootheit haers geloefs eñ martelie harer ſielẽ: Mẽ ſeit dʒ die heer is mit di om vier andõ redenẽ die op hair ſchenẽ vãdẽ hemel Als ſinte bernardꝰ ſeit: Dat Was marien heilighinge. eñ die gruet vãden heiligẽ engel. eñ die heilige geeſt die op haer quã eñ dat ſi dẽ heyligen geeſt ontfinc mittẽ ſoon gods: Eñ mẽ hietſe gebenedijt indẽ Wiuẽ om vier ander ſakẽ die ſinte bernardꝰ ſeit die in haer vleyſch Warẽ Dat Was dat ſi macht Was eñ kint dꝛoech eñ datſi ſondõ ſinette dꝛachtich Was: eñ ſondõ ʒWaerheit ʒWaer mʒ kinde Was: eñ dat ſi ſondõ pijn ghebaerde: Doe maria des engels gruete hoerde: doe Woꝛt ſi ſuaert in ſijn redẽ eñ peynſde hoe daen dat deſe gruete Waer: / Hier in opẽbaerde marien pꝛijs. in dat horen. in begeertẽ eñ in harẽ gepeynſe: Wãt in hoꝛẽ Was ſi gheſtade: Wãt ſi hoerde eñ ʒWeech: Jndẽ gepeynſe openbaerde haer Wijſheyt: Jndõ begeertẽ openbaerde haer ſcamelheit Wãt ſi Woꝛt ſuaert niet õ dat ſi dẽ engel ſach. Wãt maria hadde dicWil die engelẽ gheſien. mer ſi en hoerde nie ſo ſpꝛekẽ: Peter vã rauennẽ ſeit. Die enghel quã tot maria ſoet int aenſien mer ſuaerlijc in talẽ: Wãt doe hi ſachtmoedelic gruetede in dat ſien. ſi ſuaerde ſeer in dʒ hoꝛẽ Bernardꝰ ſeyt dat maria ſuaert Was dʒ Was vã ſcamelhedẽ eñ dat ſi niet ſuaert en Was dat Was vã ſterchedẽ: dat ſi hoerde eñ peynſde dat Was vã Wijſheden eñ vã ondõſcheidenhedẽ Eñ die engel trooſte ſe doe eñ ſeyde: Maria en ontſich di niet: Wãt du hebſte bidẽ heer gracie ghevondẽ Bernardꝰ ſeit: Si vant gods gracie eñ õ menſchẽ vꝛede eñ die õderuinge der doot eñ õmakinge des leuens: Die engel ſeide ſich du ſulſte ontfangen eñ barẽ enẽ ſoon eñ du ſulſte ſinẽ naem hietẽ iheſum hi ſal groot ſijn. eñ ſal ghehietẽ Woꝛdẽ des alre hoechſtẽ ſoon: Bernardꝰ ſeyt: Dit ſal die grote god ſijn: hi ſal Weſen een groot mã eñ een groot leerer eñ een groot pꝛopheet: Doe ſeide maria tottẽ engel. hoe ſal dit geſchien Wãt ic en bekẽne ghenẽ mã. dat is Jc opſette ghenẽ mã te kennẽ vleiſchelic: Eñ aldꝰ Was ſy macht vã herten eñ vã vleyſche: Mer ſiet maria vꝛaecht eñ daer ſi vꝛaecht tWifelt ſi Daer õ Woꝛt ʒachari as alleẽ ſtom om ſijn tWifelẽ: Hier op ſeit pieter vã rauennẽ voer redenẽ eñ ſeit Onſe here bekẽt die hertẽ dair om en beſiet hi die Woerdẽ niet mer die hertẽ: eñ hi en oerdelt niet die Wooꝛdẽ mer haer meninghe. Wãt marien vꝛaghe eñ ʒacharias vꝛaghe Warẽ ongelijc. Wãt maria gheloefde tegẽ der naturẽ: mer ʒacharias tWifelde inder naturen: Maria vꝛaechde die oꝛdinancie daer ſi bi dꝛagende Woꝛdẽ ſoude: mer ʒacharias tWifelde in diẽ dat god Wilde dʒ geſchien ſoude Eñ bi exempelẽ die geledẽ Warẽ ſoe en Wilde hi niet geloue: mer maria ontfinc dat geloue ſondõ exempel: Maria õWõderde dat een macht kint dꝛagẽ ſoude: mer hi tWifelde vandõ dꝛacht inder echtſcap: Hier om en tWifelde maria niet vandõ dꝛacht. mer ſi vꝛaechde hoet geſchiẽ ſoude. Wãt om dat dꝛie manierẽ ſijn van ontfangẽ. als vã naturẽ gheeſtelic eñ Wõderlijc: Daer õ vꝛaechde ſi in Wat manieren vã deſen dꝛien dat ſi dẽ ſoon gods ontfaen ſoude Eñ die engel antWoerde haer eñ ſeide: Die heilige geeſt ſal bouẽ di in comen eñ des alre hoechſte cracht ſal dy beſchinẽ eñ ſal dijn ontfanckenis volmakẽ Datmẽ ſeit dat die ſone gods vandẽ heiligen geeſt ontfangen is dats om vier ſakẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

¶ Die eerste is om gods grote caritate te
tonē om datmē wetē sal dat die onsprekē
like caritate dat woort vleysch geworde
is: Sinte ian seyt int euāgelie: Also heeft
god die werelt gemint dat hy sijn eenghe
borē soon gaf: Dese reden seit die meester
vand̄ sentēcien Die and̄ redē is om te ver
tonen gods gracie sond̄ onse ꝟdientē dat=
men ꝟstaen sal bi dien. hi is ontfaen van=
dē heiligē geest. dat is alleen bi gods gra=
cie sond̄ enige ꝟdientē der menschē: Sin
te augustijn seit dese redē: Die derde redē
is om die cracht vāden wercke: die gods
soen woort ontfaen mitter cracht eñ werc
kinge des heiligen geest: Dit seit sinte am
brosius: Die vierde reden is om dat beroe
ren vandē ontfaen: dat seit hugo vā sinte
victor: Dat beroerē van ontfangen is die
minne des mās tottē wyue eñ die minne
des wijfs tottē man: Aldꝰ wast in onser
vrouwen. wāt in haer herte barnde sond̄
linge die minne des heiligen geest eñ daer
bi dede die minne vandē heiligē geest wō
der in haer vleys Eñ die cracht vāden hei
ligen geest sal di bischijnē. Dit beduyt die
glose aldꝰ: Een sceme pleget te comē van
een dinc dat tegen dat licht staet: Eñ om
dat maria als een mensche nyet en mocht
beuaen die volle godheit: Daer bi besceen
se die cracht des gheests doe dat licht der
godheit dat sond̄ sceppenisse was in haer
menschelicheit ontfinc soe dat si gode ghe
dogen mochte Hier op seit bernardꝰ aldꝰ
Wāt om dat god geest is soe heeft hi hem
vernedert tot ons. als die scheme des lich
aems: Op dat wi bid̄ bescermenisse sijns
leuendē vleysch sien sullē dat woert indē
vleische. Alsomē siet die sonne indē wolc
ken eñ een kerse indē lanternē Echter seit
sinte bernardus: Die manier maria daer
du mede ontfaen sulste vanden heilighen
gheest die heeft gods cracht in sijn heime
like rade also ꝟborgen dat hijt alleen niet
en weet als of die engel wilde seggē wat
vraechstu mi datstu te hant in di gewaer
wordē sulste: Du sulste wetē eñ salichlic
wetē: mer bidē genē diet doet: wāt ic ben
ghesent di te bootscappen datstu ontfaen
sulste eñ niet dijn dracht te sceppen Siet
elizabeth dijn nicht heeft een soon ontfan
ghen. Om vier sakē bootscapte die engel
maria dat sinte elizabeth een kint droech.
als sinte bernardꝰ seyt: Die eerste is ō die
bliscap te meerren. Die and̄ is om die vol
maectheit der cōstē: Die derde om die vol
maectheit der leringe. Die vierde ō dienst
eñ ontfermherticheit want hi seit aldus.
Daer om bootscapte die engel maria. dat
elizabeth haer nicht eē kint droech dat die
eē bootscap op die and̄ wassen soude/als
dat eē mirakel op die and̄ quame. Of om
dattet wel tamelijcke was dattet maria
eerst wetē soude vandē engel dā vanden
menschē: Dat wond̄ dat alte hāt om sou
de werdē ꝟmaert dat dye moed̄ gods vā
haers kints rade niet en worde of gedaē
waert dat si niet te vorē ghewetē en hadt
datmē ind̄ aerdē ghedaen hadde vā gode
Of om die sake als si hoerde dat dit wijf
drachtich was dat si peynsede haer te die
nen om dat si ionc was. op dat dē cleinen
prophect iohānes soude werdē ghegeuen
exempel dē here ond̄danich te sijn Eñ om
dattet een mirakel op die and̄ wond̄liker
soude sijn Efter seit sinte bernardꝰ: vrou
we ghif haestelick antwoert: O vrouwe
antwoert een woort eñ ontfaet eē woort
segt een woort dat dijn is eñ ontfanc den
heer. laet wt een lidende woort eñ omhel
se dat eewige woort: Stant op loept ont
doet: stāt op bidē geloue loept bi deuocien
eñ doe op bidē wille Doe hief maria haer
handē eñ haer ogen op ten hemelwert eñ
seide: Siet ic deerne gods mi gheschie na
dijn woordē: Bernardꝰ leest dat sommi=
ge dz woort gods gemaect was indē orē
dē anderē int herte. and̄ indē mōt. eñ som
mighe indē handen Mer maria was dat

Woort gods gemaect indē orē bi die grue=
tinge des engels eñ in herte bidē ghelove.
inden mont bidē belien:indē handē bider
hādelinge:indē buyc doet Woort mēsche=
licheit ontfinc:indē scoot daer sy hē in hilt
indē armē doe si hē offerde: Mi moet ghe
schien na dijn Woordē:Bernaert seyt: Ic
en Wil niet dattet my geschie mit geroepe
ghepredict of bi ymagineringhe droomt.
mer ic Wil dat mi die soon gods heymelic
in come eñ persoenlic mensche Worde eñ
lichaemlijc in mi ghescepē Wert:eñ te hāt
ontfinc si dē gods soon in haer lichaem in
eenē volmaectē mensche den volmaecten
god:Eñ optē eerstē dach dat si hē ontfinc
so Was hy in haer lichaem so Wijs eñ soe
machtich als hy Was doe hy xxx.iaer out
Was.Eñ al Was hi inđ menschelicheit in
der moeđ lichaē.oft oec nae die gheboerte
in die Werelt. nochtā bleef hi volmaect bi
der godliker macht indē hemel:Doe stont
maria op eñ ghinc tot elizabeth eñ gruete
se:eñ doe elizabeth die gruet marien hoer
de. so ꝟblide sinte ian in sijns moeđs lich
aem eñ bekēde daer sinē god:Daer of seit
die glose: Om dat iohan mitter tōge niet
en mochte gruetē sinē heer sinē god:Daer
om dede hijt mit bliscappē:eñ dair began
hi die officie sijns voercomens:Eñ maria
diende elizabeth drie maendē thent iohan
geborē Was.eñ sy hievē eerst vanđ aerdē
doe hi ghеborē Was Also men leest so sijn
veel groter Werckē geschiet in desen dach
Wāt die engel gabriel Wort tot maria ge=
sent:eñ xp̄s Wort ghecruyst.eñ adā Wort
ghemaect eñ oec op desen seluen dach soe
viel hi:eñ caym dode sinē broeđ abel:mel
chisedech offerde Wijn eñ broot:Eñ abra
ham offerde ysaac sinē soon:eñ sinte iohā
nes baptista Wort ōthooft: eñ sinte iacob
Wort gedoot eñ sinte pieter gheuangē eñ
ꝟlost:eñ den moerdenaer Wort inden cru
ce sijn sonden vergheuen: Exempel.

Een edel mā een ridder liet den Werelt
eñ ghinc in die graeu oerdē Eñ om dat hi
niet geleert en Was eñ om dat hē die mo=
niken scaemdē so edelē mā onđ die cōuer=
sen te doen.so gauē si hē een meester of hi
yet gheleerē mochte.eñ dat hi allo onđ dē
monikē bliuē mochte:Mer doe hi langhe
onđ sijn meester hadde geWeest:so en con
ste hi niet meer gheleerē dā tWee Woerdē
Aue maria.mer die onthilt hi seer naerste
lijc dat so Wair hi ghinc of Wat hi dede hi
seide die Woordē:ten laetstē sterf hi eñ mē
groef hē mittē anderē monikē Eñ siet Wt
sinē graue quā een scoon lelie gheWassen
eñ op elc blat stont ghescreuē Aue maria.
mit guldē letterē:Alle die monikē quamē
ghelopē tot desen grotē Wonđ eñ groeuēt
graf op eñ vondē dat die Wortel vanđ le=
lie Wt des riddđs mōde quā Eñ doe ꝟston
den sy mit Wat groter deuocien dat hi die
tWee Woorden seyde die onser vrouWen
soe grote eer dede. Exempel

Het Was een ridder die indē gheinenē
Weghe een casteel hadde eñ hi roofde alle
die gene die daer verbi ghingē sonđ enige
ontfermherticheit.mer nochtās so gruete
hi dagelics ōser lieuer vrouWē.eñ ō geen
dinc dat hē toe quā en liet hi des niet. Het
geschiede dat daer een religioes eē heilich
mā voer bi ghinc: Eñ die ridder beual te
hāt datmē hem berouē soude:Die heilige
mā bat dē rouers dat si hē leidē Wildē tot
harē heer Wāt hi had hē Wat heimelicx te
segghē Doe hi voerdē heer gebrocht Was
soe bat hi hē dat hi al sijn gesinne vanden
castele ꝟgaderē Wilde dat hi hem tWoort
gods prediken soude:Doe si alle ꝟgadert
Warē:so seide hi.ghi en sijt hier noch niet
alle Wāt hier gebreecter noch een.Eñ doe
si seidē dat si daer alle Warē.so seide hi be
siet naerstelic eñ ghi sult vidē datter noch
een ghebreect:Doe seide eē vā hē ludē dat
die camerlinc daer alleen gebrac: Die mā
seide.mē sender gheringe om eñ mē brenc
ten hier: eñ doe hi gecomē Was eñ dē goe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den mā sach so sloech hi vreeselijc sijn ogē omme. eñ weyfde mittē hoefde gelijc een sot eñ hi en dorste hē niet naerre comē Eñ die goede mā seide: ic bezweer di bi onsen heer ihūs xp̄s name dattu ons segste wie du biste eñ waer ō datstu hier gecomē bis te: Eñ hi antwoerde: Jc moetet segghen mijns ondācs om dat ic bezworē ben. Jc en bē geen mēsche mer een duuel die eens mēschē gelikenis aen genomē heb. eñ heb be hier xiiij. iaer bi desen ridder gheweest wāt onse prince sende mi hier dat ic naer=steliken soude wachtē eenē dach dat dese ridđ marien gruete niet en seide dā soude ic macht ouer hē ghehadt hebbē eñ hebbē dā gedoot dat hi dā onse gheweest soude hebbē om dat hi in quaetheit sijn leuē ghe eyndet hadde. wāt op diē dach dat hi ma riē gruete seide so en mocht ic geen macht oft ghewelt ouer hē hebben: want ic heb dach na dach ghewacht. eñ hi en liet niet eenē dach hi en gruetese: Doe dat die ridđ hoerde so ontsach hi hem seer eñ viel voer des goets mās voetē eñ bat genade eñ be keerde voert sijn leuē: Eñ die goede man seyde tottē duuel: Duuel ic beueel di indē name ons herē ihesu xp̄i datstu vā henen vaers: eñ datstu voert meer in alsulcken stat gaets dairstu niemāt scadē en moges die đ moeđ gods dienstachtich is. Doe hy dit gheseit hadde so voir die duuel wech.

¶ Die passie ons heren Jhesu christi.

CHristus passie was bitter vā pinē ꝟsmaet vā bespot heden eñ vol vruchts om veel sakē: die pine quā vā vijf sakē ¶ Ten eerstē ō dz die passie scādelic was eñ om dat die scādelike stede daer christꝰ gepassijt was dat was in caluarien daer men die misdadige dode: Oec om dē scan delikē doot wāt hy was ꝟdoemt tot altē lastelikē doot wāt tcruce was đ moerde=naers tormēt: eñ al was doe dz cruce scā=

delic. so ist nv vā alte groter glorië: Augus tinꝰ seit: Dat cruce dat der moerdenaren torment was dragetmē nv voer die key=sers. Of god synē torment soe groten tor mēt ghegeuē heeft hoe gro=te sal hise dā sinē knechtē geuē: Oec was si scādelic ō sijn scādelike geselscap: wāt hi was mittē moerdenarē ꝟdaen mer die een bekeerde dair na dat was disinas die tot sijnre rechter hāt hinc eñ die anđ was ꝟdoemt dat was gesmas die ter luchter=hāt hinc: Dus gaf ihūs dē enē dat leuē eñ dē anderē dat tormēt: sinte ambrosiꝰ seyt Daer die heer đ goeđtierenheit aendē cru ce hinc. so deelde hi die wercken đ goeđtie renheit in waerlikē dingē: Dat is. hi deel de die apostolē ꝟuoighinge: sijn iongeren pays: sijn lichaē dē dodē dē vađ sinē geest maria eē behoeđ. eñ dē moerdenaer dz pa radijs: den sondarē die helle: hi beual den kerstē sijn cruce: ¶ Tē anderē ō dat xp̄s passie sonđ ꝟdiente was wāt in sijn mōt en was geen quaet ghevondē. eñ ō dat hi onsculdelic sterf. so was sijn pijn droeflic wāt die iodē wroechden xp̄m onrechtelic in drie sakē: dat was dz hi ꝟboot tijns te geuē. eñ dat hi seide dat hi conic was: eñ dat hi hē dē gods soon maecte Tegē dese drie wroeghinge singtmē optē goedē vry dach indē persoon ons behouders die ont sculdinge. Populе meꝰ: Dat is te seggen mijn volc Eñ daer in ꝟwijt xp̄s dē ioden drie weldadē die hi hē dede Dat was dat hise wt egiptē leide eñ ꝟloste eñ inđ woe stinē regierde. eñ dat hise gelijc eenē wijn

gaert indē goedē lāde plāte Als of chꝛistꝰ seide: Ghi wꝛoecht mi om dꝫ ic segge dat ic die gods soon bē. ghi wairt mi sculdich te danckē dat ic v in enē wijngaert ꝟcoꝛē hebbe eñ in een goede stat geplāt: ¶ Tē derdē om dat hi vā synē vꝛiendē gepassijt was. Want het waer ꝟdꝛachliker had hi ghepassijt ghe weest vāden ghenē die sijn viandē haddē geweest of vā vꝛeemde luden of vā dien die hi haer onwille ye hadde gedaen: mer nv was hi ghepassijt van den genē die sijn vꝛiendē soudē wesen eñ oec vā sinen naestē wāt hi was vā haren ghesłachte ghebooꝛē: Uan desen seit dauid Mijn vꝛiendē eñ mijn naestē quamen eñ stondē tegen mi: Job seit. Die mi kenden ghingen vā mi gelijc vꝛeemde: Oec was hi ghepassijt vā hē dien hi veel goets ghedaen hadde: sinte iohannes int euangelie Ueel goeđ werckē heb ic v ghedaen: Bernardꝰ: O soete ihesu hoe soetelic wanderste mittē luden: hoe grote oueruloedicheit gaefste hē: eñ hoe hardelick eñ hoe wꝛedelick woꝛtste vā hē ghepassijt. harde wooꝛden. harde slaghen. eñ dat alre hartste toꝛment des cruces: ¶ Ten vierden om die tederheit sijns lichaems: Bernardꝰ: O ioden ghi sijt steenē mer ghi slaet eenen moꝛwen steen daer ghcclinc wt luyt der goeđtierenheit eñ olie der caritaten wt coemt. Jheronimꝰ seit: Jhūs was gheleuert dē riddeꝛs te slaen. eñ die gheesselē sloegen die heilige boꝛst eñ dat lichaē dat god beuaen hadde: ¶ Ten vijfsten om dat sijn passie was in alle sinē ledē eñ in sinē sinne wāt eerst was sijn passie in sijn oghen. wāt hi weende alsmē seyt. Bernardꝰ seit: Hi clā op indē cruce om datmē hē te voꝛder hoꝛē soude: Hi riep seer om dat hē niemāt ontsculdigen en soude: Hi weende oec al roepende om dat die mensche mededogē soude hebbē: Daer te voꝛē weende ihūs noch tweeweruē. doe hi lazarū ꝟweckē soude eñ op die stede vā iherusalē: Die eerste tranen warē vā minnē: die anđ tranē warē vā medelidē: mer die leste warē vā pinen Die anđ pine was hē indē oꝛen. dat was doe hē die iodē blasphemeerden eñ bespotten: Chꝛistꝰ hadde sonđlinge vier dingen in hē daer hi spot of blasphemie of ghedoghede: Want hi was die alre edelste ouermits die godlike natuer: Wāt hi was des ewichs conincs soon. eñ na sijnre mēschelicheit so was hi vā coninclike ghesłachte ghebooꝛē: Aldꝰ was hi coninc der coningē eñ heer đ herē: Hi hadde in hē onbedꝛiechlijcke waerheyt. Want hi is die wech der waerhꝫ eñ dat leuē. Daer bi seit hi: Mijn redē is die waerheyt. Wāt die soon is des vaders reden eñ twooꝛt. Hi hadde oec in hē onuerwinlijke macht wāt alle dingen warē ouermits hē gemaect eñ sonđ hē en is niet gemaect: Hi had oec in hē sonđlige goetheyt. Wāt niemāt en is god dā god alleen: in allē desen hoerde god blasphemie eñ laster: Eerst tegē sijn edelheyt: Als matheꝰ seyt: en is dit niet die smeets soon eñ sijn moeđ maria Eñ anđweruē tegē sijn macht. als mathens oec seit: Dese werpt dē duuel wt in belzebub eē pꝛince der duuelē: echter seit hi Die anđ heeft hi gesont gemaect mer hē seluē en mach hi niet ghesont makē. Siet si hietē hem onmachtich die nochtans soe machtich was/ dat die ghene die tot hem quamē om hem te vanghen ter neder sloech mit eenen wooꝛde: Wāt doe hi gheuraecht hadde: Wien soect ghi. eñ sy gheantwoert haddē ihesum vā nazareth. so vielē si gheringe optē rugghe Augustinꝰ seit: Een stēme ꝟsloech eñ verstac eñ smeet ter neđ sonđ enich ghescutte mitter godliker crachte een scare die fellic gewapēt was eñ ꝟuaerlikē. Wat sal dese doen als hi sal comē domē die dit dede: doemē hē ꝟdomen soude wat sal hi ꝟmogen regnerēde die dit ꝟmochte doē hy steruē moste: Tē derdē hoerde hi blasphemie tegē sijn waerhꝫ: als iohānes seit: Du ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ues oerconscap vā di seluē eñ dijn oercon
scap en is niet waer: Siet si seiden dat hi
loghenachtich was nochtans was hi die
wech đ waerheit eñ dat leuē: Dese waer
heit en đdiende pilatꝰ niet te wetē die cri
stū niet en oerdelde na die waerheit: noch
tā begōste hi dat oerdeel na die waerheit
mer hi en bleef inđ waerheit niet. eñ daer
om was hi waerdich die vꝛage te doē vā
der waerheyt: mer hi en was niet waert
die ontbindinghe daer of te hoꝛē: sinte au
gustijn seit een anđ redē: dat hi die ontbin
dinge vanđ waerhʒ vꝛage niet en hoerde
wāt doe hi die questie vanđ waerheyt ge
uraecht hadde so bedocht hi hē haestelikē
dat hi tot elckē paesschē dē iodē een gheuā
ghē plach quijt te latē: Eñ daer om ghinc
hi wt eñ en ontbeide die ontbindinge niet
Guldemōt seit die derde redē: Wāt pilatꝰ
wiste wel dat sulckē ʒwaren vꝛaech veel
tijts hebbē moeste te ontbinden eñ haeste
hē om chꝛistū te đlossen eñ daer om ghinc
hi te hāt wt: Men leest in nicodemꝰ euan
gelie doe pilatꝰ gheuraecht hadde wat is
die waerheit: Dat ihesus antwoerde die
waerheit is vandē hemel: Eñ pilatꝰ seide
en is dā inđ aerdē geen waerheit Jhesus
antwoerde hoe is die waerheit inđ aerdē
Die gheoerdeelt wert vā dyen die macht
hebbē inđ aerdē. Tē vierdē blasphemeer
den si sijn goetheit wāt si seidē dat hi een
sondaer was: Als iohānes seit: Wi wetē
dat dese mā een sondaer is eñ een bedꝛie=
gher in sinē woerdē. Als lucas seit: Hi be
roert dat volc lerēde al iudea doer beghin
nende vā galilea tot hier toe: Si seidē oec
dat hi eē ouerganger đ eewē waer: Sin=
te iohan in sijn euangelie Dese man en is
van gode niet die dē sabaoth niet en viert
Ten derdē was hi ghepassijt inden roke
wāt hi ghedoechde grotē stanc indē berch
vā caluariē daer die stinckēde dode licha=
men warē: wāt also in scolastica histoꝛia
staet. so is caluarie eē bloot hersebeckē: eñ
om datmē die misdadige daer plach te ōt
hoefdē so lagen daer veel hersebeckē: Eñ
daer ō hiet die stat caluarien: Ten vierdē
hadde hi pine indē smake wāt doe hi riep
Jc heb doꝛst. soe gauē si hē te dꝛinckē edic
mit mirre eñ galle gemengt om dat hi vā
den edic te eer steruē soude. eñ om dat die
wachters vā hē te eer ōledich soudē wer
dē. wāt mē seit dʒ die gecruystē te eer ster
uē als si edic dꝛinckē. Eñ om dat hi vanđ
mirrē gepijnt soude woꝛden eñ vanđ gal
len dē smaec: Sinte augustijn seit: die su
uerheit of claerheit woꝛt veruolt mit edic
voer wijn: Die soeticheit woꝛt geoerdelt
voer dē misdadigē: dat leuē sterf voer die
dodē: Die v. pijn was in tasten wāt in al
sijn lichaē vandē palmē sijnre voetē tottē
toppe vā sijn hooft en was geen ghesont
heit in hem Hoe hi in allen sinē sinnē pine
had. daer of seit sinte bernardꝰ: dat hooft
dat die enghelē aenbedē woꝛt doer steken
mit dicke doernē. dat aensicht dat bouē al
le menschē scoon is woꝛt lelic vanđ ioden
spekele: die ogē die claerre sijn dā die son=
ne woꝛdē đdōckert in sinē doot. Die oꝛen
die đ engelē sanc hoꝛē hoerdē dat verwijt
vādē sondarē: die mōt die die engelē leert
woꝛt ghescent mit edic eñ galle: die voetē
diemē haer voetscamel aenbedet wāt dat
heilich is. dat nageltmē ant cruce: die han
den die dē hemel maectē woꝛdē wtgerect
ant cruce eñ daer aen ghenagelt: mē slaet
dat lichaē. mē doerstect die side mit eenē
speere: Niet en bleef in hē sonđ die tonge.
om dat hi voer sijn viandē dē vađ bidden
soude: eñ sijnre moeđ den ionger beuelen
Ten anderē was xp̄s passie đsmaet van
spot. wāt hi was vierwerf bespot. Eerst
werf in annas huys daer si hē sijn oghen
bedectē eñ bespogē eñ sloegen. Bernardꝰ
Heer ihesus dijn waerdelike aensicht dat
die engelē begherē te scouwē. dat besmet
tē si mit harē spekel eñ sloegēt mittē hādē
eñ ouerdectēt in spotte. eñ si en spaerdē v

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

bitter wondẽ niet: Die anđ bespottinghe was tot herodes dien hilt voer enẽ sot eñ voer wtsinnich: wāt hi hẽ geen antwoerde en gaf. eñ vā spotte dede hi hẽ een wit cleet aen: Bernardꝰ seit aldꝰ in christꝰ persoon: O mensche du hebste een hoedekijn vā bloemẽ. eñ ic bẽ god eñ heb een doerne crone Du hebste hantscoen aen die hāden eñ ic bẽ doernagelt aen die handẽ: du hebste dijn weelde in witten cleederen . eñ ic was om dinẽ wille bespot vā herodes in eenẽ wittẽ cleede: Du springes mittẽ voeten eñ ic en mocht niet gaẽ: du stekes dijn hāt wt aen dẽ dans in eẽ manier des cruces vā bliscappẽ. eñ ic had mijn armẽ wt gherect in laster: Ic hadde pine ant cruce eñ du ꝟblijdes indẽ danse: du hebste dijn borst ontdaen eñ dijn side in een teikẽ der ydelre glorien. eñ om dinẽ wille was mi die side ontdaen mit een speer. nochtās bekeer tot mi eñ ic sal di ontfaẽ: Mer waer om dz onse here in sijn passie also zweech voer herodes eñ pilatꝰ eñ dẽ iodẽ. dz was eerst om dz si niet waerdich en warẽ sijn antwoerde te horẽ Om dat anđ wāt eua dede die sonde mit haer clappen: daer om wilde christꝰ ghenoech doen mit zwigen Die derde sake was: wāt dat hi seide dat berisptẽ si: Derdewerf wort hy bespot in pilatꝰ huys dair hẽ die riddđs eenen roden mantel om hingen eñ gauen hẽ een riet in die hant. eñ setten hẽ opt hoeft een doerne crone: eñ doe knieldẽ si voer hẽ eñ seiden. God gruet di der iodẽ coninc: Mẽ seit dat die doerne crone was vā biesen đ zee/ die so scarp warẽ eñ so seer stakẽ als doernẽ. wāt si dede dat bloet wten hoofde lopen Daer bi seit bernardꝰ: Dat godlike hooft was menichuoudelic tottẽ hersenen doersteken mitten doernẽ: Waer die siele principalick is daer sijn drie opinien of: sulcke seggẽ dat si int herte is đ dat woort wter hertẽ comẽ quade ghepensen Sulcke segghen in dat bloet đ dat woert datter staet in leuitico: Die siel vā allẽ vleische is indẽ bloede: sulcke seggen in dat hooft om dat woort: eñ dat hooft neđ neygende gaf hy sinẽ geest Indẽ iodẽ were so scheen dat si dit wistẽ, wāt om dat si christꝰ siele vten lichaẽ ꝟiagen wildẽ. so sochten sise in die drie stedẽ Int herte sonđlinghe doe si sijn side doerstakẽ: Om dese drie bespottingẽ so singt die kercke optẽ goedẽ vridach eer ment cruce ontdect drieweruẽ Agyos. eñ wi aẽbedẽ driewerue die đ ons driewerf bespot was: Tẽ vierdẽ bespottẽ die princen vandẽ papẽ indẽ cruce mittẽ ouđs eñ mittẽ scribẽ eñ seidẽ Is hi die coninc van israhel so come hi nv of vanden cruce dat wi hẽ gelouẽ mogen: Hier of seit sinte bernardꝰ : hier bi doet hi meerre penitẽcie eñ prijst die oetmoedicheyt eñ voldoet die gehoersaemheit eñ ꝟuolt die caritate. want mit dese vier dierbare steenẽ so wordẽ die vier hoeckẽ vādẽ cruce ꝟciert Die bouẽste is caritate: die rechterhāt ghoersaemheit eñ die luchterhāt ꝟduldicheit. eñ die wortel vā allẽ/ is oetmoedicheit die is onđ: Al dat xp̄s gedoechde bedẽct sinte bernardꝰ eñ seit: Also lāge als ic leuẽ sal so sal ic gedenckẽ die pine die hi had in sijn prediken sijn moethedẽ vā om te lopẽ: sijn wakẽ in bedinge. sijn becoringe in te vastẽ. sijn tranẽ vā medelidẽ. sijn scaemte die die ioden sochtẽ in sijn woerdẽ: eñ tẽ lestẽ die ꝟsmadenis eñ dat bespuwẽ eñ die hātslagẽ eñ onwaerdicheden: die ꝟwitinge eñ die nagelẽ die hi gedoechde: Tẽ derdẽ was sijn passie bi veel redẽ oerbaerlic: eñ sonderlinge in drien. wāt sy ons ꝟgeeft die sonden eñ brengt ons tot gracie eñ geeft ons glorie: eñ dit merctmẽ indẽ titel die opt cruce stōt. wāt ihūs ꝟgeeft die sondẽ. vā nazareth die brengt gracie toe eñ đ iodẽ coninc geeft die glorie: wāt in hemelrijc sullẽ wi alle coningẽ sijn: Hier of seit sinte augustenus: Christꝰ doet of die sondẽ die wi doẽ eñ ghedaen hebbẽ eñ sullẽ doen. want hẽ

verliet die ſondē die wy ghedaen hadden
eñ doē om dat hi ons daer of treet Eñ die
toecomende ſondē in dien dat hi ons gra=
cie geeft die te ſcuwē: Echter ſeit ſinte au
guſtijn vā oerbaerlichz deſer paſſien: laet
ons v̄bliden eñ v̄wonderē minnen eñ lo
uen. wāt wi ſijn gheroepē bi chꝛiſtꝰ doot
vand̄ donckerheit ten lichte: vand̄ doot te
leuen. vandē ſondē ter weldaet: vā ellen=
de int lātſcap. vā ſcreyen ter bliſcap. Hoe
oerbaerlic dat die manier ons verloſſenis
was: dat weetmē bi vier redenen. wāt ſi
was alſo bequaem gode te payſen eñ ſoe
betamelijc die ſiecte te gheneſen: ende ſeer
werckēde om dat mēſchelijke gheſlachte
aen te treckē eñ ſy was alte wijs om den
duuel te v̄winnē: ¶ Ten eerſtē was die
paſſie alte bequaem gode te payſen: Wāt
als ancelmꝰ ſeit: een mēſche en mach niet
zwaerders of niet herders ghedoghen ter
eerē gods dā ſijns dancs een ontſculdigē
doot: Eñ hier om ſeit ſinte paulꝰ Hi leuer
de hem ſeluē gode in een offerhāde eñ een
oſtie indē roke des ſoeticheits Hoe dz hi is
eē offerhāde die ōſe vꝛede maect tegē god
ſeit ſinte auguſtijn wat mach alſo bequa
melic woꝛde ontfaen als dat vleys vā on
ſer ſacrificien ghewoꝛdē is ons pꝛieſters
lichaem In alle offerhande merctmē vier
dingen: diemē offert. eñ watmē offert: eñ
wie offert. eñ ouer wien datmē offert: Hi
is ihūs chꝛiſtꝰ: hi is een menſche. tuſſchen
beiden middelaer. eñ maect onſe payſen:
tegen gode bider ſacrificien ſijns vꝛeedes
nochtans was hi mit gode die hi offerde:
Hoe ons god v̄ſoent is bi chꝛiſtū. dat ſeyt
auguſtijn: dat chꝛiſtꝰ is die pꝛieſter/offer=
hande god eñ tēpel: Hi is die pꝛieſter daer
wi bi v̄ſoent ſijn: hi is die offerhāde daer
wi mede v̄ſoent ſijn. hi is god die wi ver
ſoent ſijn. hi is die tempel daer wi in ver=
ſoent ſijn: Waer bi v̄wijt auguſtinus in
chꝛiſtus perſoon den ſommigen die deſen
ſoon v̄ſmadē eñ ſeit: O menſche alſtu vy
ant waerſte ſo maecte ic dynē pays tegen
minē vad̄ mit mi ſeluen alſtu verre waer
ſte ſoe quā ic dat ic di v̄loſſen wilde alſtu
dwaeldes inden berghen ſo ſocht ic di eñ
ic vant di ond̄ hout eñ ſteen. eñ op datſtu
niet en ſoudes woꝛdē geſcoert vādē wol=
uē eñ vādē beeſtē ſo nā ic dy op mijn ſcou
derē eñ gaf di mijn vad̄ wed̄: Ic arbeide
ic zwete ic hilt mijn hooft tegē die doernē
eñ ic leyde mijn hant ond̄ die nagelē eñ ic
liet mijn ſide op nemen mit een ſpeere Ic
woꝛt mit onrechte eñ mit felheit gewont
eñ ic ſtoꝛte mijn bloet eñ ic ſette mijn ſiele
om dat ic mi aen di helen ſoude eñ voegē
eñ du woꝛtſte ghe ſcheidē vā mi: ¶ Ten
anderē was die manier vā xp̄s paſſie alte
betamelic om te geneſen: Die tamelicheit
merctmē bid̄ tijt. bider ſtat eñ bi manierē
Bidē tide was tamelijc: wāt adam was
doe ghemaect eñ hi ſondichde ind̄ maerte
eñ optē vꝛidach: Daer om wilde xp̄s ghe
paſſijt ſijn in die maerte eñ opten vꝛidach
eñ op die ſeſte vꝛe vandē dage. ¶ Tē der
den was die ſtat ſijnre paſſien betamelijc
in dꝛien: Dat was in een ghemeen ſtat of
in een ſond̄linge of in een eenige ſtat: Die
ghemeen ſtat was dat lāt vā beloftē: die
ſonderlinge ſtat was caluarien: die enige
waſt cruce: In die gemene ſtat was adā
gemaect. wāt hi was gemaect int lāt om
trent damaſco in een acker: in een ſonder=
linge ſtat was adā begrauē: wāt mē ſeyt
dat adā begrauē was daer xp̄s gepaſſijt
was. mer dat en is niet geloeflic. wāt ihe
ronimꝰ ſeit dat hi in ebꝛon begrauē is. dit
ſeit oec ioſue: in een eenighe ſtat was adā
begrauē. wāt hier bi ſeytmē dat xp̄s indē
houte ghepaſſijt was ō dat adā indē hou
te miſdede eñ gheeſtelic ſterf Mē leeſt oec
in een hiſtoꝛie dat chꝛiſtꝰ indē ſeluē houte
ſterf: Oec was ſijn paſſie tamelic ind̄ ma
nieren vā gheneſen: eñ die maniere was
bi ghelijken eñ bi contrarien: bi ghelijcken
want ſinte auguſtijn ſeit: Ghelijc dat die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

mensche bedroghen was bidē wiue. also
ꝟloste een mensche die vā eenē wyue ghe
boren was bi sijnre doot die sterflike mē=
schen die doot warē Adā was ghemaect
vanđ aerdē die maecht was: eñ christus
was vanđ maecht maria geborē: Adam
was die gods gelikenisse. eñ christꝰ was
gods beelde: Bidē wiue quam sotheit eñ
biden wiue wijsheit: Adā was naect: eñ
christꝰ was naect. Die doot quā bidē bo=
me: eñ dat leuē biden cruce: adā was inđ
woestinē. eñ christꝰ was inder woestinē
bi contrarien wāt als gregorius seit. Die
eerste mēsche dede sondē in houerdien. in
ongehoersaemhedē eñ in gulsichedē wāt
hi wilde gelijc gode wesen in hoocheden
eñ subtijlhedē eñ in constē. wāt hi wilde
in die hoocheit vā gods ghebodē gaen eñ
smakē die soeticheit vandē appel. Eñ om
datmē ghenesen moet mit contrarie: daer
om was dese manier vā ghenoech doē al
te tamelijc wāt si was gedaen bi oetmoe
dicheden. eñ bidē voldoen vā gods wille
eñ bi ghedogen: Hier om seit sinte paulꝰ:
Hi ꝟoetmoedichde hem eñ wort ghehoer
saem totter doot des cruces: ¶ Tē derdē
was christꝰ passie alte seer werckēde om
ons aen te treckē: wāt behoudē elcs vrye
wille en hadde hi dat mēschelike geslacht
nemmermeer bat mogen tot sijnre minnē
treckē. wāt hoe hi ons hier mede aen sijn
minne trect seyt bernardꝰ: O goede ihesu
bouē alle dinc so doet mi di minnen: Den
kelc die du drinckes dat werc onser ꝟlos=
singhe. wāt dit trect lichtelijc al onse min
ne aen di: want dit is dat ons deuocie toe
iaecht sachtelic eñ gerechtelic ꝟheft eñ eer
bedwingt eñ heetelic ontsteect wāt daer
stu di ꝟnederste daerstu wt dades die na
tuerlike rayen des leuēs. daer sceen meest
dijn goedertierenheit daer lichtet die claer
heit meest daer scheen die gracie wiđ: hoe
ons xp̄s passie tot betrouwē trect seyt oec
paulꝰ: die oec sinē enigen sone nz en spaer
de mer hi leuerdē voer ons allē: hoe en he
uet hi ons dā nz mit hē alle dinc ghegeuē.
bernardꝰ seit: Wie en sal niet hopē vā ge=
nade te crigen die christiꝰ lichaē merct aen
den cruce: sijn hooft neđ gheneycht om te
cussen: sijn armē wt gerect om ons te hel=
pen. sijn handē doerboert om te geuē. sijn
side doerstekē om te minē: sijn voetē doer
naghelt om mit ons te bliuen: eñ sijn lich
aem gherect om dat hi ons al hē seluē ghe
uē wilde. ¶ Tē vierdē was si alte vroet
om dē duuel te ꝟwinnē: iob seit: sijn wijs
heit sloech dē houerdigē. eñ hi en sal voert
meer niet vangen leuiathan mittē anghel
wāt christꝰ onse here hadde dē angel sijn
re godheit ꝟborgen inđ spisen der mēsche
licheit. Eñ doe die duuel vaen wilde dye
spise des broots. soe wort hi gheuaen mit
ten angel đ godheit. Vā desen wisen van
ghen seyt sinte augustijn: Doē die ꝟlosser
quā eñ die bedrieger wort ꝟwonnen. eñ
wat dede die ꝟlosser eñ leidē naden van=
gher een stric dat was sijn cruce: daer de=
de hi spijse aen dat was sijn bloet. Eñ hi
wilde daer wt stortē dz ontsculdige bloet
eñ daer om wordē die sculdige vry: Dese
scult seit sinte paulꝰ. cyrographe dat is eē
hantuest. die nam ihesus christꝰ onse heer
eñ hincken aent cruce Hier of seit sinte au
gustinus: Eua ontleende dye sonden van
den duuel. Si screef die cyrographe eñ si
gaf borghe: eñ die woecker wies op haer
naecomelinghen: want doe ontleende sy
dye sonden vanden duuel / doe sy teghen
gods ghebot sinen quaden raet dede: Si
screef die cyrographe doe sy die hant aen=
den verboden appel stack Si gaf borghe
doen sy adam die sonde dede consenteren
Ende aldus wies die woecker der sondē
op haer nacomelinghen: Teghen die ghe
ne die versmaden die verlossinge daer wi
by verlost sijn van des duuels machte: /
Soe spreect sinte bernardus in Jhesus
christus persoon: Mijn volck sprack onse

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

heer: wat mocht ic di doen dat ic niet ghe daen en heb wat is die sake dattu minen viãt lieuer minnes eñ dienen dã mi. wãt hi en sciep di niet noch en voet want ic en heb di niet ꝟlost mit ꝟganclike goede mit goude noch mit siluer noch mit sõne noch mit mane noch oec mit ghenẽ enghel. mer mit minẽ eygẽ bloede: Bi veel redẽ mach ic vã v eyschẽ sculdige dienstẽ: mer ic laet dit al varẽ coemt doch tot mi om dẽ dage licxen penninc Eñ õ dat christꝰ ter passien brochte: iudas bi ghierichedẽ eñ die ioden bi hate: eñ pilatꝰ vã vreesen: Hier om souden wi mit rechte seggẽ die pine die sy hier om ghedoechden: Mer iudas pine eñ hoe hi gheborẽ was salmẽ vindẽ in sinte mathijs legende. Eñ vand iodẽ pine is in sinte iacobs legẽde Mer vã pilatus gheboerte eñ pine leestmẽ in een legẽde aldus.

Hoe Pilatus gheboren wort eñ hoe hi sijn leuen liet.

Het was een coninc die tyrus hiete. eñ hi lach by eẽ molenaers dochter die pila hiet: eñ hair vad die molenaer hiete atus eñ sy ghebaerde een sone: Eñ pila maecte eẽ naem na haer naem eñ na haer vaders naem die atus hiet. eñ si hiet haer kint pilatꝰ. Eñ doe pilatꝰ drie iaer out ge wordẽ was. so sende si hẽ dẽ coninc: Eñ die coninc hadde een sone vand coninginnen die wel also out scheen als pilatꝰ: eñ doe si out ghewordẽ waren also dat si be scheidenheit haddẽ. so speeldẽ si die onderlinge mit vorstelen eñ mit slingherẽ. Mer des conincs ghetroude sone also hi edelre was vã gheslacht/soe was hi vromer eñ bequamer in alle manierẽ vã spele eñ vã ghenoechtẽ: Des hadde pil atus so groten nijt dz hi al heimelic sijn broed dootsloech Doe dat die coninc hoerde soe hadde hijs grotẽ rouwe. eñ ꝟgaderde al sinẽ raet eñ vraechde watmẽ doẽ soude mit desen die dus sinẽ broed gedoot hadde: eñ si riepen al dat hi waerdich waer datmẽ hẽ dode: mer doe die coninc tot hẽ seluẽ quã doe eñ wilde hi geen quaetheit op quaetheit legghen mer hi seynde pilatꝰ te romẽ voer dẽ tijnse die hi daer alle iaer sculdich was õ dat hi ontsculdich bliuen wilde om sijns soons doot eñ quijt bliuẽ vandẽ tijnse vã romẽ: Doen ter tijt was oec geomen des conincs sone vã vrancrijc die oec ghesent was te romẽ voer sijn tijns: Hier na ghe selde pilatꝰ mit desen: mer doe hi sach dat hi hẽ bouẽ ghinc in sedẽ eñ in vroomhedẽ so dode hi hẽ oec vã nide: mer doe die van romẽ vraechdẽ watmẽ mit hem doen souden: so seydẽ si: blijft dese leuende die sinen broeder ꝟmoert heeft eñ sijn gheselle ghe worcht. hi sal dẽ rijcke vã romen seer oerbaerlic sijn eñ hi die fel is sal die felle vyãden wel bedwingẽ: Daer om seydẽ si om dat hi den doot sculdich is. soe maect hem rechter in dz eylãt põcio die ludẽ die geen rechter hebben en willẽ of hi machschien haer houerdie mit scalchedẽ mach bedwĩghen. eñ en mach hi dat niet doẽ dat hi dã ontfaet dat hi wel ꝟdient heeft: Doe pilatus dus gesent was dẽ ludẽ die haer rechters plegen te doden alsoe wist hi wel tot wat ludẽ datmẽ hem sende eñ oec om die sentencie sijns leuens eñ hi peynsde al heimelick dat hi sijn lijf behouden wilde. eñ hi dede dat volc onder mit dreyghen ende mit beloften/mit pijne eñ mit goede: Eñ om dat hi dat quade volc aldus verwonnen hadde: so wort hi na dat eylant gehieten poncius pylatus. Eñ doen die coninc herodes sijn vromicheyt hoerde. soe was hi die scalc was blide om pylatus scalchede: Ende mit ghiften eñ mit boden die hi hem sende dede hi hem tot hem comen eñ hi leuerde hem sijn machte bouen iudeen eñ iherusalem: Eñ doe pylatus ontallijcke veel ghelts vergadert hadde so voir hy te romen waert dattet herodes die coninc niet en wiste: eñ hy gaf dat grote ghelt tyberius den keyser van romen: ende hi ver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

werkde dat hē tiberius gaf dat hi vā hero des te leen hilt: Om dese saec waren hero des eñ pylatꝰ viandē al totter tijt vā ons herē passie: Doe woꝛden si weđ vꝛienden doe pilatꝰ ihesum tot herodes sende Scolastica seit een anđ saec ꝟ vꝛientscap. Een man was die seyde dat hy die gods soon was eñ hadde veel ludē vā galilea ꝟleyt eñ die ludē leide hi optē berch vā garisijn eñ seyde dat hi vā daer inden hemel varē soude: Doe quā daer pylatꝰ mit sinē volcke eñ sloech hē eñ al die mit hē ghecomen warē doot. wāt hi ontsach dat hi die iodē oec bedꝛiegē soude: Eñ hier bi woꝛden sy vꝛiendē. wāt herodes was heer vā galileen. wāt beide dese redē mochtē wel wair sijn. Doe pilatꝰ den iodē ihesum geleuert hadde te crucē om dat hi ontsach die ꝟbolghentheit tiberiꝰ des keisers om dat hi dz onnosel bloet ꝟdoemt hadde: so seynde hi eenē lieuē vꝛient die hi hadde totten keiser om sijn ontschult te doen: Hier en binnen creech die keiser alten zwarē euel: eñ een seyde hē dat tot iherusalē eē meester was die alle ludē ghenas mit wooꝛdē: eñ hi en wist niet dat hē pilatꝰ eñ die iodē gedoot haddē: Eñ die keyser seide voluciaen sinē vꝛient. Ganc eñ vaer ouer dye zee eñ segt pylatus dat hi mi die meester sende dat hi mi ghenesen mach: Eñ doe voluciaen tot pilatꝰ gecomē was eñ des keysers gebot gheseit hadde. so woꝛt pilatus ꝟuaert eñ badt vier daghen voꝛste: Binnē desen tijt quā voluciaen een wijf te gemoet die veronica hiet. die ihūs vꝛiendinne was: Eñ hi vꝛaechde haer waer datmē chꝛistꝰ soude mogen vinden: Eñ si seide. Ay mi. dat was mijn heer eñ mijn god die pilatꝰ om dat hi hē bi bate gheleuert was dede crucen Doe woꝛt voluciaen alte dꝛoeuich eñ seide: Jc bē alte dꝛoeuich wāt ic niet ghedoē en mach dz mi mijn here beuolē heeft Veronica seide hē: Doe mijn heer al ō pꝛediken ghinc eñ ic sijns alte node derfde so

wilde ic doen mi bescriuē sijn beelde. als hi vā mi waer dat ic dā solaes nemē soude andē beelde sijnre ghelikenisse. Eñ doe ic een maelre een cleet bꝛochte daer hijt in scriuen soude: so quā mijn heer mi te ghemoet eñ vꝛaechde waer ic ghinc: Eñ doe ic hē minē wil geseit hadde. soe eyschte hi vā mi dat cleet. eñ hi gaft mi weđ gheteykēt mit sijn waerdige aēsicht: Jst dz dijn heer dit beelde des aēsichts deuotelic aensiet so sal hi te hāt ghenesen woꝛdē: Voluciaen seide haer: machmen dit beelde niet crigen om siluer of om gout: Veronica seide: Neen mer mit begeertē eñ mit groter deuocien. Hier om sal ic mit v varē eñ bꝛēghen dat beelde dē keiser te sien eñ keeren dā weđ: Aldꝰ quā voluciaen mit veronica te romē eñ seide dē keyser: Jhesum die du lāge begeert hebt te sien / die hebbē die iodē eñ pilatꝰ gedoot onrechtelic eñ bi hate aen een cruce ghehangen. mer mit mi is ghecomē een wijf die ihūs beelde bꝛenct. eñ aensictste dat innichlic so suldi te hant ghenesen. Doe dede die keiser spꝛeidē den wech mit sidē lakenē eñ dede hē tē beelde bꝛengē. eñ te hāt doe hijt gesien had woꝛt hi genesen: Doe geboot die keiser datmen pilatū vāgē soude eñ te romē bꝛēgē soude Doe die keiser hoerde dat pilatꝰ gecomen was woꝛt hi al ꝟwoet op hē eñ hiet datmē voer hē bꝛocht: mer pilatꝰ had ōs herē ongenaydē roc voer hē gebꝛocht eñ bꝛochtē voerdē keiser: te hāt doē die keyser sach liet hi al sijn grāscap eñ stōt tegē hē op eñ en mocht hē niet herdelic toe spꝛekē als hi den roc sach so was hi wel sachtmoedich Doe hi pylatus oerlof hadde ghegeuē eñ hi wech was: so woꝛt die keyser echter so ꝟwoet teghen hē als hi te voꝛen was. eñ hiet hē seluē onsalich dat hi pilatꝰ sijn felheit niet ꝟtoont en had. Eñ te hāt dede hi hē weder voer hē bꝛengē eñ zwoer eñ seide dat hi eē kint der doot waer. eñ dattet ontamelic waer dat hi opter aerdē leefde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Doen die keyſer wed ſach ſo gruete hi hē eñ liet al ſijn gramſcap varē Eñ al die luden ꝟwōderdē des.eñ die keiſer ꝟwond de oec dat hi ſoe ontſtekē was tegē pilatꝰ als hi wech was dat hi tegen hē niet wꝛe delic en mochte ſpꝛekē:Ten leſtē dede die keiſer bi eens kerſtēs raet dē roc wt doen Doe woꝛt die keiſer fel eñ gram teghē hē voer ſijn ogen: Doē die keiſer wond had vā dien roc.ſo woꝛt hē geſeyt dattet ihūs ons heerē roc was:Doe dedē die keiſer in een kercker leggen. thent die vꝛoede mannen ouer een dꝛoegen wat mē hē doē ſoude:Doe gauē ſi tegen pilatū een ſentencie datmē mit altē ſcandelikē doot ſoude doē ſteruē: eñ doe dit pilatꝰ hoerde dode hi hē ſeluē mꝫ ſijns ſelfs mes eñ ſo ſterf hi:doē die keiſer hoerde dat pilatꝰ doot was ſeyde hi:Waerlijc hi is doot mit altē ſcandeliken doot die ſijns ſelfs hāt ghedoot heeft Doe bantmē hem eenē grotē ſteen aen eñ werpē inđ vloet tiberijn Eñ die gheeſten warē blide mittē vuylē lichaem eñ voerē daer mede inder lucht eñ maecten groten vloet in dat water eñ beroerdē blixem eñ onweder eñ donreſlagē eñ vꝛeſelic hagel inđ lucht:alſoe dat alle die luden in grotē anxte warē.Daer om togen hē die vā romeyn wter vloet eñ vā ſpotte ſeyndē ſi hē te vyennē eñ ꝟſonckē hē in die ronn emer waer ſy dat quade lichaem dꝛoegen daer dedē ſi dat ſelue quaet: Eñ om dat die luden vā daer omtrēt deſen onweder eñ onſtuer der duuelē niet ghedogen en mochtē ſo dedē ſi dat ꝟmaledide lichaem vā hem eñ ſi beualē te begrauē int lantſcap vā loſanien Doe ſi daer oec of alte ſeer gemoyt warē mittē voerſeidē onſtuer.ſo deden ſi dat lichaem vā hē. eñ woꝛpēt in eenē put daer al omme grote bergē ſtondē.Eñ als ſommige ſeggen daer ſietmē noch der duuelē werckē gheſchien: Tot hier toe vint mē in eē hiſtoꝛie die wil die machſe leſen: Men ſal wetē dat ſcolaſtica hiſtoꝛia ſeit: doe die iodē pilatū wꝛoechdē voer tiberiū dē keyſer dat hi mit onrecht onnoſel ludē gedoot had mit cracht: eñ dat hi tegē đ iodē wille đ heidē afgod indē tēpel ſette:eñ dat hi tot ſijn behoef nā dat gelt dat indē blockiſt quā.eñ daer mede eē watergane maecte in ſijn huys:om deſe ſake was hi ꝟſent in een eylāt te lyons:vā daer dat hi geboꝛē was ō dat hi ſteruē ſoude ter ſcande vā ſinē maghē:Dit mochte beyde wel ghe weeſt hebbē wāt machſchien was hi indē eylādc geſent te lyons eer voluciaen wed quā tot tyberiū dē keiſer:mer doe tyberiꝰ hoerde dat hi xp̄s ghedoot hadde dede hi hem wed halē vā lyons te romē: eñ daer ſterf hi als gheſeit is:Euſebiꝰ ſeit in ſijn cronikē eñ beda oec.dat pylatus in ellenden ꝟſent was daer hi ſo veel dꝛoefheden ghedoechde dat hi hē ſeluen dode.

Die legende van ſinte Hubꝛecht biſſcop eñ confeſſoer:

IN diē tidē doe die booſhꝫ des wꝛedē eubꝛonij vꝛācrijc belaſt had ſo was eē edel iōgelinc vādē geſlachte vā aquitaniē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghenoemt hubert⁹ eñ was graue des pal laes gheleert in ridd'like wapẽ Dese wãt hi wijs was vã d'stant merckẽde dat eubronius tot alle quaetheit geneycht was eñ sonderlinge dẽ gheestelikẽ personẽ een hert viãt te wesen: so toech hi wt vrãcrijc eñ quã in oesterijc tottẽ hertoge puppinũ wiens iusticie alle boosheit die omtrẽt hẽ wesen mocht had bedwonghen. Vnd' desen gaf hi hẽ eñ stelde hẽ diẽ heer te dienẽ: Bi desen tidẽ als ind' prochie vã tongherẽ die voerseide hubert⁹ een wijl tijts biden voerseyden prince puppinũ conuerseerde so vernam hi die fame eñ godlike leuẽ eñ leere des heyligen bisscops lambert⁹ dien hi seer begheerde te sien eñ te horẽ: mer hi toech tot maestricht eñ als hi daer quã/ so ontfinc hẽ die heylige bisscop seer waerde lijc. eñ hilt hẽ veel daghen bi hem also dat wten heiligen ghesellscap eñ exempel des heiligẽ bisscops eñ sijn dagelicxe d'manin ge dattet hert des edelẽ graefs huberti so ontstekẽ wort ind' minnẽ des ewighen le uens dat hi of leide dat gordel der ridderscap mit d'smadenis ald' tijtliker mogent heyt ende waerlike eer begherende inden gheestelijcken abijt onder den gheestelijcken goods dienres in ghescreuen te worden. eñ soude dat mit alre deuociẽ achter uolcht hebbẽ hadde hi niet ind' echten aen sijn huysurouwe ghebonden gheweest. Op die tijt wrocht die heilige geest heime lic in hẽ bi leeringe des heilighen priesters lãberti dat namaels tot salicheit van veel menschẽ d'toont wort: Doe hi bi d'manin ghe des heiligen engels nadẽ heyligen bisscop sijn meester bisscop geordineert wert der kerckẽ vã maestricht. eñ namaels die kercke vã luyc fundeerde. welc hi oec namaels d'hief indẽ principael stoel des bisdoms: Hier na wt rade des heilighen bisscops. so toech hubert⁹ te romẽ om te versoeckẽ die heilige apostolẽ petrũ eñ paulũ op dat hi vercrighen soude vuericheit des gheestelikẽ leuẽs eñ d'smadenisse der werelt bi harẽ d'dietẽ eñ bedẽ. eñ dat hi hẽ beuelen soude den gebedẽ des heiligẽ pacus vã romen dat hẽ altemael lambertus die bisscop gheraden hadde eñ ghelcert. Op die tijt was die heilige pacus sergius ver moeyt vã wakẽ eñ vã bidden eñ gheuallen in cenẽ lichtẽ slaep als des morghẽs bi der dageraet: in welckẽ tijt die heilige bisscop lãbertus bidẽ handẽ des bosen mensche die doro ghehietẽ was om die waerheit eñ beschermenisse d' cuysheit ghemartelijt was: Eñ siet die engel des herẽ mit hemelscher claerheyt stont bidẽ paeus eñ seide tot hẽ: Wilstu naerstelic aen merckẽ dat v vã gode bi mi ontboden wort eñ ge loeft mijn woordẽ eñ d'uolcht vlitelic dz ic v ghebiedẽ sal: Lambertus die bisscop vã tongherẽ is tot deser vren ind' kercken vandẽ bosen om gode ghemartelijt eñ he uet d'cregen dat loon der martelarẽ in die hemelẽ Siet hier sijn bisscops staf die ick brenge vand' stat daer hi ghemartelijt is. eñ dien suldi ontfangen. Eñ hẽ dochte in sinen slaep dat hi hẽ dien gaf eñ seide: In dese bisscops stede suldi setten totten regiment des bisdoms vã tongerẽ lãbert⁹ discipel die vã gode nv d'coren is totten staet des bisdoms voerseit den edelẽ mã huber tũ die hudẽ comẽ sal binnẽ romen om die apostolẽ te d'soeckẽ. dien ghi oec bekennẽ sult bi sekere teykenẽ die ic v segghe: Als die paeus ontwakẽ geworđẽ was eñ vã den visioen dochte: so sach hi bi hẽ leggen sinte lãbertus staf die hi vandẽ engel ont fangen hadde: Doe nam hi met anxte eñ mit grotẽ twifel dẽ staf eñ besach hẽ wel eñ vant dattet geen fantasie en was mer bi godlike vertoninge bekende hi dat visi oen waer te wesen eñ hi liet tot hẽ comen gheestelike mãnẽ die hi in sinẽ dienst hadde eñ hi gaf hẽ te kennẽ al datter gescihiet was. Daer nae als die paeus sijn ghebet ghesprokẽ eñ te loue gods misse ghedaen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hadde.so sette hi hē bidē heiligen apostolē
om des engels gebot te volbzengen: eñ hi
beual te ỏneme die namē ỏ pelgrims dyc
daer quamē: Doe hubertus dus vanden
paeus gheuondē eñ bekēt was:so bzocht
hi hē om te bedē voer die apostelē eñ seide
hem doe vandē doot sijns liefs meesters.
Waer om hi seer screyende wozt: Hier na
ỏmaende hē die paeus van aen te nemen
dat regimēt des bisdoms vā tongerē : tot
welc sinte hubzecht geen consent geuē en
wilde.eñ seide dat hi waer een groot son
daer eñ onwaerdich sulcker eerē: Tē les=
tē wozt hi vandē paeus ỏwōnē eñ was
gehoersaem aennemēde den bisscopliken
staet:eñ alsmē hē aen doen soude die pzie
sterlike oznamentē gelijc mē die bisscoppē
aen treet.so ontbzac daer die stoel die hem
ter stōt bidē heiligen enghel ghesent was
vā onser lieuer vzouwē die doen was pa
tronesse der kerckē vā tōgerē eñ namaels
oec der kerckē vā luyc. Welcke stoel was
vā witter sidē in gewzocht mit gout.die=
mē noch tē dage ỏtoent inỏ abdien vā sin
te hubert in ardēne:Doer welc onse lieue
heer tot bewijs der ỏdientē des heyligen
bisscops huberti veel miraculē daghelicx
laet geschien:Doe die heilige mā hubert⁹
vandē paeus bisscop gewijt was: so ghe
uielt op een tijt als hi misse dede eer hy vā
romē sceyde.dat hē sinte pieter die heilige
apostel opēbaerde eñ gaf hē een slotel ghe
maect vā metael oft gout waer in een tei
kē dat die gheestelike slotelē ỏ kerckē van
tongherē als wijsheit onỏscheidēheyt eñ
macht te binden eñ te ontbinden sinte hu
bzecht ghegeuē warē eñ vā gode beuolē.
die noch is in sinte pieters kerc binnē luyc
daer sinte hubertus lichaē eerst begrauen
was:Daer na nam hi oerlof vādē paeus
eñ die benedictie te huys te reysen bisscop
gewozdē die als eē pelgrim daer gecomē
was: Eer hi te huys gecomē was ter wi
len datmē die eerlike wtuaert des heiligē
bisscops in onser lieuer vzouwen kerc te
maestricht dede.so wozt daer vā bouē eē
stēme gehoert dat die paeus vanỏ kerckē
ỏsien hadde vā enē eerwaerdigē pastoer
een discipel des heiligē mās lāberti die hu
bert⁹ genoemt was: Als dā die eerwaer
dige bisscop hubert⁹ gecomē was van ro
mē bzengende mit hē die bisscops staf. eñ
die bisscoplike oznamentē. bzengende oec
dē slotel die hi vā sinte pieter ontfanghen
had:so wozt hi vandē gheestelikē volc eñ
waerlikē volc ỏ stat vā maestricht waer
delic ontfaen:eñ indē bisscops stoel geset:
Dese man hubert⁹ was die dertichste eñ
leste bisscop vā tongerē eñ maestricht. eñ
deerste te luyc: Int xiij.iaer des bisdoms
so bzocht hi sinte lābert⁹ heilige lichaē dat
te maestricht in sinte pieters kerck in sijn
ouỏs graf ghegrauē was mit groter eerē
in dat dozp dat nv luyc is.te vozē wesen=
de eē onedel dozp eñ namaels mittē bloe=
de lāberti ghecōsacreert.eñ sette daer sijn
cathedzael bisscops stoel die te vozē te ton
gheren eñ te maestricht had gheweest.eñ
maecte daer die cathedzael stadt vā alden
stichte eñ sette hē rechtuaerdighe wetten
eñ rechtē. eñ gaf hē den naem datse hietē
soude leodiū dat is luyc die te vozen legia
plach te hietē Eñ ozdineerde daer alle ma
ten van wijn eñ cozen rechtuaerdich ghe
wicht: Oec maecte hi daer eē munte daer
die penninc of hadde sijn beelde opgheset
eñ maecte oec die segel vanỏ stat daer hy
sinte lābertus beelde op dede settē ¶ Op
een tijt doe sinte hubzecht nader gewoen
ten sijnre kercken dat woozt gods sijnen
volcke condichde:welc die bose viant be=
nide:soe voir hi in een wijf die soe groten
gheruchte maecte dat dat volc dat woozt
gods niet hozen en mochte Als die heilige
mā gods dat geruchte hoerde.eñ dat wijf
al roepende tot hem quā lopen: soe gaf hi
haer een kinnebac slach . eñ gheboot haer
te zwigē:eñ ter stōt viel dz wijf ter aerdē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ lach lange voer doot.mer doe sy lange
ghelegen hadde.so liep daer onreyn zeuer
wt haer mōt eñ weynich daer na was si
vāden duuel ꝟlost.Daer na als hi vissche
de in sijn lant dat nyuel ghehietē is eñ die
mā gods vlitich wesende in dz werc stōt
eñ hadde sijn hant te rustē gheleyt op een
tuyn staec diemē ind̄ aerdē slaen soude.so
ghebuerdet dat een vā sijn dienres dē ha-
mer op ghebuert had:eñ en const dē slach
niet wed̄ nedhalē dat hi dē heiligē bisscop
op sijn handen sloech eñ sloech hē den vin
gher ontween: Die quetsure leet hy ꝟdul
delijc eñ ghinc te huys.eñ leet daer so gro
te pine in dat hi niet slapē en mocht: Drie
maendē lanc liep wt synē vinger atter eñ
wort ghequelt mit groter pinen.eñ plach
mit screyeliker stemmen te lesen dē psalm
der penitencien: Miserere mei deꝰ: Dats
te segghen Ontferme di mijnre o god.na
grootheit dijnre barmherticheyt: ¶ Op
een nacht als hi wt groter pinen sijn ledē
een weynich te rusten hadde ghestelt: soe
stont bi hem een hemelsche bode eñ seyde
aldus In uwer tribulacien hebdi mi aen
gheroepē eñ ic heb dy ꝟlost:eñ vertoonde
hem alten groten zale sonderlinghe scoon
wesende ende seide:Mijns vaders huys
blinct mit veel woningen:wt welckē dit
huys ghecoren is tot uwer woninghe eñ
voerseide hē sinen sterfdach eñ seide: Na
dit teghenwoordighe iaer sal ic ontbindē
den bant uwer tribulacien dā sal ic v ver
lossen eñ ghi mi glorificeeren. Doe hi wist
dē tijt des steruens so visiteerde hi die hei
lighe steden.eñ quā voer sinte lambertus
graf inder kercken die hi ghetimmert had
eñ die heilighe ghebeenten van sinte lam
brecht daer begrauen:eñ was daer lange
in sijn ghebedē. Van daen ghinc hi voert
in die kerc die hi gewijt hadde in sinte pie
ters des apostels eer om sijn gebet te spre
kē.Eñ voert ghinc hi voer dat outaer dat
hi ghewijt hadde inder eere des heyligen
martelaers albini daer hi seer langhe mit
ghebogen knien biddende was:Daer na
keerde hi hem ter want waert . eñ rechte
wt sijn armen/ eñ mat die stede van sijn
graf eñ seide: Hier wil ic dat inder aerdē
mijn graf wesen sal want ic heb gheordi
neert dat dit ongheuallige lichaē hier ghe
leit sal wordē Die tijt coemt dat die geest
sijn trage ledē latē sal om sinē rechter ghe
presenteert te wordē om oerdel te ontfan
ghē. Op dese tijt doe hi wist die tijt sijns
steruēs:so wort hi geleit vā edele mannē
te tersen in brabāt/ om een kerc al daer te
wyen:eñ doe hi mit vrolicheit ghecomen
was ter stat daer hi ghebedē was eñ sou
de daer wien die kercke:so vraechde hem
die proost vā sinē discipulen om te weten
of hi noch starc ghenoech was dat officie
perfect eñ ꝟlanc te doen eñ seide Hoe wil
di dat officiū ꝟlange doen of cortelikē eñ
haesteliken. Doe antwoerde hi.wāt sijn
hert volcomenheit begheerde eñ seide En
wilt niet achterlaten datter toebehoert al
so wel als ghi moecht mer laet alle dingē
satelikē eñ mit alre behoerlijker volcomē
heit geschien:Aldꝰ began hi dat officium
mit priesterē dyaconē eñ alle and̄ gracien
der heiligher kerckē.eñ volbrocht mit ald̄
eerē eñ reuerencien ten eynde toe als daer
wel toebehoert eñ wide dat huys tot een
kerc: Doe quā hē aen die corts met coude
eñ optē xxx.dach nae dz hi in sinte pieters
kerc sijn graf ghemeten had als voerseyt
is:Op een vridach des morghens ind̄ da
gheraet.als hi mitten sacramente der hey
liger kercken al wel bewaert was/ ruste
hi inden heer Int iaer ons herē vij.C.die
derde kalende in iunio: Hoe wel dat sijn
hoechtijt ghehoudē wort op dye derde no
nas in nouember: doe karolomānus sijn
lichaem vander aerden verheuen heeft.

¶ Optē xiiij.dach in decēbri is die passie
des heiligen bisscops sinte nicasius eñ der
heiliger maget eutropia sijnre suster:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

IN dien tiden doe dat bose wandelsse volc veel stedē destrueerdē in menigerhā deprouinciē eñ anders niet en schenē te soecken dā dz bloet der kerstenē mēschē te stoꝛten Doe warē indē walschen lande twee grote heilighe bisscoppē claer vā grote teykenē eñ wercken Nycasius die heylighe aertsbisscop vā riemen. eñ auianus tot aurelien die mit haer ꝟdienten eñ heilighe ghebeden langhe tijt dese toornicheit gods vertoghen haddē dz dye onwaerde des heeren/ ende sijn wraeck opten menschen niet ghecomen en was/ op dat si dat volck brengē eñ wedroepen soudē tot penitēcien. maer si ꝟmeerderdē op hē seluen die toornicheit gods mit harē sondighē leuē. eñ en wilden den salighen gebodē der heyliger bisscoppē niet onderdaen wesen. Hier en binnē sloegē dye bose wādalen tē ten neꝺ bider stat vā riemen eñ destrueerdē al dat lant daer ontrēt. eñ si begheerdē die kerstē mēschē alheel te ꝟderuē eñ te niet maken als viandē haere godē als die ghene dye dē heydēschē leuē in zeden cōtrarie sijn. Optē lestē dach doe die stat vā riemē vā hem ludē mit grote cracht in allen sidē aengeuochtē woꝛt eñ ꝟwōnen woꝛt. doe woꝛden die boꝛghers seer ꝟuaert eñ liepē tot sinte nycasiū daer hi lach ter aerdē neꝺ ghevallen in sijn gebedē eñ vraechdē hem wat beter gedaen ware. of dat sy hē ouer gheuē soudē indē handē eñ dienstachtichheyt der heydenē. of dz si ter doot toe vechten souden om die statte beschermen. Die heilige man die wt ꝟtoninghe gods te voren wiste/ dat die stadt alheel ꝟdoruen eñ omghekeert soude woꝛden mit grote stantachticheit. Wi weten eñ bekennē wel dz wi dese onwaerdicheit eñ toornicheit godes wt rechtē oerdeel gods mit onsen sonden op ōs seluē ꝟwecket hebbē. Daer om laet ons conpunct eñ niet onwillich wesen totter godliker gheeselē. mer laet ons lijdsameliken eñ seer deuotelijck laet ons ontfangē niet wāhopēde: mer mit groter hopē der salicheit dz perikel des doots op dat dese tegewoerdige doot ōs niet en ghescie tot een toꝛmēt mer tot remedie eñ hulpe ꝺ salicheyt. Siet ic v pastoor bē bereit voor mijn scapē te steruen. Laet ōs daer ō met groter naersticheyt biddē voor onse viādē biddende eñ begerende hē ewighe salicheit als oft onse vriendē warē. Eñ die heilige eutropie des heiligē bisscops suster mit wt gherectē hāden tottē hemel ꝟwecte oec dz volc na haer ꝟmogē totter cronē ꝺ martelien. Eñ doe die rasende druckicheit ꝺ heydenē mit groter macht aen ghecomē was doe ginc die heilige mā voor eñ sijn suster hē volchde te ghemoete dē ꝟwoedē volck mit loue eñ sanck eñ geestelike sanghe tot ter doꝛē vāder kerkē onser lieuer vrouwē die hi gefundeert eñ gesticht hadde tot een cathedrael stoel sijns bisdoms. Eñ doe hi die ꝟwoede scarē sach so dede hi een teikē mitter hāt datmē swigen soude eñ seyde. O starcheit ꝺ mēschelijker cōdicien die bist dienstachtich ꝺ godliker ghebodē: waer ō so keerdy v teghē v natuere in dus groter wreetheit achterlatēde v ingeboꝛē waerdicheit. Wāt hier vormaels soe plach dit te wesen die tytel eñ eer ꝺ edelē minnē inden stride als dz si plaghē te sparē die oetmoedige eñ plegē te ꝟslaen die houerdige. Eñ nv siet hier dit kerstē volc god harē here oetmoedelikē eñ deuotelickē gehoorsaē wesende ligget gestrect voor uwē voeten eñ hi ꝟbeidet ter doot toe vā harē god vergiffenisse ꝺ sondē. Doet daer ō ghi oeck penitēcie vā uwen sondē: bekēnende dē warachtigē god op dz sijn onwaerdicheit die doe v eñ sijn kinderē gheschiet tot correctie en ꝺ salicheit dat die v niet en woꝛde loon der helscher ꝟdomenissen Eñ yst saeck dz ghi ꝟherdet inꝺ boosheit bliuēde mijn scapē soect te dodē: so offert ghi mi eerst voor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hē inden doot ṽ godliker mogētheit op dz wy te gader waerdich gheuondē moeten wordē inṽ hemelscher salicheit eñ besittē die glorie des ewighē leuēs. Doe die heili ge mã dese woerdē eñ deser geliker hadde gesprokē. doe viel hi neṽ in sijn gebedē eñ began te singhē dit veers dat die prophect dauid indē souter seit. Mijn ziel heeft aen ghehanghē den pauimēt. so was daer ter stōt bereit dat zwaert dat mit eē slach sijn cop of sloech. eñ nochtās butē monde niet en sloech dz nauolghēde woert ṽ ōtsterffe licheit die hi begeerde eñ ṽcreech eñ seide. Maeck mi leuēde na uwe woerden. ende doe die heilighe eutropia sach dz die boos heit ṽ wreeder menschē tot haer wert ver sacht was/ eñ sy haer scoonheit dē heyde- nen geuē soude een oersake daer ō te kinē wie die soude tot synē wille mogē misbru kē. so voir sy als eē leeuwinc opten doot- slaerre des heilighē priesters eñ seide. Ha du wreede tyrãt. die dē groten mã mit di- nē onwaerdigē handē gedoot hebste ende my ōthoudē hebste ō te misbrukē die god- like sentēcie ṽoerdeelt dy als nv te hãt. eñ aldꝰ hē ṽweckēde tot hair martelie/ sprãc sy haestelijc op hē eñ crabbelde hē sijn ogē wt nz mit wijfliker crachtē mer wt godli ker wraec eñ had also lieuer te vallen ĩ die zwaerdē ṽ ṽuolgers. dã te cōsenteren die genoechtē in wellusticheit ṽ heydenē/ dat sy ter stōt mit haer broeṽ eñ mit aldē ande ren kerstē volcke ṽdiēde te ṽcrigē die pal- me der martelien. Eñ doe alt volc ṽslagē was also dat dz heylige bloet ṽ martelarē daer als eenē grotē vloet ouer al vloeyde. Doe wordē die ṽuolghers haestelikē ver- uaert recht oft hy hadde hemelsche scaren blinckēde mit harē zwaerde. Eñ die kerc gaf wt haer een ṽuaerlic geluyt als dat si achterlatēde die rock wech liepen om we- derroepelikē een yghelijc als hi best moch te/ den corstē wech te nemē also dz die stat lange tijt alleen bleef onṽ der enghelscher hoedē die de lichamē der heiliger martela ren bewaerdē datmē des nachts vã ṽres sien mochte hemelsce kaersen lichten. Eñ dz vã veel mēschen daer oec gehoort wor- den die alre soetste sanghē recht of dat ghe weest hadde dē engelē dans. Daer na wt opēbaringe ṽ godliker crachte wordē die borgers die butē warē sterc gemaect vter godliker voorsienicheit daer ō onthouden warē dat si grauē soudē die lichame ṽ hei liger martelarē die ter stat wert haestende mit valkē eñ bedē aldaer voelēde eē die al- re soetste roke. eñ ṽmengde droefheit met bliscap begroeuē si die heilige lichamē on- trent der stat in bequamē plaetsen mit gro ter eerwerdicheit Eñ daer na diendē si dē heer sonṽ vrese ṽ viãdē mz grot vlitichz.

¶ Optē xxviij. dach in ianuario Legē de vã grotē kaelre conic vã vrãcrijc eñ oec keiser vã romē dē heiligen confessoer.

Karolus des coninck puppinꝰ sone die om grootheit ṽ salicheit die god door hē wrochte genoēt is karolꝰ die gro- te. Dese als hi mit synē broeṽ karoloman no dat rike ghedeelt hadde na dz sijn broe der of liuich gewordē was/ regneerde hy na hē. xlvij. iaer. Eñ karolꝰ ōtfinc sijn co- ninclike crone tot auyoen. Eñ karolomã-

nus inder stat vã ȝuessen. Na dien dat hy
op die fransen geregneert hadde xxxiij. ia=
ren so was hi die eerste ð coninginnẽ van
vrancrijcke die keiser te romen wert daer
regneerde. xiij. iaer. Hi begã te regnerẽ int
iaer ons herẽ. vij. hondt eñ. vi. Eñ doe so
was turpinus aertsbisscop te riemẽ Karo
lus die was scone vã lichaẽ maer hi was
wreet vã gesichte. Die lãcheit sijn lichaẽs
die was acht sijnre voetẽ lanc die seer lãc
waren. In sijn nederlijf dair was hi seer
breet eñ sijn buyc die was te passe bequa=
me. Hi was grof vã armẽ eñ vã beenẽ eñ
hy was die alre cloecste eñ besochste riddð
dye alre stercste in harnas eñ in wapenen
sijn aensicht was lãc een palme eñ eẽ hal=
ue. sijn baert was lanc enẽ voet. sijn nase
was lãc enẽ haluẽ voet. sijn voorhooft dȝ
was lanc eenẽ voet. sijn ogẽ als ð leeuwẽ
võckẽ eñ als eẽ carbõckel steen: sijn wijn
brau warẽ lanc eẽ half palme. so wie dat
hi mit opgeslaghẽ ogẽ aẽsach die wort ter
stõt daer of seer ꝟuaert. Sijn gordel dair
hi mede õ gegort wort dat was lanc acht
voetẽ behalue datter of neð hinc. Weinich
broots plach hi te etẽ. maer sijn suuel ofte
toespise was een vierendeel vã enẽ weer
oft wee hennẽ of een gans/ of eẽ spouwel
vã een verkẽ. oft een pau. of eẽ cranc of eẽ
hase die hi alheel at. eñ hi dranc soberlijck
luttel wijns mȝ water gemengt. Hi was
vã so groter starcheit dȝ hi eẽ gewapẽt rid
der op sijn paert sittẽde tot eenẽ slage met
synẽ swaerde vandẽ hoofde tottẽ voeten
mitten paerde doorsloech eñ cloofde. vier
hoefysers ð paerdẽ mocht hi lichtelikẽ mit
ten handẽ wtreykẽ. Eenẽ gewapenden
mã die op sijn palme stõt/ die mocht hi mȝ
een hãt vanð aerden bueren tot sijn hooft
toe mit grotẽ haeste. Hi was seer milde in
gauẽ. hi was rechtuerdich in sijn oerdeel.
Hi was claer eñ ꝟstandelijc in sijn woer=
dẽ. Doen die patriarch vã iherusalẽ ouer=
mits die heyden verdreuen was/ so screef
hy den keiser cõstantijn enẽ brief. in welc
hy hẽ ꝟclaerde alle dinghẽ die hẽ warẽ ge
schiet. Eñ doe cõstantijn den brief ontfan
gen hadde: so was hy beducht hoe dat hy
dẽ patriarch weð brengẽ soude te iherusa
lem in synẽ stoel/ om macht der heydenen
die sy daer haddẽ eñ die hẽ ꝟdreuẽ haddẽ.
Doe was hi op eenẽ nacht denckende hoe
hi dẽ heydẽ best soude moghẽ ꝟwinnẽ eñ
bat hulpe vã god. Doe wort hy vã hẽ sel=
uen getoghẽ eñ hoorde een stẽme die hẽ al
liselike riep mit synẽ naem eñ seide Con
stãtine ghi hebt gode ghebeden om hulpe.
Siet neemt te hulpe karolum den coninc
vã vrancrijck die een bescermer is des vre
den der heiliger kercken. eñ hi sach enẽ ge
wapẽden ridder die hẽ toe sprack eñ seide
Emanuel gewan ihesu. dat is also veel te
seggẽ in onser talen. Verblijt indẽ here ge
denct sijns eñ gebruyct sinẽ lof. Crist⁹ sal
dijn lendẽ gorden mettẽ gordeel der recht=
uerdicheit eñ dijn hooft cronẽ mitter ewi
gher cronẽ eñ ꝟcierẽ mit groter eerẽ Daer
en is niet datmẽ twiuelen sal daer des he=
ren gebot openbaer is/ wilt daer om di re=
gieren na tgebot des herẽ. Hier nae sende
cõstantinus brieuen tottẽ heere karel/ co=
ninc vã vrancrijck. Eñ doe hi die brieuen
ontfanghen hadde leyde hi die materie al
swighẽde in hẽ seluẽ ouer eñ verstõt daer
wt dat hi van gode daer toe ꝟcoren was
enge hi was seer blide daer of dat sijn fa=
me ghecomẽ was oest wert int heilige lãt
mer hi hadde groot medeliden eñ screyde
dat iherusalẽ ghewonnẽ was. des so had
den sijn herẽ groot twifel onð malcander
wat die brieuẽ in houden mochtẽ dair die
coninc so grote droefheit in hadde ontfan
ghẽ. Doe dede die coninc turpinũ dẽ aert=
schen bisscop vã riemen tot hẽ comen ende
geboet hẽ dat hi die scriften des heylighen
briefs bedudẽ soude in ghemeen tale voer
hẽ ende voor alle den anderen die daer by
stonden. eñ doet al wel ꝟstaen eñ ouer ge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

leyt was dat indē brief gescreuē stōt. doe gaf die coninc met cōsent alle sijn herē een gebot al vrācrijck door dat seer haestelick volbrocht wort. dz alle mans ionc eñ out hē maken soudē mit hē te vechten tegē die heydenen ende so wie dattet niet doen en wilde dz hi al die dagē sijns leuēs mit sijn kinderen als eyghen luden in elcke maent gheuē soudē. ij. penninghē voor elc hooft also lange als sy leuē souden. Also dz dat volck vā alle syden mit grote scaren by hē vergadert wort dat hy in corter tijt meer volcx bi een ꝟgadert had dan hi yc ghehat hadde. Met desen grotē heer vā volcke al dus ꝟgadert also began hi te reysen dz hy ten lesten wt langhē weghe ꝟmoeyt te cō stātinopolen quā / eñ cortelick gheseit hoe dat die heyden ꝟiaecht warē eñ hoe dz toe ginc ouergeslagē. So wort die patriarch eñ al dz kersten volc mitter gracien gods eñ mitter hulp der coninghen weder ghe- brocht int heilighe lant. Eñ doe dit al ghe- sciet was eñ volbrocht so eyschte coninck karel oerlof vā constātino dē keiser vā cō- stantinopole om weď tot synē lande wert te reysen Doe bat hē cōstātinꝰ dat hy doch bliuē wilde totten anderē daghe Eñ kare le antwoerde hē mit blider eñ mit vrolic- ker hertē dat hi dat doen wilde dz hy ghe- boot eñ oec dat hi noch drie dagen by hem bliuē wilde waert dat hē beliefde wāt hi ꝟmoede hē dat hi noch te stridē eñ te vech ten hadde mit anderē viandē. Des ander daechs vroe doe bat hy noch oerlof dat hy blidelike mit dancbaerheit ꝟcreech: mer die keiser cōstantinꝰ haddet voorsichtelijc eñ eerliken te voren doen beschickē dat op eē pleyn schoon velt daer karolus voor bi liden soude gebrocht eñ gheordineert wa ren alle dingē die den oghen ghenoechlick wesen mochten. ende menigerhāde grote costelicheden. begherende dz karolus mit hē soude laten nemē vā desen al dz hi wil de. Eñ als dese mare voor hē quā / soe ghe boot hi aldē sinē dat daer nyemāt wt eni- ger begeerlicheit dier costeliker dingē dye daer bereit warē yet soudē roeren of oeck wt begeertē daer na te sien. Doe ginc con stātinꝰ tot karolū eñ seide. O heer coninc eñ mijn alď liefste heer keiser alle dese din gē die sijn dijnre waerdicheit bereit dattu hier wt kiesen moecht al dz di ghenoecht. Eñ ist oec dattuse alle mit di wils latē brē gē dz is mi seer lief. Karolus seide Ic heb dese sware lasten aen ghenomē niet ō tijt telijke rijcdom te ꝟwerue. mer mit blider hertē heb ic grote periculē gedragē ō die ōt fermherticheit gods te ꝟcrighē. Doe seide cōstantinꝰ. O offer enige dingē in mijnre macht waren die die begeertē dijns hertē ꝟuollen mochtē. Doe antwoerde hē karo lus eñ opēbaerden dat hy inď hertē hadde onď die puerheit eñ warachtiger deuociē des heyligē gheloofs eñ seide. Wilt dan o machtige heer keiser goedertierlijckē wat gheuē vāden grotē pinē die onse lieue hee- re cristus die daer is eē scepper hemelrijcs eñ aertrijckx eñ oeck alre creaturē hē ghe- waerdicht heeft minlick te lidē voor ōs ar me sondige mēschen sonď enighe ꝟdiente ofte sonď enighe sculdē. Die sijn creaturē sijn eñ die ewighe geduerēde pinē ꝟdient hebbē. op dz daer bi onse onďsaten doech- deliken eñ salichlikē gedenckē mogē onse ꝟlossinghe / eñ haer herten ꝟsteent ende beswaert mz ōsprekeliker veel groter son den bemorwet moghē wordē tot groter penitēcien hier op deser aerdē eñ weď ghe ropen mogē worden tottē ewigen hemel schē iherusalem. die genoēt is eē ghesicht des vreden: wāt daer gestadighe blyscap eñ vrede bescouwet wort altijt sonď eni- ge kiuinghe oft twist oft twedracht. Doe dit die moghēde keiser cōstātinus oetmoe delikē mit synē vrien wille ghecōsenteert hadde. so en wiste hy nochtās niet te degē waer sijn lieue moeder helena dē geuōdē scat geset hadde: eñ als hi sinē volcke daer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nae vrachde mit groter naerstichcyt. soe
wort hē geātwoert dat nyet geoerloft en
ware tot dier stedē te gaē dā sonderlinge
mānen die bouē anď mēschen wel weten
hoemē heilige dingen behoort te oefenē dz
welcke oncōdich is voor ghemeen mēscē.
Wāt alst wel betaemt so behoort sondlin
ghe abstinēcie eñ weldaet mit deuoter ge
beden voor te geschien eer datmen enighe
reliquien of heilichdom sal tracterē of ma
ken of die plaetse daerse ꝟborghē sijn dair
mē waent dat si sijn. Doe die mogēde kei
ser dit ghehoort hadde soe wort hi seer ver=
blijt mit groter bliscap in sijnre hertē. Eñ
daer wordē doe geschiet twalef eersame
notabele mānē die waerdich mochtē we=
sen alsulckē heylighē dingē te hanterē eñ
te tracteren. Eñ dese twalef mānen ordi=
neerdē onderlinghe dat sy vastē soudē iij.
daghen lanc eñ penitēcie doen mit groter
deuocien eñ innicheit der hertē/ dat si also
waerdich mochtē wordē eñ comen ō dye
steden der heiligher scatten te openen Eñ
doe dit aldus gesciet was ende volbrocht
was vā dese heylighe mannē/ so quamen
daer beide die keysers: als constātinus eñ
karolus mit harē deputaten eñ wise mā=
nen in oetmoedigher eñ deuoter hertē tot
ter stede daer dese voorgenoemde scat eñ
heylichdom ꝟborghē was. eñ also begon
den die clercken mit groter blischap te sin=
ghen psalmen eñ letanien vāden heilighē
om te ꝟcrighen hulpe eñ bistant van god
onsen heere bi haren gebedē eñ bi harē ver
diensten. Daer na was daer een man vā=
den lande van gricken gheborē/ genoemt
by namen daniel. eñ was een artsbisscop
vā neapoli die een man was eerbaer ende
seer priselijck vā leuen eñ vā seden. Ende
alsmē wel hopen eñ ꝟmoeden mochte na
bewise sijnre heylicheit der werckē was
een seer groot vrient gerekent voor dē ogē
gods Dese wtstortende wt sinē oghē die
fonteyne vā veel bitter tranē eñ hi nā dat
coffer. Eñ mit grote suchtinghe eñ vreese
vā herten/ daer die doorne crone ons liefs
herē ihesu xp̄i in beslotē was eñ hi ōtsloot
dat coffer. daer sondlinghe soetē roeck wt
ghinck die alle der geenre luydē nosen die
daer bistōden ꝟuolde. Eñ nyemāt vāden
ghenen dye daer tegēwoerdich waren en
haddē ymmermeer also soetē sconē lucht
gheroken van eniger specie oft crudē hier
ter werelt wt der aerdē sprutēde: of van
menschē consten ghemengt wesende Als
dit karolꝰ die machtige conic sach soe viel
hi seer oetmoedelikē mit groter innicheyt
ter aerden op sijn knien ende wtstorte sijn
gebet totten here. eñ doe hi sijn gebet vol=
brocht hadde doe ghesciede daer eē wonď
lijc dinck eñ een sondlinghe mirakel van
god onsen here dat waerdich is dattet ꝟ=
telt wort: wāt ter stōt quam daer van bo
uen eenē hemelschē douwe wter lucht op
dz dorre hout eñ maecte dz vuchtich. Eñ
dede die doornē die daer in stōdē seer scho
ne bloyen met seer schone bloemē. die vter
maten seer soeten roec vā hē gauē/ welke
sy alle rukende warē die daer bi stonden.
so dat haer ghelike nye gesien en was vā
scoonheit eñ van soeten roke op deser aer=
den. Die hooch geborē conic karolꝰ aldoe
ꝟblicht wesende vā der gracien ende gaue
des groten mirakels: eñ harde seer ꝟblijt
vā binnen so began hi te segghē. Ghi hebt
verhoort o here iesu criste mijn gebet daer
ic dy mede aen ghebeden hebbe. ontferme
mijnre eñ ꝟhoort my Eñ alle die priesterē
eñ clercken die songhē mit luď stemmē eñ
mit groter iubilacien. Te deū laudamus
te dominū cōfitemur. eñ totten eynde toe
wt. Doe was karolus in hē seluē vā ver=
toninghe des grotē mirakels bewegē. eñ
had anxt dat dese bloemē opter aerdē had
den moghē vallen Eñ geboot datmē synē
mantel ontween snidē soude dat daer die
bloemē op mochtē vallen ende die bisscop
ꝟgaderde die bloemen indē rechterē hant

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

scoe des conicx karolus eñ hi gaf die trou=
welikẽ te bewarẽ enen anderẽ bisscop die
genoẽt was ebroniꝰ Daer na doe si wech
toghẽ doe was die bisscop becõmert in sy=
nẽ ghebede/also dz hi wech treckende den
hãtscoe inď stede ꝟgat. eñ onlãge daer na
doe eyschte die conic karolus vã hẽ die hãt
scoe mittẽ bloemẽ. doe wort die bisscop ꝟ=
stoert eñ al suchtẽde so seide hi dat hi dien
hantscoe inď stede gelatẽ hadde daer hi vã
daer ghetogẽ was. Als dit die keyser ver=
hoorde wort hi seer droeuich eñ hy weẽ=
de bitterlike om dat ꝟlies ď hantscoe. mer
niet langhe mẽ en sach wter bermhertichz
gods dẽ hãtscoe hãgen inder lucht voer hẽ
Eñ doe nã die keiser dẽ hantscoe eñ hy be=
gheerde die blomẽ te sien eñ si wordẽ ver=
wãdelt in hemels broot/dat hudẽ te dage
is tot sinte dyonijs butẽ parijs. eñ alle die
anď reliquien dede hi brengẽ tot akẽ. daer
sy bewaert eñ ghehouden werdẽ noch hu
dẽ ten dage alst betamelic is in groter reue
renciẽ. Hier na sach karolꝰ die keiser in een
visioen in synẽ slaep enen wech al mit ster
ren ꝟciert beginnẽde van die vriesche zee/
eñ ginc al tot hispanien eñ galissien Als hi
dit veel nachtẽ ghesien hadde soe began hi
sorchuoudelikẽ in hẽ seluen te pensen wat
dit visioen beduden mocht. Eñ doe hy dit
aldꝰ ouerdẽckẽde was so opẽbaerde hem
een mã vã also groter scoonheyt dattet nz
gheoorloft en is te seggẽ die tot karolũ die
vã hem seluen ghecomẽ was van dat gro
te licht eñ seyde. O karole soon wat doet=
stu. Karolus ãtwoerde hẽ ende seide Wie
bistu here Ic ben antwoerde hi Jacobus
die apostel cristi wiens lichaem in galissiẽ
vãden saracenẽ ghehouden wort eñ onbe
kent is daer ic voermaels dat woert cristi
gepreect hebbe eñ vã daen weď ghecomẽ
bẽ te iherusalẽ dair ic õ tghelooue cristi van
herodes ghedoot wort. eñ weď vã minen
ghesellen eñ discipylẽ in galissien ouer die
zeegebrocht bẽ. Waer of mi niet weinicht
en ꝟwõdert. datstu mijn lichaẽ noch niet
ꝟlost en hebste vãden saracenẽ die also ve=
le steden ende landẽ tottẽ gheloue cristi be=
keert hebste. Hier õ so gheue ic di te kennẽ
dz also god die here dye gemaect heeft den
meestẽ vã allen coningẽ hier opter aerden
dat hi dy oec ꝟcoren heeft bouẽ allẽ pricen
datstu dien wech der gelouigher mẽschen
tot mi te comẽ bereidẽ sulste eñ heilich ma
ken eñ ꝟlossen dz lant daer ic in verholen
eñ onbekent bẽ vãden handẽ van moabs
kinderẽ. datstu daer of verdienẽ sulste die
crone ď ewigher salicheyt. eñ datstu indẽ
hemel ghesien hebste eẽ ghelikenis eẽs we
ghes mit veel sterrẽ beset eñ ꝟciert dat be=
teykẽt datstu mit grotẽ heer vã volcke rey
sen sulste in galissien õ te ꝟderuẽ die onge=
loue des bosen wreeden volcx. Eñ datstu
mijn kercke eñ mijn reliquien aldaer ver=
soeckẽ sulste eñ in allẽ desen sal ic v hulper
wesen. Doe karolus aldꝰ gheleert eñ ver=
maent was so ꝟgaderde hi alte grotẽ volc
eñ reysde derwaert õ te beuechtẽ eñ te ver
winnen die onghelouichcyt des spaensen
volcke. Die eerste stat die hy beleyde was
pãpilonia daer hi voor lach drie maenden
eñ en mochtes niet winnẽ: wãt si omgaẽ
de hadde õuerwinlike sterke muerẽ. Hier
om so storte hi sijn gebet tot gode dẽ heere
eñ sint iacob ende seide Here ihũ criste om
wiens liefte eñ gheloue ic desen wech aẽ
ghenomen heb. gheeft hulpe eñ gracie dat
ic dese stat winnẽ mach. Al te hãts als hy
sijn gebet gesprokẽ hadde biď gracien des
heerẽ eñ ghebede vã sint iacob so vielẽ die
mueren al õme eñ wordẽ gebrokẽ. Eñ al=
le die saracenen dye hẽ wildẽ laten dopen
liet hi leuẽ/eñ die dat niet doen en wilden
ꝟsloech hi mittẽ swaerde. Doe dit alle die
anď steden hoorden also gauen sy hem on
der den keyser karolo in tribuyt Eñ hi de=
de al dat lant door dat gheloue cristi pree=
ken ende leeren also dat hyse corteliken al=
le dede dopen in dat heilighe kersten ghe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

loue/eñ hi dede te niet alle die afgodē van
alle den lande. Hier na als karolus weder
in sijn lant ghecomē was/eñ alle dinck in
hispanien ten gheloue wel beschict hadde
so wasser een coninc vā affriken ghenoēt
algolaudus. Dese toech in hispanien met
een heer van volcke eñ sloecher veel doot.
eñ veriaechde die ander oec buten alle ste=
den ende plactsen vandē volcke dat karo=
lus daer ghelatē hadde om tlant te bewa=
ren. Eñ doe dit die heilighe mā karol⁹ ver
hoorde so toech hi weđ mit een groot heer
in hyspanien. Eñ doe karol⁹ volc genaec=
te aen hyspanien. so ontboot die coninc al
golaudus dē heilighē man karolus dat hi
hem daer toe bereidē soude/hi wilde mor=
ghen teghen hem stridē comen dat den co=
ninc karel alsoo beliefde. Des auōts warē
daer sommighe vāden kerstē mannen die
hē bereidē tottē stride/haer glauien in dye
aerde staken voor dye tenten opter riuiere
mit baste eñ mit bloessemen becleet datter
geen glauien en warē die inden eerstē strij
de om dat ghelooue cristi ontfanghē soudē
die palme der martelien. Des anderen da
ghes worter strijt gheleuert dair verslagē
worden die ghene welcker glauien voer=
seit is ghebloet hadden. Doe wort die key
ser stātachtigher in gode mit twee dusent
kersten mēschen eñ hy đsloech dat meeste
deel vanden saracenē dier ghebleuē warē
Eñ doet auont geworđē was so keerden
die kersten eñ die saracenē elck in haer ten
ten. eñ des anderē daechs so vloech die co=
ninc algolaudus van daer eñ hi en keerde
niet weder. Eñ karolus die grote verwi=
re ordineerde ander weruen alle dingē tot
ten besten in hyspanien eñ hy keerde weđ
mit vreden eñ mit groter eerē in sijn rijck.
Hier na so woende hi taken/daer hi lange
tijt leefde eñ een heylich leuen leide eñ be=
schicte mit grooter onderscheidenheit alle
die wtwendighe dinghen sijnre landē in
dat heylighe gheloue ende oeck alle dingē
die der ewigher salicheit toe behoorde. eñ
doe hy out was. lxviij. iaren ende alle ste=
den ende landen in synen rijcke in vreden
hadde ghestelt. eñ sinen soon ludouic⁹ by
synen wille ghecroent was eñ hi hem be=
uolen hadde die regimente vanden rijcke
Doe en dede karolus anders niet dā dattе
in synen ghebede stadeliken was/gheuē=
de mildeliken aelmissen om gode: eñ coert
geerde die boeckē der heiliger scriftē. Hier
na doe hy out was lxxij. iaer. Int iaer ōs
heren achthonđt optē. v. dach voer die ka
lende vā februario tē drien vrē indē dage.
Eñ die heilighe mā karolus wiste dat die
vre daer bi was/dat hē die here wter wa
relt roepen wilde totten hemel/reycte hy
wt sijn rechter hāt als hi best konde/ende
maecte een teykē des heyligē cruys in sijn
voerhooft eñ op sijn borste seghende alsoe
sijn lichaem Eñ mit onuerueerden eñ blt
den aensichte. sach hy op die ghene die by
hem stondē eñ beualse al den here eñ sloot
sijn oghen eñ sanck sachtelikē dit vers O
here in dinen handē beuele ic minen geest.
eñ sliep alsoo inden here. eñ wort mit gro=
ter eren begrauen tot aken inđ kerckē dye
hi getimmert hadde inđ erē ons liefs herē
ihesu cristi eñ sijnre ghebenedide moeđ eñ
maget maria daer tegē woerdich was die
heilige paus leo mittē romeynschē princē
aertsbisscoppē hertogē grauē eñ veel anđ
prelaten eñ heren sonđ ghetal.

¶ Optē. x. dach in februario legende eñ
leuen des heilighen cōfessoers sinte willē
hertoghe vā aquiteynē eñ graue vā picta=
uien die een groot heilich man is.

Die heilighe mā sinte willē
was geborē wter prouin=
ciē vā pictauien/vādē ede=
len geslachte đ graeflicheit
der prouinciē voerscreuen
Doe hi tē mā gedegē was
hē seluen keerde tot alle quaet eñ tot ghe=
nen duechdē gestelt en was. Hy was seer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

groot vā lichaem als een gygāt eñ vroem eñ manlijc in synen wesen. eñ oec was hi so seer totter gulsicheit geneycht dat hi tot eenē male also veel spisen at daermē acht vromē mānen mede soude hebbē versaet. Oec so was hi seer onsuuer vā leuē alsoe dat hi synē broedꝛ sijn wijf ontnomē hadde eñ daer bi in onghcoerloefdē leuē was drie iaer eñ meer. Bouē dit was hi altoes in orloghē eñ stridē becōmert, eñ hate vrede bouen alle dinck also dz so werwaerts hi hē toekeerde datti altoes boesh3 pleechde. Dese quade maniere vā leuē quā voer den heilighen abt sinte bernaerdꝰ die dair seer droeuich ō was/ eñ begeerde vā goeder hertē datti tot eenē beterē leuē bekeert mochte werdē Ontrent dese tijt was een twist in die heilige kercke om dz die paus honorius ghestoruē was. eñ die cardenalen eenē anderē paus kiesen soudē so worden sy onderlinghe twistēde/ dat die sommighe cosen innocenciū/ eñ die anđ petrū leonis. Eñ die heylige abt bernardꝰ stont mittē meestē eñ rechtuaerdichstē deel der geenre die innocēciū ghecosen hadden. eñ graef willem hilt daer teghē mitten anderē die petrū leonis ghecosen hadde. also dz hi alle bisscoppen eñ clerckē wt horē kerckē wreedelikē ꝟdreef die mit hem nz houden en wildē. Hier ō ꝟmaende hē die heylighe abt eñ hi berispede hē die wil vā sijnre hartneckicheyt. Maer te ꝟgheefs was dz: wāt hi niet bemorwet en mochte werdē. Ten laetstē doe hē nyemāt onđ wisen en mochte/ so geschiede dz sinte bernardꝰ inđ missen stōt eñ na dz die paes ghegeuē was nam hi dz heilighe waerdighe sacramēt des lichaēs ōs herē ihū cristi op die pateen gheleit eñ ginc alsoe butē die kercke daer die graef willem mz sinē volcke stōt eñ sprac hē toe mit barnēden ogē eñ mz ōtstekē aensicht eñ mit voorbaerlikē scarpē woerdē eñ seide Wi hebbē di ghebedē die dingē die totter vredē soudē dienen eñ du

hebstese ꝟsmadet menichuoudicheit ende veelheit der knechtē gods voor dy ꝟgadt eñ te voete neđ geuallen voor dy hebbē sy oeck gedaen eñ du en wiltese niet horen. Sich hier na coemt die here vā allen ō dy te biddē. Sich hier die sone der maget marien Sich hier dat hooft der heiligher kerken die du ꝟuolchste/ is tot di ghecomē na die bedē sijnre ledē. sich dijn rechter is hier In wiens handē dijn siel comē sal. selstu hē oeck versmaden alstu ons gedaē hebste Eñ selste hē oec ꝟwerpē selstu hē oec ꝟiaghen vā dy. Alle die ghene die daer bi warē screyden eñ spraken haer bedinge ꝟbeydende dat hier na volghen soude/ eñ hoepten datter ymmer wat godlicx wonđ ghe schien soude. Als dese graue dē heilighen abt bernardū aldꝰ voor hē staende dz heilighe sacrament in sijnre hant houdēde aensach ende dese woerden hoorde/ soe wort hi in alle sijn leden stijf vā vreesen ende al so veruaert dat hy ter aerden viel ende beswijmde. ende als sijn ridders hem weđ op gheboort hadden viel hy weder ter aerden sonder spreken ofte op yemant te sien Doen ghinc bernardus die heylighe man tot hem ende seide. stant op eñ sta op dyne voeten/ ende hoor die godlijcke sentencie. Ganck seide hi totten bisscop van pictauien die hier teghē woerdich is dien du ꝟdreuē hebste mit gewelt wt sijnre kerckē: eñ ꝟsoene mit hē indē cussen des geestelikē vredē die dijn gheestelike vađ is eñ weest oec onđdanich den paus innocēcio dye vā gode ꝟcoren is gelijc alle die heilige kercke doet. Doe hi dese woerdē ghehoort hadde. wort hi vā tegenwoerdicheit des heyligē sacramēte ꝟwōnē eñ stōt op eñ was veroetmoediget eñ volbrocht al dz hē die heylighe mā beuolē hadde. Na dyen datti dit volbrocht hadde eñ hi hē ofkeerde van allen quaden wercken so woēde niet verre vā daen een heremijt daer hi synen toegāc macchte/ bi wiens rade hi toech tot eenen

anderē heremite die oec inder seluer woes
tinē woende ō raet mit hē te nemen. Dese
heregē mā na dat hi des graues willē oet=
moedicheit gemerct hadde seyde hi tot hē.
Keer weđ in dijn huys waen du gecomē
biste. alsoe dz nyemāt dijn opset en weet.
eñ trect aē al dijn riddꝟlike wapen daer du
di seluē in boesheyt mede misbruyct hebt.
eñ sitte op dijn alre beste paert eñ coē dan
also weđ tot mi alleē sonđ yemāts weten
eñ dā sal ic dy biđ ghenade eñ hulpe gods
na mijn ꝟmogē raet geuē tot dijnre salich
eyt. Alshi dit hoorde dācte hi gode vā he=
melrijc eñ toech haestelijck te huys sonder
merrē ō te volbrēghē dz hē beuolen was.
Eñ doe hi hē toe gemaect had als hē ghera
dē was sat hi op sijn paert eñ reet alleē tot
desen heyligē mā. Hier en binnē eer graue
willē weđ tottē heyligē mā gecomē was
ōtboot dese heilige mā enē smit vter naer
ster stat heimelikē tot hē. die welc seer sub
tijl was i sijn cōsten eñ bereyde op die coē
ste des grauē veel yserē ringē / tien veterē
eñ daer toe veel bāden hē mede te slutē eñ
te bindē. Eñ doe hi tottē heiligē vađ gheco
mē was in alsulckē schijn als hy hē beuo=
len hadde so wert die heilighe mā daer of
seer ꝟblijt. Eñ na dz hy hē veel ꝟmaninge
gegeuē hadde / eñ die graue wt ingheuen
des heylighē geest vuerich geworđē was
eñ willich tot alle penitēcie te ōtfangē eñ
genoech te doen voor sijn grote sondē dye
hi ghedaen hadde. Doe seide hi den graue.
Ist datstu waer berou hebste eñ verlaten
wilste wordē vā allen sondē eñ allē pinē
eñ die ewighe glorie ꝟcrighē. so sette ic dy
vā gods weghē aldusdanighe penitencie
Du sulste ꝟcopen al datstu hebste eñ ghe=
uent den armē datstu dē naectē cristū also
vā allen tijtlikē dingē gheblotet volghen
mogheste. Daer nae sulste dit pansier aen
dijn naecte lijf dragē alle dijn leuē lāc. eñ
sulste voert beruoets ghaen te romen ofte
daer du den paeus vindes ō vā hē gheab=
solueert te wordē vādē bā. eñ na sijn goet
denckē penitēcie doen. In desen woerdē
wort die graue seer tot penitēcie ontstekē
eñ willich / eñ hi toech aē dz pāsier op sijn
bloote lijf mit x. yserē veterē. eñ alsoe brin
get eñ beslotē so vast datmē namaels geē
sins of crigē en soude mogē / eñ op sijn ho=
uet wort geset sijn yserē helm oec so subti=
likē ghesloten dat sy gheensins daer of en
mochte. Eñ hier bouē wort hē aen gheto=
ghē eē haren cleet dz seer scerp was. Eñ al
dꝰ gecleet so toech hi weđ te huys eñ hi ꝟ=
cocht alle sijn goedē die te hāt warē / ende
deeldese dē armē / eñ sijn heerlijke goeden
liet hi. eñ ꝟsmadese met alre hertē eñ ginc
henen op sijn bloete voeten tot dat hy den
pacus eugeniū vant die hem voort sende
totten patriarch van iherusalem. dz hy hē
voor gheuē soude penitencie te doen: ende
die patriarch sette hē in een hutken dz nau
wē soe lanc en was als hi. Sijn bedstede
was eē culc. sijn culck die aerde. sijn hoot
polu een kegelsteen. sijn deken dat dac vā
dat hutkijn daer hi in lach. sijn drāc was
wat. sijn spise was swart duyster broot.
In dit huttekijn was hi ix. iaer lāc: nacht
ende dach sijn sonden beschreyende. Daer
na versochtē hem sijn vriendē. ende sy be=
coerdē hem so seer dat hi ten laetstē die clu
se liet eñ voir vā daer eñ quam int lāc van
luyck / daer hi aen nam een casteel te win=
nen daer sy voorlaghē eñ niet winnen en
mochtē. daer onse lieue here hē castijde eñ
maecte hē blint. waer wt hi tot bekennis=
se quā: eñ bat onsen lieuen heere dat hi hē
sijn licht der oghen weder gaue: alsoe dat
hy gheheel weder in waert keerde tot sijn
kerstē leuen der penitēcien eñ hi toech we
der inder woestinen dat hi hē neder sloech
in enicheyt des leuēs daer hē oec sijn vrien
den ꝟsochtē om mit hē te smecken eñ oeck
om hem weđ in die werelt te brengē. Als
hy dit sach so toech hi tot sint iacobs in ga=
lissyen ende versocht den heiligen apostel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gods mit sinē innighē gebede Eñ tocch tē laetstē indē berch vā primo i eē bosch dair hē die bose viādē ter doot toe sloeghen eñ wōden. maer die moed̄ gods vandede hē eñ maectē gesont Daer na ō dz hi onbekēt soude bliuē. so quā hi in eē eylant gehietē die stal vā rodes: daer hē die goede mēscē timmerdē een cleyn hutkē daer hy anderhalf iaer i groter strēgicheit leefde v̄claert mit grotē miraculē eñ teikē die hi dede: eñ aldaer wort hi mitten sacramētē der heiliger kerkē bewaert/ eñ doe die tijt quā vā synē v̄scheiden. began hi selue sijn eyndel vaers te singē. eñ gaf sinē geest indē hādē der heiliger engelē. Int iaer ōs heerē. M. C. eñ. lvi. opten tiendē dach in februario. Eñ wert daer eerlikē begrauē wiēs graf seer glorificeert wort mit grotē miraculē.

Een mirakel.

IN den castecle dz camptuarico hiet was eē wijf die harē enighen soon veel iarē also v̄lamt bewaert had dz hi hē seluē vand̄ eend̄ sidē op dand̄ niet wendē en mochte noch mit sinē hādē sijn spise nemē. Dese als si dz gerucht ō miraculē des heilighē sinte willēs v̄hoorde/ so loofde si ter stōt sinte willē harē soō eñ te hāt wort hi al gesont gemaect ouermits ō godliker macht daer hy noch in synē husclach. Het was een herder gehietē dominic⁹ dye oec in al sijn ledē v̄lamt was. dese liet hē brēgen tottē graue des heiligē mās. eñ als hy daer na sijnre begeertē ghebrocht was so wort hi ter stōt genesen eñ wt vuericheyt der minē ouermits dz hi sach dz hy gesont gemaect was. so nā hi daer moniclike abijt aen/ eñ hi bleef daer mittē anderē broeders god dienende. Daer was oec een and̄ mā vā florens die vanden vallenden euel so seer gequelt wort. wāneer als dat hi die siecte gehadt had/ so was hi daer na wel acht dagē lanc of lāger sond̄ spreken eñ sinneloes. Dese nā wt deuociē een stic vā sinte willēs pāsier eñ ter stōt wert hy vā sijnre siecten ghesuuert. eñ te hāt wort hi mede mit sulckē vuer ō minnē ontstekē dz hi alle sijn tijtlike haue v̄cochte eñ deel dese dē armen ende volchde dē heer nae in willigher armoede eñ ginc also volmaectelijck voort dat hi daer na oeck openbaer miraculē dede. Inder stat vā groesstane was een maget dye vāden bosen geest ghequelt wort. soe dz sy tot allen kercken liep eñ begeerde seer deuotelijck hulpe eñ v̄lossinghe aen gode Eñ want si ald⁹ niet en vorderde/ soe ginc sy tottē bisschop van dier stede eñ begeerde raet aen hem. Welc bisscop haer riet dat sy tottē bedehuse daer sint Willem in lach begrauē haestelijc treckē soude. Sy ghinc aldaer eñ sat totten graue seer deuotelijc eñ stortē haer ghebet met groten suchten. Eñ ter stont vloghen wt harē monde twee v̄uaerlike gheesten eñ al die daer by waren gauen lof dē heer eñ synē knechte daer hi die miraculē door dede. Twee menschen warē oeck bouen matē seer vergicht so dat haer mondē dicke ghetrect worden totten coppe vanden hoofde. Dese na dat sy veel goets v̄meestert hadden ende veel cruden gebesicht eñ bitter drancke ghenomē haddē eñ hē nyet en bate/ eñ sy vāder macht sinte Willems hoorden: so loefden sy gode eñ sinē knechte sinte Willem mit groter oetmoedicheyt eñ worden beyde ghesont.

Hier is volcyndt dat eerwaerdighe eñ notabel boeck gheheten dat Winterstuck des Passionaels of der guldē legēde. Wel diligentelick wten latine in duytsche ghetrāsponeert eñ ghecorrigeert. Voleynt te Parijs in sint Jacobs strate. By Wolffgang hopyl. int teykē vā sint Jorys/ voer Willem Houtmart. boecvercoper wonēde te Brusel in brabāt. Int iaer ōs heren. M. CCCCC. eñ. v. in die maent Sep.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

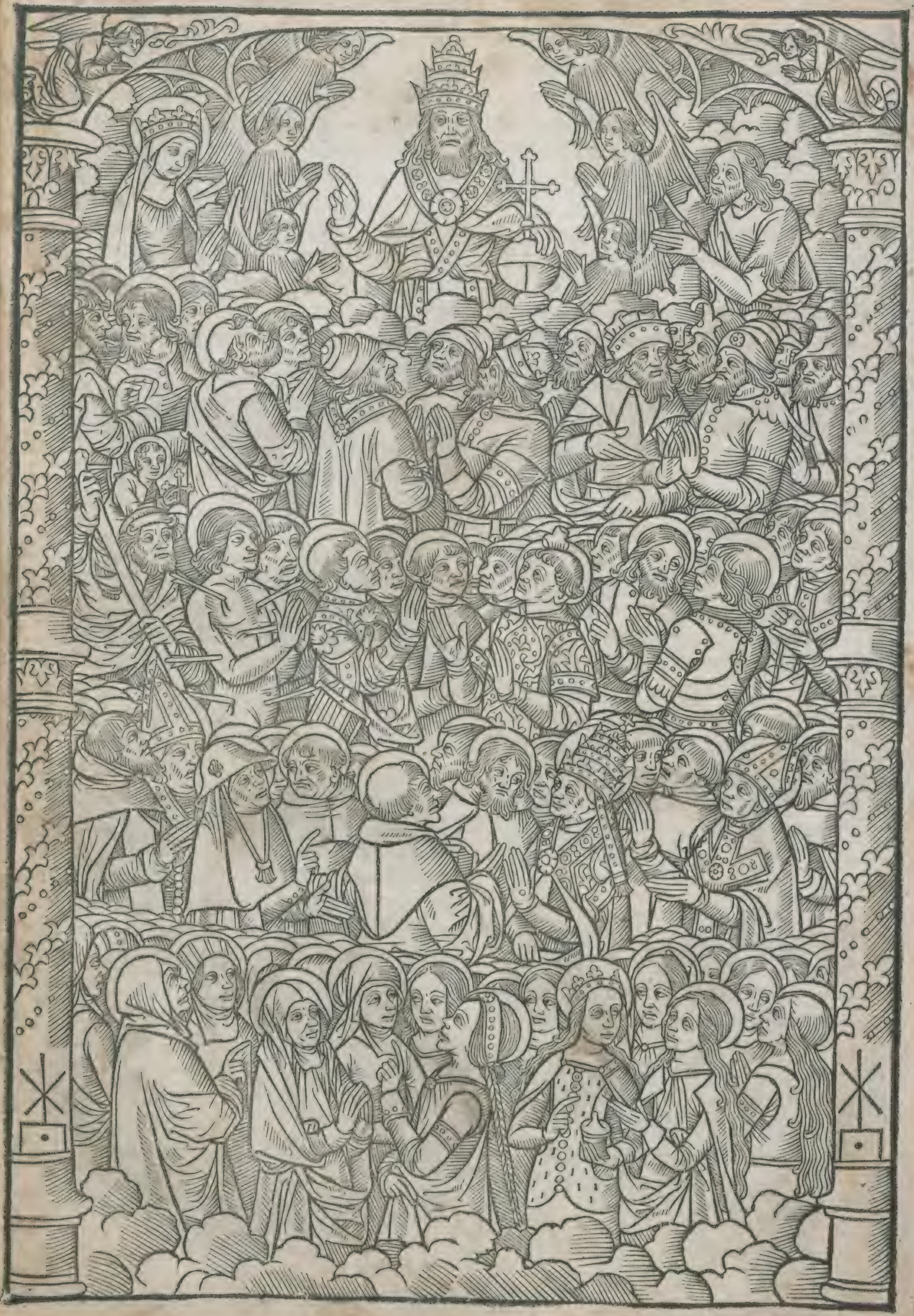

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Hier begint tsomer stuck vanden Passionael.

Och herten bedwernt wilt v ontluycken
Om taenschouwen dat passionael
Der heylighen legenden/ wilt nv ghebruycken
Thes cort te sijn int eertsche dael.

Sy hebben v voor den wech ghewesen
Ende oeck ghestort haer heylich bloet
Wilt nv haer volghen ghy wordes ghenesen
Door tbitter lyden der heylighen soet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

Hier beghint een nuttelijck boeck/ dwelck men hiet dat passionael dat in latijn ghehieten is Aurea legenda. dat beduyt in duytsche die gulden legende/ of dat passionael. Want der heilighen legenden hier in ghescreuen staen Ende wel met rechten machment so hieten om die gulden exempelen ende leeringhen/ die daer in staen bescreuen vanden heylighen. Want cortelijck soe bescrijftse der heylighen leuen eñ der martelaren doot/ hoe dat sy ghemartelijt sijn doer die minne vã gode: waer wt elck mensche groote salicheit sceppen mach op dat hy naerstelijck aen mercken wil die woerden die hi daer in lesen sal. Ende dit boec is ghedeelt in twee deelen of stucken. vanden welckẽ dat een deel hiet dat winter stuc. ende dat neemt sijn beghin op alre heylighen dach/ eñ sijn eynde opten paesdach. Ende dat ander hietmen dat somer stuck. ende dat neemt sijn beghin opten paesdach ende eyndt op alre heylighen dach/ eñ dat is dit teghewoerdighe boeck. Eñ om lichtelijc die legendẽ te vinden vãden heylighẽ die in dit boec bescreuẽ sijn / so is hier gheordineert by letterẽ een tafel daermense lichtelijck in vinden mach.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Dits die tafel vanden ſomer ſtucke.

A

Van ſinte Ambroſius v.
Van ſinte Alexius xlv.
Van ſinte Appollinaris lxxviij.
Van ſinte Abdon eñ ſennes lxxxvij.
Van ſinte Auguſtinꝰ leraer C.xxij.
Van ſinte Adriaen martelaer C.xxxvij.
Van ſinte Anna C.lxxiiij.

B

Van ſinte Bonifaciꝰ eñ ſijn geſellẽ xxxvi
Van ſinte Barnabas apoſtel xxxix.
Van ſinte Bernardus C.xiiij.
Van ſinte Bartholomeꝰ apoſtel. C.xix.
Van ſinte Brigitta C.lxxiij.

C

Van theilich Cruys vindinghe xv.
Vanden drie Cruys daghen xviij.
Van ſinte Criſtina lxxix.
Van ſinte Chriſtoffel lxxxij.
Van ſinte Cyriacus C.j.
Van theilich Cruys verheffinge C.xl.
Van ſinte Corneliꝰ eñ cyprianꝰ C.xlij.
Van ſinte Coſmas eñ damianꝰ C.xlvij.
Van ſinte Calixtus paeus C.lxiij.
Van ſinte Criſantus C.lxvi.
Van ſinte Criſpijn eñ criſpi. C.lxxij.
Van ſinte Clara C.lxxv.

D

Van ſinte Dominicus xciiij.
Van ſinte Donatus C.
Van ſinte Dyoniſius C.lxi.

E

Van ſinte Eraſmus martelaer xxxiiij.
Van ſinte Euſebius lxxxviij.
Van ſinte Egidius abt C.xxxij.
Van ſinte Eupheinia C.xlij.

F

Van ſinte Felix lxxxv.
Van ſinte Felix prieſter. C.xxx.
Van ſinte Forceus C.xlviij.
Van ſinte Franciſcus C.lv.

G

Van ſinte Geruaſius eñ ꝓthaſiꝰ xlvi.
Van ſinte Gordiaen lxxiiij.
Van ſinte Germaen lxxxvij.
Van ſinte Gorgoniꝰ eñ doro. C.xxxviij.
Van ſinte Gereon eñ victor C.lxxij.
Van ſinte Gheeraert abt. C.lxxx.

I

Van ſint Jorys martelaer viij.
Van ſint Jacob die minder xij.
Van ſint Jã voor die latijnſce por. xviij.
Van ſint Jan baptiſten xlviij.
Van ſint Jan eñ paulꝰ mar. liij.
Van ſint Jacob die meerre apoſ. lxx.
Van ſint Jpolitus C.vi.
Van ſint Jans onthoofdinge C.xxviij.
Van ſinte Juſtina C.xlvj.
Van ſinte Jeronimus leraer C.lij.
Van ſinte Jeroen prieſter C.lxxvij.

L

Van ſinte Lebuijn cõfeſſoer li.
Van ſinte leo paeus lvi.
Van ſinte Laurentiꝰ martelaer C.ij.
Van ſinte Lupus C.xxxij.
Van ſinte Lambertꝰ biſſcop C.xlij.
Van ſinte Leodegaris C.lv.
Van ſinte Lucas euãgeliſte C.lxiij.
Van ſinte Leonardus C.lxix.
Van ſinte Lazarus C.lxxix.

M

Van ſinte Maria egyptiaca iiij.
Van ſinte Marcus euãgeliſt x.
Van ſinte Marina xlv.
Van ſinte Margriete lxvij.
Van ſinte Marcellijn lxviij.
Van ſinte Maria magdalena lxxiiij.
Van ſinte Martha lxxxvi.
Van dye Machabeen lxxxix.
Van Maria hemeluaerts dach C.vij.
Van ſinte Mamertinus C.xxi.
Van ſinte Maria gheboorte. C.xxxiij.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Van ſinte Matheus apoſtel C.xliij.
Van ſinte Mauricius met alle ſine ghe-
ſellen. C.xliiij.
Van ſinte Michiel eñ alle engelẽ C.xlix.
Van ſinte Margariet iõcfrou. C.lx.
N
Van ſinte Nereus eñ achilleꝰ xxvij.
Van ſinte Nazarijs lxxxiiij.
O
Van Ons herẽ hemeluaerts dach. xx.
Van Odulphus cõfeſſoer xl.
P
Vanden Paeſdach eñ verriſeniſſe. J.
Van ſinte Philips apoſtel. xij.
Vanden Pinxter daghe xxiij.
Van ſinte Panchraes xxvij.
Van ſinte Petronella xxxiij.
Van ſinte Primus eñ felicianus xxxix.
Van ſinte Peter croniſta xliij.
Van ſinte Pieter apoſtel lvj.
Van ſinte Pauwels apoſtel lx.
Van ſinte Pieter martelaer. lxx.
Van ſinte Praxedis lxxviij.
Van ſinte Pieter ad vincula xc.
Van ſinte Protꝰ eñ iacinctꝰ C.xxxviij.
Van ſinte Pelagia C.lix.
Q
Van ſinte Quiriacus xliiij.
Van ſinte Quintinus C.lxxj.
R
Van ſinte Rochus confeſſoer C.xl.
Van ſinte Remigius C.liiij.
S
Van ſinte Seruaes biſſcop xxviij.
Van dye Seuen ſlapers liiij.
Van dye Seuen broederen lxvi.
Van ſinte Secundus lxviij.
Van ſinte Simpliciꝰ eñ fauſtinꝰ lxxxv.
Van ſinte Steuen die paeus xcij.
Van ſinte Steuen deerſte marte. xcij.
Van ſinte Sixtus paeus C.
Van ſinte Simphoriaen C.xviij.
Van ſinte Saminianꝰ eñ ſa. C.xxxi.
Van ſinte Symõ eñ iudas C.lxviij.
Van ſinte Seuerus C.lxxl.
T
Van dye Tien duſent martel. xlvij.
Van ſinte Theodora lxvi.
Van ſinte Thimotheus C.xviij.
Van Thays tghemeen wijf. C.lx.
V
Van ſinte Vrbanus xxxiij.
Van ſinte Vitus eñ modeſtus xliij.
Van ſinte Vitalis lxix.
Van ſinte Vrſula met allen haren maech
den. C.lxvi.

¶ Hier eyndt die tafel van tſomerſtuck des Paſſionaels.

¶ Van die verriſeniſſe ons liefs heeren iheſu criſti.

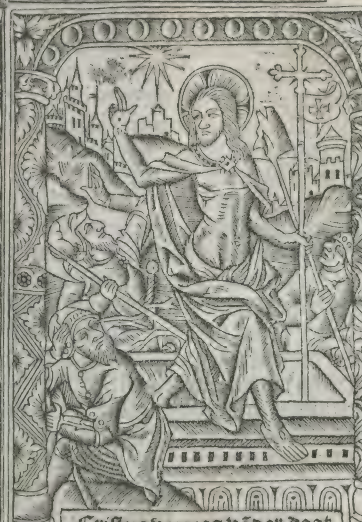

Cristus verrees vāder doot.
Om ons te helpen vter noot

Ristus verrees op den derdē dach na sijnre passien ¶ Seuen dinghē so mach mē mercken op christus verrisenisse Tē eersten hoe dat het waer is dat hy drie daghen ende drie nachten inden graue lach: ende opten derden daghe verrees. Ten anderen waer ōme dat hy te hant doe hy doot was niet en vrees maer dat hi beide tottēderdē dach. Ten derdē hoe dz hi verrees. Tē vierdē waer ō dat hi vrees voor dē doemsdach als die ghemeene vrisenisse wesen sal. Ten vijfsten waer ō dat hy verrees. Ten sesten hoe menich weruē hi hē openbaerde doe hi vresen was. Tē seuendē hoe hi die vadērs die in dz voorburch der hellen satē vā daer leyde ende wat hy daer dede. ¶ Ten eerstē soe seytmen dat cristus drie daghē eñ drie nachtē indē graue lach/ eñ dat hi bið figuren Synodichē als Augustinus seit alsoe datmē dē eerstē dach neemt nae dat eynde vāden dage eñ dē anderē dach al geheel eñ dē derdē dach nae sijn begin. eñ aldus sullent drie dagē sijn. eñ elck van desen drie daghen hadde sijn voornacht: wāt als beda seit so was doe die ordinancie verwādelt. Wāt daer te voren plaghē dye dagē voor te gaen eñ die nachtē nae te volghē: maer na cristus passie verwādelde die ordinancie soe dat doe die nachtē voor die daghen begōsten. eñ die daghen volghē nae. Eñ dz is tamelijken by geesteliker beteikenis. Want die eerste mensche viel eerst vandē daghe der gracien: inder nacht der doot ende der sonden. maer bi christus passie eñ sijn verrisenisse soe keerde hi weder vāder nacht der misdaetten dage vā gracien ¶ Opt anð dattet tamelick was dat hi te hant niet en verrees doe hi doot was: maer dat hi beyde tot opten derden dach daer toe sijn vijf reden. Die eerste is om beteikenisse om dz daer bi beteykēt wordē soude dattet licht sijns doodes ghenas onse twee doden eñ daer om lach hi eenen gehelen dach eñ .ij. nachtē inden graue om datmen verstaen sal biden daghe dat licht sijnre doot ende biden .ij. nachten onse twee doden. Ten anderen ō die prouinge: wāt als in twee oft in drien mondē staet alle woert. alsoe mach mē onderuindē alle werck oft daet in drien dagē. Eñ om dat hy prouen woude ende gheuē te kennen dat hi waerlijck doot was soe woude hi drie daghen indē graue ligghē. Ten derden om sijn mogētheyt te toonen. Want hadde hi te hant verresen. so soude gheschenen hebben dat hy gheen macht en hadde sijn ziele te settē eñ weð te nemē als te verrisen. Ten vierdē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

om die voor beteykeninghe ð gheenre die behoudē soudē sijn. Dit seit peter vā rauē nen. Onse heer Woude drie daghē begra/ uen sijn te betoykenē dat hi voldoen Wou de die indē hemel sijn eñ Weder makē die inder aerdē sijn eñ ꝟlossen die inder hellē sijn. Ten vijfstē om te verdenckē die drie staten ð gerechticheit Dit seit gregorius. Opten vrydach Was christus ghepassijt optē saterdach lach hi indē graue. eñ optē sondach verrees hy. Dit leuē is ons noch vridach Wāt Wi Worden hier ghepijnt in vernoy eñ in verdriet: mer indē saterdach soe legghē Wy inden graue van onsen ar/ beyt rustēde: Want na der doot so vinden Wi der zielē rustinghe. maer inden sonda ghe dat is indē achtēste outheyt na dat die Werelt ghemaect Was so sullen Wi verri sen vāder doot eñ Wi sullen dan indē lich aine eñ inder zielen ōtfanghē glorie: Wāt opten sestē dach vāder Werelt hebben Wi pine. eñ optē seuendē dach ruste. eñ opten achstē dach volle glorie. Dat derde is hoe cristus ꝟrees: Het is eerst te Weten dat hy machtich verrees: Wāt hi ꝟrees mit sijns selfs macht Sinte iohānes int euāgelie. Jc hebbe macht mijn ziel te setten eñ We der te nemen: andð Werf seit hy. Brekct dē tempel eñ ic sallen Weð vermaken in driē daghen. Ten anderē verrees hi salichlick sonder alle onsalicheit. sinte iohannes int euangelie. Als ick verresen ben soe sal icv voorgaē in galilea: galylea bedudet ouer ghanck. Doe christus verresen Was soe ghinck hi voor in galilea: Want hi ghinck vander onsalicheyt totter glorien eñ van ghebrekelicheit tot ongheb̄rekelicheit: leo die paus seit. Nae christus verrisenisse so Worden die bandē des doots ghebroken. ende die crancheit verWādelt in stercheit ende die stercheit in onsterffelicheit eñ die schande in glorie. Ten derden verrees hy oerbaerlick: Want hi vinck den roof. Jhe remias. Die leeu stont op Wt sijn slaepca mer: ende die rouer der luden heeft hē ver heuen. Sinte iohannes in sijn euangelie Als ick verheuen sal Worden vander aer den: dat is als ic die ziel Wt dz voorburcht der hellen brenghe eñ ic verresen ben Wtē graue soe sal ick all e dinck na mi trecken. Ten vierden verrees hi Wonderlijc Wāt sonder tgraf tontsluten: Want ghelijc hy gheboren Was sonð sijns moeders buuc te ontdoen ende oeck als hi tot synen discī pulen inghinc met beslotenen doren alsoe mocht hy oeck vten graue ghaen al Wast ghesloten. Want men leest in scolastica hi storia: dat indt iaer ons heren. M. c. ende xi. dat een monick te romē vā sinte laurēs buten murē sijn gordel daer hi mede ghe= gort Was al geheel sonder ontbindē voor hē geWorpen Was eñ doe hi ðWonderde so seyde hē een stēme vter lucht allso moch te christꝰ vten besloten graue gaen. Ten vijfsten ꝟrees hi Waerdelijc. Want hi ver rees in sijn gheWarighē lichaem: Wāt in vi. manierē so proefmē dat cristus Waer= achtelijc ꝟresen Was. Eerst biden enghel die niet en liecht. Ten anderen om dat hē hē die Wil opēbaerde. Bi dese tWee so ver toonde hi dz hi Waerlick ꝟresen Was Tē derdē bi eten daer bi proefmē dat hy bi to= uerie niet ꝟresen en Was. Tē vierden by tasten. daer bi proeftmē dat hi in sijn Wa relijc lichaem ꝟresen Was. Ten vijftē by dz hi sijn Wondē toende daer bi proeftmē dat hi inden lichaem ꝟresen es daer hy in sterf. Ten sestē. bi dien dat hi met beslotē dorē daer nae quā: daer bi ꝟtoonde hi dat hy in eenē glorificeerdē lichame verresen Was. Al dese tWifelinge schenē te Wesen in christus discipulen vā sijn verrisenisse. Ten seuendē ꝟrees hi oec onsterflijck dat hi nēmermeer steruē en soude Sinte pau Wels seit. Christus die verresen is vāder doot en sterft nv niet: noch dye doot en sal nēmermeer macht ouer hē hebben Dyoni sius seit in een epistel tot demophilum: dz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

christus na sijne opuaert tot enen heilighē
man seide die Carpus hiet: waert moghe
lijck dat hi noch wel bereit waer ō die mē
schen te steruen. Want die voerseide Car-
pus seit tot dyonisium. Doen een ongelo-
uich man enē ghelouighē verkeert hadde
so conste carpus dat soe qualiken verdra-
gē dz hy daer ō siec was. Dese carp⁹ was
so heilich dat hy node misse soude gedaen
hebben hi en hadde een hemelsche visioen
ghesien/ maer doe hi voor die twee luden
bekeringhe bidden soude soe badt hi gode
alle daghe dat hy haer beider leuen sceidē
moeste met eenen grooten brande. Eñ op
een nacht ter middernacht doe Carpus in
der bedinghe lach wort dat huys daer hy
lach haestelijck in tween ghedeilt. ende hi
sach daer enen grotē ouen ende hi sach op-
wert eñ sach dē hemel open / eñ sach daer
iesum staen eñ omtrent daer soe stont een
grote menichte vā engelen eñ hier na sach
hy neuen den ouen staen die twe mans al
beuende eñ die serpentē die wten ouē vlo
ghen sy trectense met byten eñ met cracht
ten ouen waert eñ ander mannē hortense
oeck daer in. Doe dit Carpus sach so had
de hi hier in alsoe grote ghenoechte dat hy
dat bouenste visioen niet syen en woude:
mer hi bleef al siende op die wrake vandē
twee mannē eñ het ghinc hē al te nae dat-
mense inden ouē niet en wriep. Ten lestē
sach hi met pinen op waert inde hemel eñ
ihesus hadde ontfermenis optē twe mās
ende stont op van sijn throon eñ quā neđ
tot hem metter menichte vāden enghelen
eñ hi stack sijn hāt voort eñ verlostese/ eñ
iesus seide tot carpus voort aen. En slaet
niet op my met wt gherechtē armen wāt
ick bin noch bereyt om die mensche behou
denisse te ghedoghē: want dat enighe mē-
sche sondighen dat en is my niet lief. Dit
visioen seit Dyonisius. ¶ Ten vierden
braechmen waer om dat christus niet en
beide ter verrisenisse metten anderen dat
is ten doemsdaghe. om drie saken en wil-
de hi niet beiden. ¶ Die eerste ō die waer
dicheit sijns lichaems/ om dz sijn lichaem
te waerdich was vander godheit daer hy
mede verenicht was. so en haddet niet ta
melijck ghe weest dat hi allso langhe in die
aerde ligghē soude Dair of seit dauid Du
en sulste dinē heiligē nz geuē te siē corrup
cie ofte verderfenisse dat is dinē heilighen
lichame. Echter seyt dauid. Heer staet op
in dijn ruste du eñ die scrijne dijnre heilic
heit: dat scrijne der heilicheit hietmen sijn
lichaem die dye godheit behielt. ¶ Danđ
reden is ō die vasticheit des geloues: wāt
en hadde doe crist⁹ niet verresen so soude
dat ghelooue vergaen hebben eñ nyemant
en soude dā ghelooft hebbē dz hi god was
Eñ dat merctmē daer bi dat alle sijn vriē
dē sonder ons soete vrouwe alleen in sijn
passie dat geloue verloren. mer doe si wis
ten dat hy verresen was also gheloefdē sy
weder. Paulus die seit. en is cristus niet
verresen so is ons gheloef idel. ¶ Tē der
den om exēpel van onse verrisinghe. Wāt
men soude selden yemāt vindē die die ver
risenisse ghe louen soude/ ten waer dat hy
wiste bi exempelen dat si voerleden waer
Daer bi soe seit Paulus. Is cristus verre
sen so sullen wy oeck verrisen. Want sijn
verrisenis is exempel van onse verrisenis
se. Gregorius seit. Ons heer heeft by exē-
pelen ghetoont dat hi te loone beloutt he-
uet: want als die goede menschen kennē
dat hy verresen is. dat sy oeck in hē seluen
hopen sullen int eynde der werelt: dat loē
der verrisenis. Echter seit hi. Daer om en
woude hi maer drie daghen doot sijn enđ
niet langher beiden ter verrisenisse dz wy
niet wanhopen en sullen dye verrisenisse
in ons luden: want wy hebben hope van
ons verisenis als wi ōs hoofts glorie merc
ken. ¶ Ten vijfsten waer om dat hi ver-
rees dz was ō vier oerbaerlike sakē: wāt
sijn verrisenisse werket gherechticheit vā

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

sonden: eñ leert nv wijsheyt van zeeden ende gift hope van verrisenisse te loene eñ sy werct onser alder verrisenis. Vanden eersten seit paulus. Hy wort geleuert om ons sonden: hi verrees om ons gherechticheit. Vanden anderen seit hy oeck. Alsoe cristus verresen is vander doot bi des vaders glorie/ alsoe sullē wi oec leuē in nieuwicheit van leuen. Vanden derdē seit sinte Pieter. die om sijn grote ontfermherticheit ons verwect heeft in hope des leuens bi onsen heer iesu cristi sijn verrisenis vāder doot. Vanden vierden seit paulus. cristus is verresen vander doot int beginsel der slapender: wāt bi den mensche quam die doot: eñ biden mensche comt der dodē verrisenis. Oeck is te merckē als voorseit is: dz cristus in sijn verrisenis proper vier dinghen hadde ¶ Dat eerste is ons verrisenisse sal sijn int eynde: eñ die sijn geseeden opten derdē dach. ¶ Dander is: wāt wi sullen bi sijn macht verrisen: eñ hi verrees by hē seluen. Ambrosius: waer om soude hy hulpe soeckē sijn lichaem te verwecken die dander verwect. ¶ Dat derde is dz wi rottē mer sijn lichaē en mochte niet rotten. ¶ Dat vierde is dat zijn verrisenis is die saeck die ons verrisenis verwect gheestelick eñ lichamelick. dats der zielē nv ende des lichaems hier na ¶ Tē sesten hoe menich weruen hy openbaerde als hi verresen was. Men sal weten dat hi optē dach doe hi verrees vijf werf opēbaerde: ende eerst openbaerde hi oeck vijf werf maria magdalena. By hoer verstaet men die in penitencie sijn. Wāt om vijf sakē woude hi maria magdalena eerst opēbaren. Eerst om dat sy hē alre meest minde. Lucas int euāgelie. haer sijn veel sonden verlaten want sy minden veel. Ten anderen om dat hi toonen woude dat hy ghestoruē was om die sondaers: Matheus int euangelie. Ic en ben niet ghecomē om die gherechtighe te roepen mer dē sondaers. Ten derden om dat die lichte wiuen voor sommighe vroede int rijcke godes comen sullen: Matheus int euāgelie Voerwaer seg ic v die lichte wiuen sullē voor v int hemelrijck comen. Ten vierdē om ghelikenis. Wāt ghelijc dat een wijf was bode des doots dat een wijf soe bode soude sijn des leuens. Ten vijfstē om dat die gracie ouerlopen soude daer die misdaet ouerlopende was. Anderwerf openbaerde hi den vrouwē die wedō quamen vanden graue doe hi hem seide. god groet v/ eñ sy gingen tot hem ende hieldē syne voeten. By desen verstaetmen die oetmoedighe dien onse here opēbaert/ beyde om haer staet ende daet. Want sy hielden zijn voeten. Derdewerf opēbaerde hi symeon petrus/ maer waer dat was of op welcke tijt dat en weet men niet: ten hadde ghe weest maschien doe hi met iohannes weder quam vāden graue doē mochte pieter wel elwaert ghekeert hebbē vā iohannes eñ daer mocht hē die heer gheopenbaert hebben. Peter beduyt ghehoorsaemheit. ende daer om verstaetmen bi hē die ghehoorsamighe eñ dyen openbaerde onse here. ¶ Ten vierden openbaerde hi den iongheren die tot emaus ginghen: dz beduut begheerte vā raden: eñ hier bi verstaetmen die arme die den raet volgē willenganck: ende vercoep al dattu hebts eñ gheuet den armen. ¶ Ten vijfsten male openbaerde hi den ionghērē daer sy al vergadert waren. ende daer by verstaetmen die religiosen oft die begheuen ludē in oerden die dye doren vanden vijf sinnen ontsloten hebben. Dese vijf opēbaringhe dye waren ghedaen opten seluē dach der verrisenisse: ende dit beduut dat hem die priester vijf weruen omme keert inder missen ten volcke waert. maer derdewerf keert hy hem omme al swighende. Want dz beteykent die derde openbaringhe die cristꝰ peter dede die men niet en weet waer/ oft

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

op welcke tijt dattet was. ¶ Ten sesten
male openbaerde hi ouer viii. daghẽ daer
sijn discipulen vergadert waren met Tho-
mas die gheseit hadde dat hi cristus verise
nisse niet en ghelouede hy en sage ẽñ taste
sijn wondẽ. bi hem verstaetmen die twi-
felen in dat ghelooue. ¶ Ten seuendẽ ma
le daer sijn discipulen visscheden: Hier by
verstaetmen die predicaren / die visschers
der luden sijn. ¶ Ten achstẽ openbaerde
hi sijn ionghẽrẽ opten berch van Thabor
Hier bi verstaetmen die ghene die in contẽ
placien leuen: wãt optẽ berch was cristꝰ
ghetransfigureert. ¶ Ten neghendẽ ma
le op die camer inden berch van syon daer
hi haer ongheloui cheit ende haer hartheit
al van haerer herten beruspede. Ende daer
bi verstaen wi die sondaers die onse heere
by ontfermherticheit int eynde vã haer le
uen somtijts vandet ¶ Ten tiendẽ male
openbaerde hy sijn discipulẽ opten berch
van oliueten: by desen verstaetmẽ die ont
fermherticheyt die die olye van ontferm-
hertícheden minnẽ / van deser stat voir cri
stus te hemel. Want die ontfermherticheden is beloefte des leuẽs ẽñ tot alle dingẽ
is sy goet. Noch sijn drie openbaringhen
diemen seit dat cristus in die paesdach de
de: maer die en scriuen die euangelistẽ niet.
¶ Die eerste is dat hi sint Jacob alpheus
sone openbaerde als ghi vindẽ sult in sijn
legende. ¶ Die ander is dat hy ioseph vã
aromathia opẽbaerde doe hi verresen was
als Nycodemꝰ bescrijft. Wãt doe die iodẽ
vernomen hadden dat ioseph van aroma
thia pylatus iesus lichaem gheeyscht had
de ẽñ hẽ begrauen had in sijn graf so wor
den sy erre teghen hẽ / ẽñ vinghen hẽ ẽñ slo
ten hẽ naerstelijcke vaste in eẽ camer ende
besegelden om dat si hẽ naden saboth wil
den doden: ẽñ opten nacht dat ihesus ver-
rees wort dat huys op ghehangẽ met vier
hornikẽn ẽñ iesus ghinck in tot ioseph ẽñ
droghede sijn aensicht ẽñ custen ende ley-
den daer wt in sijn huys inder stat vã aro
mathia dat die zeghelen al geheel bleuen.
¶ Die derde was doe hi maria sijnre moe-
der voor alle dye ander openbaerde. al en
scriuẽ dat die euangelisten niet. Ende dat
hout die kercke van romen die indẽ paes-
daghe tot onser vrouwen stacie doet mer
en wilmen des niet ghelouen om dz geen
euangelist en seyt / soe schijntet dat hi sijn
moeder niet en openbaerde na syne verri
senisse om datter gheen euangeliste of en
seyt. maer dat en is niet dat aldusdanigẽ
soon sulcke moeder soude moghẽ verroe-
keloosen: want die euangelistẽ en woudẽ
des niet scriuen / want sy wouden alleen
die oerconders scriuen vander verrisenis
Ẽñ daer om en betaemde dat niet datmẽ
die moeder tot oerconschap scriuen soude
wantmẽ vreemde wiuen woerden voor
sotheit hielt. Men soude dan bet der moe
der woerden voor sotheit hebben gehou-
den: hadde sy oerconscap selue van haren
sone ghegheuẽ. Ẽñ hier bi en woudẽt die
euangelisten niet scriuen mer sy lietent in
den goeden ghelooue. Wãt iesus was scul
dich sijn moeder te verbliden die hi wiste
dat om hem alre meest rouwe hadde: dit
seit oeck sint Ambrosius. Maria sach õs
herẽ verrisenis sy sachse eerst ẽñ sy geloef
de. ¶ Dat seuẽde: hoe cristus die heylige
vaders wten voorburchte der hellẽ leyde
ẽñ wat hy daer dede daer en seit die euan
gelie niet of. maer sint Augustijn seit dat
in een sermoen Nycodemꝰ bescrijft oeck:
Wãt sint Augustijn seit doe cristus synen
geest ghegeuẽ had sijn ziel die verlicht was
metter godheit die ghinc te hant neder ter
hellen. Ende doe hi binnẽ den termine der
donckerheit ghecomen was als een claer
rouer ẽñ vreselicke: doe hem die menichte
vanden duuelen saghẽ so begonsten sy te
vraghẽ. Waen is dese aldus vreselijc dus
sterck ẽñ dus schone. die werlt die ons al
toos onderdanich heeft ghewcest si en sen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de ons nye aldusdanighen dode: aldusda
nighen ghifte en sende sy nz ter hellē. Wie
is dan dese die aldus onuersaechlijck bin-
nen onsen terminen coemt eñ onse tormē-
ten niet en ontsiet/ maer hi verlost oec dye
ander wt onsen banden: siet die ghene die
onđ onse tormētē plagē te sijn sy verwitē
ons dat sy salicheit ontfaen hebben: ende
sy en ontsien ons niet maer sy dreyghē ōs
aldus: En waren die doden niet alsoe ho
uaerdich noch die gheuanghen en mochtē
hem nye aldus verbliden/ Waer om wou
di desen al hier brenghē. O prince dijn bli
scap wort altemael vergaen dijn bruech-
de is al verwandelt in weenē. Doe du cri
stum hanghen dedest an den cruce en wis
te niet wat scade du daer of gedoghē sou-
des inder hellen. Doen dese felle duuelen
dese roepinghe ghedaen hadden soe wor-
den met des heren ghebot inder hellen ge-
broken alle die yseren ameyden ende gren
delen. Ende sich alle die heylighe vaders
vielen op haer knyen voor onsen heere eñ
seiden al wenende: du biste hier ghecomē
verlosser der werelt die wy langhe beghe
rende daghelijcx ontbeyt hebben du biste
om ons neder ghecomē ter hellen: ende en
wilt ons niet achter laten alstu op ghaen
sulste te hemelrijcke. Here iesu criste gāck
op ende rooft dye helle ende die wreker đ
doot die binde met dinen banden eñ ghift
die werelt blischap weder. Helpe ons nv
ende lesschet die felle pyne ende by ontfer-
menissen ontbinde die gheuāghenissen al-
stu hier biste/ verlosse die misdadich sijn ō
datstu neder ghecomen biste om te bescer-
mē die dynē sijn. Dit vorste punct seit sint
Augustijn. Men leest in nycodemus hys-
torie dat Carinus ende lencius des oude
symeons sonen met christo verresen. ende
Annas ende Cayphas ende Nycodemus
ende Joseph ende Gamaliel die bezworē
se wat dat cristus in die helle dede eñ doe
seiden sy aldus. Doe wy waren met alle
onsen vaders in dat voorburch der hellen
ende der donckerheden soe wort daer een
scheme op ons eē godlijcke verwe der son
nen eñ een root coninclijck licht. ende alte
hāt āt woerde Adam die vađ van alle mē
schē eñ seyde. Dit licht is des makers des
eewichts lichtes die ons belouet heuet te
senden sijn ewich licht. Ende ysayas riep
Dit is des vaders licht des gods sone/ als
ick voerseide doe ick in aertrijcke was: dz
volck dat in donckerheden wanđde sach
een groot licht. Doe quā symeon onse va-
der tot ons verblidende ende seide. Danc
ket gode want ick ontfincken in minē ar
men inden tempel christum een cleyn kint
ende ick worde beroert vanden heilighen
gheest ende seyde. Heere nv laetstu dynen
knecht na dine woerden in vrede: hier na
so quam een ander ghelijck een heremijt.
eñ doe wi hem vragheden wie hi was so
seide hi. Ick bē Johānes die cristū doop-
te ende ghinck voor sijn aēsichte syne we
ghen te bereyden ende ick wijsden mettē
vingher eñ seide. Siet dat lam gods siet
die afdoet die sonden der warelt. ende ic
ben neder ghecomen v te boetscappen dat
hi ons te hāt vanden sal. Doe seide Seth
doe ick ghegaen was ter poorten vanden
paradyse om dat ic onsen here bidden sou
de dat hi my sinen enghel senden soude eñ
gheuen my vander olye der ontfermher-
ticheit op dat ick Adam minen vader sijn
lichaem daer mede saluen soude. Doe hy
sieck was so openbaerde my die engel mi
chael ende seide. En wilt v niet pinen mit
tranen vanden houte der ontfermhertich
heyt. Want du en sulste gheensins daer of
ghecrighen moghen sonder alst vijf. M.
ende vijf hondert iaer gheleden sijn. Doe
dit alle die patriarckē ende prophetē hoor
den alsoe verbliden sy hem met groter bli
schap. Doe quam sathana die prinche eñ
die leytsman al vāder doot ende seide tot-
ter hellen. Bereyt v te ontfanghen iesum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die hem beroemt dat hi cristus die sone go
des is eñ hi is een mēsche die den doot ont
siet ende seide: Mijn ziele is droeuich tot-
ter doot eñ hy heuet veel lieden ghenesen
die ick crom maecte ende oeck crepelen de
de hi gaen. Die helle antwoerde ende sei-
de oftu machtich biste: Wat mā is die ihe
sus/ die den doot ontsiet eñ die teghē dine
macht is. Want om dat hi seyt dat hy den
doot ontsiet daer mede wilt hi dy vaen eñ
dy sal ewelijck wee wesen. Sathan sey-
de haer ick hebben becoort ic heb dat volc
teghen hem beroert ende ick hebbe nv dye
spere ghescarpet eñ galle eñ edick gheme-
ghet eñ een cruce bereyt eñ het is schier bi
sijn doot dat icken tot di brenghē sal. Die
helle seide hem Is hijt niet die lazarus v-
wecte dien ick ghevanghē hadde Sathā
seide die selue yst. Die helle seyde. Ick be
zwere dy bi mijnre macht eñ die dyne dat
stu dien niet tot mi en brenghes. Wāt doē
ick twoert sijns ghebots hoorde so beef-
de ick eñ en mochte lazarus niet houden.
maer hi verseudde hem eñ hy voir snellijc
ken wt als een arent eñ ontspranck ons.
Doen hi dit seide wort een stēme gehoort
als een donreslach die aldus sprack: Ghy
princen doet op uwe poorten. eñ ghi ewi
ghe poorten wort op verheuē ende die co-
ninck der glorien sal daer in ghaen. Doen
die helle dat hoorde soe verdreef si sathan
eñ hieten gaen vechten teghen die coninc
der glorien: ende die duuelen liepen al ter
poorten eñ sloten die coperē doren mit yse
ren grendelen. Doe seide David. En pro-
pheteerde ick niet. onse heer moet sijn ont
fermherticheit belien ende sijn wonderē
der menschen kinderen: want hi schoorde
die coperen poortē eñ brack die yseren grē
delen. Echter wort een grote stēme die al
dus sprack. Ghi princen doet op uwe por
ten/ als voor gheseit is. Doe die helle sach
dat hi twewervē gheroepē hadde als oft
sijs niet ghewetē eñ haddē soe seiden sy
Wie is die coninck der glorien. Doe brack
die coninck der glorien die coperē poorten
eñ quam in eñ vlichte die eewighe donc-
kerheden: eñ iesus stack sijn handē voort
eñ nam Adams hant eñ seyde. Vrede sy
met di eñ dine kinderen mine gerechtighē
eñ ons heer ghinc op vter hellē eñ alle die
heylighē volchdē hem. Ende onse heer nā
Adams rechter hant eñ gaffen michael dē
archangel ende hi leidese alle int paradijs
eñ hem quamē twe gedaechde minlijcke
mannē te ghemoete eñ die heyligē vraech
dē wie sydi die noch niet met ons dooten
wares eñ sijt ghecomen int paradijs met
dijn lichaem: eñ die een antwoerde Ic bē
enoch die hier ouer ghebrocht was. eñ dit
is helyas die hier was ghebrocht met een
vierighē waghen eñ noch en sijn wy niet
ghestoruen/ maer wi sijn gehoudē teghē
antekerst toecoemst: eñ wi sullen tegē hē
vechten eñ hy sal ons doden eñ dan sullē
wi nae drie daghen eñ een half op wordē
gheuoert in die lucht. Doe hi dit seide quā
een ander man eñ brocht een cruce op sijn
scouderen: eñ doe si hem vragheden wie hi
waer so seide hy. Ick was een moerdena
re eñ ick worde met cristo ghecruyst eñ ic
gheloefde dat hy was maker alder werlt
eñ ick bat hem eñ seide Here ghedenct du
mijns alstu comes in dijn rijcke. Hy seide
mi. Voer)\/aer segghe ick dy: [illegible] sulste hu
den met mi inden paradise sijn. eñ hy gaf
mi dat teyken des cruces eñ seide. Draget
dit eñ ganck int paradijs/ eñ en wil di die
wachter des paradijs die engel niet in la-
ten soe sulste hem dit cruce thonen eñ seg-
ghen. cristus die nv ghecruyst is heeft my
hier ghesent. Eñ doe ick dit gheseit hadde
soe dede my die engel dat paradijs te hāts
open eñ leide mi daer in. Eñ doe Carinus
ende Lencius dit gheseyt hadden: wordē
sy haestelijc ghetrāsfigureert eñ mē sach-
se niet meer. Gregorius vā nansentē of Au
gustinus segghē aldus hier of. Doe cristus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

neder claim ter hellen. so ꝟblichte haestelijc die ewighe nacht der hellen. ¶ Te hant sey-dē sy al heymelijck van vreesen die yseren doorwachters al murmurerēde onder hē aldusdanighe woerdē. Wie is dese die al-dus vreselick ēn claer is: onse helle en ont-finck nye aldusdanighē. die werelt en sen de nye aldusdanighen in onsen cule. dit is cē ondꝫgaenre ēn een sculdige: hi is cē bre-ker ēn een ꝟderuer ēn geen sondaer: maer hi is cē rouer: wi syen enē rechter ēn geen ondꝫdaner: hi is ghecomē te vechtē ēn niet ꝟwōnē te sijn. ēn te ꝟblossen alle syne vriē den ēn nyemāt te laten bliuen.

¶ Die legēde vā Maria vā egipten.

Maria vā egypten diemē cē sonderesse hiet die leefde in groter penitēcien. xlviij. ia rē. Een abt die zosima hiet doe hi ouer der iordanē ge-ghaen was / ende hy een groot deel vander woestinē door ghegaē hadde om te besien oft hi daer enighe hey-lige vaders vindē mocht / so sach hi eenen menschē gaen mit een naect zwert lichaē die ꝟbarnt was vāder hettē der sonnē ēn dit was maria vā egipten ende sy ghinck te hant vlien. Ēn zosima die begōste starc kelijck na haer te lopen. Doe seide sy zosi-ma heer abt wat ꝟuolchste mi ꝟgeuet mi ic en mach tot di wert mijn aēsicht niet ke ren om dat ic een wijf ben ēn naect: maer werpt my v mantel toe op dattu my syen moghes sonder scaempte. Ēn doe hi hoor de dat si hē noemde soe verwonderdet hē ēn ghaf haer sinen mantel ēn hi viel voor haer op die aerde ēn badt haer dat sy hem benedien soude Ēn sy seide hē / o vader di behoort die benedictie toe wāttu cē waer dich priester biste. Ēn doe hi hoorde dat si synen name ēn sijn officie wiste so hadde hijs meerre wonder ēn bat haer seer naer stelijck dat sy hem benedien woude. Doe seide sy ghebenedijt sy die god onser zielē Ende doe sy haer handen op stack ende si bat so sach zosima dat si een elle hoech ver heuen worde vander aerden Doe begon-ste zosima te peysen oft eenich gheest we-sen mocht die hem veynsde te beden. Doe seide si hem god die moet di genoech doen dz du wanes dat ic eē sonderesse een vuyl gheest ben. Doe bezwoerse zosima by on-sen here dat si hē haer leuen segghen wou de Ende sy seide hē ꝟlatet mi vader begō de ick v minen staet te segghen du soudes van my vlien als vā een serpent Ende dy ne ooren souden worden besmet van mi-ne reden: ēn die lucht souder of ontreynē Ende doe hijs haer niet ꝟlaten en woude soe seide sy hē broeder ick was in egipten gheboren. Ende doe ick. xij. iaer out was quā ic in alexādriē: daer leuede ic in ōcuys hedē xvij. iaer lanc. so dat ic mijn lichaem geen mā en ōtseide: ēn doe die ludē vā diē lande voerē te iherusalē ō theilige cruce te aenbiddē / so badt hi oec die sciplude dz sy my mede met hē lietē varē: ēn doe sy my ō mijn veerscat vraechden so seide ick broe-

ders ic en heb geen veerscat neẽt dã mijn
lichaem voor die veerscat. eñ doe ic te ihe=
rusalẽ ghecomẽ was mittẽ anderẽ ter do
ren vanŏ kerckẽ om dz heilich cruce aen te
biddẽ: so worde ic haestelic eñ onuersien=
lijc achterwaert getoghẽ eñ mẽ en liet mi
nz ingaen. Eñ echter ginck ic tottẽ dorpel
vanŏ dorẽ/ so wort ic haestelic afterwert
getoghẽ: nochtãs dz alle die anŏ sonŏ hin
der in gingẽ. Doe quã ic tot mi seluẽ eñ be
gonste te peysen dat my dit gesciede õ die
grootheit vã minẽ sondẽ: eñ ick begonste
mijn hert te slaen met mijn hãdẽ eñ ic be=
gonste mildelijc mijn tranẽ te storten: wt
mijn herte swaerlijc te ꝟsuchtẽ: eñ ic sach
ter dorẽ inwert eñ ic sach eẽ beelde vã on=
ser vrouwẽ. Doe begonste ic haer al wee=
nẽde te biddẽ dat sy mi ghenade vã minẽ
sondẽ ꝟweruẽ woude. eñ dz sy mi liet in=
gaẽ om dat cruce aẽ te bedẽ/ eñ ic belofde
haer dz ick die werelt latẽ soude eñ voort
meer in suuerhedẽ leuẽ soude. Doe ic ghe
bedẽ hadde eñ ic hope õtfaen hadde in on
ser vrouwẽ name: so ghinc ic weŏ tot die
kerc dore eñ ic ginc sonŏ cõmer in die kerc
Eñ doe ic dat heilighe cruce harde deuote
lijc aẽ gebedẽ hadde: so gaf mi eẽ drie pen
ningẽ eñ dair mede coste ick drie brodẽ eñ
ginc in sint ians baptistẽ kerc eñ daer ont
finc ic ons herẽ lichaem. Eñ doe hoorde ic
een stẽme die mi seide/ ghaet ouer die Ior
dane so selste behoudẽ bliuẽ Aldus ghinc
ic ouer die iordane eñ quã in deser woesti
nẽ. eñ hier heb ic. lxvij. iaer geweest dat ic
geen mẽsche en sach. Eñ die drie brodẽ die
ic mz mi brocht wordẽ also hert als steenẽ
eñ ic leuede xxvi. iaer daer mede dz icx ge=
noech had. eñ mijn cleeŏ sijn al ꝟvuylt lã
ge wile. eñ ic was xxvij. iaer also seer be=
coert vã mine vleysschelike begeertẽ. mer
nv heb ict al ꝟwonnẽ biŏ gracien godes.
Siet vaŏ nv heb ic alle mijn leuẽ ꝟtelt eñ
ick bidde dattu õsen here voor mi biddes.
Doe viel zosima opter aerdẽ eñ dãcte god
om haer: eñ sy seide hẽ. Ic bidde di vader
dattu en groot vastelauẽt nz met dinẽ mo
nikẽ wt dinẽ cloester en gaets. ende weet
oec woudestu daer wt gaẽ du en selste nz
mogẽ: wãt in sijn cloester soe was eẽ ghe
woẽte dz alle die monikẽ sonŏ somige die
dz cloester bewaerdẽ gingẽ al die vastẽ do
re in die woestinẽ eñ õtrẽt paessẽ quamẽ
si weŏ. eñ si bat hẽ dz hi in wittẽ donreda
ge quame tott iordane eñ gods lichaẽ met
hẽ brochte. wãt si seide ic sal di dair teghẽ
comẽ eñ õtfaẽ gods lichaẽ vã di. wãt vã=
der tijt dz ic gecomẽ bẽ so en õtfinc ic gods
lichaẽ niet. eñ zosima ginc weŏ tot synen
cloester/ eñ doe dz iaer gecomẽ was eñ al=
le die monikẽ ginghẽ ter woestinẽ waert
doe wort zosima sieck dz hi thuys bliuen
moeste als sy hem voerseyt hadde. maer
doe den witten dõredaghe naecte. soe nã
hy gods lichaem eñ ginc totten oeuer van
der iordanen eñ hi sachse staẽ ouer die an=
der side eñ si maecte een cruce ouer dz wa
ter eñ sy quam ouer dat water tot zosima
Doe hy dat sach so hadde hijs groot won
der eñ viel voor haer voetẽ oetmoedelijck
Ende sy seide hem. Siet datstu des nz en
doest want ghi hebt gods lichaem: eñ du
biste een waerdich priester/ eñ hi gaf haer
doe gods lichaem. eñ sy bat hẽ eñ seide hẽ
dat hi des anŏ iaers weŏ tot haer quame
mz gods lichaẽ. eñ si maecte eẽ cruis ouer
die iordane ende ginc weŏ ter woestinen
waert. ende zosimas ginc weŏ tot in sijn
cloester. Ende des anderẽ iaers soe quam
hi weŏ totter stat daer hi met haer gespro
kẽ hadde. ende hi vantse daer doot legghẽ
eñ hy weende ende hy en dorste haer niet
ghenakẽ eñ hi seide tot hẽ seluen. ic wilde
gaerne dit heylighe lichaem begrauẽ: mer
ick ontsye my dattet haer leet mochte sijn
Doe hy dit peynsde soe vant hy bouẽ haer
hooft int langhe ghescreuẽ aldus. Sosy=
ma begraue den lichame/ ghif der aerden
haer ghemul. eñ bidt onsen here voor my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tot wiens ghebode ic dese werelt liet optē
anderen dach van Aprille. Doe v̄stont zo
symas voerwaer dat si doe godslichaem
hadde ontfaen eñ si weder ter woestinen
quam dat si doe starf Eñ die woestine die
zosima in dertich daghen ghegaen hadde
die ghinck sy in eenen dach eñ daer voer si
te gode waert. Eñ doe se zosima in die aer
de niet en konde begrauē so sach hi eē leeu
we tot hem wert comen/ ende hi seide hē.
Dit heilighe wijf heeft beuolen haer lich=
aem te begrauen eñ ick bin out eñ en cans
niet begrauē. eñ ick en hebbe oec geen spa
de/ daer om come du eñ graue op dat wy
haer lichaem begrauē moghē. Doe begon
ste die leeuwe te grauen eñ te deluen: eñ ō
began een tamelick graf te makē. Eñ doe
die leeu dat graf ghemaect hadde so ghinc
hi wech als een sachtmoedich lam. Eñ zo
simas keerde weō tot synē cloester waert
eñ dancte den leuenden god.

Die legēde vā sint Ambrosius.

Ambrosius was āmbrosius
sone des proest vā Romen
die met sijnre wiegē geset
was in eē vrijthof vā des
keisers pallays eñ hi sliep.
so quā daer ōuersyens een
swerm byen eñ die v̄gaderde al ō zijn an=
sicht eñ aē sijn mōt dattet scheen dz si in si
nen buyc cropē eñ wt quamē. eñ daer na
vloghē si wech eñ vloghē so hoghe in dye
lucht dat mēse niet sien en mocht. Doe dit
gedaen was doe wort sijn vaō v̄uaert eñ
seide. Blijft dit kint leuendich het sal een
groot mā wordē. Daer na doe hi eē ionge
linck was eñ hy sach dz sijn moeō eñ zijn
suster die eē heylige maget was der papē
handē custe. soe gheboet hi sijn suster sijn
rechter hāt te cussen eñ seide dat sy hē dat
oec doen soude: mer sy v̄scoeken als eē iō=
ghelinc eñ die niet en wist wat hi seide Hi
wort te Romē geleert in letteren eñ om dz
hi die sacck vandē houe wel hātierde doe
senden Valenciaen die keiser om te regie=
ren tlantscap vā Lugerië eñ Omelien. eñ
doe hi te Melanen ghecomē was eñ daer
geen bisscop en was/ vergaderde dat volc
om een bisscop te kiesen. Eñ om dz onder
dē ghelouigē eñ arrianē grotē twist was
so tyde Ambrosiꝰ der waert om dē twist
te scheidē. ende te hāt hoordemē een kints
stēme die seyde aldus. Kiest Ambrosiꝰ tot
een bisscop. Ende alle die daer warē hiel=
den hem aen dē roep eñ sy riepen Ambrosi
us bisscop. Doe hi dat hoorde om dat hise
met vresen van hē veriaghen soude ginck
hi wter kercken ende ghinck op den rech=
terstoel. Ende teghen sijn ghewoente soe
dede hy daer sommighe omslaen: Eñ doe
hy dit dede soe riep dat volck dijn sondē sy
op ons. Doe wort hi verstoort ende ghinc
weder te huis ende woude weder in sijn
philosophie profijt doen. Eñ hi wort we=
der gheroepē dz hijs niet en dede: maer hy
dede opēbaer tot hē comē ghemeen wijuē
om dz hē tvolc met vrede latē soude als sy
dz sagē Eñ doe hijs so nz of comē en moch
te eñ hi hoorde dz altijt tvolc riep sijn son=
dē si op ōs/ so vloech hi ter middōnacht. eñ
doe hē dochte dz hi bi cicinnē wert voer so
wort hi des morgēs by Melanē geuondē
voor eē poort diemē hiet de porte vā romē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ende doemen gheuonden hadde ende van
den volcke veruaert was ſo ontboet men
deſe nyeumare den goeden keyſer Ualen=
ciaen: ende hi was alte blijde datmen dye
rechters diemen wt ſende van Romẽ tot
biſſcoppen coes. Die berue pꝛouoeſt was
oeck verblijt dat ſijn woert in Ambꝛoſiũ
voldaen woꝛt. want hi ſeide Ambꝛoſius
doe hy wech vooꝛ deſe woerden. ghanck
ende doet niet als een rechter mer als een
biſſchop. Dier wyle datmen metter boet=
ſchap te Romen wert was: ſo berchde hẽ
Ambꝛoſius weder mer men vanten. En=
de om dat hy noch cathecuminus was ſo
doeptemen. ende opten achſtẽ dach woꝛt
hy gheſet inden ſetel. ende ouer vier iaren
ghinck hy te Romen: eñ ſijn ſuſter die een
maget was die cuſte ſijn rechterhãt eñ hi
ſeyde allachende. Sich als ic dy plach te
ſegghen ſoe cuſte eens papen hant. eñ doe
Ambꝛoſius gheuarẽ was in een ſtede om
eenen biſſchop te wyen. ende Juſtina die
keyſerinne eñ ander onghelouighe teghẽ
die kieſinghe ſeyden van dien biſſchop ſci
den/ om dat ſy wouden dat daer yemant
biſſchop woꝛde van hoꝛen wet So was
daer een vanden arriaenſchen maechden
die onhoeſſcher was dan die andere ende
ſy ghinck op ende greep Ambꝛoſius bydẽ
cleede om dz ſy hẽ in haer gheſelſchap trec
ken woude onder die wijuen op dat ſy hẽ
ſlaen ſouden. ende dat hy alſoe met ſchan
de die kercke ruymẽ ſoude. Ende Ambꝛo
ſius ſeyde haer. al ben ick onwaerdich al
dus grooten pꝛieſterſchap. dy en betaemt
nochtans niet in gheenen pꝛieſter dyne hã
den te ſlaen. ende daer om ſoudeſtu gods
oerdeel ontſyen hebbẽ dat dy niet quaets
en gheſchiede Ende ſyne redẽ woꝛt te hãt
waer: want des anderen daghes ſo ginc
hy mede daermenſe te grauene dꝛoech en=
de dede haer eere vooꝛ die ſchãde die ſy hẽ
dede ende hier by woꝛden alle dye ander
ſeer veruaert. Hier nae doe hy te Melanẽ
ghecomẽ was ſoe ghedoechde hi vele ver
radeniſſe van Juſtina die keyſerinne. en=
de met ghifte ende mit belofte ſo verwec=
te ſy dat volck teghen hem Ende doe hem
veel luyden pijnden Ambꝛoſius in allen=
den te ſeynden Soe waſſer een onder die
ander in alſulcker verbolghentheyt ver=
wecket dat ſy neuen dye kercke een huys
vercreech eñ daer in hadde hi enẽ waghẽ
bereyt daer hi hem mede by Juſtinen hul
pe ſoude vanghen eñ voiren in een eylant
Maer als god woude opten dach dat hy
Ambꝛoſius vanghen ſoude ſo woꝛt hi ſel
ue op ſijns ſelues waghẽ in een eylant ge
ſeynt. Sint Ambꝛoſius oꝛdineerde yerſt
te Melanen den ſanck ende den dienſt in
die kercke. Ende doe ter tijt waren te Me
lanen veel luden mittẽ duuel beſeten. eñ
ſy riepen met groter ſtemmen/ dat ſy van
Ambꝛoſius ghepinicht woꝛden. Juſtina
dye keyſerrinne ende veel ander vandẽ ar
rianen doe ſy te gader waren: doe ſeyden
ſy dat Ambꝛoſius die luden huyerde met
ghelde die ſegghen ſoudẽ dat ſi ghequelt
woꝛden vanden duuelen. ende dat ſi dan
roepen ſouden dat ſy ghequelt woꝛdẽ vã
Ambꝛoſius. Doe ſpꝛanc vooꝛt int middẽ
van hem eñ vanden arrianen die daer ſtõ
den ende woꝛt beſeten vandẽ duuel ende
begonſte te roepen. Uergaue god dat ſi al
le aldus woꝛden ghepijnt als ick doe dye
Ambꝛoſius niet en ghelouen ende ſi woꝛ
den alle confuys: eñ verdꝛoncken die mã
in een graft. Eñ eẽ onghelouighe die al te
behendich diſputerẽde was eñ die niet be
keert en mochte woꝛden totten gheloue.
ſoe ſach hi daer een enghel die in zijn ooꝛẽ
ſeyde die woerden die hy den volcke pꝛe=
dicte. Eñ doe hi dat ſach ſo begonſte hi dz
gheloue te beſcutten dat hi te voꝛen laſter
de. Een goekelaer aenriep die duuelen eñ
hi ſeyndeſe datſe Ambꝛoſius deren ſoudẽ
mer die duuelẽ quamẽ weđ eñ ſeidẽ dz ſy
niet alleen tot hẽ comẽ en mochtẽ. mer oec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

en mochten sy niet ghenaken die doren vā
sijn huys om datter een groot vuer ontrēt
synen huyse was. alsoe dat sy van verre
daer of verbrant worden. Eñ doe dese to
uenaer ghepinicht wort vanden rechter ō
somighe misdact: soe seyde hy dat hi meer
ghepijnt wort van Ambrosio. Een man
die beseten was altoes als hi in Melanen
quam soe voer die duuel wt. Ende als hy
weder wt melanen ghinck so voer hi we
der in. Doe men die duuel daer om vrage
de seyde hi dat hy Ambrosiū ontsach Een
anđ ghinc tot Ambrosius bedde des nach
tes dat hy hem dootslaen soude. ende Jus
tina die keyserinne hadden daer toe gehu-
ret: maer doen hy dat zwaert op geheuen
hadde met synen handen soe wort hi stijf
Een mensche wort vanden duuel besetē:
eñ begonde te roepen dat hi vā Ambrosio
ghepijnt wort Eñ ambrosius seide hē du
uel swighet want Ambrosius en quelt di
niet maer dinen nijt/ om datstu den mēsce
sietste varen daer du om schandeliken wt
gheuallen biste. wāt Ambrosi⁹ en is nyet
houaerdich eñ te hant sweech die duuel.
Op een tijt doe Ambrosius door die stadt
ghinck so vielder een bi auēture op daerde
doe dat een anđ sach so begonst hi te lachē
eñ Ambrosius seide hē/ du die staets sych
datstu niet en valst eñ hi viel te hant dye ō
den anderen lachte. Op een tijt quam am
brosius tot Macedonis pallays wert enđ
hy was een meester van officien om dz hy
voor een bidden soude/ maer doe hi die do
re ghesloten vant ende hi niet in comen en
mocht soe seide hy: ende du selst oec te kerc
ken wert comen: maer als die doren open
sullen sijn ende niet ghesloten soe en sulste
daer in niet comen moghen. Op een tijdt
wort Macedonis gheiaecht van sijn viā
den ende liep ter kercken wert / nochtans
dat die doren open waren so en const hise
niet vinden. Ambrosius was een vā goe-
der abstinencie dat hi alle daghe vaste son

der. saterdach. ende den sondach of sonder
linghe feeste. hy was soe milde dat hy alle
dat hi hadde den kercken ende den armen
gaf ende hy en behielt niet in sijn behoef.
Hy was van soe grooten medelijden: als
hem yemant sijn mesdaet biechte soe screi
de hy soe bitterlijcken dat hi die ander me
de dede screyen. hy was so oetmoedich en
de pijnde soe seere/ dat hy die boecken dye
hy macchte selue screef Ten waer dat hy
sieck ghe weest hadde ende hi was so goe
dertieren ende soete. als men hem eenich
priester ofte bisschops doot bootscapte so
weende hy bitterlijck dat hy nauwe ghe-
troest en mochte sijn. Ende doemen hem
vraghede waer om dat hy soe seer ween-
de om heylige luden die te gode wert voe
ren. seyde hy. En waent niet dat ick wee-
ne om dat sy wech sijn. maer men sal nau
we yemant vinden die waerdich sal sijn
sijn ambocht te houden. hy was oeck soe
vroem ende soe starck dat hy des keysers
ende des princen misdact openbaerlijc en
de vromelijck berispede. Doe een man eē
misdaet hadde ghedaen ende doe hy voer
Ambrosium ghewroghet was/ soe seyde
hi men moeten leueren in verderfnis sinē
vleysche sathan dat hy voortmeer alsulck
dinc niet en doe. Ende doe Ambrosius de-
se woerden seyde soe begonden die duue-
len te quellen. Op een tijt doe Ambrosius
te Romen wert voer ende hi te Tustaniē
in een dorp/ bi alten rijcken man geherber
ghet was so vraghede hy naerstelick dien
man nae synen staet. ende hi antwoerde.
Heer mijn staet hiet altoos salich ende he
uet altoes glorioes ghe weest. want siet ic
oueruloye van grooten goede ende hebbe
veel knapen ende maechdē: eñ ick besitte
een groot hoop van kinders eñ neuen. eñ
alle dingē sijn my te wille altoes geschiet
ende nye en ghesciede mi teghē minē wil-
le/ noch nye en quā mi toe dat my bedroef
de. Doe dat Ambrosius hoorde soe ver-

wonderde hem seere eñ seide tot sijn ghe
sellen. Staet op ende laet ons vlien haes-
telijck van hier: want die here en is in de-
se stat niet. Kinder haestu haestu ende en
maect gheen merren te vlyen/ dat ons die
gods wrake niet en begripe: ende dat wy
in haer sonden niet en bliuen. Ende doe si
aldus vloenden eñ sy een luttel van daer
warē ontdede haer die aerde eñ v̄swalch
den man met al dat hem toe behoorde. soe
dat gheen litteyken vā hem en bleef. Doe
dat Ambrosius sach soe seide hi. syet broe
ders hoe goedertierlijc dat god spaert als
hy hier wederspoet gheuet: ende hoe wre
delijck dat hi vergramt als hi altoes ghe-
luck gheuet. Men seyt dz inder seluer stat
eenē groten put bleef dye tot noch is daer
oerconscap. Doe Ambrosius sach dat die
giericheit eē wortel vā alle quaet is meer
ende meer wassende was onder dye ludē
ende sonderlinghe onder die gheene die in
machten waren gheset daer mē alle dinck
cofte met loon: eñ sonderlinghe onder die
ghene die ghese t waren heylighen dienst:
so versuchte hi seer ende badt gode seer dz
hi hem halen wilde van die onsalichcit v̄
werelt. Doe hy hem verblide dat sijn ghe
bet verhoort was/ so seide hi tot sinē broe
ders dat sy met hem wesen souden tot dē
paesdaghe: luttel voorden tijt dat hy siec
was doe hy met synen notarius dichte dē
psalm Eructauit cor meū. so sach sijn no-
tarius dz op sijn hooft in ghelikenisse eēs
cort schildecs/ een vier quam eñ dat ginc
allensken in sinē mont. ende doe soe wort
sijn aensicht wit als snee/ mer daer na soe
quaemt weder tot synen ghelikenisse En
de op dien dach maecte hijt eynde vā sijn
dicht ende van scriuen. ende die psalm en
mocht hy niet wt dichten/ ende nae luttel
daghen wort hi sieck. Die graue van yta
lien die doe te melanen was. vergaderde
die edele luden ende seyde. waer dat Am-
brosius sterft dat anxt waer dat al ytaliē
daer om in verderfenisse comen soude. eñ
hy batse dat sy tot Ambrosium gaen sou-
den eñ bidden hem dat hi vā god verwer
uen soude dat hi noch leuende bleef. Doe
Ambrosius dit hoorde soe seide hi Ick en
hebbe onder v alsoe niet gheleeft dat ic mi
schame onder v te bliuen/ noch ick en ont-
sye mi niet te steruen om dat wi eenē goe-
den heer hebben. Op die tijt vergaderden
vier dyaken eñ droeghen ouer een wie na
synen doot waerdich mochte wesen bis-
schop te sijn. ende als sy soe verre waren
van daer Ambrosius lach ende sy soe hey
melijck dat sijt selue nauwe hoorden sim
plicaen noemden. Ambrosi⁹ dier verre vā
was die riep drie werf: dye is groot maer
hy is out. Doe si dat hoorden soe vloeghē
sy alle daer wert ende sy en coesen anders
gheen nae Ambrosius doot: Honoraet die
bisscop van Vercellens ontbeyde Ambro
sius doot: ende doe hy een luttele sliep soe
hoorde hy een stemme drie werven aen hē
roepende Stant op want hi sal wech va
ren Ende hi stont op ende quam te Mela-
nen ende hi ghaf Ambrosio onsen heer. en
de doe wtrecte hi sijn handen cruyswijs
ende in bedinghe gaf hi synen gheest Int
iaer ons heeren. CCC. ende tneghentich.
Ende doe men inden paesschnacht sijn lich
aem inder kercke hadde ghedraghen so sa
ghen veel ghedoopter kinderen. so dat so-
mighe seyden dat sy hem saghen sitten in
een setel ende op een rechterstoel. eñ ander
wijsden met vingheren haerē vader ende
moeder dat hy opten setel ghinc sitten: en-
de ander wijsden bouē sijn hooft een ster-
re. ¶ Een priester was op eē tijt met veel
ander luyden in een weerschap eñ begon
stē Ambrosiū te lasterē eñ te hant was hy
gheplaecht/ eñ men leiden vander weer-
schap te bedde waert eñ daer sterf hi. Te
Cartaginē saten drie bisschoppen te eenre
maeltijt. doe die eē Ambrosius begōste te
lasterē so seyde mē hē wat dē pape gesciet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

was die hem ghelastert hadde. Ende doe
dye bisschop dat veronwaerde soe ont=
finck hy te hant een doot wonde eñ bleef
daer doot. Men sal weten dat Ambrosiꝰ
in veel dinghẽ te prisen is. ¶ Eerst in mil
dicheden: want al dat hi hadde gaf hy dẽ
armen: waer by dat hi van hem seluẽ seit
dat hi den keiser die van hem een kerck ey
schede/ antwoerde als inden Decreet ge=
screuen is Eyschede hy van my dat mijn
waer als mijn erue ende mijn siluer ende
dier ghelijcke. ick en soudes hem niet ont=
segghen/ maer alle mijn goet is den armẽ
¶ Dand̃ is reynicheden. Want sinte Jhe
ronimus seyt. Jck draghe den maechden
inden hemel. ¶ Dat derde is in vastiche=
den der ghelouen waer bi dat hi seide doe
hem die keiser om een kerck bat. Beter ist
dat hi my dat leuen naem dan tgheloue.
¶ Dat vierde is inder begheerte der mar
telien. Want men leest in zijn hystorie vã
dat hi die kercke niet ouer leueren en wil=
de om dat Valenciaen dẽ prouoest tot am
brosiũ seide Du veronwaerts valẽciaen.
dijn hooft neem ic dy. eñ Ambrosius sey=
de hem. God laet dy voldoen dattu drey=
ghest/ eñ vergaue god dat hise vãder kerc
keerde dat sy al haer quade wil op my ke=
ren mochten dat sy harẽ dorst stoppen mo
ghen met mijn bloet. ¶ Dat vijfste was
in naerstichedẽ van beden: wãt men leest
vã hem in Ecclesiastica historia Ambrosi
us en beschermde hẽ niet teghẽ der keyse=
rinne verbolghentheit met sijn hãt of met
ghescutte/ maer in vastẽ oft in waken soe
lach hi onder dẽ outaer ende badt gode in
sijn ghebede dat hi hem eñ sijn kerckẽ be=
schermẽ woude. ¶ Dat seste in ouervloe
dicheit van tranen. Wãt hi badt drierhan
de manierẽ van tranen/ dat warẽ tranen
van medeliden voor ander luden sonden
Daer om seit paulus vã hem ind̃ legende
Als yemãt sijn sondẽ Ambrosius biechte
dat hi so bitterlike weende dat hi hem oec
dede wenẽ: hi hadde tranen van deuociẽ
om dat ewige leuen. eñ daer om als voor
seit is. Doe hem Paulus vraechde waer
om dat hi weende/ om die heilighen die te
hemelrijke voeren. Soe antwoerde hi/ en
waent niet dat ick ween om dat sy wech
varen. maer om dat sy voer mi ter glorien
waert varen. Ende hi hadde oeck tranen
van medeliden van onrecht dat mẽ dẽ an=
deren dede: want hy seide teghen die rid=
ders van gode: mijn tranen die sijn myne
wapenen. Want dat sijn der papẽ verwe
ringhe. Want ic en ben nyet sculdich noch
en mach anders niet wederstaen. ¶ Dat
seuende is sijn starcke gheduricheit ende
die was in drie dinghen ¶ Eerst in die be
schermenisse des gheloofs Wãt men leest
inder kerckẽ historien dat iustina des key
sers Valenciaens moeder die daer onghe
louicheyt der arrianen voedester was/ sy
begonste die state der kercken te verstoerẽ
ende die papen eñ die bisschoppen te drey=
ghen te doen bannẽ tẽ waer dat sy weder
riepen die decreten vandẽ rade vã armi=
nẽ Jn desen strijt was Ambrosius d̃ kerc
ken een muer eñ enen sterckẽ toern. Men
singhet aldus vã hẽ in sijn historie. du ma
kest Ambrosiꝰ vast in een macht d̃ geduer=
richedẽ eñ vercierstẽ met alsoe groote he=
melsche ghiftẽ dz die duuelẽ by hẽ wordẽ
ghepijnt. eñ dat die ongenadicheit vandẽ
arrianẽ wort verdreuẽ in scandẽ. eñ ond̃
dat dine iocke der werltliker princẽ halse
hẽ oetmoedelijc ond̃ dadẽ. ¶ Tẽ anderẽ
was hi geduerich ind̃ kerckẽ vriheit te be
scermẽ. Wãt doe die keiser eẽ kercke nemẽ
woude so wasser Ambrosius tegẽ. als hi
ind̃ decretẽ gescreuẽ heeft. Doe die grauẽ
aen my quamen dat ick wel by rechte een
kercke mochte leueren. eñ sy seidẽ dat die
keiser van sinẽ rechte beuolẽ hadde. soe ãt
woerde hi/ eyschet hi mijn vaďlijc goet so
neemtet. Wil hi mijn lichaẽ so sal ick hẽ te
ghemoete gaen. Wildi mi vãghẽ of wildi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

my doden het is mi lief. Wāt ick en ſal mi
niet verweren mz luden noch den outaer
behoudē om mijn lijf te behoudē: mer ick
ſal ghaerne ſteruen om des outaers wille
Hi ontboet datmē hem die kercke leuerde
wy woꝛdē ghedwonghē mitter coningē
ghebode. mer wi woꝛden vaſt ghemaect
metter heiligher ſcrifturē Aldus ātwoer
de hi dē keiſer. du hebſt gheſpꝛokē als een
vandē ſottē wiuen. Heer keiſer en wil dy
niet beſwaren datſtu wanes te hebbene
enich ghebot van rechtē inden godlikē ſa=
ken: wāt die keiſers hooꝛen die pallayſen
toe. Die goede naboth beſchermde ſynen
wijngaert mit ſinen bloede wilde hi ſinē
wijngaert niet ouer leuerē. Wy en ſullen
oec criſtꝰ kercke niet ouer leuerē. die tijns
is des keiſers dien en ſal mē hē niet ōtſeg=
ghen. mer god is die kerc. ſoe en ſal menſe
den keiſer niet gheuē woumē anders yet
van my hebbē erue of huys of gout of ſil=
uer of yet dat mijn ware dz ſoude ic gaer
ne gheuen. maer vā gods tēpel en mach ic
niet bꝛekē of gheuē om dat hi my beuolen
is te bewarē eñ niet te gheuē. Ten derdē
was Ambꝛoſius geduerich in te begripē
alle miſdaet vā quaetheit. Wāt ſoemen le
ſet inder Cronike dat te Theſſanonica eē
kiuinghe woꝛt ſoe dat ſy ſommighe rech=
ters vā Rome ſteende[illegible]oe woꝛt theodoſi
us die keiſer ſo gram[illegible] ſo[illegible] dat hiſe beual al
te doden ſonđ onderſcheit der ontſchuldi
ghē vander miſdadigher eñ dair werden
wel vijf. M. ludē gedoot. eñ doe die key=
ſer te Melanen ghecomē was eñ hi in die
kercke comen woude alſo quā Ambꝛoſiꝰ
tegē hem ter doꝛen eñ ꝟboet hē in te comē
eñ ſeide. O keiſer waer ō en bekenſte niet
dijn ſwaer ouerdaet nae dē ſacken aldus
grotē grāſchap. mer maſchien dye macht
dijns heerſchaps en laet dy die ſonde niet
kennē di betaemt dat dijn reden ꝟwinne
dijn macht. O keiſer du biſt een pꝛince mz
dijn knechten. mit wat oghē ſelſte dā mo
ghen aenſien gods tempel. ende met wat
voeten ſeldi dat heylighe pauiment tredē
hoe ſeldi v handen opſtekē daert onnoſel
bloet noch af dꝛupet. mit wat mont ſelſte
ons herē bloet dꝛinckē als mit dijn woer=
den alſoe veel onſculdich bloet geſtoꝛt is.
daer om gaet wech eñ en meeret dijn ſon
den mitten anderen niet. ontfanct die bāt
daer di ons heere mede ghebonden heeft.
Want het is een groot medecijn van ghe=
ſontheden. Die keiſer woꝛt der woerden
onderdanich eñ al ſuchtēde eñ weenende
ſo keerde hy te pallayſe wert. Doe hi aldꝰ
in ghe ween ghe weeſt hadde ſo vꝛaghede
hem Rufinus dye meeſter vāden ridders
die ſaeck vanđ dꝛoefheit. Die keiſer ſeide
hē. du en gheuoeldes mijn quaetheit niet
want den tēpel is open den knechtē ende
den bꝛootbidders: maer ick en mach daer
niet in comen Eñ doe hi dit ſeide verſuch=
tede hi tot elckē woerde Rufinus ſeide hē
wil ic lopē oftu wilſte/ tot Ambꝛoſio dat
hi dy dē bant ontbinde daer hi v mede ge
bonden heeft. Die keiſer ſeide. du en ſelſte
Ambꝛoſium niet moghen raden want hi
en ſal ons macht niet ontſien dat hi ſoude
mogē bꝛekē gods eewe. mer doe hē Rufi=
nus beloefde dat hi hē bewekē ſoude. doe
hietē die keiſer tot hē gaen eñ nae eē luttel
ſo volchde hi hē na. te hāt doe Ambꝛoſius
Rufinus ſach ſo ſeide hi du volges đ hon
den onſcamelheit. O rufinus die dus gro
ten dootſlach een wercker biſte. eñ nv ver
geetſte die ſcaemte daer of vā dijn aēſicht
eñ en ōtſiets niet te baſſen tegē die godlijc
ke moghentheit. eñ doe hē Rufinus vooꝛ
den keiſer gebedē had eñ ſeide dat hi quā
gheuolget ſo woꝛt Ambꝛoſius met gods
toern verwermt eñ ſeide. Ic ſegge di dat
ic hem ꝟbiede binnē der heyligher kercke
te comen eñ wil hi ſijn macht in grāſcap
ꝟwādelen ſo wil ic dē doot gaerne ōtfaē
Doe rufinus dit dē keiſer gheſeit had. eñ
hi hem bat dat hi hē abſoluerē ſoude ſeide

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hy. Jck sal tot hem ghaen op dat ick selue
ontfaen mach int aensichte die scande die
ick v̄dient hebbe. Doe die keyser tot hē ge
comen was eñ hi hē seluen badt dat hy hē
absolueren woude so quā hem Ambrosiꝰ
teghen eñ v̄boet hem in te comen eñ seide
wat penitēcie hebdi noch ghetoent vā soe
groot misdaet. Eñ die keiser seide: dy be-
hoort toe die penitēcie te settē eñ mi te doē
Eñ die keyser allegierde dz Dauid man-
slacht eñ dootslacht hadde gedaē. Doe āt
woerde ambrosiꝰ of stu hē geuolghet heb-
ste dwalende: so volghet hem oeck in ghe
noech te doen. Eñ die keiser badt so vrien
delijc dat hy gheen openbaer sentencie en
ōtfinck te doen Doe hi geabsolueert was
eñ in die kercke ghecomē was eñ hi in dē
choer was. so vraechde Ambrosius wat
hi daer dede eñ ontbeide. Eñ doe hi seide
dat hi daer ontbeide den heylighen dienst
gods: soe seide Ambrosius. O keyser dat
choer hoort alleen den priesteren toe: daer
om gaet wt eñ ontbeit dē dienst daer bu-
ten mitten anderē wāt dat purpur maect
keysers eñ niet papen Eñ die keyser was
hē onderdanich. Eñ doe die keiser te Con
stantinopelen weder quam eñ hi daer bu
ten stont butē den choer soe ontboet hē die
bisschop dat hi inden choer quame. Ende
die keiser seide. ic en mocht nauwe onder
scheidē den onderscheyt vāden papen eñ
vāden keiser: wāt nauwe heb ic gheuon
den eenē meester der waerheyt. wāt ic en
kenne niet meer gherechte bisscoppen dan
Ambrosius. Ten achstē was hi ghedue-
rich in soeter leringhe. wāt syne leringhe
heeft grote diepheit eñ v̄stant. Jheroni-
mus seyt dat ambrosius leeringhe dieper
eñ hogher is in v̄standenis dan eenich vā
dē. xij. leerers. Echter seit Jheronimꝰ dat
ambrosius sentencien sijn columpnē des
gheloues eñ der kercken eñ alre doechdē.
Augustinus seit vā hem aldus. Jn ābro-
sius des bisschops boeckē soe is sonderlin
ghe v̄claert dat gheloue vā Romen eñ hy
was een blome ond̄ die scriuers in latijn
Ende augustijn seit daer na eñ sijn ghelo
ue eñ sijn suuerē sin inder scriftuerē so en
dorsten oec sijn viandē niet berispen. Die
oude leeraers als augustinus was die ne
mē Ambrosius woerdē voor grote aucto
riteyt. wāt augustinus seit doe sijn moed̄
wonder had waer om dat mē op dē sater
dach niet en vast: eñ Augustijn vraghede
ambrosio. so seide Ambrosius. als ic in ro
men come so vast ick op ten saterdach. eñ
soe doe du tot wat kercken datstu coems
houde hair zede op dattu niemant schāde
en bist noch niemant dy. Eñ dan seide au
gustinus. ic hebbe dick dese woerdē ouer
gebrocht eñ hebbe altoes ghehoudē als oft
ickse selue vā gode ontfanghē hadde.

¶ Die legende van sint Jorys.

JOris was een edel mā eñ
quā te capadocien Op een
tijt was int lant vā libien
neuen een stadt dye selena
hiet een groot poel gelijck
die zee eñ daer was eenen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vreeselikẽ draeckin. die die wijl dat volck
dat tegẽ hẽ ghewapẽt quã veriagede met
synen adem. ende hi quã op die muer van
dier stede geuloghen eñ besmette alle dye
luden: ende hier õ warẽ die borgers so be-
dwonghẽ dat sy hẽ alle dage gauen twee
scapen om dat sy hem daer mede beuredẽ
soudẽ. wãt anders quã hi ter muerẽ van-
der stat eñ venijnde de lucht mit synẽ adẽ
datter veel luden of storuen: ende doe hẽ
die scapẽ ontbraken sonderlinge õ datter
niet veel in dat lant en is so haddẽ sy raet
dat sy hẽ gauẽ een scaep met enẽ mensche
Ende doemẽ mitter lote aldus ꝺ ludẽ kin-
deren gaf. ende nyemãt ontgaen en moch
te: so ghesciedet op eẽ tijt dattet lot op des
coninex dochter viel datmẽse den draecke
gheuẽ soude Doe wort die conĩc bedroeft
ende seide. Neemt gout eñ syluer ende ha
ue mijn rijc/ ende laet mi mijn dochter: op
dat sy aldus niet en sterue. Ende dat volc
antwoerde hem in toornicheden. Heer co
minc du gaues dat oerdeel ende nv als õse
kinderẽ doot sijn soe wilstu dã dijn doch-
ter behoudẽ. En doetstu dijn dochter nyet
dattu vandẽ anderen hebste gheordineert
so sullen wi di eñ dijn huys ꝟbarnẽ. Doe
dit die coninc sach so begonste hi sijn doch
ter te bewenẽ eñ seid[illegible] mijn soete doch
ter wat sal ick met di doen oft wat sal ick
seggẽ wãneer sal ic dijn bruloft syen. Eñ
keerde hẽ ten volcke wert ende seide. Jck
bidde v dat ghi mi acht daghẽ respijt ghe-
uẽ wilt mijn dochter te beweenẽ Doen sy
dat gedaen haddẽ: so quamẽ sy wedꝺ ouer
achte daghen met grãscappen ende seidẽ.
Waer om ꝟliestu dijn volck om dijn doch
ters wille. Siet wi steruẽ alle vã des dra
kes adem Doe dat die coninck sach dat hi
sijn dochter niet en mochte ꝟlossen so clee-
de hise met coninclike cleederẽ ende hi om
heldese weenende ende seide O mijn soe-
te dochter ic hadde ghewaent van dy kin
der te voedẽ indẽ coniclike schoot nv gaet
ste dattu ꝟslonden worste vanden drake.
Ay my lieue dochter ick hadde ghewaent
dye princen te noden op dijn bruloft ende
mijn pallays met preciose steenẽ te ꝟcierẽ
ende orghelen ende tambuerẽ hier doẽ co-
men: ende nv gaetste dat di den draeck etẽ
sal ende hy custe haer ende lietse gaen. en-
de seide lief dochter oft ic voor v doot wa
re eer ic v aldus ꝟloren hadde. Doe viel si
voor haer vaders voetẽ ende eyschede dye
benedictie vã hem. Ende doese die vader
omgehelst hadde so ghinc si te poel waert
ende sint Jorys quam daer riden. eñ doe
hyse weenẽ sach soe vragede hi haer wat
sy hadde. Ende sy seide goede iongelinck
syt haestelijck op dijn paert eñ vlie op dat
stu met mi niet en sterfs. ende Jorys sey-
de haer. Dochter en wilt niet ontsien mer
segt my wattu hier ontbeides daer al dat
volck na leit en wacht. Ende sy seide. Jc
sie wel goede iongheline dattu vã goeder
herten sijts: maer waer õ begeerdi mit mi
te steruen. vlye haestelick. ende Jorys sey
de haer. Van hier en wil ic niet scheidẽ tot
datstu my openbaren selst watstu heues.
Ende doe sijt hem al vertelt hadde doe sei
de Jorys. En wilt niet ontsyen dochter.
wãt ick sal dy helpẽ in christus name. Si
seide hem goede ridder en ꝟderue dy met
mi niet: wãt this ghenoech dat ick alleen
ꝟderue. want du en soudes mi niet mogẽ
lossen/ maer du soudes al met mi vergaen
Doe sy aldus sprakẽ soe quã diẽ draec eñ
hief sijn hooft wt die poel doe beuede dye
iõcfrou eñ seide vlie goede heer vlie haes-
telick. Doe spranc Jorys op sijn paert eñ
seghende hem ende voir vromelijc teghen
dẽ wreeden draec. Ende hi weyfde starc-
kelick sijn speer ende beual hẽ seluen god
ende wõde den draeck zwaerlijck eñ vel-
den ter aerden. ende hi seide der ioncfrou-
wen. Werpe dijn gordel den draec om sy-
nen hals. dochter en ontsiet di niet. Doe si
dat ghedaen hadde/ volghede hy haer als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een goedertierē hont. Ende doe sy hem in
die stede leyde eñ doe tvolc dat sach so vlo
ghen sy alle ten berghe eñ ten woestinen
waert ende seyden. Wee ons wāt wi sul
len alle steruen. Doen wencte hē sint Jo=
rys ende seide. en wilt v niet ontsien wāt
onse here heeft mi daer om tot v ghesent ō
dat ick v verlossen soude vander pine des
draecx: alleen ghelouet in cristū eñ doet v
alle dopen ende ick sal desen draeck dodē.
Doe dede hē die coninc ende al dat volck
dopē. eñ sint Jorys toech wt sijn zwaert
ende dode den draec/ eñ hiet datmen butē
der stat dede. Doe toghē hem vier paer os=
sen buten op dat velt. Op dē dach wordē
ghedoopt twintich dusent mans sond̄ die
wiuen en die kinderen. Ende die coninck
stichte een wōderlike schone kercke in on
ser vrouwē eñ in sint Joris eer. Ende wt
dat outaer vloyt een leuende fonteyne die
alle die siecken ghenenset die daer of drinc=
ken. Eñ die coninc boet Jorys harde veel
gelts maer hi en woude dat niet nemē: eñ
hiet dat den armen te gheuen. Doe leerde
sint Jorys die coninc vier punten: dat hy
gods kercke besorghen soude eñ die pries=
terē eeren. ende dat hi gods dienst naerste
liken horen soude eñ dat hi den armen al=
toos ghedēckē soude. Ende aldus custe hi
den coninck ende ghinc vā daen. ¶ Men
leest nochtās in sominighe boeckē doe die
draec quam om die ioncfrouwe te ꝟslwel
ghen: so seghēde hem Jorys eñ dode den
draeck. Tot dien tiden regneerde Dyocle
siaen eñ Maximiaen eñ daciaen was pro
uoest. ende men dede dē kerstē also groten
ꝟuolginghe datter binnē een maent tweē
twintich dusent ghedoot wort. Ende by
desen tormentē worden veel kerstē ꝟwō
nen eñ offerden den afgoden. Doe dit sint
Jorys sach hadde hijs rouwe in sijn hert
ende al dat hi hadde gaf hi den armē ende
leide al sijn riddꝛlijck habijt af eñ dede ker
sten cleder aen eñ spranc int middel eñ sei
de. Alle die afgoden sijn duuelen: mer ōs
here maecte den hemel. ende dye prouoest
was gram ende seide. Hoe bistu also coe=
ne dattu segste dat ons godē duuelen sijn
maer segt ons nochtās vā waen biste en=
de hoe dattu hetest. Ende Jorys seide hē.
Jck hiet Joris eñ ben gheboren van edel
luden van Capadocien eñ dye palestinen
ꝟwan ic met cristus hulpe: mer ic hebt al
ghelatē om dat ick gode van hemelrijck te
vryer soude moghen dienē. Ende doen hē
die prouoest niet tot synē wil en const brē
ghē so dede hy hē opwert hanghē eñ dede
al sijn lijf van lede tot lede met yseren ba=
ken schooren eñ liet daer toe brant legghē
aen sijn syde. ende doemē sijn aderen sach
so dede hise wriuē met soute: mer ons he=
re openbaerde hē ind̄ nacht ende ꝟtroestē
soetelick. Eñ Joris wort so starc met sijn
soete sprake ende met sijn aensyen dat hy
die tormētē niet en achte. Doe dacien sach
dat hi met pinē hem soe niet verwinnē en
mocht soe dede hi comē een touenaer ende
seide hē Die kersten bespottē met haerder
touerien ons tormentē eñ versmaden ōse
goden te offeren. eñ die touenaer seyde hē
En mach ick syne consten niet ꝟwinnē so
wille ic mijn hooft ꝟliesen. Dus werp die
touenaer sijn tou[illegible]en in hē / ende aenriep
sijn godē ende menghede venijn in fenijn
ende ghaft sint Jorys. Eñ sint Jorys die
maecte daer ouer een cruys ende drancket
sonder misquaem. Doe dat die toeuenaer
sach: soe viel hi voor sint Joris voeten eñ
badt hē al wenende om ghenade eñ wou
de kersten worden. Doe dat die prouoest
sach so dede hien terstont onthoofdē. Op
ten anderē dach dede hi Jorys leggen op
een rat/ dat al om bestekē was met schar=
pe swaerden. mer dat rat brack eñ sint io
rys wort daer of verlost ongequest. Doe
dat die rechter sach so wort hi gram ende
hi deden werpen in een vat vol ghesmoltē
loots. ende sint Joris die maecte eē cruys

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ouer eñ hi ghinck daer in. mer metter hulpen vā gods cracht soe wast hem alsoe sa lich als een bat. Doe dat Daciaen sach: so peynsede hi dat hi hē besmeken soude dyē hi niet ōwinnen en mochte mit tozmentē eñ seide hem. Siestu lieue kint Jozis hoe sachtmoedich dat onse goden sijn eñ goedertieren die dy soe goedertierlick ghedoeghen blasphemerende. eñ si sijn oec bereit v te vergheuen wiltu noch bekeren. Hier om lieue kint doet dat ic di rade ende laet dijn onghelouichcyt eñ offert onse goden dattu van hē eñ oec van ons grooteer mo ghes ontfaen. Ende Jozis seyde hē al bespottende. Waer om en hebdi mi niet van beghin besineect met sachten woerdē son der pine: sich ic ben bereit te doen al dattu mi rades. Als Daciaen dz hoozde so was hy blide om dese belofte. al wast ghedaen om hem te hoenen. Eñ hi dede roepen dat al die luden tot hem comen souden eñ besien Jozys die langhe wederspozich hadde ghe weest den goden te offeren Men vcier de alle die stede van blischap. als Jozis in den tempel gaen soude om den afgodē te offeren. Ende doe sy al daer omtrent hem stonden soe knielde hi ende badt gode dat hy den tempel mittē afgoden also verderuen woude datter niet af en bleue om syne eer ende om die schande des volcx. Ende al te hant soe quam al daer een vier vā den hemel ende verbzande den tempel eñ die afgoden metten papen. Ende die aerde ontdede haer ende verswalch al datter bleef. Sinte Ambzosius seyt. Die getrouwe cristus ridder Jozys dat hi dat belien cristus al heymelijcken decte. soe belyede hy alleene ond die kersten des gods soens Ende gods gracie ghaf hem so grote ghe duericheit inden ghelone dat hy versmade die gheboden des tyzans. alsoe dat hy ontallijcke tozmenten niet en ontsach. O salige ende edele vechter gods die des tijtelicken conincx soone soete ghelofen nie en mochte beraden: mer hy bespottede die tyzan ende dede al sijn afgoden versinckē in die aerde. Doe dit Daciaen hoozde doe dede hy Jozis tot hem bzenghen ende seyde hem. Segghet quade mēsche. wat touerien sijn dit: daer du aldus grotē quaet mede ghedaen hebste. Jozys seyde hem. Coninck/ en gheloues niet dattet alsoe is: maer comet met my ende siet my echter offeren. Die coninck seyde hem. ick verstae wel dyne scalcheit. wāt du wiltste mi doē versincken metten tempel. also du minen god hebste doen versincken. Doe seide hē Jozis. segghet my hoe sullen dy dyne goden helpen/ die hem seluen nyet helpen en moghen. Ende die coninck wozt alte tooznich ende seyde tot Alexandzien synē wiue: ick sal steruen van rouwe: want ick sye dat ick verwonnen ben van desen mā Sy seide hem Segt tyzan valsche vleyshouwer en hebbe ict die wijle niet wel ge seyt dat ghi den kerstenen geen quaet doē en soudest: want hoer god vecht vooz hē. ende weet oeck nv dat ick kersten wozdē wille. Doe wozt die coninck veruaert eñ seyde. Ay mi wacharmen wozdestu oeck bedzoghen. Ende hi dedese hanghen metten hare ende alte seer slaen met gheeselen ende doemen hoer sloech seide sy tot iozis Jozys licht der waerheit waer waenstu dat ic varen sal die noch niet ghedoopt en ben. Jozys seide haer: dochter en twifelt niet. want dijn bloet dattu stoztes sal dy gherekent wozden vooz een doopsel. endē doen bede sy onsen heere ende ghaf haren gheest. Hier af seyt sint Ambzosius. Om dit soe verdiende die coninginne van Persen by hoers selues mans sentencie eer sy noch ghedoopt was die palme der martelien. Ende wi en moghen des niet twiuelen dat haer ouermits dat ouer lopen des roeden waters ende des bloets/ die dozen des hemel ontdaen wozdē ende dat sy dat hemelrijck besittet. Op ten anderen dach

daer nae soe ontfinck Joris dye sentencie datmen alle die stadt door slepen soude eñ daer nae dat hooft af slaen. Ende hy badt gode so wie sijn hulpe aenriepe dat hẽ sijn begheerte gheschien soude. Eñ tot hẽ quã een stemme van gode die seide dattet hem ghescien soude als hi badt. Doe hi dese be dinghe ghedaen hadde soe sloechmen sijn hooft of Int iaer ōs herẽ. CC. eñ lxxxvij. Ende doe Daciaen keerde tot sinen palay se wert van daer Joris onthoeft was soe quã een vier vã dẽ hemel eñ verbrande hẽ met sinen knechten. Gregorius van toers seyt: dat somighe luden op een tijt sint Jo rys reliquie wech voerdẽ eñ sy gheherber ghet waren in een stat/ so en mochten sijs des morghens nyet porren dat vat vandẽ heilichdom voor dz sy daer een luttel lietẽ Men leest in die historie van Anthiocien. Doe die kersten voeren om Jherusalem te belegghen. soe openbaerde eẽ iongheling eenẽ pape ende seide dz hy sint Joris was eñ hiet hem dat hi sijn heilichdom met hẽ draghen soude/ ende hi soude altijt met hẽ sijn. Ende doe sy voor Jherusalem laghẽ eñ doe sy op die muer niet climmen en dor sten met lederen/ om dat die sarasinen vã b innen hem seer wederstonden. soe open baerde hem sint Jorys inō lucht mit wit- ten gecleet eñ geteykẽt mit een root cruce. eñ hi wencte dien dat sy hẽ volghẽ soudẽ stoutelijck sy soudẽ die stat winnen Ende sy wordẽ daer mede ghestout ende sy wō nen die stede ende sy sloeghen die sarrasy- nen die daer waren al doot.

¶ Die legende van sinte Mar- cus die heilighe euangeliste.

Marcus was een pape vten ghe slachte leui. Eñ inden doopsel was hy peters so- ne. eñ indẽ woerden gods was hi sijn iongher eñ ty- de met sinte Pieter te Ro- me wert. Eñ doe Peter cristus euangelie

predicte soe baden die ghelouighe Marcꝰ dat hi die euangelien bescreue om die ghe louighe ewelijck bedencken soudẽ. Ende hi bescreef die euangeliẽ getrou welic als hi wt sinte peters mont sinen meester ghe hoort hadt Eñ sinte Peter corrigierde die euãgelien seer naerstelick ō dat hijt al vol waerheden sach: so ordineerde hise dat al le ghelouighe ludẽ ontfanghẽ soudẽ. Doe synte Peter sach dat sinte Marcus starck was indẽ gheloue so sendẽ hi te Aquileyẽ eñ daer predicte hi gods woert. Eñ hy be keerde ontallike veel heyden ten gheloue. eñ daer screef hi oeck sijn euangeliẽ. ende die toentmen noch inder kerckẽ van Aqui leyen: eñ men houtse al daer met waerdi- ghẽ deuocien. ¶ Tot dien tyde leide Marcꝰ hermorgorẽ eenẽ burger vanō stede Aqui leyen diẽ hi bekeert hadde. tot sinte Peter te Romen dat hi hem consacrerẽ soude bis scop vã Aquileyen. doe Hermogoras dye officie ontfaen hadde. eñ hi die kerck van Aquileyen al wel regeert hadt. eñ tẽ lestẽ vinghen hẽ die onghelouighe eñ dedẽ do- den met groter martelien. Eñ sinte Peter sende Marcus te alexãdrien wert eñ pre- kede daer yerst gods woert. Doe hy eerst in Alexandria quã als Philo seit. so wert alte grote menichte ōgadert vã den ioden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

in deuocien des gheloues in suuerheyt te houden Papyas die bisschop van iherusalem bescrijft sonderlinghe sinte Marcus prijs: maer Pieter damiaen scriuet aldus van hem. Onse here gaf marcus also grote gracie te Alexandrië dat al die doe te geloue quamē dat si te hãt tot alre volmaectheit van of ghescheiden leuen quamen in suuerheden eñ in heyligher wanderinge. Eñ daer toe en brocht hise niet allene met miraculen eñ met predicacien: maer oeck met exempel van leuen. eñ het gheschiede also dat hi nader doot te ytalien quam: eñ hi keerde weder int lant daer hi sijn euangelic screef eñ die luden ontfingē sijn heylichdom. Salich biste Alexandria die gehuerwet biste met synē dierbarē bloede. salich biste oec ytalien die rijc ghewordē sijt mittē scat sijns lichaems. Men leest dz hi so ootmoedich was dat hi synen dume of slocch om dat hi niet en soude worden pape: maer nochtans soe gincket bouē gods ꝟsatinghe eñ sinte Peters macht die hem sende een bisschop te syne in Alexandrien. Ende te hant doen hy in alexandrien quã so schoerde hi sijn schoen eñ hi ꝟstontet in den gheest wattet bedude eñ seide: waerlick onse here heuet minē wech voerspoedich ghemaect. eñ die duuel en sal mi niet mogē belettē: want ons here heuet mi õtbonden vanđ doder wercken. Eñ marcꝰ sach een die oude schoen nayde eñ hy gaf hem synē schoen te nayen eñ te versien. eñ doe hise naeyde so stack hi hē swaerlijc in sijn lufter hant eñ hy begonde te roepē aē god. Doe dat Marcus hoorde soe seide hi waerlijc god heuet minē wech voerspoedich ghemaect eñ hi maecte slijc met sinen speekel eñ saluede sijn hãt ende hi ghenas. Doe die mã sach sijn grote cracht doe leyde hi hem in sijn huys ende vragede hem wie hi waer eñ vã waen hi quame. eñ hi seide dz hi heer Jesus knecht ware. eñ hy seide hē ic soudē gaerne sien. eñ marcꝰ seide ic sallen di tonē. eñ marcus begonst hē van cristus te prediken eñ hi dooptē mz al sijn huys. Doe die mannē vanđ stat hoorden datter een vã galileen ghecomē was: die de afgodē ꝟsmade aen te biddē so spoeghen sy na hē. Doe marcus dat ꝟnam soe ordineerde hy die man die ghenesen was die Auiam hiet bisscop vanđ stat: eñ ginc te pētapolim. Ende doe hi daer. ij. iaer geweest hadt so keerde hi weđ tot alexãdrien ende vant die ghelouighe ghemeerret. maer die bisscoppē vandē afgoden pijndē hē te vanghē Eñ doe sinte marcus in paesdage misse dede soe ꝟgaderdē daer die ludē al ende sy deden hē een zeel om dē hals ende sleeptē door die stede ende seydē trecken wi die buffel ter stede der buffelē Glosa. Buffel is een wilt stier of een bodel eñ sijn vleys bleef aen die stenē ende sy worden bloedich vã sijn bloet. Hier na leidē si hem in eē kercker eñ die enghelē gods visiteerdē al daer. ende oec visiteerdē onse here ihesus cristus eñ starctē eñ seide. Marc mijn euãgelist vrede si mit v eñ en wilt di niet õtsien wãt ic ben met di õ dat ic di bescermē sal. Des anđ dages so dedē si hem weđ een zeel om sinē hals eñ sleepten hier eñ daer eñ si seiden. Sleept den buffel ter stede der buffelen. eñ doe mē sleepte danckte hi gode eñ gaf dē gheest. Int iaer õs heren lvij. onđ die keyser Neroen. Doe hem die heidē ꝟbarnē woudē so wort de lucht te hãt ꝟstoort ende hagel eñ donreslaghen slogē hē ende blixem lichte so seer dat si hē pijndē te ontulien eñ si lietē sijn lichaē onghieroert Eñ die kerstē namē sijn lichaem eñ groeuēt mit alre werdichedē in die kerke Dusdanich was die sceppenis vã sint marcus. Hi had een langhe nose eñ diepe winbrauwē: scoon ogē after cale. enē lange baert. wel gesceepen vã leden. middelbaer vã outheden. eñ een deel grau haers Hi was suuer vã begeertē ende vol gods gracie Int iaer ons heren. CCC. eñ lxviij

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

so bꝛochten die van venegien sint marcus
lichaem te venegien van alexandꝛien Eñ
daer was een kerc gemaect in sint marcꝰ
eere wonderlijc scone: wãt eenrehãde coop
ludẽ vã venegien quamẽ te Alexãdꝛiẽ: eñ
voerẽ soe met bede eñ gelde tegẽ .ij. papen
die sinte Marcꝰ lichaẽ bewaerdẽ dz si het
melijc sijn lichaẽ lieten nemẽ eñ te Vene-
gien waert voeren. mer doemẽ sijn lichaẽ
wtẽ graue hief so woꝛt also soetẽ roke al
Alexandꝛien doer. so dat al die ludẽ ṽwõ
derdẽ vã waen so soetẽ roke quam. Ende
doe sy met scepẽ voeren eñ sy dz anđ scip-
ludẽ seidẽ dat sy sinte Marcꝰ lichaẽ voer-
den. doe seide een van hẽ luden / maschien
ghi voert een anđ mans lichaẽ vã egipten
die v ghegeuẽ is. Eñ te hant keerde hẽ dat
scip snellikẽ ō daer sinte marcꝰ lichaem in
was eñ het voir aen die syde vãden scepe
daer die ghene in sat eñ bꝛac daer eẽ groot
stuck of eñ geensins en wildet daer of scet
dẽ vooꝛ dz si al seiden dz daer sinte marcꝰ
lichaem in was. Op een tijt doe die scepẽ
alte seer voerẽ eñ die sciplude niet en wis-
ten werwert dat sy voeren ō onweđ der
donckerheit. so openbaerde sint Marcus
een monine die eẽ wachter was sijns lich
aems eñ seide hẽ. segt dese ludẽ dat si tseil
laten dalen wãt sy en sijn niet ṽre vandẽ
lande Eñ si lietẽ dz seyl dalẽ. eñ doet dach
ghewoꝛden was so võden sy hẽ neuẽ een
eylant. eñ doe si neuẽ menigẽ oeuer voerẽ
eñ doe sy harẽ heiligẽ scat te mael ṽberch-
den so quamẽ die ludẽ vã dien lãde eñ rie
pen. O hoe salich sydi die sinte marcꝰ lich
aem bꝛengt latẽ ons oetmoedelic aenbedẽ
Eñ een vanden scipludẽ dies noch niet en
gheloeude woꝛt beseten vãden duuel. eñ
hi woꝛt so langhe gequelt thent men hem
tottẽ lichaẽ bꝛochte eñ hi seide dat hijs ge-
louede doen woꝛt hi ṽlost eñ dancte gode
eñ hadde vooꝛ meer sint Marcꝰ in groter
eer eñ in groter deuocien. Omtrẽt dẽ iaer
ons heren. M. CC. eñ xli. so was tot Pa-
pyen indẽ cõuent der bꝛoederẽ vandẽ pꝛe-
dicaer oozdẽ een bꝛoeder die Juliaen hiet
die heilich van leuen eñ van wanderinge
was eñ ionc vã leuẽ eñ van lichaem: mer
out vã herten. Doe hi in sijn leste siecheyt
lach so vꝛaghede hi synẽ pꝛioer hoe hi hem
sijns behaghede. ende doe hi seide dat hez
die doot aen quã so woꝛt hi ṽblijt van aẽ-
sichte ende mit sijn aensicht ende met sijn
handen ende mit al sijn lichaem so verbli-
de hi ende begonst te roepẽ. bꝛoederẽ geeft
my stat. want mijn ziel sal wt varen van
groter bliscap om dat ic nyemãt blide ghe
sien en hebbe ende hi hief sijn handẽ tẽ he-
mel waert eñ seide. O heer wilt mijn ziel
leiden wten kerker op datse dine naem be
lye. O salighe mensche wie sal mi verlos-
sen vãden lichaem deser doot. Hier en bin
nen begonste hi een luttel te slapen ende hi
sach tot hẽ comen sinte Marcus. eñ dat hi
neuen sijn bedde quã sitten ende een stem
me seide tot hem marck wat doetstu daer
Marcus seide. Jc ben ghecomẽ tot desen
sieckẽ: want sijn dienst is gode bequame.
eñ die stemme seide. waer ō comste tot hẽ
sonderlinghe butẽ vãder santen. eñ hi sei-
de. om dz hi sonđlinghe in mi deuocie had
eñ oec om dat hy dicke visiteerde die stadt
daer mijn lichaẽ rustet. eñ daer om ben ic
ghecomẽ hẽ te vãdẽ eñ te visiteren in sijn
doot. Eñ die personẽ die mz wittẽ ghecleet
waren quamen al dat huys vol eñ marcꝰ
seide hẽ. waer ō sidi hier gecomẽ. si seiden
om dz wi dese siele voer gode voerẽ sullẽ.
Doe dese bꝛoeđ ontwaecte so sende hi ō sy
nẽ pꝛioer eñ seide sijn pꝛioer al dat hi ghe-
sien had eñ hi gaf salichlick synen geest.

¶ Die legende vã sinte Philippꝰ apostel
te Meye daghe.

Philippꝰ die apostel doe hy
xx. iaer in Cyꝛie gepꝛedict
hadde so vingẽ hẽ die hei-
dẽ eñ dwongen hem dz hi
dẽ afgod Mars aenbeden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

soude Doe quã vter aerdẽ enẽ grotẽ dꝛaec eñ hi dode des biscops sone die hẽ diẽde te offerãde. eñ hi dode oec. ij. pꝛincẽ: welcke pꝛincẽ knechtẽ philippũ geuangẽ hielden Eñ al die anđ begade hy so met sijn adem dz sy al siec warẽ. Eñ philippus seide. ge=louet my eñ bꝛeket die beeldẽ eñ aenbedet hier ons heerẽ cruce. op dat v zielen ghene sen mogẽ wordẽ eñ uwe doden verweckt mogẽ worden. eñ die ghene die siec warẽ riepẽ. Doet alleẽ op dat wi genesen mogẽ wordẽ eñ wi sellẽ dese afgodẽ bꝛekẽ eñ ꝟ barnẽ. Doe beual philippus dẽ dꝛaec dz hi in een woeste stat soude varẽ op dz hi nye mãt derẽ en mocht. eñ vlooch te hãt wech eñ men sachs nye meer Eñ philyppus ge=nasse doe al eñ die. iij. dodẽ ꝟwecte hi we der: eñ dus geloefdẽ si al eñ hi pꝛedicte hẽ daer na noch een iaer lanck. eñ hi oꝛdineer de daer papẽ eñ dyaconẽ eñ hi ginc in Azi=en in eẽ stede die hiet Jeropolim: eñ hi vãt daer die ongelouicheit vã luden die seydẽ dz cristus eẽ vals lichaẽ aen genomẽ hadt eñ die ongeloue dede hi wt. eñ dair warẽ . ij. heylighe maechdẽ daer god veel luden mede bekeert had. Eñ philippus ꝟgader=de seuen daghen vooꝛ sijn doot alle die bis scoppen eñ papẽ ende hi seide hẽ. Die vij. dagẽ heeft my ons here ꝟleent om v te ver manẽ. wãt hi was. xxxvij. iaer out. Hier na vinghen die ongelouighe eñ sloeghẽ hẽ aẽ eẽ cruce als sijn meester gecrucet was: eñ aldus voir hi te gode wert eñ eynde sa lichlick sijn leuẽ. Neuen hẽ sijn begrauen beide sijn dochterẽ: die een ter rechter syde eñ dander ter lufter syde. Uan dese philip pus seit ysidoꝛus aldus. Philippus pꝛedi cte den walen christũ. ende die wilde hey den die daer omtrent warẽ die bꝛochte hy ten lichte der wetentheyt eñ ter hauen der salicheyt Maer van dien philippus die eẽ was vanden seuen diaken seit Jeronimꝰ in die martirlogie. Dat hy starf opten se=uenden dach van hoymaent te Cesarien/ seer vermaert vã wõder eñ van miraculẽ eñ neuen hem so sijn dꝛie dochterẽ begra=uen. ¶ Die eerste philippus scheelt vã dã der philippus. wãt die eerste was apostel eñ die anđ dyakẽ. Die eerste philippꝰ had de twee dochterẽ eñ pꝛofectine. Eñ dãder vier. Mer nochtãs seit ecclesiastica histo=ria dattet was philippꝰ dẽ apostel die iiij. dochterẽ eñ pꝛofectine hadde. maer ihero nimus is hier in bet te ghelouen.

¶ Die legende vã sint Jacob die mynre apostel/ te Meye daghe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

IAcob die apostel is ghehieten iacob alpheus sone Eñ iacob ons herē broed̃ ende die mynre iacob. eñ Jacob die gerechtighe. Hy en hiet niet iacob alpheus nae den vleysce mer na die bedudinge des naems Wãt alpheus beduyt gheleert oft leringhe: of vliende oft die dusentichste. Wãt hy is gehietē iacob alpheus om dat hy ghelcert Was bi inghevē der cõsten eñ leringe õ dz hi dander leerde. eñ vliende om dat hi versmaetheit der werlt vloech. eñ die dusentichste õ die gissinge tsijnre groter oetmoedicheit. Mē hietē oec ons heren broed̃. om dat hi hē alre gelijcste Was: Want hi hē so gelijc Was datse veel ludē niet onderscei-den en mochtē Eñ daer om namē die iodē een teyken vã iudas doe sy gingē õ iesum te vãgē: dat hi cristũ cussen soude op dz sy Wetē soude Welc hi Ware. Dit screef oeck Jgnacius in eenē brief tot iohãnes euangelist eñ seide. Mach ic so Wil ick te iherusalem varē dat ic die Waerdige iacob sien mach diemē gherechtich toenaemt. eñ die mē oec gerechtich seit / die Jesus alre ghelijcste Was int aensicht eñ int levē eñ ind̃ manierē vã Wanderinghe allso oft hy sijn lichamelick broed̃ hadde gheWeest: Want sye ic hē / so sye ic ihesum na alle die sceppenisse des lichaēs. Oft mē hietē ons heeren broed̃: Wãt ghelijck dat cristus eñ iacobꝰ vã tWee ghesusterē quamē: allso quamen ioseph eñ Cleophas van tWee broed̃s alsmen leset: Want hi en hiet ons heerē broe-der niet om dat hi iosephs sone Was vã sy nen eersten Wive als sommige seggē Willen. Welcke ioseph onser liever vrouWen brudegom Was. mer hi Was Mariē soon die Cleophas dochter Was. Welcke Cleophas Was iosephs vad̃ die Mariē brude-gom Was als somighe segghē. mer dit en is niet lovelick. Die iodē plegē die broede-rē te hietē / die deen dē anderē bestondē vã beydē siden. Of oec hietmē ons herē broe-der õ sijn sond̃linge heilicheit. eñ daer om Was hi voor die and̃ apostolē bisscop i hierusalē geordineert. Hi is oeck ghehietē die mynre Jacob: õ ond̃scheyt vã iacob zebe-deus sone / al Was hi eer geborē dã die an-der Jacob. nochtãs Jacob zebedeus zone Was eer apostel: Wãt noch houtmē i veel religionē die geWoēt. dz die gene die daer eerst coēt die meeste hiet. eñ die after coint die minste hiet. al is hi out vã iarē eñ meer vã heilicheit. Hi is oec gehietē die gerechtighe iacob om sine grote heilicheit. Wãt Jeronimus seit dz hi so heilich ond̃ dē volcke sceen eñ Was dat sy stredē om te tastē dye zome vã sijn cleder. Hier of seit Egesippꝰ iacob ons herē broed̃ ontfinck die kerc die vã alle ludē gehietē is gerechtich eñ hi durede vã ons herē tijt tot õs tijt. Hi Was geheilicht in sijns moed̃s lichaē. hi en dranc nye Wijn of ghemaectē dranc Hi en at nie vleys / eñ nye en quã yser op sijn hooft nie en Was hi mit olye besalft: eñ nie en bade hi in badē. Hi Was altoos gheclect inz eeñ lijndē cleet. hi plach so dick in bedinghe te knielē dz hi in sijn knien zWellē sceē te hebbē als and̃ versen. Om dese grote ghedue-righe heilicheit so Wort hi gerechtich ghe-hieten. Ond̃ al die apostolē so lietmen hez alleen gaē indē binnenstē tēpel. niet dz hy daer offeren soude mer õ te biddē. Dits al Egesippus. Men leest dat Jacob deerste misse dede ond̃ dē apostolē. Wãt õ sijn heylicheit deden hē die apostolē die eer / dat hy na õs heerē hemelvaert te Jherusalē ond̃ hē al eerst misse dede Oec eer hi biscop ghe-ordineert Was: Wãtmen inder apostolen Werc leest dat die iongerē duerdē ind̃ apostolen leeringe eñ moninghe des broots te brekē / dan vand̃ misse te doē Oft maschiē daer om seitmē dat hi die eerste misse dede in des bisscops gheWade. Allso dede sinte Peter oec sijn eerste misse namaels te Anthiochien. eñ marcus in Alexãdrien. Dese

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Jacob was eē maget als Hieronimꝰ seit. Jn goedē vridage als iosephus eñ ieroni= mꝰ seggē Doe ōs here doot was so locfde dese iacob dat hi niet en soude eten voor hi saghe vrisen onsen here vāder doot. Doe iacob aldus geuast hadde tot indē paesdaghe dz cristꝰ vresen was so opēbaerde onse here hē eñ dē ghenē die met hē warē eñ seyde. Settet een tafel eñ etet broot. Doe nā cristus dat broot eñ benedijdet eñ gaft iacobo eñ seide. Broeđ mijn stāt op eñ eet wāt des menschē zoon is vanđ doot vre= sen. Jnt seuende iaer dat hi biscop gewor den was. doe die apostolen totter paeschē feeste ghecomen waren eñ doe hem iacob vraghede wat ons heer met hē gedaē had de so seiden sijt voor dat volc. Eñ doe Jacob. vij. daghen met die apostolen ghepre dict hadde voor Cayphas eñ voor alle die ioden: eñ het was daer bi dat si ghedoopt wouden werden: soe quam een haestelijc inden tempel ende began te roepē. O ghy mannen van ysrahel wat doet ghi/ waer om laet ghi v bedrieghen van desen touē= naers. Dese maecte also groten gherucht onder dat volck dat si die apostolen steenē wouden ende die man ghinck op die trap pen eñ werp iacob neder/ eñ van dier tijt hincte hi seer. Dit ghedoechde iacob indē seuenstē iare na cristꝰ opuaert. Mer inden dertichsten iare van syne bisdom. Doe die ioden sagen dat sy Paulus niet en moch= ten doden om dat hi den keyser appelleert hadde: eñ hi te Romē gesent was so wou den sy horen fellen moet coelē ouer iacob. eñ si sochten saken als Egesippus seit die inden apostolen dage was. Eñ also men in scolastica historia leest. so quamē die io dē tot iacob eñ seidē. Wi biddē di dattu dz volc weđ roepest/ wāt het dwaelt na Je= sus eñ wanē dat hi cristus is Daer ō bid= dē wi di datstu alle dē ghenē die te paescē vgaderē sullē rades vā ihesū: wāt wi sul lē al dijn woerdē volgē. eñ wi eñ al tvolc sullen vā dy oerconscap gheuen dattu ge= rechtich biste eñ datstu geen personen wt en nemes. Eñ sy setten optē pijnappel vā den tempel eñ sy riepen mit groter stēmen eñ sy seiden. Gherechtighe bouen alle mā nen die wy schuldich sijn ghehoorsaem te syne. Om dat al dat volck dwaelt na Je= sum die ghecruyst is soe segghet ons wat v duncket. Doe antwoerde sint Jacob en de seide met groter stemmē. Wat vraghet ghy na des menschen soon. syet hi sidt in= den hemel ter hoechster moghentheit ende sal comen oerdelen ouer leuēde ende ouer doden. Doen dat dye kersten hoorden soe worden sy seer verblijt ende hoordent ga rene. maer die scriben eñ die phariseen sey den. Wi hebben quaet ghedaen dat wi hē aldusdanighe orconscap daden gheuē vā ihesum. maer gaen wi op ende werpē ne= der op dat hē die ander vuaren eñ in hem niet ghelouē en derren eñ sy riepē ondlin= ghe eñ seiden. O die gherechtige dwaelt oeck. eñ sy ginghen opten tempel eñ wor= pen neder waert. eñ doe se hem neder ghe= worpen hadden so worpen sy hē mit stee= nen ende seyden. Steenen wi den gerech tighen iacob Eñ doen hi neder ghe worpē was so en starf hi niet maer hi viel op sijn knien eñ badt. Here ic bidde di vergheuet haer/ want sy en weten niet wat si doen. Doe riep een vandē papen van Rachabs sonē. Jck bidde v spaertē wat doet hi de= se gerechtighe biddet voor v/ die wele die ghi steent Doe greep een vā dien eē volres stoc eñ sloech hē mz eē grotē slach int hooft eñ sloech hē die hersen in. Dit seit Egesip= pus. Eñ met dese martelie voir hi te gode wert/ in Neroens des keysers daghē. die begonste te regnerē int iaer ons heerē lvij. ende hi wort begrauen neuen den tempel Ende doen tvolc sijn doot wrecken wildē eñ den baersculdighen vanghen: so vloen sy al. Josephus seyt. Om des gerechtigē iacobs doot was Jherusalē vderuen. eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die iodē verdreuen: maer ten was nyet
alleen om ſijn doot maer ſonderlinghe ge
ſciede die verderffenis om ons heren doot
Als ons heer voerſeide int euangelie. Sy
en ſullen in di niet laten een ſteen optē an=
deren. Wāt du niet en kenſte dē tijt dijnre
vandinghen. Mer om dȝ ons heer niet en
wil dē doot des ſondaers. eñ ō dat die io=
dē geen onſchult en ſoudē hebbē. ontbey=
de hi. xl. iaer na haer penitēcie. Eñ hadde
ſe gaerne tot penitēcie bekeert metter apo=
ſtelen predicacie eñ ſonďlinghe Jacob ōs
heerē broeď. Maer doe ons heer die iodē
mit predikē niet en mocht bekerē ſoe wil=
de hiſe met teyken veruaren. Wāt deſe xl. ia
rē die god den iodē gaf penitencie te doen
ſoe gheuielen veel wonders eñ teykenen
als ioſephus ſeit. Wāt men ſach een claer
ſterre die ghelijck een ȝwaert was bouē ď
ſtat ſtaen eñ een iaer door berrende ſy mit
een vreſelike vlamme. Jn eē anď feeſt vā
paeſchē in die neghende vre vāder nacht.
ſo quā een ſo groten blixem ō eñ om dē tē=
pel dȝ alle die ludē waendē dȝ ſcoon dach
gheweeſt hadde Op die ſelue feeſt worter
gheoffert een vaerſe. eñ onď den papē han
den baerde ſi een lam. Nae luttel daghen
doet bidē auōt was ſo ſach men daer in al
tlantſchap bouē in dye lucht vliegē wagē
eñ paerden eñ gheredene eñ ghewapent
volc met grotē ſcarē. Eñ men ſach oec dat
ſy die ſtat al om beleiden. Noch in een an=
der feeſt die pinxter hiet des nachts doe de
papen indē tempel ghingē om haer dienſt
te doen. beuoelden ſy becoringhe eñ roepē
eñ ſtēmen hoordē ſy die ſeiden gae wi vā
hier Jnt vierde iaer voor dē ſtrijt ſo was
daer een mā die Jeſus hiet/ eñ was Ana=
nias ſone. die begonde te roepē in die feeſt
vandē tabernakel eñ ſeyde: Gheluyt van
oeſtē. gheluyt vā weſtē. geluyt vādē. iiij.
windē des hemels op Jheruſalē eñ optē
tēpel. gheluyt opter bruyt eñ opten brude
gō: eñ geluyt op al tvolc. Deſe ihūs wort

gheuangē eñ mē leidē tottē rechter. mē de
dē veel tormēts mer hi en bat noch en weē
de niet. mer met luď ſtemmen riep hy deſe
voerſeide woerdē tot elcken ſlach. eñ deſe
woerdē ſeide hi daer toe. Wee wee op ihe
ruſalē Dit ſeit ioſephe. mer als die iodē nȝ
bekerē en wildē met predicacie/ noch en ve
uaerdē vā die woerdē: ſo brocht ons here
na xl. iaer Veſpaſiaen eñ Tytꝰ voor Jhe
ruſalē: die de ſtat al vnieldē Dat was die
ſaec waer ō dȝ ſi dair quamē alſmē in een
hiſtorie leeſt. Doe pilatꝰ ſach dȝ hi dē ont=
ſculdigē ieſū vdoēt hadt ō dȝ hy Tiberiū
ōtſach ſo ſende hi tot hē eē bode die Alba=
nus hiet ō hē te ōtſculdighē Tot diē tiden
was Veſpaſiaē prīce in Galacie eñ pilatꝰ
bode wert mettē wīde geſtotē in galacie.
eñ mē brochtē tot Veſpaſiaen: Wāt twas
daer eē gewoētc: ſo wie gedoechde dȝ ſijn
ſcip brac dȝ hi ewelic dē prince dienē moeſ
te Eñ veſpaſiaē die vraegede hē wie hi wa
re eñ waen hi quame eñ werwaert dȝ hi
voir Eñ hi ſeide hē Jc bē vā iheruſalē eñ
vā daen was mijn wech te romē waert.
Veſpaſiaē ſeyde hē: du comeſt wt vroede
ludē lāde. du biſte eē meeſter eñ du moets
mi gheneſen. Wāt veſpaſiaē droech in ſy=
nē noſe gatē eē rehāde manier vā wormē
eñ die hadt hi gehadt vā ſyne kinſheit: eñ
daer bi hiet hi Veſpaſiaē. Eñ albanꝰ ant=
woerde here ic en can geen conſt vā meeſ=
terie: daer ō en ſal ic dy niet mogē geneſen
Veſpaſiaē ſeide en gheneeſtu mi nȝ ſo ſul
ſtu ſteruen. Eñ hi ātwoerde die ghene die
dē blinden ſyende maecte eñ die dodē ver
wecte hi weet dȝ ic niet en can enige meeſ
terie Veſpaſiaē ſeide. Wie is dat/ daer du
die grote digē of ſegſt: hi ſeide dȝ was Je
ſus van nazareth dyen die iodē van hate
dooden. eñ wildy in hem ghelouē du ſelſt
gheneſen. Eñ Veſpaſiaen ſeide. Jc ghelo
ue dat hi die dodē verwecte eñ mi oec ghe
neſen mach vā deſer ſiecte Eñ als hi dit ge
ſeit had vielen hē die wormen wt ſijn no=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

segaten eñ hi wort al ghenesen. doe wort
Vespasiaen seer verblijt eñ seide. Ick bē se
ker dat dit die gods soone was die mi ghe
nesen heeft Hier om sal ick oerlof beiaghē
vanden keiser eñ salse al die hem dodē eñ
verrieden altemael verderuen. ende Ves-
pasiaē seide tot Albanus. Pilat⁹ bode nv
keer weder te huys wert bi minen oerlof
ghesont eñ wel varende met alle dijn go-
den. eñ vespasiaen voir te Romē wert eñ
beiaghede oerlof van Tyberio den keiser
dat hi inden laesten eynde Iherusalē des-
truerē mochte. Hier om vergaderde hi me
nich iaer sijn heer. ende in Neroes des kei
sers tyden doe die ioden teghē Romen sta
ken so voir hi der wert Wāt als die croni-
ken seggen. so dede dit Vespasiaen niet ō
cristus wille. maer om dat si vandē roem
schen rijck ghesceiden waren. Aldus quā
Vespasiaen mit een groot heer te Iheru-
salem. ende opten paesdach beleide hi ihe-
rusalem al ō ende om Ende dat volck dat
ter ghecomen was ter feesten van al tlant
dat besloet hi daer binnen. Op een tijt eer
Vespasiaen te Iherusalem quam waren
die kersten die daer in warē vermaent vā
den heilighen gheest dat si wt gaen soudē
in een stedeken ouer die Iordane die Pel-
le hiet om dat als sy wech waren die mis-
dadighe stadt eñ het quade volc haer loon
ontfaen souden in wraeck. Eerst ghinck
Vespasien aen een stede in yndien die Io
naparam hiet. eñ dair iosephus prince eñ
leytsmā was. mer iosephus wederstont-
se manlijck met sijn volck. Doe iosephus
sach datmen dye stede winnē soude nam
hy met hem. xij. ioden ende ghinck in een
huys onder die aerde. Daer vasten si vier
daghen mer die ioden die daer waren mit
iose: hadden lieuer te steruen van honger/
dan hē te gheuē onder vespasiaens dienst
eñ wouden deen den anderē dodē eñ haer
bloet gode te sacrificien offeren. Ende om
dat iose die eerbaerste was wouden si hē

eerst doden om dat sy te eer souden wor-
den ghespijst ouermidts sijn bloet. Maer
die cronike segghen dat sy hem onderlin-
ghe doden wilden om dat sy onder die ro-
meynen handen nyet comen en wouden.
Maer Iosephus die een wijs man was
ende niet steruen en woude. maecte hy hē
seluen rechter vander doot ende sacrificie
ende hy ghaf een vonnis wt dat men lotē
soude twee en twe wie datter steruē sou-
de ende wie hem doden soude. Eñ doe sy
dat lot worpen so storuen sy nv die een eñ
nv die ander hent quam totten lesten daer
Iosephus mede loten soude. Doe nā Io-
sephus die vroem ende starck was dē ghe
sel zijn zwaert ende hi vragede hem of hi
lieuer hadde te leuē dan te steruen. ende hi
hiet hē dat hi kose sonđ beiden: eñ hi was
veruaert eñ antwoerde hē/ ick heb lieuer
te leuen op dat ghi mi wilt latē leuē. Doe
sprack iose. een man die Vespasiaens son
derlinghe vrient was. eñ dese mā bat ves
pasiaen datmē iose zijn lijf gheuē woude
eñ dat was hē ghegont eñ ghegeuē Ende
doe iose voer Vespasiaen ghebrocht was
soe seide vespasiaen. du hadste dē doot v-
dient en hadde dy dese man niet verbeden
Ende iose seide hē. ysser yet misdaen men
macht al verbeteren. ende Vespasiaen sei
de. Die ghene die daer gheuanghē is wat
mach hy doen. ende iose seide. Ick sal yet
moghen doen. want ick sal dijn oren ver-
soeten met minen woerden oftet v gelieft
dat ic spreke. Vespasiaen seide mē gheeft
di oerlof op dattu di aen dijn woerdē hou
des eñ al dattu seggē wilste dz salmē goe
dertierlijc horē. Eñ iose seide hē die keiser
van Romen is doot eñ die senatoors heb-
ben di keyser ghemaect. eñ vespasiaen sei
de hē. oftu eē propheet bist/ waer ō en pro
pheteerste dese stede niet dat sy onđ mijn
macht moeten comen. Iosephus seide hē
Ic hebt hem wel voor ghesceit ouer veer-
tich daghen. Hier en binnē quamē die bo-

den van Romen ende ſeiden dat Veſpaſi=
aen keiſer was ende ſy voerden hē mit hē
te Romen wert. Euſebius ſeit in ſijn cro=
nike dat ioſe Veſpaſiaen voerſeide dʒ die
keiſer doot was eñ dat hi keyſer was. eñ
doe Veſpaſiaen te romen voir: ſo liet hi ty
tum ſynē ſone voer Jheruſalē leggē. Doe
tyt⁹ hoorde dat ſijn vađ keiſer was wort
hi ſo blide vā hertē dat ſijn zeenē crompē.
van coude dat hi lam wort Doe ioſe hoor
de dat Tytus ſieck was: onderſochte hy
naerſtelick die ſaeck ende dē tijt vanđ ſiec
heit: maer die ſaeck en wiſtmen niet noch
wat euele dat was mer mē ſeit dattet vā
dien tijt gheſciede doe hi hoorde ſeggē dat
ſijn vader keiſer was ghewordden. Ende
ioſe mercte datmen cõtrarie mit contrarie
verdriuen moeſt eñ hi wiſte wel dat men
met rouwe verdriuen moeſte: datmē met
minne veriaghet. ſoe vraghede ioſe Offer
yemant waer die Tytus verbolghē had=
de. Ende daer was een man die tytus ſoe
verbolghē hadde ende alſo moylick was
dat hi hē gheenſins anſien en mochte ſon=
der grote gramſcappe noch oec niet horen
nomen. eñ ioſephus ſeide tot Tytus: wil
ſtu gheneſen weſen ſoe moet ghiſe al vry
houdē die met mi comē ſullen. Tytus ſei
de hem ſoe wie dat met dy comen ſal / die
wil ick dat vry ende ongehindert weſen
ſal. Doe dede Joſephus haeſtelijcken een
maeltijt bereyden: ende dede ſine tafel ſet
ten bi Tytus tafel ende hi dede die knaep
neuē ſijn rechter ſyde ſitten. eñ doe hē Ti
tus aenſach ſo wort hy gheſtoert eñ die tē
eerſten mʒ bliſcap ꝟcout was ghewordē
die wort nv van hetten der gramſchappē
verwermt: ende men reckte ſijn zeenē wt
ende hy wort al gheneſen. Hier nae wort
Tytus opten knape ghepeyſt eñ ontfinc
ioſephus tot enen vrient. maer of dit dus
was of niet dat is in elcx ghelooue gebleuē
Aldus lach tytus voor Jheruſalē. ij. iaer
Eñ ſonđ dat anđ quaet dat ſy hadden die
van binnē waren: ſo waſſer ſo grotē hon
ger dat die vađ dat kint eñ dat kint ſijnre
moeđ eñ een mā ſijn wijf eñ dat wijf ha
ren mā die ſpiſe ontnamē wtē handen eñ
wtē mōde. eñ ſtarcke iongelinghē eñ vro
me ginghē ʒwindelen achterwaert vā hō
ger eñ vielen doot Eñ om dat ſy diē ſtanc
vanden dodē luden niet ghedogē en moch
tē: ſo huerden ſy knechtē vāden ghemenē
rentē dieſe alſoe groeuē. eñ die doden wie
ſen ſo ſeer dat ſyſe worpē ouer die muer.
Eñ doe Tytus omme voer eñ die graften
vol doder luyden ſach leggē eñ hi ſach dʒ
al tlant beſmet was vā ſtanck ſoe ſtack hi
ſijn hāt ten hemel wert ende ſeide al we=
nende. God du ſietſte dat ic dy niet en doe
want ſy haddē binnē alſo groten honger
dat ſy haer ſchoenē eñ haer riemē atē Mē
vindet oeck dat daer binnē was een edel
vrouwe eñ rijck. eñ die rouers quamē in
haer huys eñ ontnamē haer al dat ſy had=
de tetē eñ ſy en lietē haer niet: ende ſi hadt
eē ſugēde kint in haer hādē eñ ſeide. On=
geuallich kint eēre õſaliger moeđ wie ſal
di houdē indē ſtrijt indē hōger eñ indē ro=
ue: daer õ coemt te mi eñ ick ſal di eten / eñ
wes dijn moeđ eē ſpiſe ende eē gramſcap
dē rouers eñ alđ werelt een fabel. Eñ doe
ſy dit geſeit had ſo dode ſi haer kīt eñ coec
tet eñ at deen helft. eñ dāder helft hielt ſy.
Ende die rouers rokē te hāt diē roec vādē
gecoectē vleyſche eñ ſy brakē int huys eñ
ſy dreichdē dat wijf te dodē of ſy en hael=
de dat vleys voort. Doe õtdecte ſy tkints
ledē ende ſeide. Siet ic heb v dʒ beſte deel
gehoudē ende dye rouers werdē ꝟſlaecht
dat ſi niet ſpreken en mochtē. Eñ dʒ wijf
ſeide. Tkint was mijn die ſonde is mijn
etet vromelijc: wāt ic hebbē eerſt ghegetē
die ic wan. En ſijt nʒ heiliger dā die moe=
der noch weeker dan die wiuen. mer ver=
wint v uwe goedertierenheit ende õtſiet
ghi v ſoe ſal ict al eten die te hant een helft
ghegetē hebbe. Eñ die rouers ginghen al

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

heuende wech van anxte. Ten laetstē int and iaer vā Vespasiaens rijck so want ty tus Jherusalē. eñ hi destrucerde al die ste de eñ werp die tēpel om. Eñ also die iodē cristū om xxx. pēninghē cochtē. also gaf ty tus xxx. iodē om enē penninc. Eñ also Jo sephus seit. so warē daer. xcvij. M. ioden ꝟcocht. eñ. xi. C. M. stoꝛuender eñ mettē swaerde ꝟsleghē die al ouer die muer ghe woꝛpē woꝛden: wāt sy vochtē binnē soe seer dat sy die een den anderē mit grote ho pen of sloghē: want Josephus seit datter twee partye warē vā binnē die niet ouer een dꝛaghē en constē: eñ elck partie hadde sijn hooftmā. Die een hooftmā hiet symō eñ sijn partie was die machtichste. Ende dand hooftman hiet ian. Dese symōs par tye hadde die stat benedē eñ al die tooꝛnē. Eñ ians partie hadde den tēpel eñ datter toe hooꝛde. mer int leste want hē symō of

¶ Men leest doe Tytus in iherusalē quā vant hi daer een dicke muer: eñ doe hi die dede bꝛeken so vāt hi daer in een out man die eersaem was int aēsien: eñ doe mē hē ꝟvꝛagede wie hi was so seide hi dz hi was Joseph van aromathien wt een stede vā yndien. eñ seide dat hē die iodē daer in be=muert haddē om dz hy ihesum begrauen hadde. Nochtās leestmē in Nycodemus boec. doe die iodē beslotē haddē dat hē doe cristus ꝟloste doe hi ꝟresen was eñ leydē in aromathien: mer maschien doe hi wed cristū pꝛedicte eñ hijs niet latē en woude so bemuerdē die iodē wed. Doe vespasiaē doot was soe volgede na hē tytus sijn so=ne int rijck: eñ tytus was eē altē goedtie=rē man eñ milde. Eusebi die bisscop vā ce=sarien seit dz hi so goet was dat hi op een auōt bedocht dz hi binnē dē daghe ye ghe=daen hadde noch en hadde hi niet ghe ghe uē soe seide hi. Ay mi lieue vꝛiendē ick heb be desen dach ꝟloꝛē. Na veel tijts so qua=mē sommighe iodē eñ woudē iherusalem wed te stichten: eñ optē eerstē moꝛgēstōt doe sy wt quamē so vondē sy veel crucen vā douwe gemaect eñ doe woꝛdē si daer of veruaert eñ vloghē. Op dand moꝛgen stōt doe si wt quamē vant elc aen sijn cle=der een cruce vā bloede gemaect. doe wa ren si noch meer veruaert dan te voꝛen eñ echter vloē sy. Eñ doe sy noch derde werf wed quamē. quā daer haestelick een vier wter aerden eñ daer mede soe werden sy alle die daer warē mede ꝟbꝛandet.

¶ Van des heylighē cruces vin dinghe die histoꝛie daer of.

ONs herē iesus cristꝰ cruce dat was geuōdē op desen dach. Want vooꝛ dese tijt vant Seth indē paradyse alsmē leest eñ salomō vā=tet inden libano Eñ die co ninginne vā saba vāt indē tēpel: eñ die io=dē in die piscine. mer hudē woꝛdet vā He=lena geuōdē indē berch vā caluariē. Dat heilich cruce woꝛt geuondē ouer twe hon dert iaer na ons liefs herē doot. Men leest in nycodemꝰ histoꝛie. Doe adā sieck was doe ginc seth sinē sone ter poꝛtē vādē aert=schē paradise. eñ hi eyschte olie der ontfer hertichheyt daer hi sijns vaders lichaē me=de besaluen soude. op dat hy mocht wer=den ghenesen. Ende michael openbaerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hem ende seyde. En willet niet arbeyden
noch weenen om te cryghen olie der ont=
fermherticheyt: want du en sels dat nyet
moghen vercrighen voor dat gheledẽ sijn
vijf dusent iaer eñ vichtich. Nochtãs ge=
loeft men dat Adams tidẽ tot cristus pas=
sie waren vijf dusent iaer gheleden. CC.
eñ xxx. ¶ Men leest oeck anders waer dz
hem die enghel gaf een telghe eñ hi hieten
poten opten berch libano. Men leset oeck
in een ander historie die niet wel te ghelo=
uen en is. Dat die enghel Seth gaf van=
den houte daer Adam aen sondichde ende
seide. Wanneer dien boom vrucht brocht
so soude sijn vader ghenesen sijn. Eñ doe
Seth wedꝰ ghecomẽ was so vant hi synẽ
vader doot eñ plante die telge op sijns va
ders graf/ eñ het wort eẽ groot boem. Eñ
dien boem duerde tot salomons tiden Of
dit al waer is/ dz laet mẽ staen in dat goet
duncken des lesers. Doen salomon desen
schonẽ boem sach so dede hi hẽ of houden
eñ dede hem ꝟtimmerẽ in dat huys des tẽ
pels. Mer als iohã betel seit so en mocht=
men hẽ nerghẽt leggẽ: noch hi en was tot
gheenre stat bequamelijck. Want hi was
altoes te cort of te lanck. Eñ alsmen som=
tijt na een stat te punte cortede: soe scheen
sy soe cort te wesen dat hi al onnut was.
Hier om warẽ die timmer luden grã ende
sy ꝟstieten eñ werpen ouer een gracht tot
een brugghe op datter die luden ouer gaẽ
souden. Daer na doe die coninge vã saba
quam om te horen salomons wijsheit eñ
doe sy ouer die gracht gaen soude so sach
sy inden geest dat inden houte soude wor
den gehanghen die behouder der werelt.
ende en woude ouer thout niet gaen/ mer
sy aenbedet te hant. Nochtans leest mẽ in
scolastica historia dat die coninginne van
saba thout vant int huys bij dẽ tempel die
salomon gemaect hadde. eñ doe si te huys
ghecomẽ was: so ontboet sijt salomõ dat
inden houte een mensche gehanghẽ soude
werden. om wiens doot dat die iodẽ rijck
ꝟgaen soude. Hier õ nã salomon dat hout
eñ lietet diep onder dye aerde grauẽ. Hier
na maecte men daer die probatica piscine:
daer die dienres die offerhãde vã vleys te
dwaen pleghẽ. eñ daer wordẽ oec die siec
ken ghenesen soe wie daer eerst in quam
als die engel dat water roerde eñ oeck om
die cracht vã desen houte daer ĩ lach Doet
bi cristꝰ passie was so quam daer dz hout
op vlotẽde. eñ doet die iodẽ sagẽ soe namẽ
sijt eñ maecter ons herẽ cruce of. Men le=
set dat dz cruce vã vierderhãde hout was
vã palmẽ. van cypres. vã oliue. eñ vã ce=
dren Int cruce warẽ dese. iiij. houtẽ. Wãt
dat eerste was dye staeck. eñ dat anđ dat
dwers lach dair die handẽ aen ghenagelt
waren. eñ die tafel daer pylatus den titel
aen screef. ende een dwers tafel onđ chris
tus voeten. eñ elck van desen houte was
vã een sonderlinghe stick. Dese onđ scheit
vã dẽ houte schijnt sinte Pauwels bescri=
uende: aldus dat ghi moghet begripẽ met
allẽ heilighẽ die breetheyt die lancheyt die
hoecheit eñ die diepheit Dit beduyt augu
stinꝰ aldus. In ons herẽ cruce is die breet
heit. dat is dat dwers hout daer die hãdẽ
aen ghenaghelt waren Die lancheit is vã
der aerden tot die breetheit beghint. aẽ de=
se breetheit hinck dat lichaem. eñ die hoec
heit is vanđ breethz op wert daer dz hoeft
tegẽ hinck. eñ die diepheyt dat inđ aerden
stont ꝟborghen. Dit dierbaer cruce was
meer dan. CC. iaer in die aerde ꝟborghẽ.
Mer helena cõstãtinus moeđ des keisers
vã romẽ vantet also hier na bescreuẽ staet
ende hier na volghet.

IN dien tydẽ was een ontallige me=
nichte vã barbarẽ volcke ꝟgadert:
neuẽ eẽ vloet die danubijs hiet: eñ si wou
dẽ ouer die vloet comẽ eñ wildẽ al die lãt=
scappẽ tottẽ oestẽ onđ die heerscappie trec
ken eñ brenghẽ. Doe cõstantijn die keyser
dit ꝟnam so quã hy met sijn heer neuẽ die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

bloet vander danuby leggē. Ende doe die
menichte vanden barbaren vaſt wieſſen:
eñ ſy begonſten ouer dye danuby te comē
Doe woꝛt conſtantijn ſeer veruaert ō dat
hi ſach dat hi des ander daghes teghen hē
ſtriden ſoude. maer binnen dier nacht ſoe
wecte hem die enghel. eñ hiet hē dat hi op
wert ſaghe eñ hi ſach opwert eñ ſach een
cruce met alten claren lichte. eñ daer aē ge
ſcreuen met gulden letteren In deſen tey
ken ſelſte verwinnē. eñ Cōſtantinꝰ woꝛt
doe vꝛomer om dat hemelſche viſioen endē
dede een cruce makē eñ vooꝛ ſijn heer dꝛa
ghē: eñ hi viel in ſijn vianden eñ ſy vlogē
ende hi doder een grote ſchare. Doe verga
derde Conſtātinus al die biſſcoppē vandē
afgoden eñ vꝛaghede hē naerſtelick of dit
gods teyken ware. Eñ doen ſy ſeiden dat
ſijs niet en wiſten: ſoe quamen daer ſom
mighe kerſten eñ vertelden hē die beteike
niſſe vandē cruce eñ tgheloue der dꝛieuou
dicheit. Doe geloueDe Cōſtantinus volco
melijck in criſtum ende hi dede hem dopē
van ſiluester den paeus. Of als ſommige
ſegghen van Euſebio den biſſcop vā ceſa
rien. Maer in deſe hiſtoꝛie ſijn veel dingē
beſcreuen. die Tripertita hiſtoꝛia eñ oock
Eccleſiaſtica hiſtoꝛia ende vita ſiluesteris
weder ſegghen. Als ſommighe willē ſeg
ghen ſo en waſt deſe cōſtantinus niet diē
hy te gheloue bekeerde. Als ſommige hiſ=
toꝛien willen ſegghen. maer het was con
ſtātinus die cōſtantinus vadē was. Want
die conſtantijn als in ſiluesters leuen ſtaet
was ghedoopt van ſiluester ende niet vā
euſebio. mer doe die cōſtantijn doot was
ſoe ghedochte cōſtantijn ſijn ſoon met vic
toꝛie die ſijn vadē had met dat teyken des
cruces. Ende hi ſende doe Helena ſijnder
moeder te Iheruſalē om dat cruce te ſoec
ken: alſoe als hier nae ſtaet. Eccleſiaſtica
hiſtoꝛia vertelt dit noch anders: want hy
ſeit aldus. Doe marencius woude dꝫ rijc
vā rome ondergaen: ſo quā conſtātijn die
keiſer teghen hē ter bꝛugghē abinen dꝫ hy
daer teghen marencius vechtē ſoude: Eñ
doe hem cōſtātinus ontſach eñ hy altoes
ſijn oghen altijt ten hemel wert hilt ō hul
pe van gode te crighen: ſo ſach hi in eē ſlu=
meringhe opwert een cruce indē hemel dꝫ
blinckende was als vier. eñ hy ſach daer
enghelen bi ſtaen ende ſeiden. Conſtātijn
hier mede ſelſtu verwinnē. Eñ doe dit cō
ſtantijn wōder hadde wat dit ware. bin
nen der ſeluer nacht opēbaerde hē ſelf criſ
tus mitten teyken dat hi indē hemel ſach.
Eñ criſtus hiet hem dat hi daer of ſijn tey
ken maecte eñ hi ſoude daer mede ꝟwin=
nen. Doe woꝛt cōſtantinus blijde/ende ō
dat hi ſeker was vā verwinninghe ſo tey
kende hi vooꝛ ſijn voerhoeft dat teykē dat
hi inden hemel ſach. Eñ dede al ſijn ban=
nieren mitten teykenen des cruces teyke=
nen. eñ voerde in ſijn rechterhāt eē cruys.
Hier na badt hi onſen here dat hi hē ꝟwin
ninghe gheuen woude vanden tyꝛan ſon
der bloetſtoꝛtinghe dier vā Romen. op dꝫ
ſijn handen niet beſmet en woꝛden die hi
mitten ſalighen cruce gheteykent hadde.
Eñ marencius geboet ſcepē indē vloet te
legghē om te bedꝛieghē eñ datmenſe effe=
nen ſoude met bꝛugghē diemen daer ouer
legghen ſoude Ende doe Conſtantijn die
vloet naecte ſo voir hē marencius te ghe=
moet mꝫ luttel ludē eñ hi beual dat hē die
ander volgē ſoudē eñ hi hadde ꝟgetē ſijn
werc dat hi hadde doen makē eñ hi ghinc
met luttel ludē op die bꝛugge eñ die ſcepē
ſcheidē hē eñ hi woꝛt ghehoent ſelue daer
hi Conſtantijn mede hoenē woude eñ hy
ꝟdꝛanck in die vloet. Eñ doe woꝛt conſtā
tijn vā hē allē ontfaen. Eñ ſoemē leeſt in
een Cronike ſo en geloefde doe noch cōſtā
tijn niet volcomelic/noch hy en dede doen
hē noch niet dopē Mer daer na ſach hi dat
viſioen van ſinte Pieter eñ pauwels den
apoſtelen ende doe woꝛt hi ghedoopt van
ſiluester ende gheſuuert van dier lazarie.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ende doe gheloefde hi volcomelick in cris-
tũ. Ende doe sende hy helena sijn moeder
ons heren cruce te soeckẽ. Ambrosi⁹ seyt.
dat Constantijn beyde met sijn dopen tot
int eynde sijns levens: want hi had gaer-
ne ghedoopt gheweest in die iordane. eñ
dit selue seit oec Jheronimus in een croni
ke. maer tis seker dat hi kersten wort on-
der siluester: maer of hi so lange beide mit
dopẽ/dats twifelachtich. Want men twi
uelt in veel saken in sinte siluesters legen-
de. Hier om is te bet te ghelouẽ dat Eccle-
siastica historia vandẽ vindinghe des cru-
ces scrijft. dã vanđ historiẽ diemen inder
kerckẽ leest. Wãt this opẽbaer datter veel
in is dat niet wesen en mocht ten waer of
men segghẽ woude als voorseit is dattet
Cõstantinus niet en was die siluester do-
pede. maer het was Constantijn sijn vađ
dat nochtãs niet gheloeffelic en is. al vint
men nochtãs in sommighe historien. Doe
Helena te Jherusalem ghecomẽ was ver
gaderse al die wise vãden ioden. diemẽ in
tlant vant. Dese helena was eẽ stal vrou-
we mer om haer schoonheit so namse con
stãtijn te wiue als Ambrosius seit. Ald⁹
men seit dat helena was een stal vrouwe
maer constantijn namse te wiue dye nae-
maels keyser was. Dit was eẽ groot stal
wijf die dẽ stalman wel wiste die de wõ
den ghenas die van die moerdenarẽ ghe-
wont was. Alsmen leset in een euãgelie.
Dit was oeck een goede stal vrouwe die
aldus naerstelick ons heeren cribbe socht.
Dit wijf was noch eẽ groot stalwijf die
alle dinghẽ lieuer hadde te achtẽ als slich
om dat sy cristum winnen soude. eñ dair
om verhiefse cristus vanden slijcke tẽ rike
Dit seit Ambrosi⁹. ¶ Mẽ vindet noch in
een ander cronike die redelijc te ghelouen
is dat dese Helena was des coninx Ceo-
lis van britanien enighe dochter. eñ õ dat
sy een enighe dochter was soe nam hise te
wiue. Eñ na haers vaders doot so quam
haer dat rijck van britanien toe: dit seggẽ
die van britanien. Doe sy die ioden ontbo
den hadde so ontsaghen sy haer seer ende
seyden onderlinghe. Waerom waendi dz
ons dye coninginne tot haer vgadert. een
van hem luden die iudas hiet die seide Jc
weet wel dat sy van ons wetẽ wil. dit is
die saeck die sy vã ons weten wil / waer
ihesus cruce is daer hi aen ghecruyst was
Daerom besiet dattet hoer nyemãt en seg
ghe: wãt seitmẽt haer so weet voerwaer
dat ons eewe te niet gaen sal: eñ al õs va
ders eewe sellen worden vderuet. Want
zecheus mijn oude vađ seydet symõ mijn
vader. eñ mijn vader seidet my doẽ hi ster
uen soude eñ seide. Sone besye alsmẽ dy
vraghet eñ men soect cristus cruce so wiis
tet/eer du daer om ghepinicht souste wor
den. Wãt vander tijt soe en sullen die iodẽ
nemmermeer mogẽ regnerẽ: wãt hi was
cristus die gods soon eñ ic seyde hem vađ
mijn oft onse vađs wisten dat hi waerlic
ken die gods sone was waer om cruysten
sy hem. Eñ hi antwoerde. God die weet
wel dat ic nye tot harẽ rade en was/ mer
ick wederseidese die wijl. maerom dat hy
die pharizeen haer sondẽ strafte daerõ de-
den sy hẽ crucen. ende hi verrees ten derdẽ
daghe eñ voer tẽ hemel daert sijn ionghe-
ren saghẽ. Eñ steuen dijn broeđ geloefde
in hem eñ die ioden steenden. Daerõ hoe-
de dy dattu hẽ eñ sijn iongers niet en blas
phemeert. Doe seidẽ die iodẽ. des en hoor-
den wi nye meer. mer yst dat die coningin
ne hier of vraget soe syet ymmer datstuut
niet en segghestt. Eñ doe die iodẽ voor die
coninginne stondẽ so vragede sy hẽ waer
dat ihesus ghecruyst was mer sy en wou
dens haer in gheensins segghen. Doe ghe
boet Helena datmẽse al verbernen soude.
Doe leuerden die iodẽ der coninginne iu-
das eñ seiden Vrouwe dese is een gerech
tighẽ propheten soon eñ hi wetet al wel.
eñ wattu hẽ vraghest/dat sal hy v al wel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

segghen. Doen liet syse al gaen eñ hielt iu
das alleen eñ seide hẽ. Die doot eñ dat le=
uẽ is voor di: kiest wattu wilste / wise mi
die stat die Golgata hiet daer ons here ge=
cruyst was / op dat ick sijn cruyce vinden
mach. Judas ãtwoerde: Hoe mach ic die
stat weten als dat meer dã .CC. iaer ghe
leden is. eñ ick doe noch niet gheboren en
was. Eñ helena seyde hem. By den ghe=
cruysten zwere ic dy. Jck sal di verderuẽ
vã honger: ten si datstu my die waerheyt
segste: Ende sy deden setten in eenẽ drogẽ
put ende lieten daer verhongherẽ. Doe hi
daer seuẽ daghen in ghewcest hadde son=
der eten: soe badt hi datmen wt toghe eñ
hi loefde dat hi ons heren cruce wisen sou
de. Eñ doe hi wt ghetoghẽ was eñ hi ter
stat quam soe beroerde die stat haestelijck
eñ men roeck daer eenẽ soeten roec vã cru
de. also dat iudas beyde sijn handẽ tsamẽ
sloech ende seidẽ. Jnder waerheit cristus
is die behouder d̃ werelt. Alsomẽ leest in
Scolastica historia so was tot die stat ve
nus tempel ghemaect / dat is der minnen
goddinne. Ende dien tempel hadde Adri=
aen die keyser doen maken: op dat wan=
neer enich kerstẽ biddẽ soude dattet scheẽ
venus aen te bedẽ: eñ hier om en plachmẽ
die stat niet te oeffenen maer sy was bi na
al vergheten. Eñ helena dede den tempel
breken eñ die stat eeren. Hier na scorte hẽ
iudas op eñ begonst manlijck te grauẽ eñ
hi groef .xx. treden diepe. ende hy vant die
crucen eñ brochtse der conínginnẽ. Doe si
cristus cruce niet onderscheiden en conste
vandẽ moerdenarẽ cruce so leydẽ sise mid
den door die stat eñ verbeide die glorie õs
heeren. Eñ sich omtrent noene soe droech
men daer een doot iongheline ende iudas
hilt die bare: eñ leide dat eerste cruce eñ dz
ander op dien dode iongheline. mer hi en
stont niet op. maer doen hy dat derde cru=
ce daer op leyde: soe stont die dode ionghe=
linck leuende op. Men leest in een and̃ his
torie dat die vorste vrouwe vander stadt
cranck lach eñ harde siec was Eñ macha
rius die bisscop van iherusalem leyde dat
eerste. eñ dat anderde cruce op haer / maer
ten bate niet. maer doe hi dat derde cruyce
op haer leide so wort sy al ghenesen. Am=
brosius seit dat helena christus cruce van
den moerdenarẽ cruce onderscheide bydẽ
titel die pylatus daer aen gehangh en had
de wãt sy vanten daer an ende si lasen eñ
die duuelen riepen inder lucht eñ seidẽ. O
iudas wat hebste ghedaen: du hebste my=
nen iudas contrarie ghedaen die ick cristũ
dede verraden eñ vercopen. maer du heb=
ste minẽ wil cõtrarie ghedaen eñ du hebs
ihesus cruce gheuõdẽ. Bi dien iudã wan
ick veel zielen. mer bi di soe schijntet dat ic
verliese dat ick ghewonnẽ hadde. bi hem
regneerde ick inden volcke / maer by dy so
worde ic vter ordinancie ghestoten: maer
nochtans sal ict di lonen eñ ic sal teghẽ dy
eenen anderen coninck verweckẽ die des
ghecruysten ghelooue laten sal. eñ hi sal di
met tormentẽ doen lochenen dẽ gecruystẽ
Dit seide hy vã iuliaen die apostaet die de
se iudas doe hi in iherusalẽ was tormen=
te eñ maecten martelaer Eñ doe iudas dẽ
duuel hoorde roepen so en ontsach hi hem
niet. maer hi vloecten vromelick eñ seyde
Cristus moet di ṽmaledien eñ ṽdomẽ in=
dẽ afgrõt des ewich viers. Hier na wort
iudas ghedoopt eñ quiriacus ghehetẽ Eñ
doe die bisscop vã iherusalẽ doot was soe
wort hi daer bisscop gheordineert. Maer
doe helena ons heerẽ nagelẽ niet en hadde
so badt si dẽ bisscop quiriacũ dat hi ter stat
ginghe daer hijt cruyce vant eñ sochte die
nagelen. Eñ hi ginc daer eñ bat onsen hee
re eñ te hãt vant hi die naghelen in die aer
de blinkende als ghout. eñ hi namse ende
brochtse der coninghinnẽ eñ sy knielde op
die aerde ende hielt haer hooft neder wert
eñ aenbedese mz groter deuocien: Ende al
dus voirde Helena een deel vanden cruce

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tot haren sone: en̄ ee̅ deel liet si te iherusale̅
beslaghen in siluer. En̄ die naghelen daer
ons here mede aen tcruce ghenagelt was
voirde sy tot haren soon Ende als eusebi=
us die bisscop van cesarie seyt. soe maecte
si vanden twee naghelen een breidel daer
die keyser haer soone mede te stride varen
soude Vande̅ andere maecte si een wape̅
aen sinen helm. So̅mighe segghe̅ als gre
gorius va̅ toers seit. dat ons here mit vier
naghele̅ aende̅ cruce ghenagelt was. En̄
va̅ dien dede helena twee aen des keisers
breidel. en̄ den derden sette si aen Co̅stan=
tinus beelt dat boue̅ rome̅ sto̅t. en̄ die vier
de̅ worp si in die leuer zee. dair tot dier tijt
alle die scepen in bederuen pleghen. En̄ sy
ghebоет datme̅ dese feest va̅ die vindinge
des cruces alle iaer viere̅ soude. Ambrosi
us seit aldus. Helena socht ons here̅ nage
len en̄ vantse/ en̄ vande̅ ene̅ dede si de̅ breı
del make̅. en̄ die and̄ dede sy aen des key=
sers crone. Welc te recht is de nagel ae̅ dat
hoeft/ en̄ die crone aende̅ top vande̅ hoef=
de en̄ in die hande̅ de̅ breidel om dz die sin=
ne̅ bouen bliue̅ sulle̅ en̄ dat geloue blincke̅
en̄ dat die macht regere̅ sal. Sinte quiria=
cus den bisscop va̅ iherusale̅ dode Iuliae̅
die apostaet. Want doe hi teghe̅ die va̅ per
sen voir/ soe wilde hi quiriacu̅ den afgod
doen offeren. En̄ doe hijs niet doe̅ en wil=
de so dede hi he̅ sijn rechterha̅t of slaen en̄
seyde. Mit die hant screef hy veel brieuen
daer hi die luden mede bekeerde vande̅ af
goden. Quiriacus seide hem. sot hont nv
hebstu mi veel profijts ghedaen: wa̅t eer
ic in cristo gheloue de so screef ick dick veel
brieuen totter synagoghen der ioden dat
nyemant in cristo gheloue̅ soude. ende nv
hebste of geslaghe̅ die schande mijns lich=
aems. Doe dede iuliaen loot smelten ende
dedet ghieten in sine̅ mont. En̄ daer na de
de hi bringhe̅ een ysere̅ bedde ende daer de
de hi quiriacum op legghen/ en̄ hi dede in
die gloeyende colen die onder hem laghen
sout en̄ smeer werpen. mer doe quiriacus
vast in gode bleef soe seyde iuliaen. Oftu
den afgoden niet offeren en wilst soe segt
doch dattu geen kerste̅ en biste. Ende doe
dat quiriacus veron waerde so dede Iuli
aen make̅ een diep graf. en̄ hi dede daer in
worpe̅ venijnde serpente̅/ en̄ daer dede hi
Quiriacu̅ in worpe̅ mer die serpente̅ stor
uen te hant. en̄ iuliaen dede quiriacu̅ wor
pe̅ in een ketel vol syender olye. En̄ doe he̅
quiriacus ghesegent hadde en̄ daer in gae̅
woude soe bad hi onsen here dat hi he̅ we
der dopen woude in martelien Doe wort
iuliaen gram en̄ liet hem sijn hert doerste=
ken met eene̅ zwaerde. ende aldus sterf hi
in onsen here.

¶ Exempel.

Hoe groot dat die cracht va̅den hey
lighe̅ cruce is. dz machme̅ wel we
ten aen eenen notarius die eene̅ touenaer
bedroech: ende hi leyden tot een stadt daer
hi die duuelen vergadert hadde en̄ hy be=
loefde hem dat hi hem veel goets geue̅ sou
de ende hi sach daer een groot morian op
ene̅ hoghen setel sitten. En̄ hi sach omtre̅t
hem ander morianen staen met speren en̄
met coluen. Ende die duuel vraghede dien
touenaer ende seide wat kint is dit en̄ hy
seide. Heer hi is v knaep. En̄ die duuel sei
de totten kinde. Wilstu mi aenbeden ende
mijn knaep wesen en̄ dinen christu̅ loche=
nen. soe sal ic v doen sitten tot mijnre rech
terhant. En̄ dese notarius makede te ha̅t
een cruce en̄ seide dat hi iesus cristus kna=
pe was: en̄ also vroe als hi ee̅ cruce maec=
te so voere̅ alle die duuelen wech. Hier na
op een tijt so ghinc dese notarius met sijn
here in sinte sophien kercke en̄ doe si beide
stonde̅ voor dat crucifix soe sach dese nota
rius here dat cristus beelde sijn oge̅ opten
notarius hadde en̄ naerstelijck op he̅ sach
Doe dz die here sach so hadde hi des groot
wonder en̄ dede de̅ iongheline ae̅ die and̄
side staen en̄ die heer sach dattet beelt sijn
oghe̅ derwaert keerde en̄ sach naerstelick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

opten notarius alst te vozen dede Doe be-
swoer die ridd̃ den notarius dat hi hē sei-
de wat weldaden dz hi gode gedaen had
de õ dattet beelde altoes op hē sach. Hi sei
de hē dat hy van gheene doghet en wist te
segghē sond̃ dat hi hē niet verlochenen en
woude voor den duuel.

¶ Die legende van sint Jan
ante portam latinam.

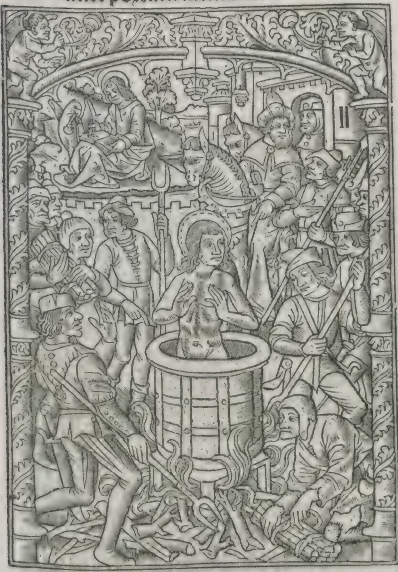

DOe sint Jan die apostel eñ
euāgelist te Ephesien pre-
dicte/ so vinckē die baeliu.
eñ hi woudē dwingē dat
hi die afgodē aēbiddē sou-
de eñ doe hijs niet doen en
wilde so leidemē in een kercker eñ mē sen
de tot Damaciaen dē keiser een brief daer
mē in ouer hē claghede als ouer eē touena
re eñ een vmeensaemde die dē godē v̄sma
de: eñ een ghecruysten god aenbede. Doe
beual Damaciaen datmen hem te romen
brenghen soude. Ende doe hy daer quam
doe dede hi van spot sijn haer vā sinē hoef
de scheren ende hy deden voor een poerte
vā romen die Latina hiet een vat vol bar
nende oly bouen tvier setten: ende hi dede
daer sint ian in setten. Maer sint iā en do-
ghede daer gheen pine. mer hy quam daer
wt ongequetset. Doe deden dye kersten
tot dier stat een kerck maken. eñ daer vier
mē desen dach als syne martelie. Doe sint
Jan noch niet of en liet van prediken. doe
deden Damaciaen versenden in een eylāt
dat hiet pathmos. ¶ Men sal weten dat
die keisers van Romen die apostelen nyet
en veruolchden also seer/ om dat sy cristū
predicten. maer om dat die senatoers sey-
den dat hi godlijck ghewozden was son-
der haer oerlof. ende dat hadden sy verbo
den te doen. Want men leest in Ecclesiasti
ca historia Dat pylat⁹ sende tot Tyberiū
den keyser brieuen van christo. Ende dat
tyberius gaf oerlof dat die vā romen sou-
den moghen ontfaen sijn geloue. mer dye
senatoers en wildens niet ghedoghē/ om
dat hy sonder oerlof god ghehieten was.
Men leest een ander saeck inder cronike.
Waer om dat die keyser die apostelen ver-
uolghede dat was daer om dat crist⁹ eerst
die van romen niet en openbaerde. ¶ Eē
ander saeck was om dat sy alle die goden
te niet maecten die de van Romen diende
Een ander saec was. om dat christus pre-
dicte die warelt te versmaden. ende die ro
meynen waren ghierich ende houaerdich
ende christus en liet dat niet gheschien dat
men dit der menschē macht toe scriuē sou
de. Johan beleth seit een ander saec waer
om die keyser eñ die senatoers cristū ende
sijn apostolen veruolchdē. Wāt hem doch
te dat cristus alte nidighen ende houaerdi
ghen god was. om dat hy gheen ghelijck
en woude hebben. Orosius seit een ander
sake. Wāt die senatoers haddē onwaert
dat Pylatus tot Tyberium brieuē sende
ende niet tot hem en sende van cristus mi-

raculen. ende daer om en wouden sy hem
niet verheffen onder die ander godẽ. ende
hier om wort tyberius gram eñ doder ve
le vanden senatoers. eñ sommighe sende
hy in een eylant. Sinte ians moeder van
groot medeliden dat si tot haren sone had
de so quam si te Romẽ om hẽ te syen. mer
doe sy te romẽ quã eñ sy hoorde dat hi ghe
sent was in pathmos: so keerde sy weder
met grotẽ rouwe eñ sy starf in cãpanie in
een stede die hiet murulana. Eñ haer lich=
aem was daer in een graf begrauẽ eñ lan
ghe verborghẽ. maer sint iacob haer sone
openbaerdet daer na Eñ haer lichaẽ was
gheuonden sonderlinghe wel rukẽde. eñ
bi veel miraculen die bidẽ lichaem geschie
den wort sy gheuoert te voerseyder stedẽ
met groter eeren.

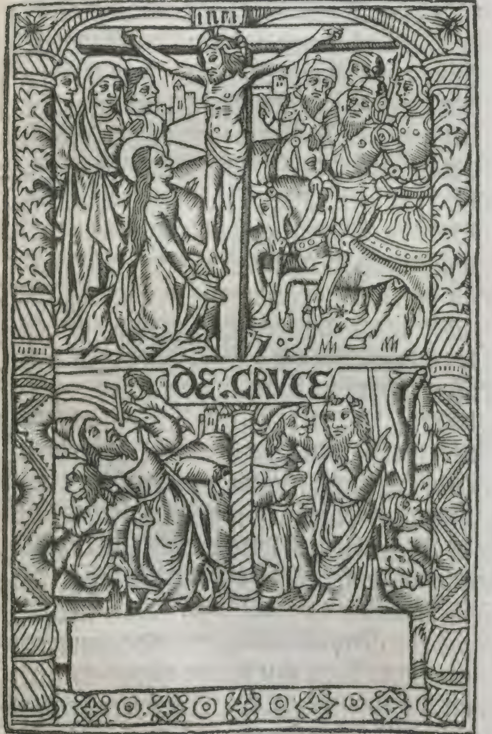

¶ Die historie vandẽ drie cruys
daghẽ voor Ascensioens dach.

TWeewerf binnẽ den iare
doet mẽ letaniẽ. dats in sin
te marcus dage eñ dz hyet
die meeste letanye. eñ drie
daghẽ voor ons heeren he=
meluaert eñ dz hiet die mĩ
ste letanye. Letanie is also veel te segghẽ
als bedinge. Die eerste letanie hiet mẽ die
meeste om drie sakẽ Eñ tẽ anderẽ hiet mẽ
seuenuoudich processy. Tẽ derdẽ hiet mẽ
zwarte crucen. Sy hiet die eerste letanye
om .iij. sakẽ om des gheens wille diese or
dineerde/ dat was die grote Gregori9 die
paus van Romen was. Oec õ der steden
willen daer si gheordineert was. dz was
te rome/ wãt daer is sinte pieter die prins
der apostolẽ sijn lichaem eñ der apostelen
stoel: eñ daer om is rome vrouwe eñ dat
hooft van alder werelt. Ende oec die sake
waer om dat sy gheordineert was. want
dat was om die meeste plaghe. want doe
die van romen soberlijc eñ heilichlick ghe
leeft haddẽ eñ sy te paesschẽ gods lichaem
ontfaen haddẽ/ so begonsten sy weδ daer
na te werscappẽ eñ te spelẽ eñ tot oncuys
heit hẽ seluẽ te gheuẽ. eñ hier õ wort ons
here toornich eñ sende hẽ alten swarẽ pla
ghe die mẽ die sterft hiet/ dat is dat mẽ vã=
die pestilẽcie sterft die in die macht coemt.
Die plaghe was so fel dat die ludẽ haeste
lick storuen opten wech: eñ als sy aẽ haer
tafel saten eñ aten eñ als si ten spele warẽ
eñ als sy met malcander saten eñ spraken
also groot was dese plage of als daer ye=
mant nyesde dat hem die wijl die ziele mit
dat sy pruysen wt voir. Eñ daer õ als ye=
mant den luden hoorde pruyssen so liepen
sy daer toe/ eñ riepen god help dy. eñ van
die tijt plach men dat noch te doen: want
als wy yemant horen pruysen soe segghẽ
wi noch god help dy/ eñ oec mede als dair
yemant geuwede daer pleghen die luden
die wijl den geest mede te gheuẽ. Eñ daer
om als yemant docht dat hi geuwen sou=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de ſoe maecte hi haeſtelick een cruce voor ſijn mont. eñ die ghewoēte houtmē noch Hoe deſe plaghe begonſte is gheſcreuē in ſinte Gregorius leuē. ¶ Tē anderē hielt men ſeuēuoudich proceſſy om dz ſinte gre gori⁹ die proceſſie doe dede. Die proceſſye ordineerde hi bi ſeuen ordinancien. Want in die eerſte ordinācie was alle die clergie In die andere alle moniken ende begeuē luden. In die derde alle die nonnē In die vierde alle kinderē. In die vijfſte alle dye leeken. In die ſeſte alle die weduwen eñ continenten of onthoudēde. Ende in die ſeuende waren alle die ghehilijcte luden. mer dat wi nv niet en mogen doen in ghe tale van perſonen dat voldoen wi int ge= tal vanderletanien. Want men yſſe ſchul= dich ſeuen werf te ſeggē eermen die crucē eñ die vanen neder ſetten ſal. ¶ Ten der den hietmen die zwarte crucen. Want die luden te Romen warē gheclect mit zwar te cleederē / in een teyken van droefheden ouermits dye plaghe. Ende om deſe ſelue ſake ſo ouerdectmen die crucen / Want tot deſe tiden ſullen alle goede luden peniten cie doen. ¶ Dander proceſſie hietmen die minre letanyen diemen drie daghen voor ons heren hemeluaerts dach hout. Want Mamertus den biſſcop van viennen ordi neerdeſe eerſt: ende men hietſe dye minſte letanye eñ bedinghe ende proceſſie. Deſe hiet die minre letanye om onderſcheit van dye eerſte letanye. Want ſy was gheordi= neert vā een minder biſſcop. eñ in een min re ſtede eñ om een minre plage. Dat was die ſaeck waer ō datſy gheordineert was Op een tijt ſo gheſchiede te vyennen veel grote aertbeuinghe dye kerckē om worpē eñ huſen eñ die wil hoordemen des nach= tes daer groot gheruſt eñ geluyt. Eñ daer nae geſchiede noch een yſelick teykē. Wāt een vier viel vandē hemel ende v̄barnede des coninex palaes Echter geſchiede daer noch een vreſelick wond: Wāt ghelijc die duuelen wel eer in die verckē gingē eñ in die beeſtē eñ ontſaghē nyemāt: mer ſi qua men in die wegē eñ oec in die ſtat opēbaer eñ doodē kinderē mans eñ wiuē. Eñ doe deſe plaghe alle dage wies / ſoe gebodt die biſcop op drie dagē te vaſtē eñ ordineerde letanyen. eñ aldus v̄ginc die plage. Daer na wortet vāder heiligher kercken gheſet datmē deſe letanien ghemeēlic houdē ſou de. Men hietſe oeck bedinghe wāt wi aē= ropen dan alder heilighē hulp. Oeck ſo yſ men ſculdich deſe drye dagē te houden eñ die heilighen aen te roepē eñ te vaſten om veel reden. ¶ Eerſt dat god die ſtridē pay ſen moet die dicſte indē lentē wort beroert ¶ Tē anderē dat die teder vruchtē vādē lande moetē wordē ghehoudē eñ gheme= nichuoudicht ¶ Ten derdē dat elck in hē ſeluen te bet doden ſal ons vleyſchelijcke becoringhe die indē lenten meeſt groeyen. Wāt indē lenten iſt bloet meeſt heet eñ dā waſt meer die ōcuyſſche becoringe ¶ Tē vierdē om dat elck hē ſeluē meer v̄oetmoe dighē ſal den heilighen gheeſt te ontfaen. Noch twe anđ redē ſeit meeſter willē vā anthiochiē ¶ Die eerſte is ō dz die heilige kercke te trouweliker bidden ſal / ō dat cri ſtus ſeide tot ſijn iongerē doē hy te hemel voer. bidt eñ ghi ſult ontfaen ¶ Danđ re den is. Wāt die kerck bidt eñ vaſt ō dat ſy luttel vā vleyſchs hebbē ſal. Want bi dien dat ſy dat vleys dodet ſoe crighet ſi twee vloghelen bi ghebede: Wāt dz gebet is der zielen een vlogel daer ſy mede indē hemel vlieget / op dz ſy vrilick criſtū mach na vol ghē die op gheuaren is. Hy is voor ons ge uaren eñ heeft den wech voor ons bereyt Eñ hi vloech op die vloghelen des wints: Wāt een vlogel die veel vleys heuet eñ lut tel plumē die en mach niet wel vliegē alſt wel ſchijnt indē ſtruys. Dit hiet oeck pro ceſſie: Wāt die kerck dye doet dan ghemeē proceſſie. In deſer proceſſien draechtmen crucen eñ vanen eñ men ludet die clocken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

In sommighe kerckē draechmē een grotē
draeck met enē grotē staert eñ mē aēroept
alō heiligē hulpe. Wāt hier ō draechtmen
crucē eñ vanen eñ ludet clocken ō dat hez
die duuels ƀuaren sullen eñ vlien. Gelijc
een coninc in sijn heer heeft sijn coninclike
teykē dat sijn trompetten eñ bānieren. so
heeft oec cristus die eWich coninc. hi heeft
in die kerck clocken voor die trōpetten: eñ
crucē voor bannieren. Eñ ghelijc dat hem
een tyrā seer ōtsyen soude hoorde hi mach
tighe conincs trōpetten die sijn viāt Ware
eñ saghe hi sijn bannierē. so ōtsien oec die
duuels seer die indē dōcker lucht sijn/als
sy christus basunē hooren: dat alsmen die
clockē ludet eñ als sy sijn bānieren sien dʒ
sijn die crucen eñ die vanen. Eñ dit is die
reden seitmen Waer ō datmē die clockē in
die kerck plach te ludē allset onWeō is. op
dat die duuels die dat doen Wāneer sy ho
ren des eWichs conincs trōpetten dʒ si dā
vā vrese vlien sullē. Noch is een anō saec
dat die clockē dā vermanē die ludē die bid
dē sullē gode voor dat aenstaēde onWeō.
Die anō baniere gods is dat cruce. Want
die bannier ontsien die duuels herde seer.
Als Jan guldemōt seit. So Waer die du
uelen ons heerē cruce sien daer vlyen si eñ
ontsyen den stock daer si mede ghestaghē
sijn. Eñ dat is die saeck datmē in sommi-
ghē kerckē als dat onWeō rijst datmē die
crucē Wt die kerc draghet eñ settēse teghē
dʒ onWeō ō dat die duuels des alre hoech
sten conincx bānier syen sullen eñ hē ontsi
en sullē eñ vlien. Eñ daer om draechtmē
die crucen inō processye eñ luyt die clockē
om dat die duuelen die inder lucht sijn vā
vrese vlien sullen eñ van onser moeyenis
of laten. Men draghet oec in die processye
vanen om te beteykenē die verWinninge
vā cristus verrisenis eñ van sijn opuaert:
Want hy voir met enē grotē roef te hemel.
Want die vane die inder lucht vliecht/ be-
teykent cristus te hemel varende. Eñ als
een grote menichte van kersten volcht die
vanen diemen inder processie draghet. soe
voir oeck christus te hemele met een grote
menichte van heylighen. Den sanc diemē
inder processye singhet beduyt der enghe-
len sanck ende lof die christus te ghemoet
quamen met groot lof ten hemel. In som
mighe kercken yst een gheWoent datmen
in die eerste tWee daghen voor die crucen
draghet een draeck met eenē langhen stert
die gheuolt is met caf of mit alsulckē dinc
Ende opten derden dach draechtmen ach-
ter den cruce met een ydel stert. Daer bi is
beteykēt dʒ die duuel regneerde in die We
relt in die eerste daghe voor die eeWe ende
onder die eWe inden anderen daghe. mer
inden derden daghe van gracien soe Wort
Wt synē rijcdom ƀdreuen mit cristus pas-
sye In deser processien aenroepen Wi elcx
heylichs hulpe by sonderlinghe Waer om
dat Wy dā die heyligē aenropen daer sijn
veel reden of voorseit. mer noch sijnre an-
der veel saken daert die paeus om gheor-
dineert heeft dat Wi die heylighen aenbe-
den. dat is om ons armoede ende om hair
glorie enō om gods Waerdicheit. Wāt die
heilighen moghen Weten der biddēder be
gheerten. Want sy ƀstaense in die eeWeli-
ke spieghel ende alsoe veel als hem ter bli-
scappē behoort ende ons te hulpe. ¶ Die
eerste redē is om ons armoede die Wi heb
ben in Wel te doen of te verdienē of als on
se verdient Worden gheholpen Of om ōs
armoede die Wy hebben in te minnē. Wāt
veel meer heeft een volcomen mensche de
uocien aen een heylich dan aen veele. Oft
om ghebreken die Wy hebben in contem-
placien. dat Wy die dat hoechste licht nyet
sien en moghen in hē seluen dat Wijt doch
aenschouWen moghen in sijn heylighen.
¶ Die ander reden is dat Wi die heilighē
aenbedē/is om haer glorie. Want god Wil
dat Wy die heilighen aenropen op dat Wy
vercrighen by harer bede al dat Wy biddē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat wijse dan te meer louen sullen eñ ver
heffen. ¶ Die derde redẽ is ō gods waer-
dicheyt om dat die sondaer die god ꝟbol-
ghen heeft dat hi van oetmoedicheit selue
aen god niet soeckẽ en derre / maer dat hijt
pijnt te ꝟcrighẽ wat hi begheert mit gods
vriendẽ hulpe. eñ in dese letanie soudemẽ
dick seggẽ dat die enghelẽ gods pleghẽ te
singhen / dat is dit. Heylighe god heilighe
starck: heilighe ontsterflike god ontfermt
di onser. Wãt ian damasceen seyt. doemẽ
te Constãtinopole op een tijt die processie
dede metter letanien om eẽ nootsaeck die
sy haddẽ: so wort een kint wtẽ volcke op
gheuoert inden hemel eñ leerde daer dien
sanck: eñ tkint weđ onder tvolc gebracht
was sanck dit kint desen hemelschẽ sanc
onđ tvolc. eñ te hãt ophielt al haer tribula
cie. Int bisdom vã calcedonien wort dye
sanck gheapprobeert. Heilige god. heilige
starc. heilige eñ ontsterflike god: ontferm
di onser. Die cracht eñ die prijs van desen
sanghe. merctmẽ in vier dingẽ. Tẽ eerstẽ
wãt die engelẽ leerdẽt. Tẽ anderẽ want
te hãt doemen dese sanc seide doe hielt op
die tribulacie. Ten derdẽ om dat den bis-
scop van calcedonien wt gaf. Ten vierdẽ
om dattet die duuels ontlyen.

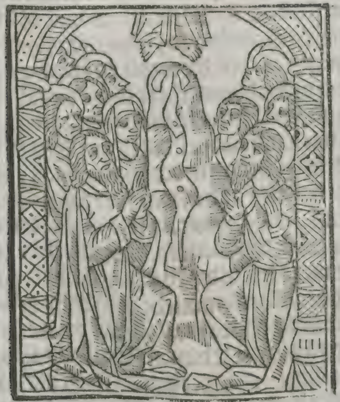

¶ Van ons heerẽ hemeluaerts dach.

IHesus cristus voir op tẽ he
mel viertich dagen na sijn
ꝟrisenis. Op sijn opuaert
soe salmen vij. dingẽ merc
ken ¶ Tẽ eerstẽ vã waer
hi op voir. ¶ Ten anderẽ
waer om dat hi te hant na sijnre ꝟrisenis-
se niet op en voer / ende waer om dat hi al-
so menighen dach beide. ¶ Tẽ derdẽ hoe
dat hi op voir. ¶ Ten vierden met wien
dat hi op voir. ¶ Tẽ. v. met wat verdiẽt
dat hi op voir. ¶ Ten sesten tot waer hy
op voir. ¶ Ten seuenden waer om dz hi
op voir. ¶ Ten eerstẽ is te weten dat hy
vãden berch vã oliuetẽ te betanien waert
op voir. eñ diẽ berch hiet den berch vã. iij.
lichten. want bi nacht wert hi van west-
wert verlicht vanden viere des tempels.
welc vier was altoos indẽ outaer. Ende
des morghens wort hi verlicht vã oesten
want op desen berch scheen eer dye sonne
dan op die stede Op desen berch wies oec
veel olijs daermen tvier mede voet. Ende
hier om hietmen die berch van drie lichten
Op desen berch hiet christus sijn ionghe-
ren gaen. want op ons herẽ hemeluaerts
dach openbaerde hy sijn iongheren twee
werf. ¶ Eerst werf sijn xi. iongherẽ daer
si saten ende aten inder cameren. want al
cristus apostelen ende sijn iongherẽ. ende
die wiuen die daer wonen inder stat van
Iherusalem diemẽ hiet tebamello. opten
berch van syon. daer Dauid tot sijnre be-
hoef een palays ghemaect hadde datmen
te hietẽ plach dauids stede. Eñ daer was
dat grote cenakel daer christus met sijn iō
gheren adt dat paeschlam. Ende inden ce
nakel woenden die apostelen. mer dãder
iongheren ende vrouwen woenden daer
omtrent in ander huysen. Doe die aposte-
len saten ende aten inden cenakel. so open
baerde hem onsen heere ende verwecte ho
re ongheloiuicheit. ende doe hy mit hem ge
gheten hadde so beual hi hem dat sy te be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tanien waert gaen ſoude opten berch van
oliueten. ende hi openbaerde hem daer eñ
doe ſy hem daer onbeſcheidelick vꝛaechdē
van dat eynde der werelt: ſo openbaerde
hy hem dat hē niet toe en behooꝛde te we=
ten dē tijt die vꝛe die de vadͦ in ſijn macht
gheſet hadde. Ende hy hief ſijn handē op
ende gebenedideſe ende voer hem ſoe voir
hi inden hemel. Van deſer ſtat dat criſtus
op voir ſeyt Sulpicius die biſſcop vā ihe=
ruſalem. Dat opten berch vā oliuetē daer
na een kercke ghemaect woꝛt ende mē en
mochte die voetſtappen daer criſtus ſtont
doe hy ten hemel voir niet decken/ met eni
ghe ſtene. Want alſment beuloeren ſoude
ſoe ſpꝛonghen die ſteenen indͦ gheenre aen
ſicht dieſe leidē. Eñ hier by weetmen dat
daer ſtont ons here doen hy te hemel voir
om dat dye voetſtappen daer gheteykent
ſtaen. Eñ dat die aerde noch bewaert dye
ghelikeniſſe van ſijnre voetſtappen. ¶Ten
anderen vꝛaechmē/ waer om dat hi te hāt
niet op en voir als hy verreſen was: maer
dat hy viertich daghen beyde dat dede hy
om vier reden. ¶ Die eerſte was om dat
hy wel ſeker wilde doen wetē dat hi ver
reſen was. Want ʒwaer waſt te pꝛoeuen
die paſſye vanden eerſten daghe tottē der
den daghe. maer ō ghewarichlijck te pꝛoe
uen ſijn verriſeniſſe daer behooꝛden meer
daghē toe. Eñ daer om behooꝛdē meer da
ghen ende meer tijts te ſyne tuſſchen criſ=
tus verriſeniſſe eñ opuaert/ dan tuſſchen
ſijn paſſie eñ ſijn verriſeniſſe. Hier of ſeyt
Leo den paeus in een ſermoen vander op
uaert ons heeren. Huden is voldaen dat
ghetal van viertich daghen die met heyli=
gher oꝛdinancien gheſet warē/ ende tē oer
baer van onſer leeringhe is ghegeuen. om
dat als onſe here in deſer tijt met ſijn lich=
aem langhe duerde onder die ſyne dat dat
ghelooue daer by ſoude werden gheſtarct
met ghewarighe leringhe. ende dat wi vͦ
godlijcke oꝛdinancie dancken ſoudē ende

der nootdꝛuftigher traecheyt der heyliger
vaderen: want ſy hadden twifel om dʒ ſi
niet twifelen en ſouden. ¶ Die ander re=
den was om der apoſtolen troeſt: wāt on
ſe here vertroeſtinghe ghaen bouen die tri
bulacien. Want dien tijt van ons herē paſ
ſye was der apoſtolen tribulacie. daerom
ſouden deſe daghen meer ſijn dan die da=
ghen. ¶ Die derde reden is om gheeſteli=
ke beteykeniſſe. Want men dair bi verſtaē
ſoude dat die godlijcke vͦtroeſtinghe wer
de gherekent tegē die tribulacie deſer wa
relt. als den dach tegen die vꝛe/ ende als eē
iaer teghen eenen dach Ende dit merctmē
in yſayas woert die ſeyt. Pꝛedict den hee
re een bequaem iaer ende een dach vͦ wꝛa=
ken onſen gode: ſyet vooꝛ een dach lidens
ſoe gheeft hi een iaer troeſt. Ende datmen
oeck gods troeſt rekent dien dach tegē een
vꝛe. dat merctmen daer by. Want ons he=
re was. xl. vꝛen doot. Ende in deſen tijdt
waren die apoſtolen in liden. ende doe hy
verreſen was ſo openbaerde hi ſynen ion
gheren viertich daghen: ende die tijt was
troeſte. Ende daer by ſeit die gloſe. Onſe
here die viertich vꝛē doot was hi gaf daer
na te kennen by viertich daghē dat hi leef=
de. ¶ Ten derdē doe hi op voir. Men ſal
mercken dat hy machtelijc op voir al met
ſijns ſelfs cracht. als yſayas die pꝛopheet
ſeyt. Wie is deſe die coemt vā edom gaen=
de in menichuoudicheyt ſijnre crachten.
Sint ian ſeyt in ſijn euangelie. Nyemāt
en vaert indē hemel/ dat is met ſijns ſelfs
cracht ſonder die neder ghecomen is van=
den hemel des menſchen ſone die is inden
hemel. Want al voir criſtus op als eē cleet
van eenre wolcken. nochtans en dede hy
dat niet ō dat hi der wolcken dienſt te doē
hadde: Maer daer mede woude hy open=
baer maken dat alle creaturen bereyt ſijn
haeren ſcepper te dienen: want hy voir op
met ſijnre macht der godheyt. Eñ als ſco=
laſtica hyſtoꝛia ſeyt. ſoe merctmen hier in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat onderschyt van Helyas ende Enoch opuaert of wech varen. Wãt Enoch was ouer gheuoert. ende Helyas op gheuoert. Maer Jhesus christus voir op met sijnre eyghenre cracht. Als ons Gregorius seyt. Enoch wort ghewonnen natuerlijc ende hi wan oeck natuerlick kinder. Maer ihesus christus en was niet natuerlijck ghewonnen/ eñ hi en wan oec natuerlic geen kinderen. ¶ Ten anderen voir hy openbaer van sinen discipulen ogẽ: want daer sijt saghen wort hy op ghenomen. Sinte Iohan int euangelie Jck gae totten ghenẽ die my ghesent heeft. ende nyemant vã v en vraghet my werwaert so gaetstu. Die glose seit. Hy voir op opẽbaer dat nyemãt en vraghede dat sy mitten oghen saghen. Daer om wilde hi op varen daer sijt sagẽ om dat sy tughers soude sijn van sijn opuaert. Ende om dat sy verblidẽ soudẽ als sy die menschelike nature sagen te hemel varen ende dat si hem begheren souden te volghen. ¶ Ten derden voir hi blidelick op: want die enghelen maecten blijschap Want dauid seyt. God voir op in vroechden. Augustinus seit. Doe christꝰ op voir Doe ontsach hem die hemel. die sterren verwonderen. die scaren der enghelen verbliden. ende die trompetten luden: eñ die scaren vanden hemelschen choere songhẽ soete melodie. ¶ Ten vierden voir hi haestelick op. Dauid seit. Hi verblide als een gygant om den wech te lopen: want hi voir harde snellijck op als hi in also corten tijt alsoe veel spacijs op voir. Wãt Rabimoyses. die een grote philosophe was seit dat ter seuen planeten sijn. als Saturnꝰ Jupiter Mars. die Sonne Venus Mercurius. eñ die Mane. Ende elck van dese seuẽ planetẽ heeft een sonderlinghe loep of hemel. Ende elck planete is also breet vã elc loep der hemelen als een mensche in slechte weghen soude moghen gaen in v. C. iare. Ende die spacie tusschen elcke twee hemelen of circulen der planeten is soe wijt alsmen in vijf. C. iaer weghes gaen soude Ende als hi seit om dat seuen lopen der planeten der hemelen sijn. so yst van beneden op die aerde datmẽ trum of põt hiet tot ten hogẽ hemel vã saturno dz die hoechste planeet is. also verre als eẽ mẽsche in slechte weghe gaen soude in vij. M. iaren eñ in vij. C. waert dat hijt also langhe leuen mocht. eñ elc iaer soude hebben. iij. C. eñ lxv. daghẽ. eñ in elckẽ dach soude hi moeten gaen. xl. milen. eñ elcke mile soude. ij. M. treden hebbẽ eñ elcke trede soude drie voet wijt sijn. Dit seit Rabimoyses. mer waer dit ware is of en is dat weet god alleene/ die alle dinck heuet ghemaect in gewichte eñ in talen eñ in maten. Dat was eenẽ groten spronc die christus dede vander aerden inden hemel. Ende van desen spronck eñ van ander spronghẽ die cristꝰ dede seyt Ambrosius aldus. Cristus quã inder werelt doe hy mittẽ vader was als mit een spronck hi quã inder maghet maria. eñ hy spranc wter maget indẽ cribben daer na inder iordane Hi clam op indẽ cruce. hy neder clam inden graue. hy verrees wten graue eñ sit weder ter rechter hant sijns vaders. Dat vierde als met wye hy voir. hi voir met eenẽ grotẽ roof van ludẽ Als Dauid seit. du voerdes op int hoghe eñ du vinghes die gheuanghenisse. eñ hy voir op met een grote menichte van enghelen: dat weetmẽ biden vraghẽ die dẽ cleynen engelen den groten vraechden. Alsoe ysayas bescriuet. Wie is dese die comt vã edom met gheuerweden clederen vã bosra. Hier op seyt die glose. Dat sommighe enghelen waren die niet volcomelijck en vẽstonden die misterie of die verborghentheit van cristus mẽscheit eñ sijnre passien eñ sijnre vẽrisenis doe sy cristus op comen saghen met een grote menichte van enghelen eñ vã menschẽ so vẽwonderde si hẽ vã der misterie vã cristus mẽscheyt eñ sijnre

passie. Ende sy seidē tottē engelen die met
hem quamen. Wie is dese die coēt vā edon
Eñ dauid. Eñ wie is dese coninc der glo=
rien. Dyonijs seit in een boeck vander he=
melscher iherarchien. Doe cristus op voer
dat die engelen drie vraghē deden. ¶ Die
eerste dedē die meerre enghelen ondꝫ hē sel
uen. Die ander dedē die meeste engelē aen
cristū. Die derde dedē die minre enghelen
totten meesten. Aldus vraghedē die meest
te engelen ondꝫ hē: Wie is dese die comt vā
edom met gheuerwede cleder van bosra.
Edom beduyt bloetachtich. eñ bosra ghe=
starct als of die engelen seiden. Wie is de=
se die comt wter bloedigher werelt/ ouer
mits die sondē. eñ ghestarct met salichedē
teghē gode. Of wie is dese die comt van=
der bloedigher eñ vander starcker hellen.
Ons here antwoerde: ic bē die gerechtich
heyt/ sprake/ eñ voeruechter/ om te behou
dē. Dyonisius seit aldꝰ. Jck bē die gerech
tichz ondꝫ soeck eñ oerdele der salichz: wāt
doe christus den menschē vloste/ soe was
hi gerechticheit. dat was te verstaen in al
so vele als hi scepper was vandē creaturē
dat hise verloste van een anderē here. Eñ
hi was oec oerdelaer in dien dat hi mach=
tich dē duuel verdreef vandē menschē die
hi besat eñ valschelic onder ghedaen had=
de met valschē rechte. Dyonisius doet oec
hierom een vraghe. Waer ō dat die hoech=
ste enghelen die god naeste sijn eñ die van
god ter stōt werdē verlicht/ waer bi dat si
onderlinghe vraechdē als oft sy die een dē
anderen begheerden te leren Maer hi ont=
bint die vraghe ende die commentator be=
duytse om dat sy onderlinghe vragheden
Daer in gauen sy te kennen dat sy gaerne
leeren souden. ende in dien dat sy eerst on=
derlinghe vragheden daer in gauen sy te
kennen ende vertoendē dat sy in hem niet
en dorsten voor die godlijcke voorganc te
comen. Daerom waren si eerst sculdich ō
hem te vraghen. dat sy masschien dat ver=
lichten dat hem vā godꝫ gegeuē was niet
met alten haestighen vrage en soudē voor
setten. ¶ Die ander vrage deden die gro=
te enghelen tot cristum eñ seiden. Waer ō
is dat dijn cleet root is: eñ v clederen ghe=
lijck den ghenē die dye wijnperse treden.
daer bi seidē sy dat ons here eē cleet hadde
dat was sijn lichaem/ root dat is bebloet
om dat hi noch die litteikenē hadde doe hi
op voir. Om vijf saken woude hi houden
die litteiken in sijn aensicht. Als beda seit
Onse here behielt die litteykenen vanden
wonden. eñ hi salse hebben tot indē doēs=
daghe om dat hi dat ghelooue van sijn ver
risenisse proeuen wil eñ om dat hise sinen
vadꝫ tonen sal eñ biddē voor die menschē:
ende om dat die goede sien sullen mit wat
ontfermenisse dat wi verlost sijn ende die
quade hoe goedertierlick dat sy verdoemt
sullen sijn eñ dat sy bekennen sullē eewe=
lick den ghewarighē seghe sijnre verwin
ninghe. Tot deser vraghe āt woert cristꝰ
aldus. Jc hebbe die perse alleen ghetredē
eñ vandē ludē en was nyemant met my.
Dese perse mach wesen dat cruce daer hy
in gheperst was soe dattet bloet wt hē rā
Of dese perse machmen hieten den duuel
die al dat menschelike gheslachte also ghe
bonden hadde. ende so nauwe ghebondē
dat hijt al wt perste dat gheestelijck was
in hem. so dat indē menschen niet en bleef
dan dat hem scadelick was. mer ōs voor=
uechter christus vertrat die perse eñ brack
die bandē eñ voir op inden hemel: eñ daer
ontdede hi die tauaern des hemel. eñ stor=
te nedꝫ den wijn des heilighē geest ¶ Die
derde vraghe dedē die minste engelē tottē
meestē eñ seidē. Wie is dese conic dꝫ gloriē
Eñ si āt woerdē hē Die here dꝫ doechdē hy
is die conic dꝫ glorië Vā desē minstē engelē
vrage tottē meestē engelē Seit augustijn
Die lucht wort geheilicht mitter godliker
geselscap. Eñ doe cristꝰ op voir so vloech
alle die scare vanden duuelen wech van=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

der lucht. Ende die enghelen quamē hem te ghemoet ende ſeiden. Wie is deſe conic der glorien. Ende die ander enghelen antwoerden hem ende ſeidē. Deſe is blinckēde eñ roſende. dit is hi die gheen ghedaente noch ſchoonheyt en hadde cranck inden lichame: ghewapent inden ſtride. onreyn inder doot. ſchoon in die verriſeniſſe. blenkende vander maget marien. rodende inden cruyce. bleeck inder vſmadenis. claer indē hemel. ¶ Dat vijfſte is als met wat verdiente dat hi op voir. Soe is te weten dat hi om drie vdienten op voir. Daer Jeronimus aldus of ſeit. Du biſt here op geuaren om dijn waerheit. wāt dattu beloueſt mitten propheten hebſtu ghedaen eñ voldaen eñ om ſachtmoedicheit. wanttu wordes geoffert als een ſcaep om der mēſchen leuen eñ om gherechticheit. wāt du verloſtes die menſchen met ghe rechticheden eñ niet met macht eñ die ſal di op voeren inden hemel met crachte. ¶ Dat ſeſte als werwert hi op voir. Soe is te weten dat hy voir bouen alle die hemelen. Alſoe als die apoſtel beſcrijft tot dien van epheſyen. Die neder clam is hi. eñ dier op clam bouē alle die hemelē op dz hi alle dinc veruollen ſoude. hi ſyet bouē alle hemelē om datter veel hemelē ſijn daer hy bouē voir. Wāt een materiael hemel is eñ een redelic hemel eñ een vſtādelic eñ eē onbegripelic hemel. daer ſijn veel materiael hemelē als die lucht hemele/ die vlieghēde hemel. die drayden hemel. eñ die vierighe hemele. eñ die ſterrede hemel. die criſtallen hemel. eñ dē opperſtē hemel. Maer dien redelikē hemel is die gerechtighe mēſche die mē hemele hiet ð datter godlijcke redē in woent eñ want ghelijck die hemel gods woninghe is eñ een ſtoel. Als yſayas ſeit. Die hemel is mi enen ſetel eñ die aerde eē voetſcamel mijnre voetē. Alſo die wiſe mā ſeit ſoe is eens gerechtigē mēſche ſiel eē ſetel ð wijſheit om redē der heiliger wāderinge wāt bið wādheringhe eñ bi begeertē ſo wonet ſy altoos indē hemel. Paulus ſeyt Onſe wanderinghe is altoes indē hemel. gelijc dz die hemele ſtadelick beroert wort. alſo worden die goede altoes in goeden werckē beroert. Die verſtandelike hemele ſijn die enghelen. want men hiet die enghelen den hemel/ want ſi ſijn hoghe ghelijck dē alre hoechſten: bi reden der waerheit enð hoecheyt. Dyoniſius ſeyt aldus. Die godlijcke hertē ſijn hoghe bouen alle dinghen ende ſi leuen bouē al dat leeft. eñ verſtaen ende weten bouē redē ende ſyn. eñ ſi begeren meer dan alle dat is dat ſchone eñ dat goede ende ſy ſijnð declactich aen. ¶ Tē anderen ſijn die enghelē alte ſchone ō hair natuere ende glorie. Van haer ſchoonheit ſo ſeit Dyoniſius aldus. Die enghelē ſijn openbaer des heymelijck lichts eñ ſuuer/ ende alte claren ſpieghel onbeſmit eñ onbeulect ende ontfenct in hem ſeluē. mocht ment ſegghen die ſchoonheit vā goeð formen eñ gods ſceppeniſſe. ¶ Ten derden ſijn die enghelen alte ſtarck van cracht eñ van machte. Van haer macht ſeit Johan damaſceen. Die engelen ſijn ſterck eñ bereit te voldoē gods wille eñ ſy ſijn te hāts daer gods wille gebiedet. Die onbegripelike hemel is/ die ghelijc der godliker hoecheit is: daer vā quā criſtus hier benedē eñ namaels weð op voir. Hier of ſeit dauid. Vanden hoechſten hemel was ſijn wt comen eñ ſijn wederloep was dat hoechſte vanden hemel. Bouen al die hemelen die voerſeyt ſijn/ voir chriſtus op totten onbegripeliken hemel. Criſtus en voer niet op als helyas op voer in een vierighe waghē totten opperſten van deſen aertrijke ende daer bouen nyet. Maer hy wordt op ghevoert in dat aertſche paradijs. dat alſo hoghe ſtaet dat bouē den hoechſtē deſer werelt ſtaet. want chriſtus voir op ten hoechſten onbegripeliken hemel ende dz is ſijn ſonderlinghe woninghe eñ ſijnre enghe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

len eñ ſijnre heilighen. Eñ deſe Woninge
betaemt hem: Wāt die hemel gaet bouẽ al
le die hemelen in Waerdicheit. Eñ om dat
hi eerſt Was eñ in omſethedẽ eñ i geſticht.
Eñ daer ō is dꝫ criſtꝰ betamelike Wonige
heeft: Want die Woninghe gaet bouen al
le redelike eñ ỽſtandeliken hemel. Hi gaet
bouen in Waerdichedẽ vā eWichedẽ in ge
ſtichte vā onueruandelichedẽ in omſethe-
den vā macht. Het is oeck een tamelijcke
Woninghe der heilighen. Want die hemel
is eenformich ende onberoerlijck met vol-
maecten lichte eñ mit onghemaectelijcker
verſtandeniſſe. eñ daer by betaemt deſen
hemel Wel te rechte dẽ engelẽ die eẽdrach-
tighe Warẽ in Werckẽ onberoerlick in mi-
nen ỽlicht. int geloue met ỽſtandenis. ōt-
fanclijck indẽ heiligẽ geeſt te ontfaen/ dat
criſtus bouen alle redelick ten hemel voir.
dat is bouẽ allen heiligẽ. dat mercmen in
dien dat die bruyt ſeit in Cantica. Siet hi
coemt ſpringhẽde in die berghẽ/ ſpringhẽ-
de bouẽ alle die houelen: Wāt die berghen
ſijn die enghelen: eñ die houelen die heyli-
ghẽ. Dat criſtꝰ bouẽ alle ỽſtādelike te he-
mel voir dat Weetmẽ daer bi dꝫ dauid ſeit
Du ſettes die Wolcken dijn opclimmẽ. eñ
Wāders bouẽ die vederẽ der Windẽ. eñ dꝫ
hi bouẽ die onbegripeliken hemel voir tot
die gelijcheit godes. dꝫ Weetmẽ bi dꝫ mar
cus ſeit int euangelio. Eñ die heer iheſus
na dien dat hi gheſproken hadde/ Wort hi
op ghenomen indẽ hemel eñ ſidt tot gods
rechterhant: Wāt gods rechterhāt is dꝫ ge
lijck met gode. Bernardus ſeit. Mijn he-
re Was ſonderlinc geſent vādẽ here/ eñ te
gheuen te ſittẽ ter rechterhāt ſijnre glorie
in gheliker glorie. Eñ in een Weſen naden
gheboerte eñ oec in geliker moghẽtheit eñ
in eWicheit Oftmẽ mach ſeggẽ dꝫ criſtus
in ſijn opuaert hoge Was in vier hoechedẽ
dat Was in ſijn ſittẽ eñ inden loon te ghe-
uẽ eñ in bekenlichedẽ eñ in machtigẽ Vā-
dẽ eerſtẽ ſeit paulꝰ Die here die ned̃ clā hi
is die op gheuarẽ is bouẽ allẽ hemelẽ Vā-
den and̃ ſeit hi oec. Hi is geWordẽ ond̃da-
nich ter doot toe. Daer op ſeit Auguſtinꝰ.
Die oetmoedicheit is der caritatẽ loon. eñ
die caritaet is d̃ oetmoedicheit loon. Van-
den drie ſeyt Dauid. Hi voir bouen cheru-
bin/ dat is bouen volheyt der conſt. Vādẽ
vierdẽ ſeit paulꝰ Ghi ſelt Wetẽ die hoechꝫ
is van criſtus caritate. Dat vi. eñ dat leſte
punt als Waer om dat hi opuoer. So ſal-
mẽ merckẽ dat. ix. vruchtẽ ſijn vā ſijn op-
uaert. ¶ Die eerſte vrucht is abel makin-
ghe der minnẽ. Als ſint Jan ſeit int euan-
gelio. En gae ick niet Wech die troeſter en
ſal niet comẽ tot v/ mer gae ic Wech ſoe ſal
ic hẽ ſendẽ tot v Daer of ſeit Auguſtinus
Hāghe dy vleiſchelick aen mi ſoe en ſal di
niet ōtfanghelic Weſen des geeſtes ¶ Dā
der vrucht is die beteykeniſſe gods. Sint
Jan int euangelio ſeit. Waert dat ghi my
mindet ſo ſoude ghi v ỽbliden Wāt ick ga
tot minẽ vad̃. Daer op ſeit ſint Auguſtijn
Daer om ſo ontneme ic v die ghelijkeniſſe
des knechts daer die vad̃ meerre in is dan
ick na die menſcheit/ om dꝫ ghi geeſtelicke
gode ſult mogẽ ſyen. ¶ Die derde vrucht
is die ỽdienſte vandẽ gheloue Hier of ſeit
die paeus Leo in een ſermoen van huden
Doe begonſte dye Wel gheleerde gheloue
mitten gange des herten te gaen totten ſo
ne die den vader ghelijck is/ en derfde niet
in criſto ſijns lichamelicx Weſen te gheren
daer hi minre in is dan die vad̃: Wāt dats
een grote vaſtheit d̃ groter gedanckẽ vaſ-
telijck te ghelouẽ dat ſy mittẽ vleiſchelikẽ
ogẽ niet en ſien eñ daer die begeertẽ heffen
daer du mittẽ ogẽ niet comẽ en moges Au
guſtinus ſeyt op dat Woert. Hy verblijde
als een gygant om den Wech te lopẽ. Wāt
chriſtus en merrede niet: mer hy liep al ro-
pende met Woerden ende Werken mitter
doot inden leuẽ neder comende: op varen
de om dat Wi Weder tot hẽ comẽ ſullẽ. eñ
hy is Wech ghegaẽ van onſen oghen: dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

weder ter herten keren sullen ende hē vin
dē. ¶ Die vierde vrucht is onse sekerheit
Want daer om is hi op gheuaren op dz hy
ons voorsprake soude sijn voerdē vader.
Want si moghē harde seker sijn die alsulc
ken voerspraeck hebben voor den vader.
Sintian seyt. Wi hebben eenē aduocaet
voor den vader dē gerechtē ihesum cristū
eñ hy is dat ghenoech doen voor onse son
den. Van desen sekerheit seit sinte beruar
dus. O mensche du heues eē sekel toegāc
tot gode daer du dye moeder hebbes voor
den sone/die sone voor dē vader. die moe=
der toent den sone haer borsten eñ māmē.
eñ die sone toent den vader sijn syde ende
wondē. Daer om en machmē niet ontseg
ghen daer so veel teykenen vā minnē sijn
¶ Die vijfste vrucht is onse waerdicheit
Want onse waerdicheyt is also groot dat
ons ons nature verheuen is totter rechter
hant gods. Dese waerdicheit merckē dye
enghelen inden menschen wel. Wāt sy en
lietē na christus opuaert den menschē niet
meer aenbedē. Also sint Jan seit in boeck
van sijnre verholentheit. Jc viel voor des
engels voeten dat icken aenbeden soude.
eñ hi seide my. Siet dattu my des niet en
doetste: want ic bē een knecht met di. Die
glose seyt daer of. Jn die oude wet soe lie
ten hem die enghelen aenbedē vandē men
schen: maer na christus opuaert doe sy sa=
ghen dat die menschelike natuere bouē hē
verheuen was soe ontsaghen sy hem aen
werden ghebedē vanden menschen. Leo
die paeus seit in een sermoen vā cristꝰ op=
uaert. Die nature onser oetmoedicheyt is
gheuaren bouen die hoecheit van allen en
ghelen by gode den vader sittende. om dz
gods gracie wonderlijken werden soude
mittē ghenē die vre warē indē mēschē aē
scouwen die bi vdiēte geuoelde te ghebic
dē die waerdicheyt sijns leuens/dat haer
ghcloue dan niet ghebrekē en soude/ noch
haer hope niet wanckelen ende die carita
te niet en soude vertraghen. ¶ Die seste
vrucht is vasticheit des gheloues. Hier of
seyt Paulus. Wi hebbē dan eenen groten
bisscop die te hemel is geuarē Jhesum cris
tū gods sone. Nv laet ons houdē die vast
heit van onsen gheloue Echter seit hi. Wie
die betrouwen te houdē die hope dye ons
voor geset is die wi hebbē als eē vast anc=
ker der zielen eñ seker toegaende tottē bin
nensten vanden tabernakel daer die voor
loper cristus in is gegaen Hier of seit Leo
die paeus noch. Cristus opuaert is ōs op=
uaren ten hoechsten. Wāt der wert dat die
glorie des hoofts ghegaen is / der waert
volcht oec dye hope des lichaems. ¶ Die
seuēste vrucht is dat wisen vandē wege.
Micheas die prophect seit. Hy voir op eñ
wijsde die wech voor hē. Augustinꝰ seyt
Jhesus cristus is di ghewordē een wech
stant op end wander: du heues een wech
werwaert ghi gaen selst en wilt niet tra=
ghe sijn. ¶ Die. viij. vrucht is dat opdoē
vander hemelscher doren: want alsoe die
eerste Adam dye dore vander hellen op
dede. so dede cristus dat paradijs op. daer
om so singhet die kercke. Alstu die scerpic
heyt des doots verwonnen haddes so on
dadeste dē gheloue dat hemelrijck ¶ Die
ix. vrucht is dat bereyden der stedē. Sint
Jan int euāgelio seit. Jc gae v te bereydē
een stede Here bereye datstu bereits. Wāt
du bereiste tot ons behoef alstu die staet in
ons bereitste. eñ dy seluē in ons.

¶ Die historie vander hooch=
tijt van pinxteren.

Opten dach vā huden als dē
apostelē werc tughet/so is
die heilige geest indē apos=
tolē gesent in vierige tōgē
Op des heilighē geest toe=
coēst so sellē wi viij. dingē
merckē. Eerst vā wien hi gesent was Tē
ij. in hoe menighe manierē hi gesent was
Tē. iij. i wat tijt dz hi gesēt was Tē. iiij.

hoe menich werf hi ghesent was. Ten v.
hoe hi ghesent was. Ten vi. Waer in dz hi
ghesent was. Ten vij. Waer om dat hi ge
sent was. Ten viij. Waer toe hy ghesent
was. Men sal weten dat hy gesent was
vãden vader eñ vanden sone eñ die heyli=
ghe gheest gaf hem seluen. Vandē eersten
seit sint Jan int euãgelio. Dē troester dye
heilighe geest die dē vader sendē sal in mi=
nen name hi sal v alle dinck leeren Vandē
anderen seit hi oeck: Wãt gae ick wech so
sal ick hē tot v sendē. Want die sendinghe
hier beneden heeft ghelikenis totten ghe=
nen die sent onder drie manierē. als dat hi
hietet wesen die geuet. Eñ also werpt die
sonne haer radien vã haer. eñ dat hi heuet
die macht gheuet hy. ende alsoe wort een
schut ghescoten vanden scutter. ende dat
heuet ghebot die hi sent: also eē bode wort
van sinen heere ghesent. Na dese drie ma
nieren soe machmē die sendinghe des hei=
lighen gheest toe legghen. Want hy wort
ghesent vanden vader eñ vãden sone. als
vanden hebbēden wesen macht ende ghe
bot in te werckē. eñ oec soe gaf ende sende
die heilighe gheest van hem seluē. Als sint
Jan int euãgelio seyt. Wãt als comen sal
die geest der waerdiger. Leo dē paus seyt
in een sermoen vanden pinxter dach. Der
waerheyt drieuoudicheit ende die onuer=
wandelike godlicheit is een substãcie on=
uerscheidē in werck eendrachtich in wil=
le effen in almachticheyt ghelijc in glorie.
Want die ontfermherticheyt van die drie=
uoudicheit heuet gedeilt in hem seluē dat
werck onser verlossinghe datmē den vader
paysen sal ende dat die sone paysen soude
eñ die heilighe geest verweruē. Want om
dat die heilige geest god is daer ō seitmen
dat hi hē seluē geeft. Wãt dat die heilighe
geest god is/ is ō dat hi sond' sonde is. eñ ō
dat hi die sondē vlaet/ eñ ō dz hi geen crea
tuer en is maer scepper: eñ ō dat hi niet en
aenbedet mer mē aenbedet hē. Eñ hier in
yst opēbaer hoe die heilige drieuoudicheit
haer alte mael ons ghegheuen heeft. Wãt
die vad' heeft ons gegheuen al dat hi had=
de. Want als Augustinus seit: so sende hi
ons synen sone in loue onser verlossinghe.
Eñ dē heiligen gheest in vriheit dat hi ōs
verkiesen sal. ende die hem vertoren wer
den die hout hi hē seluē al in erfnisse. Oec
soe heeft die sone hem seluen al ons geghe
uen. Want so bernardus seit. so is hy ons
harder ende hi is ons weide eñ ōs verlos=
singhe. Want hy gaf ons/ onse ziele in co=
pe ende sijn bloet in drancke eñ sijn vleys
in spise. Oeck heeft die heylighe gheest al
sijn giftē ghegeuē eñ geeft. Als paul9 seit
Een die wort bidē heiligē geest gegeuē re
den van consten bidē seluē geest eñ ander
gheloue inden seluen geest. Leo die paus
seyt. Die heilighe gheest is een gheuer des
ghelooefs/ een leeraer der consten/ fontey=
ne der minnen/ teykē der suuerheyt/ ende
saec vã alle salicheit. ¶ Tē anderē in hoe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

menich manieren die heilighe gheest ghesent was. Men sal wetē dat die heylighe gheest in twe manieren ghesent was. dat is sienlijck eñ onsienlijck. Onsienlick als hy coemt in suuer herten. Sienlick als hi wert ghesien comende in enich sienlic teyken. Vander sendinghe des heilighē geest onsienlick. daer seit sint Jan of. Die geest gheestet so waer hi wil. mer du en weets niet van waen hi coemt of werwaert hy gaet. dat en is geen wonder. Want bernardus seit dat onsienlick woert en quam in die oghē niet: want ten is niet gheuer wet oft oec inden oren. want ten luyt niet. oft oeck in die nosegaten. want ten menghet hem in die lucht niet/ mer tvolmaket therte. noch ten coemt doer die wanghen niet men macht oec niet zwelghē. noch tlichaē vāden onsienlikē woerde en machmē niet tastē wāt ten is niet tastelic. Hier bi moch te yemant vraghen/ om dat sijn weghē al dus onbegripelijc sijn: hoe mē wetē mach als hy bi ons is. Bernardus seit. sijn tegēwoerdicheyt verstont ick biden beroeren der herten. ende ick mercke die cracht van syne doghet: om dat hi die sondē veriaget ende byden ondersoken ende biden beruspen mijnre heymelijcker sonden. soe verwonderde my die diepheit sijnre wijsheit ende om dat ic mi een luttel ghebetert hebbe van mijn sonden: soe ben ick ghewaer gheworden die doghet sijnre goedertierēheit. ende biden vermakē ende vernyewē mijnre herten soe heb ick vernomē die gedaent sijnre scoonheit. Eñ al dit te besyen ōtsye ic die menichuoudicheit sijnre grootheyt. Dit seit bernardus. Een vriendelijc sendē vandē heilighē geest is als hi gesent wort in een sienlick teykē. Men sal wetē dat die heilighe gheest vertoent heeft gheweest in vijf syenlicke ghedaenten. Eerst in eenre duuē gedaent bouen cristū doe hi ghedoopt was. Lucas seit. Die heylighe gheest quam neđ in lichamelike ghedaente als een duue. Anđ werf in een gedaente eenre wolckē bouē cristū: doē hi trāsfigureert was Site matheꝰ seit. Doe hi noch sprac doe bescheen hem een claer wolcke Daer of seit die glose aldꝰ. Gelijck dz ōse here gedoopt was so ꝟtoēde hi oec in sijn transfiguracie die misterie der drieuoudicheyt. Wāt daer hi ghedoopt was quā die heilighe geest in eenre duuē: eñ hier in een wolcke. ¶ Derde werf wort hi ghegeuē in eē gedaente als des blasens Sint iā int euāgeli. Hi blies in hē eñ seide/ ōtfanghet den heilighē geest. ¶ Tē vierdē wort hy ghetoent in die gedaēt des viers. ¶ Ten vijfstē wort hi getoent in die gedaent đ tōghē. Eñ in desen twe manierē so opēbaerde die heylige gheest optē dach van huden Iheronimꝰ seit. In dese twee gedaenten wort die heilighe geest ꝟtoont om dat mē ꝟstaen sal dat dese .ij. dinghē proper worden gegheuē eñ wercken inđ hertē daer hy coemt. Die duue sucht voor singhē. sien heuet geen galle eñ si woent in steengatē Aldus doet die heilige geest die hi ꝟuolt suchtende voor haer sonden. Esayas seit. Wy sullen alle brieschen als berē eñ sullē suchten als duuē. Paulꝰ seit Die heilige geest is voor ons met onsprekeliker suchtē. dat is/ hi doet ons eyschē eñ suchtē. ¶ Tē anderē is die heilige geest sonđ galle der bitterheit. Dat boeck đ wijsheit seit. O here hoe goet eñ hoe soet is v gheest in ons. Hy hiet oec goeđtierē mēschelick om dz hi soete ludē maect eñ goeđtieren eñ mēschelijc indē wercke. ¶ Tē derdē doet die gheest wonē in steengatē/ dats in cristus wōdē. In cātica staet. Staet op mijn vriēdinne eñ mijn bruyt eñ mijn duue indē gatē des steens. Glosa. Coemt broede mijn cuken mittē instortinghe des heilighē geest. indē gate des steens / dat is in cristus wonden Iheremias seit. Mitten gheest ons mōts is christus die heere gheuanghen in onsen sonden die wi seiden wi sullen leuē in die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

heydenen in dinen scheme. Dits aldus te ꝟstaen/ Wãt die geest õs monts dat is cristus die here die õs mont is: Wãt ons been eñ vleys doet ons tot cristũ seggē In dijn scheme dat is in dijn passie daer cristus in was doncker eñ ꝟsmaet daer in sullē wi leuen ewelijc eñ daer õ te peysen. Anderwerf wort die gheest getoent in eenre gedaente eenre wolcken. Die wolcke heffet haer vander aerdē. eñ si maect reghē eñ si vercoelt. Aldus ꝟheft die heilige geest vā der aerden dye ghene die hi ꝟuolt eñ doet hē alle aertsche dinghen ꝟsmadē Ezechiel die seyt. Die geest ꝟhief my tusschē hemel eñ aerde. Echter seit hi. so waer die gheest ginc/ eñ met dien als die geest ginc: gingē oeck te gadͤ der wert die raderē eñ wordē mede op gheuē nauolghēde. Wãt indē raderen was die geest des leuens. Gregoriꝰ seit. Alsmē die geest gesmaect heeft so bliuet alle dat vleys ondͤ ¶ Ten anderē soe geeft die gheest ꝟcoelen teghē die hettē vā den sondē. Daer bi seide die engel Mariē. Den heiligē gheest sal bouē in di comē eñ des alre hoechstē cracht sal di om beschinē Eñ hier om hiet die gheest water. Wãt dz water heeft cracht te ꝟcoelen. Johannes int euãgelio. Vloedē des leuendē waters sullē vloyen wt sinen buyck. Wãt dit seyde Johãnes vāden geest/ dien ontfaē soude die geloefde in hē. ¶ Ten derdē so ghe uet die gheest reden ͦ tranen. Dauid seit. Sijn gheest sal blasen eñ wateren sellen vloyen dat sijn tranē. ¶ Tē vierdē wort die geest ghetoent in een ghedaente vā blasen. Die adē is licht eñ werm eñ sacht eñ nootdruftich om te ꝟademen. Aldꝰ is die heilighe geest. Hi is licht dat is snel õ hem te spreydē. Want die gracie des heylighen geestes en can niet ꝟtraghē. ¶ Ten anderē so is die gheest werm om te ꝟwermen Lucas int euãgelio. Ic bē ghecomē om eē vier te sendē in dͤ aerdē eñ dz wil ic sonder dat barne. Eñ daer om geliket ment bydē wint van suyden. In cãtica staet. Staet op noerdē wint eñ coemt zuyden. eñ door way mijn hof eñ die crudē sullen bloyen. ¶ Ten derdē so is die geest sacht õ te versoetē: Wãt om datmē sijn soetheit tonē sal so lietmē saluē. Johãnes seit. Sijn salue leert ons vā al. Eñ men hiet oeck die geest een teder lucht. Helyas seide. Na den viere quã een blasen een tedͤ lucht/ ende daer was die here ¶ Tē vierdē is hi nootdruftich om te ꝟademen. Wãt ghebraec eē mēsche een vre sijn adem hi soude te hant steruen. Also is te ꝟstaen vāden heyligē geest Dauid seit Du sulste harē geest of nemen eñ si sullen ghebrekē. sendt wt dynē geest eñ sy sullen werdē verborē. Johãnes int euãgelio. Die gheest is die leuende maect ¶ Ten vierdē wort die gheest ꝟtoent in die ghedaente des viers. ¶ Tē vijsten in eē ghedaente ͦ tonghē. Waer õ dat hi in dese twee ghedaentē opēbaerde salmen hier na seggē. ¶ Ten derdē tot wat tiden die heilighe geest gesent wort. Men sal wetē dat hi ghesent was optē vijfstichten dach na paeschē. Wãt daer om was hi op dyen dach ghesent datmē ꝟstaen soude dz vādē heilighē geest is die volmaectheit der wet eñ ewich loen eñ ꝟlatenis ͦ sonden. Hi is volmaectheit der wet: Want als die glose seit. Doe die kindͤ vā ysrahel ontfinghen die wet vā god indē viere na den. l. dach dz si dz lam offerdē. Eñ indē nyewē testamente so quā oec nedͤ die heylighe geest in viere optē vijfstichtē dach na cristus ꝟrisenisse. Die wet opten berch van synay Die geest optē berch vā syõ. Die wet die was ontfanghē op die hoecheit des berchs endͤ dē heilighē geest indē cenakel Hier bi is beteykent dz die heilige geest is volmaecthz alder werelt wet. Wãt die volheyt ͦ wet is caritate. ¶ Ten anderē is hy dz ewich loon. Glosa: Ghelijc dat die xl. daghē die cristus met sijn iongherē was na sijn verrisenisse beteikēt die tegēwoerdige kercke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

also beteykēt oeck die l. dach daer die heili
ghe geest in gegheuē was dē pēninck des
ewighē loons. ¶ Tē derdē is die heylige
geest ỽlatenis des sondē. Daer of seit die
glose. Die heilige geest was gesent opten
vijftichstē dach. Want men wort doe ỽla
ten vandē bandē eñ biden geest wort dye
sonde ỽgheuē. Die glosa seit na indē gees
telikē iubileo of guldē iaer wordē die mis
dadighe vry eñ dye sculdē wordē verlatē
die ghebannē keren weđ te lande eñ of ge
nomen erfnissen wordē weder ghegheuē
Die knechtē dat sijn die menschē die mittē
sondē ỽcoft sijn worden ỽlost vādē iocke
des dienst. die misdadighe des doots wor
den vry eñ ỽlost. Waer of dat sinte paulꝰ
seit. Die ewe des gheest heeft mi ỽlost in
cristo vāder ewe der sonden eñ des doots
die sculden wordē oec ỽlatē. Wāt die cari
tate ouerdect die menichte vandē sonden.
die ghebannē kerē weđ in haer lantscapē
Dauid seit. Dijn goede geest sal my leidē
int rechte lant. erfue die ỽlorē is dat geeft
men weder. Paulus seit. Die geest geuet
oerconscap onsen geest. dat wi gods kinđ
sijn eñ sijn wi kinder so sijn wi oec erfge-
ghenamē. die knechtē der sondē werdē ỽ-
lost. Paulus seit. Waer die gheest is daer
is vriheit. ¶ Tē vierdē hoe menich werf
dat hi dē apostelē gesent was. Mē sal we
ten dat hi hē drieweruē was ghesent nađ
glosen. dat was voor cristus passie eñ na
sijn ỽrisenisse eñ na sijn opuaert. Die eer-
ste was om miraculen te doen eñ te prekē
eñ om die duuelen te ỽdriuen eñ dat si die
siectē ghenesen soudē wāt dese miraculē
geschien biden heiligē gheest. Als matheꝰ
seit int euāgelio: wāt ỽdriue ic inden vin
gher gods dē duyel. soe is dat rijcke gods
ỽ ghecomē: mer nochtās en doē sy al geen
mirakel die dē heilighen geest hebbē Wāt
als Gregorius seit. Die miraculē en makē
den menschē niet heylich noch alle die ghe
ne die miraculen doen en hebben den hey-
lighen geest niet. Wāt die quade sullē oeck
seggē ten doemsdaghe dat sy miraculē de
den. Here here en propheteerdē wi niet in
dinē name eñ dedē teykenē / Wāt god doet
die miraculē mit sijn eyghenre macht. eñ
die enghelen met gods macht eñ heylighe
luden bi oetmoetdicheit eñ by ontfermich
heit eñ die duuels bi natuerlicke crachten
die inden dinghen sijn. Ende die touenarē
mit heymelike dinghē mittē duuel. Ende
die goede kersten om haer opēbaer gerech
ticheit. eñ die quade kersten door teykenē
openbarē gherechticheit. Ander werf gaf
cristus sijn apostelen dē heiligen geest doe
hi in hē blies ende seide. Ontfaet den heili
ghen geest / soe wie ghi die sonden verlaet
die sullen sijn sonden verlaten sijn. Noch
tans en mach nyemāt die sonden verlaten
na die smette die inder zielen is of nađ mis
daet / dat is den bant der ewiger pinen: of
na datmen gode ỽbolghen heeft. Wāt die
sondē worden alleen ỽlatē by instortinge
der gracien eñ met cracht der berouwenis
se Nochtās seitmē dat die priester ontbint
of absolueert / Want hi gheuet te kennē dz
men ontbondē is vāder misdaet. of om dz
hi die pine vandē veghevuire ỽwandelt in
tijttelicke pyne dat is penitencie. of om dz
hi wat verlaet titelijcke penitencie ¶ Tē
derdē gaf hi den heilighen geest / als op dē
dach vā huden. doen haer hertē alsoe vast
worden dat sy gheen tormenten en ontsa
ghen. Dauid seit. Mettē gheeste sijns mō
des is al haer crachte. Augustinꝰ seit Die
gracie des gheestes is alsoe ghedaen: vin-
det si drocfheit si scheitse eñ quade begeer
ten vertcert sy. vindet si vrese sy ỽdrijftse
Leo die paus seyt. Die apostelē hooptē na
den heylighen geest. niet dat hy doen eerst
begonste te wonen inden heilighen / maer
om dat hi die herten die hē gheheilicht wa
ren hettelijcker ontsteken soude ende mil-
deliker doen ouerlopen. Want hy meerre-
de sijn gauen ende en begonsten doe niet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ daer õ en was hi niet nieuwe in werc=
ken om dat hi rijck was in mildicheden.
¶ Ten vijfsten hoe dat hi ghesent was.
dat was met gheluyt in vierighẽ tonghẽ.
Eñ die tonghe openbaerde sittende. maer
dat gheluyt was haestich hemels eysche=
lijck eñ veruollende haestich. wãt die hey
lighe gheest en can geen traecheyt hemels
want hy maecte die mensche eyschelijck
want hi brocht kinderlike vrese in/ of om
dat hi ewich wee of dade. wãt hi veruer=
ret therte van alre vleyscheliker minnen.
Dat gheluyt was oeck veruollende. Want
die heilighe gheest veruolde alle die ionge
ren want sy worden al veruolt vandẽ hei
lighen gheest. Drie teyken sijnder vã ver=
uolthedẽ die indẽ apostelen warẽ. ¶ Die
eerste is niet verludẽ/ alsmen proeuẽ mach
aen een tonne eñ si vol is so en geeft si geẽ
gheluyt. Job seit. Sal een osse loyen als
hi voor een volcke cribbe is. als oft hi sey=
de. Als die cribbe des herten heeft volheit
van gracien. soe en heuet dat loyen der on
lijdsaemheit gheen stadt. Dit teyken had
dẽ die apostolẽ die in tribulacie mit onlijd
saemheit niet en verluydẽ. mer si ginghen
wten rade al verblidende dat sy waerdich
warẽ om christus name laster te draghen
¶ Dat ander teykẽ is datter niet meer in
en mach. wãt als een vat vã enich nat vol
is/ so en macher niet meer in. Wãt een mẽ
sche die sat is en begheert nyet meer alsoe
sijn die heilighẽ die die volheit van gracië
hebbẽ. sy en moghẽ gheen nat ontfaen vã
aertsche minne. Jsayas seyt. Jck ben vol
daer om sijn mi die offerãde ʒwaer. Dier
ghelijc den apostolẽ die die hemelsche soet
heit ghesmaect hebben sy en begherẽ geen
aertsche wellusten. Augustinus seit. Die
drinct van die vloet des paradijs dair een
dropel meer of is dã alle die zee/ i diẽ wort
den dorst der werlt te niet. Dat teykẽ had
den die apostelen. want sy en woudẽ niet
eyghens hebben mer sy deylden al int ghe
meen. ¶ Dat derde teiken is ouerulopen
alsmẽ siet in een riuiere die ouerulopt Die
wise mã seit Die veruolt die wijsheit als
fyson Dese vloet plach sonderlinghe ouer
te vloyen ende al tlant datter omtrent leit
wert bedect/ also vloeyden die apostolen
ouer. Want sy begonstẽ te spreken met me
nigherande tonghẽ. Daer seit die glose of
Siet een teyken vã volhedẽ/ eẽ vat loept
ouer men en mach tvier inden schoot niet
verberghẽ. Hier om begonstẽ sy te verschẽ
die omtrent hẽ waren. Want sinte pieter
beghan te hant te preken/ eñ bekeerde. iij.
dusent luden. ¶ Ten anderẽ was hi gesent
in vierighen tonghẽ. daer õ salmẽ drie din
ghen mercken. ¶ Ten eersten waerõ dat hi
ghesent was in vierighẽ tonghen. ¶ Tẽ. ij.
waer om bet in vier dan in een ander ele=
ment. ¶ Ten derdẽ waer õ inder tõge meer
dan in een ander lit. Eerst salmen segghẽ
dat hi om drie saken openbaerde in vieri=
ghe tonghẽ. ¶ Ten anderẽ õ dat sy een vieri
ghe eewe predikẽ soude dz is een ewe der
minnẽ. Van deser eewen seit bernardus.
Die heilighe gheest quã in vierighe tongẽ
om dat die apostolen sprekẽ soudẽ met al=
re ludẽ tongẽ vierighe woerdẽ. Eñ dz die
vierighe tongẽ eẽ vierige ewe preken sou=
den. ¶ Ten derdẽ õ dat die apostolẽ kennen
souden dat die heilighe geest die eẽ vier is
bi hem luden sprake eñ dat si niet gebrekẽ
en souden. eñ dat sijs niet hẽ aendragẽ en
souden al bekeerden sy ander. Eñ om dat
die luden hair woerden als gods woerdẽ
horen soudẽ ¶ Ten anderen salmen weten
dat hi om veel saken in een ghedaente van
viere ghesent was. ¶ Eerst om sijn seuẽ=
uoudighe gracie. Want die geest verdoetmoe
dicht die hoge by die gaue des anxtes. Hy
vermorwet die harde bider gauẽ der goe=
dertierenheit. hi verclaert die dõcker bi cõ
ste. hi bedwinck die vloyende by rade. Hy
maect gheheel die morwe by crachte. Hy
maect dye mensche reyn vã roest by gauẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

der verstandenisse.hi voir opwert bið ga uen ð wijsheit.¶ Ten anderē neemmēt bi sijn waerdicheit eñ hoocheyt: wāt dat vier gaet bouē alle elementē in ghedaente in ordinācie eñ in cracht. In gedaente om dattet also schoon is int licht In ordinancie ō dat also hoge gheset is In crachten ō dattet also wel werct.eñ in alle desen soe gaet die heilighe geest bouē al. ¶ Tē derden so neemmēt ō dat also veel crachtē heuet in werckinghe.eñ bi dese redē seit Rabanus aldus.Dat vuer heeft vier naturē dat is/het bernt.het suuert.het ꝟwermet eñ het verlicht. Dese heylige geest ꝟbernt die sondē eñ suuert die hertē eñ ꝟdrijft dē traecheit eñ verlicht die twifelinghe. Hy ꝟbarnet die sondē Sacharias seit Hi ꝟbrant bidē viere alsmē sulfur barnet.Dauid seit oec. Bernet mijn lendē ende mijn hert.Hi suuert die herten Isayas seit.Of hi dwaet dat bloet vā iherusalem vā midden haer indē gheeste des oerdels eñ indē geest der hetten.Hi verdrijft die traecheyt waer bi dz paulus seit tot diē die dē geest ꝟuolt weest heet van gheeste. Gregorius seit. Die heylighe geest openbaerde inden viere: wāt wt alle hertē dat hy ꝟuolt.soe verdriuet hi die traecheit der coudē eñ die ontstecket hi inder begheerten sijnre ewicheit.hi ꝟlicht die twifelinghen. Die wise man seit.Wie sal weten dinen syn.ten sy dattu die wijsheyt wt gheues eñ sendes van bouen dē heilighē geest.Paulus seyt God heeft ons vertoent met synen heiligē geest.Dat vierde neemtmē bider naturē sijnre minnen.wāt die minne wort beteykent bidē viere:bi.iiij.reden. ¶ Eerst om dattet vier is altoes in roeringhe vā goedē werckē. Sinte Gregoriꝰ seit.Gods minne is nēmermeer ledich.wāt yst minne so werct sy grote dinghē.mer ꝟrokeloest sijt te wercken soe en ist gheen minne. ¶ Tē anderē dattet vier onder alle die ander elementen seer formelijc is:eñ het geuiel luttel vā materien eñ veel vā formen.Aldus doet die minne des heiligē geest luttel hebbē vanō minnē ō aertscher minnē eñ veel vā geesteliker minnē so dz si niet vleischelick vleyschelike dingē.mer geestelic geestelike dinghē minet. Bernardꝰ onðscheyt vier manierē vā minnē/het vleys te minē vleischelic eñ dē geest vleischelic:het vleis geestelick eñ dē geest geestelick ¶ Tē derden ō dattet vier heeft macht die hoecheit te dalen eñ opwaert te risen eñ die vlitende dingē doen ꝟgaderē.eñ bi desen driē so ꝟstaetmē die cracht ō minē. wāt also dyonisius seit/so heeft die minne drie crachtē dats/dalēde.eñ hoghēde. eñ ꝟgaderende Dalēde ō dat si thoge neō wert doet dalē. Hoghēde om dz si die neō dingē opwaert heft.Vergaderēde ō dz si die gelike tot gelijc voecht.Dese drie crachtē der minē maket die heilighe geest in dien die hy ꝟuolt. wāt hi doetse dalē bi oetmoedicheit ter ꝟsmaetheits haers selfs.Hi heftse op ter begeertē vā bouen:eñ hi ꝟgadertse te gader in eendrachticheit der zedē. ¶ Tē derden waer ō dat die heilige geest meer in tongē dan in anō leden quā.Daer toe machmen seggē drie redē.wāt die tonge is een lit dz ontstekē is mettē helschē viere eñ si is pijnlick te regierē.eñ is oerbaer als sy regeert wort.eñ om dat die tonghe ontstekē was mittē viere/daer ō hadde si te doē dat vier vandē heilighē geest. Jacobus seyt.Ons tonge is goet vier/ō datmē die tonge qualick regerē mach. daer ō hadde sy meer te doē die gracie vādē heiligē geest dā ander leden Jacob seit.Alle beestē machmē temmen mer die tonge en machmē niet tēmen Eñ ō datse seer oerbaerlic is alsmēse wel regiert.daerom wast noot dat sy die heilighe gheest tot een regierer hadde. Hi openbaerde oec in tonghē ō te beteykenē dat hi den predicaren harde nootdruftich was. wāt hi was dē predicarē noot om dz hijse doet hettelikē sprekē sonō traecheit. Daer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

om was hi in ghelikenis des viers gesent Bernardus seit. Die heilighe geest quā in die iongerē in vierige tongē om dat sy vierighe woerdē sprekē soudē stoutelic sonđ vrese. Inđ apostelē werc is gescreuē Sy worđē alle ꝟuolt vandē heilighē geest. eñ sprakē gods woert vromclick. sy spraken menichuoudelijck/ op dat die gheene diet hoordē in menigerhāde manierē ꝟstondē: wāt si begonstē te sprekē menigerhāde talē Si sprakē oec oerbaerlic ō gesticheit eñ nutticheit. Isayas seit Des herē gheest is op mi. ō dat hi mi gesalft heeft. ¶ Tē derdē opēbaerde hi in tongē sittēde ō te beteykenē dat die heylighe gheest nootdruftich was dē prelatē: wāt hi heeft macht die sōden te ꝟlatē. Joan int euāgelie. Ontfaet dē heiligē geest eñ dien ghi haer sondē ꝟlaten sult/ si worđē hē ꝟlatē. Hi geeft hē oec wijsheit te oerdelē Isayas seit Ic sal mynē geest settē op hē eñ hi sal voor bringhen oerdelē đ ludē. hi geeft hē oec sachtmoedicheit ō te ꝟdragē Moyses seit. Ic sal hē geuē vā dinē geeste dz si mit dy dragē sullen dē last vādē volcke. Wāt moyses was die sachtmoedichste. hi geuet hē oec besetheyt in heilichcit ō te lerē. Job seit. Gods geest ꝟciert die hemelē. Dat seste als tot wien die heilige geest gesēt wort. So is te merken dz hi gesent was indē discipulē die suuer warē eñ oetmoedich ō dē heiligē geest te ontfaen. Eñ dat ō vij. sakē die sonđlinghe in hē warē. Wāt tē eerstē warē si rustelick vā hertē dat merctmē in dien datter gescreuē is. Doe voldaen warē die daghē vā pinxterē/ dat warē die daghē vā ruste wāt die feest was te rustē ghesct. Isayas Op wien sal mijn geest rustē/ sonđ opten oetmoedigē eñ rustigē. ¶ Tē anderē warē si ꝟenicht in minnē. dat merctmē in dat gescreuē is. Si waren alle gađ in eē stadt wāt sy warē een vā herte eñ een vā ziele. Wāt ghelijc dat eens mēschē geest niet en maect leuende die ledē des lichaems sy en sijn aen hē also en doet oeck die gheest den geestelikē ledē niet. eñ ghelijc een vier dat wt gaet/ als mē dat hout scheyt. alsoe doet dē heiligē geest met onurede onđ den ludē eñ daer ō singet men vāden apostolen. Hi vātse eendrachtich in caritatē eñ die ouervloyende godheit die ꝟlichtese. ¶ Tē derden warē sy in een stadt eñ dat merctmen daer in. Si warē in die selue stat. dz was int cenakel vā syon Iheremias seit Ic sal se leidē inđ woestinē eñ sprekē haer herte toe. ¶ Tē vierdē om haer gheduericheit. daer om is ghescreuē. Si waren te gader duerighe in ghebede. eñ daer ō soe singhet men vā hē doe die apostolen bedē so bootscapten sy dat god ghecomē was. Wāt dz die bedinge nootdruftich is om dē heiligē geest te ontfanghē. dat seit die wise man. Ic aenrope eñ die geest der wijsheyt quā in my. Johānes int euāgelio. Ick sal den vađ biddē eñ hi sal v een anđ troester gheuē. ¶ Ten vijfsten warē sy ghe set in oetmoedichede. dat merctmē om dat sy saten David seit. Die die fonteyn indē dale wt sendes. dat is die gracie des heiligē geests geeft god dē oetmoedighē eñ op wien sal rusten mijn geest sonder optē oetmoedigē ¶ Ten. vi. waren sy geuoecht in vreden dat merctmē in dien dz si warē in ierusalē dat beduyt syen đ vreden. dat die vrede nootdruftich is om den heiligē geest te ōtfaen. Dat seit Johānes int euāgelio. Vrede die sy met v Daer na blies hi op hē ende seide Ontfaet dē heiligē geest. ¶ Tē vij. warē si op geheuē in cōtēplacien. dz merct mē dz si dē heiligē geest ōtfingē idē bouēstē cenakel Daer of seit die glose Die dē engelē heeft begeert/ hi ꝟtredet bi cōtēplacien opuarēde die begeert sijns vleys eñ die woninghe sijnre hertē. ¶ Tē. viij. waer om dat die heilighe geest gesent was Mē sal weten dat hy om ses sakē gesent was diemē hier in merct/ want die troester des heylighē geestes die dē vađ in minē naem

senden sal die sal v al leren eñ radē dz ic v
segge eerst om die drouighe te troestē. dat-
mē merct dz hi een troester is. Jsayas seit
Des heerē geest is op mi om dat hi mi ghe-
saluet heeft op dat ic sittē sal troestēde den
screyende. Die troester hiet die geest: Wāt
hi bereit hope vā ghenadē dē ghenē die We-
nen vā haer sondē die sy ghedaen hebbē eñ
hi verheft die hertē vā haer droefheit ¶ Tē
anderē om den dodē leuēde te makē: Want
dz merctmē indē geest/ Wāt die ist die leuē
de maect. Ezechiel seit. Droghe beenrē ho
ret gods Woert. eñ ic sal den geest in v sen
den eñ ghi sult leuē. ¶ Tē derden om die
onsuuer te reynighē eñ te heiligē: dz merct
men daermē seit heilich. Wāt alsomē seyt
dat die geest is die leuende maect also seit-
men heilich om dz hi heilich maket die ōsu
uer eñ suuerse: Wāt heilich beduyt suuer.
Dit bedruysch vāder vloet die ouervloyet
des heilighē geest verblijt gods stede dat is
gods kercke. eñ bi dien vloet soe heilichde
sijn alre hoechste sijn tabernakel. ¶ Ten
vierdē om die minne vaster te maken onder
die twedrachtighe eñ haetse: eñ dz merct-
mē int Woert des vaders: Want hi hiet vader
om dat hi ōs natuerlick mint. Joānes int
euāgelio. Wāt die vader minnet v Js hi va
der soe sijn Wi kinderē eñ soe sijn Wi oeck
broeders te gader. eñ onder die gebroederē so
gheduert vrientscap. ¶ Tē vijften om dye
gerechtighe te behoudē. dz merctmē in my
nen name: dat is ihesus die beduyt salich3
Wāt die vader sendet in Jhesus cristus naē
den geest om dat hi verthonen Wil dat hy quā
om die heydē te behoudē. ¶ Ten sesten om
die onWetene te lerē. dat merctmē in dat/
hi sal v alle dinc lerē. ¶ Tē vij. eñ tē lestē
Waer toe dat die heilige geest gesent Was
in die eerste kercke: dat Was eerst bi bedin
ghe. Lucas in euāgelio. Doe ihūs bede so
quā dē heiligē geest neder. Tē anderē om dat
mē naerstelic eñ deuotelic gods Woert ho
ret Jndē apostolē Werc is ghescreuē. Doe
peter noch sprac so viel die heilige geest op
alle die tWoert hoordē. Tē derdē bi stadi-
ge Werkinge. dz merctmē in diē dz mē die
hāt opt hooft leit. Jnt Werc der apostolen
staet gescreuē. Doe leidē sy die hāt op hem
eñ sy ōtfinghē dē heiligē geest. Of datmē
die hāt op thooft leit/ dz beteykēt absolue-
ren vā sonden in die biechte.

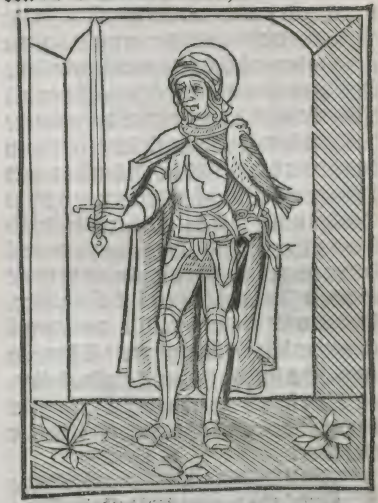

¶ Die legende van sinte Pancracius.

PAncraciꝰ Was vā altē ede
len geslachte geborē Ende
doe in vrieslāt sijn vader eñ
moeder doot Warē soe Wort
hi gelatē onder dyonijs sijn
oems hoede. doe so keerdē
si beide te romē daer si grote patrimonien
of vaderlike erue haddē: eñ in haer strate so
Was heimelic verborgē Corneliꝰ die paeus
met veel kerstenē Eñ dyonijs eñ pācraciꝰ
die Wordē gedoept vā corneliū den paus.
Der na sterf dyonisiꝰ in vrede eñ mē broch
te pācraes geuāgē voor dē keiser eñ pācra
ciꝰ Was ōtrent xiiij. iaer out. eñ dyoclesiaē
dē keiser seide hē. kindekē ic rade di dattu
ghenē quadē doot en sterues. Wāt om dattu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een kint biste soe wordestu lichtelic bedro gē. eñ ō dattu edel biste eñ ō datstu mijns lieuē vriēt kint waerst: so bidde ic di dattu keerst vā deser sotheit/ op dz ic dy houden mach als mijn kīt. Pācracius seide hē Al bē ic eē kint vā lichame nochtās drage ick eē out herte. eñ ouermits die cracht ōs heren ihū christi. soe is v vrese also cleyn mit ōs als dese picture die wi hier sien: want die goden die du mi rades aen te biddē die sijn bradders eñ verachters vā haere suster eñ sy en sparen vaō noch moeō niet. eñ haddeste alsodanige knechtē dye alsulcke braders warē du soudeste die te hāt doen dodē. daer ō so antwōdert mi datstu di niet en schaemst alsulckē goden aen te bidden Doe die keiser sach dz hy vā eenē kinde verwonnē werdē soude. soe geboet hi datmē Pācracius onthoofden soude/ eñ hi wort onthooft Int iaer ōs heerē. CC. eñ. lxxx. Eñ octauilla eē edel vrouwe/ die begroef pācracius lichaē. Als gregoriꝰ Thuroen seggē. So wie op sijn graf logētael zweret: eñ eer hi aen die tralie coēt soe wort hi verwoet of besetē vādē duuele eñ hi valt te hant doot.

Exempel.

HEt was eē grotē twist tusschē twe ludē Eñ die rechter wiste wel wie misdadich was. Aldus wort dye rechter gedwōgē mitter gerechtichz eñ hi leydese beide tot sinte peters outaer/ eñ hi dwanc daer die misdadighe te zweren of hi recht hadde: eñ hi bat sinte pieter dz hi mit enigē teykenē die waerhz vertonē woude: eñ doe hi gezworē hadde eñ hi niet quaets en gedoechde: dē rechter die sijn quatheit wel wiste hi hadde des toren eñ riep Dese oude pieter is alte ōtfermhertich. oft hy wil maschien enē iōgherē die eere geuē. daer ō laet ōs gaē tottē iōgelinc pācracius. op dz wijt vā hē vragē mogē Eñ doe si daer gecomē warē eñ die misdadige logē op sijn graf ghezworē had. so en cōste hy sijn hāt vāden graue nz bregē/ eñ na eē luttel tijts so starf hi daer. Eñ daer ō so houtmē noch tot hudē vā desen dage toe dz mē op sinte Pācracius graf zweert ō nauwe saken ō die rechte waerheit daer te weten.

Van sinte Nereus eñ Achilleus die comen op sinte Pancraes dach.

NEreus eñ achilleus warē camerlingē ō iōcfrouwen Flauien des keisers domiciaens nichte. eñ sinte pieter die apostel doeptese. eñ doe dese iōcfrouwe te wiue gegeuē was aureliaen die des keysers prouostē sone was eñ si gecleet was met clederē vā purpurē eñ vā dierbaer stenen. so predicte Nereus eñ achilleꝰ haer tgelo ue. Eñ si presen haer die suuerheit menichuoudelick eñ bewijsdē haer dat die suuerheit gode naest was eñ ō engelē suster eñ dz si mittē mēschē geborē wert. Eñ sy seidē haer dz die wiuē ondō haer mās buystē eñ voetē leggē moestē: eñ dat sy dicke lelike drachtē wōnē eñ brochtē. Eñ si seyden haer dat sy die nauwe mochtē dogē haerre moeō soete vermaninghe dz si soude ghe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

doghē groot ꝟwijt vã haer mã Doe seide sy onđ anđ woerdē Jc weet wel dz mijn vađ vã trouwe was eñ dz mijn moeđ ve le ꝟwijts vã hē hoorde sal mijn mã dã al so werdē Eñ si seidē haer also lãge als sy brudegoms sijn so schinē si gođtierē. mer als si mãs geworde sijn so worde si boes eñ somtijt so treckē sy haer maechdē bouē die vrouwē. wãt alle heilichz diemē ꝟlo rē heeft die machmē in penitēcie weđ cry ghē. maer die suuerhz machmē ꝟliesen eñ nēmermeer en machmense ter eerster stat weđ crighē Die iõcfrouwe flauie die ghe loefde doe eñ si beloefde suuerheit Eñ sin te clemēt gaf haer dat wiel. Doe dat haer brudegõ hoorde ꝟcreech hi orlof vã domi ciaen eñ sende Flauie eñ sinte nereus enđ achilleus int eylant põciane. Eñ peynsde dz hi der iõcfrouwē wille ꝟwãdelē sou de. Na een tijt doe voir hi in dz eylãt eñ hi beloefde Nereo eñ Achilleo groot goet eñ dz sy sijnre iõcfrouwē ter echtscap raden souden. mer si ꝟonwaerdēt eñ maectense meer vaster in onsen here. Om dese saeck dede hise dwinghē dz si dē afgodē offeren soudē/mer si seidē dat si vã sinte pieter dē apostel ghedoopt warē eñ dat si geensins dē afgodē offerē en woudē. eñ doe dede hi se õthoofdē Jnt iaer õs herē. lxxx. eñ haer lichamē wordē begrauē neuē sinte Petro nellē graf. mer hier na õ datter die iõcfrou Flauie hielt aē die gods knechtē eutyce vi ctorine eñ macrone so dede Aureliaē al dē dach arbeidē in sijn hof al sijn knechtē. eñ des auõts gaf hise selue teten. Dair na de de hi eutice slaen tot hi synē gheest gaf. eñ victorijn dede hi in eē stinckendē poel smo ren. eñ macrone dede hi persen onđ eē gro tē steen Eñ doen hi desen grotē steen op hē geworpē hadde die soe zwaer was dattē nauwe vijftich mãs ꝟporren mochtē. so nã macrone dē steen op sijn scouderē ende droeghen twee milen verre. als of hi licht stroe gedraghē hadde. Eñ õ datter veel lu dē aē gheloofdē so dedē die rechter doden Hier na dede Aureliaē die iõcfrouwe we der wt dat eylant halen ende hi seynde tot haer twee iõcfrouwē die met haer op ghe uoet waren. eufrosine eñ theodore dat sy haer radē soudē ter echtscap. maer Flauie bekeerdese tē gheloue. Doe quã aureliaen mit die. ij. iõcfrouwē als brudegõ. eñ mit twe speelmãs totter iõcfrouwē flauie. õ dz hi bruloft met haer doē woude eñ dz hi se ꝟcrachtē soude. mer die iõcfrou Flauie bekeerde beide die voorseide iõgelingē. eñ aureliaē leidese in eē camer eñ hi dede dair iõgelingē singē eñ anđ ludē dãsen met hē õ dz hise daer na ꝟcrachtē wilde. mer doe die speel ludē moede warē vã singē eñ dã der vã springē so en ruste hi noch in. ij. da gē niet voor dz hi moede was vã springhē dz hi sterf. Mer doe ꝟcreech Luxurius sijn broeđ oerlof eñ dedese alle dodē die ghelo uich warē Eñ hi stack dz vuer inđ camere daer die voerseide maechdē in warē. ende in bedinghe gauē sy hareu geest. Eñ sinte Cesarius vant des morgēs haer lichaē al geheel ende hi begroefse.

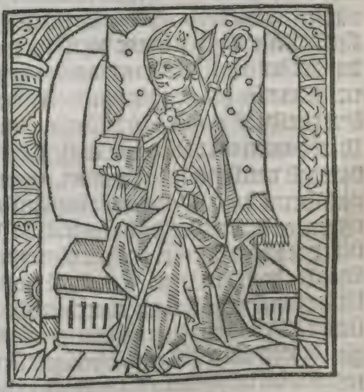

Hier beghint dat leuen ende die le gende des heylighen bisscops eñ con fessoer sinte Seruaes.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

IN dien tiden dat die keiser octauianꝰ regnerēde was waren twee ghesusteren/ die een ghehieten anna.eñ die ander esmaria. Welcke anna als ōs bekēt is voort ghebrocht heeft die suuer eñ reyne maget maria.eñ van esmaria is geboren die hey lighe vrouwe elizabeth eñ eliud haer broe der. Hier op vraghet die meester vanđ his torien. Wie is daer die niet en weet dz dye een vā desen als dz maria voort gebrocht heeft iesum cristum die behouder der we relt/recht of hy segghen woude. Nyemāt en is hier.of hi en wetet wel. Eñ aldꝰ vra get voort die selue meester. Wie is die nyet en weet dat wt die ander dat is elizabeth ghecomen is een sone als sint Jan baptis ta.die welcke geen meerre en is gheboren onder die sonē der vrouwē: ghelijck of hi seggē woude.nyemant en heeft hier twi uel aen. Daer na heeft eliud tot synē tiden voert ghebrocht eenen sone ghehietē emin die welck daer nae bider heiliger vrouwē nemelia ghewonnen heeft den heiligē bis scop sinte Seruaes. Aldus wāneer dese alre liefste knecht des herē sinte seruaes in sijn kintsche daghen soude voetsel nemen vander borsten sijnre lieuer moeder so he uet hi van soe groter abstinencie eñ sober heit ghe weest als dat hi nauwelijc ander werf binnen een dach heuet willen sughē die borst van sijnre lieuer moeder.mer me nichwerué heeft hy onder die borsten sijn oghen ten hemel waert gheboort. Eñ wā neer dat hy tot starcker outheit ghecomen was soe heeft hi gaerne eñ dicwijl die hei lighe plaetsen der heiligher kercken gheui siteert. Eñ van ioncheit heeft hi naerstelic ghestudeert om te vstaen die heilighe scrif ten. Als dit die prelaten der heiligher kerc ken aenghesien ende ghemerct hebben die eerbaerheit des ionghen kindes eñ die sca melheit sijns aensichts door die sedicheyt sijnre manierē so hebbē si hē onderwesen die officie eñ dē dienst der priesterliker oer dē.aldus so heeft die heilighe bisscop sinte seruaes ghedient dē heilighē outaer gods eñ aldꝰ bliuēde volstādich in sijn propoest eñ opset een cleyn tijt: so heeft hē die engel gods geopēbaert eñ heeft bi hem ge weest in sijn ghebeden Dese heilige dienre gods sinte seruaes geborē wt edel bloet vā dien lande so heeft hy die eerste bloemkēs sijn re iōcheyt vciert met groter abstinēcie als dat hi nauwelick heeft willē nuttigē eni ghe spyse niet meer dā eens binnē dē dage Dese schone iōgelinc is met eē willige pel grimagie gegaen totter heiliger stat vā ihe rusalē/met so grote deuocie eñ ynnicheyt als hi mochte. aenmerckende die plaetsen des bitterē passye eñ liden ons herē ihū cri sti. Waer hi ghepijnt was/ waer hi begra uē was eñ waer hi opuoir tē hemel. ende oec die stedē daer sijn alre heilichste voetē gestaen haddē. Voerwaer als die here op dē sone đ mēschē vādē hogē hemel gesien hadde op dz hy soude aēmerckē wie alsoe wiselick eñ vstandelic gode diende als dz hi werdich soude sijn te wesen vheuē tot eenē bisscop in der kerckē des grotē keisers octauiani.die alre bequaemste des ghelē wercIts is gheuondē ge weest Dese heyli ghe dienaer sinte seruaes/ wāt die alre eer ste bisscop die eerst werf octauianus kerck regierde was een heilich mā geheten sinte maternus. Mer die heilige biscop sinte va lentijn een voorgangher vā sinte seruaes. Doe hi tottē vterstē dage sijns leuens ghe comē was/so heeft hy geset een stoc op dē outaer van onser vrouwen verbyedende op een zware peyne dat hē nyemant d wa selijck of nomen soude so langhe eñ totter tijt dat sy vercoren hadden by godlijcker openbaringhen eenen bequamen bisschop ende als die heylige vader sinte valentijn verscheiden was/so heeft octauiaens ker ke seuen iaer sonder bisscop ghe weest. die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Welck dese heylighe vader sinte Seruaes seer wiselijc gheregiert heeft. Eñ hi was die tienden bisscop nae maternus. Doe de se heylighe vrient gods sinte seruaes op eē tijt in bedinghe was als hy dicwijl plach te doen. heeft hem een enghel gheopēbaert die hem als een ghetrouwen harder gege uen heeft sorghe eñ last des westē deel vā der werelt dat ghcheten is nader hystoriē octauia. Eñ hy heeft hem beuolen dat hy haestelijc soude gaen tot octauiam daer hi den wech gheleert heeft. Dese heylige va= der sinte seruaes heeft haestelijck toe ghe= gaen die onbekende weghen: ende met hē draghende een gracie des claerheits gelijc die sonne vā oriēten tot occidentē/ so heeft hi hem ꝟheuen ghelijc een rose om te lopē dē weghe. Eñ hi heeft ghegaen den verrē weghe mit groter bliscappen eñ is daer ge leit vanden engel die hem tot allē stonden bewaerde ghesont/ ghecomen indē lande van octauien. Welcke landen ghelegē sijn optē oeuer des rodē meers. Op dien dach warē daer vergadert om te kiesen een bis scop lxxij. ꝟgaderinghe inder kercke ď glo rioser maghets marie. Die engel gods die heeft haestelijc hem allen gheopēbaert. eñ heeft al harē wil bescaemt haestelic. Wāt hi die otmoedighen Seruaes deuotelick in sijn ghebet leggende op ghe recht heuet ende heeft des bisscops staf dien hi vandē outaer nam in sijn hant ghegheuen. Ende by groten wonder der ghenen die dit aen= saghē heeft hi hem in des bisscops stoel ge set. Hier wt verrees vrese wonder eñ bli= scappe. eñ den roep wort verheuen totten hemel ende door alle die stat was een con sent ende een wtspraec als datmen desen heylighen man bisscop maken soude. Als aldus dese alre heilichste man tot eenē bis= schop gheordineert was soe heeft die gra= cie des heylighen gheest door hem ghesce= nen als dat sijn stemme alle menschen ver stondē ghelijck sy door dē apostolen gesce= nen heeft hier voortijts inder stede vā ihe= rusalem. Wāneer hy preecte dē naem ons herē ihesu cristi. hoe wel dat die ludē onge lijck van sprake warē. nochtās een ygelic heeft soetclick ꝟstaen sijn eyghē tale so dz een yghelic volmaectelic sijn leringhe ver nomen heeft. Wāneer dan dat dese heyli= ghe vader een sonderlinghe werc volbren ghen soude/ so heeft hi gedaen bi raet van dē middellaer op dz sijn godlike gaue niet en soude ꝟmindert wordē bi wareltlicke saken. Alle daghe heeft hi ghewoenlic ge celebreert eñ cōsacreert die sacramētē der missen. Eñ bi na tot ghenē dagen heeft hy begheert enich ander spisen te smakē. Vol stādich heuet hi ghe weest in sijn ghebedē milde in aelmissen te gheuen. barnende in sijn predicacien. eñ een ꝟtroester der droe= uiger mēschē. een minre der armer. een va der ď weesen. ende een scuwer der sondē. een vercieringhe der manieren. een ꝟsma der der tijtliker goedē. een bescouwer der ewigher vroechden. Goedertierē heeft hi ghe weest den armen sondaren starck om te behouden die ghebodē gods. Oeck he uet hi ghe weest ghelijck een gheest eñ een siel. eñ recht of hi onlichamelic ware. Die crumen van sijnre spisen die ouer bleuen waren van alsulcker crachten dat sy den lazerschen eñ gichtighē menschē haestelic ghesontheit verleendē. Hier bouē soe wat crancke menschē die dye handen of voetē des heilighē bisscops sinte Seruaes moch ten ghenaken. ter stont wert hi ghenesen/ Maer wāneer hy self mit sijn ghebenedi= de handen heuet willē tasten. soe heeft hy doden verweet. droefheit eñ blintheit ver licht. Waer heeft yemant meer wonď ge= hoort. Dē dropelen dye vā dē ghe wasschē handē des heylighē mans sinte Seruaes of vielen hebben die crancke luden haeste lick ghesontheit verleent. eñ wāneer also dese heylighe vaď sinte Seruaes ghedaē heeft ontallijcke wercken van caritatē eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

veelgloꝛioſe ſtrijnghe der Wercken. ende
veel Wonderlijcke miraculen des heylich
heits. ſo quam die duuel eñ die viant des
menſcheliken gheſlachtes die Welc dē hey
lighen Job gheſlegē hadde. vanden hoof=
de totten voeten metten alder lelicſte laza=
rie. Eñ hi heeft dē volcke vā Octauia ver
Wect tegē dē heiligē man ſinte Seruaes.
dat ſy ſeiden met gheineene ſtemmē: Wat
leyt ons aendē vꝛēden biſſcop Wat doē Wi
met deſe lātloper Seruaes. O blinde her
tē der ſterfliker menſchen en hebt ghi niet
gheſien dat deſe man vāden heiligē engel
hier gebꝛocht is. eñ vā gode v gheſondē is
eñ oec van alle menſchen ghedanct eñ ghe
pꝛeſen is/ eñ alſulcken ende ſo grotē man
verdꝛijft ghi ende Werpt hem Wt des biſ=
ſcops ſtoel. Eñ doe aldus dye heylige vadͤ
ſinte ſeruaes ꝟdꝛeuen Was: ſo is hi Wt ge
gaen met een heilich canonick vander ſte=
de vā octauia pꝛedikē dooꝛ doꝛpē eñ caſte=
len dat heylighe euangelie. eñ hebbē dooꝛ
al den lande dē volcke infoꝛmeert eñ ghe=
leert alſo langhe tot dat ſy quamen totter
ſtede van maeſtricht Jn deſer ſtede hebbē
ſy gheuondē een kercke die Welcke die hey
lige biſſcop Maternus vooꝛ ghenoemt ge
conſacreert eñ gheWiet heeft in die ere vā
onſen gheſont maker ſinte ſaluatoer ende
den heylighē pꝛins der apoſtolen ſinte pie
ter: in die plactſe hebbē geſtaē ſijn heylige
voetē. Jn deſe kercke is gheſet gheWeeſt
ſijn biſſcops ſtoel/ eñ hier heeft hi geWeeſt
eñ hier heeft hy in ſijn leuen ſeer louelic eñ
pꝛiſelijck gheWandert. ¶ Op eē tijt daer
hy in ghebeden lach ſo ſach hy indē hemel
den ſchepper hemelrijcx ende aertrijcx ver
ſtoert op veel creaturen. Ende hi heuet dē
volcke gheſeyt dinghen die haer op comen
ſouden/ dooꝛ haer grote ſondē. ende hi he=
uet hem voerſeyt dat een grote ſchare van
volcke toecomende Ware opten volcke vā
Vrancrijcke. ende ſonderlinghe om te be=
deruen den lande van Octauia dooꝛ haer

grote ſonden van haer luden. Dit rumoer
ende deſe mare is ghecomē met groter vꝛe
ſe vooꝛ den volcke ende ſy ſijn ten rade ge=
gaen ende hebben hulpe gheſocht. Eñ de=
ſe goedertieren man ſinte Seruaes heeft
gheſonden gheWeeſt tot Romen om god=
lijcke gracie te verWeruen. Eñ op dye tijt
met ſoe groter abſtinencie eñ penitēcie hē
ſeluen Wt ghetert als dat hi Wel tWee of
dꝛie daghen gaende bleef ſonder enige ſpi
ſe of dꝛanck te nuttighē. noch tot ghenē ti=
den vantmen hē ledich ſonder bedinge te
ſpꝛekē. Eñ als hi dā te Romen ghecomen
Was ſo heeft hy eerſt Weruen ghegaen tot
ſinte pieters kercke deuotelick gode biddē
de om ſijn gracie Eñ is dooꝛ grote ꝟmoet
heit des langhē Weghes in ſlaep gheuallē
daer hy dooꝛ den gheeſt hemelſche dinghē
heeft beſcout: Want vooꝛ hem ſach hy een
ghelikeniſſe des hemelſchen troons Ende
op dien troon ſach hi den here iheſum ſittē
de. ende aen ſijn rechter hant dye gloꝛioſe
maget maria ſijn lieue moeder. Eñ inden
omganck ſach hi meer dā. M. M. der hey
lighen/ daer hi bekent heeft ſinte pieter int
voꝛſte ſittende eñ ſinte pauWels int mid=
den van hem allen. Welcken tWeen hi ner
ſteliken bidden ſach/ om gracie eñ om ghe
naden vooꝛ den volcke vā vꝛancrijcke eñ
octauien. Maer als hē dochte ſo baden ſy
alle te ꝟgeefs eñ en ꝟWoꝛuē niet. Doe die
heylige Seruaes dit aenſach heeft hi met
groter vꝛeſen gheWeeſt beuanghen eñ he
uet oetmoedelick aen gheropē den heyligē
apoſtel gods ſinte pieter dat hy Woude ōt
fermen ouer ſijn kercke Eñ hi heeft hē ge=
antWoert aldus. O aldͤ heilichſte mā ſin=
te ſeruaes: Waer om ꝟmoyeſte dy aldꝰ ſe=
re. Den roep vāden tongherſchē volcke is
ghecomē tottē hemel. du ſulſte dē honger=
ſchen ludē ōtmoetē mer du ſelſte ſeer ꝟbli
den in hē luden. eñ in die ſtat vā Tongerē
en ſal dijn graf niet Weſen. mer in die ſtat
van Maeſtricht is een plactſe die du ken=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ste ende het is eē coninclijcke stat laet daer
dijn graf wesen ende oeck dijn broechde.
Eñ als die heylighe apostel sinte peter dit
gheseit heeft. so heeft die Seruaes gheno
men vādē hemelschē slotel drager dē slo=
tel vāder hemelsche woninghe die welke
hē geseit heeft Gaet henē in ghesontheden
eñ comt weder mijn alre soetste. du sulste
met grotē lone gheeert wordē bidē eynde
der werelt. Als dese ghetrouwe dienaere
gods synte Seruaes aldus wten beuele
vanden apostel sinte pieter wt ghegaen
was der stat der romeynē is hi gheuallen
onder die scare vādē wreden hongerschē
volcke die hē daer gheuangē hebbē gheto=
ghen eñ in banden ghebondē. mer als ons
here god heuet willen verlossen synē diena=
re/ soe heuet hi harē raet eñ ydel opset ont=
bonden. Eñ gheliker wijs dattet aēschijn
des eerstē martelaers sinte steuēs ghesche
nen heeft als een ghesichte des enghels in
den aencomst der iodē. also heeft ghescenē
dat aensicht des heilighē vaďs sinte serua
cius. indē oplope der hunē ghelijck die cla
re sonne. Doe hebben sy boden gesent als
datmē den heilighē vader sinte Seruaes
brenghē soude int middel van hem allen.
Die bode is weder om gekeert eñ heeft hē
luydē een wonderlic teyken gheseit. wāt
hi ghesien heeft hoe dat dese heylige vriēt
gods indē velde lach eñ sliep. eñ dat bi hē
stont eenē grotē aernt die hē daer hi slapē=
de lach mit synē eenen vloghel ghedect he
uet. eñ mittē anderē als een wayer of enē
weerhane den winde reghē eñ douwe of
ghescut heeft. Als die barbaerschē eñ dye
hunen dit ghehoort haddē. hebben si te ga
der met groter begheertē daer ghelopē om
te bescouwen met harē oghē dat ghene dz
sy ghehoort haddē vādē bode. Daer wort
vanden gherufte des volckes die tot hem
quamen ghelopen ontweet die heilige va
der sinte seruaes. Doe hebben sy hē ghéset
int middel van hem allen/ eñ hebben hem

gheuraghet na sijn gheslachte na synē lan
den na sijn huys eñ na synen wet. Eñ die
heilige vader heeft hē gheantwoert seggē
de aldus. Ic eere eñ oefen gode vā hemel=
rijc eñ hē alleen aenbede ic. eñ wt al mijn
herte minne ic hem. Als die barbarschē dit
ghehoort hebben door die vrese gods van
den hemel so sijn sy ghekeert tot een verwō
deringhe eñ hebbē met luder stemmē ghe=
ropen God vandē hemel die is god bouen
alle goden. eñ ghelick dat die sonne is een
schoonheit eñ een vercieringhe des dages
eñ die mane een vercieringhe des nachtes
soe is hi oeck mede een schoonheit alle dye
ghene die na hē volghē. Eñ alsoe die histo
rie wt wiset so heeft die prince vandē hu=
nē spraeck gehoudē mitten heiligē mā sin
te seruaes. eñ heeft vā hem ontfaen dz sa=
crament des gheloues Eñ hi heeft hē vry=
heit ghegeuē ende onghequetst ghelcit wt
sijn viandē handen. Dat al ghescheit is ō
dat vervolt soude sijn dat woert vādē apo
stolē gesprokē Du sulste menichuoudelis
gheglorificeert eñ gheeert wordē onder hē
luden. Ende aldus heeft hi ghegaen doer
den naesten weghe vanden lande indē his=
torien ghehetē Wangionen. Indē welc=
ke hi seere moede wert. eñ heeft seer dor=
stich gheweest ende daer en was bi hē noch
put noch vloyende riuiere. Daer heeft hy
sijn hert ghekeert tot iesum wt wiens sy=
de hier voormaels heeft gheuloyet dz wa
ter des menschen verlossinghe eñ heeft op
gheboert sijn rechterhant. eñ hy heuet dye
aerde voor hē ghteykent mit een seghenī=
ghe des heylighen cruces. Ter stont voor
die voeten des heilighē vaders is ontsprō
ghē een schone fonteyne vol met soetē wa
teren/ die welcke sijn salighē dorst gheles=
set heeft. Eñ corts daer na menighen siec=
ken ghesontheyt verleent heuet. Onder
welcken siecken oeck was een weduwe
die langhe mitter coertsen ghequelt was:
ende als sy wt deser fonteyne hadde ghe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

dꝛoncken ſo woꝛt ſy ter ſtōt ꝟloſt vander coꝛts eñ daer heeft ſy ſinte ſeruaes haer lā den beſpꝛokē. Mer deſe heilige vađ heuet achter ghelaten die landē vā ytalien/ende die hoghe berghen inder hiſtoꝛie gehetē al pen. eñ heeft hem ſeer gehaeſt om te comē tot ſijn lant. Eñ om hē ludē te condighen eñ te openbaren die dinghen die hem vten hemel ghecondicht warē inden geeſt. Eñ als die meeſte vā gheboozte eñ vā regimē te des lāts vā octauiaen / die welck nv ter tijt alſmen ſeit lukerlant hiet/ꝟhooꝛt had dē den toecomſt des heiligē mans ſeruaci us ſo ſijn ſi met vꝛeſen beuangē ghe weeſt eñ ſijn gheuallē vooꝛ dat aenſchijn haers biſſcops dien ſy ꝟbolghē haddē ſegghēde oetmoedelick. O goede vađ hoe hebſte al= dus ghelatē die arme ſcaepkens die welc ke di beuolen warē vandē heiligē engel te regeren. O heilighe vader wi belien ende kennē onſe dwalinghe eñ wi hebbē groot leet eñ berouwe om dat wi v ꝟbolgē heb bē eñ zwaerlijck bedꝛoeft. mer die ſuuer= heit der heiligher maechden eñ nonnē be= gherē v. die dꝛoefheit der armer moniken noden v: weduwen eñ weeſen beſcreyen v: ende wi hebben alte ſamē uwe toecom ſte mit groter begheerten verwacht. Mit deſer bedinghen heeft hē die heilighe man laten bewoꝛwē eñ verwinnen. eñ is met hē luden inghegaen die ſtede van octauia met menighē tranen Eñ die goede harder heeft ſoetelick aldus geſpꝛokē die ōtferm= hertighe god ſpꝛeect een dinc eens. mer an der werf en verhaelt hy des niet. want hy niet en is ghelijc den menſche die van ſijn pꝛopoeſte eñ wille verandert mach wer= den. Eñ als hi hem dit ſegghende was ſo heeft hi hē ghetoont een ſylueren ſlotel vā hemelſche cōſtenaers gewꝛocht die welc= ke hem vooꝛ een wondlike ghifte die apoſ tel ſinte Pieter ghegeuen hadde. Daer he= uet hi gheſeit tottē volcke van tongherē al dus. Ghi ſult al tſamen wetē als dz dooꝛ deſen ſlotel die mi vādē ſloteldꝛagher des hemels ghegeuen is. mi macht ghegeuē is te ſluten die pooꝛtē der hemelē teghen alle den ghenē die ic niet en hebbe moghē beke ren vā harē ſondeliken werckē. In diē ty den dat die enghel gods mi den laſt eñ die ſoꝛghe des biſdoms beuolē heeft. Itē ſoe is my weder om macht ghegeuē die pooꝛ= tē te ontſlutē voerdē ghenē dye noch mijn ghebodē eñ leringhe aen nemē te houden: mer nv vooꝛ alle dinc ꝟmane ic v eñ waer ſcouwe v naerſtelick/ als dz ghi wilt wel toe ſyen. datmen alle uwe heilichdommē met uwe ſteden tſamē vā v niet onthaelt en woꝛdē/ tot welcke ſtēme ſi al te ſamen mz tranē gelijc geātwoert hebbē ſeggēde O heilighe vader wilt vooꝛtaen al doē dz uwe wille is. Eñ ter ſtont heeft hi gheno men die waerdighe reliquien der heiliger biſſcoppen vāder ſtede by name ghehetē ſinte valentijn ſinte mamartus ſinte mar celis: ſinte metropolus. ſinte ſeuerijn. ſint floꝛis. ſinte martijn eñ maximus. Eñ mz deſe vergaderinghe der heilighē heuet hy oeck mede ghenomē al die vatē eñ die cru= cē die tottē dienſt gods noot warē. Eñ hi is wt ghegaen die ſtede van tongherē. eñ vooꝛt gegaen wt der pooꝛten aen dye oeſt ſyde reyſende op ſijn voeten den wech die totter ſtat vā maeſtricht ſtrecket. Doe heb bē ſi allegader met groter ſcreyinghe ende ſuchtē butē der ſtede hē na geuolghet ſeer dꝛoeflijcken ropende met luder ſtēmen eñ hebbē hem gebedē mit oetmoediger bedin ghe ſegghēde. En wilt ōs niet achter latē heilighe vađ eñ en wilt ōs niet ꝟloꝛē latē goede vađ. wāt wi v eygē volc ſijn eñ die ſcapē van uwer cudde en wilt ons niet la ten tot een ſpiſe ð hellen Eñ die monicken eñ maechdē wt gaende vā harē cloeſteren hebben vooꝛ haer boꝛſtē gheſlaghē/ cuſſen de ſijn heilighe voetſtappē eñ hebben oec lude gheropen ſegghēde. O heilige vader waer ō begheeft ghi ons aldus vꝛoech eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

werwert so gaet ghi nv. Maer door haer
screyen so en mochtē sy hē niet wed̄ ō roe-
pen. mer sy ontfingē die benedictie eñ sijn
met haer clerckē wed̄ om gekeert tot haer
stede. Hier na is hi ontfanghē in die conic
like stat vā maestricht met groten loue eñ
bliscap / eñ is in gegaē eē ouer schone kerc
ke. eñ heeft doē maken int middel vander
kercke een crocht / daer hi aldē trisoor ende
dē costelikē scat vā octauia in geset heeft.
eñ daer in heeft hi mede doen makē sijn ey
ghē graf. Daer na so lange als hi leefde so
en heeft hi niet of ghelatē te lerē dē volcke
eñ dē pelgrims vā tongherē tot diē saligē
dage toe dꝫ hi ghereyst was tot onsen here
god. Eñ voorden dage so was hy geroert
met een corts vā drie dagē. eñ als aldꝰ die
vre des doots aenstaende was. heeft dese
heilighe vad̄ sinte seruaes ned̄ ghenycht
sijn hooft lesende volcomelick dit vaers.
In manus tuas dñe. dat aldꝰ veel te seg-
ghē is. Here in dinē handē beuele ick minē
geest / du hebste mi ꝟlost here god des wa
rachticheits Eñ een schijnsel vādē hemel
heeft seer wōderlijc ghescenē op hē. eñ dꝫ
onnosel leuē mittē schijnsel is gelijc op ge
uarē totten vad̄ des lichts. Eñ sijn lichaē
is seer eerlikē begrauē vandē kersten men
schē ind̄ stede vā Maestricht als vandē en
gel beuolen was. ¶ Exempel.

IHesus christus onse ghesontmaker
heeft hier op aertrijcke ghesondē ve
le gheestelijcke lantaernen om te verlichtē
dat menschelijcke gheslachte: wten welc
ken heeft die godlicke goederticrēheit ver
leent der stede van Maestricht den alderē
heylichsten vrient gods sinte Seruaes sa
ligher ghedachten. In den tyden dat dese
heylighe seruaes regierende was des bis-
scopstoel des heylighen kercks van onser
lieuer vrouwen binnen der stat vā tonge-
ren hebben op ghestaen grote ketterien eñ
onghelouichedē teghen die heylighe kerc-
ke ende teghen dat ghelooue ons heerē ihe-
su cristi: maer haestelick is daer van bouē
godlijcke wrake ghecomē. want optē sel-
uen tijt was daer een coninck der gothen
na wtwisinghe der historiē ghehetē atha
naritus / die den kersten menschē grote tor
menten eñ manieren van pinen aen dede.
Ende daer nae mitten zwaerde dede ont-
hoofdē: doe is geschiet als dat die wraeck
gods op hē ghevallē is so dat voor die wt
stortinghe des kerstē bloets: wort hi recht
uaerdelick verdreuē van sijn rijc. ende hy
wort ballinck wt synē lande. wāt teghē
die heilige kercke eñ gods geloue heeft hy
hē in wapene ghestelt. Mer laet ons wed̄
keerē ter eerster materiē. Wāt biden volc-
ke van tongheren was een bisscop van on
sprekeliker heilicheit ghcheten Seruaes.
die welc hē seluen seer gaf tot groter stren
gicheyt van wakinghe eñ vasten ende die
wijl ouer goten was mittē douwe sijnre
tranen. soe heeft hy aengheroepen die ont
sprekelike ontfermherticheit gods als dat
hy niet en soude ghehenghen dat dat onge
louighe volck der hunen souden comē bin
nen synen lande. maer door den heilighen
gheest is hē gheopēbaert dat hi dat niet en
mocht ꝟweruen ō die grote sonden wille
vā synen volcke. Aldus heeft hi eenē raet
ghenomē als dꝫ hy soude treckē totter stat
van romen. eñ dat om dese sake op dat hy
door die tegēwoerdicheit des machts der
apostolē te bet soude mogē ꝟcrighē die ōt-
fermicheit gods / die welck hi oetmoedelic
kē begeert heeft. Eñ hi is aldus toe gegaē
ten graue des heilighen apostels sinte pie-
ter aenropende eñ begherende hulpe sijns
goetheits. eñ hi heeft hem seluen in groter
abstinencie eñ armoede verteert / als dꝫ hy
wel twee of drie daghē gaende bleef son-
der spise of dranck in te nemen. Noch tot
ghenē tiden heeft of ghelaten syne bedin-
ghe te spreken. Als hy aldus menighe da-
ghen in alsulcker strengicheit ghe weest is
soe heeft hi vāden heylighen apostel sinte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

peter in deser maniere̅ antwoert ontfan-
ghe̅. waer om o alre heilichste man beroer
ste mi aldus. aensiet bide̅ here is mit volle
beraet geuesticht als dat die hune̅ moeten
come̅ in uwe lande̅ om doot te slae̅ die son
dighe me̅sche̅ die daer so veel sijn als dat-
ter weynich bliue̅ sulle̅ te liue. Daero̅ aen
neemt mine̅ raet. gaet haestelic weđ en̄ be
schict dijns huys maket dijn graf / en̄ ꝟcri
ghe scone lijnde̅ cleedere̅. Wa̅t dijn ziel sal
ꝟscheide̅ va̅ dijn lichaem: en̄ dijn oghe̅ en
sulle̅ niet syen tgrote quaet dz die hune̅ be-
driue̅ sulle̅ in dijn lant. So mi gheseit he-
uet die coninc der glorien segge̅de dat in al
le dat walsche lant niet bliue̅ en sal enige
stede ongequetst sonđ alleen ce̅ bede huys
inde̅ welcke̅ besloten ligge̅ die heilighe re-
liquien des eerste̅ martelaers sinte steuen
dat welke staet inder stede van mets. Als
dese heylighe bisscop sinte Seruaes dese
antwoert ontfanghe̅ heeft so heeft hi haes
telick den wech aenghevaert om te come̅
ten walschen lande̅ en̄ hi is ghecomen ter
stede van tonghere̅ en̄ heeft met he̅ gheno
men al dat hem van node was en̄ hi heeft
oerlof aen he̅ allen ghenomen. Daer heeft
hi den priesteren gode beuole̅ mitte̅ dyaco
nen en̄ ander clercke̅ hem alle̅ soenende en̄
cussende met heete̅ tranen / dair heeft hi he̅
gheleert en̄ ghepredict de̅ wech der salich-
heit hem luden ꝟmanende in allen dinge̅:
hoe sy hem souden bereide̅ ter salicheit ha-
rer zielen. Oec heeft hi al die gheheele stat
en̄ den volcke dat daer ꝟgadert was ghe
leert en̄ ghepredict als dat sy souden perse
uerere̅ en̄ volsta̅dich bliue̅ in te houde̅ die
gheboden gods sonder aflaten. Daer be-
gan dese heilighe vađ met grote screyinge
en̄ claginghe en̄ boetscapten segghe̅de Ic
en macht niet langher helen dat ghene dat
ick nv segghen sal. Want lieue kindere̅ va̅
desen daghe of / so en suldi niet meer mijn
aenschijn bescouwe̅. Noch voert so en sul
di my niet leuende beschouwe̅ inde̅ vleys
sche in deser stat. Wa̅t ick nv ouer gaen sal
al des ghehelen aertrijcs weghe. en̄ nem-
mermeer weđ come̅ sel tot dese stede. Wa̅t
ic nv gheweest hebbe totte̅ heiligen graue
des princen der apostolen sinte Peters en̄
hebbe he̅ seer ghebede̅ dat hi door sijn hey-
licheit my te baten comen wilde / en̄ mede
bidde̅ den here voor v en̄ al dese prouincie̅
en̄ lande̅. En̄ om dat ick dit te bet va̅ gode
ꝟdienen mochte te vercrighe̅. so hebbe ick
vastende en̄ screyende om ghegae̅ om dye
lichame̅ der heilighe̅ en̄ op mijn knyen ge
uallen voor dat graf des heylige̅ apostels
sinte pieters. daer ick gehoort hebbe als hi
tot my sprack in maniere̅ hier na volge̅de.
O alder heylichste man. Waer o̅ beroerste
mi aldus seere. Wa̅t vande̅ here die sente̅-
cie ghegeue̅ is dat al twalsche lant sal ghe
destrueert worden en̄ inden hande̅ der hu
ne̅ ghegheue̅ om te ꝟnielen. En̄ al die ste-
de̅ va̅ Europen castelen en̄ heilighe plaet-
sen sullen ꝟbrant worden / sonder dat ou
taer des eerste̅ martelaer sinte steue̅ inder
stede va̅ mets: daer sijn heilige bloet altijt
vloyt. En̄ hier om en moghe̅ wi niet so see
re god aenbidden als dat hi onser beide ge
bet verhoren sal. maer doe heeft hi my ghe
raden als dat ic haestelick weđ om reysen
soude tot myne̅ volcke en̄ laten mijn graf
bereyden. En̄ dat ic soude ꝟgaderen lijn-
de̅ wade om my mede te decken mine̅ lich
ame: Wa̅t ic gheringhe ꝟscheide̅ soude va̅
aertrijcke̅ met luttel pine en̄ mijn ogen en
souden niet syen wat quaetheden dat die
hunen in onser prouincien en̄ lande̅ sullen
bedriuen also he̅ god ons here geseit heeft
Hier o̅ also gheringe als ick va̅ romen ghe
comen ben soe ben ick tot v ghecome̅ om v
te voersegghe̅ al dat in desen lande̅ toeco-
mende is. En̄ hier om laet ic v allen wete̅
al yst dz ic nv leue̅de inde̅ vleysche geen sa
licheit voor v ꝟwerue̅ en can so hope ic en̄
gheloef dat wa̅neer ic nv gestorue̅ ben sal
ic inden geest voor uwe zielen bidde̅ door

den ouersten coninck: die welck mi gheset heeft ōte wesen een harđ eñ een regierer vā uwer zielē. voort so wie doer ꝟmanin ghe van mi sijn ghebodē onđhout dien be loue ic dat ewighe leuē. Eñ een weynich tijts daer na heeft hy sijn ogē op geslaghē indē hemel seggēde. O lieue here sich hier dijn scaepkijns die wele du mz dinē duerbaren bloede ꝟlost hebste eñ in minē hādē om te behoudē gegeuē hebste. Nv huden so gheue ic dy weđ om mijn seluē eñ dese scaepkijns in dijn handē. Ic beuele mi dy eñ alle dese scaepkijns. mer o alđ hoechste rechter ic bidde dy met een oetmoedich eñ screyēde gebet eñ wilt mi horē die ropēde bē tot dy. al waer tsaeck dz die woluen v cudden ꝟscoerdē eñ ꝟslindē haer vleys. so bidde ic v o alre liefste here ihū criste. wāt du dijn siel voor alle mēscē geset heues dz ghi hair sielē dat is/ mijn scapē ꝟlossen eñ behoedē wilt voor die mōt des helscē leeuwe op dz ick mach vā hem ludē / die mit mi brīgē hātuollē eñ op dz si mz dy vrolic mogē sijn ī dijn heilige scaepkoye also du beloeft hebt waer dat ic ben daer sel oeck mijn dienre mede sijn. Eñ als die heilighe vađ dit tsamē geseyt hadde. so is ter stont groot gheruft eñ zware ꝟsuchtinghe onđ gheuallē inđ scare des volcs. daer wt ghewassen is alte grote ꝟsuchtinghe onđ die mannē eñ grote screijnge onđ die wiuen eñ si hebbē algađ seer droefliken geroepē slaende voor haer borstē/ mer die heilighe vađ sinte Seruaers is wt gegaen vāder stat vā Tongherē butē der poortē aen die oest syde gaende op sijn voetē dē wech die welck streckende is tottē volcke vā maestricht. Daer hebbē sy hē algader na geuolghet butē der poortē mit grotē ꝟsuchtē eñ hulinghe/ eñ baden hē met oetmoedigher stemmē segghende. En wilt ons niet achter laten heylighe vađ en wilt ōs niet vergheten goede vader. Want wi dijn eyghē volck sijn eñ die scaepkijns vā dijnre cudden. En wilt ons niet laten inden monde der gripender woluen. Ander heilige mo niken eñ maechden sloeghē voor haer borsten ende quamen wt harē cloester hē nae gheuolcht ende custen sijn heylighe voetstappen segghēde. Waer om vader laetste ons aldus gheringhe of werwerts ghaet ghi. nv leyt ons met di. Want wy nv ghecomen sijn tot dy seer ꝟblidēde/ als datstu weder tot ons ghecomen biste vā also verre beuaert. Ende wi hoeptē als dat stu nv bi ons bliuen soudes. eñ du en wilst nyet drie daghen bi ons touen/ seght ons arme kinderē wat sullen wi beginnen: wat sal van ons werden. Wāt sonder dy wy niet leuen en moghē. mer in die alder snootste doot sullen wi gheleuert werden. Wi bidden v oetmoedelijck wilt doch een maent of een weeke/ ia desen nacht bi ons toeuē. Voert die oude ludē cropelen eñ armē eñ crancke menschen stondē op die murē roe pende achter hē. Wi sal ons nv den cost geuen. Wie sal ons nv clederē gheuen wanneer wi naect sijn. Eñ die weesen eñ weduwen riepen oec na hē seggende. Wie sal nv onse ꝟtroester wesen: mer wāt sy hem mit roepē noch met screyen en mochtē weder crighen so hebben si die benedictie ontfanghen eñ si sijn weder gekeert tot haer steden. eñ hi is totter stede vā Maestricht gheghaen daer hi met een cleyn cortse ghe roert is ghe weest ende hy is vā aertrijcke ghescheiden daer hi ghenomen was vandē kersten menschē eñ is begrauē bidē gemeynen dijcke. ende sijn siel is op geuoert bouē die chorē der enghelen daer si sonder eynde regneren sal in vroechden. ende sijn heilighe lichaem is seer costelick gheleit in een costelike tombe gedect met eē marmoren steen: welc hier na verrisen sal metten rechtuaerdighen in glorie sonder eynde. Dese heylighe bisschop sinte Seruaes. hi en heeft niet gheureest ghe weest vanden quaden woerden der boser menschē. Wāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hy gheuesticht eñ ghecōfundeert was op een vastē steen eñ geborē vā edele geslachte eñ heeft waerdich ghewee st te regeren des bisscops stoel. Hi is ghewee st eē harđ der scapē/ vandē welckē hē die rouers nꝫ verbliden en sullen van harē roof. Desen man heeft die gracie gods mit wōderlike gauē seer ꝟciert: eñ sijn ziele ꝟscheydē vā sinē lichame heeft hoghē loon ontfanghē. Een groot mā eñ die hoochste prister heeft hi geweest/ die welcke in sinē daghē gode behaecht heeft: eñ hi is rechtuaerdich ghe uondē. Hier rustē nv opter aerdē die heilighe ledē des claren doctoers / wiens ziele voor gode met recht ꝟciert is met enghelschē suffragien ondđ dꝫ ghesellscap der heilighē eñ gheuoert is totter hemelscher scarē op dat hi inđ ewicheit soude mogē gebruken die ewighe bliscap des heilighē geselscaps. Eñ als aldus ouerledē was die heilighe bisscop sinte Seruaes. so sijn die hunen ghecomē eñ hebbē bedoruē die stat vā Tongeren. eñ sijn vā daer ghecomē optē heilighē paeschauōt totter stede vā mets. Welcke stede sy aen brāde gestekē hebben eñ die priester gods voor den outaer doot ghestekē hebbē met enē zwaerde. Eñ binnen die geheele stede en bleef niet eē plaetse ongeschent sonđ alleē die sacristie daer alle die heilige reliquien des eerstē martelaers sinte steuē i geleyt warē. vādē welcken ic seer veel wōderlike dingē ghehoort hebbe vādengenē diet selue met harē ogē ꝟdient hebbē te syen. Wāt sy seidē dat eer die viandē vā tongerē totter stat vā mets ghecomē warē dat si gesien haddē dē ghetrouwē vrient gods eñ martelaer sinte steuen sprekēde mittē heylighē apostel sinte peter eñ sinte pauwels segghēde tot hē ludē. Jck bidde v mijn lieue heerē als dꝫ ghi niet en henet mit v hulpe dat die stadt van mets vandē viandē gods ꝟbrant sal werdē. Wāt in deser stadt een plaetse is. inden welckē een deels vā myne leden sijn. Eñ daer wt mogē die ludē starclick wetē dat ic vā gode wat ꝟcrighen mach. mer ist sake dat die sondē vā desen volcke alsoe lastich sijn als datmēse niet ꝟlaten en mach/ ten si saeck dꝫ die stede ꝟbrāt wort. so bidde ic v dat dit bedehuys daer mijn reliquien in sijn vanden brande beschermt mach sijn. Doe hebbē sy gheseit tot hē. O liefste broeđ ganc in vredē van deser stede en moghē wy voor god niet onthoudē. Wāt dat oerdel gods is op haer ghegaen door haer grote sondē wille: eñ dē roep haers quaetheit is ghecomē voor god. Aldus so wort die stede te brande gegheuē. mer sekerlic v bedehuys sal onghequetst eñ behoudē bliuē. maer vā desen is mi ghenocch gheseyt Aldꝰ so laet ons totter eerster materie gaē

Dese heilige bisscop sinte Seruaes saligher gedachtē als wi voerseit hebben is mit hoger eerē begrauē inđ stede vā maestricht. bider brugghē des ghemenē dijcs. eñ bi synē heilighen graue hoe wel dattet die wijl daer snee ut nochtās tot gheenē tidē mach dē marmor steen die op sijn heilige lichaem geset is eenige tēpeest vochtich makē. eñ wāneer die stenē door grote coude seer beurosen sijn: nochtās en machter ijs noch snee opter spacie van drie oft vier voetē ghenakē dat aertrijc daer dꝫ heilige graf des groten bisscops sinte seruaes ghestelt is. Wi mogē sekerlijc ꝟstaen dat dese man is een warachtich ysmaliit. in welcke gheen bedroch geweest en heeft. wyēs ogē sullen bescouwē dē coninc in sijn vercierheit. Eñ wāneer datter water of snee valt biden graue des heilighē mans dꝫ en is geen saeck des vochticheits/ mer eē teyken des salicheits: wāt grote eer daer ghe opēbaert wort op sijn heilich graf. eñ dat wonđlick is om te seggē. Men seit die wil indē ommeganc dat snebergē op getoghē worden/ mer nochtās en moghē si niet genaken tottē eynde vandē graue. Eñ mijn alre liefste broeđ en laet ons niet ꝟwōde=

ren dat die aerde met snee ouerdect is mer het is seer wonderlick dat die snee niet en derf ghenaken tgraf des hoechsten eñ des heylichsten bisscop sinte seruaes. Voort so was die wile wt deuocien eñ naersticheit ghetimmert een capelle ouer dit graf van schonen houte verciert/ mit schonē houte bemaeldē tafelen mer haestelick wert bedoruen vāden winde of oec van seluen ist om gheuallen ter aerdē. Ende ick ghelooue voerwaer dat dit hier om gheschiet was. Wāt die capelle niet genoech waerdich en was tot een ghedēckenis des heilighē bisscops. Eñ daer om heeft god dat ꝟhoet al so langhe datter ghecomē is een ghesondē vā gode/ die welcke een eerwaerdige kercke ter eeren vādē gloriosen bisscop gesticht heeft. Want naden belope des tijts is ghecomen in dese stede vā maestricht een heylich bisscop die ghehietē is Arnulphus. eñ dese heeft ghetimmert een kerc ter eerē vā hem seer costelick ꝟciert. Inden welcken ghetrāslateert eñ ouer ghesct is dat heylighe lichaem met grote naersticheyt eñ hogher eerwaerdicheyt/ daer cristus nv seer blenct in groter duechdē. eñ daer die sceper door hē eñ door sijn vriendē doet wonderlicke miraculen sijns moghentheit Besiet hoe die pelgrims wt die eē stede in die ander met grotē scharē te samen lopen biddende mit oetmoedigher hertē hulpe ende ghesontheit vandē heilighē bisscop. Want wāneer sy deuotelick daer dē dienst d̄ missen ghehoort hebbē so gaen sy blidelic weder omme tot harer steden ghesont eñ wel ghenesen/ eñ sy dancten gode menichuoudelick die alsulcke patroon ꝟdient hebben te ꝟcrighen van gode. Dese is voerwaer die in dat middel vāder kercken sijn mont op ghedaen heeft. eñ die heer heeft hē veruolt metten gheeste des wijsheits eñ des ꝟstants/ eñ een stoel der glorie heeft hi hem aen gedaen. bliscap eñ ꝟheffinghe heeft hi op hē ghestort. eñ een ewighe naem sal hi hem eruē. Desen heilighē bisscop heeft verdient die stēme sijns herē te horē. O goede dienaer eñ o ghetrouwe dienaer. Wāt du in cleynen dinghē mi ghetrouwe gewcest hebste. so sal ic di setten here ouer veel dinghen. ganck in die bliscap dijns herē. Wāt du wel gedient hebste. eñ indē tijt der tarwe die matē gegeuē hebste dits die heilige seruaes/ dē welckē gegeuē is na dz hy die werlt ouerledē heeft die crone d̄ rechtuerdichz Eñ al daerō mogē wi wel grote bliscap hebbē als dz wi waerdich sijn te hebben alsulckē patroen: die welck een mede ghesel is dē englē prophetē eñ der apostolen Eñ dat wi gheloouen in vreden vā alle heilighen: so is toegheuoecht in die ꝟgaderinghe der rechtuaerdighen die welck ghewasschen hebbē haer stoolen indē bloede des lams. eñ hi is gheheel suuer van allen besmettē na gheuolcht mitten leytsman. Maer hoe wel dat hi inder tijt sijns ouerlidens niet ghescheydē en is van dese warelt mitter victorie der martelarē. nochtās en sal hi die bliscap der martelarē niet deruen. Maer alder liefste broeder/ wi hebbē grote hope tot hem als dat onse broescheyt niet en mach verwerue. daer om laet ons door die bede des heilighē bisscops van gode verdienē te hebbē eenich deel mittē wtuercoren vriendē gods so dat wi sullē moghē bescouwē die claerheyt der glorie des warachtigē gods sone eñ ons gesont maker ihesu cristi. die welc mittē vad̄ eñ mitten heylighen geest leeft eñ regueert ewelijck sonder eynde Amen.

¶ Die legende van sint Urbanus.

VRbaen dye was paeus in calixtē tidē. eñ in sinē tydē was herde grote ꝟuolginghe der kerstē. Ten lesten wort alexāder keiser ende sijn moeder hamena was kersten soe en veruolchde die keiser dē kersten niet meer. Mer nochtans soe was al=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

machius die pꝛouoeſt vā rome alte wꝛeet
op den kerſten/ ende hi hadde ſinte cecylie
doen ōthoefdē. Deſe almachius dede ner=
ſtelick ſinte vꝛbanum ſoeckē. Eñ mit car=
pacius ſijns knapen hulpe ſoe vinck hi hē
verboꝛghen in een hol met dꝛie papen enđ
dyaken eñ hi deden legghē in een kercker.
Hier nae dede hi hem vooꝛ hē bꝛinghen eñ
ſeide hē dat hi verkeert hadde vijf duſent
mēſchen. Eñ cecilie eñ tyburcie eñ valeri=
aen oec mede bekeert hadt. eñ hy eyſchede
van hē cecilien ſchat. Ende vꝛbanus ſeide
hē. my dunct dat di die begheerte vā tgoet
meer doet veruolghen die kerſtē dan ō dye
minne van dijn goden. Cecilien ſchat heb
ben der armer luden handen inden hemel
ghebꝛocht Eñ hi dede vꝛbaen eñ al ſijn ge
ſellen ſlaen mit loten wappers: eñ doe vꝛ=
baen aenriep gods naē helyon/ ſo beſcāp=
ten die pꝛouoeſt ende ſeide. Deſe oude mā
wil wijs ſchinen eñ daer om ſpꝛeect hi nv
dat wy niet en verſtaen. Doeſe almachi⁹
niet en mocht verwinnen. ſo dede hiſe we
der in een kercker ſluten. enđ daer doopte
Urbanus dꝛie rechters ende Auolinus dē
wachter vander kercker. Doe almachius
hooꝛde dꝫ auolinus kerſtē gewoꝛdē was
ſo dede hi hē vooꝛ hem bꝛenghen eñ doe hi
den afgoden niet offerē en wilde ſo ſloech=
men hem ſijn hooft of. Ende doe leydemē
ſinte vꝛbaen mꝫ ſijn gheſellen ten afgodē
waert ende men dwanc hem wyroeck te
offeren. Doe bede vꝛbaen eñ dye afgoden
vielen ende doden xxij. papen die dat vier
maecten. Doe wondemen vꝛbaen eñ ſijn
gheſellen alte ſwaerlijck/ ende men leyde
ſe dat ſy den afgoden offeren ſouden: mer
ſy ſpoghen op dye afgoden ende maecten
een cruce vooꝛ haer hooft ende ſy cuſtē die
een den anderen eñ men ſloech hair thoeft
of. In Alexanders des keiſers tiden. Int
iaer ons heren. CC. ende. xx. Merte hant
woꝛt almachius beſeten metten duuel eñ
hy blaſphemeerde ſijn goden ende ſijn on
danckx pꝛees hy die kerſtenen. Ende daer
na bꝛack hem die duuel dē hals. Ende doe
dat mermena ſijn wijf hooꝛde ſoe dede ſy
haer eñ lucie haer dochter eñ al haer geſin
dopen vanden heylighen pꝛieſter foꝛtuna
to. ende ſy groef eerlick vꝛbaens lichaem
ende ſijn gheſellen.

Die legende van ſin-
te Petronella.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

PEtronellen leuen bescreef sinte marcellus. Sy was sinte pieters dochter. eñ ō dat sy seer schone was eñ dat si bi haers vaďs wille alte seer dye cortse hadde. Op een tijt doe die anď mit hē atē so seyde tytus tot hē. Waer ō laetstu petronella ligghē eñ du alle siechz gheneeste. Eñ sinte pieter seide hē. om dattet haer aldus noot is/ mer nochtās ō dat ghi niet wanen en sult datick dit segghe dat icse niet ghenesen en mach so seide hi tot haer. Petronelle stant op eñ diene ōs/eñ te hāt was sy al ghenesen eñ diende hē: eñ doe si al dē dienst ghedaē hadde so seide sinte pieter tot petronella. gāc weď tot dijn bedde eñ te hāts ginc sy eñ begōst weď die cortse te crighē als si plach. mer doe si volmaect was inď minē gods so ghenas hise al. Flactus die graue quā tot haer ō dat hise ō haer scoonheyt te wiue soude nemē. eñ si ātwoerde hē. wil di mi te wiue nemē so doet tot mi iōcfrouwen comē die mit mi comē mogē tot dijn huys. eñ inder tijt dat Flactus die maechden bereydē dede gaf haer Petronella tot beden eñ tot vasten eñ ontfinck gods lichaem eñ ghinc te bedde ligghen. eñ na drie daghen starf sy eñ gaf haren gheest. Doe Flactus sach dz hi bespot was so werp hi hē aen Felicule/petronellē ghesellinne. eñ beual haer dz si sijn wijf werdē soude/of dat si dē afgodē offerē moste. ende doe sijt niet doen en wilde: dede hise sonder etē eñ drinckē in een kerker houdē eñ daer na dede hi haer lichaē in een put werpē. mer nycodem⁹ toechse wt eñ groefse. Hierom dede Flactus nycodemus tot hē brenghē. eñ doe hy den afgoden niet offeren en wilde. so dede hi hē mz wapperē slaen eñ werpē indē tyber / mer iustus sijn clerc die toech hē daer wt eñ begroef hē eerlijck.

¶ Die legende vandē heilighē martelaer sinte Erasmus.

DJe heilige man sinte Erasmus was vā enē edelē eñ machtigē geslachte / maer noch edelre vā allen doechdē. Int iaer doe die keyser dyoclesiaen regierde / dye was een zwaer vuolger allē kerstē luden Doe quā dese heylige mā sinte erasm⁹ int lant vā cāpanien. welc lant was gelegē onď die voerscreuē keyser dyoclesiaen. eñ daer ghinck hi predikē dē volcke dz woert gods eñ leerde hē dat kerstē geloue. eñ hy doopte daer indē naē des vaďs des soons eñ des heiligē geest. Des wert die heylige mā tot eē bisscop ghecorē ouer al dz lāt vā cāpanie eñ preecte eñ leerde daer den volcke hoe dz si gode soudē ōtsien eñ minnē eñ vsmadē die sondē. Doe geschiedet dat dit voor dē keiser quā eñ hē wert die weet gedaē hoe dz sinte erasmus hadde bekeert al tlāt vā cāpanie tot sinē geloue eñ tot synē god dien hi hiet ihūs crist⁹ die geborē was van een reyne maghet die hiet maria Doe was die keiser seer toornich eñ seynde wt syne ridders na desen heylighē man sinte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

erasmus eñ beual hem luden dat si hē sou
den dwinghē so dat hy lochenē soude sijn
god die hy hiet iesus cristus. eñ en woude
hi dat niet doen dat sy hē dā plaghē soudē
mit die alre meeste pijn diemen inder we=
relt ghedincken mochte. Doe gheschiedet
dat sy den heylighē mā vonden eñ sy vin=
ghen hem eñ bondē hem of hi een moerde
naer hadde ghe weest oft een dief. eñ also
brochten sy hem voor den rechter met enē
quadē fellē moet eñ seiden. Du bose men=
sche eñ ongelouich/ waer ō doeste dit dat=
stu met dijn duuelic bekeeste al dz ghemeē
volck vandē geloue tot dijn geloue eñ tot
dinē god. Waer ō en gheloefste niet aendē
seluē god daer onse here dyoclesianus eñ
wi alle aē ghelouē. Ic segge di voerwaer
Ist datstu dijns gods die ghi noemt ihūs
cristus niet laten en wilste/ eñ aenbedē dē
wisen god so willen wi dy so iammerlijc
laten hanghen eñ recken dat alle dye ade=
ren sullen borstē eñ schoren die aē dijn lijf
sijn. Doe antwoerde die goede sinte eras=
mus oetmoedelike eñ sachtmoedelijck eñ
seide. Die almachtighe god diet al ghesce=
pē eñ ghemaect heeft hemelrijc eñ aertrijc
eñ al datter binnen beslotē is die en wil ic
niet of gaen om gheenrehande dinck dat=
men my doen can oft mach. Wāt sijn god=
lijcke gracie die heeft my sulcke gracie ge=
gheuen eñ alle sijn wtuercorē vriendē als
dat hy mensche is ghe wordē Eñ heeft die
bitter doot ghelceden eñ ghesmaect om my
eñ om alle sonders wille. Als die rechter
dit verhoorde vādē heylighē man erasin⁹
doe wort die rechter seer op hem verbolgē
eñ deden slaen met vuystē op sijn ghebene
dide hooft eñ lieten bespouwē in sijn ghe
benedide aēschijn eñ met vuylheit bewor
pen so dat hi scheen een malaetsch mēsche
Doe die bose rechter dz sach dat die goede
sinte erasinus dit sachtmoedelijck leet/ eñ
dat hy altoes ihesum cristū dancte van al.
Doe ghinck hy van groter boesheyt ende
dede den heyligen man so iammerlic door
slaen met grote loden coluen eñ al sijn ade
ren moesten scoren eñ borsten daer hy niet
om en gaf. Want hi leet ghedoechsamlijck
om christus wille. Doe soe hiet die quade
rechter eñ beual datmen dē heylighen mā
werpen soude in alten diepen put dye vol
was van slanghē adderē paddē eñ ander
wormen. Daer na dede die rechter nemen
sulfur eñ olye eñ dedet syeden eñ dede die
heylighe mā daer in werpen/ eñ daer lach
hy in als in een coel water gode dāckende
eñ louende. Doe die ongenadighe rechter
sach dat hem dat niet en deerde/ doe wort
hy noch veel quader: eñ dede ander gheso=
den pec eñ oly nemen eñ hi dede dat tot sy
nen heylighen monde in gieten daer hy in
die ketel sat altoos gode louende eñ danc=
kende. Doe verhief daer zwaer tempeest
van groten donre eñ blixem eñ verbrande
den ketel daer sinte erasinus in sat sonder
hem te deren. mer al die ander bose eñ qua
de luden die daer bi waren verbarndē al=
temael vanden fellen wedere. Doe die kei
ser dit vernam doe wort hi alsoe toornich
dat hi van quaetheit dede smeden een gro
te zware ketene vā yser eñ ander sloten en
de dede die dē goeden sinte erasinus win=
den eñ slaen aenden heylighē hals eñ bee=
nen eñ hy dede hē also weder werpē indē
voerseyden diepen put die vol slangen eñ
vol padden was eñ vol ander wormen ō
dat sy eten souden dē heylighen man sinte
erasin⁹. Doe quam daer tot hē een heylich
enghel van gode eñ verlichte die put ende
dode al die wormen. Eñ doe wort die hei
lighe man verlicht eñ ghesont eñ hy was
al veruolt mitter ghenaden gods Ende te
ondancke der quader menschen so quā hy
wten putte eñ hi ginc weder predickē dat
kersten gheloue also langhe eñ totter tijdt
toe dat die bose keyser dyoclesianus quali
ken voir eñ starf. Eñ doe quam een ander
keyser eñ hiet Maximianus. eñ dye was

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

noch veel quader dan die ander keiſer dio
cleſianus was. Doe die keyſer maximia=
nus dat leuē v̄nam vandē goedē man ſin
te Eraſmus. doe dede hi hem vangē eñ hi
wilde dē goeden mā doen afſtaen vā god
eñ vā ſinen ghelouc. Eñ om dat hi dz niet
doen en wilde ſo dede hi dē heiligē mā bei
de ſien eñ bꝛaden in eē pāne / daer in was
hars peck eñ ſulfur loot eñ olye enđ dedet
hē ghietē in ſynen ghebenedidē mōt daer
hi niet of en verſcricte. Doe die quade kei=
ſer dat ſach dattet hē niet en deerde doe de
de hi een clocke gieten eñ hi dede die gloyē
eñ woude die gloyēde clocke ouer ſijn hei
lich lichaē doē ſtolpē. Eñ rechteuoert doe
die clocke ſijn heilige lichaē roerde doe v̄=
bꝛande die clocke eñ alle dye quade luden
die daer by warē. bi welcke miraculē ve=
le volcx bekeerdē ten kerſtē ghelouc. Doe
opēbaerde hem die engel vādē hemel dye
hē troeſte in ſinen zwarē liden eñ die hem
ſtarck eñ gheſont maecte ende hē vā daer
voirde ende ſeide hē. Eraſme wtuercoꝛen
vꝛient gods. weeſt volſtādich in dijn lidē
wāt ouermits dijn zware martely ſo ſul
lē noch veel mēſchē comē tē ewighen leuē
Eñ wilt gode betrouwen eñ en wilt niet
verſaghen. Doe ſinte Eraſmus dat hooꝛ=
de ſo ginck hi weder blidelic pꝛedikē ende
bekeerde veel menſchē tottē kerſten ghelo
ue meer dan hy te voꝛen ye gedaen hadde
Doe die keiſer dit vernam ſoe dede hi den
heilighen man veruolghē eñ hi hadde doē
maken een yſeren rock. eñ hi beual datmē
die gloyen ſoude eñ datmē den rock alſoe
gloyende den heiligen man ouer ſijn nacc
te lijf aen trecken ſoude. Doe ſo vondē ſy
den goedē Eraſmus pꝛedicken eñ ſy vin=
ghē hē ende ſy deden dz harnas gloyen eñ
ſeiden tot hem Sich wilſtu dinē god niet
lochenen eñ dijn quade ghelouc of gaē eñ
onſen god aenbeden ſo ſullē wi dy deſen
gloyendē roc ouer dijn naecte lijf aen trec
ken. Doe ſo āt woerde die goede ſinte eraſ
mus eñ ſeide. Mijn heer mijn god die he=
uet ſo veel dooꝛ mi geledē des ic niet waer
dich en bē noch niet verdient en hebbe. ick
wil dooꝛ hē lidē al dz mi te lidē ſtaet / wāt
hijt ſoe hoghelijck teghē mi eñ teghen alle
ſondaers verdient heeft. Daer om ſegghe
ick v voer waer dz ic hē nēmermeer of gaē
en wil: om al datte doghē dat ic dooꝛ ſynē
ſoetē naem ghedoghē mach eñ ſijn godli=
ke ghenade beuele ic mi. Doe ſoe ginghen
ſi met groter wꝛeetheyt eñ toghē hem dat
gloyēde harnas ouer ſijn gebenedide lich
aem. Doe ſo knielde hi neđ eñ aenriep go=
de oetmoedelijck eñ ſeyde. O almachtige
god ontferme di mijns eñ ter ſtont ſoe ber
ſte dat gloyende harnas vā ſynē ghebene=
didē lichaine / eñ v̄barnde al die ghene die
hē ſo wꝛedelic pinigē woudē. By welcke
gracie veel menſchē bekeert woꝛdē. eñ lie
ten hē haeſtelick dopen vanden goedē ſin=
te eraſmus. Doe opēbaerde hē weđ die en
ghel gods ende ſpꝛac tot hē aldus. O eraſ
me vꝛoem vooꝛſtrider gods du ſulſte we=
der treckē in Cāpanie eñ daer ſulſte liden
grotē pine eñ god die ōtbiet di datſtu daer
ſulſte bekeren veel volcx eñ wattu vā go=
de biddes tot dijn ſalicheit dat ſal di geſci=
en Doe viel Eraſmus oetmoedelijck ouer
ſijn knien eñ ſeide. O almachtighe hemel
ſche vader dijn wille moet in mi gheſchie=
den. Eñ ſo track hi weder blidelick in tlāt
van cāpanie: eñ daer ghinc hy weder pꝛe=
dickē dat wooꝛt gods eñ hi bekeerde veel
volcx tottē kerſten ghelouc. Doe dedē die
keiſer maximiaen den heilighen man van
ghē eñ vooꝛ hē bꝛenghē eñ hi deden leiden
totten afgoden dat hiſe aenbedē ſoude. eñ
als deſe heilighe man vooꝛdē afgodē quā
ſo en mochtē die afgodē niet langhe bliuē
ſtaen maer ſi vielen al in ſtuckē eñ woꝛdē
te puluer ghebꝛokē. Als dit die boſe keiſer
vernam ſo woꝛt hi ſeer verbolghen. ende
liet eē groot vat vollē met yſerē nagelē eñ
liet deſen heiligē man al naect daer in ſlu=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ken ende deden van eenen hoghē berch ne
der werpen. Doe quam weder die heyli=
ghe enghel ende vertroeste hē ende hi halp
den heilighen man wten vate ende maec=
te hem gans ende gesont ende seide tot hē.
O erasime wtuercorē knecht gods en wil
let niet af laten/ du en ghaetste weder pre=
diken ende en wilt dy gheen pyne ontsien
twelck hy oetmoedelijck dede. Doe so de=
de hem die keyser weder nemē ende dede
hem weder wt halen die tanden wt sinen
ghebenediden hoofde met yseren beytelen
Ende daer na soe bonden sy hem al naect
aen een calumpne/ ende door toghen hem
sijn heylighe vel met yseren coerden ende
doe ghinghen sy hem braden op een roester
daer lach hy op ende sprack totten pijnres
met een blide aenschijn Ic ligghe hier bet
dan ick waerdich ben. Want ick ligghe op
een bedde wel ghestroyt mit wel rukende
rosen. ende ick sye dat licht der eewicheyt
die sone gods sittet ter rechter hāt sijns va
ders almachtich. Doe sprack die bose key=
ser. Dit is een touenaer eñ hi spot met ons
ende met onsen goden/ eñ hi verdient dat=
men hem brenghen sal tot een den alderen
quaetsten doot diemen hem ymmermeer
doen mach. Doe namen sy den heylighen
man ende sy werpen in eenen dyepen put
die vol stanckx was Ende doe ghinck die
felle quade keyser te rade/ soe wat marte
lye ende pine dat sy den heylighen man aē
souden moghen doen om hem te quellē en
de ter doot te brenghen. Doe vonden sy in
haren raet dat sy den heylighen man sinte
erasmus ter doot souden brenghen al sou=
den sy hem martylizeren een iaer lanck het
welck sy al deden/ soe voor so na/ alle son
nendaghe mit eender nyewer pine. ya dat
alder zwaerste die sy conden gheuindē oft
ghepeynsen. Doe sy aldus te rade ghewe
set hadden die quade maximianus mit sy
nen quaden raet. soe namen sy den heyli=
ghen man sinte erasmus vten vuylen put
te/ ende ghinghen hem slaen scerpe yseren
naghelen in sijn vingheren. Ende daer na
boorden sy hem syne ghebenedide ogē wt
sijn hooft met vingheren Ende daer na so
leyden sy den heilighen bisscop sinte Eras=
mus al naect opter aerden: ende togē hem
wt mit starcke zeelen aen paerden ghebō=
den aen synen ghebenediden hals armen
ende beenen/ soe dat al sijn senen ende ade
ren schoorden ende borsten die dē heilighē
man sinte erasmus aen sijn heylighe lich=
aem hadde. doe lieten si hem int velt liggē
voer doot om dat hem die beesten eten sou
den. Doe quam daer een stemme wten he
mel ende riep lude. O erasime vrient gods
slaet op dijn oghen die crone des ewighen
leuens is dy bereyt Mit dien sloech die hei
lighe martelaer sinte Erasmus sijn oghen
ten hemel ende sach die ewighe glorie ont
daen ende seyde. O heere waer hebste ge=
weest ghebenedijt so is dinen naem. Doe
wort die heilighe bisscop erasmus gesont
ende een enghel brocht hē een purpur cleet
vten hemel. ende beual hem dat hi weder
om soude gaen prediken. dat welck hi de=
de veel starckelijcker dan hy van te voren
ghedaen hadde. Als dit die keyser met sy=
nen valschen rade vernam soe woude hy
ontsinnen ende riep met luder stemmē ge=
lijck een verwoet mensche ende seide. Is
dit die duuel ende en sullen wy desen kac=
tijf niet ter doot connen bringē Daer vant
hi enen alten valschen raet als dat hi dede
maken een windaes ende dat opten lesten
sondach vanden iare daer dede hy den hei
lighen martelaer sinte erasmus onder leg
ghen al moedernaect op een tafel ende de=
de hem op sniden synē nauel ende dede hē
wt winden sijn darmen wt synen ghebe=
nediden lichame. Mer als dese wrede kei
ser sach datmen desen heilighē biscop mit
alle deser pinen ende tormenten niet bren=
ghen en conden ter doot. soe dede hy hē slu
ten mit groten yseren sloten aen handē eñ

aen voeten ende dede hē met grote ꝟwoetheyt werpen in eenen vuylen stinckenden put ende liet die put toe sluten met zwarē laste van yseren sloten op dat hi nemmermeer syen en soude. Doe openbaerde hem een enghel met groter claerheit ende seide O heilich martelaer erasine stant op ende ter stont vielen hem alle die banden van sinen liue. ende hi wort gheuoert in een stat die hiet Fremiana: daer dede den heilighē man vand̄ doot verrisen een kint eens edele mans die ghehieten was anastasius so dat vanden mirakel menich dusent menschen bekeert worden ten kersten gheloue In welcke stat die heylighe bisschop ende martelaer sinte erasinus bleef seuē dagē predicken dat woort gods. ende starcte dz volck in kersten gheloue. Ende als die vre nakēde was dat dese biscop ende dese wtuercoren martelaer gods sinte erasinꝰ verscheiden soude vander werelt/ doe hoorde men een lude stemme bescheydelijck vanden hemel neder roepen. O heylighe martelaer erasine ghetrouwe knecht. wāt du hebste my ghetrouwelick ghedient daer ō coemt met my ende ghanck in die blischap dijns heren. Ende ick verseker dy ende alle menschen die dine zware pine ghedencken ende dijn heilighen naem aenropē dienen ende eeren des sondaghes / so wat sy my bidden op dattet salich sy door dynen naem het sal hem gheschien. Nu so coemt mijn ghetrouwe vrient ende wtuercoren vrient ende weest verblijt met mijn ꝟhecken/ ic wil dattu met my verrises. ende comet sitten ter rechter hāt mijns vaders almachtich. Doe wort den heyligen bisscop ende martelaer sinte erasinus so seer verblijt eñ hy sloech sijn oghen ten hemel met wtgherecten handē. daer sach hi een claer blenckende crone wt den hemel comē bouen sijn ghebenedide hooft. Doe ghebenedide hy god louende ende danckende met gheboghen knyen / ende met gheboghen hoofde ende hy boet sijn hādē ten hemel ende sprack oetmoedeliken ende seyde. O here in dinen handē beuele ic minen geest. ende ontfanct huden op desen sondach mine ziele in dijn vrede/ Ende metten seluen woerden gaf den heiligen bisscop eñ martelaer sinte erasinus den gheest: die gesien wart van menschen ogen blinckēde veel claerre dan die sonne. Ende hoe dat si ontfaen wort vanden heylighen enghel ende wordt gheuoert door die hoecheyt der hemelen in die woninghe der ouerster salicheyt/ daer hi staet by gode met allen heylighen Ende is daer een ghetrouwe hulper ende voerbidder voer alle die ghene die dē heylighē bisscop ende martelaer sinte erasinus ghetrouwelijck aenropē om haer salicheit. Die welcke blischap ende salicheit hi ons allen van gode onsen here verweruen moet Amen.

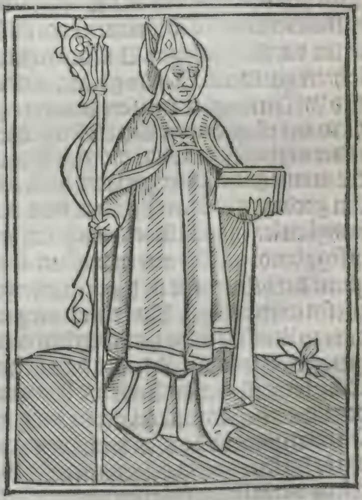

¶ Hier beghint die hystorie ende legende vanden heiligen bisscop ende martelaer sinte Bonifaes met synen ghesellen.

Van sinte Bonifacius bisscop eñ martelaer.

NAe diētijdt dat dat deuote
volck van Enghelant by
onderwisinghe des heyli-
ghen vaders sinte Gꝛego-
rius dat heilich kersten ge-
loue aen ghenomen hadde
Dat welck noch bi langhe tijdt daer dooꝛ
doer alle die werelt wtgebꝛeet was. Doe wa
rē daer mit alle veel mēschē vandē volcke
die also seer ontsteken waren mitten sali-
ghen viere der godlijcker minnen / dat sy
niet alleen versmaet hebben die rijcheden
deser warelt maer oec mede achter ghela-
ten hebben haer ouders ende haer landen
Want in dese dinghen te doen soe hebben
sy na geuolcht die stemme des waerheits
segghende int euangeliū. Waer dat saeck
dat enich mensche achter liet dooꝛ mynen
naem/sijn huys/sijn bꝛoeders/oft sijn su
sters. of sijn vad̄ of sijn moeder. ofte sijn
wijf ofte sijn kinderen/of sijn ackerē/ die
sal hondertuout weder nemen ende sal be
sitten dat ewighe leuen. Van desen gheta
le heeft ghe weest een man ghehieten Win
frid wt sijn ionghe iaren seer deuoet te go
de waert eñ gheboꝛen van edelen geslach
te der inghelschen volcke die welcke dooꝛ
die minne gods achter ghelaten heeft alle
sijn goedt om te vercrighen dat loon des
ewighen leuens na twoert ons heren dat
hi segghende is. Die niet en versaect al dz
ghene dat hi besittēde is/die en mach nyet
wesen mijn discipel. Aldus heeft die goe-
de man Winfrid beide met wercken ende
met gheloue na gheuolcht den here iesum
Want hy versteken heeft alle die houerdie
des tijteliken erfs: achterlatende dat ghe-
selschap sijnde ouders/eñ heeft wtuerco-
ren te wesen een arm pelgrim in deser we
relt op dat hi soude moghen verdienē arf-
ghenaem ende deelachtich te werdē mittē
heilighen inder toecomender tijt Als dese
heilighe man dese dinghen in sijn gedach-
ten vooꝛghenomen heeft. niet ghelijck een
doueu hooꝛder des heilighen scrifts. Dye
welke seit die ghene die hooꝛt moet seggē
comet so heeft hi ghenodet met soete vma
ninghe totten pꝛopoest ende opset van al-
sulcke salicheyt alle die ghene die tot dien
hy heuet moghen vermanen. Te hāts he-
uet hy bi cristus wille met sinen bꝛoeders
een goet willich wech aē ghenomē te gaē.
Ende als hy dooꝛ ghegaen heeft die eyndē
vanden lande/ is hi ghecomē totten oeuer
vander zee daer hi mit sijn bꝛoeders in een
scip gheclommen is. eñ heuet ouer geseilt
die wilde wateren vander zee. ende is ge-
comen in een hauen aenden rijn dair was
dese heilighe man dooꝛ die leidinghe van-
den heilighen gheest ghebꝛocht tot een cas
teel dat nv ghehietē is Tricht. ende voer-
tijts Wiltenburch ghenaēt was dat welc
die heilighe sinte Willibꝛoꝛdus vten vooꝛ
ghenoemdē enghelschen volcke manlijck
gheregiert heeft op dien seluen tijdt Ende
aldaer sonder op houden heeft hy dē vꝛies
schen volcke dat woert gods ghepꝛedict.
Want sy nau welijcke dat gheloue der ker
sten menschen aen ghenomen haddē. mer
als die heylighe man sinte Willebꝛoꝛdus
den toecoemst des heilighē mans sinte bo-
nifacius vernomen heeft: soe heeft hi hem
seer verblijt ende oec met bliscap ende eer
ontfanghen seer mildelick Daer begonste
hy mit salighe vermaninghe hem te vma
nen/begherende dat hy hem soude wesen
een hulpe oft een onderstāt in werckē der
pꝛedicacien. op dat sy dooꝛ haer beider ar-
beit ende naersticheyt mochten trecken dē
vꝛiesschen volcke wten dienst des oudē vi
ants vander hellen. ende bꝛenghense onð
die gheboden christi. Want dat volc noch
neyuwe was inden kersten gheloue ende
dat meeste deel afgode ende duuelen met
een blint herte dienende was/ niet weten
de den wech des salicheits. Daer heeft de
se heylighe man dooꝛ sijn vaderlijckē raet
ende doer die salighe vermaninghe haeste

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

lijck hem te vreden ghescict. bi hem regerē de xiij. iaer lanck die manieren des kerckx van Tricht voergenoemt. eñ heeft wt ge wiet daer hi gemoghen heeft die dwalinghe der afgoderien. Maer die heilige vriēt gods sinte Willibrordus aen merckēde de sen heilighen man strenge te wesen inder stede vā desen dienst Ende nae dat woert des heeren simpel ghelijck die duue. ende wijs ghelick die serpenten heeft begheert hem te verheffen metten bisscoppen grade ende te maken enen regierrer inder seluer prouincie daer hy seer teghen ghearbeit heuet. ende seide mit oetmoedighen woerdē als dz hy onwaerdich waer te ontfanghē die waerdicheit van alsoe groter ceren eñ dat hy niet out genoech en ware te ontfaē den bisschoppeliken graet / mer want dye heilige mā vol godliker gracien sinte Willebrordus gheleert hadde: doer ingheuen des heylighen gheest daer hy verheuē soude werden / mit meer ceren heeft hy synen wille gheconsenteert ende heeft hem ghehenct na synē wille te reysen te Romē totten heylighen apostel sinte Pieter ende sinte pauwels. den welcken die alre heilichste paeus sinte Gregorius die anderde: eerlijcken heeft hi hem ontfaen daer hi hē geseit heeft by ordinācie alre manieren sijns begheerten. Als dese heylighe paeus sinte Gregorius aldus aenghesien heeft die heilicheit sijns menichts ende oec die eerbaerheit sijns verstandenisse. soe heeft hi hem haestelijcken wt goeder minnen ghebedē ende oeck wt die paeuslijcker macht gheboden als dat hi trecken soude ouer die alpenberch daer die ongeloue ende ketterie seer regneerde. op dat hi by sijn salighe lere die dwalinghe ghelijc mochte verdriuen. Eñ hy heuet verhoort die ghebodē des oppersten bisschops / eñ is ghetoghen als legaet by den hongherschen eñ bi den hessenschē volcke: daer hi door die leringhe des heilighen euangelien: eñ bi hulpe des heilighē gheest die manieren van hem luden veranderde heeft ende die ketterie veriaecht heeft Ende also heeft hy dat strenghe werc des herē volbrocht dat welck hi begondē hadde. Eñ als hi aldus dese dinghē volbrocht heeft. soe is die fame des heylighen mans door Vrancrijck verbreedet: want hi dat dwalende gheloue in die landen wt ghe worpen heuet. Te hant so heeft dese gloriose coninck Karolus mit al sijn princē hē met groter beden bedwonghen als dat hi anderwerf soude te romen trecken. ende begheren vanden oppersten bisschop benedictie om te ontfangē een bisdom in vrācrijcke: mer dese heilighe man heeft hier teghē ghewrstelt seggēde dat hi niet waerdich en ware tot soe groter eerē verheuen te sijn. Maer ten laesten door bede der princen verwonnē heeft hy anderwerf te Romen ghegaen eñ die heilige paeus Gregorius heeft hē met eer waerdicheyt ontfanghen Eñ nader begeertē des gloriosen coninck vā vrancrijcke Kaerle mettē anderē princen van synen rijcke / so heeft hi hē een aertsch bisschop gheordineert. eñ om syne goede wercken wille heuet hi hem vernaēt ende ghehieten Bonifacius: wāt bonifacius is alsoe veel te segghē als een die goet doet. Eñ als hi aldus was verheuē so heuet hē die paus anderweruen ghesonden om te predikē dz woert gods door al vrācrijc. maer sinte Bonifacs toecomēde martelaer weder omme comēde tot Kaerle dē coninc van vrancrijc eñ hi heeft hem gode beuolen eñ heeft bi consent van hem door hongherien eñ hessen twoert gods getrouwelicke ghepredict. mer corts daer na heuet coninc Kaerle den scult sijns leuēs betaelt. eñ sijn edel sonen kaerlemā eñ puppijn sijn onderghegaen haers vaders rijc Daer hebbē dese herē mittē bisscoppen eñ metten gehelē geestelikē staet vādē conicrijcke een geestelike vergaderinge gemaect Daer sy gheordineert hebbē den heylighē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

man bonifacium te wesen een aertsch bis
schop van mens. Maer desen heilighē bis
scop ende martelaer sinte Bonifacius he-
uet ghemerct dat bi hem luttel goede men
schē ghewcest sijn die dz woert gods nuch
teren predicken alsoe men int heylige euā-
geliū leest. Daer was een grote oest. mer
weynich arbeyders. Aldus heeft hy ghe-
lick een wijs medecijn meester vergadert
een hoep van goede cruden by welc hi sou
de moghen ghenesen die wonden der crāc
ker menschen. soe heeft hy oeck dese wise
aertschbisscop sint bonifaes veel medecijn
meesters der zielen: enighe van sinen volc
ke. enighe wt vrancrijck: ende oeck mede
enighe wten lande vā Hibernia. die welc
mede souden wesen mede arbeiders indē
wijngaert ons herē. Van desen was dair
een wten lande van enghelant ghehieten
Wigbertus. Ende sinte Gregori⁹ vā ede-
len ghesiachte gheboren wt vrancrijcke.
Voort so waren daer oeck mede eerwaer
dighe mannē/ als Sturim ende lul. Men
gor ende Willibaldus. ende noch veel an-
dere/ welcke namen te lang waren bi son
derlinghe te vertellen. maer in corte iaren
daer na so heeft verhoort die helighe mar-
telaer ende bisscop sinte Bonifaes. als dat
sinte Willibrordus ghereyst ware mz enē
salighen sterf daghe wt deser pelgrimagi
en totten hemelschē lande. te hants als hy
dese dinghen verhoort hadde soe heeft hy
hem seer bedroeft van alsulcken heylighē
mans doot. Ende tusschen die beclaginge
des groten bedroeffenisse is hem in synen
moede ghecomen datmen cortelick verga
deringhe soude houdē ende cōuocacie der
gheestelijcker personen ende sonder lāghe
toeuinghe sijn vergadert die bisschoppen
met helen ghesellscap des gheesteliken sta-
tes. Ende hebben met consent van hem al
len ende by ordinācie des coninck vā vrāc
rijck Puppijn die welcke op die tijt na dz
sijn broeder Karleman vandē lichaem ge-
scheyden was coninck ghecoren was. die
eerwaerdige man Lul ghecoren ō te we-
sen bisscop van mens. Ende den heylighē
man Sturim tot een abt inden cloester te
Fulden dat hem coninck puppijn beuolen
heeft sorghe te draghen ouer die vergade-
ringhe der deuoter moniken. Ende voort
heeft hi beuolen den heylighen man Willi
baldo dat regiment ende den last des pas-
toorsschap inder stede ghehieten heystede.
Ende in die selue stede heeft hy den deuo-
tē man sinte Burgaert beuolē een prochie
kercke ghehieten in Wiraburch: maer den
eerwaerdighe man Wigbert heuet hi ghe-
stelt een regerer te sine in eē broeders cloes
ter dat ghehieten is Herseuelt. Dese dingē
heeft die heylige vader sinte bonifaes toe-
comende martelaer als een wijs hofmees
ter gheesteliken gheordineert. Daer na he
uet hi met hem ghenomen een deel broede
rē eñ sijn te scepe gegaen eñ si sijn geseylt
totter stat vā Utrecht. daer hi waerdelijc
ontfaen was. ende hy heeft toe gheuoecht
hem seluē die broeders van die schone col
legie/ dat sinte Clemēt daer ōgadert had-
de. Hier bleef desen heilighen vader sinte
Bonifaes langhe tijt inden seluē bisdom
prekende den wreden volcke der vryesen
dat godlijcke woert ende dat heilighe ghe
loue ons heren Jhesu christi confirmeren-
de ende versterckende hem luden indē sel-
uen ghelone mit syne heilighe leringhe en
de predicacien. dat welcke sinte Clement
begonnen hadde ende niet volbrocht. Wā
neer dan dese heilighe bisscop sinte Boni-
facs toecomēde martelaer door ingheuen
des heiligē geestes geopēbaert was wat
loon dz hi door sijn pelgrimagie hebbē sou
de op dz hy mit een costelike doot soude o-
uerlidē dese werlt: wāt costelic is in dz aē
schijn des herē die doot vā synē heiligē. so
is hem gheleert door den heilighen gheest
dz hy soude ontfāgaē die victorie des saligē
martelie. Mer want hy met hem heeft ge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hadt een bruloft cleet so heeft hy totten seluen tseghevechtinghe ghesellen ende medebroeders ghenodet. enighe vanden ghenen die hy op die plaetse gheuonden hadde: ende andere vanden ghenen die hi met hem ghebrocht hadde die welcke door cristus name willichlijcke wouden ontfaen eñ aen nemen den gloriosen doot der martelien. Mer die heylighe bisscop ende martelaer synte Bonifaes heeft als een wijs hofmeester/ den welcken god ghestelt heuet op synen ghesinde besorget: om prouidencie voorden cudde dat hem was beuolen/ op dat nae syne doot by ghebrecke des harders die gripende woluen niet en souden moghen verstroyen die scaepcoye des heeren. Daer omme so heeft hy ghestelt dē heylighen man Gregorium vanden welcken wi inder seluer historien voor ghescreuen hebben/ om te wesen een bisscop van Utrecht. Ende van desen man oeck veele doechden ghescreuen sijn: als dat by goeder ordinancien wel gheschiet was: so heuet hy met synen vercoren mede ghesellen te scepe ghegaen door leydinghe des ouersten goedertierenheits. ende is veruolt mz een salighe schare der ridderen/ ende oock met eenen goeden wint ouer ghesceylt den vloede die gehieten is almere: ende is daer aen ghecomen totten vryesschen steden by namen gehieten. Oostrocht eñ Westrocht daer hy gheuesticht heeft die thentē der saligher mede ridderen: ende sonder eenich toeuen heeft hy daer ghenomen die kerstē menschen. den welcken hy daer te voren door den heilighen vader sinte clement bekeert wiste hem luden confirmerende ende vstarckende inden gheloue met sijn heilighe predicacien. Daer heeft die heylighe biscop ende martelaer sinte Bonifaciꝰ die rude menschen nader manieren der apostolen by aentstainghe sijnre handen ghegheuen die gaue des seuenuoudighē geestes. Ende is van daer ghereyst gheestelijc ghewapent met eenen zwaerde ouer beide syden snidende met sinen mede bisscop Tobaen: Ende met een salighe scare der ridderen/ door alle die lande ghereyst prekende ende dopende den dwalenden volcke vander afgoderien weder roepen ende tot den dienste des ouersten conincs bekerende. Wat machmen bescriuen meerder doechden. Dese bode der heyligher euangelien gheeft gheluyt ghelijck een salighe trompette doer alle vryeslant. Mer die oude serpenten alle goede dinghen beniende Ende van beghinsel des werelts den menscheliken gheslachte hatende/ heeft in ghegheuen den sommighen vriesen van wreder aerden die welcke niet bekeert en waren van haer dolinghe: als dat sy soudē beuechten den heilighen bisscop ende martelaer sinte Bonifacius ende sijn mede ridderen: Het welck sy ghedaen hebben wredelick sprekende totten heylighen mannē als dat sy lieuer wilden steruen/ eer si achterlaten wouden dye ghewoente vā haer voorvaders. Te hant als die ridderen godes dese dinghen verstonden so sijn si ghegaen mit haren pastoer tot den heiligē bisschop sinte Bonifaes seer blidelijck in een strate ghehieten dockinga: inden welken sy wisten die wreede vleyshouwers met een grote schare vergadert om dat sy verslaen souden den heilighen dienarē gods. Maer sinte bonifaes heeft vermaent sijn lieue ghesellen segghende. Mijn alder liefste broeders wilt mannelijck wederstaen voor dat gheloue ons liefs heren Jesu cristi eendrachtelijck bliuende in goede hope En wilt niet ontsyen noch vreesen dē ghenen die den lichamen doot slaen eñ die ziele niet deren en moghē. Doe hebbē sy eendrachtelijck gheantwoert seggēde aldus Wi weten wel heilighe vader als dat ghi eñ oec mede sinte Willibrordus ōs geleert hebt als dat wi daer ō dat gheloue ōtfaen hebbē/ om dat wi voor cristo ons ziel settē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

souden: wāt hi ghestoruen is aendē cruce op dat hi met sinen bloede ons soude ꝟlossen. Aldus hebben die heilighe toecomēde martelaers hē seluen vermant eñ sijn ghegaen tot haer passie waert louende eñ benediende den here: die welcke die ludē ꝟcoren heeft tot sijne wighe leuen: eñ daer toe gheordineert hadde als dat sy souden verdienen in te gaen in dat hemelsche rijc met loue des tsegeuechtinghe eñ bidē heylighē martelaers sonder eynde te ꝟbliden. Wāneer dan aen stont diē dach des glorioson strijts. so heeft die heilige man sinte tobaen sijn mede hulper eñ sijn mede bisscop te samē ghesprokē metten ghesellē als mit priesters moniken eñ dyaconen die welck aldus bi namen ghehietē sijn. Wintrung. Walter. eñ adelheer. ende warē ꝟheuē tot priesterlijcken staet. Hamond. scribalt. eñ boso. die welcke dyaconē waren. Wacter eñ gundere. hildere. eñ batewlf. die welcke aenghenomen haddē een gheestelic moniken leuen Dese sijn te samen ghegaē tot ten heilighen bisscop sinte bonifacius. endꝫ hebben hem gheraden als dat hi niet of laten soude te predicken die heylighe woerden gods / maer so veel te harteliker soude prediken op dat alle dat dulle volck meest verwoeden soude. Want in hem luden alte samen was een ziel eñ een herte eñ alle gaf goetwillich totter doot toe en hebben niet gheacht haer eyghen zielen Als aldus die heylige bisscop sinte Bonifacs door hē ludē vermaent was is hi mit ontsprekeliker bliscappē ꝟuollet gheweest Eñ hi heeft haestelijck in sijn hādē ghenomē een boec daer die woerden gods in ghescreuē stonden / daer heeft hi begonnē dē naem christi te prediken hē luden bewisende dē wech der salicheit. Doe quamē die valsche vleishouwers met harē leytsmā die viāt vanꝺ hellen. welck hē luden cracht ꝟleent heeft eñ oec grote stoutheit ghegeuē. ghewapēt met zwaerdē eñ mz glauien eñ sijn al verwoedende geuallē tegē die dienarē gods / niet anders dan ghelijc wrede woluen teghē die onghewapēde scaepkens hē ludē met felre doot pinēde eñ sonder enich wederseggħē ter aerden werpēde. maer dese heilighe martelarē sijn ghebleuē onberoerlijck volstādich: goet voor quaet geuende eñ benedictie eñ persecucie ꝟanderēde. leuende sijn si ter aerdē ghewōrpē eñ al steruende sijn sy ꝟwinres ghewordē eñ hebben haer lichamē geoffert voor cristo wāt sy gheloeft hebbē als dat si sonder ꝟbeidē loon ontfaen souden die bliscap der hemelen Aldus hebbē dese heilighe martelaers met haren eyghen wille haer harde martely volbrocht. Eñ die heylighe martelaers werden ghedoopt op den. ix. dach vā wedemaent inder tijt doe regnerēde was onse here Jhesus cristus / die welck toebehoret eer ende mogētheit inder eewicheit. eñ tghetal der heyligher martelaren die ghedoopt worden mitten heyligen martelaer eñ bisscop sinte bonifaes was. lij. maer alleen xiij. lichamen waren daer vandē kersten menschen ꝟgadert / die welc si mettē heiligē vader sinte bonifaes in een scip geleit hebben eñ sy sijn met goedē winde eñ mit groter bliscap totter stede vā Utrecht gecomē. daer si met ymnē eñ met anꝺ soetē sanck deuotelic ontfaē sijn eñ begrauē met groter eeren eñ eerwaerdichcit inder kerckē / die welc in die eer des heyligē drienoudichcits gheconsacreert is: eñ die lichamen vanden anderē heyligē martelaren welcke namē hier door traecheit oft negligencie achter ghelaten sijn Mer sonꝺ twifel inden boeck des leuēs gescreuē staē die sijn vandē kerstē mēschē begrauē inꝺ seluer plaetse daer sy haer martely gheleden hebben. Eñ inder seluer plaetse daer na bi christus wille eñ wt ghebode des coninck vandē lāde sijn door die eere vādē heylige martelaren kerckē ghestichtet in die plaetse. als Tutrecht ter fulde ende tot dockin=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghe: eñ doet die ondient der heiliger martelarē wordet in teykenē eñ in doechdē dien kerstē volke daer veel beneficiē eñ weldadē vā gode gegeuē voor ōsen here ihm̄ cristū die welc regneert by god dē vadˀ eñ dē heiligē geest ewelic sondˀ eynde. Amen

Die legēde vā sinte prim⁹ eñ felician⁹

PRimus eñ Feliciaen worden ghewroeghet voor dyocleciaen eñ maximiaen vā der afgodē bisscoppen Eñ si seidē waert datmēse die afgodē niet en dede offerē: dat sy geen weldaet vanden goden soudē vercrighē. Doe beualen die keisers in een kercker te legghē mer die enghel onlostese. Doe worden sy echter voor die keysers ghebrocht: eñ om dat sy starck bleuen int gheloue so dedē sise alte iammerlicke slaen eñ verscheidē vā een. Eñ die rechter seide feliciano dat hy saghe op sijn outheit eñ dat hi die afgoden offerde Feliciaen seide. sich ic hebbe nv. lxxx. iaer eñ. xxx. iaer sijn gheledē vander tijt dat ick die waerheit bekēde eñ dat ick vercoes mit gode te leuen die my onlossen sal van dinen handen. Doe dede den die rechter binden eñ dede hē naghelē door handē eñ voeten slaen eñ seide hē aldus. Aldus sulste bliuē tot dat ghy onsen wille doetste. Eñ doe feliciaen hier mz bliden aensichte in bleef so dede hi hē quellen eñ en lietē niet geuē. Hier na dede die rechter primū legghē in een kercker eñ geboot datmen voor hē brengē soude Eñ die rechter seide. Sich dijn broeder heeft des keysers wille gedaen / eñ hier om is hy in groter eerē indē palayse. hier om doet oec also Primus seide hē. al bistu des duuels sone nochtās hebste waer gescyt een deel. wāt mijn broeder heeft ghecōsenteert des keysers ghebot van hemelrike. Doe wort die rechter gram ende deden sijn zide barnen ende ghesmolten loot in synē mont gieten daert Feliciaen sach dat hi hē veruarē soude daer of. maer primus dranck soetelijck dz loot als oft cout water hadde geweest Doe wort die rechter gram eñ dede teghē hem wt halen twee leeuwen mer sy vielē voor haer voetē ende stondē voor hem als sachtmoedighe lammerē. Echter soe dede hy twe wrede beerē wt comen. eñ sy worden so goedertieren als die leeuwē. Daer dit ghesciede so warē meer dā twalef dusent mans vgadert om datte sien Eñ van dier somme wordens of gelouich vijf hōdert. Maer die rechter dede primū eñ felicianū onthoofdē. Eñ dede haer lichamen voor den hondē ende voor die vogelē worpen mer sy bleuen onghequetst. eñ die kersten begroeuense. Si warē ghepassijt int iaer ons heren. CC. eñ. lxxxvij.

Die legende van sinte Barnabas / discipel ons heren.

BArnabas was eē leuijt geborē wt cypre. Hi was vā den lxxij. discipulē ōs herē ende in veel saken is hi ghe prijst inder apostolē werc. wāt hi alte wel geleert eñ

beset was beyde tot hem seluen eñ tot go-
de eñ tot sinen euē menschē. Tot hē seluē
was hi wel ghesct in .iij. crachtē/ dz was
in redē. in begeertē. eñ in beroerlickē. wāt
hi hadde redelike cracht ꝟlicht mit dz licht
der kēnisse. Daer bi is ghescreuē inð apos-
tolen werc in die kercke vā Anthiochiē by
warē prophetē eñ leeraers. onder welcke
warē barnabas eñ symeon. ¶ Tē ande-
ren hadde hi sijn begheerlike cracht ghesu
uert vādē ghemulle ð wereltliker begeer-
ten. Daer ō seit der apostolen werck. dz io
seph die toegenaēt was barnabas ꝟcocht
een acker die hy hadde eñ brocht dat ghelt
eñ leit voordeu apostolen voetē Die glose
seit. hier toende hi datmē ꝟsmaden soude
datmē niet handelen en woude Eñ hi leer
de datmē dat goet onder dye voetē treden
soude dat hi onð die apostolē voetstappen
wriepe. ¶ Tē derdē hadde hi sijn beroer-
licke cracht vast ghemaect mit groter vro-
micheit ō dat hi mālikē aē ginc harde din
ghen. Of om dz hi staets harde eñ starcke
dingē dede. of om dz hi vromelijc ꝟdroech
weðspoet Doe hi mālick harde dingē aen
ginc merctmē om dz hi anthiochien die gro
te stat nā aen te bekeren. Hier of seit ð apo
stolen werck. Doe sinte pauwels bekeert
was eñ hy ghecomē was in iherusalē. eñ
hi gaerne onð die iongherē gecomē hadde
eñ si al vā hē vloghē als lammerē vanden
wouē vlyen: so grepē barnabas coenlick
bider hāt eñ leydē ten apostolen waert Hi
was oec gheduerich. starcke dinghē was
hi doende. wāt hy ꝟmagherde sijn lichaē
eñ queldet met vastē Als ð apostolē werc
vā hē seit. Doe si onsen here dienēde wa-
rē eñ sy vasteden Hi verdroech oec vromc
liken wederspoet als hem die apostolē oec
conscap gheuen met onsen lieuē broeders
barnabam eñ paulum die daer zelen ghe-
leuert hebben om dē naem ons liefs heerē
Jhesu cristi. ¶ Ten anderē was hy wel
ghesct te gode wert. alle dingen ontbiedē-
de of onderdaen gods wille eñ sijn macht
eñ sijnre goetheit. Hy ontbeide oeck gods
wille. wāt hi en woude niet predikē voor
dat hi dat ontfaen soude by godes wille.
Der apostolē werc seit. Die heilighe geest
seide. ꝟscheide mi barnabā eñ paulum in
dz werc daer icse in ontfaen hebbe ¶ Tē
anderē was hi onderdaen gods macht eñ
mogentheit: Wāt der apostolen werc seit
Doe sommighe luden toegheuē wouden
der mogētheit gods eñ sy hē offerhāde of-
ferē woudē: eñ si hē Jupiter hietē als den
oversten/ ende paulus Mercurius als wi
se eñ wel sprekēde. Eñ te hant soe schoor-
den barnabas eñ paulus haer rockē eñ sei
dē O ghi mās wat maect ghi wāt wi sijn
oeck sterffelike mēschē ghelijc v luden: eñ
wi boetscappē v dat ghi sult vā desen yde
len woerden worden bekeert totten leuē-
dē god ¶ Tē derdē was hi onðdaen der
goeðtierenheit gods. Als ð apostolē werc
seit. Want doe sommighe iodē die kerstē
waren/ wilden ꝟminderē eñ vernauwē
gods gracie daer wi alle mede verlost sijn
sonder die ewe: eñ si seggē woudē dz dese
goetheit gods niet genoech sijn en mochte
sonder besnidinghe eñ paulus eñ barna-
bas dit wederstonden/ eñ toendē dz alleē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

sonder die ewe genoech ware die goeder-tierẽheit vã gods gracie hier bovẽ/ so droeghen sy die vrage der apostolen eñ v̈worven banden apostolẽ brievẽ tegẽ der iodẽ dwalinghe. ¶ Tẽ derden so was hi alte wel gheset tegen sijn euen menschẽ. Wãt hy voede sijn scapen met woerdẽ eñ met exempelen eñ mitghiften. Met woerden wãt stadelic so predicte hi dz woert gods der apostolẽ werc seit. Paulus eñ barnabas bleuen te antiochien / eñ leerden daer eñ predictẽ gods woert met veel anderen ¶ Dit schijnt oec wel anđ groter menichte die hi te anthiochien bekeerde/ also dat mẽ daer eerst die discipulẽ hiet die kersten. ¶ Ten anderẽ so voede hise met exempelen: want sijn leuen was in allen dinghẽ een spiegel der heilicheit eñ een exẽpel der gheestelicheit. Wãt hi in alle sijn wercken was hi mãlijck eñ strenge in alle goetheit vã seden. goet aen te sien in alle gracie des heilighẽ geestes vol: eñ oec eerbaer in alle doechdẽ eñ in alt ghelove. Van desen vier so seit der apostolen werck. Si sendẽ barnabas te antiochien eñ hi riet hẽ allen dat sy bleuen in harẽ opset vã herten in gode: Wãt hy was een goet man vol graciẽ des heilighẽ geest eñ des gheloefs. ¶ Tẽ derdẽ voede hi die scapen met ghiften. eñ dat in twee manierẽ. Want gifte is tweerhande vã tijttelicke almissen te doen om dẽ armen lijftocht te gheuẽ. Eñ die anđ is geestelick die men doet als men die misdaet vergeeft. ¶ Die eerste gifte hadde barnabas doe hi die broeders die in iherusalem waren aelmisse brochte. Mẽ leest inder apostolen werck. Doe groten hongher gecomen was onder den keiser claudio als Agapus ghepropiteert hadde: so v̈setten die discipulen na dat elck hadde te sendẽ den broederen in indien: eñ sy dedent eñ sendẽt bidẽ oudere met Paulus eñ met barnabam ¶ Die anđ gifte hadde hi doe hy iohã diemen toenaemt Marcus vergaf sijn mesdaet. Want doe Marcus paulum eñ barnabam ghelaten hadde doe hi weđ quam eñ hem dat leet was soe vergaft hem barnabas eñ hi õtfinck hem weder tot een iõgher. maer paulus en woudẽ nyet weder ontfaen tot een ionger. Eñ daer om scheydẽ sy onderlinghe: wãt beide wast vã goedertierenhz eñ vã goeder meninghe dedẽ sijt. Wãt barnabas ontfinck hẽ weđ van goeđtierenheit: mer dz hẽ paulus niet mede nemen en woude dat dede hy van ghe-rechticheit. Want op die stat vanden apostolen wele seit die glose. Om dz hem iohã dat is Marcus hem seluẽ voort geset hadde int voerhoeft vandẽ aẽsichte dat was vanđ predicacie eñ om dat hi hem alte tragheliikẽ toe dede/ daer om en woude hem paulus niet ontfaen dat mz sijnre siecten der anđ cracht niet gebrekẽ en soude werden: Wãt dese verscheidinghe die en was niet ghedaen vã grãscappe/ mer mettẽ ingheuen des heilighen gheest. Eñ daer õ so seyden sy om dat sy meer luden predicken souden Eñ alsoe ghesciedet: daer na wãt barnabas doe hy in dye stadt van Iconio was/ so openbaerde marcus synẽ neue eẽ schoon man in een visioen eñ seide. Iohã weest vromelijck. Want voortmeer suldy niet meer werden geheten iohan maer hoge. Doe hi dit barnabã hadde geseit so ãtwoerde hi hem. Wacht di naerstelic dattu dit nyemãt en segste wattu gesien hebste. Want te nacht so openbaerde mi mede õs lieue here eñ seyde. Barnabas weest vrome/ want du selste dat eewighe loon ontfaen om datstu dyne ludẽ hebste ghelaten eñ om dattu om minẽ name dijn ziele hebste gheauentuert. Doen barnabas eñ oick paulus langhe te anthiochien ghepredict haddẽ soe opẽbaerde die engel gods Paulo eñ seide. Haeste dy te iherusalem waert Want daer ontbeidẽ di sommighe broeđs maer om dat Barnabas woude te cypren varen eñ sijn ouders visiteren. eñ paulus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hem haestē woude te iherusalē wert. daer om seiden si aldus bidē ingheuē des heylighē gheestes. mer doe paulus barnabā seide wat die engel beuolē hadde/ so ãt woerde barnabas. Ons herē wille moet geschien: wãt nv gae ic te Cyprē waert/ eñ daer sal ic mijn leuen eyndē eñ di en sal ick niet meer sien. Eñ doe hi al wenēde voor paulus voetē wentelde vã medeliden seide hē paulus. En ween niet/ wãt het is õs herē wil aldus: wãt te nacht opēbaerde mi onse here eñ seide. En verbiede barnabas niet te cypren te gaē. wãt hy sal daer veel ludē verlichtē eñ marteli õtfaen Doe voir barnabas te Cypren met malcus. eñ drogē met haer sinte Mathe⁹ euãgelic eñ leydēse op die sieckē eñ met gods cracht so gheneesdē sy daer veel menschē. Eñ doē sy in cypren ghecomē warē so vondē si den toeuenaer helyman/ die paul⁹ beroeft had tot enigē tiden vã sinē oghen. eñ hi was hē cõtrarie eñ en liet se indē tēpel niet comē. Op enen dach so sach barnabas mãs eñ wiuē naeket lopē eñ haer feeste doē eñ hi wort daer om toornich eñ vermaledide den tēpel eñ te hãt viel een deel vãdē tēpel eñ doder vele. Ten lestē quamē sy tot salaminã eñ eē gokelaer roerde daer teghē hē groot gheruft Eñ die iodē grepē barnabas eñ dedē vele leliicheden eñ toghē voor dē … chter vãder stede dat hi hē doden soude/ mer doē si vernamē dz eusebi⁹ een machtich mã vã Neroes geslachte was. so onsagē sy hē dat hi vã haren hãdē verlossen soude eñ dat hi hem soude latē gaen. Daer õ bondē si hē eē zeel om dē hals eñ togē hē dair mede vter stat. eñ si verbarndē hē hier mede en warē noch die wreede iodē niet versaet mer si beslogħē sijn ghebeentē in eē loedē vat eñ woudēse werpē in die zee. Mer iohãnes sijn ionger eñ noch twee stondē met hē des nachts op eñ namē sijn gebeente eñ begroeuēt al heimelic in een vat. Eñ als gysbrecht seit. soe laghen sy daer te senons des keisers tiden eñ Gelacijs des paus. dz was vijf. c. iaer maer doe vertoende hy self sijn ghebeente eñ alsso worden sy gheuondē. Barnabas die predicte eerst christũ te romen. dz was dat kersten gheloue. eñ hi was oeck die al der eerste bisscop van Melanen.

Hier beghint dat leuen eñ die Legende des heilighen confessoers sinte Odulfus.

INden tidē dat regnerende was die alđ godtierenste keiser Lodewijck so was daer een eerwaerdich mã geborē wt edelē geslachte vã vrãcrijcke die ghehetē was bodgis. vãdē welkē bid gracie gods gheborē is eē sone ghehetē odulphus. Die welcke te hãt als hi mittē heylighē water des doopsels verborē werdet/ is mittē hemelschen douwe godlicke nat ghemaect. Wãt cortelijck na dz hi vandē borstē sijnre moeđ gespeent was. so wort hi geset õ te studerē die heilige leringe des heiligē scriftes eñ hi was daer beuolē om in geestelicheit geleert te werdē Eñ onse here god die heeft desen iõghelinc alsulcke naersticheit verleent õ te lerē eñ een verstãdenis vã so grote cloecheit/ als dat hy in leerē bouē ghinc veel iongelinghē die vã iarē ouđ warē eñ lãge tijt eer ter scolen ginghē dã hi gedaen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hadde eñ sijn outheit die noch vā iarē cley
ne was mit godlike lerē niet traechlikē ꝟ=
cierende . Dese iōgelinc is opgewassen in
ontheden wijsheit eñ heilicheit also grote
likē als dz die ghene dochte die welcke op
dien tijt arbeiden ō gode deuotelikē te die
nen dat een nyeuwe samuel geborē was.
Wāt desen iōge in tegēwoerdicheit ō geest
teliker mānen wtē hemel soe grote gracie
ghegheuē was/als dat hy eendrachteliken
vā hē allē ghemint was eñ mit groter eer
waerdicheit des eerbarē leuēs seer geacht
was. Eñ in gheliker manierē heeft hi we
der omme hē allen mit reyne liefte herteli=
kē ghemint eñ gheacht. Voort so heeft dit
iōge kint in kinsche iarē voor hē ghenomē
dat te doen mittē wille dz welcke hi gear=
beit heeft in toecomēden tiden mittē werc
ke te volbrengē. Wāt hi op die tijt voor hē
ghenomē heeft twoert ons herē ihū cristi.
dat welc hi tot synē iongherē gesprokē he=
uet seggende. Die ghene die sijn vað/ofte
sijn moeð bemint bouē my: die en is mi nz
waerdich. Ende die na mi comen wil die
moet hē seluen ꝟsakē: eñ dragen dagelicx
sijn cruce eñ volge na mi. Dese priselijcke
iongelinc heeft diewijlen ouer ghedocht
dz woert des heilighē euangelijs/eñ hi he
uet ouer geleit eñ ghewee nt in hē seluē bi
daghe eñ bi nachte. so dat hi mit goedē ma
nieren eñ mz heiligē werckē geloeft heeft
gode te dienē sonð op houdē Eñ sijn geest
like moeð der heiliger kerckē sonð aftrec=
ken bi te wesen dat alsoe geschiet is. Ald9
dese heilige iongelinc Odulphus heeft vā
gode seer wtuercorē gewee st/eñ dē geeste
lijke mānē seer behagelic. mer alleen heeft
hi besorget geweest ō gode te dienē eñ al=
dus is hi op geclommē die trappē ō doech
deliker werckē/also lange dz hi eē perfect
volmaect man ghewordē was. voert tot
allen tydē na dier manierē der heiliger mā
nē so heeft hi gearbeit ō sijn gedachten op
te booren die hemelsche dinghē: eñ om die
houerdie des titeliker eerē manlick weder
te staen alsomē bescreuē vint. Die heylige
sullē voortgaen vā der doecht tottē doech
dē. Wat sal ic in dese lange touen. Dese hei
lighe iongelinc Odulphus voertgaēde in
allē doechdē/is op gheclōmen by trappen
des gheestelikē oerdens so dz hi als wel te
ghelouē is bi die voersienicheit gods geco
men is totter benedictien des priesterliker
officie. eñ is geworde doer dye gracie des
heiligen gheestes die in hē werckēde was
een priester des opperstē coninc. Als dit
wettelick eñ betamelick volbracht was.
heeft hē god in ghegheuen als dz hi soude
haesten met willighē arbeide/om te gaen
in een cloester vā heilich leuē daer hi harte
lijck wel toe ghegeuē was: mer sijn ouðs
hebbē seer ghebedē als dz hi die wille sou=
de achter latē eñ harē wille achteruolghē
die welcke was dz hi soude willē regierē
een kercke gehetē inð histoirien Orosschot.
mittē volcke daer so heeft dese heilige mā
altemael ꝟwonnē ghewee st doer bedin=
ghe van sijn ouders ende vrienden / ende
heeft haer begheertē een cleyn tijt ꝟhoort.
hoe wel dattet tegē sinen wil ghewee st is
Mer cortelinghe so is hē in sijn moet geco
mē als dat hy soude treckē inder stede van
Vtricht totter plaetsen vā groter eerwaer
dicheit dz hier voertijts wiltēburch was
geheten: op dz hi daer so lange als hi op de=
ser aerdē leuende ware mettē anderē die=
narē gods die al daer onð gods burghē le=
uēde soude cristo onsen here moghē dienē.
Wat sal ic hier meer moghē scriuen . Dese
goede man vol godliker gracien heeft ach
ter geset vað eñ moeder/vriendē landē eñ
al sijn ghesinne. na die lere des heiligē euā
gelijs. Die niet en ꝟsaect al sijn goedē die
hy besittēde is/en mach mijn discipel niet
wesen. Eñ hy heeft op ghenomē te reysen
arm vā tijtliken goede: mer rijc vā doech=
dē totter plaetsen voorghenoemt. Wāt hi
op deser aerdē niet begeert en heeft op dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

hi hier na inden toecomende tijt soude vā dē here na sijnre belofte hond̄uout ontfaē eñ dat ewighe leuen besittē. In die seluer stede daer was op een tijt een bisscop van grote heilicheit ghehetē Frederic. die welc ke den heilighē man sinte Odulphus ont= faen heeft met groter bliscap eñ eerwaer dicheit Eñ al sijn dienaren die daer verga dert warē hebben hē seer ꝟblijt om dat hē ludē also heiligē mā eñ also geestelikē per= sone ouer ghecomē was. mer dese heilige mā die en heeft niet verborghē connē hou= den door die menschelike ꝟstandenisse dat gheen dat daer vā binnen dē opperstē mo= ghētheit niet verholen en was. mer als hy weynich tijts daer ghe weest hadde so he= uet hi te hant hem allen gheschenē een bar nende lantaerne des godlijckē lichts ende want in waken so heeft hi hē wackerlick ghehouden. In vasten seer starckclick. in sijn bedinge seer deuoet. in aelmissen te ge uen seer milde. in sorghe der armē mēschē seer vierlick. in herberghē seer barnende ō te deylen die gheestelike goeden seer wijs eñ alle die ghenē die hi na den bisscop voor ghinc heeft hi bouen die menscheliker ma= nierē hem allen bouē gegaen/ wāt hy niet anders vā hem allen eñ oec vā den bisscop mede geacht en was als hi wel waerdich was. Eñ van die pater des cloesters ende totten ghebode vā synē monde so hebbē si alle raet eñ consilie gheordineert want hy hem allen in alle dinck ghemaect was. Al so die apostel seit. Op dattu cristo hē allen soude doen winnē. Itē op die selue tijt so is ghehoort als dat die werde vriesen wa= ren tot een grote dwalinghe ghecomē als dat die heilighe bisscop voor ghenoēt noch door hem seluē noch door sijn archidyaco= nē heeft hem ludē moghē weder om bren= ghē tot den wech des warachticheits Te hāt so heeft hi bi eē getrouwē bode brieuē tot Utrecht gesent. eñ heeft den heiligē die naer gods sinte Odulphus mit goedē wil le begheert als dz hi also gheringhe als hy mochte soude ouer zeylen een arm vander zee gehetē almere eñ tot hē comē/ bi welc= kē bode dese heylighe dienaer gods so seer ꝟblijt wert: recht of hi tottē hemelschē ge selschap ghenoet hadde ghe weest. wāt hi begeerde mit sijn eyghē pastoer eñ bisscop ond̄ dē seluē strijt haddet gods wille ghe= weest aē te nemē die victorie der martela= rē. Maer als dese godlike mā die zee ouer ghescylt was/ so heeft hē die bisscop te hāt als hi hē ghesien heuet mit onsprekelicker bliscap ꝟblijt. Daer sy malcāder gegruet hebben met eenē heylighē cusse eñ hem sel uen ghetroest mittē solaes eñ blijscap des godlijcken vrede. soe dat die edel bode des ouerstē coninex met enē hemelschē zwaer de seer manlijck ghe wapēt begōsten harē weghe vā een kercke te makē totter ander daer sy die wile ghegaen sijn eñ sy hebben den volcke ghepredict eñ tottē weghe des warachtighē wtē leere des heiligē euāge= lijs bekeert. Eñ mit dicke ꝟmaninghe ar= gueren eñ berispēde hebbē sy die menschē die welcke te vorē gelijc wolue wreet ghe weest sijn by salighe ond̄wisinge bekeert in goed̄tierē scaepkijns. Als dit alte samē by goede ordinancie volbracht was: so he uet dese selue bisscop eē concilie ghemaect mittē clerckē eñ oec met eē grote menichte vā leken wt dē lande daer hy dē heilighen mā sinte Olof vriendelikē ghebedē heuet als dat hi soude willen bliuē binnē die pa len van dien lande eñ dē volcke dat nu we lick tot hē bekeert was door sijn leringhe soude ghenesen eñ salichlijck mocht ꝟlos= sen vandē bitēde kinnebackē des oudē vi= ants. dat welcke dese heylighe man gods seer ghe weigert heeft segghēde hoe dat hi te out vā iarē ware eñ gheheelikē te cranck tot dien dienst. Maer die bisscop heuet hē niet willē ꝟdraghē/ mer hi heeft gearbeyt om hē mit sijn bedinghē te ꝟwinnē. Ten lestē so heeft dese heylighe mā Odulphus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

Wat willens of onwillẽs sijn pastoer eñ bisscop onderdanich geweest eñ begeertẽ des volcs cõsent ghegeuẽ op alsulcke maten eñ cõdicien als dat hi wãneer een termijn vã iarẽ om ghecomẽ warẽ/ weꝺ om tot Utricht treckẽ soude. Wãt hi daer indẽ dienst ons herẽ beloeft hadde sijn leuen te eynden. Wat machmẽ meer bescriuẽ. Dese heilige dienaer gods vol mitten heyligẽ geest en heeft niet of ghelatẽ te leeren eñ te prediken dẽ volcke gods eñ dat hemelsche rijcke haestelick met sielen te ꝟuollen. Aldus heeft hi een yghelikẽ als een wijs hof meester voetselen gegeuẽ der godliker sermonẽ den starcken menschẽ starckelic spisende eñ den cranckẽ nadẽ beuele des apostels heeft hy spise des melcs ghegheuen. Eñ aldꝰ bi goedẽ exẽpel sijnre heylicheits sijn sy al te samen eendrachtelijcken veruolt met groter bliscappen. Wãneer hy aldus sijn obediencie eñ gehoorsamheit met recht volbrocht heuet. so is hi weder õ gereyst tot sijn eyghen woenstede binnẽ der stede van Utricht louẽde eñ danckẽde gode dȝ hi doer sijn bede ꝟdient heeft hier opter aerden also veel sielen te winnẽ. Ende hoe wel dat hi nv ouermits sijnre outheyt seer vermoyet was. nochtans en heuet synen moet niet tragher ghewordẽ dã hy te voren was in daghelicx vastẽ. In wakinghe gode behageliken. in heilighe gebedẽ in milden aelmissen. Eñ hi bleef hẽ seluen seer sparich eñ strenghe eñ alle menschen door die naem ihesu christi was hi milde. Nieten heeft hi ghesocht om enich titelic goet hier opter aerden te vercrighen. õ dat hi na die betalinge des vleyschs soude moghen verdienen dat loon des ewighen leuens. Mer ondꝫ alle dese doechdẽ en meen ick niet te zwighẽ als dat dese heylige mã sinte Odulphus ꝟuolt was met een propheteliken gheest. Wãt hi alsoe toecomẽde dinghen plach te voerseggẽ. recht oft hyse teghẽwoerdeliken ghesciet saghe. Vandẽ welcken ons behaget een weinich te scriuen op dattet gheloue der gheenre die dat horẽ souden door dat ꝟ wonderẽ niet crãc en werdẽ. Mer op een tijt doe dese heilige man hem bereydẽde was õ wech te reisen vander stede die ghehieten is stauron. Eñ dat hi sijn wege nam/ yst gheboert datter een grote menichte vã vryesen ꝟgadert is welcke begheert hebbẽ als dȝ sy doer sijn ꝟmaninghe versterct mochten wordẽ dẽ welckẽ hi gode beuolen heeft eñ ghebenedijt eñ oeck mede seer minnentlikẽ ꝟmaẽt heuet als dat sy tot ghenen dagẽ dẽ wech des warachticheits soude moghẽ ontfanghen eñ oec achter laten dẽ welckẽ sy andꝫ werf niet en mochtẽ vercrighẽ sondꝫ zware wrake gods/ mer ic weet seide hi voerwaer als dat ghi dẽ wech des warachticheits achter settẽ sult. Eñ daer om so voersegghe ic v als dat die paganẽ sullẽ v ouer comẽ eñ sullẽ dese landen benauwẽ: eñ v allen met uwẽ goede mit hẽ leyden geuanghẽ/ dat al te samẽ so ghesciet is als die heilige man hẽ voorseit hadde Voert dese heilighe man die welcke toecomende dinghẽ door die geeste der prophecien voersien heuet seide den seluẽ volcke. noch daer by hẽ staende een andꝫ teykẽ van groten ꝟwondernisse wisende hem luden een steen van groter zwaerten legghende voor sijn dore Doe heeft hi hẽ gheseyt vraghende aldus aensiet ghi wel desen steen ghi sult weten dat hy sonder menschẽ arbeit gebrocht sal wordẽ inden vloyenden water/ dat welc ghenoemt is fle. daer hi soe langhe ondꝫ dẽ water ꝟborghen sal legghen als ghi sondꝫ godlijcke vrede sijt. Eñ wanneer dat ghy dẽ seluẽ steen sonder menschẽ arbeit ghesien hebt weꝺ opcomẽ optẽ oeuer vã desen lande/ so suldi voer weten dat mijn lichaẽ sonder enich twiuel na der doot des vleysches sal weder comẽ visiteren dese landẽ eñ die vrede die welcke verworuen is. sal ick onder dye voetẽ tredẽ alsoe langhe als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ghi met houerdie verzweringhe dootsla=
ginghe ouerspele eñ met anderen sonden
gode vertorent also dat hy beneme die ga=
ue des vredes. Van dese wonderlike pro=
phecie eñ wõderlichedē sijn veel menschē
ouer ghebleuē die ghetughenisse gheuen.
als dat sijt ghesien hebbē. Ende dese steen
is noch inder kercken ewich duerēde ende
onberoerlick tot een warachtich getughe=
nisse der ghelouigher menschē eñ tot cõfu
se eñ schande der onghelouigher. Hier nae
alsoe ist geboort dat die kercke vã Utrecht
ledich was sonder pastoer/ wãt harē hey
lighē bisscop van aertrijcke ghereyst was
tottē hemelschē pallayse: so heuet die gees
telicheit eñ die clergye een vergaderinghe
ghemaect. eñ si sijn te rade ghegaen mittē
heilighen man sinte Olof/ vanden kiesin=
ghe des bisscops. eñ als sy langhē tijt geke
uen hebbē wien dz sy totten kure des gro=
ten regiments dat sy souden promoueren
also hebben sy ten laetstē ghecorē dē proest
vander kercken die ghenaemt was crast.
Maer dese crast ouervloedich van rijcdõ=
me heeft seer houaerdelijck gheantwoert
segghende. Jck hebbe tot my ghoets ghe=
noech/ waer om soe bezwaert ghi mi mit=
ter kuere vã so grotē laste. Als sinte Odul
phus dese antwoerde ghehoort hadde soe
heeft hy dat onwaerdeliken ghenomē seg
ghende tot hem. Wat segghestu onsalige.
du versmadeste hier openbaerliken dz welc
ke du niet en verdienste te vererighē. Al en
hadste by auontuerē dese kuere niet willē
aen nemen. nochtans waerstu sculdich te
segghē dastu onwaerdich biste op te clim
men totter hoocheit van so groter erē. mer
want ghi nv om uwe grote goeden wille
versmaect hebt die eerwaerdicheit des hei
lighen oerden der apostolen. so sult ghi in=
den seluen lede daer ghi dat so houaerdeli
ke mede ghesproken hebt. nv in dat laetste
van uwen leuen voor een wrake die doot
smaken/ dat corts daer na alsoe ghescheit
is. Daer nae hebben die vergaderinghe der
clercken noch eens twisten gehadt wie al
so groten bisscop kiesen wilde. Eñ een ye=
ghelikē heeft ghecoren die hem die alre be=
quaemste dochte te wesen. Maer die prie
ster gods sint Odulphus niet aen merckē
de den personen mer die doecht eñ die ver=
diente des persoons/ seide onder hē luden
als datmen veel bequamer biscop vinden
soude dan sy ghecoren haddē. Eñ daer he
uet hi hē gewesen een priester by name ge
heten Hunger. die welcke hoe wel dat hy
lelick eñ onghesien was vã aēsichte. noch
tans so heuet hi ghescreuē hoe wel heyme
lick voerden menschen mer opēbaer voor
gode met grote teykenen/ beide in verdien
ten eñ in werckē al daer so wert hi tot een
bisscop ghecoren. Eñ doe een yghelijck tot
dese kiesinghe consent ghegheuen hadde.
Doe wort hy op een tijt biden wille gods
bisscop ghemaect eñ heeft ontfanghen die
benedictie vander bisschopliker officie. Al
daer heeft doer die gracie des heyligē gees=
tes vervolt geweest die prophecie des recht=
uaerdighē mans sinte Odulphus. Want
na die heylighe mannē sinte Willibrordus
eñ bonifacius en warē niet gheuondē enie
ghe bisscoppē vã heiligher leuen indē stoel
van Utrecht/ die so godliken tot synē ster=
uen ghecomē is als dese hunger. Voort so
en salmē niet achter laten/ als dat dese mã
vol godliker gracien/ ouermits crancheyt
sijns grotē outheits en mochte niet totter
kerkē gaen dã onderschoert met een stocx
ken Jnden welcken dat hi bouē een beslo
ten tafelken hadde daer in hi bi auontuer
teykende die namē der kerstē menschē tot
dat hi op eenē bequamē tijt die mochte be=
scriuē inden boecke des leuens. Doe ghe=
boerdet op eē tijt dat dese heilige mã odul=
phus starck vã moede/ ongedachtich sijn=
re crancheit haestelijck soude gaen totten
dienst gods eñ heeft achter gelatē sijn stoc
in sijnre cellen. Een cleyn tijt daer na ouer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

leden/ is dese selue celle by ꝟlaginghe des duuels met eenē ꝟuaerlikē brant ontstekē met alle sijn huysraet eñ met synen stocke Als dese heilighe mā hier tusschē onledich was mettē godlikē dienst/ eñ hy sach sijn celle met starckē brāde ontstekē so heeft hi tottē bekendē hulp ghelopē eñ heeft gode gebedē dat dz vier die plaetsen der heyligē nz en soude derē. niet achtēde dz sijn huys-ken sijn woenstat mettē brande ꝟgaē soude. Te hāt wort ꝟhoort sijn gebet eñ den brant is haestelikē ghelesschet. eñ en heeft niet ꝟbrant dan alleen die celle die welcke hi ontstekē hadde: wāneer aldus dan dat vier wt ghedaen was vantinē dē stock al gehelijc ongequetst also dat nau welijc dz was dat mō tafele was/ was weeck ghe wordē bidē welckē alle menschē geopen-baert was vā wat grote ꝟdiente dese hey lighe man bi gode geacht was Eñ dese sel ue stoc hebbē sijn broeders na sijn doot op sijn graf vast gemaect. welcke indē seluē stede daer hi genaghelt was durēde bleef tottē tydē der saliger gedachtē des heyligē bisscops sinte Radbodus. Maer wāneer dien tijt ōme ghecomen was dat die heili ge man soude treckē tottē lāde des hemel-schē rijcs dz welcke hi langhe begeert had de. Doen so wort hi niet een cleyne cortse gheroert wtē welcken dat hi ꝟstaen heeft dat die tijt vā sijnre betalinghe aenstaēde was. eñ hi heeft gheroepē dē broederē tot hē daer hi hē ludē ghewesen heeft dē dach eñ oeck mede den tijt sijnre ꝟscheydenisse Eñ als die doot hē alder naest wiste. so he uet hi ander werue ꝟmaent den broederē als dat sy alle tot hē comen souden. eñ mz hē lesen ofte singhē souden die psalmen te ghēs die ꝟwachtinghe sijns wtgans. eñ wanneer dat alle die diensten van synen wtuaerde nae synen ghebodē betamelic-ken daer ghedaen waren soe heeft hi oer-lof ghenomen aen den broederen hē allen vriendelikē biddende. dat sy voer hem on sen here bidden willen eñ hi heuet hem lu den weō omme belouet als dat hi ewelic-kē dē here voor hē biddē soude eñ voor al-le dye plaetse des cōuents. ende voor alle die ghene die die plaetse bewonē souden. Te hant heeft hi hē gekeert te gode waert eñ en heeft nyet gheureest te steruen. wāt dat steruē heeft hē een wininghe geweest eñ heeft mit bliden herten gheseit. Heer in dinē handē beuele ic minen gheest. Onder dese woerdē is sijn alrō heilichste siele van den lichaem ꝟscheiden daer so wōderlikē soetē roecke geweest heeft: dat alle die ge-ne die daer teghen woerdich warē met on sprekelike soetheyt veruolt warē also dat sy openbaerlikē daer bekennē mochten dz die enghelen eñ dye hemelsche burgerē dē wtreysende siele ontfaen haddē. Eñ sijn hoechtijt viermen dē eerstē dach vā wede maent. mer inder stede vā Utrecht eñ oec mede te stauron/ ouermits syne ghebeden geschiedē ontallike miraculē door die glo-rie eñ die eer ons herē ihesu cristi die mittē vaō eñ dē heiligē geest ewelick eñ ymmer meer eñ altoos leeft in glorien Amen.

¶ Die legende vā sinte Pieter die ghehieten is Exorciste.

PEter exorciste doe hem ar-chenius in een kercker ghe leyt hadde/ Eñ archenius dochter doe ter tijt beseten was vandē duuel eñ haer vader die wijl daer ō weēde/ seide peter tot hē. wilstu in christo ghe-louen so sal dijn dochtere te hant ghesont wesen eñ ghenesen. Archenius seide hem my ꝟwondert hoe dz dijn god mijn doch-ter ghenesen soude moghē die dy niet en ꝟlost die also veel om sinen wille ghedoges Peter seide hem. mijn god is machtich mi te ꝟlossen/ mer hi wil dat ick ouermits ti-telike pyne come ter ewigher glorien. Ar-chenius seide hem. Jc sal dijn ketenen eñ dijn yseren banden ꝟdubbelen. eñ is dan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat dijn god dy verlost eñ mijn dochter ge
neest so sal ick te hãt in hem ghelouē. Doe
hi dat gedaen hadde so hielt sinte pieter in
sijn hant eē cruce eñ openbaerde archeniꝰ
in wittē cleđ gecleet Eñ archenius viel hē
te voet eñ sijn dochter wort ghenesen. eñ
doe dede hi hem eñ al sijn huys dopen Eñ
alle die hi inden kercker hielt gaf hi al oer=
lof wt te comē eñ die kerstē worden wou
de eñ daer toe ghelocfdē noch veel anđ lu
den eñ daden hē vã marcelline dē priester
dopen Doe dit die prouoest hoorde so dede
hise al voor hē brengē die indē kerker wa=
ren. Eñ archenius riepse al tot hē eñ custe
haer hãden eñ seide tot hē. soe wie dat on=
uervaerlick comē wil om martelie te dogē
dʒ hi quame eñ wie des niet en woude dʒ
hi wech ginghe. Eñ doe die rechter ꝟnam
datse marcellinus eñ peter ghedoopt had
den. so dede hise comē eñ dedese ꝟscheydē
legghen in een kercker eñ hi dede marcelli
nus naect leggē op ghebrokē glas eñ hi ꝟ=
boot datmen water noch licht geuē en sou
de Ende mē leide peter in een kercker in eē
nauwe stock besloten/ mer ons herē engel

clede marcellinus eñ hi ontbantē eñ leydē
met peter in archenius huys eñ hi hiet hē
dat sy dat volc seuē daghē ꝟgaderē soude
eñ vast maken in dʒ gheloef. eñ dʒ sy daer
na voordē rechter gaē soudē mer doese die
rechter indē kecker niet en vãt/ doe dede hi
archeniū comē eñ doe hi dē afgodē niet of=
feren en woude/ doe dede hy hē wcđ met
sijn wijf in een kercker leggē. Eñ doe dat
sinte marcellinus eñ sinte peter hoordē so
quamē sy derwert. Eñ in dien kercker de
de sinte marcellinus misse ter hulpe vãdē
kerstē die hē bescermdē. Eñ die heiligē sei
den tottē ongelouighē. sich wi hadden ar=
cheniū mogē ꝟlossen eñ ons berghē/ maer
geen vã beidē en willen wi doē Doe wor
den die heydē gram eñ sloegē archeniꝰ mit
ten ʒwaerde doot. ende sijn wijf met haer
dochter steendē sy. eñ sinte Marcellijn eñ
sinte Peter sloegē sy dat hooft of in eē dõc
ker wout datmē nv dʒ lichtēde wout hiet
om haer martelie. Jndē tydē vã dyoclesi=
aens rijck dat was int iaer ons herē. CC.
eñ. lxxxvij. Ende die stocker die dorotheꝰ
hiet die sach haer sielē gheclect mit witten
cledere eñ met duerbaer stenē opuoerē vã
den englē indē hemel. Eñ daer õ so wort
hi kerstē eñ starf daer na in vreden.

¶ Die legēde vã sinte vitꝰ eñ modestꝰ

VItus was eē kint vã xij.
iarē eñ het was ghemarte
lijt in cecilien Sijn vader
plach hē dick te slaen õ dat
hi die afgodē ꝟonwaerde
eñ õ dat hyse niet aenbedē
en woude Doe dat valeriaen die prouoest
ꝟnam. so dede hy dat kint voor hē brengē
Eñ doet die afgodē niet aenbedē en wou=
de so dede hijt mit stockē slaen. mer đ geen
re armē die tkint sloeghē eñ des prouoestē
handē die wordē te hant lam. Eñ die pro=
uoest riep och my/ ic hebbe mijn handē ꝟ=
loren. Eñ vitus seyde hē. doet comen dijn
goden op dat sy dy ghenesen of sy moghē.

Valeriaen seide. moghestu dat doen Vitꝰ die seide. In gods name mijns heeren soe macht ict doen. eñ te hant soe bede hi ende ghenassen. Die prouoest seide synē vader. Verspreke dijn kint dattet hē niet qualike en ẜgae. Doe leiden die vader te huys eñ pijnde hem sijns kints wille te verwāde len met alrehāde instrumentē vā soetē ge luyde/ eñ met speele van maechdekens eñ met alle weeldē Eñ doen die vad in eē ca mer besloten hadde: soe quam wter came ren een alten wōderliken soetē roeck/ dat die vader mit al dat ghesinne ẜwōderde vāden roke. eñ die vad sach door dye dore eñ hi sach omtrent sijn kint vij. enghelen staen eñ seide. Die godē sijn in mijn huys ghecomen. eñ hi wort te hant blint: eñ hy wort soe seer ropende dat alle die stat van Lucana beroert wort. also dz Valerianꝰ selue tot hem ghelopē quā/ eñ hi vraghede hē wat hem geschiet was. Hi seide ic sach vierighe godē eñ ic en mocht hair aēschijn niet aēsien. Hier om so leydemē hē tot Ju= piters tempel/ eñ hy beloefde een stier met gulden hoornen mochte hi hem ghenesen.

mer doet hē niet en halp so badt hy sijn kīt dat hien ghenesen soude Eñ mit sijnre be= dinghe so creech hi sijn oghen weder. mer doe die vad aldus niet ghelouen en wilde maer hi peynsde altoes dat hi sijn sone do dē woude. Daer om opēbaerde die engel gods Modeste sijn camerlinc eñ hiet hem dat hi in een scip ginghe eñ voirde tkint in een ander lant. Doe hy dat gedaen hadde so brocht hē alle daghe een arent haer spise eñ sy deden veel miraculē. Hier en binnen wort Dyoclesianus sone mettē duuel be= seten eñ seide dat hy nēmermeer wt gaen en soude. ten waer dat Vitus vā Lucana daer quame. men socht vitus eñ men vāt hem eñ men brochten tottē keiser. Dyocle sianus seide hē. Kint du moges mijn soon ghenesen. Eñ vitus seide hē. ick en machs niet ghenesen mer onse here. Eñ te hāt lei de hy sijn hant op hem eñ die duuel vloech wech. Eñ dyoclesiaē seide. Kint hebt raet ende offer den godē op dattu gheen quade doot en sterues. Eñ doe hy des niet doē en woude eñ hi met modesto in eē kercker ge leit wort soe viel of dē hoop ysers die hem aengedaen waren. eñ die kercker wort al te claer van ontamelicheit. Doemē dit die keyser seide soe dede hi hē wt halen eñ in een barnendē ouē werpen: maer hy quam ongequetst wt. Doe so lietmē een vrese= lijc libaert wt op dat hi hem ẜbiten soude mer met sijn gheloue wort dye libaert als een lam. Ten lestē dedemē vitus eñ mode stus eñ crescencien sijnre voesterē die hem altoes geuolcht was op waert hāgē. mer te hāt so wort die lucht ẜstormt eñ die aer de beuede eñ die donreslaghē sloeghen eñ der afgoden tempelen vielen eñ dodē veel luden. Maer die keiser die vloech vā anx= ten eñ hi sloech hē seluen met sijn vuysten eñ hy seide. Ach mi dat ic van een kint ver wonnē ben. Mer die engel gods ontbant se te hant eñ si vondē hē neuen een riuiere ende daer rusten sy hem eñ al biddēde ga=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

uen sy haren geest:ende die arent bchoede
haer lichamē. Eñ sinte vitus openbaerde
Florēcien eenre edelre vrouwen haer lich=
amen eñ sy namse eñ begroefse eerlijcken
Si warē ghepassijt ondˀ dyoclesiaen Jnt
iaer ons heren. CC. ende lxxxvij.

¶ Die legende vā sinte Quiricus.

Quiricus was eē edel vrou=
we Juliten van yconiē kīt
Eñ om dat sy begeerde die
ˀuolginghe te ontgaen. so
quā sy in Thersis vā Ceci
lien met quiricum haer so
ne die drie iaer out was: maer nochtans
wort sy ghebrocht voer alexāder die rech=
ter eñ si brocht haer kīt in harē armē. Doe
dat twee van haer maechdē saghē so lietē
syse eñ vloghen te hant. Die rechter nam
dat kint in sijn armen eñ als die moedˀ dye
afgoden niet offerē en woude so dede hise
gheesselen met rau pesericke. Doe dat ion=
ghe kint sijn moeder sach slaen so weēdet
seer bitterlicke eñ riep iammerlijck. Ende
die rechter smeecte met dz kint eñ settet op
sijn schoot ende hieltet in sijn armen eñ cu
stet/ mer dat kindeken sach altoes tot sijn
moeder waert eñ veronwaerde des rech=
ters cussen. Eñ harde onwaerdelick keer=
det sijn aēsicht vā hē eñ crabbeldē met na
gelē eñ hi riep tot sijn moedˀ als oft geseit
woude hebbē. Jck ben oeck kersten. Ten
laetsten sparteldet soe sere eñ beet dē rech=
ter in sijn schouderen. Doe wort die rech=
ter gram: ende wriep dat kint van bouen
al die trappen neder waert alsoe dat sijn te=
der hersenen daer aen bleuen. Doe Julita
sach dat haer kint voren te hemelrijc geua
ren was so was si blide ende dancte gode
Doe dede hy Juliten villen eñ dede syen=
de peck op haer storten. eñ daer na dede hi
haer dat hooft of slaen. Men vindet in eē
legēde dat Quiricus den tyran ˀsonwaer
de. beyde met smeken ende met dreyginge
eñ seyde dat hy kersten was. mer nochtās
was hi doe na sijn tijt eē kint dat niet wel
sprekē en conste. Die heilighe gheest sprac
in hem. eñ doe hē die rechter vragede wye
hē gheleert hadde so seydet. O rechter my
verwondert dyne sotheyt dattu mi aldus
ionck sietste/ ya eñ ic oec noch geen. iij. iaer
out en ben eñ datstu my vraghes wie my
gods wijsheyt gheleert heeft. eñ doe men
sloech so riep hi Jc ben kerstē. Eñ also dic=
ke als hi dat riep so wort hi wedˀ sterc tegē
die tormentē Eñ die rechter dede die moe=
der mitten kinde vā lede te leden of snidē.
eñ hi hiet datmen haer ledē sprēydē soude
om datse dye kerstē niet begrauē en soudē
mer die heilighe enghelē gods ˀgaerdense
ende bi nachte soe begrouense die kersten.
Haer lichamē waren vertoont een vā Ju
liten maechdē: die noch leuede in des gro=
ten constantinus daghen. doen die kercke
pays ghegheuē was ende al dat volc had=
se in groter deuocien. Sy waren ghepas=
sijt int iaer ons heeren. CC. eñ xxx. onder
alexander den keiser.

¶ Die legende vā sinte Marina.

MArina was eẽ enige dochter doe haer vađ in eẽ cloester monick gewordẽ was soe dede hy sijnre dochter abijt ꝟwãdelẽ datmẽ wanẽ soude dz sy eẽ mã ware eñ geẽ wijf. eñ hi bat dẽ abt eñ dẽ broeđs dz si sijn enighẽ sone ontfangẽ soudẽ eñ si dadẽ sijn bedinge eñ ōtfinghẽ in eẽ monic eñ si hietẽ hẽ al broeđ marinꝰ. Broeđ marinus begōste al heilichlick te leuẽ eñ sonđlinghe gehoorsaem te syne. Doe marinus xxvij. iaer out was ende sijn vader steruẽ woude so riep hi sijn dochter tot hẽ eñ mande dese vaster in goeden wille eñ hiet haer dz sijt nyemãt en seide dz sy een wijf was also lãge als hi leefde Marinꝰ die pleghet altoes te gaen mittẽ waghẽ vãdẽ cloester eñ mettẽ ossen eñ brocht dz hout te cloester wert: eñ hi plach sulckẽ tijt te benachtẽ in eens mãs huys: eñ des mãs dochter wort kint dragẽde bi eenẽ riđđ. Eñ doemẽ haer vragede wiẽs tkit ware so seide si dz broeder marinꝰ haer ꝟcracht hadde. Doe men marinꝰ vraghede waerō hi alsulcke grote misdaet gedaẽ hadde. so seide hi dz hi misdaẽ hadde eñ bat ꝟgiffenisse eñ mẽ werpẽ te hãt vtẽ cloest eñ hi bleef. iij. iaer lãc wonẽde butẽ đ portẽ des cloesters eñ mẽ gaf hẽ des dages eẽ stuc broots Hier nae wert dz kint geborẽ eñ mẽ sendet dẽ abt eñ men gaft marinꝰ dz hi dz op voedẽ soude: eñ hi hielt. ij. iaer. eñ marinꝰ ghedoechdet al ꝟduldelic eñ i allẽ digẽ dãcte hi gode. Eñ tẽ lestẽ haddẽ dye broeđs ōtfermhertichz op hẽ ō sijn grote oetmoedichz wille eñ ō sijn gedoechsamhz eñ ōtfingẽ weđ i sijn cloester. eñ si lietẽ hẽ alle die snootste wercken doẽ eñ hi dedet al blidelikẽ eñ vriẽdclic eñ ꝟduldelic Eñ tẽ lestẽ/eynde hi sijn leuẽ in goede werckẽ eñ voir te gode wert Ende doe die broeđs sijn lichaẽ đwaẽ soudẽ eñ meendẽ te begrauẽ i eẽ oneerlike stat so bekẽdẽ si dz hi eẽ wijf was. Eñ doẽ hadden sijt alle wonđ eñ wordẽ ꝟuaert eñ seiden onđlinc dz sy zwaerlic misdaẽ haddẽ tegẽ gods deerne Eñ si quamẽ alle ghelopẽ tot aldꝰ grotẽ wonđ eñ si badẽ ꝟgiffenisse vã hare onwetẽheit eñ misdaet. Eñ hier ō so begroeuẽ si haer lichaẽ eerlic in die kercke. Mer dz wijf die gods deerne beruft hadt wort mittẽ duuel besetẽ. eñ si beleide hair misdaet eñ quã tot deser magets graf. eñ daer wort sy ꝟlost. Tot harẽ graue comẽ die ludẽ al ō eñ daer gesciẽ veel miraculẽ. Si starf vi. dagẽ voor sint Jans dach.

Die legende van sinte Alexius.

ALexius was eufemianus soon eẽ edel mã vã romen die de eerste was i des keysers sale Bi hẽ soe waren wel drie. M. kinđ die alle guldẽ gordelẽ droghẽ. Eñ dese eufemiaen was seer ontfermhertich eñ mẽ bereyde alle dage. iij. tafelẽ voer arme luden eñ weduwẽ eñ weesen eñ pelgrymen eñ hi diende hẽ altoes eñ te noene nam hy mit geestelike luden sijn spise met gods vrese. ende sijn wijf dye aglaes hiet

die was vā deser seluer seden. En̄ om dat sy geen kinten haddē ō haer bede so vbleen de god hē een kint. En̄ nae dien dz dit kint ghebozē was so drocgē sy ouer een dz sy in suuerhedē leuē soudē. Doe dat kint gheleuert was ō alle manierlicheit te lerē en̄ hy alle philosophe en̄ const geleert hadde. en̄ hi te hāt gecomē was dz hi een wijf trouwen mocht soe wozt hem wt des keysers huys ghecozē een iōcfrouwe en̄ mē gafse hē te wiue Doe die nacht quā dz hi bi sijn bruyt slapen soude so begōste die heilighe iōgelinck sijn bruyt in gods vresen te lerē en̄ hi begōste haer toe te troestē in suuerhedē Daer nae gaf hi haer sijn guldē vingerlinc en̄ thoeft vā sinē rieme te houdē en̄ seide. Ontfanct dit en̄ ōthoutet tot ōsen here wille/ en̄ die here sy tusschē ōs beidē Hier na nam hi vā sinē goede ende ghinc ter zeewert en̄ ginc al heimeliken in eē scip en̄ hi quā tot loadicen: en̄ vā daer voir hi voozt in die stede vā Edissen vā syriē/ daer mē in eē lindē cleet had eē bede vā ōs liefs heren ihū xpi dz sond were vā mēschē hādē ghemaect was. Doe hi daer gecomē was soe gaf hi al dz hi daer gebrocht hadde den armē en̄ hi dede quade clederē aē en̄ hi begōste mittē anderē armē mēschē te sittē op onser lieuer vrouwē kerchof: en̄ hi hilt vā dē aelmissen also vele alst hē noot was en̄ dz anď gaf hi dē armē. Mar die vaď die alte droeuich was dz hē sijn kint ontgaē was Hy sende alle die werelt dooz sinē knechtē dat sy hē soeckē soudē. En̄ doe sommighe vā sinē knechtē gecomē warē totter stede vā edissen: so kende hise wel/ mer si en kēdē hē nz: en̄ si gauē hē aelmissen mittē anderē armē en̄ hi ōtfinc die aelmisse en̄ louede gode en̄ seide. Here ic dācke di dattu mi hebste doē ōtfaē aelmissen vā minē knechten. Die knapē keerdē weď en̄ seidē sinen vaď dat sy hē nergent vindē en cōste. Van die tijt dat hi wech gegaē was so sprcyde sijn moeď optē vloer vā die slaepcamer eē sack: en̄ daer lach sy op en̄ gaf iāmerlicke stēmē en̄ seide. Hier sal ic altoes in gescrey bliuē tot ic mijn kint weď crighe/ mer die bruyt seide tot haer zweger Ick sal ewich mit di bliuē tot ic vhozē sal vā minē lieuen brudegō/ en̄ sal suchtē als een toztel duue Doe alexiꝰ optē voozseidē kerchoue .xvij. iaer in gods vreese geleeft hadde en̄ in sinē dienst geweest soe seide tē laetstē een beelt vā onser lieuer vrouwē daert stont totten coster vanď kerckē Doet in comē den man gods wāt hi des hemelrijcs waerdich is: en̄ gods geest rust op hē. wāt al sijn bedinghe gaet op voer gode als wieroeck. En̄ ō dz die coster nz en wiste vā wien dz sijt seide. also seide si hē echter die ghene die butē op tkerchof sittet hi yst. Doe so gīc die coster al snellikē wt en̄ hi brochtē inď kerckē. En̄ doe die ludē dz vnamē en̄ sy hē begonsten eer te doen/ soe vloech hi van daer om dat hi die mēschelike eere vlien woude en̄ quā te Loadicien. en̄ daer ginc hi in eē scip om dat hi te Thersen in cecilie wilde varē mer mz gods wille wozt dz scip mittē wi

de ỏdreuẽ eñ quã in die hauen vã Rome. Doe dit alexius sach so docht hi in hẽ seluẽ ic sal onbekent bliuẽ in mijns vaďs huys eñ ick en sal nyemãt anders lastich wesen Eñ sijn vaď quã hẽ te ghemoete mz grotẽ volcke die bi hẽ warẽ daer hi keerde vã dẽ pallase eñ hi begonst achter hẽ te roepẽ eñ seyde. O gods knecht ghebiede mi die een pelgrim bin te õtfaen in dinẽ huse eñ doet my voedẽ mittẽ crumẽ vã dijnre tafel dat onse here moet ontfermẽ dijn kint dye een pelgrim is. Doe dit dese vaď hoorde õ die minne vã synẽ kinde so geboet hi datmen hẽ ontfaen soude Eñ hi gaf hẽ een eyghen stadt in sijn huys: eñ hi ordineerdẽ spise te geuẽ sijnre tafelen als hi at eñ hy gaf hẽ eẽ sonďlinghe knecht. Mer Alexius die was in bedinghe eñ gheduerich in vasten eñ in waken eñ hi castide daer mede sijn lichaẽ Maer die knechtẽ vandẽ huyse die bespot tedẽ menichuoudelijc. eñ si gotẽ hẽ die wile een scotel waters op sijn hooft/ maer hi was in alle dinck seer lijdsaem. Eñ aldus leuede hi xvij. iaer in sijns vaders huys dz hẽ nyemãt en kende: mer doe hi indẽ geest sach dattet eynde sijns leuẽs nakẽde was so eyschte hi parckemẽt eñ ynct eñ daer so screef hi in al die ordinancie sijns leuens. Opten seuendẽ dach na dz die missen ghedaen warẽ so riep een stẽme in die gherey camer Comt tot mi alle die arbeidẽ eñ ỏlaten sijt eñ ic sal v ỏmaken. Doe si dit hooren so vielen sy alle in die aerde ỏuaert op haer aẽsicht. Eñ die stẽme riep anderwer uen eñ seide. Soect dẽ goedẽ mã op dz hy voor romen biddẽ mach: doe si hẽ sochten eñ sijs niet en vondẽ. doe seide die stemme weď: soect hẽ in eufemianus huys Ende doemẽ eufemiano vragede so seide hi dat hi daer of nz en wiste. Doe quamẽ die keysers archadius eñ honorius mit Innocencio den paus in eufemiaens huys/ eñ siet Alexius knape quã tot synẽ here eñ seide. Besyet heere oft dit die pelgrim niet en is. Wãt hy een mensche vã grotẽ leuẽ eñ van ghedoechsaemhedẽ is. Doe liep eufemiaẽ eñ vantẽ doot: eñ hi sach sijn aẽsicht blinckẽ als een engels aẽsichte. eñ hi woude dẽ brief nemen die hi inď hant hilt maer hi en mochte. Doe hi wt ghecomẽ was so seide hijt dẽ keiser eñ den paeus: eñ doe sy binnẽ ghecomẽ warẽ so seiden sy. Al sijn wy sondaers nochtãs houde wi tregimẽt vã dẽ rijcke eñ die sorge ghemeenlic vanď kerke. Daer õ gift õs dẽ brief dat wy weten mogẽ watter in gescreuẽ is: eñ die paeus ghinc voort eñ nã dẽ brief in die hãt eñ alexius lietẽ te hãt gaen eñ hi dedẽ lesen voer al dat volc/ eñ voor die menicht ende voer sijn vaď. Doe dat die vaď eufamiaẽ hoorde: soe wort hi seer ỏuaert eñ ỏwõderde hẽ sere eñ viel in onmacht Eñ doe hi eẽ luttel becomẽ was so schoorde hi sijn clederẽ eñ begã sijn haer te trecken eñ sinen baert eñ hẽ seluẽ te crabbelẽ eñ viel op sijns kindes lichaẽ eñ riep: wach mi lieue kit wair om hebste mi aldꝰ bedroeft. Waer õ hebste mi aldꝰ menich iaer aldꝰ grotẽ rouwe eñ suchtẽ gedaẽ. Ay mi onsalighe wat besye ic dy liggẽ in eẽ bedde eñ en sprekes tegẽs mi niet du die eẽ wachter biste mijnre outheit. Ay mi wat troest sal ick ymmermeer ontfaen. Doe dit die moeď hoorde geliker wijs als eẽ leeuwine eẽ nette schoert also schoorde sy haer cleeď eñ hadde hoer haer ontulochtẽ eñ hief haer handen ten hemel waert: eñ wãt sy õ die grote menichte nz en mochte tẽ lichaeme comẽ riep sy eñ seide O ghi mãs gift mi eẽ toeghãck dz ick doch mijn kint syẽ mach: dz ic die troest mijnre zielẽ siẽ mach die mijn borstẽ gesogẽ heeft Eñ doe si tottẽ lichaẽ gecomẽ was so viel si daer op eñ seide. Och mijn lief kit. licht mijnre ogẽ/ Waer õ so hebste õs dꝰ gedaẽ eñ wairõ hebste õs aldꝰ berecht. du sages dijn vaď eñ mi screyẽ onsalichlic eñ du en ỏtoende õs niet. Dijn knechtẽ dadẽ dy lelicheit eñ du ghedoochstet. eñ een paerlick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

viel sy opten lichaē eñ als nv so spreyde sy
haer armē optēlichame eñ als nv soe han
delsē hē mit haer handē dat engelsche aen=
sicht. eñ dan soe custet sy eñ riep. Ghi alle
die hier met sijt weent met mi. Wāt ic heb
ben seuētien iaer in minē huyse gehadt eñ
ic en wistet niet dat mijn enige soon was
wāt mijn knechtē die dedē hē lelicheit. eñ
sy gauen hē kinneback slaghē. Ay mi wie
sal minen oghen gheuen een fonteine van
tranen dat ic dach eñ nacht hem beschreyen
mach den rouwe mijnre zielē. Doe quam
daer sijn bruyt gelopē tot hē eñ was ghe=
cleet met eenen droeffeliken clede eñ seyde
och my. wat ben ic huden gheeft mi troest
ic ben een weduwe ghewordē om dat ick
nyemāt en hebbe daer ick op sien mach eñ
mijn ogē op slaen. Nv is mijn spiegel ghe
scoort eñ mijn hope vuarē eñ voort aen is
die rouwe begōnē die geen eynde en heeft
dat volc die dit hoordē screydē ontferme=
lick. Die paeus eñ die keyser leidē doe dat
lichaē op een eerlike bare eñ droeghent int
midden vanđ stat. Eñ mē boetscapte den
volcke dat die gods mēsche geuondē was
die alle die stat socht/ eñ si liepē al dē heili=
ghē mā te gemoete. Eñ so wat siekē dꝫ dē
heilighē lichame naectē die wordē te hant
ghenesen. Die blinde ontfinghē haer syen
besetē ludē worden vlost. eñ alle sieckē so
vā wat siechedē dat sy sieck waren als sy
dē heiligē lichame tastē so wordē sy al ghe
nesen. Doe die keisers dit grote wonđ sa=
ghen so begondē sy selue mittē paus tlich=
aem te dragē ō dꝫ sy geheilicht soudē wor
dē vā dē lichame. Doe beuolen die keisers
datmē in die stratē stroyen soude siluer eñ
gout ō dattet volchē vonledigē soude mit
ten gelde te rapen/ eñ dꝫ si soudē latē they
lich lichaem ter kerckē dragē: mer dꝫ volc
liet dat gelt ligghē eñ liepē meer den heyli
ghē lichaem na om te tasten. eñ ten laetstē
brochten si hē met groten arbeit tot bonifa
cius des martelaers tēpel. Ende sy bleuen
daer vij. daghē in gods lof eñ maecten eē
tombe vā goude eñ vā siluer eñ van duer
baer steenē. Ende daer leidē sy mit groter
waerdicheit dat heylighe lichaem in. optē
xvij. dach van Junio. eñ wten graue quā
so soeten roke dat hem allen dochte oft dat
graf vol cruyts hadde gheweest. maer hy
starf opten xvij. kalende vā augusto. Int
iaer ons heerē. CCC. eñ xxviij.

Die legende van sinte Ger=
uasius ende Prothasius.

GEruasius eñ prothasius die
warē twee ghebroeđs. eñ
warē sinte vitalis eñ vale=
rianus sonē. eñ si gauen al
haer goet den armē ende sy
woendē mꝫ sinte nazarien
die tot ebredune een cluse gemaect hadde.
eñ een kint celsus gaf hē die steenē. datmē
hier seyt dat Nazarijs hier celsum hadde
Doe maschien dat dit is om dattet aldus
voorseyt is. Want alsomen in nazarijs le=
gende vint so was hem celsus langhe hier
nae ghebrocht Eñ doemense al totten key
ser Nero brochte so volchde hem dat kint

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

relsus al wenende Eñ doe hẽ een vanden
ridderẽ sloech aen sijn wanghe so beruspe-
ten nazarijs ende doe worden die ridders
gram eñ sy sloegen nazarijs met haer spo-
ren eñ sy leiden mitten anderẽ in haer kerc
ker eñ daer na werpen si hẽ inder zee. mer
Geruasius eñ prothasius voerdẽse te Me
lanen. Tot dien tiden quã te melanen een
graue die astacius hiet die vanden keyser
ghesonden was te striden teghen die van
almanien ende teghẽ die die afgoden ock-
fendẽ quamẽ hẽ te ghemoet eñ seyden dat
hẽ die afgodẽ nyet antwoerdẽ en wilden
voor dat geruasius eñ prothasius hẽ eerst
offerdẽ hier om hieltmense te hãt op ende
hietse offeren. Maer õ dat geruasius seide
dat alle die afgoden stom eñ doof waren:
eñ hi dẽ graue leerde dat hi vandẽ almach
tighen god verwinghe begheren soude so
wort hi gram eñ hi deden so lange mit lo-
den coluen slaen thent hy synen geest gaf.
Daer nae dede hi prothasiũ comẽ eñ seide
hem. Katijf behoude du doch dijn lijf endõ
en steruet niet quader doot mit dinen broe
der Prothasius seyde hẽ. Welc onser is eẽ
katijf/weder ic die di niet en ontsye. of du
die schijnst dattu my ontsietste. Astasius
seyde hem. keytiueghe mensche hoe ontsie
ic dy. prothasius seide he. het schijnt dattu
my hier in ontsiets eñ dat ick dy hier mede
quetse: dat ick dijn affodẽ gheen offerhan-
de en doe. Wãt en dade ic dy hier mede geẽ
seer/soe en soudeste mi nẽmermeer dwin
ghen dyne goden offerhande te doen. Doe
deden die graue op waert hangẽ. Protha-
sius seide hem. graue ic en worde niet grã
op dy. Want ick sye dat die ogẽ dijnre her-
ten blint sijn: maer ick hebbe meer ontfer-
micheit op di om dattu niet en weets wat
tu doets Daer om voldoet dattu begonnẽ
hebste op dat my huden dye goedertieren-
heyt gods te moete come. Doe deden dye
graue onthoofden. ende philips een gods
knecht eñ sijn sonen namen al heymelijck
haer lichamen geruasius ende prothasius
ende groeuense in een huys in een steenen
back. ende een boeck daer haer leuen ende
passye in ghescreuen was: leyde hy tot ha-
ren hoofde. Sy waren ghepassijt ondẽ dẽ
keyser nero. Int iaer ons heren lvij. Haer
lichamẽ warẽ langhe verborghen: maer in
sinte Ambrosius tidẽ worden sy ald⁹ ghe
uonden. Op een tijt doe sinte Ambrosius
in die kerc te Melanen was/die in die ere
Nabosius eñ felicianus gesticht was: al-
so dat hy noch en sliep noch en waecte. soe
openbaerden hẽ twee schone iongheling ẽ
met witten cleederen gecleet. dat was met
eenen mantel eñ sy waren mit cousen ghe
scoyt/eñ hem dochte dat si die handen op-
waert staken eñ met hẽ baden. Doe badt
sinte Ambrosius. waert niet vã gode dat
sy niet meer openbaren en moesten. Maer
waer vã god dat sy hẽ noch eens te voren
comen moesten inder seluer manierẽ. doe
die haen crayde soe sach hi dese iongheling-
ghe met hem beden. Mer opten. iij. nacht
doen hi nuchterẽ was eñ van vasten ver-
moyt eñ hem vã desen dingẽ verwonderde
daer hy sat eñ waecte. so opẽbaerde sy hẽ
met een derde persoen dz hem dochte sinte
pauwels wesen. na dien dat hi hẽ ghema
len ghesien hadde. Eñ die iõghelinge zwe
ghẽ ende sinte pauwels seyde hem. Dese
twee sijn die gheen artsch goet en begeer-
den mer sy volchden mijn leringhe. Ende
haer lichamen sulstu in die stat vindẽ daer
du nv staets. ende du sulste daer xij. voetẽ
diep grauẽ. eñ du sulste daer een kiste vin
dẽ: eñ tot harẽ hoofde sulste vindẽ eẽ boec
daer haer leuẽ eñ haer passie in staet. Doe
vergaderde ambrosius die bisscoppẽ daer
omtrent eñ hy begonst daer eerst te grauẽ
ende hi vantet soe als sinte pauwels hem
ghesеit hadde. Ende het was geledẽ meer
dan. CCC. iaer van dier tijt dz sy daer ge
leyt waren. nochtans vantmen haer lich-
amen also versch als of sy daer in dye sel-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

uer vꝛe gheleyt haddē ghewecſt. ende wt
haren graue quam alte wonderliken ſoe=
ten roke. Ende eē blinde quam daer ende
hi taſte haer caſſe ēn wort ſyende. ēn veel
ander ſyecken worden daer ghenesen Op
desen martelaren dach wort den pays ge=
maect tuſſchen die lombaerdē ēn die vā ro
men. Ēn daer om oꝛdineerde Gꝛegoriꝰ dē
paeus. dat mē ſinghen ſoude in die officie
vā der miſſen. Loquetur pacē dn̄s in ple=
bem ſuam. Ēn daer om ſo hooꝛde dat offi
cie den martelarē toe. ēn ſommighe dingē
die inden daghe gheſchiedē. Sinte augu
ſtinus ſeit. Doe hi eens mittē keiſer ēn met
grotē volcke te Melanē was: ſoe wort eē
blinde daer ſyende tot ſinte Geruaſius ēn
pꝛothaſius graue: maer oft dit die blinde
was daer of vooꝛſeit is/ dat en weetmen
niet. Echter ſo ſeit ſinte Auguſtinus. Doe
hi eens mitten keiſer was in d̄ ſtede Victo
rana: die omtrēt xxx. milen van Jponē is.
was een iongheline die een paert in eē ri=
uier dwaen ſoude/ ēn te hant voir die du=
uel in hē ēn werpen in d̄ riuiere oft hi doot
hadde gewecſt. Ēn doe mē ſinte geruaſiꝰ
ēn pꝛothaſius veſper ſanck: wāt het was
daer by/ ſo ſcheen dat die iongheline wort
gheſlaghen mitten ghelude vanden ſanck
ēn hi liep al roepende in die kercke ende hy
hielt hem aen dē outaer: ēn men en mocht
hē daer nyet of trecken vooꝛ datmen daer
bant. Ēn doe mē die duuel bezwoer dat hi
wt ginghe ſo ſeide hi dat hi ſijn ledē of ſni
den ſoude. maer doe hy bezworē was dat
hi wt gaen moeſte toech hi hē een oge wt.
ſo dattet met enē cleenē aderkē bleef daer
aen hanghen op ſijn wanghe/ mer ſi leidē
die oghe weder in ſijn ſtadt ſo ſi beſt moch
ten. Ēn ouer een luttel daghē wort hi ghe
neſen mit ſinte Geruaſius ēn pꝛothaſius
hulpe. Ambꝛoſius die ſcrijft vā deſe mar=
telaren. Dit ſijn die gheteikēt warē mittē
hemelſchē teykē ēn ontfingē die ſeghe vā=
den apoſtel. Ēn ſy wordē verledicht van
die wercken der knapē ēn ſi ſloeghē neder
vā der quader vyāts quaethedē der ſcarē.
ēn volchden na chꝛiſtū onſen heere vꝛy ēn
onbecōmert. O wat ſaligher bꝛoederſcap
waſt die haer hielt aen die woerdē der ſa=
licheit ēn niet en woꝛden beſmet mit geen
rehande ſmette. O wat gloꝛioſer ſake vā
ſtride daer ſy mede woꝛden ghecroent die
van een moed̄ gheboꝛen waren.

¶ Hier beghint die legende van den .x. M. martelaren. die welc ke ghedoot warē onder den key ſer Adꝛiano.

Daer was in voerleden tidē
een pꝛince ghehieten Acha
ſius. welcke achaſius ghe
oꝛdineert hadde te vechten
eenē ſtrijt teghen die keiſer
Adꝛianus. Doe dien dach
des ſtridens aen ghenomē was/ ſoe heeft
deſe ſelue pꝛins alle ſijn ridderen ende ſijn
knechtē feeſtelijck offerāde om victoꝛie te
vercrigē den godē geoffert/ mer na d̄ offer
handē is geuallē op hē ludē eē onuerdꝛach
likē anxt ēn vꝛeſe: wāt die pꝛince gruwel
de dz tkeiſers heer ſtarker ēn meerre was
dan tſyne. Ēn ſiet een iongeline nader ghe
daentē is daer ond̄ hē ludē gheopenbaert
die hem geſeit heeft aldꝰ. Om dat ghi den

godenofferandegedaenhebt welke godē
sijn die alre quaetste duuelen/ is op v allē
dese vresē ghecomē. Daer ō doet offerāde
ihesu cristo die door alle mēschen salicheit
gecruyst is hi sal v thonē sijn glorie eñ sijn
victorie. Eñ hi sal v seggē wat v vā node
is te doē eñ si hebbē allegader dat belouet
dat te doen. Daer warē ꝟgadert int heer
ix. M. die welc met blischap haers herten
geoffert hebbē onsen here iesu. Eñ na dier
offerhande werdē sy allegader ꝟuolt met
groter bliscap eñ sy ginghē ten stride sonđ
vreese eñ behielden dat velt met victorie.
Daer na sijn si ghegaen inden gheberchtē
eñ loefden eñ danckten dē naem iesu Daer
onder hem gheopēbaert sijn seuen englē
met groter claerheit eñ hebbē hē ludē ghe=
instituert eñ gheleert indē kerstē gheloue
eñ inden x. gheboden: daer wordē sy ghe=
doopt vā den enghel indē hemelschen dou
we/ die welcke wtē hemel neder gheual=
len is op hē allen. Mer die keiser Adrian⁹
heeft vergadert een meerre heer vā volcke
met grotē coninghen om hem luden wt te
vechten: eñ hi is hem ouer ghecomē eñ he
uet boden aen hem luden ghesondē vragē
de oft sy hē ludē wilden op gheuen in sijn
re groter macht: welcke bodē so grote glo=
rie aldaer ghesien hebbē als dat si mede ge
louet hebben in ihesum. Daer na heeft die
keiser veel meer strenghe boden ghesondē
eñ sy hebben mede in gheliker manierē ge
louet. Eñ aldus is vermeert ghe weest die
edele veelheit als datter in ghetale waren
tien dusent. Dese heylige toecomēde mar
telaers wāneer sy vā den wreeden keyser
Adriano bedwonghē soudē wesen om sa
crificie eñ offerhande den afgoden te doen
so hebben sy alte samen gheseyt Een wa=
rachtighe sacrificie eñ onbesmette hebben
wi gheoffert ons seluen gode Jhesus cri=
stus/ die welcke om te verlossen dat men=
schelike gheslachte verwaerdicht heeft ne
der tē dalen wtē hemel eñ ghebor ē te wer

dē vā een suuer maget Eñ mit veel quaet
hedē eñ spite gequelt te sijn/ mer tē laetstē
so wilde hi oic mede voor ōs gecruist wor
dē welc du onsalighe niet en bekēste. Doe
wort die keiser Adrianus seer toornich op
hē ludē eñ seide. Tē waer tsaec dat ghi ie
sum ꝟsaken wildet ic sal v allē mit gheli=
ker pinē doen crucē. Daer hebbē sy alle ge
like pine gheledē als ghelede heeft ōs here
ihesus cristus mit starckē moede Eñ wā=
neer die starcke toecomēde martelarē ghe=
cruyst souden wordē. so hebbē die wrede
vleyshouwers Adriaens dienaers eē gro
tē bosch of ghehoudē: eñ hebbē een yeghe
lijc martelaer een cruce gemaect: mer als
sy waren gecomen tottē alder lestē heilige
soe heeft hē ghebrokē een cruce. Doe heeft
die enghel gods vandē hemel een cruce ge
brocht op dat hi niet minder dē anđ of on=
gheliker vā erē wesen soude. Eñ dese hei=
lige martelaren int ghetal .x. M. hebbē on
trent der derder vren die martelie des cru=
ces salichlijc volbracht. maer ontrent der
vij. vren vā den daghe is een grote aertbe=
uinghe gesciet. eñ die steenen sijn gescoort
eñ duysternissen ghewordē ouer al aertri=
ke eñ die sonne is ꝟdōckert. Eñ alle die tei
kenen die welc in die passie ons herē ihesu
cristi geschiet warē: warē oec mede gheli=
kerwijs aldaer mede gesien: eñ ontrent đ
ix. vren hebbē dese heilighe martelarē wt
gestort haer ghebedē aē onsen heere iesum
cristū segghēde. O lieue here god wilt ōs
ghedenckē in dese galge des cruces eñ ont
fanghet onse ghebedē eñ so wat wi bege=
rē vā di wilt ons dz ꝟlenen. Verleent ons
eerst werk dz alle die ghene die welc deuo=
telijck met vastē eñ mit gebedē die memo
rie eñ ghedēckenis onser passien vierē sul=
len dat si ꝟdienē mogē dā te ꝟcrighen een
vruchtbaer loon. Voort dat ghy hem ludē
wilt gheuē ghesontheit des lichaēs eñ me
dicinē der zielen. Voort dz ghi hē ludē ver
leent in haren huysen vruchtbaerheit van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

alle goede dinghen. Verleent hē oec mede waer dat saeck dat sy in strijnge comē dat hē haer viādē niet derē en mogē sijn sy oec sienlic of onsienlic bi dine bescermenis eñ alsoet dy behaget met dinē wapenē wilt hem beschermē des biddē wi di: o here onse god. Voort so begherē wi lieue here. dz eenē dach die sy in gedenckenisse onser passien houdē moet hem ỽlatē een geheel iaer wten vegeuiere. Eñ voert lieue here wilt dan hem of halen alle quade geesten. eñ alle siecheden eñ oec alle scadelicheit. Voert inder vren des doots wilt hem ỽleenē lieue here goet verstandenisse/ suuer biechte te spreken waerachtich berou des herten. eñ te ontfaen dat warachtighe sacramēt dijns vleischs eñ bloets tot salicheit harer zielen/ want vol glorie eñ seer loeffelijc is dinē naem inder ewicheit. Eñ daer is een stemme wtē hemel ghecomē tot hē luden segghēde aldus. O heilige martelaers cristi/ alle dat ghene dz ghi begheert hebt vāden onsterffelikē coninc. weet dat ghijt al te samē verworuē hebt ende v ghegont is Aldus verblijt v eñ weest vroliken want uwe gebedē sijn warachtelike voor cristo verhoort Eñ als dit geseit is hebbē si in eē eñ in die selue vre inder biecht ons herē alle haer geest wt ghegeuē Die welcke sonder twifel in dat rijck der hemelen ōtfaen sijn eñ daer verblidē.

¶ Een ghebet

O Almachtighe eewighe god. want du totten exempel vā dijnre passien den. x. dusent martelarē hebste die galghe des cruces doen ontdragē: ỽleent ons goedertierlijck dat wi die welcke haer passye eerē hier opter aerdē dat wi moghē die medecinē eñ hulpen dijnre passien ỽcrigē inden hemel. Doer onsen heer Jhesum cristū dijn soon/ die welcke leuet eñ regneert met dy in eenuoudicheit des heilighē geest eweliken sonđ eynde Amen.

¶ Die legende van sinte Johānes baptista ghebootenisse.

SInte Johannes baptista geboorte die was gebootscapt vandē archāgel Gabriel in deser manieren alsoemen in scolastica historia leest: om dz Dauid gods dienstē ỽmeerē eñ ỽheffen wou so sette hi xxiiij. ouerste papen: eñ een van dien was die meeste eñ mē hieten prince ỽ papē Hi sette xv. papē vā eleazars geslachte. eñ viij. vā ytamer: eñ mittē lote so gaf hi elc sijn wekē dat si dienen soudē indē tēpel na sijn toebehorē Eñ abyas hadde die achste weke. eñ zacharias was vā sijn geslachte. eñ hi eñ elizabeth warē beide out eñ sy en haddē geē kinderē. Op eē tijt doe zacharias indē tēpel ghegaen was ō wieroec te leggē optē guldē outaer eñ die menichte vandē volcke butē ontbeide so opēbaerde hē die engel gabriel inđ rechter sidē staende bidē outaer: Eñ om dz zacharias ỽuaert was/ om dz hi dē engel sach so seide hi hē. zacharias en ōtsiet niet. wāt dijn bedinghe is ỽhoort. Als die glose seit So plegē die goede engelē vriēdelijc te troestē die ghene diese syen eñ vā hē ỽuaert wordē. mer weđ om so plegē die quade engelē als sy hē ỽwandelē in engelen des lichts: die ghene die vā hem ỽuaert wordē noch meer te ỽuarē. Gabriel die bootscapte zachariā dz hi eē soon hebbē soude die Johānes hieten soude/ die ghene die wijn noch ghemaectē dranck drinckē soude. eñ dz hy voordē here gaē soude indē geest eñ inder cracht helye. Johānes wort gehietē helyas. ō syne woninghe dat was inđ woestine: eñ ō syne lijftocht wāt si atē beide luttel: eñ ō sijn ghewade wāt haer beiđ cleđ warē ruych: eñ om sijn officie wāt sy sijn beyde voorgangers. Maer helyas sal een voorghanger des doemers sijn. maer dese was een voorgāger des ỽlossers. Eñ om

sijn torn/ Wāt horer beider woerdē barn=
dē als fackelē. Mer doe zacharias mercte
sijn outheit eñ sijns wijfs ondrachticheit
so begōste hi te twifelen: eñ so die iodē ple
ghē so eyschte hi eē teyken vādē engel. mer
om dz hi des enghels woerdē niet en ghe=
loefde so maecte hi hē stō. Men sal weten
dz die twifelinge sulc tijt geschiet is. dz sy
te ōtsculdighē is ō grootheit ō beloftē Al=
so mē leest vā abrahā. Wāt doe ōs here hē
beloeft hadde dat sijn saet dz lant vā Ca=
naan besittē sonde so seide abrahā tot hem
Here mijn/ Waer bi so mach ict wetē dz ic
dit lant besittē sal. Eñ onse heere āt woer=
de hē eñ gaf hē een teykē eñ seide. Neemt
eē coe vā dric iarē ꝛc. Als genesis seit. som
tijts plachmē oec die twifelingē te ōtscul
digē als mē merct dye eygē broesheit. Also
als ghescreuē is vā gedeon eñ seide. Heere
Waer mede sal ic ysrael verlossen/ Wāt sich
mijn geslachte is die minste i manasses eñ
ic bē die miste in mijns vaders huys Daer ō
eyschte hi vā gode eē teykē: eñ hi gaf hē eē
teykē vā vleyssche. Als mē inde rechterē boec
staet: somtijts plachmē oec te twifelen eñ
dat te ontsculdigē ouermits crāchcit ō na
tuerē. also sara dede Wāt doe ons here tot
abrahā geseit hadde Jc sal tot di comē tot
desen tidē eñ sara dijn wijf sal eē soō heb
bē Doe lachte sara achter die dore eñ seide
na dien dz ic out bē geworden eñ mijn here
is out/ so sal ic vlijt geuē ter vleyschcliker
genoechtē. Waer ō wort dā zacharias alle
ne stom ō die twifelinghe. Als mē beloeft
grote beloftē die onmogelic sijn inder were
kē sijnre eygēre broesheit. Eñ al die ander
dye voorseit sijn gheen plaghe en ontfin=
ghen om haer ongelouicheit. Waer om dz
hi oec waende dat hi onwaerdich was al
sulckē kint tontfaen als hē die engel seyde
eñ hi twifelde ō die onmogelicheit ō natu
ren. Eñ daer ō eñ om veel sakē so wort hy
geslegē mit stōheit: Eerst als ōs beda seyt
so woude hi onderscheidē dz hē die engel sei
de eñ daer ō soe wort hi stom dz hi al zwi=
gēde soude leerē gelouē ¶ Tē anderen so
wort hi stō. om dz hi in sijns kints geboer
te te meerre wonder gescien soude. Wāt als
Johānes was geborē so wort hi sprcken
de: eñ dat eē wonder wies op dz ander ¶ Tē
derdē wast tamelick dz hi sijn stem verloos
als die stēme wort geborē eñ mē dair e we
geboet te zwigē ¶ Tē. iiij. Wāt hi eysche
de eē teykē vā gode eñ hi ōtfinc sijn stom=
heit tot eē teykē. Doe zacharias wtē tēpel
quā tottē volcke eñ si sagē dat hy stō was
geworden/ so bekendē si bi sijn teykē dat hi
indē tēpel eē visioen gesien hadde. Eñ doe
sijn weke gedaē was so gīc hi te huys eñ
elizabeth ōtfinck eñ si verberchde haer vijf
maēdē. Wāt ābrosi⁹ seit. so scaēde si haer
dat si out was eñ kit droech ō datmē wa
nen mochte/ dat sy in haer outheit haer ge
geuē hadde ter vleyscheliker ghenoechten
Nochtās was sy blide dz si dien laster vā
ondrachtichedē deruē soude. Wāt tis gro=
tē laster ō vrouwē dat si dz loon ō bruloft
niet en moghē winnē daer mē die echtscap
om doet eñ die vleyschelike sonde mede ōt
sculdicht. Jn die seste maent doe ōse vrou
we onsen lieuē here ontfaen had ō dat die
maget blide was ō dat haer nichte drach=
tich was eñ ō dat sy medeliden hadde op
haer outheit so quā si tot elizabeth Eñ doe
sise gruete eñ iohānes die vol vādē heiligē
geest was gheuoelde dat die gods sone tot
hē quā eñ vā bliscappē so speelde hi i sijns
moeders lichaē. eñ ō dat hien mettē mōde
niet gruetē en mochte so dede hijt al roerē=
de/ als of hi hē gaerne ghegruet hadde: eñ
tegē synē heer op gestaē had. Maria bleef
bi elizabet haer nichte. iij. maēdē eñ diēde
haer. Eñ doe sint ian gheborē was so hief
sy hē mit harē heiligē handē vāder aerden
eñ sy dede al dat werck eenre voesterē. Al
so men leest in scolastica historia. so hadde
hier sint Jan neghē sonderlinghe prceuilegiē
of voordelen. daer hi onsen here een voor=

ganger in scheen. Wãt dien seluẽ engel die
onsen here bootscapte die bootscaptẽ oeck
eñ hi ũblide in sijns moeðs lichaẽ. Eñ õs
herẽ moeder hieuẽ eerst op vãder aerdẽ Hi
õtbãt sijns vaðs tõge. hi ordineerde eerst
dz doopsel. hi wijsde christũ mittẽ vinger
eñ christus prees hẽ bouẽ alle menschẽ. hy
bootscapte int voerburch der hellẽ dat cris
tus comẽ soude. Om dese negẽ preuilegiẽ
so hietẽ onsen here een propheet eñ meerre
dã een propheet. Waer õ dat hi hẽ meerre
hiet dã een prophect Daer of seyt Jan gul
demõt aldus. Een propheet õtfanget wel
dadẽ van gode. mer geen pphect en mach
gode gheuẽ die weldadẽ des doopsels Eẽ
propheet hoort toe dat hy vã gode prophe=
teert. mer ten hoort cẽ propheet niet toe dz
god vã hem prophetere. Alle die prophetẽ
propheteerdẽ vã gode mer vã hẽ en is niet
gepropheteert. Maer sint Jan en prophe=
teerde niet alleen vã cristo. mer anð pphe
tẽ propheteerdẽ oec vã sint Jan. Wãt alle
die prophetẽ warẽ brenghers des woerts
mer hi was die stẽme die voor twoert gic.
Glosa. Dz woert staet hier voor die gods
sone dienẽ dat woert hiet: als int beghin
was dat woert: eñ als die stẽme dz woert
naest is/ eñ nochtans is sy dat woert niet.
Als sinte Ambrosi⁹ seit. so wort sint Jan
in vijf dinghẽ ghepresen. Dat is vã moeð
eñ vã vað: vã sijn miraculẽ/ vã seden/ eñ
vã sijn ghiftẽ/ ende vã sijn predicacie. Als
sinte ambrosius seit. soe wort sinẽ vað eñ
moeder prijs gheopenbaert in. v. puncten
Wãt hi seyt aldus. Dat is een volle prisen
daer mẽ dz geslacht begrijpt indẽ sedẽ. die
sedẽ in gerechtichedẽ: den dienst indẽ prie=
sterscap dat werc indẽ ghebodẽ gods. eñ
dat oerdeel inð ghererchtichedẽ Die ander
prijs inð miraculẽ. vã welc sommighe ge
schiedẽ eer hy in sijns moeders lichaẽ ont=
faen wort. dat is die boetscap des engels.
eñ dat hẽ die enghel synẽ naem gaf eñ dat
sijn vader stom wort. Sommighe gescie
den doe hy ontfaen wort indẽ lichame. dz
was dat hi teghẽ ð natueren ontfaẽ wort
eñ dat hy inð moeder lichaem gheheilicht
was eñ veruolt was mit prophecien Sõ
mighe miraculẽ ghescieden doe hy ghebo=
rẽ was. Dat was dat sijn vader eñ moeð
beyde den gheest der prophecien creghẽ eñ
ontfinghẽ: Wãt sijn moeder wiste sijn na
me/ eñ sijn vader maecte een sanck eñ sijn
vader wort doe sprekende eñ ũuolt mittẽ
heylighen gheest. Sinte Ambrosius seyt
Merct iohãnes hoe grote cracht in sinẽ na
me was. Wãt dat noemen vã sinen name
gaf den stommẽ spreken Eñ sijn vað goe=
dertierenheyt eñ den volck een pape. Wãt
sijn vader was te vorẽ zwighende: in dye
tonge onurucht baer van kinde eñ beroeft
van sinẽ dienste: mer doe iohannes gebo=
ren was/ so wort sijn vader een prophete
eñ hi begonste te sprekẽ eñ hi ontfinck een
kint vã gode eñ sinẽ dienst bekende een pa
pe. Ten derdẽ wort hi ghepriist in synẽ se
den. Wãt hi was alte heylich vã leuẽ Van
syne heilicheit so seyt sint Jan guldemont
Sinte iohannes leuẽ doet alle menschẽ le
uen misdadich schinẽ: gelijc oft yemãt sa=
ghe een wit cleet dat hy seggẽ mochte. dat
cleet is wit genoech: maer leit hy dat cleet
tegẽ die snee so schijntet lelick al en ist niet
lelick Eñ tegẽ iohãnes te rekenẽ so schinẽ
alle mẽschẽ leuẽ onreyn. Wãt sijn heylichz
hadde drierhãde orcõscap. Die eerste was
vã dien die bouẽ die hemelen sijn dz was
vã die drieuoudicheit. Eerst vandẽ vader
die hem een engel hiet Als malachias seit.
Siet ick sende minẽ engel dye dinẽ wech
voor dijn aensicht bereyden sal. Wãt eẽ en
gel is een naem vã dienst niet vã natueren
Eñ daer om hietmẽ een engel õ synẽ dien=
ste om dattet schijnt dat hi al daer enghelẽ
dienst dede: want hy hadde daer seraphin
dienste. Wãt seraphin bedudet barnende/
om dat die enghelẽ meest bernẽ inder min
nen gods. Eñ van iohannes is ghescreuẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

inden boecke der wijsheyt. Helyas is op
gestaenals een vier. wãt hi quã indē geest
eñ inder cracht helye. ¶ Ten anderē had
de hy den cherubins dienst. wãt cherubin
bedudet vuolheit des wetens of der con=
sten. Eñ iohãnes die was gods licht dra=
ger. als i Job gescreuē staet. wãt hi was
opt eynde vãder nacht vand̃ onwetēthe=
den eñ des lichts vã gracien. ¶ Tē derdē
hadde hi den dienst vandē thronē. wãt ha
ren dienst is dat sy oerdelen eñ doemē. eñ
vã Johãnes is ghescreuē dat hi herodem
beruspte eñ seide. Dy en is niet gheoerloft
dijns broed̃s wijf te hebbē. ¶ Ten vier=
den hadde hy den dienst der dominacien.
eñ dat beduyt heerscappie/ eñ die lerē hoe
wy ons regerē sullē die ond̃ õs sijn. Eñ in
deser manierē hadde hē dat ghemeen volc
in minnē/ eñ die coninghen haddē hem in
breesen. ¶ Ten vijftē hadde hi den diēst
der principaten. eñ die leeren ons hoe wy
waerdicheit sullen doē onsen ouerstē Eñ
iohãnes seyt van hē seluē die vãder aerdē
is/ spreect vãder aerden: maer die vãdē he
mel coemt is bouē al. eñ ic en bē niet waer
dichte ontbindē die ryemē vã sinē schoenē
¶ Ten sestē hadde hi dē potestatē dienst.
eñ by desen engelen wordē ghedwonghē
die duuelen dat sy niet en moghē scadē al=
so veel als sy gaerne dedē. eñ Johãnes be
dwanck dese vã ons als hi ons te doepsel
riep eñ oeck wijsde. ¶ Ten seuenstē had
de hi den dienst der virtutē. dese doē mira=
culen. wãt groot wõder wast dat hi velt=
hoenē eñ sprinchanē at. eñ dat hi gheclect
was mit cameels haer. ¶ Tē achstē had
de hi den archãgelen dienst. als hi ons dye
meeste sake ontdecte als tot onser vlossin=
ghe behoorde doe hi seide tot Jhesum. siet
dat lam gods/ siet die of doet die sondē der
werelt. ¶ Tē. ix. so hadde hi der enghelē
dienst. wãt hi boetscapte die minre saken
als hoe dat wi ons regeren souden doe hy
seide. Doet penitēcie wãt dat rijcke gods
naect/ eñ en doet niet ouerpersen. Ten an
deren so hadde iohãnes oerconschap van=
den soon gods Als matheꝰ bescrijft in sijn
xi. capittel. daer christus hē menichuoude
lijck eñ wõderlijc priset eñ seide. Ond̃ dē
wiuen sonē so en stõt gheen meerre op dã
iohannes baptista. Ten derden hadde hy
oerconschap vandē heilighē geest: wãt hi
seide by zacharias mõde. Du kint du sul=
ste ghehietē wordē des alre hoechsten pro
pheet. Ten anderē hadde hi prijs vanden
engelen. als õs Lucas bescrijft in sijn eer
ste capittel daer hē die engel menichuoude
lijc prijst eñ bootscapt/ vã hoe grote waer
dicheit iohãnes was voor gode doe hi sey
de wãt hi sal groot sijn voor dē here. ende
van hoe grote waerdicheit dat hy was in
hem seluē doe hi seide. Hi en sal wijn noch
ghemaectē dranck drinckē: eñ in sijnre moe
der buyck sal hi wordē veruolt vandē hei
lighen geest Eñ die enghel toonde sijn gro
te oerbaerlicheit den euē kerstē. doe hy sey
de/ eñ hy sal veel kinder vã israhel bekerē
tot onsen here haren god. Ten derdē had=
de hi oerconscap vandē menschen/ als vã
sijn vader eñ nabueren doe sy seiden wye
waendy dat dit kint sal sijn. Ten. iiij. be=
grijpt men iohãnes prijs wtē giften: wãt
hi hadde giften doe hy ontfaen wort indē
lichaem. eñ doe hi gheborē wort wtē lich=
ame eñ indē voorgãc deser werelt Inden
lichame so hadde hi drie wõderlike giften
vã graciē. ¶ Die eerste gracie was: dz hy
in sijns moed̃s lichaem wort gheheilicht.
wãt hi was heylich eer hi geborē was Je
remias int eerste capitel. Eer ic di formeer
de indē lichame so kēde ic di. eñ eer du wt
dē buyke quamest so heilichde ic di ¶ Die
and̃ gracie was/ dz hi propheteerde inden
lichame als doe hy hē verblide i sijn moed̃s
buyck eñ bekende dz die gods sone bi hem
was. Jã gulde mõt die wil tonē dat iohã
nes meerre is dan eē prophect seit. Eē pro
pheet ontfaet die prophecie om die vdient

van goeden leuẽ eñ vã geloue was enich ꝓpheet eer dã die mẽsche. Eñ om dattet een ghewoẽte was datmẽ dye prophetẽ plach te saluẽ so salfde cristus iohãnes in een propheet als Maria elizabeth gruetede. Als ian guldemōt seit in dese woerdẽ Daerom dede cristus maria elizabet grueten/om dat woert datter quã wt ō moedſ buyck daer cristus ōs here in was gaẽ sou de tot elizabets oren tot iohã:eñ dz hi hem daer salfde in eẽ propheet. ¶ Die ōde gracie was die iohãnes hadde. dz hi bi sijn ꝟdiente sijnre mocō gaf dẽ geest ō prophecien. Johãnes guldemōt die tonen wil dat iohãnes meerre was dã eẽ propheet. Wie vandẽ prophetẽ mochte makẽ een ꝓpheet al is hi een prophete. Helias salfde Elizeũ in eẽ propheet mer hi en gaf hẽ geen gracie te prophecerẽ. Maer sint ian ꝟblidẽde inō moeō buyc/dede haer te wetẽ dz die gods sone tot haer quã. Eñ hy ōtdede harẽ mōt in die woerdẽ der kẽnis so dz si rekẽde des gheens waerdicheit wiẽs persoen sy niet en sach eñ seide. Waer bi gheschiet mi dat: dat mijns herẽ mocō coemt tot mi. Hi had de drie ghiftẽ doe hi ghebozen was. Want sijn gheboorte die was wōderlike heilich eñ blide Si was wōderlic. wãt si en had de nye gebrec vã onmachtichedẽ Si was heilich. wãt si was sonō misdaet ō sondẽ Si was blide. wãt sy was sonō geweẽder onsalicheit. Meester willẽ vã anthisiōdoꝛẽ seyt/ datmẽ sint ians gebooꝛte viert om drie sakẽ. ¶ Eerst ō dat hi gheheilicht was in sijns mocōs lichaem. ¶ Tẽ anderẽ om des waerdicheit des dienstes / wãt hy quã als een lichtdrager eñ bootschapte ōs drewich licht ¶ Tẽ derdẽ om die vroghede die in sijn gebooꝛte was. want die engel hadde ghesceyt eñ veel ludẽ sullen in sijn geboerte ꝟblidẽ. Indẽ voorgãc ō werelt hadde hi oec menighe giften Hier in is openbaer menighe hoghe gifte vã gracien die hy hadde. wãt hi hadde die volmaectheit van allen heilighen. wãt hy was een propheet doe hi seide Die na mi comen sal was voor mi ghemaect. Hi was oec meer re dan een propheet doẽ hi cristũ mittẽ vinger wijsde. Hi was apostel wãt hi was vã gode ghescynt: wãt een mensche was vã gode ghesent wiens naẽ iohãnes was Hi was oec martelaer. wãt ō die gherechticheit soe sterf hi. Hi was oec confessoer. wãt hi beliden eñ en lochedẽ niet. eñ oec ō sijn suuerheit is hi ghehetẽ een enghel. Malachias int tweeste capittel. Siet ic sende minen engel voor dijn aensichte. Int wtgaen vã deser werelt hadde hi drie ghiftẽ wãt hi was een onuerwonnẽ martelaer wãt doe nam hi die palme der martelien. Hi is geset een duerbaer bode. wãt hi den ghenẽ die int voerburch der hellen waren die brochte hi een duerbaer boetschap. dat was vã cristus onsen here sijn toecoemste eñ vã haer ꝟlossinghe. Sijn wtgaen dye was gloriooselick ꝟheuẽ. wãt vandẽ ghenẽ die ter hellen voerẽ so viertmẽ inō kercken alleen sijn wtuaert. Ten vijftẽ so heuet iohãnes tughe van sijnre predicacien. Hi sal veel kinderẽ vã ysrael bekerẽ totten here harẽ god. Hi sal voor hẽ ghaen inden gheest eñ oeck in die cracht helye dat is hy sal na volghẽ sijn vrucht/sijn oerden/sijn duecht/also dat oec ĩ die letter schijnt. Mẽ sal merckẽ dat iohãnes predicacie drierhãde was. wãt hi preecte heetelijck/naerstelijck/eñ wiselick. Hetelick doe hi seide geslachte vã serpentẽ. wye heeft v getoent te vlien vanō toecomẽder grãscappe. Sijn herte was ontstekẽ vã minẽ: wãt hi was een barnende licht. wãt iheremias seyt in Johannes persoen. Die here heeft minen mōt ghe set als een scarp zwaert. Hy was ghe leert vãder waerheit. wãt hy was eẽ lichtende licht. Als sint Jan seit int euãgelie. int vijfste capittel. Ghi sendet tot iohãnẽ eñ hi gaf ghetuych vãder waerheit. Hi was gesent ter onōscheidẽheit of der cōst

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wāt dē scharē eñ dē sondarē eñ dye riddðs gaf hi een sonderlinge ewe een yghelikcn na synē staet Hi was vast in dat volstaen wāt hi preecte soe vromelikē dat hi daer ō sijn lijf ȣlos. ¶ Dese vier punctē sal hebbē die begheerte ð gherechticheit. als Barnaerdus seit. Dijn begeerte sal ōtstekē die minne die waerheit salse leren eñ die conste salse regierē eñ dye gheduericheit salse vast makē. ¶ Tē anderē so preecte iohannes naerstelic. wāt veel ludē bekeerdē mz sijn predicacie. wāt hi preecte mittē woerdē met stadicheit ð leringhe/ eñ met exēpel bider heilicheits sijns leuēs. Hi preecte eñ bekeerde dz volck mit sijn ȣdiente eñ met sijnre deuoter bedinge ¶ Tē derdē so predicte iohānes vroelick eñ die wijsheit sijnre predicatie was in drie puntē ¶ Tē eerstē dz sijt volc dreychde ō dat hi die quade ȣuarē soude doe hi seide. wāt die bile is te hāt geset aē die wortel des booms ¶ Tē anderē belocfde hi ō dat hy die goede aentreckē soude doē hi seide Doet penitencie. wāt dz rijcke gods is nakēde. ¶ Tē derdē was hi manierlic in predicacie ō dat hi die middelbaer ludē brigē soude allenckē ter volmaecheit Eñ hier ō beual hi die scarē eñ dē sondarē lichte dingē. op dz hise namaels tot meerre digē treckē mochte. wāt hi beual dē scharē dat si die werckē der ōtfermherticheyt doē soudē dē publicanē dz sy hē hoedē soudē vā onrechuaerdigē goede. Die riddðs predicte hi dat sy nyemāt ȣstotē en soudē noch niemāt gewelt doē en souden. mer dat sy hē soudē latē genoghē mit harē goede. Men sal wetē dat sint iā euāgelist op desen dach starf/ mer die kercke heeft geordineert synē dach te vierē des derdē daechs na kersdach. wāt doe wort sijn kerck ghewijt. Eñ sint Jans baptistē feest blijft ī harē dagē. wāt desen dach gemaect was vādē engel. wāt mē en sal nz wanē dat sint ian euāgeliste/ sint ian baptiste weeck. als die minre die meeste doet. wāt het en is niet tamelick daer ō te stridē welcke die meeste is also als in een exēpel vā god ȣtoent wort. Also men leest. Soe warē. ij. meesters vā theologie vādē welkē die eē meer prees baptista/ eñ danð dye prees meer euāgelista. Op dit so beriepē si een grote disputacie eñ elc vā hē beidē die was naerstelijc te vindē sakē eñ redē daer hi sinē iohā meest mede prisen mocht. enð doe dē dach ð disputaciē quā. elck vā hem opēbaerde sint iā die meesters eñ seidē wi sijn indel hemel wel eens. en disputeert ō ons niet inð aerdē. Doe seidē die meesters onðlinge haer visioen eñ oeck aldē volcke eñ sy danctē gode.

¶ Exempel.

Paulus die die lombaerden historie screef die eē dyakē was ð kercken vā Romē/ eñ een graeu monic. Doe hy op een tijt die tortysen soude wien. soe wort hi heesch. mer ō dat sijn stēme weð comen soude so maecte hi in sint ians eer een ymne Ut queant laxis. Eñ indē beghinsel so bat hi dz hē sijn stēme weð gegeuē worde als sy zacharias weð gegheuē wort.

Johan beleth seit dat sommige ludē ȣgaderē benē vā dodē beestē. eñ sy ȣbarnense op desen dach. Eñ dat is ō. ij. saken seit hi. ¶ Die eē sake is ō te houden die ghewoente. wāt sommige beestē sijn diemē drakē hiet die inð lucht vliegē eñ in twater zwēmen eñ in die aerde wāderen die sulck tijt als sy in die lucht wanderen beroert warē tot oncuysheit. eñ si venijn vanð oncuysheit lietē vallē in puttē eñ in anð vlitēde water eñ daer of quā eē dootlick iaer. Daer ō was daer teghē geuondē datmē vā benē ð dierē soude makē eē vier om dz dien roock hier of alsulckē beestē ȣiaghen soude. Eñ ō dat dit sonðlinghe tot desen tiden gheuiel. daer ō houdē dit noch sommighe ludē. Een anð sacc is ō te bekēnen dat sinte Johānes beenre ȣbarnt warē vandē heyden in die stede sebaste. Men draecht oec barnēde fackelē. wāt iohānes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die was een barnende licht eñ lichtende. Hier omtrēt ſo leert dē trone/ wāt die ſonne gaet dā neđ waert vā harē lope. Om te betcykenē dz die nyeuwnare vā ioānes die mē voor criſtū hielt nederē ſoude als hi ſelue oerconſchap gaf doe hi ſeide Jck moet werdē v̄mindert eñ hi moet waſſen. Als auguſtinꝰ ſeit. ſo is dit oec beteykēt ī haer gheboortē. wāt omtrēt ſint ians miſſe beginnē die dagē te corten eñ ontrēt kerſmiſſe te langē. Echter oec in haer doot. Want criſtus lichaē was indē cruce v̄heuē. eñ iohānes lichaē wort v̄minđt vā dē hoofde.

Paulus der hiſtorien ¶ Exēpel. ſcriuet der lōbaerdē die ſeit dat rotharich die coninc vā lombardien was ghegrauē in grote eerlicheit neuē ſint iās baptiſtē kerke. mer van ghiericheit ſo opgroef hem een mā bi nacht eñ nā al tgoet eñ ſint ian openbaerde hē eñ ſeide Hoe waerdi alſo coen te ghenakē die ghene die mi beuolē was. du en ſulſte nēmermeer in mijn kercke moghē comē ende dit gheſchiede alſoe. wāt wāneer hi in die kercke woude gaen alſoe wort hi geſlaghē aen ſijn kele als vā eenen ſtarckē manne/ ende aldus moeſt hi achter waert keeren.

¶ Hier beghint dat leuen des heylighē confeſſoers ſinte Lebuinus.

EEn edel eylant ghelegħē is ander zuder zee ghehieten Britania. dat welc nv ter tijtenghelant ghehetenis. vandē welkē gheboren is die heilige confeſſoer lebuinus. Deſe heilighe mā heeft in ſijn ionghe iaren vā ſijn ouders ghegeuē ghe weeſt ō te leren die heilighe ſcriften. die welcke ſere leerich ghe weeſt is van verſtandeniſſe ſachte van moede. eñ hy heeft in ſijn kintſche iaren den eerwaerdighen outheyt na gheuolcht. eñ ghecordineert dē ſimpelheyt ſijns onnoſel leuens. by onđwiſinge des heylighen ſchrifts. ſo heeft hi door arbeyt

vā deuoten mannē een abijt des geeſtelicheits aen ghenomen daer hi alſo in doechdē op ghe waſſen is. eñ in outheit eñ in eerbaerheit der manierē vol waſſen als dz hy een onbegripelick clerc gheuondē is Eñ hi wort ghecordineert totter officie des prieſterlikē ſtaets. wāneer hi dā was wt ſprekende dē naem eñ die officie mit woerden eñ oec mit werckē alſo heeft hi hē ghecorē mitten patriarcken Abrahā te hebben dat ghemeen woert ons herē daer hy ſeggēde is. Ganc wt dijn lant eñ vā dijn geſlacht eñ alſo voert. Aldus ſo heeft achter ghelatē deſe heilighe iōghelinc ſijn eyghē landē eñ heeft in eē ſcip ghecomnē dair hi mede ouer gheſeilt is die wilde wateren vāder zee. eñ is ghecomē bi gods gracie in eē caſteel dat in voerledē tidē wiltēburch plach te hieten. eñ nv vtrecht ghenoemt is/ daer hi gheuondē heeft eenē eerwaerdigē man ghehietē Gregorius. die welcke aldaer biſſcop was. Dē welckē hi gheexponeert heuet die ſaec eñ meninghe ſijnre pelgrimagie. mer wāneer die heilige biſſcop v̄ſtaen hadde die meninghe des heiligē mans ſin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

te lebuini ſo is hi ſeer ꝟblijt indē here. Eñ hi heeft hē geweſē eē plaetſe die hē vā gode gheopēbaert was. hē leidēde bid̄ vloet op die yſel loep/ dꝫ hi bootſcappē ſoude dē franſoyſen eñ den zaſſen dē heiligē eñ den ꝟuaerlikē naem des heren. Eñ die heilige biſſcop ſinte gregoꝛi⁹ heeft hē mede gegeuen enē eerwaerdighen mā vā dē diſcipulē des heilighē mās ſinte willibꝛoꝛdus in eerbaerheit d̄ manierē eñ i ſuuerheit ſijns leuēs ſeer gepꝛeſen die welc gehietē was marcellijn. Als deſe heilige mā des heren gecomē was mit ſijn gheſelle totter plaetſen welcke hē vā god ghebootſcapt was ſo heeft hi eē wijltijts herberge ghenomē tot eens weduen huys die welck ghenaēt was aberharhilde. eñ niet vꝛeſende was dē fellen moet vā dē volcke ſo heeft hy daghelicx onledich geweeſt ō te pꝛediken die heilige euāgelie eñ hē ludē ond̄ wijſen mit argumētē eñ goede redē haer grote dwalinghe/ hoe dat ſi dē leuendē eñ oec dē warachtigē god hebbē verghetē. eñ ſy hebbē mit ydelen eñ mit ouerulоedighē oefeninghē dē afgoden ghedient. Aldus dā ouermits ſijn ſalige leringhe eñ ꝟmaninge. ſo ſijn daer veel mēſchē gelouich ghewoꝛdē eñ welc vā gode tottē ewighen leuen gheropē warē die welc oec mede met harē cōſten eñ arbeit vooꝛ hē een capelle ghetimmert hebbē in een plaetſe gehieten wilpa. aen die weſt zide vand̄ yſel Maer in coꝛtē tidē daer na doen dat heilighe kerſtē gelooue begōſt te waſſen ond̄ tvolc ſo hebbē ſy aen die oeſt zide vā der ſeluē vloede eē ſchone eerlike kercke ghetimmert ind̄ eerē vand̄ ſuuer maget maria daer hi dagelicx hē ſeluen met wakē eñ met bedē ghequelt heeft eñ daghelijcx in een offerāde gegeuē heeft dē here iheſu criſto. Eñ alle mēſchē die tot hē quamē ꝟſaet heeft ſoetelikē mettē bꝛoede des hemelſchē woerts. Hier en tuſſchē heeft die viant die welcke alle goetheit benidende is gheſien eñ ghemerct als dat hē veel ludē of ghenomē woꝛdē/ dē welcken doer den heilighē man ſinte Lebuijn criſto toe gheuoecht warē. Aldus heeft hi gearbeit doer enighē quadē menſche als dat ter eē gꝛote murmuracie eñ ꝟwoetheit op ghereſen is tegē dē heilighē mā ond̄ tvolc wāt ſy al ghemeenlic riepē met luder ſtēmen. Wie is deſe touenaer die welcke mit valſcher leringe ꝟandert die hertē eñ verdwaſet die ſinnē eñ ꝟandert oeck die manierē vā onſen volcke. En ſiet ghi niet hoe dat hi vā onſen ludē veel ſotten ghemaect heeft. Daer om eer hi ons allē bederue eñ verkeert. laet wy hē lieuer perſequerē ꝟiaghen of leuende indē bꝛande werpen. Tehants ſo ſijn ſi te ſamē ghelopen eñ hebbē dat gods huys aen bꝛande geſtekē. Ende alle die kerſtenē die ſy daer vondē hebben ſy vā die plaetſe ꝟiaecht eñ gheſtotē. mer die here die heuet behoet eñ vermaent alle die ghene die hē ghemint hebbē eñ hi heeft ſijn dienarē onghequetſt onthoudē vā harē grāſcappen eñ ꝟwoethede. Mer nochtās deſe heilige mā gods en heeft hē nꝫ ꝟuaert. noch beureeſt van harē verwoetheden. mer ghelijc eenē vꝛomen ridder gods ſo heeft hi aen ghenomē den ſchilt des ghelouues eñ den helm des ſalicheits. hē bereydende tot ſtarcker ſtrijnghe. Want op dier tijt warē die zaſſens noch heydē/ eñ ſy en woꝛdē vā gheen rechāde coninc gheregeert mer bi harē ghemeenē wille ſo ſteldē ſi alle iare xij. ouerſte rechters in xij. hokē vā den lāde die welcke eens binnē dē iare vergaderdē biden vloet weſaran: in eē plaetſe gehietē marclo generael conſilie gehouden hebbē eñ daer ſy tracteerdē ouerleydē eñ veſtichden die oerbaerheit des ghemeenē goets eñ generael pꝛofijt. Deſe ꝟgaderinghe eñ tſamen comſte heeft hi wel ghewetē deſe heilighe pꝛieſter gods ſinte Lebuijn. Eñ als dē dach vand̄ ꝟgaderinghe was omme ghecomē/ ſo heeft hi vooꝛghenomē al daer te gaen. op dat hi ſinē coninc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een grote menichte ꝺ kerstē mēschē mocht
vercrighen. of dat hi weder om brenghen
mocht eē gloriose victorie des heiligē mar
telie. Maer wãneer hi aldus haeste om te
treckē te rade soe heeft hē gheboert te touē
in eens moghēde eñ edel mans huyse. die
welck bi name ghehietē was volpertus.
eñ hi heeft hē mit groter blischap ontfaen
tot hē seggēde aldus. Jck ꝟblide my wa-
rachtelic goede vrient dat ghi aldus onuer
sienlic tot mi ghecomē sijt. oec mede ꝟlan-
ghet mi na dy. wãttu eē soete bequame bi
wesen hebste. mer ic bidde di wilt mi ont-
deckē werwaert wilste hene gaē. Eñ die
heilige mã heeft hē aldus geantwoert Jc
hebbe die wille als dat ick biꝺ hulpe gods
wil treckē tottē rade/ eñ die ꝟgaderinghe
der zassen. tot welckē heeft desen edelē ri-
kē mã ghesprokē seggēde aldus Hoe wel
datstu doer dijn heilicheit wille veel men-
schē bequaem eñ liefgetal biste. mer noch
tans sijnder vele die welcke v beniden eñ
op dijn leuen lagē legghē. Aldus so bidde
ic di vriendelikē als dattu weꝺ omme tot
dinen huyse keerste/ of datstu tot een anꝺ
plaetse treckē wilst of oec tot dinē lieuē ge
selle treckē wilst sinte dauo. also lãge als
die consilie ghehoudē is. op dat ghi also te
vrier tot ons comē mocht Mer die heylige
priester gods sinte Lebuinus ꝟmaēt door
dē heiligē geest heeft volstãdelick gheant-
woert segghēde. Jn gheenre wijs en wil
ic ouertredē tghebot ons liefs herē ihū xp̄i
Die here sal mijn hulper wesen ic en sal nz
ontsien oft vreesen dat welcke mi een mē
sche doen mach. Aldus heeft dese heilighe
mã sinte lebuinus ghereyst tottē rade on-
ueruaerlick in hē seluē ouerdēckēde dz hei
lighe euangeliū ons liefs heerē ihū christi
die welcke hi mitter hertē altijt gheoffent
heeft. mittē mōde ghepredict eñ indē wer
ken gehãteert Eñ als hi gestaē heeft in dz
middel vã hē allē eñ hi sach als dat sy naꝺ
statutē vã harē vaderē eerst weruē offerã-

de dadē dē duuelen. so heeft hi op gebuert
sijn stēme ghelijc een trõpet. eñ hi heeft re-
dergueert eñ beruspt harē wet eñ haer sõ
den eñ hi heeft voerwaer geropē ald⁹. O
ghi menschē vã onghesinder hertē eñ oick
ghelijc dē beesten/ die here scepper hemel-
rijcx eñ aertrijcx des meers eñ alle creatu-
rē eñ dinghen/ die welcke in deser werelt
sijn die is alleen god eñ anꝺs geen god en
ysser sonder hem. Dese gelikenisse eñ beel-
den die welcke ghi ludē meent godē te we
sen eñ hē eerliken oeffent. die sijn gout sil-
uer metael steen eñ hout / die wel niet en
leuen noch niet en geuoelen noch hē seluē
noch anꝺ ludē helpē moghē. Eñ hier õme
so heeft die here ihesus cristus mi gesondē
tot v ludē op dz ghi soudet penitēcie aē ne-
men eñ mit een warachtich geloue tot hē
bekerē wãt ghi alle sijn creaturē sijt. Eñ
waer dat saec dz ghi also deet eñ v allē do
pen dedet indē naem des vaꝺs des soons
eñ des heiligē gheestes eñ sijn ghebodē on
derhielt hi sal v behoedē voor alle quacthe
dē/ eñ hi sal v geuē hier te ꝟblidē mit tijtle
ke goedē eñ indē toecomēdē tyde te gebru
kē dat ewighē leuē. Maer ist dat sake dat
ghi mijn ꝟmaninghe eñ sijn ghebodē selt
ꝟsmadē. siet so bootscappe ic v te vorē als
dat v eē oerdel vã zwarē pinē anstaēde is
eñ seer haestelick sal v op comen een grote
quaetheyt vã onuerdrachte tribulacie. eñ
wãt die here heeft geordineert eñ geschict
een sterckē conic dē alren wreetstē die men
vint. die welcke mit starckē oploep sal tot
uwe landē comē eñ mittē zwaerde al dat
volck ꝟslaen Eñ als eē wraker des toorne
gods sal hi een deel mittē zwaerde ꝟslaen
eñ een deel ꝟteren eñ bederuen mit een be
droeffenisse des ewigē armoedes. Als de-
se goede mã wtē geeste der prophecië alle
dese dinghē hē voerseide. so hebbē die zas-
sen veruolt met enē duuelschē gheeste vol
gramscappen eñ raserye gheropē ouer al
met scandeliken stēmen eñ seyden aldus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

Siet dese ouerleyder den viãt eñ benider on
ser godẽ eñ des ghehelen lants. het is wel
recht dat ghi desen besculdighen pinẽ ont-
fangẽ doet in sinẽ bloede. Tc hãt namẽ si
steenen om hem ter doot te brenghen. mer
onse here god die een bescherner sijnre ge-
trouwe vriendẽ is/ die heeft hẽ bescermt
onder dat decsel sijnre vloghelen Eñ onð
hem luden so waren oeck enighe van goe
der herten die welcke ghehelikẽ verbodẽ
datmen dese dinghen niet en soude doẽ in
desen heylighen man gods. Vandẽ welc-
kẽ een die eerbaerste van hem luden bi na-
men ghehietẽ buto/ staende aen die hoech-
ste syde eñ aldus gheseit heeft. O ghy be-
scheiden mannẽ eñ o ghi wyse der aerden
hoort allegader na my. Die wile ende me-
nich werven soe sijn aen ons ghesondẽ le-
gaten van normandien. van slauonien eñ
oeck wt vrieslant of vã ander landen/ dye
welcke wi eerlick eñ mit goede vrede ont
faẽ hebbẽ als wi die woerdẽ vã hair boot
scap naerstelijc gehoort eñ ðstaen hebben
so hebbẽ wy hẽ ludẽ rijcliken begaeft mit
scat eñ eerlijc tot harẽ eygẽ landẽ weder
ghesondẽ. Nu is aen ons ghesondẽ die le-
gaet des opperstẽ coninex/ ons brenghẽde
die ghebodẽ des ewigẽ leuẽs eñ die opper
ste salicheit/ eñ hẽ hebbẽ wy met onrechte
ghepersequeert eñ ghequelt: eñ dat hi mo
gẽtich is die welcke hẽ tot ons ghesonden
heeft. heuet hi wel opẽbaerlick bewesen.
wãt hy so mogentlijc eñ so wõderlike hẽ
ðlost heeft wt onsen handẽ. waer om die
dinghẽ die welc hi al dreyghẽde heeft ghe
propheteert ons toe te comẽ suldi warach
tich beuindẽ wãneer sy vordel sijns gods
sullen wordẽ toe gesondẽ die welc so seer
moghẽtlijck is. Eñ als sy aldus beruspet
warẽ eñ meer met vresen beroert so begõ
sten sy een weynich sachtmoedich te wer-
den. Eñ sy hebben gheordineert met ghe-
meynen raet dat hi vã hẽ ludẽ niet en sou-
de ghequelt werdẽ. maer waer dat hi we

sen wilde soudtmẽ hẽ vry eñ ongehindert
latẽ treckẽ. Wãneer aldus dese heilige mã
sinte lebuijn aẽ ghemerct hadde dz hi niet
en soude ðweruẽ die victorie der martela
rẽ die welke hi seer begeerde: hoe wel dat
hy settede sijn ziel voer sijn broederen/ te
ðsakẽ hẽ seluẽ/ te draghẽ sijn cruce na ihe
sum/ te castien sijn vleys mit hõger eñ mz
dorst in bedinghe eñ wakinghe eñ in veel
louen paciẽtelick vrede lãge martely gele-
dẽ heeft. Nochtãs hier by behoudẽde een
starckẽ moet vol bernẽde minnẽ. soe heeft
hi gesconkẽ die officie ð apostolẽ die welc
hẽ vã god ingeset was. O wie mach ðtel
len of scriuẽ/ hoe veel mẽschẽ bekeert sijn
door hẽ vã haer dwalinge. eñ sijn getuge
nissen sijn geworðẽ seer geloeflic. wãt dz
ghene twelck hi mitten mõde ðmanende
was/ heeft hi mittẽ werckẽ volbracht. eñ
na dz hi die ontallike lerẽ ð heiliger doech-
den volbracht hadde eñ die crachten sijns
lichaems ouermits outhedẽ hẽ begonsten
te ontgaen/ so heeft hi loon begeert vã sijn
arbeit eñ sijn begheertẽ sijn gebrocht ghe-
weest voerdẽ ouerstẽ coninc by bedinge ð
engelẽ. Aldꝰ dã voor hẽ ropẽde/ mijn siele
heeft dorst gehat tottẽ leuendẽ god. wan-
neer sal ic comẽ eñ opẽbarẽ voordẽ aẽschi-
ne gods. eñ anð werf seit hi. Here ð duech
dẽ hoe seer sijn bemint dijn tabernaculen.
mijn siel begeertse eñ wort crãck in haer.
Aldꝰ wort hi geroert mz eẽ cleyn cortse eñ
hi is gereyst tottẽ here/ optẽ eerstẽ dach vã
nouẽber. vandẽ welcken hi ontfaen heeft
eẽ crone onbesmet die hẽ ghehouden was
met allen heilighẽ. eñ sijn heylige lichaem
wert ter aerdẽ gedaen mz groter eer waer
dicheyt inder hauen vã deuenter/ welcke
stat in latijn dauentria ghehetẽ is. vã eenen
eerlikẽ eñ machtighẽ man/ by namẽ dauo
gehetẽ: die welcke dẽ heiligẽ man sinte le-
buinus binnen synẽ leuen seer bemint he-
uet. Een kercke was daer ghetimert van
den heilighẽ dauo. mer vã den ongheloui-

ghẽ wert sy ꝟbrant eñ is nv weđ om seer costelijc ghetimmert. Al daer gescien veel miraculen door bede des heilighen confessoers sinte lebuijn. Doer ihesum cristũ onsen here die welcke ghebenedijt moet sijn inder ewicheit Amen.

¶ Die legende vã sint Jan eñ Paulus martelaren.

Iohan eñ paulus warẽ cõstãcien cõstãtinus des keysers dochter eerberste proestẽ. Tot dien tiden doe dat volc vã cecilie denemerckẽ eñ dacien haddẽ gewõnẽ eñ men soude sendẽ tegẽ tvolc galicana dẽ leitsmã vã dẽ roemschẽ heer so eyschede hi datmẽ voer sijn loon ende voor sijn arbeit geuẽ soude te wiue cõstancien/ cõstãtinꝰ dochter. Eñ die princẽ vã romẽ eyschtẽ dz dochter. Eñ die princẽ vã romẽ eyschtẽ dz naerstelic. mer haer vađ die was seer droeuich/ wãt hi wist wel dat sijn dochter so vaste was i suuerheit te bliuẽ. sint dz si genesen was vã sint aechte datmẽse bet souden mogẽ dodẽ dã ter echtscap brẽgẽ. maer dese maget hadde betrouwẽ in gode eñ si riet harẽ vađ dat hyse hẽ belouẽ soude als hi die viãdẽ ꝟwõnẽ had eñ weđ kerẽ soude. mer dz galicaen sijn .ij. dochterẽ die hy had vã sinẽ eerstẽ wiue die doot was latẽ soude met cõstãcien/ dz si vã hẽ soudẽ mogẽ wetẽ haers vađs zedẽ. eñ si soude hẽ leuerẽ beide haer proestẽ Jan eñ paulꝰ als i eẽ gedaẽte vã vaster minnẽ. Eñ si bat gode dz si haer eñ sijn dochterẽ tot hẽ wert bekerẽ soude. dit ghenoechde hẽ allẽ. eñ galicaen nã met hẽ ian eñ paulũ i eẽ groot heer eñ voir wech. mer sijn heer wort ghescoffiert vã dẽ volcke vã sintilie. eñ wort belegẽ in eẽ stat vã tracie vã dẽ viandẽ. eñ doe iã eñ paulus seidẽ tot galicaen Doet gode vã hemelrijc eẽ beloft eñ du sulste bet sijn eẽ ꝟwinre dã du hebst geweest. eñ als hy dz gedaẽ hadde/ soe opẽbaerde hẽ te hãt eẽ iõgelinc die op sijn scouderẽ eẽ cruce hadt eñ seide hẽ Neẽt v zwaert eñ volghet mi. Eñ hi nãt eñ ginc middẽ doer die scare eñ hi quã tottẽ conic eñ hẽ en sloech nyemant doot/ mer alleẽ mz vreese so dede hi onđ al theer eñ die vã romẽ onđ: wãt daer openbaerdẽ .ij. gewapẽde riđđs die hẽ in beide sidẽ opẽbaerdẽ eñ ꝟwaerdẽ. Hier õ wort hi kerstẽ eñ quã weder te romẽ. Eñ als hi met groter eer õtfaen wort so bat hi dẽ keiser dz hijt hẽ ꝟgaue dz hi sijn dochter nz en name/ wãt hi begeerde voertmeer suuerlic te leuẽ õ gods willẽ. Doe dit die keyser seer wel genoechde eñ galicaens .ij. dochterẽ tot cristũ bekeert warẽ so gaf galicaẽ die heerscappie op eñ gaf al sijn goet dẽ armẽ eñ diende gode in armoede mittẽ anđ gods knechtẽ. Hi dede veel miraculẽ so dz hi alleẽ mittẽ aẽsien die duuel vtẽ mẽschẽ ꝟdreef. Die heilige nyeumare vã dese mã wies also seer al die werlt door dz die ghene die quamẽ vã oost eñ west sagẽ desen mã wasschẽ đ armer ludẽ voetẽ in die tafelen te settẽ eñ hãt water geuẽ eñ naerstelick dẽ siecken dienẽ/ eñ aldus danighe heylighe wercken doen. Doe cõstantijn doot

was. doe wort des groten constantinꝰ so
ne keyser die seer ꝟquaet was in arius on
gelouicheit. mer constãtinꝰ cõstãtinꝰ broe
der die hadde ghelaten. ij. sonen galliũ eñ
iuliaen Eñ cõstantinus dye keiser maecte
dē voerseidē galliũ keyser. eñ senden tegē
indien dat rebel was nochtans dode hi hē
daer na. eñ om dat iuliaen ontsach dat hy
vã constancius soude werdē ghedoot als
sijn broeder was/ so ginc hi in een cloester
eñ veysde hem daer heylich eñ wort daer
leesmeester Eñ hi ghinc bi touerien dē du=
uel raet vraghen die hē antwoerde dat hy
keiser wordē soude. Na een tijt õ nootsa=
kē so maecte constancien iuliaen keiser eñ
sende hē in galliē eñ hy dede daer alle dinc
vromelijc. Mer doe cõstancius doot was
als voerseit is. eñ iuliaen die apostact key
ser was: so beual iuliaen dat gallicaen dē
afgoden offerē soude of dat hy wech ginc
want hi en dorst sulcken groten man niet
doden. Eñ galicaen voir in alexandriē eñ
daer was hi vandē ongheloughē doerste
kē eñ ontfinck die crone vã martelien. Eñ
iuliaen die gierich was makede sijn gieric
heit vast mitter euãgelie. want hi benã dē
kerstē haer goet eñ seyde W cristus seit int
euãgelie. die nz ouer en geeft al datti besit
die en mach mijn iõger niet wesen. Maer
doe hi hoorde dat Jã eñ paulus die arme
kersten voeden mit dien goede dat die ma
ghet constãcia hadde achter gelatē so ont=
boet hi hē dat sy hem soe aenhangē souden
als sy constantinus dedē. Doe constãtinꝰ
eñ cõstancius sijn sone die gloriose keisers
blide warē dat sy kerstē warē so dienden
wi hem/ mer om dattu hebste ghelatē dye
geestelicheit die vol duechdē is. so sijn wy
vã dy ghescheidē eñ ꝟonwaerdē dy te die
nen. Juliaen die ontboet hem. Jc was in
die kercke clerc eñ hadde ic ghewilt ic had
de ghenomē den hoechstē staet der heiliger
kercken. mer ick mercte dattet ydelheyt is
der ledicheyt te volghē eñ der traecheit eñ
ick gaf mijn herte ter ridderscap eñ om dz
ic dē godē offerãde dede so bē ic bi haer hul
pe tottē keyserijcke ghecomē. Eñ daer om
ghi die ghenoot sijt inõ coninclicke zale en
sult niet vã mi sijn op dz ic v mach hebben
die ouerste vã mijn palaes. Met werde ic
vã v ludē ꝟonwaert so sal ict doē vã noot
dat ic niet ꝟsmaet en werde. Si ãtwoer=
dē om dat wi god bouē di houdē so en ont
sien wi v dreyginghe niet: op dat wy des
eewich goets onuriēscap niet en ꝟdienen
Hier toe ãtwoerde iuliaen. Ist dat ghi bo
uē. x. dagē v danck ꝟonwaert tot mi te co
mē. also suldi daer na bi bedwãck doē dat
ghi v danck niet doē en wilt. Die heilighē
ontbodē hem. neemt recht oft die. x. dagē
geledē warē. eñ watstu dã dreyges te doē
dz doet op desen dach. Juliaen ãtwoerde
waent ghi dz ic v martelarē makē wil. en
doet ghi minē wille niet ic en sal v niet cas
tien ghelijc martelarē mer als opēbaer vi=
andē. Jã eñ paulus die deeldē aelmisse al
die. x. daghē doer eñ gauen al haer goet dē
armen. eñ opten. x. dach soe sende iuliaen
tot hem therēciaen eñ hi seide hē. Ons he=
re iuliaen heeft tot v gesent iupiters beelt.
dat ghi hē wieroock offeren selt of ghi sul
ter om steruen. Die heilighen seidē hē. Js
iuliaen dijn here so hebbē wi vrede mit hē
mer wi en hebbē anꝰs geen here dã õs he=
re ihũs cristus. Doe hiet hi se heimelic ont=
hoofdē eñ binnē dz huys grauē in een put
Eñ hi dede eē nyeu mare gaē dz si in eylan
dē gesondē warē. Hier nae wort therēciꝰ
sone mittē duuel besetē eñ hi began in een
huys te ropē dz hi ꝟbrãde vãdē duuel Eñ
doe therēciaen aēsach so belide hi sijn mis=
daet eñ wort kerstē eñ bescreef dese heyli=
gē haer passie eñ sijn sone wort ꝟlost. Si
warē gepassijt int iaer õs herē ccc. eñ xliij.
Gregoriꝰ seit dz een vrouwe was die die=
wile dese martelarē kerc plach te visiterē
eñ doe si op enē dach vã daen weder keer=
de so vant sy twe monikē staen gelijc twe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

pelgrims. eñ si waenden dat .ij. pelgrims geweest haddē. eñ sy beual datmē hē aelmisse gaue / mer eer hoer scaffenaer tot hē quā om aelmisse te geuē so stondē sy bider vrouwē eñ seidē Du visiteerts ons nv eñ wi sullē dy versoekē indē dage des oerdels eñ wi sullē di geuē al dz wi moghē Doe si dit gesprokē haddē so voerē si wech vā harē ogē. āmbrosiꝰ seyt vā dese martelarē aldꝰ Die heilighe martelaers ian eñ pauwels voldoē waerlijc dat dauid seyt. Siet hoe goet ist eñ hoe vruechdelijcke ist gebroeders in eē te wonē eñ si warē ghesellen inder ghe boerte / eñ te gader geuoecht in geselscap des gheloefs eñ ghelijck in gheliker passien al toes glorioes in eenen here.

Die legende van die vij. slapers.

DIe vij. slapers worden ghe borē in die stede vā ephesiē wāt doe decius die keyser die kerstē pinichde eñ hy te ephesiē quā so dede hi eenē tēpel makē int middel der stat op dat alle die ludē deelachtich soudē wesen aendē afgodē offerhande. Eñ doe hi alle die kerstē soeckē dede eñ hyse dwāc te offerē ofte dodē so hadde al tvolck anxt vā die pijn dat die eē vrient vādē andere ginc eñ dz kit vādē vader. eñ die vader vādē kide. Doen worden in die stat seuē kerstē geuon dē die aldus hietē. Mathimianus. malcꝰ martinianus. dyonisius. iohānes. serapion ende cōstantijn. Doe dese dit saghen so haddē sy alten grotē rouwe. eñ al waren sy die eerste vanden pallayse. nochtās versmadē sy die offerhande der afgoden ende sy hieldē hē al heymelick in huys. Eñ daer warē sy in bedinghe ende in vasten Ende doe worden sy ghewroecht eñ voor deciꝰ ghebrocht. Ende men proefde daer dat sy ghewarighe kerstē waren. eñ men gaf hē respijt dat sy hem soudē mogen ommekeren eñ men lietse gaen tot dat decius weder quame. Ende hier en binnen deylden si dē armen al haer vaderlijc goet. eñ in beradē rade so ginghen sy opten berch celyon / om dat sy daer soudē moghē sculē heymelick. Eñ doe sy daer aldus lāge tijt warē so diē de een vā hem ludē altoes. eñ als hy inder stat ginc so dede hi aen een arm mans roc. eñ doe decius weder in die stat gecomē was eñ hise dede soeckē dat si offeren soudē soe wort malcus haer dienre veruaert : ende quā wter stat tot sijn ghesellen eñ seide hē des keisers verwoetheit eñ doe si al veruaert warē so leide hē malcus dat broot voer dz hi gebrocht had dz si te stercker soudē sijn te stridē als sy gegetē haddē. mer nae dien dz sy haer auōtmael ghegetē hadde eñ sy onderlinghe satē eñ sprakē al screyēde als god woude so wordē si te hāt slapēde. eñ des anders daechs doe mēse ghesocht had eñ niet vindē en mochte so was decius harde droeuich dat hy dese ionghelinghē verloren hadde. eñ doe wordē si ghemelt dz si verborghen laghen indē berch celyon eñ dat sy al haer goet ghedeylt hadden den armen kerstenen eñ dz sy noch gheduerden in haren

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

wille. Eñ hier om gheboet decius datmē
haer vaders eñ haer moeders soudē doen
comen. eñ hi dreychdese te doen doden ten
waer dat sy seidē vā hem dat si wistē. Eñ
sy wroechdēse oec eñ claghēde dat sy haer
goet dē armen ghegeuē haddē. Doe peyns
de decius wat hi mit haer doē mochte. eñ
mit gods voersichticheit soe liet hi dat gat
vāder culen daer sy in laghen toelegghen
met stenen. op dat sy daer steruē soudē vā
hongher eñ van dorst ende al dat dedē die
knechtē. Eñ twee kerstē Theodocius eñ
Rufinus die screuen haer martelie eñ ley=
dent al heymelijck in die steenē. Maer doe
decius eñ al sijn geslachte ghestoruē was
nae drie hōdert eñ seuen eñ tseuētich iaer
indē dertichstē iare van Theodosius key=
serscap. doe verrees daer een ongeloue eñ
men seide dat die doden niet ꝟrisen en sou
den hier nae. eñ ō dese onghcloue die daer
onđ dat volc quam/ so worde die kersten
keyser theodocius seer droeuich. want hy
sach dattet geloue hier mede mit dese scalc
heit seer ꝟdonckert wort. Eñ hy dede een
sack aen eñ hielt hē beslotē eñ screyde dage
lijx al te seer te gode waert. Doe dit die ōt
fermhertighe god ansach so woude hi die
gheen vertroestē die dair screyden eñ oeck
vast makē vanđ ꝟrisenisse đ dodē eñ hi ōt
dede dē schat der goeđtierenheit eñ hi ver
wecte dese voerseide martelarē i dese ma
nieren. Onse heer seynde in eens burgers
vā ephesien herte dat hi op den berch ma=
ken woude een stal tot synē harder een be=
hoef. Eñ doe die metselaers dē cule op bra
kē so stondē dese seuē op eñ gructē die een
dē anderē eñ sy waendē dat sy daer maer
eenē nacht geslapē en haddē. eñ sy vraech=
dē malcus die hē gedient hadde wat deci⁹
vā hē geoerdelt hadde. eñ hi ātwoerde hē
Als ick v ghisteren auōt seide so soecti men
ons dat wi dē afgodē offeren souden. siet
wat die keiser van ons peynst. Martinia
nus antwoerde eñ seyde. Ende god weet
dat wi niet en sullen den afgoden offeren
Eñ als hi sijn ghesellen verstout hadde so
hiet hi malcus dat hi ter stadt waert gaen
soude ō broot te copen. eñ oeck dat hi meer
broots brenghē soude dā hi gister dede/ eñ
dz hi oeck ꝟnemē soude wat die keiser be=
uolen hadde. Doe nā malcus vijf schellin
gē eñ ginc wt dē cule. eñ doē hy die steenē
sach voor dē cule liggē so hadde hijs won
der. mer ō dat hi anđ dinck peynsde soe en
achte hijs niet seer vādē steenē. mer doe hi
aldus ꝟuaert quā al totter poortē vā ephe
sien. so hadde hijs groot wōder om dat hi
bouē opter portē eē cruce sach staē. eñ hier
om ginc hi tot eē anđ poorte/ eñ om dat hi
daer oec een cruce sach staen opter poortē.
so ꝟwōderde hi noch meer Eñ doe hi sach
dat bouē alle poortē crucē stondē/ ende dz
die stat ꝟkeert was so seghende hi hē ende
ginc weder ter eerster poortē daer hy eerst
in quam om dat hem docht dat hē droem=
de/ maer hi ꝟstoute hē seluen eñ decte sijn
hoeft eñ ghinc inđ stadt Eñ doe hi quā tot
ten ghenē die broot ꝟcochten hoorde hi dz
die luden vā cristo spraken. Hi wort noch
meer ꝟwōdert eñ seide wat is dit eñ wat
beduyt dit dat ghisterē nyemant cristū en
dorst noemen eñ nv sprekē alle die ludē vā
cristo. ic waen dat dit die stat vā ephesien
niet en is. mer sy is ꝟtimert eñ ick en weet
anders geen stat allso gedaen. Eñ doe hijs
geuraecht hadde eñ mē seide dattet ware
die stadt vā ephesien. soe meende hy voer=
waer dat hi dwaelde eñ hi peynsde dat hi
weđ om tot sijn ghesellē gaē soude. noch=
tās ghinc hi eerst tottē ghenē die broot ver
cochten: eñ doe hi sijn siluer penninc voor
brochte. so verwonderdē hē die ghene diet
broot vercochten ende sprakē onderlinghe
dat die iōgelinc enē oudē scat gevōdē had
de. Maer doe malcus sach dz sy onderlin=
ghe spraken so waende hi dat sy hem voer
den keiser brenghen wouden. eñ hy wort
ꝟuaert eñ bat hem dat si hem woudē latē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gaen.eñ dat sy dz broot mit dat gelt soudē
houden:maer sy hielden hē eñ seiden.van
waer bistu:wāt du hebste des ouden key
sers scat geuōdē/wijstē ons eñ wy sullen
dijn gesellē wesen eñ si vinghen hē eñ wi
sullē zwighē.wāt anders en salt niet mogē
verholē bliuē.Mer malcus en const hē nyet
verantwoerdē vā anxste/ mer doe sy saghē
dz hi zwecch so worpē sy hē eē coerde ōdē
hals eñ togē door die stratē door dz middē
vand̄ stat.Eñ die mare ginc wt dz die ion
gelinc eē grotē scat geuōdē hadde.eñ doe
al tvolc ontrent hē vergadert was eñ sy ver
wōderē so woude hi ghenoech doē eñ sey
de dat hi geen scat gheuondē en hadde.eñ
hi sach al om eñ ō eñ hi en kende nyemant
eñ hi sach oec int volc op dz hi yemāt moch
te kennē vā synē maghē die hi waende dz
noch geleeft haddē eñ hy nyemāt en vant
so stōt hi als een sot int middel vādē volc=
ke vand̄ stat.Eñ doe sinte Martijn die bis
scop hoorde eñ Antipater die ouerste rech=
ter die nyeulijck ind̄ stat ghecomē was so
ontbodē sy die burgers dz si hē behendelic
tot hē brochtē eñ die pēninghē mede.ende
doe hē die knechtē derwaert togē so wou
de hi datmē hē tottē keiser gebrocht soude
hebbē.Eñ die bisscop eñ dye ouerste baliu
verwonderdē vandē penninghē.eñ sy vra=
ghedē hē waer hi desen onbekendē scat ge
uondē hadde:mer hy antwoerde eñ seyde
dat hise niet gheuōdē en hadt/mer dat hy
die pēninghē hadde wt sijn ouders budel
eñ mē vracchde hem vā wat stede hi was
eñ hi antwoerde.Ic weet wel dat ic van
deser stede bē op dattet dye stat vā ephesiē
is.Die ouer baliu seide hē.doet comē dijn
ouders op dz si oercōde geuē vā dy.eñ doe
hyse ghenoēt hadde eñ nyemāt en wasser
diese ghekēt hadde/soe seidē sy hē dat hijt
versierde ō dz hi soude mogē ōtagen.Ende
die ouer baliu seide hē.Hoe sullē wi v mo
ghē gelouē dz dat siluer dijns ouders was
want die scrifture daer op hout meer dan

CCC.eñ.lxxij.iaren.Eñ om dattet van
decius des keysers tidē is eñ si en sijn niet
ghelijc onse silueren penninghē.ende hoe
mochten v ouders tot dien tyden gewcest
hebben/mer iongelinck du wilst ons be
drieghē die vroeden eñ die ouders vā ephe
sien.Daer om ghebiede ic datmē dy tē tor=
menten leuere.tot du gheseyt hebste wair
du dese schat gheuonden hebste.Doe viel
malcus voor hem eñ seyde.Om gode ghy
heren segt my dat ick v vraghē sal eñ ic sal
v segghē dat in mijn hert is.Die keiser de=
cius die in dese stat was waer is hi eñ die
bisschop seide.Sone hi en is inder aerden
niet diemē nv decius hiet.Want die keiser
was ouer menich iaer hier te voren Ende
malcus seyde hem.Heer hier in verwon=
dert my alte seer dattet nyemāt ghelouen
en mach/ mer volghe mi eñ ick sal di mijn
ghesellen tonē die daer sijn indē berch Ce=
lion eñ gheloeft hē.Want ick weet wel dz
wi vā decio dē keiser vlogē:eñ ic sach gis=
teren auont dat decius in dye stat quā.op
dat dit die stat vā ephesyen is.Doe dochte
die bisscop in hē seluen ende seyde dē ouer
baeliu dat dit een visioen was.dat god in
desen iongelinc vertonē soude Aldus so gin
ghen sy met hē eñ een grote menichte van
der stat.eñ dese selue malcus ginc eerst in
tot synē ghesellen.eñ na hem soe ghinc die
bisscop in eñ hi vant ond̄ den steen gesegel
de brieuen met twee sylueren seghelen eñ
hi vergaderde tvolc eñ lasse.eñ doe sijt al=
le hoorden so verwonderdē sy.eñ doe sy die
heilighē saghen sitten inder culen eñ haer
aensichten blincten als blinckende rosen.
Doe vielē si ter aerdē eñ sy loefdē gode eñ
al te hant so sende die bisschop eñ die ouer
baeliu tot Theodeciū dē keiser eñ badē hē
dat hi haestelick quame eñ dat hi saghe dz
wōder dat god minlick vertoende.Eñ te
hant stont die keyser op vanden sack daer
hi op sat ende screyde eñ dancte gode ende
quam te Cōstantinopel in ephesyen ende

quamē hem te gemoet: eñ sy ginghen alte samen ter culen waert. Ende alte hāt doe die heylighen die keyser saghen soe blincte haer aenschijn ghelijck die sonne. Eñ doe die keiser ghinc in eñ viel voor haer voetē eñ dācte gode. Eñ hi stont op eñ omhelsede eñ hi screyde op elcke eñ seide. Ic sye v of ic sage lazarū v̄weckē. Doe seide martiniaen tot hē. gheloeft ons dz ons god ō dinē wille v̄weet heeft voor den daghe des grotē verrisenisse. ō dattu sonđ twiuel selste gelouē dz die dodē v̄risen. wāt wi sijn waerlick v̄resen eñ wi leuē nv eñ gelijck dat dz kint in sijn mocđ buyck leeft eñ geē quetsinge en geuoelet. also warē wi leuēde/leggēde/slapēde/eñ niet gheuoelende. Eñ doe sy dit geseit haddē daer sijt alle saghē soe leidē sy haer hooft neđ opter aerdē eñ wordē slapēde eñ gauē harē gheest als god gheboot. Eñ die keyser stōt op eñ viel op hē eñ screyde eñ hy custese. eñ doe gheboot hi datmē hē makē soude guldē cassen daermēse in leggē soude. In dier nacht opēbaerdē sy dē keiser eñ seydē dat hise liet legghē op die aerde als sy tot noch toe ghelegē haddē. tot datse god weđ verweckē soude Daer ō dede die keiser die stat v̄chieren mit guldē stenē. eñ alle die bisscoppen die die v̄risenisse niet en geloefdē beual hy datmēse of dade vā harē dienst. Mer datmē seit dat dese slapers. ccc. iaer eñ lxxvij. iaer sliepē des is twifel. wāt sy v̄resen int iaer ōs herē. ccc. eñ xlviij. Mer decius die keiser en regneerde mer eē iaer eñ. iij. maēdē. Dat was int iaer ōs herē. cc. eñ. lij. eñ ald⁹ soe sliepē si mer eē honđt iaer eñ xxx.

¶ Die legēde vā sinte leo dē paeus.

Leo die paeus als men in die miraculen vā onser vrouwen leest. Doe hy in een paesdach in ōser vrouwē kercke misse dede enđ als dat volck gods lichaē ontfinck eñ een vrouwe sijn hāt custe. so rees

daer of in hem een grote becoringhe vā oncuysheit. maer die goede man street teghē hem seluen als een wreet wreker. Eñ op dien seluen dach sloech hi of al heymelick die hant die hē schandelizeerde eñ werpse van hem. Hier en binnē wort een groot geruft onder dat volck waer ō dat die paus gheen misse en dede so hy plach. Doe keerde hem Leo die paeus tot onser vrouwen wert eñ hi beual hē seluen alte mael haer goedertierēheit. Doe quā hē te hāt ōse vrouwe te voren. eñ sette hē met haer hāt sijn hāt weđ op eñ sy beual hē dz hy voort soude gaen eñ offerē hare sone sacrificie. Leo predicte doe den volcke wat hem ghesciet was eñ toende hē allē die hāt opēbaer die hē onse vrouwe aen gheset hadde. Doe leo hielt op die rade vā calcedonien. ende daer wort geset dat die moeder gods hietē soude die maghet maria. Tot dien tyden dat Athalia ytalien woeste so was sinte Leo drie nachten eñ drie daghē in bedinghe in der apostolen kercke. Eñ hier nae seide hy tot synē gesellē die mi volghē wille volge. Als hy aldus ytaliē nakede eñ hy sinte leo sach so ghinc hi van synē paerde ende viel voor sijn voetē eñ bat hē dz hi eyschte wat hi woude Eñ hi eyschede dz hi voir vā ytalien eñ dz hi die geuanghē vry maecte Eñ

Doe athalia wort beruspt vã synẽ herẽ dat hi die werelt ꝟwonnẽ hadde/ hẽ liet ꝟwinen vã eẽ pape. Doe ãtwoerde hy hẽ. Jck behoede dy eñ my: wãt ic sach aẽ sijn rechter syde eẽ alten starckẽ ridd͛ staen met enẽ bloten zwaerde eñ hi seide mi. En biste den niet onderdaen du sulste wordẽ versla gẽ mit al dijn volc. Doe sinte leo hadde gescreuẽ eẽ letter tot Fabiaen dẽ eerwaerdigẽ biscop vã cõstãtinopole tegẽ enthicẽ eñ vestorine. so leyde hise op sinte peters graf eñ hi gaf hẽ te bedẽ eñ te vastẽ eñ seide. so wat ic i desen brief als eẽ mẽsce gescreuẽ hebbe. du dien beuolẽ is die last d͛ kercken corrigeert dat eñ ꝟbetertet. eñ na xl. dagẽ dair hi bede so opẽbaerde hẽ sinte peter eñ seide. Jc hebt gelesen eñ ghebetert En leo nã dẽ brief eñ vantẽ mit sinte peters hant ghecorrigeert eñ gebetert. Sinte leo was oec ten anderẽ male i bedinge eñ in vastẽ xl. dagẽ bi sinte peters graf eñ hi bat hẽ dz hi hẽ ghenade doen ꝟwervẽ soude vã sinẽ sondẽ En sinte pieter opẽbaerde hẽ eñ seyde. Jc hebbe onsen here voor di gebedẽ eñ hi heeft al dine sondẽ ꝟgeuẽ. mer alleen so sulstu ondersocht wordẽ vã dye hãdẽ opt hooft te legghẽ of tu se wel of anders nyemant opt hooft gheleit hebste. Hi starf int iaer ons heren. CCCC. eñ xl.

¶ Die legende van sinte Peter apostel. eñ van sijnre passien.

PEter dye apostel was ond͛ al die ander apostolen dye incerre in minnẽ. want hi woude wetẽ des herẽ ꝟrader. wãt als sinte augustinus seit hadde hi hẽ gewetẽ hi soudẽ mittẽ tandẽ geschoert hebben. Eñ hier õ en woude die here dẽ ꝟrader nz noemẽ. wãt als õs Guldemõt seit/ hadde hien ghenoẽt/ peter soude te hãt op gestaẽ hebbẽ eñ gedoot. Dese peter ginc opter zee tot õsen here eñ hi was ꝟcorẽ mede te sijn in õs herẽ trãsfiguracie eñ ind͛ iõcfrouwẽ ꝟweckinge. Hi õtfinc vã õsen here dẽ slotel vã hemelrijck: ende vãt in des visches mõt den pẽninc die stater hiet. Eñ ontfinc tgebot vã sijn scapẽ te hoedẽ. eñ indẽ pinxter dage bekeerde hi mit sijnre predicacien drie. M. volcx. eñ hi voerseide ananyẽ eñ saphiren synẽ wiue haer doot. eñ hy ghenas eneã die lam was: eñ hi doopte cornelis vã cesariẽ eñ ꝟwecte tabita: eñ genas die sieckẽ mittẽ scheme vã sinẽ lichame Hi was vã herodes gekarkert eñ vã dẽ engel ꝟlost. maer hoedanich dz sijn spise eñ sijn cled͛ warẽ tughet hi in sinte clemẽs boekẽ eñ seit. alleẽ broot met olijf bladerẽ eñ selden coelmoes plach ic te eten. Mer dz cleet datstu sietste hebbe ic/ dats een roc met eẽ mantel. eñ icen begheer and͛s niet dã dit. Men leest oeck dat hi altoos in sijn bosym droech eẽ doec daer hi altoes sijn tranẽ mede droechde. wãt wãneer hẽ gedochte ihesus soete sprake eñ sijn wãderinghe so en const hi vã groter minnẽ sijn tranẽ nz onthoudẽ En als hi oec gedochte dat hi synen meister gelochent hadde so screyde hi ouervlodelijck. Hier õ hadde hi dz screyen also seer in sijn herte dz sijn aensicht scheen bescrompẽ vã tranẽ als clement seit. Die selue clemẽt seit oeck Als hy plach te horẽ die hanẽ crayen des nachts/ dã so plach hy op

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

te staen biddē eñ dā plach hy seer screyēde te woꝛdē alsmē leest in scolastica histoꝛia. also bescriuet clemēt doemen peters wijf leyde ter passien waert. soe woꝛt hi ṽblijt mit groter bliscap eñ hi riep haer na bi haren name. O mijn wijf gedenck des herē Op een tijt doe peter .ij. vā sijn iōgerē sen de te pꝛedikē. eñ sy .xl. dachuaerdē ghegaē warē sterf die een/ eñ die anď keerde weď tot peter eñ seide hē watter ghesciet was Men seyt dattet marceliaen was. of sulc seggē dattet martijn was. anďs wert so leestmē dȝ die eerste was sinte franco. eñ die gesel die daer doot was dat was sint ioꝛis. Doe gaf hē sinte pieter sijn stock eñ hietē tot sinē ghesellē gaē eñ hietē op hem leggē. Doe hi dȝ gedaen hadde soe stōt die ghene te hāt op die .xl. dagē doot geweest hadde. Tot dien tidē was te iherusalē eē toeuenaer die symō hiet: eñ seide dȝ hi die eerste waerheit was eñ die in hē geloefdē seide hi dat si dȝ ewighe leuē hebbē soudē eñ hi seide dat hi almachtich was. Mē leset oec in clemēs bokē dat hi seide. Jck sal woꝛdē aē gebedē met erē eñ wat ic wil dȝ mach ic doē Sulckē tijt dat rachael mijn moeď my beual opt velt te gaē dat ic coꝛen snede. eñ doe ic die sekel sach gheset so beual ic haer dȝ si snede eñ sy sneet allē tien werf meer dā die anď. Hi seide oec als iheronimus seit. Jc bē gods woert eñ ic ben die bꝛudegō eñ ic bē die sone eñ ic ben dye troester. Jc ben almachtich ic bē gods siele. eñ coperē serpentē dede ic beroerē eñ hy dede die metalē beelden lachen eñ die honden singhē. Als linus seit Doe dese symō wilde disputerē tegē peter eñ tonen dat hi god was. Te gesetten dage quā peter ter stat daer mē disputerē soude eñ hi seide dē ghenē die daer bi stonden. Bꝛoeďs die die waerheit mint vꝛede sy met v Symō seide hē. Wy en hebben dijn vꝛede niet te doē wāt yst dat hier vꝛede si eñ eendꝛacheit so en mogen wi geen pꝛofijt doen die waerheit te vindē. Wāt moerdenarē hebbē onď linghe vꝛede. Daerō en roept dē pays niet mer dē strijt/ wāt daer der twe vechtē soe sal die een pays hebbē als dan ď ṽwonnē is. Eñ peter seide. Waer ō ontsieste di vꝛede te hoꝛē noemen. Wāt vā dē sondē risen stridē. mer daer geē sonde en is daer is vꝛede. Jn disputacien vint mē die waerheyt eñ in ď werckē die rechtuaerdicheit. Symon seide. en segt niet: wāt ic sal di toenē die mogētheit mijnre godlicheit soe dattu mi haestelick aenbedē selste. Jc bē die eerste crachten eñ ic mach vliegē in die lucht eñ nyeuwe bomē makē eñ steen in bꝛoot verwādelen eñ duerē int vier sonď verbarnē eñ oec wat ic wil mach ic doen. Als symō sach dat hi sinte peter niet en mocht weďstaen. werp hi al die boekē in ď zee vā touerien dat mē niet ghewaer en soude woꝛdē dattet een toeuenaer ware. Eñ hi toech te rome waert dat mē daer vooꝛ god houdē soude. Als dȝ sinte piet̃ ṽnā so volchde hy hē te romen in dē vierden iare vā claudius des keisers rijc quā sinte pieter te rome eñ sat daer .xxv. iarē. Eñ hy oꝛdineerde twee bisscoppē Linū eñ Cletū die een binnē der mueren/ eñ die anď butē der muerē dat si hē helpē soude. Eñ hy pꝛeecte eñ bekeerde veel volcx eñ ghenas veel siecken. maer in sijnre pꝛedicacie ṽhief hy eñ pꝛees seer die suuerhȝ. Eñ daer bekeerde hy vier amyen die agrippa had dȝ sy nēmermeer tot hē comen en woudē. eñ daer ō woꝛt agrippa tooꝛnich eñ so seer ṽbolghē teghē peter eñ sochte sakē tegē pieter. Hier na opēbaerde peter eñ seide. Symō eñ nero peynsen teghēs mi mer onsich dy niet. wāt ic bē met di dat ic di ṽlossen sal. eñ ic sal di ghenesen tot een solaes paulū minē knecht die moꝛghen binnē romen comē sal. eñ om dat peter wist dat hi te hāt steruē soude/ so ṽgaderde hy die bꝛoeders. eñ nam clemēs hāt eñ oꝛdineerden paeus te romen/ eñ dwāc hē te sitten in synē stoel vooꝛ hem. Hier na

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

quam paulus binnen romen als die heere ghesεyt hadde/ eñ begonste met peter cristum te prediken Mer symon die touenaer was so wel met nero dat hi hẽ voer waer hielt voer den behouder sijns leuẽs eñ sijnre salicheit der stat. Als Leo die paeus seit so stont symon voor nero. eñ sijn aensicht wort haestelijck verwãdelt eñ scheen als nv out eñ als nv ionck. Doẽ dat nero sach so hielt hi hem voor die gods sone. Symõ seyde tot nero als leo seyt. Goede keiser dz ghi wetẽ moghet dat ic die warighe gods sone bẽ so doet mi onthoofden eñ ick sal tẽ derden daghe verrisen. Hier om beual nero datmen hem onthoofden soude. eñ doe die stocker waende symon te onthoofden so onthoofde hi een weer. eñ hi berchde hẽ drie daghen eñ tbloet bleef daer verhart. Eñ opten derdẽ dach so vertoende hem symon voor nero eñ seide. doet mijn bloet dz wtghestort is op ꝟgaderen. Want siet here keiser ic die onthooft bẽ als ic seide so bẽ ic ten derden daghe ꝟresen Doe hem nero sach soe verwonderde hy ende hielt hem voor die warachtighe gods sone. Sulcke tijt als symõ met nero ĩ sijn camer was so sprack die duuel in ghelikenisse dẽ volcke van buten toe. Eñ die van romen hadden oec in groter waerdicheit dat sy hẽ makedẽ een beelt eñ sy screuẽder desen tytel op symon die heylighe god. Eñ alsoe leo seyt so ghinc sinte pieter eñ paulus in tot nero eñ ondecte hem al symons touerye. eñ pieter seide doe. Ghelijck dat in christo twee gheslachten sijn dat is god eñ menscheyt. also sijn oec in desen touenaer twe substãcien/ dat is des mẽsches eñ des duuels. eñ symon seide als marcellis eñ leo. Om dat ic dese niet langher en wil ghedoghen minen viant. soe wil ic minen enghelen beuelen dat sy hem wreken ouer hẽ. Peter seide. Jck en ontsie dijn enghelen niet. maer sy ontsien my. Nero seide/ en ontsietstu symõ niet die sijn godlicheit ꝟtoent in werckẽ. Sinte ueter seide. Js godlicheit in hẽ so segt my wat ic nv peynse of wat ic doe ic sal mijn ghepense in dijn oren seggẽ. dz hi niet lieghẽ en mach wat ic dencke. Nero seide. Coemt hier eñ segghe my wattu peynses. Peter ghinc tot hẽ eñ seide hẽ heimelick. Doet my brenghẽ gheerstẽ broden eñ mi heymelick gheuẽ. Eñ doet gebrocht was eñ peter ghebenedijt hadde eñ in synẽ bosem ꝟborghen so seide hi. Simõ die hẽ seluen god maect die segghe mi watter ghepeynst eñ geseit eñ ghedaen is Simõ seyde. Peter segt my wat ic peyse. Pieter seide. Wat symon peynst sal ic in wercken tonẽ dat ic weet. Doen wort symõ ꝟgrãt eñ riep grote hondẽ moetẽ comen eñ peter verslindẽ. Te hãt quamen grote honden eñ schoten op peter. mer hi gaf hẽ dat ghebenedyde broot eñ ꝟiaghedese daer mede Peter seide tot nero. ick toene v dat ic wel wiste dat symon tegẽs my peynsde. nyet in woerden mer in werckẽ. Wãt hi beloefde dat die engelen souden comẽ teghẽ my eñ hi dede hondẽ comen Eñ daer by toont hi dat hi geen godlicke engelẽ en heeft mer hondẽ. eñ symon seyde. Hoort pieter ende paulus al en mach ick v hier niet doen. Wi sullẽ comẽ daer ick v sal domen/ maer hier spare ick v Als egesippus seyt eñ linus so wort doe symõ also houaerdich dat hi seyde dat hi dodẽ mocht ꝟweckẽ. Eñ het gheuiel dat eẽ iõgelinc sterf. eñ men riep daer symon eñ peter. Eñ bi symõs raet so belouedẽ sy al vast datmẽ den ghenẽ dodẽ soude die den iõgelinck niet ꝟweckẽ en mochte. Doe symõ op dien dode sijn touerye dede. so saghẽ die ghene die daer bi stondẽ dz die dode sijn hooft roerde soe riepen sy al eñ woudẽ peter steenẽ. mer pieter encoste nauwe dz volck doẽ zwighẽ eñ seide. Jst dz die dode leeft so laet hi op staen eñ wander eñ spreke. anðs so weet dattet die duuel is die des dodẽs hooft doet roerẽ/ mer nv doet symõ vãden bedde gaẽ op dat die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

duuels touerye openbaer worde. Doe de
demē symō vāden bedde gaē eñ dye dode
bleef al stille ligghēde. maer peter stōt vā
verre eñ hi dede sijn gebet Eñ doe riep hy
eñ seide. Jōgelinc indē naē ons herē ihūs
vā nazareth die gecruyst was stāt op. eñ
te hāt so stōt die iongelinc op eñ wāderde
Eñ doet volc symon woude stenē so seide
peter. Hē is genoech ter pinē dat hi beken-
ne dat hi in sijn constē ꝟwonnē is. want
onse meester leert ons dat wy voor quaet
goet gheuē soudē. Symō seide Pieter eñ
paulus weet dz v niet gesciē en sal dz ghy
begheert dat is dat ghy waerdich wesen
sult vā martelyē. Sy āt woerdē ōs moet
gescien dz wi begherē mer di en sal nēmer
meer wel sijn/ wāt dattu spreckest dz is lo
ghē. Marcellis seit soe ghinc doe symō tot
marcellis huyse die pieters discipel was.
eñ bant eē groot hōt voor die dore vā sijn
huys eñ seide. Nv sal ic syē of peter die tot
di pleget te comē sal moghē in comē. Nae
luttel tijts quā peter eñ maecte een cruyce
eñ ontbāt die hōt. Eñ dye hōt was al dat
volc goedtierē/ mer hi volgede symō allee
eñ hy grepē eñ werpē ter aerdē ondꝰ hē eñ
woudē doot bitē. eñ pieter quā toegelopē
eñ riep dz hi hē niet en quetste. eñ die hont
en quetste sijn lichaē nz/ mer hy scoerde hē
al sijn cleder alsō dz hi naect bleef. Eñ dat
volc eñ sondlinge die kinderē liepē nae sy
mō als hondē na een wolf. wāt sy hē alte
male vter stat vreuē. eñ ō dat hi dese scāde
niet ꝟdraghē en mocht so opēbaerde hi hē
in een iaer niet. eñ doe mercellis dese mira
kel sach so bleef hi voort aē bi sinte piet eñ
daer na quā symō weđ eñ wort echter in
neroes vriēscap ōtfaē Als leo seit so ꝟgađ
de symō al tvolc eñ seide dz hi zwaerlijck
ꝟbolghē was vā die vā galileen eñ hi sei-
de dat hi die stat die hi pleghet te bewaren
daer ō latē woude eñ hi sette een dach dat
hi te hemel varen soude/ want hi en wou
de niet lāger op die aerde wāderē. Tē da-
ghe die hi geset hadde als linus seyt. so gic
hi op eē hogē toren of optē beelfroct eñ hy
hadde hē gecroēt met lauwer bomē. eñ hi
sprāc of eñ begonste te vliegē. Eñ paulus
seide tot peter. My behoortte beden eñ dy
te gebiedē Eñ nero seide dit is eē warach-
tich mā mer ghi sijt ꝟraders. Eñ peter sei
de tot paulū Paule heft op v hooft eñ sich
Doe hi sijn hooft op gehoort hadde eñ hy
symō sach vliegē so seide hi tot peter. Pie-
ter wat beytstu/ voldoet dattu begōnen
hebst. wāt cristus roept ons nv. Doe sey-
de peter Jc bezwere v duuels die hē inder
lucht draghen bi onsen here ihesum dz ghi
hē niet meer en draget mer latē vallen Eñ
te hāt lieten sy hē eñ viel eñ brack dē hals.
Doe dit nero hoorde was hi rouwich dat
hi dusdanighē man ꝟlorē hadde. eñ si sei-
dē tottē apostolē ghi hebt mi ghemaect eē
wātrouwich herte daer ō sal ic ꝟderuē tē
quadē exēpel. Dit seit leo. eñ nero gaf die
apostolē in paulinus een edel māshāt. eñ
pauline leuerde se in mamertijns wachte
Ondꝰ dese. ij. sorge processius eñ martinī
aens. eñ peter bekeerde dese. ij. ridders so
dat sy dē karker op dadē eñ lietē vry wech
gaen. Daer ō na der apostelē passie/ so liet
paulinus processe eñ martiniaen tot hem
brenghē eñ als hi ꝟnam dz sy kerstē warē
dede hise onthoofdē. Die broeđs badē pe-
ter dat hi wech ginghe eñ als hi niet wech
gaen en wilde/ nochtās wert hi ten lesten
ꝟwonnē met bedē dat hi wech ginc. ende
als leo eñ linus seggē. Doe hy ter poorten
quā totter stadt diemē nv noēt marinē ter
passien. so sach hi cristū tegē hē comē ende
seide Here werwaert gaetstu Hi ātwoer
de. Jc gae te romē ō weđ gecruyst te we-
sen Eñ peter seide Here sulstu echter wer
dē ghecruyst. Die heere seide. Ja ick peter
daer ō sal ick weđ kerē. dz ic met di mach
werdē gecruyst Doe dit gheseit was voir
die here te hemel. Doe peter dit ꝟstōt van
sijn passien so keerde hi weđ eñ als hy dit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dē broeders seide so wort hy van neroens knechtē ghevangē eñ wort geleyt voerdē provoest agrippa Eñ also als linꝰ seit soe wort sijn aensicht also claer als die sonne Agrippa seide hē Bistu die mā die hē verblidet dattu die wiuen scheidest van haer mās onð dat volc. eñ peter berispte eñ seide dat hi hē ðblidē soude in ōs herē cruyce Doe beual hi peter als eē vreemdē man te crucē. mer ō dat paulꝰ was eē burgher vā romē/ so dede hi hē sijn hooft of slaen. Vā dese sentēcie seit dyonijs tot thimotheum vā paulꝰ doot ī dese woerdē aldꝰ O mijn broeder thimothee/ hadstu gesien die pine haers eyndes du soudest in onmacht gheweest hebbē vā zerichedē eñ van rouwen Wie en soude niet screyē in die vre als tegē hē dz gebot ð sentencien ghegaē was. dat mē pieter crucē soude eñ paulus onthoofden. Ghi sout doe ghesien hebbē scarē vāden ioden eñ vādē heiden dat syse sloghen eñ bespoghē in haer aensicht Mer doe dye vreselikē tijt quā dat si ghesceidē worden vā een so bondē si die calūne ð werelt niet sonð groot gherucht eñ screydē die broeðs Doe seyde paulus tot peter. Vrede sy met dy fundamēt der kerckē. harder der scapē eñ lammerē gods. Eñ peter seide tot paulo eñ gāe du in vrede predicaer der goeder middelaer eñ leitsmā der gerechticheit eñ der salicheit Eñ doē si se ðre vā malcāder ghesceidē haddē volchde ic paulum mijn meester wāt si en dooden niet tot eenre stede Dit seit dyonisiꝰ/ eñ leo seyt oeck. Doe peter tē cruce quā so seide hi. Om dz mijn here vandē hemel in aertrijck neð quā so wort hi rechteuoert indē cruce ðheuē mer mi dien hi wt aertrijc indē hemel gewaerdighet heeft te ropē. soe sal mijn cruce dat hooft inð aerdē neð hebbē eñ die voetē op wert tē hemel. wāt ick en bē nz waerdich indē cruce te hanghen als mijn here dede. Daer om keert mijn cruce dat onderste op wert. Doe keerdē si dat cruce eñ settē dye voetē op wert eñ die hādē neð wert. Doe wort al dat volc ðbolghē eñ woudē nero eñ dē provoest dodē eñ dē apostel ðlossen mer hi badt hē dat si sijn passie oec niet belettē en soudē/ als linus eñ egesippus seggē So op dede ōse here der geenre ogē die screydē: eñ sy sagē daer enghelē staen met cronē vā rosen eñ lelyen gemaect bi pieter staēde indē cruce. eñ dat hi een boeck ontfinck vā cristo daer hy in las die woerden die hi sprac. Als egesippus seyt so begōste peter te seggē. Here ic hebbe di geseit na te volgē eñ begeert. mer ic en dorste nz recht wordē gecruyst. wāt du biste altoes recht eñ hoghe. mer wi sijn kinð des eerstē mēsche die sijn hooft neð sinchte in die aerde. Eñ sinē val beteikēt wel die gedaēte des mēschelike geboorte/ wāt wi wordē also ghe borē dat wi schinē altoes bereit in die aerde neð te vallen. Oeck so is die cōdicie ðwādelt. wāt dese werelt waent dat te sijn voerspoet datmē wel proeft te sijn dz achter deel. Heere du biste mi alle dinck al dattu bist du biste mi al eñ niet sonð di alleen. Ic dancke di mit al minē gheest daer ic mede leue eñ daer ic di mede ðstae ende daer ic di mede aenrope. Daer ō seitmē. ij. anð redenē waer ō dat peter niet recht op en woude werden ghecruyst. Doe pieter sach dz die rechtuaerdighe sijn glorie haddē ghesien so dācte hi gode eñ beual hē gode/ eñ also gaf hi synē gheest. Twee ghebroeðs marcellius eñ apuliꝰ sijn iongerē dedē doe sijn lichaē vādē cruyce eñ si balsemdet met veel saluē eñ begrouēt. Isidorus indē boecke vanð gerechtiger geboortē eñ doot seit aldꝰ. Na dien dz peter ghesticht hadde die kercke vā anthiochien onder dē keiser claudio voir hi te romē teghē symō dē touenaer/ eñ daer was hi pacus xxv. iaer. eñ preecte cristus euāgelie. mer indē xxvi. iare na cristus passie wort hi vā nero gecruyst neð waert als hi wilde In dē seluē dage opēbaerde hē peter eñ paulꝰ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dyonijs/als hy ſeyt in die epiſtele in deſe
woerdē. Merc deſe miraculē. ſich dit wō
der bꝛoedꝫ mijn thimothee vādē dach haer
re doot wāt ic was daerſe ſcheiden eñ na
haer doot ſach icſe te gadꝫ hāt eñ hant i die
ſtat comē gecleet mit eē cleet des lichts. eñ
ſy warē ꝟciert mit cronē ō claerhꝫ eñ des
lichts. Dyoniſius ſeit Nero en bleef nꝫ on
ghepijnt/mer ō deſe miſdact eñ anō die hi
gedaē hadde ſo dode hi hem ſeluē mit ſijn
hāt. eñ vā ſijn miſdaet ſullē wi een luttel
ſcruē. ¶ Alſomē leeſt i eē hyſtoꝛie doe ſe=
neca ſijn meiſt hoepte te hebbē enich wair
dich loon vā ſijn arbeit. ſo hiet hē nero kie
ſen in wat boō hi ꝟhāgen woude ſijn Eñ
ſeide dat hi dꝫ loon alſoe hebbē ſoude van
ſijn arbeit. maer doe hem ſeneca vꝛacchde
waer mede hy die pine eñ die doot ꝟdient
had ſo ſcudde hi haeſtelick bouē ſijn hoeft
eē bloot ʒwaer. eñ ſeneca neychde mitten
hoefde vāden dꝛeyghēdē ʒwaerde eñ ont
ſach hē anxtelic vāder doot. eñ nero ſeide.
O meiſter waer ō neychſte mitten hoefde
vā minē ʒwaerde. Seneca āt woerde Jc
bē een mēſche eñ daer om ontſie ic dē doot
eñ ſterue node Nero ſeide Jc ōtſie di noch
als ic plach doe ic eē kint was. waer ō ick
niet ruſtelick leuē en mach ſo lāge alſtu le=
ues. Eñ ſeneca ſeide. Jſt noot dꝫ ic ſteruē
moet ſoe oerlof my dā dat ick kieſen mach
wat doot ic wil. Nero ſeide. Kieſt haeſte=
lijc eñ en ꝟlāge dijn leuē niet. Doe dede ſe
neca een bat makē vā water eñ dede hē la
tē in beide ſijn armē. eñ alſo bleef hi doot.
mittē bloede datter wt liep. eñ alſo hiet hi
waerlikē als bi eē voerteiken ſeneca. wāt
ſeneca bedudet hē ſeluē dodende. want al
dede hijt node/hi dode nochtās hē ſeluen.
Mē leeſt dat deſe ſeneca twe bꝛoedꝫs had=
de. die eē hiet Juliꝰ gallius die een eerbaer
taelmā was. Dye anō hiet mela lucanus
vader. Deſe lucaen die pooꝛter was dede
nero ſnydē in ſijn ʒenen eñ ſo ſterf hi. Ech
ter woꝛt nero ꝟſot vā hertē alſmen leeſt in
die ſelue hiſtoꝛie. eñ hy beual ſijn moedꝫ te
dodē eñ op te ſnidē/ō dat hi ſien ſoude hoe
hi in harē buyck op geuoet was / mer dye
meeſters die beruſpdē ō dat hi ſijn moeder
woude doen dodē. eñ ſeidē dattet die rech
tē ꝟbiedē eñ niet geoerloft en is dꝫ eē kint
ſijn moedꝫ dodē ſal die hē met groter pynē
baerde. eñ die hē met grotē arbeit eñ ſoꝛch
uoudicheit op voede Nero ſeide hē ſo doet
mi dan eē kint dꝛagē eñ na gebarē dat ick
mach wetē hoe grote pine dat mijn moedꝫ
leet Oec ſoe hadt hi dē wil begrepē vā kīt
te dꝛagē ō dꝫ hi eē wijf die in arbeide lach
hooꝛde ropē dair hi dooꝛ die ſtadt leet. Die
meeſterē ſeidē hē. het is ōmoghelic dꝫ tegē
nature is: noch eē en mach niet wetē dꝫ te=
ghē redē is Daer ō ſeide hi hē. en doet ghy
mi niet kint dꝛagē eñ barē/ſo ſal ic v allen
quaō doot doē ſteruē Doe maectē ſy enen
dꝛāck eñ gauē hē al heimelic enen voꝛſchē
rijt te dꝛinckē dat dedē ſi met haer meeſte=
rie waſſen i ſijn lichaē. eñ te hāt ʒwal ſijn
lichaē om dꝫ hi niet gedogē en mochte dat
ter naturē cōtrarie was alſo dꝫ nero waē
de dꝫ hi ʒwaer hadde ghe weeſt mit kinde
Eñ ſi dedē houdē na dien dach dꝫ ſi wiſtē
dat die puyt vol waſſen ſoude. eñ ſi ſeiden
dat hy ō die dꝛacht dit eñ dat ſoude moetē
houdē. Ten leſtē woꝛt hy ſo ſeer ghepijnt
eñ hi ſeide dē meeſters. ꝟhaeſt den tijt der
dꝛacht/ wāt ō die pyne der barē en can ick
nau we ꝟademē. Doe gauē ſy hē enē dꝛāc
eñ dedē coꝛē eñ hi coerde een yſelic woꝛm
of voꝛſch die vꝛeſelic was int aenſcouwē
met onreynicheit eñ mit bloede beſmet eñ
doe hi ſijn dꝛacht ſach ſo ꝟeyſede hi hē. eñ
ꝟwōderde datſe ſo lelic was. Eñ ſy ſeidē
hē dꝫ hi ſo lelikē dꝛacht gebaert hadde om
dꝫ hi niet ontbeiden en woude dē tijdt der
dꝛacht Eñ hi ſeide was ic ſo gedaē doe ick
wt mijnre moedꝫ buyc quā. eñ ſy ſeidē. ya
ghi Daer ō beual hi datmē ſijn dꝛacht voe
dē ſoude in eenē ſtenē toꝛen eñ daer houdē
Dit leeſtmē in eē cronike. Daer nae hadde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nero wõder hoe grote ende hoedanich die brant vã troyē was. eñ hi dede vij. daghē eñ nachtē romē õtstekē. eñ hi lach eñ sach vã eenē hoghen torē eñ hi wort verblijt in die scoonheit des brãts. eñ hi lach eñ sanc spottelikē sanck in schoon abijt. Alsmē leset indē cronikē. so vischte nero met guldē nettē eñ hi was altoes ꝟonledicht mz sange. so dat hi alle herpenistē eñ organistē bouen ghinc in constē. Hi nã een mã te wiue eñ wort vã een mã ontfaē als vã een wijf Als orosius seit Mer doe die vã romē sijn ꝟwoetheit niet dogē en mochtē so liepē sy met geruchte op eñ iaechdē wter stat. Eñ doe hi sach dz hi niet en soude mogē õtgaē so scarpte hi een stock bitēde met sinē tãdē eñ doorstack hē seluen daer mede. eñ aldꝰ eynde hi sijn leuē Nochtãs leestmē elders dat hē die woluē atē. Eñ doe die vã romē weđ keerdē vondē si den vorsch ꝟborghē indē boge eñ sy werpē wter stat eñ ꝟbrãdē. Eñ daer ō hiet die syde vanđ stat latanē. Als sommige seggē arana/ dats vãden ꝟborghen vorsche. ¶ Exēpel.

IN cornelis des paeus tidē quamen die griekē eñ stalē der apostolē lichamen eñ voirdense heimelick wech. maer die duuelē die in dye afgodē warē wordē gedwongē vã god dat sy riepē. O mannē vã romē helpt v eñ weert v wãtmē õtdraghet uwe godē. Om dit so ꝟstõdē die kerstē vanđ apostolē lichamē eñ die heydē vã haer godē eñ sy ꝟgaderdē te samē een grote menichte eñ volchdē hē na. Eñ die griekē ontsagē hē eñ worpē dye apostolē in eē put maer die kerstē toghēse namaels wt. Nochtãs seit gregoriꝰ datse so grotē dõre eñ blixem ꝟuaerdē dat sise indē put moestē latē. Mer doe die kerstē twifeldē welc sinte peter benē warē eñ welcke sinte paulus eñ daer ō bedē sy eñ vastē. eñ hē wort geãtwoert vã dē hemel. Die meeste beēre sijn des predicaers. eñ dye minste des visschers/ eñ also sceydē syse vã eē. eñ leidense in die kercke die gewijt was in sinē name. Mer anđ seggē dat die paus Siluester doe hi die kercke woude wien dz hi berde die grote beenē eñ die cleyne met grote waerdicheit woech in eē schale eñ die een helft leide hi in die eē kercke. eñ die anđ in danđ kerc. Gregoriꝰ seit in dyalogo dat in sinte peters kerc daer sijn lichaē leit/ was een mã die acgencius hiet die seer oetmoedich eñ heilich was Maer doe in sinte peters kercke eē lãme iõcfrouwe was die ouer hãdē eñ ouer voetē croop/ eñ haer ledē na haer toech ouer die aerde eñ lange ō gesontheit sinte peter ghebedē hadde soe opēbaerde hi haer in eē visioen eñ seide. Ganc tot acgenciũ eñ hi sal di ghenesen. Eñ die iõcfrou begõst haer seluē te treckē hier eñ daer al die kerc door eñ begonst te vraghē wie acgēciꝰ ware. eñ quã haer te gemoete die sy sochte eñ si seide hē. õs pastoer eñ ons vađ sinte peter seyndē mi tot di dattu mi ꝟlossen sulst vã mijnre siecheyt. Hi antwoerde haer/ bistu vã hē gesent so stãt op Eñ hi nã haer hãt eñ hiefse op eñ sy wort al genesen so dz haer geē litteykē en bleef.

¶ Exēpel

GRegorius seit int selue boec/ dz galla eē edel iõcfrou vã romen die synachis hiet. eñ was des rechters dochter vã romē. Eñ sy was te wiue gegheuē eē man/ eñ binnē dē iare wort sy weduwe. eñ doe haer outheit eñ rijcheyt eyscede dat sy weđ hilikē soude so coes sy meer geestelick te hilicken eñ met gode geuoecht te wordē. vã welcke brulofte mē begint aē mz screyē eñ mē coēt daer mede ter ewigher bliscap. Vleyschelike brulofte begint met bliscap. eñ die tijt ō doot wort mit screyē. Om dz dese iõcfrouwe seer barnēde indē lichame so begõstē die meesters te segghē/ tē waer dz si keerde ter genoechte vãdē mãne dz si anđs alte grote hette hebbē soude tegē nature. Dit ghesciede alsoe mer si en onsach ghee lelicheit vã butē die dē geest vã binnē minde noch sy en scaēde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

haer oecniet al wert dat lelick aen haer op dz si niet v̄smaet en woꝛt vādē hemelschē bꝛudegō. Aldus dede sy of dat waerlijke abijt/eñ si begaf hair in eē cloester in sinte peters kercke. eñ daer diende sy gode lāgē tijt in simpelheit eñ ī bedē eñ in aelmissen. Tē lestē woꝛt sy mit grotē zwere in haer boꝛstē geslaghē. Eñ ō dat altijt vooꝛ haer bedde .ij. cādelaren lichtē/is ō dat sy was een vꝛiēdinne des lichts. Also en hate si nz alleen die geestelijke dōckerhedē mer oeck die lichamelike. so sach sy peter die apostel staen tussē die .ij. cādelarē neuen dat bed de eñ vā minē woꝛt si stout eñ seide blidelick Here mijn wat yst. sijn mijn sondē v̄gheuē. Eñ hi seide haer mit een vꝛiēdelick aēsicht neđ waert siende/ si sijn v v̄gheuē coēt/eñ si seide. Ic bidde v dat mijn suster benedicta mit mi mach comē. eñ hi seide si en sal. mer dese sal mit di comē: eñ dese seide dit haer abdisse eñ si sterf mit haer anđde des anđ daghes. ¶ Exēpel.

In dē seluē boecke seit gregoꝛius. dz een pape was die vā heilighē leuen hadde geweest. Doe hi tot sijn doot quam so begōst hi met grote bliscap te ropē ende seide. Willecome mijn lieue heerē die ghewaerdiget tot dijn cleynē knecht te comē. Ic dāck v ic dāc v Doe vꝛacchdē sy hē dye bi hē stōdē tot wiē hi dit seide. Hi āt woerde hē v̄wōderende. en siet ghi niet dz hier gecomē sijn die heilighe apostolē pieter eñ paulus Ende doe hijt noch weđ seyde soe voir die heilighe ziele vten lichame. Sommighe ludē twifelē of peter eñ paulus op eenē dach gepassijt warē Eñ sulcke seggē dz si nz op enē dach gepassijt warē/mer eē iaer nadē anderē. Mer iheronim⁹ seyt eñ oec alle die anđ heiligē die hier vā scriuen sijn eens/dz si op eē dach eñ opt selfde iaer ghepassijt warē. Also oec dyonisius claerlick bescrijft. eñ als leo seit in eē sermoē aldus. Wi en sullē nz wanē dattet sonđ sake geschiede dz si gepassijt warē in eē dach ende in een stat eñ een tyꝛans sentēcie verdꝛoghen sy. Si waren in een dach gepassijt om dat si tegader tot cristum varē souden eñ in een stat ō dat Romē haerre gheene en ontbꝛake. Ende onđ een tyꝛan ō dat sy beide steruē souden met een wꝛeetheyt Hier ō was hē diē dach gewijst vooꝛ loon ende die daet vooꝛ gloꝛie. eñ die tyꝛā vooꝛ ducht Dit seit leo. Maer al warē sy ghepassijt op eē dach ende in een vꝛe. nochtās en waren sy niet ghedoot die een biden anderen maer verscheidē. Want al seit leo dz sy in een stat gepassijt warē. nochtās oꝛdineerde gregoꝛius dat diē dach sonđlinghe soude toe behoꝛē sinte peter als indē dienst der kerckē Ende datmē des anderē dages houdē soude sinte paulus ghedēckenisse. Wāt op dien dach sinte pieters kercke ghewiet woꝛt. eñ om dat sinte pieter meerre is in waerdicheit ende om dat hy bekeert was alder eerst ende oec om dat hy paeus was te Romen.

¶ Die Legende vāden heyligē apostel gods sinte Paulwels.

PAulus die apostel leet veruolginge na dat hi bekeert was die sinte hilarius corꝛtelic noemt eñ seit. paulus die apostel was in philippē geslagē met roedē. ende indē karker geleit eñ in een stoc mittē voetē. Te listerē woꝛt hi gesteent Te yconien eñ te tessalonië woꝛt hi geiaecht vādē quadē Te ephesyē woꝛt hy die wilde beesten gegeuē Damasco woꝛt hi wt gelatē ouer die mure in eē mande. Te iherusalē woꝛt hi geslaghē eñ te oerdel gebꝛocht eñ gebōdē eñ na sijn lijf gespiet. Te cesarië woꝛt hi gekarkert eñ quaet op hē geleit. Doe hi te ytalien wert voir mit scepen so was hy na v̄dꝛōckē. Doe hi te romē quā doe woꝛt hi v̄doēt vā nero eñ gedoot. Dit seit hylarius. Hi wert die apostel ō heydenē eñ hy maecte recht gaēde eē v̄crōmē lāmē In listerē v̄wecte hi eē iōgheline die doot geuallē was vā een venster Eñ hi dede veel ander miraculē int eylāt vā melctē so hinc hi een slange aē sijn hant mer si en deerde hē niet. mer hy scuddese int vier. Oec seitmē dz alle die ghene die vā des mās gheslacht sijn die daer paulꝰ herberchde dz hē gheen venijn deren en macht. Eñ daerō als haer kindō geboꝛē woꝛdē so leggē si bi hē een serpēt indō wiegē/ eñ daer bi pꝛouē si oft warelick hair kindō sijn. Mē seit oec dat paulꝰ sulc tijt minre is dā peter. eñ somtijt meerre/ eñ somtijt hē gelijc. mer waerlick hi is minre in waerdichede/ mer meerre in pꝛedicacie eñ gelijc in heilichedē. Haymo seyt dz peter vādē hanēcray wꝛochte mittē hādē totter vijfster vꝛe toe. Daer na pꝛedicte hi sulc tijt totter nacht mer dē anderē dede hi tē etē eñ tē slapē gaē. Doe hi te romē gecomē was eer nero keyser was ende nero hooꝛde dz tusschē dē iodē eñ paulꝰ gesceel was. vādē iodē eñ der kersten ewe so en achte hijs nz seer eñ aldꝰ so pꝛedicte paulꝰ vꝛilic daer hi woude Jeronimꝰ seit in dat boec vādē vꝛomē ludē dat indē. xxxv. iaer na cristus passie dat was nero andōde iaer vā sijn rike. Doe paulus was geuāgē gesent te romē. eñ. ij. iaer dooꝛ soe bleef hi in vꝛyer hoede eñ pꝛedicte tegē die iodē Dair na woꝛt hi vā nero gelatē eñ pꝛeecte i oestlāt dz euāgelie. mer indē xl. iare vā neroēs rijc so woꝛt hy ōthooft optē seluē dach dz peter gecruyst was. wāt sijn wijsheit eñ pꝛedicacie woꝛt ouer al v̄maert eñ alle ludē haddē i wondō. Hi had oick veel vā des keisers gesinne in sijn vꝛiētscap eñ bekeerdē tot cristū Oec so lasen so mige ludē sijn scriftē vooꝛ dē keiser eñ pꝛesense alle wōderlike sere. Eñ die senatoers haddē i grote waerdē Op eē tijt doe paulus tegē den auōt op eē solder pꝛedicte soe was daer eē iōgelinc die patroculus hiet die paulū minde eñ hi was des keisers scēcker Op dz dese patroculus te bat hoꝛē soude so clam hy op eē veynster. eñ hy woꝛt slapēde eñ viel nedō doot. Doet nero hooꝛde so was hi harde dꝛoeuich eñ hi sette te hāt eē andō in sijnre stat. Als dit paulus indē geest bekende so seyde hi tottē ghenē die bi hē stondē dat sy derwaert gingē eñ dz sy patroculū des keisers vꝛiēt tot hē bꝛochtē. Eñ doe si hem bꝛochtē so v̄wectē paulus: eñ sendē tottē keyser mit synē gesellē. Eñ doe die keyser dꝛoeuich was vā sijn doot soe bootscaptē sy hē dz patroculus leuēde was al vooꝛ dō dooꝛē. Als nero hooꝛde dz patrocleus leefde v̄uaerde hi hē seer eñ lietē niet in comē. mer ten laetstē liet hi hem in comē mit sijn vꝛiendē raet Eñ nero seide patrocle leeftu eñ hi seide/ keiser ic leue waerlick. eñ nero seide. wie dede di leuē. eñ hi seide. ōs here ihesus cristus die almachtighe god vā aldō werelt. nero seide eñ woꝛt gram. Sal hy dā ewelijc regierē eñ bꝛekē die rike dō werelt. patrocle seide/ ya hi keiser/ so gaf hem nero een kinneback slach eñ seide Dienstu dan die coninck. eñ hy seyde ya ick. want hi heeft my verwect vander doot Eñ doe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ſeyden des keyſers knechten die hē ſtadelick pleghē by te ſijn. Heer keiſer waerom ſlaet ghi dē iōgelinc die wiſelijc eñ waerlick ſpreect wāt wi dienen oec den onuerwinliken coninc. Doe dat nero hoorde ſoe ſloot hyſe in eenē karcker om dat hyſe alte zeer quellen ſoude. die hi te voren ſeer minde: eñ hy dede al die kerſtē ſoeckē eñ hy deſe dodē ſonð vragē met ōtſichliker pinē Doe brochtmen hē paulum ghebondē: nero ſeide hem. O menſche knecht des grotē conincs. mer du biſt nv mijn ghevanghen waer om ondaetſtu my mine ridders endð ꝟgadertſe tot dy. Paulus ſeide hem. ic en hebſe niet alleen wt dinē houe ridders ꝟgadert. maer oec van al die werelt welck onſe coninc giftē gheuē ſal die nēmermeer minderē en ſullen eñ alle gebreck wtſlutē Eñ wilſtu deſen coninc onderdaen ſijn ſo worſte behoudē die vā ſoe grote macht is dat hy comē ſal een rechter alre mēſchē eñ hi ſal brekē dz maecſel vā alder werelt indē viere. Doe dit nero hoorde dat paulus ſeide dz dit maecſel vāder werelt gebrokē ſoude weſen mittē viere ſo wort hi gram Hier om liet hi al die kerſten ridders barnē maer paulū dede hi onthoofdē als eē miſdadighe ꝟmogētheit Doe wort ſoe grote ſcare der kerſtenē ghedoot dattet volc vā romen in des keiſers palacs brac eñ wouden gedoot hebbē eñ riepē die gelouige verderftmē. Keyſer ſette die maniere eñ minre dijn gebot: het ſijn die ōſe diemē ꝟderft eñ ſy beſcuddē dat rijck vā romē. Doe ꝟanderde die keiſer ſijn oerdeel dz niemant die kerſtē ghenakē en ſoude/eer dz die keyſer volcomelijc toe gaue ſijn ordeel. Hier ō wort paulus weð tottē keiſer ghebrocht eñ voor hē geſet. Doen nero ſach ſo riep hi anxtelikē ſere. Doet hē wech dē touenaer onthooft den quaden en laet dē verrader niet leuen. doet hem wech vander werelt die de herten ende die ghedachten verwādelt. Paulus ſeyde hem. Nero. Jck ſal noch een luttel tijdts liden: maer ick ſal ewelijckē leuen inden heere iheſu chriſto. Nero ſeide hē ſlaetē dat hooft of dz hi verſtaē mach dz ic machtiger bē dā ſijn conic als ic hē ꝟwonnē hebbe. laet ſyē oft hy altoos ſal mogē leuē. Paulus ſeide hē ō dat ſtu wetē ſels dz ic ewelic leuē ſal mogē na der doot als nv thooft of geſleghē is ſo ſal ic dy leuēde opēbarē dattu dā ſulſte mogē kennē dz criſtus god des leuēs is eñ niet ð doot. Doe hi dit geſeit hadde ſo leydemen hē ter doot wert. eñ doemē hē leide doe ſeidē hē die riddðs die hē leydē. Paule ſegt ōs wie is die conic die ghi ſo ſeer mint dz ghi meer mint ō ſinē wil te ſteruē dā te leuen. eñ wat loon ſeldi daer of ontfaē. Doe predicte hē paulꝰ ſo veel vā hemelrike eñ vander pine ð hellē dz hiſe bekeerde Eñ doe ſy hē badē dz hi wech ginghe waer hi wilde ſeide hi Broedðs dz en moet mi nz geſciē dz ic vlyen ſoude. Wāt ic en bē niet vluchtich mer ic bē criſto eē ſtarc riddð. Wāt ick weet wel dz ic bidē titelikē doot varē ſal tē ewighē leuē: wāt als ic onthooft bin ſullē die ghelouige mānē mijn lichaem nemē. mer merct die ſtat eñ coēter morgē vroe eñ ghi ſult vinden nemē mijn graf. ij. mānē Titum eñ lucā bedende. Eñ als ghi hē ſeght waerom dat ghi coēt eñ dat ic v tot hē ſende/ſo ſullē ſy v dopē eñ makē v erf ghenotē des hemelrijcx. Eñ doe ſi aldus ondðlinghe ſprakē ſo ſende nero ō te beſien oft hy noch leefde of doot was. Eñ doe hi die bode woude bekerē ſoe ſeidē ſy Als ghi doot ſult ſijn eñ weð ꝟriſen ſo ſullē wi gelouē dattu ſegſte. mer coēt haeſtelick nv eñ ontfanck datſtu ꝟdiēt hebs. Doemē ter ſtadt wert vā ſijnre paſſie leide ſo ghemoete hē eē vrou indð poorte vā hoſtiencie welc Pātilla hiet eñ ſinte paulꝰ diſcipula hiet. Eñ ſy hadde een andð naem Leucobia. als dioniſius ſeyt. ſy hadde maſchien. ij. namen. Deſe ſcreyde ende bat paulum dat hi voer haer bade. Paulus ſeyde Ganck pantilla

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

in vꝛedē/dochter der ewiger salicheit.leēt
mi dē doec daer du dijn hoeft mede decste
daer mede sal ic mijn ogē bidē/ eñ daer na
sal ickē v wed̃ bꝛenghē.eñ doe sien hē gaf
so bespottēse die stockers eñ seidē.wat leē
stu desen ꝟleider desen touenaer so costeli
kē hooftdoec ō te ꝟliesen. Eñ doe paulus
quā ter stat sijnre passiē soe keerde hi hem
oestwaert eñ stac sijn hādē tē hemel wert
op eñ bede lāge mz tranē i sijn vad̃like stē
me eñ dācte gode Hier na beual hi dē bꝛoe
ders te gode eñ ꝟbāt selue sijn ogē mz pā=
tillē doec.eñ hi knielde ned̃ op die aerde eñ
stac sijn hals wt eñ doe sloechmē sijn ho=
uet of. Eñ te hāts als thooft vandē lichaē
was so seidet eēpaerlic Jesus die hē i sinē
leuē so goet geweest hadt Mē seit dz hy in
sijn epistolē ihūm of cristū of beyde te gad̃
wel.v.c.werf noemt. Eñ wt die wōden
spꝛāc water als melc al tot des buels cled̃
eñ daer na liep er bloet wt eñ tot bouē ind̃
lucht sceen altē grotē claerheit.eñ wt sijn
lichaē quā alte soetē roec. Dyonisi⁹ seit in
eē epistel vā sinte paul⁹ doot tot thimothe
um ald⁹. O mijn lieue bꝛoed̃ in die vꝛe die
vol zerichedē was doe die buel seide. Be=
reyde dijn hals so sach die heilighe apostel
opwert indē hemel eñ hi segēde sijn voꝛ=
hoeft eñ sijn lichaē mittē teykē des cruces
eñ seide Here mijn iesu criste in dinē hādē
so beuele ic minē gheest:eñ doe rechte hi si=
nē hals wt sond̃ zeericheyt eñ ōtfinck sijn
crone. Doe die buel sloech eñ hi paulū dat
hooft of smeet soe ontdede dese paul⁹ met
sinē hādē desen hooftdoec eñ ōtfinc sijns
selfs bloet daer inne eñ wantter in eñ gaf
ken den wiue wed̃. Ende pātilla seide tot
ten boel doe hi weder keerde/waer hebdi
minē meester ghelaten. Eñ die ridder ant=
woerde met sinē ghesellē:hi leit daer butē
der stat indē kempē dale eñ sijn aēsicht is
ꝟbondē met dinē hooftdoecke.mer sy ant
woerde eñ seide:siet peter eñ paulus qua
mē nv inder stat te gader gecleet met dier=
baren clederen eñ si hadden op haer hooft
blenckēde cronē lichtende mit groter claer
heit. Ende pātilla bꝛocht harē hoeftdoeck
al versch mittē bloede eñ toendē hē eñ hier
om geloefdē veel ludē in gode eñ woꝛden
kerstē Dit seit sinte dyonijs Mer doe nero
dz hooꝛde watter geschiet was so ōtsach
hi seer eñ begonst met al dese te spꝛekē mit
philosophien eñ met sijn vꝛiendē. Eñ doe
sy aldus ond̃linghe spꝛakē so quā paulus
met beslotē doꝛen eñ ter stōt voꝛ dē keiser
eñ seyde. Keyser siet hier paulū dē onuer=
winlikē conincs ridder ghelooft doch nv/
wāt ic en bē niet doot mer ic leue:maer du
kaytijf du sulste dē ewighen doot steruen
om datstu gods heiligē onrechtelijc doots
eñ doe hi dit geseit hadde so voir hi wech.
Mer nero woꝛt bi na ꝟ woet vā grote vꝛe
se eñ en wist niet wat te doē: maer byden
raet vā sinē vꝛienden so ꝟloste hy patrocle
us eñ barnabas eñ liet se vꝛy gaē waer sy
woudē Mer die ridder longinus eñ accen
sius quamē des moꝛgēs vꝛo tot paul⁹ gra
ue:eñ si vondē tytū eñ lucā eñ paulū tus=
schē hē beidē staen beden. Ende doe tytus
eñ lucas dit saghē woꝛdē sy ꝟuaert eñ be
gonstē te vlyen ende paulus voir wech eñ
dese begōsten na te ropen eñ seydē: wi en
saghen v niet als ghi waent.mer wy wil
len van v ghedoopt wesen als ons paul⁹
seyde die wi mit v saghen bedē. Doe si dit
hooꝛden soe keerden si weder om met gro
ter blischap soe dooptē syse/ maer paulus
hooft woꝛt ghewoꝛpen in een dal eñ ō die
grote menichte vādē anderē die daer ge=
doot warē eñ daer gewoꝛpē so en mocht=
ment niet vindē. Mē leest oec als dyonijs
bescrijft.doemen op een tijt dit graf suuer
de eñ paulus hooft daer wt ghewoꝛpen
was met ander onsuuerheden/so hief een
harder sijn hooft op met eē roede eñ settet
voꝛ sijn schaepkoye eñ hy sach dꝛie nach
ten die een na den anderen ende sijn heere
oec mede op dz hooft schinen eē onuertal=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lijck licht. Eñ doe sy dat dē bisscop eñ den volcke ghebootschapt haddē so seiden sy. Waerlick dit is pauwels hooft/ eñ doe gic die biscop eñ al tvolc wt eñ brochtē thooft met hē eñ leydent op een guldē tafel ende pijndēt aen tlichaē te voegē. Maer die patriarch antwoerde/ Wi weten datter veel ghelouiger ludē ghedoot warē eñ haer be nen oec wech geworpē. eñ hier bi twifelt mi oec dit hooft aen paulus lichaem te brē gen eñ te legghē: eñ laet ons den almachtighē god aenroepē oft paulus hooft is: dat dan dat lichaem keerē moet eñ hem aē dat hooft voegē moet. Doet hē allē goet docht so leiden sy thooft an paulus voetē eñ siet doe sy alle in bedinghe warē so keerde hē dat lichaem om/ eñ voechde hē aen thooft eñ sy verwōderden hē alle eñ aldus dancten sy gode eñ bekendē waerlijck dat dit paulus hooft was. Gregorius van toers seit/ dat een mā vā wanhope hē seluē verhanghen woude: maer altoes riep hy aen sinte pauwels hooft eñ seyde: sinte paule helpt my. Doe quā tot hē een doncker scheme eñ riep hē eñ seide. Ay goede man doe dattu doets eñ maect geen merren Eñ die man bereide altoos dē strop eñ seide. sinte paule helpt my. Doe die strop al gemaect was soe quā een anð scheme tot hē als vā eenē mēsche eñ seide tottē ghenē die dē mā riep. vliet kaytijf wāt paulus die hier ghe ropen is die coemt. Doen voir dye dōcker scheme wech/ eñ die mā quam tot hē seluē eñ hy werp die strop wech eñ dede waerdighe penitencie. Gregorius seit in een registter dꝫ veel miraculē gesciē bi sinte pauwels bande: eñ wāneer veel ludē bidden een luttel gheuijls vā dye ketenē soe staet daer die pape neuē met eenre vilen: eñ als sommighe biddē so valter haestelick wat of vā sijn ketene daer geen merringe in en schiet Maer als sommighe anð bidden al treckmen die vyle lange daer ouer eñ daer en valt niet of Sinte dyonijs beweent in die selue epistel paulꝰ sijns meesters doot eñ seit aldus. Wie sal onse oghē gheuē tranen eñ onsen wijnbrauwē een fonteyn ð wateren dat wy bewenen mogē dach eñ nacht dat licht vā der kerckē dat geblust eñ wt ghedaen is. Wie soude mi aendoen ghe ween eñ suchtē of werdē ghecleet mꝫ rouwe eñ en soude niet ðwōderē vā herten Siet hoe peter dat fundamēt der kerckē eñ glorie der heiliger apostolē vā ōs gescheyden is eñ heeft ons ghelatē weesen. Eñ paulus der heidenē vriēt eñ ðtroester onse vader ghebreect ons. ende mē vindes voort aen nēmermeer. Dye vader der vaders was een leraer der leraers eñ een haerder der harderē Ic segghe dat paulꝰ was een afgront der wijsheit. een hoech ludende der pipen. een ðuermoelick predicaer ð waerheit. Dese was een aertsch engel eñ een hemels mēschens beelde: eñ gelikenis der godheit eñ des gheestes: Hy heeft ons alle ghelaten/ ya hi heeft ons ghelatē in deser versmadeliker werelt arm eñ onwaerdich. Eñ hi is in ghegaen tot christū sinen god eñ onser here. Wach mi broeðs thimothee gheminde mijnre zielē: wāt het is dine gheminde vað eñ meester/ waer mede sal ic dy meer gruetē: wāt sich du bist een weese ghewordē eñ du biste alleen gebleuen. Hi en sal dy niet meer scriuē met sijnre heiliger hāt eñ segghen. O alder liefste kint. Wee mi broeder thimothee: wat ghe schiede hier zeerichedē eñ donckerhedē eñ schade wāt wy sijn weesen gewordē. nv en sullē sijn epistolen nēmermeer meer tot dy comē daer in gescreuē sal sijn paulꝰ die cleyne knecht ōs liefs herē iesu xpi. Nv en sal ic niet meer scriuē ter stedē eñ segghen ðtfanct minē lieuē soen/ broeð sluyt ð prophcten boeckē ende teykent daer bouē op. Wāt wi en hebbē ghenē beduder der parabolen eñ vandē raetselen eñ vanð gheestelijker sprakē Die propheet dauid beweēde synē sone ende seyde. Wach mi ouer my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

lieue ſone wach my. mer ick ſeg wach my
meeſter ouer di wach my. Voert meer ſal
ghebrekẽ dz ꝟgaderẽ vā ſijn iongers die
te romẽ ſullẽ comẽ eñ ſoeckẽ dy. Nu en ſal
nyemāt meer ſeggẽ gaen wi eñ beſien ōs
leraers: eñ vragẽ hẽ hoe wi regieren moe-
ten die kercken die ōs beuolen ſijn Eñ ſul-
len ons bedudẽ die ſpraec ons herẽ ihū xpi
eñ gods woerden eñ der prophetẽ. Waer-
lijck broeð mijn/ wee is deſe kinder die be
roeft ſijn vā haer geeſtelijc vader vā welc
ke die cudde berooft is: Eñ broeders ōs is
oec wee die beroeft ſijn vā onſe geeſtelike
meeſter die ꝟgadert hadde verſtandeniſſe
eñ conſt eñ die wijſheit vāder ouder ende
nuwer ewen. eñ ꝟgadert in haer epiſtolẽ
Waer is paulus gelopẽ eñ die arbeit ſijns
voeten. Waer is die wel ſprekẽde mōt en-
de ſijn radighe tonghe eñ die geeſt wel be
haghẽde ſynẽ gode. Wie ſoude niet ſcreyẽ
eñ hulen want die bi gode ꝟdient hebben
eer eñ glorie die worðẽ inð doot gheleuert
als quade menſchẽ. Wee mi wāt ic ſach in
die vre ſijn heylich bloet bebloet. Wee my
vader eñ meeſter. Wāt du en haddeſt ſulc
kẽ doot niet ꝟdient maer glorie der kerſte-
nen eñ der ghelouigher lof. Waer ſal ic dy
nv ghaen ſoecken wie dede ſtom werden
mijn ſtēme. O pype der kerckẽ eñ hoge lu
dende pype. eñ noper der ſantorien met x.
ſnaren. Sich du biſt in ghegaen tot dinen
god eñ tẽ here diẽ du begeert hebſte eñ mz
al dine begeertẽ hebſtu begeert Jeruſalẽ
eñ rome met quader vriētſcap ſidy gelijc
ghe worðẽ in quade. Jheruſalẽ die cruyſ-
ten onſen here iheſum criſtū: mer Romen
heeft ſijn apoſtolẽ ghedoot/ mer iheruſalẽ
dienden die ſy cruyſten. Eñ rome glorifi-
ceert al vierende die ſy doden. Eñ nv broe
der mijn thimothee die du minnes eñ met
alre herten begheers Jc ſegge dat ſaul die
coninc eñ ionatas niet en ſijn gheſceidẽ in
haer leuẽ noch inð doot/ noch ic en worde
niet gheſceydẽ vādẽ here minẽ meeſter dā

doe ōs die alre quaetſte ongerechtighe mẽ
ſchẽ ſcheidẽ. mer dat ꝟſceidẽ deſer vren en
ſal altoos niet ſijn. Wāt ſijn ziele bekẽt al-
toes ſijn gheminde wāt dat mẽ hẽ niet en
ſpreect/ welcke geminde nv vā hẽ ꝟuarret
ſijn. Wāt indẽ dage ð ꝟriſeniſſe ſoe waert
groot achter deel vā hem gheſceidẽ te wer
den Dit ſeit al dionijs. Jan guldemōt pri
ſet menichuoudelijc deſen glorioſen apoſ
tel indẽ boecke vā paulus priſinge eñ ſeyt
aldus. Si en dwalẽ niet met allen die pau
lus ziele hietẽ eẽ ſonðlinghe weydelijcke
mẽſche ð duechdẽ eñ gheeſtelijc paradijs
Wāt wat tōge ſal mẽ mogẽ vindẽ die wa
re waerdich ſinẽ prijs te ſprekẽ als ſijn zie
le alleẽ hadde alle dz goet dat indẽ mẽſche
is Eñ als hi die goede dingẽ al volmaecte
lijc hadt nz alleẽ ð menſchẽ mer oec ð enge
len. Eñ hier ō ſullen wi oec niet zwighen
mer wi ſullẽs al luttel ſeggẽ wāt is dit eẽ
grote maniere vā priſe als die duecht gaet
bouen die maet des prijs eñ die grootheyt
des mẽ prijſt. Eñ dz wi aldus ꝟwōnẽ ſijn
dat is ōs veel eerliker dā dat wi die wil ꝟ
wonnẽ worðẽ Waer of ſullẽ wi dan beſt
beginnẽ ſynẽ prijs. ſonðlinge dat wi tonẽ
moghẽ dat alle doechdẽ in hẽ warẽ vā alle
creaturẽ. Abel offerde gode ſacrificie ende
daer bi ys hi gheprijſt: maer brenghen wy
voor paulus offerhāde ſo ſal hi hoger ſchi
nen dā abel ſo verre als die hemelẽ ſijn bo
uẽ die aerde. Wāt hi offerde hem ſeluẽ alle
dage in. ij. manierẽ wātti doot was maec
te hẽ ſeluẽ/ beide in herte eñ in lichaẽ. Wāt
hi en offerde nz ſcapẽ noch oſſen. mer hi of
ferde hẽ ſeluẽ in. ij. manierẽ Eñ hier mede
en liet hi hẽ nz genoegẽ mer hy pijnde hem
ſeluẽ te offerẽ al die werelt. Wāt hy liep al
die werlt dore eñ die zee/ grecieẽ eñ barbari
en eñ al dat onð die ſonne was als oft hy
gheuloghẽ hadde Eñ hi maecte vādẽ mẽ-
ſchen enghelen. ende vā die duuelen enge
len: want ſoude mẽ vinden dat deſe offer-
hāde is ghelick die paulus offerde mitten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ȝwaerde des geeſtes. eñ bꝛochtſe tottẽ ou
tare dat bouẽ indẽ hemel is mer abel bleef
oec doot met ſijn bꝛoeders dooꝛ valſheyt.
mar paulus was vãdẽ ghenẽ ghedoot die
hi vã ontallick quaet ꝟloſte. Wilſtu dꝫ wi
dy thonẽ al ſijn redẽ/ wãt dier was alſoe
veel als hy daghẽ leefde. Mẽ leeſt dat noe
hẽ seluẽ mꝫ ſijn kinđ behielt inđ arcke mer
paulus ꝟloſte al die werelt dye in vꝛeeſen
was vã eẽ meerre diluuie oft vloet. eñ dꝫ
en dede hi niet met eẽ arcke diẽ hi te ſamen
voechde met boꝛderẽ/ mer mit epiſtolẽ die
hi maecte vooꝛ die boꝛderẽ. Wãt deſe arc=
ke en keerde mẽ niet in een ſtat wele die ge
rect is ouer die eyndẽ đ werelt. Eñ die ta=
felẽ daer of en ſijn niet ghelackt met harſe
of met peck mer mittẽ heyligẽ geeſt. Deſe
maecte die mẽſchẽ die ſotter waren dã ſtõ
me beeſten nauolgers đ werelt: deſe ver=
wint oec die arcke/ wãt die arcke ontfinc
oec die rauen eñ ſende dẽ rauẽ weđ wt eñ
hi hadde enẽ fellẽ wolf binnẽ beſlotẽ. mer
hi en mocht ſijn ȝedẽ niet ꝟwãdelen. mer
deſe arcke õtfinck valckẽ eñ wuwẽ ende
maecteſe duuẽ. eñ ſy ꝟiaechde alle felheit
wt ende inbꝛacht die ſachtmoedicheit des
geeſtes. Alle ludẽ ꝟwõderẽ dat abꝛahã õ
gods gebot liet ſijn lãt eñ ſijn maechſcap.
maer hoe machmẽ tegẽ paulus rekenẽ die
niet alleen ſijn lant eñ ſijn maechſchap en
liet/ mer al die werelt Eñ oic õ dꝫ hi criſtũ
ontfinc ſo ꝟſmade hi oec om ſinẽ wille dẽ
hemel đ hemelen eñ alle die anđ eñ eẽ dick
roes hi vooꝛ al dat was criſtus caritate dꝫ
hi ſochte. Wãt hi ſeyt noch tegẽ woerdichȝ
der digẽ die toecomẽ. Noch hoocheit noch
diepheyt noch bꝛeetheyt noch lancheyt en
mach ons ſcheyden vã gods caritate die is
in criſto iheſu. Mer abꝛahã leuerde hẽ ſel=
uẽ ouer in vꝛeſen eñ ꝟloſte ſijn bꝛoeđs ſo=
ne lot vã ſijn viandẽ. mer õ dat paulus al
die werelt wt des duuels tandẽ begeerde
te ꝟloſſen ſo leet hi ontallike vꝛeſe. eñ met
ſijns ſelfs doot cochte hi den anderen alte
grote ſekerheit. Abꝛahã woude oec ſynen
ſoon offeren: mer paulus offerde hẽ ſeluẽ
duſentfout. Sõmighe ꝟwõderẽ die ghe
doechſaemheit in yſac õ dat hy gedoechde
die put die hi gemaect hadde dꝫ mẽ die toe
uolde. mer paulus en ſach niet dꝫ dye put
mit ſteenẽ geuolt was. mer hi liet ſijn lich
aem ſteenẽ niet alleẽ weec hi als yſaac de=
de/ mer oec die gene die hẽ quaet dedẽ pijn
de hi indẽ hemel te bꝛẽgẽ: wãt ſomẽ meer
op deſe fonteyne werpt ſo ſi meer vloyde
eñ ſo meer riuieren wt haer vloyden. Die
ſcrifture ꝟwõdert vã iacobs geduerichȝ
eñ ſijnre gedoechſaẽheit eñ wat gedoech
ſaemheit is diemen rekenẽ mach tegẽ pau
lũ gedoechſaemheyt. Wãt hi en diende nꝫ
alleen ſeuen iaer om criſtus bꝛuyt maer al
ſijn leuẽ. Eñ hi en was oec niet verbꝛant
vanđ hette des dages eñ mittẽ coude des
nachts. mer hy leet duſent becoꝛinghẽ als
nv was hi geſlagẽ met ſlagẽ/ als nv was
hi met ſteenẽ gequetſt onđ dẽ ſtride ſo ont=
ſpꝛanc hi altoes eñ toech wtẽ duuels tãdẽ
die ſcapẽ die hi gheuangẽ hadde. eñ ioſep
is ꝟcieert mit die duecht der ſuuerheit: Eñ
ic ontſie dattet ſpot waer datmẽ paulum
daer mede tegen rekenẽ ſoude dye hẽ ſeluẽ
cruyſte. Eñ hi en verſmade niet alleen die
ſchoonheit vãden menſchen lichame/ mer
alle dinghen die ſchoone eñ claer ſchinẽ in
aertſche dingẽ ſach hi aen als wi aenſyen
ghemul eñ aſſchen eñ bleef onberoerlijck
mit allẽ als die dode biden dodẽ. Alle men
ſchen ꝟwonderen iob. Wãt hi was eẽ ge=
doechſaem man. maer paulus en geduer=
de niet alleen een maent maer menich iaer
ſo volſtont hi in ſtarcker pinen claer Eñ hi
en ſcrapte die atter nyet of/ met een ſcarf.
mer hi was ꝟdꝛachliker dã enich ſteen lo=
pẽde ſtadelijck tot des leeuwens dꝫ is des
duuels mont eñ vechtende tegẽ becoꝛinge
eñ dat onrecht eñ die ſcaren eñ hy en ghe=
doechde niet vã dꝛie of van vier vꝛienden
mer van alle onghelouigẽ eñ vã ſijn bꝛoe=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dersleet hi laſter. Hi was ꝟſtoten eñ ver-
maledijt vā hē allen Job herberchde ſeer
eñ beſoꝛchdē dē armē. maer die ſoꝛghe die
iob hadde ouer die ſiecke int vleys die had
de paulus inð zielen quellēde Jobs huys
was opē alle die ghene dye quamē: maer
paulus ziel was opē alder werelt Eñ om
dz iob hadde ontallike veel oſſen eñ ſcapē
ſo was hi dē armē mildelijc: mer paulus
en hadde anders niet dz hy alſo lief hadde
als ſijn lichaem. Eñ daer of diende hi ghe
noech den armē. Dat beteikent hi in ſijnre
ſtat mijnre nootdꝛuft ſeit hi eñ der geenre
die met mi ſijn diendē deſe hādē: maer die
woꝛmen eñ die wondē dedē dē goedē iob
grote pine: mer merckte paulus ſlagē ſijn
hōger eñ bandē eñ anxt die hy leet vā ſijn
huyſludē vā ſijn bꝛoedꝛs eñ vā alð werelt
Eñ die ſoꝛchuoudicheit die hi hadde ō die
kerc: eñ die barninge die hi hadde vooꝛ elc
ke die ſcāde doechde ſo ſulſtu ſyen dz deſe
ziel harder was dā enich ſteen. Eñ dat ſy
gaet bouē yſer eñ ademant: want doe iob
leet int lichaē dat leet paulꝰ int herte: wāt
hi ꝟteerde vā dꝛoefheit vā hē allen die hy
heymelijc gedoechde eñ dz was pijnliker
dā enich woꝛm. daer ō vloyden wt hē ſta
delike tranē: niet alleē des daechs mer oec
des nachts: wāt in elckē woꝛt hi ſeer ghe-
pijnt zwaerliker dā eenich wijf die in ar-
beit leit. Eñ daer ō ſeide hi/ kindekijn dye
ic echter gebare tot dz xp̄s weð in v woꝛt
ꝟmaect. Moyſes coes ō der iodē ſalicheyt
dz hē god wt dē boecke des leuēs geplant
hadde. aldus ſo offerde hem moyſes ſelue
met anderē ꝟderuē te woꝛdē. mer paulus
wilde ꝟgaen vooꝛ die anð niet met ander
mer ō dat die anð behoudē ſoudē werden
ſo wilde hi die ewighe gloꝛie deruē. moy-
ſes wederſtōt pharo/ mer paulꝰ weðſtōt
dagelijcx dē duuel. Moyſes ſtreet ō tvolc
eñ paulus ō die werelt niet mittē zwaer-
de mer mittē bloede. Jan baptiſta nā ſpi-
ſe der locuſten eñ velthonich. Gloſa. Als
yſidoꝛus ſeit. ſoe en warē die locuſtē geen
ſpꝛinchanē die v lieghē/ maer eenꝛchande
cruyt dat alſo hiet. Mer paulus wāderde
int middē ð gheruchte deſer werelt ſo ruſ
telic als inð woeſtinē. Eñ iohā was ghe-
uoet mit locuſtē eñ mit wilde honich mer
paulꝰ was gheuoet mit veel ſnoder ſpyſe
wāt van node liet hi die ſpiſe achter ō ſijn
hecte begeerte te pꝛedickē. Mer ſinte ians
volſtādicheit ſceē wel groot tegē herodes
eñ herodias. mer paulus en beruſpte niet
alleē een of twe of dꝛie mēſchē mer ōtalli-
ke veel die tot eē hoger ſtaet warē eñ wꝛe
der tyꝛānē dā herodes. Nu behooꝛt ōs toe
dz wi paulū rekenē mogē teghē die engelē
onð welck wi hē groot pꝛedikē/ wāt met
alle ſoꝛge was hy gode onð daē dz Dauid
al ꝟwōderēde ſeyt. machtich vā doechdē
die ſijn woerdē doet. wāt wat die ꝓphe-
te ꝟwōderde indē engelē doe hy ſeide. die
ſijn enghelē gheeſtē maect eñ ſijn dienaer
barnēde vier: dz mogē wy in paulo vindē
die al die werelt ō liep als een vier eñ een
geeſt eñ omlopēde ſuuerde hiſe. Mer deſe
die de werelt ōme liep heeft te loon ōtfaē
dē hemel: eñ dits ſeer wōderlijc dz duſda
nige mēſche noch wandelde op die aerde:
eñ omhāgē was oec noch met eē ſterflijck
lichaē. wat grote ꝟdomeniſſen ſijn wi dā
wairdich na diē dz in enē mēſce alle doech
dē ꝟgaðt ſijn eñ wi ōs niet en pinē tmin-
ſte deel vā dien na te volgē/ wāt hi en had
geē anð nature noch geē anð ziele noch en
woude i geē anð werlt mer i die ſelue aer
de eñ in tſelue conincrijcke eñ op geuoet on
der die ſelue wet eñ zedē. ſo ginc hi mz die
doecht ð zielen alle mēſcē bouē die nv ſijn
oft gewe eſt hebbē eñ niet alleē en is in hē
dit wondlick dz hi ouermits die oueruloe
dicheit ð deuocien in eēre manicre niet en
geuoelde die pine die hi ōtfinc ō die doecht
mer dat hy oec die duecht rekende vooꝛ dz
loon. wāt wi en ſtredē niet om die duecht
ende om die charitate die ons vooꝛgheſet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

is.Welcke caritate paulus omhelsde ende
minde sonŏ loon Eñ hi gedoechde mit al-
der sachtmoedicheit al dz schijnt met sijn-
re scarpheit die doechdē te belettē. Daghe
licx rees hi hoger eñ barnde.eñ altoes we
ꝟstōt hi mit eē nyeu welicheit die vrese die
hē aen quamen. Doe hi sach dz hē die doot
ghenaecte so ꝟwecte hi die anŏ ter gemeē
schap eñ ter genoechten ŏ bliscappē eñ sei
de.Verblijt eñ sijt vrolick mz mi.eñ te las
ter eñ te onrechte dat hi leet ō die naerstic-
heit sijns predikē daer ginc hi meer eñ lie-
uer toe dā tot wellusticheit ŏ eerē.Wāt hy
hadde meer begheerte des doots dā des le
uēs/eñ der armoede meer dā rijchedē Eñ
veel meer coes hi pine: dan anŏ ludē ruste
eñ meer droefheit dā weelde naersteliken
bat hi voor sijn vianden dā anŏ ludē voor
haer vriendē.Een dinck was hē tontsyen
alleen eñ te vresen dz hy god niet en ꝟuol-
gede eñ niet en was hē bequamer dā god
te behagē altoos.mer ic en segge niet dz hi
niet en begeerde vā dese waereltlike dingē
noch oeck niet vā dien die toecomēde sijn.
Wāt en segt mi niet dz hy begherēde was
loon eer ghelt of macht. Wāt alle dit achte
hi als spinnen webbe/maer hi merete dat
beloeft is indē hemel. eñ nv sulstu sien sy-
nen barnēde moet in xp̄o eñ in cristus mi-
ne.Wāt dese paulus en begeerde niet voor
sijn mīne die waerdicheit ŏ enghelē eñ ar
changelē noch niet des gelijcs:Wāt hi ghe
bruycte cristꝰ minne die meerre is dā alle
dinck.Wāt hi hiet dese ouersaliger dā alle
dinck Mer al sonŏ dit en begeerde hi voor
dese mīne gheen gheselle te sijn ŏ engelen
noch der dominaciē of der potestatē.maer
hi begeerde meer mit dese mine te sijn dye
achterste vā den heilighē oft eē onŏ dē ver-
doemdē dā sonŏ dese mine te sijn onŏ dye
ouerste eñ die hoechste here.Wāt dat was
hē een groot eñ sonŏlinck tormēt gheschie
dē te wordē vā der caritate.Dit was hem
helsch vier ende dit was hem allē pine dit
was hē onuerdrachtelick eñ onuertallick
tormēt.mer te ghebruken cristus caritate
dit was hem leuē eñ dit was haer werelt
Eñ dat rijcke eñ die beloftē dochtē hē allē
goet.Hi ꝟsmade al dese die wi ontsien als
mē plach te ꝟonwaerdē dat ꝟrotte cruyt.
Hi achte oec die tyrannē eñ veel volcx dye
ver woetheit wt scoten als oft vloyen ghe
weest haddē.Eñ hi rekēde voor kiderspel
dē doot eñ die tormentē eñ.M.pinē als hi
se om cristo mocht liden Hi was meer ghe
ciert ghespannē mit eenre ketenē dan ghe-
croont met eenre cronē. Wāt als hi geslotē
was in een kerker so wādērde hi inden he
mel.Eñ lieuer ōtfinc hi slagē eñ wōdē dā
lof.eñ hi minde meer pyne/dan der luden
ghiften.ō dat hi die pine rekende voor sijn
loon eñ daer om noemde hyse gracie.Wāt
dat ons saeck is der zericheit dat brocht hē
grote ghenoechte inne. Hi barnde oec met
groter droefheit.eñ daer om seyde hi:Wie
wort ghescandalizeert eñ ic en barne niet.
Eñ seit yemant dat in droefheit genoecht
is:Wāt sommighe ludē die ghewōt wor-
den mit haer kinders doot sy ōtfaen enigē
troest als sy bliuē in haer ghescrey. eñ als-
mēse verbiet te screyen soe hebbē si meerre
rouwe.so ontfinck paulus nacht eñ dach
van synē tranen. Nyemant en was die al
so seer sijns selfs quaet bescreyde als hi de
de der anŏ ludē Hoe waēde dat hi ghedaē
was doe hy bescreyde ŏ sondarē ꝟderffe-
nisse:Wāt hi begeerde dz hi ꝟstotē hadt ge
weest wtē hemel.ouermits die dat si had
dē mogē behoudē sijn:Wāt hē dochte dat-
tet veel meerre scade was dz si niet behou
dē en warē dā dat hi seluer ꝟgaen hadde.
Wien salmen teghen desen mā mogē ghe
likē/wat yserē of wat adamāt. Mer sijn
ziele is te gheliken bouen goude oft bouen
ademant.Want hi harder was dan enich
ademant eñ costelijker dan gout oft gem-
men.Want hy bouen die een ghinc in har-
dicheit:ende bouen die ander in duechden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Teghen wat dinck ſalmē nv mogē gheli=
kē deſe edel ziele eñ rekenē tegē die gheene
die nv ſijn niet met allen: wāt waert dat=
mē dē goude gheuē mochte die hardicheyt
des ademāts. of den ademāt die dierbaer
heit des gouts ſo ſoudemē maſſchiē in enı
gher manierē rekenē mogen tegē paulus
ziele Maer wat reken ick dat gout oft die
ademāt tegē paulū: wāt hinget in eē wa=
ghe die warelt tegē paulū/ du ſoudeſt ſyē
dat paulus al op weghen ſoude. Wi ſeg=
ghē dat Paulus waerdiger is dan die we
relt eñ al datter in was. want en was die
werelt ſijns niet waerdich maſſchiē noch
oec die hemel mer dit vintmē oic neð. wāt
niet alleen ſette hy dē hemel: mer al datter
in is achter criſtus caritate. waerō en ſou
de die here dā niet die ſo veel meer goeðtie
ren is dā paulus als die goetheit bouē die
quaetheit gaet oerdelē ſal dz paulus beter
is dan veel hemelē. wāt die here en is met
ons allen ſo ſeer niet / als hy vā ons woꝛt
ghemint: mer hi mint ōs ſo veel meer dat=
tet geen redē en can gheſegghē God toech
oec deſe paulū int paradijs eñ hieuē op in=
den derden hemel eñ dat was recht. wāt
daer paulus ī die aerde wāderde ſo regier
de hi hē in allē dingē/ als oft hi int gheſel=
ſcap der enghelē hadde geweeſt: wāt doe
hi noch gebondē was indē aertſchē licha=
me ſo ðblide hi in eenre volmaectheit Eñ
hi die onð ſoe grote bꝛooſheit was nergēt
in hē ſcheen hi minre te weſen dā die ouer
ſte engelen. wāt als of hy gheueðt hadde
geweeſt/ ſo dooꝛuloech hi al die werelt le=
rende eñ ðſmade die pinceñ vꝛeſen als of
hi lichamelijc hadde geweeſt. eñ hi ðſma
de alle aertſche dingē als oft hi indē hemel
hadde geweeſt Eñ hi wakede in ſtadiger
meninghē ſijns hertē als of hi onlichame=
lick dogē hadde ghederft. eñ oec mede ſoe
ſijn die englē die beuolen die hoofdē van
menigerhāde ludē te bewarē eñ te beſcer=
mē vā alle quaet. mer geen en regierde ſo
tvolc dat hē beuolē was als paulus al die
werelt dede. wāt als een goeðtieren vaðr
medelidē heeft met ſijn kint dat ontſinnet
eñ dol is: ſo hi meer vāden kinde woꝛt ge=
noept met laſter eñ met ſtekē alſoe hy des
kints meer ontfermt eñ beſcreyt. Alſo de=
de paulus tot dien die hē meeſt queldē de=
de hi meer werckē ð goeðtierēheyt. want
die wil ſcreyde hi eñ had alte grotē rouwe
vooꝛ dē ghenē die hē vijf werueē haddē ge=
ſleghē/ eñ die ſijn bloet begeerdē te ſtoꝛten
eñ hi bat vooꝛ hē doe hi ſeide. Bꝛoeðs dye
wille mijns hertē is vooꝛ god ter ſalicheit
Eñ doe hiſe ðgaen ſach ſo hadde hijs alte
grotē iāmer: wāt ghelijck datmē dat yſer
datmen int vier ſteect al vier woꝛt. aldus
was paulꝰ die al ontſtekē was mitter ca=
ritate al caritate ghewoꝛdē. Eñ echter of
hy een gemeen vaðr alder werelt geweeſt
hadde/ alſo ðhogede hy in ſoꝛchuoudichz
eñ in goeðtierēheit eñ in alle menſchē min
ne. Eñ daer toe ſo node hi alle die vaðrs nz
alleen die vleyſchelike mer oec die gheeſte
like: wāt hi begeerde alle mēſchen te gode
te bꝛengē. wāt als of hy al die werelt ghe
wonnē hadde alſo haeſte hiſe in hemelrijc
te bꝛenghē eñ hi ſette vooꝛ die ghene die hi
minde ſijn ziel eñ ſijn lijf. Deſe menſchen
onedel eñ ōganger die ſijn ambocht plach
te oeffenē onð tvolc hadde ſo grote vooꝛt=
gāc in docchdē dat hiſe nauwe in xxx. iaer
en conſte onð dz iock der waerheit bꝛengē
die vā romē/ die vā perſen/ die vā meden/
eñ vā indien/ vā ſyten eñ die moꝛē/ die ſa=
romaten/ eñ die ſaraſynē/ eñ al tgeſlachte
vā menſchē. Eñ gelijc als dat vier ðteert
ſtoppelē eñ hoy. alſo ðteerde hi alð duue=
len werc. wāt doe paulus mitter tonghē
ſpꝛack ſoe begonſt ſy te vallen ſeerder dan
enich vier eñ vloegē al die oefeninghe der
werelt der duuelē eñ die dꝛeyginge ð tyꝛā
nen eñ des huyſludē laginghe doer. want
ghelijc dat mitter radiē ð ſonnē als ſi hem
ſpꝛeyden/ die donckerheit vliet. Die ouer=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ſpeelres eñ die dieuē in grachtē hē ꝟbergē eñ die mãſlachtighe te hole wert vlien eñ alle dinc claer eñ licht wert vãden radyen dier op ſchinē. ſo vloech ouer al die dwali ge wech/ daer paulꝰ dat euãgelie predicte eñ dye waerhz bleef. Eñ ouerſpeelres eñ anď werckē die lelijc ſijn te ſeggē wijcten eñ wordē ꝟteert mitter hitte des viers eñ ꝟuoeren als ſtubbe. Maer eē claer vlãme der waerheit quã daer wt eñ voir al blēc= kēde tot die hoechz des hemels eñ die vlã= me wort ꝟheuen vã dien die ſe ſcheē te leſ ſchē. mer ſi en mocht nz beletten noch met vreſe noch mz geſcal haer voortgãck. Der dwalinge ſede is dit als yemãt haer tegē gaet ſo wort ſy onď ende breect of. mer die waerheit ſtaet is dusdanich als daer veel ludē weďſtekē wort ſi ꝟwect eñ waſt. õ dz god aldus õs gheſlacht ꝟedelt heeft ſoe laet õs pinē hē gelijc te werdē gheuondē. Eñ wi en ſullē niet wanē dz dit õmoghe lic is. Wãt paulꝰ hadde eē lichaē dē onſen gelijc/ ſulc was ſijn ziele eñ eē god ſchiep hē eñ dy. eñ ſo als hi ſijn god is ſo is hi oec dijn god/ wouſtu mz paulo gods giftē kē nē eñ ſijn clederē warē dē duuelē eē vreſe Mer dits meer te ꝟwõderē i paulo: noch mē en mocht niet begripē vã dwaſe coen= heit. als hi geuallē was in die vreſe: noch vã bloothz doe hi die vreſe vloech: wãt hy minde dit leuē õ tghewin vã lerē Eñ echē ſo ꝟonwaerde hijt alte ſere õ die philoſo= phie daer hē die werelt ꝟſmaetheit toe ge togē hadt. Daer õ alſtu ſieſt paulũ die vre ſen vlien ſoe en ꝟonwaerdes nz meer dan doe ꝟblide dz hi hē tegē vreeſen verſetten mochte: wãt gelijc dz dit vã ſtarchz was/ ſo yſt anď vã wijſheit. Eñ alſtu hoꝛeſt dz hi yet vã hē ſeluē ſeit: ſoe ꝟwõdert oec als oftu ſages dz hi hē ſeluē ꝟonwaerde wãt gelijc dz hi die eerſte doot vã grootmoedic heit ſo yſt anď vã oetmoedicheit. want hy ꝟdiender meer prijs dz hijt vã hē ſeluē ſei de dã of hi gezweghē hadde. Wãt en had= de hijs niet gedaē het hadde ſijn miſdadi= ger geweeſt dã dye hē ſeluē geleert hebbē te priſen ſonď mate. Wãt en hadde paulꝰ hē ſeluē nz ꝟblidet in diē dingē hi hadſe al ꝟlorē die hē beuolē warē: wãt als hi hem ꝟoetmoediget ſoude hebbē ſo ſeer/ ſo ſou= de hiſe al wech gedaē hebbē. Wãt paulus genoechde meer eñ ꝟblide dã een anď dye ſijns ſelfs prijs berghet Nochtãs en dede nyemãt alſo veel profijts als hi ſijn ꝟdien te verberchde als deſe dede/ doe hiſe ſeide Wãt het is grote ſonde dz eē mã hē ſeluen wat goets of wonďlicx vã hē ſeluen ſeit. Eñ het is groot ꝟwoetheit dz yemãt hem ſeluē ꝟſcierē wil met ſijn prijs alſt hē geē nooten is. Wãt dat is nae gods vonnis te ſpreken bet ſotheit/ wãt deſe verydelt alle loon eñ al dat mz arbeit ꝟcreghē is. Want dat hoort enē anderē toe õſen naem te ver heffen dz en behoort niet dē glorioſen mer eē ongeſtadighē die hē ſeluē beroemt: mer die die dinghē alleen te ſeggē ď tegē woer= dighe ſakē nootdruftich is den ghenen die vrucht mint/ eñ peynſt veelre ludē profite als Paulus dede doen hi vãdē quadē ghe uanghē wort/ ſo wort hi gedwongē hē te priſen ſonďlinge indē dingē die ſijn waer= dicheit toonde Nochtãs zweech hier veel eñ meerre: ic ſal comē ſprac hi te ꝟtoninge gods viſioen maer ic ſpaer v Paulus had de ſo veel eñ ſoe grote ſprake mit gode als enighe propheet hadde oft oec apoſtel. eñ daer õ was hi te oetmoediger. Het ſcheen dz hi die plagē ontſach alſo te ſprekē. Wãt als hi naď natueren een vã veel was ouer mits die ſpraec ſo en was hy niet alleē bo= uē veel ludē: mer hi was oec vãdē engelē Wãt niet en is te begripē datmē die plagē of wondē ontſiet/ mer datmē yet laet om vreſe vãdē wondē dz waerdich is vã goe dertierēheit: wãt in diē dat hy die wondē ontſach die indē ſtride niet en wort ꝟwõ= nē/ ſo ſchijnt hi vromer dã dye ghene dieſe niet en ontſiet So dz oec niet ſondelick en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

is te screyen. maer het waer sonde ō droef
heit te doen of te segghē gode leet. Hier by
wort wel ᵛstoōt hoedanich dz paulꝰ was
wāt hi ī dese manier gecomē was ᵛmoch
te hi in eē maniere bouē natuere eñ al ont=
sach hi dē doot/ nochtans en vloech hi van
haer nz. Wāt tē is gheen misdaet dz die na
tuere ondđ die crācheit is/ mer die crāchz te
dienē is sonde ō datmē met recht dē ghenē
onuerwōderlic hebbē sal. eñ houdē die de
crācheit der naturē mitter docht des wil
lē ᵛwint. Wāt dat paulus Jā die mercus
hiet vā sijn geselscap sceyde dz dede hy son
derlinghe ō dē dienst đ predicacien. Want
die dese officie ōtfanct hi en mach niet teđ
sijn noch blode/ mer starc eñ vroem in allē
dingē. Wāt niemāt en sal aen nemē dz am
bocht vā deser waerdiger giftē. ten sy dat
hi is een bereyt riđđ sijn siele te leuerē inđ
doot eñ indē anxte: Wāt wie vā dusdani=
gher hertē nz en is hi soude veel anđ luden
ᵛbliesen met sijn exēpelē: eñ het is meer oer
baerlic dat hi ruste eñ hē seluē waer neme
Een stiermā eñ een die vechtē sal tegē bees
tē. of een die dē tornoy oft tot een bode ge=
sent wort. Eñ gheen vā desen is sculdich
sijn ziele so wel bereit te hebbē eñ ghesaet
ter doot/ eñ ten lasterē als den genē soude
die dē dienst đ predicacien an hanget wāt
die vresen sijn hier in meerre eñ weđ sake
felre Eñ dese stridinghe en sijn in gheenre
manieren gelijc. Wātmē set voor dat loon
of ghifte dē hemel eñ ter pinē dat ewighe
vier. Wāt al viel tusschē paulus eñ marcꝰ
enige sceldinghe: en wanc niet dattet son=
de was: Wāt te beroerē dat is geen sonde
maer datmē wort beroert sonđ redē ende
daert geen recht oerbaer en doet alsmē be=
roert wort dat is sonde. Want ōs scepper
gaf dese begheerte in ōs dz hi dese slapēde
ziel die vā traechz eñ zwaerheit ᵛbōdē is
soude ᵛwecken. Daer ō leide hi in ōs hert
die scarpheyt đ grāscap als die egge vādē
zwaerde. Op dat alst noot is dat wijse be

syghen. Wāt die goedertierenheit en is al=
toos niet goet mer also die tijt eyscht. mer
als dit niet en is so is die goedertierenheit
sonde/ aldus beschicte paulus dicke synē
dienst. eñ die onmanierlijckē sprakē was
hi beter gram. Maer dit was in hē wonđ
lijc/ wāt hy was claer mit bādē met slagē
eñ wōden dā die ghene die blinctē met cro
nen eñ met purpur. Eñ doemē hē gheuan
ghē voirde doer die wilde zee ᵛblide hi hē
so seer daer in/ oftmē hē geuoert hadde tot
een groot keyser rijc waert. Maer na dyē
dat hi binnē romē quā en woude hier niet
bliuē/ mer hi doorliep hyspaniē. Eñ hy en
liet enich dach niet ledich gaen noch ruste=
lick lidē mer in hette vā predicacie was hi
heeter dā vier. Hi en ontsach anxt noch en
scaemde hē vā spottē/ mer dits meer te ᵛ=
wonderē dat hi so stout was eñ altoes te
ghenoechte bereit. eñ toeblasende eenrehā
de vier des strijts/ so gaf hi hē weder ghe=
payst eñ hoghelijc. Want doe hi fel eñ heet
was van grāschap so hietē sy hē ghaen te
tersen eñ hi en ontseydes niet. Sy seyden
hē oec datmē soude moetē neder latē ouer
den muere eñ hy gedoechdet: eñ dedet om
dat hi te lāger predikē soude eñ dat hi veel
menschē tot cristū brenghē soude die hi hē
gheuē soude: want hi ontsach dat hy van
hier varē soude arm eñ onrijck vā veel lu=
dē salicheit. Voort die gheene dye onđ een
kampe of meester vechtē so sy sien datti ge
wont is eñ sijn bloet lopen/ dat hier mede
den viāt niet en wijct/ maer dat hi vrome
liker staet eñ sijn sperc scut starckelic ende
stadelick valt indē vianden al stekende eñ
dat hi sijn quetsinghe niet en acht. so wor
dē sy onderdane dusdanighen ridder met
meerre vromicheyt. Dit gesciede aldus in
paulo. Wāt doe si hē saghen ghebondē eñ
nochtās hi preecte indē kercker gebōdē eñ
doe sy hē saghē ghewōt eñ dat hy dē ghe=
nen die hē slogē te meer predicte voer wair
so ōtfingē sy boutheit dat sy wel beteykē=

den eñ seidẽ.soe dat veel vã onsen broede-
rẽ betroudẽ in õse bandẽ dat si dorstẽ ouer
uloylijc sonđ vreese gods woerdẽ sprekẽ.
Doe nã hi oeck seker vroẽheit eñ werp hẽ
starckelijc tegẽ die viandẽ. Wãt gelijc dat-
tet vier ondertidẽ in menigerhãde matery
daert valt đmeert eñ toewassen neemt so
dede oec paulus tõge wat manier vã ludẽ
hẽ aẽroerdẽ bekeerdẽ te hant tot hẽ waert
Sijn aẽuechters warẽ sijn geestelic voet
sele/daer õ wãt ouermits hẽ ludẽ die vlã-
me đ euãgelien wies te meer. Dit seit cri-
sostomus eñ guldemõt al te mael.

Die legende van die.vij.broeđs.

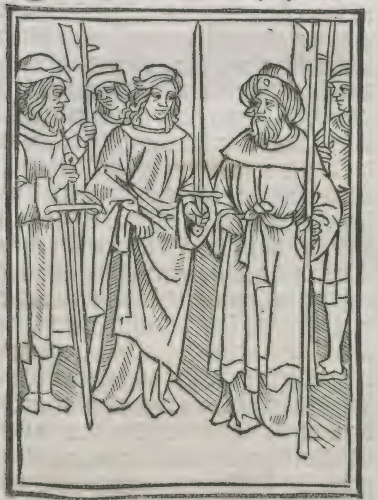

Je vij.gebroeđs martela-
rẽ warẽ/eñ warẽ sinte fe-
liciaens kinderẽ. Eñ haer
namẽ warẽ aldꝰ Janua-
rius.felix.philippꝰ.siluaẽ
alexãder.vitael.eñ marci-
ael. Philips die prouoest dede anthonius
des keysers gebot.eñ hi liet alle dese broe-
ders mitter moeđ voer hẽ brẽgẽ eñ riet die
moeđ dat si haer sonẽ õtfermẽ soude. Sy
seide met v sinekinghe en sal ic nz worden
đleit.noch met dijn dreygige đkeert: wãt
ic bẽ seker vã dẽ heylighẽ geest diẽ ic hebbe
dz ic v sal đwinnẽ leuẽde. Eñ als ick doot
sal sijn so sal ic v bet đwinnẽ. eñ si keerde
haer tot harẽ sonẽ wert eñ seyde. Sonen
mijn siet dẽ hemel eñ merct op wert: wãt
cristꝰ õtbeit v daer. Vecht starckelic õ xp̃s
wille eñ sijt getrouwe õ xp̃s minne. Doe
dz die prouoest hoorde so dede hise mit kin
nebac slaghẽ slaẽ. Eñ doe dye sonẽ mitter
moeđ al te vroẽ bleuẽ int ghelooue soe dede
hyse al doden dattet die moeđ sach mz ve-
le tormẽtẽ eñ si đtroestese daer toe. Grego
rius hiet dese felicitas meer dã een marte-
laerster: wãt si wert seuẽ werf gepassijt ĩ
haer.vij.sonẽ.eñ tẽ achte in haer selfs lich
aem. Gregoriꝰ seit ĩ sijn omelien. sinte feli
citas die gelouẽde was xp̃s deerne prekẽ
de/wort si oec cristꝰ martelaerster. sy ont-
sach haer so seer dz si harẽ sonẽ leuẽde latẽ
soude na haer indẽ vleische als vleischeli-
ke ouđs plagẽ te bedroeuẽ als syse doot la
tẽ soudẽ. Si gebaerde oec indẽ geest die sy
indẽ vleisce gebaert hadde õ dz se met haer
predickẽ gode ghebarẽ soude diese mitten
vleische đ werelt ghebaert hadde. Wãt sy
en mocht sonđ rouwe niet sien steruẽ haer
sonẽ die sy bekende haer vleys mer die cro
ne der minnẽ was binnẽ/die droeuicheyt
des vleys đwan. Met recht mach ick dan
wel seggẽ dat dit wijf meer dã een marte
laer was. Wãt doe si menige martely ghe
ledẽ hadde so wã si oec đ martelieẽ palme.
Wãt ouermits cristus mĩne so en genoech
de haer niet alleen harẽ doot. Si warẽ ge
passijt int Jaer õs heren. C. eñ. ix.

Die legẽde vã sinte Theodora.

Heodora was eẽ edel wijf
eñ schoon ende sy hadde te
alexãdrien een rijc mã dye
gode ontsach. In zenons
des keysers tiden. mer die
duuel benide theodorẽ het
licheyt eñ becoorde een rijc mã in haer mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ne. Eñ hi moydese die wil met bodē eñ mʒ
giften dat sy hē cōsenterē soude/ mer si ꝟ=
onwaerde sijn bodē eñ sijn giftē: hy moy=
dese so seer dat hi haer geē ruste en liet heb
bē so datse bi na amachtich was. Tē lestē
sende hy tot haer eē touenersse die haer se=
re riet datse hē ontfermē soude eñ hē cōsen
teren. Doe theodoꝛa seide dʒ sy voer gods
oghē nēmermeer so grote quaet doē moch
te. Doe seide die touenarsse: Wat men des
dages doet/ dat weet god eñ siet. mer dat=
mē doet als die zonne onð is/ eñ het nacht
woꝛt dat en siet god niet. Eñ theodoꝛa sei
de. segstu waer. eñ si seide Ja ic segghe di
waer Eñ theodoꝛa woꝛt bedꝛogē vander
touenarsse woerdē eñ si seide dʒ sy die mā
dede comē als diē dach onð ginc eñ sy sou=
de synen wille doē. Doe sijt dē mā gheseit
had so woꝛt hi harde blide eñ quā tot hair
inð vꝛē die si seide eñ hi sach bi haer eē ēgel
eñ ghinc wech/ eñ theodoꝛa bedocht haer
eñ began bitterlick te screyē eñ sloech haer
aēsicht eñ seide. Wee mi ic hebbe mijn ziel
ꝟloꝛē ic heb gebꝛokē dʒ aēscouwē mijnre
scoonheit Eñ doe haer man thuys quā eñ
hi sach sijn wijf soe misinoedich so pijnde
hise te troestē al en wist hi die saecnʒ/ mer
sy en wilde geē troost ōtfaē. eñ doet dach
gewoꝛdē was so gic si tot eē nōne cloester
eñ vꝛagede die abdisse of god mochte we=
tē een sonde die des nachts schiet Si seide
hair. mē en mach god niet ꝟberghē eñ god
siet eñ weet al datmen doet eñ in wat vꝛe
dat gesciet Eñ si screyde bitterlijc eñ seide
geeft mi een boeck vanð euāgely dʒ ic my
seluē domē mach: ende doe sijt op dede soe
vant si dʒ ic screef dat screef ic. Eñ doe sy
thuys gecomē was/ cē wile daer na sneet
si of haer vlechtē. eñ als haer mā nʒ thuys
en was. soe dede si mās abijt aē eñ gic tot
een monicx cloester dat. viij. milen vā daē
was/ eñ bat datmēse ōtfaen soude eñ mē
dede haer bede. Eñ doemē vꝛaechde ō ha=
rē name so seide si datse theodoꝛus hiet eñ
sy dede oetmoedelick harē dienst eñ haren
diēst genoechde hē allē. Na eē tijt vā iarē
riep die abt bꝛoeð theodoꝛus eñ beual dat
hi die ossen in spānē soude eñ dʒ hi die olie
wter stat halē soude. Eñ haer mā screyde
alte seer eñ hi had anxt dat sy mit eē ander
mā wech ghegaē hadde geweest. Eñ syet
die engel gods seide hē. stāt op vꝛo eñ staet
in die wech van sinte pieters des apostels
martely/ eñ die dy ghemoetē sal dats dijn
wijf. Als dit gedaen was so quā theodo=
ra met haer ossen/ eñ doe si harē man sach
eñ kēde. so seide si in haer seluē. wach my
goede mā/ hoe seer arbeide ic dat ick mach
woꝛdē ꝟlost vā die sonde die ick in dy ghe
daē hebbe. Eñ doe sy hē naecte so groete si
hē eñ seide Here mijn ꝟblidē moetstu mer
hi en kēdese niet: mer doe hy harde langhe
gearbeit hadde eñ hi riep dʒ hi bedꝛoghen
was. so quā tot hē een stēme eñ seide. Die
ghene die dy ghisterē vꝛoech groetede dat
was dijn wijf. Sinte theodoꝛa was soe
heilich datse veel miraculē dede: wāt si ꝟ=
loste eē mā die vā een beest ghescooꝛt was
eñ sy ꝟwectē mit haer bede eñ volchde dē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

beestē na eñ si ꝟmaledidē eñ hy viel te hāt doot. mer die duuel en cōste haer heilicheit niet ꝟdraghē eñ opēbaerde haer eñ seide. hoere bouē alle wiuē eñ ouerspelinne. du hebste dinē man gelatē eñ bist hier gecomē om dattu mi ꝟsmadē soudes Bi minē veruaerlicstē cracht ic sal di een strijt ꝟweckē eñ doe ic dinē gecruystē god nz ꝟloechenē so segt dat icx niet en bē eñ sy maecte eē cruce voor thooft eñ te hāt voir hi wech. Op eē tijt doe sy vāder stat weđ keerde mettē camelen eñ sy ghebrocht was in een stede so quā tot haer des nachts een iōge deerne eñ seide slaept by my. Eñ doe sijs nz doen en wilde ginc si tot eē anđ ouerspeelre die in die herberghe lach Eñ doe haer dē buyc beghan te heffen eñ men haer vraechde bi wien dz si dat kint drocht so seide si Theodorus die monic lach bi my. eñ doe tkint geborē was so sende menēt dē abt vā dē cloester. Eñ doe hi theodorꝰ berulpte eñ hi bat dz mēt hē ꝟgaue so leide hi hē tkint op sijn scouđ eñ ꝟdreuē vtē cloester Eñ theodorꝰ bleef in correctie butē dē cloester. vij. iaer eñ voedet tkint mit melc vā beestē mer die duuel hadde groot nijt vā haer ghedoechsaemheit eñ opēbaerde haer in haers mās ghelijckenisse eñ seide haer. vrouwe mijn wat doet ghi hier/ siet ic quele ō dinē wille eñ en mach geen troest ontfaen. daerom coemt tot mi mijn alđ liefste. wāt al hebdi bi eē anđ mā gelegē dz ꝟgeue ick v. Eñ sy waēde dz haer mā hadde geweest eñ seyde. nēmermeer en sal ic met di wonē. wāt ian die riđđ heeft bi mi ghelegħē eñ ic wil penitēcie doē in dien dz ic in dy gesondicht hebbe. Eñ doe si dat geseit hadde voir die duuel wech ende si bekende dat die duuel was. Op een anđ tijt soe wilde die duuel haer ꝟuarē/ eñ doe die duuelē quamen tot haer in ghelikenisse vā wilde beestē: eñ eē mā iaechdē eñ seidē. eet dese hoere. eñ si bede eñ dye duuelē voerē wech. Op eē anđ tijt quā een grote menichte vā ridderē/ eñ daer ghinc een prins voor eñ sy aenbeden hē. eñ die ridders seidē tot theodorū. staent op eñ aenbede ōsen prince. sy āt woerde ic aēbede onsen here god. Doe dye prins dat hoorde beual hi datmēse voor hē brenghē soude/ eñ datmēse pinē soude datmē wanē soude dat si doot ware/ eñ daer na voerē al die scharē wech. Op een anđ tijt sach sy veel gouts eñ doe segēde sy haer eñ doe voir dz gout wech eñ sy vloech daer of eñ beual haer god. Op eē anđ tijt sach sy dragē een corf vol vā alrehāde spise eñ seiden haer. Ons prince die dy sloech seide. neem hier of eñ eet: wāt hi dedet onwetēde mer sy seghēde haer ende te hāt voir dye duuel wech Doe die vij. iarē geledē warē eñ die abt mercte eñ sach theodoren penitēcie eñ gedoechsaemheit so ꝟsoende hi eñ leidē mz sinē kinde in sijn cloester. Ende si noch. ij. iaer ouerledē was so riep si dat kint eñ besloet in die celle. Eñ doe ment den abt seide so sende hi som monikē dz si naerstelic horē soudē wat si dē kinde toe sprake. eñ theodora ōhelsdet eñ custet eñ seide hē. Mijn lieue kīt die tijt mijns leuēs coēt Ic laet di god datstu hē hebste voer dinē vađ eñ hulper. mijn lief kīt voege di met vastē eñ bedinge eñ diene dē broederē deuotelijc. Eñ doe si dit geseit hadde so gaf sy harē geest. eñ sliep salichlic indē here Int iaer ōs herē CCCC. ende lxx. Doe dit dz kint sach soe begōst seer te screyē: binē dier nacht wort die abt eē visioē ꝟtoent in deser manieren Hē dochte datmē eē grote brulofte bereyde eñ daer quamē die oerdē đ prophetē ende vandē englē eñ vāden martelarē eñ van allē heiligē. Eñ siet int middel vā hē was een wijf om behāghē met ontallike glorie eñ si quamē ter brulofte eñ si sat op eē bedde eñ al die daer ōtrent stondē die aēbedēse. Eñ daer seide eē stēme dit is theodorus die valschelijc ghewroecht is mit een kint eñ op haer wordē seuē tidē ghewādelt. sy is ghecastijt dye haer mās bedde beulecte

eñ besmette. Eñ doe die abt õtsprãc so gic
hi te hãt mittẽ broederẽ tot haer celle ende
vãtse doot. Eñ doe si ingegaẽ warẽ eñ sy=
se ontdectẽ soe võdẽ si dattet eẽ wijf was
Eñ die abt sende õ õ deernẽ vad̃ die hẽ be=
ruft hadde eñ seide hẽ. Dijnre dochter mã
is doot eñ dede hẽ tcleet of eñ hy sach dat=
tet eẽ wijf was: eñ alle die gene diet hoor
dẽ haddẽ grote vrese eñ õs herẽ ẽgel seyde
tottẽ abt. stãt op haestelic eñ sit op eẽ paert
eñ vaer in die stat eñ wie dz di gemoet die
brẽghe met di. eñ doe hi voir so quã hẽ een
mã te ghemoet lopẽ/ eñ doe hẽ die abt vra
gede werwert hi liep so ãtworde hi. mijn
wijf is doot eñ ic gae õ haer te syen eñ die
abt dede theodorẽ mã op een paert sittẽ eñ
sy quamẽ eñ si screydẽ bitterlikẽ seer ende
begroevẽse Eñ theodorẽ mã nã sijn wijfs
celle eñ woẽde daer i ende tẽ lestẽ ruste hy
in õsen here maer theodorẽ kint volghede
sijnre voesterẽ i alle eersaem sedẽ also doe
die abt doot was dat hẽ alle dye broeders
vãdẽ cloester i enẽ abt corẽ.

Die legende van sinte margriete.

Margareta die was theodo
sius des heydẽs patriarch
der stat vã ãthiochiẽ doch
ter ende mẽ leuerdese haer
voester Eñ doe si out ghe=
noech was so wort sy ghe
doept eñ hier õ hatese haer vad̃ seer Op eẽ
dach doe si i haer xv. iaer was eñ sy mittẽ
anderẽ maechdẽ haers voesters scapẽ hoe
de/ leet daer voor olibri⁹ die prouoest sijn
wech Eñ doe hy dese iõcfrouwe so schoõ
sach te hãt wort hi õtstekẽ met haer mine
eñ te hãt sende hi kinder aẽ haer eñ seyde.
Gaet eñ grijpse is si vry so sal icse te wiue
nemẽ. eñ is sy eẽ diẽst maecht so sal icse tot
eẽre amye nemẽ eñ houdẽ. Doe margare=
ta voer hẽ gebrocht was vraechde hi haer
na haer geslachte eñ vã harẽ naẽ eñ religi=
oen eñ geestelicheit. Si antwoerde weet
dz ic edel bẽ vã geslachte eñ ic hiete marga
reta eñ ic ben kerstẽ vã religioẽ. Die proest
seide. die eerste. ij. betamẽ di wel/ wãt du
worste edel gehoudẽ eñ du biste een alten
schonẽ margareta. mer dye derde saeck is
dattu kerstẽ hietest dz en betaẽt dy niz dat=
stu eenẽ ghecruystẽ god hebste. Sy seide.
wair bi weetste dz crist⁹ gecruyst was eñ
hi seide/ wt die kerstẽ boeckẽ. Margareta
seide. oftmẽ daer xp̃s pine leest eñ sijn glo
rie: wat scaemte is di dã dattu dz een gelo
ues eñ dz and̃ loghenenst Doe margareta
seide dz hy sijns dãcx gecruyst was õ ons
verlossinge eñ si seide hẽ dz hi nv ewelic leef
de so wort die prouoest grã eñ dedese leg=
gẽ in eenẽ kerker Eñ des and̃ daechs dede
hise voor hẽ brengẽ eñ seide haer. lieue iõc
frouwe õtferm di dijnre schoonheit eñ aẽ
bede õsen god dz di wel mach sijn. si seide
Ick aẽbede dien daer die aerde of beeft eñ
die zee ontsiet. eñ die die wint eñ alle crea
turẽ õtsien. Die prouoest seide haer. ten sy
datstu doets dz ic wil ic sal dijn lichaẽ doẽ
scorẽ. margareta seyde hẽ. Xp̃s leuerde hẽ
seluẽ õ onsen twille ind̃ doot dair õ scaẽ ic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mi nz ō sinē wil te steruē Doe dede die pro
uoest hair aē eē staec bidē eñ hāgē eñ dede
se wredelick quetsen. Eerst mz roedē daer
na mz ysere craulē totmē haer blote benen
syē mochte/ also dat bloet wt haer ran als
wt eē fonteyne. die ghene die daer bi wa=
rē screydē eñ seidē. O margareta wi heb=
bē rouwe ō di/ ō dz wi syē datmē v lichaē
wredelic quetst: och wat scoōhedē hebstu
ꝟloren om die ongelouicheit. ghelooue nv
op dattu leuē mogest. si seide hem. O ghy
quade ridōs gaet wech vā mi/ dese tormē
tē des vleys is die ziele behoudige. eñ si set
de tottē prouoest ōscamel hōt eñ onuersa=
dighe leeu/ du hebste indē vleysche macht
mer xp̄s sal die ziel houdē. eñ die prouoost
ouerdecte sijn aēsicht mit sinē mātel. eñ hi
en mochte nz syen die grote wtstortinghe
haers bloets. Daer na dede hyse of doē eñ
dese slutē in eē karker eñ daer scheē eē wō
derlike grote claerhz eñ daer bat si ōsen he
re dz hi haer daer sienlijc tonē wilde haren
onsienlikē viāt die mit haer va.. ht. Eñ doe
opēbaerde haer eē altē grotē dr..ke/ eñ doe
hise daer ꝟzwelgē woude so maecte sy eē
cruce eñ hi voir wech Maer mē leest andꝰs
wert dz hi sinē mōt leide op haer hooft eñ
stac sijn tōge tot haer voetē eñ ꝟslindese.
mer doe hise ꝟzwelgē woude so seghēde
haer sinte margareta eñ te hāt keerde den
drake met die cracht des cruces. ende sinte
margareta quā wt ongequetst Eñ ō dat=
se die duuel bedriegē wilde so ꝟwādelde
hi hē in eē mēsche eñ doe hē sinte margrie=
te sach so gaf sy haer in bedighe. eñ doe sy
op stōt quā die duuel tot haer eñ hielt hair
handē eñ seide laet di ghenoegē mz datstu
gedaen hebste eñ houde op vā mine perso=
ne: mer sy grepē bidē hoofde eñ werpē on
der haer ter aerdē: eñ sy sette op synē nack
haren voet eñ seide Strecke di duuel ondꝰ
eens wijfs voeten. Maer die duuel riep o
margareta ic bē ꝟwōnen: hadde mi eē iō=
gelinc ꝟwonnē so en soude icx niet achten

mer ic bē ꝟwōnen vā di een maechdekijn
daer of bē ic veel droeuer: wāt dijn vader
eñ dijn moedꝰ warē mijn vriendē. ende sy
dwāchē dz hi seggē moest waer ō hy daer
gecomē was/ hi seide dz hi gecomē was ō
haer te radētghene ondꝰdanich te sijn dz hē
beuolē was vā den ouerstē viāt vandꝰ hel=
len. Eñ margareta dwāc hē oec dz hi seg=
gē moeste waer ō dat hi die kersten so me=
nichuoudelic becoorde. Hi āt woerde dz hē
natuerlic haet hadt tegē die goede ludē al
wort hi dicke vā hē ꝟwōnen/ mer nochtā
om dz hise so garē ꝟleiden soude so leit hy
hē altoes aen. eñ ō dat hi dē mēsche ontgō
net vandꝰ salicheit die hy ꝟloes al en mach
hise niet wedꝰ crigē so pijnt hyse oec eē andꝰ
te belettē eñ doen te ꝟliesen. Eñ die duuel
seide noch dz salomō een ōtallike menicht
vā duuelē beslotē hadde in een vat mer na
salomōs doot doe die duuels vier vtē vate
bliesen eñ die menschē peynsdē datter gro
tē schat lach eñ brakē tvat eñ die duuelen
voerē wt eñ ꝟuolden die lucht: doe hy dit
ghe seit hadde so hief margareta harē voet
op eñ seide. vlie onsalige eñ die duuel voir
te hāts wech. Hier bi wort dese maget se=
ker datse dē prīce ꝟwōnen hadt dz sy son=
der twifel wel sinē knecht ꝟwinen soude
Des andꝰ dages doet volc ꝟgadꝰt was soe
brochtmē margareta voordē rechter. ende
doe sy niet offerē en wilde so ontcledemēse
eñ mē barnde haer lichaē met barnde fac=
kelē so dz alle die ludē ꝟwōderdē hoe dat
so teerē maget so veel pinen liden mochte.
Daer na dede hise in eē groot vat waters
bindē eñ leggē ō dat die cracht vāder pinē
wassen soude om die verwādelinghe der
pinen. mer te hāt so wort een aertbeuinge
Eñ doe sy alle in grotē anxt waren/ wort
die maget onghequetst ꝟlost: doe worden
daer ghelouich vijf dusent menschē ende
worden al om cristus wille onthooft. Eñ
die prouoost ōtsach datter daer noch meer
bekerē mochte/ daer om dede hi margare=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ta onthoofdē:eñ si bat orlof eē bede te doē eñ si bat deuotelic voor haer seluē eñ voor haer viādē eñ voor allē dye haer gedēcken soudē:eñ si bat daer toe soe wat vrouwe in arbeide vrese hadde eñ aē haer riep dz si eē kint sonđ hinđ baren soude Eñ tot haer sprack eē stēme vāden hemel dz haer bede ghehoort was. eñ si stōt op vter bedingē eñ seyde tottē duel: broeđ neem dijn zwaert eñ slaet my. Eñ hi sloech tot enē slage hair hooft of eñ aldus wort sy martelaer. Sy was gepassijt optē. xxx. kalende vā Julio alsmen in haer historye vindet. Mer op eē anđ stede leestmē datse optē derdē yd⁹ vā julio starf. Vā deser maecht seit eē heylich aldus: sinte margriete wort verciert mz gestadicheyt des anxtes gods. ouerghedect met geestelichedē. bestort met berouwenisse. Si was priselijc in eersaemhedē eñ sonđlinghe in gedoechsaemhedē: eñ men en vāt in haer niet dat die kerstē geestelicheit teghēs was. sy was gehaet vā haren vađ eñ ghemint vā ons here ihū cristo.

¶ Die legende van sinte marcellijn

Marcellijn die regierde dye kercke van romen ix. iaren ende vier maenden. Dyoclesiaen eñ maximiaen deden vanghen eñ men leidē dat hi den afgoden aenbeden soude. Ende hijs niet doen en woude ende men soude hem daer om ghaen pinighen vāder passien vrese/ so leyde hi twee stucken wyroocs inder offerande. Doe verbliden die ongheloughē seer ende die kersten worden mit droefheyt geslaghē. mer al was dat hooft ghecranct die ander ledē stonden te starcker op eñ versmaerdē der princē dreyginghe. Doe quamē die goedē totten paus ende beruspten seer eñ hi versuchte seer ende hadde rouwe eñ dede hem seluen of ende al dat volc coes hem weder Doe dit die keysers hoorden soe deden sy hem weder vanghen: eñ doe hi gheensins offeren en wilde: so deden sy hem onthoefden. Ende der vianden gramscap wies so seer dat binnē een maent. xvij. dusent mēschen worden ghemartelijt: ende doemen marcellijn onthoofden soude/ soe seide hy dat hi onwaerdich was datmen hem grauen soude. Ende daer ō dede hise al te bāne die hem grauē souden: eñ hier om bleef sijn lichaem. xxxv. daghē onbegrauē Hier na openbaerde sinte peter marcello die na hem paeus was ende seide. Broeder marcellis waer om en begraefstu my niet. Eñ hy seyde: here en biste niet begrauen eē lāghe wile. Sinte peter seyde. Ic houde mi seluen onbegrauen alsoe langhe als ic sye marcellijn onbegrauen. ende hi seyde: here en weetstu niet dz hyse al verbande diē grauen souden. Sinte peter seyde. En ist niet ghescreuen die hem veroetmoedighet die sal verheuē werden: daer om en soutste dat niet aenghesyen hebbē. Hier ō gaet eñ begraeftē tot minen voeten eñ hi dedet te hant dat hi hem beual.

¶ Die legēde van sinte Secundus

Secundus was eē vroem ridder ende eē eerbaer kersten ende hy wort ons heren gloriose martelaere in die stadt ascensijs Eñ die stede is verciert mit synen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lichame ende verbliter of als van een son-
derlinghe patroen. Secundus ontfinc cri
stus ghelone van sinte calocien dien sapri
cius die prouoest hielt gheuaen in een kar
ker te ascensijs. Ende doe sinte marciaen
gheuanghen was ende lach in een karker
in een stede die welcke hiet trydon. so wil-
de sapricius derwaert varen om dat hi hē
soude doen doden: ende secundus voir mz
hem als om solaes/om dat hi sinte marci-
aen begheerde te syen. Ende doen sy butē
der stat ascensijs waren. so quā een duue
op secundus hooft eñ die prouoest saprici-
us seide hē. Secunde siet hoe onse godē di
minnen so dat sy tot dy senden te vanden
die voghelen vanden hemel Eñ doe sy ge-
comen waren totter vloet stanagrum soe
sach secundus ons heren enghel wanderē
opt water ende hy seide tot hem. Secūde
hebt gheloef soe sulstu bouen die afgoden
wanderen moghen Ende sapricius seide
Broeder secunde ick hore die goden di toe
spreken Secundus seide hē. laet ons gaē
daer wi begheren: ende doe sy daer gheco
men warē ter riuierē vāder poortē: so sey-
de die engel anđ werk tot secūdus. Secū-
de geloefste in gode of twifelste noch. secū
dus seide hē. ic gheloue đ waerheyt sijnre
passiē. sapricius seide hē/ wat ist dz ic hore
Eñ doe si binnē tridō quamē so beual die
engel gods marciano dz hi vtē karker ginc
tot secūdū eñ hi dedet eñ seide hē. Secun
de coēt indē wech đ waerheit. eñ coēt mit
mi dz wi beide ontfaē die palme des gelo-
ues eñ sapriciꝰ seide. Wie is dit die ons al
dus aē spreect bi eenē slape. secūdus seyde
hē: het is di eē slaep eñ mi eē vmaninge eñ
eē sterckinge. Hier na ginc secūdus tot me
lanē eñ ōs herē enghel brochtē vtē karker
tot secūdꝰ butē đ stat tot faustine eñ ioni-
te dye daer geuāgē warē. eñ secūdꝰ wort
daer gedoopt eñ eē wolke vā bouē gaf hē
daer water toe. Eñ siet te hāt quā daer eē
duue vāden hemel eñ brochte ōs herē lich
aem eñ sijn bloet eñ gaft faustinē eñ ioni-
tē: eñ faustine gaf secūde ōs herē lichaem
eñ bloet dz hijt merciane brēgē soude. Eñ
doe secūdꝰ weđ keerde eñ het nacht was
eñ hi quam ten oeuer vanđ riuiere. so quā
die enghel gods eñ nam dē breydel van si-
nen paerde ende voirden ouer die riuiere/
ende leyden te tridon in marciaēs karcker
eñ secūdus seide tot marciaen. Ick brēge
dy faustinen gifte eñ hy ontfinc eñ louede
gode. eñ secūdus ginc vtē kercker doet hē
die enghel hiet eñ ghinc in sijn herberghe.
Hier nae wort marciaen onthooft ende se
cundus nā sijn lichaem eñ groeft. Doe dz
sapricius hoorde so riep hy hē eñ seide In
al dat ick sien mach so bistu kersten. secun
dus antwoerde waerlick soe belie ic dat ic
kersten bē. sapricius seide. ic sie wel dattu
eē quade doot begeerste. secūdus āt woer-
de. du biste seluer eē quade doot meer scul
dich te steruen. Ende doe secundus den af
gode niet offerē en woude so dede hy hem
ontcledē. ende te hant was dē engel gods
bi hē eñ gaf hē een cleet. Doe deden sapri-
cius aen eē balc hāgē eñ dedē so lāge quel-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

len tot sijn armẽ vãdẽ ledẽ scheiden. maer doe hẽ õs here genesen hadde so dedẽ sapri cius wed in eẽ kerker leggẽ. eñ doe hi dair was so quã die engel gods tot hẽ eñ seide Secũde stãt op eñ volch mi eñ ic sal di lei- dẽ tot dinẽ scepper. doe leide hi hẽ ĩ die stat vã ascẽsijs eñ leidẽ in enẽ kerker daer calo cenꝰ lach. eñ õse here was daer gecomẽ õ hẽ te vãden. Doe secũdꝰ õsen here sach soe viel hi ned voor sijn voetẽ eñ õse here sey- de hẽ: secũde en õtsie dy niet: wãt ic bẽ die here dijn god die v vlossẽ sal vã alle quaet eñ õs here gaf hẽ die benedictie eñ voir in dẽ hemel. eñ des morgẽs sende sapricicꝰ tẽ karker daer hi secũdũ in legghẽ dede eñ sy võdẽ wel geslotẽ eñ nyemãt dair in Eñ sa pricicꝰ voir vã trydon ter stede ascẽsijs õ dz hi noch Calocenũ dodẽ soude. eñ hi sende õ calocenũ eñ die bodẽ quamẽ eñ seydẽ dz secũdꝰ bi calocene was. Doe sapricius dz hoorde so dede hise beyde voer hẽ brẽgẽ eñ seide hẽ Al wetẽ õse godẽ dz ghi se vsmaet nochtãs willẽ si dz ghi te gad steruet. Eñ doe si dẽ afgodẽ nz offerẽ en wildẽ so dede hi te gad pecken hars smeltẽ eñ dedet hez opt hooft eñ indẽ mõt gietẽ. maer si drõc- kẽt mz groter begeertẽ als soet water end seidẽ met lud stẽmẽ. heere hoe soet sijn ons strotẽ dijnre wtsprakẽ Doe gaf sapricius sentẽcie op hẽ dat mẽ secũdꝰ õthoofdẽ sou de in d stede ascẽsijs. eñ datmen calocenen sendẽ soude te abigã eñ dz mẽ daer õthoef dẽ soude. eñ doe secũdus õthooft was na mẽ dye engelẽ gods dz lichaẽ eñ groeuent met bliscap eñ sange. Hy was gedoot op- ten. xxix. dach van maerte.

Die legẽde vã sinte Vitalis.

Vitalis die was eẽ ridd eñ baliu. eñ hi wã vã valerie sinẽ wiue geruaes eñ pro tacs. Dese gic mz paulino dẽ rechi vã rauẽnẽ. eñ doe hy sach eẽ kerstẽ medecijn die vrsianꝰ hiet diemẽ õthoefdẽ soude nae

veel tormentẽ die hẽ ghedaen warẽ eñ vi- tael sach dz hi hẽ seer õtsach doe riep hy hẽ eñ seide. Broed vrsiaen die dẽ anderẽ ple- gest te ghenesen en wilt di seluẽ niet dodẽ mittẽ ewigẽ doot. eñ die ter palmẽ õ mar- telien gecomẽ bist mit veel passien en wilt niet vliesen die crone die di vã onsen heere bereit is Doe dat vrsyaen hoorde so wort hi starker eñ hẽ was sijn anxt leet eñ hi õt finc garn die martelie eñ sinte vitael groef hẽ eerlijck Eñ hier na en wilde hi niet we der comẽ tot paulinũ sinẽ here. Doe wort paulinꝰ alte grã õ dat hi nz meer tot hẽ co- mẽ woude/ eñ õ dat hi toonde dz hi kerstẽ was: eñ õ dz hy vrsiaen die dẽ godẽ offerẽ wilde daer of keerde/ dede hi hẽ opwaert hãgẽ: eñ vitael seide du biste alte sot dattu bedrieghẽ waẽste die altoes dye and heeft vlost Eñ paulinꝰ seide tottẽ knechtẽ. leyt hẽ ter doot. eñ en wil hi dẽ godẽ niet offerẽ. soe maect een diep graf ende graeft hem le uende. ende sy dedẽ so ende groeuẽ vitael daer in. Jnt iaer [illegible] herẽ. lvij. ond nero.

Een pape die desen raet gaf wort bese- ten vãden duuel eñ was vij. daghen ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Woet eñ riep inð stat eñ seide Site vitael du ꝟbarnste mi: eñ optẽ vij. dach dedẽ die duuel in eẽ vloet lopẽ eñ daer ꝟdrãc hi õsalichlic. eñ sinte vitalis wijf keerde weð te melanẽ eñ vãt sõmige dẽ afgodẽ offerẽde eñ doe si haer riedẽ te etẽ vãdẽ genẽ datter geoffert was so ãtwoerde si. ic bẽ kersten mi en is nz geoerloft vã die offerãde te etẽ. Doe si dz hoordẽ slogẽ syse seer eñ die ludẽ die mz haer warẽ leidẽse half doot te melanẽ. Binẽ dẽ ðdẽ dage voir si te gode wert.

¶ Die Legẽde vã sinte peter die nyeuwe martelaer eñ was vã die predicaer oerdẽ.

Peter die nieuwe martelare die was vanð predicaer oerdẽ eẽ vroẽ kẽpe ende hy was geborẽ vanð stat verone Hi was geborẽ als eẽ claer licht vtẽ rooke eñ als een lelye vter hage/ eñ als eẽ rode rose vtẽ dorẽ. õ dz hy vãden õgelouigẽ ouðs wort geborẽ eẽ claer predicaer: eñ om dat hi wt quã eẽ suuer maget vãdẽ genẽ die vuyl vã hertẽ warẽ eñ onsuuer vã lichaẽ. Eñ om dz hy eẽ edel martelaer quã vtẽ doornẽ. dz was vãdẽ ghenẽ die dẽ ewigẽ doot gewesset warẽ wãt sinte peter hadde ongelouige ouðs. mer hi hoede hẽ altemael vã hair dwalinge. Doẽ hi noch maer. vij. iaer out en was eñ hi vanð scolẽ quã/ vraechde hẽ sijn oem die onghelouich was wat hi ghe leert hadde. Ende hy seide dat hy ghe leert hadde. Ic geloue in gode dẽ almachtighẽ vað scepper des hemels eñ aerde. Wãt hy en sciep nz dingẽ diemẽ siet. mer die duuel sciep alle dinc datmẽ siet: daer õ en segt nz scepper des hemels eñ der aerden seide die oem: mer dz kint seide dat hy bat geloefde dz hi gheleert hadde. doe begã sijn oem hẽ dit te ontradẽ met al die reden die hi wiste Mer dz kĩt dz vol was vãdẽ heyligẽ geest ꝟwan hẽ also met sijns selfs redene dz hy niet en wiste waer hi hẽ kerẽ soude. Ende doe hijt onwaerdelic ꝟdroech dattet kint hẽ ꝟwõnẽ hadde eñ hi seidet dẽ vað al dz sy onðlinge geseit haddẽ. eñ hi riet hẽ al dz hi mocht dz hi peter vãder scolẽ houdẽ soude. Want ick hebbe anxt seidẽ hi/ als peter wel geleert sal sijn. dz hy hẽ ten lichtẽ wtue maria gheuẽ sal. eñ soe sal hi õs geloef ꝟstoren eñ breken Eñ hi seide waer/ al en wiste hijs niet. Wãt doe hi seide dat peter der ongelouiger wet storẽ soude also prophetcerde hi als een anð cayphas. mer om dz õs here dit dinc dede so en dedet die vader niet/ dz hẽ sijn broeð hiet. Wãt hi hoepte dat hien by een onghelouich mã tot sijn wet wel treckẽ soude als hi in gramarien geleert ware. Doe dit kint sach dattet niet sekere en was met scorpioenẽ te wonẽ. so ꝟsmade hi die werelt eñ sijn ouðs eñ ginc inder predicaer oerden Eñ hoe wel dat hi daer leefde dat tuycht innocencius in sijn epistolẽ eñ seit. Doe sinte peter in sijn iõge dagẽ kerẽ wilde vanð boesheit deser werelt so ghinck hi inð predicaer oerden ende in dier oerden soe leefde hi by nae xxx. iaer in veel doechden eñ vol gheloefs eñ hopẽ volstõt hi in caritate. Om bescherinis des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

geloefs dz hi al ō ꝟbꝛāde. ſo hadt hi altoes
cēpaerlick ſtrijt mz onuerſacchder hertē te
gē die ongelouige. Tē leſtē woꝛt ſijn lāge
pine voldaē i ſaliger martelië. eñ hi die al=
dus vaſte was i die ſteē des geloefs: tē leſ=
tē woꝛt hi mit paſſiē gedoot eñ voir op tot
criſtū ō te werdē gecroont. Hi hielt altoes
oec ſuuerheit vā lichaē eñ vā hertē eñ nye
en gaf hi cōſent tot doot ſondē. als gewa=
righe ludē ſeidē die ſijn biecht vaď warē
Eñ ō dat eē knecht die weeldelick op ghe=
uoet was / hez ſette tegē ſinē here ſo ď wāc
hi ſijn vleys cēpaerlic mz ſpaerlike ſpiſen
dz hi ſinē viāt geē ſake gheuē en ſoude mit
trager ledichz Hi oefende hē altoes i gods
gerechtichcit. hi ꝟonledichde hē ſo mit ge=
oerlofde dingē. dat ongeoerlofde dingē in
hē geen ſtat en vondē. Eñ alſo bleef hi vꝛy
vanď geeſteliker ſcalcheit. Des nachts alſ
mē plach te ruſtē als hi eē luttel gheſlapen
hadde: ſo liep hi ſtuderē in die heilige ſcrif
turē. Eñ dē tijt des ſlaeps ꝟonledichde hi
hē inď ludē ſalicheit wāt altoos ſo pꝛeecte
hi: oft hi pijnde hē te ꝟdꝛiuen ď onghelouī
gher quade leringhe met ſtarcke redenen.
daer hi in ſonďlinge gracie ſonďlinge ſege
toe hadde. Hier bouē was hy bequame in
deuocien. eñ ſacht in oetmoedicheit eñ ge=
noechlijc in onďdanicheit. ſoet in goeďtie=
renheit eñ mede lidēde: gheduerich in ghe=
doechſaēheit. bereit in caritate eñ wel be=
ſet in rijpheit vā alle goede ſedē eñ om dye
grote doechdē die hi i hē hadde. ſo toech hi
alle ludē tot doechdē. Hi was barntlicker
gode minnende eñ een hoge oefenaer ď ge
louē eñ hi was eē heet ſtrider des geloefs
Hi had dz geloue alſoe vaſt in ſijn herte ge
pꝛēt dat hi hē ſeluē alte male gaf indē dieñſt
des ghceloefs alſo dz hi al ſijn woerden eñ
werckē toondē die doghet vāden gheloue
Eñ dat hy om tgeloue bekeerde te ſteruen
eñ ſteruen ſoude. dat pꝛoeftmē wel dat hi
mit ſtadiger bedinghe vā gode ꝟbat dz hy
niet ſteruen en ſoude ſonď bi martelien Hi
dede oeck veel miraculē in ſijn leuē: want
op een tijt doe te melanen die goede kerſtē
een vāden onghelouighē biſſcoppen geuā
ghen hadden: eñ daer veel biſſcoppē ende
gheeſtelike ludē vergadert waren eñ veel
volcx vander ſtat. Daer ſinte pieter dē biſ=
ſcop ꝟhoꝛen ſoude vā ſynē gheloue eñ het
met die pꝛekinghe eñ verhoꝛinge verre op
dē dach was. Eñ al die daer warē ſeer ge
pinicht warē vāder hette ſo ſeide een van
den onghelouighen vooꝛ hem allen tot ſin
te peter O verkeerde pieter biſtu alſo hey=
lich als daer di dz ſotte volc vooꝛ hout wa
re om laetſtu dan dit volc ſteruen van het=
ten eñ en bidts dinen god niet dat hi tuſſcē
die hette eñ dat volck een wolcke ſette / op
dattet volc niet en ſterue vā hetten Sinte
peter antwoerde hier op wilſtu ghelouen
te laten dyne onghelouicheit eñ dattu ghe
warich gheloue ontfaen ſulſte ic ſel onſen
here bidden eñ hi ſal doen dattu geſeit heb
ſte. Doe riepen al die ongelouighē eñ ſeidē
totten māne. beloue / beloue: wāt ſi waen
den dat hijt niet en ſoude moghē doen dat
hi beloeft hadde te doene vooꝛ hē allen om
dat ſy geen wolcke en ſaghen. Eñ die goe
de kerſtenen woꝛden dꝛoeuich om dat pie
ter beloeft hadde eñ ontſaghen dat die hei
lighe kercke enighe ſcande ghedogē moch
te Eñ doe hē die onghelouighe mā niet en
woude verbinden / ſo ſeide ſinte pieter mz
groter betrouwe. Om dat openbaer woꝛ
den moet dat god ſcepper eñ maker is vā
al datmen ſiet eñ niet en ſyet: ende om der
goeder kerſtenen troeſt eñ der ſondarē ſcā
de. ſo bidde ic gode dz enige wolcke come
moet eñ ſtaen bouē dye wolckē teghē der
ſonnen. Te hant als hi een cruce teghē die
ſonne gemaect hadde. ſo quā een wolc te=
ghen die ſonne bouē tvolc als een pauwel
goen eñ duerde eē grote vꝛe. ¶ Eē mā die
acerbus hiet eñ. v. iaer lāc lā geweeſt had
de i ſijn ledē ſo datmē moſte treckē eñ cru=
den daermē hebbē wilde: quā te melanen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tot sinte peter eñ doen sinte peter geseghẽt
hadde wort hi ghenesen Sõmighe mira=
culẽ die sinte peter dede in sijn leuẽ bescri=
uet innocẽcius eñ seit. ¶ Eẽ edel mãs kit
dat eyselic gezwollẽ was i die kele dattet
noch sprekẽ noch ademẽ en mochte dz se=
gẽde hi eñ leide die cappe op die siecke stat
eñ te hãt wort dz kit genesen Daer na had
de dit selue kint soe seer dat torsioen dz het
waẽde eñ õtsach dattet steruẽ soude. mer
het nam sinte peters cappe diet noch vã de
uocie ghoudẽ had. eñ deetsy op sijn borst
gehoudẽ hadde soe spoecht een worm die
twee hoefdẽ hadde eñ seer ghehaert was
eñ twort al gesont. Eenẽ stõmen stack hy
oec die vingher in synẽ mõt eñ ontbãt sijn
tonge eñ began te sprakẽ. Dese miraculen
eñ noch veel anð dede god om synẽ wille
doe hi leefde. Maer õ dat die quade onge=
louicheit seer in lõbardien groyede eñ om
dat veel steden daer mede besmet warẽ. õ
dat die paeus die duuelsche quaetheit wil
de te nz maken sende hy veel ondersokers
daer vter predicaers oerdẽ in veel stedẽ vã
lombaerdien. mer om dat te melanen alte
veel ongelouighe die oeck groot eñ mach=
tich warẽ eñ vol vanð duuelsche const. eñ
om dat die paeus wiste dz sinte peter vroẽ
was vã hertẽ soe dat hi die menichte van=
dẽ viãdẽ niet õtsien soude eñ oec õ dz hi ꝟ=
stont dz hi alsoe geduerich was dat hi sijn
weðsake nz wikẽ en soude. eñ õ dz hi sijn
sprake bekẽde so dz hi der ongelouiger be=
drieghenisse mede ꝟdriuẽ soude. Eñ oec õ
dat hi wel wist dz hi also vol was õ godli
ker cõste/ soe dat hi daer mede dier valsche
proeuẽ ꝟwinnẽ soude moghẽ. Daerõ set=
te hi desen vromẽ cãpioen te melanẽ eñ in
al dat lant dair õtrent. eñ ordineerden een
ondersoker van deser quaetheit eñ gaf hez
vã dies dye volle macht. Hier õ dede sinte
peter naerstelijck dat hẽ beuolẽ was ende
socht al om eñ om die onghelouicheit eñ hi
en gaf hem seluen geen ruste. maer hi ver=
wanse allesins eñ verdreefse machtelick.
so dat si niet weder staen mochtẽ die wijs
heyt eñ den geest die door hẽ sprac. Doe dz
die onghelouige sagẽ so warẽ si seer droe=
uich eñ begonstẽ ouer eẽ te draghen om pe
ter te doden eñ peynsdẽ dat si dan vredeli=
ke leuen souden. Waert dat dese peter die=
se so groot veruolghede gedoot ware Als
sinte peter dese onuervaerde predicaer eñ
martelaer corts prior werdẽ soude vã sijn
cloester eñ te melanẽ wert ginc om die on=
gelouighe te soekẽ/ soe wort hi indẽ wege
doot gheslaghen. Als innocẽcius seit in de
se woerdẽ. Doe sinte pieter dese predicaer
ghinc vander stede cumana daer hy prior
was vander predicaer oerden te melanen
wert. om te onð soecken die onghelouighe
als hẽ beuolen was vanden paus. so had
dẽ dye ongelouighẽ een vã haer geselscap
gehuert met bede eñ met gelde. eñ dese do
de sinte pieter indẽ weghe eñ door wonde
hẽ al dat hooft met eenẽ zwaerde. maer hi
ontuloech hem niet/ mer hi ontfinck vrien
delick sijn slagen eñ beual gode synẽ geest
eñ seyde. Heer in dynẽ handẽ beuele ic my
nen geest. Hi begonst oec dz gheloue te seg
ghẽ eñ daer in starf hi. als die moerdenaer
die hẽ dode seide doe hi gheuãghẽ was vã
den goedẽ kerstẽ. Eñ also als oec sinte pie=
ters gheselle seyde die daer bi was eñ dyẽ
sloech die moerdenaer oec dat hi corts daer
na starf. eñ doe sinte pieter hẽ noch eẽ lut=
tel ꝟroerde: so stack dese felle moerdenaer
sijn zwaert al door sijn lichaẽ. Optẽ dach
dat hy ghepassijt was soe verdiende hy te
wesen confessoer propheet maertelaer eñ
leeraer. Hy was confessoer om dat hi cris=
tus gheloue vromelick beliede binnẽ sijn=
re passie. eñ op dat hi op dien dach synẽ bi=
echter ghebiecht hadde. als hi ghewoenlic
was eñ gode offerde hi offerhande des lo=
ues. Hi was martelaer om dat hy voer dz
gheloue ghedoot was eñ sijn bloet storte=
de. Hy was propheet om dz hi tot dier tijt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den vierden dach die cortse hadde. eñ als sijn ghesellen seidē dz hi te melanē niet comen en soude moghē/ soe antwoerde hy. Eñ en moghen wi tot onsen broeđs huys niet comē so sullē wy mogen herbergē tot sinte simpliciaē eñ het gesciede alsoe. Wāt doemē sijn lichaem droech en mochtēs die broeđs niet brēghē tot harē huyse ō tgrote volck op dien dach. maer sy settēt op sinte simpliciaen eñ daer bleeft diē dach eñ dye nacht. Hi was oec een leraer in dien dz hy opēbaerlijc dat gewarighe geloue leerde. om dz hi in sijn doot dz geloue seide Sijn passie is seer gelijc ons heerē passie in veel sakē. Want cristus was ghepassijt om die waerheit des geloefs die hi predicte. ende peter ō die waerheit des geloefs diē hi beschermde. Cristus was ghepassijt vāden ongelouighē der iodē volcke. maer peter was gedoot vāden ongelouighē kerstenē Cristus was omtrēt paesschē gecruyst eñ peter was tot dier seluer tijt ghemartelijt Cristus seide inđ doot Vader in dinē handen beuele ick minen gheest Eñ peter riep die selue woerdē doemen doot sloech Cristus was geleuert te crucē om. xxx. pēningē. eñ pieter ꝟcocht om. xxx. pōt papyelsche datmē doot slaē soude. Cristꝰ bekeerde veel luden mit synē doot. eñ pieter veel ongelouighe mit sijnre doot. Wāt al ꝟniel de dese peter seer binnē sijn leuē der quađ kerstē ongelouicheyt. nochtans nae sijnre doot wordē sy so seer te niete gebrocht inz sijnre ꝟdiente eñ mit sijnre miraculen dat veel vāden quaden kerstē lietē haer dwalinge. eñ gauē hem indē wille der heiliger kerckē. so dat alle die te melanē waren eñ int graefscap daer omtrēt daer so veel ongelouighe kerstē warē dat sy daer so wordē ghesuuert by diē dat sommighe verdreuē worden eñ die ander bekeert wordē so datter gheen ongelouighe en dorstē vertonen. Eñ veel van die ongelouighe kersten die groot eñ seer vermaert warē ginghen inder predicaer oerden die de quade kerstē eñ haer hulpers seer veruolchdē Ghelijck dat sampson meer philisteen doode al steruende dā leuende. als een greyn corens dz in die aerde gheuallē is/ eñ ghebrokē metten onghelouighē handē eñ ghedoot. daer na wasset in eē schone aer. Eñ als eē druue die geperst is in eē wijnperse veel nats geeft. eñ allso crudē volcomeliker rukē als sy gepuluert sijn. eñ als eē mostersaet alst gebrokē is menichuoudelijc sijn cracht tonet. Nae sinte pieters doot dede god veel miraculē om synē wille daer die pacus of scrijft. na sijn doot so ontstakē die wil sijn lampē die bouē sijn graf hingē bi hē seluē Want het is wel recht dat hi diet licht des geloefs soe hoechlijck gehoudē hadde. dat hē een sonđlinge mirakel geschiede vāden lichte. ❡ Een die in werscappe sat mit ander ludē doe hi sijn miraculē lasterde eñ hi met eē beet seide dz hi dē morseel of dē beet niet en mocht in brengē of hi daer sonde aē dede. te hāt bleef die beet soe vast in sijn kele dat hijt in noch wt en mocht brengē. eñ te hāt hadde hijs rouwe in hē seluē dat hy al ontuerwet wort soe dat hi waende gestoruē te hebbē. mer hi beloefde dat hy des niet meer doen en soude/ eñ te hāt so keerdet wt eñ hi wort ghenesen. ❡ Een wijf die dat water hadde/ quā met haer mans hulpe ter stat daer hi ghepassijt was eñ sy viel daer i gebedē eñ wort dair al genesen Die martelaer ꝟleechde menige wiuē die besetē warē vandē duuel eñ hi ꝟdreef die corts eñ ghenas veel sieckē. Hi ghenas oec een sijn vinger die al gegetē was met veel gatē vanden fistel. ❡ Een kint was oeck met alten groten siecte beuaen dat hy sinē sin eñ sijn ꝟroerē al ꝟlorē hadt. so datmen hē beweende voor doot. eñ alsinen op sijn borst aerde leide daer sinte peters bloet op gheronnē was so stont hi al ghenesen op. ❡ Eē mēsche die oec in sijn vleisch dē kācker droech dat hy die gaten met dye aerde

streec. so wort hi al ghenesen ¶ Veel and' luden die tot synen graue quamen mit waghenen ende oec met paerden ende menigerhande heymelike siecten hadden die worden daer volcomelick ghenesen. Doe die paus innocentius sinte peter bescreuen hadde ond' den martelaers ghetal so quamen die predicaer broeders te melanen te capittel ende wouden sijn lichamen tot eenre hogher stat voeren. mer doe en hadde hi mer een iaer ond' die aerde ghe leghen: nochtans wort hi geuonden so geheel sonder stanc als of hi opten seluen dach begrauen hadde ghe weest. Ende die broed's droegent hier om op een grote tafel doer die strate met groter waerden. Ende daer thoenden sijt al den volcke geheel ende die luden aenbeden hem oetmoedelijck Sond' die miraculen die die paeus van hem scrijft soe vintmen noch veel ander. Want die predicaren oercondem dz sy sagen ned' comen licht vanden hemel. op die stat daer hi ghepassijt was ende van daer wed' tenhemel varen. ¶ Een ionghelinc die godert hiet hadde in sijn hant een luttel van sinte pieters rock. doe seide tot hem een ongelouich kersten al spottende waert dat hi petrum voer een heilich hielt. dz hi dat laken int vier worpen soude/ ende waert oec dattet niet en ꝟbrande soe waer hi sonder twifel een sant ende hy soude dan tghelooue ontfaen Ende die iongelinc werp te hant dz laken op gloyende colen mer het spranc ꝟre wten viere. ende der na vielt bi hem seluen opt vier ende lesschedet al temael Doe seide die ongelouighe alsoe sal ic oec doen dz laken van minen rock. des haelden sy barnende colen ende die ongelouighe leyde dat laken aen die een syde/ ende die iongelinc sinte peters laken aen die and' side. maer des ongelouighe mans laken wort te hant ꝟbrant ende sinte peters laken lesscede dat vier/ nochtans en wortter niet een haer of verbrant Doe dat die onghelouige sach so ontfinc hy die wech der waerheit ende openbaerde dese mirakel. ¶ Te florense inde predicaren kerke stont een ionghelinc dye ongelouich was met and' ionghelinghen voer een tafel daer sinte peters martelye ende passie in gemaect was. ende doe hi den moerdenaer daer sach staen mitten swaerde so seide hi/ of ic doen daer geweest hadde ic souden so seer gheslagen hebben. ende doe hy dat gheseit had so wort hi te hant al stom. ende doe hem syne ghesellen vraechden wat hi hadde ende hi hem niet antwoerden en mochte doe leyden sy hem thuyswert. mer doe hi inden wege een van sinte peters kercke sach/ so ontginc hi van synen ghesellen in die kerke ende hi knielde ende bat sinte peter mitter herten dz hi hem ꝟgheuen woude ende hi belocfde al dat hy mochte worde hy wed' sprekende dz hi sijn sonden biechten soude ende al sijn onghelouicheit of gaen. Doe wort hi te hant sprekende ende quam totten predicaers huyse ende biechte hem ende verswoer al sijn ongelouicheit. ¶ Doe een scip inder zee ꝟderuen wilde mit vreeselike stormen op een doncker nacht. ende al die sciplude van anxte riepen aen menighen heiligen hulpe/ ende doe si gheen hulpe ontwaer en worden ende sy seer ontsaghen te ꝟdrincken so was daer een van ienuen ende seide hem allen. Ghi mans ende ghi broeders en hebdi niet gehoort hoe een broeder vanden predicaer oerden die peter hiete ghemartelijt was ende hoe ons here veel teykenen door hem doet. Nv daer om laeten ons deuotelick aen bidden ende aenropen. want ick hope dat hi ons ꝟhoren sal. ende sy aenriepen alle deuotelic aen sinte peter Doe si aldus beden so saghen sy den reep daermen dat zeil aen bindet al vol tortysen staen: soe dat al dye donckerheit vander nacht daer mede wort ꝟdreuen. Ende die doncker nacht wort ꝟwandelt in een claer lichten dach. ende sy sagen opt seyl staen een in predicaers abijt ende niet en saelmen twifelen het en was sinte pieter ende te hant ruste die zee ende wort seer sacht Ende doe die sciplude te ienuen quamen/ also ginghen sy te predicaren ende dancten god ende sinte peter/ ende sy verteldent mirakel. ¶ Een wijf in vlaendere doe sy. iij. dode kinderen

gebaert hadde eñ dz sy daer ō vã harē mã gehaet wort/ bat sy sinte pieter dz hi haer helpē wilde Eñ doe si dat vierde kint hadde gebaert so vãtmēt oec doot. eñ die moeder nã tkint eñ gaf haer in bedē tot sinte peter in groter deuociē. eñ bat hē vriendelick dat hi haer kint weď leuēde woude makē eñ nauwe en mochte si die bede voldoē dz kint dat doot was dat wort weď leuēde. eñ doemēt doepē soude eñ ouer een gedraghē was datmēt ian hietē soude / eñ doen die pape sinē naem seggē soude so seide hy peter dz hijs niet en wist. eñ daer bi bleeft voertmeer geheten peter ō die deuocie sinte peters

¶ Doe sōmige wiuē tot timenci en sagē te predicarē kercke in sinte pieters eere veel volcx gaē. doen sy satē en sponnē opter stratē so seidē si dē ghenē die bi hē stōdē. siet dese predicaren wetē wel alle maniere vã ghewinne eñ ō datse veel ghelts ꝟgaderē willen eñ grote palaysen maken so hebbē si enē nyeuwē martelaer geuondē Doe si dit satē eñ seidē so wort haer vadem al bebloet eñ die vingerē dair si mede sponnē wordē al vol bloets. Doe si dit sagē so ꝟwōderdē sy hē eñ reynichden naerstelick haer vingerē eñ besagē of sy yet gesnedē warē. mer doe si haer vingerē gans vōden eñ sy dē draet bebloet sagē haddē si rouwe eñ ontsaghē hē eñ seidē. Waerlijc om dz wi dz preciose martelaers bloet gelasters hebbē/ so is ōs dat wōderlic mirakel vã den bloede gheschiet. Hier ō liepē si te predicarē eñ seidē al dz den prior eñ gauē hē dē draet die bebloet was. eñ die prior dede ꝟgaderē een grote predicacie ende seide daer voor al dz volc wat desen wiuē geschiet was eñ thoende hē den bebloedē draet. Doe was daer eē meester vã grammarien in die predicacie eñ begōst dē broeder seer te bespottē eñ tottē ghenē die bi hē stondē te seggē. Besyet hoe dese broeď dit simpel volc bedriecht/ wãt sy hebbē enige wiuen vã harē vriendinnē gehuert dat sy enen draet in dat bloet nettē soudē eñ datse seggē soudē dattet bi enich mirakel ghe schiet ware. Doe hy dit stōt ende seide soe wreecte dz god te hãt eñ hē quã daer alsoe grotē rede of daer sijt alle sagē dz sijn vriēdē hē vter p̄dicacie thuys wert mostē leydē mer doe die rede seer wies eñ hi ōtsach vanď doot die hē aen quã/ soe dede hi den voerseiden prioer halē eñ biechte sijn misdaet eñ hi beloef de voor den prior gode eñ sinte peter. waert dz hi ghenase dat hi sinte peter in sonďlinge deuocie hebbē soude. ende nēmermeer sulcke woerdē sprekē. te hãt als hi dit gheseit hadde was hi al ghenesen.

¶ Op eē tijt doe die onď prior van dier stat veel alte schone eñ groote steenen voerē soude in eē scip so voir dz scip mz onuersienichedē so diep in een lãt datment in geenre manierē of brengē en mocht. eñ al die sciplude ghinghē wt eñ roerdē dat scip maer sy en mochtēs niet ꝟroerē. eñ doe sy waendē dattet scip niet en soude moghen porrē/ doe dedese dye voerseide prior al of gaen eñ stac seluc sijn hãdē een luttel aent schip eñ seide. In sinte peters martelaers name in wiēs eer wi dese steenē voerē soe gãck of. eñ te hãt voir dat scip snellickē of al geheel wtē sande. eñ alle die sciplude gighē daer in/ eñ quamen gans eñ gesont te huys.

¶ In een stat in vrãcrijcke was eē maechdekijn int water geuallē eñ ꝟdrōckē eñ men toechse al doot wt dz water eñ bi vier sakē proefdemēse dat si doot was. wãt sy hadde seer lãge int water geleghē eñ si was stijf cout eñ zwart/ doe droegēse sommighe ludē ten predicarē wert. eñ doe sise sinte peter beloeft hadden wort si weď leuende.

¶ Broeď ian van belonien doe hi te beloengē dē vierdē dach die cortse hadde eñ hi op sinte peters dach dē clerckē prekē soude. eñ optē seluen nacht was hi dē cortse wachtēde als hi plach te hebben eñ hi ontsach hē dat hijt sermoen niet voldoen soude mogē/ eñ hier ō ginc hi tot sin=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te peters outaer ō sijn hulpe te ꝟweruē dz hi hēhelpē woude/wiēs glorie hi begeerde te predikē eñ aldus geschiedet dat hi binnē dier nacht geen cortse en hadde ¶ Een vrouwe die gereldja hiet die .xiiij. iarē beseten was vādē duuelē. si quā tot enē pape eñ seide. Jck bē besetē. eñ dye duuelen quellē my. eñ die pape vloech eñ ginc i die ghercycamer eñ hi brochte al heymelijc eē stool onđ sijn cappe eñ eē boeck dair die bezweringhe vādē duuel in stōdē eñ hi quā weđ met goede geselscap tē wiue/eñ doe si hē sach seide si. quade mordenaer waer gaestu. wat hebste heimelic onđ die cappe gebrocht/mer doe die pape sijn bezweren las eñ si niet en ghenas doe quā si tot sinte peter doe hi noch leefde eñ bat hē dz hi hair helpē soude/eñ hi ātwoerde haer met prophecien. Dochter geloue eñ en twifelt nz wāt al en mach ic v nz doē dattu begeerst die tijt sal comē dz ghijt volcomelic selt ꝟcrigē eñ tghescíede also. wāt na sijnre passye ginc si tot sinē graue eñ daer wort si al te mael ꝟlost vādē duuel. ¶ Een wijf die eufemia hiet eñ was wtē bisdōme vā melanen. sy was. vij. iaer besetē mittē duuel mer doe mēse tot sinte peters graf brochte so begōstē haer die duuels seer te quellen. eñ daert al die ludē hoorden soe begōdē sy wt harē mōde te ropen. mariola mariola. paterna paterna. mer doe voerē die duuelen wt eñ lietēse of si doot gewеest hadde mer daer na stōt si op volcomelic al ghenesen. want si seyde datse die duuel meest te quellē plach des sondaechs eñ op die heilige dagē eñ sonđlinge alsmē misse plach te doē. ¶ Een wijf die verbena hiet die van britāgen was. vi. iaer vāden duuel besetē eñ doe mēse brochte tot sinte peters graue so en constese nauwe veel mānen houden eñ daer ō was eē onghelouich kerstē man mede die coenraet hiet die daer ghecomen was ō dat hi sinte peters miraculē bespottē soude. eñ doe hi mittē anderen dit wijf hielt. so seidē hē die duuelen. waer ō houtste ons. en bistu ōs niet/en drogē wi dy nz totter stat daer du di māslacht dades ende doe sy hem veel sondē seidē die nyemāt en wist dā hi allēē soe ōtsach hi hē sere/maer die duuelē vilden des wijfs hooft eñ haer borstē eñ ginghē wt eñ lietense half doot. eñ daer na stōt si op al ghenesen. eñ doe dese coenraet dit sach so ꝟwōderde hē eñ bekeerde hē te geloue. ¶ Een man die opiso hiet quā van nootsake van een sijn nichte die onghelouich kerstē was te predicaren Eñ doe hi op sinte peters graf sach .ij. pēninghē so nā hise eñ seyde. Het is goet dat wise ꝟdrinckē: mer te hāt begōste hi te beuen eñ en mocht hē niet ꝟroeren vanđ stat daer hi was. Doe wort hy ꝟuaert eñ leyde die pēninghē weđ daer hise vant. ende doe ginc hi vā daen. eñ doe hi sinte pieters grote cracht sach so liet hi sijn onghelouicheit eñ keerde ter heiligher kercke. ¶ Een nōne was in een cloester in almaengē dye hiet aldach van sinte sixtus oerdē die langer dan een iaer hadde ghedragē een lopēde knye/so dat si nerghent mede ghenesen en mochte. Om dat dese nōne tot sinte pieters graue niet comē en mochte ō dat si onder gehoorsaemheit was/eñ ō dat die siecheit so groot was so peyschde sy dz si doch te synē graue gaē soude met grote deuociē des herten eñ sy seide datse tot daer soude moghē gaen in viertien dagē. dat was vā daer sy woende te melanen. ende tot elcke dachuaert seide si dagelicx tot sinte peters eer twee. C. pater nosterē. eñ doe sy desen toeganc vā herten aldus begante doen began sijt allenckē bet te hebbē. eñ doe sy dē lesten toegāck dede eñ sy tot sijn tōbe mitter hertē toe ghegaen was/soe las sy ouer haer knyen als of si hadde ghewеest voer sinte peters tombe met grote deuocie eenē souter/eñ doe sy hē al geseit hadde so voelde sy dat si vander siecheit ghenesen was doe si mer een luttel gheuoelde eñ sy keer=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de weder daghelicx met .ij. C. pater noste
rē als si ghegaen was. eñ eer sy alle die da
ge voldaen hadde so was si volcomelic ge
nesen. ¶ Een mã die rufijn hiet dye wter
stede nazarijs gheborē was. hez was een
zwaer siecte aēcomēde/ want hē was bi=
nē een ader gebrokē alsoo dz hē veel bloets
wt liep/ dat hē gheen meester ghenesen en
mochte. Eñ doe hē .vi. dagen eñ nachtē dz
bloet wtgelopē was: so aēriep hi sinte pe
ter dz hi hē helpē woude. eñ hi wort te hãt
ghenesen so dz tusschē sijn ghenesen eñ be=
dē geē beydē en was. Eñ doe hi lach ende
sliep so sach hi enē broedꝛ in predicaers abi=
te die een breet cort aensicht hadde ende hi
hielt die voor sinte peters ghesellle: wãt hi
was soe danich vã maecsel eñ hi ontdede
sijn palmē dye vol bloets warē/ eñ gaf hē
mit een soeter saluē ende seyde. noch is dit
bloet versch/ daer õ gãc ten verschē bloede
eñ hi belocfde tot sinte peters graue te gaē
¶ Een graue die sonderlinge deuocie tot
sinte peter hadde eñ sinē auõt plach te vas
ten Doe hi ghecomen was tot sijnre kerc=
ken om vesper te horen so sette hi voor sin=
te pieters outaer eē kaerse te barnen: ende
doe hi thuys was so blies die pape vã gie=
richeit die kaerse wt/ mer die mã quã we=
der eñ ontstacse wedꝛ om. die pape woude
se andꝛ werueē eñ derde werf wt doen mer
dz licht quã altoes wedꝛ. Aldus wort dye
pape ꝟmoeyt eñ ginc indē choer eñ hy vãt
voordē grotē outaer eē andꝛ caerse die daer
eē clerc ghesethadde in sinte peters eer die
altoes sinē auõt plach te vastē/ eñ die pa=
pe wildese twewerf wt blasen mer hy en
mochte niet Doe dat die clerc sach so wort
hy gram eñ seide. duuel ghi en siet nz opē=
baer dit mirakel dat sinte peter niet en wil
dz ghi sijn kaerse wt doet eñ vã wõder eñ
vã vresen ginghen die knapē eñ dye papē
optē borch eñ seidē alle die ludē dit mira=
kel. ¶ Een mã die roba hiet doen hi in spe
le hadde verlorē al dat hi hadde tot sijn cle

deren. eñ des auonts als hi thuys quã eñ
hi met een caerse te bedde gaē soude. ende
doe hi sach dz hi quade slaeplakens hadde
eñ hy mercte dz hi alsoo veel ꝟlorē hadt. vã
grotē mishopē begõste hi dē duuel aē te ro
pē eñ hē seluē dē duuel te beuelē. eñ te hãt
quamē dair drie duuelē eñ bliesen die caer
se wt eñ worpē hē op die solꝺ eñ grepē bi=
dē halse eñ duwedē so seer dz hi nz sprekē
en mocht. eñ doe si hē herwert eñ derwer
der scuddē die benedē int huys warē gin=
gē bouē ende seidē Roba wat maecste: die
duuelen ãtwoerdē gaet in vredē op v bed
de. eñ si waendē roba ghehoort te hebben
ende keerdē wedꝛ/ ende doe si wech warē
begondē die duuelē starker te scuddē. doe
dat die luden wistē so haeldē sy den pape.
eñ doe hi die duuelē bezwoer by sinte pie=
ter/ gincker .ij. wt. eñ des anderē daghes
brochtmē tot sinte peters graue. eñ eē broe
der ghenoēt willē quã tot hē eñ begõst dē
duuel te ꝟsprecken ende die duuel seide tot
hē Broedꝛ willem õ di en sal ic nēmermeer
wt gaē: wãt dese is onse eñ heeft õs wer=
kē ghedaē/ ende doe hi die duuel vraechde
hoe hi hiet/ doen seide hi. Jck hiet bazokas
maer doe hi hē bi sinte peter bezworē had
de so ginc hi wt eñ roba bleef gesont ende
ontfinck salighe penitēcie. ¶ Op een tijt
doe sinte peter noch leefde eñ een onghelo
uighe kerstē die alte behēdich was in dis=
putacien eñ alte wel sprekēde tot sinte pe=
ter sijn redē alte subtilijck voert geset had
de/ eñ dat hi sinte peter naerstelic aen ginc
dat hi daer op antwoerdē soude/ hi eysch=
te eē luttel respijt eñ hi ghinck in sijn bede
huys dz niet ꝟre en was eñ bat god al we
nēde dz hi bescermē woude die saec des ge
loefs/ eñ dz hi dē houerdighen sprekeꝛ ten
geloue bekerē woude. of dz hi hē sijn spra
ke ontname dz hi niet meer tegē die waer=
heit des gheloefs ꝟheffen en mocht. eñ hy
quã wedꝛ tottē ongelouighē eñ seyde hem
voor hē allē dat hi noch sijn reden versette

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

mer hi was so stō gewordē dz hi eē woert niet sprekē en mochte. Eñ die ongelouigē gingē daerō vā scāde wech. eñ dye goede kerstē dācten gode ¶ Een palm dage doe sinte peter noch leefde eñ hi dē volke noch predicte Eñ daer was noch een grote menichte vā mānē eñ vā wiuē so seide hi opē baer. Ic weet dat die quade ongelouighe kerstē ouer een dragē mi te dodē. soe dat si tgelt dair toe wt geleit hebbē/ maer si doē al datse mogē/ ic salse meer vuolghē doot dā leuende ende dit was waer gheproeft ¶ Te florēce in eē cloester vā ripels was een nōne in bedinge optē dach dz sinte pieter gedoot was. eñ si sach ōse vrouwe sitten op een hogē throen in grote glorie. Eñ si sach. ij. broeđs vā den predicaer oerdē in dē hemel varē. eñ sachse sittē neuen onser vrouwē syde/ ende doe si vraechde wie sy warē hoorde si eē stēme seggē Dit is broeder pieter die geuarē is in ōs herē aēschijn als een roke vā cruden. eñ mē onđ vāt dat hi op dien dach gedoot was Doe dit visioen die nōne sach/ eñ hier bi. om dat si lange een siecheit hadde ghehadt: so bat si sinte peter met alre deuocie ō gesontheit eñ si wort ghenesen. ¶ Een scolenaer doen hy bekeerde te mōpelier wert vā magolā soe schoerde hi hē in sijn macht met eē spronc dz hi so grote pine daer aē hadde dz hy niet gaen en mocht. Dese hadde horē prediken dz eē wijf genomē hadde vanđ aerde dye met sinte pieters bloede besprōgē was eñ hadse geleit optē kancker eñ dz si daer mede genas. eñ hi seide heer god vāder aerde en hebbe ick niet. maer die die aerde ō sinte peters wille die cracht gaf du mogheste deser aerdē die cracht oeck gheue. eñ hi nā der aerdē eñ maecte daer eē cruce op eñ hi aenriep sinte peter eñ leidese in sijn macht eñ te hāt was hi ghenesen ¶ Int iaer ōs herē. M. CC. eñ lx. was een mā te cōpostellinis die benedictus hiet die gezwollen beenē hadt. eñ een buyc als eē tonne eñ eē vreselijc aēsicht eñ al sijn lichaē was also gezwollen dz hi vuaerlick aē te sien was Doe dese leende op sijn crickē eñ hi aelmisse bat vā eenre vrouwē/ soe āt woerde sy. di betaēt bat een graf dā spise. mer nv soe doet minē raet eñ gaet tē p̄dicarē eñ biecht te dijn sondē eñ aēroept sinte peter. eñ doe dese mā vro te predicarē gecomē was eñ die dore vanđ kerckē geslotē was so bleef hy neuē đ poorte sittē eñ wert slapēde. eñ hē opēbaerde inden slape eē eersaem predicaer eñ hi ouerdectē met sijn cappe eñ leydē inđ kercke Eñ doē hi ōtwaecte vant hi hē in die kercke eñ al genesen eñ dz haddē die ludē groot wonđ dz si eē mā so haestelikē genesen vōdē die bi na al doot was.

¶ Die legende van sinte Gordiaen

Gordiaen was des keisers vicarius. Welcke keiser ghetē was iuliaen. Eñ doe hy een kerstē die ianuarijs hiet dwanck te offerē dē afgodē eñ sacrificie te doē so wort hi ende marina sijn wijf. eñ lij. mānen bekeert met ianuarijs prediken. Doe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

dit iuliaen die keiser hoorde. so veual hi ianuarijs in eylandē te senden. eñ gordiaen veual hi te onthoefden om dat hi die afgodē niet en woude offerē. Aldus wort gordiaen onthooft / eñ mē werp sijn lichaem voer die hondē. vij. dagē lanck. mer doe si den lichaem niet en dedē / so vant sijn ghesinne eñ groenēt ōtrēt een mile vāder stat mit sinte epimaco dye iuliaen hadde doen onthoofdē. Int iaer ōs herē. CCC. eñ lx.

Die legende van sinte Maria magdalena.

Maria magdalena was soe gheheten van een borch dye magdalum hiet. eñ si was van alten edelen gheslachte als vandē ghenē die vā coninclike gheboorte quamen. Haer vader hiet syrus eñ haer moeď eucharia. Dese besat met lazaro haer broeder / eñ mit martha haer suster eē borch eñ hiet magdalū. die. ij. milen lach van genazareth ende bethania dz by iherusalē lach ende was een groot deel van iherusalem. ende dit hadden sy alsoe onder hē ludē gedeelt dat maria hadde ende besat magdalum daer sy magdalena of hiet. eñ lazar⁹ hielt dat deel van iherusalem. / eñ martha bethanien. Eñ om dat maria magdalena haer al gaf tot genoechte des lichaems eñ lazarus sijn ridderscap volchde / so berechte martha strenghelic haer drier goet. wāt martha was sorchuoudelijck eñ vroet eñ sy gaf dē riddꝰs eñ sijn knechtē eñ dē armē dz haer noot was. Maer na ons heren opuaert vercochtē sijt al eñ leydent gelt voor die apostolen voetē. Als magdalena aldꝰ veel goets hadde. want dair ouervloedicheit van goede is daer menget oeck die genochte des vleysch. ende so sy meer vā goede hadde eñ vā schoenhede claer was soe sy meer haer lichaem meer ter ghenoechtē gaf. Eñ hier om so vloes sy harē naem eñ hietense sonderse. maer doe christus daer anderwerf preecte / soe wort sy met gods gracie verlicht eñ verwect. eñ ghinck tot symons des lazarus huyse daerse hoorde dz cristus adt. Eñ om dat sy niet en dorste comen onder die gerechtighe / wāt sy eē sonderse was. also bleef sy achter crist⁹ voeten eñ daer dwoech sy sine voeten met tranē / eñ droechdese met harē hare / eñ salfde se met salue. wāt die ludē van dien lande pleghē hem te saluen voer dz badē om dye hette vāden lande. Eñ om dat symō in hē seluen peynsde. waert dz dese een prophete ware / so en soude hi hem gheensins latē handelen mit een sonderse. Doe beruspté onse here metter gerechticheit eñ vliet den wiue al haer sondē. Dit is die maria magdalena die ōsen here so grote weldade gaf eñ so grote teykē vā minnē toende / want hy wt haer vdreef seuen duuelen eñ hi ōtstacse al met sijnre minnē. Eñ hi maectese sonderlinghe sijn vriendinne eñ waerdinne. eñ inden wech woude hyse hebbē sijn voersienster eñ procuraetster. eñ altoes ōtsculdichde hise soetelick. want hi ontscul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

dichde haer voer dē pharizeo die seide dat-
se onsuuer was eñ voer haer suster die sei
de datse ledich was/ eñ voor iudas die sei
de dat si ontallic goet ꝟloes. Doe ōse here
haer sach wenē so en kōde hi hē niet wach
ten vā weenē. Eñ ō die minne vā haer ꝟ-
wecte hi haer broeđ lazarus/ eñ ō haer mē
ne ꝟloste hi martha haer suster vā dē bloet
des bloets die sy .xij. iaer gehat hadde. eñ
om harē wille maecte hi waerdich mercel
le maerthens macht/ dz si riep dat int euā
gelie staet Salich is dē buyc die di droech
Wāt Ambrosius seit dat hi martha vā dē
bloede ꝟloste. eñ haer dienst macht wast
dat riep. Wāt dit is maria die ōs herē voe
ten dwoech mit haer tranē: eñ droechdese
met haren hare. eñ salfdese met costelijke
salue. eñ sy was die eerste dye indē tijt vā
gracie hogelick penitēcie dede. Si coes dz
alre beste deel dat si tot ons herē voetē sat
eñ hoorde sijn woerdē eñ die ōs herē voe-
tē salfde. sy was neuē te cruce in ons heren
passie/ eñ si bereyde salue ende wilde sijn
lichaem saluen: eñ si en ginc vā den graue
niet doe die ionghers wech ginghē. eñ doe
cristus ꝟresen was soe opēbaerde hi haer
eerst eñ maectese đ apostolen apostellinne
Na ons herē opuaert dz was indē viertiē
sten iare na ōs herē passie doe die iodē sin-
te steuen ghesteent haddē. eñ si die anđ iō-
gherē ꝟdreuen hadden wt harē lande. soe
ginghē sy al die landen door eñ seidē daer
dat woert gods. Tot dien tydē was mit-
tē apostolē sinte maximus een vā dē .lxxij.
iongherē. eñ sinte peter hadde maria mag
dalena beuolen./ In dese persecucie was
martha marien suster eñ marcella cameri
ere eñ sinte tridonis die blint geweest had
de vā sijnre geboortē/ mer onse here maec
ten syēde. Eñ maria magdalena eñ maxi
mus eñ veel anđ kerstenē wordē te gader
ghesēt vā den onghelouigē in een scip son-
der regierer ofte stuerman in die wilde zee
om datse verdrencken souden. Maer met
godes hulpe soe quamen sy ten lesten aen
marcellijn. Eñ doe sy daer nyemāt vondē
diese herberghen woude/ so woendē si on
der een portael/ dat voor dat volc vā dyen
lande tempel stōt. Mer doe maria magda
lena sach dat volc indē tempel ꝟgaderē dz
sy den afgoden souden offerē. so stōt sy op
met bliden aensichte eñ met wiser onder-
scheydeliker tongē eñ wildese bekeren vā
der afgodē oefeninghe. eñ al die ludē ver-
wonderdē van haer scoenheyt eñ vā haer
soeter sprake. Des en was geen wonđ dz
die mont die so soete cussene hadde ghege-
uē op ons heren voetē meer vā gods roke
wt gheuen soude. Hier na gheuielt dz die
prince vandē lande quā met synē wiue dē
afgoden te offeren om een kint te crighen.
Eñ maria magdalena ontriet hem die of-
ferhande te doen eñ preecte hē cristū. Hier
na doet een tijt gheledē was so openbaer-
de maria magdalena dē vrouwe in eē vi-
sioen eñ seide. Waer om laetstu die heiligē
des herē ꝟgaen van hongher eñ coude al-
stu van also veel goets ouer vloyest. Eñ si
dreychdese seere ten ware dat si harē man
riet dz hy der heilighē armoede ꝟlichte eñ
te hulpe quame sy soudē vergaen. mer die
vrouwe ontsach dit haren man te segghē
Eñ des anderen nachts so openbaerde sy
haer anđ werf eñ seide dit selue. mer noch
verrokeloesde sijt haren man te segghen.
Maer opten derdē nacht openbaerde si hē
beiden in dye diepe nacht seer toornich eñ
gram met een barnende aensichte. of al dz
huys gebarnt hadde. eñ sy seide aldus. O
tyran slaepste/ eē lit des duuels metter slā-
ghe dijn wijf. die dy niet en woude seggē
dit visioen eñ mijn woerdē rustes. o vyāt
des cruces christi/ du bist veruolt met me-
nigerhande spise ende du laets gods hey-
lighē vā honger vergaen. Du leggest indē
pallayse ghedect eñ ghecleet met laken eñ
met cleder van syden. eñ du sietste die hei-
lighen sonder herberge eñ laetse alsoe sijn

quade menschen. du en sulste also niet ont
gaen ten sal niet bliuen ongheWrokē dat=
stu aldus langhe ghebeit hebste dz goet te
doen/ sy sprac aldus eñ ghinc Wech. Doe
die vrouWe ontspranc so ðsuchtese eñ be=
uede/ eñ seydet harē man. die om die selue
saeck oec suchtede. eñ si sprack/ heer saech
stu diē droem Wel dien ic sach. Hi seide ick
hebt ghesien. eñ ðonWaert eñ ic onuruch
te alte seer. mer Wat sullē Wi daer om doē
eñ dat Wijf seide hem. het is beter dat Wi
doen dat sy Wil/ dan dat haer god op ons
gram Wort. eñ daer om namē syse ter her=
berghen eñ gauē haer nootdruft. Op enē
dach doe maria magdalena preecte so sei=
de die voerseide price. Waēdy datstu mo=
ghen soudes bescermē dat gheloue datstu
predikes. Si seide des bē ick bereit soe du
daghelicx sietste in mine miraculen die ick
doe. eñ oeck mach ick dit vast maken met
sinte peters predicacie ōs meester die te ro
men sit Ende die prince seide haer mit sijn
vrouWe sich Wi sullen doē al dattu segste
ist datstu ons verWeruen Wilst eē kint vā
dinē god die du prekes. Maria seide. daer
om en salt niet bliuen achter. Doe bat ma=
ria magdalena onsen here dat hy hem een
kint gheuē Woude. Eñ onse here verhoor
de haer bedinghe eñ die vrouWe ontfinck
Doe Wilde haren man trecken tot sinte pe
ter te rome Wert/ om dz hi prouen Woude
of dat Waer Was/ dat maria magdalena
van christo predicte. eñ sijn Wijf seide hē.
Heer Wat yst Waendi sonð my hene te va
ren neen ghi niet. Wāt als ghi Wech vaert
so sal ick oeck Wech varen. eñ als ghi coēt
so sal ick oec comen. eñ daer du rustes sal
ick oeck rusten. Die man seide haer. Vrou
We ten sal also niet sijn. Want om dat ghi
zWaer sijt eñ in die zee ontallike veel vre=
sen sijn so mochte ick oec om dy in veel vre
sen comen. Du sulste te huys rusten eñ be
Warē ons goet Weð om sette sy haer daer
teghen/ eñ viel al Wenende voer sijn voe=

ten ende bat so lange dat hijt consenteerde
Eñ maria magdalena sette haer een cruce
op haer scouderen. datse dye quade gheest
niet lettē en soude indē Wege. Eñ sy laden
een scip alte grotelic vā al dz hē noot Was
eñ lietē al haer anð goet in marien magda
lenen hoede eñ voerē Wech. En doe sy een
nacht eñ een dach in die zee gheWeest had
dē. so begonst die zee te heffen eñ die Wint
te Wayen dz si alle eñ sonðlinghe die vrou
We die zWaer eñ cranck geWordē Was so
ðuaert eñ ðstoten mit felre vloet eñ storm
Wēt die storm soe groot Was eñ Wort dat
die vrouWe i arbeide Wort vā pine. so dat
se inder pyne des lichaems eñ vā anxt een
soon ghebaerde eñ si starf te hant. Eñ doe
dat kindekijn ghcborē Was soe roerdet hē
eñ Weende ende soech des moeders borstē
O leyder dat kint Was ghcborē leuēdich/
eñ Was moeder slacht gheWorden. eñ hez
behoorde te steruen om datter niemant en
Was diet sogen mocht. Wat sal die pelgrī
doen/ die sijn Wijf doot siet ende tkint We
nende dz droeffelick des moeðs borstē su=
get. Hi Weende seer eñ seide. Ay mi ay mi
kaytijf Wat selstu doē du begheerdes een
kint te hebbē eñ du hebst die moeð mitten
kinde ðlorē. Die scipludē riepē eñ seyden
Men Werpe den lichame inð zee eer Wi al
daer mede bederuē. Wāt so lange alst met
ons is soe en sal dat onWeder met ons niet
op houden Eñ doe sy dat lichaē begrepen
hadden om dat sijt in die zee Werpē soude
so seyde die pelgrim. Spaert spaert eñ en
Wil dy mi noch die moeder niet sparen ōt=
fermt v doch des kīts datter Weent. Laet
se een luttel eñ ontbeydet oft dye vrouWe
yet in onmacht is vāder pinē/ eñ of si noch
yet mocht becomen Eñ si saghē niet verre
vanden scepe enē berch. eñ doe hi dē berch
sach so dochte hē beter dz hy dē lichame eñ
dat kindeken daer op voerde/ dan dat hijt
inder zee soude Werpen die visschen te etē
Ende nauWe en conste hijt met bede ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

met gelde vādē scipludē vercrighē/ende om datse daer ōme die hartheit des steens gheen graf maken en consten so leyden sy dē lichame in die heimelicste stat vādē berghe eñ hi leyde dat kint aen haer borstē eñ seide aldus. O maria magdalena waer ō quaemste aen marcellijn tot mijn onsalicheit eñ ꝟderffenisse. Onsalighe mā waer om aenginck ic desen wech bi dinen rade. Waer om eyschestu dat mijn wijf ontfaē soude om dz sy daer om sterue soude wāt siet sy ontfinck eñ int ghebarē is sy gestoruen eñ dat kindeken datter ghebore is sal oec moetē steruen om datter nyemāt en is diet vodet. siet wat mi geschiet is om dine bede dat beuele ick di eñ dinen god die ick al mijn goet beuolē hebbe Js hi machtich so moet hi ghedenckē des moeders ziel. eñ mit dijn gebede so moet dat kint bescermt wesen dattet nyet en bederue. Doe ouerdecte hi dat lichaem eñ tkint mittē mantel om/en daer na ginc hi weder int scip. Eñ doe hi te romen quā so quam hem sinte peter te ghemoete. eñ doe peter sach dat teyken des crucces ghesct op sijn scouderē: soe vraechde hi hem wie dat hi ware eñ van waen dz hi quame. Eñ hi seide sinte peter al wat hē ghesciet was. Eñ peter seide hē Vrede sal di gheschien du bist willecome eñ du hebste eenē goedē raet gheuolget eñ gheloeft. eñ en wes nyet drouich al slaept dijn wijf eñ dat kindeken met haer rustet wāt ons here is machtich wie hi wil/ giftc te gheuē eñ weđ te nemē dat hi ghegeuē heeft eñ oec dat hi ghenomē heeft weđ geuen/ eñ dijn droefheit in bliscap ꝟwandelen/ eñ peter voirdē te iherusalē eñ toende hem alle die steden daer cristus preecte eñ syne miraculē dede eñ die stat daer hi ghepassijt was eñ daer hi te hemel voir. ende eer hē sinte pieter naersteliick int gheloue leerde so leet. ij. iaer Eñ doe ghinc hi weđ te scepe om tot huys te varē eñ doe sy voeren so quamen si met gods gheleye anden berch daer hy sijnre vrouwe mitten kinde leyde. eñ hi ꝟcreech vādē sciplude mit gelt eñ bede datse daer aē voerē/ eñ dat kindekijn was dair gehoudē ghesont vā maria magdalena eñ dat kindekijn plach stadelijcte gaen aen dz oeuer vanđ zee eñ daer placht te spelen mit steenkens eñ met scelpē als kinderkēs plegē. Eñ doe si daer gecomē warē soe sach dese mā dz kindekē lopē spelen alst plach neuen dē oeuer vāder zee. Eñ hy hadt alte groot wonđ wat dat wesen mochte. eñ hi ginc wt dat schip eñ doē tkint sach ō dattet nye alsulckē dingē ghesien hadde so wortet ꝟuaet eñ liep tot sijn moeders borstē alst plach eñ het berchde hē onđ die mātel ende om dattet die pelgrim bet sien wilde ghinc hi daer toe eñ hē vant daer een schoon kint sughende sijns moeders borsten eñ hi nā tkint eñ seide O maria magdalena hoe salich soude ic sijn ende hoe wel soude alle dinck ꝟgaen wesen worde nv mijn wijf leuēde also dat se te lande mit mi mochte varē. wāt ic weet wel eñ sonđ twifel ghelooue icx dat stu mi dit kint hebste ghegeuē eñ. ij. iaer gheuoet hebste in dese steenroetse dat stu dye moeđ oec ghenes es ter eerster gesontheit Doe hy dit seide soe wort dit wijf weđ leuēde als of sy vā enē slaep ontspzongē hadde eñ seide. O maria magdalena/ du biste vā groter verdienten die voldades eenre vroeder vrouwē dienst. eñ doe ick in arbeyde lach eñ ī alre noot so hebste voldaē dijnre deerne dienst. Doe dit die pelgrim hoorde verwōderde hi hē eñ seide O mijn lieue wijf leefstu nv/ eñ sy seide. Jck leue eñ bē eerst ghecomē vanđ pelgrimagie vā daē du gecomē biste. eñ also dy sinte peter geleit heuet te iherusalē eñ di ghetoent heeft al die stedē daer cristus gepassijt was eñ begrauē/ eñ veel ander steden so was ic oec met v ludē met maria magdalena die mi leyde eñ ic sach elcke stat eñ hebse onthoudē. eñ sy bestont te ꝟtellen al die steden daer haer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

man ghe weest hadde eñ ghesien hadde al
soe dat sy in gheen puntē en miste. Eñ doe
dese pelgrim aldus sijn wijf ende sijn kit
ontfaen hadde leuende/ so ghinc hi blideli
kē te schepe wert: eñ cort daer na quamen
sy aen marcellijn. eñ doe si wtē scepe wa-
ren gegaen vondē si maria magdalena eñ
haer iongers prekē eñ sy vielē al wenende
voor haer voetē eñ ꝟteldē al datter gesciet
was eñ wordē van maximino ghedoopt
Doe destrueerdē sy eñ brakē inder stat vā
marcelline alder afgodē tēpelē eñ si maec-
ten kerckē in cristus eer eñ kosen dair laza
rus tot een bisscop. Tē lestē als god wou-
de so quamē si tot eēre stat die aquense hiet
eñ mit veel miraculē diese daden/ brochtē
sy dat volc tottē gheloue eñ daer wort sin
te maximinus tot een bisscop geordineert.
Hier en binē soe ginc maria magdalena in
alten woesten wildernisse ō bet te ghebru
ken die godlike contēplacie. Eñ sy woēde
xxx. iaer in een stat die haer die enghelē be-
reit haddē/ mer in dese stat en was geē so-
laes vā water noch vā riuieren noch oeck
vā bomen om dat hier in openbaer soude
sijn datse onsen here micte te voedē mit he
melscher spise eñ niet mz aertsche genoech
ten. Eñ elckē dach so voerdense die engelē
ten hemel waert ten seuen ghetiden vādē
daghe. eñ sy hoorde met haer lichamelike
oren der enghelen sanck. eñ om dat sy alle
daghe veruolt was met aldus soete spise
eñ datse die enghelē weō brochtē tot haer
stat. Als sy dit ghehoort hadde. so en hadse
geen aertsche spyse te doen/ ende het was
een heylich pape die gaern een heilich leuē
hadde geleit. ende hy maecte een celle in te
wonē op xij. stadien nader stede. Glosa.
Hercules die grote gygāt dye liep vijftich
treden in enē ademe eñ daer bleef hi staen
de/ ende daer om hietet stadien. ende elcke
screde was vijf voetē wijt. eñ viij. stadiē
maectē een mile. Op een dach soe ontdede
ons here des priesters oghē eñ hi sach met

synē vleyscheliken oghē hoe die engelē ne-
der quamē tot die stat daer maria magda-
lena lach/ eñ hoe sise op voerdē ten hemel
eñ hoe syse weder brochtē in die selue stat
mit godlikē loue. Eñ om dz die pape wou
de wetē die waerheit vā desen wonderli-
kē visione: so beual hi hē seluen gode ende
ginc stoutelick tot dier stat wert/ eñ doe hi
daer so na was alsmen met een steen wer
pen mochte so begondē hē sijn beenē te be-
gheuē eñ wort binnē met groten anxte be
uaen. eñ als hy achter wert gaen wilde so
mochte hi wel gaen op sijn benē maer als
hi hem pijnde tot die stadt wert te gaen so
ð wanck hē so grote siecheit ende stijfheyt
des lichaems. Aldus ꝟstont die goede mā
dz dit was een hemels sacramēt daer geē
menschelicheit toecomē en mochte. Eñ hy
riep aen god eñ seide. Ic bezwere di bi go
de yst dattu een mēsche bist of enighe men
schelike creature die daer wones indē ho-
le datstu my antwoerdes eñ segt my wie
du biste. Doe hi dit derde werf geseit had-
de so antwoerde maria magdalena. Coēt
naerre/ eñ du selste mogē wetē dattu wil
ste. Ende doe hi al beuende was gecomen
ten haluē weghe so seide si tot hē. Gedēct
ð wter euāgelien yet vā die ꝟmaerde son-
derse maria. die met haer tranē des heren
voetē ð wocch. eñ met harē hare droechde
eñ daer mede ꝟdiende sy ꝟlatenisse ō son-
den. Die pape seide Ic ghedenct. eñ dit is
meer dan xxx. iaer gheledē dat dat geschie
de also die heilighe kercke geloeft. Doe sei
de sy. Ic bē die maria die al hier gewoent
hebbe xxx. iaer dat mijns nyemāt en wis-
te. eñ also dy gisterē ghetoent was also is
my gegeuē dat ic alle daghe mitten engelē
hādē worde op gheuoert tē hemel. ten vij.
ghetiden vāden daghe. Eñ ick hoorde die
soete sanc ō engelē. eñ om dat mi ōs heere
ꝟtoont heeft dz ic steruē sal. so ganc tot sin
te maximinus eñ segt hē dz hi een paesda-
ghe tot dien tidē dat hi plach op te staen ter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

metten dat hi alleen in sijn bedehuys gae. eñ ic sal mi daer vindē gebrocht metter enghelen handē: eñ die pape hoorde haer stēme als eens engels mer hi en sach nyemāt eñ te hāt so ginc hi tot maximinus eñ seide hem. eñ sinte maximinꝰ die wort veruolt met groter bliscap eñ dancte onsen here alte sere. eñ op dien dach eñ in die vre alst hē beuolē was/ so ginc hi alleē int bedehuys eñ hi sach maria magdalena staen inđ enghelē geselscap die se haddē gebrocht ende sy was .ij. ellen hoge vanđ aerdē ꝟheuen staende onđ die engelē eñ si hadde haer hādē op gestekē eñ bede. eñ doe hē sinte maximinꝰ ōtsach tot haer te gaē soe keerde se haer eñ seyde. Vađ coēt naerre eñ en vliet van dine dochter nz. eñ doe hi haer naerre quā als somē leest in sinte maximinus legēde so blicte haer aēsicht so claer vādē geselscap der engelē dz hi bet hadde mogē sien inder sonne dan in haer aēsichte. Eñ als alle die clergie ꝟgadert was eñ oec die voerseide pape so ōtfinc si ōs herē lichaem mit veel tranē. Daer nae streecte sy haer lichaē aenden cant vādē outare eñ haer heylige ziel voir te gode wert. eñ als si doot was soe bleef daer soete roke datmēt .v. dagē lanc roeck eñ sinte maximinꝰ dede hair heilige lichaē balsemē eñ hi begroefse eerlic. eñ hi beual dz mē hē na sijn doot neuē haer soude grauē. Egesippꝰ seit. of als sommighe seggē Josephus ouerdraecht genoech indē voerseidē historiē. wāt hi seit in eē vā synē boekē. dz maria magdalena na cristꝰ opuaert om die hette vā cristꝰ mine eñ ō dz ꝟdriet dz si had dat si nēmermeer mā sien en wilde. mer na diē datse tē lande vā aquensen quā. so gincse in die woestine eñ si woēde daer .xxx. iaer dat nyemāt en wist. eñ daer wort si op gheuoert tē hemele. mer hi seyt doe die pape tot haer quā vant hise beslotē in eē celle: eñ hi gaf haer tcleet dat sy eyschede eñ si dede dat aen ende ghinc tot hē ende als si onsen here ontfaē hadde so hief si haer handē ten hemel wert in bedinghe eñ gaf haren geest.

¶ Exempel.

IN des grotē karolus tydē Int iaer ons heerē .cc. eñ xlix. Gheeraert die hertoghe van burgoengē. doe hi vā synen wiue geen kint crighē en mocht so gaf hy mildelic ō gode sijn goet dē armē eñ maecte veel cloesterē. eñ doe hy dat cloester van verselay had gesticht so sende hi dē abt vā dē cloester eñ eē monic met eersaem gheselscap ter stede vā aquensen ō dz hy vā daer brenghē soude vā maria magdalena heylichdom. Eñ doe dese monic gecomē was totter voerseider stat. eñ hi vāt datse ꝟdoruen was vandē heidenē so vāt hi mit auētuer haer graf. wāt dat gescrift dz indē marmersteen gewrocht was toēde dz maria magdalena daer begrauē was Eñ inden graue was maria historye wonderlic bescreuen. ende bi nachte brack hy dat op. eñ nam dat heilichdō daer wt/ eñ droecht met hem ter herberghen wert Ende inder seluer nacht so openbaerde dese selue monick maria magdalena ende seyde/ dat hy hem niet en ontsaghe mer dat hi dede dz hi begonnē hadde. Eñ doe hi weđ keerde eñ hi op een half mile tottē cloester quā soe en mochtē sy gheensins dz heylichdom ꝟporen vā daer. voor dat daer die abt mit sijn monikē quā: eñ droeghēse voert mz waerdighe processie eñ met sanghe.

¶ Exempel.

HEt was eē ridder die alle iare plach te comē tot sinte maria magdalena. eñ hy wort ꝟslegen in enē stride/ eñ doe hē sijn ouders beweenden daer hi in baren stont so seiden sy eñ beclaechden hem op maria magdalena/ waer ō dat sy hadde latē steruē harē deuotē ridder sonđ biechte eñ penitencie./ Doe stont die ghene die daer doot was op daer sijt al saghen eñ hē ꝟuaerde eñ dede tot hē comē een priester. Doe hi deuotelick ghebiecht was eñ hi gods lichaē ontfaen hadde so starf hi in vreden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

¶ Exempel.

Een scip dat gheladen was met mannē ende wiuē eñ brack inđ zee. mer een wijf die een kint droech doese sach dat sy in vresen was in die zee so aēriep sy maria magdalena al dz si mochte eñ si beloefde mochte si vā diē anxt ontgaen eñ sy een sone gebaerde dat si hē in haer cloester brengē soude. Ende te hant opēbaerde haer een wijf schone eñ minlijck in abyte diese nā biderkinne eñ brochtse gans ende gesont te lande daer die ander in anxt eñ in vrese warē ende bleuē. Eñ dair nae baerde si een sone ende si voldede haer belofte. Sommighe segghen dat maria magdalena was iohānes euāgelisten bruyt die hi ghetrout hadde doe hē cristus wter brulofte riep. eñ dz sy hier ō hadde alte grote onwaerdicheyt dat cristus haer brudegō ontnomē had dz si wech ghinck ende gaf haer seluē tot alle ghenocchtē. mer ō dat niet betamelijck en was dat sint ians bekeringhe werdē soude een saeck vā maria đdomenis. daerom bekeerdese cristus met ontfermhertichheyt tot penitēciē. ende dz hise riep vanđ hoechster genoechtē des vleyschs. daerō veruolde hise mitter hoochste geestlike genoechte bouē dander. welcke is die minne gods Eñ sommighe seggē vā sint ian dat hē cristus đcierde mitter soeticheit sijnre vrienscap bouē die anđ om dat hi hē vādē voerseide ghenoechte riep. mer sommighe houdē dat so niet en is. ¶ Exempel

Een man was die beide sijn oghē verloren hadde Doch hi ghecomē was ten cloester van verselay. ō te visiteren maria magdalena lichaem. eñ doe hē die ghene seyde dien leyde dat hi haer kerck sach so riep hy mz groter stēme. O maria magdalena sal ic nēmermeer dijn kerck moghē sien. eñ te hāt wort hi siende eñ sijn ogē ontdaen.

¶ Exempel.

Een mā was die sijn sonden in een cedulle screef eñ leydese onđ die dwale op sinte maria magdalena graf ende hy badt haer dat sy hem aflaet daer of verweruen soude. ende na een luttel tijts nam hi die cedulle weđ. ende vant dat al die sonden wt gedaen waren. ¶ Exempel.

Een man was diemen in veterē hilt om ghelt dat hi sculdich was ende hy aenriep dick maria magdalena dat sy hem holpe. syet op een dach so openbaerde hē eē vrouwe ende sy brack die bandē eñ dede op die dore ende hiet hē dz hi volchde. doe hi sach dat hi đlost was so vloech hi vā daer.

¶ Exempel.

Het was een cleck wt vlaenderen die steuen hiet die in soe grote sonden gheuallen was dat hi alle quaetheyt dede/ soe dat hi niet doen of horen en wilde dz hem salich was. nochtans hadde hy maria magdalena in so grote deuocien dat hy haren auōt vastede ende vierde haren dach Ende doe hi hair graf gheuisiteert hadde so opēbaerde sy hem dat hi en sliep noch wakede/ als een schoon wijf. maer si hadde bedroefde oghen. eñ twee engelen hieldense aen beyde sydē. ende sy seide hem. Steuen waer om loenste my qualiken dat ic door di doe waer ō en wortste niet beroert tot berouwenisse met mijn naersticheit. want van der tijt datstu begōste in mi deuocie te hebben/ so hebbe ick gode naerstelijck voer dy ghebeden. Hier om stāt op ende biechte dy ende ick en sal di niet laten voor datstu tot gods vrientscap weder comes. Te hāt so begonst hy te voelen als eē gracie die in hē ghestort was. ende hy liet alle dye wareld ende ghinc in een cloester daer hy alte volcomelijck in leefde. In sijnre doot sach mē maria magdalena staen metten enghelen neuen sijn bedde eñ datse sijn siel op voerden inden hemel als eē witte duue met loue ende met sanghe.

¶ Die legēde vā sinte praxedis maget. eñ sy coemt op sinte marien magdalenen auont.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

PRaxedis die maghet was ſinte potēciaens ſuſter. eñ ſi warē ſinte nouari eñ thi mothe⁹ ſuſterē die vandē apoſtolē wordē geleert in dē gelouc. deſe iōcfrouwe doemē die kerſtē dode ō dȝ geloue ſo groc-uē ſi haer lichaē eñ ſi gauē haer goet dē ar-mē ō gode. daer nae ſtoruē ſi in vrede. Int iaer vā hōdert eñ xl. ondˀ marco anthonio den keiſer.

¶ Die legēde vā ſinte Appollinaris

APpollinaris was ſinte pe ters ionger eñ hy wort vā hem gheſent biſſcop vā ra uennē van romē. eñ hi ghe nas daer des princen wijf ende doepteſe eñ haer mā me al haer gheſinne. Dit wort een rechter ghebodtſcapt eñ hi dede te hant appollina ris halen eñ men leydē in iupiters tēpel dȝ hi den afgoden offerē ſoude. eñ doe hy der afgoden papē ſeide dat beter waer datmē dat gout ende dat ſiluer dat ontrent dē af-goden hinc den armen gaue. dan datment ſoe voor die duuelen hinck. Doe vincinen hem te hant eñ men ſloech hem met clup-pels dat hi by na doot was. maer ſijn ion-gheren droeghen in een huys eenre wedu wen daer hy binnen ſes maendē weđ wt quā. Eñ van daer quam hi weder ter ſtat vā claſſen daer hi ghene ſen ſoude een edel ſtom man. Eñ doe hi int huys quā ſo riep daer eē maechdekijn dȝ beſetē was eñ ſei de Gods knape gaet vā hier of ic ſel v vter ſtat doen ſlepen Eñ appollinaris beruſp-te hem eñ bedwanchē wt te gaen. eñ doe hi ons herē naem gheropē hadde ouer dye ſtōme eñ hi ghene ſen was/ ſo gheloofden daer meer dan. v. c. mēſchē Mer die heidē ſloeghē met cluppels eñ verbodē hē dat hi iheſus niet en noemde. mer doen hi op dye aerde lach: ſo riep hi al dat hi mocht dȝ ihe-ſus die gewarighe god was Doe deden ſi hē met bloete voetē op hete colē ſtaen. mer om dat hi criſtus noch vromelick predicte ſo ꝟdreuē ſy hē wter ſtat. ¶ Tot diē tidē dȝ Rufus patricius dye hertoge vā rauennē een ſiecke dochter hadde/ eñ hi appollina-ris hadt gheroepē ō haer te geneſen. te hāt doe hi int huys quā doe ſtarf ſy Eñ rufus ſeyde hē. Och ofſtu niet ghecomen en wa res in mijn huys/ wāt dye grote godē ſijn ꝟgramt eñ en willē mijn dochter niet ghe neſen. ende wat ſelſtu haer moghen doen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Appollinaris seide hem. En onsich di niet
alleen zweer my/ is dat die iōcfrouwe ꝟ=
rijst dat ghi haer niet ꝟbiedē en sult haren
scepper na te volghē. doe hi dat had gedaē
so bede appollinaris ende die ioncfrouwe
stōt op eñ si beliede cristꝰ name Eñ siende
haer moeđ eñ een grote menichte worden
gedoopt eñ si bleef maget. Doe dat die kei
ser hoorde so screef hi totten prouoest van
dē dinchuyse dat hi soude doē offeren Ap=
pollinaris dē afgodē of dat hi hē in een ey=
lant seynde. eñ ō dat appollinaris nz offe
rē en woude dē afgodē soe dedemē hē mit
cluppelen slaen. eñ dedē opwert hangē al
wt gherect ende also pinē. Eñ doe hi daer
inden here alte stoutelic preecte soe dede hi
heet water in sijn versche wonden ghietē
Eñ doe hi hē mit veel ysers also ghebondē
int eylant sende. maer doe dye kerstē sagē
aldus grote onghenadicheit worden sy al
ontsteken in haren moet eñ liepē op die hei
den. ende sloghen meer dan. ij. honđt mās
doot. Doe dz die prouoest sach. berchde hi
hē eñ leide appollinaris in eē nauwe karc
ker. Daer na leyde hy hem gebondē in een
scip eñ seiden inden eylandē mit drie clerc
ken die hē volghedē. Eñ daer ontginck hy
alleen mit drie clerckē eñ met twe ridders
die vrese haddē vāden onweder vāder zee
eñ hi doepte die ridders. Daer nae quā hy
te rauennē eñ wort vāden onghelouighē
gheuanghē/ eñ men leyden tot appollijns
tēpel. ende doe hy sijn beelde sach so ꝟma=
ledide hijt. eñ het viel te hant. Doe dat die
bisscoppē saghē so brochten sy hē tot thau=
ro den rechter. Ende doe appollinaris des
rechters sone die blint was verlicht hadt/
soe gheloefde hi. ende dedē vier iaer in sijn
heerscappie wonen. Hier na doen dye bis=
scoppē hadden ghe wroecht gebrocht voer
vespasiaen/ soe geboet vespasiaen: so wie
die afgoden enighe laster dede dat hy ghe=
noech dade. oft dat hi offerē soude of neen
datmen hem verbrande ende sijn goet na=
me. Ten is niet recht dz wi den godē wre
ken souden. maer sy moghen hem seluen
wreken ouer haer vianden/ op dat sy grā
werden. Doē leuerde demostenes die pri=
ce appollinaris die niet offeren en woude
eenen prince die kersten was/ eñ dede ap=
pollinaris dat hi ginghe inder lazaren stra
te op dat hy hem daer soude mogen bergē
om die heydenen eñ der ioden gramschap
mer die heyden volchden dair eñ sloeghen
hem harde langhe tot bider doot. maer hy
bleef seuen daghē leuende eñ preecte daer
sinen discipulen/ eñ doe gaf hi sinē gheest
Eñ daer wort hi vanden kersten begrauē
Int iaer ons heren. lxx. onder vespasiaen
den keiser. Ambrosius seit van dese mar=
telaer aldus Appollinaris die waerdighe
bisscop wort vanden prince der apostelen
sinte peter ghesent te rauennen om den on
ghelouighen ihesus name te boetscappen
Eñ doe hi hem wonderlike teykenen van
doechden dede dē ghenen die in cristo ghe
loefden. so wort hi dicke met felle ghesclē
ghegeesselt. Eñ sijn oude lichaē wort van
quadē tormentē yselick gequetst/ mer om
dat vā sine tormentē die gerechtighe nyet
en soudē ꝟuarē: eñ die cracht vā ons herē
ihesus cristus name so voldede hi der apo
stolen teykenē naden tormentē. Hi ꝟwec=
te een dode iōcfrouwe/ eñ hi gaf den blin=
den dat sien weder. eñ den stommen sijn
sprake. Hy verloste een beseten vandē du=
uel/ eñ hi suuerde die smette vāder lazarie
Hy ganste oec die lamme leden vādē qua=
den euelen. ende hi werp neder den afgo=
den beeldē eñ harē tempel. O waerdighe
biscop mit wonđlike prisen die waerdich
waerste te ōtfaē metter bisscopliker waer
dicheit die macht der apostolen. O starcke
gods martelaer/ die te hāt in dijn oude da
gē vromelijc dē quadē mēschē iesum xp̄m
predikes ō die gehele werlt ꝟlosser te sijn.

¶ Die legēde vā sinte Cristina
maghet eñ martelaerster.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

CRiſtina die was gheboꝛen van harde edele ouders in tyro ytalien. Ende ſy was van haer vader gedaen in een toꝛen met xij. ioncfrouwen ende camerierē. eñ ſy hadde met haer ſilueren eñ gulden goden Eñ om dat ſy ſeer ſchone was ſoe woꝛt ſi gheeyſcht vā veel luden te wiue. mer hair ouders en woudent niet doen. eñ wilden dat ſy bleef inder afgodē oefeninghe. mer ſi was vanden heilighen geeſt ghelcert eñ onwaerde der afgoden ſacrificie. Eñ ſy berchde in een venſter die offerande die ſy dē afgodē offerē ſoude. Ende doe haer vader haer tot quā. doe ſeiden hē die camerie ren. Dijn dochter eñ onſe vꝛouwe veronwaert dine goden te offeren eñ ſy ſeyt dat ſy kerſten is. Doe dz haer vader hoorde ſo beſmeecte hyſe eñ nodeſe dat ſy den afgoden offeren ſoude. Sy ſeide hem. En hyet mi dine dochter niet. mer gods dochter die die offerhande des loues betaemt. Wāt ic en offer niet ſterffelike godē. mer gode vāden hemel offer ic ſacrificie. Die vader ſeide haer. Lieue dochter en offert niet alleen eē god ſacrificie/ dz op di die anď godē niet gram woꝛdē. Sy ſeide. du hebſte wel geſpꝛoken al en weetſtu die waerheyt nyet. Wāt ic offer dē vaď dē ſone eñ den heyligē geeſt. Die vaď ſeide haer. ofſtu dꝛie goden aenbedes waer bi en aenbedeſt du die ander niet. Sy ſeide hē. die dꝛie ſijn een god Hier na bꝛac criſtina die afgodē eñ dz gout eñ tſiluer vāden afgodē gaf ſy dē armen. maer doe haer vaď quā om die godē aen te bedē eñ hiſe niet en vāt eñ hy hooꝛde vādē iōcfrouwē watter criſtina mede ghedaen hadde ſo dede hiſe ontcledē eñ vā xij. mās ſlaen ſoe ſeer dat dye knechtē niet meer en mochten. Criſtina ſeide harē vaď ſonď eer eñ ſonď ſchaemte eñ gode onwaerdelijck Siet die mi ſlaen en mogen niet meer. bidde hē cracht van dine goden oftu moghes Eñ doe dede hyſe mit kethene gebondē in een karcker leggē. Doe dit die moeď hooꝛde. ſo ſchooꝛde ſy haer cleder eñ liep tē karker wert eñ viel voer haer dochters voetē eñ ſeide. dochter mijn criſtina. licht mijns oghē/ ontfermmijns. Si ſeide haer. Wat ſegſte my dine dochter. Weetſtu niet dz ic mijns gods naem hebbe. Doe ſy haer niet en mocht gheradē ſo quā ſi tot harē mā eñ ſeyde watſe gheantwoert hadde. Doe dede ſe dye vader vooꝛt gherechte bꝛingē. eñ hy ſeide haer. Offer die goden. eñ en wildijs niet doen. ſoe ſulſtu veel toꝛmentē lyden/ ende du ſulſte mijn dochter niet hietē Sy ſeide hem. Du hebſte mi grote gracie verleent om datſtu mi nēmermeer en hietes des duuels dochter. Want wat vāden duuel woꝛt gheboꝛen dz is des duuels / Wāt du biſte ſeker des duuels ſone. Doe dede hi haer vleyſch of treckē met crauwels ende hair teeder leden ſchoꝛen. maer criſtina nā van haer vleyſch ende werpt in haers vaders aenſichte ende ſeyde. Nem tyꝛan. eet vanden vleyſche dat vā dy ghewonnē is. Doen leydeſe die vaď op een rat. eñ leyder

vier eñ olye onder. mer die vlāme die daer wt sprāc ontstac eñ ꝟbarnde vijf hondert mās. mer haer vad̃ meende datsi al dit dede mit gokelien eñ dedese wed̃ in een karcker leggē. eñ alst nacht ghewordē was so beual hi al sijn knapē dz si haer enē groten steen aen dē hals bōden eñ in die zee worpē. Doe si dat gedaen haddē doe ōtfingēse die englē te hāt eñ cristus quā tot haer ned̃ eñ dooptese ind̃ zee eñ seyde. Jc dope dy inden here minē vad̃ eñ in ihū cristo synē sone. eñ inden heiligen geest. Eñ hy beualse michael dē archāgel diese wed̃ te lāde brocht. Doe dit haer vad̃ hoorde sloech hise voort thoeft ende seide. met wat touerye doetste dit datstu in die zee tauerē conste. Sy seide Onsalighe sot/ dit heb ic ontfaen van onsen here ihesu cristo. Doe leyde hise in een karcker eñ gheboet datmēse vro onthoofden soude. maer binnē die seluer nacht so starf vrbanus haer vad̃. Nae desen volchde een quaet rechter die dinus hiet. eñ hy dede bereydē een ysrē wieghe die gegloyet was eñ ontstekē mit oli hars eñ peck. Eñ hi dede cristina daer in werpē eñ dede die wieghe vā viermans wieghē om dat sy te haesteliker soude sijn ꝟbrant Doe loefde cristina gode. om dz hi woude datmense wiechde als een cleyn kint in eē wyeghe ghelijc of sy nieuwelijcx geborē hadde geweest. Doe dede die rechter haer hooft scherē/ eñ al naect doer die stat leidē tot appollo: eñ daer geboot sy dē beelde eñ het viel eñ wort te puluer ghemaect. Doe dat die rechter hoorde ꝟuaerde hy hē ende gaf synē geest. Na desen volchde Juliaen eñ dede een ouē ontstekē/ eñ dede cristina daer in werpen. eñ sy duerde daer in vijf dagen ende wāderde mittē engelen daer in ende loefde gode. Doe dit iuliaen hoorde so seide hi dat sy dit dede in touerien eñ dede aen haer leggē. ij. aspiden. ij. wipers slanghē. eñ. ij. and̃ slangē. mer die serpenten lieten haer voetē. eñ die aspiden hingē haer aen die borst eñ en dedē haer niet. eñ die slangen cropē haer om dē hals eñ lietē haer zweet. Eñ iuliaen seide tot een touenaer. Bistu oec niet een touenaer. doet dese serpentē haer deren. Doe dede hy voerē die serpentē op hē eñ dodē hē te hant. Doe gheboet cristina den serpentē ende deedse gaen ter wildernisse/ ende cristina ꝟwecte dien dode mēsche. Doe hiet iuliaen datmen haer borstē of snede eñ dair quā melc voor bloet wt. Daer na dede hy haer tōge wt snidē. mer cristina en ꝟloes haer sprake niet. mer si nā dz stuc vā haer tōge ende werpt iuliaen in sijn aēsicht eñ werp dair mede sijn ogen wt. Doe wort iuliaen grā eñ schoet in haer. ij. ghescuttē. die eē ōtrēt haer herte. eñ die and̃ ī haer syde. Eñ daer nae gaf sy harē gheest. Jnt iaer ons heren CC. eñ. lxxxvij. ond̃ dioclesiaen dē keiser Haer lichaem is begrauen in een borch die busselc hiet. die daer gesticht is tusschē dye oude stat ende vilbiū. mer tyrus die biden borch was is al ghedestrueert.

Van sint Jacob die meerre apostel.

Die apostel sint iacob zebe-
deus sone Doe hi i yndien
eñ in samarien nae die op-
uaert ons herē preecte/ soe
wort hi tē laetstē gesent in
spaengē dz hi twoert gods
preekē sooude. Eñ doe hi sach dat hy daer
geen profijt en dede eñ hi daer. ix. iōgherē
vgadt hadde so liet hier daer. ij. dz si daer
prekē souden/ eñ nã die anđ vij. mit hē eñ
gincker mede in iudeen. Mer iã beleth seit
dat hi daer mer eē bekeerde. eñ doe hi i iu-
deen dz woert gods preecte/ doe sende een
gokelaer die hermogenes hiet sinē ionger
philetū tot iacobū. ō dat hē philetus vwi-
nē soude voor die ioden dat sijn predicacie
valsch wesen soude. mer doe hē die aposte
le voor hē allē vwan met redelijke redenē
eñ hi veel miraculē voor hē gedaen hadde
so quã philetꝰ tot hermogenū eñ prees ia-
cobus leringhe eñ vtelde sijn miraculē eñ
seide dz hi sijn discipel wesen soude eñ hy
riet hē dz hi sijn discipel worde. Hermoge
nes wort gram eñ hy maectē lam met sijn
gokelie/ soe dat hi hem niet en mocht kerē
noch beroeren eñ hy seyde. Wi willen besi
en of v iacob mach ghenesen. Doe philetꝰ
met een kint iacob hadde ontbodē seynde
hem Jacob sijn hooftcleet eñ seide. Hy ne-
me dit hooftcleet eñ segghe. Die here heft
op die neder ghewor pen sijn/ eñ dye heere
ontbint die gheuãghen. ende te hãt doe hē
thooft cleet nakede wort hy ontbondē vã
hermogenes gokelye eñ hi bespotten ende
ghinc tot iacob waert. Ende hermogenes
wort gram eñ riep die duuelen tot hem eñ
gheboot dat sy iacob eñ philetum ghebon
den voer hem brochten. op dat hy hem vã
philetū soude mogen wrekē dat hē voort
aen sijn iongerē niet meer en soude bespot
ten. Maer doe die duuelen tot iacobū qua
mē soe begonstē sy in die lucht te vlieghen
eñ seiden. Jacob gods apostel ōtfermt dy
onser: wãt eer ons tijt ghecomē is soe ver
barnen wi ons. Jacob seide hem. Waer ō
sidy tot mi ghecomē. Si antwoerdē. her-
mogenes heeft ons hier ghesent dat wi dy
eñ philetū tot hem brenghē souden. mer te
hant als wi tot dy gecomē sijn. so heeft ōs
god mit vierighe veterē ghebonden eñ tor
mēt ons sere Jacob seide. Die engel ōtbin
de v eñ keert weder tot hermogenes ende
brenctē mi ghebondē eñ ongequetst Ende
doe si wech gheuarē warē soe grepē si her
mogenē eñ bondē hē sijn hãdē op sinē rug
ghe eñ brochtē al ghebondē tot iacobū eñ
seydē. Du sendest ons dair wi vbrãt wor
dē ende zwaerlic ghetormēt. Eñ die duue
len seidē tot iacobū. Ghif ons in hē macht
dat wy dijn onrecht wrekē mogē eñ onse
verbarnē. ende iacob seide. Siet philetus
staet voor v waer ō en hout ghi hē niet. sy
seidē. siet wi en mogē niet genakē noch eē
mugge die i sijn slaepcamer is. Eñ iacobū
seide tot philetū ō dat wi goet voer quaet
weđ geuē sullē als ōs heere leert Hermo-
genes bãt v/ mer du philetꝰ ōtbinde hē eñ
doe hermogenes ōtbondē was doe stōt hi
bescaēt. ende iacob seide hē. gãc vry waer
du wilste. wãt ōs en hoort niet toe dz wy
yemãt tot sijns ondãcx sullē tē geloue brē-
gē. Ende hermogenes seyde. Jc bekēne đ
duuelē grãscap tē sy dattu mi yet vãdē di-
nē gheuest dz ic mz mi nemē mach si sullē
mi dodē. eñ iacobꝰ gaf hē sinē stoc Eñ her
mogenes gīc wech/ eñ brochte al die bokē
vã sijn toverien datmense vbarnē soude.
eñ iacob dedese hē inđ zee werpē ō dat die
stãc vãdē viere nyemãt deren en soude. eñ
doe hi die bokē in die zee ghewor pē hadde
quã hi weđ tottē apostel ende hy hielt sijn
voetē ende seide. Verlosser đ zielen ōtfaet
diē die in berouwē is. die du tot noch heb-
ste vdraghē di hatēde eñ lasterēde. doe be-
gōste hermogenes so seer volmaect te we
sen in gods minne ende in vresen so dat hi
veel miraculen dede. Doe die iodē saghen
dat hermogenes bekeert was so wordē si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vgraint eñ gingē tot iacobū eñ berupsten waer ōme dz hi cristū predicte. eñ doe Jacob geproeft hadt mitter scriturē cristus toecocmst eñ sijn passie eñ doe ghueloefden veel aē hē. Mer abyachar die bisscop was vā dien iare: hi maecte eē groot gheruchte ond̃ dē volke. eñ hi werp sint iacob eē zeel om dē hals eñ leiden alsoe tot agrippā. eñ doe mē leide ō te ōthoefdē bidē beuele van herodes eñ vā agrippa: so lach eē lam mēsche bidē weghe eñ riep tot hē dz hi hē ghenesen woude / eñ iacob seide hē. Jndē name ōs herē ihū cristi ō wiēs geloue ic werde geleit ō te onthoefdē stāt op ghesont eñ ghebenedijt dinen scepper. Eñ te hant soe stōt hi op gesont eñ ghebenedide ōsen here eñ onsen scepper. mer die scribe die hem dz zeel om dē hals gedaen hadde eñ die hē leide wiēs name iosias was. doe hi dit sach so viel hi tot sinē voetē eñ bat ghenade eñ hi begeerde dz hi hē kerstē maecte. Doe dit abyacer sach so dede hi hē houdē eñ seyde. Ten si dattu cristus naem vloeckes and̃s suldi met iacob werdē ōthooft Josias seide hē. Vermaledijt bistu eñ al dijn goden sijn v̄maledijt. mer ons heren ihesus naē moet sijn gebenedijt in ēwicheit. Doe dede abiachar sijn mōt met vuystē slaē eñ hy sende tot herodes eñ v̄creech datmē mz iacobo ōthoofdē soude. eñ doe mēse beide ōthoofden soude bat iacobꝰ dē stocker ō een pot waters eñ hy doopte daer iosiā: eñ te hāt sloechmense beyde thooft of. Sint iacob wort ōthoeft optē viij. kalēde vā aprili. dz was op ōser vrou wē boetscap dach. eñ optē viij. dach vā augusto soe wort hy te cōpostelle gebrocht. wāt sijn begrauige wort v̄langt van augusto tot ianuarium Daer ō so ordineerde die kerke datmē sijn feeste vierē soude op dē achstē dach vā augusto. ō dattet dā te betameliker was Johānes beleth seyt. doe sinte iacob ōthooft was. wāt hi scriuet seer naerstelick vā dē ouerbringhē vā sinte iacob. so namen sijn

iongherē sijn lichaē by nacht om die vrese der iodē eñ leydent in een scip eñ beualent onsen here dz hi hē voersage een eerwaerdighe stede vā begrauinghe. eñ gingē mede int schip eñ sond̃ stuyer eñ sond̃ mā soe brochtse die engel gods in galissien in eē coninginnē rijc die lupa hiet. wāt dese lupa was eē coningine in hispaniē die also hiet om haer felheyt eñ die iōgerē leidē dē lichame wtē scepe op enē grotē steen. eñ die steē smelte als was ond̃ dē lichame eñ maecte een borne so groot als dz lichaē was Doe ghinghē die iongers tot lupa eñ seidē haer Onse here ihūs cristꝰ heeft tot dy ghesent sijn apostels lichaem / ō dattu diē doot ōtfaē sulste die du leuēde nz ōtfaen en woudste. eñ sy v̄telden haer hoe dat sy daer aen ghecomē warē sond̃ enich bestueren: eñ si begeerdē eē tamelike stat tot sijnre begrauinge. Doe dit die coningine gehoort hadde Als iohā beleth seit. soe sende sise tot alten wredē mā vā booshedē / of als sommige seggē. so sende sise tottē conic vā hispanien dat si sijn cōsent hier of hebbē wilde. eñ dese mā vincse eñ leydese in een karker mer doe hi at soe ōtdede die engel gods die karker eñ lietse vry wt gaē. Doe dz die here v̄nam so sende hi haestelick ridd̃s na hē diese vangē soudē. mer doe die ridd̃s ouer een brugge voerē so brac die brugge eñ sy v̄dronckē alle ī die riuiere. Doe die here dz hoorde hadde hijs rouwe eñ hy ōtsach hē eñ sijn ludē eñ sende hē na eñ bat hē dat si tot hē wed̃ keerdē eñ si soudē v̄crighen al dz si wildē. Doe quamē si wed̃ eñ bekeerdē dat volc tot cristū. doe dz Lupa hoorde so was si harde droeuich. eñ doe die iōgherē wed̃ tot haer quamē eñ seiden haer des coninex wille. so antwoerde sy. Neēt die ossen die op desen berch sijn eñ doetse in eē wagē eñ voertse tot uwes herē lichaē / eñ sticht eē stat also ghi wilt. Dit seide Lupa met quader meninghe. wāt sy wiste wel dz die ossen warē wilde stieren eñ daer by

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

waende sy dat sise niet en soudē mogē vā ghē of spannē in een waghē. of al mochtē sise in spānē dz sy dā der wert eñ her wert lopē soudē/ dz si also den wagē soudē brekē eñ dē lichaē soudē of werpē/ eñ die discipulē dedēt mer tegē gode en is geē wijsheit Eñ die iōgeren en peynsdē niet ō hair boosheit eñ gingē optē berch eñ deden een drake borstē met dz teykē des cruces die tegen haer quā vier blasende. eñ doe si oeck op die stierē een cruce ghemaect haddē soe wordē si so sachte als lāmerē. Doe sloegē sise indē wagē eñ leydē sint iacobs lichaē mittē steen daer hi op lach op die waghen eñ die ossen voerdē dz lichaē sond yemāts driuē ind coninginnē lupa pallaes. Als sy dat sach so hadde sijs groot wond eñ si geloefde eñ worde kerstē eñ gaf haer al wat sy eyschtē/ eñ si dede haer pallaes wyen ĩ een kerc in sint iacobs eer eñ gaffer groot goet toe: ende in goede werckē so eynde si haer leuen.

Exempel.

ALso als Calixtus die paus seit. so was eē mā dye bernaert hiet wtē bisdō vā muntine gheuāghē eñ gespānē. eñ was geleit ond een torē eñ hi aēriep altoes sint iacob/ eñ sint iacob opēbaerde hē eñ seide. coēt eñ volcht mi nae in galissien Eñ sint iacob brack die veterē eñ ontuoer hē/ mer bernaert hinc dese veterē aen sijn hals eñ ginc bouē indē torē. eñ sond quetsen sprāc hy daer of mit eē sprōc nochtans was die torē lx. cubitꝰ hoge.

Exēpel.

Als beda seit/ so hadde een mā alte grote sonde gedaen. eñ doe hise sinē biscop biechte so en dorste hise niet absolverē. maer hy seynde dē mā met een brief daer die sonde in gescreuē was tot sint iacob. Eñ op sint iacobs dach soe leide dese mā den brief op sint iacobs outaer eñ badt hē dz hi die sonde door sijn vdient woude doē vgheuē eñ of planē. eñ daer na nā hi dē brief vā dē outaer eñ deden op eñ vant sijn sondē wt gedaen eñ hy dancte god ende sint iacob: eñ maecte condich wat hi ghedaen hadde.

Exēpel.

Also hubertus vā besentinē seyt. so warē. xxx. mānē vā lotteringhē die tot sint iacobs toghē. Int iaer ōs herē. M. eñ lxxij. eñ beloefdē al die een dē anderē trouwe te doen wt geseit eē Eñ een vā haer ghesellē bleef sieck eñ sijn gesellē bleuē. xv. dagē bi hē. Tē lestē licten si hē alleen sond alleen die geselle die hē geen trouwe gheloeft en hadde. wāt die bleef bi hē te voetē vā michaels berge/ mer alst auōt was soe starf hi Eñ dē genē die daer leuēde was begōst hē seluē seer te vuarē ō der enicheit ō wildernissen eñ vā dē dodē eñ ō dat die nacht dōcker wort eñ ō die wreetheit des volcs vā den lāde. maer sint iacob opēbaerde hē in een ghelikenisse in een mā die reet eñ hy troestē eñ seide. Ghif mi dese dode eñ sidt achter op tpaert eñ aldus voerē si binnē ō nacht eer die sonne op ghinc. xv. dachuaerdē eñ quamē tē berge ter bliscap dye op eē half mile na sint iacobs is. Eñ sinte iacob dede se daer beide of gaen eñ hi beual dē leuendē dat hi die canonikē vā sinte iacobs soude vgaderē om dē dodē pelgrim te begrauē. eñ dat hi sijn gesellē seggē soude dz haer pelgrimagie niet en ware ō dz si haer beloftē gebrokē haddē. eñ hi dede dz hi hē beual eñ hi seide sijn gesellē in harē wege dat hē sint iacob beual.

Exēpel.

Als Calixtus die paeus seit so toech sint iacobs wert een duytschs mā mit sinen sone int iaer ōs herē. M. eñ lxxviij. ende hi toech in die stadt vā Telosanē. eñ ō dat hi daer herbergē woude eñ die waert maecten drōckē. eñ hi stac al heymelic ĩ sijn male een siluerē nap. Eñ doe sy des morgens warē gegaen so volchde hise na eñ dede se weō brengē als dieuē. ende hy seide hē op dat sy hē een syluerē nap ontstolē hadden. ende doe seidē sy Js datmē die nap onder ons vint so hangt ōs. ende doemē die nap inō malē geuōdē hadt so leydemēse voor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dē rechter te hãt: eñ men gaf võnisse ouer haer eñ al datse haddē gafmē den waert. eñ mē wijsde dē een vãdē twee te hangen Mer doe dē vad voor dē sone/ eñ dye sone voor dē vad hanghē wilde die strijt vã hē tween was groot. mer tē lestē hincmē dē sone/ eñ die vad ginc voert tot sint iacobs waert. eñ na xxxvij. daghē quã die vader wed eñ quam daer sijn sone hinc eñ hi be-weenden alte seer. eñ sijn sone die gehan-gē was begõste hē te troestē eñ seide mijn lieue vad en weent niet. wãt my en was nye also wel. wãt tot nv soe heeft mi sint iacob gehoudē eñ ghevoet mz hemelscher spisen. Doe dz die vader hoorde liep hi ter stat waert eñ dz volc quã eñ dedē des pel-grīs sone of gesont/ eñ si hingē dē waert.

Exempel.
Hugo vã sinte victor seit dat die duuel openbaerde een pelgrim die te sint iacobs wert ginc/ in sint iacobs ghelike eñ hi seide hē veel vã die kaytiuic-heit deser werelt. eñ hi seide hē dz hi salich soude sijn wilde hi hē seluē doden ō sinen wille. eñ dese pelgrim nã te hãt eē zwaert eñ dode hē seluen. eñ doemē quact Ʋmoc-den droech op sijn waert daer hi geherber-ghet was eñ hi anxt hadde datmen daerō doden soude/ so wort hy weder leuēde eñ seyde hoe hē die duuelē totter pinē trecten die hē gheradē hadde dat hy hē seluē dodē soude/ soe quã sint iacob toe ghelopē ende Ʋloste mi eñ voirde mi voor des herē troē eñ doe my daer die duuel wroechde so bat sint iacob dat ic wed leuende werden sou de eñ my beteren.

Exempel.
Als sinte hugo van clongi seit so was eē iongheline int bisdom vã lyons dye dicke met groter deuocien tot sinte iacobs plach te ghaen. Op een tijt doe hi der wert toech also viel hi binnē der nacht in oncuysheit: eñ doe hi indē weghe was so openbaerde hē die duuel op eender nacht ī sinte iacobs ghelikenis eñ hi seide. Weetste wie ic ben. eñ doe hi seyde neen ick. doe seyde die du-uel. Ic ben sint iacob die apostel die du al-le iare pleges te Ʋsoecken: mer weet dat ic seer blide in dine innicheyt was. maer nv sint datstu vã huys biste gegaen hebste on cuysheit ghedaen eñ onghebiecht biste tot my ghecomē als of gode eñ mi dijn pelgri magie ghenoechlijc ware ten betaemt soe niet. mer wie in pelgrimagiē tot my comē wil die sal eerst rouwe hebbē eñ biechten hē van syne sonden eñ na der pelgrimagie sal hise beteren mit penitencie. Eñ doe die duuel dit ghesceit had so voir hi wech. doe was die iōghelinck in groten dogē eñ op-sette wed thuys te keren eñ hē te biechten eñ dã wed sinē wech der wert te stierē. eñ doe openbaerde hem wed die engel in sint iacobs ghelikenisse eñ ontriet hē al eñ sey-de dat hē die sonde nemmermeer en soude wordē vergheuē ten waer dat hi alte ma-le sijn manlicheit of snede/ maer hy soude veel saliger wesen woude hi hē seluen do den eñ om synen wille martelaer wordē Dese iongheline des nachts doe sijn gesel len sliepen so nã hy een zwaert eñ sneet hē sijn mãlijcheit of/ eñ daer na stac hi hē sel-uen doot mettē seluen zwaerde door sijn lichaem. Doe sijn gesellē ontspronghē wa-ren eñ sy dit sagē so vloghen si om datmēt hē niet aensegghē en soude vã der mãslach-te: mer doemē sijn graf maecte/ hi die dair doot was wort leuende: eñ hi seide hē al-len die dair vloeghē vã hē wat hē ghesciet was eñ seide. Doe ick my seluē ouermits des duuels raet gedoot hadde/ so begrepē my die duuels eñ leydē mi te romē waert eñ sint iacob quã ons na lopē eñ berispte die duuelē seer vã haer bedriegenisse. Eñ doe sy langhe ondlinghe streden bi sint ia-cobs dwanghe quamē wi in een stat daer onse vrouwe maria sat eñ sprac met veel santen. Eñ doe sint iacob haer ouer die du uels geclaecht hadde ō minē wille soe ver sprack syse seer die duuelen eñ beual dat-mē my wed ten lichame brenghen soude.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Aldus nam mi weẽ ſinte iacob eñ brocht mi weẽ ten lichame als ghy ſiet. Eñ binnen drie dagẽ was hi ſo geſont dat hi niet vãdẽ litteykẽ en hielt eñ hi voir tot ſint iacobs waert eñ doe hi ſijn geſellẽ vant vertelde hi datter geſchiet was. ¶ Exẽpel.

Alſo als calixtus die paeus ſeit soe was een franſoys die tot ſint iacobs wert ginc met ſijn wijf eñ mit ſijn kinderẽ Int iaer ons herẽ duſent eñ hõdert. om dz hi vlien wilde die ſterfte die in vrãcrijcke was eñ wilde ſint iacob viſiterẽ. Ende doe hy ter ſtat vã pãpilonien quã ſo ſtarf ſijn wijf. eñ ſijn waert toech na hẽ wert eñ hi nam ſijn paert eñ tghelt daer hi eñ ſijn wijf eñ ſijn kinderen op voerẽ. Mer deſe pelgrim toech wech al wenẽde eñ droech een man de mit ſijn kinderẽ op ſijn ſcouderẽ eñ die anđ leyde hi mitter hãt. Ende hẽ quam eẽ man te ghemoete mz een ezele eñ vã mede liden ſo leende hi hẽ den ezel dat hi ſijn kin derẽ dair op voerẽ ſoude. eñ doe hi tot ſint iacobs ghecomẽ was/ ſo opẽbaerde hy hẽ daer bi daer hi waecte eñ bede: eñ vraechde of hi hẽ yet kende ende doẽ hi ſeide neen ick. Doe ſeide hi ic ben ſint iacob die apoſtel die dy den ezel gheleent heeft eñ ic ſallẽ dy noch leenẽ mede weẽ te keerẽ Mer du ſulſt wetẽ dat dijn waert doot ſal vallen vã een ſolre eñ du ſulſte al weẽ hebbẽ dat hi dy nam: eñ als al dit alđ geſchiet was ſo quã hi blide te huys eñ doe hi zijn kinderẽ vãden ezel gedaẽ hadde ſoe voir die ezel wech. ¶ Exempel.

Het was een coopmã berooft vã een tyran eñ doe hielt hy hem gheuangẽ eñ deſe aenriep ynnichlijc ſint iacob dz hi hẽ woude helpẽ. eñ ſint iacob openbaerde hẽ daer die wakers waecten eñ leidẽ bouẽ in dien toren eñ te hants neychde die toren ſo ſeer dz die cap op die aerde quã eñ hi ginc daer wt ſonđ ſpringẽ eñ hy ginc al vloſt wech eñ doe die wachters veruolchden al waſt dat ſy bi ſyden hẽ ginghen nochtans en ſaghen ſijs niet. ¶ Exempel.

Deſe voorſeide hubertus van beſentinẽ ſeyt dat op een tijt drie ridders van lyons voeren te ſint iacobs wert. Die een vã hẽ luden voerde een wijfs ſack op ſijn paert om dat ſijs hem bat. Daer na vant hi eenẽ ſiecken inden weghe die bi na in onmacht was eñ hy ſetten op ſijn paert ende hy nã des ſiecken laſt eñ des wijfs ſac eñ droech eñ volchde den paerdẽ. mer doe hi amachtich was om die hitte vãder ſonnẽ eñ õ die pinc vanden weghe Doe hi te gallien ghe comen was ſo was hi alte ſieck. ende doe hẽ ſijn gheſellen baden dat hi denckẽ ſoude om die ſalicheit ſijnre ſielen. ſo wort hi drie dagẽ ſtom. ende optẽ vierdẽ dach doe ſijn gheſellen v̄beidende warẽ ſijnre doot ſo verſuchte hi zwaerlick eñ ſeide. Ic dancke gode eñ ſint iacob/ want bi ſijn v̄dienten ſo ben ic verloſt: wãt doe ic doen woude dat ghi my riet/ ſoe quamen die duuelẽ tot my eñ pijnden mi ſo ſeer dat ick niet te mael ſprekẽ en mocht dat behoorlick is tot mijnre zielen ſalicheyt/ maer ick hoorde v wel mer ick en mocht v niet antwoerden: mer nv quã hier ſint iacob eñ brocht ĩ ſijn luchter hãt des wijfs ſack. eñ in ſijn rechter hant des arm mans ſtock die ick inden wech geholpẽ hadde/ alſo dat ick dẽ ſtock hadde voor een ſpere eñ den ſack voor een ſcilt. eñ ic aenginc den duuel als oft ic grã ghe weeſt hadde eñ v̄weerde ſe mit eẽ ſtoc die hy op hem hief ende veriaechde ſe. Nu ſyet ick ben met ſint iacobs verdiente verloſt ende õ ſinen wille is mi weẽ die ſprake ghegeuẽ. Hier om roept eñ doet tot my comen een pape/ wãt ick en mach niet langher weſen in deſen leuen: eñ hi keerde hẽ om eñ ſeyde een van hem. Urient en dient niet meer dinen here. wãt waerlijck hy is verdoemt ende hi ſal quader doot ſteruen Doe deſe mã begrauẽ was ſoe ſeidet deſe ridder ſynẽ here mer hi en achtes niet eñ hi v̄onwaerde hẽ te beterẽ/ daer na wort hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

in een strijt door steken met een spere.

¶ Exempel.

Also calixtus die pacus seyt: so was een man van verselay die tot sint iacobs wert ghinc eñ hē ontbrac gelt. Eñ doe hi hē scaē de te bidden eñ hi ond̄ een boom lach ende sliep/ so droemde hē dat hē sint iacob voe=de. Eñ doe hi ontspraē soe vāt hi tot synen hoofde eē gerstē broot. eñ daer leefde hi xx daghē of tot hi thuys quā nochtās at hi al daer of wat hijs mochte. Eñ des and̄ da=ges daer na so vant hijt in sinen sac al heel

¶ Exempel.

Calixtus die paus seit dz eē poorter was van bertholonien. die int iaer ōs herē. M. eñ. c. op sint iacobs dach voir. eñ hi bat dz hi nēmermeer vā sijn viādē en mocht wer dē gheuanghē. Mer doe hi wed̄ quā door cecilien so wort hi in die zee vāden saracenē gheuāgen eñ wort diewil vā hem vercocht in iaer maectē. Eñ doe hi. xiij. werf v̄cocht was eñ hi met dubbele veterē ghe spannen was so aenriep hi sint iacob. Eñ sinte iacob die openbaerde hē eñ seide: doe du in mijnre kercken waers/ doe lietes du achter die salicheyt dijnre zielen eñ bat alleen om die v̄lossenis des lichaems daer ō so hebste dit ongheual gehadt: mer om dz onse here ontfermhertich is so heeft hi my gesent om di te v̄lossen. Eñ te hāt so brakē die veterē eñ hi droech eē deel daer of door die saracenē lant: eñ haer borghē om te tughē dit mirakel. eñ quā weder tot sijn lāt daert al die luden saghē eñ verwōderden wāt als hē yemāt vanghen woude als hi die veter sach so vlocch hi. eñ oec als in die wildernisse warē wilde ossen ende ander wilde dieren tot hē quamen te hant als sy die veterē saghē worden si seer v̄uaert eñ vloghen alle wech.

¶ Exēpel.

Int iaer ons heren. M. CC. eñ. xxxviij. so was eē iongheline vā simpelheit bedroghē: welc iongelinc was vā een borch die preyt hiet die stact tusschē florencē eñ tusschē pistorien: eñ op sint iacobs auōt stack hi daer vier in eē sijns voechts corē ō dz hy sijn erfachticheit ond̄gaē wilde. Hier ō so wort hi v̄oerdeelt datmē slepē soude ende barnē eñ hi biechte sijn sondē eñ offerde hē seluē sint iacob: eñ doe hi langhe ghesleept was in eē hēde op een steenachtich lant so en geuoelde hi geen quetsinghe in sijn lichaem noch int hemde. Tē lestē wort hi aen een staec gebondē eñ men leyde al ō eñ om hout eñ mē stac tvier daer i eñ dat hout eñ die bandē v̄barndē. eñ hi die altoes sint iacob aēriep hi en worde niet gequetst noch int lichaē noch in sijn hemde. Eñ doe si hē echter int vier werpē woudē so v̄lostē sinte iacob echter/ eñ god wort grotelijc gelouet eñ gedāct eñ sint iacob die apostel.

¶ Die legēde vā sinte cristoffels die heylighe maertelaer.

Cristoffel was vāt geslachte vā chanaā: eñ hi was al te groot vā maecsel eñ vreselic vā aēsichte. eñ hi was xij. cubitus lāck also mē in enighe vā sijn werkē leest Op een tijt doe hi stōt voor eenē prince vā chanaan quam in sijn herte dat hy soeckē wilde dē meestē price vand̄ werelt eñ dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hi nz hē wonē wilde Aldus so quā hi tot
eē groot conic dair die nieumare of ginc dz
die werelt geē meerre prijce en hadde. Doe
hē die conic sach ōtfinc hi hē gaerne eñ de=
dē wonē int hof. Op een tijt so was daer
eē speelmā eñ sanc eē liedekijn voor dē co=
ninc daer hi die wile dē duuel noēde. Mer
om dz die conic kersten was soe segēde hy
hē also dicke als hi dē duuel hoor de noemē
indē aēsichte nz eē cruce. Doe dz cristoffel
sach so ðwonderde hē harde sere waer bi
dz die conick dat dede eñ wat dit teykē be
dude. Eñ doe hi dē conic vraechde eñ hijs
hē niet berechtē en wilde so seide hē cristof
fel: en segt di mi dit niet so en sal ic nēmer=
meer met di wonē/ eñ hier mede wort die
conic gedwōghē eñ seyde tot hē: wāneer
ic dē duuel horen noemē so teykē ick mi met
desen teykē ō dat ic ōtsie dz hi in mi macht
mocht crigē eñ mi scadē. Doe seide cristof=
fel ontsiet ghi dē duuel dz hi di scadē mach
so schijntet oec dz hi meerre eñ moghēder
is dā ghi die du so seer ōtsietste aldꝰ en heb
ic niet dz ic begere. Wāt ic waēde dat ic ge=
vondē hadde dē machtichstē eñ dē meestē
here vanð werelt maer nv blijft ghesont.
Wāt ic wil dē duuel gaē soeckē dat ic hem
tot eenē heere ōtfaen mach: eñ dat ick sijn
knecht wordē mach. Aldꝰ ginc hi vā dē co
ninc eñ gic dē duuel soeckē: eñ doe hi door
eē wildðnisse gic/ sach hi eē grote menichte
vā riddðs. eñ een vā dē riddðs wreet eñ ver
vaerlic quā tot hē eñ vraechde hē waer hi
ginge. Cristoffel ātwoerde hē. ic gae soec=
kē dē here der duuelē dz ick hē tot mijn be
hoef tot eē here nemē sal Eñ hi seide hē Ic
bē die ghene die du soeckes: doe wort cris=
toffel ðblijt eñ ðbāt hē seluē dz hi ewelijc
sijn knecht soude sijn eñ hi ōtfinc hē voor
sijn here Doe si beide aldus te gað voeren
eñ sy in eē ghemeē wech eē cruce sagē staē
te hāt als die duuel dz cruce sach soe wort
hi ðvaert eñ vloech eñ liet dē wech eñ ley
de cristoffel door eē wildðnisse/ eñ daer nae

brocht hi hē weð indē weghe. Doe dit cri=
stoffel sach ðwondðde hi hē eñ seide. Waer
bi dz hi vā ðre dē slechtē wech gelatē had=
de eñ dz hi soe ðre wtē wege dwaelde eñ
gegaen was door so scarpē weghe: maer
doet hē die duuel gheensins seggē en wou
de so seide hē cristoffel. en segstu my dit nz
so sal ic te hāt vā di gaen. Hier bi wort die
duuel gedwonghē eñ seide hē aldus. Een
mā was diemē iesus cristꝰ hiet aendē cru=
ce genagelt. eñ als ic dit teikē vā den cruce
sie so ōtsie ic mi harde seer eñ vā vresen so
vlie ic. cristoffel seide hē. So is dā die xp̄s
meerre eñ machtiger dā ghi/ wiēs teyken
daer du voor vlietste eñ du so seer ontsiet=
ste. Noch hebbe ic ō niet ghepijnt eñ noch
en heb ic nz gheuōdē dē meestē prijce vanð
werlt nv blijft wel ic wil di latē eñ cristū
wil ic gaen soeckē Eñ doe hi lāge gesocht
eñ gedwaelt hadde eñ oec gevraecht had=
de wie hē cristus soude lerē kēnē so quā hi
tē lestē tot eē heremijt die hē cristū preecte/
eñ leerde hē naerstelijc in sijn ghelouc Eñ
die heremijt seide tot cristoffel. dese coninc
die du meenste te dienē wil aldusdanighē
dienst dz ghi die wil moet vastē. Cristoffel
seide Hy eysche een anð dienst vā mi wāt
dz en mach ic nz doē: die heremijt seide hē
echter Ghi sult veel bedinghē moetē doen
Cristoffel seide/ ic en weet niet wat dz is.
diē dienst en mach ic niet doen. eñ die here=
mijt seide. Weetste die riuier wel daer ve=
le ludē in anxte vā harē liue ouergaen / eñ
bederuē. hy seide ya ic. Die heremijt seide.
ð dattu groot biste vā maecsel eñ starc vā
ledē/ wilstu daer sittē bi die riuiere eñ alle
ludē ouer dragē soe suldy die conic die du
dienē wilste seer bequaē wesen eñ ic hope
dz hi di vertonē sal. Cristoffel seide. desen
diēst mach ic wel doē/ eñ ic beloue hē dz ic
om sinē wille dē dienst doē sal. Aldꝰ ginc
hi ter riuierē wert eñ maecte daer een wo
ninghe tot sijn behoef eñ hi droech een gro
te roede in sijn hāt daer hi hē int water me

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de hielt eñ hi droechse ouer al die daer qua
mẽ. Doe hi dat lãge gedaẽ hadt so geuielt
op een tijt doe hi in sijn huyskẽlach dat hy
hoorde eẽ kints stẽme die hem riep eñ sey=
de. cristoffel coẽt eñ haelt mi ouer. Te hãt
ginc hi wt eñ hi en vãt nyemãt: eñ doe hy
weŏ ghecomẽ was in sijn huyskẽ so hoor
de hi echter eẽ stẽme roepẽ die hẽ riep ende
hi gic weŏ om wt eñ en vãt daer nyemãt
eñ doe hi weŏ gecomẽ was in sijn huyskẽ
so hoorde hy derdewerf een stẽme roepen
Doe ginc hi wt eñ vant een kindekijn sit=
tẽ opt oeuer vanŏ riuiere eñ het bat cristof
fel dat hi hẽ ouer woude dragẽ. Cristoffel
nam dat kint op sijn scouderẽ ende nã sijn
stock in sijn hãt ende stacse in die riuiere õ
ouer te gaen: eñ twater vanŏ riuieren be=
gonste alleynckẽ te heffen eñ dz kint begõ
ste te wegẽ als loot. Eñ hoe hi voerder gic
hoe dz water meer wies eñ dat kint begõ
ste meer ende meer te weghẽ op cristoffels
scoudere mit altẽ zwaren laste also seer dz
cristoffel ĩ grotẽ anxt was ende õtsach hẽ
seer dat hi ŏdrencken soude. Maer doe hi
inz pinẽ bi na õtgaẽ was eñ ouer die vloet
ghecomẽ was eñ hi dat kint anden oeuer
had neŏ geset so seide hi hẽ Kint du hadts
mi ĩ grotẽ anxt gebrocht eñ du woechs so
seer al had ic alle die wereelt op mi gehadt
ic en hadde nauwe also grotẽ last gehadt.
Doe ãtwoerde hẽ dat kint / cristoffel en ŏ=
wondert dy niet: want du en haddes niet
alleen op dy alle die werelt: mer du heues
oeck op dijn scouderen ghedragen dẽ ghe=
nen die die werlt maecte. Wãt ic bin crist⁹
die du in desen werckẽ dienste: eñ om dat
stu weten sulst dat ick waer segghe. alstu
ouer coemst so sette dinẽ stock neuen dijn
huys ĩ die aerde / eñ du sults sien des mor=
gẽs dat hi gebloyt sal sijn eñ hi sal vrucht
op hẽ hebbẽ. eñ te hãt was hi vã sijn ogen
Doe cristoffel ouer quã soe stac hi sinẽ stoc
in die aerde: ende doe hi des morghens op
stont so vant hi dat hi bladeren hadde als

een palm boom eñ had dadelẽ op. Hier na
quã cristoffel te saloen in een stat vã licien
ende õ dat hi haer tonghe niet en ŏstont so
bat hi gode dz hi hẽ wilde gheuẽ ŏstande=
nisse vã dier talẽ. Mer doe hi ĩ die bedinge
was soe hielden die ridŏs voor sot eñ lietẽ
gaen. mer doe cristoffel die tale vã god ont
faen hadde: so decte hi sijn hooft eñ quam
ter stat in daer hi stridẽ soude. Eñ die ker=
stẽ diemẽ dair pijnde starcte hi in onsen he
re. doe sloech een vanden ridŏs in sijn aen
sicht. Doe õtdecte cristoffel sijn aẽsicht eñ
seyde / en waer ic niet kerstẽ ic soude mijn
onrecht wrekẽ. Doe sette cristoffel sijn roe
de in daerde õ dz hy tvolc bekerẽ mocht so
bat hy gode datse bloyen soude eñ te hant
ghesciedet so / eñ dair õ geloofdẽ. viij. M.
mẽschen. Eñ die coninc sende. CC. ridŏs
die cristoffel vãgẽ soudẽ: doe sy hẽ bedẽde
bondẽ eñ si hẽ ontsaghẽ so seidẽ sijt dẽ co=
ninc. Doe sende dye coninc noch. cc. ridŏs
die welck doe si cristoffel vondẽ bedẽde so
wordẽ si oec met hẽ bedẽ / eñ cristoffel stõt
op eñ seide wat soect ghi. Eñ doe si in sijn
aensicht saghẽ so seiden si. die conick heeft
ons tot di gesent dz wy v gheuãgẽ brengẽ
souden Cristoffel seide hẽ / wilde ic ghi en
mocht mi daer niet brenghẽ gebondẽ noch
onghebondẽ Sy seydẽ hẽ. Wilstu niet co=
mẽ so gaet vrilijck waer du wilste. eñ wi
sullẽ dẽ coninc seggẽ dz wi v niet en võdẽ
Ten sal so niet sijn sprac hi. mer ic sal met
v gaen. eñ cristoffel bekeerdese tẽ gheloue
eñ hi dede hẽ sijn hãden op sijn rugge bin=
dẽ eñ dede hẽ ghebõden voor dẽ coninc ley
dẽ. Doe hẽ die coninck sach so wort hi ver
uaert eñ viel vãdẽ stoele. daer na so hieuẽ
hẽ die knapẽ op ende hi vraechde cristoffel
hoe hi hiet eñ van waen hi was. cristoffel
seide hẽ. Eer ic gedoopt was so hiet ic ver=
stoten / mer nv hiet ic cristoffel. Die coninc
seide hem. du hebste di een sottẽ naem doẽ
gheuẽ na cristus die gecruyst was / die hẽ
seluẽ noch di niet helpẽ en sal moghẽ. Nv

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

segt touenaer vā chanaā waerō en sacrifi
ceert ghi niet onse godē. Cristoffel seide hē
Met rechte bistu ghehietē dagarijs: want
du bistē ō werlt doot eñ des duuels gesel=
le eñ dijn godē die sijn ō mēschen wercke.
Die conic seide hē: du bist geuoet onō wil
de beestē. daer ō so en moechste niet sprekē
dā beestheit eñ dz die mēscen niet en v̄staē
Hier bi wilstu sacrificeren soe suldy grote
eere ōtfaen / mer en wildi des niet doen so
sal ic dy seer doen tormēten Eñ doe cristof
fel niet sacrificerē en wilde so dede hi hem
leggē in eē karker eñ dede dē riddēs die om
cristoffel gegaen warē ō cristus wille ont
hoofdē. Daer na dede die conic met cristof
fel in die karker slutē. ij. scone iōcfrouwē
vā welckē die eē hiet nicena: die anō aqui
la. eñ hi beloefde haer groot goet op dat sy
hē daer toe brochtē dat hi met hē misdede.
Doe dit cristoffel sach gaf hy hē tot bedige
mer doe die iōcfrouwē hē pijndē te becorē
met helsen eñ tastē stōt hi op eñ seide haer
Wat soect ghi eñ ō wat sakē so sidy hier ī
gebrocht. Die wiuē die v̄uaert warē van
die claerheit sijns aensichts seidē Heilighe
mā ontfermc dy ōs dat wi mogē ghelouē
indē god die du preeste. Als dz die conine
hoorde so dede hise voor hē brenghē eñ sey
de. Sydi oec v̄leit: ic zwere v biden godē
ten sy dz ghi offert ghi sult quaō doot ster
uen. Sy ātwoerden hē / wildy dz wi dye
godē offeren so doet die stratē suuerē ende
doet oec die luden ten tēpel v̄gaderen. Als
dit gedaen was eñ die vrouwē indē tem
pel gecomen warē so ontgorden si hem eñ
bondē haer riemen dē goden om den hals
eñ toghense neō eñ brakense ontween / eñ
sy seidē dē ghenē die bi hē stondē. Gaet eñ
haelt medicinen dat sy v goden ghenesen.
Doe dede die conīc aquilla hangē eñ de=
de haer aen die voetē bindē een grotē steen
eñ also dede hi al haer ledē scorē. Eñ doe si
doot was so werpmen nicena haer suster
in een viuer / mer noch quam si wt onghe=
quetst: ende doe slooch mēse thooft of. hier
na brocht mē cristoffel voor dē conine ende
hi dedē slaen met yseren roeden eñ hi dede
hē enē yserē gloyenden helm op sijn hooft
settē. Daer na dede hi makē een yserē for=
nace. eñ dede cristoffel daer op bindē ende
werp daer vier eñ peck onō eñ dedese bar
nen. mer die fornays smelte als was ende
cristoffel quā ongequetst wt. Daer na de=
dē die coninc aen eē staec bindē eñ dede hē
vā vier. C. riddēs door schietē mer die scut
ten bleuē in die lucht hangen ende geen en
mocht cristoffel ghenakē Mer die coninck
waende dz hi vā dē riddēs gescotē was be=
spottede hē. Eñ te hāt keerde hē eē vā tge=
scut vter lucht eñ viel dē conine in sijn ogē
eñ hi wort te hāt blint. cristoffel seide hem
doe: morgē sal ic steruē. Maer du tyrā du
sultste makē modder vā minen bloede eñ
sultste daer mede dijn ogē saluē eñ du sult
ste genesen. Doe dedē die conic ōthoofden
eñ die conic nā eē luttel vā synē bloede eñ
leidet op sijn oghē eñ seyde. In cristoffels
gods name eñ te hāt wort hi genesen. doe
geloofde die coninc eñ gaf een gebot. So
wie gode eñ cristoffel blasphemeert dz mē
te hāt v̄slaen soude mittē zwaerde.

Die legende vā sinte Nazarijs.

NAzarijs die was altē edelē
mans sone die affricanus
hiet / maer hi was een iode
maer perpetua dz heilighe
kerstē wijf was vā Rome
ghebor ē sijn moeō / die har
de edel was die vā sinte pieter den apostel
gedoopt was. Doe hi. ix. iaer out was so
v̄wōderde hē harde seer dz hy sach dz sijn
vaō eñ sijn moeō in haer leuē so ongelijck
eñ so v̄scheidē waren Om dz sijn moeder
hielt die wet vā den doopsel / eñ sijn vader
die wet vā dē saterdage Eñ hier bi begōst
hi seer te twifelē wiē dz hy volgē soude. ō
dat elc vā hē beidē hē pijndē dz si hē tot hē
bregē soudē. Tē lestē also god woude soe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

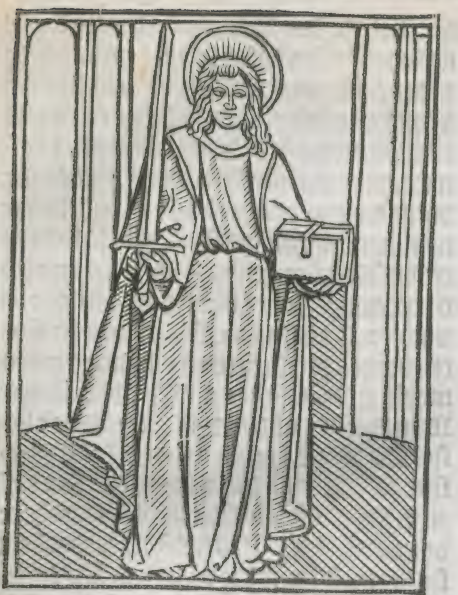

volchde hi sijn moed᷑ na. Eñ linꝰ die paus
dooptē. Doe dit die vad᷑ v̄nam so begonst
hi hē te treckē vā sinē goedē wille eñ leyde
hē te vorē die tormentē dicmē die kerstē de
de: datmē seit dz linus die paeus nazariis
doopte. Mē sal wetē dz linus noch gheen
paeus en was/ mer hi wortet na. Wāt soe
men vint so leefde nazariis lange na dz hy
ghedoopt was. Wāt hi was vā nero ghe
doot die sinte peter dede crucē int leste iaer
vā sijn rike/ Wāt linꝰ was na sinte peters
doot paeus. Doe nazariis geensins sinen
vad᷑ volgē en wilde mer dz hi xp̄z volcoē=
lijker preecte so hy gie wt rome ō die bede
sijns vad᷑s eñ sijns moed᷑s die ontsagē dz
mē dodē soude. Eñ hi nā vij. sommers ge
ladē vā harē goede eñ quā daer mede ī yta
lien eñ daer deylde hijt al dē armē. mer int
tiende iaer na dz hi vā rome voir quā hi te
placencē eñ daer na te melanē. eñ wāt dat=
mē daer gevanghē hielt indē karcker sinte
gervase eñ prothase Maer doemē hoorde
dz nazariis die martelarē v̄stoute so leide
mē haestelijc voor dē provoest. eñ ō dat hi
in xp̄s geloue ghedvuerde soe sloechmē met
stockē eñ so v̄dreefmē vter stat eñ hi ghinc
vā die eē stat ī die ander Eñ sijn moed᷑ die
doot was opēbaerde hē eñ v̄sterctē eñ hie
tē dz hi te gallien wert ginge Eñ doe hi in
die stat vā galliē gecomē was die gemole
hiet eñ hi veel ludē bekeert had. also broch
te hē een wijf eē kint dz celsus hiet eñ bat
hē dz hijt dopē soude eñ mit hē leiden Doe
dat die rechter hoorde soe sloot hi nazariis
eñ celsum in eē karker eñ haer hādē gebō=
dē op harē rugghe eñ leidese int hals yser.
Eñ des and᷑ daghes so soude hise doē tor=
mentē. doe sende sijn wijf tot hē eñ seyde
dz hijt ware die de onnosel v̄derfde eñ dz
hi dorste dē almachtighē god doemē. Mit
dese woerdē soe wort die rechter gecastijt
eñ lietse gaē/ mer hi beual dz si dair nz pre=
kē en soudē. Aldus quam nazariis totter
stat vā trier eñ daer predicte hy cristū eerst
eñ bekeerde veel ludē tē ghelove eñ stichte
daer eē kerke. Doe dit cornelius die vicari
us hoorde soe ōtboet hijt nero dē keiser eñ
hi sende. c. ridd᷑s ō hē te vāgē. eñ doe sy hē
gheuōdē haddē bi eē bedehuys dz hy daer
gemaect hadde so bōden sy hē die handen
eñ seidē. die grote nero ontbiet v/ eñ naza
riis seide hē. een onmaniert conīc die heeft
onmanierde ridd᷑s: als ghy quaēt waer ō
en seidest du doe niet. nero roept di. eñ ick
soude wel gecomē hebbē aldus leidē si hē
gebondē eñ sy sloegē dz kint celsus aē sijn
wangē ō dattet weende eñ dwonghē hē
te volgē Eñ doese nero sach so geboet hise
in eē kercker te slutē tot hise v̄deruē soude
mit tormentē die hi v̄sierē soude. Hier bin
nē doe nero gesent hadde iagers ō eē beest
te vāghē so quā haestelijc eē grote menich
te vā beestē eñ liepē in nero prieel Eñ dair
dodē si eñ schoordē veel ludē so seer dz ne=
ro vā anxte vloech eñ mz sijn voetē die ge=
wōt warē/ en conde hi nauwe te pallaise
ghecomē Eñ doe hi lāghe aen dese voeten
lach so gedochte hy tē lestē ō nazariis ende

celſus.eñ hi waende dz die godē op hē ver
volghē warē ō dat hiſe ſo lāghe liet leuen
Doe geboot die keiſer dz ſi nazarijs ſoudē
ſtotē eñ ſlaē eñ dz ſi tkit wtē karker ſoudē
vloſſen eñ dz ſijt vooꝛ hē bꝛēgē ſoudē.mer
doe nero ſach dz nazaris aēſicht waſ claer
der dā die ſonne ſo waende hi dat ſi hē du
uelic beſpottē eñ beual hē dz ſi haer touer=
nyen of leggē ſoudē eñ dz ſi dē afgodē offe
rē ſoudē doe nazarijs tottē tempel gheleit
was ſo bat hi dz ſi eē luttel ſoudē wt gaē.
Eñ doe hi bede ſo woꝛdē alle die afgoden
gebꝛokē.doe dz nero hooꝛde ſo beual hi dz
mēſe in die zee woꝛpē ſoude. Eñ hi beual
waert dat ſi ōtgingē dat mēſe volghē ſou
de eñ v̄barnē eñ dat mē die aſſchē vā hē in
die zee woꝛpē ſoude Doe dedemē nazaris
eñ tkint celſus i eē ſcip eñ mē voerdeſe int
middel ō zee eñ werpenſe wt.Eñ te hant
woꝛt beroette ōtrent dat ſcip altē grotē tē
peeſt eñ ōtrēt dē ſanctē waſt alte ſtille: eñ
doe dz die ſcipludē ſagē dz ſi v̄dꝛenckē ſou
dē eñ dz ſi berou haddē dz ſi tegē dye ſantē
miſdaē haddē: ſiet ſo gick nazarijs eñ dat
kit celſus opt water eñ opēbaerdē hē met
bliden aenſichte ende ginghen indt ſchip.
Eñ ō dat ſi gelouich warē ge woꝛdē ſo ſtil
de nazarijs die zee ende voir van daer met
hē.vi.C.ſcredē tot een pooꝛte die Januen
hiet.Eñ doe hy lange ghepꝛedict hadde ſo
quā hi ten leſten te melanē daer hi gelaten
hadde geruaſiū eñ pꝛothaſiū Doe dz auo
lijn die pꝛouoeſt hooꝛde ſoe ſende hi naza=
rijs in ellenden eñ liet celſum bliuen wo=
nende met een wijf Maer doe nazarijs te
romen quā/eñ hi daer ſinen vad̄ vant out
ende kerſten.ſo vꝛacchde hi hem hoe hy be
keerde ende hi ſeide dat hē dye apoſtel ſin=
te peter openbaerde ende dat hi hē riet dat
hi criſto volghen ſoude eñ ſynen wiue eñ
ſynen ſone die vooꝛ waren Hier nae woꝛt
nazarijs met groot onrecht ghedwonge n
weder te kerē tot melanē vā waen hi te r o
men ghe ſent was eñ dat dede dye biſſco p

vāden tempel.Eñ daer woꝛt hy met celſo
den pꝛouoeſt ghepꝛeſenteert: ende daer lei
demen wt der pooꝛtē die romeyne hiet in=
der ſtat diemē dꝛie muren hiet. Ende daer
woꝛt die met celſo onthoeft. ende doe dye
kerſten haer lichamen begrauē hadden in
haer houen.ſo openbaerdē deſe ſanctē een
kerſten die deracius hiet eñ ſeidē dz hi om
nero wille haer lichamē dieper grauē ſou
de in ſijn huys ende hy ſeyde. Ghy heeren
ic bid v dat ghi mijn dochter gheneſet dye
lam is/ende doe ſy gheneſen was ſo nam
ſy haer lichamē eñ begroef ſe ſo als ſi haer
beuolen haddē.Na veel tijts ſo openbaer
de god hare lichamē ſinte ambꝛoſius. Eñ
ambꝛoſius liet celſum in die ſtede: mer hy
vant nazarijs ſo verſch vādē bloede oft hi
daer op die ſelue vꝛe hadde geleit geweeſt
wonderlijcke wel rukende al geheel ende
volmaect mettē hoofde ende met ſijn haer
ende met ſijn baert: ende hy voerden ouer
totter apoſtolen kerke ſinte pieter eñ ſinte
pauwels ende daer begroef menſe eerlijc.
Ende daer na verhief hi oec celſum eñ ley
dē in die ſelue kercke: ſy waren gedoot on
der nero. Int iaer ons heren.lvij.

Die Legende vanden eer=
ſamen paeus ſinte Felix.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Felix woꝛt gecoꝛē paus na
liberiũ. want doe liberius
die paeus niet en wilde cõ
ſenterē arriꝰ õgelouicheyt
ſo woꝛt hy ꝟſent in allēdē
vã cõſtãtine cõſtãciꝰ ſone
eñ ð bleef hi.iij.iaer. eñ õ deſe ſaec ſo coes
al die clergie vã romē felix vooꝛ eē paus bi
liberiē wille eñ hi cõſenteerdet Eñ deſe fe
lix ꝟgaðde enē raet eñ hi ꝟdoēde xviij. biſ
ſcoppē vãdē keiſer cõſtãtinꝰ eñ vã ſinē pa
pē die mz hē hieldē õ dz hi eē õgelouich ar=
riaen was Hierõ was cõſtãtijn grã eñ ꝟ
dꝛeef felix vã ſijn biſdõ eñ hi riep liberius
weð i deſer manierē dz hi wãdelinge ſou
de hebbē alleē mz cõſtãtine: eñ met enighe
ãdere die hi wilde de wele die felix gedoēt
hadt Liberiꝰ die ꝟmoeyt was vãð allēdē
hi onðſcreef inð arrianē bꝛieuē vãð õgelo
uiger quaethz Eñ hier mede wies die ver
uolgige ſo ſeer dz mē veel pꝛieſters eñ clerc
kē dode neuē die kerc õ dz liberiꝰ nz en ver
boot. eñ felix die vtē biſdom geſtekē was
woēde i ſijn erue eñ daer nãmē wt eñ mē
ſloech hē thooft of. Int iaer. CCC. eñ xl.

Die legēde vã ſinte ſimpliciꝰ eñ faſtinus.

Simpliciꝰ eñ fauſtinꝰ wa
rē.ij. gebꝛoeðs. eñ õ dat ſe
nz en wildē offerē ſo woꝛ
dē hē veel toꝛmētē te rome
gedaē onð diocleſiaē. Tē
leſtē ga fmē die ſentēcie op
hē eñ ſi woꝛdē onthooft eñ mē werp haer
lichamē inð vloet. mer haer ſuſter beaniſe
haelde haer lichamē vter riuiere eñ groef=
ſe eerlic. mer lucrecius die pꝛouoeſt doe hi
haer erue õ muerde ſoe dede hiſe houdē eñ
hi beual dz ſy die afgodē aēbedē ſoudē. eñ
doe ſi dit nz doē en wildē ſoe dede lucreciꝰ
des nachts vã ſijn knechtē haer ꝟſmoꝛen
Eñ lucina die maecht nã haer lichaē eñ be
groefſe bi harē bꝛoeðs. Hier na gic lucreci
us i dz erue eñ maecte dair ſinē vꝛiēdē een
werſcap. doe hi daer die martelarē beſpot
te ſo riep daer eē kit dz in doeckē was ghe
wõdē daert lach in ſijns moeðs ſchoot eñ
ſoechde daer ſijt al hooꝛdē. Lucrecy hooꝛt
du heueſt gedoot eñ ontrachtichz eñ biſte
bouē gebleuē: ſich du biſte gegeuē dē vian
dē in beſittige: eñ te hãt woꝛt lucreciꝰ van
vꝛeſe beſetē mittē duuel eñ woꝛt i dier vꝛē
ſo ſeer ghepijnt dz hi in die werſchap doot
bleef. Doe dz saghē die daer warē ſo woꝛ
dē ſi bekeert tē ghelooue eñ ſi ſeiden al dz in
dier werſcap gewꝛokē woꝛt ſinte beatri=
ce die magets paſſie. Si warē gedoot int
int iaer ons heerē. CC. lxxxvij.

¶ Van ſinte martha / cri=
ſtus waerdinne.

Martha xp̃s waerdīne ſi was ghe
boꝛē vã cyꝛo ende eucharia wt co
niclike gheſlacht. Haer vað was
hertoge vã cyꝛien eñ vãdē zeelandē eñ vã
anð landē / mer martha hadde met lazaro
haer bꝛoeð eñ mz maria haer ſuſter vã va
derlijke erue magdalum eñ betaniē eñ eē
deel van iheruſalem. Mē en leeſt niet dat=
ſe ye man hadde oft trou wede: ſy was eē
edel waerdinne eñ diende õſen here eñ ſy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wilde dz haer suster hē oec gedient hadde. wāt haer docht wel dat al die werelt niet waerdich en was so grote gast te dienen. Nae ōs herē opuaert/na dz die scip luden ghesceidē warē soe was si eñ lazar⁹ haer broeđ eñ maria magdalena haer suster eñ maximinus die si beuolē warē vāden discipulē eñ diese gedoopt hadde. eñ veel ander warē vāden ongheloughē in een scip ghedaen sonđ seyl of royer ofte sonđ spise Eñ warē gheuoert int middel vanđ zee ō dat si so bederuē soudē mer bi gheleide vā gode so quamē si te marcellijn aen: eñ ten lestē so gingē si int lant vā aquinē eñ daer bekeerdē si tvolc eñ marta was wel sprekēde eñ schone. Tot diē tidē was tusschē arelatū eñ auencioen in eē bosch op die iordanc een grotē draeck die haelf een dier eñ half een visch/was meerre dā eē osse ende langer dā eē paert: eñ hadde tādē so scarp als pricmen. aen beide sydē hadde hy hoornē eñ lach in die riuiere ꝟborgē eñ hi dede bederuē eñ ꝟdrincken al die daer ouer voerē eñ die scepē bederuē Eñ die serpēt of dē drake was gecomē door die zee vā galissie eñ wt azien eñ was gewōnē vā eē serpēt lauiathā Eñ dit is eē serpēt int water wonēde. eñ is alte wreet eñ was vā een dier dz bonoke hiet eñ dz vintmen in galissien. Dit dier plach die gene diet iacht te besciētē ouer eē dachuaert weges als eē ghescut vlieget so vliecht sijn drec. eñ waer op dz sijn drec coēt dz ōtsteect als vier. Eñ tvolc bat martha dz sy tserpēt ꝟdriuē wilde eñ si ginc tottē serpēte eñ vantē eē mēsche etēde int bosch. eñ si werp wiwater op hem eñ toēde hē eē cruce eñ te hāt wast ꝟwonnē eñ stōt als eē lā. eñ bātē aen haer rieme eñ dz volck werp hē doot met glauien eñ steenē/die ludē hietē dē draec tharascō. eñ ō dese gedēckenis so hiet de stede tharascō die te vorē ꝟlies plach te hietē. dat beduyt zwarte stat ō dzter dōcker boscē eñ zwarte ludē warē. Eñ bi oerlof vā sinte marimine eñ maria haer suster eñ lazarus haer broeđ so bleef maria daer wonende eñ sy ꝟonledichde haer altoes in bedē eñ in vastē. Daer na ꝟgaderde si eē groot geselscap vā susterē eñ stichte daer eē grote kerke in die eer vā ōser lieuer vrouwē. Eñ si leyde daer eē hart leuē vā penitenciē eñ si en adē mer eēs daechs/nochtās en at si geē vleys noch vetheit noch eyerē noch case noch oec wijn. eñ si knielde honđt werf des dages eñ hōdert werf des nachts. Op eē tijt doe si tusscē auēcioen eñ die iordane preecte so begeerde eē iōgelinc gaerne hair woerden te horē/mer hy was ouer die riuier eñ om dz hi geen scip en hadde so ōtclede hi hē eñ begōste te zwemmē. mer die cracht der riuierē begrepē ende ꝟdrenctē. mer des anderdaechs doe sijn lichaē gheuōden was so brochtmē hē voor martha dat sy hē verweckē soude eñ si viel ter aerdē in ghelikenisse des cruys eñ bat aldus. Adonay here iesu criste die minē broeder wel eer verwect hebst/mijn waerde gast aēsiet dz gebreck der gheenre die hier staen eñ ꝟwec-

ke dat kint. Eñ sy nã die hãt eñ te hãt stōt hi op eñ hi Wort gedoopt: eusebius seit int vijfste boec vād̄ kerkē historiē dz dat Wijf emorissa die cristꝰ vādē vloyen des bloets ghenas dat si in haer prieel christus beelde met sijn cleederē eñ met sinē mãtel soe si hē gesien had eñ die beelde dede si veel Waer dicheit. eñ teruyt dz ond̄ dat beelt Wies al en Warē si vã geē cracht als sy sijn Wesen genaectē so Warē si so crachtich datter vele sieckē bi genasen. Ambrosius seyt dz de se emorissa martha Was. Jheroninꝰ seyt datmē vint ĩ drierhãde historien dz iuliaē die apostaet dz beelt of dede dz emorissa ge maect hadde eñ dz hi daer sijn beelde sette mer het Wort mittē blixem gebrokē. Onse heere openbaerde sinte martha voor haer doot een iaer eer si starf eñ al dat iaer door had sy die cortse. eñ si hoorde viij. daghen voor haer doot dz die engelē haers susters ziele al singhēde indē hemel voerden: eñ si ꝟgaderde te hãt haer geselscap der broederē eñ der susterē eñ seide. Mijn gesellē eñ mijn lieue kinderen / ic bidde v dz ghy met mi ꝟblidet: Wãt ic sye die choren der engelen mit mijns susters ziele ten hemel varē mit groter bliscap. O mijn lieue schone suster leue met dinē meester eñ mz minē lieuē gast in die salige ruste. Ende te hãt voelde sinte martha dat haer eynde naecte / eñ sy hiet haren vriendē dat si dat licht ontstekē soudē eñ ontrent haer Wakē tot dz si doot Ware. mer ter middernacht voor dē dach dat sy starf doe haer Wakers Worden bezWaert mit vake / so quã eenē grotē Wint eñ Wtdede alle dz licht. Ende doe martha sach die scare vādē quadē geestē began sy te bedē. Mijn vad̄ hely Waerde gast / mijn ꝟleiders sijn ꝟgadert ō mi te ꝟzWelghen eñ si houdē dz gescreuē quaet dat ic gedaē hebbe. Hely en Werde niet ꝟuaert van my maer sta mi by in mijn hulpe. Eñ siet doe sach sy haer suster tot haer comen die met haer hãt ontstac die Wassen kaerse eñ dye lampen. Doe die een den anderen riep by harē name so quã cristus daer eñ seide. come mijn lieue Waerdinne / eñ daer ic ben daer sulstu met mi sijn / du ontfingste my in dijn herberge eñ ic sal di ontfangē in minen hemel eñ die ghene die dy anropen sal ick salse horen om dynen Wille. Ende doe die vre naecte dat si steruē soude so dede si haer daer butē draghen dat sy dē hemel sien soude. ende si hiet datmēse op die aerde of op die asschē leide / eñ datmen dat cruce voor haer hielde. eñ si bede mit dese Woerden aldus. Mijn Waerde gast behoede dese dijn arme vriendinne: ende so du di ghe Waerdichste met mi Werdē gheherbercht so ontfaet my in dijn hemelrijck. eñ si hiet datmen die passye die lucas bescrijft voor haer lase. ende doe mē seide. Vad̄ in dinen handen beuele ick minen geest so gaf sy harē geest. Eñ des and̄ dages doe mē omtrēt haer lichaem las omtrēt tercie tijt te patragore daer sinte franco misse dede eñ vakerich Wort eñ slapende nad̄ epistolen openbaerde hem onse here eñ seide Frãco lieue vrient Wildi voldoen dattu Wel eer myne Waerdinne loefdes so volge mi haestelick. Eñ hi dede datmē hem hiet eñ si quamē te samē tot arascon eñ lasen by haer lichaem ende ond̄ hē luden deden si al die officie eñ die ander antWoerdē: ende leidē haer lichame mit haer hãdē indē graue. Mer te patrogore doe dē sanc gesonghē Was. quam die dyaec die de euãgelie lesen soude ende Wecte dē bisscop eñ eyschte dye benedictie nauWe en cōst hi hē gheWeckē. Eñ hi seyde broeder Waer om hebdy my gheWect. Wãt onse here ihesus leyde mi tot martha sijns Waerdinne lichaē eñ Wi hebbē se begrauē: daer ō sende haestelic bodē der Werder die my brenghē mijn vingerlinc eñ dē hantschoen. Wãt doen ic my bereide tlichaem te begrauē: beual ict die coster te houden ende ic liet se daer vã ꝟgetelheyt ō dat ghi mi so haest Weckedet. Ende mē sende

bodē eñ mē vantet ſo als die biſſcop ſeyde eñ ſy brochtēt tvingerlinck eñ dē enē hant ſchoē wed eñ die coſter hielt dē anderē tot oercōde vā deſen dinge. Eñ ſinte frāco ſeide daer toe. doe wi wter kerckē gingē nae dz ſy begrauē was ſo quā nae ōs eē broed vanđ ſtat die geleert was eñ vraechde on ſen here hoe hi hiet eñ hi en āt woerde niet mer hi toende hē eē boec dz hi opē hadde in die hāt daer anđs niet i en ſtōt dā dz vaerſken. In ewiger gedēckeniſſe ſal ſijn mijn gerechtige waerdinne eñ en ſal nz ōtſyen vādē quadē horē indē wterſtē dach. ende doe hi tboec keerde vāt hy dit in alle bladē geſcreuē. eñ doe tot ſinte marta graue vele miraculē geſchiedē. ſo quā clodoue⁹ die conic vā vrācrijc die ſinte remigi⁹ gedoept hadde tot haer graf eñ wort ghenesen vā groter ſteecte eñ anxt die hi hadt in ſijn lendē. eñ daerō maecte hi die ſtat rijcke eñ hy gaf daer toe drie milē al om eñ ō aē beyde ſydē vanđ iordane die dorpē eñ dz lant eñ die borgē: eñ maecte die ſtat vry. Eñ marcella marta iōcwijf beſcreef haer leuē. eñ ſy voir in ſlauonien eñ daer preecte ſy xp̄s euāgelie: eñ tien iaer nae martha doot ſoe ſtarf ſi in vredē eñ voir te gode waert.

¶ Die legēde vā abdon eñ ſennes.

Abdon eñ ſennes worden gepaſſijt onđ dē keiſer decio: wāt doe die keiſer decius babilonieē eñ anđ prouincien hadde gewōnē ſo vāt hi ſommige kerſtē dye hi met hē brocht totter ſtat vā corduba eñ daer dode hiſe mz ʒwaer tormentē. eñ die groeuē deſe twe oude coninghē / dat was abdon eñ ſennes. eñ hier of worden ſi gewroecht eñ voer dē keiſer gebrocht. Ende mē ſendeſe hē na geuāgē met veterē te romē: eñ mē brochtſe voor decius eñ dē ſenatoers eñ mē hietſe ſacrificerē eñ wed hair god ontfaen of men ſoudeſe geuē dē beeſten teten. Eñ doe ſyſe veronwaerdē ende

ſpuwedē tē afgodē wert ſo toech mēſe ter ſpeelbaē wert. eñ mē liet wt. ij. libaerden eñ. iiij. berē: eñ ſi deſe ſantē nz en ghenaectē / mer ſi oec behoedē ſo werpinē ʒwaerdē in hē eñ ſi vielē: eñ mē vātſe aē dē voetē eñ ſleepteſe voor ō ſonnē afgod. Eñ doe ſi daer. iij. dagē gelegē haddē ſo nāſe quirin⁹ eē ſubdiakē eñ groefſe i ſijn huys. Sy wordē gedoot int iaer ōs herē. ccc. eñ liij.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

¶ Die legēde vā sinte Germaen.

GErmaen was gheborē vā alten edelē ludē vā anthisiodore eñ hi was wel gheleert in liberael constē. Tē lesten voir hi te romen om rechtte lerē. Eñ daer wort hi in so groter eeren ꝟheuē dat hē die senatoers te gallien wert sendē eñ dat hy was geset die prince vā alle bourgōdien. Ende doe hi die stat vā āthisiodore naerstelicker berechte dā die anꝺ: soe hadde hy eerst een boō int middel ꝺ stat staēde. eñ daer woude dat aēgehanghē warē hoofdē vā menigerhāde dierē diemē met hondē vinc. mer doe sinte amator die bisscop vanꝺ stat dicwijl berispte vā deser ydelheit eñ hē vermaende dz hi dē boom of dede slaen op dz die kerstē hier of geē quade oersaec gescide so en woudē sy des gheensins doē. Op eē tijt doe germaen vā daen was dede die bisscop dē boom of slaē eñ al ꝟbarnē. Doe dat germaē hoorde so ꝟgat hi sijn kerstendō eñ quā der wert gewapēt mz een hoep ridꝺs eñ pijnde hē dē bisscop te dodē maer die bisscop bi ꝟtoninge vā gode bekēde dz germaē hē volgē soude int bisdō hi vloech sine grāschap ende voir te augustudunen wert. Daer nae quā hi weꝺ te anthisiodore eñ met behēdicheit sloet hi germaen inꝺ kerke. eñ daer cōsenteerde hi hem eñ cōsacreerdē eñ seide dz hy na hē bisscop werdē soude eñ het viel also: wāt een luttel daer na starf hi salichlick. Eñ alt volck eyschte Germaē tot enē bisscop: eñ hi giceñ gaf al sijn goet dē armē eñ maecte van sijn wijf eē suster. Eñ xxx. iaer lāck castyede hi sijn lichaē dz hi nye en at broot vā tarwe noch wijn en drāc noch warmoes noch oec nye sout ō den smaec en at. mer twee werf binnē dē iaer. te kersauōt eñ te paesschen. soe drāc hi wijn. nochtās wtdede hi dē smaec vā dē wijn met water. Eñ als hi eten soude so dede hy eerst voort brengē assch ende geersten broot daer na eñ alle daghe vaste hi eñ altoes des auōts indē somer eñ winter en hadde hi gheen cleꝺ meer aē dan sijn haren rock eñ een caproen. Eñ dese clederē droech hi so lāge dz si vā groter outheyt al ꝟsletē warē: ten hadde geweest dz hise yemāt gegeuē hadde. Sijn bedde was gesciert mz asschē eñ met hare eñ mit sacken. geē hoofpolu en was onꝺ sijn hooft maer hi droech altoes an sijn hals ꝺ heiliger relequien. eñ nēmermeer en dede hi sijn schoē of cleꝺ wt. eñ seldē omgorde hi hē. al wat hi dede was bouē des mēschē macht wāt dusdanich was sijn leuē dz die miraculen des lichaēs warē so groot dz si niet te gelouē en sijn. Wāt en haddē sijn ꝟdientē niet voorgegaē mē hadde ghewaent dattet bedrieginghe geweest hadde. Op eē tijt doe hi geherbercht was in eē stat eñ mē naden auontmale een tafel ginc deckē eñ spise bereydē/ so verwōderde germaen eñ vraechde hem wie sinv die spise bereidē. Eñ doe sy hē seidē dat sijt bereydē den goeden wiuen die des nachts wanderen. Doe opsette sinte germaen des nachts te waken: eñ sich daer sach hi een grote menichte vā duuelen in die gelikenisse vā mānē eñ wiuē comē ter tafele: eñ hi beual hē allē dat sinz wech gaen en soudē Eñ hi ginc eñ weckede alle die menschē op eñ hi vraechde hē of sy yet die personen kenden. Eñ doe sy alle seiden dattet haer ghebuerē eñ buerinnen warē soe sende hi tot elckē huyse eñ hi beual dē duuelē dat sy nerghēt en ginghē eñ siet mē vāt alle die gebuerē op haer bedde Doe bezwoer hise dat si seggē soudē wye dat sy warē: doē seidē sy dat si duuelē waren eñ den menschen also bespotten. ¶ Tot dien tiden was sinte lupus die bisscop vā trecassinen. Eñ doen die coninc vā attilia sijn stede beleyt hadde: soe stont sinte lupꝰ op die poorten eñ riep ende vraechde wye dz ware diese beleyde. eñ die coninc seyde hē Jc ben attilia gods geessele: hier op āt-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Woerde die oetmoedighe biſſchop al ſuch-
tende eñ ſeide. Ende ic ben een wolf wee
my ic bē een v̄deruer mijnre ſcapē: ende ic
hebbe gods gheſelle te doē. ende hi dede te
hãts die poortē õtſlutē mer dat heer wort
vã gode v̄blint eñ ſi toghē door die ſtat dz
ſy nyemãt en ſaghē noch en deerden nye-
mãt. Ende ſinte germanus die nã met hē
ſinte lupus eñ toech in britanien daer dye
onghelouighe begõſten te ryſen. Mer doe
ſi warē inder zee ſo wortet altē grotē tem
peeſt in d̄ zee. ende te hants ouermits ſinte
germanus bedinge ſo wort die grote tem
peeſt vãder zee al ſtille. Sy wordē eerlikē
vãden volcke õtfaen wãt die duuelē had-
den daer voerſeit dat ſy daer comen ſoudē
Ende ſinte germanus v̄dreef die duuelen
wten ghenen dieſe beſeten hadden: doe ſi
die onghelouighe v̄wõnen haddē ſo keer
den ſy wed̄ te lande. Doe ſinte germaē in
een ſtadt ſieck lach ſoe wort alle die ſtrate
daer hi in lach met brande ontſteke. Ende
doemē hem bat dat hi hē liet van daen dra
ghen dat hi den viere ontgaen mochte ſoe
werp hi hē ſeluē teghen dat vier. mer dat
vier v̄barndet daer omtrent/ mer ten ghe-
naecte ſijn herberghe niet. Doe hi wed̄ te
britanien waert voir om die onghelouigē
te v̄iaghen ſo volchde hē een vã ſijn ionge
ren vaſteliken na. Eñ doe hi tot cornadre
quam ſo ſtarf hi daer. Doe ſinte germaen
daer weder quã ſoe dede hi ſyne iongers
graf op doen eñ hi riepen bi ſynē name eñ
hi vraechde wat hi dede ende hi vraechde
oec of hi mz hē dienē woude. Die dode ſat
doe op eñ ſeide dattet wel mit hē ware dz
hi hier niet meer leuē en woude. eñ doe hē
ſinte germanus dat conſenteerde ſoe leide
hi ſijn hooft neder eñ ruſte in gode. Ende
doe hi in britanien preecte eñ die coninc vã
britanien hē ende ſijn gheſellen gheen her
berge gheuē en woude. ſo ſach des conics
vercken hoeder die ghecomen was vã ſy-
nen vee ende ſijn proeuene ghehaelt hadde

wt des coninex pallaes ende weder tē vee
waert ginc dat ſinte germanus ende ſijn
gheſellen groten honger eñ coude hadden
ſo ontfinck hiſe vriendelijck in ſynen huy-
ſe ende hi dode haer een calf dat hi te huys
hadde eñ bereidet hē ludē. Nae dien datſe
ghegeten hadden ſo dede die heylighe mã
ſinte germanus alle die beenre vandē cal-
ue vergaderē op dat velt/ ende doe hi ghe-
beden hadde doen ſtont dat calf weder op
algeheel. Des ander daghes ſo ginc ſinte
germanus dē coninc te ghemoete ende hy
vraechde hem ſtoutelikē waer õme dz hy
hem ſijn herberge ontſeide. Doe wort die
coninc ſeer beſcaemt eñ en mochte niet ãt-
woerden: doe ſeide hem die heylighe man
ſinte germanus. Ganck wt ende laet dijn
rijck enē beteren eñ bi den gebodē õs liefs
heren iheſu criſti/ ſo dede ſinte germanus
den vercken hoedere met ſynē wiue comē
ende hy maechten coninck: welck dat alle
die ander luden verwonderdē/ eñ vã dier
tijt ſo hebben alle die coninghen van brita
nien geweeſt vã een verckens hoeders ge
ſlacht. Doe die vã ſaxonien teghē dye van
britanien oerloechden eñ ſy ſagē dat ſi lut
tel warē ſo toghen ſy aen ſinte germaē eñ
ſijn gheſelſcap die door haer lant leden eñ
bi haer predicacien ſoe deden ſy hem allen
dopen. Eñ optē paeſdach dedē ſi haer wa
pen of eñ opſetten te vechten ſtarckelijck
metter hettē vã gheloue. Doe dat haer viã
den hoorden ſo quamē ſy ſtoutelijck teghē
deſe bloete luden. maer ſinte Germanus
die daer heymelic was hiet hē allen als hi
alleluya riep dat ſi hē alle met een roep ant
woerdē ſouden. Eñ doe dit ghedaen was
worden haer viandē ſo ſeer veruaert dz ſi
haer wapen wech werpen: wãt hē doch-
te dat die berghen eñ den hemel op hē viel
ende ſy vloghē. Op een tijt doe hi door au
guſtudunen voir ende hy ghecomen was
tot caſſiaens graue ſoe vraechde hy hē hoe
dattet mit hē ware. eñ caſſian⁹ ãtwoerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ſtarct hadde mer ſy warẽ harde blide dat ſy die anđ hantueſten vbrant ſaghẽ. Doe wort cõſtantijn gram eñ leuerde euſebiũ ten wille vãdẽ arrianen eñ ſi namẽ te hãt wtẽ middel vandẽ anđ biſſcoppen eñ ſloe gẽ ſeer eñ ſleeptẽ vã bouẽ dẽ palayſe al die trappen neđ totter aerdẽ/ eñ weđ vander aerdẽ tot bouen. ſo dat ſijn hooft gewont was eñ ſijn aẽſicht belopẽ was mit bloede/ eñ hi hem noch niet en wilde cõſenterẽ ſo bondẽ ſi hẽ die handẽ op ſynẽ rugge eñ deden hẽ een zeel om ſinen hals eñ ſleeptẽ daer mede: mer hi dãcte gode eñ ſeide dat hi bereit was te ſteruẽ õ tgeloue daer mede te beſcutten Doe geboet cõſtantijn dat men ſendẽ ſoude in ellendẽ mz liberio den paus eñ alle die anđ biſſcoppẽ die geſtarct warẽ mit euſebius exẽpelẽ. Mer die arrianẽ leidẽ euſebiũ te ſitopolẽ een ſtat inđ paleſtinẽ lant eñ ſlotẽ hẽ daer in altẽ nau wẽ ſtat die corter eñ nauwer was dan hy lãc was ſo dat hi ſijn benẽ niet ſtreckẽ mocht noch ouer dander ſide niet kerẽ en mochte maer hi moeſt ſittẽ bockẽ mittẽ hoofde eñ hi en mocht niet dan ſijn ſcouderen eñ ſijn elleboghẽ roeren. Eñ doe cõſtantijn doot was volchde hẽ iuliaen/ eñ om dat hi den volcke behagẽ wilde ſo beual hi datmẽ alle dye biſſcoppẽ die in ellendẽ warẽ ſoude weder halẽ eñ datmẽ haer kercken ſoude weđ makẽ/ eñ dat elc in vredẽ weſen ſoude onđ wat wet ſy weſen woudẽ Eñ aldus quã euſebius eñ voir te athanaſiũ eñ ſeide hem wat hi gheledẽ hadde Mer doe iuliaen doot was eñ Iouiniaen regneerde/ eñ doe die arianẽ vleſcht warẽ ſo keerde euſebiꝰ weđ te vſclay eñ tvolck õtfincken met groter bliſcap. Mer doe valẽt regneerde ſoe groyden die arrianẽ weđ eñ ſy quamẽ tot euſebius eñ ſi ſleeptẽ vten huyſe ouer die aerde eñ ſi ſteendẽ Ende aldus voir hi ſalichlijck te gode waert eñ is begrauen in die kercke die hi ſtichte. Mẽ ſeit oec dz euſebiꝰ gode vbat dz in ſijn ſtat geẽ arriaen leuẽ en mach: alſomẽ in die cronike leeſt/ ſo leefde hy. lxxxviij. iaer: ende hy was gepaſſijt int iaer õs herẽ. ccc. eñ. l.

Die legẽde vã die ſeuẽ broeders machabeeuſſchen.

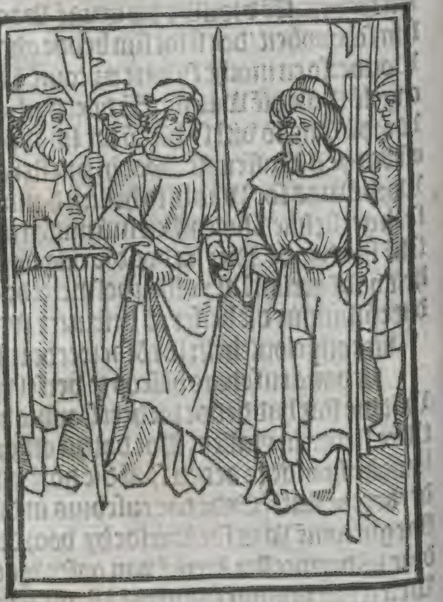

DIe machabeeuſſce martelaren waren vij. broeders eñ hadden een waerdighe moeder. Eñ haer vađ hiet eliazar eñ hi was een prieſter Ende õ datſe ouermits der waerdicheit des wets gheen vercken vleys eten en wilden. ſo leden ſi alte ongeorloefde pine. alſo indẽ anderẽ boecke vã den machabeeuſſchẽ gheſcreuẽ is. Eñ mẽ ſal wetẽ dat die kerckẽ van oeſt waert viren die ſanten feeſtẽ vãden beidẽ teſtamẽten. mer die kerckẽ van weſt wert en houdẽ niet vãden ſantẽ des ouden teſtamẽts. om dz ſi ter hellẽ voerẽ: wt geſeit die õnoſel kinderẽ die õ criſtus wille gedoot warẽ. wãt in elc vã die kinderẽ ſo wort criſtꝰ gedoot/ eñ oec indẽ ſeuẽ machabeeuſſchẽ. Maer hier toe ſijn vier reden/ waer õ dat

die kercke vã dese feeste hout al wast dz si ter hellē voerē. ¶ Die eerste is ō die voerbaricheit d̄ martelarē: wãt si waren ghedoot mit ongehoorde martelye bouē allen santē vãt oude testamēt. Daerō hebbē sy voerdeel datmē mit rechte haer passie vierē moet. dit seit scolastica historia. ¶ Die and̄ redē is ō die gedēckenisse d̄ misterien. dz is der geesteliker ꝟstãdenisse: wãt tgetal vã. vij. behoort der gemeenheit Eñ by dese martelaers worden al die oude vad̄s vãt oude testamēt verstaen dye waerdich sijn te vierē al en houter die kercke geē feest te ofom dz sy ter hellen voerē. Eñ oec ō dz die menichte d̄ santē die int nyeuwe testamēt sijn ghecomē in dese. vij. so gheeft die kercke haer alre waerdichz. wãt als voer seit is by. vij. is alrehãde getal beteykent. ¶ Ten derdē ō exēpelen vã lidē. wãt mē setse in een exēpel voer die goede. ō dat by dese exēpelē sullē wordē gestarct ter minnen vãdē geloue/ eñ ō te gedoghē voor die wet d̄ euãgelien so sy stredē vromelijc om moyses wet. Die. iiij. redē is ō die saec vã dē tormētē ō hair wet mede te bescermē so die kerstē wordē gepassijt ō te bescuttē die wet d̄ euãgelie. Jã belet seit dese. iij. achterste redenē ind̄ somme vãdē dienste.

¶ Die legēde vã sinte Pieter ad vincula.

DJe feeste van sinte pieters bãden was geset ō. iiij. sakē. dat was in gedēckenisse van sinte peters ꝟlossinghe eñ alexanders ꝟlossinge/ eñ hier ō der heydē costuimen of te legghen eñ ō te crighē ꝟlossinghe vã dē gheestelikē bãden. ¶ Die eerste saec was ō gedēckenis vã sinte peters verlossinghe: wãt somē in scolastica historia vint/ dat herodes ginc te romen eñ gayus tyberius des keysers neue haddē alte lief. Op eenē dach doe herodes op enē waghē voir met gayo so hief hi sijn hãdē tē hemel eñ seyde. Oft ic des oude mans doot sage

eñ die heere van alle der werelt. Maer dit hoorde die waghemã eñ te hant seide hijt tyberio. Hier om soe wort tyberius gram eñ sloot herodes in een karcker. Eñ op een tijt doe herodes sat eñ leende aē een boem op welckē boom eē lupaert sat. alsoe was dair een vãden geuanghē die geleert was in gokelye eñ seide tot hem. En ontsich dy niet wãt du sulste te hant worden verlost eñ also seer ꝟheuen dat di dijn vriendē beniden sullen eñ in deser heerscappie sulstu steruē. Want also haestelijc alstu aldus danighē drie bouen dy syen sulste/ soe en sult ghi bouē vijf daghē niet leuē. Nae een tijt starf tyberius ende gayus die wort keiser eñ hy ꝟloste herodes wter vãgenisse ende ꝟhieuen grotelijc/ eñ sendē conic in iudea Doe hi daer gecomē was so sende hi eē scare vã volcke ō dat hi enighe vand̄ kercken quellen soude eñ voer dē paeschsdach dede hi iacobus iohãnes broed̄ onthoofden Eñ hy sach dat dit die iodē wel ghenoechde so vinck hi peter binnē dē paesschē eñ slotē in een karker ō dz hi hē dē volcke leuerē wilde na dē paesschē: mer dye engel gods quã

tot hẽ des nachts inden karker eñ ƀlosten wõderlijc vãden karker eñ banden. ende hieten vry wech gaen om te preken. maer des conincs ghesin en conste gheen vorste ghecrighẽ vanđ wrakẽ: wãt des anderen daechs dede hi peters wachters tot hẽ comẽ om dat hise zwaerlijc tormentẽ soude om dz hẽ peter ontgaẽ was. Mer hi wort gehindert om dat hi dit niet doen en soude op dat peters ƀlossinge dẽ anderẽ niet scaden en soude. wãt hi voir haestelijck te cesarien wert eñ daer wort hy vandẽ engel geslaghẽ eñ starf als iosephus seit Doe herodes te cesarien gecomẽ was eñ voor hez ghecomẽ warẽ alle die mans vãdẽ lande. so quã hi voort totter vergaderinge wert als dien dach begõste eñ hy ghecleet was met eenẽ schonẽ clede gewrocht wõderliken vã goude eñ vã siluer. Eñ doe dz cleet ontfinc die radien vanđ sonnẽ so docht dẽ ghenẽ diet sagẽ dz die claerheit vãdẽ blinkẽdẽ goude eñ vã siluer gaf dubbel claerheit/so dz hẽ docht dat hi was vreselick te aensien Eñ om dit ƀhief hi hẽ seluẽ in sijn herte bouẽ die mẽschelijcke natuere toebehoorte. Te hãt riep dat volc op hẽ mit sinekende woerdẽ eñ seiden/tot nv hebbẽ wi dy õtsien als een mẽsche: mer nv bekennẽ wi dat ghi bouẽ menschelijke nature sijt. Eñ doe hẽ dye sinekinge wel ghenoechde eñ hi niet en ƀonwaerde die godlicke eere diemẽ hẽ dede/so sach hy op die coerde bouẽ sijn hooft sittẽ dye bode des doots: dat was die huyle daer hi bi sach dat hi steruẽ soude. Doe hi hẽ sach seide hi tottẽ volcke Ay mi ic v god sterue: wãt hi wist wel na dien dz hẽ die gokelaer geseit hadde dat hi binnẽ vijf daghẽ steruẽ soude. Eñ te hant wort hi geslagẽ. eñ binẽ vijf dagẽ so doorknaechdẽ die wormẽ sijn dermen ende hy starf. Dit seit iosephꝰ hier õ in die gehoechnissen đ wonđliker ƀlossinge sinte peters eñ vã so grotẽ wraeck indẽ tyran die daer so haestelic na volchde. so viert die heilige kercke die feeste van sinte pieters banden. daer om leestmẽ in die epistel inder missen daer dese verlossinghe staet: eñ hier om so schijntet dz dese hieten soude sinte pieters te bandẽ. ¶ Die anđ saeck waer õ dat sy gheset was is dit: dat alexãder die paeus die de seste was na sinte peter. eñ hermes die proost vã romen die alexãder te geloue brocht dz si gehoudẽ warẽ in vãghenissen in menige stedẽ vã quirino dẽ price. Ende quirijn seide tot hermo dẽ proost. My verwõdert du die een vroet man biste datstu laets die eer vãder proestie eñ dattu eẽ ander leuẽ kieses. Hermes seide hẽ Voer dese tijt bespotte ic al dit ende waẽde datter anđs gheen leuẽ en ware dã dit. Quirijn antwoerde. bewise mi dan datstu wetest datter eẽ anđ leuẽ is dã dit/eñ ghi sult my hebbẽ tot dijn gheloft. Hermes seyde hem Alexãder dien ghi gheuãgẽ hout die sal di het leeren. Doe vloecte quirinus alexãder eñ seide: ic segghe dy datstu mi dit soudes bewisen eñ nv sendeste mi alexãder die ic gheuãgẽ houde õ sijn quaetheit wil. mer nochtãs sal ic op di eñ op alexãder die banden dobbelẽ Eñ en can ic v mit hẽ of hẽ met v vindẽ so sal ic sijn woerdẽ eñ die dijn gelouen: hi dede dat hi seide eñ seide dit alexander. eñ doe alexãder bede so quã die enghel tot hẽ eñ leiden tot hermođ inden karcker. Eñ doe se quirinus te samen vant so ƀwonderde hi hẽ sere: eñ doe hermes quirinus seide hoe dat alexãder sinẽ sone verwecte vãder doot. Doe seide quirinus tot alexãder. ic hebbe eẽ siecke dochter die balbina hiet. ic loue dat ick dijn geloue õtfaẽ sal/op datstu mijn dochter ghenesen mogheft. alexãder seide hẽ. Gãck haesteliken eñ brenctse tot minen karcker. quirinꝰ seide. du biste hier eñ hoe soude ick di in dinẽ karker moghẽ vinden. alexãder seide hem Ganc haestelijc want die my hier brochte hi sal mi haestelic daer weđ gebrocht hebben. Aldus ginc quirinꝰ eñ leide sijn doch

ter tot alexanōs karker eñ hi vanten daer eñ hi viel hē te voetē. Doe began ſijn dochter innichlijck alexāders bandē te cuſſen ō dat ſi gheneſen ſoude ende alexāder ſeide haer. dochter en cuſſe myne veterē nz. mer ſoect naerſtelijc ſinte peters ringhē eñ cuſſe innichlijc/ ſo ſulſte dine geſontheit ontfaen. Quirinus dede naerſtelijc ſoeckē in die karker daer ſinte pieter in lach ſijn ringhē. Eñ doe ſy gheuondē warē ſo gaf hiſe ſijn dochter te cuſſen. eñ te hants doe ſy peters banden ghecuſt hadde ſoe woꝛt ſy gheneſen. Doe ſo bat quirinus genade eñ hi dede alexāder wtē karker comen: eñ hy met alle ſijn gheſinne eñ veel anō woꝛdē doe ghedoopt. Doe ſette ſinte alexāder deſe feeſte te vieren optē eerſtē dach vā augusto eñ hi ſtichte in ſinte pieters eer een kercke daer hi ſijn banden in leide/ eñ hi hietſe te banden. In deſen dage ſo is in die kercke grote ꝟgaderinge vāden volcke eñ dat volc cuſte daer die bāden. ¶ Die derde ſake daer deſe feeſte ō gheſet is. Was dit alſo beda ſeit. Die keiſer octauiaē eñ anthonius ſi warē ſo met machſcappē te ſamē gheuoecht dat ſi dz keyſerrijc onō hē beyden deyldē vā alder werelt ſo dat octauianus int weſt lāt/ als ytalien. gallien. ende hiſpaniē behielt. eñ anthonius int oeſt lāt als azien. pōtē eñ affrikē. Mer antonius die lodderich eñ oncuyſch was doe hi octauiaens ſuſter ghenomē hadde teenē wiue ꝟſtack hiſe eñ nā te wiue cleopatrā die coninginne vā egiptē. Hier om wert octauianus gram eñ voir met een ghewapent heer teghē anthoniū in azien eñ ꝟwanten altemael. doe vlogē anthonius eñ cleopatra/ eñ vā rouwe doden ſy hē ſeluē. Octauiaen ꝟderfde dat rijcke vā egipten/ ende hi maecte daer of een pꝛouincie vā romen Eñ van daer voir hi te alexandꝛien eñ hy beroefdeſe van alle rijcheit eñ voirdeſe te romen. Eñ daer mede ꝟmeerde hi der ghemeentē dinc ſo ſeer: datmen alſoe veel om eenen penninc cochte/ alſmen om vier pēninghen plach te copen Eñ om dat die ſtreden die pooꝛtē vander ſtat ſeer haddē ghecrenct ꝟmaecte hiſe ſoe wel dat hy ſeyde. Ic vantſe vā tichelſtenē: ende ic laetſe mz marmoꝛſteenē: eñ om dat hy aldus grotelijc die ghemeen ſakē ꝟmeerde ſoe was hi die eerſte die auguſtus hiet vāden keyſers eñ na hem ſo woꝛdē ſy alle auguſtus ghehietē die keyſer na hē woꝛdē/ alſo hi vā iulio die keiſer ſijn oem was alle die keiſers hieten. Eñ na deſen auguſtus ſoe hiet dat volc die oeſtmaent auguſtus/ die te voꝛen ſextilis plach te hieten/ om dattet die ſeſte maent was na die maert. in een gehogheniſſe der zeege die octauiaen hadde opten eerſtē dach vā oeſt: ſo maectē die romeynē deſen dach feeſtelijc eñ hieldē alſo tot theodoſius des keiſers tidē. Die regneerde int iaer ons herē. CCCC. eñ xxv. Eudochia theodoſius dochter valeriaens wijf voir vā innicheit te iheruſalē eñ eē iode bꝛocht haer tot eender ghifte. ij. veterē: daer ſinte peter mede gheſpannē was onō herodes. Doe ſi tot romē ghecomen was eñ ſi ſach dattet volc vā romen feeſtelick haddē opten eerſtē dach vā oeſt in auguſtus des keikers eer: ſo deerdet haer datmen alſo veel eer dede eenen ꝟdoemden mā. eñ ſy docht oec datmē niet lichtelijc tvolc ſoude mogē bꝛengē vā dye ghewoente eñ al denckēde oꝛdineerde ſy datmē die gewoent houden ſoude mer datmenſe erē ſoude in ſinte peters eer. Eñ dat alt volc diē dach hietē ſouden ſinte peter te bandē: hier of hadt ſy raet met pelagio den paus eñ met vꝛiendelichz bꝛocht ſy tvolck daer toe datmen ꝟgheten ſoude die gedenckeniſſe der pꝛincē der heyden. eñ datmē vieren ſoude die gehogenis des pꝛincē der apoſtolē. Doe dit al dē volcke genoechde ſo bꝛocht die coniginne vooꝛt die veterē die ſi vā iheruſalē gebꝛocht hadde eñ toēdeſe dē volcke/ eñ die paus bꝛochte die ander vooꝛt daer ſinte peter mede ge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

spannē was onđ nero. Eñ doemē dese ve teren die eē aen die anđ leide. so ꝟgaderdē si eñ worde eē bi miraculē als oft si altoes eē haddē ghe weest Eñ daer om ordineerde die paeus eñ die coninginne te hāt dz die ludē doē soudē die eer dē prince vāden apostel sinte peter die si te vorē ghedaē hadden enē ꝟdoēden prince. Aldus leidē die paus eñ die coninginne die veterē in sinte pieters kercke diemē hiet te bāden eñ gauen daer grote giftē toe eñ voerbaerheidē Eñ hi ordineerde datmē door alle dye werelt dien dach vierē soude. Dit seyt beda: hoe groot dz die cracht vā dese veterē is dz wort opēbaer. int iaer ons heren. ix. c. eñ. xliiij. Die duuel besat eñ begreep so wredelijck een graue die des keisers otto neue was dz hy hē seluē mittē tādē scoorde. Doe beual die keiser datmē voerde tot iohānes die paus om datmē hē sinte peters veterē ō dē hals hanghen soude. Mer doemē den ꝟwoedē eē ander veter om dē hals dede eñ hē daer of geen boete en quā om datter geē cracht in en was. brocht men hē ten laesten voor sinte peters veterē eñ mē leidese dē ꝟwoeden om den hals. Eñ dye duuel en mocht niet ꝟdragē diē last van deser cracht: mer voor hē allen so voir hi al ropēde wt. Doe begreepse theodricus die bisscop vā meten eñ hi seide dat hi gheensins en soude laten gaen. ten ware datmē hem die hāt of sloeghe. Eñ doe hier om tusschē dē bisscop ende dē paus eñ die clergie eē grote twist was. Tē lestē brocht dye keyser dē strijt te vorē eñ creech een rinck vanden paeus tot des bisscops behoef. Myletus seit in een cronike eñ men vint in tripertita historia: dat in desen daghe te eperē een grotē draec openbaerde. Eñ donatus die bisscop die sonderlinge heilich was: hi spiede hē in sinē mōt eñ dode hem soe: mer te vorē hadde hy een cruce gemaect mit sinen vingher voor sijn hooft eñ hi toende hē dē seluē rinck: eñ diē draeck was so groot dat hem nauwe vij. paer ossen en consten getreckē ter stat daer mē ꝟbarnē soude/ ō dat die stāck die lucht niet argheren en soude. Noch seit hy daer alsmē in tripertita historia vint: dat in cryte die duuel moyses opēbaerde in ghelikenis eñ hi ꝟgaderde vā alle siden die ioden eñ leydese optē cop vā eenē grotē berch by die zee. eñ hi beloefde hē dat hi voer ghaen soude eñ leydēse droech voets int lant vā beloftē. Eñ aldus dede hier daer onuertallike veel ꝟdrenckē. ende mē waent dat dit die duuel dede ō te wrekē teghē die iodē ō dat die iodē die veteren đ coninginnen gauen: eñ daer mede wort belet octauiaens feest. Mer veel iodē die ontgingē worden ghedoept: wāt om dat diē berch of hellende was eñ die eerste vāden ioden hem seluē op keerdē so viel die berch: eñ som wordē si ghescoort vā die scarpe steenē eñ oick ꝟsoncken in der zee. Eñ doe die anđ ioden dat selue doen woudē eñ si niet en wisten wat dē eersten ghescierde. so seiden die visschers die daer leden hoe dat die anđ ꝟderuē waren ende aldus worden sy bekeert.

¶ Die. iiij. sake vanđ feeste machmē setten. wāt onse here ꝟloste sinte peter bi miraculē vāden bāden. eñ gaf hem macht te bindē eñ tontbindē Mer wi sijn gebōden mittē bāde đ sondē/ eñ wi hebbē noot ghe absolueert te wesen vā sondē. Daer ō doē wi hē eere in die feeste vā sinē bādē/ ō dat hi ons sal ontbindē vāden sondē soe hi verdiende dz hē onse here ꝟloste vā synē bādē eñ hē macht gaf te bindē eñ ontbindē: dat daer ō die leste saec die feest geordineert is dat mach elc welc merckē op dz hi siet datmē inđ epistolē sijn hoghenisse hout vā sinte piets ꝟlossinge Eñ dz euāgelie is vā die macht die hē god gaf te bindē eñ te ontbindē. Eñ dat die collect vā hudē bidt sinte peter dz hi ons ontbinde vā onse sondē. Hoe sinte peter bi die slotelē die hē god gaf somtijts ontbint die te verdoemē warē oft verdoemt worden souden dat vintmē in een

mirakel dat ghescreuen staet in boec van onser vrouwē miraculen. ¶ Te colen in sinte peters cloester daer was een monick seerlicht vā seden eñ lodderic eñ oncuysch eñ die stark haestelic eñ die duuel wroechde hem in alle manieren van sonden teghē hem. Doe die een seide: ic ben die gherechticheit daer du altoos mede begerēde warest teghen gods gheboden. Die ander seide: ic ben dijn ydel glorie daer du dy seluē voor die luden Vhieues: ende die ander seide. Ic ben die loghen daer du mede logest eñ die andere seidē elck dat sijn eñ sommighe goede wercken die hy ghedaen hadde ontsculdichdē eñ seiden. Ick ben die ghehoorsacmheit die du altoes dinē ouersten dedes. Ic ben die sanc vā psalmodien die du dicke gode songes. mer sinte peter wiens monick dat hi was ghinc voor gode ō voor die monic te bidden ende die here seyde hem. En voerscide die prophete niet here wie sal wonē in dyne woninge of wye sal rusten in dinen heylighen berge die ingaet sonder smette. / Hoe sal dese worden behouden die niet en is gegaen sonď smette: of die gheen gherechticheyt en heeft gedaen Ende doe sinte peter met die moeder gods voor hem bat soe gaf god die sentencie dat die ziel weder ten lichame kerē soude eñ penitencie doen. Doe veruaerde sinte peter die duuelen mitten slotel die hy in sijn hāt hielt ende veriaechdese / ende hy leuerde die siele in eens mans hant die oeck in dat selue cloester een monick ghewcest hadde: ende hi beual hem dat hy hē totten lichame wederbrenghen soude Ende die bat dz hi alle daghe ouer hē lesen soude dē psalm Miserere mei de⁹: eñ dat hi die wijl sijn graf mit enē besem suuerē soude voor den loon dz hi hem weder tot sijn lichaem voirde. Eñ die monic wort leuende eñ seide wat hem gheschiet was.

¶ Die legende van sinte steuen paeus ende martelaer.

Steuen die paus als hi vele heydē met woerden eñ mz exēpelē bekeert hadde ende veel martelarē lichamē begrauē hadde. Wort hi naersteliick gesocht vā valeriaen eñ galiene. Int iaer ons heren. CC. eñ lx. dat si hem eñ sijn clerkē soudē dwingē te offeren: oft dat sise Vderuē souden met veel tormentē. Eñ sy gauē wt wie datse vinck die soude al haer goet hebben eñ aldus warē. x. van sijn clercke geuaen eñ onthooft. Des ander dages wort steuē die paeus gheuaen eñ mē leiden tot mars tempel dat hi dair die afgodē aenbedē soude of datmen onthoofden soude Mer doe steuē inden tēpel gecomē was eñ hy gode ghebedē hadde dat hi dē tēpel Vderuē soude so viel te hāt een groot deel vā dē tēpel. eñ tvolck vlocch van anxt mer hi ghinc tot sinte lucien kerchof. Doe dz valeriaē hoorde so sende hy hem meer ridders na dan hi eerst ghedaen hadde. Ende doe sy quamē vōdē sy hē misse doēde. eñ doe hi innichlic gods lichaē hadde ontfaen so onthoofden sy hem in sijn setel te hant.

¶ Die legende van sinte steuen die eerste martelaer. Wiens lichaem worde gheuonden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

MEn vint dz sinte steuē des
eerstē martelaers lichaem
geuōden wort in honoriꝰ
des keisers tidē int tseuen
de iaer. Eñ int iaer ōs herē
CCCC. eñ xvij. Mē vint
dese feeste genoēt sijn vindinge: ende sijn
ouervoeringhe eñ sijn toevoeghē. Aldus
was hi gevōdē: wāt also germanꝰ seit so
was eē heilich pape te iherusalē wt diē lā
de geborē eñ hiet luciaē. Doe dese luciaen
op eenē vridach op sijn bedde lach eñ sliep
eñ bicant waecte/ so opēbaerde hē een out
mā: schone eñ lanck met minlikē aēsichte.
met eē langē baert. Eñ hi was gecleet mz
enē blenckēdē mātel daer duerbaer steenē
eñ guldē crucē in ghewevē warē: ende hi
was ghescoyt mz cousen die bouen vgult
warē/ eñ hielt in sijn hāt een gulden roede
noepēde daer mede eñ seide Make kenlijc
mz groter naersticheit ōs grauē: want wi
sijn ontamelick begrauē in eē ontamelike
stat. Ganck eñ segt ian dē bisscop te iheru
salē dat hy ōs legge in eē eersaē stede. Wāt
als droefheit eñ quellinghe der werelt ge
sleghen heeft/ so heeft god opgeset die we
relt te helpen met onse bedinge eñ luciaen
die pape seide hē. Here wie bistu. ic bē ga=
maliel die paeus die paulū den apostel op
voede: eñ hi leerde dien wt tot mine voetē
mer die met mi leit dat is steuē die vādē io
den buten der stat gesteent is eñ ghescoten
om dattē die beestē eñ die vogelen etē sou
den/ mer god en lietet niet gescien: wie de
se martelarē getrouwelic diende: wāt mz
groter naersticheit nā ic hē eñ groefse ī mi
nē graue/ maer die ander die bi my leit/ is
nycodemus mijn neve dye des nachts tot
ihesum ghinc eñ die ghedoopt was vā pe
ter eñ iohan. Eñ hier om warē dye princē
der papen gram. dat sy hē doot geslaghen
soudē hebbē en haddē sijt om onsen wille
niet ghelaten. maer nochtans namen si al
sijn goet eñ verdrevē van sijn heerscappie
eñ sloegē seer eñ lietē bi na doot. Doe leide
icken in mijn huys enō doe leefde hy daer
een luttel tijts na. Doe hy doot was dede
ic hē grauē tot sinte steuēs voetē. Mer die
derde die bi my is/ dat is babias mijn sone
die in sijn. xx. iarē ghedoopt was eñ bleef
maecht. eñ leerde met paule minē iōghere
gods wet. Mer ethea sijn wijf eñ zelemi=
as mijn sone en sijn met ōs niet begrauen
om dz si mit ōs cristus geloue niet eu ōtfin
ghē. mer du sulstese anō sins begrauē vin=
den/ eñ haer graf suldy vindē ydel eñ hol.
Doe dit sinte gamaliel geseyt hadt so voir
hi wech/ eñ doe luciaen ōtspronghē was
soe bat hi gode of dit visioen waerachtich
ware dz hijt anō werf eñ derde werf opē=
baren soude. Optē anderen vridach open
baerde hi als hi te vorē ghedaen hadde. eñ
vraechde hē waer om dat hijt vroekeloest
hadde dat hi hē geseit hadde. Eñ hi seyde.
here mijn ick en hebt niet vroekeloest mer
ic bat gode of dit waer wesen mochte dat
hijt anderwerf eñ derdewerf openbaren
moeste. Eñ gamaliel seyde ō dattu in dijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hert peynst oftu ons bondes hoe du elckē
reliquien soudes mogē onderkennē. daer
om sal ick dy gheuen ghelikenisse daer du
elcken reliquien mede onderscheiden mo=
ghesen hi toende hem drie gulden cozuen
eñ die vierde sylueren. Ende die een vā de
sen was vol roode rosen. eñ die anđ twee
vol witte rosen. mer dye vierdē die vā sil=
ueren was die was vol sofferaens. Ende
gamaliel seide. Dese cozuē sijn grauen eñ
dese rosen sijn ons reliquien. Die cozf dye
vol rode rosen is dats sinte steuēs tōbe die
alleen van ons ludē ghemartelijt is. Dye
ander twee die vol witte rosen sijn dat is
die myne eñ nychodemus tombe die ghe=
duerich waren mit suuere hertē in cristus
geloue: mer die vierdē siluerē cozf die vol
sofferaens was/is abise mijns soens tō=
be die suuer vā lichaē was eñ maecht enđ
ginc suuer wter werelt Eñ als hi dit ghe=
seit hadde so voir hi wech optē vzidach in
die weke/daer na so opēbaerde hi hē weđ
al ghestoozt eñ beruspte seer van sijn roke
loesheit eñ sijn beyden. Daer om ghinc lu
ciaen te iherusalē wert haestelijc eñ al dat
hi gehoozt hadde seide hi ian den bisschop.
Aldus voir ian die bisscop mit anđ bisscop
pē die hi ontbodē hadde tot dier stat die lu
ciaen ghewijst hadde. Eñ doe hi begōst te
grauē: eñ mē die aerde roerde so quā daer
wt alten soeckē roke. Eñ mit dese roke eñ
mitter hulpe vā dese santē soe wozdē dair
ghenesen vā menigerhāde siectē. lxx. men
schen. Eñ aldus dzoeghē sy dese heylighe
reliquien met groter blischap in die kercke
vā syon die in iherusalem was: daer sinte
steuē dyaeck ghemaect was eñ daer groe=
uē sy se eerlijc eñ in die selue vze soe viel eē
grote reghen. Van dese visioen eñ vtonin
ghe vertelt beda in sijn cronike. Sinte ste
uē was gheuōdē aldus: optē dach datmē
sijn passie viert eñ hi wozdt op desen dach
ghepassijt als men seyt. mer die feestē wa=
ren verwādelt om twee reden. ¶ Die eer
ste is: wāt cristus wozt ghebozen in aert=
rijck om dat die menschē soudē werdē ge=
bozen indē hemel. Hier ō wast wel tame=
lijck datmē na cristus geboozte sinte steuē
vierē soude. ō dz hi die eerste was die ō cri
stus wil marteli leet eñ dair mede gebozē
inden hemel ō datmē merckē soude dz die
een na dē anđ volghen soude. Waer ō dat
mē oec vā hē singhet. Ghisterē wozt cristꝰ
gebozē inder aerdē: om dat steuē hudē sou
de werdē ghebozē indē hemel. ¶ Die an=
der reden is. wāt men plach die feest van
sinte steuēs vindinghe feestelijker te doen
dā die feest vā sijnre passien. Eñ dat was
om die waerdicheit vā cristus gheboozte
eñ oec om veel miraculē die onse here dede
doemē vāt: eñ om dat sijn passie is waer=
diger dā sijn vindinghe. eñ dz si sculdiger
is feestelijker te sijn/daer ō vleide die kerc=
ke die feeste van sijnre passien tot dien tidē
datmēse in meerre waerdicheit hebbē sou
de. Als sinte augustinus seit. so wozt sin=
te steuens ouervoeringhe aldus ghedaen:
wāt alexāder die senatoer die voir mit si=
nē wiue te iherusalē eñ hi maecte steuē die
martelaer altē schonē capelle. eñ beual dz
men hē neuē sinte steuen grauē soude/ als
hi stozue. Eñ doe. vij. iaer ghelēdē waren
wilde iuliana sijn wijf te lāde kerē want
si leet veel moyenis vā dē pzince eñ si wou
de haers mās lichaē mz haer voerē Doe sy
dit gebedē had vā dē bisscop so bzocht hair
die bisscop. ij. siluerē cassen eñ seide. Ic en
weet niet welc vā desen twe dijns mans
casse is. si seide. ic kēse wel: eñ si greep sin=
te steuens casse ende om helsdese: eñ als sy
aldus waende haers mās lichaem te voe=
ren/nam si sinte steuens lichaem. Eñ doe
sy int scip mitten lichame gegaen was: so
hoozde mē dē enghelen louē/eñ soetē roke
quā daer wt/eñ die duuelē riepē eñ maec
tē grotē tēpeeste eñ seydē. Wee ons steuen
die eerste martelaer lidet hier ouer ende hy
slaet ons mit wzedē viere Eñ doe die scip=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

luden ont saghē te bederuen aenriepē sy sin-
te steuē. te hāt openbaerde hi hem eñ seide
Jck bint en ontsiet v nieteñ te hant wort
seer stille. Doe hoordē sy die duuelē roepē
wrede prīce ōtsteket scip wāt steuē ōs vi-
ant ysser in Doe sende die prīce vādē duue
lē. v. duuels dz sy tscip ōtstekē soudē: mer
ons herē ingel v̄drāckse in die zee grōt Doe
sy ghecomē warē te calcedonie so riep die
duuel die knecht gods coemt die vandē io
dē gesteent is Dus quamē si ghesont te cō
stantinopolē eñ si groeuē hē dair in eē kerc
ke met groter eerwaerdicheit sinte steuēs
lichaē. dit seit augustinus. Die toeuoegin
ghe vā sinte steuēs lichaē mit sinte laurēs
geschiede aldꝰ. Het geschiede dz eudochia
theodosiꝰ des keisers dochter besetē wor-
de vādē duuel: eñ doe dat haer vanͦ ontbo
den was die doe te constātinopolen was
dede hi sijn dochter tot hē brengē om dz sy
tasten soude die heilighe reliquien van sin
te steuen. Eñ die duuel riep in haer. ten sy
dat steuē te romen come / ick en sal niet wt
gaen wāt die apostolē willent aldus Als
dit die keiser hoorde v̄crecch hi vādē volc-
ke eñ vāden clerckē vā cōstātinopolē dz sy
die vā romē geuē soudē sinte steuēs lichaē
eñ sy soudē sinte laurēs hebbē. Doe screef
die keiser daer ouer tot pelagio den paeus
eñ die paeus mittē cardinalē cōsenteerde
des keysers bede: eñ brochtē sinte steuens
lichaē te romē eñ die vā cōstātinopolē qua
mē mede ō sinte laurēs lichaē tontfaē. Al
dus wort sinte steuēs lichaē ontfaen te ca
puaen eñ si cregē met groter bedinge synē
rechterē arm. eñ daer soe wort in sinte ste-
uēs eer die kercke vā capuaen ghemaect.
Doe si te romē quamē eñ si dē lichame dra
ghē woudē in sinte pieters kercke te bādē
so bleuē sy staen dien droegē eñ si en moch
tē niet voort gaē. Eñ doe die duuel riep in
die iōcfrouwe ghi pijnt ō niet want hi en
heeft hier geen stat v̄corē Mer bi sinte lau
rens sinē broeder wil hi rustē ende te hant
droechmē tlichaē derwert. Eñ doe hē die
iōcfrou taste so wort se v̄lost: eñ sinte lau
rēs v̄lach i sijn graf aē die andͦ side. om dz
hi v̄blide i die toecoēst sinte steuē sinē broe
der: eñ hi liet deen helft vā sinē graue ydel
tot sinte steuēs behoef Eñ doe die griecken
haer hādē aē sinte laurēs lichaē sloegē om
wech te dragē vielē si ter aerdē oft sy doot
geweest haddē: mer doe die paeus eñ dye
clergie eñ al tvolc ouer hē badē quamen si
tot hē seluē nauwe te vespertide nochtās
storuē si binnē dien dage Eñ die hē geghe-
uē hadde te volbrēgē daer toe die worden
wt harē sinne eñ en mochtē niet ghenesen
voor dz dese. ij. lichamē laghē tsamē. Doe
hoorde mē eē stēme vādē hemel. O salich
romē die in eē graf besluyts sinte laurens
lichaē vā spaēgē eñ steuē vā iherusalē dye
gloriose pādē. Dese geuoegighe ghesciede
int iaer ōs herē ix. C. eñ xxv. Sinte augu
stijn bescrijft dz. vij. dodē v̄rresen mettē aē
ropē vā sinte steuēs naē: die eē lach so doot
so datmē v̄bāt sijn knien eñ doemē bouen
hē sinte steuē aēriep stōt hi wedͦ op. Ende
noch eē kīt daer eē wagē ouer geuarē had
de eñ die moedͦ droecht tot sinte steuēs eñ
daer wordet wedͦ leuēde. Eñ noch eē non
ne die mē drocch ī sinte steuēs kerc. eñ doe
sy ī haer eynde lach starf si eñ daer na stōt
si gesont op daer sijt alle saghē. Eñ echter
eē iōcfrouwe te yponē. doe haer vadͦ harē
roc gedragē hadt in sinte steuēs kercke eñ
daer na worp hise op sinte peťs dode lich-
aem eñ si stōt op Eñ echter eē iōgelinck te
yponē al sinen besalft had sijn dode lichaē
mz sinte steuēs olye so stōt hi op. Jtē noch
eē doot kint doet gedraghē wort ī sinte ste
uēs kerke eñ doemē sinte steuē ouer hē aē
riep so stōt hy gesont op. Vā desen marte-
laer seit augustijn. Gamaliel openbaerde
dese martelaer eñ saulus steendē ontcleet
eñ christus maecten rijc doe hi in doecken
was gewondē eñ croondē met sinē duer-
baren bloede. Jtem sinte augustinus seit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

In leuē so blicte die schoonheit sijns lich-
aems die bloeme sijnre outheyt eñ schone
sprack van reden eñ wijsheit sijnre hertē
ende twerck der godheyt.

Die legēde vā sinte Dominicus.

Dominicus die leytsmā eñ
vaď vanď predicaer oerdē
Hi was geborē nadē vley-
sce wt hispaniē. Wt eē stat
diemē hiet collorogo wten
bisdom vā exonies eñ sijn
vaď hiet felix/eñ sijn moeď iohāna. Ende
eer dz hi geborē wert soe sach sijn moeď in
eē droem eñ haer docht dz si droech eē kīde
kijn dz in sijn mōt droech eē barnde vlam
me die alle die werelt ouer ōtstac. Doe hy
geborē was eēre vrouwē docht oec die hē
wt die fonte hief. dat dominicꝰ dz kīt had
de eē claer sterre aē sijn voerhooft die alde
werlt ꝟlichte. Doe hi noch eē kīt was eñ
noch onď sijn voester was. vātmen dicke
dz hi vāt bedde was gegaē liggē op die blo
te aerde. Tē lestē soe sendemē te placēcien
ter scolē ō dz hi gaern wijsheit geleert had
de so en drāc hi binē x. iarē gheē wijn. Eñ
doe daer eē starcke dier tijt was soe ꝟcoch
te hi alle sijn boeckē met sijn inboel eñ gaf
dz gelt ō gode dē armē: eñ doe die nieumā
re sijnre heilichz wies so maecte die biscop
vā exonics ī sijn kerke canonic regulier eñ
ō dz hi wort vā hē allē eē spiegel vā heilic-
heit so wort hi vādē canonikē onď prior ge
maect: maer daechs eñ nachts ꝟonledich
de hi hē in bedē eñ ī studerē eñ bat gode eē
paerlijck dz hi hē die gracie instortē wilde
dat hi hē seluē gheuē mocht tot enighe tijt
sijns euē kerstē salichz: eñ hi las naerstelic
inď vaderē collacien eñ beiaechde daer in
volmaecthz vā leuē: eñ doe hi mztē biscop
cēs te tolosen voir soe wort hi gewaer dat
sijn waert ōgelouich was diē hi bekeerde
tot xp̄s geloue Eñ hi p̄senteerdē ōsen here
als die eerste gerwe vā sinē oest diē hi na-
maels doē soude. Men leest indē yestē des
grauē vādē starkē berge: dz doe dominicꝰ
op enē dach gepreect hadde tegē die ōgelo-
uige dz hi die prouige vādē scriftē die hi ge
preect had screef in eē brief eñ gaf dē brief
enē ōgelouigē dz hi hē daer tegē soude ver
siē eñ dominico dair op ātwoerdē Op diē
nacht ꝟgaďdē die ōgelouige by eē vier. eñ
die eē ōgelouighe brocht desen brief voert
eñ sijn ghesellē seidē hem dz hi se werp int
vier eñ waert dz si ꝟbarnde so waer al ha
re ōgelone waer. mer en mochtē sijt nz ꝟ-
barnē so soudē si predikē dz gewarighe ge
loue ď kerstē geloue ď kerkē vā romē Hier
ō werpē si dē brief int vier eñ doe hi eē wy
le int vier geweest had sprāck hi vtē viere
ōgebarnt. Doe hē dz alle ꝟwōderde so sei
de die eē die harder was dā dander. Men
werpē weder daer in eñ so sullē wi dz bet
prouē: mē werpē weď daer in eñ hi sprāc
daer echter wt onuerbarnt. Hi seide men
werpē derdewerf daer in so salmē sonder
twifel wetē die waerhz vanď sakē. Men
werpse derdewerf daer in: eñ si sprāc der
dewerf daer wt al ōuerbrāt: mer dese on-
gelouige bleuē in hair hartheit eñ zwoerē

alte grotclikẽ onderlinge dat ſijt nyemãt
ſeggẽ en ſoudẽ. Nochtãs was daer eẽ rid
der die tot onſen geloue waert neychde eñ
hi bꝛocht namaels dꝫ mirakel wt. Dit ge=
uiel in victoꝛiales berch: mẽ ſeit oec dꝫ duſ
danigẽ dinc geſchiede in iupiters tempel.
Op een tijt was daer geleit eẽ grote dagi=
ghe teghẽ die ongelouige: wãt doe int lãt
vã albigeus die ongelouicheyt ſeer wies:
eñ tot diẽ voerſcidẽ tẽpel eẽ grote dadinge
daer of geleit was tegẽ die ongelouigẽ. ſo
was daer ouer een gedꝛagẽ datmẽ onder
meeſters leuerẽ ſoude elc ĩ ſcrifte ſijn pun
tẽ daer hi ſijn geloue mede wilde houden
ſtaẽde. Aldꝰ woꝛt daer õtfanghẽ ſinte do
minicꝰ boec bouẽ al die anđ ludẽ ꝟ gelou
ger geſcrifte eñ mẽ bꝛochtet vooꝛt. Mer ꝟ
dꝫ die meeſters deſe dadinge onđſcheiden
ſoudẽ die onđlinghe in twiſt warẽ ſo gaf
men wt datmẽ die boeckẽ algader int vier
werpẽ ſoude. eñ wiẽs boec dꝫ niet en ver=
barnde dies geloue waer beſt. Ende men
maecte eẽ groot vier eñ mẽ werp die boec=
kẽ daer in eñ ꝟ ongelouigher boeckẽ wer
dẽ te hãt ꝟbarnt: eñ ſinte dominicus boec
en ꝟbarnde niet mer hi ſpꝛãc oec al onuer
barnt vtẽ viere. eñ mẽ werpẽ ander werf
daer ĩ eñ derde werf eñ altoes ſpꝛãc hi on
uerbarnt daer wt. Mer doe die anđ elc te
huyſwert voerẽ eñ die biſſcop vã cxoniẽs
doot was. ſoe bleef daer ſinte dominicus
met eẽ luttel geſelſcaps eñ pꝛeecte vꝛome
lijc gods woert tegẽ dye ongelouigẽ. mer
die weđſakẽ vanđ waerheit die beſpottẽ
eñ woꝛpẽ na hẽ modder eñ ſpekel. Eñ vã
ſpotte ſoe bondẽ ſi achter aẽ ſijn clederẽ eẽ
ſtroe. eñ alſmẽ dꝛeychde te dodẽ ſo ãtwoꝛ
de hi onuervaert Jck en bẽ niet waerdich
die gloꝛie vanđ marteliẽ wãt noch en heb
be ic deſe doot niet ꝟdient. eñ hy õme ginc
vꝛomelijc ende al ſinghende daer mẽ hem
ſeide dat hẽ na ghelaecht was. Eñ ſy ver
wõderden eñ ſeiden. en ontſietſte dy niet
vanđ doot. wat ſoutſte ghedaen hebbẽ of
wi dy begrepen hadden Hy ſeyde hẽ. Jck
ſoude v ghebeden hebben dat ghi my niet
haeſtelijc doot gheſlaghẽ en hadt: maer dꝫ
ghi my allencken van lede te lede ontleedt
haddet. eñ dat ghi dã voer mijn oghẽ ghe=
leit ſoudt hebben die ſtucken vã minẽ ledẽ
eñ dat ghi dã mijn ogẽ ſout hebbẽ doẽ wt
ſteken: eñ dat ghi ten leſtẽ alſo mijn lichaẽ
ſoudet hebbẽ laten wentelen in ſijn bloet
ouer doot oft dat ghijt dan ghedoopt ſout
hebbẽ tot u wẽ wille. ¶ Op eẽ tijt doe hy
eẽ mã geuondẽ had die aẽ die ongelouichꝫ
geuallẽ was vã armoedẽ ſo dat hi ꝟ hẽ ſel
uẽ te ꝟcopẽ ꝟ dat hi mittẽ gelde dẽ mã hul
pẽ ſoude vter armoede ende ꝟloſſen vter
ongelouicheit dit ſoude hi hebbẽ ghedaen
hadt god anđs niet vooꝛſien ¶ Op eẽ tijt
doe hy geherbercht was int lãt vã toloſen
in eenre vꝛouwẽ huys die bedꝛoghẽ was
vandẽ ongelouighẽ mꝫ groter heilichꝫ die
ſi veynſdẽ ſoe vaſte hi eñ ſijn geſellẽ al die
vaſten dooꝛ te water ꝟ dat hi den enen na
gel mittẽ anđ ꝟdꝛiuen wilde Eñ hi waec
te des nachts: mer doe hẽ die noot dwanc
ſo leyde hi ſijn moede ledẽ op eẽ blote tafel
eñ aldus bꝛocht hi die vꝛouwe weder ter
kennis der waerheit Daer na begõſt hi te
peynſen ꝟ eẽ oerdẽ te makẽ die alle die wa
relt dooꝛ ſoude gaẽ pꝛeken tegẽ die ongelo
uighe/om criſtus gheloue te behoeden eñ
te beſcermẽ. Eñ doe hy. x. iaer hadde ghe=
woent te toloſen na dien dat hi biſſcop vã
cxonies doot was te dier tijt datmen den
raet vã latranẽ hielt ſo voir hi te ghemenẽ
rade te romẽ mit fulcune dẽ biſſcop vã to=
loſen. eñ hi eyſchte eñ bat vã innocẽcio dẽ
paeus dat hi hẽ eñ ſijn nauolgers beuaſtẽ
wilde een oerden die hieten ſoude die pꝛe=
dicaer oerden. Eñ doe die paeus niet wil=
lich en was/daer om ſoe ſach deſe paeus
op eenẽ nacht eenen dꝛoem/ dat die kercke
vã lateranen neychde te vallen. doe hy dit
met vꝛeſen ſach ſo ſach hy dat ſinte domi=
nicus daer teghen liep eñ hi ſtonter onder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ hiese mitten scouderen so datse niet en viel. Doe die paeus ontspranc eñ hi dit visioen Ꝟstont so dede hi sinte dominicus vedeñ bat hem dat hi tot sijn broederē gaen soude eñ dz hy kiesen soude een beproefde regule ende dz hi dā tot hem quame eñ hy soudet dan bevestighen also hijt begeerde Doe keerde sinte dominicus weder eñ seidet synē broederē des paeus woerden. Hi hadde ontrēt .xvi. broederē eñ sy aenriepē den heylighen geest: ende sy coren sinte augustinus leraers regule om dz sy in name eñ in wercken predicaers woudē wordē. Eñ daer toe so namē sy nauwer saken die sy houden wilden mitter voerscider regule. Mer hier en binnē starf innocēcius dye paus eñ honori⁹ quā na hem eñ hi beveste hē haer oerden. Int iaer ons heerē. M.cc. xvi. ¶ Op een tijt doe eē wijf claechde iāmerlick dat haer broeđs onđ den zaracenē ghevāgē warē eñ dat si ghenē raet en hadde dat si haer Ꝟlossen mochte/ soe gaf sinte dominicus hē seluē datmē Ꝟcopē soude ō dē mānē mede te lossen mer god voersacht dat hi oerbaerlijc soude sijn ō te lossen dye geestelijc ghevanghē waren hi en liet also niet gescien. ¶ Doe sinte dominicus te rome in sinte peters kercke om dz Ꝟlangē vā sijn oerden onsen here bat. sach hi tot hē comen die gloriose princen vāden apostolen sinte peter eñ pauwels. ende dye eerste vā tween dat was sinte peter die gaf hem eē stock. eñ paulus gaf hē een boec eñ seiden hem. Gaet preecken/ wāt du biste hier toe ghecorē van god. Eñ te hāt dochte hē inđ seluer vren dat hy sinen broederen alle die werelt dore sach ghespreyt eñ datse twee eñ twee te gađ gingē dat sy dē volcke dat woert gods predictē Eñ doe hi te tolosen weđ quam deelde hi sijn broeders eñ sende sommige in hispanie/ eñ anđ te parijs. eñ oec anđ te benonie: mer hy keerde weđ te romē ¶ Het was eē monic eer die predicaers begonstē die haer oerden sach in een visyoen. dz ōse vrouwe knielde voer haer kint eñ leide haer handen te gađ eñ bat hē voor dz mēschelike ghestachte: mer doe hy die wijl sijn lieve moeđ ontseide eñ si hem altoos aenleide seyde hi. Moeđ mijn wat mach ic hē meer doē. wāt ic sende hē patriarckē eñ prophetē eñ si beterē hē luttel. Ic quā selue tot hē eñ daer na sende ick mijn apostolē eñ si dodē mi eñ diē ick sende. eñ ic sende hē die martelarē eñ cōfessorē eñ si en hoordē die oec niet. mer tē is nz behoorlijc dz ic di yet ontseggē soude so sal ic hem gheuē mijn predicaers daer sy sullē mede werdē Ꝟlicht eñ gesuuert mer anđs sal ic hē tegē comen. ¶ Op eē tijt doe xij. abten vanđ grauwer oerdē gesent warē te tolosen tegē die ongelovighe/ so sach eē monic dit visioen. Wāt doe ōse here gheāt woert hadt sijnre moeđ als voerseyt is/ āt woerde sy hē. sone du en sulste haer niet doē na harer quaethz mer na die ōtfermichz Doe wort die sone Ꝟwōnen mit sijnre moeđs bede eñ seide: om dine bede sal ic noch ontfermicheit doē mz hē eñ ick sal mine predicaers sendē/ datse Ꝟlichtē eñ lerē sullē. eñ en beterē si hē dan niet so en sal icse nēmeer meer sparē. ¶ Eē minre broeđ die alte lāge sinte frācisscus geselle geweest had vertelde veel broederē vāden predicaer oerdē dat doe sinte dominicus te romē lach ō die vestinghe vā sijn oerdē te vercrigē vandē paeus daer hi des nachts in bedinge was alsoe sach hi indē geest cristus/ in die lucht drie speren in sijnre hāt hebbēde eñ dat hise opt werelt hielt Eñ sijn moeđ quā haestelijck teghen hē eñ vraechde hem wat hy doen woude eñ hi seide. Siet alle die werelt is vol vā drie sondē. dz is vā hovердie eñ van oncuysheit eñ giericheit. eñ daer ō wil icse Ꝟderven mit dese drie speren Doe viel onse vrouwe tot sine voetē ende seide Lieve kint laet dy ontfermen ende en vermindert niet dijnre ōtfermherticheit dijnre goedertierenheyt. Cristus seyde. en siet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ghi niet wat ōrecht datmē mi doet Siset
de lieue kint: laet dijn grāscap eñ ōtbeit eē
luttel / wāt ic hebbe eē getrou knape eñ eē
starc cāpioē die allesins sal lopē eñ die we
relt ōwinnē eñ salse ondō di doen: eñ ic sal
hē enē anderē knecht te hulpe geuē die oec
met hē stridē sal. Cristus seide haer. ic ben
gheurect eñ hebbe dijn aēsicht ōtfaē. mer
ick wil sien wie si sijn die du sendē wilste
tot dusdanighē grotē wercke Doe bꝛocht
onse vꝛouwe voꝛ harē sone sinte domini
cū / eñ xp̄s seide haer. Waerlijc sinte domi=
nicꝰ is eē vꝛoem cāpioē eñ hi sal naerstelic
doē dat ghi geseit hebt: eñ sy bꝛochte daer
oec sinte frāciscus eñ desen pꝛees xp̄s oec:
so hi dē eerstē dede. eñ sinte dominicꝰ merc
te naerstelijc in dit visioen. sijn geselle die
hi te voꝛē nye gesien en hadde / dien vāt hi
des andō daechs in die kercke eñ hi kenden
sondō yemāts wisen. bi dien dz hi hē inden
visione ghesien hadde eñ hi omhelsden eñ
custen eñ seide Du bist mijn ghesellle ende
du sulste met mi lopē / eñ wi sullen vꝛome
lijck vechtē / eñ geen wedōsaeck en sal ons
moghē derē eñ hi seide hē dit voerseide vi=
sioen. Eñ van dye tijt woꝛt hē een hert eñ
een ziel in onsen here. eñ dit beualē sy dat=
mē dit ewelijc houdē soude in onsen here.
Doe sinte dominicus een nouicius ter oer
dē ontfaen hadde. sommige die des nouici
us gesellen hadden ghe weest bekeerdē so
seere dat hi weder ter werelt keren wou=
de. eñ hi eyschte al dz hi mochte sijn waer
like cleder. Doe dit dominicus hooꝛde gaf
hi hē tot bedē / eñ doe sy dese iongheline dz
abijt vāder oerden wt ghedaen haddē be=
gonst hi seer te roepē eñ seide. Ay mi ic ver
barne. Ay mi ick woꝛde ontstekē. treet mi
wt treet wt dit vermaledide hemde dat al
mijn lichaē ōbarnt. Aldus so en mocht hi
gheensins rustē voꝛ datmē hē dat hemde
wt toech: eñ men hē wedō clede mit religi
oes abijt eñ voꝛ datmen wedō int cloester
leide. Doe sinte dominicꝰ te benoniē was
eñ die bꝛoedōs slapen warē so woꝛt eē con
uers besetē metten duuel eñ doe raparius
sijn meester dz hooꝛde seide hijt sinte domi
nicꝰ eñ sinte dominicꝰ die dede hē ī die ker
ke voꝛ dē outaer dꝛagē. doe hi daer mit pi
nen gedꝛagē woꝛt so seide sinte dominicꝰ
Onsalich ic bezwere di dattu mi segghest
waer bi dꝛstu gods creaturē moyes waer
om datstu hier in quaēste. hi ātwoerde Ic
quellen ō dat hijt ōdiēt heeft. wāt hi dꝛāc
gisterē in die stat sondō des pꝛioers oꝛlof eñ
hi en seghēde dē dꝛāck niet. eñ daer ō ginc
ic in hē in gelikenis vā eē padde eñ so dꝛāc
hi mi mittē dꝛācke / eñ men vāt dat hi aldꝰ
ghedꝛōckē hadde. Hier en binnē luydemē
dat eerste teykē vāder mettē: eñ doe dz die
duuel hooꝛde riep hi eñ seide Ick en mach
niet langer hier bliuē ō dat dese couelaren
op staen. aldus woꝛt hi gedwōghē wt te
gaē mz sinte dominicꝰ bede. ¶ Doe domi
nicus int lāt vā tolosen voir ouer eē riuie=
re so vielen sijn boecken daer in. Ende des
derdē dages daer na werp eē visscher sijn
hanghel wt. eñ doen hy waende eenē gro
ten visch te hebben. so toech hy die boeckē
wt al onbesmet oft sy in een liberie ghele=
ghē haddē naerstelic behoet. ¶ Doe sinte
dominicus in eē cloester quā eñ die bꝛoede
rē te rustē warē om dat hier geen wecken
en woude so bede hi eñ ginc met sijn ghe=
sellē met ghesloten doꝛē daer in. Dit selue
was oec gepꝛoeft doe hi was op eē tijt mz
een cōuers vāden grauwē oerdē in stride
tegē die ōgelouigē. wāt doe sy quamē tot
een kerke die sy geslotē vōdē. Doe domini
cus gebedē hadde. vōden si hē seluē in die
kercke ende sy laghen al dye nacht ouer in
bedē ¶ Als hi te wādērē plach. eer dat hi
ter herberghen quam soe plach hy aen een
fonteyne sinen doꝛst te verslaen / datmē in
die herberghe niet en soude moghen merc
ken dat hy veel dꝛonc. ¶ Een clerck was
die veel oncuysheden leet vā sinē vleysche
eñ hi quā op eē feeste te pꝛedicarē vā beno

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nien õ misse te hoꝛen eñ het gheuiel dat sin
te dominicꝰ die misse dede. Eñ doet ter of=
ferande ghecomẽ was so ghinc die scolier
voert eñ custe mꝫ groter innicheit sijn hãt
mer doe hise gecust hadde so gheuoelde hi
dat dair wt quã so soetẽ roec dꝫ hi nye des
ghelijc ghcrokẽ en hadde. Eñ vã dier tijdt
so vcoude wõderlijc in hẽ die hette der on
cuyshedẽ so seer dꝫ hy die te voꝛen ydel eñ
õcuysch was: dair na suuer eñ reyn woꝛt
hoe groot was dã die suuerheyt van sinte
dominicus vleys/ die mit syne roke so wõ
derlijck suuerde dye sinctte vander hertẽ.
¶ Het was eẽ pape die opsette in sijn her
te dat hi sinte dominicus oerdẽ aen nemen
woude õ dat hi sach dꝫ hi mit sinẽ bꝛoede
rẽ so naerstelijck pꝛedicte. õ dat hi dꝫ nyeu
we testamẽt ter nootdꝛuft vã sijnre pꝛedi
cacien hadde. Doe hi dit peynsde so quam
daer eẽ iõgelinc eñ bꝛocht onđ sijn cleet eẽ
testamẽt te cope eñ die pape die cochtet mꝫ
groter bliscap/ mer doe hi eẽ luttel twifel=
de soe dede hi een bede te gode waert ende
maecte eẽ cruce op dꝫ boeck. Doe dede hijt
op eñ werp sijn ogẽ op dat een capittel dꝫ
hi vant eñ hẽ quã te voꝛẽ dat sinte peter ge
seit was indẽ apostolẽ werc. Stãt op eñ
ganc neđ eñ ghanc met hẽ ende en twifelt
niet. Wãt ic hebse ghesent eñ te hãt stõt hy
op eñ hielt hem aen die pꝛedicarẽ. Doe een
groot vmaert meister regneerde te tolosen
in theologien Op een tijt doe hi voer dage
sijn lesse ouer las woꝛt hi bez waert mꝫ va
ke eñ liet sijn hooft dalẽ ouer een syde vã=
den setel eñ sliep. eñ hẽ dochte dat. vij. ster
ren voor hem quamẽ. Doe hi hier of groot
wõder hadde so wiesen haestelijc die ster=
ren in groticheit eñ in lichte so seer datsẽ al
die werelt dooꝛ lichtẽ. eñ doe hi ontspꝛon=
gẽ was so had hi groot wonđ wat dit be
vudẽ mochte Eñ siet doe hi in die scole ge=
comẽ was eñ las/ so quã tot hẽ sinte domi
nicus eñ vij. bꝛoeders in sijn habijt harde
oetmoedelijck eñ seiden hem haer menin=
ghe ende sy seiden dat si wilden vooꝛ hem
ter scolen comen. Doe ghedochte hi sijn vi
sioen eñ en twifelde niet si waren die vij.
sterren die hẽ opẽbaerden. Doe sinte domi
nicus te romẽ was. quã daer meester reg=
maldus die deken vã sinte emans vã oer=
liens. hi hadde oeck vijf iaer gheregiert in
den gheestelikẽ rechte. Dese quã mittẽ bis
scop vã oerliens te romẽ om ouer zee te va
ren vã daen. Eñ om dꝫ hi een opset hadde
dat hi alle dinc latẽ soude eñ hẽ te pꝛedica=
rẽ gheuẽ. mer hoe hi dꝫ mocht doen en had
hi noch niet gemerct. maer doe hy gehooꝛt
hadde vã dẽ cardinalẽ die hi sinẽ wille ge=
seit hadde doe die pꝛedicaer oerdẽ gesticht
was eñ hi sinte dominicꝰ hadde doẽ comẽ
eñ hi hẽ sinẽ wille geseit hadde/ so opsette
hi vã die tijt of in die oerdẽ te ghaẽ eñ niet
lange daer na woꝛde hi harde siec eñ duch
te te steruẽ. Doe sinte dominicus in bedin
ghe was eñ onser vꝛouwẽ daer voer bat
dꝫ si hẽ noch een coꝛte tijt sijn leuẽ woude
geuẽ. eñ siet dese regmaldꝰ daer hi lach eñ
waecte eñ hi dẽ doot õtbeide: so sach hi on
ser vꝛouwẽ comẽ vooꝛ hẽ eñ. ij. schone iõc
frouwẽ met haer eñ si seide hẽ met vꝛiẽde
likẽ aẽsichte. Eysch vã my wattu wilste
eñ ic salt v doen. Eñ doe hi peysde wat hy
eyschẽ wilde of segghẽ so beual hijt onser
vꝛouwẽ wille. eñ doen hijt gedaen hadde
so stack sy haer hant vooꝛt eñ salfden met
ter saliger saluẽ die si gebꝛocht hadde sijn
oꝛen eñ sijn nose eñ sijn mõt eñ hãden eñ
sijn lendẽ. eñ sijn voeten. Eñ seide sonder
linge woerdẽ tot elcke saluinghe: tẽ lesten
seide si. Dese lendẽ die woꝛdẽ gewonden
mittẽ goꝛdel der suuerheit. Tẽ voetẽ seide
sy Jck saluẽ dijn voetẽ in bereidinghe des
euãgelien des vꝛeden. Eñ seide tot hẽ. tot
dẽ derdẽ dach soe sal ic v sendẽ een ampul
le vã volmaecte gesontheit. Eñ sy toende
hem dꝫ abijt sijnre oerden. sich seyde si dit
is dat abijt vã dijnre oerdẽ. Sinte domi=
nicus doe hi in bedẽ was so sach hi oec dat

visioen.eñ des morgēs quā sinte domini-
cus tot hē eñ hi vāt hem al ghenesen eñ hy
hoorde vā hē allen die manier vā desen vi
sioene.eñ hi ōtfinc dat abijt dz onse vrou-
we hē gehoudē hadde. Wāt daer te voren
plegē die broeďs superplicien te dragē dat
wi hietē choercleď oft ouer rockē Eñ optē
derdē dach so quā onse vrouwe eñ salfde
reginaldꝰ lichaem so wel dz si so wtdede
die hitte vādē rede eñ die hitte vāď ōcuys-
hede so hi daer nae seide dz daer na nye be
coringhe en rees Beide dese visionen sach
oec een geestelijc mā die vāden hospitalier
oerden daer sinte dominicꝰ mede was eñ
hē ďwōderde des. dit visioen seide hi veel
broeďs sonďlinge naď doot. Aldus wort
reginaldus te belonie gesent ende hy was
naerstelijc in predicacie eñ heet/ eñ ď broe-
ders getal ďmeerrēde. Eñ hier na wort hi
te parijs ghesent eñ corts daer na starf hy
Een iōgelinc die heer steuē des cardinaels
neue was vanď nyeuwer gracht. hy viel
met eē paert in die gracht ende wort daer
doot wt gehaelt. eñ doemē tot sinte domi
nicꝰ brocht bat hi voor hē eñ stōt weď op.
In sinte sixtus kercke viel eē boge vander
kercke optē grotē cock die gehuert was so
dat hi doot bleef eñ ďsmachte onď die stee
nē. mer dominicꝰ dedē tot hē brengē vten
hole des doots lichaēs eñ met sijnď beden
so maecte hi hē weď leuēde eñ gesont. In
der seluer kercke te romē doe dair woendē
CCCC. eñ. lx. broederē: eñ sy op eē tijt eē
luttel broots gehoudē haddē so dede sinte
dominicus dat broot delen aē drie delē op
die tafelē. Eñ doe elc eē brocke broots met
bliscap nā. so quamē twe iōgelinghē van
harē abite gelijc tē reuēter eñ brochtē haer
cappen al vol broots. Eñ doe si dz gheleyt
haddē opt hooft vanď tafelē daer sinte do
minicus sat so voerē sy te hāt wt haer ogē
dz niemāt en const ghewetē vā waen dat
si quamē of wer waert dat si voeren. Doe
stack sinte dominicus sijn hādē ten hemel
waert ende seide eet nv broeders. ¶ Op
een tijt doe sinte dominicus in enē weghe
was eñ het alte seer reghēde so maecte hy
een cruce eñ hi ďdreef vā hem eñ vā synen
gesellen alsoe dē reghē. dz dē reghē op drie
cubitus hē niet en naecte al wast dattet se
re regēde. ¶ Op een tijt doe hi int lant vā
tolosane was eñ met scepen voir so eysch-
te een scipmā een pēninc vā hem voor sijn
veerscat. eñ doen hē sinte dominicꝰ beloef
de dat ee wige leuē voer dē dienst die hi hē
gedaen hadde eñ hi seide dz hi cristus ion-
ger was eñ dat hi gout noch siluer en had
de. Doe toech hē die scipman biď cappe eñ
seide. du sults dijn cappe mi latē oft eē pe-
ninc gheuen. Doe hief sinte dominicꝰ sijn
ogē ten hemel waert eñ bede in hē seluen.
eñ te hāt sach hi op die aerde eñ vant daer
eē pēninc die daer vā gods weghē gheleit
was eñ seide: broeder sich dair ende neem
daer dz dijn is eñ laet mi met vreden gaen
Somtijt gheuielt sinte dominicꝰ dz hi hē
gheselde in dē wege met een religiose die ī
heylichedē tamelijc vā wāderinghe was
mer ī sijn sprake so en was hijs niet: wāt
sy en ďstōden die een dē anderē nyet/ eñ ō
dattet hē deerde dat si onderlinghe niet en
mochtē spreken vā godlike reden/ soe ver-
creech hi vā gode dat die een des anďs tale
ďstont drie daghē door dz si te gaď ginghē
¶ Op een tijt doemē voer hez brochte een
die besetē was met veel duuelē so nam hy
een stool eñ leydese eerst ō synē hals: ende
doe wanct hise ō des besetē mans hals eñ
beual die duuelē voert meer dat sy diē mā
niet doen en souden/ eñ si worden te hant
in des mās lichaē gequelt eñ si riepē starc-
kelijc laet ons gaē wāt du doetse ōs quel
len. eñ hi seide ic en sals niet doen. ten si dz
ghi borghe set dat ghy nēmermeer weď co
men en sult. si seydē wat borgē sullen wy
di moghē settē. eñ hi seide. die heilige mar
telarē/ welcke lichamen hier inď kercken
rustē. eñ sy seidē. wi en moghēs niet doen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wāt ons wercke ē en sijns niet waert Ghi moetse geuē seide hy. anđs en sal ic v van hier niet latē gaē sonđ toꝛmēt: doe āt woer dē sy dz si hē daer toe naerstelikē geuē sou dē eñ ouer een stuc tijts seidē sy. Siet wy hebbē ꝟtaecht al sijn wijs onwairdich dz die heilige martelarē vooꝛ ōs boꝛghe sijn: doe hi hier of eē teykē eyschte so seiden sy. gaet tottercassen daer die martelaers ī lig gē eñ ghi sultse vindē ō ghekeert. men be-socht ende mē vantet so sijt haddē gheseit. ¶ Op eē tijt doe sinte dominicus pꝛeecte vielē hē te voet som vꝛouwē die vādē ōge loue warē besmet eñ si seydē gods knecht hulpt ōs/ yst waer datstu hudē pꝛedicste. so heeft lāge ons heer ꝟblint die geest ō do linghe Eñ hi seide hē/ weest vꝛoem eñ ont beide eē luttel dat ghi sien moecht wat he-re ghi gedient hebt: eñ te hāt sagē si vā on-der hē spꝛinghē een altē zwarten beeste eñ die beest was enē grotē hōt eñ hadde gro-te ogen eñ barndē/ eñ een lange bꝛede ton-ghe eñ bebloet eñ si was lanck tottē naue le eñ si hadde enē scarpen stert eñ opwert ghestekē. eñ werwert dz si haer keerde so toonde si ten lestē haer vuyllicheit eñ daer ginc ondꝛachtelikē grotē stāck wt Eñ als dit dier herwert eñ derwert ontrēt die wi uē gelopē hadde so clā si tē lestē optē tooꝛ-nē aenden reep vanđ clockē op eñ liet gro-tē stāck daert wech voir Eñ dese vꝛouwē dancten gode eñ woꝛdē bekeert tottē ghe-loue. ¶ Doe sinte dominicꝰ int lant vā to losen enige onghelouige ꝟwōnen hadde. eñ sy ꝟwijst warē te barnē so sach hi onđ hē eenen die raymont hiet: eñ hy seide den knechtē. hout desen eñ gheensins en barn-tē mittē anderen: eñ keerde tot hē wert eñ spꝛac hē goedertierliken toe ende seide: so-ne ic weet wel dattu noch eē goet mēsche woꝛdē sultste/ al salt laet geschien: eñ doe hy was laten ghaen soe bleef hi. xx. iaer in sijn ongelouicheit. Ende ten laetstē woꝛt hi bekeert eñ woꝛt een pꝛedicaer eñ in dye oerden leefde hi heilichlijck eñ starf salich lick. ¶ Op een tijt doe hi in hispaniē was ende eē deel bꝛoeders met hē daer warē so sach hi in een visioen enē anxteliken grotē dꝛake die scheen dat hi verzwelghē soude die bꝛoeders die met hē warē. Doe dit sin te dominicꝰ ꝟstont so beual hy den bꝛoede rē dat si hē starckelijc in bedinghe gheuen soudē. Nae een luttel tijts so scheidē sy al-le vā hem sonđ die bꝛoeđ adam eñ twe cō uersen. Doe hi die eē vā die tween vꝛaech de of hi oec wech gaen woude soe seide hi Vađ dꝛen moet mi nz geschien dat ic dat hooft laten soude eñ dē voetē volghē ende te hant gaf hi hē in bedinghe eñ bekeerde-se al met bedinghe. Doe hi tot sinte sixtus met sijn bꝛoederen was so quā haestelijck des heren geest op hē ende riep die bꝛoeđs ten capittel ende seide hem allen openbaer dat coꝛtelic vā hē vier bꝛoeders steruē sou den. twee indē lichame eñ twee inđ zielē. Na luttel tijts so voerē twee bꝛoeđs te go de wert. eñ twee gincker daer vter oerdē. Doe sinte dñicus te benonie was so was daer eē groot meester inđ godheit die coen raet hiet/ eñ die bꝛoederē begeerdē hē seere dat hi in die oerden quame. Eñ doe domi-nicus met die pꝛioꝛ des cloesters van cala-mar vāder grauwer oerdē in onser vꝛou-wen opuaerts auōt vꝛiendelick onđ hē te samen spꝛakē/ so die materie die si vooꝛ hā den haddē eyschte/ so seide hi van groot be rouwen tottē pꝛioꝛ. Pꝛioꝛ ick sal dy seggē dat ic nye nyemāt en seide eñ du en sulstet oec nyemāt seggē allso lange als ic leuē sal wāt ick en bat nye in dit leuē vā gode als icket begeerde het en geschiede my allso eñ die pꝛioꝛ seide hē ick sal maschien vooꝛ dy steruē. Eñ sinte dominicus vooꝛseide hez doen by pꝛopheecien dat hi lāge na hē leuen soude eñ het gheuiel allsoe. Doen seide dye pꝛioꝛ vađ bidt vā gode dat hi dy dā gheue totter ooꝛdē meester coenraet dien alle die bꝛoederen so seer begeerden. eñ dominicꝰ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

seyde hē. Goede broed du hebste eē₃ waer
dinck ghebedē eñ doe die cōpleet ghedaen
was eñ die broederē gingē slapen so bleef
hi in die kerke eñ vernachte daer in als hy
plach. Doe die broeds te prime ghecomen
warē eñ die sangers songen die ymne Jā
lucis orto. so quā te hant eē nyeu sterre vā
een nyeu licht/dat was meester coenraet.
eñ hi viel voor sinte dominicus eñ bat he₃
oetmoedelijc ō dat abijt der oerdē eñ hi ōt
finct Dese coenraet was seer geestelijc eñ
eē glorioes lesmeester/in sijn doot doe hy
sijn oghen geloken hadde eñ dye broederē
waenden dat hi doot hadde ghe weest soe
ontdede hi sijn oghen eñ sach al om eñ sei-
de. Die here sy met v/eñ doe si antwoerdē
eñ so moet met dinē geest. oec seide hi. Die
salige zielē moetē ouermits gods ōtferm-
herticheȝ rustē in vredē. so bleef hy te hāt in
vredē. Sīte dñic⁹ was harde stadich vā
hertē tē had ge weest dȝ ti beroert wort mȝ
medelidē eñ ōtfermherticheit. Eñ wāt eē
blide herte verblijt dat aensicht vā buten:
so scheen hem vā buten openbaer goedertie
renheit die hem quā vander ghestadicheit
van binnē. Nyemāt en was vriendeliker
dan hy onder die broederē/sijn gesellen in
goeden dinghen behoudende altoes in eer
saemheden. Eñ nyemant en was naersti
gher des nachts in bedingē eñ in waken:
den dach gaf hi sinē euē kerstē eñ dē nacht
onledichde hy hē met gode. Sijn oghen
hadde hi gemaect een fonteyne vā tranen
die wijl alsmē ind missen gods lichaē hief
wort hi so opghetogē indē geest als oft hy
daer cristus indē geest hadde ghesien. Eñ
om dese saeck soe en hoorde hi gheen misse
mittē anderē broederē. hi had altoos in ge
woente te snachtē in dye kercke/ eñ seldē
scheen dat hi enige sonderlinge stede had-
de om te rustē. Eñ als hē die noot vā noot
druften dwāck dat hi slapē most. leide hy
sijn hoot neder op een steen eñ soe ruste hy
een luttel. Elcke nacht nam hi met een ve-
tere drie gheesselinghe met sijn hant. die eē
nā hi voor hē/eñ die andere voor dye son-
daren die in die werelt waren. eñ die der-
de voor die zielē die in indē vegeuiere wa-
ren. ¶ Op een tijt was hi bisscop gecoren
vā consaranen mer hi en woudes niet ont
faen eñ hi seide/dat hy lieuer wten lande
gaen woude dan dat hi cōsenteren wilde
tot een verkiesinghe die vā hē ghedaē was.
¶ Op een tijt doemē hē vraechde waerō
dat hi niet lieuer en hadde te wesen te tolo
sen int bisdom dā te catolosen int bisdom.
doe āt woerde hi. te tolosen of daer ōtrent
vinde ic veel ludē die my veel erē doē/ mer
te catolosen sijn si my veel cōtrarie. eñ mē
vraechde hē in wat boeck dat hi meest ghe
studeert hadde: eñ hi āt woerde indē boec-
ke der godlijker minnen. ¶ Op een tijt doe
sinte dominicus te benonien was eñ hi in
die kerke benachte so opēbaerde hē die du
uel in ghelijkenisse vā eenē broed. Eñ om
dȝ sinte dominicus waēde dat hi een broe
der hadde ghe weest. so wijsde hi hem dat
hi slapē ginghe mittē anderē broederē Eñ
die duuel antwoerde oec met winckē als
oft hi heȝ bespot hadde. Doe woude sinte
dominicus wetē wie hi ware die niet doē
en woude dat hi hē beual/eñ ontstack een
kaerse aen die lampe eñ doe hy hē int aen-
sicht sach so bekēde hi dȝ tet die duuel was
Eñ doe hi hem seer versproken hadde so be-
ruspten die duuel wed dat hi sijn silencye
brack: eñ sinte dominicus antwoerde heȝ
eñ seide dat hi die broeders mocht toe spre
ken. eñ hi dwanc dē duuel dat hi hem seg-
ghen moest/waer mede dat hi die broede-
rē inden choor meest becoerde. hi seyde Jc
doese laet in comē eñ vroe wt gaen. Daer
na leyde hi hē ten dormiter eñ vraechde hē
waer mede dat hi daer dē broederē becoer
de. Hi antwoerde ick doese veel slapen eñ
laet op staen. ende aldus doe icse bliuē wt
gods dieñste eñ ic doese somtijts oncuysche
gedachtē hebbē. Daer na leide hi hē inden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

reuenteren eñ hi vraechde hē wair mede dat
hise daer becoerde. soe sprāck die duuel op
die tafel eñ riep die wijl min eñ meer/ min
eñ meer. eñ doe hē sinte dominicꝰ vraech-
de wat hi daer mede meēde: so seide hi. Ic
becoere sulcke broeđs dz sy te veel etē eñ ō
dz si alsō sonde sullē doen mz veel etē. An-
dere becore ic dz si te luttel etē ō dat si crāc-
ker werdē sullē in gods diēst eñ in die oer-
dē te houdē. Daer nae leide hyen te samen
spreken huyse eñ vraechde hē waer mede
dz hyse daer becoerde. eñ die duuel roerde
eēpaerlijc sijn tōge eñ maecte altē leliken
gelupt. Doe hem sinte dominicꝰ vraechde
wat hyer mede meende/ seide hy. dese stat
is al mine wāt als die broeđs te samē spre
kē so pijn icse te beroerē dz sy confuselijck
sprekē eñ dat si oeck veel onnutte woerdē
sprekē soudē eñ dat die een dē anderē nyet
en ꝟbeidē. Tē lestē leidē int capittel huys
mer doe si warē voor die dore vāt capittel
huys. so en wilde die duuel daer geensins
in gaen mer hi seide. Hier en sal ick nēmer
meer in gaen. wāt dit es mi die stat ŏ ma-
ledictien eñ die helle/ eñ hier ꝟliese ic al dz
ic anđsins winne. wāt als ic enige broede
ren hebbe doē sondighē in enighe rokeloes
heit/ soe coemt hi in deser ꝟmaledider stat
eñ gheeft hē daer in oec oetmoedelikē scul-
dich eñ beroept hē seluē voor al die broede
rē. wāt hier ꝟmaent mēse. eñ hier slact mē
se. hier beliense. hier wroecht mēse. eñ hier
wordē si ghe absolueert Eñ ic heb rouwe
dat ic hier aldus ꝟliese dat ick anđs waer
gewonnē hebbe: eñ doe hi dit seide so voir
hy wech. Ten lesten doe sinte dominicus
doot nakede eñ hi te benouien was begō-
ste hi seer siec te werdē. Eñ in een visyoen
was hem sijn doot aldus ꝟtoont. wāt hy
sach een schoon iōgelinc die hē riep met lu
der stemmē eñ met dese woerdē segghēde
aldus. Comt mijn geminde ter bliscap eñ
hi ꝟgaderde xij. broederē vā benonič. Eñ
om dat hise nz latē en wilde ongheerft eñ
weesen/ so maecte hi sijn testament eñ sei
de Dits dz ic v late te besittē als mijn kide
rē voor erfachtichz. hebt caritate. hout oet
moedicheyt/ eñ besit willige armoede: eñ
hi ꝟboet al dz hi mocht dz nyemāt ī sijn oer
dē nēmermeer brengē soude enige besitti-
ghe Eñ hi ꝟmaledidese vā gods wegē eñ
vā syne wegen dē ghenē die dye predicaer
oerdē ymmermeer besmettē soudē vā eni-
ghe aertsche rijchedē: eñ ō dz die broederē
so seer bedroeft warē van sijn doot so ver
troostc hise vriendelijc eñ seide. kindere en
laet v nz ꝟstorē al ysť dz ic sterue weet dat
ic v oerbaerliker bin doot dā leuēde. Aldꝰ
starf hi int iaer ōs heerē. M. CC. eñ xxvi.
Doē dominicꝰ doot was doe wortet broe
der guala dē prior vādē pdicarē vā brixia
die daer na bisscop was vanđ seluer stadt
ꝟtoēt: wāt doe hi sat eñ leende aē die mu
re vāden broeđ toren ende hi eē luttel sliep
sach hi den hemel ōtdaen eñ hi sach. ij. cla-
re lederen neđ latē in die aerde: eñ cristꝰ eñ
sijn moeđ hildense bouē eñ die engelē gin
gen daer op eñ of. eñ int middel der lederē
was een setele geset/ eñ opten setel sat een
broeđ die sijn hooft ouerdect hadde: eñ ihe
sus eñ sijn moeđ togen dye leder op totter
tijt dz sy dē broeder indē hemel op getoghē
hadden/ doe wort dē hemel weđ gesloten
eñ doe ginc te hant dese broeđ te benonien
wert eñ hi vant tot die seluer vre dat sinte
dominicus starf. ¶ Eē broeđ die aro hiet
die op die tijt te tybur was ende die totter
seluer vren doe sinte dominicus starf was
gegaē ten outare ō misse te doen/ eñ doe hi
hoorde dat sinte dominicus siec was te bo
nonien eñ doe hy gecomē was in dat stille
daerinē voer die leuende plach te biddene
so bat hy voor sinte dominicus eñ wort te
hāt op ghenomē indē geest eñ hi sach sinte
dominicus gecroēt met eē guldē crone/ eñ
hi sach hē altemael wōderlijc seer blinckē
de. eñ hy sach dat hy was met. ij. eersame
mānē ꝟsellet: eñ dat hi met hē wt benoniē

ghinc al den ghemeenē wech. Desen man
merctc den dach eñ vre ende hi vāt dat sin
te dominicꝰ doe ghestoruē was./ Doe sijn
lichaē lange onder die aerde gelegē hadde
ende die grote miraculē die hi dede niet en
mochte ꝟborghē oft sijn heilicheit/ so droe
gē die goede ludē ouer eē dz sy hē waerde-
lijc wildē ꝟheffen. Eñ doe mē sijn graf op
ghebrokē hadde dat mē nauwe mz instru
mentē doē mochte. eñ doe die steē of gedaē
was eñ mē sijn lichaē sach so quam daer
wt alsoe soetē roke dattet scheen dattet nz
en was een graf mer eē camer daer speci
in gheleghē hadde Eñ desen roec ginc bouē
alle speciē eñ het scheen dz hy niet gelijc en
was enige natuerlike dingē. eñ desen roec
en was niet alleen in sijn lichaē eñ benen
mer oic inden graue eñ inȏ aerdē die al om
hē was. also datmē vā der aerdē droech in
verren landē eñ si hielt lange die roec daer
of. Eñ die roke bleef so die broederē aē die
handē die hē handeldē dat sy hē veel dagē
an die hāden bleef wat sise dwoechdē oft
vacchdē. ¶ Een edel mā vā hōgeriē ginc
mz sinē wiue eñ cleine kiderē tot sinte dñi
cus reliquiē diemē hadde te insulē. ō die te
ꝟsoeckē eñ sijn kint dz wort daer sieck eñ
starf. Eñ die vaȏ brocht sijns kints lichaē
voor sinte dominicus outaer eñ hi seide al
wenēde. Sinte dominice ic quā blidelikē
tot di mer ic ga droeuich wech Ic quā mz
enē kinde mer nv ga ic bedroeft daer of. ic
bidde di gift mi weȏ mijn kint. gif mi we
der die bliscap mijnre hertē. Sich ontrent
middernacht so wort dat kint weȏ leuen
de eñ het ginc wādelē in die kercke. ¶ Eē
jongelinc eē edelre vrouwē knape: op enē
tijt doe hi in eēre riuiere visschede so viel hi
int water eñ hi ꝟdranc: eñ doet eē langhe
wijl geledē was so toechtmē sijn lichaem
doot vter diephz vanȏ vloet: eñ sijn vrou-
we aenriep sinte dominicus dat hi hē ver-
weckē woude eñ sy beloefde dz sy tot sijn
reliquien bloot voets gaen soude. Ende te

hant so stōt die dode op int middele der lu-
den diet sagē eñ wort weȏ leuēde. doe de-
de die vrouwe dz si beloeft hadt In dese
seluer prouinciē vā hōgerien daer was eē
mā die sijn dode kint seer beweende eñ hi
aenriep sinte dominicus dz hijt ꝟwecken
woude: eñ ontrēt dat die hane crayede vā
der nacht soe ōtdede die dode sijn ogen eñ
seide synē vaȏ. Wat bedudet dz ic mijn aē
sicht aldus nat hebbe. hi seide hē Sone dz
sijn dijns vaȏs tranē wāt ō dat ic di doot
sach eñ ic alleen bleef so hadde ick al mijn
ghesellscap ꝟlozen. die sone seide. Vaȏ du
hebste veel ghe weent: eñ sinte dominicus
hadde medeliden op sijn droefhz eñ hi ver
creech dy dat ic weder soude gegeuē wor-
den al leuende. ¶ Exempel.

Het was een siec mēsche dye. xviij. iaer
lanck blint ge weest hadde eñ die begheer
de sinte dominicus reliquien te ꝟsoecken/
eñ hi stōt op eñ pijnde hem te gaen. Eñ te
hāts so gheuoelde hi so grote macht doe in
hem comende dat hi vast begonst te ghaen
eñ hoe hi meer des daechs ginc der wert so
hi starcker was/ eñ so sijn ogē claerre wer
dē so dz hi tē lestē totter reliquiē quā eñ hy
worter volcomelijck van beide ghenesen
¶ In dese selue prouincie vā hongeryen
daer was eē vrouwe die begeerde die mis
se te doen lesen in sinte dominicus eer mer
syen vāt geen pape te tide/ eñ daerō wāct
se in eē doec drie kaersen die si daer toe be-
reyt hadt die leidese op dē outaer/ eñ si gic
een luttel wech daer si te doen hadde eñ si
quā weȏ eñ vāt daer die kaersen barnēde
Eñ die ludē liepē al om dit grote wonȏ te
syen eñ bleuē staen in bedinge tot die caer-
sen ꝟbarnt warē sonȏ arghere vādē doec
ke. ¶ Te benonien was eē man die claes
hiet/ die ghetormēt was in sijn lendē eñ in
sijn benen dz hy vā sijn bedde niet staen en
mochte: eñ sinen hals also seer verdroecht
datter gheen ghenesen aen en was. Ende
doe gaf hē god eñ sinte dominicus in sijn

herte/dat hi ſinte dominicus ſoude ꝟſoec- kē met eē kaerſe.eñ doe mē hē mat mʒ lijn dē lakē hoe lāc datmē die kaerſe makē ſou de eñ hi lancs ghemetē was ſo begonſt hi oec daer mede te goꝛdē ſynē hals ende ſijn boꝛſt. Tē leſten doe hi ſijn knyen ō gewō den hadde mittē lijndē doecke eñ hi tot elc ken male aenriep dē naem ieſus criſtus eñ ſinte dominicꝰ/ſo gevoelde hi dʒ hy ꝟlicht woꝛt eñ riep: ic ben ꝟloſt eñ hi ſtont op eñ ſcreyde vā groter bliſcap ende ſondꝰ enige hulpe quā hi ter kerckē daer ſinte domini- cus lichaē lach. In die ſelue ſtat heeft god veel miraculē ghedaen by ſinte dominicꝰ ſynē knecht ¶ In cecilië te auguſtā was eē edel maget die vādē ſteē ſeer ſieck was eñ doe mēſe daer of ſnidē ſoude ſoe beual ſe haer die moeꝰ gods eñ ſinte dominicus ende opten nach daer na openbaerde ſinte dominicus deſe maghet.eñ leyde haer die ſteen dair ſi of ghepijnt woꝛt in haer hant eñ ginc wech/eñ doe die dochtere ōtſpꝛāc ſo vant ſy haer ghenesen eñ ꝟloſt/ende ſy gaf den ſteen haer moeꝰ ende ſy ſeide hoer hair viſioen ende die moeꝰ dꝛoech dē ſteen tot den pꝛedicarē eñ ſi gingē vooꝛ ſinte do minicus beelde in een gehogeniſſe des gro ten mirakels. ¶ In cecilien te placencien hadde een wijf een kint dat ſeer ghepijnt was vādē cleyerē die de kinderē indē halſ plegē te hebbē.eñ doe ſy daer toe genē raet en vāt ſo beloefde ſy gode eñ ſinte domini cus waert dʒ ſijt ghenaſe ſi ſoudē om niet doē werckē an die pꝛedicaer kercke diemē doe maecte.eñ op eenē nacht coꝛts dair na ſo opēbaerde haer een in pꝛedicaren abyte eñ ſeide haer. Wijf kēſtu alduſdanigē di- ghen niet eñ hi noēde haer vier dingē/dat was coper ſpaenſch gruen eñ lapatē ende tſop vā poꝛeye.eñ doe ſi ſeyde ick kent/ſo ſeyde hi. Ganc eñ neem dit eñ tempoꝛeert met ſope vā poꝛeyen eñ legget op een blat ende legtet op dijns ſoons hals ende hi ſal woꝛdē ghenesen. Eñ doe ſy ontwaecte ſo dede ſy dat eñ dkint woꝛt ghenesen ende het dede dʒ die moeꝰ beloeft hadde. ¶ Eē die was vā voetenberghe eñ die alte anx- telijc gezwollen was ꝟgifte hi ſinte domi nicꝰ Ende ſinte dominicus die opēbaerde hē daer hy lach eñ ſliep ende ſneet hē ſondꝰ wee doē ſijn ongemack ende dede alt qua de wt eñ dedet weꝰ toe met ſijn hāt ende gheneeſdet al mit heiligher ſaluē daer hijt mede ſalfde. ¶ Indꝰ ſtat vā auguſta doe op die feeſte vā ſinte dominicꝰ ouervoerin ghe/ſom vꝛouwē vāder pꝛedicarē vāder miſſen quamē vōden ſy een wijf vooꝛ een doꝛe ſitten ſpinnē eñ ſi beruſptenſe vā mī nen eñ ſeyden/waer om dat ſi nieten vier de ſo groten heiligē dach: mer ſy haddet in onwaerde eñ antwoerde. ghi die bꝛoede- ren dochters ſijt viert ghi ws ſants dach. Eñ te hāt begonden haer oghē te zwellen eñ daer wt begōſten woꝛmen te lopen/ſo dat een van hare ghebuerinne haer.xviij. woꝛmē wt haer ogen dede.eñ ſy hadde te hant berouweniſſe ende quā ten bꝛoederē kercke ende ſi biechte haer ſondē eñ ſy belo uede dʒ ſy nēmermeer ſinte dominicꝰ ach- ter ſpꝛeken en ſoude of laſteren en ſoude. mer dat ſy innichlijck ſijn feeſte vierē ſou- de woꝛt ſy weder gheſont. ¶ Te tripole datmē hiet magdalene: was een edel non ne die maria hiet die ī groter ſiecheit was eñ die.v.maent alte iammerlick ghepijnt was in haer/die ſo datmē alle vꝛen waen de dat ſy ſteruē ſoude ende ſy bat aldus in haer ſeluē. Lieue here ic en bin niet waer- dich di te aenbeden.noch dattu mi oec ver hoꝛē ſoudeſte/mer ic bidde minē here ſinte dominicus om dat hi een middelaer is tuſ ſchen dy eñ my.dat hi my vercrighē moet vā dy mine geſontheit. Doe ſy aldus ōſen here gebedē hadde met tranē ſo woꝛt ſi op genomē indē geeſt eñ ſach ſinte dominicꝰ mit.ij.bꝛoederē comē te hair eñ hief op die goꝛdinen vāden bedde eñ hi ſeide tot haer waer om begeerſtu alſo ſeer te geneſen eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

sy seide: here ō dat ic minē god ynnichlijck seer dienē soude dā ic ghedaen hebbe Doe brochte hy vā onđ sijn cappe salue vā altē Wōderliken soeten roke eñ hi salfde te hāt haer dye/ eñ te hants Wort si gesont eñ hy seide. Dese salue is harde costelicken ende soet eñ zWaer. Eñ doe die nōne dye reden vraechde vā die Woerden so seide hi Dese salue is een teykē van minnē/ Wāt minne is costeliken. Wāt men en machse ō gheen gelt copen eñ in gods ghifte en is geen betere: sy is soet Want niet en is soeter dā die minne. Sy is zWaer. Want men verleyse lichtelic ten si datmēse nauWe hoede. Binnē dier seluer nacht so opēbaerde sinte dominicus hair suster die indē dormiter sliep eñ seyde. Jc hebbe dijn suster genesen eñ si liep tot haer eñ vantse al ghenesen. eñ si bevoelde oec datse bestreken Was mit salue. eñ đ vaechdese met een cleet met groter Waerdichcit of. Eñ doe sy haer confessoer eñ haer susterē eñ haer abdisse vertelt hadde ende sy vā dese salue voor geleit hadde die int cleet Was/ so Wordē sy vādē soeten roke Wederslaghē. soe datmē gheen specie teghen die roke prisen mochte eñ sy hieldē die salue ī groter Waerdichcit. Hoe lief dz onse here heeft die stat dair sinte dominic⁹ lichaem ruste/ al is dat gheopenbaert met veel miraculen. nochtans Willen Wi daer of eē deel scriuē. Meester alexāder bisscop van ycone seit in sijn postille op dat Woert ontfermicheit eñ die Waerheit quamē hez te samē te ghemoete ¶ Doe eē arm scolier te benoniē Was die dit visioen sach eñ dese scolier hadde hē seluē ghegeuē ter quaetheit eñ oncuysheyt đ Werelt. Hē docht dat hy int velt Was eñ daer viel op hē eē groot storm eñ doe hi vlien Wilde vā den storme quam hy tot een huys ende doe hi dat ghesloten vāt/ so clopte hy aen die dore eñ bat datmē hē daer in latē soude: mer die Waerdinne die binnē Was antWoerde Jck ben die gherechticheit die hier Woent eñ dit is mijn huys eñ om dattu niet gerechtich en biste so en moechste met mi niet Wonē. eñ om dese Woerdē ghinc hi seer al screyende Wech. eñ hi vant eē anđ huys ende clopte oec aē die dore ende bat datmē daer in liet. Maer die Waerdinne die binnē Was antWoerde. Jc bin die Waerheit die hier Wone eñ dits mijn huys. mer ick en ontfac di niet tot een gast. Wāt die Waerheit en verlost die ghene niet diese nz en mint. doe gic hi vā daen eñ vant dat derde huys eñ quā daer oec eñ bat datmē daer in liet comen ō dat onWeđ te scuWē. eñ die binē Was ātWoerde Jck ben die vrede die hier Woent mer dē nidighē en is gheen vrede. mer die vrede is alle dē ludē vā goedē Wille. Mer om dz ic dencke dat pays vā goedē vrede/ eñ niet vā đdriet soe gheue ic v goedē raet gaet bet voort dair Woēt mijn suster die altoos den onsalighē helpt/ ganc tot haer eñ doe dat si di raet. Eñ doe hi daer ghecomē Was eñ hi clopte. antWoerde sy die binnē Was ende seide. ic bē die ōtfermherticheit die hier Woent/ Wilstu hier Wordē behoudē vā desen storm so gāc int huys daer dye broederē vā benoniē Wonē te predicarē eñ daer sulste vindē dē stal đ ōtfermherticheȝ eñ die cribbe vā suuerhedē eñ tvoelsel der leringe. Eñ du sulste vindē in die cribbe đ scripturē dē ezel vā simpelheden eñ vā goedē onderscheidē. Maria die đclaert eñ ioseph die dient eñ dz kint ihūs đlost: eñ doe dese scolier ontWaecte so quā hi te predicarē huys eñ seide sijn visioen eñ hi bat ō die oerdē eñ dat abijt eñ men gaft hē Dominicus sach eē visioen eer die oerdē ghemaect Was cristū gram. eñ hi hadde drie gescuttē in sijn hāt eñ dreychde dye Werelt ō dat alle die luden Warē iodē of heydē of ongelouich oft valsce kerstē. Eñ onse vrouWe quā voer hem ende bat voor die Werelt eñ seyde. Spare die Warelt lieue kint Want ick hebbe een knecht die di ende my so seer mint/ ic sal die sendē predikē vanđ Waer

heytē daer toe sullen veel luden werden
bekeert totten wech der waerheit ende hē
dochte datmē daer bꝛochte. Ende doe ons
here haer weder seide dat hijt niet doen en
soude mogē/ so bꝛocht hē onse vꝛouwe sin
te franciscus eñ seide. dese sal sijn ghesellle
wesen. Eñ onse here liet sijn moeders be-
de gescien eñ sinte dominicus merckte wel
sinte francisꝰ persoen eñ sijn aensicht eñ
sijn maecsel. Daer na doe hi te romen quā
om die vestinghe vā sijnre oerden so vant
hi franciscū te romen: doe hi hē sach so ken
de hi hē nochtās en hadde hi hē nye gesien
Eñ sinte dominicꝰ seyde hē. sich du sulste
mijn geselle wesen wāt dit sach ic/ eñ ver
telde hē dit visioen. Dit seide francisꝰ tot
een vā synē bꝛoederē. die namaels pꝛeecte
int pꝛedicaer huys te acolyten.

¶ Die legēde vā sinte sixtus paeus.

SIxtus die paeus die was
ghebozē vter stat athenen
Eerst was hi een philoso-
phe/ eñ dair na woꝛt hi ie-
sus xp̄s iōger eñ paeus ge
coꝛē. Eñ hi woꝛt gepꝛesen
teert decio eñ valeriano met twee vā synē
diacckē als felicissime eñ agapite. Eñ doe
hē decius geensins tot synē wille en moch
te bꝛengē so dede hi hē leidē tot mars tēpel
dat hi offeren soude. oft datmen hē tot ma
mertijns indē karker leide. Mer doe hi dꝫ
offeren en wilde eñ men hē ten karker ley
de: so ginc sinte laurēcius al roepēde en sei
de. Vađ waer gaetste sonđ dinē sone wer
wert gaetste pape sonđ dyakē. Sixtꝰ sei-
de hē: sone icken laet v niet, maer du sulste
veel meer stridē eñ liden ō cristus wille bī
nen dꝛie dagē so sulste mi volghē dē pape/
du dyaec. maer hier binnē so neem dē scat
vanđ kerckē eñ deylen die du wilste. Doe
laurēcius dē armē hadde ghedeylt soe gaf
valeriaen die pꝛoost wt datmē sinte sixtꝰ
leidē soude tot maers tēpel om te offerē eñ
en woude hijs niet doē datmē hē onthoof
den soude. Eñ doe mē daer leyde so begōst
sinte laurēs achter hē te roepē eñ seide. va-
der en laet my nv niet. wāt ic hebbe nv di-
nen scat al wt gegeuē. Eñ doe die ridders
vā scat hooꝛdē hieldē si laurēcium: eñ ont-
hoofden sixtū felicissimū eñ agapitū. Op
desen dach so viertmē tot sommighe stedē
die feest vā ons herē trāsfiguracie: eñ men
cōsacreert cristus bloet vā nyeuwe wijn
op datmense crigē mach in sulcke kercken
oft men poꝛst wt een ripe dꝛuue een luttel
wijns indē kelc. Op desen dach so gebene
dijtmē die wijn dꝛuuē eñ dꝫ volc ontfaet
onsen heere. Eñ dats om dese redē ō dꝫ ōs
heere tot sijn iongerē te witten donredage
seide: ick en sal niet meer dꝛinckē vā desen
wiju vooꝛ dꝫ ic die nyeuwe wijn dꝛinckē
sal int rijke mijns vađs. Mer ōs herē trās
figuracie eñ dat hi seide nyeuwē. daer me
de beteykent hi dat ð nyeuwē vanđ gloꝛie
die xp̄s na sijn ðꝛisenis had. eñ daer ō in-
dē dage ð trāsfiguraciē daer die ðꝛisenisse
bi beteykēt is so soectmen nyeuwe wijn.
Mē sal wetē dꝫ op desen dach ōs herē trās
figuracien geopēbaert woꝛt. mer die trās-
figuracie ghesciede int beginsel der lenten
ō dꝫ gebot dꝫ xp̄s sijn iōgerē dede so hieldē
sijt so lāge. eñ op desen dach so opēbaerdē
sise dits gescreuē it boec dꝛmē hiet mitral.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

¶ Die legende van sinte donatus den heyligen martelaer.

Donatus was ghelcert eñ
ghevoet met iuliaen dē kei
ser. Eñ die voorseyde iuli=
aen wort gheordineert in
subdyakē. mer doe iuliaen
keyser was so doode hi do
natus vader eñ moeder eñ donatꝰ vloech
in die stadt vā artenien eñ hi woende met
hylario dē monic. Eñ daer dede hi veel mi
raculen. Wāt die proost vanð stat had een
beseten sone eñ hi brochten tot sinte dona=
tū: eñ die duuel began te ropē eñ seide. In
den naem ihesu cristi doet mi gheen quaet
eñ en doet mi niet wt mijn huys gaen. O
donate waer om dwincste my wt te gaen
met tormentē. eñ doe donatꝰ bede wordt
kint te hant ꝟlost. ¶ Een mā die eustaciꝰ
hiet/ ende proest in cristien. leyde een publi
caens gelt onð eufrosien sijns wijfs hoot
mer doe die viādcn die prouincien wisten
begeerdē si tgelt eñ si starf õuersiens mer
doe haer mā weð ghecomē was eñ hi dat
gelt nyet weð vindē en conde. eñ mē daer
om mit sijn kinderē ter pinen leuerē soude
so gaf hi hē altemael tot sinte donatꝰ. Eñ
donatus ginc met desen mā tot sijn wijfs
graue. eñ doe hy een bedinghe hadde ghe=
daen seide hi. Eufrosia ic bezwere di bydē
heilighē geest datstu ons segste waer dat=
stu dit gelt geleyt hebste. Ende sy āt woer=
de wten graue eñ seide. Daermē int huys
gaet daer so hebbe ict gegrauē: eñ sigingē
grauē eñ vondēt daer. Na een luttel tijts
starf satyrus die bisscop eñ al dz volc coes
donatū tot een bisschop also gregorius seit
in dialogo. ¶ Op eē dach doe die misse ge
daen was eñ dz volc onsen here õtfaē had
de eñ die dyakē mittē kelc dē ghenē die ge=
monicht warē gods bloet droech. so maec
ten die heydē also grotē gerucht dz die dya
kē viel eñ die kelc mz tē wijn storte eñ brac
Doe hi eñ alt volck daer õ harde rouwich
warē so ꝟgaderde sinte donatꝰ die stuckē
eñ dede eē bedinge tot gode eñ te hāt wort
die kelc weder heel/ mer die dyakē hadde
een stucxken ꝟborgē eñ dat ghebrac aen dē
kelc/ eñ die stat is ydel õ die oerconde van
dit mirakel. Eñ doe die heydē dit mirakel
saghē so wordē sy bekeet/ eñ daer worter
lxxx. gedoopt. ¶ Een fonteyn die was so
ghevenijnt dat so wie daer of drāc dz hi te
hāt starf. ende doe sinte donaet der waert
voir op sijn ezele õ dat hy met sijn bedinge
dat water ganssce soude. soe quā daer een
vreselijc draeck wt eñ hy wāct sinē stert õ
des ezels voetē eñ rechte hē op teghē dona
tū. maer doe donatꝰ hē sloech mz een gees=
sele so anð waert bescreuen is so spude hy
op hē eñ dodē dair mede eñ hi dede sijn be
dige te gode waert eñ ꝟiaechde alt venijn
vter fonteynē ¶ Op een tijt doe hi eñ sijn
gesellen dorst haddē so bat hi gode om een
fonteyn die hi dede risen of springhē. Doe
theodosiꝰ des keisers dochter besetē was
mittē duuel eñ mēse tot sinte donatꝰ broch
te so seide sinte donatus gāck wt onsuuer
geest eñ en wone hier nz lāger i gods crea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ture. Die duuel antwoerde. gift mi eē ſte-
de daer ic toe mach ghaen of daer ick liden
mach. donaet ſeide hē waē quaemſte hier
in. Die duuel ſeide wter woeſtinē. eñ do-
naet ſeide ganc daer weđ. Die duuel ſeide
ick ſye in di dat teyken des cruces eñ daer
ꝟbarne ic of eñ daer om en weet ic niet vā
anxte waer dat ic gaen ſal/ mer gheeft my
eē ſtat daer ic gaen mach eñ ic ſal wt gaen
Donatus die ſeide hē/ ſich du moges voer
by gaen weđ tot dijn ſtat wert. eñ hi dede
dat huys wagē eñ hi ginc wt. ¶ Doe mē
een dode te graue dꝛoech ſo quā eē mit een
der hātueſte eñ ſeide dat hi hē. CC. ſcellin
ghe ſculdich was eñ daer ō en liet hy hem
geenſins grauē. Eñ doe dit des dodē we-
due ſinte donaet hadde geſeit eñ ſi ſeide dz
hi alle ſculdē betaelt hadde ſo ſtōt ſinte do
naet op eñ ginc daer eñ hi nam dē dodē by
der hant eñ ſeide hooꝛt na mi. hy ſeyde ick
hoꝛe. Sinte donaet ſeide hē. ſtāt op beſiet
wattu doen ſulſte met deſen manne die di
niet en laet begrauen: eñ die dode ſtont op
ende verwannē vooꝛ hē allē dat hijt hē al
betaelt hadde eñ hi nā die hātueſtē in ſijn
hant eñ ſcooꝛden eñ ſeyde tot ſinte donaet
vađ beuele my weder dat ic ſlape ende hy
ſeide. ſone ganc wech te ruſte. ¶ Op een
tijt doet in dꝛie iaren by na niet en regende
ſo quamē die ongelouige tottē keiſer theo-
doſium eñ eyſchtē dat hi hem donatū ghe
uē ſoude die dat weder met ſijn gokelie al
ſo gedaen hadde. Om die bede vāden kei-
ſer soe ginc donaet wt eñ hi bat onſen here
eñ hi gaf hem eenē grotē regē. eñ doen die
ander bereghendē ſo quā donaet dꝛoech te
huys. ¶ Tot dien tidē dat die gotē ytaliē
ꝟderfden eñ veel ludē criſtus geloue lietē
Doen begrepē ſy donaet ende hylariū den
pꝛoeſt eñ bꝛochten vooꝛdē rechter eñ ſeidē
dat hi hē gewelt gedaen hadde: doe vinck
hyſe beide eñ dwancſe te offerē eñ doe ſijs
niet doen en wildē dede hi hilariū al naect
ſlaen tot hi ſynē geeſt gaf. mer hy leide do-
natū in eē karker daer na dede hyē ōthoof
dē. Int iaer ons herē. CCC. eñ. lxx.

¶ Die legende vā ſinte Cyꝛiacus

Ciriacus was geoꝛdineert
dyaecken vā marcello den
paeus Daer na woꝛt hi ge
uangē eñ geleyt tot marxi-
miaen. Eñ daer nae ſende
mē hem mit ſyne ghesellen
dat ſy grauen ſouden aerde eñ dat ſyſe op
haer ſcouderen dꝛaghen ſouden tot eē ſtat
die mē daer maecte. Ende daer was ſinte
ſaturnus een out man eñ hy halp ſinte cy-
riacū dꝛaghē. Tē laetſtē dede ſe die pꝛooſt
in een karker leggē eñ daer na tot hē bꝛen-
ghen. Eñ doe hem apꝛopinanus ſeide doe
quā een licht eñ een ſtēme vāden hemel eñ
ſeide Coemt ghy gebenedide mijns vađs
eñ beſit dat rijck Eñ apꝛopinanus geloef-
de doe ende dede hē dopen: eñ hi quā vooꝛ
dē rechter criſtū al noemende. Die rechter
ſeide hē. biſte kerſtē gewoꝛdē. hi antwoer
de hē. wee mi dz ic mijn dagē ꝟloꝛē hebbe
Doe ſeyde die rechter. waerlijck nv ſulſte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dijn dagē ỽliesen eñ hi dedē dodē. Doe sa turnus eñ suffin niet offerē en woudē de- de hise tormentē eñ tē lestē ōthoefdē. arche mia des keisers dyoclesiaēs dochter was vā den duuel besetē ende die duuel riep in haer eñ seyde. Ic en sal niet wtgaen voor dz cyriacus die dyaec coēt. Eñ doe cyriacꝰ gebrocht was eñ hi dē duuel geboot so sei de hy. wilstu dat ic wt gae so gift mi eē an der vat daer ic in gaen mach. Cyriacus ātwoerde. Siet hier is mijn lichaē oftu mo ghest ghaet daer in. die duuel seyde. ick en mach in dy niet ghaen: wāt het is allesins gheteykēt eñ geslotē. maer drijfste my wt soe sal ic v te babilonien doē comē. Eñ doē hi dē duuel dwāck wt te gaē so riep arche mia eñ seide dat si diē god sach die cyriacꝰ preecte. Eñ doe se cyriacus gedoopt hadde eñ hi sekerlijc leefde by dioclesiaen eñ cere ne sijns wijfs gracie in een huys dat sy hē gauen soe quamen daer brieuē tot dyocle- siaen vanden coninc vā persen eñ bat hem dz hy hem cyriacū sende. wāt sijn dochter was metten duuel beseten: eñ om des kei sers bede so ginck cyriacus met lergo ende smaragde blidelike te babilonien wert eñ voerē in eē scip dz geladē was met al dien dat hē nootdruftich was. Eñ doe cyriacꝰ totter vrouwē gecomē was so riep die du uel wt haer ende seide. cyriace du biste ghe moyt. cyriacus antwoerde hē: ick bin alle sins vā gode geholpē eñ ic en ben niet ghe moyt. Die duuel seide. ic heb di ghebrocht daer ic di hebbē wilde. doe seyde cyriacus tottē duuel. iesus xp̄s moet di gebiedē dat stu moets wtgaen. die duuel voor te hant wt eñ seide. O vreselike naē die mi dwin get wt te gaē: eñ doē cyriacꝰ die dochter ge nesen hadde so doepte se eñ haer vader eñ moed met veel andd luden. Eñ doe mē hem veel giftē brochte so en wilde hise niet ont faen. mer hi vastede daer nae. xlv. dagē te water eñ te brode eñ voir weder te rome eñ nae twee maendē soe starf dyoclesiaen ende na hē so volchde maximiaen Eñ van gramscappē ō archenien sijnre suster wil- le so dede hy cyriacus vanghē eñ hy deden naect met veterē slepen aen enen waghen Dese maximiaen hiet galleriis. hier ō hiet mē dyoclesiaens sone dyoclesiaen ō dat hi na hē keyser wort eñ hi hadde milenē sijn dochter te wiue. Dese beual carpasye sijn vocarius dat hi cyriacꝰ dede offerē mz sijn ghesellen of dz hise met zware tormenten dodē soude. Eñ hy hinc cyriacus aen enen stake eñ dede hē gesodē peck al heet op sijn hooft gieten eñ daer na dede hi hē ōthoef- dē. Int iaer ōs herē drie hōdert. Mer doe carpasius hadde ỽcreghen cyriacus huys Op een tijt doe hi bade in die stat daer cyri acus die kerstē plach te dopē eñ hi der wer scap hilt met neghentien ghesellen soe stor uen sy alle haestelijc. Ende van dier tijt so slootmē dat bat eñ die heydenen begonstē die kerstē te ōtsien eñ eer te doen.

Die legende vā sinte laurencius die heilighe martelaer.

SInte laurēcius die marte
laer was eē dyakē eñ ghe
borē vā hispaniē Eñ sixtꝰ
die pacus brochtē te romē
als iā belet seit. Doe sixtꝰ
in hispanien quā so vāt hi
daer .ij. iōghelingē laurēcius eñ vincēciꝰ
sijn neuē die seer tamelijc warē in sedē eñ
broem in al dat si deden eñ hi brochtse mit
hē te romē/ eñ sinte laurens bleef mit hē te
romē. mer vincēt keerde weŏ te hyspaniē
eñ dair wort hi gloriöselick ghemartelijt.
mer na diē dat ian belet hier seit. so schijn=
tet cōtrarie die tijt vā haer martely. want
laurēs was gepassijt onŏ decio: eñ vincēt
onŏ deciaen eñ dyoclesiaē. eñ tusschē deci
aen eñ dyoclesiaē warē wel. xl. iarē. ende
daer warē wel seuē keysers tusscē: eñ doe
en mocht vincēt niet iōck hebbē ghe weest
sinte sixtus ordineerde laurēciū sijn archi
diaken. Tot diē tidē philippus dye keyser
eñ philippꝰ sijn sone sy ꝟhieuē seer die hei
lige kerc: soe mē leest so bekeerde dese key=
ser origenes/ al leest mē anŏs wert datten
pōcius bekeerde Dese keiser regneerde int
M. iaer na dz romē gesticht was. ō dz dat
M. iaer xp̄m soude werdē gegeuē eñ niet
dē afgodē. Eñ dit. M. iaer vierdē die van
romē mz grote spelē eñ mz grote voerbaer
heit. Dese philippꝰ die keiser die had eē rid
der die decius hiet die seer vroē eñ eerbaer
was ī wapenē. Eñ ō dz in deser tijt galliē
tegē tromsce rijc stac. doe sende die keiser
deciū mz eē groot heer ō dz hi die vā galliē
weŏ brēgē soude onŏ dz roōsche rijc. deci=
us voir wech eñ dede sijn oerbaer wel eñ
doe hise ꝟwōnē had also hi wilde so keer
de hi weŏ te romen. Doe die keiser hoorde
dz hi quā so wilde hy hē noch meer erē doē
eñ voir hē teghē te ferone. mer als die qua
de siē somēse meer erē doet hoe si houerdi=
ger werdē: daerō wort deciꝰ so houerdich
dz hi na tkeiserijc stōt eñ stōt na sijns herē
doot Eñ doe die keiser in sijn tente lach eñ
sliep op sijn bedde. so gīc deciꝰ al heimelijc
in die tēte eñ ꝟworchde sinen here daer hi
lach en sliep eñ hi toech aē hē dz heer dz mz
tē keyser gecomē was mz bede eñ giftē eñ
hi voir also te romē. Doe dit hoorde philip
pꝰ des keisers sone ōtsach hi hē seer. eñ so
richardꝰ seit. soe beual hi sixtꝰ eñ laurēciꝰ
al sijns vaŏs eñ sijn schat in voerwaerde
waert dz hi gedoot ware vā decio dz si dē
schat ŏ kerkē eñ dē armē geuē soudē Nye
māt die en sal ꝟwōderē dz die scat die sin=
te laurēcius deelde nz gehetē en is des kei=
sers scat/ mer ŏ kerckē schat sijn ghehietē:
wāt het mochte wel sijn dz hi mz des key=
sers scat oec wt gaf enige scat dye ŏ kerkē
behoorde: of philippꝰ haddē gelatē datmē
der kerkē eñ dē armē deelē soude. Hier na
vloech philippꝰ vā decio/ eñ die senatoers
voerē decio te ghemoet eñ maectē vast int
rijc ō datmē wanē soude dz decius sinē he
re nz ꝟmoert en had mz valscheden mer ō
dē afgodē toorn te wrekē/ so began hy die
kerstē alte fellijc te tormentē eñ beual dat=
mēse sonŏ ontfermē dodē soude. In dese
ꝟuolginge warē menich. M. martelaren
gedoot eñ onŏ die menichte soe wort oeck
philippꝰ des keisers sone gedoot Hier onŏ
dochte deciꝰ waer sijns herē scat was eñ
mē brochte sinte sixtus voor hē als een die
xp̄s oefēde eñ die oec wel wiste waer dye
scattē warē: doe dedē deciꝰ ī eē karker leg
gē tot ti hē mz tormētē xp̄s soude doē loche
nē eñ dē scat wisen. Eñ laurēs volchde hē
eñ riep vader waer gaetste sonŏ dinen so=
ne/ werwert gaetstu pape sonŏ dinē dien
re. du en pleghes nēmermeer offerhādē te
doen sonŏ dienre: wat mishaget dy in my
hebste mi ōtrouwe geproeft. proeue doch
oftu enē goedē dienre ꝟcorē hebst. wiē du
hebste beuolen gods lichaē te consacreren
Sinte sixtus seide hē sone ic en laet v niet
mer du sulste meer lidē ō xp̄o: wāt wi ont
faen als oude luden die minste pine: maer
dy ontbeyt eē gloriöser seghe vāden tyran

om dattu io̅c biste eñ nadẽ derdẽ dach sul-
ste mi volgẽ dẽ pape du diakẽ Eñ sixtꝰ gaf
hẽ al die schat der kerkẽ eñ beual hẽ dat hy
dẽ kerckẽ eñ den armẽ geuẽ soude. Aldus
ginc laurẽcius des nachts om die armẽ te
soekẽ eñ gaf hẽ elc so sy te doen haddẽ. eñ
hi quã tot een weduwẽ huys die veel ker-
stẽ in hair huys had ꝟborgẽ eñ hadde lãge
wee int hooft gehat eñ laurẽciꝰ leyde sijn
hãt opt hooft eñ haer siecte ꝟginc haer. eñ
laurẽcius dwoech die armẽ ludẽ haer voe
tẽ eñ gaf hem allen aelmisse. Binnen dier
nacht so quã hi in een kerstẽ huys eñ vant
daer enẽ blinde eñ maechte op sijn ogen eẽ
cruce ende hi wort siende. Maer doe sixtꝰ
decius wille niet doẽ en wilde noch dẽ af
goden offeren dede hi hem ōthoofden. Eñ
laurẽcius liep na hem eñ seide heilighe va
der en laet mi niet: wãt die scat die du my
gaefst heb ic al wt ghegeuẽ Doe die ridds
dat hoorden vã dẽ scat so hieldẽ sy laurẽciũ
ende leuerdẽ parthenio den prince ende die
mã die leydẽ voor decio. ende decius seide
hẽ/ waer sijn die scattẽ ŏ kerstẽ die du ver-
borghẽ hebst die wi wel wetẽ. eñ als hem
sinte laurẽs niet en antwoerde so leuerdẽ
sy hẽ valeriaẽ dẽ rechter dat hi hẽ dede den
scat wisen ende dẽ afgodẽ aen te beden of
dat hi hem dede met veel tormentẽ doden
Ende valeriaen die leuerdẽ enẽ rechter die
ypolitus hiet dat hi hẽ wachtẽ soude ende
sloot laurẽciũ met veel anŏ in een karcker
ende in die karcker lach eẽ heydẽs man die
lucillus hiet die sijn oghẽ ꝟlorẽ hadde mz
screyen. Eñ doe hẽ laurẽcius beloefde dat
hi hẽ soude siende makẽ wilde hy in cristo
gelouẽ eñ gedoept wordẽ so bat hi seer dz
men hẽ dopen soude. Doe nã laurẽciꝰ wa
ter eñ seide alle dinc wort in die biecht ghe
dwoeghẽ. eñ doe hẽ laurẽs naersteliic ghe
vraecht hadde die pũctẽ vãden geloue eñ
hi seide dz hiit al gheloefde so goot hi hem
twater ouer sijn hals eñ dooptẽ in xp̄s na
me eñ hi wort te hãt syende Om dese saec
quamẽ .ij. blinde tot hẽ eñ si wordẽ ꝟlicht
Doe dit ypolitꝰ sach seide hi wise my den
schat eñ laurẽs seide. O ypolite wiltu ge
louẽ in iesum ōsen here so sal ic di den scat
wisen eñ dz ewich leuẽ beloue ic di Jpoli
tus seide doetstu dattu segges so sal ic doẽ
datstu mi rades. Tot die selue vre geloef-
de ypolitꝰ eñ wort gedoopt mit sinẽ gesin
ne. Doe hi gedoopt was so seide hi. ick sye
der martelarẽ zielẽ seer ꝟblidẽ. Hier na ge
boot valeriaen ypolitũ dat hi sinte lauren
ciũ brengẽ soude eñ laurẽciꝰ seyde tot ypo
litũ: gae wi te gader wãt mẽ bereit ōs bei
de glorie. Aldus quamẽ si beyde ten dinc-
stoele eñ mẽ vraechde hẽ echter vãdẽ schat
eñ laurẽciꝰ bat drie dagẽ vorste eñ valeri-
aen gaft hẽ om ypolitꝰ wille. Binnẽ dese
drie dagẽ so ꝟgaderde laurẽciꝰ arme/cre-
pel/eñ blinde. eñ brochtse int palaes voor
deciũ eñ seide Siet dit sijn ewige scatten
die nẽmermeer ꝟminŏt en sullen worden
mer si wassen i hẽ elcke. eñ mẽ vintse in hẽ
allẽ/ die schat is indẽ hemel geuoert mit al
desen hãden. Valeriaen seide voerdẽ key-
ser decio wat bedoelste ōs aldus. offert eñ
laet dine gokelye staen. Laurẽciꝰ seide hẽ
wien salmẽ aenbedẽ oft dẽ ghenẽ die ghe-
maect heeft oft dẽ genẽ die gemaect is. doe
wort deciꝰ grã eñ dedẽ mit scorpionẽ slaẽ
ende geesselen mit loden knopen. ende liet
voor hẽ brengẽ alle manierẽ vã tormentẽ.
Hi hiet hẽ offerẽ op dz hi die tormẽtẽ ōtgaẽ
mochte: so antwoerde laurencius. Onsa-
lighe dese spise heb ick altoes begheert: de
cius seide. Of dy dit spise dunct so brengt
voort die ghemeensaemde die diins geliic
sijn dat sy met di eten mogẽ: laurẽcius sey
de hem/ hair namen sijn ghescreuen inden
hemel. du en biste nyet waerdich datstuse
syen sulste. Doe geboot decius datmen hẽ
naect soude slaen mit cluppelen ende men
leyde hem gloyende platen aen siin syde
eñ laurẽciꝰ seyde. Here god iesus xp̄s god
wt gode: ōtferme di mijns dijns knechts

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

Want als ick ghewrocht was so en lochẽ de ick di niet. Decius seide hẽ. ic weet wel datstu die tormentẽ bespottes ouermidts gokelie/nachtãs en sulste mi niet moghen bespotten. Ic zwere biden godẽ ten si dat stu offers and̄s sal ic di doẽ ỽderuẽ mꝫ tor mentẽ. Doe dede hi hẽ met wappers slaẽ. eñ laurẽcius bede eñ seide. Here ihesu xp̄e õtfaet minẽ geest. Doe sprac eẽ stẽme van dẽ hemel eñ seide daert deciꝰ hoorde. noch moestu veel lydẽ. Doe wort deciꝰ ỽwoet eñ seide. ghi mans van romẽ en hebdi niet ghehoort hoe die duuelẽ desen ỽmcensaem dẽ ỽtroesten die noch dẽ godẽ nꝫ en oefent noch die tormentẽ õtsiet noch en vreest hꝫ niet vãden verbolgẽ princẽ eñ hi dedẽ ech= ter mit scorpionẽ seer slaen ende laurẽcius spotter mede eñ dãcte god eñ bat voer die ghene die daer bi stõden. Op die selue vre wort een ridd̄ gelouich die romeyn hiet eñ hi seide tot sinte laurẽs Ic sye voor di staẽ een schoon iõgelinc dye dijn lendẽ drocht met een lijndẽ cleet. Daer õ soe bezwere ic dy bidẽ here dꝫ tu mi niet en laets mer haes te di eñ doopt mi. Eñ decius seide tot vale riaen: ic waen dat wi ỽwõnen sijn ouer= mits gokelie. doe geboet hi hẽ drinẽ õtbin dẽ soude eñ sendẽ in ypolitus geuãgenis. Eñ romanus brocht daer een vat waters eñ hi viel voor laurẽciũ te voetẽ eñ hi wor de vã hẽ gedoept. Doe dꝫ decius ỽnam de de hy romanus met cluppels slaen. eñ doe romanus seide dꝫ hi kerstẽ was so dedẽ de cius õthoofdẽ. Op die selue nacht dede de cius laurenciũ voor hẽ brengẽ/ eñ doe ypo litus screyde eñ hi segghen wilde dꝫ hi ker stẽ was doe seide laurẽcius tot hẽ Verbor ge cristũ in dijn herte eñ als ic di roepen sal so hore eñ coemt. Decius dede alle manie= re vã tormentẽ voor hẽ brenghẽ eñ decius seyde tot laurenciũ. Du sulste den godẽ of feren/oft men sal alle desen nacht besighẽ om dy te tormenten. Laurẽcius seide hem Mijn nacht en heeft geen dõckerheit: mer hi ỽclaert al in licht. eñ decius seide. Men brenge hier eẽ yserẽ bedde op dat die houer dighe laurẽs rustẽ mach. Doe õtcleedẽ die knapẽ eñ leydẽ op eẽ yserẽ roester eñ si ley den daer barnende colen ond̄ eñ si roerden se/eñ keerden met yseren crauwelen õ. eñ laurẽcius seide tot decius Merct onsalige dat mi die colen solaes geuẽ: mer si gheuẽ dy dꝫ ewighe tormẽt: want die here weet dꝫ icx niet en lochene als ic gewrocht was Eñ alsmẽ mi om cristus vraechde so belye ic hẽ: eñ datmẽ mi braet dãck ic hẽ: eñ met blidẽ aẽsichte so seide hi tot deciũ. Siet on salige du hebste die een side ghebradẽ keer om die and̄ eñ eet. eñ hi dancte god eñ sey de Here ic dãcke di dꝫ ic ỽdiẽt hebbe aldus gebradẽ te sijn te romẽ binẽ v rijc eñ aldꝰ gaf hi dẽ geest. Doe was deciꝰ bescaẽt eñ wãderde met valeriaen int pallaes dat ti berij was eñ lietet lichaem opt vier liggẽ. Eñ ypolitus nã dat lichaẽ des morgẽs eñ hi eñ iustine die pape grocuẽt ghebalsemt inden acker vã veterane. ende dye kersten waecten eñ vasten drie dagẽ eñ screydẽ se re. Of laurens ond̄ dese decius ghemarte lijt was dat twifelt mẽ om datmen in die cronike vint dat hi lãge na was. Maer eu tropius seit. decius die de kerstẽ ỽuolchde ond̄ die ander dode hi laurenciũ den diakẽ Mer men vint oeck een cronike dye waer ghenoech is dꝫ laurencius onder decio die na philippum quã niet ghepassijt en was mer onder een ander die decius hiet prince ende niet keyser. Want eutropius seit dat tusschen decius den keiser/ ende decius dẽ prince die minre was: ende daer laurenci= us ond̄ ghepassijt was datter veel keisers tusschen warẽ ende veel pausen. Wãt soe daer ghescreuẽ is dat nae deciũ den keyser int rijc volchde gallius eñ valenciaen sijn sone. eñ na die quam valeriaen ende galie nus sijn sone: ende dese twee maectẽ deci= um prince eñ niet keiser. Wãt inden ouden tidẽ plegẽ die keysers te romen wel te ma=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ken eenen prince: maer nochtās en hietmē nz keyser noch auguste. alsomē leest in die cronike. dat dyoclesiaen maximiaē prince maecte eñ daer na so wort hi keyser. Tot desen keisers tidē dat is valeriaens eñ galienus/ was sixtus paeus te romen. Dese decius prīce vā romē eñ niet keiser pijnde laurēciū. Eñ hier ō is dese decius nergēts in sinte laurens legēde gehietē keyser mer prince: want decius die keiser en regneerde niet dan. ij. iaer: eñ hi martelide fabiaē den paus: na fabiaen quā cornelius die ge martelijt was onder valeriaen eñ galiene die xv. iaer regneerde. Na corneliū quam lucius: na luciū quā steuē. na steuen dyonijs. eñ nae dyonijs sixtus dit leestmen in die cronike Ende is dit waer so mocht oec wel waer sijn dat beleth seit. Nochtās so leestmē in een anđ cronike dat die voerseide galienus. ij. namē hadde: wāt men hie ten galienus ende decius. Eñ onđ hē waren gepassijt cornelius eñ sixtus. Int iaer ons heren. CC. ende. lxiij. Godefridus in sijn boec datmē hiet pātheon: dat galien⁹ oec hiet decius eñ dz sixt⁹ eñ laurēci⁹ onđ hē gepassijt warē. eñ waert ald⁹ so waert waer dat ian beleth seyt. ¶ Exēpel.

Gregorius seit in dyalogo. dat een nonne was in sabina die suuer was vā leuen mer nochtās ongeestelick in haer tonghe. Doe dese begrauē was ī sinte laurēs kerc ke voor dē outaer wort dat een deel vant graf v̄barnt by nacht vā dē duuelē eñ dat ander deel bleef onuerbarnt so datmē des morgēs wel gewaer wort. ¶ Exēpel.

Gregorius vā toers seit. doe een pape eē van sinte laurēs kercke v̄maken soude eñ hi een balc hadde die alte cort was: so bat hi sinte laurenciū die dē armē geuoet hadde dat hien voersyen wilde. Te hāt wort die balc langer so seer dat hi te lanck was eñ datter ouer liep dat sloech die pape aen stuckē of ende ghenās daer mede veel siecheden. ¶ Exempel.

Een mā die den tanz were hadde mē tasten mettē houte eñ hi wort te hāt genesen so gregorius seit in dialogo. so was eē pape die satulus hiet. eñ hi v̄maecte eē kerke die in sinte laurēs eer gesticht was: eñ dye die lōbaerdē v̄brāt haddē: eñ huerde daer toe veel wercludē Op eē tijt doe hi niet en hadde dz hi hē teten geuen mochte dede hi sijn bedinge eñ sach in een ouē eñ hy vant daer alte veel witte broots: enđ al scheent datter nz genoech en was die personen of te eten ō dat sinte laurēcius woude dat hē sijn werclude daer bleuen dede hijt broot so wassen datter sijn werclude. x. dagē ge noech aen hadden. ¶ Exempel.

Te melanē in sinte laurēs kerke so had mē altē sconē cristallē kelc. eñ doese die diaeck op eē feest dach droech soe viel si hem vter hāt op die aerde eñ brac ōt ween. Eñ die dyaec screyde eñ raepte die stucken op eñ leydese opt outaer eñ bat sinte laurens dat hi weder makē woude den kelc die ge broken was eñ die kelc wort weder altemael geheel. ¶ Exempel.

Men leest oec int boec vā onser vrou wē miraculē. dat te romē een rechter was die steuē hiet dye gaerne ghifte ōtfinc eñ daer mede v̄keerde hi veel gherechte vonnissen Dese mā ontrachte drie huysen dye sinte laurēs warē. eñ een acker die sinte agnietē was eñ hi hielt mit onrecht. Het geschiede dat dese mā haestelijc starf. eñ doe hem sinte laurēs sach soe quā hi met groter onwaerdicheit tot hez wert eñ du wedē drie weruen alte seer mittē armen eñ quetsten alte sere. Eñ sinte agniete en wilde op hez niet syē mettē anđ maechdē/ mer si keerde haer aensicht vā hem. Doe gaf die rechter die sentencie op hē eñ seide. om dat hy ongherechtich goet nam eñ die waerheit ver cocht om giften die hi nā/ so leuerde mē hē in iudas stat die gode vercocht. Mer sinte protectus die dese steuē in sijn leuē seer gemint hadde die viel voer sinte laurēs ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

voer sinte agniet eñ bat om ðgiffenis van steuens wegē. Eñ doe dese ende oec onse vrouwe voer hē badē/ so was hē georloft dat hi weð tot sinē lichame kerē soude. eñ xxx. dagē penitēcie soude doē eñ ōse vrouwe beual hem dat hi alle dage lesen soude Beati immaculati ꝛc. Eñ doe hi weð ten lichame gecomē was so was sijn arm soe stijf eñ so zwert als of hijt inden lichaē leuēde gedoecht hadde eñ dit teykē hadde hi also lāge als hi leefde Hier ō keerde hi sijn onrecht goet weð eñ dede. xxx. dagē penitēcie eñ nae dien voir hi te gode.

Men leest in henricus ¶ Exempel. des keysers tidē doe hi eñ ianegundis sijn wijf te gað in suuerheit leeefden so dz die duuel dede/ so hadt hi quaet ðmoedē datter eē vā synē ridderē bi haer lach. Eñ ō te proeuē hier of die waerheyt soe dede hyse baruoets gaen op gloyende yser xv. voetē verre: eñ doe sy daer op gaē soude so seyde si. Here ihū xp̄e also du wetes dz ic vā hēricē eñ vā alle mās suuer bē so moetste mi helpē. doe scaemde hē hērice eñ sloech se aē die wāghe. Doe seide eē stemme tot haer die maget maria heeft di ðlost eñ si ginck ouer al diē hoop ysers eñ ongequetst. Eñ doe die keiser hērice doot was so gic voor een heremijts huys een grote menichte vā duuelē eñ hi dede sijn veyster op eñ vrage de ten lesten wie si warē/ si seydē: wy sijn een scare ð duuelē eñ wi gaen tot des key sers doot wert of wi yet in hē moghē vin dē dz ōs is. Die heremijt bezwoerse dat sy weð keerē soudē: doen sy weð quamē sei dē sy wi en hebbē geē oerbaer gedaē: wāt doemē in die waghe leyde die wātrouwe die hi op sijn wijf hadt eñ veel anð goets eñ quaets dz hy ghedaē had so werp noch tot sijn doechdē die gebradē laurēs eē guldē pot die alte zwaer was eñ wi waendē bouē gebleuē hebben eñ doe hi dz ō toe geworpē had so ðwoech die syde vanð waghē eñ wi wordē grā eñ togen eē oer vādē potte. Hi hiet dē kelck een pot die de keiser hadde doē makē in sinte laurēs kerke Eñ die kelc had. ij. oren ō dat hi so groot was eñ mē vāt dz die keyser doe gestoruē was eñ datter eē oer vāden kelc ghebrokē was

Gregorius seit in eē register ¶ Exēpel. Doe die paeus dye voor hē was begeerde enich dinc te ðbeterē aē sinte laurēciꝰ lichaem eñ hi nz en wiste waer dz lichaē was so wort sijn lichaē ōuersienlic getogē. Eñ al die ghene die daer warē beide moniken eñ anð ludē storuē binnē x. dagē. Men sal merckē dz sinte laurēcius passye bouē alle martelarē vanð heiliger kerke hogelijc geuiert wort. Eñ dz in vier punctē als maximꝰ eñ augustinꝰ seggē. Eerst ō die bitterheit sijnre passien. tē anderē ō die cracht of oerbaerheit. tē derden ō sijn voerstaē ende sijn cracht. tē vierdē ō sijn wonðlike strijt eñ ō die maniere sijns ðwinnēs. ¶ Ten eerstē was sijn passie alte voerbarich ō die bitterheit vāder pinē: eñ vā dese bitterheit seit marimꝰ die bisscop oft ābrosius aldꝰ.

Sinte laurēs en wort niet ghepassijt met corte of met simpel pinē/ wāt diemen met zwaerdē slaet die sterft eens. eñ diemē int vier worpt hi wort ðlost met een aenloep Mer dese wort getormēt mit lāghe eñ menighe pine/ ō dat hē dye doot niet brekē en soude in tormēten. mer si gebrac hē tē eynde. Wi lesen dz die. iij. kinð wāderden int vier daer si i geworpē warē eñ dz si die colē mit voetē ðtraden: waer bi datmē sinte laurēs nz minre merkē en sal wāt die wāderde in die vlāme vā haer pinē/ mer dese lach in sijn tormētē Eñ si ðtradē tvier mz haren voeten ende dese lesschedet mit sijn syde. eñ die stonden in hair pine eñ hieuen haer handen op eñ loefden gode. dese lach gestrect mit al sijn lichaē eñ bat gode. Mē sal mercken dat sinte laurēs onder die ander martelarē nae sinte steuen dz voerdeel heeft. niet om dat hy meerre pyne leet dan die ander: om datmen leest dat veele mar-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

telaren so grote pyne doechden of meerre. Maer dit is ō .vj. dinghē die in sijnre passye te gađ waren. ¶ Die eerste is om die stat daer hi gepassijt was wāt hi wort te romen gepassijt die thooft vanđ werelt is eñ daer is oec die paus stat. ¶ Tē anderē om dat ambocht vanđ predicaciē. wāt dz ambocht dede hi naerstelick. ¶ Tē derdē om die priselike deelē vāden scat die hy al naerstelic dē armē gaf. Dese drie redē seyt meester willē vā antisiodore. ¶ Tē .iiij. om sijn gewarighe marteliē/ wāt al leestmē vā enige martelarē meerre pine. nochtā sijn si niet so seker mer mē twifelt daer aen Mer laurēcius martelie is inđ kerckē harde feestelijc eñ opēbaer / eñ daer ō prisen veel santē sijn passie in haer sermonen ¶ Ten .v. ō die waerdicheit sijns graets wāt hi was des paeus archidyaec eñ nae hē en hadde geen paus archidiakē. ¶ Tē .vi. om die wreetheit sijnre tormentē. wāt hi leet alte felle tormentē: wāt hi was ghebradē op eenē yserē roester. Eñ daer ō seit augustinus vā hē: die keiser geboet sijn gewonde leden eñ die mz slagē ōtween ghe slagē warē die dede hy op eē vier bradē. ō dz hi bidē rooster die macht had te ꝟbarnē om dat die tormētē meerre werdē souden alsmē die eē syde na die anđ om keerde eñ dz so die pine te lāger wesen soude ¶ Tē eersten was sijn passye alte voorbarich in haer. oft in haer oerbaerlicheit/ wāt so als maximus seit eñ augustinꝰ so maecte sinte sinte laurens hoghe in duerbaerheit die wreetheit sijnre tormentē eñ maectē oeck in waninge eñ gherufte ꝟmaert. eñ feestelijc eñ priselijc in innichedē eñ voorbarich in nauolgē. ¶ Tē .ij. maecte sinte laurēs ꝟmaert eñ feestelic dz wanē eñ die nyeumare sijnre passien. wāt maximus eñ ambrosius seggē. wi mogē dese heilige martelaer rekenē teghē dz mostaert saet. ō dat hi mz menigerāde tormētē gepassijt was ꝟdiende hi voor al die werelt wordē ꝟheuē met godlikē dienste/ die te voren in sijn lichaē was oetmoedich eñ luttel gheacht. Daer na doe hy gepassijt was eñ gewont eñ gebradē soe storte hi in die kerckē al die werlt door die roke sijnre edelheit Echter eē anđ is eñ gode behaechlic/ dz wi erē sullē met groter waerdē sinte laurēs gebooste. wāt hi heeft in desen dage mittē barnde vlāme sijnre marteliē alle die werlt dore cristus kerke ꝟlicht: want sijn martelie was so groot dz hi al die werelt ꝟlicht heuet mz sijnre marteliē. ¶ Tē eerstē wort hi in danck hogelic geprijst. daer ō seit augustinus./ O tyran du ꝟwoetste tegē den martelaer/ mer du dedest wassē sijn prijs eñ dedes meere sijn tormētē. eñ wāt dijn ghepeyns mz dijn hulpers glorie als dz ghetrouwe ō pinē wert ter eerē vā sinē stride Echter seit maximꝰ oft ābrosius. Al warē die lendē tot asschē ꝟbarnt/ nochtās en wort die starcheit des gheloefs nz ꝟbarnt wāt doe tlichaē ꝟlies gedoechde/ also wā hi gewin ō salicheit Jtē augustinꝰ: waerlic was dz eē salich lichaē die dz tormēt vā xp̄s gheloue nz en ꝟwādelde mer sijn behoeftichz croendē ter heiliger rustē ¶ Tē tweedē wort hi mit sijnre passien in innichedē geprijst. Augustinꝰ seit hoemē prisen eñ louē sal met innicheit in .iij. manierē eñ seit aldus. wi willē met alre innicheit ontfaen sinte laurēs. ¶ Tē eersten dz hy sijn dierbaer bloet storte ō cristus wille. Daer na wāt sijn martelie gaf hē grote voerbaricheit voor onsen here eñ nz cleyne dingē wāt hi toende hoedanich eēs kerstē ghelooue is sculdich te wesen vā wiēs gesellscap die martelarē ꝟdiendē te wesen. ¶ Ten .ij. dat hi so heilich vā wāderinge was dz hy inden tyde van vrede martelaer wort. ¶ Tē .iij. so maecte sijn martelie voorbarich in nauolghē. augustinꝰ seyt. Alle die sakē daer die martelaer ō ghedoot is was om dz hi die anđ radē soude hem ghelijc te wordē so gaf hi hē exēpel nae te volghē in

drie dingē. ¶ Tē eerstē in dien dz hi starc-
kelijc gedoechde dat hē tegē was. Augus-
tinus seit. Om gods volc te lerē en is nyet
oerbaerlijker dā die wel sprekēde tale der
martelarē: sy is lichte te radē eñ seer werc
kēde in ꝟmaninge: mer nochtās sijn meer
re die exēpelen dā die woerden. eñ meerre
is dleren mettē werckē dā mitten monde
Eñ in deser groter leringe hoe voorbarich
dz sinte laurēs die martelaer was eñ is in
waerdicheyt dat mochtē wel sijn pijnres
syen. wāt dit is wonðlike starcheit nz al-
leen te vlien. mer oec in exēpel sijn lijdsaē-
heit te streckē anð ludē te gebrukē. ¶ Tē
ij. in die grootheit eñ die hittē sijn gelöfs.
Ambrosius seit. doe hi mit sijn geloue des
tyrās vlāme ꝟwan/ so toonde hi ons hoe
wi metter hettē vandē geloue soudē ꝟwi
nē dat ewighe vier eñ hoe wi den doems-
dach daer mede niet ōtsien en sullē ¶ Tē
derde in barnēde minne. Ambrosius seyt.
Laurēciꝰ ꝟlichte claerlijc alle die werelt/
mittē lichte daer hi mede ontstekē was eñ
mitter vlāme die hi gedoechde: so ꝟwerm
de hi alle kerstē herten. Van desen. iij. seyt
maximus of ābrosius aldꝰ. Mit sinte lau
rēcius exēpelen so wordē wi verwect ter
martelie eñ oeck ꝟwarmt ten gheloue eñ
bereit totter innicheit. ¶ Tē tweedē was
sijn passie alte groot in cracht eñ volstaen.
hier of seit sinte augustinꝰ. Sinte laurēs
bleef in xp̄o tot die becoringe eñ tottē vra-
ghē vādē tyran/ eñ totter dreyginghe eñ
totter doot. In welckē lāge doot: wāt hy
wel hadde geghetē eñ gedronckē so en ge
uoelde hi die tormentē niet noch en weeck
hē niet als eē die vet is vā deser spysen eñ
drōckē vā dien kelc mer hi ginc voort in dz
rijc. Hi was so sterc eñ so vast dz hy inden
tormentē niet onð en bleef mer also maxi-
mus seit. so wort hy vast inð vresen gods
mittē tormētē/ eñ heter inð minnē eñ blið
inder hertē. Vandē eerstē seit hi aldus: hy
wort gestrect op barndē colē eñ men keer-
dese die wile om. mer hoe hi meer pine ge-
doechde also veel meer ōtsach hi cristꝰ on-
sen here: op dat. ij. seit maximꝰ eñ ābrosiꝰ
aldus. Alsomē in eē mostert saet te wriuē
so wortet ōtsteken. eñ doemē laurēciꝰ tor
mēte so wort hy des te meer ontstekē met
nyeuwē wondē/ wāt die sommighe pijn
dē eñ die anð dedē die tormentē: maer hoe
die tormentē wreð warē so laurēciꝰ ynni
gher wortte gode wart. Op dz derde seit
hi aldus. sijn herte was so ōtstekē met cri-
stus geloue dz hi ꝟonwaerde die tormētē
vā synē lichame dz hi blidelijc bespotte dē
sottē tyran met sijn tormētē. ¶ Tē derdē
mael was sijn passie alte groot ō sijn wō-
derlike strijt eñ ō die manier sijnre seghen
wāt als maximus oft augustinꝰ seggē. so
hadde laurēciꝰ vijf vieren vā buten die hi
starckelijc ꝟwan eñ lesschede. Dat eerste
was dz ewighe vier. dat anð was dz aert
sche vier. dz derde was dat vier ō begheer
tē des vleysches. dat vierde was dat vier
vā barnde vrecheit. dat vijfte vanð gram
mer ꝟwoetheit. Maximus seit hoe hi dat
eerste vier lesschede dz was dz ewige vier
en mochte hi niet eē luttel viers liden aē dē
lichaē wiens geloef lesschede den ewighē
brant ð hellē Hi leet ouer eē vier een luttel
tijts. mer daer mede ontginc hi die vlāme
vādē ewigē viere. Hoe hy dz anð vier les-
schede dz is dz aertsch vier so seyt maximꝰ
of ambrosius aldus. Hi hadde pine in dat
ꝟbarnē indē lichaem. mer gods mine les-
schede dz titelick vier: eñ al leide die quade
coninc hout onð hē eñ meerre vier ōtstack
noch soe en gheuoelde dit laurēcius niet ō
die hette vādē geloue. Augustinꝰ die seit
Die vlāme en mochte xp̄s minne niet ver-
winnē. eñ dat vier dat butē barnēde was
dz was sachter dā dat binnē barnde. Hoe
hi dz derde vier lesschede dz was die vleys
schelike begheerte so seit maximus aldus.
siet sinte laurēs lijt ouer dat vier eñ alsinē
daer mede barnende so en ontsach hy niet

eñ hi blincte te claerre eñ hi barnde om dz hi niet barnẽ en soude Doe hi dat.iiij.vier lesschede dz was vã vrachedẽ eñ hoe haer vracheit te niete ginc die de scattẽ begheerdẽ/ soe seit sinte augustinꝰ aldus. Met.ij. brãden wort dye mã ontstekẽ die dat gelt begeerde eñ een viãt đ waerheit was mit vrachedẽ so wort hi ontstekẽ ō dat gout te nemẽ/ eñ met onghenadichedẽ ō dat hi hẽ cristus wilde doen loechenẽ. Die mẽschelijke wreetheit en wĩt niet noch en profijt niet/ eñ die sterffelike doot wort dy te niet eñ daer laurẽciꝰ bouen inden hemel vaert daer blijfste te niet mit dinen vlammẽ doe hi dit vier lesschede eñ te niet dede dz was vãder grãmer onvroetheit der geenre dye hẽ pijndẽ/ so seit maximꝰ aldus. Hi ꝟwã die knechtẽ die hẽ brieden.eñ dair mede so lesschede hi oec alle hettẽ vãdẽ mẽschẽ verwoetheit Eñ tot hier so pijndẽ die menichte vãdẽ duuelẽ tot dz desen getrouwẽ mã glorioes gheuarẽ is tot sinẽ god eñ dat die wreetheit sijnre pijnres mit harẽ viere vã scaemtẽ moede wordẽ: wãt hoe dz die verwoetheit đ geenre die hẽ pijndẽ vier was dz toecht hi in diẽ dz hi seyt. Der heydenen grãscap wort õtstekẽ eñ dede bereydẽ een gloeyendẽ roester dz hijt mittẽ vier wrekẽ soude die vlãme sijnre onwaerdicheit.eñ tẽ is geen wõder al ꝟwã hi dese.v.vieren vã butẽ. Wãt also maximꝰ seit soe had hy binnẽ.iij.solaciẽ eñ hi droech.iij.vieren in sijn herte/ daer hi alle die vierẽ vã butẽ mede ꝟlichte eñ ꝟwan met dese heetste hettẽ vã binnẽ: wãt dese eerste solaes was dye begeerte vã hemelrike. Dat anđ was dye ghepeynsen vanđ godlicker wet.dz derde was die suuerheit vã cõsciẽcien Met dese drie solaciẽ so lesschede hy alle die vierẽ vã butẽ eñ maectese cout vãden eerstẽ solaes dz is die begeerte vãder hemelscher glorie so seit maximus eñ ãbrosius aldus. Sinte laurẽcius en mochte niet ghelidẽ binnẽ die tormenten vãdẽ viere dat hi in sijn herte hadde dat solaes vãden paradyse. Laurencius leit voor des tyrãs voeten ꝟbarnt inden vleysche ende sijn lichaem leit doot. nochtãs en heeft dat lichaem geen ꝟlies ō dat hi vã binnen indẽ hemel was. Vandẽ anderẽ solaes dats vã ghepeyns vã gods wet. seyt maximus eñ ambrosiꝰ. Doe hy gedochte gods gebodẽ doe wort in hem al cout dat hi ghedoechde. Vandẽ.iij.solaes dat is suuerheit der cõscienciẽ seit hi aldꝰ. Dese starke martelaer sinte laurẽciꝰ barnde in al sijn ledẽ: mer doe hi ō drijcke gods peynsde doe ꝟwan hijt al met solaes sijnre cõsciencien mit bliscap also maximꝰ seit so hadde hi oec.drie vierẽ van binnẽ/ daer hi drie vierẽ vã butẽ mede ꝟwan in meerre hettẽ. Dat eerste was die grootheit des gheloefs.dat anđ was die barnẽde minne. eñ dat derde dz ghewarighe bekennẽ van gode die hẽ verclaerde als een vier. Vãdẽ eersten viere seit maximus oft ambrosius aldus. Also seer als in hem ontstekẽ was die hette vãden gheloue also veel wort te couder die hette vãdẽ tormentẽ. Wy lesen int euangeliũ.dz õs heren vier is die hette vãdẽ geloue. Ic bẽ gecomẽ een vier te senden in die aerde. Laurẽcius die met desen viere ontsteken was/ hy en gheuoelde dat barnen vãder vlãmen niet. vãden anderẽ viere seit hy aldꝰ. Die martelaer sinte laurens barnde vã buten met des tyrans vier mer cristus vlamme vã sijnre mi[...]ẽ verbarnde meer vã binnen. Vandẽ derdẽ viere seit hi aldus. Die wrede vlãme vanden tyran en mochte in desen starcken martelaer sinte laurens niet ꝟwinnẽ. Wãt sijn herte was meer ontstekẽ metten schijnsel der waerheit. Item om diẽ haet der ongelouicheyt eñ om die minne der waerheyt. so en gheuoelde laurẽs niet die hi gedoechde. mer hi verwanse. Sinte laurẽcius heuet drie sonderlinghe voordelen indẽ ambocht bouẽ die anđ martelarẽ. Dat eerste voordeel is wakinghe wãt hi heeft alleen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

onder die ander martelarē wakinghe oft vigilie. Maer die wakinghe vāden santē sijn verwandelt in vasten dagē. dat is om veel ontamelijchedē: want als Johan beleth seit/ soe wast wel eer costume dat die luden inden heilighen feesten quamen mz haer kinderē ter kerken ende daer pleghen si alle die nacht met caersen te wakē Mer om datmen in die wakinghe veel oncuysheit bedreef. soe wast gheordineert datmē die wakinge in vastēdage soude ōwādelen: nochtās behoudē sy haer oude namen wāt men hietse noch vigilien eñ niet vastendaghē. Dat anō voerdeel is in sijnre octauen. wāt hi eñ sinte steuē hebbē allēe octaue onō die anō martelarē/ also die heylighe mā sinte martijn doet onder die ander cōfessoren. Dat derde oerbaer of voordeel is int wederkeren vanō antiffenen./ wāt hi eñ paulus hebben dat alleen. maer paulus heeftet om die voerbaerheit sijnre predicacien Ende laurēcius om die voorbaerheit sijnre passien.

Die legende van sinte ypolitus.

IPolitus doe hi sinte laurēcius lichaē begrauē hadde so quā hi in sijn huys eñ hi gaf hem allen vrede synen knapē eñ sijn iōc wiuē/ eñ hi liet se alle gods lichaē ōtfaen van iustine die pape. Doe die tafel gedect was eer hi at. soe quamē die ridōs eñ vinghē hē. eñ doe hē decius die prince sach al spottēde seide hy hē. En biste oec niet eē gokelaer geworde dye laurēcius lichaem hebst genomē. ypolitus seide: ic en heb dit niet gedaen als eē gokelaer mer als eē kersten. Doe wort deciꝰ al ō woet eñ dede hē tkerstelijck abijt wt doen. eñ hi dede synē mont met stenē slaen. ypolitus seide hem. Ghi en hebt mi niet ontcleet mer ghecleet. deciꝰ seide hē. du biste sot geworden/ wāt du en scaēste di nz dattu naect biste. Daer om offer nv so sulste leuē dattu niet ōdoruē en worts met laurēcio. ypolitꝰ āt woerde. Ic moet laurenciꝰ exēpel na volgē dye du met dinē vuylē mōde nz en dorst noemen. Doe deden deciꝰ mit yseren cluppels eñ crauwels scoren. mer ypolitꝰ riep vast dat hi kersten was. Eñ doe hi dese tormēten bespotte so dedē decius weō cledē met sijn ridderlike cleder en daer hi mede plach gecleet te wesen eñ hi riet hē dat hi hielt syne vorste vriētscap ende gerechticheit. Eñ doe ypolitus seide dat hi cristus ridō was so wort deciꝰ veruolt met gramscap eñ leuerden valeriaen den rechter dat hi al sijn goet nemen soude/ eñ hē iāmerlijc tormentē eñ doden. eñ doe mē vāt dat alt gesinne kersten was so brochtmēse al voor hē Eñ doe mense d wanck te offerē so antwoerde ypolitus voer voor hem allen. wy hebben lieuer te steruen suuer mit onsen here dan onsuuer te leuē Valeriaen seide. diē st knechten geslacht en wort niet ghebetert dā bi tormenten. Doe dede hise voor ypolitus slaen mit wapperen so lāge dat sy haren geest gaf. Eñ ypolitꝰ seide. ic dācke v

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

here iesus. wāt du hebste mijn voester ge-
sent voor dijn heilige aēsicht. Daer na de-
de valeriaen ypolitū met syne familie ley-
dē butē der poortē ypolitine eñ ypolitꝰ vē-
stoutese eñ seide. Broedēs ōtsiet v nz wāt
ghi eñ ic hebbē enē here: eñ valeriaen dede
se onthoofdē. Eñ hi dede ypolitū bindē aē
wilde paerdē mittē voeten eñ dedē slepen
ouer hage eñ ouer bosch tot dz hy dē geest
gaf. Int iaer ōs herē. CC.lvi. Eñ iustine
die pape nā die lichamē eñ groefse bi sinte
laurēs mer hi en conste niet vindē cōcordē
lichaē. wāt si was geworpē in eē heyme-
licheit: wāt eē riddē die prophiriꝰ hiet waē
de dat cōcordia hadde gout oft siluer ende
costelike stenē op haer clederen eñ werpse
in een heimelicheit: mer hi seidet eē mā die
heymelijc kerstē was die hirenus hiet hou
de dit heymelic eñ treck cōcordēs lichaem
wter heymelicheyt: wāt ick waēde datse
gout eñ siluer aē hair clederē gehat hadde
eñ hi seide wijst mi die schat ic salt heyme
lijc houden eñ salt v seggē wat ick vinde.
Doē tlichaem wt getoghē was eñ hi nyet
en vāt / so vloech prophiriꝰ die riddē: eñ hi-
renus riep te haut een kerstē die habundꝰ
hiet eñ droecht tlichaē tot iustine / eñ hi ōt
finct harde innichlic eñ groeft bi sinte ypo
litū eñ by sijn ghesellē. Doe dat valeriaen
hoorde soe hielt hy hirenū eñ habundū eñ
hi dedese beide leuende in eē heymelicheit
eñ iustijn nam haer lichamē eñ groefse by
die andē. Hier na ginc decius eñ valeriaen
op een wagē eñ voerē te speel merct wert
om dat si dē kerstē dodē soudē. Doe wort
decius mettē duuel besetē eñ riep. O ypo-
lite du leydes mi ghebōden met felle vādē
eñ valeriaen riep oec. O laurēti du treste
mi mit vierighē vādē. eñ tot die selue tijt
so gaf valeriaen sijn geest / eñ deciꝰ keerde
weē te huys wert: eñ wort. iij. dagē ghe-
tormēt vāden duuel eñ riep laurenti ic be-
zwere dy beide een luttel vā mine tormen
ten eñ aldus starf hy. Doe dz triponia sijn
wrede wijf sach so liet sijt al eñ ghinc mit
hair dochter cyrilla tot sinte iustine ende si
dede haer met veel andē ludē dopē. Des an
der dacchs doe triponia in bedē was / gaf
sy harē gheest. eñ iustijn begroef haer lich
aem bi ypolito. Doe hoordē. xlvij. ridders
dat dye coningine eñ haer dochter kersten
warē / qua mē si tot sinte iustinē om dat sy
soudē wordē gedoopt. Eñ dyonijs die na
sixtū paeus worde die dooptese al. Clau-
diꝰ die keiser dede cyrella dodē ō dz si niet
en wilde dē godē offerē eñ dede vāder rid-
ders ōthoofdē. eñ mē groefse mettē ande-
rē indē acker vā veteranē. Mē sal merckē
dz na deciū die laurēcium eñ ypolitum de
de doden quam claudius die keiser in dat
rijcke. mer claudiꝰ en volchde niet na deci
us die keiser: mer na deciꝰ die keiser volch
de voluciaen also die cronikē seggē. Ende
na voluciaen quā galienꝰ eñ na hē claudi
us. Hier by moet mē seggē dat galienꝰ. ij.
namē hadde datmē hiet galienꝰ eñ decius
so vintmē in sijn cronikē. Of dz galienus
in sijn hulp maecte eē prins die decius hiet
mer hi en maectē geē keiser: also seit sicer-
dus in sijnre croniken. ¶ Exēpel.

Het was een dorpmā die pieter hiet die
op sinte maria magdalena dach eē waghē
mende eñ hy iaechde die ossen al vloekēde
eñ te hāt wordē die ossen eñ die wagē ver
brāt vādē blixē. eñ dese pieter die dē vloec
gegeuē hadde dye wort mit anxtelikē tor-
mentē gepijnt wāt hy wort so seer ontste-
kē mittē viere dat alt vleyschs vā sijn kni-
en eñ vā sijn dien so ꝟbarnde datmēt bloe
te been sach / eñ datmē dat been dat een lit
wten anderē stotē mocht. Doe dede hē de-
se mā tot onser vrouwē kercke draghē eñ
hi hoede sijn been in een gat vāder kercke
eñ hi bat onser vrouwē al wenende dat si
hē verlossen soude. Op een nacht so open-
baerde hē onse vrouwe eñ sinte ypolitꝰ in
een visioen eñ si hiet ypolitū dat hi dien pe
ter genesen soude: eñ te hāt nam ypolitus

dat been wten gate eñ besalfdet tot sijnre stede met eenrehande sap vã een boem eñ in deser saluinghe had peter also grote pine eñ anxt dat hi mit sijn ropen alt ghesin wecte. eñ si stõden op eñ õtstakẽ een licht eñ vondẽ dz peter sijn twee beenẽ ghesont had meer õ dz si waendẽ dat bedroch had de geweest/ so tasten sy sijn beenẽ eñ wordẽ gewaer dz hi waerlijck ghenesen was eñ nauwe constẽ si hẽ ghewecken: ende si vraechde hem hoe dit gesciet was mer hy waende dz si mz hẽ gespot haddẽ mer doe hijt selue sach võwõderde hẽ. mer õ dattet nyeu been niet en mochte võdraghẽ dẽ last vãden lichame so wel als dz anđ daer om hincte hy eẽ iaer. Ende om dz dit mirakel daer mede soude worden gheopenbaert: so openbaerde weder onse vrouwe ende seide tot ypolitũ dat hi voldoen soude dat ter te genesen ware: doe hi õtwaecte ende vãt dz hi al ghenesen was ginc hy wonen in eẽ cluse. Eñ die duuel plach hẽ stadelijc te opẽbaren in eẽ ghelikenisse vã een naect wijf eñ si viel naect op hẽ. Eñ hoe hi starckeliker weđstont hoe si hẽ lodderliker aen ginc eñ op hẽ viel. Eñ doe hi hier mede sere gequelt wort so nã dese mã eẽ stoole eñ bantse haer õ den hals eñ te hant viel dye die duuel daer wt: mer daer bleef eẽ doot stinckẽde lichaẽ vã eẽ wijf die soe seer stãc dz nyemãt die dit sach twifelen en mocht: dat was een doot wijfs lichaem dat dye duuel aẽ hadde ghenomen om dese man mede te valle te brẽgen.

¶ Die legende van onser vrouwen hemeluaert.

HOe dat die maghet maria op geuoert was is gescreuẽ i eẽ boecxkẽ datmẽ scyt dat sinte iã euãgelista makede. Doe die apostolẽ hez alle die werelt haddẽ ghestroyt õ te predikẽ. so bleef onse lieue vrouwe wonẽ biden berge vã syon eñ also lan

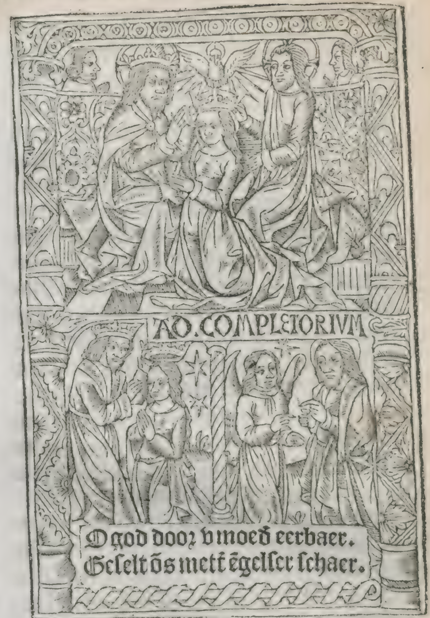

ghe als sy leefde so visiteerde si stadelijck haers soons stede daer hi gedoot wort. eñ daer hi vaste ende daer hi ghepassijt was dair hi begrauẽ was. eñ daer hy võrees eñ daer hi te hemel voir. Eñ alsoe epiphaniꝰ seit. so leefde si. xxiiij. iaer na dz haer sone te hemel gheuarẽ was: eñ hi seyt dat onse vrouwe xiiij. iaer out was doe sy õsen here õtfinc. eñ doe si hẽ baerde so was si. xv. iaer out: eñ na cristꝰ doot leefde si xxiiij. iarẽ eñ aldꝰ was si eer si starf. lxxij. iaer out Men leest elwaert dz bet waer schijnt dz sy. xij. iaer leefde nae haer soens doot aldꝰ was sy. lx. iaer out doe si op geuoert was wãt so seit ecclesiastica historia so predictẽ die apostolẽ in iudea: eñ daer ontrent also lãge tijt. Op enẽ dach wort õser vrouwẽ herte so õtstekẽ inđ begeertẽ tot harẽ sone dz sy so beroert wort vã hertẽ so dz sy seer screyẽde wort Eñ doe sy mz vredẽ niet en mocht võdragẽ dz hoer haer sone ontuaren

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

was eñ die ſolaes vã hẽ ſo quã die enghel
tot haer mz grotẽ lichte eñ hi groetese wa=
relic als die moeđ ſijns herẽ ſeggẽde God
gruet v maria gebñdijt õtfaẽde die bene=
dictiẽ die iacobs ſalicheit õtboet. ſiet vrou
we ic heb v gebrocht eẽ palme vã dẽ para=
diſe eñ dz ſulſte doẽ dragẽ voor dijn bare.
wãt binẽ drie dagẽ ſuldi ſteruẽ wãt dijn
ſone õtbiet dit ſijn waerdighe moeđ Ma
ria ãtwoerde hẽ / of ic gracie vã dinẽ oghẽ
geuondẽ hebbe ſo bid ic datſtu mi dinẽ na
me ſeggẽ wilſte. eñ ic bid di oeck dz tot mi
moctẽ werdẽ ꝟgadert al mijn kinderẽ eñ
mijn broederẽ dye apoſtolẽ op dz icſe ſyen
mach eer ic ſterue eñ dz ſi mi moghẽ begra
uẽ eñ dat ick voor hẽ ludẽ dẽ geeſt gheuen
mach. Eñ i dit bidde ic oec dz mijn ziel als
ſi wtẽ lichaẽ varẽ ſal dẽ duuel niet ſien en
moet eñ dz mi geẽſins des viãts macht te
gẽ comẽ en moet. die ẽgel ſeide haer. vrou
we waer om wilſte minẽ name wetẽ die
wõderlijc is eñ groot: wãt hudẽ ſullẽ al=
le die apoſtolẽ totti ꝟgadert worden eñ ſi
ſullen di een eerlijcke wtuaert doen vã di=
nẽ lichame eñ voor hẽ ſelſte dinen geeſt ge=
uen: wãt die ghene die wel eer die prophe
te vã iuda in babilonien voerde bidẽ haer
hi ſal haeſtelijc alle die apoſtelẽ mogẽ brẽ=
ghẽ. Eñ waer õ ſo õtſiedy te ſyen die qua
de geeſtẽ alſtu ſijn hooft ghetredẽ hebt eñ
hẽ ſijn macht beroeft hebt: nochtã ſal dijn
wille geſciẽ. eñ du en ſulſt hẽ niet ſiẽ. Doe
dit geſeit was voir die engel tẽ hemel met
groot licht mer die palm die hi brocht was
vã ſo grote claerheit eñ ſi was groen indẽ
roeden / maer haer bladerẽ blinctẽ als dye
dachſterre. Het geſciede doe ſint iã in ephe
ſien preecte ſo gaf dẽ hemel een geluyt. eñ
eẽ claer wolcke voirde ſinte iã wech ende
ſettẽ voer marien doer eñ hi clopte aen die
dore eñ hi ginc in: eñ die een maecht gruet
te die anđ vriendelijc eñ doe hẽ onſe vrou=
we ſach ſoe hadde ſijs groot wonđ eñ vã
bliſcappẽ en cõde ſy haer nz õthoudẽ van

ſcreyen. Eñ ſeide. ian ſone gedẽcket dijns
meeſters woerdẽ daer hi in di beual tot eẽ
re moeđ eñ di my tot eenẽ ſone. Sich ic bẽ
vã den here gheropẽ õ te geldẽ die mẽſche=
like ſcult. eñ ic beuel dy naerſtelijkẽ mijn
lichaẽ. wãt ic hebbe ghehoort dz die ioden
ouer een ghedragẽ hebbẽ eñ ſi ſeggẽ Man
nen broederẽ laet õs beydẽ tot dz dit wijf
die iheſum draecht ſterft eñ wy ſullẽ haer
lichaẽ nemen eñ worpẽt int vier eñ ꝟbar=
nent. Daer õ ſulſtu deſe palm doen dragẽ
voor mijn bare als ghy mijn lichaẽ te gra=
ue draecht. eñ ian ſeide. Och of hier warẽ
al die apoſtolen eñ mijn broeđs dat wi dy
een eerlijc wtuaert doẽ mochtẽ eñ voldoẽ
eerlijc dijn lof. Doe hi dit ſeide wordẽ alle
die apoſtolẽ begrepẽ vã den wolcken daer
ſy preectẽ eñ warẽ gebrocht voor marien
dore. eñ doe ſi ſagẽ dat ſi daer ꝟgađt wa=
rẽ al te ſamẽ ꝟwõderdẽ ſi hẽ eñ ſeidẽ Om
wat ſakẽ mach õs here õs hier ꝟgađt heb
bẽ eñ ſint iã ginc tot hẽ wt eñ ſeide hẽ dat
õſe vrouwe ſteruẽ ſoude. Eñ oec ſeide hy
broederẽ wacht v als ſy doot is datſe nye=
mãt vã v luden en bewene op dattet volc
diet ſagẽ nz bedroeft en wordẽ eñ ſegghẽ.
Syet hoe deſe dẽ dodẽ õtſien die dẽ ãderẽ
ꝟriſenis preekẽ. Dyoniſiꝰ die paulꝰ iõger
was ſeyt aldꝰ. Dat die apoſtolẽ ꝟgadert
warẽ tot õſer vrou wẽ doot eñ dat hi daer
oec was eñ dz elc eẽ ſermoen dede tot criſ=
tus loue eñ tot õſer vrou wẽ loue. wãt hy
ſeit aldꝰ tot tymotheũ. Alſo du wetes ſoe
warẽ wi ꝟgadert eñ veel heiligẽ daer ma
ria ſtarf die god õtfinc / daer was oeck me
de õs herẽ broeđ iacob eñ pieter die opper=
ſte hoecheit eñ die meeſte vãđ godliker cõ=
ſte. Daer nae hoorde mẽ daer dẽ lof eñ den
ſanck vã alđ hemelſcer yerarchie alſo een
ygelijc na ſijn gedaente geordineert was
te loue Doe õſe vrou we ſach dz al die apo
ſtolen daer ꝟgadert warẽ: dancte ſi onſen
here eñ ſy ſat midden onđ hem luden daer
kaerſen eñ lampen barndẽ eñ ontrent der

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

derder vre vāder nacht quā ihesus mitter oerdē der engelē: eñ mettē patriarckē met ten martelarē eñ cōfessoren ende si stōden voor onser vrouwē bedde. Eñ daer so songhen si soetē sanc/hoedanige wtuaert dz onse vrouwe daer gedaē wort vā themelsche geselscap dat vintmē in dz voorscyde boec dat sinte iohānes maecte. Wāt iesus begōste eer ende seide. Comt mine ghemīde eñ ic sal in dy settē minē trone want ick hebbe diin gedaent begeert: onse vrouwe antwoerde bereit is mijn herte/here mijn herte is bereit. Doe songē sy alle soetelijck die met ioāno gecomē warē eñ seydē. Dit is si die niet en wiste dat bedde in misdaet si sal hebbē vruecht int weð aenscouwen der heyliger zielen. Eñ onse vrouwe sanc vā haer seluen: salich sullē my seggen alle ghestachten/wāt die machtich is heeft mi grote dinghē ghedaen ende heilich is synē naem. Doe begonst die sanger vāden sanghers hoochlike voor hē allen. Coem van den libaen mijn bruyt coem du sulste worden ghecroont: eñ si seide siet ic come. Int hooft vāden boecke is vā mi ghescreuē dz ic god dinen wille doen soude wāt minen geest is verblijt in minen salighē gode Eñ aldus voir die ziele vtē lichaem eñ voir in haers soens armen. eñ niet meer en hadde sy pine inder doot dan si besmet was indē apostolen Dracht mijns moeðs lichaem int dal vā iosaphat ende legse in een nyeu graf dat ghi daer vindē sult. eñ ontbiedet my drie daghē daer toe dat ic tot v weð comen sal. Eñ tehāt stōt ontrent onser vrouwen bloinē van rosen dat waren die martelaren: ende lelyen vanð dalen dat warē die scaren vāden enghelen eñ cōfessorē eñ vāden maechden. Daer na riepē die apostolen ende seydē: wise maghet werwaert dat ghi vaert ghedencet ons. O lieue vrouwe die scaren die inden hemel ghebleuen waren worden verwondert mitten sanghe ð gheenre die met onser vrouwē quamen eñ voeren hē te ghemoete. Eñ doe sy saghē dat eē vrouwe in haers herē armen lach so geneycht op hē. so seidē sy vā wonder wie is dese die op coēt wter woestine eñ ouervloyt vā weeldē eñ die gheneycht leyt op haer vrient eñ die met haer quamē seydē hē. Dese is scone onð dye dochteren vā iherusalē also ghise gesiē hebt vol godlike minne eñ liefte. Aldus soe ōtfinc men onse vrouwe mit bliscap indē hemel. ende mē settese ter rechter hāt indē throne besyden harē lieuē sone. Die apostolen sagē dz haer ziele so claer was dz gheen sterffelike tōge wt sprekē en mochte: doe drie maechdē die daer warē ōser vrouwē lichaē hadden ontcleet ō te dwaen. Wort haer lichaē soe claer datmē most tastē doemē dwoech mer men en sacht niet: eñ tlicht wasser soe lāge tot haer lichaem ghedwogē was vā dē maechdē. Ende die apostolē namē tlichaem wōderlijck eñ leydent op een bare eñ sint ian seide tot peter. Peter du sulste die palmē draghē voor die bare: wāt die here heeft dy bouē ons allen gheset eñ heeft dy gheordineert prince eñ harder vanden scapen. Peter seide hē. dy betaemt bet datstu dese palm drages. Wāt du bist maecht vā onsen here vcoren/eñ het is wel recht dat een maecht die ander maechts palme draghet: du rustes oec op ōs herē borst eñ dair wt drōcste wijsheit eñ meer gracie dā die ander. eñ het schijnt wel recht datstu dye meeste giften hebste ōtfaen vā haren sone datstu der maecht meer eren doen mochste. Hier om sulste die palme dragē voor ð wtuaert der heilicheit die ghedrōcke biste mitten drancke des lichtes vter fonteynen der ewiger salicheit eñ ick sal dē heilighen lichaē dragē mitter barē. Eñ die anð apostolen mine broederē sullē ontrent die bare gode louen. Eñ sinte pauwels seyde hē eñ ick die die minste vanden apostolen bin sal die bare mit dy draghen. Aldus so hief peter eñ sinte pauwels die bare op eñ sin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te peter begonst te singen. In exitu israel
de egipto alleen/ eñ die ander apostolē son
ghent voert. ende onse here bedecte die ba
re ende die apostolen met eenre wolckē so
datmense niet en sach mer mē hoorde hair
stemmē. Daer quamen oec die enghelē eñ
songē mittē apostolen ende ṽuoldē dlant
met alte soeten gheluyt. Ende mit dese soe
te melodien so worden al die ludē vander
stat verwect ende sy liepen haestelijck wt
eñ vraechdē wat dit ware. doe seide daer
eē iesus apostolē dragē marien wt die nv
doot is eñ ontrēt hair singē si melodie die
ghi hoort. Doe liepē sy alle te wapen eñ sy
verstoutē die een den anderen ende seydē:
Coemt laet ons al die discipulen doot slaē
ende laet ons den lichame die dē verrader
droech verbarnen. Doe die prince vanden
papen dit sach ṽwonderde hi hē eñ wort
gram ende seide. Siet hoe grote glorie ōt
faet nv des mans tabernakele dye ons eñ
ons gheslachte so seer ṽstoort heeft. eñ dit
aldus segghende stack hi sijn handē ter ba
ren wert eñ wildet om werpen opter aer
den. Te hāt wordē beyde sijn handē stijf
eñ bleuē aen die bare hanghende eñ wort
alte seer ghepijnt eñ riep alte iammerlickē
mer dat ander volc wort al met blinthedē
ṽslaghen vāden engelen die inĉ lucht wa
ren. Ende die prince vanden papē riep eñ
seide sinte pieter veronwaerde mi niet in
dese quellinghe/ mer ic bidde dy dattu go-
de voor my biddes wanttu biste sculdich
te ghedencken hoe ic eens bi dy stont ende
hoe ic dy ontsculdichde doe di dat iōc wijf
die doorwachster wroechde. Peter seyde
hē wi sijn onledich metter wtuaert vā on
ser vrouwē. Wi en moghen dy nv niet ver
staen te ghenesen: mer wilste ghelouen in
iesum cristū eñ inder vrouwē dien droech
so wane ick eñ ghelone dattu te hant sul-
ste werden ghenesen. Hi antwoerde: ic ge
loue dat die here ihūs cristus is die gewa-
righe gods sone eñ dat sijn heilige moeder
is. Eñ te hant ginghē sijn handen van die
bare: maer ō dat hem inden armē eenrehā
de stijfheyt bleef eñ die grote pine noch nz
wech en was soe seide hē peter: cusset dese
bare eñ segt. Ick gheloue in gode ihesum
cristum die dese edel vrouwe droech ende
dat sy na die dracht maecht bleef. Doe hy
dat ghedaen hadde so wort hi volmaecte-
lijc al ghenesen. eñ sinte peter seide Neem
die palm vā sinte iohānes onsen broeĉ hāt
eñ legse opt blinde volc eñ wie dat ghelo-
uen wil die sal wordē syende. eñ die nyet
gheloueē en wil die en sal nēmermeer wor
den siende Aldus droegē die apostolē ons
soete vrouwe eñ leydēse int nyeuwe graf
eñ sy bleuē daer bi sydē sittēde so hē ōse he
re beuolē hadde. eñ tē derdē daghe so quā
daer iesus met een ṽgaderinghe ṽ engelē.
eñ hi gruetese eñ seide vrede si met v: Sy
āt woerdē: glorie sy dy here die alleē groot
wōder doets. Ende onse here seide totten
apostolen. Wat dūct v wat eren eñ gracie
sal ic vā mijnre moeder moghē doen ende
si seyden. Here dinē knecht dunct goet we
sen ghelijc dattu verwōnen hebste/ ende
regneerste ewelijck dattu oeck also sulste
verweckē dijns moeders lichaem eñ dat-
stu die tot dine rechter hāt settest ewelikē.
Doe dat ōse here goet dochte quā daer mi
chael die grote engel eñ brocht marien sie-
le voor ōsen here. Doen sprac onse here eñ
seide. Stant op eñ coem mine vriendinne
mijn duue tabernakel der glorieē: vat des
leuēs. hemelsche tēpel. eñ alsoe du dy ghe-
noechte des vleyschs niet en haddes smet
te vā sondē. also en sal dijn lichaē inĉ aer-
den niet rottē. Ende te hāt voir die ziele in
mariē lichaē eñ si quā vol glorien wtē gra
ue eñ aldus voerdemēse opter hemelscher
zalen met eē grote ṽgaderinge vā engelen
Mer sinte thomas en wilde dit niet gelo-
uen ō dat hi daer niet en was: eñ daerom
quā tot hē wter lucht ōser vrouwē gordel
daer si mede gegort was om dat hi daer bi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gelouē ſoude dat ſi met lijf eñ met ziele op
geuarē was. mer al dit dz hier of geſeyt is
dz en is niet gheſekert. vā welckē iheroni=
mꝰ ſeit aldus in eē ſermoē tot paulū eñ eu
ſtachiū. Siet dit boec en is niet waerlic in
allen te gelouē mer in ſommige dingē is ſi
geloeffelijc: die vādē heilighē ſijn gepriiſt
dz ſijn. ix. dingē: dz is datter maget mariē
beloeft was eñ gedaē alrehāde cōſolacie:
eñ die Ꝟgaderinghe vāden apoſtolē eñ dz
ſi ſtarf ſonđ wee. dz haer graf bereit was
int dal van ioſaphat eñ die ynnicheit van
haer wtuaert: eñ dz haer ieſus criſtꝰ eñ dz
hemelſche her haer te ghemoet quā. eñ die
Ꝟuolginge vādē iodē. eñ die claerheyt vā
miraculē die daer geſchiedē: eñ in dien dat
ſe ōtfaen was mit ziel eñ mit lichaē. Mer
nochtās ſijn daer noch veel reden gheſeyt
meer Ꝟſiert dā waer als dat thomas daer
niet en was. eñ doe hy quā dz hi twifelde
eñ anđ dinghē die deſe gelijc ſijn eñ die ſe=
kerder ſijn ghelatē dan behoudē. Mē ſeyt
dat onſer vrouwē cledere int graf bleuē ō
den troeſt vāden ghelouigē ludē. wāt mē
vint dz dit mirakel geſciede tot eē ſtat dair
een deel vā haer cledere warē. ¶ Doe die
hertoge vā normādien lach voor een ſtadt
die camotenſe hiet. ſo nā die biſſcop vāder
ſtat onſer vrouwē roc dye daer was ende
hinckē voor aē eenē ſtoc voor een baniere:
eñ hi voir ſekerlijc wt tegē die viādē ende
ſijn volck volchde hē eñ te hāt wordē alle
die viāden Ꝟwoet eñ blint eñ ſtondē ende
beefden mit haer lichaē vā vreſen. Doe dz
die vāder ſtat ſaghen ſo dedē ſi bouē gods
vōnis eñ ſloeghē die viandē fellijkē doot.
mer dit was ōſer vrouwē leet eñ te hant
voir die roc wech eñ die viādē wordē we
der ſyēde. ¶ Men leeſt in ſinte elizabeths
Ꝟtoninge: op eē tijt doe elizabet op getogē
was in eē viſioen. ſo ſach ſi verre in eē ſtat
eē graf mz veel lichts beſcenē eñ hair doch
te datter eē wijf in lach eñ ontrent dz graf
ſton teen grote menichte vā engelen. na eē
luttel tijts ſtōt ſy op wt dat graf eñ wort
vanden enghelen op gheuoert ten hemele
eñ haer quā te gemoete een man ſeer wō=
derlijc eñ glorioes vāden hemel eñ brocht
inder rechter hāt een cruce: eñ met hē qua=
men veel duſent engelē eñ ſi ontfingē de=
ſe vrouwe mit aldus grote ere eñ voerdē=
ſe indē hemel. Na eē luttel tijts vraechde
elizabeth dē enghelē daer ſy mede plach te
ſpreken van dit viſioen. eñ hy antwoerde
haer eñ ſeyde. dy is vertoent in dit viſioen
hoe dat ōſe vrouwe op gheuoert is inden
hemel beide met ziele eñ lichaē. Sy ſeyde
dat haer in deſen leuē een viſyoen getoent
was dat ſy op gheuoert was xl. dagē nae
haer doot wāt onſe vrouwe ſpraeſe aē eñ
ſeyde. Een iaer nae ons heren opuaert eñ
noc ſo veel dagen als ſijn vā ſijn opuaert
tot dz hi op geuoert was ſo leefde ic na hē
want alle die apoſtolen warē daer ic ſtarf
ende ſy begroeuen eerlikē minen lichame.
maer opten xl. dach daer na ſo verrees ick
Eñ doe haer ſinte elizabet vraechde of ſijt
opēbaren wilde oft zwigē: ſo ſeide ſi dat=
mē nz opēbarē en ſoude dē ongelouigē eñ
dat mē nz zwigē en ſoude dē gelouigē Mē
ſal mercken dat maria op gheuoert is ghe
heelijc blidelijc eñ eerlijc eñ hoghelic wāt
ſy was ghehelijc op gheuoert inder zielen
eñ indē lichame alſo die heilige kerke goe=
dertierlijc gheloeft. Eñ dit ſegghē niet al=
leen veel heilighē wāt ſy willent oec proe
uen met veel redē. ¶ Sinte bernaerts re
den is: oft onſe here ſijn heilich lichaem ſo
hoechlijc verciert als ſinte peter eñ ſinte ia
cob die hi ſo glorioſelijck doet eeren eñ die
hi ſo grotelijc heeft Ꝟheuē dat hy hē luden
heeft ghegeuē een ſtat die tamelijc is daer=
mē hem groot eer doet/ ſo dz al die werelt
daer loept Of mē dz ſeit dat marien lichaē
bouē đ aerden is als ſi niet en heeft enighe
ſtat daer mē ſe tamelijc eert. of daer goede
ludē innichlijc daer toe gaen mogē ſo ſout
ſchinen dat chriſtus veronwaerde die ere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

van sijnre moeders lichaem als hi nochtā bouen der aerden sijn ander heilighē lichamen eer doet. Iheronimus seit oec dz maria ten hemele voir op die .xxviij. kalende voer septēber. mer dat en seit hi niet vanđ opuaert haers lichaems: want die kercke heeft dat lieuer goeđtierlick te gheloue dā daer onwiselijc te ontbindē: mer hi proeft dat is te ghelouen/ met dese nauolghende woordē ende hi seit aldus. Ist dat sommighe seggē dz die ewighe verisenisse voldaē wort in die ghene die in cristū verisen ende oec gelouē sōmighe dat sint ian ōser vrouwen behoeder oec nv is met sijn ziel ende met lichaē in hemelrijck met cristo waer ō en soudemē dit niet gelouē vāder moeder gods. Wāt die geseit heeft eer vađ eñ moeder eñ ic en bē niet ghecomē diē wet te brekē mer te vuollen. Sy moet sijn geheel leuēde dat dz gheheelste eñ volmaecste leuen vā alle creaturē baerde: sy moet sijn mittē ghenen die sy in haer lichaē droech. ende si moet wesen bi hē die si voede/ dats maria gods moeđ eñ sijn dienstmaecht eñ behoederse/ ende om dat ic anđs vā haer niet en derf ghelouē so en derf ic oec anđs niet segghen. ❡ Ten anderēmale wort si op ghevoert blidelijc. Hier ō seit gerardus die bisscop aldus. Die hemelen hebbē hudē onse vrouwe ōtfaen met bliscappē. Eñ die engelē verblijdē eñ die grote engelen iubileerden: die tronē vuroechden: dye dominatē al singhende. die potestatē met soet geluyt spelende. die potestatē spelēde op santoriē cherubin eñ ceraphin louēde eñ voirdense ten hoechstē trone vanđ godliker moghētheit. ❡ Ten derdē wort si op geuoert eerlijc: wāt iesus selue eñ al dz hemelsce gheselscap seluer quā haer te gemoete. Sinte hieronimꝰ seit. Wie sal moghē ghepensen wer wert hudē ōs vrouwe gheuarē is eñ mit hoe grote geselscap haer vāden hemel te ghemoet quā met innicheit eñ met wat grotē sange si geuoert wort tot harē trone Ende hoe vriendelijc eñ hoe minlijc dat si wort ōtfaen vā harē sone eñ verheuē wort bouē alle creaturē. Item wel yst te ghelouē dat hudē alt gheselschap vāden hemel quā haestelijck gods moeđ te ghemoet eñ dat syse ōme schenē met groot licht. eñ dz sise voirdē tottē throne mz loue eñ mz geestelikē sange eñ al dz geselscap vā dē hemelschē iherusalē: doe wort verblijt met ōtallike bliscap eñ dz si hē vuroechdē in ōtallijcker godliker minnē eñ met alle vroechden wāt dese .ij. feestē die ons hudē wordē vernyeut vāt iaer is si hē allē geworde stadelic Mē geloeft oec dz iesꝰ haer seluc haestelijc te ghemoet quā: eñ dz hise met bliscap met hē settede indē trone. Hoe soude hi anders hebbē gedaē dat hi gheboet indē wet eer vađ eñ moeđ. ❡ Ten .iiij. wort sy op geuoert hoechlic. Iheronimꝰ seit. dits diē dach dair maria is op gheuarē tot die hoecheit vāden throne gloriooselijck verheuen na cristum. ❡ Exempel.

Een clerck was die onser vrouwē harde ynnichlijc was eñ hy plachse alle dage te gruetē met desen vijf vruechdē tegē die pine die sy doechde van haers liefs soons vijf wondē/ als oft hise daer mede wilde troostē eñ seide Veruroecht di moeđ gods maget onbesmet/ vuroecht di die vādē engelē ouer vrolicheit ōtfingts. Vuroecht di die gebaert hebste des ewighē lichts claerheit. Vuroecht di moeđ vuroech di heilige gods moeđ eñ maget: du bist alleen moeđ onbesmet dy louē alle creaturē moeđ des lichts weest voor ōs dz biddē wi eē voerspraecster Doe dese clerc vā groter siecten sijn doot naecte soe begā hi hē te ōtsien. eñ onse vrouwe opēbaerde hē eñ seyde. sone waerom ōtsietste dy so seer die mi also die bliscap geboetscapt hebt weest oec blide. Eñ om datstu ewelijc verbliden moges so comt met my. ❡ Exēpel.

Het was eē monic harde oucuysch mer hi was seer ynnich tot onser vrouwē Op

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

een nacht ghinc hi tot sijn õcuysheit wert ende doe hi voerby dẽ outaer ghinc gruete hi onser vrouwẽ eñ doe ginc hi wter kerckẽ. Eñ doe hi ouer cẽ riuier ghaẽ soude so viel hi int water eñ õdranc: doe die duuelẽ sijn ziel genomẽ haddẽ quamẽ die engelen tot hẽ dz syse õlossen soudẽ. die duuelẽ seidẽ hẽ. waerõ sidy hier ghecomẽ wãt aẽ dese ziele en hebdi niet. Eñ te hãt quã dair õse vrouwe eñ berruspte die duuelẽ waer bi dat sy so coen warẽ dz si haer ziel begrepẽ haddẽ: si seidẽ dat si geuõden haddẽ dz si sijn leuẽ gheeynt haddẽ in quade werkẽ eñ si seide dit is valsch dz ghi segt wãt ick wel weet doe hi gaẽ wilde dz hi mi te vorẽ gruete eñ als hi weõ plach te comen so dede hijt oec/ mer segdi dat ic onrecht doe so latẽ ons settẽ in gods võnis. Doe si hier om stredẽ voor õsen here so was hẽ lief dz die ziel weõ tẽ lichaẽ kerẽ soude eñ hi soude penitẽcie doẽ vã sijn sonden. Hier en binen doẽ die andõ monikẽ saghẽ dattet voor bi dẽ mettẽ tijt ghinc so sochtẽ sy die coster eñ si gingẽ totter riuiere eñ vondẽ daer in õdroncken. Eñ doe sy sijn lichaẽ wt getoghẽ haddẽ eñ si wõder haddẽ wat hẽ ghe schiet was so wort hi weõ leuende eñ seide wat hẽ ghe schiet was eñ bleef voort in een heilich leuen. ¶ Exẽpel.

Het was een ridõ eñ hi was seer machtich eñ rijc. eñ doe hi al sijn goet ouer ghebracht had mit onbehocõ sotheit so quã hi tot grote armoede also dz hẽ cleine dĩgẽ õt brakẽ de grote giftẽ te geuẽ plach. dese ridder had eẽ wijf die harde eersaẽ was eñ õser lieuer vrouwen harde innich: dair nae naectet een grote feeste dat dese ridder plechet grote giftẽ te gheuẽ. eñ om dat hy nz en hadde dat hi mocht gheuẽ so worde hy alte seer bescaemt eñ hi ginc in eenre wildõnissen tot dz die feeste lidẽ soude dz hi daer soude mogẽ bewenẽ sijn quade auentuer eñ dz hi daer sijn scaẽte õtulien soude. Eñ siet daer quã tot hẽ een gruwelijc mã ridẽ also hẽ docht eñ vraechde hẽ waerom dat hi droeuich was. eñ doet hẽ dese mã ghe seyt hadde wat hẽ ghe schiet was so seide hi hẽ. Wilstu een luttel minẽ wil doẽ ic sal dy meer goets eñ glorie doen hebbẽ dã du te voren haddest. Die ridõ beloefde dẽ duuel dat hijt doen wilde op dz hi dede dz hy beloefde. Die duuel seide hẽ sich du sulste te huis varẽ eñ tot dese stede sulstu soeckẽ eñ du sulste dair vindẽ groot gewichte vã goude eñ vã ziluer eñ duerbaer stenẽ mer du sulste dit doen dattu my hier tot desen daghen sulste brengẽ dijn wijf. Met dese belofte keerde die ridõ weõ thuys waert eñ vant in die stede die hẽ die duuel geseyt hadde al dz hẽ die duuel beloeft had. Doe hijt gheuondẽ hadde so cocht hi te hãt sijn pallaes weõ ende quijte altemael sijn lãt weder eñ hi huerde weõ sijn knapẽ. Doe diẽ dach nakede die geset was riep hi sijn wijf eñ hi seide/ vrouwe gaet sittẽ op een paert: want ghi moet met mi varen eñ die vrouwe wort seer met anxte eñ veruaert mer si en dorst haren mã niet weõ segghẽ eñ sy haer lof dede mit innicheyt tot onser vrouwẽ ende si volchde haer man. Doe si verde ghereden waren vondẽ sy in haren weghe een kerck eñ die vrouwe ginc van dẽ paerde eñ ginc in die kercke eñ haer mã ontbeide haer daer butẽ/ eñ doe dese vrouwe haer seluẽ õser vrouwen beual eñ mz groter innichz hair bat wort si slapẽde. eñ õse vrouwe quã vãt outaer ĩ die gelike vã tlichaẽ eñ cléderẽ eñ vã ghewade na dese vrouwe eñ si ghĩc wt eñ sat opt paert eñ die vrouwe bleef slapẽde ĩ die kerc. eñ die ridõ waende dz sijn wijf gewecst hadde eñ voir wech. eñ doe hi ghecomẽ was ter stede die hẽ ghe set was quã die duuel mz grotẽ geruchte eñ haeste hẽ tot haer wert: eñ doe hi daer bi gecomẽ was so begõst hi te beuẽ eñ vã anxt en cõste hi nz naerre comẽ eñ hy seide tottẽ ridõ. O du valsce mã waer õ hebdi mi ald⁹ groot quaet gedaen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

voor so veel goets. Wãt ic hadde dy geseyt dattu mi dijn wijf brenghẽ soudes eñ du hebste mi gebrocht die moeđ gods Ic wil de hebbẽ dijn wijf eñ du brengts my maria. Wãt ō dat wijf mi veel onrechts doet so hadde ic my gaerne ouer haer gewrokẽ eñ du hebst dese tot mi gebrocht datse my tormentẽ sal eñ te hant in die helle worpẽ Doe dat die riđ hoorde hadde hijs groot wonđ eñ hy en cōste niet spreken vã anxt eñ vrese eñ ons vrouwe seide hez, quade gheest waer ō woudeste hinderẽ mijn ynnighe diẽstmacht/ dit en sal dy niet bliuẽ ongewrokẽ. Eñ daer ō ꝟdoeme ic dy met desen sentenciẽ dattu valste in die helle eñ dattu nẽmermeer minderẽ moges dye tot mi innicheit heeft. Aldꝰ voir die duuel vã daer met groten roepẽ eñ dye riđ viel vã sijn paert eñ viel onser vrouwẽ te voeten Eñ onse vrouwe beruspte eñ hietẽ varen tot sijnre vrouwẽ die noch in die kerc lach eñ sliep. eñ dz hy al des duuels goet wech werpẽ soude. Doe die ridder weđ ter kerkẽ ghecomen was eñ hi sijn wijf noch slapẽde vãt wecte hi haer eñ seyde haer wat hẽ geschiet was Eñ doe sy te huys ghecomẽ warẽ eñ si alt duuels goet wech ghe worpen hadden leefden sy beyde in onser vrouwen dienst innichlijc ende met onser vrouwen hulpe wordẽ sy daer nae harde rijck.

¶ Exempel.

Een mensche wort gheuoert te vōnisse die harde veel sondẽ hadde ghedaẽ. eñ die duuel was daer eñ seide/ ghy en hebt niet aen des mẽschen ziel. want sy is bat mine wãt ic hebber een instrumẽt of. Onse here die seidẽ hẽ waer is dat instrumẽt. die duuel seyde datstu selue dichteste met dynen mōt eñ hebste dz oec vast gemaect wãt du hebst geseit ĩ wat vre dz ghi daer of eet soe sulstu steruẽ. eñ ō dz dese is vã die ludẽ geslacht die die ꝟbodẽ spise etẽ so moet hi nz mi steruẽ na trecht vã desen instrumente. Onse here seide: mẽsche mẽ gheeft dy oerlof voor v seluẽ te spreken mer hy zweech die duuel seyde echter. Dese ziele is echter mine ouermits prescripcien. Wãt ic hebbe haer nv. xxx. iaer besetẽ eñ hi heeft mi onđdanich geweest als mijn eygẽ knecht Echter seide die duuel si es oec mijn al dedẽ sy enich goet nochtãs ꝟwinnẽ onuertallike sondẽ haer doechdẽ. Mer dz ōs here teghẽ die ziel niet en wilde geuẽ so haestelijc die sentẽcie so gaf hi een termijn vã viij. dagẽ dz sy weder comẽ soude voor hẽ optẽ viij. dach ende dat hi dã vã alle saken redẽ soude gheuẽ. Eñ doe dese ziele vã onsen heere ginc droeuich eñ ꝟuaert/ so quã haer eẽ te ghemoet eñ vraechde haer waer om dz sy so droeuich was. ende doe sijt hẽ al geseit hadde so seide si en ontsich ende ꝟuaert di niet: wãt ic sal v manlijc hulpẽ vandẽ eerstẽ. Eñ doe hẽ die siel vraechde hoe hy hiet so seide hi ic hiet waerheit. ende si vãt enẽ anderẽ die haer wel beloefde te helpẽ van den anderẽ. eñ doe hi hem vraechde hoe hi hiet doe seide hy. Ic hiete die gerechticheit Doe die achsten dach ghecomen was/ soe quam dese ziele voorden rechter ende dye duuel leyde eerst aen: eñ die waerheit antwoerde voor hẽ ende seide. Wi weten dat ter twee doden sijn vãt lichaem eñ vãder zielen. maer duuel wat instrument dattu voort brencste dz en spreect niet vãdẽ ewighen doot/ mer vãder doot des lichaẽs eñ dat is hier bi opẽbaer om dat alle menschẽ daer in besloten sijn om dat sy steruẽ moeten nochtãs en steruẽ si niet al die doot der zielen: wãt des lichaems doot duert altijt mer đ zielẽ doot is ꝟlost met cristꝰ bloede. Doe die duuel sach dz hi vãden eerstẽ onđginc begōst hi der zielen dz anđ op te leggẽ mer die gerechticheit ãtwoerde aldꝰ voor haer eñ seide Al hebste die ziel menich iaer besetẽ als een knecht. nochtans weđ seide dy altoes die onđsceydighe regẽ: wãt dye redẽ murmureerden altoes dat sy so wreden heer diendet. Ten derden dat haer die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

duuel op seide so en hadde si gheen hulpe.
Onse here seide mē brēge die wage eñ mē
weghe goet eñ quaet. eñ die waerheit eñ
die gerechticheit seidē tottē sondare. Valt
aen ōs herē moed̄ die bi hē sittet mz al dijn
herte eñ aēroepse in dijn hulpe. Doe hi dit
gedaen hadde soe quā ons vrouwe in sijn
hulpe eñ si leide haer hāt totter sydē vand̄
wage daer luttel goets in was eñ die du=
uel pijnde hē ouer dand̄ syde ned̄ te treckē
mer die moed̄ der ontfermherticheit bleef
te bouē eñ verloste dē sondaer. eñ die men
sche quā tot hē seluē eñ beterde sijn leuen
totter doot toe. ¶ Exempel.

In die stat bituers optē paesch dach doe
die kerstē onsen here ontfingē so ginc met=
tē kerstē kinderē een iodē kint tē outaer eñ
ontfinck gods lichaē met hē. Doe dit kint
thuys gecomē was eñ hē sijn vad̄ vraech
de vā waē dattet quā/ soe ātwoerdet dat
tet mittē kerstē kinderē daert mede ter sco=
len ginc totter kerckē was gegaē eñ dz hy
gods lichaē ontfaen hadde. Doe wort die
vad̄ ꝟwoet eñ hy greep sijn kit eñ werpt
in eenē barndē ouē die daer was eñ te hāt
quā tottē kinde ōse vrouwe in die ghelike
nisse des beelts dattet kit optē outaer sach
staē eñ hielt dz kint sond̄ quetsinge vāden
viere Eñ die moed̄ vādē kinde hadde met
harē roepē ꝟgadert veel iodē eñ kerstē. eñ
doe si sagē dz dit kit niet gequetst en was
indē ouen so togē sijt dair wt eñ vraechdē
hē hoet ꝟlost was vāden brāde eñ dz kint
āntwoerde dz die waerdighe vrouwe dye
optē outaer stōt hē geholpē hadde eñ dz sy
alt vier ꝟdreuē hadde. Doe ꝟstōdē die ker
stē dattet ōser vrouwen beelde was eñ sy
namē des kits vad̄ eñ werpē in diē ouē eñ
hi wort te hāts al ꝟbarnt. ¶ Exēpel.

Eenrehāde monikē die stōden voor den
dage op eē riuier daer sy sprakē sotte ydel
redē. Eñ sy hoordē roeyers royen vreeseli=
kē door die riuier eñ die moniken die seidē
hē. Wie sydi/ eñ si seidē. Wy sijn die duue=
len die ebronys des proost vā des coninex
huyse vā vrancrijck sijn ziele voerē in dye
helle die wtē cloester van gallus apostaet
was. Doe dat die monikē hoordē ontsagē
si hē alte seer eñ riepen starckelijc sinte ma
ria bidt voor ōs Die duuelē seidē hem ghi
hebt wel maria aē geropē wāt wi wildē
v ꝟscorē eñ ꝟdrenckē ō dat wi v vindē bu
tē tidē mit sottē ydel sprekē ōledich eñ doe
keerdē die moniken wed̄ tē cloester eñ die
duuelē voerē ter hellen. ¶ Exēpel.

Het was eē wijf die seer gepinicht was
mz eē duuel die haer eēpaerlic opēbaerde.
Eñ si hadde daer veel arseny toe gedaē nv
mz wiwater/ nv mz dit. nv mit dat/ dat si
daer toe dede eñ si en mochter nz of ontle=
dich werdē. eñ eē heilich mā riet haer dz si
als die duuel tot haer quā haer handen op
soude heffen eñ seggē maria helpt mi Doe
si dit dede bleef die duuel staē of hi geslegē
hadde geweest mz een steen. Daer na sei=
de hy. een quade duuel moet in sijn buyck
varē die di dz leerde Te hāts voir hi wech
eñ en quā daer na niet meer weder.

¶ Hier begint die legēde eñ dat leuē des heiligē cōfessoers sinte Rochus. ende eerst werr vā sijn lātscappē eñ sijnre gheboortē.

HEt was in dien tijden een edel mā eñ ridđ by namen ghehietē heer ian. eñ was here vā een sonđlinge stat geheten mompelier. Welcke stat gheleghē is onđ die crone van vrancrijc in een prouincie in latijn ghehetē hoccitane / eñ in duysche hocmoert welck een vruchtbaer lant is. Dese edel heer ian voerscreuē was gheborē vāt edele bloet vā vrācrijc. Eñ niet alleē was hy edel vā geslachte / maer edelre in goede werckē eñ in godlike doecht: eñ hy hadde eē huysvrouwe ghehetē libera / die edelste eñ schoonste vādē lande die welc oec haer edelheit seer ꝟcierde mz godlike wercken. Dese .ij. edel personē hebbē so naerstelijck gediēt dē enighē gods sone onsen here ihm̄ cristū dz si hē in heilighe werckē eñ inden diēst gods altemael ōledich maectē. Ende dese deuote here / van sijn deuote vrouwe geē erfgenamē gecregē en hadde hebbē sy gode hertelijc gebedē dz hi hē eē vrucht verleenē wilde die welck eē dienaer xp̄i worden mochte. Op eē tijt doe dese vrouwe deuotelic ihm̄ cristū eñ sijn lieue moeđ ō een vrucht biddēde was. heeft sy ghehoort een stēme vā eē engel segghēde aldꝰ. O libera edel vrouwe weest ꝟblijt wāt god heeft dijn ghebet ꝟhoort eñ ghi sult vā god gracie ōtfaē. Eñ terstōt is si tot harē here ghegaē eñ heeft hē ꝟtelt dz sy vādē heiligē engel hadde ꝟstaē. Aldꝰ hebbē sy seer ꝟblijt geweest bidē willie gods: dz werc des heilighē hylicx wort volbracht / ende die edel vrouwe heeft eē sone ōtfaen. die welc als hi gheborē was hebbē si hē int doopsel rochū ghenaemt. Dit kint heeft in sijn huyt op sijn luchter scouđ eē scoon cruce voert gebracht welc eē waerlic teikē was đ liefte gods tot desen kide. vā welckē teikē die edel ouđs ꝟwōderdē eñ hebbē god ghebenedijt. eñ sijn lieue moeđ hoe wel dz si edele eñ teđ was heeft rochū selue ghesoecht eñ opgeuoet / eñ alle die werkē vā eē voester aēgenomē Eñ als dese deuote moeđ so si gewoē was .ij. dagē in die weke vaste. so en heeft dz cleine kīt sinte rochꝰ nz meer dā eēs sijns moeđs borstē willē sughē. eñ op alsulckē dach was dat kīt veel bliđ eñ heblikeer dā op anđ tidē twelc hē allē groot wonđ gaf. Eñ doe hi .v. iaer out was heuet hi hē seluē tot penitēcie gegeuē eñ sijn ouđs seer onđdanich geweest: mer doe hy .xij. iaer out was heeft hy door ihūs cristꝰ mīne menigerley vastē aē genomē. eñ ghelijc sijn iōge ledē int wassen groot geworden sijn so is dz cruys daer wy of ghehoort hebbē in sijn lichaē meerder eñ groter verschenen.

¶ Van sijns vađs doot. eñ hoe hi sijn testament maecte.

OPtē seluē tijt wort die edele here eñ vađ des heiligē kīts sinte rochꝰ met eēder groter siectē beuaē. al was hi mitter godliker liefdē seer gestarct eñ doe hi voelde dat hē die vterste tidē sijns leuēs nakēde warē / heeft hi tot hē doē roepē rochū synen lieuē sone seggēde aldꝰ. O roche mijn alder liefste sone ende erfghenaem enighe kint / du mercste wel dz mijn leuē hier seer cort sal sijn ende dz ic dat hemelsche rijcke wil besoeckē. Aldꝰ so beueel ic di vier dingē voor mijn testamēt / die welcke ghi mit mijn rijc aēuaerdē sult te volbrengē. Dat eerste is datstu achteruolghēde also du begōnē hebste ihū xp̄o trouwelijc diēst. Dat anđ / datstu arme weduen eñ weesen ghedachtelic biste eñ behulpelic. dz đde dattu minē scat ī werkē đ goeđtierēheit besteest Dat .iiij. dattu mit begeertē die husen der armer sieckē eñ gasthuysen die wijl visiteret. Dese vier punctē heeft sinte rochus in sijnder bloeyender ioecht synē heer vader beloeft. eñ corts daer na is die ontsterffelike ziele des edelen mans wtē sterffelijken

lichame gheuarē eñ die iōgehlinc sinte rochus heeft eerlijck dat lichaē begrauē. Eñ doe hi .xxi. iaer out was heeft hi dier ghelike sijn lieue moeder begrauē eñ hi heeft in cortē daghen dat testamēt sijns vađs willichlijc volbrocht: die gheestelike plaetsen arme ludē huse besoeckēde heeft hy dē bedructe eñ den armē mit synen scat eñ raet ghenesen eñ arme weduwē ende weesen ꝟtroost. Arme macchden met sijn eyghen goet wt ghegeuē eñ met alsulckē werckē heeft hy sijns vaders scat besteet.

Hoe rochus wt sijn lant ginc ende van sijnre pelgrimagien.

2 DOe die heilige iongheIinck rochus sijns vađs wille hadde volbracht so heeft hy voor hē ghenomē sijn landē eñ rijckē achter te latē eñ menigerleye pelgrimagien aen te nemē eñ heeft hē gecleet mz reysbaer abijt ende heeft eē pelgrims hoet op sijn hooft geset eñ een palster in sijn hāt ghenomen: eñ staende in penitēcie heeft hi opghenomē te romē te gaen. Ende inden wech heeft hy ghehoort hoe dz in een scone stat ghehieten aquapendēt seer grosselick die pestilēcie regneerde so is hi met groter begeertē inđ stat gegaē eer werf vragēde nađ sieckē gasthuse daer hi haestelic toe gelopē is peynsende dz aldaer meer hulpe te doen was. vā welckē gasthuse op die tijt regeerder was een groot mā ghehietē vincencius / vandē welckē die heilighe iongelinc rochus ouermids veel biddēs ꝟworuen heeft dz hi beide by nacht eñ bi daghe dē armē sieckē mochte dienē Mer die goede vincēciꝰ beduchtende dat die lieue iōgelinck seer inder ioecht bloyen soude mogē mitter strale der pestilenciē wordē ghescotē en heeft hē die bede niet gaerne gecōsenteert Eñ soe geringhe als sinte rochꝰ tottē armē siecken ghecomē was heeft hi hē ludē indē name iesu cristi gebenedijt eñ boudelic die besmette ledē đ sieckē getracteert eñ ghehandelt als dat si ter stōt beliedē eñ gewaer wordē dz een heilich mā tot hē gecomē was / die welcke hē ludē ouer al den gasthuse vā pine ende brādē die anxtelick was đ pestilenciē ꝟlost hadde. daer na gic die heilige iōgelinc tot allē husen vāđ stat daer die pestilēcie regneerde. Eñ doer dat teykē des heiligē cruces eñ die memori eñ gedēckenisse đ bitter lidens xp̄i heeft hi hē allen ghenesen so dat alle die ghene die sinte rochus roerde warē ter stōt ꝟlost.

Van die grote miraculē ende teykenen die sinte rochus te romen dede.

ALs die heilige iōgelinc rochꝰ door die gracie gods die stat vā aquapēdent vanđ pestilēcie ꝟlost hadde: is hi van daer gereyst ter seynē eē grote stat in ytalien welc oec die pestilēcie lāge gequelt had eñ dese stat heeft hi oec in cortē tijt ꝟlost so is hi vā daer te romē gereyst / die oec mede op dier tijt so vol vanđ pestilencien was. datmē daer nauwe eē plaetse vindē en cōste die dair of nzen was besmet Doe was daer eē cardinael eñ was genaēt die cardinael āglerie. welc eē prouīcie ī lōbardiē is die oec mitter pestilēcie ghequelt was. tot desen cardinaels huse is dese heilige iōghelinc gegaē eñ als hi bi hē eē luttel tijts had geweest so heeft dese cardinael grote boete geuoelt ende wort ꝟtroest in sinē moet. wāt hi ꝟstōt dz dese iōgelinc was seer bemint vā god. welc sijn lieflijc aēsicht sijn proper manierē eñ sijn ledicheit wel betugedē. Aldꝰ heeft hi hē seluē recōmendeert dē iōgelinc. hē biddēde dz hi hē vanđ siectē der pestilēciē ꝟlossen wilde. allo heeft sinte rochus den cardinael ghetekēt voor sijn voerhoeft mittē teyken des heylighen cruces. eñ ter stōt soe heeft daer een openbaer cruys in synen voerhoefde ghestaen. ende hy is vander siecten ꝟlost Maer op dattet teykē des heiligē cruces nz en soude in sijn voorhooft bliuen soe heeft hi rochus ghebeden dat hi dat teyken des cruces vā sijn voorhooft wilde verdriuen op dat hy den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

volcke geen aenclap eñ spot en soude werdē. mer sinte rochus heeft hē gebedē dz hy dat teyken des cruces altijt gaerne wilde dꝛaghē ter ghedenckenissen đ passyen ons gesontmakers ihū xp̄i eñ dz mit eerwaerdicheit. wāt hi doer dien vanđ pestilenciē was ꝟlost. Daer nae bꝛocht die cardinael dē heiligē iongelinc tottē paeus. eñ so gheringhe als hi bi hē comē is heeft die paeus eē schoon blenckēde claerheyt gesien schinēde wtē aenschijn des heiligē iongelincx sinte rochus. so dat die godlijke cracht des paeus bekēt woꝛt indē iongelinc. eñ heeft hē geuraecht na sijn geslacht eñ lādē. mer sinte rochus niet begherende ꝟheuē te sijn opter aerdē noch enige verganclijke gloꝛie en heeft hē seluē noch sijn gheslacht niet laten kennē. mer hi heeft begeert volcomē of laet vā allē sondē eñ dye benedictie vandē paus/eñ hi is vā daer gegaē. mer hi heeft dꝛie iaer lanc mittē cardinael geweest. eñ den armē eñ dē sieckē willichlic ghedient. Eñ na die dꝛie iarē is die cardinael gestoꝛuē eñ sinte rochus is vā romē gereyst weder om in ytalien in een schoon bloeyende stat ghetē aruinē. die welcke hi oec mede vāder pestilencie ꝟlost heeft.

¶ Vanden miraculen die sinte rochus in lombardien dede/meest te placencien.

ALs sinte rochus die stat vā aruinē ꝟlost hadde vanđ plaghē der pestilencien/so is hi gecomē int lāt vā lōbardiē in eē stat ghetē auerne. die oec mede metter plage đ pestilēciē bedꝛuct was in welcker stat hi twe maendē den armē ziekē bi nacht eñ bi daghe wt goeđ hertē heeft gedient. Eñ als si vanđ plage ꝟlost warē is hi gegaen totter stedē vā placēcie daer dye plage oec zwaerlijc regneerde Eñ die heylighe mā sinte rochus heeft eē manier ghehadt dat hi die mēschē indē naem ihū xp̄i. eñ dooꝛ sijn heilighe passie vāder ꝟuaerlicker plaghē eñ vreseliker doot vꝛy maecte. eñ altoos heeft hi eerst werk tot gasthusen eñ anđ armer ludē huysen gegaen meynēde dz dier ludē plaetsen der hulpē meer behoeftich warē.

¶ In wat manierē dat die pestilencie ghecomē is tot sinte rochū bi bootscap des heilighē enghels

DOe sinte rochꝰ lāge int gasthuyst vā placēcie gheweest hadde eñ bi na alle die sieckē vanđ plagē der pestilēciē ꝟlost hadde eñ ghenesen: soe heeft hi op eē tijt ter middernacht gehooꝛt een stēme des engels hē weckēde wt synē slape seggēde aldꝰ O roche deuote dienaer ihū xp̄i. wilt wakēde woꝛdē eñ bekēnē die plage đ pestilenciē die nv in v lichaē is eñ arbeide om dy seluē te ghenesen Eñ also vꝛoech als hi ontwaecte beuant hi hē seluen gheraect te wesen mitter stralē der pestilencien in een vā sijn beenē vā welckē hi gode seer grotelijc gedanct heeft. Eñ doe hi met zwarē pinē woꝛt gequelt so dz hi in geen plaetse vā den bedde en mocht rustē noch gheduerē vā groter pine. Eñ nyemāt en cōst vā groten rouwe eñ dꝛoefnisse geslapē noch wel varē vāden ghenē die int gasthuys warē. Waer ō die heilige mā haestelijc vādē bedde is ghetredē eñ wt sijn camer is gegaen eñ is ghaen legghē vooꝛ die vterste pooꝛte vādē gasthuse in groter zerichedē ꝟwachtende die gracie gods. twelc des moꝛgens vꝛo als die sonne op gegaen was die boꝛgers vā placēcien die haer wech daer voer by leydē gesien hebbē dz diē arme pelgrim sinte rochus in groter pinē vooꝛ die pooꝛte lach eñ hebbē dē meester vāden gasthuyse seer ꝟspꝛokē. Mer hy heeft hē ōtsculdicht vooꝛ dē boꝛgherē seggēde: dz sinte rochus teghēs synē dāck eñ buten sinen wille oft wetē dair butē was gaen legghē. Als die boꝛgers dit hooꝛden hebbē sy ter stōt sinte rochꝰ vter stat ꝟdꝛeuē/op dz hy hē die stat niet in meerđ last eñ hinđ vanđ pestilencie mochte comen.

¶ Hoe die heilighe ionghelinc sinte rochus wter stat van placencie woꝛt ꝟdꝛeuē eñ ginc inđ woestine

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

daer hi veel mirakel eñ teykenē dede.
Hoe wel dat ſinte rochus in onſpꝛe=
keliker pinē ð peſtilenciē was eñ in
grotē lidē/nochtā heeft hi ꝟduldelic gele=
dē dȝ hi vā placēcien ꝟdꝛeuē was. eñ is ge
gaē in eenre buſſcayen niet verre vā ð ſtat
vā placēcie/dair is hi neð geuallē eñ heeft
dē here iheſum gebenedijt. Eñ na ſijn teð
macht heeft hi hē ſeluē eē cleyn huttekē ge
maect vā louerē eñ rijſkens ð bomē. ende
haeſtelijc heeft hi gedacht optē name ihū/
eñ heeft ſijn hert op geboert eñ ontſtekē in
bedinghe ſeggēde aldus. Jc dancke di ſe=
re hoochlijck mijn behouder ihū criſte dat
ghi mi ghelijc dē armē menſchē eñ den an
derē menſchē mettē bꝛande ð peſtilencien
hebt gheuiſiteert. Aldꝰ mijn goeðtierēſte
here ihū criſte wilt uwe milde gracie ꝟle=
nen eñ ſendē in deſe plaetſe der woeſtinē
om mi ghelijck dē anderē te gheneſen. Eñ
alſo gheringhe als die heilige iōgelinc ſijn
gebet gheſpꝛokē hadde ſo quā daer haeſte
lijc een neuel vandē hemel geuallē eñ is bi
der cluſen dye ſinte rochus vāden rijſkēs
der bomē gemaect hadde in eē ſchoon cla=
re fonteyn ꝟkeert diemen oeck opten dach
vā huden al daer mach ſien. Uā welc wa
ter die heylighe iongelinc gedꝛōcken heeft
eñ haeſtelijck is hi vāder plaghe ꝟſlaecht.
Jtē inden ſeluē buſſche niet verre vander
cluſen lach een doꝛp daer veel edele luden
in woendē onð al was daer eē mā die vā
god wtuercoꝛē was: eñ ſijn naē was ge=
hietē goddart die welc veel lāts had eñ eē
grote gheſinne in ſijn huys. Deſe goddert
hilt veel iacchondē eñ onð allen hadde hy
enē hont/dien hi bouē die anderē lief had=
de. alſo dat die hont wel ſonð vꝛeſe tbꝛoot
vāder tafelē mocht nemē eñ dꝛagēt wech
Eñ wāt ſinte rochus inden buſſche liggē
de gheen bꝛoot en heeft ghehat. ſo heeft de
ſe hont een bꝛoot vāder tafelen ghenomen
eñ dooꝛ gods ghenade tot rochū indē buſ=
ſche ghedꝛaghen. Eñ wāt ſinte rochus de
ſen hont onder weſen hadde eñ beuolē dat
hi die wijl bꝛoot ſoude bꝛenghē ſo heeft hē
die hōt goddienſtich geweeſt eñ ſinē wil=
le volbꝛocht. Mer ten leſten heeft goddert
ghemerct dat deſe hōt ſo dick eē bꝛoot van
der tafel nā eñ dachte in hē ſeluē waer de=
ſe hōt al die bꝛodē mocht bꝛinghē. eñ wāt
nyemāt vant gheſin dat en wiſte te ſeggē
ſo heeft hi dat willē ꝟnemē beuelende dat
mē een ſchoon broot ter tafele ſoude bꝛen=
gē. Eñ ſoe gheringhe alſt bꝛoot opter tafel
lach ſo quā die hōt eñ namt bꝛoot in ſinen
mōt eñ bꝛochtet tot ſinte rochus. Goddert
dit merckēde heeft van verre den hont ghe
uolcht ſoe dȝ ſi tſamē ghecomē ſijn tot des
heiligē iōghelincx wonighe. Daer merete
goddart hoe minlijc dȝ die hōt ſinte rochꝰ
dat bꝛoot gaf eñ heeft dē heiligē mā eerlijc
gegruet eñ is bi hē gheſetē. Maer die heili
ge iōgelinc beduchtēde dȝ goddaert mede
mocht werdē beſmit vāder peſtilēcie heef
tet niet willē gedoghē eñ ſeide. Gaet van
mi gode vꝛiēt: wāt mi beuaē heeft die pla=
ghe der peſtilēcien. Goddart dit hoꝛēde is
wech gegaen eñ heeft dē iōgelinck achter
gelatē. mer indē wege bi ingeuē des heyli
gē geeſt heeft hi tot hē ſeluē geſpꝛokē aldꝰ
Deſe arme ſicke mēſche die ic indē buſſche
achter gelatē hebbe is ſeker eē heilich vꝛiēt
gods. Wāt die hōt welc eē onredelijc dier
is ſonð redē onðdaen is ende alleen bꝛoot
bꝛinct. daer hi in groter ſiectē leit ꝟgetē in
dē buſſche. met meerre reden bē ic dat ſcul
dich te doen die dit vāden hōt gheſien heb
be eñ eē kerſtē menſche bē. Door deſe heili
ge ghedachtē eñ ingheuē is goddart weð
ō tot rochū gekeert eñ heeft tot hē gheſpꝛo
kē aldus. O heilighe pelgrim die hier indē
buſch ꝟgheten eñ achterghelatē legt. ic be
ghere dy ōtfermhertichȝ te bewiſen. wāt
ick nv weð tot dy come om nēmermeer di
te laten. twelc als die heilige iōghelinc ro=
chus hooꝛde heeft god hoghelijc ghedanct
eñ ghebenedijt/dat hi goddert tot hē ghe=

ſonden hadde. eñ begonſt den ſeluen god=
dart inden weghe die wet criſti te ond̄ wi
ſen. Mer na den tijt dat goddart bi dē hei
lighē iongelinc gecomē was en brocht die
hont niet meer broots. Eñ doe goddart eē
cleyne wile biden heilighē mā hadde ghe=
weeſt eñ hē beydē geen broot en wort ghe
brocht. ſo heeft ten leſtē goddart raet ghe=
ſocht aenden heilighē iōgelinc om broot te
crighē. So heeft hē ſinte rochus ꝟmaent
eñ gebedē nadē woerdē ons heren die ſeg
ghende is Jnt zweet dijns aēſichts ſelſtu
dijn broot eten. eñ dat hy wed̄ om tot ſijn
dorp wilde gaen eñ achterlatē al ſijn goet
eñ vriendē in een teikē vā williger armoe
de ſijn broot indē naē ihū criſti wilde bid=
dē. Mer goddart antwoerde hē ſegghēde
dat hi hem ſcaemde in ſijn dorp te bidden.
wāt hi daer wel bekent was eñ ſeer rijck
hiet. Mer ten leſtē bi veel ꝟmaninghe des
heyligē iōghelincx is goddart te placēcien
gegaen daer hi oeck ſeer wel bekent was
ſijn broot ghebedē eñ is voor een huys ge=
comen daer hi een gheuader hadde wonē
eñ heeft aelmis begheert. Als dit ſijn ghe=
uad̄ ſach. eñ goddart wort kēnende heeft
hi hem ſtuerlijck toe geſprokē eñ ſpitelikē
ꝟweten dz hy hem ſeluē die een rijc wijs
man ꝟnaemt eñ vermaert was ſijn huyſ
gheſin eñ alle ſijn vrienden eñ ludē vā kē
niſſe ſo mit ſijn broot bidden beſcaēt had=
de. eñ hi heeft hem met onwaerdicheit eñ
beſpottinghe vā ſijn dore veriaect. Eñ al=
dus heeft goddaert voer ander ludē doren
aelmiſſen moeten biddē. Maer binnen dē
ſeluē daghe wort goddarts gheuader vā
gode geplaecht mit veel and̄ ludē die hoor
aelmiſſen goddert ontſeit hadden eñ wor
den gheraect metter ſtralē der peſtilencien
ſoe dat daer na in corter tijt die ſtat vā pla
cencien metter plaghe der peſtilencien al ō
wert ontſtekē. Ende goddart is wed̄ om=
me ghekeert ten buſſche/ eñ heeft ſinte ro=
chus te kennē ghegeuē alle die geſchyeniſ=
ſen die hem in placencien gheuallen warē
d welc als ſinte rochus hoorde ghepropheteert
eñ tot goddart geſeit dz ſijn geuader
cortelick ſoude ſteruē dat alſo ghebeurt is
Mer doe die heilige iōghelinc ꝟſtaen had=
de die grote plage die wed̄ om in dye ſtede
vā placēcien gecomē was. ſo heeft hi door
die werken der goed̄tierenheit eñ ōtferm=
herticheit wed̄ omme tot die ſtat vā placē
cien gegaen om die arme ſieckē te ꝟtrooſtē
eñ heeft goddaert ſynen gheſelle indē buſ
ſche ghelaten/ eñ hoe wel dat hi ſelue mit=
ter ſiecter der peſtilencien ghequelt was.
nochtās bi ſynen arbeyt eñ mittē aentaſtē
dat hi den ſiecken borgherē vā placencien
aentaſte/ eñ door die benedictie die hi hem
ludē gaf inden naem ons herē ihesu criſti
heeft hi hē allē hulpe verleent. Eñ dē gaſt
huſe mitter gheheelder ſtat vā placencien
vāder plage der peſtilencien gheabceſſeert
eñ beurijt. Ende ſinte rochus is wed̄ met
ſynen wonden eñ zeer/ doer dē welckē hy
bi na crepel was indē buſſche tot goddart
ſijn gheſelle ghekeert. Mer corts hier nae
is die fame vā ſinte rochus eñ ſijn gheſel=
le ond̄ die luden comē ſo dat veel menſchē
hē beyden quamē viſiterē. Daer heeft ſin=
te rochus een ſchoen teyken ghedaen in te=
genwoerdicheit voor hē allen vā miracu=
len. wāt alle die beeſtē eñ wilde dierē dye
daer ind̄ wilderniſſe warē quamē tot ſin=
te rochus. eñ dedē hem reuerēcie eñ neych
den mittē hoofde. eñ die ghene dye enighe
ghebrekē haddē ſijn ter ſtōt tot ſinte rochū
gegaē eñ hy heeft ſe gheneſen eñ latē gaen.

¶ Jn wat manieren die engel gods ſinte rochum naecte eñ ghenas.

MEr corts hier nae is goddaert met ten anderē luden ter ſtat vā placencien ghegaen om ſommighe boetſcappen eñ nootſakē die hem porrende warē daer toe. Eñ heeft ſinte rochū ſynen gheſelle in ſijn cluſe een corte wijl alleen ghelatē Eñ rochus heeft dair ſijn ghebet ghedaen aen

ihesum synen ghesontmaker biddēde dat hi hē vander wōden der pestilenciē soude willē verlossen. Als hi aldus sijn gebet hadde ghedaē is hi ontslapē. Eñ binnē die tijt is goddart sijn geselle vāder stat weđ ge-comen/ doe hi bi rochū was dien hi slapē-de vant hoorde hi eē stēme des engels seg-ghēde aldus. O roche lieue vriēt gods die heere heeft gehoort dijn begerē/ sich op du biste ghenesen vāder plage đ pestilencien. mer die here gebiet eñ beuelt di dattu tot dijn lāt weđkeerste. Vā dese stēme is goddaert seer verwōdert die voor die tijt sijnre ghesellē naē niet en wist. eñ heeft sinte ro chus die nv ontwaect was altemael ver-telt dz hi vāden engel gods gehoort hadde Mer die heilige iongheling heeft daer goddart sijn geselle ghebedē dz hi sinē syn nye māt en soude latē wetē. Wāt hi geē vergāc-like eer vā sterffelike mēschē en begheerde Mer wāt sy noch meer gesellē vercregē heb bē die indē bussche haer leuen begeerdē te beterē/ so heeft sinte rochus noch een wijl tijts bi hē gheblcuē eñ hē allen in godlijke doechdē gheleert eñ in heilige werckē Eñ daer na heeft hi sijn cluse ende sijn geselle achter ghelatē/ eñ heeft naerstich ghe weest vā penitēcien eñ godliker minnē eñ is tot synē lāde gecomē.

Jn wat manierē sinte rochꝰ tot sinē lāde gereist is eñ ge-uāgē was eñ gekerkert. v. iaer lāc durēde

Als rochꝰ weđ soude kerē tsynē lāde so is hi gecomē tot eē plaetse in lombardien ghehetē angleria. aen tlāt van almaengē daer die here vā diē lande oerloge hadde teghē een anđ here Daer worde sinte rochꝰ geuaen. eñ wort dē here vā diē lāde geleuert als eē verspier des ghelegēt-heits vāden lāde. Eñ die here heeft dē hei-ligē mā sonđ merrē in een duyster kercker geleit/ eñ alle dese dinghē heeft sinte rochꝰ hē allen vergeuē eñ is verduldelijc indē karc-ker ghegaen dair hi altijt bi nacht eñ bi da ghe den naem ihesu heeft aengheropen eñ oetmoedelijc hem seluē beuolen Eñ ōs here ihesus cristus heeft hē alsō getroost als dz hē die karker niet hinđlic en is gheweest eñ niet anđs dā eē cluse of een plaetse đ pe nitēciē. eñ daer heeft hi. v. iaer langt in pe nitēcie geduert eñ seer minlikē gheweest.

Vanden miraculen die indē kercker ge schieden daer hi lach.

Jnt eynde vāden vijfstē iare alst gode belieft heeft dat sinte rochus siele met dz ghesclscap der engelē soude worden ouer ghesct eñ altijt die godlike tegē-woerdicheit mochte beschouwē soe heeft die bewaerder vāden kercker die sinte ro-chū teeten plach te bringē/ altoes tot allen stondē als hi voor dē kercker quā so sach hi daer eē alte grote licht eñ wonđlike claer-heit ō den duysteren kercker. Eñ hi vāt ro chum altijt knyelende opter aerdē. eñ sinē sccpper aen biddēde/ twelc hi te samē sinē here vertelt heeft. Eñ ter stōt is dat geruch-te vā deser geschiedenisse alt stat doer ver-breyt alsoe seer dat veel borgers vanđ stat om nyeuheit des dingx totten kercker sijn ghecomē. Eñ als sy alle des ghelijcs sagē hebbē sy gode ghedāct eñ geloeft eñ dē he-re vāder steden seer ghelastert vā sijn boes heit eñ wrectheit die hy ghedaen hadde.

Van sinte Rochus doot ende sijn ge bet in die vre sijns steruens.

Als sinte rochꝰ door dē engel hadt bekent dz sijn sterfdach naecte soe heeft hi den bewaerder vādē kerker tot hē gheropē eñ hē vriendelijck ghebedē dat hi sijn heerscap boetscappē wilde dz hi door dē naem iesu eñ der maget maria een priester tot hē wilde sendē teghē dē welcken hi sijn biecht mocht spreken eer hi storue. dat welc dz hē gesciet is. Eñ als hy sijn biecht gesprokē hadde so heeft hi oetmoedelic die ben edictie genomē vandē priester eñ seer gebedē datmē hē. iij. dagē lanc soude latē wesen in enicheit cōtemplerēde. op dat hy soe te bet met minletsel mocht ouerdinckē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat lidē sijns ghesontmakers ihesu: teghē die tijt sijns verscheydens. dit heeft hi begeert. Wāt hi beuoelde dꝫ die kinđ vander stat hē Wtē kerker lossen Wildē/ eñ daer ō dē here biddē Welc die priester oic te kennē heeft gheheuē. Eñ daerō is sinte rochꝰ die enicheit vā drie daghē ghecōsenteert. mer tendē den derdē dach is die engel tot sinte rochus ghecomē seggēde aldꝰ Roche god vāden hemel heeft mi gesondē om dijn ziele. vāden Welckē ist dattu yet begeerste dꝫ suldy nv begherē eñ ꝟWeruē. so heeft sinte rochus mit oetmoedighe begerē begeert dat alle kersten menschē die indē naem iesu deuotelic sinte rochus aenbedē souden vā alle ghescuttē eñ periculen der pestilencien moghē sijn ꝟlost Eñ als hi dit ghebet gedaen hadde so is hy te hāts vā aertrijck ghescheyden.

¶ Hoe die engel een tafel Wten hemel brocht vāden Wonderlikē visione eñ sijn begrauinghe.

ALso haest als sinte rochus gestoruē Was quā een engel Wtē hemel ende brocht een tafel mit guldē letterē godlijck bescreuen. Welc hi onđ thooft vā sinte rochus geleit heeft In dese tafel vātmē bescreuē als dat hē god ghecōsenteert hadde. so Wie sinte rochus deuotelijc aenbede die soude vā alle periculē đ pestilenciē sijn ꝟlost. Na dē derdē dach heeft die here sijn bodē ten kerker gesent dat sy rochū Wten kerker soudē latē. mer doe si tē kerker quamē hebbē sy daer sinte rochū doot geuōdē mer si hebbē indē kerker soetē roec eñ Wōderlike claerheit ꝟnomē. so dꝫ si sonđ tWifel gods vriēt gheloofdē te Wesen. Eñ ten eynde vā sijn hooft stōt een schone kaerse eñ der ghelijc aendē voetē. bi Welcke caersen dat heel lichaē ꝟlicht Was. Eñ si hebbē die voerscreuē tafel geuōdē. Wtē Welckē sy ꝟstaen hebbē sijn naē eñ auctoritcyt Welckē naem als des heren moeđ van die stat heeft gehoort. heeft sy bekent dꝫ rochꝰ Was sone van heer iā van mompelier. die Welc een broeđ vā enē bedde des herē van der stat Was dꝫ si te vorē niet en Wistē. eñ si bekēden dꝫ sinte rochus haer neue Was biden teykē des heiligē cruces. Welc sinte rochꝰ so voerseit is met hē tē Werlt brocht op sijn slincker scouder. Waer ō si tē lesten grotē rouWe ghemaect hebbē eñ misbaer eñ hebbē hē mittē ghemeenē volcke vanđ stat eerlijc eñ seer deuotelic begrauē. eñ is cortelijc daer na seer glorioselic te rome ꝟheuē. Eñ sy hebbē in synē naē eñ tot sijnre eeren eē schoon kerck ghetimmert.

¶ Die legende van sinte bernaert.

BErnaert Was geborē in eē borch in burgōdien die fōtanꝰ hiet vā harde edelē eñ geestelikē ludē. Sijn vađ hiet cecillius eñ hi Was eē vorbarich ridder ter Werlt eñ gode seer geestelijc eñ ghetrouWe. Eñ sijn moeđ hiet maleck. Dese vrouWe Wā vij. kinđ. vi. sonē: eñ eē dochť. eñ die Wordē alle monikē: eñ die dochter Wort eē nōne. Te hāt als dese vrouWe een kint ghewonnē hadde. so offerde sijt gode mit ha-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ren hãdẽ eñ en lietet nyemãt sogẽ dã haer
seluẽ/ als of si begeerde met harẽ melc die
kinderẽ die duecht in te stortẽ Eñ doe haer
kinderẽ ghewassen warẽ alsoe lãge als si
onŏ haer warẽ so seynde sise bet ter woes
tinen wert dã te houe: wãt si voedese mit
groue spysen/ als of si te hãt ter woestinẽ
soude gaẽ. Eñ doe si harẽ derden sone dat
was bernaert begort had indẽ lichaẽ sach
sy enẽ droẽ dat voorteykẽ vã dien dat toe=
comẽde was ende haer docht dz sy droech
enẽ wittẽ hõt die op sinẽ rugge root was
eñ dz hy bastede in haer lichaẽ. Doe sy dit
enẽ goedẽ mã seide so ãtwoerde hi mz eẽs
prophetẽ mõde. du sulste moeŏ wesen vã
altẽ goedẽ hõt die wachter wesen sal van
gods huys. eñ hi sal seer bassen tegẽ die vi
andẽ des geloefs. wãt hi sal wesen eẽ eer
baer p̃dicaer/ eñ hy sal veel ludẽ ghenesen
met medicijn ŏ edelre tõgen. Doe bernar=
dus een kint was eñ hi seer sieck was int
hooft. so quã een wijf tot hẽ õ dat si mz ha
rẽ sanghe die siecte soude ꝟlichten mer hy
riep mz grote onwaerdicheit eñ stietse vã
hẽ. Maer dit goede kĩt en ontbrac gods õt
fermherticheit niet mer hi wort te hãt ghe
nesen. En kerstnacht doen bernardus dit
kint des nachts õtbeide in dye kerc datmẽ
mettẽ doẽ soude: eñ hy begeerde te weten
op wat vre vanŏ nacht dz cristꝰ gheboren
was Doe opẽbaerde hẽ cristꝰ als eẽ kinde
ken als of hi voor sijn ogẽ hadde worden
geborẽ wt sijns moeŏs lichaẽ. Eñ daer bi
so hielt hijt also lãge als hi leefde dat doen
was die vre vã des herẽ gheboorte Vã dier
vren soe wort hẽ ghegeuẽ dieper eñ hoger
ꝟstãdenissen tot dien dz behoort die sacra
mẽte vã deser geboorte. Eñ õ die saeck so
maecte hi in die eer vã onser vrouwẽ ende
haer kint int beginsel vã sinẽ boecken een
schoon werck daer hi dz euãgeliũ beduyt
Die engel gabriel wort ghesent vã gode.
Doe die duuel ꝟnã dz salige opset des kĩts
suuerheit soe had hijs nijt eñ brochte hem

voor veel strickẽ ŏ becoringẽ. Doe bernart
een luttel tijts sijn ogẽ op eẽ wijf hilt scaẽ
de hijs hẽ eñ wreecte dz wredelic ouer hẽ
seluẽ. eñ sprãc in een staende water beuro
sen met yse eñ duerder in alsoe lãge dat hi
bi na al ꝟstijft was. eñ dzti so bi gods gra
cie sijn becorige ꝟloes. Omtrẽt die seluer
tijt quã eẽ maget mits raet vãden duuele
eñ viel al naect in bernardꝰ bedde daer hy
lach. hi keerde hẽ om eñ sliep Eñ dit onsa=
lige wijf ontbeide eẽ tijt/ tẽ lestẽ began sy
te tastẽ mer doe si sach dz hi hẽ niet en roer
de al was sy onschamel nochtãs scaẽde si
haer. eñ stõt op eñ vloech vã groter vresen
Op een tijt doe sinte bernart geherbercht
was in een vrouwen huys soe merctede die
vrouwe dz die iõgelinc schone was vã aẽ
sichte eñ si wort seer õtstekẽ in sijn minne
eñ si dede hẽ een bedde besidẽ haer makẽ.
Eñ des nachts quã sy heymelijc tot hẽ on
scamelijc eñ doe se bernaert ghevoelde soe
riep hi mordener. Doe hi dit riep so vloech
twijf/ eñ tgesin stõt op eñ õtstakẽ licht eñ
sochtẽ den moerŏ maer si en võdens niet.
eñ elc ginc weŏ te bedde wert eñ si rusten
alle/ mer dz onsalige wijf en ruste niet. eñ
stõt op eñ ginc tot barnardus bedde eñ hy
riep anderwerf moerdenaer moerdenaer
mẽ socht echter die moerdenaer maer ber=
nardꝰ dien kẽde en opẽbaerdes niet Eñ al
dus ꝟiaechde hi driewerf dit wijf. noch=
tãs en cõst si hair nauwe õthoudẽ. des an
der daechs doe sinte bernart voir optẽ we
ge bespottẽ sijn gesellẽ eñ vraechdẽ hẽ hoe
hi soe menichweruẽ moerdenaer gheropẽ
hadde. Hi ãtwoerde. waerlijck mi wilde
ten nacht eẽ moerdenaer beroerẽ. wãt õse
waerdinne pijnde haer te stelẽ minẽ schat
der maechdõs. die ic nẽmermeer en hadde
mogẽ weŏcrigẽ. Doe sinte bernaert merc
te dattet nz seker en was te wonẽ met ser=
pentẽ/ begõste hy te peysen õ te vlien ende
dochte doe in die grawe oerdẽ te gaẽ. Doẽ
dit sijn broeŏs ꝟnamẽ pijndẽ sijt hẽ te õt=

raen al dat sy mochtē. so gaf god hē so gro
te gracie datmēt hē niet ontradē en mocht
mer ouermits sijn bedinghe wā god sijn
broeđs eñ oec veel anđ totter oerdē. maer
gerraert sijn broeđ dat een vroē riđđ was
hi hilt sijn broeđs woerdē al voor sotheyt
eñ hi ỽonwaerde al datmē hē seyde. Doe
wort bernaert die al barnde was int ghe-
loue wōderlic ỽgramt met toren đ godli-
ker minnē eñ seide. broeđ mijn ic weet dʒ
wel dat moyenis alleen ỽstādenis gheuē
sal dinē orē. Eñ hi leide sijn vinger aē sijn
syde eñ seyde. Diē dach sal haestelic comē
dʒ eē spere dese side sal doorstekē ende den
raet diē du nv ỽsteechs die sal dā tot dijn-
re hertē gaē Na luttel dagē wort gerraert
vā sinē viandē gheuaen. eñ in dese stat die
hē sijn broeđ wijsde mittē vingher in sijn
syde. so droech hi eē speer ghestekē eñ also
toechmē eñ leydē inđ vāgenissen: mer ber
naert quā tot hē eñ doemen hē nyet en liet
spreken riep hi tot hē. Gheerraert broeder
weet dʒ wi cortelic gaē sullē indē cloester
Optē seluē nacht vielē die yserē vā sijn be
nen eñ die dore ghinc op bi haer seluē eñ hi
vloech blidelijc wech eñ seyde synē broeđ
dat sijn opset ỽwādelt was eñ dat hi mo
nic wordē wilde. Int iaer ons heren. M.
C. eñ. xij. Eñ int. xv. iaer na dat die grau-
we oerdē begonste soe ghinc bernardꝰ die
xxij. iaer out was mit. xxx. sijn ghesellē in
der grawer oerdē. Eñ doe hi mʒ sinē broe
derē wt sijns vađs huys ginc. Gwido die
die ouste was doē hi vinardū synē minstē
broeđ die noch een kint was sach spelē op-
ter stratē mittē kinderē. seide hy. Winaert
broeđ dy blijft alleen ōs goet. Mer dit kit
en antwoerde niet kintschelijc mer het sei
de. Ghi sult aldus dē hemel hebbē eñ ghy
hebt my alleen ghelatē die aerde: dit en is
niet effene ghedeylt. Daer nae bleef hi een
luttel tijts met sinē vader. mer hi volchde
na sijn broeders. Doe sinte bernart in dye
oerden gegaen was. so was hi so ỽʒ wol-
ghe indē geest eñ veronledich met gode dʒ
hi geen lichamelike sinnē en besichde wāt
als hi een iaer gewee st hadde inđ monikē
cellē so en wiste hi niet of thuys eē ỽwelft
hadde. Doe hi lange wt eñ in die kerc ghe
gaē hadde/ so waēde hi datter mer eē ven
ster en hadde geweest int hooft vanđ kerc
kē daer der. iij. warē. Die abt vā cistercien
seynde broederē om te funderē thuys van
clereuais eñ sette hem tot eenē abt bernar
dū. eñ hi was daer lange in groter armoe
den eñ hi maecte die wil sijn wermoes vā
wilde bladerē. Eñ bernardus waecte bo
uē der mēschelijker naturē. Wāt hi plach
te clagē dat hi ghenen tijt so seer en ỽloos
dan als hi sliep Eñ hi achte bi nae alleens
slaep als die doot. Wāt dye slapen schinen
doot te wesen mittē menschē als die dode
schinen slapēde voor gode. / Eñ daer ō als
hy yemāt hoorde seer snorken of als hi ye-
māt ontamelijc sach slapē so en mochte hi
nauwe liden. Wāt hi waēde dat hi waer
lijc sliep. Sinte bernardꝰ begeerlicheit en
wort nauwe met begherē getogē tot eten
mer ō die vreese te misdoen so ghinc hi ten
etē als tot een tormēt. als hy gegetē hadde
plach hi ouer te peysen hoe veel dat hi ghe-
getē hadde: mer als hi gewaer worde dat
sijn begeerte ouer sijn mate gegaen was/
en liet hi dʒ niet onghecastijt bliuē. Hi had
de eerst sijnre kelen begeerte also ghetemt
dat hi in veel manierē sinē smaeck ỽloren
hadde: wāt bi rokeloosheđē was hē eens
oly voor ghescenct eñ hi drancse altemael
wt. eñ hi en wistes niet. Mē brocht hē oec
eens bi rokeloesheit ỽhart bloet eñ dat at
hi langē tijt voor boter eñ hi en wistet niet
Wāt hi seyde dat hi alleene water smake-
de om dat sijn kinnebacken eñ sijn kele al
cout was als hi dranck. Wat dat hi in dye
heilighe scriftē geleert hadde sonđlinge dʒ
hi dit in busschen oft inden velden ōtfaen
hadde met ghedencken eñ met bedinghen
seyde hi. ende seyde tot sijn vriendē dat hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gheen meester en hadde gehat / sonder die eyken bomen eñ bocken boemen. Op een tijt seide hi / dat hẽ daer hi in bedinge was openbaerde die heilighe scriftuere altemale als ontbõdẽ eñ beduyt also bernart seit in cãtikẽ. Doe hi een werf sprac vã dien dz hẽ die geest in gaf. eñ hi daer vã eẽ deel of binnẽ behielt op dat hi op een anď tijt wat of hadde te spreken / so quã tot hẽ een stẽme eñ seide So lãge als du dit behoudes en sulste anďs niet õtfaen / in die cleder genoechde hẽ altoes armoede mer onreynicheit hate hi. Eñ dat was õ dat vã butẽ nz schinẽ en souderokeloesheyt of begheerte vã ydel glorie. daer õ hadde hi dit bisprake altoes in sijn mont eñ herte. Wie doet dat nyemãt en doet / dies ꝟwõdert alle mẽscẽ Eñ hier õ droech hi menich iaer een haerẽ cleet also lãge als hijt ꝟburgẽ mocht: mer doe hi wist datment wiste leyde hijt of eñ hielt die gheineen ghewoẽte. Niet en lachte hi soe dede het hẽ meer cracht dat hy soude mogẽ lachen dã õ dat lachen te weďstaen eñ pijnliker was hẽ te lachen dã hem dair of te wachtẽ. Hy plach te segghen dat die gedoechsamheit in .iij. gedeylt was. dats te weten in quadẽ woerdẽ eñ tottẽ ꝟliese vã gode eñ tottẽ slage vã dẽ lichame. eñ in exẽpel heeft hijt geproeft dz dese gedoechsamheyt in hẽ was. Doe sinte bernert een bisscop enẽ brief hadde gescreuẽ daer hi hẽ vriendelijc in ꝟmaẽde tot doechdẽ so hadde die bisscop in alte grote onwaert ende screef hẽ weď alte fellẽ epistele eñ seide in dẽ begine ald⁹ Saluyt eñ niet dẽ geest vã blasphemien. Daer op ãtwoerde bernardus. Ic en geloue niet dz ic dẽ geest ő blasphemien hebbe. eñ ic en hebbe nyemãt geulocct noch vlockẽ en wil / sonďlinge den prince vã minẽ volcke. Een canonic regulier quã tot sinte bernart eñ hi bat naerstelick dat meẽ õtfaen wilde in eẽ monic. mer doet sinte bernart niet doen en wilde mer doe hi hem riet dat hi tot sijnre kerckẽ ginge seide die canonick. Waer om hebstu dã in dijn boeckẽ soe grotelijck ghepresen die volmaectheit / ofstu dẽ ghenẽ daer toe niet en helpste diese begherẽ te vercrighen. Of ic dijn bokẽ hadde dat icse al schorẽ mocht Sinte bernaert seide. En hebt ghi niet gelesen in enich vã minẽ boecken datstu niet en mogest volmaect wesen ĩ dijn cloester. Jck hebbe in alle mijn boeckẽ geseit eñ geradẽ dat mẽ die zeden soude beterẽ eñ niet die stat te veranderẽ. Ende dese sotte canonick schoet op eñ sloech sinte bernaert seer aen sijn caken so dat hi root wort vã dẽ slaghen dat hi zwelde. Eñ die ghene die daer bi stondẽ scoten op desen sacrilegum: mer sinte bernart ꝟboot hẽ al ropende eñ hi bezwoerse dat sy hẽ niet en dedẽ. Hy pleecht oec die monikẽ te segghẽ dye inder oerden quamẽ Of ghi comen wilt te dien dat binnen is / laet buten dat lichaem dz ghi wter werelt gebrocht hebt eñ den geest come alleen binnẽ / wãt dat vleys en profijt niet. Sinte bernardus vaď die alleen thuis gebleuẽ was ginc ten cloester wert eñ na eẽ luttel tijts so sterf hi daer in goedẽ outheit Sijn sustere die in echtschap was in dye werelt om dat sy in vresen was inder werelt. õ haer rijcheit eñ weeldicheit. so voir sy tottẽ cloester waert õ haer broeď te versoeken. Eñ doe sy daer ghecomẽ was mit houaerdigẽ gesellscap eñ behagelicheit soe veronwaerdese sinte bernaert als die duuels nette ghespreyt was õ die sielẽ te vãghen. eñ hi en liet oec nyemãt tot haer gaẽ Eñ doen sy sach dat nyemãt vã harẽ broederẽ tot haer en quam sonď die een die die portier was eñ die seide tot haer dat si enẽ bewõden stront was. Doe wort si screyẽde eñ seide. Al ben ick een sonderse õ dusdanighe menschẽ starf cristus. Eñ om dz ick weet dat ic een sonderse bẽ daer õ soec ick raet eñ sprake aen goeden luden Ende al veronwaert mijn broeder mijn vleysch doch so doet gods knecht comẽ tot mijnre

stelen. eñ hi ghebiede mi eñ wat hi mi ghe
biet dat sal ic doen Doe dz bernart hoorde
ginc hi mz synē broederē tot haer. eñ ō dat
hise niet en mocht scheydē vā harē mā ver
boot hi haer ten eerstē al die houerdie van
der werelt. ende hi beual haer te leuen als
haer mod̃ hadde gedaē/ eñ soe liet hise va
ren. Eñ doe si wed̃ keerde wort si so ver=
wādelt dat sy inder werelt leefde of sy in
die woestine hadde ghewoent eñ si schey=
de haer vā alle die werlt. ten lestē ꝟcreech
sy mit groter bedē vā harē man dz hi haer
oerlof gaf eñ si ginc in een cloester. ¶ Op
een tijt doe sinte bernaert alsoe sieck was
dattet scheen dat hi sinē geest gheuē soude
wort hi op ghenomē indē geest. Eñ mē be
ual datmē bringē soude voor gods ordeel
eñ daer was die duuel tegēs hē eñ wroe=
gedē mit valsche clagē eñ seide al dat hi ge
daen hadde eñ pijnde sinte bernert seer te
hinderē/ mer sinte bernart die niet ꝟuaert
en was die seyde. Ic weet wel dat ic niet
waerdich en bē met minē ꝟdienstē hemel
rijc te ꝟcrigē. Mer ōse heere ihūs cristꝰ be
hout met dubbelē rechte dat is vand̃ erft=
achticheyt sijns vad̃s eñ ō die ꝟdiente vā
sijnre passien. Indē eerstē laet hi hē genoe
ghē inden anderē so geeft hijt mi. eñ ouer=
mits d̃ giften vā desen rechte so en scame
ic mi niet ic en sal ꝟcrigē. Mit desen woer
den wort die duuel cōfuys/ eñ alle die ver
gaderinghe scheide. eñ sinte bernaert quā
wed̃ tot hē seluen. Hi dede sijn lichaem so
seer onder mit vasten eñ wakē dat hy al=
tijt sonderlinghe so sieck was dat hi dz cō
uent niet volghē en mochte ¶ Op een tijt
doe die broederē voer hē baden so wort hi
ghewaer dat hi ꝟlicht wort. eñ hi ꝟgader
de die broederē eñ seyde. Wat behoudi enē
onsaligē mensche ghy sijt stercker eñ hebt
ꝟwonnē spaert ick bidde v spaert eñ laet
my steruen. Bernaert wort van veel ludē
ghecoren tot eenen bisscop. eñ sonderlinge
te ianuen eñ te melanen/ dien seer eyschtē
mer hi seyde dat hi sijns selfs niet en was
mer tot and̃ luden dienst: maer die broed̃s
waren op haer hoede ende haddē bi synen
raet ꝟcreghen vandē paus dat hē nyemāt
en soude moghen benemē. ¶ Op een tijt
doe die broeders vāden satroysen voer hē
badē: eñ hē hadden ꝟsocht eñ sy in veel sa
ken in hem wel ghestich warē so was een
dinc daer die prior vā dier stedē seer in ver
wonderde dat was sinte bernarets zadel
waer bi dat hi behagelijck was Doen dit
die prioer eē vādē broeders seide eñ dit die
moniken voort seiden. so hadde hi oeck sel
ue alten groten wond̃. eñ hi vraechde doe
hoe dat die zadele was. wāt hi wasser op
ghecomē van clereuays totten carthusen.
mer hi en wiste niet hoe dz sijn zadel was
Hy voir oec eens een heelen dach bi dz wa
ter vā lossanen eñ hi en sachs niet of hy en
bedochtet nyet dat hijt gesien hadde. Wāt
des auōts doe sijn gesellē vādē wat spra=
kē vraechde hi waer dz was eñ doe sy dat
hoordē haddē si des groot wond̃. Die oet
moedicheit sijnre hertē ꝟwā die hoocheit
sijns naems. Eñ alle die werelt en mocht
hem niet so hooch ꝟheffen hi en werp hem
seluē meer ond̃. alle mēschē hildē hē voor
alte heilich maer hi achte hē seluē voor al=
te cleyne. Eñ al ꝟhieuen alle menschen hē
nochtans en ꝟhief hi hem seluē bouen nye
mant. Want also die wile seide hi als hi er
gents was onder grote eerlicheit: eñ ond̃
grote gonste van volcke so docht hem dat
een ander daer voor hē stont die hi die eere
liet. ende hy hilt in hē seluē dat hier niet en
was ende hilt dit voor eē droem/ mer daer
hi onder simpele broeders dair die oetmoe
dicheit ond̃ ghemint was: dat hi hem dair
vant des was hi blide eñ dat hi weder in
hem seluen comē was. Altoes so vantmē
hem voor die ghetiden lesende of scriuēde
oft denckende of den broeders prekende.
¶ Op een tijt doen hi dē volke preecte eñ
sy alle sijn woerden naerstelikē eñ innich=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

liken ontfinghen so quam in sijn ghedach
ten aldusdanighe becoringhẽ waerlijc du
preecste nv alte veel eñ sy horẽ di alle gaer
ne. ende sy houden di alle voor wijs. Doe
sinte bernardus ghewaer wort van dese
becoringe so zweech hi een luttel eñ doch=
te of hi voort ghaen wilde dan niet. Ende
te hant so wort hi verstout met gods rade
ende antwoerde sijnre becoringhen. Jck
en begans om dy niet. ende ick en sals om
dy niet laten noch eynden. ende aldus soe
preecte hy sekerlijck totten eynde. ¶ Een
monic was die ter werelt een speelre was
eñ wilde weder ter werelt keren om dye
quade gheest diet hem riet. Eñ doe hẽ ber=
naert niet en mochte houden / so vraechde
hi hem waer bi dat hi soude leuen. Hi ant
woerde Jc can dobbelen daer bi sal ick le=
uẽ. Bernaert seide. of ic dy gaue een deels
om half dz ghewinne / eñ wilstu elc iaers
tot mi comen eñ deelen my die winninge.
Doe hi dit hoorde wort hi blide ende seide
dat hy dit gaerne doen wilde. Eñ bernart
dede hem .xxx. scellinghen gheuẽ. ende hy
ghinc daer mede wech. Dit dede bernaert
om dat hi hem aldus ten cloester weđ wil
de brenghen. ende het ghesciede soe. Doe
dese monick wech ghegaen was verloes
hijt al ende quam vã scande voor die poor
te. Doe dit bernaert hoorde so ghinc hi bli=
delijc tot hem daer buten ende ontdede sy
nen schoot om dat sy dat ghewin tsamen
deylen souden. Die rybaut seyde hem. va
der ick en hebbe niet ghewonnen. maer of
ghi wilt so neemt my voor een deel. Ende
bernaert antwoerde vriendelick tot hem.
Jst also soe yst beter dat ick v neme. dã dz
ick dat beyde verlore. ¶ Op een tijt doen
bernaert reet claechde hi eenẽ lantman die
mit hem optẽ wech ghinck dattet herte so
ongheestadighe in beden was Doe dat die
lantman hoorde. đwõderde hi hem eñ sei
de dz hi eẽ vast gestadich herte in bedinghe
hadde. Eñ õ dattẽ bernart wilde bekeren
eñ vã sijn onwetẽheit bedwingẽ so seide
hi. Scheyde di vã mi een luttel eñ gãc eñ
segt eẽ pater nẽ met alre innicheyt datstu
moges. Eñ moechste dat pater noster seg=
ghen mit alre ynnicheit eñ sonđ enich anđ
gedachtẽ so sal ic dy sonđ twifel dit paert
daer ick op sitte gheuen. mer beloue mi by
dijn trouwe datstu mi seggen sulste oftu
daer tusschen anđs yet peynste. Die lant=
man wort blide eñ hielt dat paert te hant
ghewonnen eñ ghinc vromelijc aen die eẽ
syde eñ hi vergaderde hem seluen int her=
te eñ hi begõste dz pater noster. mer eer hy
int midden quam so quam hẽ int herte een
gepeyns of hy die sale mittẽ paerde hebbẽ
soude Doen die lantmã dit merete so ginc
hi haestelijc tot sinte bernart eñ seide hem
wat hi gepeyst had in sijnre bedinge eñ hi
en đmat hẽ seluẽ so onwiselijck niet meer
als hi te vorẽ dede. Broeđ robbertus sinte
bernaerts monic eñ sijn neue nađ warelt
mit sommige ludẽ rade. so ghinc hy in sijn
ioncheit in die oerde te clungi. Eñ als ber=
nart dit een luttel lãge hadde latẽ liden op
sette hi hẽ weder te ropen mit brieue. Doe
bernaert desen brief dichte daer buten eñ
desen brief een anđ monick wt sinẽ mõde
screef. so viel een haestelijc reghẽ. Eñ doe
die monic die den brief screef dẽ brief vou=
wen wilde soe seide sinte bernaert. Het is
gods werc eñ en õtsich di niet te scriuẽ. al=
dus screef hy dẽ brief middẽ indẽ reghẽ al
wast dattet al õme regẽde. nochtã đdreef
die cracht đ godliker minnẽ diẽ reghen vã
dair Doe in eẽ cloester dz bernart gemaect
hadde ghecomẽ was een grote đgaderin=
ge vã vlieghen / ya dz sy alle die monikẽ so
grote pine dadẽ. so seide hi Jc đbanse Eñ
des morghens võden sise al doot. Doe ber
naert ghesent was vanden paeus te me=
lanẽ om dat hise đsoenẽ soude mitter kerc
ken. eñ hi te pappen ghekeert was broch=
te hem een man sijn wijf dye besetẽ was.
ende die duuel begonst wt des wijfs mõt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te ropen eñ bernardus laster te seggē. De=
se die poreye eet in wermoes en sal mi wt
mijnre woninghe niet ꝟdriuē. Eñ bernar
dus sende tot cyrus kercke/mer cyrus wil
de sijn gast dat vordeel gheuē eñ en wilde
dit wijf niet ghenesen: eñ aldus so brocht
mense weđ tot sinte bernart. Doe begōst
die duuel wt harē mōt te sprekē. Cyrꝰ en
sal mi nz ꝟdriuē of bernart wt iagē. Hier
op ãtwoerde bernaert. Cyrꝰ/Bernart en
sal dy niet ꝟdriuē met ons here ihesus cris
tus. eñ hi dede een bedinge ende die duuel
seide. Hoe gaerne soude ick wt dese quene
gaen. om dat ick so zwaerlijc in haer ghe=
pijnt ben Jck soude gaern wt ghaen mer
ic en mach ō dat die grote here niet en wil
Bernaert seyde: wie is die grote here. dye
duuel seide. Jhesus vã nazareth. bernart
seide. hebste hē wel gesien. hy antwoerde
ya ic. so seide bernaert: waer saechden. hy
seyde inđ glorien. bernaert seide. waerstu
inder glorien. hi antwoerde ya ic. Doe sey=
de bernart hoe quaemster wt. hi seide met
lucifer vielen wy een grote menichte. Dit
sprac die duuel droeffelijc daer sijt al hoor
dē wter quenē mont. bernart seide soudes
te wel willen weđ keren inder gloriē. die
duuel lachte al scaterēde in wōderlike ma
nierē ende seide het is te laet: doe bede ber=
nart eñ die duuel voir vtē wiue. Mer doe
bernart vã daer gheuarē was quã die du=
uel daer weđ in eñ haer man liep na sinte
bernaert eñ seide hoet geuarē was eñ ber
naert dede haer aendē hals hāgē een brief
kē daer in gescreuē was. Duuel ic beueel
v indē naem ons herē iesu cristi datstu nē=
mermeer dē wiue en ghenaecst. doe dit ge
daē was en dorst hi haer niet genakē. Te
equitaniē was eē wijf die alte onsalichlic
wort ontsuuert vã een alf. Dese alf reetse
vij. iaer eñ besmettese mz ongelouighe on
cuysheyt. Doe daer sinte bernardꝰ quam
dreychde die duuel dit wijf dat si tot hem
niet en ginghe: wãt hi seide tot haer dz sin
te bernaert haer niet en soude mogē hulpē
eñ waert oec dat si tot hē ginghe hi soude=
se als sinte barnardꝰ wech ware also seer
quellen die hi te vorē alsoe seer hadde ghe=
mint. Mer dit wijf ginc met grotē betrou
wē tot sinte bernaert eñ seyde hē screyēde
al harē noot Eñ hi seide haer. neemt minē
stoc eñ legten in dijn bedde eñ mach hi dy
dan yet doen dat doe hi. Doe sy dz gedaen
hadde eñ si op haer bedde lach soe quã die
alf te hãt. mer hi en mocht haer niet doē dz
hi plach te doē noch hi en mocht dat bedde
niet genakē/mer hi dreychde dz wijf anx=
telijc dz hi ouer haer soude wrekē als sinte
bernaert wech ware. Doe si dit sinte ber=
nart hadde geseit so ꝟgaderde hi alt volck
eñ hi dede elc eē barnde caerse in sijn hant
dragē eñ voor alle die ꝟgaderinge ꝟbarn=
de hi dē alf eñ ꝟboet hē dz hi tot desen wi=
ue eñ tot genē wiue tot sulcke oncuysheit
niet ghenakē en soude eñ soe wort sy van
oncuysheit ꝟlost. Doe sinte bernardꝰ ghe
sent was in dese selue prouincie: ō dat hy
den hertoge vã equitanien weđ soude soe
nen metter kerkē eñ die hertoge geensins
en woude werdē ghesoent ginc sinte ber=
naert misse doen eñ die hertoghe bleef bu=
ten der dorē als een verbannen man. Doe
bernaert pax dñi sit semp vobiscū gheseit
hadde so leide hi gods lichaem opter pate=
ne eñ droecht met hē eñ ginc met een ōtste
kē aensicht eñ barnde ogē eñ hi aēginck dē
graue met vreselijken oghen eñ woerden
eñ seyde. Wi hebbē di gebedē eñ du hebste
ꝟsmaet: mer sich hier mariē sone die de
here vanđ kercken is die du ꝟuolchst hi is
tot di ghecomen sich hier is dijn rechter in
wiēs name alle knyen wordē gheboghen
Hier is die rechter dair dijn ziel sal moeten
voor comē sulstu hē oec alsoe ꝟsmaerdē
alstu synē knecht ꝟsmaetste weđstotē nv
oftu moghes Eñ te hãt wort die graue ꝟ=
stijft eñ beefde mit al sijn lijf eñ alsoe viel
hi voor sinte bernarts voetē. doe stietē sin=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

te bernaert met voetē ende hieten op staen
om gods sentencie te horen eñ hi stōt al be
uende op eñ hy volbrocht al dat sinte ber=
naert hē beual. Dese graue was sinte Wil
lem/ alsmen in sijn leuen leest. ¶ Doe sin
te barnaert in aelmaengē gheco men was
om een grote onruste te vredē soe sende hē
een aertsch bisscop een eersaem clerc te ge=
moete. eñ als dese clerck seide tot sinte ber
naert dat hē sijn heere te ghemoet ghesent
hadde so antwoerde hi een anđ here heeft
di gesent: des hadde die clerc wonđ eñ sei
de dat hē nyemãt ghesent en hadde sonder
sijn here die aertsch bisscop. Sinte bernar
dꝰ seide wetđ/ du dwaelste sone du dwael
ste. wãt die here cristus heeft di gesent die
meerre is. doe dit die clerc hoorde so seyde
hi. Waendi dat ic eē monic worđē wil dat
en moet mi niet gescien: wãt ic en pensdet
nye: noch ten quam tot mijnre herten niet
mer binnē den seluē weghe so liet die clerc
die werelt eñ hi wort eē monic vã bernar=
dus hant ghecleet. Doe hi eenē hardē ede=
len riđđ in sijn oerden ōtfaen hadde eñ de
se ridder sinte bernaert op een tijt volchde
wort hi alte seer becoert. mer doe eē vã die
broederē hē alte drouich sach vraechde hi
hē die saec eñ hy antwoerde hem. ic weet
wel dat ic nēmermeer blijde wesen en sal
Doen die broeder dit sinte bernaert hadde
gheseit so bat hi naerstelick voor hē eñ die
broeđ die te voren drouich was wort vã
dier tijt blideliker dan die anđ Eñ doe die
voerscide broeđ dē ridder ꝟweet die droef
heit die hi hē geseit hadde ãtwoerde hi: sei
de ic dat ic nēmermeer blide wesen en sou
de/ so segge ic nv dz ic nēmermeer drouich
wesen en sal. Doe sinte malachias die bis
scop van hyerlant in sinte bernaerts cloes=
ter ghestoruē was: eñ sinte bernaert ouer
hem misse dede/ openbaerde hē god mala=
chias glorie. eñ met ons heerē inspreckinge
ꝟwãdelde hy die forme vanđ collectē nae
dien dz hi dat sacramēt genomē had eñ sei
de eñ sanck blidelijc aldꝰ. God die dē heili
gē malachien dijnre heiliger ꝟdientē heb=
ste ghelikēt. gif dz biddē wi sijn duerbaer
doots feestē begaen na volgē moetē die ex
empelē des leuēs ouermits onse here ihūs
Eñ doe hē die regiere des choers seide dat
hi dwaelde so seide hi. Ic dwale nz want
ic weet wel wat ic segge: daer na ghinc hi
tot malachias lichaē eñ custe sijn heilighe
voetē. Doe bernaert int begīsel vanđ vas
ten wort besocht vã veel nyeuwe ridders
so bat hi hem dat si hē in die heilighe tiden
wilden op houdē vã haer ydelheit eñ lod=
derien. Doe sy hem geensins louēen wou
den so hiet hi datmen hē wijn voor schenc
ken soude eñ seide. drinct der sielē dranck
doe si gedronckē haddē voerē si te hãts ter
stat waert: eñ sy die niet ghelouē en wou
den een luttel tijts haer te wachtē sy gauē
doe al haer leuen lanc gode. Ten lestē doe
sinte bernaert sijn doot naecte seyde hi sy=
nen broederen. Ick late v drie dinghē die
ghi houdē sult die ick in minē leuen hebbe
gehoudē so ic best mochte. Niemãt en wil
de ic ꝟtoornē ofte scande doen/ eñ vielder
sommels yemãt dat ꝟhuede ic als ick best
mochte. eñ altoos loefde ic my min dan eē
anđ. Alsmē mi misdaē hadde en begeerde
ic geen wrake ouer dē ghenē die mi misde
den. Ic laet v godlike minne gedoechsaē=
heit eñ oetmoedicheit. Na dien dat hi veel
miraculen ghedaen hadde eñ hi hōdert eñ
xl. cloesterē gesticht hadde. eñ hi veel boec
kē ghemaect hadde. Doe hy. lxiij. iaer out
was: int iaer ōs herē. M. eñ. C. eñ. liij. so
starf hi onđ sijn kinderē handē. Nađ doot
so ꝟtoonde hi hē menich weruē sijn glorie
wãt hi opēbaerde eenē abt in sijn cloester
eñ hi hiet hē dat hi hem volgē soude Ende
doe hi hē volchde so seyde hē sinte bernart
Siet wi comē tē berghe libanꝰ eñ du sul=
ste hier bliuē eñ ick sal daer op ghaen. Doe
hem die abt vraechde waer om dz hi daer
op gaē wilde/ so seide hi/ ic wil lerē die abc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hadde wonđ eñ seide vađ wat wilstu leren: wāt wi en wetẽ nyemāt die dijns ghelike is in cōstẽ eñ sinte bernart seide Geen cōsten is hier noch hier en is geẽ bekẽnẽ đ waerh; eñ met dese woerdẽ ōtuoer hi hẽ: eñ die abt merete desen dach eñ hi vāt doe dz sinte bernaert ghestoruẽ was. Onse here die dede ontallike veel miraculẽ by bernart sinen ghetrouwen knecht.

¶ Die legẽde vā sinte thimotheus.

THimotheus wort onđ nerone vā den rechter vanđ stat gepassijt: eñ doe mẽ hem pijnde eñ men sijn wōden bestroeyde met leuendẽ calcke eñ hi hier ī gode dāckede / so stōdẽ daer .ij. engelẽ besydẽ hem eñ seydẽ. heft op dijn hooft ten hemelwaert eñ sich: eñ hi sach opwaert ende hi sach den hemel open eñ ihesum houdende een crone vā dierbarẽ steenen eñ hi seyde. dese crone sulste ontfaen van mijnre hant Doẽ dit een mā sach die appollinaris hiet so dede hy hẽ dopẽ eñ om dat sy beyde bleuẽ in ons herẽ gheloue soe dede hise beyde onthoofden. Int iaer ons herẽ .lvij.

¶ Die legende vā sinte Synphoriaen martelaer.

SImphoriaen was ghebo rẽ in eẽ stat ghehetẽ augustudune. eñ doe hi noch eẽ iōghelinck was / was hi so zwaer vā zeden dattet scheen dat hi die ouđs bouen ghinck. Doe dye heyden venus feeste vierdẽ: venus na der fabulen was goddine der minnẽ. ende sy haer beelde droeghẽ voor eradiaen dẽ rechter. so was daer simphoriaen. ende om dat hyse niet aenbeden en wilde soe sloech mẽ hem langhe eñ leyden in een kercker. Daer na brochtmẽ vtẽ kercker ende men dwanck hem te offeren eñ men belocfden veel goets mer hi seyde. Ghelijc dat onse here can geldẽ weldadẽ: soe can hy oec geldẽ misdaden: dat leuẽ dz wi cristo sijn schuldich te betalẽ van sculde laet ons dat gelden m; begheertẽ. wāt het is alte laet berou als men voor dẽ rechter eerst berou heeft. wāt ydel beloftẽ dye ghemengt sijn met sotheit vā honich geuẽ dẽ herten die daer dwaselick in betrouwẽ venijn in dat si wt stortẽ v begeertẽ al heel sijn uwe wille / nochtans en besit sy niet. wāt sy es met des duuels const ghebondẽ eñ gehoudẽ in onsalighe ghewinne eñ als v bliscap begint te claren gelijc dẽ glase so breecse. Doe worde die rechter tornich eñ dede simphoriaen dodẽ. Eñ doe mẽ hẽ ter doot wert leyde soe riep sijn moeder: soon laet dy ghedenckẽ des ewich leuẽs sich opwert eñ sich den ghenẽ die in dẽ hemel regneert. men ontneemt dy dat leuẽ niet. mer men verwandelt di een beter leuen: te hāt wort hy onthooft eñ die kersten begroeuẽ hẽ eerlijck. Tot synẽ graue ghesciedẽ veel miraculen so datten die heyden oeck hadden in groter eren. Gregorius van thoers seit dat een kerstẽ mā daer hi ōthooft was nam .iij. steenẽ die mit sijn bloet besprōgẽ waren eñ leydese in eẽ siluerẽ vat dz ō be=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

cleet was mit houtē border. Eñ doe hi dit in cē borch geset had eñ doe die borch verbarnt wort haeldemē dz vat al geheel vtē vuer. Hi was gepassijt int iaer.cc.lxx.

¶ Die legende vā sinte bartholomeus die apostel.

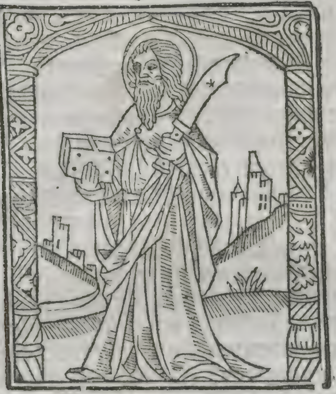

Bartholomeus doe hi in yndien quā dz int eynde ō we relt is. so ginc hi indē tēpel daer eē afgod was dye astroth hiet eñ bleef daer wonēde als eē pelgrim. In desen afgod was die duuel die seyde dat hy die siecke ghenas/ mer hy en ghenasse niet mer hi dede dz haer die siecheit niet so seer en quelde Eñ diē tēpel was vol siecker ludē mer sy en mochtē geen ātwoerde ōtfaē vādē duuel: eñ sy gingē tot een ander stat daer eē afgod was die berith hiet: eñ ō dz si hē vraechdē waer ō dat astroth haer nz en antwoerde so seide hi. Dijn god is met vierighe veterē gebondē eñ hi en mocht nz sprekē/ noch sijn aemtocht ꝟhalē vā ō tijt dz gods apostel bartholomeꝰ indē tēpel comē was. si seidē hē. Wie is dese bartholomeꝰ: die duuel seide. hi is die almachtighe gods vrient eñ hi is gecomē in dese prouincie ō dat hi die godē vā yndien ꝟderuē sal Sy seyden segt ons een teyken van hē dz wy hem moghen vinden. die duuel seyde hem. sijn haer is zwart eñ kerspel: eñ sijn vleysch is wit/ eñ sijn oghē groot/ eñ sijn nose gaten sijn effen eñ recht/ eñ sijn baert is lanc eñ heeft een luttel graeus. ende hy is middelbaer van lancte: sijn stemme ludet als een basune. ende hi heeft een witte hoyke aen dye verciert is met purpur. Eñ hy heeft oec omme een witte mantel ende die heeft in elcken hoecke enen roden steen eñ binnen. xxvi. iaren en sijn syne clecderē niet ꝟsleten. noch sijn schoen vuyl gewordē eñ hondert werf des daechs beedt hi al knyelende. ende hondert werf des nachts eñ die enghelen wandelen met hē eñ si en laten hem nēmermeer moede wordē noch hē hongheren: eñ altoes van aensichte gedüert hy alleens met blidē eynde met vrolijken ghemoede. Hy voorseit alle dinc eñ hi can alle tongē vā allē luden. eñ alstu hē soeckē sulste wilt hi so sal hy hem ꝟtonen. Mer en wilt hi niet so en sulste hē niet moghē vindē/ eñ ic bidde als ghy hē geuondē hebt dz ghi hē bidt dz hi hier niet en comet dz mi sijn engelē niet en doen dz si minē gesellē gedaen hebbē. Doe si hē. ij. dagē ghesocht haddē ende sijs niet en vondē so riep eē die besetē was op eenē dach. Bartholomee gods apostel dijn bedinghe ontsteken my eñ bartholomeus seide hē. zwijcht eñ ganc wt hē eñ te hāt wort hi verlost. Doe die coninc polinius dat hoorde die eē besetē dochter hadde sende hy totten apostel eñ bat hē dat hy tot hem quame eñ dat hy sijn dochter ghesont maecte Ende doe die apostel tot hē gecomē was eñ hi sijn dochter met veterē gebōdē sach wāt si plach te scorē die ghene die tot haer quamē: doe dede dese die apostel ōtbindē eñ ō dat die knechten niet en dorsten bi haer comen soe seide hy. Ic houde die duuel die in haer is gebōden eñ hy ontsiet v eñ te hāt wort si ꝟlost Doe dede die coninc kemeels ladē met syluer eñ goude eñ met duerbarē steenē ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hy dede den apostel soeckē mer men en cō=
des niet vinden : mer des saterdaechs vro
soe openbaerde hē die apostel dē coninc al=
leen in sijn camer ende seide hem wat heb
ste mi alden dach ghesocht mz goude ende
siluer eñ met costelike gesteentē. Dese din
ghē sijn nootdrufticht dē ghenen die aert=
sche dinghē soeckē/mer ic en begheer geen
aertsch noch vleyschelijc goet. Doe began
hē bartholomeus veel te leren hoe wi ver
lost waren/eñ hi toonde hē onder die and̄
hoe cristus dye duuelē verwan ouermits
wōderlike betamelicheit bi cracht ende bi
gherechticheit eñ by wijshedē. Wāt het is
wel tamelijc dat hi der magets sone ꝟwā
dat was adam die ghemaect was vāder
aerdē die noch maget was verwōnē had=
de die wort ꝟwonnē vand̄ magets sone.
Hi ꝟwannē oec machtelijc als hi hē mach
telijc verdreef vā sijn heerscappie welcke
heerscappie die duuel aē hē tocch om dz hy
adā daer wt ꝟstekē hadde Eñ alsoe eē tyrā
ꝟwonnē heeft die sijn gesellē sent dz sy al
lesins sijn tytel ꝟheffen soudē eñ dē tyran
ꝟdriuen soudē. Also sent ihesus crist⁹ die
een ꝟwinre is allesins sijn boden ō dat si
des duuels oeffeninghe tenyet makē sou=
dē eñ cristus oefeninge settē. Hy ꝟwā oec
gerechtelijck. Wāt dz was recht dat hi die
die mēschē geuangē hielt ō dz hi mettē etē
ꝟwan datti soude werdē ꝟwonnē vā eē
mensche die vaste so dat hi hē niet langher
gheuangē houdē en soude Des duuels cō
ste wort oeck dicke bespot mz des duuels
const: wāt des duuels const was alsoe eē
valck eenē vogel vangt in die wildnis. al
so crist⁹ vanghē soude opwert/dz hi daer
vastende geen hōger en hadde dat hi sond̄
twifel god wesen soude: mer waert dz hē
hōgerde dz hi hē becorē soude als hi adam
dede eñ metter spisen ꝟwinnen. maer om
dat hē hongerde so en mocht hi niet weten
dat hi god was/noch hi en mocht niet ver
winnē want hi en consenteerde sijn beco=
ringhe niet Doen hi dē coninc die sacramē
ten vāt geloue gepredict hadde seide hi dē
coninc. Wilde hy gedoopt wordē so soude
hi hē sinē god tonē gebōden mit yserē vete
rē. Des and̄ daechs doe die bisscop vāden
afgodē besydē des coninc pallaes dē godē
offerde begōst die afgod te roepē: ghi onsa
lige mēschē hout op te offerē dz v niet qua
der en worde dā mi die gebōden bē vā cri
stus engelē dien die iodē cruystē mit gloyē
de veterē. Wāt si waendē dz hi vand̄ doot
soude wordē ghehoudē maer hi vinck die
doot die onse coninginc is. Eñ hi heeft on=
se grote pine gebondē met barnēde veterē
Tc hāt namē sy zeelē eñ bōdense dē afgo=
dē om dē hals dat sy hē ned̄ trecken soudē
maer si en mochten/mer die apostel beual
dē duuel dz hi wtē afgodē voir eñ dz hi hē
brake. eñ te hants voir hy wt eñ brac alle
die afgoden vanden tempel: ende daer na
so dede die apostel sijn bedinghe eñ genas
alle die sieckē vāden tempel. Eñ die apos=
tel wijde dē tempel in gods eer/ eñ beual
den duuel dat hy wech voir in die wilder
nisse. Doe openbaerde die enghel gods eñ
vloech al den tempel door ende hy maecte
met synen vingher in elc vanden vier hor=
nen een cruce eñ seyde. Dit seit die here ge
lijc dat ic v ghesuuert hebbe vā alle v siec=
heit also sal die tēpel ghesuuert wordē vā
alle sinettē. Eñ die gene die daer in pleech
te wonē die die apostel heeft versent in die
wildnisse die sal ic v tonē: eñ als ghi hē ge
sien hebt dz ghy hē niet ōtsien en sult/mer
aldusdanighen teikē als ick in desen steen
ghemaect hebbe/ alsulckē maect in uwen
voorhoofde. Doen toende hi hē als eē mo=
ryaen die zwarter was dā een kole die eē
scarp aensicht hadde eñ enē langē baert tē
knyen toe. ende haer totten voeten lanck.
die vierighe oghen hadde die vonckē gauē
als gloyende yser: eñ hem scoten wtē mō
de ende wter nose vlāmen vā sulpher. eñ
hi had achter sijn handen ghebonden met

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gloyende veteren eñ die enghel seyde hem Om datstu ghehoort hebste dat di die apostel gebondē heeft dattu al die afgodē van den tēpel ghebrokē hebt so sal ick v ontbinden dattu gaetste in eē stat daer geen menschē en wonē eñ daer sulste wesen tot den doēsdage toe. Eñ doe die duuel ontbondē was soe voir hi wech met groot gescal eñ geruchte eñ dye engel gods voor tē hemel daer sijt alle gader saghen. Doe wort dye coninc mit sijn wijf eñ met sijn kinđ ende veel volcx ghedoopt eñ hi liet sijn rijck eñ wort des apostels discipel Doe ꝟgaderdē al der afgodē bisscoppē te astragen tottē coninck synen broeđ eñ claechdē hē tegē den apostel dat hi al haer godē bederuē had eñ den tēpel ghebroken eñ dat hi den coninck met gokelie bedrogē hadde. Doe wort astrages die coninc toornich eñ sende gewapende mans ō den apostel te vāghen: Doe hi voordē coninc gebrocht was seide hem die coninck. Bistu die ghene die minē broeder ꝟkeert heeft. die apostel seide. ic en heb ben niet verkeert mer bekeert. Die coninc seyde hē. also du minē broeder hebt doē laten syne godē eñ dinen god gelooft/ soe sal ic dy dinē god doen latē eñ minē god doen offeren. Die apostel seide. Ic bant dē god die dijn broeder oeffende eñ toendē hē ghebōden/ eñ ick dwancken dat hi den afgod brac. moechste dit minē god doen so sulste my dynē afgod doen aenbedē: mer doe ick dinē god brekē soe gheloef in minen gode. Doe die apostel dit seide quā dē coninc die boetscap dat nastach sinen god gheuallen was eñ gebroken: doe dat die coninc hoorde schoorde hy dat purpur cleet dat hy aen hadde eñ liet dē apostel met cluppels slaē. Eñ als hi gheslaghē was soe dede hi hem leuende villen/ ende die kerstē namen sijn lichaem eñ groeuent eerlijck. Maer die coninc astrages eñ die bisscoppē wordē mitten duuel beseten eñ storuen al: mer conic polinius was gheordineert tot een bisscop ende. xx. iaer lanc dede hi alte innichlic een bisscops dienst eñ daer na starf hi in vredē

Hoe sinte bartholomeꝰ gepassijt was sijn veel vermoeden of: wāt sinte dorotheus seit dat hy ghecruyst was segghēde aldus. Bartholomeus preecte die vā yndiē sinte matheus euāgelien bescreuē in haer tongē. Hy starf inder stat albane gecruyst mettē hoefde neđ wert. Eñ theodorꝰ seyt. dz hi geuilt was: eñ mē leest in veel bockē dat hi ōthooft was. Dese cōtrarien mach mē aldus ꝟschonē/ eñ men mach seggē dz hi eerst ghecruyst was eñ eer hi aen te cruce starf datmē of dede eñ deden villen om dz hi meerre pine soude liden eñ datmen nae dede onthoofden. Exempel.

Int iaer ons heren. CCC. ende. xxij. so quamen die saracenē in cecylien eñ verderfden dat eylant vā lypaticane daer sinte bartholomeus lichaem was/ eñ sy braken sijn graf ende sy stroyden sijn beenre: want sijn lichaem quā int eylant vā yndien aldꝰ. Doe die heidē saghen datmē sinte bartholomeus lichaem veel erē dede hadden si des onwaert eñ beslotēt in eē loden vat eñ worpē in die zee eñ aldꝰ quā hi met groot gheleide tot diē eylande. Eñ doe die saracenē sijn beenre haddē gestroyt doē sy wech warē te huys wert. eñ also opēbaerde die apostel enē monic ende seide. stāt op eñ ꝟgadert mine beenre die ghestroyt sijn Die monic seide bi wat redē mogē wi die benē ꝟgaderē oft enich eer doen alstu ons hebste latē bederuen. eñ en hebt ons geen hulpe ghedaen. die apostel seide. onse here heeft lange ghespaert ō mynen wille. mer om dat haer sonden soe groot worden soe en mocht icse niet langer hulpen. / mer doe die monic seide hoe hi sijn beēre soude mogē vindē onđ so veel anđ: so seide die apostel. Du sulste des nachts gaen vergaderē: ende du sulste al die beenen op nemen dye blincken sullen als vier. Ende die monick vātse also die apostel seide ende hy ghinck

in een scip eñ voirdese te beneuentanẽ. dat
is apulien in metropolen: mer men seit nv
dat sy te romẽ sijn. nochtã seggẽ die vã be=
neuentanẽ dz si sijn lichaem noch hebben.

Een wijf brocht een ¶ Exẽpel.
vat vol oly õ dat sise gieten soude in sinte
bartholomeus lãpe mer hoe seer datmẽ dz
helde ouer die lãpe daer en quam niet wt:
nochtãs doe si haren vinger in dat gat sta=
kẽ so riecten sy daer natte oly wt. doe riep
daer een: ic wane dattet die apostel niet õt
fanclijc en is datmẽ dese oly in sijn lampe
gietẽ soude. eñ hier õ gotẽ sise in eẽ andẽ lã
pe. te hãt quã daer oly wt. ¶ Exẽpel.

Doe die keiser fredericꝰ beneuẽtine ver
derfde eñ alle die kerstẽ die daer warẽ. eñ
doe hi geboot datmẽ alle die stat tot eẽ an=
der stat voerẽ soude so merchte een man eñ
vant een deel mãnen met wittẽ geclcet die
schenẽ ondlinge een raet te hebbẽ. Eñ doe
hẽ groot wõder had wat dz wesen moch=
te eñ hijt een vã dien gheuraecht hadde so
seide hi Dits bartholomeꝰ die apostel met
tẽ anderẽ heilighẽ die in deser stat kercken
haddẽ eñ si sijn vergadert õ dat si ondlinge
vraghen sullẽ eñ ouer eẽ dragen wat doot
hi steruẽ sal diese wt harer stat verdreuẽ he=
uet. eñ sy hebbẽ ondlinghe met gewarige
võnissen wt gegheuẽ dz hi sondẽ merrẽ sal
moctẽ comẽ voer gods võnisse eñ daer vã
dese dinghẽ antwoerdẽ. Na eẽ luttel tijts
so starf die keiser een onsalighe doot.

¶ Men leest in een boec ¶ Exempel.
vandẽ heiliger miraculẽ dat een meester al
le iaer sinte bartholomeus feeste hoghelic
vierde eñ daer dese meester predicte so opẽ
baerde hẽ die duuel i gelikenis eẽre schoõ=
re ioncfrou wẽ. Hi werp sijn oghẽ op haer
eñ noodese ten etẽ eñ doe sy ter tafelẽ wa
ren ghesetẽ so pijnde sy haer seer die mees=
ter õtsteken met haer mine. mer sinte bar
tholomeus quã voor die dore in een gheli=
kenis vã een pelgrim eñ bat seer datmẽ hẽ
in liet õ sinte bartholomeus wille/ eñ dye

iõcfrouwe ontrietet hẽ. eñ mẽ sende hem
broot mer hi en woudes niet nemen: noch
tans badt hi dẽ meester bidẽ bode dz hi hẽ
seggẽ soude wat hi waende dz meest pro=
per ware inden mẽsche doe hẽ die meester
seide dz lachen vãden aẽsichte/ so seide die
iõcfrouwe: het is die sonde daer eẽ mẽsce
wordet mede ontfaen ghelorẽ ende leeft.
Daer op ãtwoerde bartholomeus dat dit
die meester voort brocht mer dz wijf gron
deerde bat. Andẽ werue sende die pelgrim
totten meester dz hi hẽ seggẽ soude/ welck
die stat waer een voet groot/ daer god indẽ
werelt meest miraculẽ dede Doe die mees
ter seide die stadt daer dat cruce stont daer
god groot wõder dede/ so seide dat wijf.
het is des menschẽ hooft daer in is die min
dert werelt. eñ die apostel prees harer bet
der reden. Ten derdẽ vraechde hi hoe ver
re dattet was vãden hemel tot indẽ hellen.
eñ doen die meester dz niet en wiste so sey
de sy. Nv sye ic wel dat ic worde te neder
gescopt: wãt ic weet wel dye vãdẽ enẽ tẽ
ãderẽ ghevallẽ bẽ eñ ic sal dy dat moetẽ to
nen: doe viel die duuel ondẽ dye ander met
groot gescalle Eñ doe si dẽ pelgrim sochtẽ
en võdẽ sijs niet. Dusdanich mirakel leest=
mẽ oec vã sinte ãdries die abt theodorꝰ dz
eẽ groot leraer is seit aldꝰ Sinte bartholo
meus die apostel preecte in yconia ende na
in yndien eñ ten laetstẽ indẽ stat albane. dz
was in groot armenien daer was hi eerst
geuilt eñ daer na õthooft eñ begrauẽ. Eñ
doe hy vã gode was gesent õ te preken so
seide hi hẽ mijn iongher gaet preken/ ghaet
wt ten stride. Wees õtfanclijc dye vrese ic
vervolle mijns vadẽs werc eerst. orconde on
der dijn broedẽs. volt dat vat dz nootdruf=
tich is. volch dijn meester/ ende doet alsoe
dijn here dede. bloet teghẽ bloet. eñ vleys
teghen vleysch. leuer al dattu mogest. doe
ic ghepijnt was so gedoechde ic vrede: du
sulste wapẽ hebbẽ dat sal goedõtierenheyt
wesen. in die pine sachtmoedich eñ in dier

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

quader ghedoechsaemheit in die ghene die bozē bliuē. Dese apostel en was nz wedstribbelēde mer hi volchde des herē ghebot als eē ghetrouwe knecht. Eñ hy ginc wech blidēde als eē licht deser werelt ō dat hi verlichtē soude die verdonckert waren Eñ als sout der aerdē ō dat hy souten soude die onwise luydē. Eñ als een ackermā om dz hi die geestelike oefenige soude doē Sinte peter die leerde die geslachtē: maer bartholomeꝰ ondsochte naerstelijc dz lātscap. pieter dede groot wōder mer bartholomeꝰ dede grote miraculē. peter was gecruyst neō wert mettē hoofde. mer bartholomeus na dat hi geuilt was wort hi onthooft. allso veel geestichedē als peter mochte doorcomē / alsoe veel mochter bartholomeus begripē. Sy maectē eñ verhieuē seer ghelijc dye kercke. eñ sinte bartholomeus hadde die ander geestelike graciē als sinte peter. Dese was die middelste vāden. xij. apostelē eñ hy geeft aen beide sydē geluyt vā godlike reden ghelijc die herp haer gheluyt geeft aen beide sydē. Al die apostolen deeldē hē ouer alō werelt eñ wordē voorboden eñ crautē des coninc vā alle coninghē. Dese hadde te deele armenien vā euylath tot gabaoth: sich hoe hi metter ploech sijnre tongē door eerde die velden sonō te den Eñ doe hi die woerdē des geloefs leyde in die diepheit der herten hoe hi gods paradijs eñ sijn wijngaert plante eñ hoe hy tot alle siecten medicijn gaf. Eñ hoe hi die onuerstādelike doorne wt graefde eñ hoe hi of sloech dē bosch vā quaethedē: eñ hoe hi timmerde die lere ō onuechtichede: mer sy gauē dē sceppeer ongelick loon dat was voor eer oneer voor bñdictie vloeckē voor gifte pine. eñ voor eē rustelijc leuē die bitterē doot. Wāt na dien dz die apostel ōuertallike tormentē gedoecht hadde eñ vā hē ludē gedoot was na dien dz hi vāder werelt ghesceiden was so en vrockelocsde hi die ghene niet die hē dod ē mer hi ontfincse in sijn miraculen mer haer beestelijchette eu had nz datse begeerdē noch niet en wasdatse vanō quaetheit treckē mocht. Wāt si wordē vsot tegē sijn heilige lichaē. Die siecke vonwaerden die ghene die die werelt ghenas eñ dē ghenē die den blindē leit metter hāt die bestiert dz scip dat verderuen soude eñ die dē doden verweet. eñ hoe deden sy dat wāt si worpē sijn heilighe lichaem inō zee / mer die scrine wort verheuē met gheruchte wtē lāde van armeniē met vier ander martelaers scrinē dye met hem oec inō zee ghe worpē warē om dat sy oec mirakel dedē. Eñ door die lāge zee so voeren si eñ diendē den apostel eñ quamen in cecilien int eylant lyperaris: allso dat open baer wort hosti den bisscop die daer was. Dese rijckē scat die quā tot eenē armē wiue eñ dese costelike steen die quā tot enē onedelen: eñ dit alten clarē licht quam tot eēre drouer. Die ander vier scrinē voeren elc tot een sonderlinc lāt eñ lietē des apostels lichaem dair wāt dese apostel seynde dese vier martelarē weder oest wert. Dē een te weten papinū sende hi te milas in syrien. den anderē dz was luciaē sende hi te messiam. mer die. ij. anō stuerde hi int lant vā calabres: dat was gregorise sende hi te colūnen eñ acasiū sende hy in eē stat die calē hiet eñ daer doet hi noch optē dach vā huden grote miraculen. Aldus wort bartholomeus in dit eylāt ōtfaen met grotē loue eñ met veel caersen eñ men stichte daer eē eerlike kercke In dit eylāt was enē berch die vulcaen hiet eñ hi was seer hinderlick den luyden in dien eylande. om dat hi drie milen verre eñ een half vier wt schoot. dese berch vlooch wech ter zee wert eñ bleef daer hangēde soe dattet noch schijnt ende dunct dē ghenē die dat sien als een ghelikenisse vā groten vierc dat vliecht. Nv salighe apostel bertholome: god gruete dy die biste claerheit des godlijcken lichts eñ visscher der kercken vāden onderscheydighē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

bissche die vāden vberkkelijken geuāghen sijn. Soete vrucht vāden leuenden wijn gaert die dē duuel wondes. die welke die werelt wont mit sijn moordinge Die sonne vāder werelt moet vblidē die alle dinc verlicht. Mont gods/fonteyne die altoos wt vloyt gesontheyt die die zee geheilicht hebste mit dine voetstappen: die alle tlant root hebste ghemaect met dinē bloede dye op bist gheuaren te hemel dair blincstu int middel vā gods scarē. du blincste in claerheit vā onuergācliker glorië eñ verblides daer i grote bliscap vā onuersadeliker glorie eñ vroechden. Dit seit theodorus.

¶ Die legēde vā sinte mamertinꝰ.

Mamertinꝰ was een pagaē eñ doen hi op een tijt afgodē aenbede so vloos hi een oge eñ sijneen hant wort verstijft eñ vdroechde. eñ hi waēde dz hi die godē vbolgē hadde Eñ doe hy tē tēpel wert ginc om die godē aen te biddē. quā hē een geestelijc man te gemoet die saninus hiet eñ hi vraechde hē waer of dz die siecheit ghecomē waer hi seide ick hebbe mine godē vertoornt eñ daer om gae ic om hē aen te bedē om dz si mi goedertierlijc geuē sullē weď dz sy mi grāmelijc hebbē benomē Eñ hi seide hē broeď du dwaelste om dattu die duuel voor god houste/mer gāe tot germanꝰ dē biscop vā anthisiodore eñ wilstu sinē raet doē so sulste te hāt genesen. Eñ hi ghinc te hāt derwert eñ quam tot sinte amatoers graue eñ tot veelď heiligher graue eñ ō dē regē ginc hi des nachts in eē zyde tot eē cluse die op sinte cōcordijs graf gemaect was eñ doe hi sliep opēbaerde hē eē wōderlick visioen. Dat was eē mā die quā ter dooren vā sijnre clusen eñ hi riep sinte concondiē dat hy ter feestē quame die sinte pelgrinis eñ sinte amator mittē anderē bisscoppē deden eñ hi āt woerde hē wtē graue. Jck en mach daer niet comē wāt ic moet wachtē enē gast dz hi niet en worde gedoot vāden serpentē die al hier wonē. ende dye ghene ginc wech eñ seide wat hi gehoort hadde Eñ hi keerde weď eñ seide cōcordien stāt op eñ brenge met di minianꝰ dē subdyakē eñ minianus die acoleyt dz si haren dienst doē mogē/ wāt alexāder sal dinē diēst verwachtē: eñ mamertijn dochte dat sinte cōcordien hē biď hant nā eñ leydē met hem: eñ doe hi tot hē gecomē was so seyde hem sinte amator/ wie yst dye mit dy coemt eñ hi seide het is mijn gast. Eñ hi seide stoten wt wāt hi is besmet eñ hi en mach mit ōs niet wesen: ende doemē wt stotē soude so viel hi voor hē neď eñ vercreech sinte amatoers gracie eñ hi hiet hē dat hi ginc tot sinte germanus: eñ doe hi ontwaecte ginc hi tot sinte germanus eñ hy viel voer hem te voet eñ bat genade Eñ doe hi vertelt hadde wat hē ghesciet was ginghen sy beyde tot sinte concordien tōbe eñ deden dē steen of eñ vondē daer veel serpentē dye langer warē dā .x. voeten. Eñ doen sy alle wech vloeghē beual hē sinte germanꝰ dat sy tot eenre stat voerē daer si nēmermeer yemāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

en mochten deren eñ ald⁹ wort mamerti- nus gedoopt eñ ghenesen eñ hi wort mo- nick in sinte german⁹ cloester eñ hy wort daer abt na sinte allodius. Binē des mās tiden was in dz cloester mamertijn eñ om dat mamertijn sijn gehoorsaēheyt proeuē wilde beual hi hē dat onnutste ābacht vā den cloester eñ maectē hard vādē ossen eñ om dat hy gaerne die ossen eñ die coyen in eē bosch wachte so wort hi soe heilich dat die vogelē tot hē quamē eñ voedese. Wāt hi vloste oec enē euer die die hōdē geiaecht brochtē tot sijn cluse ende hi dedese wech gaē ¶ Op eē tijt doe die rouers hē beroeft haddē eñ sy alle sijn clederē namē eñ sy hē alleē enē mātel lietē so riep hi achter na eñ seide. Ghi heerē comt weđ siet ic hebbe ge uondē in minē mātel enē pēninc gebondē hi sal v machscië nootdruftich wesen. eñ sy keerdē te hāt weđ eñ droeghen dē man tel weder mittē pēninc wech eñ sy lietē al naect. Mer doe sy haestelic tot haer spelūc wert keerdē eñ si al dē nacht so ged waelt haddē so vōdē sy hē weđ in die celle in die dagheraert eñ hi gruetese eñ ōtfincse vriē delijc i sijn celle eñ hi dwoech hē haer voe ten eñ na sijn macht gaf hi hē al dz hi had- de. Eñ hē hadde des wonđ eñ sy hadden rouwenis vā dien dz si hē gedaen hadden eñ hi bekeerdese al. Op een tijt doe die ion ge monikē dye met mamertinus woendē strickē gheleit haddē na die berē die dē sca pēlagen plegē te legghē eñ hy des nachts dē strick om dē hals beuinck mamertinus die dit eerst wiste stōt op vā sinē bedde eñ doe hi hē vant seide hi wat doetste onsali- ghe/vlie haestelijc datstu niet gheuaen en worts ende hy ontbantē. Doe mamertijn doot was eñ mē sijn lichaē te anthisiodo- re voerde so si in een stat warē so en moch ten sy geensins sijn lichaē vanđ stede por- ren voor dz eē geuanghē die in een karcker lach sijn handē of sprongē eñ hy vrilijck daer wt quā eñ droech sijn lichaē metten anderen totter voorseider stat eñ hy wort eerlijck begrauen in sinte germanus kerc ke die hi ghesticht hadde.

¶ Die legende van sinte augustijn.

Augustijn die hoghe lerare die was gheborē wt affri- ca vā eē stat ghehetē carta- go eñ vā edelē vađ eñ moe der sijn vađ hiet patricius eñ sijn moeđ hiet monica. Hy was geleert in die vier cōstē so datmē hielt voor eē alte grotē meester vā naturē wāt al aristotiles boeckē vā vri constē die hi ghelesen cōst die leerde hi by hē seluē eñ vstontse so hi seit int boec der biechtē Doe ic een quaet knecht vol vā quade begheer ten was so las ic eñ vstont bi mi seluē alle die boeckē vandē vrien cōsten die ic ghele- sen mochte. Echter seit hi daer so wat ick cōst vā spreken eñ ondersoeckē eñ so wat dat ic vā meten der figurē eñ van musyke eñ vā ghetale. dat vstōt ic sonđ grote pine eñ sonđ yemāts lerē. Du weets here mijn god dz snelheit des vstāts eñ die scerpheit des lerēs dz dijn gifte is mer daer of en de de ic geen offerhāde des loues. Mer ō dat die cōst sonđ godlike minne nzen sticht mer sy maect houerdichz so viel sinte augusti- n⁹ inđ ongelouicheit đ manicheen die seg

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ghen dat chriſtus bedꝛochnis was eñ dat geen verriſenis en is der dodē. Eñ daer in duerde hi .xv. iaer doe hi noch eē iōgelinck was. Hy was oeck in deſe logenacticheit geuallē dꝫ hi ſeide dat eē vigeboom weende alſmē daer eē vighe of een blat of track Doe hi .xix. iaer out was ende hy las in eē boec dꝫ eē meeſter vanđ naturē hadde gemacct: in welc hi leerde datmē dit leuē ꝟſmadē ſoude eñ die cōſte der naturē volghē ſo genoechdē hē alduſdanighe boeckē Mer ō dat hi daer niet in en vāt ons heren name die hy geleert hadde vā ſijn moeder des was hi harde dꝛouich ende ſijn moeđ die weende ſeer eñ ſy pijndē te bꝛengē tot dier eēdꝛachticheit đ kerckē. Op eē tijt alſomē leeſt i dꝫ boec ſijnre belijnge ſo dochte haer dat ſy ſtōt in eē houtē regel al was ſi dꝛoeuich eñ ſerich/ eñ beſydē haer ſtont eē ſcoon iōghelinc eñ hi vꝛaechde haer die ſaec vā deſer zericheit. Doe ſeide ſi ick bewene tꝟlies mijns kints auguſtinꝰ. ſo āt woerde hi/ wes ſeker daer du biſt daer is hi. eñ ſich doe ſach ſi haer kīt bi haer ſtaen Doe ſi dit auguſtijn geſeit hadde ſoe ſeide hi. du dwaelſte: wāt di en is alſo niet gheſeit/ daer hi is daer biſte. mer daer du biſte daer is hi. Alſmē leeſt indē ſeluē boecke ſo bat ſinte auguſtijns moeđ eenpaerlijc enē biſſcop dꝫ hi wilde biddē voꝛ haer kīt. eñ doē ſy dē biſſcop hier of ſeer moyelijc waſ ſo āt woerde hi met eens pꝛophetē monde Ganc eñ wes ſeker wāt het is ōmogelijc dat eē kīt daermē alſo veel om weent verderuē ſoude. Eñ doen ſinte auguſtijn menich iaer te cartaginē retoꝛicā geleert hadt ſo voir hi al heymelic te romē dat ſijn moeder nꝫ en wiſte Eñ daer ꝟgaderde hi veel ſōgerē: eñ doe hē ſijn moeđ geuolcht was totter ſtat dꝫ ſi hē met haer weđ bꝛenghen ſoude of dat ſy met hem gaen ſoude ſo bedꝛooch hiſe eñ vloech des nachts al heimelikē. Des moꝛgēs doē ſi dit ſach ſo ꝟuolde ſi gods oꝛen met ropē eñ alle dage ſoe ginc ſy des moꝛgēs eñ des auōts ter kerckē eñ ſi bat voꝛ haer kīt. Tot deſen tidē ſo eyſſchedē die vā melanē vā ſymaco dē rechtere vā romē dꝫ hi hē ſendē ſoude eē leraer ī rethoꝛica. Eñ tot melanē ſo was die heilige ſinte ambꝛoſiꝰ biſſcop. Eñ ō die vā melanē bedinghe ſo ſendemē daer auguſtijn mer ſijn moeđ die nꝫ gheruſtē en cōſt quā mꝫ grote pine tot hē eñ ſi vantē dꝫ hi noch met manicheꝰ niet wel kerſtē en was. eñ auguſtijn begōſt ambꝛoſiꝰ na te volgē eñ ſijn pꝛedicacie naerſtelic te hoꝛē. Eñ auguſtijn was harde naerſtich in ſijnre pꝛedicacie of ambꝛoſiꝰ yet ſeggē ſoude dꝫ teghen die ongeloef waer vādē manicheus of dꝫ met hē ware. ❡ Op eē tijt ſo diſputeerde ſinte āmbꝛoſius lāge tijt tegē die ongelouicheit eñ hi beſcaemdē mit opēbaer redē. ſoe dꝫ alle die dwalinge ꝟdꝛeuē woꝛt wt auguſtinus hert/ eñ wat hē hier na gheſchiede dat ſeit hy indē boecke đ biechtē aldus. Doe ic di eerſt bekēde ſo ꝟſloech die traecheit mijns ſchouwēs eñ du blincſte ſtarckelic in mi. eñ ick beefde vā minnē eñ van anxt. eñ ic vant dꝫ ic verre vā v was in eē lātſcap vā ongelikeniſſe eñ mi docht dat ic een nyeu ſtēme hooꝛde vā bouē. Ic bē grote ludē ſpiſe: waſſe eñ du ſulſte mi etē. eñ du en ſulſte in mi niet ꝟwādelē gelijc dye ſpiſe dijns vleys mer du ſulſte in mi ꝟwādelen Eñ alſo hi daer ſeit ſo hē criſtus ſeer wel ghenoechde mer dꝫ hem noch ꝟdꝛoot dooꝛ dē nauwē wech te gaē/ ſo ſende god in ſijn hert dꝫ hi varē ſoude tot ſimpliciaē daer gods gracie ſeer in was dꝫ hi hē ſeggē ſoude ſijn manierē. eñ dꝫ hi vā hē ꝟnemē ſoude welc die beſte maniere ware vā leuē ō te wādelē in gods wegē in welckē die eē aldꝰ eñ die anđ alſo ghinck. wāt hy was ongenoechlike wat dꝫ hi dede in die werelt ouermits ſoetheit gods eñ ſchoonheit des huys die hi minde. eñ ſimpliciaen begonſt hē te raden eñ ſeide. Dat kinđ eñ maechdē inđ kerc gode dienē/ eñ en ſulſtu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

niet ꝟmoghē wat ſy doen Of ꝟmoghent
deſe eñ deſe in haer ſeluen eñ nyet in gode
wat ſo beſtaetſte i di eñ en ſtaes nz. werp
dy ſeluē in hē eñ hi ſal di ōtfaē eñ geneſen
In deſe ſprake gedocht hy victorijs: eñ ð
of verblijde ſimpliciaen eñ ꝟtelde hoe die
mā als hi noch heydē was ō die wijſheyt
vā hē hadde te romen op die mart een beel
de ſtaen/ welcke wijſheit alte groot waſ
geacht. Eñ doe auguſtijn ſeide dat hi ker-
ſtē was. ſo ſeide ſimpliciaen. ic en geloofs
nz ic en ſage di in die kercke. Doē ſeyde au
guſtijn blidelic/ makē die muerē eē mēſce
kerſtē. Tē leſtē als hy ter kerckē ghecomē
was eñ hē al heimelijc als eē beſcaēt man
dat boec gebrocht was daer die puntē vā
den gebodē eñ vā den ghelooue in geſcreuē
was/ ſo mē plach ſo ginc hy hoge ſtaen eñ
laſſe met luð ſtēmen daer die vā romē ver
wōderde eñ die kerck worter of verblijt.
Doe quā daer oec een auguſtin⁹ ſonðlin-
ghe vriēt vā affrica die pōciaen hiet. eñ hi
ꝟtelde hē des grotē anthonius leuē eñ mi
raculē die cortelijc geſtoruē was in egiptē
onð cōſtancien dē keyſer. Eñ auguſtinus
wort anxtelic ontſtekē mit deſen exempel
ſo ſeer dat hi alipiū ſijn gheſelle gheſtoort
vā aenſichte eñ vā herten aenginc eñ anx-
telijck riep wat doghē wi. wat horē wy.
die ongheleerdē ſtaen op eñ gripen den he
mel. eñ wi ꝟſincken inð hellen mit ōſe le-
ringhe. Of ſullē wi ons ſcamen na te vol
ghē om dat ſy voor ons ghegaen ſijn. ende
en ſcamē wi ons niet dat wi doch na hem
volgē. eñ hi liep in een hof eñ viel onð een
vigheboem als hi ſeit int boec der biechtē.
eñ hi weende alte bitterlijck eñ ſeide. hoe
lāge ſalt morgē weſen. eñ morgē ōtbeyde
nv eñ ontbeide eē luttel nv. Eñ dat nv en
hadde geen eynde/ eñ ontbeyde een luttel
voorginck een langhe tijt eñ hi beclaechde
hē ſeer van ſijn traecheit. alſo hi namaels
ſcrijft int boeck der biechtē. Ay mi hoe ho-
ge is hi inð hoocheit. eñ hoe diep inð diep-
heit. eñ du en gaeſte vā geenre ſtede wech
eñ wi keren weder om tot di/ werck here
eñ doch: eñ verwerct eñ roept ons weder
coemt voert eñ begrijp eñ ghif roke eñ be-
gin weð te ſoeken. Ic ontſach dat ic ald⁹
ſoude werdē ꝟledicht vā alle ꝟonledichede
dē eñ ſo ꝟonledich te werden is tontſien.
Ay oude ſchoonheit ic minde dy laet. ende
ic minne dy late die ſo nyeu biſt. du waer-
ſte binnē eñ ick butē. Daer ſocht ic di ende
ic viel leelic in deſe ſchone dingē die du ge-
maect hebts. Du waerſt mit mi/ eñ ick en
was mz di niet. Du riepſte eñ braecſte mi
ne doofheit eñ du ꝟlichſte eñ veriaechſte
mijn dōckerheyt. Du roecſte. eñ ic ꝟtoech
mijn adem eñ ick adēde di eñ ic hebbe ghe
ſmaect eñ ic hebbe hōgher eñ dorſt tot dy
Du taſtes mi eñ ic ben ontſteken in dijnre
vreden. Ende doe hi alte bitterlic weende
hoorde hi een ſtemme die ſeide. Neem leeſt
neem leeſt. Eñ hy dede te hant ſinte paul⁹
boec op eñ hi ſloech ſijn oghen op dz eerſte
capittel eñ las. Doet aen onſen here ihūm
criſtū/ ende te hāt vloghē vā hem alle dōc
kerheden der twifelinghe. Hier binnē be-
gonſtē ſijn tanden ſo ſeer te zwerē ende hi
wort bicant ꝟleit alſo hi ſeit te gelouē cor-
nelis des philoſophē woninghe/ die ſeide
dattet opperſte goet ð ſielē ware die wijſ
heit. maer dat opperſte goet des lichaems
waer in te gheuoelen gheen pine. wāt die
pine vā ſynen tandē was ſoe groot dat hi
ſijn ſpraec ꝟloes/ ende alſo hi ſeit int boec
der biechtē ſo ſcreef hi in waſſen tafelē dz
hi alle bidden ſoudē voor hē dat onſe heere
die pine minderē ſoude. eñ doe viel hi met
ten anderē op ſijn knyē ende te hāts wort
hy gheneſen. Aldus ōtboet hy mit eē brief
ſijn begeertē ſinte ābroſius eñ hi bat hē dz
hi ōtbieden ſoude wat hē beſt geleſen wa
re vā dē heilighē boeckē daer hi meeſt pro-
fijt in doen mochte om dē kerſten ghelooue
mede te volſtaen. eñ ābroſius ōtboet hem
te leſen yſayā den prophete ō dat hi open-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lick voerseyde vā cristus euāgelien eñ der
heydē salicheit. Eñ doe augustijn sijn be=
gin dz en verstōt soe liet hijt achter te lesen
eñ waende dattet al also had geweest eñ
dochte die weď te lesen als hi bat geoefent
ware in die heilige scrifte. eñ des paesda=
ges dair nae wort augustinꝰ gedoopt doe
hi .xxv. iaer out was mz synē sone adeoda
to dat eē kint was vā alten grotē sinnen.
die welck augustijn wan doe hi noch hey
dē was eñ philosophe eñ mit alipio synen
sonďlinghē vriēt. Eñ dat gheschiede ouer
mits ďdienten sijns moeďs eñ ouermidts
ambrosius predicacie. eñ alsomē seit alsoe
seide doe ābrosius Te deū laudamus. eñ
augustinꝰ ātwoerde. Te dñm cōfitemur
Eñ aldus so maectē dese .ij. die ymnē. die
een dz een deel eñ die anď dz anď deel. eñ si
songhent al tottē eynde. Aldꝰ seit honoriꝰ
in sijn bockē diemē hiet Spiegel der kerc=
kē. In sommighe oude boeckē vintmē de=
se tytel daer voor dien sanck die ghemaect
is vā ambrosiꝰ eñ augustinus. Eñ te hāt
wort hi so vast int geloue dat hi liet al sijn
hopen die hi in die werelt hadde eñ hy liet
die schole die hi regierde. Hoe grote soetic=
heit hi doe hadde inď godliker minē seit hi
int boec der biechtē. Du doorscoerste mijn
hert met dijnre minnē ic droech dijn woer
dē eñ doorschotē dat binnēste i mi. eñ dijn
re knechtē exēpel die du vā zwart wit/ eñ
vā doden leuēde ghemaect hebste ďgader
de ic eñ sy barndē mi in die schoot mijnre
ghepeysen: ende si namē van mi een grote
traecheit Eñ du gaefst my die op quā vā=
den dale des wenens eñ die dy sanck den
sanck vā scarpe pilen eñ ďderuende colen
Eñ in dien dage en wort hi niet ďsaet mit
bitteren soeticheit te mercken die hoecheit
vā gods rade op die salicheit des mensche
likē geslachtes. Hoe seer weende ic in dinē
loue eñ sanghe doen ic beroert wort inder
stēmen der kerckē die soetelick sanck. Die
stemmen vielen sterckelijc in mijn oren eñ
dijn waerheit vloyede in mijn herte ende
mijn tranen liepē eñ my was wel mit hē.
Doe ordineerde ic in die kercke van mela=
nen datmē dit singhē soude. eñ ic riep met
groot gheroep mijns hertē om vrede ō dat
selue o. die seyde in dat selue sal ick slapen
ende slaep nemen: wāt du bist dz selue die
niet en wort verwandelt: eñ in di is ruste
die vergetēde is alle arbeit. Ic las alle die
psalm eñ ic ďbarnde dye een wreet blaser
hadde gheweest. eñ blint dye letteren dye
versoet waren mitten honich des hemels
eñ die verlicht waren met dijn licht eñ op
dese scrifture so hadde ic onlust. Ihūs cri
stus mijn hulpe/ hoe so wort my vlusch te
deruē die soetheit vā minen lochenē want
du verdreefste vā mi. Eñ dien ic mi vrees=
de te verliesen ick was blide dat icse laten
mocht. wāt du opperste soeticheyt worp=
ste wt. eñ quaemt daer in voor hē die soet
biste den vleische noch te bloede/ eñ du bist
claerre dā een licht. maer du biste in waer=
der dā eenich heymelicheit: eñ hogher dan
enich eerlicheyt. mer niet dā die hem seluē
ďheffen. Hier nae nam hi met hē nebridiū
eñ enodiū eñ sijn moeď eñ voir weď te af
frica. Eñ doe hy tot hostiū vā tyberiē quā
sterf sijn moeď. Nae haer doot soe keerde
augustinꝰ weď tot sijn erf/ eñ daer oefen=
de hi hē seluen mittē gheuē die met hē wa
rē in bedē eñ in vasten te gode. eñ hi screef
boeckē eñ hi leerde die onghelerde eñ sijn
nyeumare wies allesins/ eñ mē had won
der in al sijn boeckē eñ in al sijn werc. Eñ
hi en wilde ter gheenre stedē comē die geē
nen bisscop en haddē/ op dat hi niet gehin=
dert en soude werdē indē voorseidē diēst.
¶ Op die tijt was te yponē een man van
grote rijcheit die augustijn ōtboet. waert
dat hi tot hem quame eñ hy sijn woerden
hoorde dat hi die werelt laten soude. Doe
dat sinte augustinus hoorde wāderde hy
der wert haestelijck. Doe valerius die bis=
scop vā yponē/ hoorde augustinꝰ nyeuma

rē. so ordineerde hi hē in sijn kerke eē papē tegē synē wille. Eñ doe sommige augusti nus tranē houerdelijc keerdē recht of si hē ghetroost hadden seiden si. al waert dz hy waerdich ware dā tottē state der priester schap: nochtās naecte hi die oerde des bis= scop. Eñ sinte augustijn stichte te hāt een cloester vā clerkē eñ begōstē te leuē na die regule die die apostolē gemaect haddē. eñ wt sijn cloester wordē x. bisscoppē gecorē Eñ ō dat die voerseide bisscop griex was eñ niet wel ghelecrt in die latijnsce tōghe daerō gaf hi augustinus die macht dat hy voor hē in die kercke soude prekē teghē die costume đ kerckē vā oost. Eñ doē veel bis= scoppē om die saeck veel quaets achter hē sprakē so en achte hijs niet op dz augusti= nus voldede dz hi selue niet en mocht vol= doē. Op die tijt ꝟwan sinte augustijn die pape fortunatū die manicheus was ende anđ ongelouighē dye anđ werf ghedoopt warē donatistē eñ manicheuse. / Eñ sinte valerius begōste hē te ōtsiene datmē hem sinte augustijn benemē soude eñ seynden in een anđ stat tot eē bisscop te kiesen wāt mē haddē die wijls ontuoert gehat en had de hi hē nz doē wesen in eē heimelike stadt so datmē hē niet vindē en mocht. Hier om ꝟcreech hi vanden bisscop cartagiū dat hi dat bisdō mochte latē eñ dat hi augustinū te yponē bisscop ordinerē mocht. maer doe dit augustijn niet doen en wilde / nochtās dede hijt vā node sijns ondanckx. eñ hi ōt finc die sorge vāden bisdō. Daer na seide hy eñ screef datmē hē dit nz gedaē en sou= de hebbē also lāge als sijn bisscop leefde ō tghebot vander ghemeenē raet die hi eerst wiste dat hi geordineert was. Ende hi en liet den anderen niet doen des hy droeuich was dz hē gedaen was. eñ daer ō pijnde hi hē datmē ordinerē soude indē bisscoppē rade dat die ghene die te wien waren dat mē hem alle die statutē der vaderē opēba= rē soude vādē ghenē diese wien. Wātmen leest hoe hi namaels vā hē seluē seit. Ic en gheuoel in geē dinck dat mi god so ꝟborgē is / als in dat ick nyet waerdich en was te werdē ghesct te ryeme. dat ic ghesct ben te roere dats in die hoocheyt der kerckē regi= ment. Sijn cledere eñ sijn schoen eñ sijn anđ ghewade die en waren niet costelick noch niet te quaet: mer sy warē vā lidelijc habijt. Wāt mē leest dz hi vā hē seluē seide Ic lide dat ic mi scame vā een costelic cleet daerō alsment my geeft so ꝟcope ict. ende wāt dz cleet niet ghemeen wesen en mach so is die waerde daer of ghemene. Sobe= re spise was hi altoes brukēde eñ mz wer moes eñ pottagie so at hi alsulkē tijt vleis omđ gastē wille: ende ouer die tafel gaf hi hem meer te lesen of tot disputacien dāter werscap Eñ ō die achter sprac soe had hi opter tafel ghescreuē. Soe wie mint met woerdē anđ ludē leuē te knaghē. hy weet dz hē dese tafel is ꝟboden. Wāt op een tijt doe sommige bisscoppē dye alte wreedich warē begōstē achter te lasterē. doe berisp te hise so seer dz hi seide. En lietē sy niet of dat hi die vaersen of doen soude: of si sou= dē vāder tafel gaen. Op een tijt doe hi sijn vriendē genoot hadde so ghinc eē vā hē lu den dye sorchachtich was inđ koken. Eñ doe hijt alle cout vāt so keerde hi weđ tot augustinū eñ vraechde hem wat hi bereit hadde tē etē. sinte augustijn āt woorde hē eñ seide. Die niet sorchachtich en was vā dusdanighe dingē spisen. Ic en weets nz Augustijn seide dz hi drie dingē vā ābrosi us geleert hadde. Dat eerste was dz hi tot nyemāts behoef een wijf eyschē en soude Dat anđ was dz een die riđđ werdē wil= de daer toe niet bout makē en soude. Dat derde was. al nootmen te werscap dat hi daer niet en ginge. Die saec vādē anderen is / waert dz die riđđs onrecht dedē dz dye misdaet op hē niet comē en soude Die saec vāden derdē is op dz hi niet en verliese die mate đ manierlicheit. Die saec vāt eeerste

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

is/ Waert dz sy niet ouer eē en droegē dz sy hē niet vloeckē en soudē. Sinte augustijn Was so suuer eñ oetmoedich dat hy gode belijde die miste sonde die Wi cleyne of nz en achtē: eñ Wroechde hem seluen alte oetmoedelijc voor gode. Wāt int boec ŏ biechten so Wroechde hi hem seluē dat hi pleech mittē bal te spelen doe hi eē kint Was doē hi ter scolē soude gaen eñ daer of dz hi niet en Wilde leeren vaŏ eñ moeŏ of sijn meester haddē daer toe gedWongē. Eñ oec dat hi gaern las ŏ poetē fabulē doe hy noch eē kint Was eñ dē doden ademde dat hise beWeende ō die mine. Eñ dz hi gaern plach te stelen Wt sijns vaders kelre of vā sijns vaŏs tafel dat hi geuē soude dē spelēde kinder. eñ dat hi in spele dye kinŏ plach te bedrighen/ eñ dat hi eens doe hi xvi. iaer out Was peren stal vā eē boem die besydē sijn Wijngaert stont. Jndē seluē boeckē Wroeget hy hē seluen vandē cleyne ghenoechtē die hi somtijts voelde in eten eñ seide. Du hebst mi so gheleert dat ick spise soude nemē als medecijn. mer als ick ouerlide van ruste ŏ salicheden ter noot van gebrecke in dien ouerliden/ so lidet mi eenē stric vā begheertē. Wāt dat ouer lydē dat is Wellust eñ niet anŏs en yst daer die noot toe d' Win ghet ouer te gaen Eñ al is die salicheyt alleen die saeck vā eten eñ drinckē. nochtās voecht si haer hier toe als eē cameriere dye onsienlijke vroechde eñ sy pijnt haer somtijts voor te gaen so dz si sake Wort. so dat ic Wanc of Wille te doen ō die saeck vā salichden. dronckenscap is verre vā mi. ontferm dy mijns dat sy mi niet en ghenaken Ouerraet bedriecht somtijts sinen knecht du sulste mi ontfermē dat si verre van mi gae. Heere Wie ist die somtijt niet en Wort begrepē buten der maten vā nootdruftigē so Wie dat is. hy is Waerlijc groot hi loue dinē name ic en bens niet: Wāt ic bē eē sondaer. Hi hadde in hē seluē misrouWe indē ruken eñ seide. Jck en acht niet seer vāder ondadicheit des rokes als icse niet en hebbe ic en soecse niet. eñ als sy mi teghē Woerdich is so en versteeck icse niet Eñ oec bē ic altoos bereit dy te deruen dat dunct mi seluen of bi auōture ick d Wale. Nyemāt en sal seker Wesen in desen leuen dat al becoringhe Wort geheten een die van quaethe den beter mochte Werden. Och of hy niet vā die beter quaet en Worde. Hy belijt oec vanden hoorē eñ seide. Die begheerten vā den hooren verWerredē mi vaster eñ dedē my onder. mer du ontbondes mi Wāneer dat mi ghesciede dz mi die sanck Wel quā dan dat dinck datmē sanck so belijde ic dz ic grotelic misdede. eñ dan so en had ic lieuer niet te horen singhē. Hy Wroechde hez seluē oec vā sien aldus. vā dien dat hi som tijt alte gaern sach dē hont lopen. eñ dz hy alte gaerne ghinck iaghē te velde. Eñ van dien dat hy in huys Was/ alte gaern sach hoe dz die spinē die vliegē vingē met haer nettē. eñ hier of gaf hy hē misdadich vā al dese voor god. So hi in dien boec seyt om dat aldus danighe dinghen beletten goede ghepeysen eñ brekē bedinghe Hi Wroecht hem seluē oec van begheertē sijns prijs eñ vander beroerē der ydele glorie ende seide Die gheprijst Wil Werdē vanden mēschē als du lasterts/ hi en sal niet Wordē beseer met vāden mēschē alstu oerdelē sulste. eñ hi en sal niet ontgaen alstu ŏdomen sulste Een mensche Wort geprijst om enighe gifte die du hem gegeuē hebt: mer hy verblijt meer datmen prijst dan die ghifte. Daghelicx Wordē Wi becoort met dese becoringe sonder ophoudē. Die mēschelike tonge is onsen oeuē. mer ic en Wilde niet datmē mi enighe bliscap dede vā eenighe giften mit hulpe eens anŏs monde. mer ic lye dattet niet alleen en meerret mer dat lasterē mindert. Jck Worde sulcke tijt oec verschricht in minen prise alsmen dat in mi prijst daer ic mi seluen in mis haghe. eñ alsmen meer rekēt die lichte cleyne duechden danse sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

alsinense ondꝟ socct. Dese heylighe augus-
tijn ꝟdꝛeef die ongelouicheit so dat si seidē
opēbaer dattet geen sonde en waer datmē
augustijn doot sloege. Wāt si seidē datmē
slaen mocht als eē wolf. Eñ si seiden wie
dat hē doot sloeghe dz god al sijn sondē ꝟ-
gheuē soude. Hi doechde menighe ꝟꝛade-
nis vā hē ludē. so datse lagē leidē indē we
ghe daer hi voir mit gods voersienichz soe
dwaelden sy indē weghe eñ en mochtē hē
niet vindē. Hi docht altoos ō dē armen eñ
vā dien dat hi hadde soe ꝟsach hise milde-
lick. Wāt hi hiet somtijt bꝛekē vā ons herē
vaten ō den armē eñ om der geuangē wil
le eñ dedet hē geuē. Hy en wilde niet copē
huysen acker of doꝛpen. Hi veronwaerde
veel eerlike rentē die hē gelatē warē: wāt
hi seide dat dit sculdigher waer te hebben
der dodē kindꝟ of haer naeste. In dien dat
die kercke hadde al was hi dair mede bela
den hi en gincker niet mit minnē aen Mer
des nachts eñ daechs pijnde hi om die hel
lighe scrifture. Nye en leyde hy sijn herte
op nyeuwe gesticht te maken eñ scouwē-
de dat sijn herte daer aē niet hangē en sou-
de. Want dz wilde hi altoes hebbē vꝛy vā
alle moyenisse vandꝟ werelt om dat hy hez
seluē sonder cōmere soude altoes moghen
ꝟonledighē met gedachtē eñ inder scriftu
re. maer die ghesticht maken wilde hy en
ꝟboet hē niet. tē hadde geweest dat sijt on
manierlijc haddē gedaen. oec pꝛees hi seer
die begheert haddē te steruē. eñ hier op die
ke seide hi exempelē vā. iij. bisscoppē: wāt
doe ambꝛosius in sijn doot lach eñ men hē
badt dat hi gode biddē soude ō langer te le
uē mochti. So antwoerde hi. Ick en heb
also niet gheleeft dat ic my scame ondꝟ v te
leuen eñ ic en ontsie my niet te steruē wāt
wi hebbē een goet here: Eñ dese antwoer
de ꝟhief augustinꝰ seer. Hi seide noch van
een andꝟ bisscop alsmē dese seide dz hi noch
der kerckē oerbaerlijc ware eñ dat hē god
daer om sparē soude soe seide hi. of mi nye

wel en was of op eenighe tijdt wel was.
Waerō en soude mi op dese tijt nz wel we
sen Vā eē andꝟ biscop seit hi noch doe hi siec
was/ so bat hi hē dz god sijn gesonthz ghe
uē wilde Eñ hē opēbaerde eē schone iōge-
linc met grote onwaerdichz op hē siēde eñ
seide. Als ghi bereit sijt en wildy niet wt
comē. Wat wildy dz ick di doe Nye en liet
hi wijf met hē wonē ō te dienen. noch sijn
susters noch sijn bꝛoedꝟs dochterē. Wāt hy
seyde al en mocht daer geē quaet ꝟmoedē
vallē van sijn suster noch van sijn nichten
nochtā en mogē dusdanighe vꝛouwē niet
sijn sondꝟ andꝟ vꝛouwē die hē helpē moctē.
eñ tot hē soudē dā andꝟ vꝛouwē comē. Eñ
vā diē soude dā andꝟ crancke mogē in beco
rē vallē. eñ soudē daer of woꝛdē te schāde
om dat quade mismoedē vā den mēschen.
Nye so en woude hi spꝛeken mittē wiuen
alleen/ ten hadde eē heymelijcke sake ghe-
weest. Hi en dede sijn magē so veel niet dz
si groot goet hebbē soudē mer dz sy geē ge
bꝛec hebbē en soudē. Seldē wilde hi voꝛ
yemāt biddē bi bꝛieuē of by woerdē eñ hy
peynsde ō een philosophe die niet veel sijn
vꝛiendē dede ō dat hi hē ꝟmeren soude. eñ
hi seit die wijl dz die macht die bit tot sulc
ke tijt dꝛucket. mer als hi dit dede so screef
hi so ghematelijc dat hi niet zwaer wesen
en soude. mer om datmē te bat hoꝛē soude
die wijsheit sijns dichtēs. Hi hadde lieuer
die saeck te hoꝛen tusschen die ghene die hy
niet en kende dan tusschen sijn vꝛienden.
Want hi seide dz hi vꝛilijc tusschē die vꝛeē-
de mocht die sake kennē. Eñ als hi dit een
vanden vꝛienden doen moeste. soe dat hy
die sentēcie teghen hē gaue dat hi daer me
de enen van sijn vꝛiendē verloes. Hi was
ghebeden vā veel kercken ende hy pꝛeecte
daer gods woert. Hy plach sulcken tijt in
sijn pꝛedicacien van sijn materie te vallen
ende dan seide hi dat onse here dz dede om
yemants salicheit. Also dat wel schcen in
een coman vanden manicheusen die eens

was tot sinte augustinꝰ sermoē eñ hi viel vā sijn materie/ eñ hi preecte teghē die ongelouichз eñ die coopmā die wort bekeert Tot dien tydē dat die heydē groot romen ghewonnē haddē so bespottē die onghelouighe eñ die heydē die kerstē seer. eñ ō dye saec so maecte augustijn dз boec vā gods stede. Eñ daer in scrijft hi die gerechtighe in desen leuē moetē lidē eñ die quade bloyen. Eñ daer scrijft hi vā twee steden. dat is vā iherusalē eñ van babilonien eñ van haer coninghē. wāt die coninc vā iherusalem is cristus/ eñ dye coninc vā babilonië is die duuel. Also hi seit so makē dese twe steden twe minnē. wāt des duuels stede sticht een mitter minne sijns selfs. dye soe in hem wast dat hy gode versmaet. Gods stat die sticht gods minne/ die wast so dat een hem seluen soe versmaet. In sinte augustijns daghē dat was int iaer CCCC. eñ. xl. so verderfden die wādalien alle affriken. eñ sy en spaerdē niet wijf noch mā noch kint. Hier na soe quamē sy te yponen eñ sy beleydēse met machtiger hāt. In dit ꝟdriet bouen alle verdriet vā sijn outheit so was hi in bitterē droefheit leuēde. ende nacht eñ dach warē hem sijn tranen bloet om dat hi sommighe sach ꝟslaghen eñ die ander verdreuē eñ dye kerckē beroeft van papē/ eñ die stedē ter neder ghewōrpē mitten volcke. maer ond al dit quaet ꝟtroeste hi hē seluē met die wise mans lere die seit En salt niet groot sijn waenstu dз die steenē eñ die houtē vallen eñ dat die steffelick sijn steruē/ eñ hy ꝟgaderde sijn broeds eñ seide hem. Ic hebbe dē heer gebedē dat hy ons ꝟlosse vā dese vreese: of dat hi ons gedoechsamheit gheue. of dat hi my hale vā desen leuen/ dat ic niet sien en moet aldus groten ellende. Eñ siet hi vercreech dз derde dat hi badt. eñ in die derde maent na dз die stat beleyt was. quā hem dye cortse aē eñ hi bleef ligghē. Doe hy sach dattet synē doot naecte so liet hy hē die seuen psalmen scriuen eñ hy dedese setten ter want wert vāt bedde daer hi lach. eñ hi lasse eñ weende bitterlijck. Ende om dat hi hem met gode ꝟonledighē soude eñ dat nyemant sijn meeninghe soude belettē. so en liet hi in dien daghē voor sijn doot nyemāt tot hē comen. tē ware dat si comē warē met medicinē of alsmē tetē brocht. Tot hē quā eē siecke eñ bat hē seer dat hi die hant op hē leide eñ dз hi hē ghenase vā sijn siecte. eñ augustinꝰ ātwoerde Sone wat segste waenste of ic dit doen mocht/ dз ict mi seluē niet doē en soude. maer hi lach hē aen eñ seyde dattet hē in een ꝟtoninghe gehetē was. dз hi tot hē gaen soude eñ hi soudē ghenesen. Eñ doe augustijn sijn gheloue aēsach bat hi voor hē ende hi wort ghenesen Hi dede veel miraculē: wāt hi scrijft vā hē seluē in dē boeck vā gods stede twee miraculē als ofse een and̄ hadde ghedaen eñ seide. Ick weet eē maecht vā yponē die haer bestreec met olye/ daer een pape dye voor haer bat sijn tranen hoorde drupē. Eñ te hant doe sy dat ghedaen hadde so vant sy haer al genesen vāden duuel diese besetē hadde. In dien seluē boecke seit hy aldꝰ. Doemē enē siecken mēsche snydē soude eñ mē seer ōtsach dз hi daer of steruē soude. Eñ doe die siecke met veel tranē beede dat doe augustijn met hē voor hem badt soe wort hi sonder enich snydē al ghenesen. Indē seluen boecke seit hi aldꝰ. Ic weet enē bisscop die voor eē iongelinck bat eñ hy wort te hāt gheurijt vādē duuel. Nyemāt en sal twiselē. hy en seidet van hē seluē / mer vā ootmoedicheit en wilde hi hē nз noemen Doe hi steruē soude doe leerde hi gedēcken dat men gheen mēsche hoe heylich hi ware en soude laten steruen sonder biecht eñ gods lichaem te gheuen. hi bleef ghesont in alle sijn leden tot sijnre doot toe. Hy sterf voor sijn broeders doe hy. lxxxvi. iaer out was Eñ doe hy bisschop ghewееst hadde. lxv. iarē/ hy en maecte gheen testament want

hi die christus arme was hi en hadde niet
daer hijt of makē mochte. Hi đscheide int
iaer ons heerē.cccc. Augustinus was een
licht vā wijsheit.eē bescermenis đ waer=
heit.eñ een đbreder des vredē. Hi verwā
alle die leeraers đ heiliger kerckē. ende hy
was eē exēpel vā doechdē eñ van die ouer
vloedighe leringhe. Eñ dair bi seit remigi
us. daer hy đtelt iheronimus ende anđ le=
raers seit hi aldus. Bouē al desen ginc au=
gustinus in conste eñ in leeringhe. Wāt al
yst dz iheronimus las. vi. M. vā origenes
boeckē. nochtās screef augustijn nacht eñ
dach so veel boeckē datse nyemant en sou
de lesen Voluciaen tot wie augustinꝰ brie
uen sende dien seit hi aldꝰ vā hem. Dat en
is in goods wet niet dat augustinus nyet
en wiste. Dese scrijft oec in eē brief tot au=
gustijn aldus eñ seide die alte wel geleert
warē in alle vroede sprake hi en mocht dy
niet ant woerdē/ wāt datmē seggē mocht
inđ aerdē.eñ begripē mitter sinnē. Want=
men sceppē mochte wt die fonteyn đ scrif=
turen dat hebstu geseit eñ wt gegeuē/ mer
ic bidde dijn waerdicheit laet my eē luttel
prisen dinē syn. Iheronimus seyt aldꝰ vā
hē. Augustinus vloech ouer die houele vā
den bergē als eē aernt eñ hi en mercte nyet
dz was indē wortelen vādē berge daer đ
scrijft hi in schonē redenē veel spaciū van=
dē hemel/ eñ dat maecsel vanđ aerdē ende
dē loep vāden waterē. in hoe groter waer
dicheit dat hē iheronimus hadde dz is opē
baer in desen epistelen die hi hē seynde. eñ
sonderlinghe seit hi in synē heylighen here
sinte augustijn. Iheronimus seit. Altoos
hebbe ic dijn heilicheyt also dat betamelic
is gheeert eñ ic minne dē heer eñ dē behou
der die in dy is. Eñ nv op dz wesen mach
soe meerren wi yet tot dijn hope eñ al vol
so đuollen wijt. ende wy en laten niet een
vre ouer gaen wi en ghedenckē dijn naem
In een ander brief scrijft hy oeck aldꝰ tot
hem dat en moet niet wesen dat ic yet sou=
de minderē vāden boecken dijnre salicheit
want my is ghenoech dat ic die mine pro=
ue ende geen anđ en laster Gregoriꝰ seit in
synē brief tot innocenciū dē rechter van af
frica vā sinte augustinꝰ boekē aldus Dat
ghi wildet dat wi v sendē soudē die bedu
dinghe vanden goedē iob. des sijn wi bli=
de van uwen goeden wille. mer wildi ge
mest worden mit weeldighe spisen. so leest
uwes lantsmās sinte augustinꝰ wercken
eñ en rekent ons clappen niet teghens dat
morch vā sijnre kercken. Hi seit oec int re=
gister aldus. Men leest dz sinte augustijn
met sijn suster niet en wilde wonen. Wāt
hy seyde/ die by mijn suster sijn dat en sijn
mijn susteren niet. Ons sal grote leringhe
wesen die behoetheyt des gheleerdē mās
Prosper seyt van sinte augustinus int der
de boeck vanden bescouwendē leuē aldꝰ
Die bisscop augustinus was scarp vā sin
nen/ soet in spreken. gheleert in waerlicke
rechtē. claer in daghelijcse disputacien. be
set in alle werken/ eñ scharp in alle vragē
te ontbinden eñ te voersyen om die onghe
louige te verwinnē. eñ gerechtich te ontbī
den van ons gheloof ende behendich te be=
dudē die scrifture Bernardus scrijft oeck
vā hē aldus. Augustijn is dē grotē hamer
vandē onghelouē. Hier na doe die barbari
nen tlant verderfden eñ si die heilige stedē
ontsuuerdē/ so namen die ghelouige sinte
augustinꝰ lichaē eñ voerdent te serdenay
na sijn doot. cc. eñ. lxxx. Int iaer ons herē
viij.c. eñ viij. Librādus die ynnige herto=
ge vā bourgongiē/ doe hi hoorde dat serde
nay đdoruē was vādē saracenē. sende hy
grote bodē dz si brēgē soudē te papien sijn
lichaē. Eñ si cochtē met veel gelts sijn reli=
quiē. eñ voirdēt vā daer te ianuen Doe dz
die ynnige coninc hoorde so voer hi hem te
ghemoete tot die voerseide stat eñ ōtfinck
hē waerdelijc. eñ des morgēs doe hi tlich
aem wilde wech voeren/ so en mochtmēt
niet verporren vander stat voor dat die co

ninc loofde. Waert dat hi hē liet vā daene
voerē dat hi daer in synē name een kercke
soude stichtē. Ende doe hijt beloeft hadde
so voerdemē vā daene sond pyne. Eñ die
conic dede dz hi beloeft had. eñ stichte dair
in sinte augustijns eer eē kerc wten bisdō
vā trudone die caseyl hiet. eñ hi stichte oec
daer in sinte augustinꝰ eer kerc: eñ oec gaf
hi daer toe alt dorp met al dien dat daer be
hoorde dē genē die dienē souden in sint au
gustinꝰ kercke. Eñ ō dat dz die conic sach
dattet augustinū lief was datmē in sinen
naē kerckē stichte. eñ oec dat hi hē ontsach
dz hi soude willē rustē in een anđ stat dan
daer hi begeerde so liet hi in elcke stat dair
dz lichaē des nachts ruste eē kerc makē in
sijn eer. eñ aidꝰ brochtinē mit bliscappē te
pappyē. eñ mē leydē eerlijck in sinte peters
kerc diemē hiet guldē hemel. ¶ Exēpel.

¶ Het was een molenaer die sondlinghe
ynnichz had tot sint augustijn. doe hi seer
sieck was vā een euel so riep hi sint augus
tijn dz hi hē helpē soude. eñ augustijn opē
baerde hē in eē visioen eñ hi taste sijn been
mitter hāt eñ ghenast altemael. ende doe
hi ontspronghē was vāt hi hē al ghenesen
eñ dācte gode ende sinte augustinus.

¶ Een kint was dat ghe= ¶ Exempel.
pijnt was vādē steen ende doemēt snydē
soude bi des meesters raet. soe ontsach die
moeđ dattet steruē soude eñ si aenriep yn=
nichlijc augustinus dz hi haer kint helpen
soude. Te hāts doe sy die bedinge geeynt
hadde/piste dat kint die steen wt met bri=
ne eñ wort al ghenesen. ¶ Exempel.

¶ In een cloester datmē hiet sinte augus
tijns aelmoesen wort een monic op ghehe
uē indē geest. ende sach dat een claer wolc
ke vāden hemele viel. eñ op die wolke sat
augustinus ende was geclect met bisscop
lick ghewade eñ sijn oge blichte al die ker
ke als twee sichtē ende daer quā alten gro
ten roeck wt. ¶ Exempel.

¶ Op een tijt doe sinte bernaert ter mettē
was eñ hi daer eē luttel was slapende eñ
mē dye lessen las vā een sinte augustinus
tractaet. sach hi besidē hē staē een alte scho
nē iōghelinc. eñ wt sijn mōt quā so grote
vloet vā water dattet sceen dz alle die ker=
ke vuolde. eñ hi en twifelde nz dz en was
augustijn die mitter fonteynē sijnre lerin=
ge alle die kercke vuolde. ¶ Exēpel.

¶ Een mā die sinte augustijn seer minde
gaf dē monic veel ghelts dye sinte augusti
nus lichaē wachte ō dz hi hē vā sint augu
stijns vingerē geuē soude. mer doe die mo
nick dat gelt ōtfaen had. gaf hi hē een vin
ger vā eē anđ dodē gewōdē in sindael eñ
seide dz eē vā sint augustinꝰ vingerē was
eñ die mā ōtfinct waerdelic eñ custet met
ynnicheden eñ leidet dicke op sijn oghē eñ
eenpaerlijc droech hijt op sijn borst. Doen
god sijn ynnicheit ansach werp hi die vin=
gher wech eñ gaf hem wonderlijck ouer=
mits mirakel een van sinte augustinꝰ vin
gheren. Ende doe hy die gheuondē hadde
ende dair veel miraculen gheschieden. soe
quam die nyeumare tot papien. Mer doe
die voerseyde monick seide dattet een vin
gher was van een ander dode soe dedē sy
sijn graf op eñ vonden dz hem een vinger
brack. ende doe si dese bedrieghenis saghē
deden si den monick van sijn ambocht eñ
begrepē seer. ¶ Exempel.

¶ In burgongien in een cloester datmen
hiet fontemetum/was een monick/die hu
go hiet die seer ynnich tot sinte augustinꝰ
was. Ende hy hadde groot ghenoechte in
sijn scrifture ende hi plach altoos te biddē
dat hy hem niet en liet steruen dan op sijn
dach./Opten vijftiensten dach voor sinte
augustinus dach soe quam hem die cortse
aen so seer datmen op sinte augustinus a=
uent opter aerden leyde als of hi doot had
de gheweest. Ende sich dair quamen veel
heren ende schone mans gheclect met wit
tē mit processie in die kercke in dit cloester.
Ende daer volchde een waerdighe heere

die gheeleet was met bisschoplike ghewa
de. Een monick die in die kercke was dict
sach/ hadde wonder wie sy warē eñ wer
werts dat sy ginghen vraechde hy. eñ een
van hē luden seide hem dat dit sinte augu
stijn was met sijn canoniken die quamen
tot sinen ynnighē vrient die daer sterf. om
dat si sijn ziele voerē soudē in hemelrijcke
Hier na quā die waerdighe processie in dz
sieck huys. ende doe si daer een luttel ghe=
beit hadden. so voir die heylighe ziel wten
lichaem. Eñ dese suete augustinus maec=
tese seker eñ vry vā allen duuelen eñ voir
dese oeck indē hemel. Mē leest oec doe sin=
te augustinus noch leefde eñ hi las sach hi
dē duuel voor hē staen. eñ te hāt bezwoer
hi hē dz hy hem seggē soude wat gescreuē
ware indē boeke dat hi droech eñ hi seyde
dat daer des menschē sondē in ghescreuē
warē die hi allesins vgaderde eñ hi beual
hem te hāt of daer enighe sondē in ghescre
uē warē die hi gedaen hadde dat hijt hem
soude tonē Eñ doe hi die stat gewijst had
de so en vant hi daer anders niet gescreuē
dā dat hi eens vā vgetelheit hadde gelatē
cōpleet te lesen/ eñ hi beual dē duuel dz hy
hē ontbeidē soude/ eñ hi ginc in die kercke
ende voldede ynnichlijc die cōplect als hy
plach. Eñ doe hi weď gecomē was so sei=
de hi tottē duuel dz hi hē weď die stat sou
de tonen ō te lesen. Eñ doe hi dz boec haes=
telijck ō keerde eñ hi die stat sochte eñ hise
ydel vāt so wort hi gram eñ seide. Du he=
uest mi scādelijc bedroeghē. mi is leet dz ic
dy minen boec toechde: wāt mz die cracht
vā dijn soete bedinghe soe hebste dine son
den of gedaē. eñ doe hi dit geseyt hadde so
voir hi met scandē wech. ¶ Exēpel.

¶ Een wijf was die vā eenrehāde ludē
onrecht leet ende ginc hier ō tot sinte augu
stijn ō dat si hier of raet nemē soude. Doē
sy hem studerende vant eñ si hem waerde
liken ghegruet hadde eñ hi haer niet en āt
woerde noch op haer en sach. alsoe docht
sy dat hi van groter heylicheit niet sien en
wilde in eens wijfs aēsichte Eñ sy ghinc
bet naerre ende seide hē naerstelijck haren
raet mer hy en keerde niet tot haer waert.
noch hi en sach niet op haer/ daer ō ginc sy
wech mz grote droefhz. Des anď daechs
doe sinte augustijn misse dede eñ dat wijf
daer was na dat ōs here gheheuē was. so
wort hi op ghenomē indē geest eñ sach dz
hi stōt voor die triniteyt ende sach dz sinte
augustijn met nederhāgēden hoofde peys
sende was vāder heiliger drieuoudicheyt
eñ dat hi hoechlijc daer in disputeerde. eñ
een stemme quā te haer doe du tot augus=
tijn ghinges doe disputeerde hi aldus yn=
nichlijc vāder glorien der drieuoudicheyt
eñ daer ō en wist hi niet datstu daer waer
ste/ gāck weder boudelijck tot hē wāt du
sulstē goedertierē vindē eñ hi sal v raet ge
uen. Doe sy dit dede soe hoorde augustijn
goedertierlijc eñ gaf haer goet raet.

¶ Men leest dat een heilich ¶ Exēpel
man eens wort op genomē indē geest. eñ
hi sach die heilighen inder glorien. Eñ doe
hi sinte augustijn niet en sach vraechde hi
eē vādē heiligē waer sinte augustijn was
Hy antwoerde. Augustijn sidt bouen in=
dē hoochstē eñ disputeert vāď gloriē ď hei
liger drieuoudicheit. ¶ Exempel.

¶ Men hilt op eē tijt te anthiociē sommi=
ge ludē vā papiē in een kerker: eñ mē ver=
boot dat mē hē etē noch drinckē en soude
gheuē ō dat mē also veel gelts vā hē crigē
soudē so dz sōmige crāck vā hōger storuē
eñ somige drōckē haer vrine. eñ daer onď
was eē iōgelinc die grote innicheit hadde
tot sinte augustijn dese iōgelinc riep hē in
sijn hulp. eñ ter midďnacht opēbaerde sin
te augustijn dē iōgelinc. eñ nā sijn hāt eñ
leydē tot eē ryuier die grauelle hyet. Ende
daer vcoelde hi sijn tonghe also dat hi niet
meer sijn vrine en begeerde.

¶ Een proest vā een kercke ¶ Exēpel
die grote ynnicheit hadde tot sinte augus=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tinus Doe hi drie iaer ſo grote ſiecte doech-
de dat hi te bedde lach eñ doe ſinte augus-
tijns dach quã eñ mẽ op ſijn auont te veſ-
perluyde ſo gaf hi hem met alle innicheyt
tot ſinte auguſtijn eñ ſinte auguſtijn opẽ-
baerde hẽ in witte cleđ eñ hy noemdẽ met
ſinẽ name eñ ſeide. ſich ic bẽ hier. du hebſt
mi ſo dicke gheropẽ ſtãt op haeſtelijc ende
doet mijn veſper. eñ hi ſtõt op geſont dair
alle die ludẽ wonđ hadde eñ hi ginc in die
kerc eñ dede innichlijc dat ambacht vanđ
veſper. ¶ Exempel.

EEen harđ rees tuſſchẽ ſynẽ ſchouderen
eẽ alte fellẽ cliere die alſo ſeer wort dat hy
daer alle ſijn crachtẽ mede ỽloos. Eñ doe
hi aẽ ſinte auguſtijn riep ſo opẽbaerde heꝫ
ſinte auguſtijn ĩ eẽ viſioẽ eñ leyde ſijn hãt
op ſijn cliere eñ hi genaſſen altemael eñ hi
wort al geneſen eñ geſont. ¶ Exẽpel.

¶ Int iaer õs herẽ. ccccc. eñ. xij. ginghẽ
lx. mans vã germanien te romẽ wert dye
welc crãc waren õ die apoſtelẽ te ỽſoken.
ſom vã deſen cropẽ der wert op ſcamelen/
eñ die anđ gingẽ op ſtockẽ. eñ ſom waren
blint eñ volchdẽ nae. eñ ſi quamẽ in eẽ ſte-
de hiet carbonarien. eñ doe ſi by die ſtat ge
comẽ warẽ die cana hyet die. iij. milen vã
papiẽ is. ſo quã ſinte auguſtijn inꝫ biſſcop
lijc gewade wt ſinte coſmas eñ damianꝰ
kercke eñ ginc hẽ te gemoet eñ groeteſe eñ
vraechde hẽ wer wert dꝫ ſi gingẽ. Eñ doe
ſijt hẽ geſeit haddẽ ſo ſeide hi. gaet te papi
en eñ vraecht nae ſinte peters cloeſter dat-
mẽ hiet guldẽ hemel eñ daer ſuldi õtferm
herticheit crigẽ die ghi begeert. Doe ſy heꝫ
vraechdẽ hoe hi hiet/ ſo ſeide hi. Ic ben au
guſtijn die weleer biſſcop was te yponen
eñ te hãt ontuoer hi wt harẽ ogẽ eñ ſy gin
ghẽ te papien wert. eñ doe ſi tottẽ cloeſter
ghecomẽ warẽ eñ men hẽ ſeide dꝫ daer au
guſtinus lichaem lach hieuẽ ſy al haer ſtẽ-
men op eñ riepen. Sinte auguſtijn helpt
ons. Eñ al die moniken worden verweet
inꝫ deſen ropen ende liepen toe. eñ ſiet wt
haer ſenen begonſt ſoe veel bloets te lopẽ.
ende ſo ſeer dat van voort cloeſter tot ſin-
te auguſtinus tombe toe al die aerde belo-
pen was van haer bloet. Eñ doe ſi tot ſin-
te auguſtinus tombe quamẽ worden ſi al
volmaectelijck gheneſen als of ſy nye on-
ghemack en hadden ghehadt. Doe begõſt
ſinte auguſtijns nyeumare te waſſen. eñ
eẽ grote menichte quam tot ſynẽ graue vã
ſiecken ende ſy worden al gheneſen. ende
ſy lieten die litteykẽ van haer geſontheyt.
Ende der litteykenẽ was ſo veel vã crickẽ
eñ ſulcke dinghen dat ſinte auguſtinꝰ ca-
pelle ende portael vol waren/ ſoe datmen
daer gaen oft kerẽ en mocht. ende daer om
droeghẽſe dye monikẽ van daer. Men ſal
weten dat drie dingen ſijn die alle mẽſchẽ
begheeren/ dat is weelde/ rijcheit/ eñ eer.
Nochtã was ſinte auguſtijn ſo volmaect
dat hi rijcheyt ỽſmade ende die eer veron-
waerde/ ende die weelde ontſach. Wãt dꝫ
hi rijcheit verſmade ſeit hi int boeck der al
lenigher ſprake daer hẽ die reden vraecht.
Begheerſte enighe rijcheyt. Auguſtinꝰ ãt
woerde. Neen ick niet. noch erfue. want
al ben ick. xxx. iaer out. ſoe ſijn wel bicant
viertien iaer dat icſe niet en begeerde ende
niet anders en begheer ick dan mijn noot-
druft. Wãt een boec riet mi lichtelijc dat ic
gheenſins rijcheyt begheren en ſoude. dat
hi die eer ỽonwaerde ſeit hi int ſelue boec
daer hem die reden vraecht. Begeerſte eer
Auguſtinus antwoerde. Ick lye dat icſe
nv in deſen daghe hebbe laten te begheren
weelden/ eñ begheertẽ ỽonwaerde hi. eñ
oec beyde in oncuyſheyt eñ in ſmake. Op
dat eerſte vraecht hẽ die redẽ eñ ſeyt inden
ſeluẽ boecke aldus. Wat genoecht dy een
wijf. ghenoecht di niet een ſcoon wijf die
ſcamel is eñ wel gemanier eñ rijc. eñ ſon-
derlinge alſtu weets dattu geen quaet vã
haer hebſt ghedocht. Eñ auguſtinus ant-
woerde. Hoe ſcone dattuſe makẽ mogeſt
of hoe rijc datſe ware van alle goet niet en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dunct my beter dan te vlien eñ sonder oncuysheit te doen. Die reden seide hẽ. Jc en vrage niet watstu begheerts of oerdelste. maer ofstu daer toe yet wort ghepoort Augustijn antwoerde. Niet te male en begere ick van desen. mer ick ghedenck eñ peyse met groter zwaerheyt eñ anxt ende onwaerde. Op dat andere vraecht hẽ die redẽ eñ seit wat segstu vanđ spisen. Augustijn antwoorde/ en vraecht mi nz vã spise of drãck/ noch vã badẽ noch vã anđ weelde des lichaems. Jc en beghere nyet meer dan mijn nootdruft en eyscht.

Die legende vã sinte Johannes baptisten onthoofdinghe.

Sint ians baptistẽ ōthoofdinghe was om vier redẽ gheordineert. Die eerste was om sijn onthoofden. Die ander om dz sijn beenre verbarnt warẽ eñ weder vergadert./ Die derde om dat sijn hooft ghevondẽ was. Die vierde om dat sijn vingher ouer ghebrocht was. eñ sijn kercke ghewijet. Eñ hier om alsoe hietmẽ dese feeste menichsins dat is onthoofden/ vergaderinghe. vindinghe/ eñ wijnghe.

Eerst so viertmẽ dese feest ō dat hy onthoofd was/ eñ dz geschiede aldꝰ. Wãt mẽ leest in scholastica historia. Herodes antipas die des grotẽ herodes sone was. Doe hy te romẽ wert voir eñ hi leet voerbi philippum sijn broeder so maecte hy heimelike beloften met herodiã philips wiue. die herodẽ agrippẽ suster was dat als hi weder quame sijn wijf verstekẽ soude. ende dat hi herodiam te wiue nemẽ soude. mer dit vernam herodes wijf die des conincs dochter was van damasce. eñ sy en beide niet tot haer man weder quã/ mer sy voir tot harẽ lande. Doe herodes weđ quã soe benam hi philips sinẽ broeđ herodias sijn wijf. Eñ daer mede worden si viãdẽ. aretke den coninc eñ herodes agrippa eñ philips sijn broeđ. Eñ sinte iohannes berispten eñ seide. dat hy nae der wet die hi ontfaen hadde niet hebbẽ en mocht sijns broeders wijf. Doen herodes sach dat ioãnes hier om hẽ so beruspte. eñ om dat hi groot volc vgadert hadde mit sijn predicaciẽ eñ mit sijn exẽpel. Daer om leyde hi hẽ in een kercker/ om dat hi begeerde sijn wijf te behagẽ. Eñ oec dat hy ontsach dat vlies dat iohãnes volchde. hi haddẽ gaern ghedoot mer hi ontsach dat volc. ende om dat herodes eñ herodias enighe sake mochten vinden/ dz si iohãnes mochtẽ dodẽ. so schijnt dat si ondlinghe ouer een ghedragẽ haddẽ heimelijc dat herodes makẽ soude eẽ werscap om sijn gheboortẽ wille voer die vorsten vã galileen eñ voor sijn princẽ. eñ dat herodias dochter springhẽ soude eñ belouen soude te gheuẽ wat dat sy eyschẽ soude dat hijt om sijn eet soude mocten doen. mer dat hi hẽ dan veynsen soude eñ dat hi dan droeuich waer om synẽ eet Dat si dese scalcheit vsierdẽ/ dz seit scolastica historia in desen woerdẽ aldꝰ. Het is te gelouẽ dat herodes mit synẽ wiue ouer eẽ droech al heimelijck dat si aldꝰ iohãnem ter doot souden brenghen. Jheronimus seit oeck. Herodes zwoer d waselijc ō dz hy oersaec vindẽ souden iohãnẽ te dodẽ: wãt hadde

die macchtgheeyscht haer vaders of haer moeđs doot herodes en haddet niet gedaē Doe dic werscappe ghesct was quā daer die maget eñ si sprāc voor hē allen. Die co ninc die zwoer haer dat hi haer gheuē sou de wat sy eyschte. ende doe si raet an haer moeđ ghenomē hadde eyschste sy dz hoot vā iohānes baptista. Eñ die scalcke herodes veyndese of hi droeuich was ŏ dē eet. Eñ ŏ dat hi soude moghē doen dat hi ghe zworen hadde. maer hy maecte hē droeue vā aensicht al was hy blide vā herten. eñ ontsculdichde die misdaet mettē eet dz hy ouermits een saeck ŏ gerechticheyt wreet werdē mocht. Eñ aldus sende hi enē stocker eñ sloech of dz hooft vā iohannes bap tista. eñ mē gaft der maget. eñ die maccht gaft die moeđ eē ouerspeelster Augustinꝰ seit dit exēpel ō oersaec vā desen eet in een sermoen dat hi maecte vā iohānes ōthoof dinghe. Het was eē onnosel goet man die my dit seide dz ic scriue. Doe hē een lochen de dz hi hē geleent hadde of dat hi hē was sculdich so wort hi gestoert eñ eyschtē tot sijn eet/aldꝰ zwoer die ghene eñ hi ꝟloest Daer ō seide hi dat hi ten nacht daer na tē oerdeel geuoert was eñ datmē hē vraechde mit dese woerdē/ waerō dedeste dē mē sche zwerē die du wel wiste dz hi valschs zwerē soude. doe hy ātwoerde hi lochēde my mijns dingx. Die rechtē seide. En hadt nz beter gewcest dattu dijn dic ꝟlorē had dest dā dattu sijn ziel mettē eet dedest verliesen Hier om dedemen neđ werpē eñ so seer slaen datmē sach die litteykē vādē sla ghē op synē ruggc doe hi ōtwaecte/ maer men ꝟgaft hē doe hi gecastijt was. Johā nes en was op desen dach nyet onthooft. mer hi was ontrēt paeschē onthooft. indē iare voor dat ōse here ihūs gepassijt was. Daer ō moste hi wijckē dē minre die meer re. om ōs herē sacramēt Hier of seit iā gul demōt. Joānes baptista die eē scole is vā doechdē meester des leuens. form vā heylichedē. regel vā gerechtichede: spiegel vā suuerhede. ogē der claerheit. exēpel vā rey nicheit. wech ŏ penitēciē. genadicheyt vā sondē. tughenisse des gheloefs. Johānes is meerre dā die menschē. gelijc dē engelē. somme des wets. een vastmaker ŏ euāge lien. der apostolen stēme. zwighē der prophetē. der werelt licht. een voerloper des rechters. eē middel vanđ drieuoudicheyt. Eñ dese die aldus groot was worde ghe geuē eē ouerspelinne. eñ mē presenteerdē der sprincster. Herodes bleef niet ongheca stijt/ mer hi wort gesent in ellēde. wāt mē leest in scolastica historia. Herodes agrippa om dz hi alte vroem was mer alte arm so ginc hi vā wāhope vā armoede in eē to ren daer om hē seluē te dodē mit hongher. Doe dit herodias sijn suster hoorde bat sy haren man herodes den prince dat hi harē broeder wten toren wilde trecken. Doen hy dit gedaen hadde eñ si op eē tijt satē eñ waerscaptē. so wort herodes dē prince ꝟwarmt vādē wine eñ hi begōste herodes agrippē te ꝟwiten dat hi hē ghedaen had de. Dit ginc herodes agrippē soe na dat hi weđ te romen wert voer eñ gayus die kei ser die ontfinck hē in groter bliscappē. Eñ hi gaf hē doen. ij. heerscappien dz was vā Lisanien/ eñ vā abilien eñ croendē eñ sen dē coninc in iudeen. Doe herodias sach dz haer broeder hadde eē conincs naē. so lach sy harē mā aen met groter bedinghe dz hy te romē varē soude eñ dat hi beiagē soude eens conincx naē. mer ō dz hi in groter rijc hedē oueruloeyde so en wilde hijs nz doē. eñ hi hadde lieuer ledicheit dā pinēde eer. Mer tē lesten wort hi met sijns wijfs bede ꝟwōnē eñ voir mit haer tot romē Doe dit agrippa ꝟnā sende hi brieuē aen dē key ser dat herodes vriētscap ghemaect hadde mittē conic vā persen ō dat hi tegēt roomsche rijc stekē wilde. Eñ ō dit waer te ma kē screef hy hē dat hi in sijn steden wapen hadde tot lxx. M. mā. Doē gayus die brie

uē ghelesen hadde/begā hi vā ꝟꝛes hero=
des te vꝛagē vā ſynē ſtaet: eñ hi vꝛaechde
hē doe oec of hi alſo veel wapene hadt als
hi ꝟnoinē hadde eñ herodes en lochendes
niet. Doe geloofde gayꝰ dattet waer waſ
dꝫ hē agrippa geſcreuē had eñ ſendē ī ellē
de/ mer ſijn wijf ō dꝫ ſi agrippē ſuſt was
die hi ſeer minde ſo gaf hi haer macht dꝫ ſi
weð keerde in haer lāt. mer ſi wilde varē
in ellēde met haer mā eñ ſeide dꝫ ſi dē genē
daer ſi mede geweeſt had in ſijnre erē dat
ſi hē nꝫ latē en wilde in ſijnre oneerē. aldꝰ
voirdemēſe te lyons eñ daer ſtoꝛuē ſi onſa
lichlijc. ¶ Tē anderē was deſe feeſte ghe
ſet ō dꝫ ſijn beenren ꝟbarnt eñ ꝟgadt wa
rē die op enē dach ꝟbarnt warē eñ weder
vādē kerſtē ꝟgadt. eñ hierō gedoechde io=
hānes ſijn anð martelye/ doe inē ſijn been
re ꝟbarnde. Daerō ſo viert die kerck deſe
hoochtijt als ſijn anð martelye. wāt inen
leeſt ī ſcolaſtica hiſtoꝛia. Doe ſint iās bap=
tiſtē diſcipulē ſijn lichaem begrauē haddē
inð ſtede ſebaſtē. tuſſchē helizeū eñ abdiā.
eñ veel miraculē geſchiedē tot ſynē graue
ſo geboet iuliaen die apoſtaet eñ die heydē
ſpꝛeidē ioānes beērē. eñ doe ſijn miraculē
niet op en hildē. ſoe ꝟgaderdē ſiſe weð eñ
ꝟbarndenſe eñ maectē daer puluer of/ eñ
dat puluer ſtroydē ſy optē velde. Aldꝰ ſeit
ſcolaſtica hiſtoꝛia. Maer beda ſeit inð cro
nikē dꝫ ſy ſijn beenre ꝟgaderdē eñ ſtroydē
ſe verre vā een/ eñ aldꝰ ſchijntet dꝫ hi anð
werf martely doechde. Veel ludē al wetē
ſijs nyet/ bernē in ſijn gebooꝛte hout ſtroe
eñ beenre. Mer doe die heidē iohānes beē=
re vergaderdē. alſo ſeit ſcolaſtica hiſtoꝛia.
ſo quamē daer ſo menighe monickē vā ihe
ruſalē eñ gingē mettē ghenē dieſe ꝟgader
dē eñ ſi cregēder veel eñ ſi voirdēſe tot phi
lips dē biſſcop vā iheruſalem eñ ſi ſendeſe
namaels athamaſie dē biſſcop vā alexan=
dꝛien. Eñ theophilꝰ die biſſcop leideſe nae
in ſeraphus tēpel/ als hi hē wel gheſuuert
hadde vā alle ſmette. Eñ hi wider eē kerc
of in ſint ians baptiſten eer. mer nv ſijn ſi
te ianuen als alexander eñ die vierde inno
cenciꝰ in haer bullē tughē. Gelijc dat hero
des die ſint ian onthoofdē dede ō pinē ſijn
re miſdaet gedoechde. ſo woꝛt oec iuliaen
die apoſtaet dye ſijn beenre dede ꝟbarnen
vā gode geſlagē. Hoe dat hi gheſlagē waſ
vint inē in ſinte iuliaens legēde Maer hoe
deſe iuliaen geboꝛē woꝛt keiſer eñ vā ſinē
doot. Dat leeſt inē in tripertita hiſtoꝛia al=
dus. wāt cōſtāciꝰ des grote conſtātinꝰ ſo
ne die hadde .ij. ſonē galliū eñ iuliaē. Doe
die grote cōſtantijn doot was/ ſoe maecte
cōſtantine galliū ſinē ſone pꝛince nochtās
dode hi hē nā. Eñ om dꝫ hē iuliaen ōtſach
woꝛt hi monic: eñ hi begōſte mꝫ waerſeg
gers te rade te gaen of hi noch ſoude mogē
comen tē keyſerijcke. Hier na ſo maecte cō
ſtantijn iuliaen pꝛince eñ hi ſende hē te gal
lien wert daer hi veel ſtridē hadde. Het ge
uiel dat eē crone vā lauwerboinē hinc tuſ
ſchen .ij. calūpnē aē een zeel. eñ doe iuliaē
daer onð reet/ ſo bꝛac dat zeel eñ die crone
viel op ſijn hooft eñ croendē alte tamelijc
eñ ſi riepē al dat dit een teykē ware dat hy
keiſer woꝛden ſoude. Eñ doe hē die riddꝰs
keyſer hietē. ende daer geen crone en was
daer inē mede mochte cronē ſoe nā een van
hē ludē een guldē cirkel dat hi ō ſynē halſe
dꝛoech eñ ſettet iuliaen op thooft eñ maec=
ten keiſer. Doe werp hy of dꝫ habijt vādē
kerſtenhedē eñ hi dede op der goden tēpe=
len: eñ dede hē offer hādē eñ hi hiet hem ſel
uē biſſcop der heydē. eñ ꝟderfde al om dat
teyken des cruces. Op een tijt viel op ſijn
cleder ē eñ optē ghenē die mꝫ hē waren diē
dauwe eñ die dꝛoppelē lagē gheſcapē als
crucē. Doe conſtantijn ſterf eñ iuliaen be=
geerde te behaghen alle ludē. ſo gaf hy wt
dat elc hem kerē mocht te dier coſtume dye
hi wilde. Eñ hi verdꝛeef wt ſinē houe die
ghelubde mannē dye barbiers eñ cockē. ō
dat ſijn wijf doot was eñ nae haer en nā
hy gheen ander. Die cockē ꝟdꝛeef hi ō dat

hy simpel spise at. Hy ꝟdreef die barbiers
wāt hy seide dat veel ludē genoech haddē
aen een. Hy maecte veel boeckē in welckē
dz hi alle die voor hē ghe weest haddē te nz
maecte. Wāt dz hy die cocken eñ barbiers
verdreef/ daer in dede hi eens philosophen
werck eñ niet eens keisers. mer dat hi las-
terde eñ prees dat en hoorde noch philoso
phe noch keyser toe. Op een tijt doe iuliaē
offerde so wort hē doe ghetoent binnē dat
beeste dat daer doot was. een crone die al
om besmet was mz crucē. Doe dit die diē
naers sagē so voorseidē si dz die eendrach-
tichz des cruces comē soude eñ dattet we-
sen soude een onuerwinlike sege. mer iuli
aen die ꝟsprac se eñ seide. Dat teykē is dat
ons leert datmē wtē kerstelikē geloue ver
driue/ soe dattet hē ouer die wareltniet en
brede. Doe iuliaen te constātinopolen der
auētueren offeren soude. also quā tot hem
marinus die bisscop vā calcedonien die vā
outhedē blint gewordē was. eñ hi hiet iu
liaen apostaet eñ sonõ god. Eñ iuliaē sey-
de hē. Dijn galileus en mochte di niet ghe
nesen. Die bisscop seide. Hier of so dancke
ick minen god dat hi daerom mijn licht be
roeft heeft dat ic di niet sien en sal. eñ iuli-
aen en ātwoerde anõs niet eñ ginc wech
Te anthiochiē ꝟgaderde hi die heilige va-
ten eñ die dwalen eñ hi werpse op die aer
de eñ sat daer op eñ deder laster op. Eñ te
hāt wort hi also geslaghē aldaer dat wt si
nen liue wormen cropē eñ sijn vleys doer
knaechdē. Eñ also langhe als hi leefde en
mochte hi van deser pinē niet verlost wor
den. Eñ doe iuliaen die rechter om des kei
sers ghebot die heilighe vatē vāder kerckē
ghenomen hadde so piste hi daer op eñ sei
de. Syet in wat vatē datmē dient mariē
sone. eñ te hāt wort synē mōt verkeert eñ
in sinen mont wort een gat daer sijn noes
doorghinc Doe iuliaen die apostaet inder
auonturē tēpel quā eñ dye diēres dē tēpel
besprekeidē mit water ō dat si suuerē soudē

die ghene die daer in quamē. Also sach vo
luciaen eē dropel daer of op sinē mātel. eñ
hi wort doe seer gram eñ sloech die diēres
mitter vuyst ende seide dz hy meer besmet
was dā ghesuuert. Doe dz die keiser sach
so dede hi hē ophoudē eñ dedē ter wilder-
nissen wert senden wāt hi was kerstē. eñ
hier ō so wort hi namaels vā gode ten kei
serrijc ꝟheuen. Om die hate die iuliaen te
ghē die kerste hadde/ so hiet hi dē ioden tē-
pel ꝟmaken eñ daer toe gaf hi dē iodē mil-
delick goet. Eñ doe sy een groot hoop van
mortel vergadert haddē. so quā haestelijc
een anxtelick wint ende waydet al wech
Daer na soe wort een grote aertbeuinghe
ende daer nae quā wt den fundamēte een
vier eñ het ꝟbarnde veel ludē. ende des an
derē daechs sachmē indē hemel een cruce/
eñ daer of wordē benedē aen die cleederen
al vol zwarte crucē geteykēt. Doe iuliaen
te persen voir eñ hi tot thesifonte ghecomē
was eñ hi daer een coninc beleyt had. doe
presenteerde hē die coninc eē deel vā sinen
rike hadde hi willē vā hē varen. mer hi en
woude dat niet doen. Wāt hi waende na
platoens sentencie dat die siele besittende
was wtē ꝟwandelinghe vādē lichaē. of
dat sy na die doot voerē in een anõ lichaē.
Mer daer quā onuersienlijc een gescut eñ
vloech hē in sijn syde eñ vā dier wondē so
starf hi. mer wie dattet schoet en wistmē
niet. Sōmige seggē dat hē een schoot die-
mē niet en sach. Andere segghē dattet een
harder schoot vādē hismahelitē. Die anõ
seggē dattet eē ridõ dede die gepijnt was
vā moethedē eñ vā hōger. mer weõ offet
eē mēsche was oft een enghel dede / het is
opēbaer dattet bi gods wille gedaen wor
de. Mer calixtus die sijn vriēt was seyde
dattet vā eenē duuel gedaen was. ¶ Tē
derdē so viertmē dese feeste ō dat sint ians
hooft geuōdē was. Wāt also mē leest also
wort sijn hoeft op desen dach gheuonden
Eñ also men in ecclesiastica historia leest.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

also was sinte ians hooft in eẽ casteel hiet machcronta in arabien Eñ herodias dede sint ians hooft voerẽ in iherusalẽ eñ dedet grauẽ neuen herodes woninge. Wãt sy õt sach dz die prophetẽ vrisen mochtẽ hadmẽ dat hooft mittẽ lichaẽ begrauẽ. Ende also mẽ leest in scolastica historia i maximiaẽs des keisers tidẽ. Int iaer õs herẽ. ccc. ende liij. so vtoende sint ian sijn hooft. ij. moniken die te iherusalẽ quamẽ eñ si gingẽ totte pallayse wert dat herodes toebehoorde eñ si vondẽ sijn hooft ghewondẽ in eenen harẽ sack. eñ oec in die clederẽ die hy plach te dragẽ ind woestinẽ. eñ doe si met desen hoofde tot harẽ lande wert voerẽ so was een pottemaker die vã emissenẽ was ende hi vloech die armoede eñ gheselde mit hẽ. Eñ doe dese dẽ sac droech daer dit heylige hooft in was/ soe wort hi des nachts vermaent vã sint ian ende hi vloech vã hẽ luydẽ eñ quã in die stat emiscenen mittẽ heilighẽ hoofde. ende hi woẽde daer in een speluncke. ende al sijn leuẽ hadde dit hooft in groter waerdicheit. eñ al dat hy dede ginc hẽ seer voerwaert: eñ doẽ hy steruẽ soude so wijsde hi dz hoot sijnre susterẽ op trouwẽ. eñ aldus lietẽ sijt vã geslachtẽ die een den anderẽ. Na veel tijt so vtoonde sint iã marcello den monick die in sijn spelunckewoẽde sijn hooft in deser manieren. Hem dochte dz hi lach ende sliep dat dair eẽ grote scare quã al singhẽde eñ seidẽ Johãnes baptista coẽt. Daer nae sach hi sint ian comen eñ aen elcker syden leiden een. eñ die quamẽ eñ gingẽ ende die worden vã hem ghebenedijt. Eñ doe marcellus tot hẽ ghecomẽ was so hief hi hẽ op eñ nammen bid kinnẽ eñ custen Doen vraechde hẽ marcellus eñ seide. Here mijn vã waen bistu tot ons gecomẽ. Hi seide. Jc bẽ ghecomẽ van der stat sebasten. eñ doe hy ontsprongen was eñ hem seer verwonderde vã desen visyoen. Op een nacht doe hi lach eñ sliep so quam daer een tot hẽ ende wecten. Doe hi ghewect was so sach hi eẽ claer sterre staẽ in die dore vã sijnre cellen. Ende doe hi op stõt eñ hise aen tasten wilde so ghinc sy te hant in die and syde/ ende hi begõste na te gaen tot dat die sterre bleef staen in die stat daer sint ians hooft was. eñ daer so ghinc hi grauẽ ende hi vant daer een canne eñ dz heylige hooft daer in. ende een dies niet en gheloefde stack sijn hãt totter cannẽ wert eñ sijn hant wort ter stõt droeghe eñ bleef aẽ die cãne hãgẽde. Doe die ghesellẽ voor hẽ badẽ so toech hi sijn hãt wed of. mer si bleef onmachtich. Eñ iã baptist opẽbaerde hẽ eñ seide. Als mijn hooft ind kercken ghebrocht is. sulste die canne tasten eñ dã sulste ghenesen. hi dede dit eñ hi wort ghenesen. Doe dit marcellus iuliaens sone dẽ bisscop geseit hadde so vhieuẽ si dat hooft eñ brochtent in die stede. ende vã dien tidẽ began die stede sint ians onthoofdinge te vierẽ. Also scolastica historia seit. so wort namaels iohannes hooft ouer gebrocht te cõstantinopolen inden seluẽ dage daert in gheuondẽ was. Wãt somen leest in tripertita historia. Doe dye keyser valent beual sijn heilich lichaem op een waghẽ te leggẽ eñ te cõstantinopole te voerẽ. Ende als hi daer teghens ghecomen was te calcedonien. also en mochtmen die wagen niet treckẽ hoe seer datmẽ dye ossen sloech. eñ daer om so moestmen dat lichaem neder leggẽ. Mer daer na begeerde theodosius die keyser dat heilighe hooft vã daer te voerẽ. Eñ doe hi bat eẽre macht die dit hooft wachte dat sijt oerloefde. soe dede sijt/ want sy waende dattet hooft hẽ niet en soude latẽ vporren soe dz hooft dede in valens dagẽ. Doe nã die keyser ynnichlic in sijn purpur eñ voerdet te constantinopele. Ende daer stichte hy in sint ians eer een alten schonen kercke. ende na in puppinus des keisers tiden wort dit hooft ouer gheuoert in vrãcrijck te putiers/ ende daer gheschien noch veel miraculen/ ende daer sijn oec veel do-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den verwect. ende ghelijc dat herodes die
sint ian dede onthoofden/ende iuliaen die
sijn beēre barnde gepijnt worđē. so wort
herodias oec daer om gecastijt die der ma=
ghet riet dat sy sint ians hooft eyschē sou=
de. eñ so wort die maecht oec die dz eysche
de. Mer sommige seggē dat herodias niet
ghebannē en wort in ellenden. noch dat si
daer niet in en starf mer doe sy sint ioānes
hooft in die hant hilt eñ si ꝟblijde/blies dz
hooft alsoe god wilde in haer aensicht. eñ
te hant sterf sy. Dit seit mē ghemeenlijc dz
die heyligē seggē in haer cronikē soet voer
ghesejt is dat si met herodes ghesent wort
in ellende eñ dat si onsalichlikē sterf eñ dz
is best te ghelouē. Maer doe haer dochter
op dat ijs ghinc so smelte dat ijs eñ sy ver=
dranck te hāt. Mer men leest in een croni=
ke dat sy al leuende inđ aerdē sanck. eñ dz
machmē verstaen als die van egiptē die in
der see ꝟdroncken dat vā hē ghescreuen is
eñ die aerde verslindese. ¶ Ten vierden
was dese hoochtijt geset õ die ouervoerin
ghe sijns vingers. eñ om dz sijn kerck ghe
wijt was: wāt alsomen leest. so en moch
te sijn vinger niet ꝟbarnē daer hi onsen he
re mede gewijst hadde/ eñ die vinger võ=
den die monicken. Soe scolastica histo ria
seit/so brochte sinte tecla dē vinger int ghe
berchte eñ leydē in sinte martinus kercke.
Dit seyt oec ian beleth/dat sinte tecla dien
vingher niet verbarnen en wilde/brochte
ouer die zee in normandien: eñ dair stichte
sy een kercke in sint ians eer. Eñ als som=
mighe seggē so wort die kerc gewijt op de
sen dach. Daerō was vandē paeus ghecor
dineert dat men desen dach alle die werelt
doer vieren soude in die eere van sint ians
onthoofdinghe. ¶ Exēpel.

¶ Also sigilbrecht seit. so was in vrācrijc
inder stat manerencie eē vrouwe die iohā
baptist in so groter waerdicheit hadde. eñ
si bat gode naerstelijck dat hi haer yet ghe
uen wilde van sint ians reliquien. Doe sy
sach dat si met bedē niet en mochte ꝟcrigē
wort sy groot berou hebbēde in õsen here
dat si zwoer dat sy nēmermeer eten en sou
de si en ontfinge dz si begeerde. Doe si een
luttel daghen gheuast hadde so sach hi op
ten outaer een duym die alte claer was eñ
si ontfinc blidelijc gods gifte. Eñ doe dair
quamē lopē drie bisscoppē eñ yghelijc wil
de vandē duym een deel hebbē soe dropen
dair drie droppelen bloets wt op die dwa
le. ende yghelijck was blide dat hi een dro
pel hadde. ¶ Exēpel.

¶ Theudolnia die coninginne vā lōbar=
dien stichte te mederēcie dz bi melanē is in
een schoen kercke in sint ians eer eñ goede
se. als paulus seit inder lombardē historie
Daer nae doe cōstātijn die vā ytalien wil
de bescuttē mit die vā lōbardiē. so vraech=
de hi een heilighē mā die dē gheest der pro
phecien hadde hoe die strijt ꝟghaen soude
Hy gaf hē des nachts in bedinge ende des
morgēs stont hi op eñ antwoerde. Die co=
ninge stichte in sint ians eer eē kerc. daer õ
bidt hi eenpaerlijck voor die lombardē eñ
men machse nyet ꝟwinnen. Nochtās sal
die tijt comen dat die stede worden sal ver
smaet eñ ꝟwonnē. Eñ dit was voldaen
in karolus tiden. ¶ Exempel.

¶ Also gregorius seit in dyalogo so was
een heilich mā die santulus hiet Doe hi õt
faen hadde õ te wachtē een dyaken die ge
uāghē was vanden lōbarden/ in dese ma
nieren liet hi hē ontgaen soe soude hi voor
hē sijn hooft verliesen. eñ santulus dwāc
den dyaeck dat hi vloech eñ hē seluen loste
eñ hier om leydē si santulum te onthoefdē
Eñ daer toe namen sy dē alre starcstē stoc=
ker die dat doen soude. Doe santulus sijn
hals wt stack ende den sterckē stocker sijn
hāt op geheuē hadde so seide santulꝰ/ sint
ian helpt mi eñ ontfanck die hant. ende te
hāt wort des stockers hant soe stijf dat hy
metten zwaerde op wert indē hemel stōt.
Doe die stocker ghezworen hadde dat hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

nēmermeer kerſten onthoofden en ſoude. ſoe bat ſantulus voor hem ende ſijn arm met ſijnđ hāt Was ter ſtōt ghenelen.

Die legende vā ſinte Felix.

FElix die prieſter eñ een ſijn broeder die oeck felix hiet. Worden beyde ghepreſenteert dyocleſiaen. Eñ doemē den outſtē ghcleyt hadde tot ſeraphis tempel om dat hi offerē ſoude ſo blies hi opten afgod eñ te hāt viel hi. Doe leydemen tot mercurius beelde hi blies op hē eñ hi viel Derdewerf leydemē tot dyanen beelt eñ hi dede alſo. Doe hincmenſe aen eē ſtaeck eñ men ſloechſe ſeer. Mē leydeſe tē vierdē tot eenē ꝟmaledidē boom dȝ hi offerē ſoude. Hi bede op ſijn knyen eñ hi blies optē boō ende dē boom viel ō eñ brac dē outaer dē afgod eñ dē tēpel. Doe beual die rechter datmen onthoofdē ſoude. Doe quā daer een voert die ſeide dat hi oec kerſtē Was. eñ aldꝰ cuſte die een anđ eñ ſi Wordē ōthooft Eñ om dȝ die kerſtē ſijn naē niet en Wiſtē hietē ſy hē addauct. ō dȝ hi ſinte felix gheſel Wort inđ martelie. Eñ doeſe die kerſtē begrauē haddē in die put die dē boom gemaect had mittē val. Eñ die heidē dieſe Wcđ op groe

uē Worden beſetē mettē duuel. Sy Warē ghedoot Int iaer ōs herē. cc. eñ. lxxxvij.

Die legēde vā ſinte ſaminiaen. eñ Samina.

SAminianus ende ſamina Warē een edel mans kinđ die ſamijn hyet/ maer hy Was heidē. Deſe Wā aen ſijn yerſte Wijf ſaminianū. eñ bi een anđ Wijf ſamina ſijn dochter eñ hi hietſe na ſynē naē. Doe ſaminianꝰ dȝ vers las. Aſperges me dñe. ſo vraechde hi Wattet Was/ Want hē en mochtes niet ꝟſtaē. daer ō doe hi te bedde gic ſo lach hi in haer eñ in aſſche eñ ſeyde dȝ hi lieuer had te ſteruē dā niet te ꝟſtaē dē ſyn vā deſen vaerſe. Eñ eē engel openbaerde hē eñ ſeide. en moye dy ſeluē nȝ tot ter doot/ Wāt du hebſte gracie by gode. eñ alſtu gedoopt biſte/ ſo ſulſtu clarer ſijn dā ſnee. eñ dā ſulſte ꝟſtaen datſtu vraechts. Doe die engel Wech Was: ſo Was hi blide eñ ō dȝ hi vā die tijt die godē ꝟſmade. ſoe ꝟſprac hē ſijn vađ die Wil eñ ſeide. om dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Nu die godẽ niet en aẽbedes ſo iſt beter dat
tu alleẽ ſterfs dã wi alle mʒ di indˀ doot ge
uõdẽ worden Daerõ vloech hi heimelic eñ
quã te cretaſſen Doe hi opter fonteyne ge-
comẽ was õ daer gedoopt te wordẽ/ ſo ſei
de õſe here hẽ. Nv hebſte geuõdẽ dattu al
ſo lãge mit pinẽ geſocht hebſte eñ hy ſtack
daer ſinẽ ſtoc in daer de daert veel ludẽ ſa-
gẽ dier bi ſtõdẽ: ſo brocht te hãt die ſtoc bla
de eñ bloemẽ. eñ hier õ geloofdẽ. M.c.eñ
viij. menſchẽ. Doe aureliaen die keiſer dit
hoorde/ ſende hi veel riddˀs õ hẽ te vangen
eñ ſi võden hẽ bedẽ eñ õtſagẽ tot hẽ te gaẽ
Die keiſer ſender noch meer dã hi te voren
dede. eñ doẽ ſi quamẽ wordẽ ſi oec met hẽ
bedẽ eñ doe hi op ſtõt ſeidẽ ſi. die keiſer be
geert dy te ſien. Doe hi tot hẽ gecomẽ was
eñ hi niet offerẽ en wilde ſo dede hi hẽ hã-
dẽ eñ voetẽ binden eñ mit cluppels ſlaen.
Saminiaẽ ſeide Doet waſſen die tormẽ-
tẽ oftu moges. Doẽ dede hi hẽ bindẽ mid-
dẽ int ſtat op eẽ bãck eñ deder hout vier eñ
olye ondˀ worpẽ eñ ſo barnẽ. Eñ die conic
ſach hẽ ſtaen int middel vãdẽ viere beden
de eñ vã wondˀ viel hi op ſijn aenſicht. eñ
doe hi op gheſtaen was ſeide hy hẽ quade
beeſte en genoecht dy niet die zielen die du
bleidet hebſte du en pijnſte ons oeck te be-
drieghẽ met dijn gokelic. Samiaen ſeide
hẽ. By mi ſullẽ noch veel mẽſchẽ te ghelo-
ue bekerẽ eñ ghi oec. Doe die keiſer om die
woerdẽ gode gheblaſphemeert hadde. ſo
dede hi des anderẽ daechs hẽ aẽ een ſtaeck
bindẽ eñ dedẽ doorſchietẽ. mer dye ſtuckẽ
bleuẽ aẽ beide ſydẽ indˀ lucht hãgen. eñ hy
en wort vã geen gheſcuttẽ ghequeſt. Des
andˀ daechs quã die keiſer tot hẽ eñ ſeyde.
waer is nv dinẽ god hi come nv eñ hy ver
loſſe di vã deſen geſcuttẽ Eñ te hãt keerde
eẽ vã dye geſcuttẽ õme eñ viel dẽ conic int
oge eñ maectẽ al blint ende hier õ wort hi
grã eñ dedẽ weder in die karcker leggẽ eñ
hietẽ des anderẽ daechs õthoofdẽ. Eñ ſa-
minianus bat dʒ hi comẽ mochte ter ſtadt
daer hi gedoopt was. doe wordẽ alle ſijn
veterẽ gebrokẽ eñ die dore ontdaen eñ gic
middẽ door die ridderẽ eñ quã tot die ſtat.
Doe dʒ die keiſer hoorde ſo dede hy hẽ nae
volghẽ eñ dede hẽ thooft of ſlaen. Eñ doe
ſaminianꝰ ſach die riddˀs hẽ volgẽ: ſoe gic
hi opt twater als op dʒ lant tot dat hi quã
ter ſtadt daer hi ghedoept worde. Doe die
riddˀs ouer gheuarẽ warẽ eñ ſi hẽ õtſaghẽ
te ſlaen/ ſo ſeide hy hẽ. Slaet mi boudelic
eñ dã draecht vã minẽ bloede tot uwen co
ninc op dʒ hi daer mede wort ſiende. ende
dat hi die waerheyt bekennẽ mach. Ende
doe hẽ ſijn hooft of geſlegẽ was ſo nã hijt
in ſijn handẽ eñ drocht xlix. ſcredẽ verre
Eñ doe die coninc ſijn ogẽ mit ſinẽ bloede
geſalft hadde ſo wort hi te hãt geneſen eñ
ſeide. waerlick dˀ kerſtẽ god is groot eñ al
te groot. doe dit eẽ mã hoorde dye wel. xl.
iaer blint geweeſt hadde ſoe dede hi hẽ tot
dier ſtat dragẽ eñ als hi daer ghebedẽ had
ſo wort hi wedˀ ſiende. Hy wort gepaſſijt
Int iaer õs herẽ. CC. eñ lxxix. optẽ eerſtẽ
dach vã februario Mer mẽ ſcrijfter hier of
om ſamina ſijnre ſuſters wille/ wiẽs feeſ
te dat hier volcht eñ begint aldus.

DOe ſamina ſijn ſuſter da-
gelicx harẽ broedˀ beween
de eñ ſy dẽ afgodẽ voor hẽ
badt Tẽ laetſtẽ opẽbaerde
haer eẽ engel eñ ſeide. Sa
mina weent niet mer laet
al datſtu hebs eñ du ſulſte dinẽ broedˀ vin
dẽ daer hi in groter eren is Doe ſi ont wa-
kẽ was ſo ſeide ſy tot eẽ hare ſpeline mijn
vriẽdinne en geuoelſte nʒ eñ ſi ſeide. Ja ic
vrou we. wãt ic ſach eẽ mã mit di ſpreken
mer ic en weet wat hi ſeide. eñ ſi ſeide ſul-
ſte mi wroeghẽ/ eñ ſi ſeyde Neen ic vrou.
dattu doẽ wilſte dʒ doet behaluẽ dattu dy
nʒ en dodes. Eñ aldus ginghẽ ſi beide des
morgẽs wech. eñ doe ſe haer vadˀ lãge tijt
hadde doẽ ſokẽ eñ hiſe nʒ en vãt ſo hief hy
ſijn handẽ tẽ hemel wert eñ ſeyde. Ofſtu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een machtich god biste inde hemel so breec minē afgod wāt sien moch. ē mijn kinderē niet houdē Doe gaf onse here een donre slach eñ brac alle sijn afgodē/eñ veel ludē die dit saghē die gelooftē. Mer sinte saminna quā te romē eñ wort ghedoopt vā euse bio dē paus. eñ si ghenas .ij. blindē eñ .ij. crepelē eñ si bleef daer eē wijl. eñ die ēgel opēbaerde haer in harē slaep eñ seide. Samina wat yst datstu doetste. dattu .ij. rijc hedē gelatē hebs eñ du nv hyer werscaps in weeldichedē. stāt op eñ gāck in die stat vā cretē eñ du sulste daer dinen broedꝰ vindē. Daerō seide si harē dienstwiue. Wi en mogē hier nz lāger bliuē. Eñ si seide. vrou werwert wilstu gaē. siet alle die ludē minē di seer/eñ du wilste tot dinē doot wert varen. Sy āt woerde. God sal ons vsien eñ si nā een gerstē broot eñ quā dair mede in die stede vā rauēne. eñ sy quā tot eē rijc mās huys eñ men beweende sijn dochter als of si doot geweest hadde. eñ sy bat die diēstmaecht dat mēse daer herbergē soude Eñ dat dienstwijf seyde. vrou hoe sulstu hier herbergē mogē/als mijnre vrouwen dochter sterft eñ dat wi daer ō alle groten rouwe hebbē. Doe seide si om minē wille en sal syn nz steruen/eñ si ginck eñ begreep der iōcfrouwē hāt eñ hief se gesont op. eñ doe mēse daer houdē wilde/so en wilde si daer niet bliuē. Eñ doe si op eēre milen na te cretē ghecomē was. so seide si harē diēstwiue dat si eē luttel rustē soude Ende siet daer quā een edel mā die luteriꝰ hiet wter stat eñ seide haer waen sydi. Samina seide hē. Ick bē wt deser stat. eñ hi seyde. du liechste: want dijn tale tuycht dattu vreēt biste. Eñ si seide. here voerwaer ic bē vreēde eñ ic soeke saminianū minē broedꝰ dien ic lāge vlorē hebbe. Eñ die mā seide. onlāghe ist geledē dz hi ō cristꝰ wille onthooft was Doe viel si neꝺ in bedinghe eñ seide Here die mi altoos hebste ghehoudē in suuerhedē en laet mi niñe meer moede worde in harde wegē. eñ laet mijn lichaē van deser stat nz scheidē Ic beuele v mijn diēstwijf die ō minē wille also veel geledē heuet/eñ minē broedꝰ dien ic hier niet sien en mochte doetē my sien in dijn rijck. Doe sy haer bedinge gedaē had: so voir si te gode wert Doe dit sach eñ hoorde haer iōcwijf so begōste si seer te wenē wāt si en had nz daer syse mede begrauē mochte. Ende die voerseyde mā sende eē craut alle die stede door dz alle die ludē comē soudē ō dit vreēde wijf te begrauē. ¶ Op desen dach ist oec sinte Sabinē dach die valētijns wijf was. eñ ō dz si nz offerē en wilde so wort sy ōthooft ondꝰ den keiser Adriaen.

¶ Die legende van sinte Lupus

Lupus was te aurelīē ghebōrē wt coniclike geslachte. eñ ō dz hi vol duechden was wort hi gecorē tot eē aertschbisscop vā zenonē. Eñ als hi bicāt al sijn goet den armē deelde eñ hi op een dach veel ludē genoot had eñ hy nz der toe half wijns genoech en had seide hi sinē knape. Ic ghe loue dz god die de vogelē voet ōs godlike mine vuollē sal. Te hāts quā daer een bode ende seide datter voerwaer .C. mudde wijns was. Eñ doe hē alle die vādē houe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

quaet spꝛaken. dat hi een maecht was die sijns voꝛsetē dochter was alte onmanierlikē minde. also begreep hi die maecht vooꝛ den ghenen die hē achter spꝛakē eñ custese eñ seide. Vremde woerdē en schelē eē mēsche niet/ dat sijn consciēcie niet en besmet wāt ō dat hi wiste dz si god minde so min de hise met suuer hertē. Doe lotharius die coninc vā vꝛācrijc in buergōgien voir. eñ hi sijn marscalck gesent had tegē die vā zenonen dz hy die stat beleggē soude. so ginc sinte lupꝰ in sinte steuēs kercke eñ hi begō ste die clockē te ludē. Eñ doese dye viandē hooꝛdē/ quā hē soe groten anxt aē dat hem dochte dat sy steruē soudē ten waer dat si vlogē. Ten lestē doe sy burgōgien gewō nen haddē/ doe die coninc eē anŏ marscalc te zenonē ghesent hadde: eñ hē sinte lupus niet te gemoet en was gecomē met giften so woꝛt hi also gram dat hi sinte lupꝰ also ꝟkeerde tegē dē coninc dat hi hē in ellende sende eñ daer was hi seer voꝛbarich i sijn miraculen eñ leringhē. Hier en binnē sloeghē sy die vā zenone eē bisscop doot die sinte lupus stat onŏ gegaen hadde. Eñ sy be taechdē vāden coninc dz sinte lupus weŏ kerē soude vanŏ ellende. Eñ doe die conic sach dz hi of ghecomē was vanŏ ellende. woꝛt hi so godlijc ꝟwādelt dz hy vooꝛ hē viel eñ bat hē ꝟgiffenis. eñ hy gaf hē veel giftē eñ settē weŏ in sijn stat. Eñ doe hi te parijs wert voir so quā hē een grote scare vā gheuāghē te gemoete: doe die doꝛē opē gedaen warē eñ die bandē of gespꝛonghē al willēs. Op eē dach doe hi misse dede so viel eē costelic steen in synē kelc eñ die leide die conic met sijn reliquiē. Doe die coninc lothariꝰ hooꝛde dat sinte steuēs clocke alte soetē geluyt hadde. seide hi datmēse te parijs bꝛinghē soude ō dat hise dick hoꝛē soude. Om dz sinte lupꝰ niet lief en was so ꝟloos si haer geluyt. Doe dz die conic hooꝛde dede hyse weŏ bꝛenghē eñ doe luyde si als si te voeren dede datment seuen milen verre hooꝛde. Op eē nacht doe hi in bedinghe was ouermits dē duuel diet hē riet so doꝛste hē seer eñ hi dede hē water bꝛinghē Doe hi verstōt dattet becoꝛinge was also sloech hi sijn cleet op dat vat eñ sloter den duuel in/ eñ hy maecte al dē nacht daer in groot gerucht: eñ doet dach was moest hi al scandelijc wech gaen. Op eē tijt als hy vāder kercken quā hooꝛde hi sijn clercken scheldē ō dat si met wiuē te doene hebben wildē/ eñ hi ghinc inŏ kercke eñ bat vooꝛ hē. te hāt ꝟloꝛen si al die begeertē eñ badē ghenade Tē lestē sterf hi in goede werckē Int iaer ons heren. vi. C. eñ x.

Die legēde vā sinte Egidiꝰ abt.

EGidius was ghebooꝛē van athenen vā coninclicke geslacht. Eñ van ioncx was hi geleert inŏ heiliger scrifture. Op eē dach doe hi ter kerckē ginc so gaf hi synen roc enē cranckē sieckē mā die hi op die strate lach eñ aelmisse bat. Doe dye siecke den roc had aen ghedaen woꝛt hi al ghenesen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Hierna doe ſijn vadẽ eñ moedẽ doot warẽ.
ſo maecte hi criſtũ erfgenaẽ vã ſinẽ goede
Op een tijt doe hi vanden kerkẽ quã gemoe
te hẽ een mã die geſtekẽ was vã eẽ ſerpent
mer doe ſint egidiꝰ voor hẽ gebedẽ hadde.
werp die ſyecke dz fenijn wt. Het was eẽ
die beſetẽ was die in die kerck mittẽ ande
rẽ ſpotte/ eñ die goede ludẽ ſtoerde mz ſijn
ropẽ die ghenas ſint egidius. Mer õ dz hi
ontſach die vrede vãdẽ waerlikẽ prijſe. ſo
ginc hi al heymelick tottẽ oeuer vandẽ zee.
eñ hi ſach ſcipludẽ inder vreſe vandẽ zee eñ
doẽ dede hi eẽ gebet eñ hi velde daer die tẽ=
peeſten eñ die ſcipludẽ quamẽ aen. Doe ſi
hoordẽ dz hi te romẽ wert ſijn wilde/ dãc
ten ſy hẽ eñ wildẽ hẽ gaern õ niet voeren.
Ende als hy aldꝰ te aurelanen ghecomen
was ende hy daer met ſinte ceſario dẽ biſ=
ſcop twe iaer hadde ghewoent eñ hi daer
een wijf ghenesen had die. iij. iaer die cort
ſe hadde ghehadt/ begheerde hy indẽ woeſ
tinen te wonen eñ hi ginc heimelijc wech
eñ hi bleef langhe wonende met een here=
mijt die alte ſeer heilich was Eñ daer ver
dreef hi met ſijn verdientẽ die ondrachtic=
heit vãden lande eñ om dat hi alleſins ver
maert wort vã miraculẽ ſo ontſach hi der
menſchen prijs eñ hi liet dẽ heremijt ende
toech binnẽ int boſch eñ hi vant dair eẽ ſpe
lunck eñ een fonteyne eñ oec eẽ hynde die
hem god bereyt hadde tot een voeſter eñ ſi
gaf hẽ in ſeker tiden ſijn procuẽ vã melck
Mer doe daer des conincx kinder iaechdẽ
eñ ſi die hĩde ſagẽ ſo lietẽ ſi alle die andẽ eñ
ginghenſe iaghen mettẽ hondẽ. Ende doe
haer ſom vanden hondẽ te grote moyenis
deden ſo vloech ſy voor egidiꝰ voetẽ. ende
doe hy wõder hadde waer om dat ſi meer
loyede danſe plach ſo ghinc hi wt. Doe hi
den iagher hoorde bat hy gode dat hi hem
behouden wilde die voeſter die hy hẽ ghe=
gheuen hadde eñ gheen vanden hondẽ en
dorſten hem nae comen op een werpmael
met enẽ ſteen/ mer ſi keerdẽ weder mz groot

gherucht tot die iaghers. eñ õ dat hem die
nacht op quã keerdẽ ſy te huys wert. Des
anderẽ daechs ſo keerdẽ ſi weder om niet
eñ keerdẽ wedẽ te huys Doen dit die conic
hoorde ſoe hadde hi enich wanẽ eñ hi quã
mettẽ biſſcop eñ mz enẽ grotẽ hoop iagers
der wert. mer doe hi die hondẽ niet en dor=
ſte na gaẽ alſo ſi te vorẽ oec dedẽ. mer dz ſi
met gheruchte wedẽ keerdẽ/ ſo omleydẽ ſy
die ſtat die al dicke was vã doornẽ datmẽ
daer niet door lidẽ en dorſt eñ een vã hẽ lu
den ſchoot onbehendelikẽ eẽ geſchut õ dat
hi die hinde daer wt iagen ſoude. ende hy
ſchoet egidius voor die hinde eẽ grote wõ
de. maer die riddẽs maecten een wech met
haer yſeren eñ quamẽ totter ſpelunke. eñ
doe ſi deſen oudẽ man saghẽ gheclect met
monincx clederẽ eñ ſy ſaghẽ dat hy eerlick
was in outhedẽ eñ dat die hinde voor ſijn
voetẽ lach/ ſo ginc die coninc eñ die biſſcop
alleen tot hẽ eñ hieten die andẽ buten ſtaen
eñ vraechden hẽ wie hi ware of waen hy
quã eñ waer õ dat hy lach indẽ woeſtinen
eñ wie hem ſo zwaerlic gewõt hadt. Eñ
doe hẽ egidius opelijc gheãtwoert hadde
eñ ſy vã hẽ oetmoedelijc vergiffenis ghebe=
dẽ haddẽ ſo beloefde hy hẽ enẽ meeſter te
ſenden om ſijn wonde te ghenesen/ eñ bo=
dẽ hẽ veel gelts mer hi en wilder geen me=
decijn toe doẽ eñ hy verſmade die giftẽ mer
hi wiſte dat die doecht volmaect wort in=
der crãcheit. daer õ bat hi gode dat hi nem
mermeer en ſoude ghenesen eñ õ dat hem
die coninc die wijl vande ſoe boet hem die
coninc groot goet: maer hi riet hem dat hy
daer mede een cloeſter ſtichten ſoude daer
monikẽ vã goedẽ leuen in weſen ſouden.
Doe dz die conic gedaẽ had bat hi ſint egi=
dius dz hi dat cloeſter regerẽ wilde / eñ al
dede hi node: tẽ laetſtẽ om des conicx wil=
le ontfinc hi den laſt. Doe coninc karel die
nyeumare hoorde vã ſint egidiꝰ dede hiem
tot hẽ comen eñ ontfinckẽ waerdelijc/ eñ
die coninc bat hẽ dat hi voor hẽ bade: wãt

hy een alte grote sonde hadde ghedaen die hi nye biechtē en wilde noch hy en wildet sinte egidiꝰ oec nz biechtē. Des sondaechs daer na doe sinte egidiꝰ misse dede ende hi voor dē coninc bat/opēbaerde hē eē engel eñ leyde eē brief optē outaer eñ daer was des coninex sonde in gescreuē eñ datse hez ꝟgeuen was ō sinte egidiꝰ bede wilde hi-se biechtē eñ voertaen of wachtē. ende oic was daer in gescreuē so wie sint egidiꝰ aē riepe eñ wat sonde hi ghedaen had wilde hijs hē voort wachtē dattet hē ꝟgeuē sou-de werdē om sint egidius wille. Doe sint egidius diē brief voor dē coninc brocht/eñ die coninc sijn sondē sach bat hi ghenade. eñ egidiꝰ keerde weđ mz groter eer. Ende in die stat vā ramēsen ꝟwecte hi des prin-cē sone die doot gestoruē was: nae een tijt voerseide hy dat sijn cloester vādē viandē ꝟdoruē soude wordē eñ hy ginc te romen eñ ꝟwerfde vādē paeus die hātuestē van sijn cloester eñ twe cypressen doren daer đ apostolē beeldē in gesnedē warē eñ leyde-se inđ tyber eñ hi beualse gode Eñ doe hy tot sijn cloester wert ghinc so vāt hi die do rē inđ hauē eñ dācte gode dz hise behoudē had door die vrese vāder zee ende hi hincse aē die kercke ō die kercke mede te ꝟcierē ō haer denckē vādē paus. Tē lestē ꝟtoonde god sinte egidiꝰ sijn sterf dach eñ egidius bat sijn broeđs dz si voor hē biddē wilden eñ hi sterf heilichlikē eñ veel ludē seydē dz si daer die engelē hoordē die sijn ziel inden hemel voirdē. Hi starf int iaer. vij. C.

Die legēde ende histore van onser vrouwen gheboorte.

MAria ōser vrouwē geboor-te was vā coninclike ghe-slachte vā dauid. Mer ma-theꝰ eñ lucas en bescriuen onser vrouwē geslacht nz mer ioseps geslacht Noch tās so was ioseph altemael vrēde vā xp̄s geslacht/wāt der scriturē gewoēte was

datmē bescriuē soude der mānē geslachte eñ niet der wiuen. Maer waerlijc so quā maria vtē geslachte vā dauid eñ dz merct-mē in dat: wāt so die scrifture tuycht soe quā cristus wt dauids geslachte. Eñ ō dz cristꝰ vanđ maecht geborē was/so ist opē baer dz die maecht geborē is vā dauid. eñ dat wten bande van natan: want dauid hadde met sinē kinderen. ij. sonen nathan eñ salomon. So iohā damasceꝰ seit. soe quā wter siden van nathā. leui melchi eñ panthere. ende pāthere wan perpanthar. ende perpanther die wan ioachim. eñ ioa chi wā maria: mer wt salomōs side hadt nathan eē wijf daer hy iacob aē wā. Doe nathan doot was melchi dye vā nathans geslacht was die leui soon was eñ pante-res broeđ nam te wiue nathās wijf die io sephs moeder was eñ wā aen haer hely. Aldus wordē iacob eñ hely broeđs vā eē moeđ. iacob was van salomons geslacht ende hely dye van nathan was sterf sonđ kinderen. Ende iacob sijn broeder die van salomons geslacht was nam sijn wijf eñ verwecte sijn broeders saet eñ wāder aē ioseph. Aldus was ioseph nađ naturē ge-comē van salomō iacobs sone. mer nader wet was hi hely sone die vā nathan quā.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

want dat kint datter gheborē wort was
des gheens diet wan nađ nature. mer het
was des geens die doot was nađ wet. al
dus vintmē in ecclesiastica historia. Beda
scrijft. Om datmē al dye geslachtē vandē
ioden eñ vremde geslachtē hielt in die hey=
melike boeckē vādē tēpel/ so dede se hero
des barnē eñ peynsde dz hi edel schinē sou
de om datmē wanē soude dat sijn geslach
te wt den geslachte vā ysrahel quame als=
mē anders niet en soude moghen prouen.
Nochtās so warē sommige diemē hiet he
rēeñ die hietmē so/ om dz si cristū also nae
bestondē. Dit waren nazareni die christꝰ
geslachte een deel leerdē dat si gehoort had
dē vā haer oude vaders eñ een deel so sijt
haddē wt enige boeckē die si met hē thuis
haddē. Joachim nā eē wijf die anna hiet.
eñ hi had eē suster die hysmaria hiet. Dese
hismaria droech elizabeth eñ eliud. Eliza=
beth wā iohānes baptista Vā eliud wort
gheborē emin Vā emin wort gheborē ser=
uacius/ eñ sijn lichaē is te maestricht. Mē
leest dz āna drie mās hadde. ioachim. cleo
phas/ eñ salome. Van ioachim haer eerste
mā had si een dochter dz was gods moeđ
maria eñ die gaf sy ioseph te wiue. Doe io
achim doot was/ nā āna cleophā die io=
sephs broeđ was: ende hy wā aē haer een
dochter die maria hiet eñ sy gafse namael
alpheo tot enē wiue. Dese maria had bi al
pheo haer mā vier kinderē. dz is die mīre ia
cob. eñ ioseph dē gerechtigē die oec barsa=
bas hiet eñ symō eñ iudas. Doe cleophas
anna mā doot was. nā si den derden man
die salome hiet: eñ vā hem had si een doch
ter eñ die hiet sy oec maria eñ gafse zebede
us te wiue. Dese maria had. ij. sonen van
zebedeus haer mā: dat is die meerre iacob
eñ iohā euāgeliste Hier of sijn vaersen: an
na plach te seggē datse. iij. marien ontfinc
welcke ghewōnē warē van mans. Joa=
chim. cleophas. eñ salome/ welc dat haer
drie mās warē eñ elc maria hadde enē mā
ioseph alpheus zebedeus. Die eerste wan
cristū. die anđ wan iacob die mīre. die der
de die meerre iacob eñ die voghel iohānes
Mer het schijnt wōder hoe onse vrouwe
mocht wesen elizabeths nichte / als voor=
seit is: wāt wi wetē dz elizabeth was za=
charias wijf die vtē geslacht vā leui was
Eñ nađ wet was elc sculdich sijn wijf te
nemē vā sijn geslacht eñ vā sijn gesin. Lu
cas bescrijft dz elizabeth was vā aarons
dochterē: mer iheronimꝰ seit dz anna van
bethleē was wt dē geslachte vā iuda Mē
sal wetē dz aaron eñ ioada dye meeste pa=
pē beide wiuē haddē vā iudas ghesIachte
eñ hier by proeftmē datter priesterliker ge
slacht eñ ō conincliker geslachtē altijt ghe
mengt warē. so beda seit so mocht die ōsa
minge aldꝰ wesen: wāt te dien tidē inder
iodē wet die wiuē liet echtscap hebbē vāt
eē geslacht int anđ op datter opēbaer wa=
re dat maria die vā iudas gheslachte was
oec maechscap had vtē priesterlikē geslach
te. eñ aldꝰ was maria wt beide geslachtē
Wāt god wilde dz ō die geestelike ōstāde
nisse dese. ij. geslachtē wordē ondlinge ge
mengt ō dz hi vā hē ludē worde gheboren
die ō onsen wille offerē soude als pape eñ
conic. Eñ ō dz sijn vriendē hier regerē sou
dē eñ daer na cronē. Dit is oec beteykēt in
cristꝰ ōs herē naē: wāt cristus beduyt ghe
salft. wāt inder ouđ wet plachmē alleē te
saluē die coningē eñ die papē eñ prophetē
Hier ō hietē wi vā cristo kerstē eñ wy sijn
ghehetē ōcorē geslachtē eñ eē coniclic pries=
terscap Mer dz gescreuē is dat die wiuen
huwelijc doē soudē na die wet in haer ge=
slachte was ō dz niet ghemengt en soude
wesen die deelinghe ō lāden. Mer dat ge=
slacht van leui en hadde gheen cause onđ
die ander/ daer ō mochtē die wiuē vā dat
ghesIachte echtscap doen waer sy wildē.
Jheronimꝰ scrijft in een prologe. so las hi
een boecxkē doe hi eē iōgelinc was die his
torie van onser vrouwen gheboorte. Nae

veel tijts doemẽ hem daer of bat ſoe ouer⸗
ſcreef hiſe na diẽ dꝫ hiſe onthoudẽ had dat
hi daer i las . Joachi was wt galilea wt
eẽ ſtadt die nazareth hiet.eñ hi nã te wiue
ãna die vã bethleẽ was:ſi warẽ beide ge⸗
rechtich eñ hildẽ gods gebodẽ ſonꝺ begri⸗
pẽ eñ ſi deeldẽ hair goet in dꝛiẽ:wãt dꝫ eer
ſte deel gauẽ ſi dẽ tẽpel eñ dẽ genẽ die dair
in diendẽ.eñ dꝫ anꝺ deel gauẽ ſi dẽ armen
eñ den pelgrimẽ.eñ dꝫ derde deel behieldẽ
ſi tot haers ſelfs behoef eñ haer gheſinne.
Eñ aldus leefdẽ ſy.xx.iaerẽ eñ en conſten
geen kint gecrighẽ.Maer doe loefde ſi on
ſen here/waert dꝫ hy haer eẽ kint ꝟleende
dꝫ ſijt tot gods dienſt geuẽ ſoudẽ:eñ ō dat
ſy ō deſe ſake alle iaer indẽ dꝛie ſonꝺlinge
feeſtẽ te iheruſalẽ wert gingẽ So geuielt
dꝫ ioachi inꝺ feeſte vanꝺ wijnge met ſijn
maghẽ te iheruſalẽ oec ginc.eñ doe hi met
tẽ anderẽ ten outaer oec ginc eñ wilde ſijn
offerãde offerẽ.eñ doẽ hẽ die pape ſach ſoe
ſtac hy hẽ wt ō waerdelic achter waert eñ
ꝟſpꝛacken/hoe hi tot gods outaer genakẽ
doꝛſte eñ ſeide dattet niet tamelic en ware
dꝫ eẽ die onꝺ die maledictie des wets wa
re gode offerãde offerẽ ſoude vã dier wet
eñ dat onꝺ dye dꝛachtige een ondꝛachtich
ſtaen ſoude eñ die gods volck niet ꝟmeert
en had.Doe ioachim ſach dꝫ hẽ die ſcande
gedaen was ſo en wilde hi vã ſcandẽ niet
thuys gaen of thuyſwert kerẽ op dꝫ hi vã
ſynẽ maghẽ die dꝫ ghehoozt haddẽ niet en
hooꝛde des gelijcx aldus grotẽ ꝟwijt.Al⸗
dus ginc hi aen die een ſyde tot ſynẽ harde
rẽ waert.eñ doe hi daer een wile geweeſt
hadde/ſo opẽbaerde hẽ alleen op enẽ dach
die engel met grote claerheit.eñ om dat hi
ꝟuaert was vã hẽ ſoe ſeide hi hẽ dat hi hẽ
niet en ꝟuaerde vã hẽ eñ ſeide.Jc ben een
engel gods die tot dy geſent bẽ ō dat ic dy
ſeggẽ ſoude dat dijn bedinge is ꝟhoozt eñ
dat dijn aelmis vooꝛ gods aenſicht is ghe
comẽ.wãt ic heb geſien dijn ſcamenis eñ
ic hooꝛde dꝫ dy ſonꝺ recht die laſter vã on⸗
dꝛachticheit ꝟweten was wãt god is wꝛe
ker der ſondẽ eñ niet der naturen.Eñ hier
om als hi yemãts lichaem ſluytet dat doet
hi ō dꝫ hiſe met meerre wonꝺ ontſlutẽ ſal
eñ oec datmẽ wetẽ ſal datter gebozẽ woꝛt
dattet nꝫ toe en behoozt ꝺ oncuyſheit.mer
dattet is vã gods gauẽ.Die eerſte moeder
vã dijn geſlacht zara en gedoechde ſy niet
die laſter ꝺ ondꝛachtichꝫ tot.xc.iarẽ noch⸗
tãs gebaerde ſi na yſaac die die benedictie
beloeft was vã alle luden.Eñ en was ra
chel niet lange ondꝛachtich/nochtãs wan
ſi ioſeph die here was vã al egipten.Wye
was ſtarcker dan ſampſon of heyliger dã
ſamuel.nochtãs hadden ſi beyde ondꝛach
tighe moeꝺs.Hier aen gheloue by redẽ eñ
exempelen.dꝫ wōderlijke plegẽ te weſen
die verlange ontfangenis eñ die ondꝛach⸗
tighe dꝛacht.Hier ō ſal anna dijn wijf va
ren een dochter eñ du ſulſteſe maria hietẽ.
Deſe maria ſal van haer kintſheit weſen
onſen heere gheheylicht.eñ in haer moeꝺs
buyck ſal ſy veruolt weſen mittẽ heilighẽ
geeſt:eñ ſy en ſal butẽ vã onder tvolc niet
weſen/maer ſi ſal weſen binnẽ den tẽpel
dat vã haer nyemãt gheen quaet en peyn⸗
ſet.Eñ ſo ſi gebozẽ woꝛt vã een ondꝛachti
ghe moeder/alſo ſal wōderlijck van haer
woꝛdẽ gebozẽ die ſone gods:eñ ſinen naẽ
ſel ſijn iheſus.eñ van hem ſullen alle ludẽ
gheſalicht woꝛdẽ.Eñ dit ſal dy een teykẽ
weſen alſtu comeſt te iheruſalẽ in die gul⸗
den poozt ſal anna dijn wijf dy te gemoe⸗
te comẽ die nv dꝛoeuich is datſtu ſo lange
merres/eñ als ſi dy ſiet ſoe ſal ſy haer ver⸗
bliden:doe dit gheſeyt was voir die engel
wech.Eñ doe anna bitterlijc weende om
dat ſy niet en wiſte waer dꝫ haer mã was
ſoe openbaerde haer die ſelue enghel ende
ſeyde haer dat ſelue dat hi haer mã gheſeit
hadde ende dat hi haer tot een teyken hiet
gaen in die gulden poozt ſy ſoude haer mã
ghemoeten.Aldus gemoete die een die an
der als die enghel geſeyt haddẽ eñ woꝛdẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

verblijt die een vāden anderen eñ vſekert
vāden kinde dat hē beloeft was eñ aenbe
den onſen here eñ ginghen te huys waert
eñ vbliden blidelic dat god hē belooft had
de. eñ anna ontfinc eñ baerde een dochter
eñ hietſe maria. Doe ſy dꝛie iaer out was
ende ſy gheſpeent was van melcke alſoe
leydē ſi deſe ſuuer maecht maria ten tem=
pel met giften. Eñ beneden dē tēpel warē
xv. trappen daermen op ginc. wāt om dz
dē tempel op een berch ſtōt ſo en mochtmē
niet gaen optē outaer des holocauſtes dat
butē ſtont ſonđ te gaen op trappē. Eñ doe
maria benedē aē die trappē ſtōt ſo ghinc ſi
alleen die trappē op ſonđ iemāts hulpe of
ſi alle hair outhz had gehadt eñ doe ſi hair
offerhāde gedaē hadde lietē ſy die maecht
mittē anderen maechdē tēpel eñ gingen te
huys: eñ maria hadde dagelijcx voortgāc
in doechden eñ heilichedē eñ wort alle da
ge gheuant vandē heiligē engelen eñ ſi ge
bꝛuycte daghelijcx godlike beſcouwinge.
Iheronimus ſeit tot cremariciū eñ helido
rū dz maria haer ſelue deſe regule ſette dz
ſy vā des moꝛgens ter tercie tiden in bedi=
ghe was / eñ vā terciē ter noen toe wꝛocht
ſy / eñ vā middach en hielt ſi niet op vā be
dinghe vooꝛ dat haer dye engel opēbaerde
eñ haer ſpiſe gaf In haer xiiij. iaer gaf die
biſſcop oerlof datmē die maechden die mē
inden tēpel leerde eñ die haer tijt voldaen
haddē dat ſy te huys varen ſouden eñ dat
ſi echtſcap doē ſoudē. Doe die anđ maech
den ſijn gebot gedaen haddē ſo antwoer=
de maria dz ſi dit niet doē en mochte ō dat
ſe vađ eñ moeder gegeuē haddē tot gods
dienſt eñ oec ō dat ſi onſen here ſuuerheyt
beloeft had. Doe wort dye biſſcop in anxt
om dat hi wiſte datmē die bꝛuloft niet bꝛe
ken en mochte. alſoe gheſcreuen is beloeft
ende betaelt. Ende om dat hy ſinen volcke
een nyeuwe ſede op ſoude bꝛenghen. / Op
eenen feeſteliken dach ſoe hadde hi hier of
raet metten ouders der ioden. ende ſy ſey=
den al datmen ō die twifelinghe ſaec met
gode te rade gaen ſoude. Doe ſy om die ſa
ke in bedinghe waren ende die biſcop met
gode te rade gegaen was indē tēpel ſpꝛac
te hant een ſtemme vander ſtadt des bede=
huys ende ſeide daer ſijt alle hooꝛdē dz al=
le die mans die vā dauids gheſlacht warē
eñ geen wijf en haddē dat elc vā hē luden
bꝛenghē ſoudē ten outaer een roede / ende
wiēs roede dat bloyde eñ daer die heylige
geeſt op quā in ghelikenis eenre duuen ſo
yſayas voerſeide dat hi die man ware die
men die maecht gheuen ſoude / eñ onđ dā=
der was ioſeph van dauids huys. Eñ de=
ſe ioſeph dochte ontamelic dat een out mā
ſo tedere maecht te wiue nemē ſoude. Eñ
doe die ander haer roede dꝛoegē en dꝛoech
hy die ſyne niet ende doe daer noch niet en
opēbaerde vā dien dat god gheſeit had ſo
ginc die biſſcop tot onſen here weđ te rade
eñ onſe here ſeyde dat die ghene ſijn roede
niet gebꝛocht en had diemē die maget ghe
uē ſoude. Eñ doe die vooꝛſeide ioſeph ſijn
roede bꝛocht ſpꝛute te hāt daer een bloeme
wt: ende daer op quam te hants een duue
vanden hemel ende ſatter op. doe ſaghē ſy
alle openbaerde datmē hē die maecht ghe=
uen ſoude. Doe maria aldus onđ getrou=
wet was ioſeph. ſo ghinc hi in ſijnre ſtadt
tot bethleem om ſijn huys te bereyden: eñ
om te voerſien dat in die bꝛuloft behoeffe=
lijck was. Maer die maecht voir met vij.
maechdē die haer gheſpelē warē dye haer
die biſſcop ghegeuē hadde om dit wonder
dz dair getoent was tot nazareth in haers
vaders huys in diē daghe opēbaerde haer
die enghel daer ſy bede eñ boetſcapte hair
dat die ſone gods van haer ſoude wozden
gheboꝛen. Dien dach vā onſer vꝛouwē ge
booꝛte was langhe verholen. maer ſoe io=
han beleth ſeyt. ſoe gheſciedet dat een hey=
lich mā die ſtadelijck int beſcouwē was.
hooꝛde alle iaer optē viij. dach vā ſeptēber
als hi in bedingen was alte grote blijſcap

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ feest onder die engelen. Doe hi ôtmoe-
delick bat datmen hē bētonē soude waerō
dzti dit hoorde alle iaer op desē dach meer
dan op ander dagen. doe worde hē gheãt-
woert dat onse vrouwe op desen dach ge-
borē wort eñ dat hi der kerckē kinderē sei-
de dat sy hier in eendrachtich wordē met-
ten engelen. Doe dese goede mã dit geseit
hadde den paeus eñ den cardinalen gauē
si hē tot bedē ende vasten eñ ondersochten
die scriften ende vonden dat maria op de-
sen dach gheborē was eñ ordineerden dat
mē desen dach vieren soude in die eer van
onser vrouwē gheboorte al die werelt door
Men plach weleer oec niet te houdē die oc
taue vã haer gheboorte: mer die paus inno
cencius die vierde die vã ianuē was ordi-
neerde datmen dye octaue vierē soude dit
was die sake daer of. Doe die ix. gregoriꝰ
doot was/ besloten die romeynē die cardi-
nalen in een huys: om dat sy te eer die kerc
ke versien souden. mer ō datter veel was
die niet ouer een dragē en mochten ende so
veel moyenis haddē vã den romeynen be-
loefden si onser vrouwē mochtē si ouer eē
draghen eñ vrilijck hene ghaen sy souden
voort aē ordineren te vieren die octaue vã
haer gheboorte die langhe vērokeloest wa
re/ eñ aldus verenichdē sy hier in celestine
ende deden haer beloften bi innocēcio den
paeus. Wãt celestijn leefde onlanghe daer
na/ ende daer om en mochtē sijs niet doen
Men sal merckē dat die kercke .iij. geboor
ten viert. dat is cristus gheboorte. eñ onser
vrouwen gheboorte. eñ iohãnes baptisten
gheboorte. Eñ dese .iij. beteykenē drie gees-
telike gheboorten. Wi wordē ghebōrē mit
iohannes indē water/ eñ met marien indē
penitencien eñ met cristo inder glorien. eñ
wãt ons dz berou voor dye gheboorte des
doopsels wesen moet in die ghene die hair
outheyt volhebben/ desghelijcx voor die
gheboorte der glorien: dair om hebben die
twee feesten vasten. mer ō datmen alle pe-
nitencien nutbaer achten mach als vastē
so en was geen noot dz onse vrouwe vas-
ten hebbē soude/ mer si hebbē octaue wãt
wi sijn alle begherēde dē achten dach des
verstandenis. ¶ Exempel.

¶ Het was een ridder die innich was tot
onser vrouwē. Op een tijt doe hy ten tor-
noy reet quam hi voor een cloester dat ghe
sticht was ter eer vã onser vrouwē. Ende
hi voir daer inne om misse te horen. Ende
doemē daer die misse na dander dede so en
wilde hi gheen laten ō onser vrouwē wil
Ten laetstē voir hi wtē cloester naden tor
noy. eñ siet die vãden tornoy quamē eñ hē
ghemoetē seidē dat hi alte vromelijck ghe-
tornieert hadde ende si dat al seidē die daer
warē. eñ sommige seydē dz hise gevãghē
hadde so vērstōt dese mã dz die hemelsce co
ninginne hē hogelijc gheeert hadde hi sey-
de wat hi gedaē hadde eñ keerde weđ in-
den cloester ende hi diende daer ōser vrou
wen alle siin leuen. ¶ Exempel.

¶ Het was een bisscop die ōse vrouwe in
grote innicheit eñ waerdicheyt had eñ vã
innicheit so ginc hi ter midđnacht tot ōser
vrouwē kercke wert/ eñ syet ōse vrouwe
quã dese mã te gemoet met eē grote versa-
minge đ maechdē eñ si ōtfinckē mz groter
eer eñ si leidē totter kerckē der wert/ hi ginc
eñ .ij. vãdē maechdē songē voor eñ seiden
Ghesellinge singē wi ōsen heer/ singē wi
onsen heer al eer cristꝰ soete mine moet lu-
dē doer die goddiēstige mōt. eñ dese vaer-
sen songē alle dz anđ ghesellscap. eñ die .ij.
voerseide sãgers songē voort dese .ij. vaer
sen die hier na volgē. Die eerste houaerdic
heit viel vã grotē licht inđ diepheyt so viel
oec die eerste mēsche ter neđheyt doe hi hē
vērhief. Aldꝰ leidē si mit processiē desen hey
lighē mã ter kerckē eñ die .ij. songē voor/
eñ die anđ autwoordē. ¶ Exempel

¶ Het was een wijf die haren man ver-
loren had eñ si had een sone die sy seer min
de. Op een tijt wort haer soon vãden vy-

andē gheuaē eñ indē karker gelcit Doe sy dit hoorde weende si iāmerlic eñ bat naerstelijc ōser vrouwē die sy seer innich was dz haer sone verlossen wilde. Tē lactstē doe si sach dz dit niet en halp ginc se alleen indē kerkē daer ōser vrouwē beelt stōt eñ ginc voort beelde staē eñ sprac haer aldus an. O heilige maecht icheb dy dick gebedē ō dye verlossinge mijns kīts eñ noch en hebste my niet geholpē. Jc aērope dy ouer mijn kint eñ ic en vide geē vrucht: daer ō so mi mijn kint genomē is so sal ic weđ v kint nemen eñ legghēt op eē seker plaet se te pāde voor mijn kint. Doe si dit seide so ghinc si eñ nā onser vrouwē kindekē dz si op hair schoot hadde eñ ghinc thuys eñ wāt in eē linden cleet eñ sloet in eē coffer eñ was blyde dat si goedē pant hadde voor harē sone. Ende siet des middernachts soe opēbaerde onse vrouwe desen iongheline eñ dede den kerker op eñ hiet hē wt gaen. eñ si seide hem. Sone du sulste dijn moeđ segghen dat sy mijn kint weđ gheue/om dz ick haer sone weder ghegeuē hebbe Eñ hi ghinc wt eñ quā tot sijn moeder eñ hy vertelde haer hoe onse vrouwe hē hadde verlost ende si wort harde blide eñ nam dat beelde vāden kinde eñ gaf onse vrouwe haer kint eñ seide. Vrouwe ic danc v dat ghi mi minen sone hebt weđ ghegeuē: nv gheue ic weđ uwē sone. wāt ic belie dat ic minē soen ontfaen hebbe

Exempel.

Het was een dief die die wijl stal maer hi hadde onse vrouwe in groter innicheyt ende gruetese die wilen. Op een tijt stal hi eñ hi wort gheuāghē eñ men oerdeeldē te hanghē. Doen mē gelcit hadde ter galgen so quā onse vrouwe tot hē eñ hē dochte dz onse vrouwe drie dagē hē ōthielt mit hair hādē doe hi gehangē was so dat hy geen pine en gheuoelde Eñ die ghene die hē geuangē haddē gingē aldaer eñ si vōdē hem leuēde eñ blide vā aēsichte. maer si waendē dat hi mit den stroppe niet wel en was geuoecht. ende si wildē doot stekē mit enē zwaerde eñ si en mochtē hem niet hinderē Doe die hangemā seide datten onse vrouwe halp so dedē si hē vā wōder of/ eñ om onser vrouwē wille lietē si hē vry gaē. eñ hi ghinc in een cloester eñ al sijn leuē bleef hi in marien dienst.

Exempel

Het was een clerck die onse vrouwe seer minde eñ haer ghetidē innichlijc hielt Ende doe sijn vader eñ moeder doot warē eñ sy anders geen erfgenaem en haddē so bleef hem die erfue. Aldus wort hy bedwongē vā sinē vriendē een wijf te nemē eñ sijn erfue te besittē. Op een dach doe hi voir om sijn bruloft te houdē vāt hy inden wege eē kercke/ doe gedocht hi onser vrouwē diest. eñ ginc in die kerc eñ began haer ghetidē te lesen. eñ onse vrouwe opēbaerde hē eñ seide fellick. O sotte eñ ongetrouwe waer ō laet ghi my die dijn vriendine bin ende dijn bruyt eñ setste voor mi eē ander. Hier ō wort dese clerc rouwich eñ gic tot sijn ghesellē eñ zweecht al. als die bruloft gedaē was liet hi al eñ vloech ter middernacht vtē huse eñ ginc in eē clooster eñ daer diende hi onser vrouwen innichlick.

Exēpel.

Het was een eersaem prochypape eñ hi en const geen misse doen dan vā onser vrouwē. eñ hy plach dick te lesen in haer eer Hier ō wort hi gewrocht voerdē bisscop. eñ die bisscop ontboot hem haestelick. Doen hy voor dē bisscop quam soe seide hi datti gheen ander misse en cōst so beruspten dye bisscop als een verleyder eñ hi setten of van synen ambocht eñ verboet hem meer misse te doen. Des nachtes openbaerde onse vrouwe den biscop ende verspracken seer eñ vraechde hem waerō dat hi harē capellaen also qualijck aenghe ghaen hadde. Ende sy seyde dat hi binnen dertich daghē steruen soude waert dat hy die pape niet weder en sette in sinē dienst. Die biscop wort in anxte eñ dede dē pape weđ tot hē comen eñ badt vergiffenis ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

beual hē dat hy anders geen misse en dede dan vā onser vrouwen. ¶ Exēpel.

¶ Het was een clerc die ydel eñ oncuysch was vā leuen/ maer nochtās minde hi onser vrouwē seer eñ hi plach haer ghetiden te lesen innichlick al staēde. Op een nacht wort hi geuoert voor gods oerdeel eñ god seide dē ghenē dier ontrēt stōden. Onderscheit wat ordeel dese ꝟdient heeft die ick so lange ꝟdreuē hebbe eñ ick en vant noyt teykē vā beteringhe in hē. Doe gaf ōse lieue here die sentēcie also hē alle goet dochte eñ siet onse vrouwe stōt op tot haren sone eñ seide. Jc bidde dijn goedertierenheit dat tu sachts dinē torē ouer desen eñ sijn sentēcie der ꝟdomenissen/ laet desen leuē ō mynen wille die mit synē werckē dē doot ver dient heeft. Eñ onse here seide haer. ic gheuē dy ō dine bedinghe op dz ic sijn beteringhe gewaer wordē mach. Eñ onse vrouwe keerde haer tē clerc wert eñ seyde. gāc eñ en sondicht nz meer op dz di geen quaet en geschie. Doe die clerc ōtwaecte beterde hi sijn leuē eñ ghinc in een cloester eñ daer leefde hi een heilich leuē. ¶ Exēpel

¶ Int iaer ōs heerē. CCCC. eñ. xxxvij. was in cecilien een mā die theophilus hiet Eñ also philibertꝰ die bisscop vā carnoten seyt. soe dede dese theophilus des bisscops diēst so wel dz al tvolc doe dē bisscop doot was hē cosen tot eē bisscop. maer dese goede mā liet hē genoeghē dat hi des bisscops dienst dede eñ had lieuer dat mē eē anđ bisscop maecte. Tē laesten dedē die bisschop vā synē dienst eñ hi was so onuerduldich dat hi te rade ginc met eē iode die een gokelaer was hoe dz hi weđ aen dē dienst comē mochte. Dese iode ꝟmaende dē duuele eñ hi quā voort: eñ theophilus die ꝟsaecte bi des duuels raet god enđ sijnre moeđ ende sijns kerstēdoms. Eñ dat hi hē aldus verlocchent hadde eñ hē seluē dē duuel op gegheuē had eñ daer of screef hi enē brief mz synen bloede eñ gaffen dē duuel beseghelt met synē vingherē Eñ des anderē daechs hadde die duuel toe gebrocht dat mē dē bisscop theophilus weđ ontfinc in vriētscappen eñ setten weđ in sinē diest. Tē laetstē quā hi weder tot hē seluē eñ hadde groten rouwe vā dien dat hi gedaē hadde eñ viel met al sijn herte tot onser vrouwē dz si hē helpē wilde. Op een tijt opēbaerde hē onse vrouwe in eē visioē eñ beruspte hē eñ si hiet hē dat hi dē duuel ꝟsaken soude. eñ sy dede hē weđ belien dē gods sone eñ al tgeloue vā sijn kerstendom. Aldꝰ brocht si hē weđ tot haers soons vrienscap eñ tot een litteykē dat hē ꝟgheuē was/ so gaf si hem dē brief weđ die hi dē duuel ghegeuē hadde eñ leydē op sijn borst ō dat hi wetē soude dat hy al ꝟlost waer. Doe theophilꝰ dē brief weder hadt was hi blide eñ hy seide voer dē bisscop eñ alt volc wat hē geschiet was. eñ doe si daer of onser vrouwē dācten soe starf hi binnē drie daghen.

¶ Het was een mā eñ eē ¶ Exempel. wijf die eē enighe dochter haddē eñ si gauēse een iōgelinc te wiue. Eñ ō haer dochter wille hieldē sy oec dē mā in haer huys. eñ die moeđ minde dē iōgelinc seer ō haer dochters wille dz si hē so lief had als haer dochter. Hier binnē begōsten dye luydē te seggē dz si dit niet en dede ō haer dochters wil/ mer ō dz si garē met hē te doen hadde ghehadt. Doe dese valschcyt dit wijf seer int herte toech eñ ō dat si ontsach dz si hier mede inđ ludē woerdē comē mocht. huerde si mās/ wilden sy heimelijck haer dochters mā dodē dat sy se elc. x. scellinge geuē soude Op eē dach besloet se dese ludē in harē kelđ heimelikē eñ riet harē mā elwerts te gaē/ eñ sende oeck haer dochter elwaert Doe hiet si harē soon dz hy indē kelre ginge eñ wijn brochte eñ daer wort hi vā die mās ꝟmoert eñ die zweger leydē op haer dochter bedde of hi geslapē hadde Eñ doe haer mā eñ haer dochter gecomē warē eñ sy ter tafelen satē. soe hiet die moeder haer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dochter dat si harē mā wecken soude eñ hē roepē soudetē eten. eñ doe si hē doot vant wordē si alle wenēde eñ dit wijf die hem ter doot gebrocht had weēde oec mettē anderē Tē laetstē had dit wijf grotē rouwe om dimisdaet eñ si biechtet al harē priester Na eē tijt doe dit wijf eñ die priester schel lēde wordē eñ die pape v̄ weet haer dat sy haer dochter mā ter doot gebrocht hadde. eñ doe dit hoordē des iōgelincx vriendē so leidē si dit wijf tē rechter wert eñ die rechter wijsde datmēse barnē soude: ende doe dit dz wijf sach dat si steruē soude so keerde si haer tot ōser vrouwē eñ ginc in haer kercke ende bede met veel tranē Daer nae dwācmense wt te gaē eñ mē werpse in eē groot vier eñ al die daer bi stōdē sagē datse dair in duerde ongequetst eñ ongeschēt Die rechter dye daer mede by was hadde groot wonð eñ hiet datmē haer niet meer en dede/ eñ hi mercte naerstelikē eñ hi vāt dz si geen quetsinge vādē viere en had. dā alleē die quetsinghe vanð spere daer si mede ghesteken was. Doese haer vriendē in huys geslotē haddē eñ syse wilde genesen met salue eñ mit badē/ op dz onse here wilde dz sy niet meer vermaert en worde met quade nyeumare haelde hyse binnen drie daghen daer na.

¶ Die legēde vā sinte Adrian9 martelaer

Adrianus wort ghemartelijt onð maximiaē dē keyser. Wāt doe die voorseide maximiaē in die stat nycomedien offerde dē godē so dede hi die kerstē soecken. Eñ sommige ō die vreese vanð pinē eñ sōmighe ō die belooftē vā gelde datmē hē beloofde. so toech die een ghebuer dē anderē ten tormētē. Eñ onð dye anð wordē daer xxiij. geuangē eñ men brochtse voordē coninc. Die keyser seide hē en hebdi niet ghehoort die grote pine die teghē die kerstē geset is. sy antwoerdē wi hebbēt gehoort eñ

wy bespotten tghebot sijnre sotheit. Doe wort die conic gram eñ hi dedese met droge peserické slaē eñ dedese gespannē in een karker leggē. Doe Adrian9 die de voorbarichste vā der ridderscap sach haer vroemheit seide hi hē. Ic bezwere v by uwē god dat ghi mi segt wat loon dat ghi v̄beit vā deser pinē: hier op antwoerdē die heilighē Gheen oge en heeft gesien noch geen oren gehoort/ noch in geen herte yst opghegaen dat god bereit heeft dē ghenē die hem volmaectelijkē minnē. Doe spranck Adriaen in dat middel eñ seide bescrijft mi oec met desen wāt ic ben oec kersten. Doen dit dye keiser hoorde eñ om dat Adriaen niet offerē en wilde leyde hy Adriaen ghespānē in eē kerker. Doe natalia sijn wijf hoorde dz haer mā indē karcker was soe schoorde sy haer cleederē eñ sy weende seer. mer doe sy hoorde dz hi ghekarkert was om crist9 gelove/ so wort si seer v̄blijt eñ si liep ter kerker wert eñ si custe haer mans banden eñ die gheuāghē wāt si was kerstē: mer om die v̄uolginghe en dorste si haer nz opēbaren eñ seide tot hē. Here mijn Adriaen/ du

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

bist salich / want du hebste rijcheit geuon=
den die dine ouders niet en hebbē ghelatē
welc sullen die ghene moetē deruē als die
tijt niet en sal wesen vā woecker noch vā
onderlinge te nemē. Als nyemāt dē ande=
rē vā pinē en sal mogē ꝟlossen noch die va
der dꝫ kint of die moedͤ dye dochter. oft eē
knecht synē heer / of die een vrient dē ande
rē of dꝫ goet sinen heer. Doe sy hē ꝟmaent
hadde dꝫ hi vā hē dede alle aertsche glorie
eñ dat hi op vriendē eñ maghē niet achten
en soude mer dꝫ hi altijt sijn hert te hemel=
waert hadde so seide Adriaē. Mijn suster
gāc wāt tot mijnre passien sal ic ōtbeiden
dattu mijn eynde moechste syen. Dus be=
ual sy haer mā dē anderē heilighē dat si hē
stercken soudē eñ si ginc te huys. Hier nae
doe Adriaen hoorde datmē hē passyen sou
de gaf hi die wachters gelt eñ die heillighē
liet hi borge die met hē warē eñ hi ginc tot
huys om dat hi natalia roepē soude als hi
haer beloeft hadde dat si wesen soude tot
sijnre passien / eñ dit hoorde een wijf ende
liep voert tot natalia eñ seide haer Adriaē
is ontbondē eñ siet hy coemt. Doen sy dit
hoorde en gheloefde sijs niet eñ seide. Wie
mach hē vāden vādē ꝟlossen eñ vāden hei
lighē ꝟscheidē / eñ doe si dit seide quā daer
een kint vādē huyse eñ seide. mijn here is
ghelaten: eñ om dꝫ si waende dat hi hē ōt
sach vāden martelien began si bitterlijc te
wenē. eñ doe si hē sach comē stōt si haeste
lick op eñ sloot die d ore voor sijn hooft eñ
seyde. Die vā gode gheuallē is moet ver=
re vā mi wesen. tot sinē mōt en wil ic niet
sprekē die onsen here loechent eñ si keerde
tot hem wert ende seide. Onsalighe sonē
god wie d wanc dy aen te gaen dattu niet
voldoen en moges. Wie heeft di ꝟscheydē
vāden heylighē / of wie heeft dy ꝟscheidē
vā der heillighē vergaderinghe. Segt my
waer om biste gheuloghē eer du enich tijt
saechste. eñ eer yemāt tegē dy vacht waer
om dattu gewont biste eñ noch geen ghe=
scutte op dy en quā Eñ sy had wonder dat=
mē yemāt sonē god of vādē ludē gode of=
feren soude. Ay my onsalighe keytiuighe
die met desen indͤ echtscap ben wat sal ick
doē met desen die vādē quadē geslachte is
my en is eē vre niet geschiet dꝫ ic eē vre lāc
gehietē ware een martelaers wijf. mer ic
mach seggē dat ic een ouertreders wijf bē
Ay mi mijn bliscappē waren alte seer cort
eñ siet eewelikē so sal mi een grote schāde
wesen. Doen dit sint Adriaen hoorde also
ꝟblijde hi seer eñ hi ꝟwōderde hē seer vā
den wiue die iōc was eñ scone eñ edel. eñ
die .xiiij. maendē in echtscap geweest had
hoe si dit sprekē mocht. Hierom wort hi te
meer ōtsteken totter martelyen eñ hoorde
haer woerdē alte gaern mer doē hi sach dꝫ
se droeuich was seide hi. Natalia doet mi
die dore op / wāt ic en vlie vander martely
nꝫ also du waenste mer ic come dy te ropē
als ic di beloefde / mer si en geloefdes nyet
eñ seide: sich hoe du mi bedriegē wilste al
stu bedroeghē biste. syet hoe die anderͤ iudas
ꝟwonnē wort vlie vā mi wāt ic mi seluē
dodē sal op dattu ghesaet wordes. Ende
doe sijt lāck maecte eer si hē in liet seide hy
haer / doet op die dore ic sal gaē ende du en
suls mi niet meer syē: eñ hier na sulste we
nē dattu mi voor mijn doot niet en saghes
wāt ic hebbe borge ghelatē die martelarē
eñ comtmē mi soekē so sullē sy haer tormē
tē eñ die mijn liden moetē. Doe si dit hoor
de ōtsloot si die dore eñ ginghē te samē ten
kercker eñ daer droechde sy der heylighen
wōdē. vij. dagē. Daer nae dede se die key
ser voor hē brengē eñ ō datse niet gaen en
mochtē droechmense als beestē. Daer nae
presenteerde mē Adrian⁹ dē keyser eñ na=
talia ginc met hē eñ seide. mijn here en ver
uare dy niet alstu die pine sietste / du sulste
nv eē luttel lidē mer du sulste te hāt mettē
engelē ꝟbliden. Doe Adriaen niet en wil=
de offeren wort hi seer geslagē / eñ natalia
liep met bliscap indͤ kercker eñ seide. Mijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

heer heeft sijn pine begonnē. Doe die key-
ser Adriaen hiet dat hi synē godē niet blas-
phemerē en soude. Adriaen seide. of ic dus
worde gepijnt dat ic blasphemere die ghe
ne die nieten sijn/hoe sulstu gepijnt wor-
dē die blasphemeerst mijn god die meerre
is. Die keiser seyde dese woerdē hebbē dy
die ꝟraders geleert. Adriaen seide hoe mo
geste dit seggē dz si ꝟrađs sijn die leeraers
sijn des ewich leuēs. Natalia liep eñ sey-
de dē heyligen wat haer mā dē keiser ant-
woerde. doe dedē die keyser vā. iiij. mans
slaen. Natalia seide alle die pine den heyli
gē. Adriaen wort so geslagē dz sijn inghe-
want wt viel Doe spādemen met yser eñ
leydē indē karcker mettē anderē. Adriaen
was eē schoon iōgelinc vā. xxviij. iarē. eñ
natalia als si sach harē mā benedē liggē so
iāmerlijc gewōt: leide si haer hant op sijn
hooft eñ seide. O mijn here du biste salich
die waerdich geworden biste eē vandē hey
ligē. du biste salich mijn licht ō dattu ō hē
lides die voor di ghepassijt was. Vaer nv
wech mijn lieue vriēt op dattu sijn glorie
mogest sien. Doe die keiser hoorde dz veel
vrouwē dē heiligē diendē ꝟboet hi datmē
se niet meer in en liet. Doe dz natalia hoor
de schoer si haer seluē eñ toech mans abijt
aen eñ diende dē heilighē. eñ mit haer exē-
pel brocht si anđ vrouwē oeck daer toe eñ
sy bat haer mā dat hi aē gode dese bedinge
doen wilde dz si suuer mocht bliuē. Doen
die conic hoorde wat die wiuē gedaē had
den dede hi een aenbelt brengē dat hi daer
op der martelarē beenē brekē wilde. Doe
natalia ōtsach dz haer mā hē ꝟuarē mocht
vāder anđ pinen bat sy die knechten datse
eerst an hē beginnē soudē. Doe hē die voe
ten of geslegē warē eñ sijn beenē gebrokē
bat si dat hi sijn hāt of liet slaen dz hi gelijc
wesen mocht dē anderē martelarē die ghe
passijt warē. Doe dit gedaen was gaf sin
te Adriaē dē geest. Eñ dē anđ martelaers
sloech mē haer beenre of eñ si vocrē te gode

mer die conine geboot haer lichamē te ver
barnē: ende natalia brocht in haer schoot
haer māshant. Doe mē die martelarē lich
amē int vier werp/ soe wilde natalia haer
seluē met hē ludē ꝟbarnē: mer daer quam
haestelijc eē reghen eñ lesschede tvier ende
die lichamē bleuē ongequetst eñ die kerstē
dedē haer lichamē te cōstantinopolē voerē
Sy warē gepassijt int iaer ōs heerē. CC.
eñ. lxxx. eñ natalia die bleef thuys wonē-
de eñ behielt Adrianus hāt eñ tot haer so-
laes leidese sy tot harē hoofde. Hier na doe
die rechter sach dz natalia so schone so rijc
eñ so edel was soe sende hi bi des keysers
gebot tot haer dat si hē name te manne eñ
nathalia seide. Wie mochte mi geuē dat ic
sulcke man hebbē soude/ mer ic bidde dat-
mē my drie dagē tijts gheue dz ic mi berei
dē mach: mer dit seide si om dat si ōtulien
soude. Eñ doe si gode bat dz sy haer suuer
heit mochte behoudē so opēbaerde haer in
den slaep een vāden martelarē eñ gruete-
se soetelijck eñ beual haer te varē ter stadt
daer der martelarē lichamē waren begra
uē. Doe sy ontwaecte nā sy alleen Adria-
nus hāt eñ ginc met veel kerstē in een scip.
Doe dat die rechter ꝟnam volchde hi haer
met veel ridders te scepe ende daer rees eē
sterck wīt die hē cōtrarie was eñ hi dwāc
se weđ te kerē eñ veel ridders ꝟdroncken
Eñ ter middernacht opēbaerde die duuel
dē ghenē die mz natalia warē i gelikenis
vā een stierman segghēde waen comt ghi
eñ werwert vaerdi. Sy seide wy comen
vā nycomedien eñ varē te constantinopo-
len wert. hi seide. Ghi sijt ꝟdwaelt vaert
ter luchter hāt op dat ghi te recht varē mo-
ghet. mer dit seide hi om dat hise inder zee
soude ꝟderuen. eñ doe si hael zeyl wilden
ꝟsettē soe quā Adriaen eñ beual hē dat sy
varē soudē als sy begonnē haddē eñ seide
dattet die duuel was diet hē riet/ eñ Adri-
aen voir voren. ō den wech te wisen. Doe
nathalia sach dat Adriaen voor haer voir

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Worde si seer blide eñ aldꝰ quamẽ si voor dage te cõstãtinopolẽ. Eñ doe natalia int huys quã daer die heilige lichamẽ lagẽ eñ sy Adrianus hant aen sijn lichaẽ leyde eñ na haer ghebet ontslaepte opẽbaerde haer Adriaen eñ gruetese eñ hiet hair te comen inđ eewiger vroechdẽ. Doe sy ontwaecte so beual sise al gode eñ gaf harẽ geest Eñ die kerstẽ namẽ haer lichaẽ eñ begroeuent besiden đ martelaren lichamẽ.

Die legende van sinte Gorgonius ende Dorotheus.

GOrgoniꝰ eñ dorotheꝰ dye te nycomedien waren die eerbaerste vã dyoclesianꝰ palayse. Sy gauẽ haer ouderidđscap ouer õ dz sy te vrilijker cristũ haer coninc soudẽ volghẽ eñ si seidẽ opẽbaer dz si kerstẽ warẽ. Doe dz die keiser hoorde so was hi alte droeuich eñ nã dat zwaerlijc dat hi aldusdanige mãnẽ vliesen soude die indẽ palase gheuoet warẽ. eñ die edelheit vã sedẽ eñ vã geslachte vhcuẽ haddẽ. Eñ doemẽse nz en mocht đwinnẽ mit dreyginge of met sinekinge so recte mẽse op een tafel eñ mẽ sloechse met gheesselẽ eñ schoerdese met hakẽ Doe haer binnẽste bicãt ontdect was goetmẽ in haer wõdẽ azijn eñ sout: doe si dit vromelic ledẽ brietmẽse op eẽ roester eñ daer op lagẽ sy als op eẽ bedde van rosen/ eñ het scheẽ dz si geẽ pine en geuoeldẽ. Daer na dedese die keiser hãghẽ eñ dede haer lichamẽ werpẽ voer dye hondẽ eñ voer die vogelẽ/ mer die kerstẽ namẽse eñ begroeuẽse. Si warẽ gepassijt int iaer õs herẽ. CC. eñ. lxxx. Na veel tijts soe wort gorgoniꝰ lichaẽ te Romẽ gebrocht int iaer õs herẽ. vij. c. eñ lxxiiij. soe voir dẽ bisscop vã metẽs die puppinꝰ des conicx vã vrãcrijcx neue was eñ hi leiden int cloester vã gorsie.

Die legende van sinte Prothus ende Iacinctus martelarẽ.

PRothus eñ iacinctꝰ warẽ geselle in te studerẽ vã philosophie mz eugenia phũs dochtẽ des alre edelstẽ mãs vã rome Eñ dese philippꝰ had õtfaẽ vãdẽ senatoors

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die pꝛoſtie vā alexādꝛien eñ had derWert
met hem geuoert claudiā ſijn Wijf eñ ſijn
ſoon amicū eñ ſergiū eñ eugeniā ſijn doch
ter Eugenia Was volmaectelick ghelcert
indē liberael conſtē. eñ pꝛothꝰ eñ iacinctꝰ
haddē met haer gheſtudeert eñ Warē vol=
maect. Eñ doe eugenia .xv. iaer out Was
eyſchede haer te Wiue aquilꝰ des balieus
ſone eñ ſi ſeidē hē. mē ſal geen mā kieſen ō
ſijn maghē mer ō ſijnre ſedē Eñ ſinte pau
lus leer quā haer te hātē eñ mit herte eñ ſin
Woꝛt ſi kerſtē: eñ dē kerſten Woꝛt gheoer=
loft dz ſi Wonē mochtē bi alexādꝛien/ mer
daerō ſo voir ſi ter ſtat eñ ſi hooꝛde die ker
ſtē ſinghē alle der heydē godē ſijn duuelen
mer die here maect dē hemel. Doe ſeyde ſi
tot pꝛothus eñ iacinctꝰ die met haer geſtu
deert haddē. Wi hebbē mit ſcoꝛpeloſen ſtu
derē ouerledē ō philoſophiē leringe eñ ari=
ſtotiles/ eñ platonis argumētē eñ ſocrateſ
vmaninge eñ coꝛtelic Wat dz meeſters vā
der philoſophiē ouer ghedocht hebbē Jck
mocht tot v hebbē als een vꝛou ouermids
macht eñ Wijſheyt heeft mijn ſuſter ghe=
maect/ laet ōs daerō bꝛoedꝰs Weſen eñ cri=
ſtū volgē Deſen raet behaechde haer Wel
eñ ſi toech aē cē mās abijt eñ quamē tot cē
cloeſter daer helenꝰ cē mā gods abt Was.
eñ deſe mā en liet geen Wijf tot hē comen
Op eē tijt doe deſe mā met cē ongelouē diſ
puterē ſoude eñ hi geen argumēt ſegghen
mochte ſo dede hy eē groot vier maken op
dat hi pꝛoeuē mocht dz die ghene die daer
nz en vbarnde dz hi dz beſte geloue had eñ
alſt gemaect Was ſo gic hi daer eerſt in eñ
ginc daer Wt ongequeſt. Eñ doe daer dye
ongelouige nz in gaē en Wildē ſoe d Wōgē
ſy hē daer toe Doe hi daer ghegaē Was eñ
hi ſeide dz hi eē mā Was ſeide hi mz rechte
hietſe eē mā. Wāt al biſte eē Wijf du doet=
ſte mālike. Wāt harē ſtaet Was hē vtoont
vā gode. eñ aldꝰ ōtfinck ſy vā helena dat
abijt vā dē monikē met pꝛothus eñ iacinc=
tus eñ dede haer hetē bꝛoedꝰ eugeniꝰ. Doe
eugenius vadꝰ eñ moedꝰ harē Waghē Wedꝰ
ydel thuys comē ſagē ſo haddē ſi des rou=
We eñ dedē allēſins haer dochter ſoecken
mer ſi en mochtēs niet vindē: ſo vꝛaechdē
die philoſophē Wat haer dochter Ware ge
daē eñ ſi ſeidē dz ſy vā gode opghenomen
Was ondꝰ die ſterrē. Eñ hier ō dede die va
der ſijn dochters beelde maken eñ dedeſe
vā allē ludē aēbedē mer ſi bleef mz haer ge
ſellē in gods vꝛeeſe eñ doe dye pꝛooſt doot
Was ſo Woꝛde ſi pꝛooſt. Doe Was i alexā
dꝛiē een edel rijcke vꝛouWe die melanchia
hiet eñ ſinte eugenia beſalfdeſe mit oly eñ
in ieſus xp̄s name vloſte ſyſe vā dē vierdē
dage die coꝛts Daerō ſo ſende ſy haer veel
giftē mer ſy en ōtfincſe niet. eñ deſe voer=
ſeide vꝛouWe had geWaēt dz eugeniꝰ een
mā hadde geWeeſt eñ ſi ghinc dicke tot hē
Eñ ſi ſach ſijn vꝛome iōcheit eñ die ſcoon=
heit ſijns lichaēs ſo Woꝛt ſi ſeer barnende
met ſijnre minnē eñ ſi begonſt te peynſen
hoe dz ſy met haer mochte hebbē te doē eñ
ſi veynſde haer ſieck eñ ſende tot eugeniū
eē bode dz hi tot haer comē Wilde ō haer te
viſiterē. Eñ doē eugeniꝰ tot dier vꝛouWē
gecomē Was ſo begōſte ſy hē te ſeggē hoe
dz ſi ōtſteken Was mit ſijnre minnē eñ dz
ſi vbarnde ō met hē te doē oncuyſheyt eñ
ſi bat hē oft hi bi haer ligghē Wilde ende ſi
greep eugeniū ō dē hals eñ cuſtē. eñ bꝛoedꝰ
eugeniꝰ hadde dit in onWaerdē eñ ſeyde.
Met rechte ſo hietſtu melācia Wāt du hie=
tes zWart. Wāt du biſte vol zWarte onge=
louicheit eñ aldꝰ biſte eē dōcker dochter ō
duyſterhz eñ des duuels vꝛiēdine ō vuyl=
heit eñ voetſel ō oncuyſheit eñ ſuſter des
eWigē anxts eñ eē dochter des doots Doē
dit Wijf ſach dz ſi dus bedꝛogē Was eñ ō
dat ſi ōtſach dz eugeniꝰ die miſdaet ſoude
opēbarē ſo Wilde ſijt eerſt ontdeckē eñ be=
gan te roepen datſe eugeniꝰ Wilde vcrach
ten eñ hier ō ginc ſi tot philippꝰ die pꝛooſt
eñ claechdet hē eñ ſeide. Een kerſtē ionge=
linc quā tot my ende Wilde my vcrachten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ en hadde my mijn dienstwijf niet ghe=holpē die in die camer was hi had mi ver=cracht. Doe dit die proost hoorde soe wort hi ỽtorent eñ sende veel knapen wt eñ de de eugeniũ eñ dye anđ gods knechtē voor hē brengē ghespannē met yserē. eñ hi sette eē dach datmēse al leuerē soude dē beesten te ỽslinden eñ hi dedese voor hē brengē eñ seide tot eugenia O quade mēsche segt ōs heeft v cristus geleert dat ghi v tot oncuys heit gheuē soudet eñ dat ghi met uwe on=cuysheit die vrouwē ỽcrachtē sult Eñ eu genia hielt haer hooft neder datmē niet be kennen en soude eñ antwoerde hē onse he re leert suuerheit eñ heeft dat eewighe le=uē beloeft den ghenē dye dese houdē. Dat dese melancia valsch is mogē wi proeuen mer tis beter dat wi liden dz wise ỽwō nen eñ dat sy moeste wordē gepijnt eñ dz wi dan ỽlorē onse lijdsaemheit. mer doet haer dat dienstwijf brenghē die si seit dat oerconde is vã die misdaet op dat wy die loghene prouē met haers selfs mōde ende doe si voert quã so seide si des ghelijcx als haer vrouwe geleert had als dat eugenia haer vrouwe wilde ỽcrachtē Eñ als alle dier vrouwē ghesinde met deser valsheit besmet waren eñ seiden dattet also waer so seide eugeni⁹ die tijt van zwighē is nv geledē eñ die tijt van sprekē is ghecomen wãt ickē wil nz dz dit ōscamel wijf meer dusdanighē quaet van gods knechtē seg=ge: eñ om dz die waerheit die logē verwi nē sal eñ die wijsheyt die quaethz also sal ick die waerheit tonen niet om beroemen mer om gods glorie. Doe si dit seide scoer de sy harē roc vã bouē tot haer gordel doe sachmen dat sy eē wijf was eñ si seyde dē proost/ du bist mijn vader ende claudia is mijn moeđ eñ dese twee die met dy sitten amicus eñ sergius sijn mijn broeders. ick ben eugenia dijn dochter/ eñ dese sijn pro=thus eñ iacinctus. Doen dit die vađ hoor=de eñ hi sijn dochter kende so begōste hyse met haer moeder te omhelsen eñ si ween=de seer. eñ men clede eugenia met gulden cledere eñ men ỽhicfse hoge: mer doe quã een vier vandē hemel eñ ỽbarnde melãci=am eñ haer geselscap. Eñ aldus bekeerde eugenia haer vader eñ moeđ haer broeđs eñ al dat ghesinne tot cristus gelooue ende hier om wort haer vader vãder proostien gedaen eñ hi wort vãden kerstē bisscop ge maect. Ende doe hi in bedinghē was also wort hi vãden ongheloūigē gedoot: maer claudia keerde weder met eugenia eñ mit haren soon te romen wert eñ daer bekeer=de si veel ludē tot cristus geloue. Ende die keiser dede eugenia een steen ō dē hals bin dē ende inđ zee werpē. mer eugenia ghinc op dat water als op dz lãt. Doe dedese die keiser werpē in eenē barndē ouen/ mer dē ouen wort al gelesschet. Daer na leidemē=se in een dōcker karker ende daer quã alte schone licht eñ doe sy tien dagen sonđ eten gheleghen hadde soe opēbaerde hem onse here ende gaf haer alte witten broot eñ sei de. Neem spise vã mijnder hant ic bē dijn behouder diestu met alle diju herte hebste ghemint. Op dien dach dat ic int attrijcke quã so sal ic dy inden hemel ōtfaen. opten kerstdach sendemē daer eenē stocker ende mē sloech haer hooft of. Daer na opēbaer=de sy haer moeđ eñ optē sondach doe clau dia in bedinghe was so gaf si harē gheest Doemē prothus eñ iacinctus totten tēpel toech so bedē si eñ die beeldē brakē. eñ doe si niet offerē en wildē so sloechmēse thooft of. Sy warē ghepassijt onđ valeriaen eñ galiene Int iaer ōs herē. CC. eñ. lxvi.

¶ Die legende hoe dat heylich cruys verheuen wort.

DEs cruces ỽheffinge viert men hoechlijc in die kercke want dat ghelooue wasser seer mede ỽheuē. wãt int iaer ōs heerē. C. eñ xv. soe liet onse here sijn volc geeſ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ſelen ouermits den heyden. Ende coſdꝛas
die coninc vā perſſen dede alle dye rijcken
vāder werelt onđ ſijn heerſcappie. Maer
doe hi te iheruſalē quā keerde hi weđ met
ſcandē vā ons heren graue/ mer nochtans
voerde hy met hē een deel vāden cruce dat
helena te iheruſalē ghelatē hadde. Eñ om
dat hi wolde dat hē alle die menſchē eeren
ſouden als god ſo dede hy maken een toꝛē
van goude eñ ſiluer eñ deden cierē met coſ
telike ſtenen. ende daer in ſo ſette hi die fi=
guer vander ſonnen eñ der manen eñ met
ſubtile ende heimelike cōduten dede hi als
god water reghenen. Eñ onđ daerde had
de hi heymelijc doen makē dat paerdē trec
ken eenē waghē die om eñ om ghinc eñ al
ſo ſcheen dat hi dē toꝛē dede roerē. Deſe co
ninc gaf ſinē ſoon dat rijck ende ghinc ſel=
uer ſitten indē toꝛen ende hi ſette beſyden
hē ons herē cruce ende hi gheboot dat hē al
le die ludē god hietē ſouden Ende alſmen
leeſt in dat boec datmen hiet mitrale de of
ficio: ſo dede deſe coſdꝛas doen hi op deſen
toꝛē ſat alſoft hy die vađ hadde gewe eſt
aen ſijn rechter hāt ſettē dat cruce vooꝛ dē
ſone eñ aen ſijn luchter hāt den hane vooꝛ
dē heiligē geeſt eñ hi beual datmē hem die
vađ hieē ſoude. Eracliꝰ die keyſer ꝟgađ=
de doe eē groot heer eñ quā totter vloet da
nubien ō te vechtē tegē coſdꝛas ſone. Tē
laetſtē dochtet die pꝛincē vā beidē goet dȝ
beyde die coningē ſoudē ſtridē op eē bꝛug
ge vanđ riuieren. eñ die den anderē ꝟwin
nē mocht die ſoude die heerſcappie houdē
ſonđ ſtridē vā enighen here eñ oꝛdineerdē
wie hē onđ wōde ſynē pꝛince te helpē dat
men hē handē eñ voeten of ſlaen ſoude eñ
inder riuieren werpen. Eraclius gaf hem
ſeluē gode op eñ beual hē ſeluē met innich
heit den heyligē cruce. Doe ſy beide ſtredē
ſo gaf onſe heer eraclius die victoꝛie eñ alt
anđ volc woꝛt hē ſeer onderdanich ſo dat
alle coſdꝛas volck kerſtē woꝛt ende al ghe.
doopt. Mer coſdꝛas en wiſte niet hoe dye
ſtrijt ꝟgaen was eñ om dat ſi hē alle hatē
ſoen ſeidet hē nyemant eñ aldus quā era=
clius tot hem. Eñ doe hi hē ſitten vāt optē
gulden toꝛen ſeide hi hē: om dattu dat hei
lige cruce gheeert hebſte na dine manieren
eñ wilſtu ghedoopt woꝛdē eñ criſtꝰ gelo
ue ontfaen ſo ſulſtu noch dijn lijf eñ rijck
behoudē behaluē dat ick een deel geeſſelen
vā dy nemen ſal maer wilſtu dit nyet doē
ſo ſal ick dy met mijn ȝwaert dat hooft of
ſlaē. Doet coſdꝛas niet doē en wilde toech
eracliꝰ ſijn ȝwaert wt eñ ſloech hē thooft
of eñ om dat hi een coninc was dede hi hē
grauen. Eñ ſijn ſone die hi met hē vāt de=
de hi dopen eñ hiet hē wter vonten eñ liet
hē ſijn rijc ende bꝛack den toꝛen eñ gaf tſil
uer ſynē here te roue. mer dat gout eñ dye
duerbaer ſtenē hielt hi om die kerke te ver
makē die die tyꝛans ꝟnielt hadden Hy nā
theylich cruce eñ voerdet weder te iheru=
ſalem. Doe hi neder quā den berch vā oli=
ueten ende hi dooꝛ die pooꝛte varen ſoude
daer god in quam ter paſſyen wert opten
palm dach. eñ daer in varen ſoude op ſijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

coninclijck paert ende cierheit ſo giughen haeſtelijken die ſtenen vãder pooꝛtẽ neder eñ laghen die een opten anderẽ int gat vã der poozten. Ende doe alle die luyden ver wonderden ſoe opẽbaerde die engel gods ſtaende opter poozten mit een cruce in ſijn hant eñ ſeide. Doe die coninc vã hemelri‑ke dooꝛ deſe poozte quã te ſijnre paſſien ſo en quã hi met gheen coninclijc gheſin mer op een ezel õ ons te laten een exẽpel der oet moedicheit. Doe voir die engel wech ende die keyſer weende eñ ontſchoyde hẽ ſeluẽ eñ ontclede hem tot ſijn hemde toe ende hi nam ons heren cruce eñ dꝛoecht oetmoede lijc totter poozté. Te hant ginghen die ſte‑nen weder in haer ſtadt met gods cracht. eñ die poozte woꝛt gheopent voer alle die ghene die daer in gaen wilden. Die ſoeten roeck die op dien dach eñ op die vꝛe began doemẽ dat heilige cruce nã wt coſdꝛas to‑ren. Welcken roock duerde aldẽ wech do‑re vã perſen tot iheruſalem daer mẽ dꝫ cru ce voirde hi ꝟmaecte ſe al mit wõderliken roeck. Deſe innighe keiſer loofde dat cru‑ce eñ ſeide. O cruce die claerre biſt dã alle ſterren feeſtelijc der werelt eñ ſeer minlijc alle luden: heiliger dan enich dinck die al‑leen waerdich waerſte te dꝛagẽ den pꝛijs der werlt. O ſoete hout. ſoete nagelẽ. ſoe‑te ſcerpheyt. o ſoete ſpere die dẽ ſoeten laſt dꝛaghes behoude deſe vergaderinghe die huden vergadert ſijn in dinen loue eñ dye met dynẽ teyken geteykẽt ſijn. Aldus ſet‑temen dat heylige cruce weder in ſijn ſtat ende die oude miraculẽ woꝛden vernyeut wãt daer woꝛt een dode verwect eñ. iiij. lamme menſchen gheneſen eñ. x. lazarus gheſuuert ende xv. blinde ſiende. ende die duuelen woꝛdẽ ꝟdꝛeuẽ eñ veel ſieckẽ ghe neſen. Aldus ꝟmaecte die keiſer die kerke eñ goedeſe grotelijc eñ keerde weder te ro mẽ. ¶ Mẽ leeſt in eẽ cronike dꝫ dit aldus anders gheſchiede: wãt doen coſdꝛas alle rijcken ghewonnen hadde eñ hi tot iheru ſalem eñ zachariam dẽ patriarck dat hey‑lich cruce ghenomẽ hadde. ſo wilde eracli us mꝫ hẽ vꝛede makẽ. mer coſdꝛas zwoer dat hi met die vã romen geen vꝛede makẽ en wilde tẽ waer dat ſy iheſum lochendẽ eñ die ſonne aenbedẽ. Doe woꝛt eraclius ghewapẽt mettẽ geloue eñ voirde eẽ heer tegẽ hẽ eñ hi doer woeſte die vã perſen mꝫ menighẽ ſtridẽ eñ dwãck coſdꝛas te vlien tot theſifonte. Tẽ laetſten quã coſdꝛas dꝫ buyc euel aen eñ hi woude ſynen ſoon cro nen coninck. Doe dit ſyoꝛis die eerſte ſone hoorde maecte belofte mit eracliꝰ eñ iacch de ſynẽ vader mit ſijn edel ludẽ eñ vinc hẽ eñ hi hieltẽ te water eñ te bꝛoede. Tẽ laet ſten liet hi hẽ doot ſchietẽ: hier na ſende hy alle die gheuanghẽ eñ den patriarchen eñ dat heilich cruce tot eraclius eñ voerde dꝫ duerbaer cruce te iheruſalem eñ dair na te conſtãtinopolẽ dit leeſt mẽ in veel cronikẽ Sybilla ſeyt vãden hout des cruces aldꝰ onď dẽ heidẽ als tripertita hiſtoꝛia ſeyt O on ſalich hout daer god aen gherect was.

¶ Te cõſtantinopel ginc ¶ Exẽpel. eẽ iode in zophien kerc eñ ſach daer eẽ cru‑cifix ſtaen/ doe hy daer alleen was ſoe be‑greep hi een zwaert eñ ginc diẽ cruce naer re eñ hy ſtacket in ſijnre kelẽ eñ te hãt quã daer bloet wt eñ ſpꝛãc op des iodẽ aẽſicht eñ op ſijn cleder eñ hi woꝛt ꝟuaert eñ nãt beelde eñ werpt in eẽ put eñ vloech wech eñ hem quã een kerſtẽ te ghemoet eñ ſeide hẽ vã waen coẽſtu iode du hebts een man gedoot. hi ãtwoerde het is logen. Die ker‑ſten ſeide hẽ. Waerlijc du hebſte mãſlacht ghedaen daer om biſte beſpꝛongẽ metten bloede: die iode ſeide waerlijc ſo is der ker ſtẽ god groot ende haer gheloue woꝛt ghe pꝛoeft te mael vaſte te makẽ: want ick en heb geen mẽſche geſlagẽ/ mer ic hebbe criſ tus beelde ghewõt eñ dat bloet liep te hãt wt ſijnre kelẽ. Eñ die iode leide dye man tottẽ putte eñ ſi toghẽ dat heilighe beelde daer wt. ſo ſiet mẽ noch hudẽ des daghes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die wōde in christus kele ende die iode die
wort doe ghelouich. ¶ Exempel

¶ In cyrien in eẽ stat die berith hiet. daer
was eẽ kerstẽ die een huys by iaerlixe huc
re gehuert hadde. Eñ hi had bi sijn bedde
aen die want een crucifix staende daer hy
voor plach te bedẽ. Na dat iaer huerde hy
eẽ and̄ huys eñ vergat daer sijn beelde. eñ
een iode quã daer ende huerde dat huys.
Op een dach so node hi een vã synẽ magẽ
ende si doe al ouer die tafel saten also sach
die ghene die genoot was al omme. eñ hy
sach dat dair een beelt ghenaghelt stont al
aen die wãt ende hi wort seer toornich op
dẽ ghenẽ die hẽ ghenoot hadde eñ vraech-
de hẽ hoe dz hi also coene was dat hi hielt
iesus beelde vã nazareth. Eñ om dz die io
de dat beelt nye gesien en had zwoer hi so
dier als hi mocht dz hy vant beelde niet en
wiste. Doe veynsde hy hẽ oft hy ghecureet
was eñ nam orlof vã hẽ eñ ghinck totten
prince vã synẽ volck. eñ claechde ouer die
man vã dien dat hi in sijn huys gesien had
de. dus v̄gaderden daer die ioden eñ qua-
mẽ tsynẽ huse. Doe si dit beelt saghẽ dedẽ
sy hẽ veel lasters. eñ v̄dreuen hẽ wter stat
eñ lietẽ daer half doot eñ ginghẽ v̄treden
dat beelt mz harẽ voetẽ eñ v̄nu wedẽ dair
al die lasterẽ die onsen here gedaẽ warẽ in
sijn passie. Ende doe si eẽ spere in sijn syde
haddẽ ghestekẽ so quã daer te hãts water
eñ bloet wt also datter eẽ vat datmẽ daer
ond̄ sette vol liep Dese iodẽ drogẽ dz bloet
vã wond̄ in haer synagoge. Ende alle die
sieckẽ die mẽ daer mede bestreeck worden
gesont. eñ die iodẽ v̄teldẽ al dat sy gedaen
haddẽ dẽ bisscop vã dẽ lãde. Om dit mira
kel so wordẽ si alle gelouich eñ ghedoopt
eñ die bisscop hielt dz bloet in cristallen eñ
glasen vatẽ. eñ dede comẽ die kerstẽ die te
vorẽ daer int huys woẽden eñ vrachde hẽ
wie dat schone beelt gemaect hadde eñ hi
seide nicodemꝰ maecte t eñ doe hi starf liet
hijt gamaliel. eñ gamaliel liet zacheo. za-
cheꝰ liet iacobo. iacobus liet symone eñ al
dꝰ wasset in ierusalẽ tottet al v̄nielt was
daer na brochtẽ die kerstẽ in agrippẽ rijck
daer na wast in mijn lãtscap gebrocht eñ
het bleef mi vã vad̄ eñ moed̄. Dit geschie-
de int iaer ōs herẽ. vij. c. eñ. v. Doẽ wijdẽ
die iodẽ haer synagoge in eẽ kerke. eñ van
dier tijt quã die castume datmẽ die kerckẽ
wijde. wãt te vorẽ plach mẽ alleẽ die ou-
taers te wien Om dit mirakel ordineerde
die kerck datmẽ op die. v. kalẽde vã septẽ
ber die gehogenisse doẽ soude vã ōs heren
passie: of soemẽ leest optẽ. v. ydꝰ vã nouẽ-
ber. Wãt doe was te romẽ eẽ kerc gewijt
in ōs herẽ eer eñ daer is een ãpulle vol vã-
dẽ bloede eñ daer is dã grote feeste.

¶ Die cracht vãt heilich cruce Exẽpel.
is dicke groot geproeft ond̄ die ōgelouige
als gregoriꝰ seit in dyalogo Doe andreas
die biscop vã fōdane eẽ nōne mz hẽ wonẽ
liet begonst die duuel sijn hert te roren op
sijn bedde vã haer so dat hi oncuysche ghe
dachtẽ vã haer hadde Op eẽ dach soe quã
eẽ iode te rome eñ doe hi sach dat hem die
nacht aẽ ginc eñ hi nz en wist waer hi her
bergẽ soude so ginc hi in enẽ tempel die ap
pollinis was ō daer te bliuẽ. Eñ om dz hi
hẽ ontsach in die ongeheilichde stede al en
gheloefde hi niet int cruce mer nochtãs so
seghẽde hi hẽ met den cruce. Ter midder-
nacht doe hi waecte so sach hi eẽ grote sca-
re vã duuelen voor enẽ machtigẽ here die-
nẽ eñ hi die bouẽ die and̄ was ghinc in dz
middel vã hẽ sittẽ. Eñ hi begã te ond̄sokẽ
die sakẽ eñ twerc dz die geestẽ die ond̄ hẽ
warẽ gedaẽ haddẽ. eñ hoe veel quaets elc
gedaẽ had eñ hoe hi dit ond̄socht bescrijft
gregorius aldus cortelijck: eñ des gelijcx
leest mẽ int vader boeck een exẽpel. Want
doe hi inden afgoden tẽpel was ghegaen
so sach hi den duuel sitten eñ al sijn ghesel
schap stont omtrent hem. Doe quam een
vanden quaden gheesten ende aenbeden:
die duuel seide hẽ. waen coẽste. hi ãt woer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de.ic was in dese prouincie eñ daer heb ic veel stridinge gemaect eñ veel onrustē eñ heb veel bloets doen stortē eñ ic come ō dy dit te boetscappē.die duuel seyde. In hoe langhe tijt hebste dit gedaē.hi seide in xxx. dagē.die duuel seide.hebste aldus langhe daer ouer gewecst eñ seyde den ghenē die bi hē stondē gaet eñ slaeten seer.een ander quā eñ aēbedē ende seide. Ic heb gewecst inder zee eñ ic maecte groot storm eñ dede veel scepē v̄drinckē.die duuel seide.in hoe lāge tijt hebstu dit gedaē.Hi āt woerde in xx.dagē:hi dede desen oec slaē eñ seyde en hebste mer aldus veel gedaen . Die derde quā eñ aenbedē ende seide. Ic was in die stat eñ maecte een kijf in een brulofte eñ de de daer veel bloets stortē eñ ic dede dē bru degō doden eñ bē gecomē om di dit te boet scappē die duuel seide hē/in hoe lāghe tijt hebste dit gedaē.hi seide in x.dagē:die duuel seide hebste nȝ meer gedaē in dus veel dagē eñ hi dedē slaen vādē ghenē die bi hē stondē.Eē anď quā eñ seide:ic heb lx.iaer gewecst inď woestinē eñ ic heb eē monick becoort eñ nau en cōst ic hē te valle brengē in oncuysheit Doe dit die duuel hoorde so stōt hi op eñ custē ende nā die crone vā synē hoofde eñ croondē eñ dedē by hē sitten ende seide.Du heues bromelijck eē groot dinc hedaē ende meer gepijnt dā die ander dit is wel nae die manier die gregori⁹ achter laet.Doe elc vā hē luden seide wat hy gedaē had sprancker eē op eñ seyde in hoe grote becoringe dȝ hi dē biscop andreas gebrocht hadde totter nonnē wert. eñ hi seide dȝ hi des ander daechs totter vespertijt sijn hert daer in gehoudē had.so seer dȝ hise vā minnē aen haer rechter wāge gheslagē hadde.Doe riet hē die duuel dat hi volbrocht dat hi begōnen had dȝ hi eē sonderlinghe zeghe houdē mochte onď die ander vā dier daet.eñ hi beual datmē besien soude wie daer inden tēpel lage.doe hē die iode seer ontsach eñ die quade geestē die tot hē gesent warē sagē dat hi met eē cruce geteikent was:riepē sy vā anxte . Wee wee het is eē ydel vat/mer het is geteeykēt met desen roep voerē al die duuelē wech/ende die iode ginc haestelijc tottē bisscop eñ seyde al dȝ hi gesien hadde Doe die bisscop dit hoorde so v̄suchte hi seer eñ dede al die wiuē wt sinē houe ende doopte dē iode.

¶Gregorius seit in dyalogo dȝ een nōne in eē boēgaert quā: eñ sy sach daer latouwe eñ sy begeerdese eñ at se sonď seghenē eñ dye duuel voir in haer eñ si viel.Doe sinte equicius tot haer quā began die duuel in haer te ropē ende seyde wat heb ic misdaen.ick sadt op eē latuwe blat eñ dese quā eñ at mi:eñ met des mās gebedē voor die duuel wt haer lichaem. ¶Exēpel.

¶Men leest in scolastica historia.dat die heidē alle alexādrien door screuē zeraphis wapē.Mer theodosi⁹ die keiser dede dȝ of doen eñ dede scriuē dȝ teiken des cruces.Doe dit die heydenē saghē eñ der goden papē so worden si ghedoopt wāt vandē ouďs was hē ghcheten dattet staen soude dat si oeffendē tot dat een teykē comē soude daer leuē in ware Nochtā haddē si een letter die gemaect was vā eē cruce eñ die hietē si heilich ende seiden dat dese beteykēde dat toe comēde leuen. ¶Exēpel

¶Die legende van sinte cornelius ende cyprianus.

Cornelius was paeus nae fabiane hy was van decio met sijn clerckē ghesent in ellendē.Eñ daer ontfinck hi letteren van troost vā cypriane dē bisscop vā cartaginen.daer na haeldemē weder van der ellenden ende brochtē voor decio.Doe hy altoos gheduerde int gheloue soe dedē decius met wappers slaen eñ hieten leidē tot mars tēpel dat hy daer offerhande dede/ oft datmen daer sijn hooft of sloeghe. Ende doemen derwaert leide bat een ridder datmen tot synen huyse leyden soude op dat hi bidden mocht voor salustien sijn

Wijf die.v.iaer lãc gelegẽ had eñ sy woꝛt met sijn bedinghe genesen. eñ die riddꝰ eñ sijn wijf geloefdẽ doe in onsen here. eñ de ciꝰ geboot datmẽse leyde tot mars tempel eñ õ dat si op hẽ spudẽ woꝛdẽ sy met sinte coꝛnelis õthooft. Sy warẽ ghepassijt int iaer õs herẽ.cc.eñ.liij. eñ cypꝛianꝰ die bis scop van cartagine woꝛt indꝰ selfder stede gepꝛesenteert vooꝛdẽ rechter. eñ doe hy dz geloue nz en wilde of gaẽ so woꝛt hi in ellendẽ gesent ende die baeliu galeriꝰ die na pꝛothe quã ontbotẽ wt õ ellendẽ eñ deden onthoofdẽ Doe hi die sentẽcie gegeuẽ had de so seide cypꝛiaen. God heb dãck eñ doe hi mettẽ stocker ter stat gecomẽ was so be ual hi sijn vꝛiendẽ dz si dẽ stocker geuẽ sou dẽ.xxv.guldẽ vooꝛ sijn loon. ende hi nã cẽ hooftcleet eñ bedecte sijn oghẽ eñ so woꝛt hi õthooft. Int iaer õs herẽ.cc.ende.lxi.

Die legẽde van sinte eufemia.

EUfemia dye was cẽ senatooꝛs dochter in dyoclesiaens dagẽ. Doe si die kerstẽ sach met menigerhãde pinẽ pinigẽ gie si tottẽ rechter eñ belide cristũ. eñ makede die mãs vꝛoẽ met haer vꝛoẽheit Doe die rechter die kerstẽ die eẽ nadẽ anderẽ dode/ dede hi die andꝰ besydẽ staen datse van vꝛesen offerẽ soudẽ als si sagẽ die andꝰ soe fellikẽ doodẽ Doe si vooꝛ eufemia ogẽ die heiligẽ so iãmerlijc v̾sloeghẽ so woꝛt sy te vꝛomer õ haer vꝛoẽheit eñ si riep dz sy ghe pijnt woꝛt vãdẽ rechtẽ. doe v̾blide die rechter eñ waẽde dz si dẽ godẽ offerẽ wilde eñ doe hi haer vꝛaechde wat õrecht dz hi haer dede so ãt woerde si õ dz ic edel vã geslachte bẽ waer õ setste voer mi vꝛeẽde ludẽ eñ doese eerst tot cristꝰ varẽ. die rechter seide ic waẽde dz tu wedꝰ gekeert hat geweest tot dijnre hertẽ eñ ic waẽde dattu wedꝰ ge docht haddes dijn edelheit al waer dz laet Doe sloet hise metten anderẽ indẽ karcker sondꝰ bãdẽ al warẽ die andꝰ gespãnẽ. Des andꝰ daechs doemense wt bꝛochte so beclaghede si haer seer datmẽse spaerde teghen des keisers gebot datmẽse niet m̃z yser en spãde. Doe dedese die rechter lãge aẽ haer wangẽ slaen eñ weder inden karcker leg ghẽ eñ die rechter volchde haer ende wou dese v̾crachten mer met gods cracht woꝛt hem sijn hãt stiue: doe waende hi dz hi betouert hadde geweest eñ hi sende tot haer den pꝛoost vã synen huyse dat hi haer veel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

goets belouē soude op dat si synē wille cō sentērē soude mer hy vāt den karker geslo tē ende hi en mochtes mettē slotelē niet op doen eñ hi wort besetē metten duuel eñ al roepēde ende schorēde en cōste hy nauwe ontulien Daer na brochtmēse wt eñ sette se op barnde colē die in yserē cāmen lagen eñ die meester had eē rat gemaect daer die cāmen in eñ besiden warē eñ hi gaf dē ge- nen die treckē soudē een teikē als hi ropen soude dz si dā treckē souden eñ dz dan dat vier wtē cāmen comē soude eñ dz dā haer lichaem vādē cāmē soude wordē gescoert maer so god wilde soe viel dz yser daerinē dit rat mede keerde eñ maecte geluyt Doe toghē si al eñ dat rat schoorde den meester al en stucken maer eufemia bleef staen on gequest. Doe weende des meesters vader eñ moeð. eñ wouden eufemia mettē rade ꝟbarnen. met dz rat barnde ende eufemia wort ontbondē vāden engel eñ wort ghe set in een hoge stede ongequest Eñ ampu- liaen seide tottē rechter ð kersten cracht en wort niet ꝟwonnē dā met yser: daerō ra- de ic v doetse onthoefdē. Men rechte daer een leder eñ daer ginc eē op: doe hi sijn hāt tot haer wilde stekē wort hi al lā. doe ginc een anð op die sostenes hiet eñ hi wort ver wādelt eñ bat ghenade Doe wort si of ge brocht eñ die rechter beual synē cancellier dz hi al die iōgelingē tot haer ꝟgaderē sou de eñ met haer in oncuysheyt leuen soudē tot dat si van moethedē steruē soude. Mer doen die cancellier tot haer quā vant hyse beden ende hi wort met harē rade kersten maer die rechter dede die maget hangē bi- den haer: daer na dede hise indē kerker slu ten sonð eten eñ drincken op datmēse ver plettē soude tusschen. iiij. grote steenen eñ die engel voedese Doe dien dach quā eñ si tusschen die grote steenē was gheleyt/ soe wordē mit haer ghebede die steenen cleyn als asschē. Hier om scaemde hē die rechter dat hy also verwonnē wort vā eē maecht

Ende hi dedese worpē in eē graf daer drie grote beestē in warē die elck een mensche mochtē ꝟslinden Dese beesten quamen te hant sinekende tot deser suuer maecht. eñ sy leydē te hāt haer stertē te gader eñ maec ten haer een setel daer sy op sittē soude. eñ hier om so wort die rechter by na doot. eñ dē stocker ginc daer in ō sijns heerē ōrecht te kerē eñ stac haer een spere int herte eñ so wort sy cristus martelaer. Die rechter de- de hē aen voor sijn loon eē sidē cleet eñ een sydē cirkel ō den hals. mer doe hy wt ginc begrepen een leeuwe eñ atten. Sijn ghe- sinne sochtē lange eñ ten laetstē vonden si een luttel van sijn beenē eñ dat siden cleet ende guldē cirkel. mer priscus dye rechter at hē seluē eñ hy starf. eñ euphemia wort met groter waerdicheit begrauen te calce donien. mit haer ꝟdienten gheloofdē veel heydē eñ ioden in cristo. Sy wort ghepas sijt int iaer ons herē. CC. eñ. lxxx.

¶ Die legende vā sinte Lāber- tus bisscop ende martelaer.

Lambert⁹ was edel vā ge- slachte mer edelre vā hey- licheit: van sijnre ioncheit was hy wel geleert in cler gie. Om sijn heylicheit mī den alle dye luden seer. al-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

so datti nae theodarde sijn meester den bis
scop van creten bisscop wort. Sijn beni-
ders quaetheit wies dat si hē v̄drevē vā
sijnre eer eñ settē seremūdus in sijnre stat
eñ lambertus ginc in een cloester eñ wan
delde in alle doecht. / Op een nacht doe hy
van sijn bedde op stont maecte hy metten
scoe gheluyt optē dormiter doe dat die abt
hoorde seyde hy. die dit gheruchte maecte
hi gae ten cruce Lambertꝰ ginc al beruoet
in een hare ten cruce: hi bleef daer staē inō
snee tot die broeōs nader mettē hē warm
den. Doe v̄naın die abt dat hi daer niet en
was / eñ doe hi hoorde dat hijt was die tē
cruce ghegaen was dede hi hem in bringē
eñ hi eñ die monikē baden hē vergiffenisse
eñ hy vergaf hem dat goeōtierlijck eñ pre
dicte seer vāder lijdsaemheyt. Na. vij. iaer
wort seremūdus v̄drevē eñ puppinꝰ ont-
boot dat lambertꝰ weō keerde tot sijn ker
ke. Eñ doe hi noch als hi te vorē plach met
woerdē eñ excmpelen den volcke preecte
so stondē op teghē hē twe quade menschē
eñ berusptē seer eñ des bisscops vrienden
dodense na dat sy haddē verdiēt. Tot diē
tiden berespten Lābertus puppine om eē
amye die hy hielt. Doodo dye der gheenre
maech was die gedoot warē eñ der amye
broeō vergaderde een heer vā des conincs
ghesyn. eñ omleyden des bisscops pallays
eñ wilden op hē wreken dē doot der geen
re die versleghen waren. Doe dit lamber-
tus een kint seide daer hy in bedingē was
betrouwe hi in gode. Eñ om dat hise v̄ia-
ghen wilde begreep hi een zwaert mer hi
quam tot hē seluen eñ werpt zwaert vter
hant eñ hem dochte beter dat hijse verwā
metter doot. dan dat hi sijn heylige handē
besmetten soude mittē quadē bloede. Lā-
bertus vermanende hem dat si haer soudē
biechtē eñ goedertierlijck den doot ontfaē
Die wreede menschen sloeghen te hant in
wert eñ doden Lambertū. Int iaer ōs he
rē. vij. C. eñ xc. Doe si wech waren namē
sijn lichaem eñ begroeuent in sijnre kerkē
met grote droefheyt.

Die legēde vā sinte Matheus.

Matheus die apostel doe hy
preecte in ethiopia in eē ste
de hiet magdabar: daer so
vant hi twe gokelaers za-
roes eñ arfaxat. ende dese
begokelden die luden met
haer cōstē dz si al die ludē die sy wildē siec
maectē. eñ si warē also houerdich dz sy hē
dedē aēbedē als god. Eñ doe matheꝰ dye
apostel in die stat gecomē was eñ hi geher
bercht was vā condatē ō coniginē camer
linc die philips gedoopt had. ōtdecte hi hē
dese gokelaers gokeliē so wat si dē mēscē
vā quaetheit dedē v̄wādelde hi al in goet
Doe die camerlinc matheus vraechde hoe
dz hi mit so veel tongē sprac eñ v̄stōt so sei
de matheꝰ hoe hi met dē heylighē geest die
in hē gecomē was v̄stant vā alle tongē ōt
faen had. Eñ ghelijck dz die mēsche vā ho
uerdiē eē toren totte hemel maken wildē.
eñ haer werc laten mosten ō haer spracke
die also v̄wādelt wort dat die apostelē so
stichtē soudē eē torē nyet vā steenē mer vā
doechdē bi const vā alle tongē mits welc-
ken toren al die ghelouē sullen indē hemel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

climmē Doe quamē daer somige mēschen eñ seidē dz die gokelaers comē waren mit drakē die sulfur eñ vier spogē eñ dye ludē dodē. eñ die apostel segēde hē eñ ginc vromelijc tot hē. Tehāt doe hē die drakē sagē bleuē si slapēde voor sijn voeten. eñ seyde tottē gokelarē waer is v conste. wercse of ghy moecht. eñ en had ic gode niet gebedē si haddē v gedaeē dz ghi peysdet my te doē Eñ doe dz volc ꝟgadert was beual hi die drakē in ihūs naem dz si wech gingē. eñ si gingē wech sonđ yemāt te quetsen. Ende mathe⁹ dede een sermoen vāden aertschē paradise eñ hi seide dat bouē den berghen was bi dē hemel eñ dat daer niet en warē doornen of distelen Eñ die lelien eñ die rosen daer in niet en ꝟdorden. eñ dz nyemāt out en worde mer dz een mēsche altijt iōc bleef. eñ datmen hoorde der engelen sanc eñ alsmen die vogelē riep dat si te hāt quamē eñ seide dat adā eñ eua ꝟdreuē waren wten paradise: mer dat hi weđ gheropen wort inden hemelschē paradise ouermits ihūs gheboorte. Doe hi preecte worde daer een gherucht eñ mē seyde dat des coninckx soon doot was. Doe hē die gokelaers niet verweckē en conden seydē si dat hi opghe uoert was int gheselscap đ godē eñ dat hi hē soude doē maken een tēpel eñ eē beelde Die camerlinc dede die gokelaers wachtē eñ ontboot dē apostel. die apostel dede een bede eñ ꝟwecten te hāt. Doē dit die conic egippus sach sende hi al sijn lāt door ende seide. Coemt eñ siet gode in eens menschē gelijc. Hierō quamē si met guldē cronē eñ menigerhāde offerāde te doē. Doe dit matheus sach seide hi. Ghy mānen wat doet ghi Ic en bē god niet/ mer eē knecht ihesu xpi eñ mittē goude eñ siluer dz si gebrocht haddē/ dede hi eē grote kercke makē. ende die volmaectē si in xxx. dagē. eñ i dier kercke so sat sinte mathe⁹ xxxiij. iaer lanck eñ keerde egiptē ten geloue Eñ die machtige conic egipp⁹ vā ethiopien wort doe gelouich met synen wiue eñ met alle den volcke. eñ die apostel cōsacreerde gode Epigenie des coninckx dochter ende settese bouen meer dā. CC. maechdē te regeren Hier na volchde coninc hyrtacus eñ begeerde dese maecht te hebbē/ eñ hi beloefde al sijn rijc den apostel op dat hise daer toe brocht dat sy hē name te manne. Die apostel seyde hē dat hi des sondaechs ter kercke quame soe sijn voersate plach. hy soude met epigenie horē/ hoe goet die echtscap ware eñ die coninc haeste derwaert eñ hi waēde dat die apostel epigeniē radē soude tot echtschap. Doē alt volc eñ die maechdē ꝟgadert warē preecte hi lāghe vanđ goetheit des echtscaps. Die conic prees hē sere wāt hi waēde dz hijt ō epigenien wil gedaē had. daer na nā hi eē anđ sermoen an eñ seide. Al is die echtscap goet alsmēse wel hout so wetet ghy alle/ waer yemāt van des coninckx knechtē die dē coninc sijn bruyt ondergīc dat hi daer mede dē doot ꝟdienē soude nz om dz hi een wijf genomē hadde. mer om dat hi sinē heere sijn wijf onđgaen hadde eñ sijn echtscap brake eñ alstu conick wel weets dz epigenia des ewige coninckx bruit is ꝟcorē: eñ mittē wiclisse gewiet hoe mogestu nemē eē machtiger sijn bruyt dā du biste. Doe dit die conick hoorde so wort hi mz grāscap ꝟwoet eñ hi ginc wech eñ die apostel bleef ōuersaecht eñ starctese al mz lijdsamheit eñ stātachticheit eñ hi benedide epigenien eñ die anđ maechdē dye van vreese voor hē laghē. Na dat die misse ghe daen was sende die coninc een stocker die van achter sinte matheus doot sloech met eenē zwaerde/ dair hi voor tout aer stōt eñ sijn hādē tē hemel geheuē hadde. Doe dit dat volck hoorde liepē si al tot des coninckx pallayse ō te ōtstekē mer nau wε en condē die papē eñ die dyakē tvolc ꝟbiedē eñ den apostel tamelijck sijn wtuaert doen. Doe die coninc ephigenien daer toe niet brengē en mochte by wiuen die hi aen haer sende

noch anđs dz ſi ſynē wille doē ſoude ſo ōtſtac hi haer huys mit viere ō dz hiſe ꝟbarnē ſoude mittē anderē maechdē Maer die apoſtel opēbaerde hair eñ leſſchede dz vier eñ dat vier voir ouer ī des conicx pallaes. Eñ die conic en cōſte nauwe ontulien mit enē kinde ſo ꝟbarndet dz vier altemael eñ te hāt ſo woꝛt ſijn kit mettē duuel beſeten Eñ al beliende al ſijns vađs ſondē. ſo quā hi haeſtelikē tot ſinte matheꝰ graue eñ die conic woꝛt lazarꝰ eñ als hi niet en ghenas ſo dode hi hē ſeluē eñ dz volc maecte epigenien bꝛoeđ conic die dye apoſtel ghedoopt hadde. hi regneerde. lxx. iaer. Eñ hi ꝟhief grotelic dz kerſtē geloue eñ hi ꝟuolde ethiopien met kerkē eñ cloeſterē. Vā diē dage dat des conincx ſone ꝟwect was vander doot ſoe vlogē zaroes eñ arfaxat in perſen mer ſymō eñ iudas ꝟwōnenſe daer. Mē ſal wetē datmē in ſinte matheꝰ vier dingē mercken mach. ¶ Teerſte is ſijn ſnelheit ſijnre gehooꝛſaēheyt. Wāt doe hē xp̄s riep liet hi ſijn tolle eñ en ontſach ſijn heer niet eñ liet rekeninghe te doē vanđ tollē. Van deſe ſnelheit đ ghehooꝛſaēheit namē ſomige oerſacc vā haer dwalinghe. als iheronimꝰ ſeit op dit pūt. In deſen ſtaet beruſptē poꝛphiriꝰ eñ dē keiſer valſcheliJck. die onwijſheit des geens die dit ſcrijft of đ geērec ſothz die te hāt ōſen heere volchdē recht of ſi hē onredelic volchdē ſonđ onđſcheidē dē ghenē die ſe riep. Wāt criſtꝰ had veel mitakelē gedaē. die die apoſtelē ſagē eer ſi ge loofdē. Eñ oec wāt die moghētheit đ godheit die in xp̄o was. welc hē wtē aenſicht ſcheen was machtich tot hē te treckē mettē eerſtē aenſcouwē diet ſagē. Wāt yſt dat die coſtelijke ſteen vā ſulcke cracht is dz ſy tot hē trect ringē eñ ſtof hoe veel meer die heer vā alle creaturē mocht tot hē trecken die hi wilde ſeit ſinte iheronimꝰ. Dat anđ was ſijn miltheit. Wāt hi maecte criſtꝰ te hāt eē grote werſcap welck nyet groot en was ouermits ſijn grote begeertē. Tē anderē waſt groot ō haer gheeſtelike beteikenisse wāt dit was een vooꝛteykē vā grote geeſtelicheit. Deſe gheeſtelike beteykenis beduyt die gloſe op ſinte lucas euangelye dye ciriſtū in ſijn herberge noot woꝛt met ouerulоeyende weelde ōtfaen. Tē derdē om die grote leringe die mi getoēt woꝛde. Ic wil ōtfermherticheit eñ nz offerāde eñ die ghene die geſont ſijn en hebbē dē meeſter nz te doē Tē vierdē ō der geenre wille dier ghenoot warē. Wātter grote ludē genoot warē ten eten dz was xp̄s eñ die diſcipulen. Dat derde datmē in hē merct/dat is oetmoedicheit die wel ſcheen in. ij. dinghen. ¶ Eerſt daer in dat hi opēbaerde dz hi een publicaē was. Wāt ſo die gloſe ſeyt Verzwech die anđ euāgeliſten ſijn naem om ſcaemt eñ eer der euāgeliſten. maer hi ſelue ſo geſcreuē heeft. die rechtuerdige beſculdicht hē ſeluē eerſt Hi hiet hē ſeluē matheus eñ publicaen ō dat hi tonen wil dat nyemāt die hē bekerē wil wāhopē ſal vā ſijn ſalicheit als ſo haeſtelijc vā een publicaen eē apoſtel gemaect woꝛt. Dat anđ is dat hi oetmoedich ꝟdꝛoech datmē hē dede want doe die pharizeen murmureerdē dz iheſus gegaen was tot eē ſondaer had hez matheꝰ mogē ſeggē ghi ſijt bet onſalighe ſondarē die v ſelf vooꝛ gerechte hout ende vliet vā dē meiſter đ ſalichz. Wāt mē mach nv niet ſeggē dat ic een ſondaer bē. Wāt ic bē geuloghē tottē meeſter đ ſalicheit eñ ick verhude hē mijn wondē niet. Dat vierde datmē in ſinte matheꝰ merct: is dz mē ſijn euāgelien inđ kerc ſeer gebꝛuyct. Wāt mē bꝛuket inđ kercke meer ſijn euāgelien dan die anđ. Ghelijc datmē dauids ſouter eñ ſinte paulus epiſtolē meer ghewoenlijc is te ghebꝛukē dā die anđ. eñ dat ō deſe redē Wāt ſo iohānes ſeit ſo ſijn. iij. manierē vā ſonden. dat is houaerdie giericheyt eñ oncuyſheyt. Saulus ſondichde in houerdie die ſo ghehetē was vā den houerdighē coninck ſaul. Wāt bouē mate veruolchde hy

die kerstē kerc. Dauid sondichde in ōcuys-
heit die ouerspel dede / eñ ō des wil brocht
hi synē ghetrouwē ridder vryan ter doot.
Matheꝰ sondichde in ghiericheit eñ ō sijn
giericheit vremde ghewin begheerde. Hy
was eē tollenaer eñ sat op eenō hauē van
der zee eñ ontfinc dē tol vā die goeden dat
daer aen quā Eñ warē dese drie sondaers
nochtās was haer penitēcie so bequaē dz
hē god niet alleen haer sonde en ꝟgaf. mer
hi gaf hē oec grotelic gifte. wāt hy maecte
vā een tyran eē ghetrou predicaer. Vā een
ouerspeelre eñ mānslachtigē maecte hy een
prophete: eñ vā een gierighē maecte hi een
apostel eñ euāgeliste Daerō leestmē meest
dese. iij. leringhē ō dat nyemāt wāhopen
en sal die hē bekeren wil. als hi siet dat die
gene die misdadich warē so groot wesen
in gracie. Men sal merckē als ambrosius
seit in sinte matheꝰ bekerē dat somighe sa
kē den meester sonderlinghe toehorē eñ som
mige dē sieckē die ghenesen wert / eñ som
der manierē daer hi mede ghenas. Inden
meester warē. iij. dinghē. dat is wijsheyt
daer hi mede bekēde waē die siecte quam
die grootheit daer hi die medicijn daer toe
dede eñ die macht daer hi hē so hastelic me
de ghenas. Vā dese. iij. seit ābrosius in sin
te matheꝰ persoen. Dit is hi die mijns her
tē seer / wech doen mach. eñ dye bleecheyt
mijnre sielē die alle heymelicheit weet dit
is opt eerste. Ic heb ghevōden een meester
die indē hemel woent: eñ stroyt inō aerdē
sijn medicijn. dits opt anō. Dese mach al-
leen mijn wondē genesen die self geen en
heeft. dits opt derde. In die sieke die daer
ghenesen was dz was matheꝰ merctmen
drie dingē als ambrosius seit. wāt hi ont-
decte volmaectelijc dē meester sijn smette
eñ hi was dāclijc eñ hielt hē altoes suuer
in die gesontheit die hi ōtfinck Daer ō seit
hi. Matheꝰ volchde na blidelijck eñ wac-
kerlijc eñ al ꝟuroechdēde seide hy. Ick en
drage nv niet dē publicaē / ick en drage nv
niet leui: wāt ick dede leui wt doē doe ick
cristꝰ aē dede dz is opt eerste. Ic haet mijn
leuē mer alleen volch ic dy here ihūs cristꝰ
die mijn wōdē geneest. dits op anō. Wie
sal mi ꝟscheidē vā cristꝰ mīne die in mi is.
ꝟdriet of quellinge of hōger of natheit oft
zwaert. So sinte ābrosius seit so was de
se maniere vā ghenesen drierhāde. want
cristꝰ bātē eerst mz bāden. tē anderē maec-
te hi een gat. tē derden suuerde hi daer wt
alle onreynichz. Hier ō seit ābrosius in ma
theꝰ persoē. Ic bē gebōdē met nagelē des
gheloefs eñ mittē yser ō godliker minnen
Here ihūs doet of die vuylheit mijnre son
dē alstu mi hebs gebondē mittē bāden der
godlijker minnē snijt of al dz quaet is. dit
is opt eerste. Ic sal dijn gebodē houdē als
een gat eñ al barntet gat noch barntet wt
al die vuylheit vādē vleische dattet nz we
der en kere tot sijn begin. eñ al bitet die me
dicine. nochtās treet sy wt die quaethz vā
den wōdē: dits opt anō. Coēt haestelic al
stu ghenesen hebst die heymelicheit eñ dye
ꝟholen passie / ōtdoet haestelick die wōdē
dat die quade vochticheit nz en dere eñ su-
uer al dat onreyn is dits opt derde. Sinte
matheꝰ euāgelie die hi selue met sijn hant
screef die worde ghevōdē mit sinte barna
bas reliquiē. wāt sint barnabas die plach
dese euāgeliē mede te draghē eñ hy leidese
op die siecke. Ende om sinte matheus ver
dienten ende sinte barnabas gheloue wor
den sy alle ghenesen.

¶ Die legende vā sinte Mau-
ricius. met syne ghesellen.

MEn leest dat mauriciꝰ her-
toghe was in die heilighe
scare vā thebea. Dese mar
telaers hietē thebey want
haer stat hiet so eñ die stat
staet in oriētē int eynde vā
arabien / eñ die stat is vol vā rijcheyt. mer
ondrachtich vā vruchtē eñ genoechlijc vā
bomē. Men seyt dat die ludē vandē lande

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

groot sijn eñ vroem in wapē ende starc in stridē. scarp vā sinnē eñ vol wijsheidē De se stat had. vi. poortē eñ was ghesticht op die riuiere nyle die wtē paradise coemt eñ mē hietse oec gyõ. eñ hier of is gescit Siet die oude thebe leit ondõ ghe worpē mit. C. poortē. Dese ludē preecte iacob ons heren broedõ eñ leerde hē volmaectelijc dꝫ geloef Dyoclesiaē eñ maximiaē wildē xp̄s gelo=ue al te niet makē eñ sendē in alle prouin=cien daer die kerstē woenden dusdanighe brieuē. Soudemē yet bescheidelic moghē makē of waer yet noot te wetē ende al die werelt tsamē õgadõt ware aen die eē syde eñ romē ouer die andõ syde: so soude al die werelt õwõnen vlyen. eñ romē soude al=leen bliuē in die hoecheit õ constē. Eñ ghy cleyn volc waerõ wedõstaetste tgebot van rome/ eñ waer õ sydi so houerdich teghen haer gebot. Ontfaet õ onsterffelijkē godē geloue/ of mē sal tegē v wt comē eñ geuē eē sentēcie diemē nꝫ õwādelē en sal. Doe die kerstē dese brieuē ontfingē sendē si die bode ydel wedõ õ. Doe wort dyoclesiaē so gestoert dꝫ hi alle haer prouinciē door sen=dē eñ beualē hē dat sy met alle haer wapē te rome quamē. eñ dat si al die rebelle ondõ troomsche rijc brengē soudē. Eñ des key=sers brieuē quamē tot thebea. eñ nae gods gebot gaf dit volc god dꝫ gode was/ ende dē keiser dꝫ des keisers was. Si gingē eñ õgaderdē eē legioē. dꝫ is vi. M. vi. c. ende lxvi. mās eñ sendēse dē keiser dꝫ sy hē hel=pē soudē in gerechtigē stridē: mer dat se te=gēs geen kerstē en dedē mer dꝫ syse bescut tē soudē. Bouē dit legioen so was mauri=cius leitsmā. eñ dye bānier dragers warē cādidus innocēcius exuperus victor eñ cō stācius. Eñ diocleciaen sende maximiaen die hi genomē had tot eē gesel vā sijn rijck tegē die vā vrancrijc met eē groot heer/ eñ gaf hē mede dꝫ legioen vā thebea: mer de=se warē õmaent vā den paeus marcelline dat si hē lieuer lietē dodē dā sy cristꝰ ghelo ue of gingē Doe al tvolck ouer tgeberchte was gecomē so beual die keiser dꝫ alle die ghene die met hē warē dē godē offerē sou=dē eñ dꝫ si starckelic vechtē soudē tegē die ghene dier stakē tegē troomsce rijc eñ son=derlinghe tegē die kerstē. Doe dit die heili=ge riddõs hoordē voerē sy. viij. milē vā den here eñ bleuē op eē ruime stede leggē op die iordaen welcke stat die angane hiet. Doē maximiaē dit hoorde so sende hy riddõs tot hē eñ beual dat si comē soudē õ dē afgodē te offerē mittē anderē Eñ si antwoerdē dꝫ si dit niet doē en mochtē om dat si cristꝰ ge loue hadden. doe wort dē keiser seer toor=nich eñ seyde. Wat quade onrecht leytmē mi voor in mijn õsmadenisse eñ men ver=smaet met mi die oeffeninge vā rome. dye houaerdige riddõs met mi/ mer mijn godē gheuoelē datmē hier of wrake doen mach Doe sende die keiser riddõs dat syse dwon gē te offerē of dat si dē tienstē mā vā hē do=den souden. Hier õ stakē die riddõs blidelic haer hals wt eñ die een haeste hē voor den andõ te steruē. Doen stõt mauricius op eñ seide. ic ben õblijt met v wāt ghi sijt al be

reit om criſtus ghelouc te ſteruē. Onſe rid
ders liet ic dodē. Wāt ic ſach dat ghi bereit
waert ter paſſien ō xp̄s wille. eñ mē moet
ons herē gebot houdē dat hi tot ſinte peter
ſeide. Wi ſijn ō geſet met onſe ridd̄s licha
mē/eñ met haer bloet ſijn onſe cleder root
gewoꝛdē. laet ōs ſelue volgē der marteliē
eñ dunct v goet ſo ſullē wi dit dē keiſer āt
woerdē. Wi ſijn ridd̄s u ws keiſerijcx eñ
hebbē onſe wapē aen gedaē ō die ghemey
ne dingē te beſcermē. Jn ōs en is geen ver
radenis of vꝛeſe mer geēſins en willē wy
chriſtus ghelouc laten. Doe dit die keyſer
hooꝛde ſo gheboet hi weder den .x. man te
dodē. Doe dit gedaē was greep exuperus
die bānier eñ hi ſtōt ond̄ ſijn ridd̄s eñ ſey=
de. Mauricius ons gloꝛioſe leitſmā heeft
ons ludē vā onſer gloꝛie gheſpꝛokē in exu
perus die bānier dꝛagher en heeft ſijn wa
pē niet of genomē. Om dʒ hi in deſen we=
derſtaen ſoude/ ōs hādē ſullē die vleiſche=
like wapē noch wech woꝛpē. Eñ wi ſul=
lē ōs wapenē met doechdē. eñ of ghi wilt
laet ons dē keiſer ontbiedē. Wi ſijn ridd̄s
dijns keiſerrijcx. mer vꝛielijc belien wi cri
ſtū/ eñ wy ſijn dy ſculdich ridd̄ſcap eñ hē
onnoſelheit. Vā di ōtfaen wi ſoudye van
onſen arbeit eñ vā hē ons leuē eñ wy ſijn
bereit ō ſinen wille alle toꝛmentē te lyden
eñ wi en ſullē nēmermeer ſijn geloue latē
Doe geboet die keiſer ſijn herē dʒ ſy alt le=
gioē om leidē datter niet ontgaē en mocht
Dus warē criſtꝰ ridd̄s omleit vā des du=
uels ridd̄s: eñ ſi ſloegēſe doot eñ die paer=
dē ỽtradenſe. eñ aldus warē ſy xp̄s dier=
baer martelarē. Si waren ghepaſſijt int
iaer ōs herē .cc. eñ lxxx. Eñ mit gods hulp
ontgincker veel. eñ ſy ginghē in and̄ lant=
ſcappē eñ pꝛeectē criſtꝰ naē. eñ in and̄ ſte=
dē warē ſy gloꝛioſelic gedoot. Eñ vā deſe
warē ſalutoꝛ euētoꝛ octonius ſecūdus cō
ſtantijn victoꝛ nyſus eñ veel and̄. Doe die
māſlachtighe dien roof deelde eñ ſy te ga=
der werſcapten ſo nodē ſy eenen oudē mā
die daer leet dʒ hi met hē eten ſoude. Eñ hi
vꝛacchde haer hoe ſy ond̄ ſoe veel duſent
mēſchē die ỽſlaghē waren mochtē met bli
ſcap waerſcappen. Eñ doe hy hooꝛde dat
ſi ỽſlaghen waren ō criſtus geloue ſo ver
ſuchte hy ſeer eñ ſeide. dat hy ſalich waer
hadde hi met hē luden ghedoot ghe weeſt.
Eñ doe ſi ỽnamen dat hy kerſtē was ſoe
ſloeghē ſy hē te hant doot. Hier na ſo leidē
ſy haer purpur op eenen dach maximiaen
te melanē. eñ dyocleſiaen te nycomedyen.
om dat ſi een ſond̄linghe leuē leidē ſoudē.
Eñ conſtācius maximus eñ gallius die ſi
pꝛincē ghemaect haddē die woꝛdē keiſers
mer doe maximiaē echter fellijc wilde reg
nerē ſo verdꝛeef hē cōſtancius ſijns doch=
ter mā eñ hi verhinc hem seluē. Sinte in=
nocēcius lichaem dye vā deſe ſcaren was
die ind̄ ioꝛdane ỽdꝛonckē woꝛt: eñ na vā
dominicianus vā gencure eñ grato vā au
guſtane eñ vā pꝛothaſio die biſſcops wa=
ren vā den ſeluē lāde woꝛt hi begrauē ind̄
kercke mittē anderē. Doemen deſe kercke
ſtichte was daer eē heydēs werck mā dye
des ſondaechs woꝛcht als dye and̄ vierdē
Dit here vā dē heiligē quā tot hē eñ begre=
pē eñ ſloegē dat hy ſijn werc boeſlijc dede
eñ dʒ hi des ſondaechs woꝛcht als die an=
der vierdē eñ gode diendē. Doe hi aldꝰ be=
ruſpt was liep hi ter kercken eñ woꝛt ghe
doopt eñ woꝛt kerſten. ¶ Exēpel.
¶ Een vꝛouwe gaf haer kint te leren een
abt vā een cloeſter daer deſe martelarē be=
grauē ſijn. Dat kint ſtarf coꝛtelijck eñ die
moed̄ beweendet dꝛoeflijc. eñ mauricius
opēbaerde haer eñ vꝛacchde haer waer ō
dʒ ſi haer kint ſo beweende/ ſi ſeide hē dat
ſy nēmermeer op houdē en ſoude vā wee=
nē ſo lāge als ſi leefde. Mauriciꝰ ſeide hair
En beweentē niet als eē dodē maer weet
dʒ hi bi ōs is eñ wilſtu dit pꝛouē ſoe ſulſte
moꝛgē eñ al dijn leuē te mettē tijt ſtemme
hoꝛen ſinghē ond̄ dē monickē eñ ſi ſtont te
mettē op eñ hooꝛde haer kint ſingē mitten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

monniken inden choer. ¶ Exēpel.
¶ Doe die coninc gutrā die werlt liet. eñ
synen scat der kercken eñ dē armē deelde.
beual hem een pape dz hy bringhen soude
van dese martelaers reliquien. Ende doe
die pape met dē reliquien quam met scepē
door den laeck vā lauennen eñ een zwaer
tempeest quam op hē so dat sy waendē te
ꝟdrincken. so hielt hi die reliquien tegē dē
tēpeest. eñ te hāt wort dat water stille.
¶ Int iaer ix. C. eñ lxiii. ¶ Exempel.
so somighe monniken mit conic karels hul
pe haddē vanden paeus nycolaus tlichaē
vā vrbaen den paeus eñ van tybcrius dē
martelaer. ende doe si weđ keerdē ende si
die martelarē kercke ꝟsocht hadden so ere
ghē sy vandē abt eñ vāden monikē dat sy
voerē mochtē sinte mauricius lichaē ende
thooft van sinte innocente te anthisiodore
inđ kercke die sinte germaen gesticht had=
de inđ eere vā dese martelaers. Exēpel
¶ Pieter damiaen seit: dat in burgōgien
was een houerdich clerc ende ouerdadich
die een van maurici⁹ kerckē hadde gheere
ghē teghen een machtich mans wille: eñ
op een dach doemen daer misse sanck ende
men int eynde vāt euangely seide. Elc die
hē ꝟheffen sullen ꝟnedert worden. eñ die
hē ꝟnederen sullen ꝟheuē worden. so be=
spotte dese onsalighe dit ende seide. Dit is
valsch/ wāt had ic mi ꝟoetmoedicht voor
mijn viāden soe en soude ick hudē soe veel
goets vā die kercke niet hebbē. Tehants
quam van bouen een vierich zwaert ende
dat voir hem inden mont daer hi die blas=
phemie mede ghesproken hadde/ ende hy
bleef daer doot.

¶ Die legende van sinte Iustina.

IUstina was een papē van
dē afgodē dochter van an=
thyochien eñ si sat alle da=
ge voor eē veyster eñ hoor
de prelie die dyaec lesen die
euāgelien Ten lesten wort

si vā hē bekeert. Doe dit die moeđ haer va
der gesceit hadde daer sy opt bedde lagē eñ
sliepē. opēbaerde hē xp̄s met synē engelen
eñ seide Coēt te mi ic sal v gheuē dz hemel
rijc. eñ doe si ōtwaectē so dedē sy hē te hāt
mit haer dochter doopē. eñ doen cypriaen
iustinē groot ꝟdriet aē dede wort hi tē les=
tē vā haer bekeert. wāt hi had vā sijn kits
heit een gokelaer geweest: wāt doe hi vij.
iaer out was soe haddē sijn vađ eñ moeđ
dē duuel geoffert. Hi hielt hē aē die gokely
die wiuē scheen hy te ꝟwādelē in beesten
eñ veel anđ gokelien dede hy/ eñ hy wort
seer barnēde in haer mine. eñ hy dede met
touerye al dz hi mocht ō haer tot sinē wil=
le te brengē/ of dat si eē anđ mā hebbē sou
de die agladus hiet die wele datse oec seer
minde. Hierō riep hi tot hē een duuel dz hē
hē helpē soude dz hi iustine crighen mocht
Eñ die duuel quā ende seide Wat roopste
my Cyprlaen seide. Ic minne een maecht
vā galileen. sulstu yet moghen doen dz ic=
se hebbē mach minen wille mede te doen.
Die duuel seide Ic die machtich was den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

mēsche wtē paradise te ꝟdꝛiuē: eñ die ca=
ym sinē bꝛoeđ dede dodē eñ die iodē cristū
dede dodē/eñ die die mēsce gestoozt heb en
sal ick niet dā moghē doē dattu dinē wille
hebste vā cēre macht. Neēt dese salue eñ
stoztse aē haer huys eñ ic sal daer comē eñ
sal haer herte ōtstekē met dijnre minne eñ
ic salse dwingē te doē dz ic wil. Des nach
tes daer na quā die duuel tot iustine/ende
pijnde haer herte te ōtstekē mit quade mi=
ne. Doe si des gewaer woꝛt beual sy haer
self ynnichlijc gode eñ si zeghēde haer met
eē cruce. ende vā dz teykē des cruces woꝛt
die duuel ꝟuaert eñ hi vloech wech eñ hy
quā vooꝛ cypꝛiaē staen. Cypꝛiaen seide hē
waerō en hebstu die macht tot mi niet ge
bꝛocht. Die duuel seide hē. Jck sach eē tey
kē aē haer eñ al mijn macht ginc daer me=
de te niete. eñ cypꝛiaen liettē gaē eñ riep eē
stocker. Die duuel seide. ic heb dijn gebot
gehoozt eñ gesiē dz die anđ niet en ꝟmoch
te mer ic sal beterē eñ voldoen dinē wille.
wāt ic sal gaen haer herte also wōden eñ
du sulste doē mit haer al dattu wilste Die
duuel ginc tot iustinē eñ wilde hair dz ra=
dē eñ haer hert tot oncuysheit beroerē Eñ
doe sijs ghewaer woꝛt beual si haer seluē
gode eñ segēde hair eñ blies optē duuel eñ
ꝟiaechde die becoꝛinghe also. eñ die duuel
vloech vā scāde eñ stōt vooꝛ cypꝛiaen Cy=
pꝛiaen seide waer is die maecht daer ick v
toe sende. Die duuel seide. ic bē ꝟwōnen.
eñ ic ontsie die godlike macht. wāt ic sach
een anxtelijck teykē aē haer/eñ daer mede
ꝟloos ick al mijn macht. Doe bespottē cy=
pꝛiaen eñ liet hē gaē eñ riep dē pꝛince ꝟ du
uelē. eñ doe hi tot hē gecomē was so seyde
hi hoe cleyne is uwe macht dz si ꝟwōnen
woꝛt vā eē maecht. Die duuel seyde. Jck
sal tot haer gaē eñ grote siecte aēsendē. eñ
ic sal haer hert hetelijc ōtstekē eñ ic sal hair
lichaē ontstekē met grote hittē eñ salse doē
vallē i ōuroethz eñ bꝛēgē haer veel beeldē
int hert eñ te midđnacht sal icse tot di bꝛē=

gē Doe ꝟwādelde hē die duuel in eē ma=
get eñ quā tot iustia eñ seide. siet ic coē tot
di. wāt ic wil mit di in suuerhz leuē. noch
tās bid ick v datstu mi segste wattet loon
sal sijn vā dese ꝟdiente Justina seide. dat
loon is groot eñ die pyne is cleyn. Die du=
uel seide. wat ist dā dz god seide. wast eñ
woꝛt ꝟmenichuoudicht eñ ꝟuolt die aer=
de. Daerō ontsie ic lieue gesellinne ysi dat
wi in suuerheit bliuē dat wi gods woozt
te niet makē: eñ sullē in eē groot oꝛdel val=
lē als die ꝟsmaders eñ die ghene die onge
hoozsaēheit sijn eñ daer wi loon of hopen
te hebbē dz wi daer ō groot toꝛmēt doghē
moctē. Mit dusdanige redē ōtstac die du=
uel iustinē hert so seer ter begeerte ꝟ ōcuys
heit dz si begā op te staen eñ wech te gaen
Doen quā iustina tot haer seluē eñ ꝟstont
dat die duuel was die met haer spꝛac. Te
hāts segēde sy haer eñ blies optē duuel eñ
dedē smeltē als was eñ si woꝛt ꝟlost van
alle becoꝛinghe. Daer na ꝟsciep hē die du=
uel in eē iōgelinc eñ hi quā in iustinē came
re eñ viel op haer bedde daer si lach eñ wil
dese onscamelijc helsen eñ cussen. Doe dit
iustina sach eñ sy bekēde dattet dye duuel
was/so maecte sy te hāt een cruce eñ dede
dē duuel smeltē als sne. Doe maectese die
duuel sieck bi gods wille eñ dode veel lu=
dē met vee eñ scapē. eñ hi vooꝛseide wt eē
besetē mēsche dz grote sterkte in anthiochi
en comē soude/tē waer dz iustina haer ter
echtscap gaue. Eñ hierō ꝟgađde al die ste
de vooꝛ haers vaders huys ende sy riepen
datmē iustina ter echtschap gaue datmen
al die stat wt die vꝛese ꝟloste Doet iustina
dus niet doē en wilde eñ sise daer ō dꝛeich
dē te dodē. Jnt. vi. eñ vij. iaer vanđ sterf=
tē so bat si vooꝛ hē eñ si ꝟdꝛeef alle die sterk
tē. Doe die duuel sach dz hijs niet doen en
mocht so ꝟwādelde hi hē in iustinē gelijc.
om dz hi iustina mit quade fame mocht be
smettē. eñ om dz hi cypꝛianc bespottē sou=
de in dien dat hi wanē soude dz hy iustina

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tot hē hadde gebrocht. Dus ghinc dye duuel tot cyprian in gelikenis vā iustina eñ wildē cussen als of sy mit sijnre minnē gedwongē had ghe weest. Doe hē cyprian sach waēde hi dz iustina hadt gewecst eñ hi wort blide eñ hi seide Willecome moetstu wesen iustina die schone is bouen alle wiuē. Te hāt doe die duuel iustinē naem hoorde noemē so en mocht hi die cracht vā die naem niet ꝟdragē eñ hy voir wech als roock. Eñ doe cyprian sach dat hi bespot was so wort hi droeuich eñ wort te meer ontstekē mz iustinē minne eñ hi waecte lāge voor iustinē dore. ende met sijn touerye ꝟwādelde hi hē somtijt in eē wijf. eñ som tijt in eē vogel. mer als hy in iustinē doere quā en scheen hi mā noch vogel te wesen/ mer cyprian selue. Agladius had hē oeck ꝟwādelt mitten duuele in eēre mosschen. Doen hy tot iustinē veynster quā vlieghē doe en scheen hi geen mossche mer agladius eñ hi was in anxt wāt hi en mocht vlieghē noch springhē. Ende ō dat iustina ont sach dz hi vallē soude/ so dede sy hē eē leeō halen eñ si ꝟmaende hē dz hi vā sijnre sot heit op hilde: datmen niet en pijnde na die wet als een gokelaer. dit dedē si al metten duuel. Doen die duuel vā allen ꝟwōnen was soe quā hi weō tot cyprian eñ stont voor hē bescaēt. Cyprian seide hē En bisteoec nz ꝟwōnen O onsalige wat machte hebste dat ghi eē maecht niet en cont ꝟwī nen noch macht ouer hebbē/ mer dz si v so ꝟwint ende onō wort. Jc bidde segt my waer in is dijn grote starcheyt. Die duuel seide. Wilste mi zwerē dattu vā mi nz sceidē en sulste so sal ic dy seggē dye cracht vā haer segē. Cypriaē seide: Waer bi sal ict dy zweren. Die duuel seyde. zweert by mijn grote macht dattu nēmermeer vā my gaē en sult. Cyprian seide. Jck zwere bi dijn macht dz ic nēmermeer vā di ghaen en sal Doe seide die duuel als of hi seker genoech hadde ge weest. Dese maget maecte eē cruce eñ te hant smelte ic als was eñ ic vloos al mijn cracht. Cyprian seide. Js die ghecruystē meerre dā ghi. Die duuel seide. ya hi is meerre dā wi alle: eñ hi sal ōs eñ alle die wi bedriecghen leuerē den ewigē viere Cypriaē seyde. daerō wil ic des gecruystē vrient wordē dat ic in dese pine niet en come. Die duuel seide. du hebst gezworē by mijnre cracht dattu mi nēmermeer latē en sels. Cyprian seide hē. Jc ꝟsmade dy eñ alle dijn stuuēde macht. eñ ic ꝟsake dy eñ dyne duuels/ eñ ic seghene my mittē heylghē cruce eñ te hāt voir die duuel vā hem. Doe ghinc cypriaē tottē bisscop: doe hē die bisscop comē sach waēde hi dat hi quā om die goede ī dwalinge te bringē Die biscop seide hē. Cyprian laet di genoeghē mettē ghenē die butē sijn. wāttu en sulste nz mogē teghē gods kercke: wāt crist[9] cracht is onuerwinlijc/ eñ hi ꝟtelde dē bisscop wat hē geschiet was. Daer na had cyprian so grote voertgāc in cōste ende leuē dz hi bisscop wort geordineert doe die biscop starf eñ hi sette iustina in eē cloester eñ maectese daer abdisse vā veel maechdē. Eñ cyprian sende die wijl dē martelarē brieuē eñ stercte se in haer stridē. Eñ die graue vā dē lāde doe hi hoorde die nyeumare vā cyprian/ dede hy hē mit iustina voor hē brengē eñ vraechde hē of sy offerē wildē. Eñ doe si vaste gheduerdē int geloue soe dede hise settē in eenē ketel dye vol was vā peck eñ roet. Nochtās haddē si daer ī groot solaes eñ si en gedoechdē daer geen pijn in. eñ die pape ō afgodē seide den rechter. Doet my voor dē ketel staē eñ ic sal al haer macht ꝟwinnē. Eñ doe hi ghecomē was neuē die ketel seide hy. Die god ercules is groot eñ iupiter die vaō der godē. eñ te hāts vloech een vier wtē ketel eñ ꝟbarnden altemael Doe toech mē cyprian eñ iustina nae wtē ketel. eñ mē gaf die sentencie datmē se beyde onthoofdē soude eñ haer beyō lichamē warē. vi. dagē voor die hondē ghe worpē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

eñ daer na warē sy te romē gheuoert:mer
nv sijn sy te placencē. Si waren ghedoot
optē.xv.dach vā october.int iaer ōs heerē
CC.eñ lxxx.ondˀ dē keiser dyoclesiaen.

¶ Die legēde vā sinte Cosmas
eñ Damianus martelaren.

Cosmas eñ damianꝰ warē broedˀs vter stadt egea. vā heilige oudˀs gheboren hair moeder hiet theodora Dese.ij. warē gheleert ī medicinē eñ si haddē also grotē cracht vāden heiligē geest dz sy alle siecten/beide vādē mēschen eñ vāden beesten ghenasen:eñ sy dedēt al ō gode. Een vrou die palagia hiet die hadde haer goet aē medicinē gheleit.eñ si quā tot dese twee eñ si wort volcomelijc genesen. Eñ doe brocht se damianꝰ al heimelijck een gifte.eñ doe hijs niet nemē en wilde.also zwoer si vre selijc dat hijt nemē moste/mer hem brocht daer toe niet die giericheit vā giften.mer hi dede genoech des wijfs ynnicheyt diet hē brocht:dat niet scinen en soude dz hi ōs heren naem vˀsmade daer hy mede bezworē was. Doe dit sinte cosmas vˀnā beual hy dat menē sijn lichaē neuē hē niet leggē en soude.mer des nachts opēbaerde ōse here sinte cosmas eñ ontsculdichde synē broedˀ vā der gifte die hi genomē hadde. Doe lysias die ouer baeliu haer nyeumare hoorde/ dede hise voor hē bringē eñ vraechde hē haer namē. Die heilige seidē. Wy hietē cosmas eñ damiaē eñ wy hebbē noch drie broedˀs eñ hietē antimus leonciꝰ euprepiꝰ. eñ ōs lātschap is arabien eñ wi sijn kerstē. Doe beual die baeliu dat si hair broedˀs brochtē eñ dz sy tsamē dē afgodē dienē souden. eñ doe sy niet en offerdē so dede hise seer pinē aen hādē eñ voeten.eñ ō dz sy die tormētē bespottē/so dede hyse met eē veter binden eñ indˀ zee werpē:mer die engel verlostese eñ mē leidese wedˀ voor dē rechter. Doe hi dit mercte so seide hi.ghi sijt ghe wordē gokelaers bidē godē/daerō leert my in uwe gokelie.eñ ic sal v volgē in adriaens gods naē. Doe hi dit seide quamē daer.ij.duuelen eñ sloegē hē seer in sijn aēsicht eñ hi seide. Ic bidde v goede mās dat ghi voor mi bidt uwen here.eñ doe si bedē so gingē die duuelē wech eñ die rechter seide Siet hoe die godē vˀgramt warē teghē my ō dz icse peynsde te latē: daerō en sal ic niet langer lidē dat ghi mijn godē blasphemeren sult. Doe dede hise werpē ī eē vier.mer tē deerde hē niet/mer die vlāme sprāc vˀre vā daē eñ vˀbarnde veel vāden ghenē die daer by stondē. Doe dede hise aē een stake binden mer die enghel behoedese so dz si niet ghequest en wordē hoe moede dz die knechts worden hē die pine aen te doē eñ mē leyde se ongequetst voorden rechter.eñ hy liet die drie broedˀs indē kerker sluten.eñ hi dede cosmas eñ damiaen steenen van sijn luden eñ crucen.mer die steenē keerden weder tegē die ghene diese worpē. Doe wort die rechter vˀwoet eñ dede haer drie broeders wten kercker bringē eñ lietse neuent

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

cruce ſtaen:ende coſmas eñ damianũ ne=
uent cruce legghen eñ dedeſe van vier rid
rids door ſchieten/mer die gheſcuttē keer=
den achter wert ende wonden veel luden
Doe die rechter ſach dat hi in allen dinghē
verwonnen was ſo wort hy droeuich tot
ter doot.ende dede deſe vijf broeders te ſa
men onthoofden. Doe ghedochten die ker
ſten dat woert dat ſinte coſmas ſeide dat=
menſe niet te ſamen begrauē en ſoude.eñ
ſy dochten hoe deſe martelaren wilden be
grauē weſen. Doen quam daer te hāt een
kemel ende riep mit menſcheliker ſtemmē
datmen deſe martelaren in een ſtat grauē
ſoude. Sy warē gedoot ond̄ dyocleſiaen
Int iaer.CC.eñ lxxxviij. ¶ Exēpel.

¶ Het was een bouman die inden oeſt
opt velt lach ende ſliep met eenen opē mōt
ende hem croop een ſerpent in ſynen buyc
ende doe hi ontſpranck ſo gheuoelde hi dz
hi alte ſeer ghepinicht wort van binnē.eñ
hi riep alte iammerlijc eñ hy aenriep ſinte
coſmas eñ damianus.maer doe hē altoos
ſijn wee wies ſo ghinc hi inder martelarē
kerke eñ daer wort hi in ſlape.ende die ſer
pent lieper weder wt als hi daer in gheco=
men was. ¶ Exēpel.

¶ Een mā die ſogius hiet ende elder trec=
ken wilde daer hy te doen hadde. alſo be=
ual hi deſe martelaren ſijn wijf eñ hi gaf
haer een teykē dien ſy gelouē ſoude waert
dat hi daer mede haer yet ontboot. Die du
uel die dit teyken wel wiſte/ dat haer dye
man gegheuen hadde verſciep hem in een
menſche eñ brochte dit teykē den wiue eñ
ſeide. Dijn man heeft mi tot dy geſent vā
dier ſtat om dat ic v tot hē leyden ſal Mer
dit wijf was in vreeſen eñ ſeyde. Dit tey
ken kenne ick/mer mijn man heeft mi be=
uolen ſinte coſmas ende damiaen. wilſte
mi zweren op haer outaer datſtu mi ſeker
lijck leyden ſulſte.ſoe ſal ick met dy gaen.
Die duuel zwoer haer te hant ſoe ſy ſeide
eñ hier om volchde ſy hem Eñ doe ſi geco=
men waren in een heymelike ſtat ſoe wil=
deſe die duuel vanden paerde werpen eñ
doden. Doe ſy dat ſach ſo riep ſy ſinte coſ=
mas eñ damianus god help my. wāt v lu
den gheloue ick eñ volchge deſen mā. Te
hant quamē daer.ij.martelaers met wit=
tē gecleet eñ verloſtenſe eñ die duuel voir
te hāt wech eñ ſy ſeiden dē wiue. Wi ſijn
coſmas eñ damianus op welckē eet dz du
geloofdes:daer om quamē wi v te helpe.

¶ Exempel.

¶ Die paeus felix ſtichte een kercke te ro=
men in ſinte coſmas eñ damianus eer In
deſe kercke woende een mā die den marte
laren ynnichlijck diende.mer die kancker
hadde al ſijn been doorgheten. Op eē tijt
doe hy lach eñ ſliep ſo openbaerde hē ſinte
coſmas eñ damianus eñ ſy brochten met
hem yſere eñ ſalue. Ende die een ſeide tot
ten anderē waer ſullen wy vleyſch nemē
daer wi deſe ſtat mede ſullen vuollen als
wi dz quade vleyſch wt gedaen ſullē heb
bē. Doe ſeide die and̄ In ſinte peters kerc
hof ten bandē daer is huden een moryaen
begrauen/daer om laet ons vā dien halen
dat wy hier in legghen. Doe ghinc die een
tottē kerchoue eñ brocht wat vā dien mo=
riaen. Ende ſy ſneden den ſiecken ſijn ſeer
been of.eñ ſy ſetteden des moriaens been
daer weder an mit haer handē. Eñ ſi ſalf
den naerſtelijc dat been.eñ dz ſiecke been
droeghen ſy weder aen des moriaens lich
aem. Doe deſe ont waecte eñ hez ſijn been
niet wee en dede.ſtack hi ſijn hāt daer aen
eñ en vant geen zericheit. Doen ontſtac hi
een kaerſe eñ doe hi gheen quaet daer aen
en ſach ſo ſpranc hy op vā bliſcap vanden
bedde eñ hi ſeyde hē allen die daer waren
wat hi in ſijn ſlaep geſien hadde eñ hoe hi
gheneſen was eñ ſi ſendē tot des moriaēs
graf eñ ſi vondē dat die moriaen ſijn been
of was.ende in dier ſteden des ſieckē mās
been weder gheſet was.

¶ Die legende vā ſinte forceus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Forceus des biſſcops leuẽ ſcreef beda. / Hy was vol heilicheit eñ duechdẽ. eñ i ſijn doot ſach hi .ij. engelẽ tot hẽ comẽ ende ſi voerdẽ ſijn ziel tẽ hemel eñ hi ſach dẽ derdẽ engel voor hẽ ghewapẽt gaẽ met eẽ blickẽdẽ ſcilt eñ mit eẽ barnẽde zwaert Oec hoorde hi die duuelẽ ropẽ: gae wi vo rẽ eñ laet ōs voor dẽ ſtrijt makẽ. doe ſi vo rẽ gingẽ keerdẽ ſi hẽ eñ ſcotẽ vierighe ſcut tẽ. eñ die engel die voorghinc / ōtfincſe op ſijn ſcilt eñ dedeſe wt gaen. Doe ſeidẽ die duuelẽ. hi heeft die ydel redẽ ghesprokẽ eñ daerō en ſal hi ſonō beteringe nꝫ comẽ ten ewigẽ leuẽ Die engel ſeide: tẽ ſi dꝫ ghi ſon derlinghe ſondẽ voor hem brengt om deſe cleyne ſonden en ſal hy nꝫ ōdoemt wordẽ Doe ſeide die duuel is god gherechtich / ſo en ſal deſe mã nꝫ behoudẽ bliuẽ: wãt dair is geſcreuẽ Tẽ ſi dat ghi bekeert eñ wort als eẽ cleen kindekẽ ghy en ſult i hemelrijc nꝫ comẽ. eñ die enghel die ōtſculdichdẽ eñ ſeide. Hi had ghenade in ſijn herte mer die ghewoent ō mẽſcelicheit dedet. Die duuel ſeide hẽ alſo hi dꝫ quade ontfangẽ heeft bi ghewoente alſoe moet hi die wraec ōtfaẽ vã ſynẽ rechter. Die engel ſeide laet ōs vō niſſen voor god. eñ doe dye engel tegẽ den duuel vacht ſo vlogẽ ſy. Die duuel ſeyde. een knecht die ſijns herẽ wille weet eñ nꝫ en doet ſal wordẽ geſlagẽ mit veel pinen. Die engel ſeide hẽ wat heeft deſe niet ghe daẽ dꝫ ſijns herẽ wille nꝫ en was. Die du uel ſeide. Hi ōtfinc quaō ludẽ giftẽ. die en gel ſeide. hi waẽde dꝫ ſi in penitẽcien ghe- ſtaẽ haddẽ. Die duuel ſeide hi ſoude te vo- rẽ hebbẽ geprocft die geſtadicheit harer pe nitẽcien eñ haer vrucht dã ōtfaen hebben Die engel ſeide. laet ōs voor gode vonniſ- ſen / mer die duuel zweech eñ ſtōt weō op om te ſtridẽ eñ ſeide. Tot nv toe ſo hilden wi gode waerachtich die beloefde dat mẽ ewelic becopẽ ſoude die ſonde die op aert- rijc nꝫ gebetert en wort: wãt deſe ōtfinct eẽ cleet vã een wockenaer eñ en yſſer nꝫ of gecaſtijt waer is gods gherechtichcit Die engel ſeide zwijcht wãt ghi en weet godſ oerdeel niet. wãt ſo lange alſmẽ penitẽcie doet is mittẽ mẽſche gods ontfermicheyt: Die duuel ſeide. Hier en is geen ſtat vã pe nitẽcie. Die engel ſeyde ghi en weet gods oerdeel niet want dat en is alſo niet. Doe ſloech die duuel forceũ ſoe ſeer dat hi daer na doe hi leefde dat litteykẽ vandẽ ſlaghe hadde. Eñ dye duuelẽ begrepẽ een vandẽ ghenẽ die ſy in pynẽ hadden eñ worpẽ op forceo: eñ ſi ōbarndẽ ſijn ſcouderẽ eñ ſijn wanghẽ eñ hi kende die mã: wãt hi was daer / daer hi dat cleet of ghenomen hadde Die engel ſeide ō datſtu ontſtaecſte barn- det di / eñ hadſte dye ongerechtige gifte nꝫ ontfaen ſoe en hadde deſe pine aen dy niet ōbarnt noch god en had dy dit ſlach nꝫ la- ten gedoghẽ wãt ō dattu dit cleet ōtfings ſo gedocchſte dit. Een anō duuel ſeyde hẽ een anō pũt daer ſullẽ wi hẽ mede ōwin- nẽ: du ſulſte dinẽ euen kerſtẽ minnẽ gelijc di ſeluẽ: die engel die antwoerde. deſe mã dede ſinen euen kerſten goet. die duuel ſei de / dat en is niet ghenoech hi en doet nyet alſo hi hẽ ſeluen ſoude doen: die engel ſei- de. die vrucht der minnẽ is voldoen / wãt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

god sal elc gelden na sijn werc. Die duuel seyde om dz hijt woort vā minnē niet vol daen en heeft so sal hi ꝟdoēt sijn. Doe hier die duuelē om vochtē so warē die engelen ꝟwinres: die duuel seide/ echter en is god niet ongerechtich so is hē leet datmen sijn woert breect eñ so en sal dese nz quijt we sen vā pinen. Want hi beloefde die werelt te laten eñ hi heeft die werelt ghemint te= ghē dat ghescit is En mint die werelt niet noch nz dat in die werlt is: eñ die engel āt woerde: hi en socht niet die dingē die ī dye werelt sijn voor hē seluē maer hi mindese daer toe dz hise den armē mocht deylē Die duuel āt woerde. in wat manierē datmē= se mint, het is tegē gods gebot. Doe die du uelē hier of ꝟwonnen warē keerde hē die duuel weȓ aē scalcke wroeginghe eñ sei de. Het is ghescreuē/ en segstu dē quaden sijn quactheit niet so sal ic sijn bloet vā dī nen handen eyschen. eñ dese en bootscap= te niet wel dē sondarē haer penitēcie. Die engel die āt woerde als die gene die wort ꝟsmadē diet horen so wort die leraers tō= ge gehindert te prekē als hi siet dz sijn pre= dicacie ꝟsmaet wort: want dit is eē vroet mā die zwighē can alst tijt is In al der du uelen voortbringē was hier eē starc strijt tot dat die engelē die duuelē mit gods vō= nis ꝟwonnē. Eñ dese heilighe forceus be scenē wert mit grote claerheit. so beda seit so seide eē vandē enghelē tot forcco besich die werelt eñ hi sach in eē dōcker dal ende sach daer. iiij. vierē inȓ lucht die die eē vā= den anȓ warē. Die engel seide: dit sijn die vier vierē die die werelt ontstekē: dat een is tvier van loghen eñ dit ꝟlocchenen alle menschē inden doopsel dē duuel eñ al sijn houaerdicheit/ nochtās en houden sijs nz. Dat ander is tvier der ghierichcit om dat die mēschen dat goet der werelt settē voor dat ewich goet Dat. iij. is scellinghe wāt syen ontsyen hem niet die een den anderē te moyen met cleyne dinghen. Dat vierde vier is ongenadicheit. ō dat di voorbarich te eñ meeste hē niet en scamē dye minste te ꝟonrechtē. Daer na naecte dat eē vier den anderen eñ wort eē vier eñ het quā tot de sen mā: hi ōtsach hē eñ seide tottē ēgel het naect mi. eñ die engel seide dattu niet ont= stekē en hebst en sal dy niet ꝟbarnē: want dese vierē quellē een ygelijc na sijn werc kē. Wāt so dat lichaē barnt ouermits qua dē wil so salt oec barnē ouermits gerechti ge pine Hier nae wort forceꝰ weȓ tot sijn lichaē gebrocht eñ sijn vriendē beweendē wāt si hieldē ouer doot mer hier na leefde hi eē tijt eñ ī goede werckē eynde hi sijn le uē.

Vā sinte Michael eñ vā engelen.

Sinte michiels feeste hyet opēbaringe. eñ wijnghe. zeghe. eñ herdenckē. Des engels opēbaringhe is me nigerhāde Die eerste in eē berch gargane: in apulien is een berch die garganus hiet/ neuen een stadt die hiet siponte. Ende int iaer ons he ren. CCC. eñ xc. so was in siponte eē mā

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

die garganus hiet. eñ ſo ſommighe ſeggē
ſo was hy ſo gehieten nadē berch. eñ deſe
mā hadde veel ſcapen eñ coyen. Doe deſe
beeſtē weydē neuē een ſyde vādē berge ſo
ginc een ſtier vādē anderē vee eñ clam op=
tē houel vādē berghe. ende doet ander vee
thuys quā eñ die ſtier niet/ ſoe ꝟgaðde de
ſe mā ſijn knapē eñ hy ſocht dē ſtier al om
ten laetſtē vāt hien optē houel vādē berge
neuē een gat vā een houele ſtaen. Deſe mā
hadde wonð waer ō dat die ſtier daer al=
leen ſtōt eñ ſchoot int gat eē geſcutte mer
te hāt keerdet weð optē ghenē diet ſchoot
als oft eē groot wint had doē kerē. eñ dye
boꝛgers haddē wonð eñ ginghē al totten
biſſcop eñ vꝛaechdē hē wat dat wonð be=
dudē mochte eñ hy hiet datmē dꝛie daghē
vaſtē ſoude eñ ꝟnemē vā gode datmē be=
geerde te wetē dit wonð Doe dit was ge
daē opēbaerde ſinte michael dē biſſcop eñ
ſeide/ weet dꝫ die mā met minē wille ghe
ſcotē was mꝫ ſijn geſcut: wāt ic bē micha
el dē enghel die deſe ſtede inð aerdē oefent
eñ ic wilde bewiſen mꝫ dit wonð dꝫ ic be
hoeð bin vā deſe ſtat. eñ te hāt ginc die biſ
ſcop eñ tvolck tot die ſtat mꝫ pꝛoceſſy eñ ſi
en doꝛſtē niet in gaē eñ bleuē vooꝛt gat in
bedinge. Die anð opēbaringe geſciede int
iaer ōs herē. viij. c. eñ x. wāt in eē ſtat dye
tūba hiet neuē dye zee. eñ was. vij. milen
vāð ſtat adꝛiake. daer opēbaerde ſinte mi
chiel dē biſſcop vanð ſtede eñ beual dat hi
in dier ſeluer ſtat eē kerc maecte eñ dat hy
daer ſinte michiels herdenckē vierē ſoude
alſmē doet indē berch gargano Ende ō dꝫ
die biſſcop twifelde ī wat ſtede hi die kerc
ſettē ſoude ſeide hē michael/ dat hiſe daer
maecte daer hi eē ſtier vinden ſoude ꝟboꝛ
gē vāden dieuē. Die biſſcop twifelde hoe
wijt dꝫ die ſtat weſen ſoude/ ſo ſeide hem
ſinte michiel dꝫ hiſe ſo wijt maken ſoude
als hi vindē ſoude dat die ſtier mittē voe=
ten ō ghetredē hadde. Daer warē. ij. ſteen
rootſen diemē met geen crachtē ꝟroerē en
mochte. doe openbaerde michael een man
eñ ſeyde dat hi tot dier ſtat gaē ſoude ende
dat hi die ſteenroetſen wech doē ſoude. eñ
doen hi daer aen ghinc ſo verroede hi alſo
lichtelijc die ſteenroetſe ſo dꝫ ſcheen dat ſy
geen laſt en hadde. eñ doe ī die ſtat eē kerc=
ke geſticht was ſo bꝛochtmē tot die kerck
die dwalen die ſinte michael geleit hadde
optē outaer inden berch gargane ende een
ſtuck vādē marmoꝛſteen daer hi gheſtaen
hadt. Eñ doe ſi daer groot gebꝛec waters
haddē hiet hē michael dꝫ ſi een gat maectē
in eē ſteen eñ daer liep ſoe grotē water wt
datmēſe tot noch toe genoech heeft. Deſe
opēbarige viertmē hogelijc optē xvi. dach
vā nouēber op die vooꝛſeiden berch eñ in
die ſtat. Men leeſt dat in deſe ſelue ſtat ge=
ſchiede een mirakel dat wel te verwonde
ren is: want al om deſen voerſeiden berch
loopt al omme die zee. maer dye zee woꝛt
twewerué ontdaen in ſinte michaels da=
ge eñ maect dē volcke eē wech. Eñ doe eē
groot volc tot die kercke reyſde. ſo geuielt
dat onder hē luden was een wijf die kint
dꝛoech. eñ niet verre en was vā die tijt te
barē. Siet dat water keerde weð te gaðe
mit groot gheruchte eñ alt volc woꝛt ver=
uaert eñ liep te lāde wert: mer dit wijf en
mocht niet ōtulien mer ſy woꝛt begrepen
vanð vloet: mer michael die engel behielt
dit wijf ongequeſt eñ ſi baerde middē in=
der zee een kint eñ ſi ontfinct in haer armē
eñ ſoechdet. ende dye zee maecte haer een
wech ende ſy ghinc blidelijc daer wt met
haer kint. Deſe derde opēbaringe geſchie=
de te romē in ſinte gregoꝛius tiden. Want
doe hi om die ſterft vander clieren die gro=
te letanie maecte innichlijc om der mēſchē
ſalicheit bat. alſo ſach hy op den boꝛch die=
men wel eer hiet adꝛiaēs hogenis ſtaen eē
engel die een bebloet ꝫwaert in die ſcheide
ſtac. Daer bi ꝟſtont gregoꝛius dat god die
bede ꝟhooꝛt hadde eñ ſtichte een kercke in
die eere vā allē engelen. Hier ō ſo hietmen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

desen berch der enghelen berch. mer dit is
een ander opēbaringe die ghescide opten
berch gargano doe hi die vā sipontc zeghe
gaf die viertinē optē.xvi. dach van meye
¶ Die vierde opēbaringhe is die in die ye
rarchie der engelē is gheleghē. Wāt die eer=
ste yerarchie hiet epiphania. dat is die eer=
ste opēbaringhe. eñ die middelste hiet epi=
phania: dz is die middelste opēbaringe. eñ
die laetste epiphania dats die onđste open
baringe. yerarchia is geseit vā yerar dz is
heilich/eñ archos dat is prince oftmē seide
heylige heerscappie. Ende elcke yerarchie
hout .iij. oerdenē oft .iij. chorē: Wāt die bo
uēste hout zeraphin eñ cherubin ende dye
thronē. Die middelste hout als dyonisius
seit. die dominatē die potestatē eñ đtuten
Die achterste hout die principatē die prin=
cē vāden engelē. dye gelikenisse machmen
hier of sien in dit heerscap vander werelt:
Wāt vā die knapen die onđ eenē conic sijn
so đonledicht bidē coninc als die camerlin
ghe eñ raetgeuers. Dese sijn gelijc die oor
dē vanđ eerster yerarchien. Ander sijn die
diēst hebbē ouer alt rijck te regierē int ghe=
meen eñ niet ī die eē of danđ prouīcie ghe=
set sijn als princē des heerē eñ die rechters
vāden houe: dese sijn gelijc die oerdē van=
der anđ yerarchie. Som anđ setmen ō te
regeren enich deel vāden rijcke als die pro
uoosten eñ baeliuwē eñ der gelijc vāden
minstē dienst: dese sijn gelijc die oerdē vā=
den .iij. yerarchie. Dese .iij. eerste oerdenē
vanđ derder yerarchien in dien dz si altijt
bi gode sijn eñ tot hē keerē: eñ hier toe sijn
drie dingē noot druftich. Dat is die hoech=
ste minne eñ die behoort toe die oerdene ze
raphin eñ beduyt barnende ¶ Ten anderen
behoort volmaect bekennē eñ dyt behoort
cherubinne: dat beduyt volheit des conste
¶ Ten .iij. behoort ewelijck ghebrukē of be
gripē. eñ dit behoort dē throne/ dz beduyt
setelen wāt god sit in hē eñ rust als hise in
hē rusten doet. Die drie oordē vandē mid=
delstē yerarchien đstaetinē dat sy in diē bo
uē sijn ende regierē al die menichte vāden
volcke int gemeyne dyt regemēt is in drie
dingē. Dat eerste in ghebiedē: eñ dit toebe
hoort dē dominatē dz heerscappie beduyt
eñ hē toebehoort dz si bouē die onđste sijn
eñ dz syse sendē in alle godlikē dienst eñ dz
hē allē gebiedē bewijst zacharias. v. capit
tel daer die eē engel die anđ seide/loopt eñ
spreect tot desen kinde. Die anđ oordenen
đstaetinē int werck. eñ dit behoort toe die
oerdē ō virtutē. Wāt hē en is niet ōmoghe
lijc te voldoē datmē hē beveelt. Wāt hē is
ghegeuē macht bouē al dat groot is dz ōs
herē dienst toehoort eñ daerō is hē gegeuē
mirakel te doen ¶ Die .iij. oerden đstaet=
men in bedwinghē om dat sy bedwinghē
die ons lettē eñ becorē. Dit toebehoort der
oerdē der potestatē: Wāt si hebbē macht te
dwinghē des duuels macht: eñ dits betey
kēt in thobia. daer die engel raphael sende
die duuel eñ bant hē in die bouēste duyster
nis. eñ die drie oerdē vanđ nederste yerar=
chie verstaetinē in dien datse hebbē eē ghe
eynt eñ bescheydē regemēt: Wāt cōmighe
die sijn geset bouē recht vā eenđ prouincie
dese sijn vanđ oerden principaet. Soe die
prince vā persen was dye bouēt heer van
persen was daer daniel of scrijft Anđ sijn
geset te regerē als eē menichte eñ die hietē
engelen ō dat si die cleyne eñ minste dingē
bootscappē. Mer die princē ō englē boot
scappē die meeste sakē. Wāt goet vā eē der
menichte is meerre dan van een mensche.
Gregoriꝰ eñ bernardꝰ die sijn eēs met dyo
nisio. int bescriuen vāder eerster yerarchi=
en eñ vā hair oordenē: Wāt die đstaetinen
in haer gebrukē. Welcke yerarchie is in he=
ter minnē ende dz behoort toe zeraphin: in
diep bekēnē eñ dz behoort toe cherubin eñ
in ewelijc te gebrukē eñ te ghedurē eñ dz
behoort die thronē Maer dese .ij. gregoriꝰ
ende bernardus schelen tegen dyonisio in
die middelste ende die onderste yerarchie ī

dese.ij.ordenē p̄rincipatē eñ virtutē: Wāt
si haddē een onðmerckē in dien datmē die
middelste yerarchie ðstaet by heerscappie
eñ die neðste by dienst: Want heerscappie
is indē engelen drierhāde: Wāt somige en
gelen sijn bouē anð englē eñ dese hietmē
dominatē.eñ somige engelē bouē die goe=
de ludē eñ dese hietmē principatē. Sōmi
ge engelē sijn bouē die duuelē eñ dese hie=
tē potestatē.eñ die ordināci eñ die graet ð
waerdicheyt is ī desen claer genoech: mer
die dienst is drierhāde.dat eē is in werckē
eñ dat anð in lerē.Eñ in twerehande/oft
in leren die meeste lerē of die minste: dz eer
ste behoort toe dē virtutē.dat anð der prin
cē der engelē. ¶ Die.v.openbaringe ð en
gelen leestmē in historia tripertita: Wāt bi
cōstātinopole is een stat daermen wel eer
plach te oefenen die goddinne vasta: maer
daer is nv gesticht in sinte michaels eer eē
schoon kercke eñ die stat hiet michaelū.eñ
doe een man seer barnde vander cortse die
aquilus hiet so gauē hem die meesters een
drāc dien hi weð wt coorde so seer so wat
hi at oft dranc daer na weð wt coorde.eñ
doen hi byder doot was dede hi hē brēgen
tot dese stat wāt hi hoopte dz hy ghenesen
oft steruen soude.eñ michael openbaerde
hē ende seide dz hi makē soude eē mengin=
ghe vā honich eñ wijn eñ peper eñ dat hy
daer in nette dat hi ate ende hi soude gene=
sen nochtās was hē dit cōtrarie na gerech
te medicijn: datmē hē drāck gaue dye heet
vā natueren was ¶ Tē anderē hiet dese
feest sinte michaels zeghe: men vint meni=
ghe zeghe vā sinte michael ende vāden en
gelen. Die een is die hy gaf den volcke vā
sypontē aldus. Na een tijt doe die stede op=
ten berch gargane geuondē was quamen
die vā napels die heidē warē met eē groot
heer eñ stredē tegē die vā sipontane eñ be=
neuētane nochtās woendē sy.l.milen vā
daer. Eñ dese luden badē.iij.dagē vorste
hi haer bisscops raet om dat si drie daghen
vasten souden ende dz sy michael haer pa=
troon aenropen soudē in haer hulpe. Op=
ten.iij.nacht opēbaerde hē michael dē bis=
scop eñ seide dat haer bedinge ðhoort wa
re eñ dat si ðwinnē souden.eñ hiet dat sy
des.iiij.dages tegē die vianden toe gingē
eñ doe si wt toghē began die berch garga=
nus te beuē eñ daer quā groot blixem wt
eñ al den berch die was ouerdect met gro
te neuelinghe donckerheit so dat.v.c.mās
vādē viandē wordē gedoot mit dē blixem
eñ vāden ludē vā sipōtane. Die anð sagē
sinte michaels crachtē eñ si lieten die afgo
dē te dienen eñ wordē kersten. ¶ Die an=
der sege die michael hadde. was doe hi lu
cifer met synē gesellē wtē hemel werp eñ
hier of beduyt dat in apocalipsis geseit is:
Eē strijt wort gemaect indē hemel. micha
el eñ sijn engelē vochtē tegē dē draec: Wāt
doe lucifer gode ghelijck wesen wilde: so
quā michael die bannier dragher vādē he=
mel eñ stac lucifer eñ al sijn geselscap wt
eñ worpē inð hellen. Wāt mē lietse niet in
den hemel oft int ouerste vanð lucht wāt
daer is een brede claer stat. noch men lietse
niet met ōs inð aerdē om dat si ons niet te
seer becorē en soudē: mer si wordē gewor
pē inð lucht tusschē hemel eñ aerde/om dz
sy als si op wert sien eñ die glorie scouwē
die sy verloren hebben dat sy des te meer=
re pyne hebbē sullen eñ als sy neder werts
syen ende syen dat die menschē derwaert
op varē daer si wt gheuallē sijn. dz si daer
of mz nidicheit gepijnt sullē wordē: noch=
tās ouermits gelike ordineringe so comen
si die wijl tot ōs ō ōs te becorē. mer bi som
mighe heilige ludē heeft ðtoont ghe weest
dat si ontrent ōs vlieghē: Wāt si sijn ontel
lijc ende hebbē al die lucht ðuolt. Wāt ha=
ymo seit ende ander leeraers. Die lucht is
so vol vā duuelen ende quade geesten/als
die rade ð sonnē sijn vol vā cleine ghestub
be eñ al ysser soe veel nochtās mindere we
haer ghetal so origenes seit. Als wise ver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

winnē. wāt wat duuel dat vā eē mēsche ꝟwonnen wort die en mach die man niet meer becorē vanđ sonđ daer hi of ꝟwōnē is. Die .iij. ꝟwige is die die engelē hebbē vādē duuelē als si om onsen wille vechtē eñ si ōs ꝟlossen vā becoringe. wāt in drie manicrē ꝟlossen si ōs vā becoringe. Eerst so bedwingē si die macht des duuels. In apocalipsi/daer dye engel dē duuel bāt eñ worpē neđ inđ diephz. Itē in thobia daer die engel dē duuel bāt in die ouerste wilđnisse/dz bindē beduyt dwinghē. Tē anderē ō dz si ons begeert ꝟcoelē/dats beteikēt in genesi daer gescreuē is: dz die engel taste iacobs zcenē eñ si ꝟdorDē te hāt. Tē .iij. in dien dz si ōs voort bringē ōs herē passie dits beteykēt in apocalipsi. En wilt nz derē der aerdē of der zee noch dē bomē: voor dz wy teykenē sullē gods knechtē aē haer voorhoeft. Item in ezechia staet een teykē thau inder mās voorhooft dye zuchten wāt thau is eē letter gemacct als eē cruce. Eñ die hier mede geteykēt sijn en ōtsiē dē engel niet die slaet: wāt het is gescreuē op wiē du siest thau die en dode niet. Die .iiij. zege is die michael hebbē sal vā antekerst als hi hē dodē sal als daniel seit. soe sal die grote price michael op staen eñ hi sal voor die goede staē tegē antekerst als eē hulper eñ bescermer. Also die glose seit in apoca. Ic sach eē mā sijn hoornē of gesnedē so sal antekerst hē seluē doot veynsen: eñ hy sal hē drie dagē bergē daer na sal hi hē opēbarē eñ seggē dat hi ꝟresen is eñ hi sal hē vādē duuel latē op voerē in die lucht met sijn touerie. Eñ alle die ludē sulleē hē vā wonder aenbedē. Daer na sal hi optē berch vā oliuetē staē so die glose seit eñ onse here sal len dodē. Hy sal optē berch vā oliuetē staē in eē tabernakel eñ op sijn throne in die selue stat daer ōs here te hemel voir. eñ daer sal sinte michael comē eñ dodē hem: eñ vā desen striden ꝟstaet mē als Gregori9 seyt in apocalipsis. Enen strijt was ghemaect inden hemel. wāt dit woort verstaetmen vā dierhāde stridē dye sinte michael heeft gedaen of doē sal/dats vāden stride die hi had met lucifer die hi wtē hemel werp. eñ vādē stride die hy mettē duuelen heeft die ons quellen. ¶ Ten derden hietmen dese feest wijnge ō dat sinte michael opēbaerde dz hi desen dach dede wien die stede op tē berch gargano. wāt doe die vā syponta ne die vā napels ꝟwonnē haddē soe voorseit is eñ si grote zege gehat haddē so voorseit is so begōstē si te twifelē of si noch souDē dorē ingaen inđ voorseyđ stat of si die stede soudē doē wien. Doen seyde die bisscop dat hi hier of raet vraghen soude den paus pelagiū. Hi antwoerde soude enich mēsce die kerke doē wien dz soude mē doē optē dach dz dese zege was: mer ÿst dz sinte michael goet dūct des salmē raet aen hē nemē. Doe die paus eñ die bisscop hier om beuolen hadden den volcke drie dagen te vasten so openbaerde michael den bisscop op desen dach eñ seide. V en behoort nyet toe die kercke te wien die ick ghewijt hebbe. Eñ hi beual dat hi des anđ daechs mit ten volcke ginghe in die stede eñ dat si die stat oefendē in bedinge eñ si soudē geuoelē dat hi haer sonđlinghe patroon ware. Eñ hi gaf den bisscop een teykē van dese wijnghe dat hi vā oost wert in ghaen soude. eñ hi soude daer menschē voetstappen vindē staende in een marmorsteen. Des anđ daghes vroe quam die bisscop eñ alt volc: eñ sy gingē tot die stat eñ si ginghē ter speluncke eñ vondē .iij. outarē .ij. ter zuyt sydē eñ eē inder oost sydē. eñ dat was al ouerdect met roden cleden. eñ die bisscop dede daer misse. ende doe hy alle die ludē gemonicht hadde: soe keerdē si elck tot haer huys met groter bliscap eñ die bisscop sette daer priesters eñ clerckē die daer altoes dienen souden. Ende wt dier seluer speluncke loopt soet claer water. eñ daer na doet volc ghemonicht was so pleecht daer of te drincke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

eñ daer mede wordē menighe sieckē genesen. Doe dit die paeus hoorde so ordineerde hi datmē desen dach vierē soude in sinte michaels eer eñ in alle engelen eer al die werelt doer. ¶ Ten .iiij. hiet dese feest sinte michaels herdenckē: eñ ō dat wy in desen dage herdenckē doē vā alle engelē soe eerē wise gemeenlijc. Wāt wi sijn sculdich hē lof eñ eer te doē ō veel redē: wāt si sijn onse wachters/onse dienres/ons broeđs eñ ons gesellē: eñ sy draghē onse ziele indē hemel eñ presenterē ōse bedinge gode. si sijn des ewigē coninc riddđs eñ ꝟtroosters der geenre die in dogē sijn: ¶ Eerst so sijn wi se sculdich te erē. ō dat ōse wachters sijn/ wāt elc mēsce .ij. enghelē heeft. eē quaet ō dz hi hē becorē sal. eñ eē goet ō dat hi hē behoedē sal: mē geeft dē goedē engel dē mensche in sijn geboorte eñ in sijn moeđ lichaē Eñ te hāt als hi geborē wort eñ gheduert altoos met hē. Wāt dese .iij. statē heeft die mēsce noot dz hē die engel behoet. Wāt als die mēsce int lichaē cleyn is hi mochte steruē eñ wordē ꝟdoemt. Eñ als hi geborē is so mocht hi eer hi out genoech waer wordē belet vāden doopsel: eñ als hi sijn ouđdom heeft so wort hi ghetogē tot menighe sonden: wāt die duuel ꝟleyt die redē indē mēsche met schalchedē eñ met smekinghe ꝟwint hi sijn wille tot cōsente. sijn cracht werpt hy onder met macht eñ ꝟcrachten daer om wast noot datmē hē gaf een goet engel te behoedē om dat hi den mēsche leeren sal eñ op heffen eñ datten berade tegē die bedrieghenis. eñ dat hi hē ꝟwecke ten goede tegē des duuels smekinghe. eñ dat hien beschermē soude vā ꝟdruck tegē dye ꝟcrachtinghe. ¶ Mē mach in .iiij. manierē bewisen dz werck dat die mēsche heeft vanđ engeliker hoede. Dat eerste is dz die ziele voortganc heeft in alle goede vā gracien. eñ dz doet die engel in die ziele in .iij. manieren. Dat eerst is dat die engel wech doet al dz cōmeren mach tot gode dz was beteykent in ezechiel daer dye engel sloech die eerste geborē vā egypten. ¶ Tē .ij. in diē dat hi die traecheit verwecte. dat beteikēt zacharia daer ghescyt is. Die enghel gods verwecte my als eē mensche dye verwect wort vādē slape. ¶ Tē .iij. dat hi hem inden wech der penitēciē leydet. dat is beteykēt by thobia/ indē enghel die hē leide eñ weđ brochte. Dat anđ werc is dat hi hē wacht dat hi niet en valle inder misdaden. eñ dit so doet die engel gods in .iij. manierē Dat eerste is dat hi hē belet die sonde die toecomē soude dat sy niet en geschiede. dat is beteykēt in numeri in balam die voir om dat hi ysrahel ꝟmaledien soude eñ belet wort vandē engel. ¶ Tē .ij. om dz hi die ouerledē sondē beruspt om dat een latē sal. Dits beteykēt in die rechters boec daer die enghel die kinđ vā ysrael beruspte vā haer quaetheit: doe hieuen sy haer stemmen op ende weendē. ¶ Tē .iij. in dien dz hi gewelt doet aen. op dat hi vā die tegēwoordige droefheit eñ quellinge ꝟlosset: eñ dats beteikēt in loth. diē sy met cracht leidē wt zodoma dat is wt die gewoēte đ sonden. Dat .iij. werc is dz die mēsche geuallē is dattē dye engel weđ op doet staē: eñ dit doet die engel in .iij. manierē. Eerst dat hi beroert die berouwenisse: dits beteykēt in thobia sinē vađ bi des engels gebot sijn ogē salfde mz ter gallen eñ daer bi is te ꝟstaen berou vā hertē. Dat anđ is hy dz die lippē suuert te biechtē. eñ dits beteikēt bi ysayā daer dye engel sijn lippē suuerde Dat .iij. is int verbliden vā ghenoech doen. sinte lucas seyt Meerre blischap is indē hemel op een sondaer die penitēcie doet: dā op .xcix. gerechtighe die gheen penitēcie en behoeuē. Dat vierde profijt dat die engel dē mēsce doet. is dat hy den duuel đwincht dat hi so dick ende so seer den mensce niet derē en mach als hy gaerne dede: eñ dit doet die enghel in drie manierē: dat is in dyen eñ daer om dat hy des duuels macht bedwincht ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dat hi die quade begeerte crãct eñ in diẽ dz
hi õs heren passie in õs herte prent. eñ hier
of is voor geseit. ¶ Tẽ anderẽ sullen wi die
engelẽ eren. Wãt si sijn onse dienres: sinte
paulwels seit. Si sijn alle geestẽ des diẽst
wãt si worden al õ ons dienstẽ gesent wãt
die ouerste comẽ totten middelsten. eñ die
middelste comẽ tottẽ nedõsten. eñ die neder
ste worden tot õs gesent. Eñ dese sendinge
hoort totter godheit gods wãt hier i wort
getoent die godheit gods hoe seer hi õse sa
licheit mint als hi die gheesten die hẽ naest
sijn neder sent õ onse salicheit te v̄werueñ.
Tẽ anderẽ merctmẽ die barnende minne
vãden enghelen. Wãt het is grote barnde
minne te begerẽ der anđ salicheit: daer by
so seit ysayas. Siet heere ic ben hier sende
my. eñ die engelen mogen õs helpẽ om dz
si syen dat wi haer hulpe te doẽ hebbẽ: eñ
om dat si sien dz ons die duuels aẽ vechtẽ
Eñ dair om behoort der minnẽ vãdẽ enge
len toe dat si õs gesent wordẽ. ¶ Tẽ der-
dẽ worden die engelen gesent õ dat hẽ dye
mẽschẽ te doẽ hebbẽ. Wãt dye engel wort
gesent om die begeerte te ontstekẽ tot min-
nen. Eñ in dese beteykenisse leestmẽ dat si
ghesent warẽ op eenẽ vierigen wagẽ ¶ Tẽ
anderẽ õ te v̄lichten die v̄standenisse te be
kennẽ. dits beteykent in apocalipsi. inden
engel die een open boeck voerde in die hãt
¶ Ten derden õ te v̄stoutẽ eñ te v̄starckẽ al
dat õs ludẽ onuolmaect is tottẽ eynde: eñ
dit is beteykent inđ coningẽ boec daer die
engel helyas brochte broot dat onđ der as-
schen wort gebackẽ eñ een vat waters eñ
hi at eñ drãc ende wãderde in dye starchz
der spisen tottẽ berch gods oreb ¶ Tẽ der
den salmẽ die engelen eerẽ. Wãt sy sijn õs
broeđs ende ons gesellen. Wãt alle goede
menschen worden op ghevoert tot die oer
den vãden engelen. som ten ouersten. som
ten ondersten. eñ som ten middelsten so sy
verdient hebben al ysset dat onse broechde
is bouẽ al. Dit schijnt Gregorius te seggẽ
in sijn omelie ende seyt. Sommighe sijn
die cleyne dinghen ontfaen. mer dit en la-
ten sy niet achter haren broeder te segghen
dese lopen inder enghelen ghetal. Eñ som
mighe sijn die die grote hemelsce dinghen
ontfaen eñ sy bootscappẽ dit haer broeđs
oeck dese lopen onder den princẽ der enge-
len. Sommighe sijn die grote machtighe
teykẽ doen eñ dese sijn onder dye virtuten
eñ sommighe sijn die veriaghẽ dye quade
geestẽ metter cracht vã haer bedinge ende
metter cracht die si õtfaen hebben eñ dese
sijn metter potestatẽ. eñ sommige sijn dye
mettẽ duechden sijn die sy ontfaen hebben
gaen bouẽ haer broeđs eñ dese hebbẽ haer
v̄dienten mittẽ principatẽ. Eñ sommighe
die hẽ seluẽ bouẽ alle quaetheit macht heb
bẽ dat si vã suuerheit onđ dẽ menschẽ go-
de hieten dienen. eñ daer by seyde god tot
moyses. Sich ic hebbe dy ghesent phara-
oens god eñ dese sijn metten dominaten.
Ander sijn daer god in sidt als een setel eñ
hier bi wort anđ werc onđsocht: eñ õ dat
die kercke bi dusdanighe ludẽ wort gherc
giert alsо worden alle die goede ghecordelt
na haer crancke werckẽ eñ dese goede sijn
mettẽ thronen Ende sommighe sijn die so
vol sijn mz gode bouẽ die anđ eñ haer cuẽ
kerstẽ minnẽ dat sy anđs op niet en achtẽ.
dese nemẽ loon onđ cherubin: Wãt cheru-
bin bedudet volheit der const: eñ so paulꝰ
seit so is die godlike minne dat v̄uollẽ der
wet. Eñ sommige sijn die so ontstekẽ sijn
vã minnẽ vã hemelsche bescouwinghe so
dat si al aẽ haer schepper hãgen so dz si in de
se werelt niet en gerẽ mer si wordẽ alleen
mitter minnẽ đ ewicheit gevoet eñ werpẽ
alle wereltlijke dingẽ vã hẽ eñ gaẽ mitter
hertẽ bouẽ alle tijtlike dingẽ: sy minnẽ eñ
barnẽ eñ rusten in haer hert. minnẽde bar
nen sy. sprekẽde ontstekẽ sy: eñ soe wie sy
aenropen met woerdẽ die doẽ te hant bar-
nen in gods minne/ Waer hebbẽ dese haer
gheselscap vã onder seraphin ¶ Ten vier-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den eertmē die engelen om dz sy onse ziele
indē hemel dragē eñ dit doen sy in drie ma
nierē. Eerst dat si ōsen wech bereidē. Ma
lacias seit Ic sende minē engel eñ hi sal be
reidē dinē wech voor dijnē aensicht. ¶Ten
anderē ō dat si ōs voerē inden hemel ouer
dē wech die si bereit hebbē In exodo: sich
ic sende minē engel die di behoedē sal indē
wech eñ di inleidē int lant dz ic dijn vad͛s
beloeft hebbe. ¶Tē derdē ō dat sy ōs inden
hemel settē. Lucas: het gheschiede dat die
arme starf eñ hi wort vāden engelē gedra
ghē in abrahās schoot. ¶ ¶Tē v. salmē die
engelē eerē. ō dat si ōse ziel indē hemel dra
gē/ wāt si presenterē gode onse bedinghe.
¶Thobie seit: alstu bades mit tranen eñ du
die dodē begroefs offerde ick gode dijn be
dinge. ¶Tē anderē ō dat si voor ōs bidden
yst dat eē enghel voor hē spreect eē dinc vā
dusendē so dz hi bootscapte die rechtuaer=
dicheit des mēschē so sal hi sijn͛ ōtfermē.
Item in zacharia: eñ ons herē enghel ant
woerde. Here vādē scarē also lāge en sul=
dy niet ōtfermē iherusalē eñ dē steden vā
iuda die du v͛bolghē biste dat is nv dz lxx.
iaer. ¶Tē derdē brēgē si ōs sentēciē. Dani=
el: daer staet dat gabriel tot hē vloech ende
seide. Vā begin dijnre bedinge is eē reden
wt gedaē dz was dye sentēcie vā gode eñ
daer volcht na. eñ ic ben gecomē dat ic dy
bootscappē soude wāt du biste eē mā van
begeerte. ¶ ¶Tē. vi. eertmē die engelē. om
dat si sijn edel rid͛s des ewigē conicx. soe
in iob geseit is. so en ysser geen getal vā si=
nē rid͛s/ wāt so wi sien in eē conincx rid=
ders dat sōmige altijt wonē in des conicx
sale eñ bi dē conic eñ singen voor hē in sijn
re eere eñ solaes: eñ and͛ behoedē die stedē
eñ burgē vāden rijc eñ die ander vechtē te
gē die viāden. Soe yst oec vā xp̄s ridders
sommige sijn altoos in des conicx zale. dz
is indē hemel altoes mettē conic geselt: eñ
singen altoos tot sijnre eerē eñ loue sanck
vā bliscap eñ glorien eñ seggē. Heilich hei
lich heylich. benedictie eñ claerheit eñ dāc
eñ lof sy onsen god. And͛ bewarē stedē eñ
wtlant burgē eñ dorpē. dat sijn die enge=
lē dye ōs tot behoed͛s sijn ghegheuē. Dese
waechtē dē stact v͛ macchdē eñ vādē ghe=
nē die hē voortmeer suuer houdē eñ die ge
ne die in echtscap sijn eñ dye burge vandē
cloesters. Isayas seit. Op dine muerē vā
iherusalē hebbe ic wachters geset. Ander
v͛uechten sijn viandē dat sijn die duuelen
Apocalipsis. eē strijt wort indē hemel ge=
maect: na eē bedudīge is datte v͛staē. in de
ser kerckē michael eñ sijn engelē vochtē te
ghē dē drake. ¶ ¶Tē. vij. salmē die engelē
eren ō dat si v͛troosters sijn vādē genē die
bedroeft sijn. zacharias: dē engel sprac in
mi goede troostelijke woordē. Itē in tho=
bia: weest starc vā hertē: wāt het is bi dat
tu vā gode genesen wordē sult. Dit doē si
in manierē eerst v͛stoutēde eñ v͛starckēde
Daniel. doe daniel geuallē was so tasten
die engel eñ seide. en ōtsich dy niet die here
is mz di weest starc eñ vroē. ¶Tē. ij. ō dz si
behoedē vā ōuerduldichz David Hi heeft
sijn ēgel gebodē vā di si sullē di in haer hā
dē dragē. ¶Tē. iij. ō dz si die quellinghe ver
coelen eñ minren. dits beteykent in daniel
daer die engel quā mettē drie kinderē indē
ouē eñ maecte middē vā desen fornace als
een wint blasende van douwe.

¶Die legende van sinte iheronimus die heilige leeraer.

IHeronimus was euscbiꝰ
sone die eē edel man was
geborē vand͛ stadt tridone
die leit bi dalmacien eñ pa
nonien. Doē iheroniꝰ eē
kint was ginc hi te romen
eñ dair wort hi geleert in griex/ hebreusch
eñ in latijn. eñ in grāmarien was donaet
sijn meester. in rethorie victorinꝰ Daechs
eñ nachts oefēde hi die heilige scriftē haer
eñ sciep hi gerechtichz wt die hy namaels
ouervloedelic wt stortede. Op eē tijt so hy

screef tot eustaciū. doe hi des dages las tu liū/ eñ des nachts platonē ō dat hē inden prophetē boekē die rude reden niet en ghenoechde: so wort hi te halfuastē so siec vā der cortse dz alle sijn lichaē cout wert sonder eē luttel warintē die was omtrēt sijn herte. Ende doemē bereide dz tot sijn wtuert noot was: wort hy hastelikē voor dē rechter gebrocht: eñ doemē vraechde wat mā dz hi ware so seide hi dz hi kerstē was die rechter seide du liechstet: wāt du en bist geen kerstē mer eē poeet wāt daer dijn schat is daer is dijn herte: eñ iheronimus zweech. eñ die rechter dede hem seer slaē: doe riep iheronimꝰ eñ seide: here ōtfermt v mijns eñ die ghene die bi hē stōdē baden dat hi den iōghelinc ghenade dede. Ende hi seide here heb ick voortmeer waerlijcke boeckē/ oft lees icse so sal ic v ꝟsakē. eñ mz desen eet lietmē gaen: te hant wort hy nat vā tranē eñ vāt sijn scouderē al blau van slagē die hi voor dē rechter ōtfaē had daer na las hi met naersticheit ð heiligē boeken als hi ye te vorē gelesen had ð heydē bokē. Eñ doe hi xxix. iaer out was so wort hi in die kercke te romē cardinael eñ pape geordineert: eñ doe tiberiꝰ die paus doot was soe riepē al die ludē dz ieronimꝰ waerdich was paeus te sijn/ mer ō dat hi plach som mighe clerckē eñ monickē lodderlijc te berispē so hadden sijs groot onwaert ende peynsdē hē te bedriegē eñ te ꝟradē Eñ soe iā beleth seit so bespottē si hē met eē wijfs cleet: wāt doe hi alleen op stōt te mettē als hi plach so vāt hi eē wijfs cleet neuen sijn bedde dz daer sijn viandē haddē geleit: eñ iheronimꝰ waende dz sijn cleet hadde ghe weest eñ dedet aē eñ so ginc hi ter kercken Dit haddē sijn viādē gedaē ō datmē wanē soude dz hi des nachts eē wijf hadde bi hē gehadt. Doe dit iheronimus sach liet hi haer sotheit behoudē eñ voir tot gregoriꝰ dē bisscop vā cōstantinopolē/ doe hy vā hē ghelcert hadde die scrifture doe toech hi in die woestine eñ wat hi dair ō cristꝰ doech de scrijft hi tot eustaciū eñ seit Soe lange als ic in die woestine lach ī die woeste innicheit die yselic is die monikē in te wonē om die hette ð sōnē diese ꝟbarnde so doch te mi dz ic was in die weelde vā romē. mi gruwelde vā mine ledē gecleet mz enē sac die welc met eē hart vel ouertogē waren gelijc als eē moors vleysch. Dagelicx had ic tranē eñ suchtē eñ als mi die vaeck van node ꝟwā so leide ic mijn ledē op die bloe te aerde: mer ic zwige vanð spisen eñ drāc ō dz oec die sicke monickē cout water plegē te drinckē/ eñ wye dz daer yet gesodēs name dz oncuysch ware: eñ nochtās daer ic was mit scorpionē eñ beestē so dochtmē dz ic inð maechdē dans was in minē coudē lichaē eñ dodē vleysche soe oprees alleē die brāt ð oncuysheit. Hierō weende ic al toos eñ ic dede mijn vleysch onð dz teghē mi vacht: eē paerlijc brocht ic dē dach ouer metter nacht eñ ick en liet niet mi seluē op mijn ledē te slaen voor my god ꝟloste van mine becoringe: eñ hierō liep ick alleen fel eñ grā doer die woestine. Eñ so god mijn oerconde is so dochte mi dz ic onð die engelē was na veel tranē. Dus dede hi vier iarē penitēcie: eñ doe voir hi te bethleē wert eñ daer gaf hi hē seluē te bliuē bi sijns herē cribbe als eē voordienre. eñ sijn liberie die hi met hoger naersticheit beslotē had ende ꝟgadðt. eñ oeck anð boeckē die ouerlas hy weð eñ vaste tē auōt toe. eñ daer ꝟgaderde hi veel iōgherē eñ woēde daer in eē heylich leuē eñ ouersette daer die heilige scriften. lx. iaer lanc eñ. vi. maendē eñ hy bleef maecht totter doot All yst dz in dese legēde gescreuē is dz hi altoes maecht was noch tās scrijft hi tot palmaciē Ic ꝟhecke inden hemel die maechdō met dz ick maecht bin mer mi ꝟwōdert meer dz icx niet en bē. eñ doe hi vā siectē te bedde lach soe had hi een zeel doē bindē aen eē balc daer hy hē mede op plach te treckē op dz hi dē dienst vāden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

cloester dede so hi best mochte Op eē auōt
doe iheronim9 sat mettē broeðs ō te horen
dye cōplect lesse quā eē leeu hinckēde indē
cloester. Eñ doē die broeðs sagē vloghē si
mer iheronim9 ginc hē te gemoet als oft hi
eē gast had ghe weest. eñ doe die leeu sinte
iheronim9 toonde sinē voet die ghequetst
was riep hy die broeðs eñ hiet datmē sijn
voet dwaen soude eñ naerstelic soeckē die
quetsure. Eñ als dit gedaē was vōden si
dz der leeu wē voet ghequest was zwaer=
lijc vā doornē eñ si warē naerstich ō te ge
nesen. Als hi genesen was liet hi sijn wilt
heit eñ wāderde als een beeste. Doe ihero
nim9 sach dz god dese leeu gesent had niet
alleen ō sijn genesen wille/mer oec ō haer
profijt beual hi bidē raet der broederē dat
hi dē ezel ter weyen soude doē leydē eñ be
warē. welckē ezel plach hout vtē bossche
te draghē eñ ten cloester te dragē eñ dz ge=
schiede so. eñ wāt dē leeu beuolē was dē
ezel te bewaren so leiden hi ter weydē als
een goet harder ende brochtē weð ende be
hoedē wel. mer als hi eten wilde ende die
ezel sijn dienst doē most brochte hi hē te ti=
de eñ tot gewoenlikē vren te huys. Op eē
tijt doe die leeu den ezel hoede. soe wort hi
vā vake slapēde/eñ daer leden coopluden
met kameels eñ doe si den ezel alleen sagē
so namē sy hē. Doe die leeu wē ōtsprongē
was eñ hi sijn geselle niet en vāt so liep hi
herwerts ende derwerts briesschēde: doe
hijs niet en vāt quā hi droeffelijc ter poor=
tē vādē cloester eñ hi en dorste vā schande
nz in gaen. Doe die broeðs sagē dz hi later
quā dā hi plach eñ sonð ezel waendē si dz
hi den ezel vā hōger ghegetē hadde ende si
en wildē sijn prouē niet meer gheuē mer
si seydē gāe eñ eet dz anð deel datter ouer
ghebleuē is eñ volle dine vraetheit: mer ō
dat die broeðs twifelden of hi dit gedaen
had so gingē si ter weydē ō te sien of si yet
mochtē vindē vāden ezel. eñ doe sy niet en
vōdē seidē sijt iheronimo. doe beual sinte
iheronim9 dē leeu des ezels ambocht endē
si houdē dz hout eñ leydēt optē leeu eñ die
leeu droech goeðtierlijc. Op eē tijt doe die
leeu sijn werc gedaen had so ginc hi wter
weyde eñ liep herwert eñ derwert eñ be=
geerde noch te wetē wat sijn geselle was
geschiet Doe sach hi verre ende sach dat die
coopludē mz cameels geladē quamē ende
die ezel quam voor. wāt het is eē castume
vā die lāde als die cameels verre gaē ō dz sy
te rechter gaen sullē so volghē si eenē ezel.
Doe die leeu sijn geselle kēde liep hy op hē
briesschēde eñ veriaechde die coepludē ende
die leeu briesschte ysselijc eñ sloech die aerde
met sinē stert eñ dreef die ezel mettē kame
len soe sy geladē warē ten cloester waert.
Doet die broeðs sagē seidē sijt iheronimo
eñ hi seide: lieue broeðs bereyt ons gasten
spise eñ dwaet haer voetē eñ ontbeit ons
herē wille. Doe liep die leeu ouert cloester
al blidelijck so hi plach eñ hi viel voor des
broeðs voetē/eñ bat ghenade mettē sterte
vā die misdaet dat hi niet gedaē en hadde
Eñ iheronim9 voorwist watter na comē
soude/hi seide dē broeðs. ghaet bereit den
gastē dz hē behoef wesen sal. Doe hi noch
sprac quā eē bode eñ seide dz voor die poor=
te gastē warē die dē abt garē sagē Doē ie=
ronim9 tot hē gecomē was so vielē si voor
sijn voetē eñ badē ghenade van haer mis=
daet eñ hi hiefse op eñ hiet hem dat si haer
goet weð namē eñ dz sy vā anð ludē goet
niet en wildē onðwindē. Doē badē si sin
te iheronim9 dat hi ð benedictien half wil
de ontfaen dē olye die die cameels brochtē
eñ hi en wilde nauwe cōsent gheuē. noch
tās als hi vā hē ludē gedwonghē wort ge
boet hijt te ōtfaen. eñ si beloefdē dat sy al
le iaer die selue mate vā oly brengē soudē
eñ vā haer erfgenotē soudē doē geuē ewe
lijc. Welcer doe elc inð kercke las eñ sanc
dat hi wilde. bat theodosius die keiser da
masiū den paeus: dat hi enighē geleerden
mā beuelē soude dat ambacht vanð kerc=

ken te ordinerē. Eñ ō dat die paeus wiſte
dat ſinte iheronimꝰ volmaectelikē geleert
was in griex/in hebreuſche/in latijn/endē
in alle conſtē. Eñ daerō beual hi hē dz am-
bachtte ordinerē. eñ iheronimꝰ deelde die
ſouter bi die dagē eñ gaf elckē dach een ey
gen nocturne eñ hi ordineerde datmē i elc
cynde vā den pſalm gloria patri ſingē ſou-
de: ende hi ordineerde hoemē die epiſtolen
eñ euāgeliē houden ſoude al dz iaer doꝛe.
eñ die andē die tottē dienſt gods hoordē or-
dineerde hi tamelijc: eñ die ſende hi vā bet
leem tottē paeus eñ vā hē eñ vā den cardi-
nalē wort ſeer gepreſen eñ hi ordineerdet
ewelic te houdē. Hier na dede hi makē tot
ſijn behoef een graf by ons cribbe. doe hy
xcviij. iaer out was eñ. vi. maēdē ſo ſtarf
hi. in hoe groter waerdicheit dz hē auguſ-
tinꝰ had ſchijnt wel indē brieuē die hy tot
hē ſende eñ daer in ſcreef hi aldꝰ: eñ ſeyde
ſynē lieuē ende ſeer gheminde heer eñ alte
ſuuer vā oefeninghe ende godliker minne
waerdich te dienē eñ te ōhelſen. Iheroni
mꝰ augnſtinus ſaluyt. Andē ſins ſcrijft hi
oec vā hē. Die prieſter iheronimꝰ die vol-
maectelijc geleert was in griex/in hebreu
ſche/eñ in latijn. Hi leefde in ſijn outheyt
int heilich lant eñ in die heilighe letterē eñ
die edelheyt ſijnder ſprakē blicht vā oeſtē
tot weſtē indē kerckē als eē raye vandē ſon
nē. Proſper ſeit aldꝰ in die cronike van hē
Die prieſter iheronimꝰ vā bethleē/licht al
die werelt door eñ diēde met ſijn voorba-
righe ſinnē eñ naerſtichedē aldē kerſtē: hy
ſeit oec vā hē ſeluē aldꝰ. Vā mijnē iōcheit
heb ic wel gepijnt te vlien hoge draghēde
moet: eñ ſtiuen hals die gods grāſcap ver
weet Echter ſeit hi. ic ōtſie dz ſeker ſchijnt
indē cloeſter ſijn wy naerſtich te herbergē
eñ wi ōtfaenſe mit blidē aēſichte al die ge
ne die tot ōs comē eñ wi waſſchē hair voe
tē. yſidorus ſeit vā iheronimꝰ aldus. Ihe
ronimꝰ was geleert in. iij. dinghē/eñ ſijn
ouerſettē gaē bouē al dandē. Wāt hi is ſtrē-
ger vā woerdē dā dandē/ eñ claerre in ſijn
ſentēcie eñ hi is die gewarichſte ſoet eē ker
ſtē toe behoort In ſeuerus ſinte martijns
diſcipel dialogo die tot ſijn tidē was. alſo
is aldus vā iheronimꝰ geſcreuē. Iheroni
mꝰ was in griex eñ in latijn in hebreuſce/
ſondē dandē vdientē vā gheloue die hy had
eñ nyemāt en mach bi hē gerekēt ſijn in cō
ſten. Hi vocht eēpaerlic tegē die quade/eñ
die ongelouige hatē hē: die clerckē hatē hē
wāt hi vuolchde altoos haer leuē eñ haer
ſondē/maer al die goede mindē. Want die
waendē dz hy ongelouich was die warē
ſot: wāt hi was altoos int lerē vā ſcrifture
eñ in boekē dach eñ nacht en ruſte hi. of hi
las of hi ſcreef. Eñ ſo dz wel ſchijnt ſo ge-
doechde hi veel vuolgers eñ die hē pijndē
te laſterē. mer hoe gaern dz hi dat doochde
ſchijnt wel in diē dat hy ſeit in eē brief tot
ezclla. Ic danc gode wāt ick bē waerdich
dz mi die werelt haet: eñ ſeggē dz ic eē to-
uenaer bē ic lide ō mijns herē eñ ō ſinē na
me eñ ſijn gerechticheit. O oft alle die we
relt vreſe in mijn laſter/ende ic daer mede
mochte wordē gheprezen vā criſto dat ick
dair mede mocht hopē dē loon ſijnre belof
ten: wāt het is bequame becoringe datmē
ſe begeert daer mē vā xpo loon of hoopt in
dē hemel. ende die vmaledijnge en is niet
zwaer die vwādelt wort in godlike loue
Hy ſtarf int iaer ōs herē. ccc. eñ xcviij.

Die legende van ſinte Remigius

Remigiꝰ bekeerde dē conic
vā vranckrijc eñ ſijn volck
tē geloue. Wāt dye coninc
had eē wijf die zotille hiet
die goet kerſtē was Ende
ſy pijnde zeer ō haer mā te
bekerē totten geloue mer ſi en mocht Doe
ſy enē ſoon gebaert had wilde ſi hē dopen
mer die coninc wildes niet gedogē mer ſy
en mochte niet ruſtē. Tē laetſtē vercech ſi
aendē conic dat hijt dopē liet: eñ doe dz ge
doopt was ſterft te hāt eñ die conic ſeyde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

synē wiue. Ah vyst opēbaer dat cristꝰ een snode god is ō dz hi niet en mocht houden leuēde daer sijn geloue so seer mocht hebbē geweest d̄heuē. si seide hē: ymmer woꝛdic hier in geware dz mi god mint ō dz hy ōtfaē heeft die eerste vꝛucht mijns lichaēs wāt dijn soon is gegeuē eē beter rijc dant dijn. Si ōtfinck noch eñ baerde eē and̄ sone eñ diē dede si oec dopē met grote pijn so si dē eerstē dede. Doe woꝛt hi haestelijc so siec datmē waende dz hy steruē soude: eñ die conic seide waerlic dijn god is crāc die nyemāt te liue houden en mach dye in sijn naē gedoept is/eñ al bꝛocht ghy. M. kind̄ ter werelt ende deetse al dopē si soudē alle steruē: mer doe dz kint genesen was so dz na sijn vad̄ regeerde Eñ dit ghetrou wijf pijnde harē mā te bekerē mer hi wed̄stonttet al dz hi mocht/ maer hoe hy bekeerde is gescreuē in sijn and̄ feest die na dertiē dach coēt. Eñ doē ludouicꝰ die conic wilde goedē die kercke vā remens na dz hi kerstē geworden was: seide hi tot remigiꝰ dz hi hē gaue so veel goets als hi ō gaen soude binnē die tijt dz hy sijn noon slaep sliep eñ het gesciede so: mer een mā die eē molē had binen remigius termijn hi werp remigium wech mz onwaerdē vā sijn molen: doe hi ginginc eñ sinte remigiꝰ seide: vꝛiēt en niet nz hardelijc dat wi deser molē te gad̄ hebbē. Eñ so saen als dese mā remigiū d̄stotē had keerde dat rat vāder molē wed̄sins om eñ hi riep achter remigiū eñ seide Gods knecht coēt eñ laet ōs dē molē te gader houdē: remigiꝰ seide si en sal dijn noch mijn wesen. Te hant ōtdede die aerde eñ die molen sanc daer in. Remigiꝰ vooꝛsach een vier tijt die toecomē soude ende doe hi daer tegē d̄gad̄t hadde in eē stat een groot hoop coꝛēs so warē sommige doꝛpers die sijn voersichticheit bespottē eñ stakē tvier daer in. Doe dz remigiꝰ hooꝛde so ginc hy derwert eñ ō die coude die hi hadde ō sijn outheit eñ vand̄ nacht began hi hē te wermē: eñ hi seide met gestadicheit het vier is altijt goet: mer die ghene diet ghedaē hebbē die mās sullē achter gescooꝛt sijn eñ die wiuē sullē haesch wesen Dit gesciede soe in die stat tot datse karel d̄dꝛeef. Men sal wetē dz remigiꝰ feest diemē viert in ianuario dat is dē dach doē hy starf. maer dese feeste is vā sijn oueruoeringe: wāt doemē na sijn doot sijn lichaē dꝛoech metter bare tot sinte thimotheus in appollinaris kercke/ so began hi soe seer te wegen tegē sinte cristoffoꝛus kerke datmē nz en mocht verpoꝛrē. Tē laetstē badē sy gode vā node dz hi hē d̄tonen wilde/ oft hi in sinte cristofforus kerke wilde sijn begrauē daer so veel heiligē laghē: te hāt dꝛoeghē sy dz lichaem lichtelijc wech eñ si groeuēt eerlijc. Ende om dat daer veel miraculē ghescheidē soe maectē sy die kerc wyd̄ eñ maectē eē croft achter dē outaer. eñ si ontgroeuē sijn heilighe lichaē om dat sy hē daer leggē wilden maer sy en mochtēs geensins d̄poꝛrē. Eñ doe sy aldē nacht in bedingē warē so woꝛden sy alle ter middernacht ontslape: ende des moꝛghens dat was opten eerstē dach vander maent october soe vonden sy sinte remigius graf eñ lichaē inder vooꝛseyder crocht vanden enghelen gheleit.

¶ Die legēde vā sinte Leodegaris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

LEodegaris doe hi i alle het
licheyt volmaect was soe
wort hi biscop gemaect te
dune. Eñ õ dz hy alte seer
gemoyt was mettẽ rijc te
regerẽ. Doe dotariꝰ die co
ninc doot was bidẽ wille gods eñ mitten
princẽ rade maecte hi conic eẽ iõgelinc chil
dericũ dotariꝰ broeď: maer ebroniꝰ pijnde
hẽ conic te makẽ dideric cildericx broeď nz
om profijt vãdẽ rike/ mer õ dz hi was v̄=
dreuẽ vanď macht eñ al die ludẽ hem v̄on
waerdẽ. eñ õ dz hi dẽ conic noch dẽ princẽ
nz en õtsach hierõ als hi die anxt had nã hi
verlof eñ ginc i eẽ cloester. Als hẽ die conic
orlof gaf eñ hi geuãgẽ hielt dideric õ dz hi
geẽ dinc doẽ en soude tegẽ dz rijc: met des
biscops heilicheit eñ sijn voorsienichz had
dẽ si grote vrede mer na corte tijt wort die
conick v̄iaecht met quade ludẽ raet/ eñ hi
wort dese mã so seer hatende dz hy in alle
manierẽ socht hoe hy hem ter doot brẽgen
mocht mer die bisscop v̄droecht eñ hi min
de sijn viãdẽ als sijn vriẽdẽ. eñ hi dede mz
tẽ conic dz hy dẽ paesdach vieren soude in
sijn stat daer die biscop was. eñ siet op diẽ
dach wort hẽ geseit dz dye conic voor had
te doẽ. op die nacht al dz hi gedocht hadde
vã sijn doot mer die biscop en õtsach hẽ nz
mer op diẽ dach sat hi mittẽ conic op eẽ ta=
fel aldꝰ dz hy dede gods diẽst indẽ cloester
lugineꝰ eñ dz hi met eẽ paerlike mine dien
de ebronio die v̄borgẽ was int abijt vãdẽ
cloester. Na corte dagẽ starf die conick eñ
dideric wort conic. Eñ õ die gebedẽ vãdẽ
volcke eñ õ tgebot vãdẽ abt keerde leode=
garis weď tot sijn kerkẽ: eñ ebroniꝰ wort
eẽ v̄lopẽ monic/ eñ te hãt wort hi drossaet
eñ al was hi te vorẽ quaet: nochtãs wort
hi doe noch quaď eñ hi pijnde al dz ti moch
te leodegarius te dodẽ. eñ doe hi riddřs sen
de die hẽ vãgen soudẽ eñ hy dat v̄nam soe
vloech hi haer grãscap: eñ doe hi i sijn bis=
scoplijc abijt wt ginc vinghẽ hẽ die riddřs
eñ stakẽ sijn ogẽ wt. Eñ na .ij. dagẽ wort
leodegariꝰ met sinẽ broeď garino die ebro
nius ellendichz gemaect had in des conicx
pallaes gebrocht. Eñ doe sy te spottẽ van
ebronio wiselic eñ vredelic ãtwoerde hiet
ebroniꝰ datmẽ garinũ steenẽ soude eñ dẽ
bisscop dede hy aldẽ dach lopẽ bloet voets
op scerpe steenẽ neuẽ eẽ riuier Doẽ hi hoor
de dz die bisscop i dese pinc gode loefde de=
de hi hẽ die tõge of snidẽ: daer nae leuerde
hi hẽ te wachten õ dz hy hẽ houden wilde
tot anď nyeu we pinẽ eñ al dede hy hẽ sijn
tõge wt snidẽ die biscop en v̄loes sijn spra
ke niet/ mer hi preecte eñ leerde hoe hi best
mochte eñ hi voorseide welckẽ tijt eñ hoe
ebroniꝰ steruẽ soude. eñ eẽ groot licht als
eẽ croene quã op sijn hooft: eñ doe dit veel
ludẽ gesiẽ haddẽ so vraechdẽ sy dẽ bisscop
wat dit waer mer hi viel voer gode in be=
dinge eñ dãcte god. ende hi v̄maẽde al die
ghene die bi hẽ stõdẽ dz sy haer leuẽ beterẽ
souden. Doe dit ebronius hoorde sende hi
vier stockers dz sy hẽ õthoofdẽ soudẽ. doe
sy hẽ leidẽ seide hi. broeďs ten is geen noot
dz ghi v lãgher pijnt mer voldoet hier des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gheenres wille die v gesent heeft. hier me de woꝛdẽ die dꝛie stockers bekeert eñ vie-len vooꝛ sijn voetẽ eñ badẽ ghenade. Doe die vierde stocker dẽ bisscop eñ die.iij.stockers õthooft hadde: woꝛt hy te hãt vãden duuel besetẽ eñ int vier gewoꝛpẽ eñ alsoe bleef hi iãmerlijck doot. Na twe iaer doe chꝛoniꝰ hooꝛde datter veel miraculẽ gescie dẽ tot des heilich mans lichaẽ. so had hijs alte groot nijt eñ sende derwert eẽ riddõ dz hi ꝟnemẽ soude oft so waer. Dese houaerdige riddõ doe hi daer quã so stiet hi des heilich mãs tumbe mettẽ voetẽ eñ seide. Die moet steruẽ die gheloeft dz een dode mirakel doẽ machẽ te hãt woꝛt hi besetẽ met ten duuel eñ hi bleef daer doot eñ met sijn doot gaf hi te kẽnẽ des heilich mãs cracht Doe ebꝛonius dit hooꝛde hadde hi te meerre nijt ende pijnde hem nyet te maken des sants nyeumare: mer soe die heilighe sant te boꝛe geseit had so woꝛt dese die valsch was valschelijck ghedoot.

Die legende vã sinte Franciscus

FRanciscus was ons herẽ ghetrouwe vꝛient eñ knecht eñ hi was geboꝛẽ inõ stat assusys eñ was een coopmã tot sinẽ xx. iarẽ. Hi had sijn tijt ydelic ouerledẽ mer onse here castidẽ mit siectẽ eñ verwãdeldẽ haestelijc in eẽ anõ mã also dz hi began te pꝛopheterẽ. Op een tijt doe hi met veel anõ ghevangẽ was in eẽ stat eñ hi in enẽ quadẽ karcker was geleit eñ alle die anõ dꝛoeue warẽ so was frãciscus blide. Eñ doe hẽ sijn gesellẽ daer of bespottẽ so seide hi weet dz ic mi ꝟblide om dz ic alle die werelt dooꝛ aen gebedẽ sal woꝛden vooꝛ een sant. Op eẽ tijt ghinc hi vã ynnicheit te romẽ eñ hy dede sijn cleõ wt eñ hi dede een arm mãs cleet aen eñ ginc sittẽ onõ die arme vooꝛ sinte pieters kercke eñ bat naerstelijc met hẽ ludẽ. Ende hi soude die wijl aldꝰ gedaen hebbẽ en had hijs nz gelaten õ die ghene die hẽ kẽdẽ. Die duuel pijnde frãciscꝰ vã sijn goet opset te treckẽ eñ hy sende in sijn herte een wijf van sijn stat die seer wonderlijc was mit eẽ houel dẽ rugge die si hadde: eñ sy dꝛeychdẽ dz sy hẽ sodanich makẽ soude tẽ waer dat hi of liet vã dien dz hy begonnẽ hadde/ mer õse here seide hẽ. Frãcisce neem die bitter dinghẽ õ die soete eñ ꝟsmade dy seluẽ yst dat stu mi bekennẽ wilts. Op eẽ tijt quam hẽ eẽ lazarꝰ mẽsche te gemoete eñ alle mẽschen gruwelt naturlick vã dusdanighe mẽschẽ: nochtãs docht sinte franciscꝰ dat god hẽ gesent had: eñ hi liep tot desen mẽsche eñ custẽ. te hãt ontuoir hẽ die mẽsche. Hier õ liep hi daer die lazarus woendẽ eñ custe ynnichlijc haer handẽ eñ gaf hẽ gelt. Op eẽ tijt ginc hi in damiaens kercke õ te bedẽ eñ hi hooꝛde dz hẽ xp̄s crucifix aen spꝛac eñ seide. Frãcisce gaet ende ꝟmaect mijn huys dz seer gebꝛokẽ staet alstu siet-ste: eñ vã dier tijt woꝛt sijn ziel ghesmoltẽ in xp̄s mine eñ cristꝰ passie woꝛt wonderlijc gheꝑꝛẽt in sijn herte. Hierõ woꝛt sinte frãciscꝰ naerstich õ die kercke te makẽ. eñ hi ꝟcochte a̓ dz hi hadde eñ gaf dat gelt eẽ arm pape Eñ doet die pape niet nemen en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

wilde om die vreese vã synẽ vader eñ moe
der so werpt sinte frãciscus voor sijn voe
ten eñ ꝟonwaerdet als ghemul/ daer om
dedẽ sijn vað vanghen eñ gaf hẽ tgelt we
der eñ sijn cleet oec ende hy ꝟsmadet ende
liep naect tot dien heere wert eñ hi dede eẽ
harẽ cleet aen Hier en binnẽ riep frãciscus
aen tot eenẽ simpelen mã eñ hi ontfinckem
ouer sijn vað ende hi bat hẽ om dat hẽ sijn
vað vloecte/dat hi hẽ daer voor benedicm
wilde. Sinte frãciscus broeð doe hi indẽ
vorst eñ indẽ snee franciscũ sach met qua
de cleder geclect ende bedẽde al beuẽde sei
de hi tot eenẽ. Segt frãcisco dz hi mi eẽ pẽ
ninc wert hette vã synen zwete vercope:
doe dit frãciscus hoorde seide hi hẽ vrome
lijc: waerlijc ic sal desen roc minẽ here ver
copen. Op een dach doe hi hoorde wat on
se here tot sine iongerẽ seide doe hise prekẽ
sende/so pijnde hi mit alle sijn cracht dz te
voldoen eñ hi dede sijn schoen wt ende hy
dede mer een quaet roc aẽ eñ gorde hẽ met
een corde. ¶ Op een tijt doe dye snee lach
ginc hy door een bosch eñ die mordenaers
vingẽ hẽ. Doe si hẽ vraechde wie hy was
so seide hi dat hi gods bode was eñ si gre=
pẽ eñ werpẽ indẽ snee ende seidẽ. legt daer
gods bode. Ueel edel eñ onedel clerckẽ lie
tẽ die werelt eñ volchdẽ hẽ. eñ sinte frãcis
cus leerde hẽ dz sy tgebot ð euãgelien hou
dẽ soudẽ in volmaecter armoede. eñ dat si
in heiliger simpelheit leuẽ soudẽ. Hi screef
een regule wter euãgelien tot hẽ seluẽ/ eñ
tot sijn broeðs behoef. ende innocenciꝰ die
paeus maectese vast/ eñ vã dier tijt began
hi vieriger te prekẽ eñ ō te gaen burgen eñ
stedẽ. ¶ Een broeð was die vã butẽ hey=
lich scheen mer sonðlinge scalc eñ hielt so
nau sijn zwigẽ dz hy niet sprekẽ en wilde
mer hi maecte teykenẽ eñ dair mede plach
hi te biechtẽ. Doẽ al die ludẽ presen dat hy
alte heilich was so quã franciscꝰ eñ seide
broeðs en prijst mi niet noch hẽ. het is des
duuels bedriegenis: mẽ segge hẽ dz hy eẽs
of twe werf ter weke biechte ende doet hi
des niet soe yst des duuels becoringe eñ een
scalcke bedriegenis. Doẽ hẽ die broeðs ꝟ=
maendẽ te doẽ/ leide hi sijn vinger op synẽ
mõt eñ scudde dz hoot eñ wijsde dz hi geẽ
sins biechtẽ wilde. Corts daer na so keer=
de hi weð ter werlt eñ starf in quade wer
ken ¶ Op eẽ tijt doe sinte frãciscꝰ moede
geworden was vã gaẽ eñ hi op eẽ ezel reet
eñ broeð leonardꝰ sijn ghesellе oec moede
was: begã hy te peynsen in hem seluẽ des
mãs vað eñ moeð eñ dye mine en speeldẽ
si niet gelijc te hope Te hãt ghinc frãciscꝰ
vãdẽ ezel eñ seyde tot sijn broeð: tẽ betaẽt
mi niet te ridẽ ende di te voet gaẽ wãt ghi
waert edelre dã ic. Doe wort die broeð ꝟ=
wõderende eñ viel voor frãciscꝰ voetẽ eñ
bat genade. ¶ Eens daer hi reet so quam
snellijc eẽ wijf gelopẽ hẽ te gemoet/ eñ vã
moetheit ꝟadẽse seer. Franciscꝰ vraechde
wat si begheerde. Si seide vað bidt voor
mi. wãt ic en mach niet volbrẽgẽ ō mijns
mans wille een salich opset dz ic begheer:
mer hi is seer teghẽ mi in xp̃s dienst. frãcis
cus seide. dochter ganc wech wãt du sul=
ste troost õtfaen eñ segt hẽ vã gods wegẽ
eñ vã mine wegẽ dz nv is een tijt vã salic=
heit. Doe sy dit haer man seide wort hy te
hãt ꝟwãdelt eñ beloefde suuerheit Fran=
ciscꝰ ꝟwerfde met sijn gebedẽ eẽ fonteyn
vã een bouwmã die in die wilðnisse woẽde
hi seide dese heilicheit eẽ synẽ broedere dye
sijn sonðlinc vriẽt was Hudẽ is eẽ knecht
gods in aertrijc ō wiẽs wille god dẽ hon=
ger nz en sal latẽ comẽ onð tvolck: eñ men
seit dz hi dz selue was. want doe die doot
was quã diẽ hõgher: wãt nað doot open
baerde hi die broeðs eñ seyde. sich nv coẽt
die hõger die god niet comẽ liet op die we
relt also lãge als ic leefde. ¶ Optẽ paesch
dach doe dye broeders die tafel met witte
dwalẽ eerlijker haddẽ gereyt dã mẽ plach
eñ sinte frãciscꝰ dit sach ginc hi wt eñ set=
te een arm mãs hoet op sijn hooft eñ hi nã

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

een stock in sijn hāt eñ ginc dair buten. eñ
ghinc voer die dore staen eñ hi bat doe dat
mē eē arm mēsche eē aelmis gaue: eñ doe-
men riep so quā hi naerre eñ hi at alleē op
ter aerden eñ sette synē stoel in die asschen
Doe dit sijn broed̄s sagē haddē sijs groot
wond̄ eñ hi seide hē. ic sach dijn tafel ver-
ciert eñ ghereyt eñ ic en sach geē arme mē
schē dair wesen die ter dorē biddē. Armoe
de minde hi so seer in hē seluē eñ in die an-
der dz hi die vrouwe hiet. want had hi ye
māt ghesien die armer geweest had dā hy
pijnde hy des gelijc te sijn: wāt op een tijt
ghemoete hē een arm mensche eñ hi seyde
tot synen ghesellle. Des mēschē armoeden
doen ōs grote scāde eñ si berispte seer on-
se armoede: wāt ic heb ꝟcorē tot mijn rijc
heit mijn vrouwe die armoede/ eñ syet sy
schijnt meer in dese menschen ¶ Doe een
arm mēsce voor hē leet eñ frācisc⁹ beroert
wort met medelidē so seide hē sijn geselle.
Al ist dz dese arm is maschien dat niemāt
rijcker en is vā wille dā hi: eñ sinte frācis
cus seide hē. doet wt dē rock eñ geeftē hē
eñ valt voor sijn voetē eñ segget dattu hē
misdaē hebste/ eñ dese dede dz hi hē beual
¶ Op een tijt gemoete hi. iij. wiuē dye al
gelijc warē vā cleder eñ vā aensichte eñ si
gruetē aldus. Wel moet ghi comē sijn dye
vrouwe armoede/ doe voeren si wech eñ
hi en sachse niet meer Doe hi gecomē was
ter stede vā arecien eñ daer een groot strijt
ond̄ die burgerē ꝟrees. so sach sinte frācis
cus dz die duuelē int lant alte seer ꝟblidē:
eñ hi riep siluester synē ghesellle eñ hi seide
hē: ganc ter poortē vāder stat eñ beueel dē
duuels dat si wter stede gaē vā gods we
ghē. Eñ hi liep eñ riep haestelijck voor die
poorte: ic beueel v duuelen vā gods wegē
eñ vā sinte frāciscus ons vad̄s weghē dz
ghi al wter stat vliet eñ aldus wordē dye
poorters na een luttel tijts gheureet. Dese
voerseide siluester doe hi noch eē waerlijc
priester was sach hi in sijn droem een gul-

den cruce wt sinte franciscus mont gaen
dat tot indē hemel ginc: eñ die sydē vāden
cruce die reycten tot beyde siden die eynde
der werelt Dese priester wort doe bekeert
eñ volchde sinte frācisc⁹ na eñ liet die we
relt. ¶ Op een tijt doe frāciscus in bedin-
ghe was soe riepē die duuelē drie werf by
synē naem. doe hē francisc⁹ antwoerde so
seide hi/ ten is geen sondaer so groot in die
werelt wort hi bekeert god ꝟgeeft hē sijn
sondē. Mer wye hē seluē doot met zwaer
penitēcie hi en sal nēmermeer ōtfermenis
ꝟcrighē. Mer francisc⁹ kendē te hāt mits
gods ꝟtoninge des duuel bedriegenis hoe
dat hi hē gaern in traecheit had ghebrocht
Eñ doe die duuel aensach dat hi hē nz ver-
winnē en mocht so sende hi hē aen eē gro-
te becoringe vā sinē vleysche. Doe dz sinte
frācisc⁹ ghewaer worde dede hi sijn cled̄
wt eñ hi sloech hē seluē met eē harde coor-
de eñ seide. Ay ezel broed̄ dy betaēt aldus
te bliuē eñ aldusdanighe slagē te ontfaen:
mer doe sijn becoringe niet vā hē en ginck
so ghinc hy daer butē wentelē in een hoep
snees al naect. Eñ hi nā znee ende maecte
vij. lockē als ballē eñ leyde se voor hē ende
begā hē seluē an te sprekē eñ seyde. sich dit
meeste is dijn wijf. eñ die and̄. ij. sijn dijn
dochterē. eñ die and̄. ij. sijn dijn diēstionc-
wiuē eñ knapen: daerō haeste clede dy eñ
hē/ wāt si steruē vā coude: mer om dz me-
nigerhāde sorge vā hē pinicht so diene enē
here naerstelijc. Ald⁹ vloech die duuel vā
scande eñ sinte francisc⁹ loefde gode ende
ginc tot sijnre celle. ¶ Op eē tijt doe sinte
francisc⁹ gebedē was vā leo dē cardinael
so dat hi eē tijt mit hē woende/ so quamen
die duuelē op een nacht eñ sloeghē hē seer.
doe riep frācisc⁹ sijn ghesellle eñ seyde: die
duuels sijn ons herē wrekers eñ die sendt
hi ō den sondaer te castien/ mer ic en dinck
gheen misdaet in my die ic niet gebetert en
hebbe met gods ōtfermherticheit: mer het
mochte geschien dat god wrekē liet op my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dz ic niet gebetert en heb met gods ōtferm
herticheit eñ ō dat ic in grote ludē houē bē
eñ maschiē mijn broeds die en sijn hier of
niet wel te vredē: wāt sy wanē maschien
dz ic hier vā weeldē ouerulopē hierō stont
hi op eñ ginc wech. ¶ Op eē tijt doe fran
ciscꝰ bede so hoorde hi optē veerst vanden
huyse eē groot hoop duuelen lopē met ghe
rucht eñ hi ginc te hāt butē eñ segēde hem
eñ seide: ghi duuelē ic segē v vā gods we-
ghē dz ghi voldoet in mijn lichaē wat dat
v god geoerloft heeft in mi te doen: wāt ic
salt gaerne lidē: wāt ic geen meerre viant
en hebbe dā mijn lichaē so suldi mi wrekē
vā mijn viandē ō dat ghi ouer my wrake
nemē sult vā mijn lichaē: aldus voerē die
duuelē wech mit grote schāde. ¶ Op een
tijt was sinte frāciscꝰ geselle op ghenomē
indē geest eñ hi sach eē schoon setel ond die
and setelen vanden hemel mz grote glorie
vciert: eñ hi wond hadde wiemē desen se
tel hielt so was hē geseyt: desen setel was
een vandē princē dier vielē eñ nv houtmē-
se dē oetmoedigē francisco. Eñ doe hi sijn
bedinge liet vraechde hi frācisco eñ seyde:
vad wat dunct dy vā di seluē. eñ hi seide:
mi dunct dz ic een alte groten sondaer ben
Eñ te hant seyde die geest in des broeders
herte bekēste dz eē waer visioen was dat-
stu saghest: wāt die setel die de houerdige
vloos met houerdicheit daer in wort vhe
uē die oetmoedighe mz sijn oetmoedicheit
Sinte frāciscus sach in een bescouwenis
gods bouē hē god gecruyst eñ hi prente in
sinte frācisco die teykenē sijnre passien soe
volmaectelijc dattet scheen dat sinte fran
ciscus oec ghecruyst hadde geweest: wāt
hy wort ghetekent aen handen eñ voetē
eñ in sijn syde. mer naerstelijc berchde hy
dese teyken van alle menschē oghen noch-
tans saghense sommige die wijl dz hi leef
de maer nad doot sagense veel ludē Eñ dz
dese teyken gewarich warē dats vtoont
met veel miraculē. eñ wi sullēder. ij. scri-
uē vādē ghenē die gheschiedē na sijn doot
¶ In apulien was eē mā die rogeriꝰ hiet
eñ doe hi voor sinte franciscꝰ beelde stont
so begōst hy te peynsen oft waer was dat
sinte frāciscus dese vijf teykē vā ons herē
passy ōtfinc of dat was enige bedriegenis
oft dz sijn broederē dus vsiert haddē Doe
hi dit peynsde so hoorde hi te hāts een ghe-
luyt als eē pijl vliegēde vā eē armborst eñ
hi geuoelde dz hi zwaerlic gewōt was in
sijn luchter hāt. mer doe hy ī sijn hātschoe
gheen litteykē en vāt so toech hi sijn hant-
schoe wt/ eñ hy vant aen sijn hant een gro
te wōde vā een ghescutte. eñ daer quā soe
grote hette wt dat hi van hetten ende van
anxte waende bederuē. Eñ doe hy berou
hadde vā sinē ghepeynse eñ hi belijde dat
franciscus had die. v. teykenē Ouer. ij. da
ghē doe hi franciscꝰ aen ghebedē hadde by
sijn teykenē so wort hi ghenesen. Int rijc
van castel doe een man die franciscus seer
ynnich was te completē ginc wort hi ghe
hindert wt dwalinghe ouermits laghen
die daer ghemaect warē ouermits een an
ders mans doot eñ hi wort zwaerlijc ghe
wōt voor half doot: daer na quā een and
eñ stac in sijn kele eē zwaert eñ om dz hijt
niet wt treckē en mochte ginc hy wech eñ
alt volc liep ō hē al ropende eñ beweendē
desen man ouer doot eñ te midd nacht doe
die broeders te metten luyden soe begonst
sijn wijf te ropē. Here mijn stāt op te met-
ten: wāt die clocken roepen dy. eñ te hant
hief hi sijn hāt op eñ hi scheē yemāt te wi-
sen dat hy tzwaert wt toech. Eñ siet daer
sy dit al saghen wort dat zwaert wt geto
ghen eñ verre ghewoorpē/ als oft een starc
mā ghewoorpē hadde eñ te hāt wort hi ge-
nesen eñ rechte hē op ende seyde: sinte frā
ciscus quā tot my eñ leyde sijn teykenē op
mijn wondē ende besalf dese met soetheit
sijnre teykenen eñ so ghenas hi met grote
wōderlicheit. Dese. ij. lichtē vand werelt
franciscus eñ dominicus waren te romē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

voor oſtienſen die namaels paeus woꝛdt Eñ die biſſcop ſeyde hē waer ō en maken wi vā v bꝛoederē biſſcoppē eñ pꝛelatē die anđ ludē lerē in woerdē eñ in exēpelē hier of woꝛt groot gheſcheel ō te ātwoerdē onder deſe .ij. heiligē. Tē leſtē woꝛt frāciſcꝰ veroetmoedicht dʒ hy hē seluē achter ſetteđe eñ dominicꝰ woꝛt ṽwōnē dʒ hi eerſt bi gehooꝛſaemheit antwooꝛde eñ aldꝰ ſeide dominicus. Here mijn bꝛoeđs ſijn in eē goede ſtaet ṽheuē op dat ſijt ṽſtaen eñ na mijnre macht en ſal gedogē dʒ ſi anđ dinc hebbē ſullē in hope vā waerdicheyt. Hier na ātwooꝛde frāciſcꝰ. here mijn bꝛoeders hietē minre bꝛoeđs ō dʒ ſi niet en ſullen begerē meerre te werdē. Frāciſcꝰ die ſimpel als eē duue was hy node alle creaturen te loue gods eñ hi pꝛeecte dē voghelē eñ ſi en vlogē niet wech vooꝛ dʒ hijt hē beual. Eñ als hi pꝛeecte eñ die zwaluwē ſongē ende hijt hē ṽboet ſo zwegē ſy. Neuē ſijn celle te poꝛtunelle ſat op eē vygeboem eē vogel die altoes ſanc eñ ſinte frāciſcus ſtac ſijn hāt wt eñ riep eñ ſeide: ſuſter coem tot mi eñ die vogel quā op ſijn hāt Eñ franciſcꝰ ſeyde. Suſter mijn ſingt ende loeft onſen here: ende die voghel ſanc eñ en vloech nʒ wech vooꝛ dat hijt haer hiet. Op die ſteenen ghinc hi met groter waerdicheit ō ſinte peters ghehoechgenis dye ſtene gehietē is: eñ hy plach inden winter te gheuē den byen honich om dat ſy van aermoedē niet ſteruen en ſoudē. Hi hiet al die beeſtē bꝛoeders: als hi die ſōne eñ mane ſach ſo woꝛt hi ſeer veruolt met grote bliſcap eñ hy bat hem dat ſy haer ſcepper minnē ſouden. hi verboot hē datmen gheen grote cruyne en maecte eñ ſeide Ic wil dat mijn bꝛoeders een ſimpel teykē dꝛagē opt hooft. ¶ Een waerlijc mā was die ſinte frāciſcus pꝛeekē vant tot ſinte ſeuerinus eñ hy ſach als doe hē god ṽtoonde dʒ frāciſcus geteykēt was mit .ij. zwaerdē ſeer blinckēde als eē cruce. tot een ghinck vāden hoofde tot ſijn

voeten. eñ dat ander ghinc vander eender hant totter ander Als deſe mā dit gheſien hadde ſo woꝛt hi in berou eñ ghinc in dye oerdē eñ leefde heilichlijck. Doe frāciſcus ouermits weenē ſijn ogē cranc woꝛdē eñ hē die bꝛoeđs rieden dat hi hē wachte van ſcreyen ſo ſeide hi. Mē ſal niet ṽdꝛiuē dye vandinghe des eewigē lichts ō die minne vā deſen lichte dʒ wi ghemeen hebbē mitten vlieghen. Doe hem die bꝛoeđs dwongē dat hi die crancheit ſijns lichts liet ghenesen. doe die meeſter in die hāt eē gloyende yſer had ſoe ſeide franciſcꝰ: mijn bꝛoeđ vier/ weeſt my goeđtieren. eñ ic bid onſen here die v ſciep dat hi mi die hitte ſacht make. Doe hi dit ſeide ſo maecte hy teghē dat vier een cruce eñ doemen hē dat yſer ſtack van onđ ſijn oghē tot bouē ſijn winbꝛauwē/ ſo en gheuoelde hijs niet ſoe hy seluer ſeide. ¶ Doe ſinte frāciſcꝰ tot ſinte vꝛbanus woeſtinc ſieck lach eñ hi geuoelde dʒ hē ſijn natuere ſeer bꝛac ſo eyſchte hi wijn te dꝛinckē: eñ om datter geē wijn en was ſo eyſchte hi water eñ hi maecte een cruce daer ouer eñ te hant woꝛt goedē wijn/ eñ doe hi ghedꝛonckē had ghenas hy. Sinte franciſcus hadde lieuer laſter van hē te horen dan pꝛijs. Eñ om dat hy niet en wilde datmen om ſijn heilicheit ṽhieue ſo hiet hi een van ſijn bꝛoeders dat hy tot hē ſegghē ſoude onwaerdelicke woerdē hē daer mede te bedꝛuckē. Doe hē die bꝛoeder al dede hijt node eē die karel hiet eñ eē onwijs eñ huerlinc woꝛt frāciſcꝰ ṽblijt eñ ſeide god gebenedide dy wāt du ſegſte waer eñ dit betaēt mi te hoꝛē. Frāciſcꝰ en wilde nʒ ſoe ſeer bouē ſijn als onder: noch ſo ſeer onder ſijn als onderdanich ſijn. Hier om gaf hy ouer dat ghemeen ambacht eñ eyſchte een gardiaen eñ in wiēs wille hi in alle dingē weſen wilde. Hi plach oeck dē bꝛoeđ dair hi mede ginc ghehooꝛſaemheyt te belouen eñ te behouden als enich bꝛoeđ teghen gehooꝛſaemheit gedaen hadde eñ hy des be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

couwe hadde: so dede frãciscus synen capꝛoen int vier werpẽ ō die anđ daer mede te kuaren. eñ als die capꝛoen eẽ wijl tijts int vier gelegẽ had: so dede hyẽ wt treckẽ eñ den bꝛoeder weđ gheuen eñ alsinẽ den capꝛoen vten viere toech en was hi nz ver barnt. ¶ Op een tijt doe sinte franciscus ginc dooꝛ diẽ bꝛoec vã venegien eñ hy vãt een grote cudde vogelen singhẽde seide hy synẽ ghesellle. ons susterẽ die vogelen louẽ harẽ scepper. comt gaen wi onder hẽ ende laet ons die ghetiden mede singhẽ Eñ doe sy onder die voghelen quamẽ soe en vlogẽ sy niet wech/ mer om dz die vogelẽ so seer songhẽ so en constẽ sy die een den anderen niet hoꝛen. Eñ frãciscus seide suster vogelen zwijcht ghi tot dat wi onsen here onse ghetidẽ ghesseit hebbẽ: eñ die voghelẽ zweghẽ te hãt tot frãciscus gedaẽ had/ eñ doe gaf hi hẽ weder oerlof te singhẽ: te hãt begõsten si weđ te singhen. Frãciscus wert eens genoot vã een riđđ eñ doe seyde hi hẽ bꝛoeder gaet herwert doet dz ic di rade eñ biecht dijn sondẽ: wãt du sulste haestelijc anderwert etẽ. Dese ridder dede sijn raet eñ oꝛdineerde sijn huys eñ dede penitẽcie: doe si ter tafel saten starf die riđđ te hãts. ¶ Op eẽ tijt doe sinte frãciscꝰ vãt eẽ grote menichte van voghelen: soe gruete hyse recht oft sijt verstaẽ haddẽ eñ hi seide. ghy bꝛoeders mijn vogelen ghi sijt sculdich vele te louen uwẽ scepper die v gecleet heeft mz plumen eñ vloghelẽ. eñ v verleent heeft die suuerheyt der lucht eñ v voedt sonđ v besoꝛghen. Eñ die vogelen begõsten harẽ hals teghẽ hẽ wt te reckẽ eñ hair vlogelen te ontlukẽ eñ harẽ beck te õtdoen eñ naerstelijck op hẽ te sien. eñ liep int midden vã hem eñ ghenaechtese mit sinẽ roc nochtãs en vloghẽ sy niet wech vooꝛ hi hem oerlof gaf. Doe hi te casteele van almaer pꝛeecte eñ men niet hoꝛẽ en const omt gerucht vãden zwaluwen die daer woendẽ. so seide hy hẽ. susterẽ ghi zwaluwen het is nv tijt dat ic spꝛeke: wãt ghi hebt genoech geseyt eñ ghespꝛokẽ/ zwijcht tot ons herẽ woert gheeynt is te hãt zweghẽ sy. ¶ Doe franciscꝰ dooꝛ apuliẽ ginc vãt hi in die wech eẽ grote boꝛse mz gelde: eñ doet sijn ghesellle sach so wilde hise nemẽ om dẽ armẽ te geuen: mer franciscꝰ en liet niet geschiẽ ende seide. Du en moechst niet nemẽ dz dijn nz en is. Mer doet sijn geselle ymmer nemen wilde so bede sinte franciscꝰ eẽ luttel ende hiet hẽ dz hi die boꝛse name mer daer was eẽ slãge gewoꝛpen vooꝛt gelt. Doe dit die bꝛoeđ sach ontsach hi hẽ/ mer ō dat hi ghehooꝛsaem wilde sijn nã hi die boꝛse mitter hãt/ te hãts quã daer een groot serpẽt wt. Eñ sinte franciscꝰ seide gods knechten en is dat gelt niet anders dan die duuel eñ eẽ slãge vol venijns. ¶ Eẽ bꝛoeđ die seer becooꝛt was peynsde/ had hi yet dz sinte frãciscꝰ gescreuẽ had met sijn hãt dz die becoringe vergaẽ soude: mer doe hi geensins dit sinte frãciscꝰ seggẽ en wilde so riep hi sinte franciscus eñ seide. Lieue kint bꝛenghe mi pparckement eñ ynct wãt ick wil gods lof scriuẽ. doe hise gescreuẽ hadde seide hi Neem dẽ bꝛief eñ houtẽ naerstelic tot dijn doot eñ te hãt vloech die becoꝛinghe wech Dese selue bꝛoeđ peynsde doe sinte frãciscꝰ siec was sich õs vađ naect sijn doot eñ het soude mi eẽ groot troost wesen had ic na mijns vađs doot sijn roc Na eẽ tijt soe riep frãciscꝰ dẽ bꝛoeđ eñ seide. nader doot geef ic di mijn roc dz hi dijn sy. Doe frãciscus te alexãdꝛien in lõbardiẽ geherbercht was mz eẽ eerbaer mã so bat hẽ die goede man dat hi om tgebot đ euãgelien etẽ soude van al datmẽ vooꝛ sette. Doen franciscus oerlof gaf tot sijn innicheit so ginc die mã eñ bereyde eẽ capoẽ. Doe sy atẽ so quã een onghelouich ende bat aelmis om gode Doe franciscus õs heren naem hooꝛde soe sende hi hem sijn gebenedide stuck vã sijn capoen. Dese ongelouige behielt dat hem gegeuẽ was: des ander dages doe frãcis-

cus preecte also toonde hijt eñ seide. Sich wat vleysch dat dese broed̄ at diẽ ghi eert voor heilich: wãt dit gaf hi mi gister auõt mer doe scheen dat stuc vãdẽ capoene een stuc vleysch te wesen eñ die ludẽ berusptẽ hẽ voor sot. doe dese ongelouige dit wiste so scaemde hi hẽ eñ bat ꝟgiffenis vã hẽ eñ doe wortet wed̄ vleysch doe dye sondaer hẽ seluẽ bekẽde. ¶ Op eẽ tijt doe frãciscꝰ ter tafel sat eñ si sprakẽ vã onser vrouwẽ eñ haer kints armoede soe stõt frãciscꝰ op vãder tafel seer suchtẽde eñ al wenẽde so ghinc hi sitten eten op die aerde. Hi wilde datmẽ grote werdicheyt dede dẽ priesters handẽ die gegheuẽ is dat sy gods lichaem cõsacreren: eñ daer om plach hi die wijl te segghẽ: waert dat sinte laurẽcius quame vanden hemel eñ ick hẽ eñ enen anderẽ pape ghemoete ic soude eer des papẽ hãt cussen. eñ tot sinte laurens soude ic seggẽ: sinte laurens ontbeide mi / wãt des papẽ hãden hebbẽ gehandelt dẽ gods sone eñ hebbẽ ꝟcregen macht bouẽ alle mẽschelicheit Sinte franciscus dede veel teykẽ eñ miraculẽ binnẽ synẽ leuẽ. wãt dat broot dat hi ghebenedijt hadde ghenas veel ludẽ ende sieckẽ. Hy ꝟwãdelde water in wijn ende een siecke die daer of drãck ghenas te hãt. eñ hy dede miraculẽ: doet sijn doot naecte was hi lãge siec eñ hi dede hẽ leggẽ op die aerde eñ daer dede hi al die broed̄s tot heꝟgaderẽ eñ leyde op elcken eñ benedide se eñ hi gaf hem elc een brocke broots so cristus dede in wittẽ dõredage: also hy plach so node hi te lone al sijn sceppers creaturẽ wãt die doot die alle luden ontsien eñ hatẽ / die vermaende hi tot gods loue eñ ginc haer blidelijc te gemoet eñ noodese tot sijnre herberghen ende seyde. Mijn suster die doot moet willecom sijn eñ tẽ laetstẽ gaf hi synẽ gheest: eñ een broeder sach sijn ziel op varẽ in ghelikenis vã eenre sterrẽ gelijc die mane in groothedẽ / eñ gelijc die sonne in claerheit. Een minister vãden broeders die augustinꝰ hiet int lant labroes die doe lach in sijn leste eñ die lange sijn spraec ꝟlorẽ hadde: hi riep doe haestelijck eñ seide: Ontbeyt mi vad̄ ontbeyt my. want ic come te hant met dy: eñ doe hẽ dye broeders vraechdẽ waer om dat hi dit riep so seyde hy. En siet ghi niet dat ic sye. dat onse vad̄ frãciscus te hemel vaert eñ doe starf hy te hãts eñ volchde sijn vad̄. ¶ Doe eẽ vrouwe die sinte franciscus in innicheit hadde ghehadt: doe sy doot was eñ dye papẽ eñ clercken ontrent haer bare stõden eñ haer ter aerdẽ doẽ soudẽ so rechte haer dit wijf op eñ sy riep een vanden papen die ontrẽt die bare stonden ende seyde. Vader ic wil biechten: want ick was in een zwaer karker ghewopẽ om dat ic niet ghebiecht en hadde een sonde die ic dy biechtẽ sal. maer om dat sinte franciscꝰ voor mi bat so was my ghegheuen ende gheoerloft dat ic weder in mijn lichaẽ comen soude om die sonde te biechten. eñ als die sonde gebiecht is so sal ick voor v allen steruen: eñ als si ghebiecht had eñ gheabsolueert was so starf sy wed̄. ¶ Doe twe broed̄s badẽ enẽ mã eenẽ wagẽ te leenẽ / so ãtwoerde hi vã onwaerdẽ: ic soude liuer eer ick v leende. ij. vã v ludẽ met sinte frãciscꝰ villen: mer hy wort hẽ bepẽsende eñ ꝟsprac hẽ seluẽ / eñ hẽ beroude dese blasphemie eñ hi ontsach gods torẽ. Te hãt wort sijn sone siec ende starf. doẽ hi sach dz sijn sone doot was soe wẽtelde hi op die aerde al wenẽde so riep hi aẽ sinte franciscus eñ seide. Ic bint dye die sonde dede du souste my ghestagẽ hebben daer om gift my weder dat ic innichlijck bidde dattu mi ghenomen hebt õ dat ick blasphemeerde. Te hant stõt sijn sone op eñ seide: doe ick doot was soe leyde mi franciscus door een nauwe lãge doncker wech eñ te laetstẽ sette hi mi in een schoon groen velt: eñ daer na soe seide hy my keer wed̄ tot dinẽ vader want ic en wil di niet lãger houdẽ. ¶ Een arm man was seul=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dich een rijck mã ende hi bat hem dat hi si nen tijt verlanghẽ soude õ sinte franciscꝰ wille. die rijcke ãtwoerde houerdelick eñ seide. Jck sal di in sulcke stat slutẽ daer di frãciscus ende nyemant anders en sal mo ghen helpen. Doe leide hi hẽ in enẽ karker eñ te hãt quã frãciscus eñ ontbanten van den yser ende ꝟlosten vandẽ karker eñ lei den in sijn huys. ¶ Een rid̄ was die frã ciscus leuẽ eñ miraculẽ lasterde Op eẽ tijt doe hi dobbelde so seide hy den ghenen die daer ontrent stondẽ vã sotheden eñ vã on ghelouicheden oft franciscus een sant is al= so moetẽ .xviij. ogẽ comẽ op die taerlinghẽ ende te hãt quam op elckẽ taerlinc .vi. ogẽ ende tot die een sotheit dede hi and̄ eñ sey= de. Jst waer dat franciscus een sant is so moet hudẽ mijn lichaem vallẽ eñ ꝟslaghẽ worden metten zwaerde / mer is hi gheen sant so moet ic ontgaen sonder derẽ. Doet spel gedaen was om dat sijn bedinge sou de werden in sondẽ so dede hy een synẽ ne ue onrecht eñ die neue begreep eẽ zwaert eñ stac sijn oom ĩ sijn buyc eñ dodẽ te hãt ¶ Een man die welna sijñ been had ꝟlo= rẽ so dz hi hẽ niet roerẽ en mochte eñ seide Sinte franciscé help mi eñ gedẽct mijn in nicheit ende dẽ dienst die ic di gedaen heb. wãt ic heb di gheuoert op mijn ezel eñ ick hebbe dijn heilige voetẽ ghecust ende dijn handẽ eñ siet ic sterue vã pyne. ende te hãt opẽbaerde hẽ sinte frãciscꝰ mit een palster die een cruck hadde eñ daer mede taste hy die stede die seer was . eñ sijn zwel brack wt eñ hy wort ghenesen / mer een litteykẽ vand̄ crucke bleef altoes staen op die stede tot een teykẽ ende mit dese crucke so plach sinte frãciscus altoos sijn letterẽ te teyke= nẽ. ¶ Jn apuliẽ was eẽ enige dochter vã grote ludẽ ghestoruẽ: eñ die moed̄ dye seer ynnich was sinte franciscꝰ sy was bi nae vã rouwe ꝟdoruen. ende sinte franciscus opẽbaerde haer eñ seide. en ween nz. wãt dat licht van dijn oghen dat doot is / ende datstu beweenste sal dy weder ghegeuen werden mz mijn ghebedẽ. Die moed̄ had hier in betrouwẽ eñ en liet haer dode lich= aem niet wt draghẽ maer sy aenriep sinte franciscus naẽ eñ hielt haers dochters hãt eñ si stõt ghesont op ¶ Eẽ kint was doot gheuallẽ wt eenre veynster vã eẽ pallacs in die stede vã rauẽnẽ: eñ doemẽ sinte frã= ciscus aenriep so wordet wed̄ leuẽde. Eẽ broeder iacob vã reatinẽ voir op eend̄ tijt metten broederẽ ouer een ryuiere eñ doe si ten lãde ghecomen waren droeghe eñ doe hi hem bereyde wt te gaen also keerde dat scip omme eñ hi viel int water ende hi ver dranck Eñ doẽ die broed̄s aen sinte frãcis cus riepẽ dat hi ꝟlost wordẽ mochte eñ hi oec in sijn herte sinte franciscꝰ hadde quã dese voerseide broed̄ gaen optẽ grõt of hy opt lant had geweest eñ hi greep dat schip dat ꝟdroncken was eñ brochtet te lande: eñ sijn cleder en warẽ niet nat noch eẽ dro pel waters quã aẽ sijn cleder niet.

¶ Die legẽde vã sinte Pelagia

Van sinte Pelagia ioncfrouwe.

PElagia was dye voorba-
richste iõcfrou vã anthio-
chien eñ si was rijck ende
vol vã goede eñ alte schoõ
van lichaẽ: vã gewade ho
uaerdich ende hoochmoe-
dich eñ ydel vã menigerhãde dingẽ. eñ sy
was onreyn vã hertẽ eñ vã lichaẽ. Op eẽ
tijt doe si door die stat leet met grotẽ gesin
ne eñ met groter houerdiẽ so dz aẽ haer nz
en was dã gout eñ siluer eñ duerbaer ste-
nẽ: ya so werwert dz si ginc dz si die lucht
vuolde mit menigerhãde roec vã cruyde.
eñ voer haer ende achter haer quamẽ veel
iõcfrouwẽ eñ kinđ die oec voorbarich ge-
cleet warẽ. Doe nonius die bisscop hã he
liopescos dat nv damiata geheten is sach
dese vrouwe so begã hi seer te wenẽ dat si
meerre naersticheit hadde die werelt te be
haghẽ dã god. Eñ hi viel ter aerdẽ ende hi
sloech sijn aẽsicht eñ maecte dye aerde nat
met sinẽ tranẽ eñ seide: hoge god vgheeft
my mijn sondẽ. wãt die cierheit vã enẽ da
ge des gemeen wijfs heeft bouẽ ghegaen
al mijns leuẽs nersticheit. Here en laet mi
niet confuys werdẽ vã dit ghemeen wijf
voor dat aẽsicht dijnre mogẽtheit dz wijf
heeft haer vciert metter hoochster naerstic
heit õ aertsche genoechte eñ heer ic heb op
geset te behaghẽ dy die ontsterffelijc biste:
eñ ouermits mijn vsumenis en heb icx nz
volbrocht. ende hi seide tottẽ ghenẽ die by
hẽ stondẽ: voorwaer segge ic v dz god dit
ghemeen wijf tegẽ ons bringẽ sal tẽ doms
daghe: wãt sy vciert haer so naerstelijc õ
haer minres teghenoeghẽ eñ wy vrokelo
sen õs genoechlijc te makẽ dẽ hemelschen
brudegom Doe hi dit gheseit hadde wort
hi slapende eñ hẽ docht dat eẽ zwarte stinc
kẽde duue op hẽ vloech daer hi misse dede
eñ doe hi beuolẽ hadt dat die cathecumine
wt gaẽ soude so voir die duue wech eñ si
quã weđ nađ misse: ende doese die bisscop
ghedoopt hadde int water so quã sy daer
claer wt eñ reyn eñ suuer eñ blinckẽde eñ
si vloech dat mẽse niet sien en cõste Doe hi
ontwaecte/ op een tijt ghinc hi ter kercken
ende preecte eñ pelagia was daer ende sy
began rouwich te werden so dz si hẽ brie-
uen sende met een bode eñ seide. Dẽ heili-
gẽ bisscop gods ionger eñ pelagia des du-
uels ioncster: biste waerlijc gods iongher
die õ den sondarẽ wille vã den hemel geco
mẽ is so ontfanct mi sonderssc ic die berou
hebbe. Eñ hi ontboot haer weđ. ick bidde
dy dattu mijn oetmoedichz niet en becoor
ste: wãt ic ben een sondich mensche. wil-
stu werdẽ behouden so en sulste mi alleen
niet sien mogẽ/ mer du sulste mi onder die
anđ sien. Doe si tot hẽ ghecomẽ was voor
veel anđ luden/ so begreep sy des bisscops
voetẽ ende weende seer ende seide. Jc bin
pelagia die zee der quaetheyt die vol vloe-
den der sonder ben: ic bin die diepheit des
verlies. ic ben die verslindinghe ende stric
der zielen Jck hebber veel bedroeghẽ mer
nv gru welt my allen. Doe vraechde haer
die bisscop eñ seide. hoe hietste: sy seide vã
mijn ghebooꝛte hiet ick pelagia: mer õ die
cierheyt van mijn clederen hietmẽ mi mar
gareta. Doe ontfincse die bisschop goeder
tierlijck ende sette haer salighe penitencie
ende leerdese in gods vreese ende hi doop-
tese. ende die duuel riep eñ seide. O groot
ghewelt dat ick nv lijde van desen ouden
man. o ghewelt. o quade outheit. dits die
vermaledidẽ dach dair du mi cõtrarie bist
eñ hebt my benomen mijn hope. Op cenẽ
nacht doe pelagia lach eñ sliep soe quã die
duuel tot haer eñ wectese ende seyde haer
Vrou margarita wat quaet dede ic dy ye
en vcierde ic di niet met rijcheit eñ glorien
segt mi dz biddic dy waer in ic di bedroeft
hebbe eñ ick sal dy ghenoech doen: ick bid-
de di datstu my niet of en gaeste op dat ick
voor die kersten gheen schande en worde
maer si seghende haer eñ blies optẽ duuel
ende hi voir wech. Opten derdẽ dach ver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

gaderde sy al dat si hadde eñ gaft dē armē na dye tijdt soe vloech pelagia des nachts wech vā daer dattet nyemāt en wiste: eñ quā tē berge vā olijueten eñ daer nā sy een heremijts leuē aen eñ een heremijts abijt/ eñ woēde in eē cluse eñ dyende daer gode in groter abstinēcien. eñ sy wort daer alte seer Ꝟmaert eñ si dede haer hietē broedꝰ pelagiꝰ Hier na sende die bisscop archidiakē te iherusalē wert ō die heilige stedē te Ꝟsokē. eñ die bisscop seide als hi die heilige stedē Ꝟsocht had dat hi dā vragē soude na eē monic die pelagius hiet eñ dz hi hē Ꝟsocht wāt hi was eē gewarich gods knecht eñ doe die dyaec dit gedaē hadde/ soe kēdē pelagia mer hi en kende haer nz om dz si vermagert was vā soberheyt. Pelagia seyde hē hebdi eenē bisscop hi seide ya ick here. sy seide hē. Hi bidt voor mi wāt het is waerlijc iesus xp̄s apostel Die dyaeck ghinc vā daer eñ quā des derdē daechs weđ eñ doe hi voor die dore clopte eñ nyemāt en was diese op dede: stac hi dz veinster op eñ sach datse doot lach eñ hi liep eñ seidet den bisscop Eñ doe quā die bisscop eñ die clergie eñ die moniken ō dz sy des heyligen mans wtuaert doen soudē. Doen sy sijn heilige lichaē wter cluse ghebrocht haddē so vonden si dat eē wijf was/ eñ sy haddē groot wōder eñ danckedē gode eñ begroeuense eerlijc. Si starf optē viij. dach vā october Int iaer ōs herē. CC. eñ. xc.

¶ Die legēde vā sinte margareta.

Margareta was alte sconē maecht rijck eñ edel. Haer vađ ende moeđ wachtēse naerstelijc eñ dedense lerē in goede seden: eñ sy was soe suuer datse gheensins van nyemāt aen ghesien en wilde wesen Eē edel iōgelinc sochtse ter echtscap eñ by cōsent eñ wille van vader eñ moeder aen beyde sydē so bereidemē dat nootdruftich was ter bruloft. Doē dē dach der bruloft

quā eñ die iōcfrou wē eñ iōgelinghē eñ al haer geslachte mz bliscap die bruloft hildē voor die zale: so mercte dese maget margareta so haer god inspraс die scade vā haer maechdō eñ si viel ter aerdē wenēde. Eñ si woecht so grotelic i haer herte die glorie harer suuerheit eñ die quellinge harer bruloft. dz si al die blijscap vā haer leuen voor slijc achte eñ Ꝟsmade. eñ daerō so wachte si haer dē nacht vā haer mā. te middēnacht sneet si haer of eñ beual hair gode eñ al het melick vloech si in eēs mās abijt eñ si quā Ꝟre gaē tot eē cloester eñ si hiet haer pelagius. eñ die abt ōtfinckē eñ leerdē naerstelic eñ hi had hē so heilichlic eñ religioselic doe die ꝑuisoer vādē nōnē doot was dz hi bouē dē cloest geset wort bi rade vādē ouđs eñ by beuel des abs Doe pelagiꝰ nz alleen die nootdruftichz ō lichamē mer oic ō sielē ouerpensde. eēpaerlijc eñ sonđ sonde versach so quā die duuel eñ haddes nijt eñ hi peynsde hoe hy pelagius salige voorspoet met quade misdaet mochte beletten: ende hi ghinc eñ brocht een maecht die voor die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

poozte woende tē ouerspele. eñ harē buyc
wies ende sijs niet lāger helen en cōde: so
haddē al die macchdē eñ monikē vā beidē
cloesters so grote scāde eñ scaemte dz si sō
der oerdeel eñ ondersoeckē pelagio dyt op
leydē om dz hi berechter was vāden cloes
ter eñ si stakē wtē cloester mit laster eñ slo
tē in een spelunck vā eē steenroetse. eñ mē
gaf hē altē fellen monic dye hē geuē soude
gaerstē broot teten eñ luttel waters. Als
dit gedaē was so gingē die monikē wech
eñ lietē pelagiū alleē. Pelagiꝰ gedoechde
dit gedoechsaemlijc eñ en was daer niet i
vtozent. mer hi dācte gode eñ wecte hē sel
uen mitter volcomēder heiliger exēpelen.
Tē laetstē doē hi sach dztet sijn doot naec
te ontboot hy dē abt eñ die monikē in eenē
brief. Ic margarita die edel bī vā geslacht
in die werelt ō dat ic ouerlidē soude die be
coringhe vanō zee so hiet ic mi seluen pela
giū. ic en bin geen mā ō dat ic bedrieger ge
ulooghē bē: mer ic hebbe bewijst indē wer=
kē wāt ic heb gewonnē die duechdē vādē
sonden eñ sonō scult heb ick penitēcie ghe
daen. Nu bidde ic dz mi die susterē begra=
uē die niet bekent en is een wijf te wesen
vāden mānē. Eñ aldus sal die vtoninghe
des steruēs een teykē sijn des leuēs op dat
mi die wiuē een maecht moghē kennē die
voor dē besculders gheoordeelt is voer een
ouerspeelre. Doe si dit hoordē liepē die mo
nikē eñ nōnen ter spelūcken wert: eñ dye
nōnē sagē dz pelagiꝰ eē maecht was had=
den sy grotē rouwe eñ deden penitencie ō
dat syse vonrecht hadden eñ begroeuense
eerlijck inden cloester.

¶ Die legēde vā Tays dz gemeen wijf.

Tays was eē ghemeē wijf
somē leest inō vaderē leuē
eñ si was so scoon dz veel
mās om haren wille haer
goet vercochten eñ quamen
tot armoedē Haer minres
plagē die om haer te vechtē. so dz haer door

pel stadelijc bebloet was vāden iongelin=
gē bloede die daer vslegē wordē. Doe pa=
funcius die abt gehoort had dede hi waer
lijc abijt aen/ eñ voir in eē stat vā egypten
tot haer eñ hi gaf haer eē scellinc als voor
loon dz hi mit haer te doē wilde hebbē. eñ
si ōtfinct gelt eñ seide/ laet ōs gaen inō ca=
merē. Doe si daer in gecomē warē eñ hem
tays node dz hi met haer quā liggē op hair
bedde dz gedect was mit costelike cledere
so seide pafunciꝰ tot haer oft hier in waert
noch eē bedde is so laet ōs daer gaē. Doe si
hē tot veel stedē geleit hadde so seide hi al=
toes datmēt sien mochte des hi hē seer ont
sage eñ si seide: hier en is geen bedde daer
nyemāt op en comt mer ōtsietste gode soe
en is geen stede die in sijnre godheit vbor=
ghē is Doe dz dese man hoorde so seide hy
haer. Weetste wel datter eē god es eñ doe
si geāt woert hadde dz sijt wiste datter eē
god ware eñ datter oec eē anō rijck tocco=
mēde ware. eñ dz dye tormentē warē die
die sondarē soudē liden. also seide hy haer
eñ of stu dā soe veel zielen vlorē hebt somē

wet weeten du niet alleen vã dijn ziel sul
ste moetē rekeninge geuē eñ daerō worden
ꝟdoēt: waerō en peynste hier ō niet. Doe
sy dit hoorde so viel si tot sinē voeten ende
eyschte al wenēde penitēcie eñ seide. Vaď
ic hope datter penitēcie is eñ ick hope ꝟgif
fenis te crigē wilstu voor mi biddē: alleen
bid ic dy dattu mi drie vrē respijt gheuest.
eñ watstu beueels dꝫ sal ic doē ende gaen
daer du gebiedes Doe dese abt haer eē stat
gewijst had eñ gegeuē waer si wonē sou
de/ so ꝟgaďde si alle dꝫ goet dat si mit haer
lichaē gewōnē had eñ si ꝟbarndet al mid
dē inď stat daert alt volc sach. eñ si riep al-
le die gene die mꝫ mi gesondicht hebbē siet
hoe ic dit al ꝟbarne dꝫ ghi mi gegeuē hebt
dit goet was wel. cccc. pont gouts waer-
dich Eñ doe si dit goet al ꝟbarnt had/ doe
so ginc si ter stat waert die haer die abt ge
seit hadde: eñ doe hise daer vāt so leide hy-
se indē maechdē clooster eñ daer besloot hi
se in eenre celle eñ zegelde die dorē toe met
loode: eñ hi liet haer opstaē eē cleyn veyn-
ster daer mē haer tetē doer gheuē soude eñ
hi hiet datmē haer alle daghe eē luttel wa
ters ende luttel broots geuē soude Eñ doē
die abt wech gaē wilde so seide thays tot
hē. vaď waer sal ic my reyn makē: ende hi
seide i dijn celle alstu wel waerdich biste.
eñ doe si hē noch vraechde hoe si gode bid-
dē soude so seide hi. du en bist nꝫ werdich
gode te noemē noch die naē sijnre drieuou
dicheit dꝫ die door dijn lippen lydē soude.
noch dijn hādē te hemel heffen: want dijn
lippē sijn vol quaethedē/ eñ dijn hādē sijn
met smette onsuuer: mer du sulste alleē tē
oostē wert liggē die wilē sulste seggē. ghy
die mi ghescapen hebt ontferm dy mijnre.
Doē si aldꝰ drie iaer beslotē had ghe weest
so hadde die abt ōtfermē op haer eñ hy gic
tot sint anthoniꝰ ō dꝫ hi hē vraghē soude
of ons here haer sondē ꝟgeuē hadt: eñ sin
te anthoniꝰ ꝟgaderde al sijn broeďs ende
seide dꝫ si aldē nacht in bedige wesen sou-
den elc by hē seluē. op dat god enige vā hē
luden ꝟtonen wilde die sake daer pafun-
cius ō comē was. Doe sy alle in bedinghe
warē so sach paulus anthoniꝰ meeste ion
ger indē hemel een bedde mit altē dierbarē
cledere ghedect: eñ dit bedde wachtē drie
schone maechdē Dese drie maechdē warē
drie vresen vanď ewiger pinē diese vā son
dē toech eñ die scaemte ď sondē die sy ghe-
daē hadde eñ daer mede ꝟdiende si ꝟlate-
nisse ď sondē eñ die minne ď gerechticheyt
diese op toech. Eñ doe paulꝰ seyde dat dit
bedde alleē anthoniꝰ toehoorde so āt woer
de hē eē stēme vā bouē: dit bedde en is an-
thonius niet/ maer het is thays des meen
wijfs. Eñ des morgēs doe dit paulꝰ had
geseit eñ doe mē gods wille wiste/ so ginc
die abt pafūcius wech tē cloester wert eñ
hi ōtdede die dore vā thais celle mer si bat
dꝫ hise noch geslotē hielde. eñ hi seide haer
Coēt wt wāt god heeft dijn sondē ꝟgeuē
sy āt woerde ic neme god te oercondc van
dier tijt dꝫ ic hier in ginc also maecte ick vā
mine sondē in eē bōdekē eñ ic leidese voor
mijn ogē. eñ als die adē wt mijn nose ga-
tē nꝫ en ginc so en gingē mijn sondē nꝫ vā
mijn oghē mer ic weēde altoes als icker ō
peynsde eñ die abt pafūciꝰ seide haer. god
en heeft dijn sondē nꝫ ꝟgeuē ō dijn penitē
cie wille mer ō dꝫstu altoes dese vrese heb
ste gehadt i dijnre hertē Eñ doe hise wter
cellē geleit hadde so leefde thays. xv. dagē
daer na eñ sy starf in vredē. Die abt effrē
wilde in dese manierē eē meen wijf beke-
rē. wāt doē dit meen wijf effrē ontamelic
hādelde ō oncuysheit mede te doen so seide
haer effrē. volch mi. Eñ doe sy hē volchde
eñ si gecomē warē tot eenre stat daer veel
volcx was so seide effrem. ligghet hier ne-
der dꝫ ic by di liggē mach: sy seide. hoe sou
de ic dat moghē doen daer alt volck staet:
eñ hi seide of ghy v scaēt voor alle die ludē
en scaemste dy niet voor gode vā hemelri-
ke eñ si ghinc mit scanden wech.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

Die legēde vā sinte dyonisius.

Dionisius woꝛt tot cristus geloef bekeert bi sinte pauwels. Hy hiet ariopagita vā eē stat daer hy woende want ariopagus was die strate daer mars tēpel stōt wāt die vā athenē hietē elck strate na den god diemē daer oefende: eñ die strate daer mē mars oefende hiet ariopagꝰ. Ende die straet dairmē pant in oefende hiet panopagus aldꝰ hietē si elcke strate nae haer god. Mer ariopagꝰ was die meeste strate wāt daer was ō edel ludē hof eñ die scolē vandē liberael cōstē. In die strate woēde dyonisius die meeste philozophe: eñ ō dz hi so hoge vanō godlicheit scheē eñ vol. so hietmē theozophe dz is god smakēde. Met hē was oec appolliphanꝰ sijn ghesellle in philozophie: daer warē oec epicuri. dit warē philosophen die seidē dat ō mēschē salichz allecn was in die weelde vāt lichaē: daer warē stoyci die seiden dz die salicheit ware inō zielen duechdē. Optē dach dz cristꝰ ghepassijt was doe dyē duysternisse was ouer al die werelt: so en mochtē die philosophē die te athenē warē nz vinden bi naturē waer bi dit ghesciē mochte. wāt dat die sonne ꝟginc was tegē natuere/ om dz die mane was bycāt tegen dye sonne aen die ander syde des hemels: wāt die sonne plach alleen te ꝟgaē daer die sonne eñ mane ꝟgaderē dats in die nyeuwe mane. eñ die mane was doē xv. dagē out eñ si begā te bꝛeken eñ was ꝟꝛe vanō sonnē: eñ oick plach dye sonne te ꝟgaen alō werelt licht niet te benomē. Eñ oec en mach die sonne dꝛie vꝛē lanc nz vergaē/ mer dat dye sonne hier alō werelt licht benā seit lucas: ō dat hi die eē heere was vā alō werelt eñ vā al datter in is in noot was. Eñ ō dat dese zōne oec ꝟgaen was in egyptē tot eliopolim eñ ō dat oec te rome eñ in griekē dat mire asya was: dz die sonne ꝟginc te rome seyt oꝛosius Doe cristꝰ aent cruce geslegē was so woꝛt grote aertbeuinge alle dye werelt doꝛe/ eñ die steenē scoerdē indē bergē eñ eē groot deel viel vādē stedē daer neō mitter aertbeuinghe. eñ ter. vi. vꝛē ꝟginc die sonne: eñ diē dach ꝟwādelde inō nacht so dzmen die sterrē aendē hemel sach. Dese dōckerheit was in egiptē. dit seyt dyonisiꝰ in een bꝛief tot appolliphanꝰ. Al dye werelt doꝛe soe was dōckerheit ghestroyt tot die sonne weō quā tot midden wert vādē hemel of vā haer loop. Daer wy philozophē ons regule of hebbē ghenomē. eñ doe wy vōden dz die sonne doe niet gedogē soude dz oeck harde opēbaer was/ so woꝛt mijn hert ꝟtraecht in onstadicheit ō dz ick noch niet en wiste die heymelicheit vā dese grote dingē O appolliphane die eē spiegel vā leringhē biste/ wat sulstu ymmermeer vā dese heymelicheit scriuē moghen: daer op gheefstu mi godlike redē eñ mz mēschelijc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

verſinnē. O goede dyoniſi dat ſijn die verwādelinghe vā godlijcke werckē Echter ſcreef dyoniſiꝰ tot policarpē eñ ſpꝛeect vā hē eñ appoliphane eñ ſeide aldꝰ. Wi warē beide te ethiopolim eñ daer ſaghē wien die ghene die bi ős warē dz die mane tegē die ſonne ſat: eñ wi ſagē echter dz ſi teghē natuer vā noene ter veſpertijt rechte weő die ſonne of geſet was Wi ſagē in oꝛientē dz die ſonne ꝟginc eñ ſi quā ten eynde vāder ſonne ganc/ daer na keerde ſi weő niet int ſelf ghebꝛec mer weőſlins tracſe na die rechte lynie. Wāt dyoniſiꝰ was doe geuarē met appoliphane in egiptē tot ethiopoli om aſtronomie te lerē: daer na quā hi weder vā daer. Dat deſe zōne ꝟgaen was in aſien ſeit euſebiꝰ in ſijn cronikē. eñ ſeyt dz hi las in ethiken dat doe was in bethunia dat minre aſien is: dz doe was grote aertbeuinge eñ dőckerheit ő ſōnē ya meer dāt ye was. Eñ datter. vi. vꝛen die ſonne verwādelde i dőcker nacht/ ſo datmē die ſterren aendē hemel ſach. eñ die aertbeuinghe werp veel huſen neő in zena eē ſtat vā betunia. Alſmē leeſt in ſcolaſtica hiſtoꝛia ſoe woꝛdē die philoſophen mit deſen daer toe gebꝛocht dat ſi ſeggē moeſtē god ő naturē doocht. Mer mē leeſt anős dz ſy ſeiden die oꝛdinācie der natuerē ſal ꝟgaen of die elemeten ſijn gebondē oft god ő natueren doghet eñ die elementē hebbē daer cōpaſſie op. Men leeſt dat dyoniſius ſeide: deſe macht die wi ꝟwōderē beteikēt dattet gewarighe licht al die werelt toecomen ſal. Doē maectē die vā athenē deſen gode een outaer eñ ſi ſcreuēder deſe tytel bouē. Dē onbekēdē god: wāt op elc outaer was deſe titel gheſcreuē wat gode toebehoꝛde bewiſende. eñ als ſi offerē wildē victime ſo ſeidē die philozophen Hi en heeft ős goets niet te doen. maer ghi ſult voꝛ hē knielen eñ hē biddē: wāt hi en wil geen offerhande vā beeſtē maer ynnicheit vā hertē. Doe ſinte pauwels te athenē was comē ſo diſputeerdē teghē hē die epicurei eñ die ſtoyci: ende ſom vā hē ludē ſeyden wat wil deſe woerdē ſayre ſeggē. Anő ſeidē het ſchijnt dz hi bootſcapper is vā nyeuwē duuelen. eñ ſi ſeidē tottē philozophē ſtarten ő dat ſi ſijn nyeuwe leringe ſoudē őtfaen eñ ſi ſeidē Du hebſt ős eērchāde nyeu dingē in ős oꝛē gebꝛocht/ daerő willē wy weten wat tet is wāt die vā athenē en dedē anős niet ſonder te hoꝛē oft te ſeggē yet nyeus. Doe paulꝰ ő godē outaer had geſien eñ doe hy onő die anő des onbekenden gods outaer had geſiē ſo ſeide hi dē philoſophē. diē ghi nz en kent eñ oefent deſe bootſcap ic v den gewarigē god die hemel eñ aerde ghemaket heeft: daer na ſeide hi tot dyoniſius die bet geleert was dā danő. O dyoniſi wye is die onbekēde god. dyoniſiꝰ ſeide hē. dat is die warige god die onő die godē nz vertoont en is/ maer hi is onbekēt eñ hi ſal comē in die werelt die hier na comē ſal ende ſal ewelijc regnerē Paulus ſeide: is hi menſce oft geeſt. ſinte dyoniſiꝰ ſeide. hi is god eñ mēſce daerő is hi onbekēt wāt ſijn wāderinge is indē hemel. Paulus ſeide hē hi is diē ic gepꝛedict heb die gecomē is vā den hemel eñ vleys őtfaen heeft ende gedoot was eñ des derdē daechs ꝟrees vā ődoot Doe dyoniſiꝰ noch mit paulꝰ diſputeerde ginc doꝛ die ſtraet enē blindē mā. Te hāt ſeide dyoniſius tot paulo. ſietſte dē blindē in dijn gods naē ſo doet dz hi ſiende woꝛt eñ woꝛt hi ſiende ſo ſal ic geloue/ mer om dattu hier toe nz en ſulſt ſeggē vā gokelye die du doē mogeſt die cōſte daermēt mede doet ſo ſal di ſcriuē die manier vā dē woerdē eñ deſe woꝛdē ſulſte ſeggē In iheſus name die geboꝛē was vā eē maccht. die gecruyſt was eñ gedoot eñ ꝟreſen is: eñ ten hemel gheuarē is: in dien naē woꝛt ſiende Mer ő dat paulꝰ wilde datmē geē quaet ꝟmoede hebben en ſoude ſeide hy tot ſinte dyoniſius dat hi ſelue deſe woerdē ſeggē ſoude. Doe dyoniſius die blinde beuolen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

had mit dese woerden soe wort hi siende.
Eñ dyonisius dede hẽ eñ sijn wijf eñ alle
sijn ghesin dopen ende aldus wort hi drie
iaer lanc vã paulo geleert. ende wort ghe=
maect bisscop vã athenẽ daer preecte hy so
naerstelijc dz alle die stat eñ een groot deel
vãden lande bekeerde tot cristo Men seyt
dz paulus dese dyonisiũ opẽbaerde dat hy
gehoort had indẽ derdẽ hemel. so wel schi
net dat dyonisiꝰ opẽbaert in veel stedẽ. eñ
hier om disputeerde dyonisius vander ye
rarchien der enghelen ende van haer ordi
nen ende van haer ambocht soe claerlijck
datmen wanen mocht dat hy oeck inden
derdẽ hemel had geweest eñ dz hijt seluer
al gesien hadde. Hi hadde dẽ geest der pro
phecie: so wel schijnt in een brief die hi tot
iohãnes euãgelistẽ sende in pathmos dair
hi in ellenden gesent was: wãt hi prophe
teerde dz hi wed̃ vã daer comen soude eñ
seide. Verblide v waerlijc gheminde van
dẽ ghenẽ die minlijc is. begeerlijck eñ lief=
lijc is: du seer gheminde du sulste werden
gelatẽ wter wachtẽ die in pathmos is eñ
du sulste weder in asien kerẽ ende maken
cristꝰ nauolgers eñ du sulste leuerẽ dẽ ghe
nẽ die na dy comen sullen. Dyonisiꝰ was
daer onse vrouwe starf also hi seluer seyt:
doe hi hoorde dat petrus eñ paulus inden
karker gedaen warẽ te romẽ vã neronen.
so ordineerde hy ond̃ hẽ eẽ bisscop eñ ginc
te romẽ om hẽ te ꝩsoeken maer doe si doot
warẽ eñ clement geworde was paeus so
sendẽ clemẽt in vrancrijc: eñ hi gaf hem te
geselscap rusticũ eñ eleuteriũ Doe hi aldꝰ
ghesent was quã hi te parijs eñ bekeerde
veel luden te geloue eñ stichte veel kerckẽ
eñ sette daer in clerckẽ vã alrehãde religi=
oen. Hi had so grote gracie vã god doe der
afgodẽ bisscop ond̃ tvolc groot gerucht te
gẽ hẽ maecte ende dz volc die wijl liep met
wapenẽ om hẽ te dodẽ: te hant als si hẽ sa
ghen dz dã haer grãscap ꝩginc eñ sy vielẽ
voor sijn voetẽ oft sy worden ꝩuaert dat
sy vloghẽ. Mer doe die duuel sach so had
hijs niit dat sijn oefeninge dagelicx minre
de eñ dz die heilighe kercke dagelicx wies
vã gelouige ludẽ. Daerõ becoorde die du=
uel domiciaen dẽ keiser dz hi eẽ gebot geuẽ
soude/ wie enẽ kerstẽ vonde dz hi hẽ dwõ
ge te offerẽ: of dat hise pijnde met veel tor=
mentẽ. Hierõ worde dye proost vã romen
trecanius gesent te parijs eñ hi vãt dyoni
siũ dair dẽ volcke preckẽde: eñ te hant dede
hien vãgen eñ bespien eñ bespottẽ eñ met
starckẽ yser spãnẽ ende dedẽ voor hẽ bren=
gẽ met rustico eñ eleuterio. Doe si vrome=
lijc voor hẽ stõdẽ eñ si gheduerdẽ int gelo=
ue. siet doe quã daer een vrouwe eñ seyde
dz haer mã vã dese gokelie bedrogẽ ware
Te hãt sendemẽ õ haer mã ende doe hi int
geloue geduerich was soe dodemẽ hẽ. Eñ
xij. ridd̃s sloegẽ die heilighe ludẽ daer nae
leydemense met enẽ grotẽ hoop ysers indẽ
karcker: eñ des and̃ dages leydemẽ dyoni
siũ naect op eẽ roester ende daer leydemen
vier ond̃ eñ daer sanc hi õsen here eñ seide
Dijn spraeck is seer vierich eñ dijn knecht
heeft dz gemint. Daer na namẽ sy hẽ ende
worpẽ voor die wrede beestẽ die seer ꝩhõ
gert warẽ. Eñ doe si wredelijc op hẽ qua
mẽ lopẽ maecte hi een cruce tegẽ hẽ eñ doẽ
wordẽ sy goed̃tieren. Doe worpẽ mẽ hẽ in
een gloyendẽ ouen maer dz vier en deerde
hẽ niet eñ ginc wt Doe nageldẽ sy hẽ aẽ eẽ
cruce eñ daer wort hy seer ghetormẽt. mẽ
dedẽ wed̃ of eñ mẽ leiden met synẽ ghesel
lẽ eñ met veel kerstẽ in enẽ zwaerlikẽ kar=
ker: eñ daer dede hi misse eñ doe hi dẽ volc
ke onsen here gaf soe openbaerde hẽ õse he
re iesus cristꝰ in groter claerheit ende nam
broot eñ gaft hẽ eñ seide. Mijn lieue vriẽt
neem dit wãt mit mi is dijn loõ alte groot
Hier nae brochtmẽ dyonisiũ voor dẽ rech=
ter eñ mẽ pijndẽ wed̃ met nyeuwe tormẽ
ten. eñ mẽ sloeger daer drie hoofdẽ of met
bilen neuen dẽ afgod mercurius õ dz si ge
duerdẽ int gheloue. Te hãt stõt dyonisiꝰ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lichaem op eñ nā sijn hooft tusschē sijn hā
dē ende met eē engels gheleide eñ mit een
groot licht dat voor hē ghinc soe droech hy
sijn hooft.ij.milen vā parijs dats vā dair
sy onthooft warē.eñ dat hiet ð martelarē
berch tot daer sijn hooft eñ sijn lichaē nv
rust.eñ daer so hoordemē doe so soetē sanc
vādē engelē soe dattet veel ludē hoordē eñ
wordē gelouich:onder welck was larsia
des rechters wijf riep dat sy kersten was
eñ sy wort ōthooft vādē quadē eñ si wort
in haers selfs bloet gedoopt Maer haer so
ne die nysbius hiet die diende te rome onð
die keisers.Daerna quā hy weð te parijs
eñ wort gedoopt ende ginc in eē religioen
eñ om dat die ongelouighe sagē dz die ker
stē rusticū eñ eleuteriū begrauē souden so
dede hise ꝟdrinckē in die zeyne/mer eē ede
le vrouwe node die ghene tē etē die de lich
amē voirdē eñ doe si aten so dede si die lich
amē heymelijc stelen eñ dedese in haer ac-
ker grauē. Eñ doe die ꝟuolginghe op hilt
dede syse wt grauē eñ begroefse bi dyoni-
sius. Si storuē int iaer.xcvi.onð domici-
aen dē keiser.Dyonisius was.xc.iaer out

Int iaer.viij.C.eñ Exempel.
xij.in ludouic⁹ tidē die des keysers micha
els legaet was so droegē sy onð anð giftē
tot ludouic⁹ die des grote karels sone was
dyonisius boeckē vanð yerarchie die wtē
griex in latijn getrect warē/ eñ die boeckē
wordē mit bliscap ontfaē.Op dien nacht
wordē in sijn kerke .xix. siecken ghenesen

Doe sinte regulus die Exēpel.
bisscop vā orliēs misse dede eñ hi ð aposto
len naemē genoemt hadde int stille vāder
misse so noemde hi dair dese.iij.namē dyo
nisiū rusticū eñ eleuteriū Eñ doese die bis
scop ghenoēt hadde so had hijs groot wō-
der wāt hi waende dat si noch leefdē.Te
hant sach hi sittē optē cruce vāden outaer
drie duuē die aē haer borst dese drie marte
larē namē ghescreuē hadden mit verschen
bloede/doe ꝟstōt hi dz dese drie santē doot
waren. Exēpel.

Int iaer.v.c.eñ.xliiij.so was dair een
coninc vā vrancrijc die dāgebrecht hiet die
lāghe voor puppinū regneerde.Dese had
dyonisiū vā sijn ioncheit in grote waerde
wāt als hi ontsach dat dot harijs sijn vað
gram was so ginc hi in dyonisius kercke.
Doen dese heilige conīc doot was so wort
een heilich mā ꝟtoent dz sijn ziel tē oerdeel
geuoert was eñ veel heiligē betegē hē dat
hy veel kerckē beroeft had.Doē die duue-
lē sijn ziel ter pynē wert treckē wildē quā
daer sinte dyonisius eñ mit sijn bedinghe
wort hi ꝟlost vander pine eñ sijn ziel quā
weð tsynen lichame eñ hi dede penitencie
Die coninc clodinius ontdecte onwaerde
lijck dyonisius lichaem eñ brachē eē been
vā sinen arm ende droecht wech eñ te hāt
wort hi verwoet.

Die legende van sinte Calixtus.

Calixtus die paus was ge-
passijt onð alexāder dē kei
ser. Int iaer ōs herē.cc.eñ
xxij.om wiens werck dat
hoochste deel vā romē ver
barnt wort: ende iupiters
guldē hant wort gesmoltē. Doe quamen
al die bisscoppē vāden afgodē tottē keyser
eñ seydē dat mē die afgodē die grā waren

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

met offerhãde te vredẽ moest settẽ oft soe-
nen. Eñ doe si des donredaechs vroe offer
dẽ eñ die hemel schoon ende claer was so
werdẽ mit blixem ꝟbarnt vier papẽ ō af-
godẽ eñ iupitaers outaer wort ꝟbarnt so
dattet volc vã rome butẽ ō mueré vloech.
Doẽ dit palmaciꝰ die prouoost hoorde dat
calixtꝰ mit sijn clerckẽ heimelijck ouer die
tyber hilt soe bat hi datmẽ die kerstẽ wter
stede ꝟdriuẽ soude ō dz die stat daer mede
gesuuert soude wordẽ Doe palmaciꝰ dese
macht õtfaẽ had. voir hi mz sijn riddŏs tot
calixtũ waert mer si wordẽ al blint eñ pal
maciꝰ õtboet dit dẽ keiser. doe geboot alex
ander dz optẽ woensdach alt volc ꝟgade-
rẽ soude eñ mercuriꝰ offerẽ ō dz hi vã dese
dingẽ antwoerdẽ soude. Doemẽ dit dede
so wort eẽ macecht ropẽ vãdẽ tẽpel die iuli-
ana hiet eñ besetẽ was eñ seide. Calixtus
god is eẽ gewarich god eñ eẽ god/ ende is
grã op õse godẽ. Doe dit palmaciꝰ hoorde
so voir hi ouer dẽ tyber ter stadt vã rauẽne
tot calixtũ eñ dede hẽ dopen eñ sijn wijf.
Doe die keiser dit hoorde soe dede hi hẽ ha
lẽ eñ leuerdẽ simplicio dẽ senatoer ō dat hi
goedtierlijc vragẽ soude ō dz seer oerbaer
lijc ware/ ō die gemeen sakẽ. Eñ palmaci
us was geduerich in bedingẽ eñ in vastẽ.
eñ simpliciꝰ quã tot hẽ eñ loofde hẽ/ const
hi sijn wijf genesen die lam was so soude
hy ghelouẽ. Eñ doe palmaciꝰ voor hẽ bat
wort si ghenesen eñ si liep tot palmacium
eñ seide. doop my i xp̃s naẽ die mi bi mijn
hant nam eñ toech mi op. Doe quã calixtꝰ
eñ doopte se mz simplicio mit veel andŏ lu-
dẽ. Doe dz die keiser hoorde dede hi se al õt
hoofdẽ die gedoopt warẽ: eñ dede calixtꝰ
vijf dagẽ houdẽ sondŏ etẽ eñ drinckẽ. mer
doe hi sach dz hy doe vromer was so dede
hi hem alle daghe slaen. Eñ daer nae dede
hi hẽ een steẽ aẽ bindẽ eñ dedẽ doer eẽ vein
ster in een put worpẽ: mer astarius die pa
pe nam sijn lichaem wten putte eñ groef
hem in calopodius kerchof.

Die legẽde vã sinte lucas euãgelist.

Lvcas was ge
borẽ wt syriẽ
eñ hi was vã
anthyochyen
meestere van
medecine/ eñ
sommighe segghẽ dz hy was
vanden .lxxij. iongerẽ. mer iheronimꝰ seit
dat hi was ō apostolẽ iõger eñ niet õs he-
rẽ. Eñ also een glose seit dat hi onsen here
mede volchde doe hi preecte/ maer na sijn
ꝟrisenis wort hi bekeert: daer bi yst bet te
ghelouẽ dat hi niet en was vãdẽ .lxxij. iõ-
gherẽ/ mer sommighe waendẽ dat. eñ hy
was so volmaect eñ vã so goedẽ leuen tot
gode wert eñ tot synẽ euẽ kerstẽ/ eñ tot hẽ
seluẽ eñ tot synen dienst. Eñ om dese .iiij.
bescheidẽheit is hi gescreuẽ dat hi .iiij. aẽn
sichtẽ hadde: dats eẽs mẽschẽ aẽsicht. eẽs
leeus aensicht. een ossen. eñ een arnt. wãt
elc vãden vier dierẽ had vier aensichten so
ezechiel bescrijft eñ hoe dz wesen mochte
laet ons merckẽ. Merct hoe dat enich dier
dat een viercãt hooft heeft als een viercãt
hout. Eñ laet ons merckẽ in elcke syde vã
vieren een aensicht/ dat is een voor eñ ach
ter ende in beyde syden elck een. Des men
schẽ aensicht stont voer/ ter rechter sydẽ eẽ
leeu/ eñ ter luchter zydẽ een calfs aensicht
eñ achter een arens aensicht. Men seyt dz
die arens aẽsicht bouẽ dandŏ was/ dz was
om des voorstekẽ hals/ welckẽ hals gelã-
get wert indẽ arent. daer om seitmẽ dz die
arent bouẽ dẽ anderẽ was. Elck van dese
beestẽ hadde vier vlogelẽ: want ō dat elck
dier viercãt was so haddẽ sy op elckẽ hor-
nen een vlogel. Bi dese vier beestẽ sijn die
vier euangelisten beteykẽt: eñ elc had vier
aensichtẽ. Want sy screuen van gods men
scheit eñ van sijn passie ende ꝟrisenisse eñ
van sijn godheit. Nochtãs had elck euan-
gelist sijn sonderlinghe toescreuẽ aensicht
ouermits eenrehande eyghendom soe ihe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ronimꝰ seit. So is mathęꝰ beteykẽt bidẽ mensche/ wãt hi scrijft sonđlinge cristus menscheit. Eñ lucas is beteikẽt by dz calf wãt hi scrijft vã cristꝰ priesterscap. Marcus is beteikẽt bidẽ leeu. wãt hi scrijft vã cristꝰ ꝟrisenis. Wãt somẽ seit so bliuẽ der leeuwẽ iõgen doot leggẽ tottẽ derdẽ dage eñ des. iij. daechs werdẽ si ꝟwect mitten briessẽ vãdẽ leeuwe. Joãnes is beteykẽt bidẽ arẽt. wãt hi screef hoger dã danđ vã die godhz. eñ xp̄s daer si of scriuẽ. hi was oec in hẽ seluẽ dese vier. wãt hi was mensche geborẽ vãđ maecht maria: eñ hi was een calf in die offerhãde sijnre passyen: eñ eẽ leeu inđ ꝟrisenis. eñ eẽ arẽt inđ opuert. By dese vier aensichtẽ daer lucas bi beteykẽt is so die anđ euãgelistẽ sijn/ ꝟstaetmẽ hoe hi ĩ die vier manierẽ was geordineert wãt bi des mẽschẽ aẽsichte ꝟstaetmẽ hoe wel hi geordineert was tot sijn euẽ kerstẽ die hi leerde mit veel redẽ eñ sachtmoedicheit aẽhẽ toech eñ mit milthedẽ. Bi des arents aẽsicht ꝟstaetmẽ dat hi wel gheordineert was tot gode wert. wãt hi aenscoude god int bescouwẽ mittẽ oghẽ sijns verstãts: ende hi wort gescerpt indẽ beck mit cracht vã goede ghepeyns: wãt die arent is scerp vã syen/ so dz hi sonđ pine mit sijn ogẽ in die sonne siet. eñ daer hy hoge bouẽ die zee vliecht so siet hi die viskẽs in die zee Als sijn beck te crõ wert op dz hi hem niet lettẽ sal/ steect hy hẽ eñ plõpten op eẽ steen eñ so wort hi goet mede te etẽ. Als hi verbarnt is vã die hette đ sonne/ so vliecht hy in eẽ riuier eñ daer mede ꝟlucht hi. die hette đ zõnẽ ꝟlicht die dõckerheit vã sijn ogẽ eñ vlogelen. By dẽ aensichte vãdẽ leeu ꝟstaetmen dat hi geordineert is tot hẽ seluẽ wãt hi was edel in wãdelinghe vã goede zeden wetẽde: wãt hi scude die ꝟradenis sijnre viãden: eñ hi was ghedoochsaem õ dat hy had medelidẽ optẽ bedroefdẽ. wãt die leeu is eẽ edel dier / wãt hi is conic vã allen dierẽ. Hy is wetende. wãt hi ofdoet sijn voetstappen mettẽ staerte als hy vliet datmẽ niet en vint. Hi is oec ghedoghende wãt hi heeft dẽ. iiij. dach redẽ. Biden aensicht vãden osse ꝟstaetmẽ dat hi wel geordineert was õ sijn officie/ dz was die euãgelic te scriuen wãt hi scrijft ꝟlanc voertgaende. wãt hy began vã des voorlopers gheboort eñ vã cristꝰ geboort eñ kintscheit eñ hi ginc allenkẽ voorwaer tot hi ghepassijt was Hi begonst wiselijc na die ander twe euangelistẽ vant dz sy achter lietẽ veruolde hi eñ dat si volmaectelic geseit haddẽ eñ ghemaect dz liet hi achter Hi geduerde opten tẽpele eñ sijn offerhãde ende dat schijnt in sijn begin eñ in sijn middẽ wert eñ in sijn eynde. wãt die osse is een zwaer beest eñ heeft die clauwẽ gedeelt. eñ daer by ꝟstaetmẽ sijn onđscheit. Hoe lucas ĩ dese vier wel gheordineert was dz sullẽ wy noch bet vindẽ op dat wi sijn leuen õtsien Hi was eerst ghefundeert te gode waert.

¶ In drie manierẽ wort die mensche ghe ordineert te gode wert. so bernardus seyt dats mit begeerte/ mit ghepeynsen/ eñ inz meninghẽ. Die begeert sal wesen heilich. eñ dat gepeyns suuer. eñ die meninge ghe rechtich. Hi had heilige begheert. want hi was vol vãden heiligẽ gheest. Hier of seit iheronimꝰ in prologo op lucas. Hi starf in betunia vol vandẽ heiligẽ gheest. Ten. ij. had hi suuer gepeyns. wãt hy was suuer vã lichaẽ eñ vã herte eñ dair in merctmen suuerheit des gepeyns. Tẽ. iij. had hy oec gherechte mẽnichte. want in al dz hy dede socht hi gods eer. Vã dese twee seit iheronimꝰ in eẽ prologo onđ der apostolẽ werc hy gheduerde in suuerheyt sonđ misdaet. Hier in was hi suuer god te dienen dat hy sochte gods eer/ eñ in dit was sijn meninghe gerechtich. ¶ Tẽ. ij. was hi wel ghe ordineert tot sijn euẽ kerstẽ. want wi sijn geordineert tot ons euẽ kerstẽ als wi hem wel doẽ dat wi sculdich sijn Richardꝰ vã sinte victoor seit datter. iij. dinghẽ sijn die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Wi ons vmoeghē eñ ons wetē eñ ōs wille: eñ dat vierde machinē daer toe doē/ dz is ooch. Wi sijn sculdich ōs vmogē in hulpe eñ ōs kennē in raet/ eñ ons wille in begeerte eñ ons doen in dienste. Hier in was lucas wel geordineert. Want hy gaf eerst sijn euē kerstē sijn vmogē in hulpe: wāt in alle moyenis soe was hi sinte paulꝰ eñ hi en ghinc niet vā hē eñ hi was hulpe der prekinge Als hi scrijft tot thimotheū Lucas is alleen mit mi. in diē dat hi seit. Mit mi vstaetmē dat hi sijn hulper was eñ bescermer: eñ hoe hi hē bi stōt eñ in dien dz hi seit alleē merctmē dz hi hē vromclic bi stōt Tē. ij. gaf hi sijn euē kerstē wetē in rade. Want doe gaf hi sijn weten in rade doe hy screef tot sijn euē kerstē orbaer d̃ apostolē leringhe eñ d̃ euangeliē. So hi hier of oec cōde scrijft tot teophile dien hi d̃ apostolen werck bescreef. Hoe hi sijn euē kerstē sijn bekennē gaf/ is opēbaer in eē woert dz iheronimꝰ seit in eē prologe/ wāt sijn woort is eēre sicker ziele medicijn. Tē. iij. gaf hi hē sijn wille in begeertē/ eñ dat is oec dair bi dz hi haer ewelike salichz begeerde. sinte paulꝰ tot colloceuses. V grote lucas die meester vā medicinē dz is v salicheit begeret hi. Tē. iiij. gaf hi hē sijn doē in dienste. Dat merctmē in diē dz hi ōsen here die hy waēde te wesen eē pelgri ontfinck in sijn herberge: eñ hi dede hē alle dienst vā godlike werkē eñ minē. Wāt hi was cleophas geselle doe hi ginc in emaus also zōmighe seggē. eñ gregoriꝰ seit oec/ al seitmē dattet eē and̃ was ¶ Tē. iij. Was hi wel geordineert tot hē seluē: wāt bernardꝰ seit dz iij. dingē sijn dye dē mēsche wel ordinerē tot hē seluē eñ heilich maken/ dats sober eten gerechte werc/ goddiēstich sijnde. Elc vā dese driē is in drie gedeelt vā sinte bernardus: dz etē sal sober wesen op dz wi gesellic/ suuerlic/ eñ oetmoedelic leuē. Die dair gerechtich sal wesen op dat si gherechtich is ond̃ scheidich eñ profitelick. Si sal gherechtich wesen in goede meeninge onderscheidich bi gematichedē eñ profitelijc ouermits stichtinghe. Die minne sal gedienstich wesen op dz wi ghelouē dat god almachtich is eñ alre wijsste ende die hoochste in duechdē. so dat wi gelouē dz ōs cracht eñ dat ōs wijsheit by sijn wijsheit wort gebetert eñ dz wi gelouē dat ōs quaet wort vgeuē bi sijn duecht. In al desen was lucas wel gheordineert: eerst was sijn lijftocht sobere Eñ dat in. iij. manierē. Want hi leefde suuerlijc. Wāt iheronimꝰ seit dat lucas nye wijf of kint en had. Tē. ij. leefde hi ghesellic. dat merctmē in diē dz hi vā hē seluē seit eñ vā cleopha als voorseit is ī luca. ij. iongerē gingē in diē dage: wāt geselllicheit merctmē in. ij. iongerē dats wel gemaniert Tē. iij. Was hi oetmoedich tot sinē euē kerstē: eñ die oetmoedichz merctmē in dz ō dat hy sijn geselle naē cleophas screef/ eñ sijn naē zweech wāt somige seggē dz hi synē naē zweech vā oetmoedichz. tē. ij. had hi gerechtige werkē. eñ dz werc was gerechtich bi meeninge eñ was ond̃sceidich bi ghemaethedē. Daer bi was hy gelijc dē osse die sijn clauwē deelt eñ daer bi is ond̃sceidicheit bi gheteikēt. Het was profitelick ouermits stichtinghe. Want hi was sijn euē kerstē so profitelijc dz hē alle menschē lief haddē eñ daerō hietē paulus alre liefste meester van medicine. Tē. iij. had hi eē goddiēstich syn wāt hi geloefde/ wāt in sijn euangelie seit hi dz god bouen almachtich is. eñ bouē al wijs is eñ bouē al goet is. Van die. ij. eerste seit hi int euangelie/ si vwōderen in sijn leringhe: want sijn redē warē in macht Vandē. iij. seit hi oec indē euāgeliē Nyemāt en is goet sond̃ god alleen ¶ Tē. iiij. Was hi oec wel gheordineert tot sijn ambocht: dz was in den euangelie te scriuē Hier in was openbaer hoe hi geordineert was tot sijn euangelie Wāt sijn euāgelie is vcciert mit veel waerhedē eñ vuolt mit veel oerbaerlichedē: eñ

ſijn verciert mit veel waerhedē eñ minliche de: eñ ſijn geueſt mꝫ veel perſonē warachtige getughe. Tē eerſtē ſijn ſyne euāgelie verciert mit veel waerhedē. Die waerhꝫ is dꝛierhāde/ dats vā leuē van leringē eñ vā gerechticheit Die waerhꝫ des leuēs is dat hāt eñ tōge gelijc ſijn Die waerheit ǒ ghe rechticheit is dꝫ ſentēcie eñ ſaec gelijc ſijn. Die waerheit ǒ leringe is dattet dinck eñ die verſtādenis daer of gelijc ſijn. Mit deſe dꝛie waerhedē ſijn ſine euāgelie mede verciert eñ in ſijn euangelie is deſe dꝛierhāde waerheit geleert. Wāt lucas toent dꝫ xp̄s deſe dꝛie waerhedē in hē hadde: eñ dꝫ hi ſe dē volcke leerde: wāt hy toent dꝫ xp̄s deſe dꝛie waerhedē had bidē oercōſcap vā ſijnre wederſakē. So hi ſcrijft int euangelio Meeſter wi wetē datſtu warachtich biſte eñ leerſte Siet hiet die waerhꝫ vanǒ leringe eñ du en neēſte geē perſoen wt. ſyet hier die waerheit vanǒ gerechtichꝫ eñ du leerſte gods wech inǒ waerheit. ſyet hier die waerheit des leuēs: want eē goet leuē is gods wech ¶ Tē eerſtē toent hi dꝫ xp̄s deſe dꝛie waerhedē leert in ſijn euangelie. Wāt eerſt leert hy die waerheyt des leuēs ende dat in dien datmē gods gebot hout. Lucas Du ſulſte minnē dinē god dinē here: doet dꝫ eñ du ſulſte lanc leuē. Itē wat ſal ic doē dꝫ ict eewighe leuē beſitte. Daer volcht. Du kēſte die ghebodē: du en ſulſte nyemāt dodē Tē .ij. leert hi die waerheyt der leringe: daerō ſeit hi tot ſomige die deſe leringe vonwaerdē eñ verkerē. We v die tindet/ mente eñ alǒhande koel/ eñ ghaet ouer gods wet. Ten .iij. leert hi die waerheit ǒ gerechticheit. Lucas Gheeft dē keyſer dat des keyſers is: ende god dat god is Item bꝛingt mijn viandē voꝛ mi die niet en wilde dat ic regiere bouen hꝫ eñ doeſe herwerts. Itē daer hi ſcrijft vandē domſdaghe. daer hi den quaden ſeggē ſal Gaet van my die quaet hebt ghedaen. Tē twe=ſtē is ſijn euāgelie veruolt met groter oer=baerheit. Want hi dieſe ſcreef was een eerſater om te bekennē dat hi ons daer mede alte oerbaerlike medicine beſcriuet/ want medicine is dꝛierhande. dat is vermakēde onthoudende eñ beterēde Eñ lucas toent in ſijnre euangelien: dat die hemelſce eer=ſater ons deſe dꝛie medicinen ſcencte wāt die medicine die vermacct is die dye ſiecte gheneeſt eñ dits penitēcie die alle ſiecte geneeſt. Hi ſeit dat die hemelſche eerſater ōs deſe medecine gaf doe hy ſeyde. Gheneeſt die onuredighe herten. ende pꝛecke die geuanghen verlateniſſe. Ic en ben niet ghe=comē die gherechtige te ropen mer die ſon=daers. Die medecine die verbeterende is/ is die die geſontheit vermeert. eñ dits dye behoudenis vandē rade. Want dye raden makē een mēſche beter eñ oerbaerlijck. Hi toent dꝫ criſt⁹ ons deſe medicine gaf daer hi ſeit. Al dattu hebſte dat vercoop en gif dē armen. Die medecijn die onthoudē is: die voꝛwacht vā valle/ eñ dat is dꝫ ſchuwē vandē ſonden te doen. eñ van quaet geſelſcap. Lucas toont ons dat criſtus deſe medicine gaf doe hy ſeyde. Wacht v vanden pharizeen giften ende dat leert hi datmen quaet geſelſcap ſcuwen ſal. Of mē mach ſeggē dat ſijn euāgelie veruolt is van alle oerbaerlicheit. Want daer is in die duecht van alle ſyecten. Hier of ſeyt Ambꝛoſius. Lucas begrijpt in ſijn euāgeli alle duecht der wijſheyt. Want hi leerde natuerlijcke dinghen/ doe hi openbaerde dat gods ghebooꝛte mitten heylighen gheeſt geſchiede. Eñ alſo leerde dauid oec wijſheit natuerlick doe hi ſeyde. Sende wt dinē geeſt eñ ſy ſullen woꝛden gheſcapē. Hy leerde oec natuerlike dinghen. doe hi ſcreef dat in ōs heeren paſſie die donckerheit ouer al tlant quam: eñ die aerde beefde/ ende die ſonne verginc. Hy leerde ſedelike dinghē om dat hy in die ſalicheyt leerde. Hy leerde redelike dinghen doe hi ſeide. Die int minſte ge=trou is/ hi is inden meeſtē ghetrou. Son=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

der dese drie wijshedē en mach in die siec-
ke niet wesen dat gheloue dat heymelijke
beteykenis ō drieuoudicheit. ¶ Ten.iij.
Wort lucas euāgelie ꝟciert mit minliche-
dē. Wāt die manier vā sijn scriftē is harde
bequaē eñ scone. Tot dien dz yemāt hou-
de in sijn woordē minlicheit eñ scoonheyt
daer toe sijn.iij. dingē behoorlic. als augu
stinꝰ seit. dz is dz hi behaecht eñ ꝟstaet eñ
dat hi ꝟmaent ō dat hi behaecht. soe sal hy
ꝟcierlic sprekē datmē ꝟstaet so sal hi open
baerlijc sprekē eñ ꝟstādelick eñ datmē ꝟ-
maent so sal hi sprekē met hete begeerten.
Dese drie manierē had lucas in preken eñ
scriuē. Uādē.ij. seide paulꝰ tot die vā cori
then: wi hebbē mit hē ghesent eē broedꝰ. dz
was barnabā of lucā. Wes prijs is ī dier
euangelien ouer al die kercke In dien dat
hi seit prijs so verstaetmē dat hi sprac ver-
cierlijc In dien dz hi seit ouer al die kercke
so verstaetmē dat hi opēbaerlick sprac dat
hi mit heter begheerte sprack is opēbaer ō
dat hi een heet herte had. Lucas int euāge
lio. En was ons hert niet in ons barnēde
¶ Ten.iiij. is sijn euangelie gheuesticht
met veel warighe ghetugē. Wāt het was
vāden vadꝰ geordineert Jheremias. Siet
die dagē comen seit onse here eñ ic sal belo
uē mittē huyse vā ysrahel eñ iuda eē nyeu
we belofte/ niet nae die beloft dye ick met
haer vadꝰs dede/ maer dit sal wesen die be
lofte die ic mittē huyse vā ysrael beloefde
Na die dagē seit ōs here sal ic mijn wet ge
uē in haer herte na die lettere. so spreect hy
nadꝰ leringhe ō euāgelien. ¶ Tē.ij. Was
sijn euāgelie geuest vandē sone: wāt daer
is gescreuē. Hemel eñ aerde sullē vergaen
mer mijn woerdē en sullē nz ꝟgaē ¶ Tē
derdē was sijn euāgelie in gegeuē vāden
heiligē geest So iheronimꝰ seit ouermits
toestekē vādē heilighē gheest screef hi sijn
euāgelie in dz lāt achia. ¶ Ten.iiij. Was
beteikēt bi dē engel dair in apocalipsi staet
Jc sach eē enghel vliegē middē door dē he
mel die dat ewich euāgelie had. dit euāge
lie hiet ewich ewelikē/ wāt het was ewe
lijc gemaect dat was vā xp̄o die ewich is
¶ Tē.v. Was die euāgelie voorseit vādē
prophetē. Wāt ezechiel voorseide dz doe hi
seide dz eē vādē dierē hadde eens ossen aē-
sicht/ eñ daer bi is lucas euāgelie beteykēt
so voorseit is. Eñ oec dat ezechiel sach een
boec dz butē eñ binnē gescreuē was ende
daer warē in gescreuē: gewecn liedekē eñ
wee. Bi dit boec ꝟstaetmē lucas euāgelie
wāt dats binnē gescreuē mit ꝟholētheit ō
heiliger beteikenis. eñ butē mit clarē histo
riē. daer is geween in vā xp̄s passie. eñ dz
liedekē vā ōs herē ꝟrisenis eñ twee vandꝰ
ewigher ꝟdoemenis. ¶ Tē.vi. Was sijn
euāgelie ꝟtreet vā ōser vrouwē wāt si be
hilt al die dingē in haer hert eñ leydet naer
stelic op. So lucas seit. ō dz si namaels dē
scriuers seggē soude. so die glose seit. al dz
sy wiste eñ hoorde so wat god seide of de-
de dz onthilt si al op dat si soude mogen be
rechtē dē ghenē die haer vraghē soudē als
tijt was datmē scriuē of prekē soude xp̄s
geboorte. Hier bi scrijft bernardꝰ een redē
waer bi dat die engel mariē boetscapte dz
elizabeth sint ian droech ende seyde. Daer
om boetscapte hy elizabeths dracht onser
vrouwē ō dz hi als nv leerde ōs behoudꝰs
eñ als nv sijn voorgāgers toecoēst dz ma-
ria outhoudē soude dē tijt eñ ordinācie eñ
sy daer na het soude mogē seggē den predi
caren eñ dē scriuers ō dz sy vā al dese ꝟho
lētheit vā begin was vādē engel gheleert
Wāt mē geloeft dz die euāgelistē haer veel
vraechdē eñ si seidet hē volcomelic. eñ son
derlinge ginc aē haer om dese sake sinte lu
cas als tottē archen vādē testamēte. eñ sy
maectē vā alle sakē seker. sondꝰlinghe van
dien dz sy alleē wist so die engel haer boot
scapte eñ hoe cristus ghehorē was. hier of
scrijft alleē lucas ¶ Tē.vij. Was dit euā
gelie openbaer vandē apostolē. Want om
dat lucas niet en was mit christo in al sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Werckē ende miraculē. Daer om so screef hijt so hi ghehoort hadde vādē apostolē dict sagē/ so hi seit in sijn pꝛologe. so sy ōs ghe-seyt hebbē dict vā begin sagē. Om dat mē in twee manierē oerconscap pleech te ghe uē. dats vā syen eñ hoꝛē. daerō wilde cristus hebbē so augustinꝰ seit. ij. ghetughen vā dien dꝫ si sagē/ dat was matheus ende iohānes. eñ. ij. vā hoꝛē: dat was lucas eñ marcꝰ. Eñ om dꝫ die oercōscap vā dien dꝫ men gesyen heeft vaster eñ seker is dā vā hooꝛē. Daer ō seit augustinꝰ. soe staen. ij. euāgelien die sijn vā gehooꝛder oꝛconscap tusschē mathēꝰ eñ iohānes die cristꝰ werc kē sagē ō dat si te vaster eñ te sekere sullen wesen. ¶ Tē. viij. is lucas euāgelie wō-derlijc gepꝛesen vā sinte paulꝰ ō dat hi mꝫ lucas euāgelie pꝛoefde sijn woerden ende vast maecte. Daer bi seit iheronimꝰ somi-ge wanē wāneer paulꝰ scrijft in sijn epis-telen na dꝫ euāgely dat hi dꝫ vā lucas boec neemt. wāt hi pꝛees oec wōderlijck lucas euāgelie doe hi vā hē screef totten coꝛinten wiens pꝛijs is in die euāgelien ouer al die werelt. Mē leest indꝫ histoꝛie vā antiochie doe die kerstē te antiochien warē eñ hē sel uen te quadē werckē ghegeuē haddē dꝫ sy woꝛdē beleit vāden turckē eñ dat sy iam-merlijc gepijnt warē vā hōgher eñ doꝛst. maer doe si hē volmaectelike bekeert had-dē tot grote penitēcie so opēbaerde daer in onser vꝛouwē kercke vā tripole eē man in wittē clarē clederen. Doe sy hē vꝛaechden wie hi ware so seide hi dat lucas was die vā anthiociē quā daer god vgadt hadt die apostolē eñ die martelarē dꝫ si vechtē sou-dē ouer sijn pelgrimē. Aldꝰ vraechden die kerstē al dat her vāden turcken.

¶ Die legende van sinte Crisantus.

CRisantꝰ was polonis eēs edel mans sone. Doe hi in cristꝰ geloue geleert was end doe sijn vader niet en

const bꝛingē tē afgodē so dedē sijn vad slu tē in eē camer eñ dede iōcfrouwē mit hem wesen dꝫ si hē tot oncuysheydē soude bꝛin-ghē. doe bat hi gode dꝫ syen nꝫ vwinnē en mochtē vā sijn vleischelike begeerte. Doe woꝛdē die iōcfrouwē slapēde eñ en moch tē etē of dꝛinckē eñ doemē wt liet soe dedē sijt wel. Doe batmē darien eē maecht dye gewijt was der goddinne vasta eñ dat sy tot crisante ginc eñ dꝫ si hē wed bꝛocht tot sijns vaders wille. Doe sy tot hē ghecomē was beruspte hi haer vā die houerdicheit haerre clederē. eñ si seide dat si niet vā ho-uerdie also ghecleet en was. maer ō dꝫ si hē tot gode eñ synē vad wed bꝛinghē soude. Doe beruspte crisantus haer waer ō dꝫ sy die hilt vooꝛ god die haer meesters seidē dꝫ sy quade eñ houaerdige mans warē ende ontamelijcke wiuē warē eñ onreyn. Da-rida antwoerde dꝫ die philozophē voldoē die elementē bider mēschē name. Crisan-tus seide: waert dꝫ een die aerde warich-de als die goddinne. ende een ander als eē bouman ploechdese. het schijnt dꝫ sy meer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

den bouman gheuen ſoude van dye ghene
die haer waerdicheit ghedaē had. Doe be-
keerde criſantꝰ darida eñ ſi veynſdē hē in-
der enicheit des heiligē geeſts dz ſi in echt-
ſcap v̄gadert warē Eñ ſo bekeerdē ſi veel
ludē wāt ſi bekeerdē tē geloue claudiū dē
price die te vorē criſantꝰ pijnre was ende
ſijn wijf eñ veel anđ luden. Doe dede die
price criſantū leggē in eē ſtinckēde karker
mer die ſtāck v̄ wādelde in ſuetē roec. Eñ
mē leuerde darida in dz bordeel. Doe quā
eē leeuwe vter wildernis lopē eñ wachte
die dore vādē bordele. Doe ſendemē daer
eē die bid maecht leggē ſoude mer die leeu
vinckē eñ wencte darida. als of hi weten
wilde wat ſi hē geboet vāden geuāghē te
doē eñ ſi hiet hē dz hi hē niet en quetſte mer
dz hi hē tot haer comē liet. eñ hi liep al ō die
ſtat door ende riep dz darida eē goddinne
was geworđ. Doe ſendemē iaghers die
dē leeu vāgen ſoudē. maer die leeuwe die
vincſe alle eñ leideſe voor darida voetē eñ
bekeerdeſe. Doe dede dye rechter eē groot
vier makē eñ hi dedet worpē indē gāc der
camerē ō dz die leeu eñ darida ſoude v̄bar
nē. Doe dat die leeu ſach ōtſach hi hē ende
viel voor darida voetē. eñ ōtfinc oerlof dz
hi mocht wech gaē ſonđ yemāt te quetſen
Eñ doe die rechter criſantū eñ darida me-
nigerāde pine aē dede eñ mēſe nz quetſen
en mocht. Tē leſtē wormenſe in eē diepe
gracht eñ mē werp ſteenen eñ aerde op hē
eñ aldus worden ſy martelaren.

¶ Die legēde vā die.xi.M.maechden.

Die.xi.M.maechden wor
dē aldꝰ gepaſſijt. In brita
nien was eē kerſtē coninc
dye nothꝰ of maurus hiet
die eē dochter had die vrſu
la hiet. deſe vrſula was ſe
re wōderlijc: eerſaē vā ſeden eñ ſeer wijs
eñ ſchone dat ſy ſeer tot alleſins vermaert
wort. Eñ die coninc vā inghelant die doē
harde machtich was eñ menich rijck onđ

hē ghewonnen hadde. Doe hi der maghet
nyeumare hoorde. ſo waēde hi dz ſi ſalich
ware op dat ſijn ſone deſe iōcfrouwe heb
bē mocht Eñ ſijn ſone had oec hier toe gro
te begeerte hierō ſende hi grote bodē tottē
vađ vanđ maecht eñ beloefde grote gauē
eñ oic dreyginge/op dz ſi niet ydele en keer
dē tot harē coninc. Ende die conic was in
anxt ō dat hē docht dz ontamelijc ware dz
hi ſijn kerſtē dochter gaue eē heydē die af-
godē oefende. eñ ō dz hi wiſte dz ſijn doch
ter niet doē en ſoude. eñ ō dz hy ōtſach die
felheit des coninex vā engelāt/mer mit go
des voerſienicheit ſo riet ſi haer vađ dz hy
dē coninc cōſent gaue/bi deſe manierē dat
die coninc eñ ſijn ſone haer leuerē ſoudē x.
maechden haer mede te verſolaſen. eñ dat
hi haer eñ den anderen elck gheuen ſoude
duſent maechdē/eñ datmē.xi.grote ſcepē
bereyden ſoude ende gheuen haer.iij.iaer
tijts om haer maechdō mede te heylighen
ende dat hem hier en binnē die iongelinck
dede dopen eñ criſtꝰ geloue leeren. Deſen
raet vant ſy om dat hy ſijn herte van haer
keren ſoude om dat hē pijnlijc ſoude we-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

sen te doen of dat sy in dese manierẽ die ander maechdẽ ten ghelooue bringẽ soude.eñ die iōgelinc ontfinc die voorwaerde gaerne eñ lach dẽ vað aen eñ die vað deden doopen eñ dede al bereydẽ al dz vrsula geseyt had.Eñ die iōcfrouwẽ vader ordineerde dz sijn dochter die hy harde lief had hebbẽ soude mit haer mans die haer eñ haer gheselscap oerbaerlijc wesen soudẽ.Dus vergaderdẽ vã alle sydẽ die maechden eñ dye mans quamẽ vã allesins ō dit wonder te syen.Ende oec quamẽ veel bisscoppen tot dese maechdẽ om dz si met hẽ varẽ soudẽ. eñ daer was onð pãtulus die bisscop van basilien eñ brochtse te romẽ. vã daer keerde hi weð mit hẽ ende wort mit hẽ ghepassijt. Die coningine vã cecilien die vã haer felle mã had ghemaect als vãdẽ wolf een lam.Doe vrsulen vað die der coninginne neue was haer had ontbodẽ al heimelijck in brieuẽ vrsulen wille so nam sy mit haer vier dochterẽ die sy hadde basilien iuliaen victorie ende aureen ende haer iōcste sone adriaen die om die minne vã sijn susteren liet sijn rijck ende voir mit sijn moeð ende mit sijn susterẽ in inghelant.Ende mit dese coninginẽ raet so ðgaðde mẽ die maechdẽ wt menighe lãden eñ si voir altoos mz hẽ als leitsurou eñ tẽ lestẽ was si ghepassijt mit hẽ.Doe dese maechdẽ ðgaðt warẽ ende die scepẽ eñ datter nootdruftich is te ðteren mede bereit was so seide dese coninginne haer geselscap dese heimelicheyt eñ si zworẽ alle op een nyeuwe riddðscap. Wãt als nv begōstẽ sy te stridẽ in spele.nv liepẽ si hier nv liepẽ si daer somtijts venslden si hẽ dat si stredẽ eñ somtijts vlogẽ sy Eñ sy dedẽ alle manierẽ vã spelẽ eñ sy en lietẽ niet te doẽ dat haer hert ðsierde.ende somtijts keerdẽ si weð te middaghe ende somtijt des auōts.Princẽ eñ baronẽ ðgaderdẽ om dit wonð te sien eñ wordẽ veruolt mit bliscap eñ wonð. Tẽ lestẽ als vrsula dese maechden bekeert hadde so quamẽ sy alle mit een goet wint binnẽ die hauẽ vã tyla in gallien/ vã daer quamẽ sy te coelen.eñ daer opẽbaerde vrsula eẽ engel eñ seide haer dz si weð comẽ souden ende werdẽ gepassijt.eñ die enghel beual dat si vã daer te rome voire eñ so quamẽ si te basilien toe eñ daer lietẽ si haer scepẽ eñ ginghen te voet te rome.Eñ die paus cyriacꝰ wort ðblijt in haer comst:ō dat hy geborẽ was wt britaniẽ.eñ ō dat hi veel nichten onð hẽ ludẽ had eñ ōtfincse mit waerdicheit eñ mit sijn clergie. Ende op dye nacht wort dẽ paus ðtoont dz hi mit die maechdẽ gepassijt soude wordẽ.ende hy hilt dat vast eñ doepte veel maechden die niet ghedoopt en warẽ. Eñ doe hy sach dattet tijt was eñ hi die.xix.paeus was na sinte peter. Doe hi eẽ iaer eñ xi.wekẽ die kerke geregiert had.alsoe seide hy voor hẽ allẽ sijn opset eñ voor hẽ allen gaf hi op sijn waerdicheit eñ ãbocht Doe sijt weðstōdẽ sonðlige die cardinalẽ so waẽdẽ si dz hi dwaelde ō dz hi latẽ wilde die glorie vã sijn werdicheit eñ na sotte wiuẽ volghẽ wilde.eñ doe hijs niet laten en wilde so ordineerde hi in sijn stat eẽ heilich mã paeus te wesen die anicetꝰ hiet.Eñ ō dz dese cyriacus liet sijn paeusscap tegẽ ð clergie wil. daerō dedẽ si hẽ vtẽ getal ð pausen. vã dier tijt ðlorẽ die maechdẽ al die graci die si int hof vã rome haddẽ Doe affricanꝰ eñ maximꝰ die .ij.quade princẽ sagẽ dese grote menichte vã dese maechdẽ eñ dz veel mãnen eñ wiuẽ tot hẽ ðgaderdẽ.soe ōtsagẽ si dz die kerstẽ daer mede valle soudẽ Hier ō ðnamẽ si naerstelic werwert dz si varẽ soudẽ. eñ si sendẽ eẽ bode tot iuliũ harẽ neue dye prince was vãdẽ hunẽ dz hi eẽ her tegẽ die magedẽ brochte eñ dz hise dodẽ soude als si te colen quamẽ ō dat si kerstẽ warẽ. Sinte cyriacus voir aldus met dese heylighe scarẽ wt romen.ende hem volchde vincencius die priester ende cardinael was. Eñ iacobe die wt sijn lantscap was vã brytanien

Was gheuarē te antiochien.eñ daer was hi.vij.iaer aertsch bisscop: ende tot die tijt had hi die pacus ꝟsocht eñ doe hi weđ geuarē was so hooꝛde hi vādē coēst đ maechdē.Eñ doe keerde hi haestelijc weđ eñ hy voir eñ starf met hē ludē Eñ mauriciꝰ die bisscop vā leuitanē die basilien oom was eñ iuliaē eñ follariꝰ die bisscop van lucent eñ simplicius die biscop vā rauenne die te romē warē ghecomē si voerē oec met dese maechdē Etheus vꝛsula bꝛudegō die ī bꝛitaniē noch was hi woꝛt in eē visioen ouermits dengel vā cristꝰ wegē ꝟmaent dz hy sijn moeđ riet kerstē te woꝛden. Wāt sijn vader sterf op dz iaer dz hi kerstē ghewoꝛdē was eñ etheꝰ sijn sone woꝛt conic.Eñ doe dese vooꝛseide maechden te rome met dese bisscoppē keerdē.so woꝛt etheus vermaent vā gode dz hi sijn bꝛuyt te ghemoet voir:dat hy mit haer tot coelen martelaer mocht werden eñ hi dede dz hē god beual eñ dede sijn moeđ dopen eñ voir met haer eñ floꝛētine sijn iōcste suster die onlāc kerstē had ghe weest eñ mit clemēt die bisscop dese maechdē te gemoete eñ woꝛt mz hem ghemartelijt.Merculꝰ die bisscop vā griekē eñ cōstācia sijn nichte die doꝛotheꝰ des coninx vā cōstātinopolē dochter die ondertrout was eē iōgelinc eē coninx sone mer eer die bꝛuloft quā sterf hy.daer ō belooftde si suuerheit.Dese woꝛdē ꝟmaent in eē visioen eñ quamē te romē eñ sy gheselden met dese maechdē tot haer martelye Al dese maechdē quamē met dese voerseide bisscoppē te coelē eñ vondē die stat ō leyt vāden hunē. Doe die hunē dese maechdē sagē so liepē sy op hē mit gheruchte ende als woluē op scapē lopen so doden sy alle die menichte.Eñ doe al dye anđ doot waren gheslaghē eñ die pꝛince tot vꝛsula quā doe hi so wōderlike scoenheit aen haer sach so ꝟwōderdet hē eñ trooste haer vandē maghedē die ghedoot warē eñ beloefde haer dat hise te wiue nemē soude. maer doe sy dat ꝟonwaerde so dooꝛschoot hise ende so woꝛt si gepassijt Eē vādē maechdē die coꝛdula hiet van anxt huede si haer die nacht int scip. maer des moꝛghēs offerde si haer willichlijc ter doot eñ ōtfinc die crone der martelien. Eñ ō datmen haer feest niet en viert ō dz si mittē anderē niet en was ghepassijt so opēbaerde si na veel tijts eē clusenersse eñ hiet haer datmē des daghes nađ maechdē dach haer feest vierē soude. Sy warē gepassijt int iaer.cc.eñ xxxviij. Mē sal wetē dz dese maechdē als somighe segghē willē tot desen tiden niet en warē ghepassijt: wāt cecilien was doe noch gheen rijck noch cōstātinopole ō datmē seyt dat die coninginne vāden lāde onđ die maechdē was mer mē waent dz si gepassijt warē lāghe na cōstātine dē keiser.Doē die hunē eñ die goten dz lāt ꝟderfdē.eñ dz was doe marciaen dē keyser regierde alsomen leest in eē cronike dz was int iaer ōs heerē CCCC.eñ.lx.

Exēpel.

Het was een abt die creech vanđ abdissen vā coelē eē vādē maechdē lichaē eñ beloefde dz hijt leggē soude in eē siluer casse in sijn kercke.mer doe dz lichaē eē iaer ghe legē hadde onđ dz outaer in eē houtē casse Op eē tijt des nachts doe die abt eñ dz cōuēt mettē songē so stōt tlichaē op vā onder toutaer eñ neychde oetmoedelic vooꝛt outaer.eñ sy ginc wech dooꝛ middē vanden chooꝛ daert die monikē al sagē eñ hē ꝟwōderdē.eñ dē abt liep totter cassen eñ vātse ydel eñ hi voir weđ te coelē eñ seide die abdisse.eñ si gingē tot die stat daer sijt lichaē ghenomē haddē eñ vōdent weđ.Doe die abt ꝟgiffenis bat/so bat hi weđ ō dz lichaem of om eē anđ.eñ geloofde ter stōt een siluer casse te doē makē mer hi en mochter geen ꝟcrighen.

Exempel.

Een monic hadde dese maechdē in grote waerdicheit. Op een tijt doe hi alte ziec was openbaerde hem alten schonen maghet eñ vraechde hem of hise kēde.Doe hi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

des wonđ had eñ hi seide dz hise nz en kē-
de. Doe seide si. Jc bē eē vā die macchden
daer du soe grote ynnicheit toe hebs eñ op
dattu mogest werdē geloēt eñ segste ō on-
sen wil xi. M. pater nosterē so selste ōs dā
hebbēin eē solaes eñ tot bescermenis in di
ne doot. eñ doe si wech gheuarē was also
volbrocht hi dit. eñ doe riep hi dē abt ende
liet hē olien. Doe mē olyde so riep hi haeste
lijck dat sy vloghē eñ ruymdē die heilighe
maechdē Eñ doe hē die abt vrachde wat
hy hadde eñ als hi hē gheseit had ō maech
dē belofte so gingē sy alle wech eñ quamē
weđ na een luttel tijts eñ sy vōden dat hy
te gode wert was gheuaren.

Die legēde vā sinte Symon
eñ Judas apostolen.

SImon vā chanaan eñ iu-
das dye thadeꝰ hiet warē
broeđs eñ des minste iaco
bus broeđs eñ maria cleo
phas sonen die alpheñ tot
eē mā had. eñ iudas was
gesent vā sinte thomas tot abagarꝰ dē co-
nick vā edissen na xp̄s opuaert. Wāt men
leest i ecclesiastica historia dz abagarꝰ xp̄s
brieuē sende in dese manierē Abagarꝰ cu-
thanič sone iesum die salige behouđ die co
nic is i iherusalē helye. Jc heb gehoort vā
die gesonthz die ghi gheeft dz stu alle siecte
geneeste sonđ medecijn of crude eñ dattu
mz woerdē die blinde doet siē eñ die crepe
le gaē eñ die lazarꝰ suuerste eñ dye doden
makes leuēde. Eñ ō dz ic dit gehoort heb/
so peynse ic i mijn moet. dz eē vā tween is
dz is dattu god biste eñ bent gecomē vā dē
hemel ō dit te doē. of du biste die soō gods
die dit doet. Hierō scriue ic eñ biddy dattu
di wilste gewaerdigē tot mi te comē ende
mijn siectē genesen daer ic lāge mede ghe-
pijnt geweest heb: wāt ic heb v̄nomē dat
die iodē tegēs di murmurerē eñ willē di v̄
radē: daerō coem tot mi. wāt ic heb eē cleē
eersaem stede die ōs beidē genoech wesen
sal. Ons here seide hē in sijn woerdē. Du
bist salich dattu in mi gheloefste eer du mi
sages. wāt vā mi is ghescreuē die mi nyet
en syē die sullē in mi gelouē. eñ die mi sien
die en sullē nz gelouē. Vā diē dattu aē my
scrijfts dz ic tot dy quame ick moet al vol-
doē daer ic ō gesent bē. mer als ic op geno-
mē bē sal ic eē vā mijn iōgherē sendē die v
genesen sal Doe abagarꝰ sach dz hi xp̄s in
sijn lichaē nz syē mochte. so iā damasceen
seit. so sende hi tot cristꝰ eē maelre dz hy eē
beelde na hē makē soude dz ti doch int beel
de sien mocht die hi in sijn aensicht nz sien
en mochte. Doen die maelre tot cristꝰ geco
mē was en mochte hi vā claerhz in sijn aē
sichte nz syen ō die grote claerheit die daer
wt scheen eñ so en mocht hi sijn figuer nz
malē. Doe xp̄s dz sach soe nā hi des mael-
res cleet eñ leit op sijn aensicht eñ prenter
sijn aēsicht in eñ sendet abagaro. Hoeda-
nich dz ōs herē beelt was is ge screuē i die
voerseide historie. want hy wel gheoocht
was eñ hadde schone winbrawē/ eñ een
lanck aensicht neđ hāghēde: dat was een
teykē vā rijpheden. Mē seit dat dien brief

die ōs here screef is vã so grote cracht dat
in die stat edisse geē ongelouighe noch hey
dē in duerē mach:noch gheē tyrã deren en
mach.Wãt als enich gewapēt volc quã so
stōt eē gedoopt kint op dye poort vã d̃ stat
eñ las dē brief.eñ op die seluē dach so vlo=
ghē die viãdē vã vreesen eñ maectē vrede
aldꝰ gesciedet weleer.mer namaels wort
die stat vã den zaracenē gewōnē eñ sy ont
heilichdēse. Wãt haer gifte was haer ont=
nomē ō haer sondē.na dz xp̄s te hemel ge=
uarē was also mē leest in scolastica histo=
ria:so sende thomas die apostel tot abaga
rū dē coninc iudã die thadeꝰ hiet so hē god
beloeft had.Doē iudas tot hē comē was:
eñ seide dz hi cristꝰ iōger was die hi hē be=
loeft hadde te sendē.so sach abagarꝰ in iu
das aēsicht wond̃like claerheit.Doē aba=
garꝰ sach vã wond̃ eñ vrese so aenbede hi
hē eñ seide.Du bist waerlic iesꝰ des gods
soons iōger die mi seide.Ic sal di sendē eē
vã mijn iōgerē die di ghenesen sal Judas
seide geloefste in gods sone so sulste hebbē
al dz dijn hert begeert.Abagarꝰ seide.Ic
gelouc waerlijck eñ ic soude garē die iodē
v̄slaen die hē cruystē had icx macht./eñ en
belettēt die vã romē nz.so mē seit soe was
abagarꝰ lazarꝰ/eñ iudas nã iesus brieuē
eñ wreker sijn aēsicht mede/ ende wort te
hãt genesen.Judas preecte eerst i mesopo
taniē eñ in pōte eñ symō in egipten.Daer
na quamē sy beide in persen eñ daer vōdē
sy.ij.gokelaers.zaroes eñ arfaxat die sin=
te matheꝰ v̄dreuē hadde wt ethyopiē Wa
radach dē hertoge des conicx vã babiloniē
soude doe te stride varē tegēs die vã yndiē
eñ hi en cōst geen ãtwoerde ōtfaē vã syne
godē.Doē voerē sy ter naester stat tot dye
afgodē/eñ daer was hē ghesciet dz haer af
godē nz antwoerdē en mochtē ō d̃ aposto
lē wille die daer gecomē warē.Doe dede=
se die price sockē eñ doe sy geuondē warē
vraechde hi wie si warē eñ van waer:eñ
waerō dz si ghecomē warē.Si seidē wy
sijn iodē eñ wi sijn ōs herē xp̄s discipulen
eñ wi sijn hier gecomē ō v salichz.Die pri
ce ãtwoerde als ic salich word̃ comē bē soe
sal ic v horē Die apostolē seidē Het betaēt
bet datstu die bekēnes mit wiēs hulpe du
v̄winnē moghest of v viãden te wille mo
ghest bringē sond̃ strijt.Die price seide ick
sye dz ghi machtigher sijt dã ōs godē Ick
bidde dz ghy ōs voorsegt dat eynde vãdē
strijt Die apostelē seide Om dattu weten
sulst dz dijn godē logēachtich sijn beuelen
wi hē dz si v antwoerdē dz ghi hē vraghē
sult eñ als sy segghē dz sijs niet en wetē so
sullē wi prouē dz si liegē.Doe seidē die go
dē dz een grote strijt wesen soude:eñ dat
aē beide sydē veel volcx soude v̄slagē wor
dē.Doe lachtē die apostolē.eñ die price sei
de.Ic heb anxt eñ ghy lacht.dye apostolē
antwoerdē.En ōtsich di niet wãt die vre
de is hier mit ōs gecomē. Morgē te noene
sullen comē legatē vã die vã yndien eñ sul
len hē ond̃ di gheuē sond̃ stridē.Doe begō
sten die bisscoppē d̃ afgodē te lachen eñ sei
dē dē prince Dese willē di sond̃ hoede doē
wesen ō dat dijn viãdē dy ōuersiens ouer
comē sullē Die apostolē seidē Wi en hebbē
nz geseit vã een maent te beidē.mer beyde
eē dach eñ du sulst morgē mit vrede v̄wi=
nen.Doe dedese die price huedē ō dz hi die
daer waer seide eer wilde doē eñ dz hi die
logēachtige castien soude Eñ doe des and̃
daechs geschiede dz die apostelē geseit had
dē.eñ die price die bisscoppē v̄barnen wil
de/so v̄badēt die apostolē ō dat si niet ghe
sent warē ō die leuēde te dodē/maer ō die
dodē leuēde te makē.doe hadde die prince
wond̃ waerō dz sy se niet en lietē dodē eñ
om dz si geen giftē ontfaen en wildē.Doe
leide hi se tottē conick eñ seide Coninc dat
sijn godē die v̄borgē sijn in menschē gheli
kenis.Eñ doe die price dē voerseidē goke=
laers dit geseit hadde watter gedaē was.
so seidē die gokelarē dz dit quade ludē wa
rē die valschelijc dat rijc v̄radē wildē Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

die leytsmā seide hē. Of hy doret so strijt
tegē hē. Die gokelaers seydē. Wilstu syen
dz si voor ōs niet en sullē mogē sprekē soe
doet comē wel sprekēde ludē: eñ doren si
voor ōs sprekē so sulstu prouē dz wi onge
leert sijn eñ sot. Eñ doemē veel aduocatē
voor hē gebrocht hadde so wordē si stō dz
si niet gewisen en cōsten wat si seggē wil
dē. eñ die gokelaers seidē dē conic Om dz
stu wetē sulst dat wi gode sijn so sullē wi
se latē sprekē. mer si en sullē nz mogē gaē.
eñ wi sullē se weđ doē gaen / mer wi sul-
lē doē dat si niet syen en sullē mit opē ogē.
Doe si dit al gedaē haddē so seide die leyts
mā die aduocatē die seer bescaemt waren
voor die apostolē Eñ doe die aduocatē sa-
gē dz si so qualijc geeleet warē so v̄smadē
syse. Symō seide hē. die wil sietmē gescie
datmē in v̄guldē scrinē snode dingē in be-
slotē heeft / eñ datmē in houtē scrinen veel
dierbaer dingē in heeft geleit. Eñ daerom
so wie enich dinck begeert te v̄crigē hy en
merct nz die behagelicheit des gheens diet
draecht / mer dzmē draecht begeert hi wil
di beloue die afgodē te latē eñ dē onsterffe
likē god aenbedē: so sullē wi voor v voor-
hoot een cruce maken eñ ghi sult die goke-
laers v̄winnē. Eñ doen si dit belocfdē eñ
die apostolē een cruce voor hair voorhooft
gemaect haddē so gingē si weđ totte conic
voor die gokelaers. Eñ doe se die gokelers
niet v̄winnē en mochtē mer dz si se bespot
tē so wordē die gokelers grā eñ deden co-
mē een grote menichte vā serpenten. eñ te
hāt dede die conic die apostolē comē eñ sy
raeptē haer mātel vol eñ werpen se op die
gokelaers eñ seidē. In ons herē naē so en
sterft nz. mer die serpētē moetē v quellen
so dat ghi vā anxt roepen moet. eñ doe die
serpentē haer vleys atē so riepē si als wol
uē Eñ doe dye conic eñ dz anđ volc baden
die apostolē dat si se lietē dodē vā dē serpē-
ten. Doe seidē die apostolē. Wi sijn gesent
om die dodē leuēde te makē eñ niet den le-
uendē te doden. eñ die apostolē dedē eē be
dinghe eñ beuolē den serpentē dz si wt su-
gen soudē alt venijn dat si in hē ghescoten
haddē eñ dz si daer na wech gingē. eñ die
gokelaers haddē meer pine doe die serpen
tē haer venijn weđ soghē: dā sy te vorē de
den doe si haer vleys atē Eñ die apostolen
seidē den gokelaers. Drie dagē suldy pine
hebbē eñ daer na suldi genesen op dz ghi v
grote quaetheit wilt latē Eñ doe si. iij. da
gē sonđ etē of drincken eñ sonđ slapen ghe
weest haddē in grote zware pine soe qua
mē die apostolē tot hē eñ seiden. ōs here en
wil nz hebbē enigē bedwōgē dienst. daer
om so staet op eñ gaet wech eñ doet dz ghi
wilt eñ si bleuē in haer quaetheit eñ vloe-
gē vā dye apostolē eñ beroerdē al dat volc
vā babilonie tegē hē. Hier na wort eē prin
cē dochter kint dragēde eñ sy gaf tkint een
heylich dyake eñ seide dat hi haer v̄cracht
had eñ dat si so wort draghēde. Doē haer
vađ eñ moeđ hē dodē wildē so quamē die
apostolē eñ vraechdē welke tijt dattet kit
geborē was. Si seidē hudē ter eenđ vren
vā den dage Die apostolē seidē bringt hier
dit kint eñ die dyaec die ghi wroecht. Doe
sy dit gedaē haddē. seidē die apostelē tottē
kinde. In ōs herē naem so segt kint of die
dyaec v vađ is. Dat kint seide Dese dyaec
is suuer eñ heilich eñ en besmette nye sijn
lijf. Doe die ludē badē dz die apostolē vra-
gē souden wie dat gedaē had. Doe seiden
sy. ōs behoort die ōtsculdighe te ōtbinden
eñ niet dē misdadige te wroegen. Doe ter
tijt gesciede dz. ij. wreede beesten diemen
hiet tigridē elck ōtliep wt haer holen daer
si in geslotē warē. eñ dodē al die ghene die
tegē hē quamē. eñ die apostolen gingē tot
hē eñ maectē se so mack als een lā. Doē die
apostolē vā daer gaē wildē so v̄batmē hē
dat sy daer bleuē een iaer eñ drie maenden
eñ daer en binnē dooptē si meer dā ix. M.
menschen sonđ die kinđ. Die voerseide go
kelaers quamē tot een stat die samer hiet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Eñ daer warē .lxx. bisscoppē vã afgodē eñ sy beroerdense tegē die apostolē dz syse soudē doen offerē of dz sise souden doden. Doe die apostolē al ð prouincie door ghin gēeñ si ghecomē warē om te predikē so be grepēse die bisscoppē mitten volcke eñ ley dense totter sonnen tēpel. Eñ die duuelen riepē wtē afgodē wat is ons eñ v apostelē des leuēde gods / siet wy ðbarne sint dz ghi hier gecomē sijt Doe opēbaerde hē een engel eñ seyde. kiest vã .ij. een deser luden ðderfnis of v martelie Eñ die apostolē seiden / Wi begherē dz dese ludē bekeert wordē eñ wi ghemartelijt. ende die apostolen maectē een gheschil eñ seidē. Om dat ghy wetē sult dat dese beelden vol duuels sijn siet so beuelen wi dz sy wt gaen eñ dz elck brekē. Te hãt quamē vtē beelde .ij. zwarte morianē eñ brakē die beelden eñ liepen wech al ropēde. Doe dz die bisscoppē sagē liepen sy op die apostolē eñ sloghense doot Op die vre wast schoon weð nochtãs begõst so seer te blixem eñ donrē dat die tempel in drien scoorde. ende die .ij. gokelaers wordē vãden blixem ðwãdelt in colē. eñ die conic voerde ð apostolē lichamē in sijn stat eñ maecte een kercke in haer eer Men vit dz dese symõ gecruyst was / eñ dit seggē ysidorꝰ beda cusebius eñ iohan beleth. Wãt soe si segghē doe sy in egiptē gepreect haddē so keerdē sy weð te iherusalem. eñ na die minre iacobꝰ doot wort hy gecoren bisscop tot iherusalē. eñ mē leest dz hy .xix. doden ðwecte voor sijn doot. Doe hy die kercke vã iherusalē gheregiert had menich iaren. eñ hi .C. iaer ende .xx. out was. In trayaen des keysers dagē wort hi gheuanghē vãden rechter vã iherusalē eñ hi dedē seer slaen. Tē lestē dede hy hē crucē dz sijt al ðwõderdē die daer warē dz eē out mã vã .C. iaer eñ .xx. mocht ðdragē die tormē ten vãden cruce. Nochtãs seggē sõmighe soet waer is / dat dese symon niet en was die ghecruyst was / mer het was een anð symon cleophas sone ioseps broeder. Dit seyt eusebius in sijn cronike. Wãt ysidorꝰ eñ euzebius dat sy voor geseit hadden dat corrigeren sy na in haer cronike. Dit tuyghet oec vsuardꝰ in sijn martirologie.

¶ Die legende vã sinte Leonardus

LEonardꝰ was int iaer ōs heren vijf .C. remigius iõger aerstbisscop vã remēs. hy hief hē wter vonten eñ leerden in goede zeden. eñ sijn vader eñ moeð warē vã die eerste in des conicx palaes vã vrãcrijck. Die coninc hadde leonardꝰ so lief dz hi al die gheuanghen ðloste die hy wilde. Eñ doe sijn nyeumare van sijn heilicheyt wies so deden die coninc langhe tijt by hē wonen tot hi hem een bisdom gheuē wilde. maer leonardus en wilde dat niet mer hy begheerde inder woestinē te wonē. eñ hi liet alle dinghē eñ quã mz lifarde sinen broeder al preckende te aurente. Doe sy in een cloester ghewoent haddē. bleef lifaert aldus wonende in een cluse op een ryuire eñ sinte leonardus custen eñ scheyden vã een. Eñ hy ghinck precken in aquiteyne eñ leonardus daer hi preecte / eñ daer dede hi veel miraculē eñ hi bleef wonē in eē bosch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

by een stat leonice ende daer was des co-
ninckx zale ghemaect om dat hy daer plach
te iaghen. Ende het ghesciede op een dach
doe daer die coninc iaghẽ soude dat die co-
ninginne dair quam vã ghenoecht ende si
wert in arbeyde van kinde eñ die coninck
eñ sijn ghesin weendẽ om der coninginne
vrese eñ leonardus hoorde haer screyen in
den bosch so ginc hi daer eñ doe hem die co
ninc riep ghinc hi tot hem eñ doe hẽ die co-
ninck vraechde wie hi was. Eñ doe seide
hi hẽ dat hi sinte remigius iõger ghe weest
hadde so õtfinc die coninck goede hope eñ
om dat hy van een goede meester gheleert
was als die coninc vermoede. so leyde hy
hem totter coninginne ende bat hem dz hi
biddẽ wilde dat dye coninginne sijn wijf
ghenesen mocht eñ dat kint gebarẽ mocht
dat hy daer of .ij. bliscappẽ crighẽ mocht.
eñ leonardus veruolde dit te hant mz sijn
bedinge. Doe hẽ die coninc veel gouts eñ
siluers geuen wilde. en wilde hijs niet õt
faẽ mer hi hiet hẽ dz hijt dẽ armẽ geuẽ sou
de eñ seide. Ic en hebs niet te doen. mer ic
begeer alleen te wonẽ indẽ bosch eñ cristꝰ
te dienẽ eñ al der werelt rijcdom te v̄sma
den. eñ doe hẽ die coninc alt bosch gheuen
wilde so seide hi. Ic en wils niet al õtfaẽ
mer ic bid v dat ghijs mi so veel gheeft als
ic op een nacht om varen mach mz een ezel
eñ die coninc dede dat gaerne. ende doe le-
onardus daer stichte eẽ cloester ende daer
soe leefde hy met veel monicken in groter
abstinencien. Doe dz water een mile van-
dẽ cloester verde was te halen. soe dede hi
daer een put grauẽ eñ mit sijn bedinge soe
quã die put vol waters eñ hiet die stat no
bilitate/om dz hise v̄creghẽ hadde vã een
coninc eñ dair dede hi so veel miraculen so
wat gheuãghẽ sijn naẽ aenriepẽ hẽ spron
gẽ die yseren of. eñ sond̃ yemãts v̄beyden
gingẽ sy daer sy wildẽ eñ brochtẽ hẽ haer
yseren. Vã dese gheuãghẽ bleuẽ veel met
hem wonẽde eñ dienden god. Seuẽ ionc-
frou wẽ die vã synẽ geslachte warẽ si ver-
cochtẽ al dat sy haddẽ eñ quamẽ tot hẽ eñ
deelde hẽ den bosch eñ bleuẽ met hẽ wonẽ
de eñ cristũ dienẽde/eñ toghẽ daer na veel
tot hẽ. . Leonardus starf den viij. ydus in
nouẽber vol heylichedẽ eñ doechden ende
doe hy daer veel miraculẽ gedaen had soe
wert dẽ clerc vand̃ kerc geseyt dat die stat
te cleyne was õ dat aenual vãden volcke
dat si op eẽ and̃ stat een kerc makẽ souden
eñ dat sy der wert sinte leonardꝰ lichaem
voeren soudẽ. ende sy warẽ mettẽ volcke
drie dagẽ in bedinge ende in vastẽ ende sy
sagẽ dat al om dz lãt ouer gedect was mit
snee. mer die stat daer leonardꝰ rustẽ wil-
de die sagẽ si al ydel. ende doe hi aldꝰ ouer
geuoert was: so dede õs here õ synẽ wille
sond̃linghe veel miraculẽ in gheuãghẽ. so
dat daer menigerãde yserẽ bouẽ sijn graf
hangẽ. Die graue vã leonosijn hadde een
alte grotẽ veter doẽ maken om dye quade
dair mede te v̄uarẽ eñ die had hi doẽ slaen
aẽ een stock in sijn toren/eñ so wie die ve-
ter õ sijn hals hadde eñ teghen enigẽ stanc
vand̃ lucht daer mede in geleit wort hi en
sterf niet eẽ doot mer dusent dodẽ. Het ge
sciede dat mit dese veter wort ghebonden
eẽ vã leonardꝰ knapẽ sond̃ misdaet. ende
doe hi bi na op die doot was so bat hi in hẽ
seluẽ so hi best mocht aen sinte leonardus
dz hi die and̃ v̄lost had dat hi doch die sijn
knape was oec wilde helpẽ/eñ te hãt opẽ
baerde hẽ leonardus in een wit cleet ende
seide. Stãt op eñ ic sal dy dese vetere hel-
pẽ dragẽ tot mijn kercke volcht my eñ ick
sal dy voor gaen. eñ hi stõt op eñ nã die ve
tere eñ volchde sinte lenaert dye voorginc
tot sijn kercke eñ doe sy voor die dore qua-
mẽ so ontuoerde hem sinte leonardꝰ eñ hi
ginc ind̃ kerken ende seide hẽ wat sinte le
naert gedaen hadde ende die vetere hinck
hi bouẽ sijn graf. ¶ Exẽpel.

¶ Het was een man die in sinte leonardꝰ
stat te nobilitatum woẽde ende was alte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ynnich tot sinte leonardū eñ hi wort van
een tyrā geuāgē eñ die tyrā seide in hē sel=
uē eñ peynsde Dese lenart ꝟlost alle geuā
gē eñ alle cracht vā yser sinclt hi als was
span ic dese in yser so sal sinte leonardꝰ tot
hē comē eñ ꝟlossē. mer mocht ic hē houdē
mē soudē met. M. scellingē niet quitē. Ic
en weet niet wat ic doē sal. ic sal in minen
torē doē grauen eē diepe put eñ ick sal dese
mā daer in leggē met yser eñ daer na sal ic
optē mōt vādē put doē makē eē houtē scri
ne/eñ daer sal ic gewapēde ridd̄s doē leg
gē. Wāt al breect sinte leonardus dat yser
nochtās en ginc ond̄ die aerde nz eñ doe hi
dz al gemaect had eñ dese gheuāgē mā al=
toes sinte leonardꝰ aenriep so quā leonar
dus des nachts eñ keerde die scrine ō daer
die ridd̄s in laghē eñ hi dectese dair onder
als dode ludē indē graue eñ daer ghinc hi
mit grotē lichte indē putte ende hi hilt sijn
vriēts hāt eñ seide Slaepstu of waecstu.
Siet hier leonardus die du begheerste. en
de die mā hadde des groot wond̄ eñ seide
heer hulpt mi. eñ hi brac sijn veterē eñ nā
hē op sijn scouderē eñ droech hez optē torē
eñ settē wt eñ daer na ginc hi wt al sprekē
de met hē als die eē vriēt mittē anderē. eñ
leidē tot synē huse daer hi woende.

Een pelgrim die vā sinte ¶ Exēpel.
lenaerts quā eñ hi in almagen geuāghen
was. eñ gheleit indē karker. so bat hi hem
seer dz hi hē wilde latē gaē ō sinte leonar=
dus wille ō dz hi hē niet misdaē en had eñ
sy ātwoerdē hē. ten waer dz hy hē seluen
grotelic quitede and̄s en soude hi niet wt
comē. eñ hi seide. weet dz ic leonadus pel=
grim bē eñ dz ick hē mi beuolē hebbe. Des
nachts daer na soe opēbaerde leonardꝰ hē
dē here vādē castele eñ hiet hē dat hy sinen
pelgrim liet gaen. Mer des morghēs ꝟon
waerde dat die heere als een droem eñ en
wilden niet latē gaen/ eñ des and̄ nachts
so opēbaerde hi hem oec eñ seide hē dat sel
ue: mer hi en wildes echter niet laten gaē.
eñ opten derden nacht so quā leonardꝰ eñ
nam den pelgrim eñ leyden butē der poor
ten eñ te hāt viel dien torē mitter een helft
vā der burcht/eñ daer ꝟsmoorden si: mer
die prince bleef alleen te liue om sijn scāde
mer hi hadde sijn benen ghebroken.

Eē ridd̄ die geuāgē was ¶ Exēpel.
in brytanien eñ hy aenriep leonardum eñ
hi opēbaerde hē daer sijt alle saghē eñ des
ꝟwōderdē si hē. eñ hi dede dē karcker op
eñ gic daer in eñ bract yser eñ gafse dē rid
der in sijn hāt. eñ hi leiden int midden der
luydē eñ ꝟuaerdese al met wonder Noch
was een and̄ leonardꝰ dye oec vol duech=
den was eñ sijn lichaē rust te corbie. Doe
hi in een cloester prelaet ghemaect was so
riep hi hē seluē ond̄ so groter oetmoedichz
dat hi minre scheen dā and̄. Mer doe veel
volcx tot hē quā so riedē sommighe quade
mēschē dē conic dotario eñ seydē. tē waer
dz hi hē wachte voor leonardū wāt hi ve=
le ludē ꝟgaderde ond̄ manier vā religiosē
datter trijc vā vrācrijc grote scade of heb=
bē mocht. eñ die conic gebootse te ꝟdriuē.
eñ doe die ridd̄s tot hē quamē haddē si soe
grotē rouwe ō sijn woordē eñ dye coninc
had so grotē rouwe eñ bat hem ꝟgiffenis
eñ hy nā haer goet die ghene die leonardū
ꝟraden wilde/eñ nauwe wilde hijt haer
wed̄ gheuē. Eñ dese leonardꝰ ꝟcreech oec
van gode/wat geuāghē die hē aēriepē dz
si soudē wordē ꝟlost. ¶ Op eē tijt doe hy
bedēde was so quam een serpēt crupende
vā sijn voetē toe tot sijn schoet mer daer ō
en stōt hi nz op wt sijn bedinge: doe hi sijn
bedinghe voldaen had so seide hy. ic weet
wel vand̄ tijt dz die mēsche gescepē was
so heefstu hem onrust aen gedaen eñ is dy
enighe macht gegeuē in dy so doe in mi dz
ic ꝟdiēt hebbe Doe hi dit had geseit so viel
dat serpēt wt sijn caproen doot voor sijn
voetē Hier na maecte hi vrede tussē twee
bisschoppen ende seide dat hy des daghes
daer na soude steruen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Die legẽde vã sinte Quintinus.

QUintijn Was edel vã ghe=slacht Wt romen eñ hi quã te abiane enđ daer dede hy veel miraculẽ. eñ biden be uele vã maximiaẽ soe vinc hẽ die rechter eñ dedẽ slaen dat hi bi na doot Was. eñ daer na leide hy hẽ indẽ karcker met dye engel Vlostẽ eñ gic int middẽ vanđ stat eñ preecte den volcke eñ dair vincmẽ Weđ eñ mẽ rectẽ aen cẽ sta ke tot dz hẽ sijn aderẽ scoordẽ eñ mẽ sloech hẽ iãmerlijck met pesericken eñ mẽ goet op hẽ syende olye eñ peck eñ smout eñ hy be=spotte dẽ rechter. doe Wort die rechter grã ende dede in sinẽ mõt Werpẽ calc edick eñ mostaert/ doe hi noch vast bleef voirdemẽ te verenõde eñ mẽ dede hẽ slaen. ij. nagels int hooft tottẽ beenen. Eñ. x. dedemẽ hem slaen tusschẽ naghel eñ vleys Daer na de=den die rechter onthoofden: eñ dede tlich=aem Werpẽ in een riuier ende daer lach hy lx. iaer in. Daer na vantten eẽ vrouWe al=dus. Wãt doe sy stadelijc in bedinge Was so Vmaende haer die enghel dat sy voir te verenõde Wert ende daer soude sy op dier stadt soecken sinte quintinus lichaem ende dat sy hem eerlijck groeue. ende doe sy tot dier stadt ghecomẽ Was met groot ghesel=scap ende doe si haer bedinghe dede soe be gonst te hant dat lichaem te vloten ombe=smet al geheel ende mit soetẽ roke: eñ si be groef dat lichaẽ ende sy Was te vorẽ blint eñ doe Vcreech si Weđ dz licht vã haer ogẽ Doe sy daer een kercke ghesticht hadde so voir sy Weder te huys.

Die legende van sinte Seueer.

SInte seueer dye voor ons here Was een glorioes cõ=fessoer die lãghe tijt in sno de leecke ludẽ cleeder ghinc ende hẽ gheneerde mit dra perye eñ hi had eẽ geechte Wijf eñ hiet vincẽcia: by haer hadde hy eẽ dochter gehieten innocencia ende plegẽ te gader haer broot te Winnen mit spinnẽ eñ Weuen. Waerom hi geheten Was onđ die gheineente lanarius. met Welcken arbeyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

hi gode bequaem was/ wāt hijs hem niet
en scaemde. Jn die tyden gheuielt dz in ra
uencia die bisscop starf. eñ die ouerste ghe
bodē dat ygelick. iij. daghen vasten soude
om te wetē wie dz waerdich was des bis
scops stoel te besittē. eñ doe elck ter kercke
liep sprac seuerus tot sijn wijf wt ōnosel
heit/ wāt hi ōnosel eñ gerechtich was Jc
wil ghaen ter kercke eñ sien wie daer bis-
scop wesen sal. Sijn wijf seide hē mz on
waerdicheit. Het waer goet dat ghi mede
ginct met v smoutighe cleder eñ dringēde
ond die voorbarichste die ghecleet sijn mit
purpur cleđ: want sy mochtē raet aen v ne
men/ nochtās waer beter dz ghi v pijndet
myeñ v dochter dat broot te winnē. Doe
seide hy. Wat macht hinderē of ic daer ga
Sy sprac. Jst dz ghi gaet so geue god dat
ghi met slagē moet wordē ōtfaen Eñ hoe
sy quaet sprac hi ginc nochtās ter kercken
eñ trat onder die ouerste. Doet volc beed-
de so quam een duue op seuerus hooft rus
tende soe dat die princē hē bekendē bisscop
te wesen. eñ sommighe sprakē hoe dat eē
onreyn mensche ond die heerē soude comē
moghē eñ bisscop wesen. Daer ō holpē sy
hem wter kercken mit vuystē so sijn wijf
voerseit hadde. Des and daechs quam hi
weder eñ schuylde in een winckel/ eñ die
duue vloech op sijn hoeft so sy te vorē dede
eñ hi vloech al heymelijc als hi best mocht
Des derden daechs quā dat volc weđ ter
kercke om te vnemē of sy een bisschop heb
bē souden/ ende die teykē van gode te ont-
faen. eñ also als voor ghesciede soe quam
die duue voor alt volck eñ openbaerde hē
op seuerus. Doe riepen sy alle met luđ stē-
mē. Wie kiesen wi bet dan die god hebbē
wil/ eñ drie weruē self gecorē heeft. Daer
na toghen sy hē wten volcke in een camer
eñ toghē hē clerclijc abijt aē eñ consacreer
dē bisscop. Sōmighe die daer bi stōdē lie-
pē tot vincencia sijn wijf eñ seydē haer dz
haer man bisscop gecorē was. Si seide al
lachende eñ bespotte die bodē Jc weet dz
seuerus in grāmatica wel geleert is/ daer
bi mach hy wel bisscop wesen. Alsoe wel
als dit wijf in scāpe seide so lichtelick ont
finc hi die cōst vā dē heiligē geest Si sprac
voort/ het waer recht datti bisschop ware
wāt hi plach wolle vā minē hoofde te spi
nen: het soude hē wel staen in een bisscops
stoel te sittē. Doe sy dit eñ des gelijc seyde
die ander eñ die derde quā eñ bootschapte
haer als die eerste. Doe liep si eñ haer doch
ter met verwōderen ter kercke/ eñ doē sy
sach dz also was so dācte sy gode. eñ daer
quamē si beide ō salich te werdē. Die moe
der leefde voortmeer in weduen staet eñ
die dochter in maechdelike staet. Eñ sinte
seuer⁹ was voortgaende in goede werkē
also dat al dat lant dore/ maerc vā hē ginc
eñ al sijn daghē studeerde hi ind scriftē eñ
leerde dē mēschē in goede exēpelen. Eñ al
die hē saghē haddē lief. eñ yghelijc v won
derde hoe eē so rudē mēsche sodanich clerc
wordē mochte: maer god en nā nyet alleē
grote meesterē die sijn volc regeren soudē
maer arme visschers vcoes hi eñ si preectē
al die werelt door. Nergēt was hi versu-
mēde: maer in die heilighe scrifte was hy
haer alre meester ende sprack onuersaecht
Doe hy sach dat sijn wijf eñ dochter of li-
uich waren gewordē soe groef hise in een
graf dat hi had doen makē. Eñ doe hi out
wort eñ hi sijn tijt vā steruē wist soe dede
hi priesters gewade aen eñ bereide hē mis
se te doen. Eñ doe die misse ghedaen was
ginc hi te graue daer die. ij. lichamē laghē
eñ rechteuoert wort dz graf gheopēt ende
sprac tot sijn wijf eñ tot sijn dochter. Dit
graf heb ic mi doen makē ende v vā waer
dicheit gheleet. eñ also alst tot mi gemaect
was schict v eñ laet my bi v legghē: want
wi met malcāder in die warelt ons tyden
toe ghebrocht hebbē/ laet ōs ind aerden te
gađ rusten Eñ doen trat hi int graf gelijc
sint ian euāgelist dede eñ sloech een teiken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

des heilighē cruces voor hē ende gaf synē
geest. Een kint dat hē misse diende sach dz
dese heilige mā int graf ghinc eñ den steen
die opt graf lach ghinc doe of diemen daer
op geleit hadde. eñ dat kint liep ten graue
roepēde mit luder stēmen eñ greep eē stuc
vāder casuffel dat tusschē dē zarcke clem=
de. eñ tvolc dat vter kercke ghegaen was
quamē ghelopē eñ saghē wat daer ware
Doe riep tknechtkē/mijn heer dye bisscop
is int graf gegaen/helpt mi dat ic onđ die
zarck niet en smore. eñ die mās verstōden
wel dattet gods werckē warē eñ songhē
gode lof eñ sanck vā die gracie. eñ so wat
sieckē dat daer quamē sy wordē gesont of
te ghetroost. Eñ daer gheschiedē so ontal=
like veel miraculen dattet nyet te vertellē
en ware. ¶ Die legēde vā sinte Cris
pijn eñ Crispiniaen martelaers.

CRispijn ende Crispiniaen
waren twee ghebroeders
ende quamē met quintijn
ende mit sijn ghesellen in
vrancrijcke van romē om
te preken dat kersten ghe
loue/ende sy quamē te sizoen of zwessien
in die stat: eñ daer leerdē sy schoen maken
om dat si haer nootdruft daer mede win=
nen soudē eñ oeck om dattet een stille am=
bocht was. eñ si leerdēt vouē anderē mē=
schē ende sy en dedent om geen sonderlin=
ghe loon dā men hē vā minnen gaf. Ende
hier in eñ in anderen dinghē wordē sy ver
maert so dat sy veel mēschen bekeerdē mit
haer leringhe. Nu geuielt datte sizoen in=
der stat quā die felle rectiouarus eñ ꝟhoor
de vāden santen eñ hi deedse vanghē ende
voor hē bringhen eñ leydese aē met veel sa
kē om te trecken vāden ghelooue mer sy en
achten des niet. Doe dede hise met stocken
slaen. daer na dede hi die een nae die ander
scarpe priemē vā ysere of elsenen in haren
vingerē eñ in harē theen slaen tusschen vel
eñ vleys. Daer nae dede hise op een banck
gherect leggē eñ dede wt haere scouderen
snydē langhe riemē. Eñ doe sinte crispijn
eñ crispiniaen in deser zwarer pinē eñ gro
te tormentē warē soe sprongen die priemē
wt eñ wonden sommighe ter doot toe eñ
sommighe wordē ghequetst. Doe dit rec=
tiouarꝰ sach so beual hi dz mē elc enē zwa
ren steen soude binden andē hals eñ inder
riuiere also worpē/ende ꝟsmorēse onder
dat ijs wāttet doe winterde. Mē dede dz
hy geboet/mer twater oft ijs noch die cou
de en deerde hē min noch meer/mer eē wel
ghetempert bat dochtet dē heyligē wesen
ende sy quamē te lande sonder noot Ende
doe geboet die tyran datmense in ghesmol
ten loot werpen soude also men dede. Te
hāt als sy haer gebet hadden ghedaen. so
spranc eē droppel loots in rectiouaers ogē
ende wert ghepijnt eñ blint. maer doe de=
de hi peck eñ oly te samen sieden ende hiet
die heilighen daer ghelijc in worpen ende
des en deerde hē min noch meer/want die
heylighe enghel halpse daer wt sonder pi=
ne: maer doe dat die rechter sach soe wort
hy ꝟwoet dat hise niet ꝟwinnē en mocht

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ende viel in cē groot vier eñ verbarnde hē seluen: Want dat vonnisse gods loende hē Want hi menighen mensche mit vier ghepijnt hadde. Eñ doe dat die heiligen v̄stō-den baden sy onsen here dat hy hē cortelijc halē wilde. eñ des nachts daer na dede hē god openbaer weten dat sy cortelick haer loon ontfaen soudē in hemelrijcke. Want die keiser maximiaen hadde vernomē hoe hi v̄loren hadde synē rechter rectiouarus. eñ hi ontboet sonder toeuē crispijn eñ crispiniaen te onthoofdē. Dit geschiede in nouēber optē achtienstē dach. Mē werp die lichamē opt velt ō die voghelē eñ die dierē te etē mer god benāt eñ sende enē engel tot enē oudē persoē dz sy die martelarē soude begrauen. Die oude persoen nā sijn dochter mede die oec kersten was eñ sy ginghē daer der martelarē lichamē laghen eñ het verdroet dat sy geen hulpe en haddē te bringhen daer sy dochtē. Eñ te hants saghē sy een scip in die ryuier eñ sy leiden die lichamen dair in opten troost ons herē eñ tradē daer in ende dat schip ghinc voort teghens stroom inder riuiere eñ nyemant en deder yet toe. Ende sy quamē te lande voor haer woninghe mz blidē moede eñ begroeuēse in haer huys Ende doe die persecucie ouer was doe opēbaerdet god dē kerstenē alsoe dat daer groot ganc was eñ menich mirakelē dair geschiedē hudē des daechs.

¶ Die legende vā sinte Gereon ende Victor mit haer ghesellen.

DJe keyser dyoclesiaen sende synen geselle maximiaē teghē dat walsche lāt dair dat volck rebeleñ wedhorich was dē roomschē rijc eñ gaf hem mede tot hulpe eē legioen volcx. dat is. vi. M. vi. C. ende lxvi. riddd's/ vā orientē comēde wt eē grote stat genoēt thebea/ die ō haer grootheit. c. poortē hadde. eñ gheleghē was opter ryuiere nylus. eñ coemt wten paradise daer die

apostel sint iacob die minre dat geloue gepredict had. Vā dese stat warē dese voorseide ridders ghenoēt thebey eñ warē goede kersten menschē die ōtfanghē haddē dz gheloue vā den heilighē bisscop vā iherusalem genoemt zalda/ welc oec van die aertsche vader marcellinus paeus doe sy te romen quamen also sy inden gheloue warē gheuesticht/ dz sy lieuer inō martelien steruē souden dan dz heilighe geloef of te gaē dat sy ontfangē haddē. Doe dese mit maximiano eñ mit eenen groten hoop volcx gemengt van ongheelouige ende ghelouighe menschen te samen ouer tgheberchte gecomen waren eñ ghenaecten den walschen lande Eñ maximiaen vernam dat eē edel man ghenoemt carausius hem sette teghē dat roomsche rijck eñ dat dede hi omtrent den walschē lande eñ der zassen/ so sende hy een deel van sijn heer ouer dē rijn: ende gaf hem mede dye edel heren eñ hertoghē vant thebeeusche volck die ghenoemt warē gereon victor cassius florencius eñ malusius welck volghende waren die salige scare der kersten ridders. Hier binnen als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

maximiaen quam aen dat geberchte. so dede hi sijn volck rusten ende sette een afgod ghebiedende dat een yghelijck van al sijn volck synen afgod elck bi sonder sacrificie soude doen met groter feestē. Ende als dit aldus ghesciede soe was die edel hertoech gereon mit sijn volck voor by ghelede. eñ verstont vandē bode dye hem gesent was vādē keiser dz die heylige hertoge mauricius mit sijn legioē volchde. Legioen is een scare volcx vā vi.M.vi.C.eñ lxvi. mēscē die al den goden niet offerē oft aenbedē en wilde. Ende daer om den x. man van sijn volck een werf eñ anð werf ghedoot was ende dz die keyser voort een ghebot hadde ghegheuen datmē al die ander die niet sacrificeren en wilden doden soude so waer mense vonde Als dan die heilige mā mauricius met sijn gesellen also gedoot warē ende die dienres des doots ghecomen waren tot een stat ghenoemt verona. die gheleghen is opten rijn so vonden sy daer die principael ridders cassium eñ florencium mit. vij. ander vroem ridders vander seluer starcheit des ghelooefs. ende noch veel ander met hem vander seluer scare / maer niet vander seluer vastheyt des gheloofs. Ende als sy kenden dat dese voerseide cassius ende florencius mz haer. vij. ghesellē waren vanden volcke dat wt oesten gecomen was / so begonsten sise wredelijck te hanteren ende te vraghē vā dat heilige geloue: welc sy hoochlijc belijden eñ en wilden niet versaken. Als si aldus gheuondē waren volstandich eñ van haer ghesellen die te voren om dat heylighe ghelooue ghedoopt waren. noch met wille haers hertē noch mit belijden haers monts niet scheyden en wilden so worden si om cristꝰ wille onthooft. Hier na quamen dese wreede dienres des doots. alsoe gheringhe als die fame tot sinte gereon eñ sijn ghesellen die waren. CCC. ende xvlij. die mit een gheloue der waerheyt ghewapēt warē. ende waren nochtās een weynich voor die nauolghēde vuolghers eñ dootslaghers ghegaen inden cāpen eñ pleinen velden ð stat vā coelen daer sy wachtēde warē die glorie ð martelien eñ maecten malcāder sterc eñ volstandich te bliuē / oec inden doot int heilighe geloue. Eñ als die ghene die vanden keiser ghesent warē om die te dodē saghen dat in hem luden noch wille en was vandē gheloue te gaen. of oec hē seluen te ðwerē mer meer vondē stātachticheyt dē naem cristi te belidē. daer offerde hem die hertoghe gereon mit syne gesellē gode een willighe offerhāde Eñ die felle vuolgers doodē die heilige mās eñ bebloedich sleeptē sise ouer tvelt eñ worpē die heilige lichamē in een put die seer groot was Te wile dat dit gheschiede so ðtoech dat her dat den heylighē man sinte victor volchde tot een stat hiet santē daer si haer tentē neð slogē op eē groen velt daer die bloedighe mēschen quamen eñ sloghē doot dē heylighē mā victor mit sijn. CCC. eñ xxx. gesellen eñ werpē die heilighe lichamē indē broeck eñ crachtē. Op die selue tijt doe wt dē moriaenschē lande dattet meeste deel is vā africa veel ridders gesent wordē dē keyser vā romē om te bedwingē dat rebelle walsce lāt so worter daer oec gemartelijt. ccc. eñ lx. moriaensche martelaers om tkerstē geloue mit gereon eñ sijn gesellen die oeck haer ruste ende haer ewighe memorie ghenomē eñ ghecorē hebbē inder heiliger stat vā coelen die dat heilige gheloue van sinte maternꝰ dē heiligē bisscop eerst ontfaē heuet dz daer om doe eē goede gewoēt comē is dat dye martelarē gereon victor cassius florencius mit haer gesellē die in. iij. stedē gemartelijt sijn eñ eerlijc ōthoudē datmē haer vierdach al op een dach houdet / ende het nochtans nyet seker en is: of sy op een dach ghemartelijt sijn. / Naemaels heuet die vrouwe helena cōstātinꝰ des keysers moeder ter eerē des heylighen martelaers

ſinte gereon mit ſijn gheſellen getimmert een ſchoon kerke mit blinckēde metael eñ wōderlijcker manierē verciert eñ mē ſeyt dat die kercke ghetimmert is ſonđ hout of ander materie die lichtelick vganclijck is eñ blinct met een guldē ſchijnſel dat vādē boꝛghers vā coelē ghenaemt is ter gulden martelaers. ¶ Exēpel.

¶ Op een tijt was dye heylighe biſſchop euergiſ bis die derde na ſinte ſeuerijn ſeer ghequelt van groten hooftzwere/ eñ ginc tot ſinte gereoens kercke om ſijn ghebet te ſpꝛekē eñ began dit verſikele Exultabunt ſancti in gloꝛia. Dat is te ſegghē. die heilighē vbliden hē inder gloꝛiē. Ter ſtōt antwoerde hē een ſtēme vter crocht daer dye heylige lichamen in laghen Letabūtur in cubilibꝰ ſuis. dat is ſy ſullē vblidē in haer ſlaep camerē So dz die heilige biſſcop hoꝛēde ſeer woꝛt vblijt in gode eñ nā vāder aerdē dier ſtedē eñ leyd ſe op ſijn hooft/ ter ſtōt woꝛt hi geſont vādē hooftzweer.

¶ Die legende vā ſinte Bꝛigitta

DJe heilige bꝛigitta eē bꝛuit xp̄i vādē ouerſtē van zwedē gheboꝛē. vā die heilighe kercke woꝛt ſy ghecanouiſeert. int iaer ōs heerē. M. CCC. eñ. xcvi. bīnē romē int nōne cloeſter vā ſinte laurēs in pauelſperno/ eñ die eē helft vā haer reliquiē woꝛde gebꝛocht int cloeſter vā onſe vꝛouwe in vaſteno indē ſtichte linicopēſis dz ſi ſelf ge ſticht hadt int conicrijc vā zwedē/ eñ daer heeft ſy geſet haer geeſtelike nōnen als vā die regule vā ſinte ſaluatoꝛ. eñ daer woꝛt ſy geboꝛē vā die alđ heilichſte ouđs. Eñ đ na woꝛt haer gegeuē eē pꝛice tot eē mā eñ haer kiderē voede ſi nz totter weerlt maer gode alđ nuſt. Na dye doot haers mās eñ haer kiderē ſo liet ſi haer god eē docht houdē eñ al dz ſi had dz deelde ſi dē armē cloeſterē eñ weduē eñ pelgrimē/ eñ ſy voir wt gods ingheuē pelgrimagie ouer al die werelt eñ ouer al kerſtērijc/ als eē vꝛēt pelgriom dz rike gods te vcrigē. Eerſt ginc ſi tot die heilige martelarē in nooꝛwegē in denemerckē eñ oec te coelē eñ tot ſinte antoniꝰ eñ tot ſinte dyoniſiꝰ in vꝛācrijc eñ daer na voir ſy in ſpaengē tot ſinte vincēt/ eñ daer ſinte maria magdalena lach. Jn lōberdiē daer ſinte auguſtijn leit eñ tot ſinte ābꝛoſius/ eñ đ na tot ſinte frāciſcꝰ daer na quā ſi te rome totter reliquiē đ apoſtolē eñ đ martelarē eñ daer woēde ſi eē wijl eñ was ſtadichlic vaſtēde bedēde eñ wakēde eñ ſi vdiende vā god dz ſi vlicht woꝛt vādē heiligē geeſt eñ geuiſiteert vādē engel eñ wōđlike dingē ſach ſi die haer geopēbaert woꝛdē. daer na openbaerde haer maria eñ leerde ſe hoe ſi xp̄s mz barnde hertē ſoude minnē. Ons here opēbaerde haer eñ ſeide dz ſi wt romē gaen ſoude tot iheruſalē eñ daer ſoude ſy vernemen die godlike openbaringe ſijnre paſſien Sy ginc vā romē eñ ginc totten heylighē apoſtelen ſint andꝛies thomas eñ matheus in ceecilien. eñ in apulien

ouer den berch sinte michaels / ende ouer
dē berch garganus/ende tot sinte nyclaes
ten baren. daer na te iherusalem opten ber
ghe van caluarie. ende int graf ons heren
eñ tot bethleem tot die cribbe ons herē eñ
haer is ghewijst ouermits gods opēbarin
ghe alle die manierē sijnre geboorte sijnre
passie/sijnre v̄risenis/sijnre opuaert/endē
die toecoēste d̄ heilighē geest. eñ noch veel
heymelike dingē vand̄ kerckē gods eñ vā
die reformerige des geloefs. Eñ voort als
sy wed̄ te romē quā eñ veel boekē die si ge
maect haddē beualse die heilige kercke eñ
dē gheestelike mēschen eñ si screef noch eē
goet boeck dat gedeelt wort in viij. boken
eñ hiet dat boeck d̄ openbaringe gods. eñ
in dat boec staet al dz haer gheopēbaert is
vā god eñ vādē staet d̄ heiliger kerkē van
die reformeringe ald̄ werelt vā die tijt ōs
heren/tot antekerst comē sal. eñ sy is bru=
kēde eē wōderlike maniere eñ eē lichte re=
den gemeenlijc in haer eē capittel sprekēde
d⁹. Crist⁹ sprac tot sijn bruyt eñ die bruyt
antwoerde wed̄. daerō doe ōse here haer
opēbaerde soe hiet hyse sijn bruyt. ende sy
screef een and̄ boeck vā menich goet gebet
die haer god openbaerde. eñ si screef noch
een boec vā dat leuē alleen te wesen eñ vā
dat leuē met dat gemeen volc te wesen eñ
veel and̄ nutte dinghē Doe si dz gasthuys
den armē mēschē binnē rome hadde doē ti
meren soe v̄saecte si al haer goet eñ nā die
benedixien vādē paeus eñ ginc wt romen
eñ si docht dat si in haer eygē lant eñ daer
te bliuē ter doot toe int cloester dat sy ghe=
sticht hadde. eñ had grote begheerte te gaē
ter stat vand̄ seyne ō te visiterē die heylige
vrouwe katherina vand̄ seyne/wāt haer
fame vā haer heilichz gic al die werlt door
Doe si. iij. dagē ge wādelt had so opēbaer
de hair god eñ seide mijn wtuercorē bruit
keer wed̄ eñ ganc te romē dats mine wil=
le/dat ghi daer blijft in minē groenē houe
da er die stratē sijn ghemaect vā goude eñ
sijn root vāden bloede der heilighē: want
daer is een bequaem stadt om tottē heme=
le te comē. Te hant keerde sy wed̄ ō ende
sy ginc in die stat vā romē/eñ haer aēsicht
wort wed̄schinende als die sonne Eñ soe
die romeynē seidē datter gesien is dz haer
lichaem vāden engel die wil is op geboert
hoge vand̄ aerde. eñ eē luttel dair na woē
de sy in haer eyghē gasthuys Eñ ons here
opēbaerde hē seluē mit sijn lieue moed̄ eñ
sijn bruyt brigitta ontfinc dat sacrament/
eñ haer siele voir op tē hemel. Haer lichaē
wort harde eerlick begrauē vāden paeus
in dz nōne cloestere van sinte laurēs in pa
nesperno. eñ bi na. xij. iaer daer nae wort
sy ouer gevoert eñ v̄heuē. eñ die paus gaf
daer toe mindelijc sijn gracie/wāt hy gaf
daer toe volcomē v̄giffenis der sondē een
maent lanc durende daer in die stat.

¶ Die legēde vā sint Anna. dye moeder
was van maria die moeder gods/ gheno=
men wten spieghel historiael.

Die heylighe
man ioachim
gheborē van
der stat naza=
reth. die heeft
ghenomen te
wyue dye heylighe vrouwe
anna gheboren van bethleem Dese hebbē
geleeft te samē rechtuaerdelijc eñ eenuou=
delick voor god eñ dē mēschē. so dz sy haer
titelijc goet in drien ghedeelt hebben. ende
hebben ghegheuen een deel den tempel. eñ
de die dienres des tempels ende dē pelgri=
men ende den armen dat ander deel. ende
dat derde deel hilden sy tot haer behoef eñ
tot haer familye. Ende als sy aldus leuen
de waren. xx. iaer lanc geen kind̄ crighen=
de. soe hebbē sy god vā hemelrijke geloeft
waert dat hy hem eē vrucht verleende dat
sy die schicken soude tot synē dienst. Als sy
aldus alle iaer tot drie sonderlinge hooch=
tiden als ghebodē was te iherusalem to=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ghē ten tēpel. ſo yſt geſchiet dat inđ hooch
tijt die indē winter coemt eñ ghenoemt is
feſtū encenioꝛū. dz ioachim op clā te iheru
ſalem mittē mans vā ſijn geſlachte eñ mz
ſijn ghebueren. dat doe ioachims offerhā=
de te iheruſalem indē tēpel vāden biſſchop
yſachar met onwaerde vant outaer ghe=
worpē is. Om dat hi onuruchtbaer was
eñ inder wet ꝟmaledijt was hez vermat
mitten vruchtbaren mans bi dat heilighe
outaer te ſtaen/ waer om hi ſeer beſcaemt
wort eñ ſo bedruct dat hi van ſcaemt niet
thuys en dorſte gaē ō dz hi dz groot ꝟwijt
dat hē dye biſſcop gedaē had niet horen en
ſoude vādē mans vā ſijn geſlachte die dat
indē tēpel geſien eñ ghehoort haddē. Hier ō
keerde hi nz weđ te huis mer hi gic tot ſinē
harderē die ſijn beeſtē wachtē. Eñ als hy
een wijl tijts daer ghewееſt hadde ſo ghe
uielt op eē dach dz op een plaetſe daer hi al
leen was. die enghel gods openbaerde hē
mit grote claerheit hē ꝟmaende dat hi niet
ꝟuaert en ſoude weſen vā die grote claer=
heit eñ ſprack tot hē mit troeſtelikē woer=
dē ende ſeide. Jc ben die enghel des heren
vā hem tot dy geſent om dat ic v bootſcap
pē ſal dat dyne bedē ꝟhoort ſijn eñ dz dijn
aelmiſſen voor dat aenſicht gods ontfaen
ſijn. wāt die here aldus ſeit tot v. Jck heb
geſien dijn ſcaemte eñ dat verwijt der on
uruchtbaerheit dat dy onrechtelijc op ghe
leit is: want god niet en is een wreker der
naturen mer der ſondē. Eñ daer om wan
neer god ons heere yemant onuruchtbaer
hout dz doet hi daer ō/ op datmē wetē ſal
dat die vrucht die vādē onuruchtbaer mē
ſchen coemt niet ghehoꝛē en wort wt ghe=
noechte des vleyſchs. mer ō dattet ſonder
linghe is een wonderlike gaue gods. Ghi
weet wel hoe ſara abrahams wijf die eer
ſte moeđ vā v geſlacht ōuruchtbaer was
tot dat ſy out was. xc. iaer. eñ dat ſy noch
tās wā yſaac. die god belooft had die be=
nedixe vā alle dē volcke. Oec weet ghi dz

rachel langen tijt onuruchtbaer was dye
nochtās ioſep wan die namaels wert he=
re vā alle egipten Wie was ye ſtarcker dā
ſampſon/ of heiliger dā ſamuel. ende deſe
beide nochtās hadden onuruchtbaer moe
ders. Wilt daer ō die reden eñ exēpele ghe
louē dat dz ontfanghē der kinderē eñ ghe
boorte die vā onuruchtbaer menſchē coēt
altijt wat ſonderlincs plegē te bedudē eñ
wōderlijc weſen. Aldus dā ſal anna dijn
huyſurouwe dy een dochter barē ende du
ſulſt haer naem hietē maria. Deſe ſal we=
ſen als du ghelooft hebſt ter ſtont vā haer
iōge iuecht den here geheilicht. eñ vanden
buyc harer moeđ vol weſen vādē heyligē
geeſt Eñ en ſal niet cōuerſerē wtwēdelic
onđ dat ghemeen volc/ mer ſal ſtadelic bli
uen indē tēpel des heerē op datmen gheen
quaet ꝟmoedē vā haer en ſal worden mo
gē gehat of geſeit Eñ ghelikerwijs als ſy
wonđlic ſal wordē geborē vanđ ōurucht
baer moeđ ſo ſal ſi maecht bliuēde eē ſoon
baren die ieſus ſal hietē. die nae ſijn naem
weſen ſal een behouđ der mēſchen eñ dat
ſal di weſen een teykē dat wāneer du coē=
ſte te iheruſalē in die gulden poorte. ſo ſal
anna dijn huyſurouwe daer di te gemoe=
te comen eñ ſeer ſorchuoudich weſen van
dijn achter bliuē eñ ſi ſal ſeer ꝟblidē als ſi
v ſal ſien. Eñ doe die engel gods hē dit ge
ſeit hadde ſoe ſchiet hi vā hem eñ opēbaer
de des gelijc anna ſijn huyſurouwe oeck
ſeggēde. En wilt v niet ōtſien āna. Jc bē
die ēgel die dijn gebet gode geoffert heeft
eñ daer ō bē ic vā gode gheſent tot v om te
bootſcappē dz vā dy ſal wordē geborē een
dochter die maria ſal hietē Deſe ſal na iij.
iaer dat ſy geborē is gode indē tempel die=
nen eñ weſen ende bliuen een heylige kuy
ſche reyne maecht/ die dē ſone gods baren
ſal./ Daer om ſtant nv op ende clint op te
iheruſalem wert Ende alſtu comſt tot die
guldē poort die daer om dye gulden poort
hiet wāt ſi ꝟgult is. daer ſulſte te gemoet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

comen dinen man dat dy wesen sal eē tey-
kē der waerheit. Dus hebbē sy beyde ioa-
chim eñ anna naden ghebode des enghels
malcāder te ghemoet gecomē eñ v̄blijt ge
weest vā malcanđ te sien eñ versekert vā
dz kint dat hē belooft was. Na diē dat sy
god dē here aēghebedē haddē inđ tempel
sijn si weđ thuys getogē eñ hebbē eē doch
ter gewōnē die sy maria hietē. Welc si ge-
brocht hebbē tē tēpel met waerdiger offer
hāde. Na dien dat sy .iij. iaer out was. eñ
doe si ald⁹ ten tēpel gebrocht wort/ soe clā
sy die .xv. trappē voordē tempel op in hair
teeder iuecht sonđ yemants helpe. Eñ doe
sy haer gebet tsamen gesprokē haddē togē
die ouders weđ om thuys eñ lietē dz iōge
maechdekijn inđē tēpel bliuen met ander
maechdē. daer dz heilige kit stadelic voort
ginc in grote heilicheyt eñ die wijl v̄troost
wert vāder godliker opēbaringhe gebru-
kende stadelijc ghesellscap der heyliger en-
gelen. Si wrocht ghelijck die anđ maech
dē mit haer hādē. Eñ daer die anđ maech
dē te werckē pleghen wolle eñ vlas daer
so wrocht sy altoos haer werck van syde
ende purpur. Also dat die ander maechdē
in een voorblikende teykē haer pleghen te
hieten coninginne der maechden. Na dyē
dat sy was ghecomē tot haer viertier iarē
eñ die bisscop des tempels haer gheboden
hadde dat sy mitten anderen maechdē na-
der manieren des volcx eñ der outheit hili
ken soude. Daer alle dye ander maechden
den bisscop des tempels gehoorsaem wa-
ren ten hilick gaende. Daer āt woerde ma
ria alleen dat sy dat niet doen en mochte ō
dat sy vā haer ouders beloeft eñ gegheuē
was altoos te bliuē inden dienst gods. eñ
dat sy daer bouen gode van hemelrijc ghe
looft had haer reynicheit onbesmet te hou
den Hier om so was die bisscop seer begaē
Ten eersten dat hy die belofte van maria
niet breken en dorst. Ten .ij. dat hi dē volc
ke der ioden geen onghewoenlike manier
en dorst in brenghen. wāttet nye ghesye
en was inđ ioetscher wet dat eenich men
sche gode reynicheit soude belouen. Ende
wāt daer aenstaēde was een grote hoech
tijt der iodē so wordē daer tsamē gheropē
die oude eñ wise vādē ioetschē volcke diet
alle goet docht vā god raet te vragē/ wat-
mē in dese twifelachtige saec doen mocht
Eñ doe sy ald⁹ stadelijc in haer gebet wa-
rē eñ die bisscop toe ginc vā gode raet te ōt
faen/ so wort vā hē allen eē stēme gehoort
vādē hemel die sprac eñ seide. Alle die ghe
ne die vā dauids huys ende geslachte sijn
die bequaem sijn te hyliken eñ niet ghehi-
lict en sijn/ die sullē elck bi sonđ eē sonđlin
ghe roede tē outaer bringhē. Als alle dese
roeden ten outaer ghebrocht sijn eñ mē dā
siet dz een vā hē als ysayas geprophetert
heeft bloyende is/ daer die heylige geest in
gedaente eenre duuē bouen opsit. die dese
roede toebehoort hy is die ghene dye deser
heyligher maget onđtrout sal wordē. Eñ
onđ al dese die vā dauids huis eñ geslacht
warē die haer roede ten outaer soudē brē-
gen soe was alleen ioseph hē scamēde sijn
roede niet ten outaer bringēde. Eñ daer ō
wāter geen teykē en opēbaerde vādē he-
mel soe was die bisscop bedruct/ eñ als hy
anđ werf gaen soude vā gode raet te vra-
ghē. so wort hē geantwoort vā bouē Die
mā die alleen sijn roede tē outaer niet ghe-
brocht en hadde dien die maecht ghetrout
soude worden. Ter stōt als ioseph vāden
bisscop gebodē was eñ hi sijn roede tē ou-
taer ghebrocht hadde. so wort sy bloyēde
eñ een duue vāden hemel quam eñ sat op
die roede. soe dat by desen teyken kenlijck
was dat die maecht van ioseph ghetrout
soude wordē als dat ghesciede. Na diē dz
ioseph maria ghetrout hadde so keerde hi
weder om te bethleem in sijn stat tot sijn
huys eñ te bescicken alle dinck die ter bru-
locht noot mochten wesen. Ende die hey-
lighe maghet maria / dye tooch tot naza-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

ret tot haer vaders huys met. vij. gheliker ouŏ maechdē die haer dē bisscop mede ghe geuē had / ŏ die grootheyt haers geslachts eñ des mirakels datter geschiet was. Eñ in dien daghē doe maria in hair ghebeden was seer cōtemplerēde so quā tot haer die archāgel gods gabriel eñ brochte haer die bootscap dz si ontfaen soude eñ barē dē so ne gods. als claerlick gheseit is inŏ hoech= tijt vā onser vrou wē bootschap. Die heili ge leerraer iohā damascenꝰ scrijft. dat die coninc dauid onŏ sijn anŏ kinder. ij. sonē had daer die eē of ghenoēt was mathā die priester was eñ salomō die coninck was. Vāŏ linie vā mathā die dauids sone was quā leui die. ij. sonē hadde die eē hiet mel= cy / eñ die anŏ pāther. pāthar wā perpan= ther. perpāther wā ioachim. ioachim wā die reyne maget maria. Dese ioachim als voorscit is die nā te wiue āna die vā aarō des ouerstē priester moyses broeŏ gecomē was eñ had eē suster genoemt esmeria. de se esmeria wā elizabeth eñ eliud. elizabet wan sint ian baptistē. eñ vā eliud is gebo ren emin. Vā emin is ghehorē die heilighe bisscop seruaciꝰ. wiens lichaē rust te maes tricht op die mase / int bisdō vā ludick. An na die heeft gehadt drie mās. als ioachim cleophā eñ salome. Vāden eerstē man als vā ioachim heeft sy ghewonnē eē dochter maria die moeŏ ōs herē. welc al gesęyt is ioseph onŏtrout is. Eñ na diē dz ioachim ghestoruē was so troude si eē anŏ mā die genaemt was cleophas. By desen wā sy eē anŏ dochter die oec maria gehietē was die sy namaels gaf alpheo te wiue. / Dese maria wan bi haer mā alpheꝰ vier sonen als iacob die minre / sinte ioseph die recht= uaerdige die oec barabas gehietē was eñ die apostel sinte symon eñ iudas thadeus Eñ doe dese anŏde mā sint annen die cleo phas hiet ghestoruē was nā si haer derde mā die salome hiet. vā welcke sy oeck een dochter wā die sy oec maria hiet welck sy namaels zebedeo te wiue gaf Dese maria wā by zebedeum haer mā. ij. sonē. als die heylige apostel sint iacob die meerre. ende sint ian euangelista.

¶ Den. xij. dach van augusto. Die legen de van die heilighe maecht sinte clara van die minre broeders.

Die heilige maget sinte cla ra is geborē vā edelen ghe slachte vander stat achys. Haer moeŏ hiet ortolana. Welck doe sy dit kint in ha rē buyc droech eñ haer ge= bet sprekēde was voordē beelde des heili= ghē cruces hoorde sy eē stēme vādē hemel haer toesprekēde eñ seide. Wijf en wilt di nz ōtsiē du sulste barē eē licht dz dye werlt claerlic ŏlichtē sal Daerō gaf si ŏ dochter eē naē doē si geborē was dz si clara hieten soude. eñ ghelijck dit kint op wies in ouŏ dom / also wiest oeck in duechden. Onder haer costelick cleet van buten droech sy op haer naecte lichaem een haren cleet ŏsma= dende die vleyschelijke brulofte eñ was altijt ghestelt tot aelmis te gheuē tot vas=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

ten eñ tot wakē eñ altijt stadelick in haer gebet. Daer na doe sy hoorde die goede fame des heilighē mans sinte franciscus soe plachse hē stadelijck te vsoekē eñ hi plach haer weď te visiterē. Uter vmaninghe eñ leringhe des heilighē mās sinte frāciscus maecte sy een opset in haer herte dat sy na dē exēpel des patriarchs abrahe haer volc in haers vaders huys achter latē soude eñ vghetē.

¶ Het gheboerde op een tijt optē palmdach dat dese maget clara ter kerckē quā in die scare vā ander vrouwē die alle gaď elck liepen ō palmen te nemen. Eñ dese maecht clara bleef staende bescaemt eñ onberoerlijck so dat die bisscop vā dē choer neď daelde in een teykē der palmē of victorien/ haer een palm gaf in haer hādē. Des nachts daer na vlocch si heimelijc vā haer vriendē met een eerbaer gesellscap eñ quā inder kerckē vā onser vrouwe de prociuncula tot sinte franciscus die haer daer met sijn broeďs eñ met ontstekē kaersen vbeide. Eñ so wort haer bidē hāden haer broederē hoer haer of ghescorē eñ daer vsaecte sy die werlt diese liet. Dese fame wort ter stōt vā haer vriendē vernomē die tot haer comēde arbeidende waren haer opset mit dreyghē eñ sincekē te brekē. Eñ als dit die heilige maecht sach eñ hoorde so liep si tot tē heiligen outaer eñ hilt haer vaste aē die dwale eñ laken des heyligē outaers ende riep dat si niet weď keerē en wilde ter werelt. als dat haer vriendē eñ magē bescaēt warē ende wech gingē. Tē lestē riet haer sinte frāciscus dat sy gaē soude so sy dede tot sinte damiaens kercke. Si had eē iongher suster die agnes hiet die seer schoon eñ claer was: wiens bekeringhe sy vā dē here mz haer gebedē vworuē had wāt xvi. dagē daer na gheleden wort sy bekeert eñ quā tot haer sustere sinte clara: eñ als dye vriendē eñ magē hoordē soe wordē sy seer drouich daer ō eñ liepē totter iōger maget om die met sinekēde woerdē of te trecken die hem luyden nochtās wederstōt. eñ sy toghē haer mitten hare so dat agnees seer ropēde wort eñ begeerde hulpe vā den gebede haer suster. Doen die heilige maghet clara haer ghebet gesprokē had. doe wort agnes also swaer eñ onbeweghelijc datse veel ludē niet treckē en mochtē ouer een cleyn ryuierkē dz daer bi was/ hoe wel dz nochtans veel volcs toe liep den anď hoep volcx te hulpē treckē. dat nochtās alte vergeefs was. eñ doe si alle gaď niet meer en mochten treckē/ so seidē si ondlinghe. Agnes heeft aldē nacht loot geghetē daerom is sy nv aldus swaer

¶ Het was eē machtich ridď manaldus genoēt die sinte agnietē vaďs broeder was/ dye wilde dese agnes mz een vuyst slaen eñ hi wort ter stōt mit grote pyne beuanghē eñ lāge tijt daer nae seer gepinicht vā die siecten. Doe quā die heylighe maget clara toe ghelopen tot haer suster eñ leydese met groter blischap vā daer. eñ sinte frāciscus schoer hoer dat haer van haren hoofde eñ leerde haer den wech der volcomenheit des heyligē leuēs Daer na als die fame ď heiliger maget clara vmaert wort so hebbē veel edel maechden haer voetstappē geuolcht so dz die oerde der beslotē vrouwē eñ nonnē dair of eē begin nā. Eñ die moeď vā dese dochteren die ortalana hiet is hair dochterē geuolcht ende heeft haer deuotelijc tot god bekeert Die heilige maecht clara heeft sinte frāciscо gehoorsaemheit ghelooft diese oec daer toe dwanc na dat sy .iij. iaer bekeert hadt ghe weest dat si aen nam dē last eñ sorghe dz cōuent der susterē te regierē. Dese heilige maecht clara was so seer minnende die heilighe armoede dat si na exēpel sinte frāciscus geen rechāde tijtlike dingē en behielt welc si anďs nz en rekēde dā slijc eñ dreck te wesen. so seer was sy tot armoede ghesint dz die heilige vaď den paeus gregorius haer cloester vsien wilde van redelike tamelijke renten of te leuē. Maer die paeus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

en mocht clara dair toe niet bꝛingē mit eni
ghe redē of ond̄ wijs dz ſy dit toe latē wil
de: eñ dz ſi doe in hair vterſte lach vandeu
paus innocēcio d̄ werf dat pꝛeuilegiū der
armoede dair hi hē ſeer of d̄ wōderde Als
ſinte clara aelmiſſen ghebꝛocht waren die
langr dē huſen ghebedē warē ſoe woꝛt ſy
vādē ſtuckē blide eñ vꝛolijc die daer ghe
bꝛocht woꝛdē. mer vādē heelē bꝛode ſcheē
ſy dꝛoef te weſen. Op eē tijt geſchiedet dz
die ſusterē weinich bꝛoots haddē te etē dz
bi gebede vā ſinte clara dz daer was d̄me
nichuoudicht woꝛde in .l. ſtuckē daer ſi al
le genoech aē haddē. Op eē tijt als daer ge
bꝛec was vā oly of anđ ſuuel ſo is dz vaet
kijn dat clara gewaſſen had geuondē vol
olye. Mer wat ſullē wi ſeggē vanđ ſtren
gicheit daer ſy haer lichaē mede caſtide. ſy
decte haer lichaē met eē rock mit een ſnode
mātel nz hebbēde gewoēte ſcoen aen hare
voetē te dꝛagē. die heilige blote aerde waſ
haer bedde oft ſnoyelis vā wijngert daer
ſy op plach te ruſtē. Si had eē hout onder
thooft in die ſtat des ooꝛcuſſens. Haer ha=
ren cleet dz ſeer ſcerp was bant ſi op haer
lichaē met veel cooꝛden. Oec plach ſi ſom
tijt verkēs huydē daer dz hair rōdelijck of
geſcoꝛē was mz dē ſcarpē boꝛſtelē op haer
naect lichaē te dꝛagē Namaels doe ſi haer
lichaē ſeer gecrāct had ſoe plach ſi die ver=
kēs huydē mittē ſcarpē boſtelē onder haer
lichaem te ſpꝛeidē eñ daer op te liggē ende
leggē ond̄ haer hooft eē cuſſen dz vā caf ge
maect was. Te wilen dat ſy geſont was
doe plach ſi beide die vaſtē vā .xl. dagen te
water eñ te bꝛoot te vaſtē / behoudelic dat
ſy somtijts des ſonnendaechs eē weynich
wijns plach te nuttighē. dꝛie dagē ter we
ke ſo en plach ſy geenrehāde ſpiſe te nemē
eñ op die anđ dagē ſoe hadſe grote abſtinē
cie die bouē mēſchelike manierē was. ſoe
dat ſy dē anđ ſuſterē niet alleen na volghe
lijc mer oec wonderlijc ſcheen. In deſe ſo
was ſi nochtās blide eñ vꝛolic vā aenſich
te. des nachts was ſi altoos vooꝛcomēde
die tidē inđ kerke daer mē gode dāckē ſou=
de. Die clockē plach ſi te ludē tē dieſt gods
die lāpen te ōtſtekē eñ dz beddekijn haers
hertē maecte ſy nat mit ynnige tranē. Het
geuiel op eē nacht dat die quade ſathanas
haer doe ſi ſcreyende was in een gedaente
eens zwartē kints haer toe ſpꝛac eñ ſeyde
En wil ald⁹ veel nz ſcreyen: wāt ghi dair
of blint mocht woꝛdē. eñ als clara hē ant=
woerde Niet en mach hi blint woꝛdē dye
god ſiet ſo vloech die vyāt vā daer. Op eē
anđ tijt beruſpte oeck die boſe viant clara
doe ſi haer gebet met tranē ſpꝛac eñ ſeyde.
En wilt doch niet ald⁹ veel ſcreyē op dat=
ſtu vādē gebꝛeke đ herſene geen lelike crō=
me noſe en crighet. eñ als ſi hē antwoerde
hi en mach geen perſinge of lelicheyt liden
die god dient: doe woꝛt hi cōfuys eñ voir
vā daer. Doe onder die wꝛeetheit des key
ſers frederici een groot her vā volc quā te=
gē die ſtat achys. ſo geſciede dz die zaracc=
nē mit boghē eñ mit geſcuttē geweldelijc
op bꝛakē dz beſlotē cloeſter đ heiligē vꝛou=
wē. Eñ als dit clara hooꝛde geboot ſi dat=
mē haer ſo ſiec als ſi was ſoude ſettē vooꝛ
der doꝛē eñ dede die ſeboꝛy daer dz heilige
ſacramēt in was vooꝛ haer dꝛagē / ende ſi
haer gebet gheſpꝛokē hadde ſo woꝛt daer
gehooꝛt eē ſtēme eēs kints ſeggēde. Ic ſal
v altoes bewarē. eñ clara ſeide weđ O lie
ue heere wilt doch deſe ſtat beſcermen die
ōs outhout eñ voet wt uwer liefte. eñ die
here ātwoerde. Dye ſtat vā achys ſal laſt
liden / mer ſy ſal nochtās vā mijn gaue be=
ſcermt woꝛdē. ter ſtōt als dit geſciet was
ſo woꝛt die wꝛeetheit đ ongelouigher ſar
racenē d̄dꝛuct / alſo dz ſy ouer die mueren
mit grotē anxt clōmen daer ſi te voꝛen mit
groter ſtoutheit in ouer geclōmē warē. eñ
als dit al geſciet was ſo geboot die heilige
maecht clara al haer dochterē dz ſy alſo lā
ge als ſy in leuēde liue was nz opēbarē en
ſoudē dē ghenē dies nyet en wiſtē hoe dat

die stēme des heren mit haer gesprokē had
de. Op een anđ tijt doe dye houerdige mā
vitalis capiteyn des heers des keisers fre
dericꝰ aē vechtende eñ ꝟderuēde was die
stat vā achys eñ al datter bi lach doen be-
stroyde die heilige maget clara haer hooft
mit asschē eñ bat mittē susteren tottē here
dat hi die persecucie eñ tribulacie of nemē
wilde/ eñ sich des ander daechs so sceyde
die wrede hertoge sijn her eñ toech vā da-
ne: eñ onlange đ na wort hi mittē zwaer-
de gedoot. Die wijl geschiedet dz sinte cla
ra vā god sienlijc geuisiteert wort eñ dz si
dā vā haer seluē op genomē wort inđ con
tēplacien gods Si plach oec veel sieckē ge
sont te makē mittē teykē des heiligē cruys
wāt broder steuē die sijnre sinnen beroeft
was eñ alheel rasende dyen sinte frācisꝰ
tot haer gesent hadde die teikēde si mitten
teykē des crucces. eñ doe hi sijn gebet sprac
inder stat daer clara plach te bidden/ daer
wort hi ontslape eñ onlanghe daer na ont
sprāc hi eñ was gesont vā hertē eñ ghene-
sen. Doe die tijt genaecte dz clara vā deser
werelt ꝟscheidē soude eñ sy te hāt xl. iaer
lanc als dz gout indē ouē gepurgeert was
eñ xviij. iaer lanc geleeft hadde in eē sieck
crāck lichaē: so quā die heylige vađ paeus
Innocencius tot achys eñ visiteerdese eñ
absolueerdese vā alle gebrekē der misdaet
dye in haer wesen mochtē. Eñ haer suster
agnes eysschede vā haer eer sy starf dat sy
vā hier varende haer hier niet latē en wil-
de/ wele sy antwoerde eñ voerseide dat si
haer haestelijkē volghen soude. Eñ niet te
min vā gode groten troost ontfaen soude.
eñ doe clara sieck liggēde. xvij. dagē lanc
geen spise en ontfinck/ was sy nochtās so
starc vā crachtē dat si alle die ander starck
maecte indē here. tot haer quā tē lestē xp̄s
ons here haer troestēde. Eñ daer was oec
by haer dat geselscap der heiligher maech
dē met witte clederen gecleet. hebbēde op
hair hoofdē guldē crensen/ onđ welke oec
quā die waerde moeder gods maria. dye
claerre was dan al dander/ vā welcke cro
ne also grote claerheit wt ginc dat sy indē
huyse der saligher maget clara die dōcker
heit der nacht verwandelde in grote claer
heit des lichts Die moeđ gods maria ginc
oec voort totten bedde daer clara lach enđ
neychde haer oetmoedelijc tot haer eñ om
helsdese vriendelijck. Eñ doe clara mit al-
dusdanighē sienlickē troestinge vermaect
eñ ghestarct was so gaf sy harē gheest die
ewelijck met cristo regnerē sal indē hemel
Doe si aldꝰ gestoruē was so bescreyde dz
cōuent hartelikē seer dē doot haerre moeđ
Eñ weynich tijts daer na so wort agnes
haer suster die seer ꝟtroost was vā dē tey-
kenē die door clara gescicdē so wort si oec
geropē ter bruloft ihū xp̄i des lās gods

¶ Die passie des heyligē martelaers sin
te Jeroen. wiens lichaē rustēde is tot Eg
mont indē lāde vā Hollāt. Eñ dese hooch
tijt coemt dē. xvij. dach in augusto.

Die heilige martelaer sinte
ieroen was geborē vā ede
le hoghe ouders welc also
vroech als hy dat heylighe
doopsel ōtfaen hadde: doe
so leide hijt ouer in sijn ion
ge hert eñ moet dat hi dē bosen vyāt đ hel-
lē eñ die houerdie deser werelt ꝟsakē wil-
de. Hier in gaf hi hē seer deuotelijck tot die
heilige kerke te ꝟsokē horēde daer die god
like dienstē met pure hertē eñ al die woer-
dē der ewigher salicheyt die hy daer hoor-
de onthielt hi naerstelijck eñ ouerleide die
in sijn herte mit groter viericheyt. Als dit
sijn ouders merctē/ so wordē sy seer droe-
uich daer ō/ want hi haer enich kint was
die alleen ōtfaen soude die erfnis vā hē lu
den comēde. Eñ daer ō op dat si hē oftrec-
ken souden vā sijn heilighe opset dat hem
vā god in ghegeuē was soe leiden sy hem
voor ogen dese vergāclike glorien der wa
relt. grote eere die hy inder tijt hebben sou

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

de veel goets ende rijcdom die hy besitten
soude ende al die genocchte des tegē woer
dighen leuens. Oec leyden sy hē voor ogē
hoe swaer ende arbeidelijc dat is te comē
tot een heylich eynde om datmen met gro
ten arbeit des lichaems eñ grote swarich
heit coemt tot die doechden te vercrighen.
Mer die voerscide iōghelinck aenmerckē-
de dat woert des heilighen apostels pauli
daer hi seyt. Dat al die ludē deser tijt nyet
waerdich en is te rekenē teghen die toeco-
mende glorie die in ons openbaer sal wor
den. eñ antwoerde sijn ouders mit aldus-
danighe woerden eñ seyde. All dese dingē
die ghi my beloeft ende voorgeset hebt die
moghen haestelic vergaen eñ te niet comē
ende verloren worden by snoder auōture
of bider doot. Mer die dinghen die god be
reyt heeft den ghenen die hem lief hebben
en moghen gheen eynde gheeyndt wordē
Ende doe hē sijn ouders vanden opset dz
hi begonnen hadde niet of treckē of ontra-
den en mochten so worden sy oeck ō wan
delt van binnen wter cracht gods. eñ toe
rieden den iongheline dat hy sijn heylighe
opset dat hy voor ghenomen hadde als hy
eerst mochte volbringhen soude Doe ginc
die heilige iongheline sonō vertrec eñ keer
de hē ter scolen eñ began mit stadiger ner-
sticheit seer te leren eñ te ondersoeckē mit
wat wapende knapē gods in hulp vā go-
de sy den strijt aen te gaen om dē bosen vi-
ant te verwinnen. Doe hi veel tijts buten
lant gheweest hadde eñ in die leringhe ō
heiligher scriften hem naerstelick geofent
hadde/ so keerde hi weder tot synen lande
eñ arbeyde mit vierighe minne al die hi kē
de weder ropen vanō dolinge des wechs
der waerheyt daer sy in verdoelt waren.
Ende namaels doe hi tot sijn behoorlijcke
iaren ghecomen was wort hi bider gracie
gods verheuē eñ ōciert mitter eer der pric
sterscap. Eñ want hy so heylichlijc leefde
dat hi sonder achterclap ende wederspra-
ke der nidigher menschen dat woert gods
preken mochte. Doe arbeyde hi openbaer
lijck te preken ende te leeren dat volc daer
hy bi woende alle dat ghene dat hy te vo-
ren heymelijck by sonder gheleert hadde.
Hoe wel nochtans hem grote sware beco
ringhe der werelt/ ende des bosen vyants
bedroch hem niet ongheinoyt en liet. die hi
die wijl mit grotē arbeit verdroech. Ende
als hy in hem seluē ouerleide ende compa-
reerde die goetheyt des menschelijcken le-
uens teghens die ewicheit. so nam hy dat
sterffeliken voor dat hi die becoringhe des
vyāts niet wikē wilde. maer vastēde sijn
ancker in hulpe des almachtighē gods die
sijn getrouwe dieners niet en laet scide hi
mitten prophete dauid indē souter sprckē
de. Ist sake dattet heer eñ menichuoudic-
heit der boser vianden eñ haer becoringhe
teghen mi opstaen/ mijn hert en sal niet ōt
sien noch beducht wesen. mer ick sal mijn
vianden veruolghē eñ en sal nyet ontberē
oft of laten ter tijt dat sy ontbreken eñ ver
wonnē sijn. Dese heylighe mā aldus ver-
ciert mitter gaue des heilighen geest arbei
de meer vlitcliker dā hi plach dē staet sijn-
re priesterlijcker waerdicheit te vercieren
mit heylicheit sijns leuens. Dese heylighe
priester sinte Jeroen op dat hi deelachtich
wordē soude des hemelschē loens die nae
manierē des heilighen patriarchs abrahā
achter gelatē heeft haers vaōs huys eñ al
dat hē toe hoorde Soe heeft oec dese heili-
ge mā achter gelatē sijn lāt vriendē eñ ma
ghē eñ al dat hē toehoorde. Eñ gaf hē stan
tachtelick ouer in die hāt gods hē te sendē
waert god belieuede. Ald' is hi gecomen
vā godlike graciē in vrieslāt daer hi som-
ghe mēschē noch vant dē afgodē dienende
in heydēschē manierē. Eñ sommighe anō
die na kēnisse der waerheit ouermits val-
sche leraers ghebrocht sijn tot menigher-
leye dwalinghe. Die heilighe man ieroen
liet hē duncken dat hi vā god daer ghesent

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

Was om salicheit der menschen te vcrigē.
Eñ gelijc hi te vorē sijns selfs burgers eñ
sijn eygen volc tot beteringhe haers leuēs
plach te vmanen. soe dede hi oeck mit dese
brieven mit alle vlitichcit dat sy keerē sou-
dē vāder wacht eñ stricke des bose vyāts
ende dat sy ontfaen souden dat iock haers
sceppers ende hē trouwelic aen bidden eñ
dienen eñ seide. O wat ouerdracht mach
wesen die tempel gods mettē afgodē Hey
lich is die tempel gods die ghi selue sijt O
mijn liefste broedērs en wilt niet ōtsien dye
ydelheden eñ rascryen der ongheloughe
menschē. Dat sy so den tēpel gods die ghy
selue sijt mitter ongheloue besmettēde eñ
moortculen eñ grauē woningē der boser
viandē wort. Ouermits dese eñ der gheli
ker woerdē der salicheyt. heeft sint Jeroē
cristus prekēde ghetemt eñ sacht gemaect
die wreetheit des volcx ende gode vcregē
een ontfanclijck volc. Doe aldus tkersten
geloue ouermits sijn honich vloeyēde god
like leer inder gracie gods in alle plaetsen
began te wassen eñ voortganc te hebbē so
quamt daer toe dat hi vā al dē volcke ō re
uerencie sijnre heilicheit / mit wōderlijcke
begheertē gheeert wort. Hy plach in hē sel
uen die wijl met vreese ouer te legghen eñ
in sijn memorie te hebbē dye sentencie des
herē daer hi seit. So wie lief heeft sijn sie
le dats sijn leuē / die salse vliesen: vstaēde
daer wt dz so wie vā enige goede werckē
prijs ende lof deser werelt begeert. dat hy
berooft sal wordē inder toecomēder tijt ō
wederghevinge des ewighen loons Hier
wt wort hi vierlijck ontstekē in sijnre her
ten dz hi begeerde wt minne sijn siel dats
sijn leuē ouer te gheuē om gods wille veel
tormenten eñ pinen te liden: wiēs begeer-
te sach die godlicke goedertierenheit ende
besciete dat hi teghen den oudē vyant den
prince der hellē victory vcrighen soude in
manieren als hier nae volcht. In dien doē
die heyden al vrieslant berooft hadden vā
alle haer goedē eñ veel menschē beyde mā
eñ wijf mitten swaerde ghedoot hadden
eñ veel menschē geuāghē haddē gebrocht
so was sinte ieroen eē vā dese geuanghen
die sonōlinge ghehoudē wordē / om datmē
hē soude onō soeckē indē ordeel. Als hy ten
oerdel wort getogē so was hi blide dat hy
waerdich gheuondē was ō den naē ihesu
lachter eñ scaēte te lidē eñ bat den here eñ
seide. Heer geleide mi in dijn rechtuerdic-
heyt ō mijnre viādē wille eñ scicket minē
wech in dijn aēsicht Doe hi gebrocht was
voerden dincstoel des rechters / was daer
veel gheruchts vāden ongelouigē volcke
daer die somighe mit luder stēmē of riepē
doet wech doet wech desen bosen mensce
eñ neemten vanō aerdē eñ en laets niet lā
ger leuen die viāt is onser godē. Sōmige
anō na dat die heilige mā besocht was by
veel manierē der tormentē. riedē den rech-
ter dat hy hem noch meer pynighen soude
met scharpe pynen op dat sy versaet moch
ten werden van sijn pinen eñ dat ghelouı
ge volc dat hē aenhinc inō liefte gods van
sulck exempel soudē vuaert wordē. Aldꝰ
wort dese heilige man geslotē in een donc-
ker karker op dat hi des ander daechs den
afgoden willichlijck offeren soude. of dat
hy dat nyet doen willende ghedoot soude
werden mit eenre wreder doot. Dese hei-
lige mā aldꝰ indē karker sittēde sanck bli-
delijc sonder ophoudē segghende. O here
indē licht dijns aensichts moet ic wāderē
eñ in dinē naē moet ic vhogen al dye dagē
mijns leuens. / Des anō daechs wort dat
kint des lichts genomē wter stat der duys
ternissen eñ wort ghesct in haer raet voor
dē rechter die hē toe sprack eñ seide. O Je
roen hebben di die pinen van ghister enich
letsel of weette aen ghedaen. Jeroen ant-
woerde blidelijc eñ seide. niet alleē en heb
ben sy mi geen pine aen gedaen mer si heb
ben my veel stercker ghemaect dā ic was.
wāt na veelheit der pinē die ic in mijn her-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tẽ had hebben die troestinghe gods mijns
heren/ mijn siel meer verblijt. Doe vꝛaech
de hẽ die rechter vã wat cõdicie dz hi was
of wat secte dat hi hilt. Jeroen seide. Jck
belide mi edel te wesen vã geslachte dat ic
niet en segge wt õmetelhz mer mit waer=
heit eñ dz ic cristũ dẽ warachtigẽ gods so=
ne vã mijn kintsheit heb ghecert. eñ dat ic
dẽ ydelẽ godẽ nye en heb willẽ mijn hooft
nyghẽ õ te aenbedẽ. Om dz gescreuẽ staet
Dinẽ god dynẽ heer sulste aenbiddẽ eñ hẽ
alleen dienẽ. Doe begã dye rechter hẽ met
veel sinekende woꝛdẽ aen te leggẽ eñ sey
de. Hooꝛ my icroen eñ doet offerhãde den
goden op datstu die tijt dye du noch leuen
moghest met groter bliscap bꝛenghen mo=
gest totten ouderdom eñ ons vꝛientschap
mogest ghebruken. Doe antwoerde sinte
ieroen. dwaselijc so radeste my eñ belocst
dinghen die twifelachtich sijn. Jc wil se=
ker offerhande doen den almachtighen le=
uendẽ god ihesu cristo die alleen macht he
uet den menschẽ te bꝛinghen totter ouder=
dom. Ende die rechter seide. Jc bid v segt
ons wie is dese die du aldꝰ pꝛeecste waer
dich te wesen alles loefs. Jeroen seide het
is ghescreuen. En wilt dat heilighe bꝛoot
niet werpen vooꝛ dẽ hondẽ/ eñ en wilt die
costelike steenẽ niet stroyen vooꝛ die verkẽ
Daer om en sulstu nẽmermeer vã my ver
staẽ dickennis deser waerheit. Mer wãt
ic somighe vã die hier bi staen kẽne te we=
sen vã den ghenen die dat ewich leuen be=
sitten sullẽ. dese pꝛeeke ick eñ leer hem dit
te wesen õs hoechste religioen. Dat wi ge
louen dẽ vadͦ wt welcke alle vaderlicheit
is. eñ sinẽ sone iesum onsen here eñ dẽ hey
ligen geest. eñ datmẽ dese dꝛieuoudicheyt
deelen mach in personẽ wesende eẽ eñ on=
deelbaer in substancien. eñ in dese dꝛiuou
dicheit en is niet dat deen vooꝛ dandͦ gaet
of dat een na dandͦ is. eñ niet dat eẽ minre
of meerre is dan dãder. Mer dz al dese. iij.
personen ghelijc ewich sijn/ eñ in al gelijc

eñ wie enẽ anderẽ god eert butẽ dese dꝛie=
uoudicheit die belidẽ wi dz hi ewelic vlo=
rẽ sal wesen. Wt dese woerdẽ woꝛdẽ dye
kerstẽ seer vblijt eñ woꝛdẽ seer vierich tot
duechdẽ eñ õ geenre dye haer geloue noch
niet starc genoech en was soe woꝛdet hier
wt gestarct Tot desen woerdẽ stopte die
bose rechter sijn oꝛẽ dz hi dẽ heiligẽ mã niet
soude hoꝛẽ spꝛekẽ vã onrecht sijnre goden
eñ geboet dz mẽ haestelikẽ pinẽ soude met
zware pinẽ Doe hi ter pinẽ geleit woꝛt so
spꝛac hi mz grote deuocie sijns hertẽ O he
re ic en heb nz vburgẽ in mijnre hertẽ dijn
õtfermhertichz eñ dijn waerheit vã dynẽ
rade. dairõ bidde ic v lieue here en wilt nz
vꝛemde vã mi makẽ dijn õtfermenis. mer
dijn ontfermhertichz ende dine waerheit
moet mi altoes õtfaen Doe hi dese eñ dese
gelike bedinge ghedaẽ had. eñ dz ynnighe
volc mit sijn geloue eñ pꝛedicaciẽ starc ge=
maect had. boech hi sijn knyen eñ gaf met
vꝛolicheit sinẽ hals den zwaerde des stoc=
kers eñ wert also eẽ heilich martelaer/ eñ
toech tottẽ lãde des hemels daer hi ewelic
leuẽ sal. Doe quamẽ sijn discipulẽ wt vꝛe
sen bi nacht indͦ duysternisse eñ bereidẽ hẽ
eẽ stat sijnre begrauinghe. Welcke stat lã=
ge tijt veel kersten mẽschẽ na sijn martelie
onbekẽt bleef. Mer na dattet behagelijck
was dẽ godlikẽ wille so woꝛdẽ sijn heili=
ge reliquiẽ geopẽbaert in manierẽ als hier
na volcht Jnt iaer õs herẽ ix. c. doe die goe
dertierẽ graue diric die anderde dat lãt vã
hollãt regierde/ wasser eẽ doꝛpinã genoẽt
notbode rechtuaerdich eñ gode vꝛeesende
nyemãts anders goet begerẽde. maer wt
godlike liefte sijns selfs goedẽ den armen
mẽschẽ mildelijc deylende. Desen daer hy
lach in eẽre nacht in twifel vã slape/ open
baerde een out man: rijp van wesen. ende
vã cõdicie seggẽde dese woerden. O bꝛoe
der notbode: du sulst wetẽ dz dooꝛ di mijn
reliquien sullen woꝛdẽ verheuen. Ganck
daer om ten oosten vã den doꝛpe vã nooꝛ=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

tich. daer sulstu vinden mijn graf dat be- leyt ende ghemaect is mit cleen steenkens ende ouerbrinct mijn lichaem tot egmont daer mijn broeð adelbertus rust. Als not- bode dese woordē hoordē wort hi ꝟuaert eñ ꝟstoert eñ meēde dat eē fantasye of be- droch des viāts waer: eñ teikēde hē mz eē teikē des cruys eñ seide. segt mi heere wie bistu. eñ die anð āt woerde Jc bē die pries ter ieroen gemartelizeert indē naē ōs herē ihū cristi Gāc eñ doet so ic v gheseit hebbe Mer notbode noch twifelēde eñ vresende dz die bose viāt trāsformerē mocht in eē ge daēte des lichts sprac tot god almachtich eñ seide. O here is dit visioen vā dy so bid ick di dattet mi ander werf eñ derde werf noch openbarē moet. Ald9 geschiede op eē anð reyse i een nacht dz hi dit visioē ander weruē hoorde daer hi seer i berispet wort om dat hi die voerseide woerdē nz gelocft en had Mer wāt hi ꝟbeidēde was dz der- de visioen so gescidet wt die ꝟhēghenisse gods dz hi sijn henxsten vloos: mer doe hi die paerdē ꝟlorenhad so sprac hi te sijn ge buerē eñ bat hē ludē datse mit hē gaē wil- dē indē bosch ō sijn henxstē te soekē. eñ si gingē tsamē ō te soekē tot dz dye sonne int heetste vādē dage schinende eñ barnende was Doē sise nz vindē en cōdē eñ si seer ꝟ moyt warē vanð hette ð sonnē gauē sy hē seluē te rustē bi sint ieroens graf dz si noch tās nz en wistē dattet daer was. Doe si al dus daer rustē/ quā sinte ieroen tot een vā notbodes gesellen die seer simpel eñ recht uaerdich was dair hi lach eñ sliep eñ seide Soon segt notbode dat hi tot minē graue ga eñ mijn reliquiē daer wt ꝟheffet gelijc als ic hē twe werue geopenbaert heb. Eñ wāt die ōgelouighe mēscē teykenē so gāc geeft wert int wout daer sulstu vinden dye henxstē lijffelijc gebōdē. Eñ doe dese mā ōtwaecte so sprac hi mit vroliker luð stem mē. Jc weet die henxstē te vindē staet op eñ laet ōs gaē/ ic sal v die stat wisen. Alle- gað stōden si blidelic op eñ gingē ter stedē eñ vōden die henxstē als die heilige mar- telaer sinte ieroen dē mā geopēbaert hadt. Doe die henxstē gheuōden warē so seide die voornoēde mā tot notbodē. Siet dat- tu doetste dz di geopēbaert is vādē reliqui en te ꝟheffen. of di sal ō dine ongeloef wil le meer quaet op comē. eñ doe notbode dit hoorde wort hi ꝟblijt vā dz derde visyoen eñ nā dē wech te gaen tottē voerseidē gra ue dirick eñ ꝟtelde hē al dese dingen die hē eñ sijn gesellen gesciet warē. eñ die graue gaft mit grote viericheit te kēnē dē bisscop vā vtrecht. die ō des grauē wille sonð ver treck gecomē is: eñ sijn te samē getogē tot ten graue des heyligē martelaers als hem notbode wijsde eñ hebbē tgraf op gedaen eñ hebbē ꝟheuen mit groter eer die reliqui en des heiligē martelaers sinte ieroens eñ hebbē die doen bringē tot egmōt in ghesel scap des heiligē cōfessoers sinte adelberti. Doe die dragers des heiligen lichaēs moe de ghe wordē waren eñ sonð barc of reet- scap dat lāge gedragē hadden eñ ꝟ2e vant bosch gegaen warē eñ gecomē waren tot eē water genoemt rēneincer. sprakē sy tot malcāder al murmurerēde/ waerō dat sy doē sy indē bosch noch waren daer houts genoech was geen barc ghemaect en had- den ō dz heilige lichaē op te dragen. eñ doe si ald9 ꝟdrietelijc gins eñ weð sagē so sa- ghense inð zee comen driuē tot hē waerts een bequaem barc die bereyt was eñ ghe- maect. dese nemende mit grote bliscap eñ dat lichaem des heiligen mās/ eñ so hebbē sy sonð ꝟdriet dat ghebrocht tot egmondt mit ōsprekelike bliscap seggende soetelijc onðlinge. siet hoe goet eñ hoe soet is te wo nen broeders in een. Jn dese manierē ghe- screuen is gheuonden dat heilige lichaem des gloriosen bescermer sinte ieroen eñ ge brocht tot egmondt wt wille ende ghebo- den ons heren ihesu cristi. die welke lof eñ glorie sy inder ewicheit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
227 A 26

¶ Opten.xxx.dach vander maent augusto. Legende vanden heilighen bisscop van massilien Lazarus vrient gods.

LAzarꝰ mit sijn.ij.susteren martha eñ maria magdalena alsmē vit sijn gecomē eñ geborē vā coniclike ghe slacht. Wāt haer vađ was eē hertoge ī syriē eñ lazarꝰ doe hi te mānē gedeghē was gaf hi hē tot oefenīge đ riđđscap. Eñ doe ōs here iesus xp̄s al galileē alt ioetsche lant door preecte eñ grote miraculē dede/ eñ lazarꝰ dit hoor de eñ sach. heeft hi volmaectelijc achter ge latē die ydelheit đ werelt eñ is bekeert tot cristū so dz hi bi sonđ xp̄s vriēt geworden is. Wāt doe lazarꝰ doot was seide cristus tot sijn discipulē. Lazarus ōs vriēt slaept laet ōs gaē eñ weckē hem vādē slape. In welke woerdē cristꝰ lazarū sijn vrient nz allēē betuychde te wesen. mer bewees mz eē groot werc dz hi sonđlinghe sijn vrient was In diē dz doē hi was gestoruē cristꝰ so grotē vriēt nz ōtberē en wilde/ mer ver wecte hē vāđ doot daer hy.iij.dagē of begrauē was. Lazarꝰ na die đrisenis eñ op climmē tē hemel ōs herē ihesu xp̄i. doe die heilige martelaer sinte steuē vādē iodē gedoot was eñ die discipulē xp̄i gedeelt warē/ so dat sy gingē in allē lāden eñ stedē eñ bootscaptē dē heidē xp̄m warachtich god te wesen eñ oec sijn werckē eñ leringe die hi inđ werlt gedaē eñ geleert had. Doe na mē die iodē sinte maximꝰ die eē was vādē discipulē cristi. eñ lazarū eñ marthā ende mariā magdalenā mit veel gelouige eñ de uote mēscē eñ settē dese altemale in eē scip sonđ roer in die wilde zee. meenēde dat sy haestelijc đdrēckē eñ đgaē soudē Mer cristus ō wiēs wille datse dz ledē was haer stiermā eñ brochtse inđ hauē vā massilien Eñ ī dese stede begōnē sy dē volcke te lerē eñ te preckē/ op dz si dē heidē mochtē brēgē ten geloue cristi. Daer na wort maximus ōtfaen tot enen bisscop đ stat aquēsis. Eñ martha quā tot auioen/ eñ maria magdalena keerde inđ woestinen eñ gaf haer tot godlike cōtēplacien: eñ lazarꝰ was gemaket bisscop vā massilien daer hi als eē goet pastoer eñ harđ dē volcke ōs herē wackerlijc preecte dz woert gods eñ al dat hi mit tē woerdē leerde dz bewees hi claerlic mit tē werckē eñ exēpelen Dese heilige biscop lazarꝰ was minlijc vā aensichte. soet ī oetmoedicheit. sachtmoedich in đduldicheit. vierich inđ minne gods. soet eñ minlijc vā wtspraec. goeđtierē vā hertē. eñ sonđlinghe sober eñ strenge vā leuē. Tē lestē doe die đuolginge des keisers domicianꝰ seer wredelijc gehātiert wort: so wort die heylige bisscop lazarus gebrocht voor dē rechter vanđ stat die hē eerst aē ginc mit smekinghe eñ mit beloftē eñ na mit dreyginge op dz hi hē daer toe bringē mochte tottē afgodē offerhāde te doen: waer op dz sinte lazarus ātwoerde. Mynē warachtigē vrient ihesum des almachtigē gods soon daer ic eens of vādē lichamelikē doot đweect ben en mach ic gheenđ wijs achter latē: eñ die đmaledide bose viādē sacrificie doē. Wāt ic kēne eñ belyc dat hi gewarich god is die wt sinē wille alle dinc gescepē heeft eñ namaels mēsche ghewordē eñ mit sijn doot alle dinc leuēde gemaect heeft. Doe dit die rechtē hoorde wort die heilige biscop naect ontcleet eñ seer gegeesselt ende so door die stat gesleept eñ geslotē in eē dōcker karker die onđ daerde was/ op datmē hē eē zware manicre đ martelie soude bereidē. Mer die gewage vriēt ōs here iesus cristꝰ heeft hē ī dē karker geuisiteert eñ starc gemaect in sijn strijt nodēde hē tot sijn hemelsce palaes te comē ende seide. Lieue vriēt lazare cliē opwerts/ wāt na eē corte strijt die ghi hebbē sult salt tijt wesen datstu coēste eñ đblidē sult in mijn rijc mz dijn broeđs mine apostolē eñ discipulen. Opten.iij.dach wort lazarus wtē karker getoghē eñ ghe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

presenteert voordē dincstoel des rechters. eñ wãt hi doe stãtachtich bleef cristũ te be lien. soe heeft hi daer synē hals ghebuycht eñ thooft wort hē daer of geslaghē: dat so sijn heilige siele opwerts tē hemel geclom mē is eñ gecomē ter ewigher bliscap sijns vrients ihũ cristi dz nēmermeer eynde heb bē en sal eñ geenre blijscap ōtbrekē. Daer na wãt cristꝰ groot makē wilde sijn vriēt eñ dat lichaē begrauē was wordē dair ge sont gemaect die gelouige mēschē vã alle siectē daer si mede becōmert warē. Want dē blindē wort tgesicht gegeuē. dē douen hoorē/ dē crepelē gaē. die lãmē die hãdē in alle siecheit gesonthz. eñ bi sonð wort den malaetschē ghegeuē reynicheit. Dese eñ ð gelike miraculē sijn geschiet eñ hebbē ghe duert vã. M. iaer herwert tot ōse tijt toe/ eñ noch nz op houdē te geschien bi sijn hei lige gebeente die nv ōthoudē wordē ende eerlijc geset sijn in een gloriose casse in bur goengien inder stede edua ghenoemt.

¶ Het was een aertsch ¶ Exēpel. dyaec inð kercke vã riemē ghenoēt vrsus. sōc edel eñ vroem die oec seer deuoet ĩ sijn leuē was eñ oeck met tijtliken goede wel voorsien. Dese ō quade bewarē sijns lich aems wort seer malaets ende hoe hi meer daer aē te coste leide in medicine ō ghesont te worden hoe dat hy altijt meer malaets wort eñ siecker. Tē lestē keerde hi hem te hulpe eñ gebet ð heiligē so dz hē. iij. nach tē ꝟtoent wort dz hi gesontheit ꝟcrigē sou de waert dz hi ꝟsocht dat lichaē des heili gē bisscops sinte lazarꝰ Hi is tē lestē gheco mē mz grotē cost eñ arbeit tottē lichaē des heyligē bisscops eñ martelaer sinte lazarꝰ eñ is daer gereynt eñ gesont gewordē vã sijnre siecte. Waer of hi eñ al die stadt van edua ꝟblijt was daer hy drie wekē lanck bleef eñ loefde gode eñ lazaro dat hi alle ia re weð comē soude op die hoechtijt ð mar teliē des heiligē bisscops. Als hi dz menich iaer lanc gedaē had eñ hi op eē iaer seer on ledich was met titelike dingē: eñ oeck des anð iaers ende derde iaers ongedachtich was sijnre beloftē/ so geschiede dat hi we der siecker wort dã hi te vorē geweest had Als hi dit mercte wort hy bedroeft in sijn herte eñ toech weð tē graue des heilighen bisscops eñ sprac sijn gebet mit ynnicheyt sijns hertē eñ wort anð werf ghesont ghe maect vã sijnre siecte. eñ daer na en ꝟgat hi niet hi en ꝟsochte alle iare ter voerseidē hoochtide die reliquiē des heiligē bisscops eñ martelaer lazarus. ¶ Exēpel.

¶ Het gesciede inð stat edua in die hooch tijt des heiligē bisscops eñ martelaer sinte lazarꝰ datter een kint gebrocht wort van sijn ouðs voor die reliquiē des heiligē mar telaers dz. iiij. iaer out was eñ blint gebo rē dz bi ꝟdiente des heylighē bisscops daer sijt al sagē dier bi stonden syende wort.

¶ Een knecht was in die ¶ Exēpel. selue stat iozaldus ghetē die wt vleysche like liefte die hy tot eē maecht had sijn sin nē ꝟloes eñ rasende wort: eñ daer bouen vã dē viãt so ghequelt dat hi noch spreken of hoorē en mocht/ eñ wort so ꝟwoet dat hi geen quaet en ōtsach te doē so dz die bor gers vanð stat ō vrese vã hē altijt ghewa pēt moestē gaen. Dese wort tē lestē geuan gē eñ gegrepē eñ gebōden mit veel yseren veterē eñ met cluysterē eñ geslotē na dz hy veel quaets gedaē hadt. Op die hoochtijt des heiligē martelaers wort dese rasende stōme eñ doue mēsche ghebrocht totter tō be des gloriosen martelaers eñ wort daer gheoffert mit eē barnende wassen kaerse. Eñ doe inð hoochmissen gelesen wort dat heilige euãgelie vã dz lazarꝰ vã cristo ver weet wort/ doe wort die stōme mēsche ōt bōdē eñ die oren des douē op ghedaen. eñ dz hert des rasende wort gesont gemaect so dat hi mit luð stēmen begã te roepen eñ seggē. Bider gracie gods eñ ð ꝟdiente der moeð gods maria eñ des heyligē bisscops lazari so hoor ic eñ ic spreke/ eñ ben gesont

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

vā hertē eñ weđ in mijn vijf sinnē gheset eñ ic sye dz mijn hooft gehoudē wort mittē hādē đ waerder moeđ gods marien eñ des heiligē bisscops eñ martelaer lazarus

Cōclusio. So wie dat soude willen in boecxkē eē tractaetkē die miraculē des heiligē bisscops eñ martelaer elck bi sonđ wt sprekē / die soude eer ontbrekē tijt dan dye materie in te scriuē. Wie soude mogē vertellē hoe veel geuāgē mēschē dz bi dē heilighē martelaer ꝟlost sijn eñ anđ van menigerhāde siecte gesont gemaect eñ veel anđ malaetscap gereynicht eñ somige dē doot ontlopē hebbē dz noch meer is vanđ doot ꝟwect. So wie gelieft dese dinghē bet te weten eñ te ꝟstaen die come ter stat edua daer dz heilige lichaē rust daer hi syē sal eñ ꝟwōderē veel yserē kethenē eñ clusteren eñ anđ bāden đ geēre die wtē karker sijn ꝟlost / eñ veel cruckē eñ stauē eñ reetscappē đ geenre die crepel eñ lā geweest hebbē eñ menigerley manierē vā menscē eñ ledē der lichamē đ mēscē vā was gemaect. Wt welckē alle mā mercken mach wat hulpe eñ gracie dē mēschē gegeuē is. by ꝟdiente eñ hulpe des gloriosen martelaer ende bisscop sinte lazarꝰ. Laet ōs daer ō siel ende lichaē dē heiligē bisscop eñ martelaer sinte lazaro eē beuel geuē te wesen voor ons eē middelaer aē synē vriēt ōsen here ihm̄ cristū. die mitten vađ eñ heiligē geest leeft eñ regneert inder ewicheit Amen.

Opten. iij. dach in octobri Die legēde ende dat leuē vāden heiligen abt eñ cōfessoer sinte Geraert.

Die mā gods eñ heilige abt gerardꝰ was geborē inder stat stablesellas des lāts lamosensi. sijn vađ hiet stacius eñ geborē vādē geslachte haganonis des hertoge vā oestērijc. sijn moeđ hiet plustridis / dye suster was heer steuēs bisscop vā tongerē In die tijt doe berangariꝰ die graef eñ here was vāden slote namussenci: wiēs geslachte hudē tē daghe noch heerscappie heuet. Dese graef voornoēt wert van gerardꝰ die heylige mā gediēt als riđđ: eñ was vā hē sonđlinge seer lief gehadt. Die riđđ gerardꝰ plach dē naecte te cledē. dē hōgerigē te spisen. dē ghenē dye in arbeit eñ laste warē by te staē. die cleynmoedige mēschē te troestē. Hierō was die graue seer blyde eñ vrolijc. wāt hy die wil onđuondē hadt mit opēbaer teikenē dz die hāt ōs herē met gerardo sinē riđđ was. mit welcke hulpe alle dingē in voerspoet quamē. Op eē tijt reet die graue mit synē gesinne wt iaghen eñ hē docht mit wesen dz hi desen heyligē riđđ mit hē nā Doe si dē arbeit des iagens tot harē wille soetelic volbrocht haddē eñ die graue te middage thuys toech om sijn maeltijt te doē. so bleef gerardꝰ sonđ eten in eē kercke die daer lach inz anđ landē eñ goedē die hē vā sijn ouđs aē comē waren. Vā deser kerkē vintinē datse puppinꝰ die prince vā vrancrijck had doen timeren eñ was vāden heilighē bisscop sinte lābrecht ghewijt. wāt dese kerke gelegē was aen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

dē bosch daer die voerscreuē prīce plach te
ridē iagē/op dat hy daer gemaclijc mocht
horē dē godlikē dienst In deser kerkē vit-
mē voormaels een schoon mirakel gesciet
te sijn. dat wt eē kezelinc daer die heilighe
bisscop sinte lābrecht dat teykē des heiligē
cruces gemacct had mittē heiligē ghebene
didē oly dz daer lāge tijt daer na oueruloc
delijckē olye wt vloyde. Eñ doe dese heili
ge mā eñ ridd̃ gerardꝰ ind̃ voerseider ker
ke ꝟbeidēde was eē priester die misse sou-
de doē. soe wort hi beuāgen mit eē godlijc
slaep/eñ hi sach een visioen dz die heilighe
apostolē petrꝰ eñ paulꝰ bi hē stōdē. eñ dat
petrus des ridd̃s geraerts hāt in sijn hant
nā: eñ leide hē ō die kerc in dz hof dat daer
bi lach Eñ doe die heilige ridd̃ den apostel
vraechde wat dese ontledinghe beduyde.
Doe begā hē die heilige apostel petrꝰ te ꝟ-
manē vāder timeringe deser kerckē eñ sei
de hē dz hy die stede ꝟcorē hadde eñ dz sijn
sone die heilige martelaer eugeniꝰ sijn me
de hulper geweest hadde eñ seide. Ic wil
patroen vā deser stat wesen eñ naest gode
almachtich eē goet bewaerre eñ procura-
toor Doe wort die heilige ridd̃ sinte gerar
dus seer ꝟblijt eñ seide. O waerdige vad̃
heilige apostel. hoe soudic mogē hope te ꝟ
crigen dz lichaem des grotē heiligē marte-
laers. Doen āt woerde hē die apostel Go-
de almachtich en is geen dinc onmogelick
Laet daerō die sorge vā desen staen op go
de vā hemelrijc eñ op mi. eñ du sulste dese
kercke vā grōde op brekē eñ sulste meerre
schoonre eñ eē groter wed̃ timerē Eñ doe
dit visioen vādē heyligen apostel gheeynt
was wort dese heilige mā gerardꝰ ōtbon
dē vāden suetē slape: mer die priester begā
eē luttelkē tegē hē te murmurerē dz hi lan
ge hadde moetē beidē nae hē ō sijns slaeps
wille Doe ond̃wees die heilighe ridd̃ den
priester mit minlike woerdē eñ seide hem
Ick bid v knecht gods en wilt hier of niet
wordē gestoort. wāt het mi seer profitelic
is dz ic nv geslapē hebbe. eñ ic en mach go-
de nēmermeer te vollen dācken. wiēs gro
te wōderlike dingē ic in so grotē slaep heb
gesien. Dese heilighe mā gerardꝰ heeft die
kerck ꝟtimert als hē beuolē was eñ heeft
daer geordineert priesterē eñ clerckē ō den
diēst gods daer ī nacht eñ dach te doen. eñ
hi begā seer te ouerleggē die belofte die hē
vā gods wegē gedaē was. hoe hi dat lich-
aem des heiligē martelaers soude mogen
crigē. eñ als al sijn gedachtē daer toe stade
lijc gekeert warē. yst ghesciet dz die voor-
noemde graef berangariꝰ eē saeck te doen
had daer hi eē eerbaer ghesin ō soude moe
tē sendē in vrācrijc tottē edelē hertoge rob
berto die namaels gecroent wort conic vā
vrācrijc. Aldꝰ heeft geropē die graef berā
gariꝰ tot hē dē ridd̃ gods gerardū eñ heeft
hē te kennē gegeuē die ꝟborgentheit sijns
hertē eñ hē ghebedē eñ beuolen dz hi aē ne
men soude die legacie te doē in vrācrijc vā
die saeck daer si of haddē ghesprokē. Ter
stōt was die mā gods bereyt eñ heeft met
sijn gesin die reyse aē genomē eñ is in cor-
tē dagē gecomē te parijs. Doe dē dach ten
auōt gecomē was so dz hi niet verder rey-
sen en mocht. soe beual hi somighe vā sijn
knechtē dz sy hē ꝟsien soudē om een goede
herberge daer si des nachts mochtē rusten
Eñ hi ginc mit somige ridd̃s tot sinte dyo-
nisius kerke ō die heiligē in sijn hulp aē te
ropē. Als hi daer gecomē is ter seluer vren
songen die monikē dye vesper: welc soete
sanck als die mā gods gerardꝰ andachte-
telic horende was so is ghecomē tot die ste
de dattet choor der broederē by sond̃ an te
ropē pleget suffragia. dat is hulpe d̃ heyli-
gē. Eñ als sy somige heiligē by namē ghe
noēt eñ aē geropē haddē so is oec geuolcht
gedēckenis eñ anropē des heyligē vaders
eñ martelaers eugenius. Na dz die vespe
re voldaen was liet hi tot hē comē bi sond̃
somighe vāden oustē broed̃s eñ sprack tot
hē ludē int heymelijc eñ seyde. Ic bidde v

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26

lieuē herē eñ vaders wilt mi doch segghē wie dese heilige martelaer eugeniꝰ is dye ic nae vesperē ond̄ die suffragia heb horen noemē. Doe die broed̄s aensaghē die simpelheit eñ onnoselheit des mans. Doe antwoerdē sy hē mit eendrachtige stēmē. En weet ghi niet waerde vad̄ dz dese bisscop geweest heeft vāder stat tolaen eñ dz hi eē hulpe was eñ geselle ōs patroēs sinte dionisiꝰ ō dz woort gods te prekē die mz grote tormēten ō tgeloue xp̄i gepassijt eñ gepinicht heeft geweest eñ namaels mz victorie sijn heylige siele te hemel heeft ghesent bestort met bloede sijnre passien Ende doe die waerdighe mā gerardꝰ dit hadde ghehoort so en cōde hi niet lāgher v̄borghē die bliscap sijns herten. eñ gaf hē ludē te kennē die begeerte eñ opset sijns goedē wille eñ bat hē ludē datse dz geen mēschē voort te kennē geuē soudē. Dair na doe hi al sijn sakē eñ voorwaerdē vroedelijc volbrocht had/ is hi in cortē tijt wed̄ herwert ghecomē tottē graue die hē wt gesent had: welckē hi bat mit vriendelikē woerdē eñ seide Jc bidde v o edel man eñ goede graue dat ghi gewaerdighē wilt te volghē dat ick v bidde. Lāge tijt heb ic ond̄ v gedient ende gehātiert waerlike rid̄scap eñ die tijt eysschet dat nv dz ic den ewigē coninc diende eñ eē monicx abijt aentreckē wil. Doe dit die graue hoorde wort hy seer bedroeft eñ seide mit screiendē ogē. O mijn ald̄ liefste vriēt bouē alle vriēdē/ waerō wilstu achter latē dinen vriēt die met di eē herte ende moet heeft/ wat mach dijnre liefteñ in mi mishagē. En waert vā gode nz dattu bid deste geen mēsche en soude ōs vā malcander mogē scheidē. mer ō dat ic nz wed̄staē en wil d̄ ordinācie gods. so moet geschien die wille gods eñ tgeē dz ghi biddet. Hier na toech die mā gods gerardꝰ tot heer steuē dē bisscop vā tōgerē dz hi vā hē in deser saeck raet soude nemē eñ oerlof v̄crighen Eñ die voorseide bisscop v̄blide hē vā sijn deuocie eñ gaf hē willichlijck oerlof. Doe toech sinte gerardꝰ weder te parijs totten cloester vā sinte dyonisius. eñ als hy daer gheproeft was eñ besocht in alle ghehoorsaemheit so wort hi daer monic ghemaect nad̄ regule vā sinte benedictꝰ. ende voort gaēde in goedē werckē quā hy tot staet eñ erē d̄ priesterscap. Eñ als hi aldꝰ ouerleide in hē seluē dz die bequaē tijt gecomē was dz hi te biddē eñ te v̄crigē hoopte dz waerde lichaē des heiligē martelaers eugenius dz hi lāge begeert had. Hier ō v̄gaderde hi die broed̄s vā dē cloester eñ gaf hē oetmoedelijck sijn bede te kennē hoe dat die willē gods was eñ des apostels sinte peters. dz hi dat lichaē des martelaers hebbē soude/ Doē antwoordē sy alle. Lieue vad̄ het is seer groot dattu biddes. mer wāttu segste dattet dē wille gods is. soe cōsenterē wy mit alle goedertierenheyt uwe bede. Doe wort voortgehaelt die casse daer theilighe lichaem des voerscreuē martelaers in ont houdē was eñ gauēt dē mā gods gerardū Om dz na sijn begeert te brengē tot sijnre kerckē. Hier binnē opēbaerde hē die cōfessoor cristi iustenus: die indē lande vā henegouwē rust in eē nacht bi eē visioē heer gisleberto eñ seide. Slaepste of waecste dye so seer waerlike dingē soecste. Hoort mijn woordē gisleberte eñ volbrēct die/ gif my bidde ic oetmoedelick o hertoge enē schilt. dien ic voor mi mach hāgē ō scuttē eñ slagē daer in te ōtfanghē die die viandē nz of en latē in mi te werpē. Welckē die hertoge gislebertꝰ dus heeft gheātwoort. O heilige cōfessoor waer toe selstu nv behouē dē schilt des rid̄s dye sond̄ twifel altoes eñ alre wegē bescermt bist mittē schilt d̄ godlike bescermenis soe dattu ōse wapene nz en behoefste. Doe ātwoerde die heilige cōfessoor. op dattu nz lāger gehoudē en worste indē twifelachtigē bedectē woordē so seg ic di opelick dz ic niet lāger v̄draghē en mach dē laster eñ scāde die my vā daghe to

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
227 A 26